

Cumhuriyet

Yıl, sayı: 18225

Kurucusu: Y

Basınının incelenmesi için

Cumhuriyet

'75

“İktidar, öz kısıtlamak

ÇEŞME — Altinyunus belde-
sinde iki gündür çalışmalarını
sürdüren Bilderberg toplantısına
katılmak için Çeşme'ye gelen C.
H.P. Genel Başkanı Bulent Ece-
vit, dün düzenlediği basın toplantı-
sında hükümetin dolaylı yollar-
dan özgürlükleri kısıtlama eylem-
lerinde bulunduğunu belirterek,
«Geçmişten ders alınmayan bu t

Hikmet ÇET

kümet özgürlüklerden korkuyor»
demistir.

İstanbul ve Ankara'da meyda-
na gelen son olayların kavgı ve
net olduğunu ve bundan uyarıl



Cumhuriyet

1975

Hazırlayan: **Konur ERTOP**

Dizgi - Tertip - Baskı: **CUMHURİYET Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş. İSTANBUL - 1975**

Önsöz

Sayın okurlar;

Cumhuriyet gazetesi, 7 mayıs 1974'te kuruluşunun 50. yıldönümünü kutlarken, Türk okurlarına 50 yıllık, yayın hayatını yansıtan bir seçme yazılar kitabı sunmuştu. Bu geniş ölçekli yapıtta Cumhuriyet'in ik sayısından başlayarak özenle derlenmiş başyazı, fıkra, makale, röportaj vb. gibi yazıların, günümüzde de değerini koruyan ilginç örnekleri bulunuyordu. Kitabın gördüğü ilgi, bizi 50. yıldönümümüzden sonraya ait yazılardan da yeni seçmeler yapmaya yöneltti.

Cumhuriyet gazetesinin 51. kuruluş yıldönümünü kutlarken okurlarımıza geçen bir yıl içinde sayfalarımızda yer almış yazılardan yapılan yeni bir derlemeyi sunuyoruz.

Okurlarımız, ellerindeki kitabın «yıllık, almanak vb.» niteliğinde olmadığını, geçmişte kalan bir yıl sayımlar, ansiklopedik bilgilerle tanıtmak amacını gütmemediğini görecektir. Bir düşünce gazetesi olan Cumhuriyet'in sayfala-

rında yılların siyaset, ekonomi, sanat yaşantıları, düşünce yazılarına, incelemelere konu olarak yansımaktadır. Bunlar arasından yaptığımız seçmede geçen yılın portresinin eksiksiz olarak canlandığı kanısındayız.

Kitaptaki yazılar konularına göre ayrılarak sıralanmış, her konu işlenirken birbiriyle ilgili yazılar, konunun gelişimini gösterecek biçimde yanyana getirilmiştir. Geçen yılın önemli iç ve dış olayları, özetleyici yazılarla ayrıca hatırlatılmak istenmiştir.

Gazetede yayımlandığı günden sonra da yaşama gücünü sürdürecektir yazılardan en önemlilerinin kitabımızda derlendiği kanısındayız.

Okurlarımızın «Cumhuriyet 1974» adlı kitabımızdan sonra «Cumhuriyet 1975» e de ilgi göstereceğine inanıyoruz. Bu ilgi, ileriki yıllarda aynı türdeki yayınlarımıza destek olacaktır.

Saygılarımızla.

7 Mayıs 1975
Oktay KURTBÖKE

Yeni Yılda iç Barış

İntihar dünyamız 1974 yılına girdi.

Batı uygarlığının yılları saptamak için benimsediği varsayıma biz de katıldığımızdan, 31 Aralık'ı 1 Ocak'a bağlayan gecenin yarısında yeni senevi neşvele karşıladık. 1973'ü geride bırakarak 1974'ün ilk gününe adım attık.

Gerek kişisel yaşamımızda, gerek toplum yaşamında geçmiş yılın hesabını yapmak ve gelecek yılın yorumlarına yönelmek, bir gelenek niteliğini kazanmıştır. Bu işlem bazan iyimserliklere yol açar, bazan kötümserliklere götürür. Hiç kuşkusuz olaylara bakış açısı, insanların yapısıyla da yakından ilgilidir. En umutsuz günlerde bile iyimserliğini yitirmeyen insanların yanında, en umutlu günlerde kötümserlikten sıyrılamayanlar vardır.

Kişisel özellik ve yorumları bir yana bırakıp, olaylara nesnel açıdan bakmaya çalıştığımızda çeşitli ufuklardan esip gelen rüzgârların çalkalandığı bir dünya ortasında bulunduğumuzu saptamak gerekir. 1973 yılı Türkiye ve dünya için büyük olaylarla dolu geçmiş, 1974 yılının gündemine çözümlenmesi gereken bir yığın sorun yüklenmiştir.

Ülkemiz 1973 yılında bir mutlu yıldönümü yaşamıştır. Cumhuriyetin 50'nci yılını geçen sene içinde kutladık. Gerçi bu 50 yılın muhasebesi pek tatmin edici değildir. Elli yılda okuma - yazma oranı ancak yüzde 50'ye ve sanayileşme oranı yüzde 20'ye tırmanabilmiş bir ülkenin, çağdaş uygarlık düzeyine ulaştığı söylenemez.

Ayrıca 1974 Türkiye'sinin ufuklarında biriken bulutlar da bulanıktır. Dışarıya emek ihracının kısıtlanması işsizlik sorunumuzu körükleyecektir; petrol fiyatlarının artması kalkınmamızı baltalayıcı etkiler yaratacaktır; Türkiye hem dışardan aldığı ham petrole, hem de ithal ettiği sanayi ürünlerine daha fazla döviz ödeyecektir; dışardaki işçilerimizin yollandığı dövizlerin artışında gö-

rülecek bir duraganlık, dış ödemeler dengesinin büsbütün bozulmasına yol açacaktır.

Dünyanın ileri sanayi ülkelerini sarsan bunalımların Türkiye'ye dönük etkileri elbet beklenmelidir. Dünyaya yeniden biçim verecek oluşumların yeni uluslararası anlaşmalara dönüşmesi olanağı vardır.

Bu yeni dünyada Türkiye'nin yeri ne olacaktır? sorusu da 1974'ün gündeminde.

Bütün bu düşünceler yeni yılın ilk günlerinde kaygı verici etkiler yaratabilir. Üç aya yakın bir süredir hükümet kuramamış, ve 29 Ekim'den bu yana 50. yıl genel affını çıkaramamış bir siyasi ortam içinde yaşamak bu kaygıları yoğunlaştırabilir.

Ne var ki Türkiye yakın tarihinde çok daha zor sınavları atlatabilmiş bir ülkedir. Yirminci yüzyıl dünyasında huzursuzluğun yeni birşey olmadığını bilecek kadar çetin mücadelelerden ulusça geçmiş bulunuyoruz. İleriye doğru bir atılımı sağlayacak toplumsal güçlerimiz yeterince yenşmiştir. Dünyanın huzursuzluğunu daha güzel bir yeni dünyanın haberi sayan ve yenileşmeyi evrenin tabiatı bilen Atatürkçü bir anlayış içinde bulunmak, karamsarlığı dağıtmak için yeterlidir.

Ülkemiz, sınırlarını ve ufuklarını saran her tür zorluğun üstesinden gelmek için herşeyden önce bir iç barışa muhtaçtır.

1974'ün ilk aşamasında amaç, bu iç barışı sağlamak olmalıdır. Ulusça kırılganlıkları aşip iç barış ve sevgi dönemine yol açtığımız anda gücümüz bir kat daha artacaktır.

Bunun içindir ki 1974'ü iç barış yılı saymak özlemiyle halkımıza iyi bir yıl diliyoruz.

Cumhuriyet

1 Ocak (*)

(*) Yazıların yayın tarihleri verilirken yalnız gün ve aylar gösterilmiştir. 1975 yılında yayınlandığı ayrıca belirtilen birkaç yazı dışında bütün yazılar 1974'e aittir.

Yılın Yarısı Hükümet Bunalımı ile Geçti

Kesin seçim sonuçlarının belli olmasıyla birlikte, 100 gün sürecek bu hükümet bunalımını başlatmıştı Türkiye'de. 7 Şubat 1974 günü Millet Meclisinde CHP - MSP Koalisyon Hükümetinin" güvenoyu alınmasıyla noktalanan, bu bunalımı başından sonuna dek şöyle izledik:

AP Başkanı Süleyman Demirel, 16 Ekim 1973 günü, koalisyon ortağı Feyzioğlu, Başbakan Naim Talu ile yaptığı toplantıdan sonra, seçim sonuçlarını ilk kez yorumluyor, siyasi bir küskünlük içinde bulunduğunu açığa vuruyordu Demirel sonuçta; partisinin «Muhaletette kalacağını» milletin partisine «Muhaletet görevi verdiğini» açıklıyordu DP, CHP'ye karşı «Sağ partilerin işbirliğini» öneriyor ve Buzbeyli «AP, MSP ve CGP'ye kollarımızı açıyoruz» diyor.

Genel Başkan sıfatı taşımasına karşın MSP adına konuşan Erbakan ise, «CHP ile koalisyon prensipte hazır olduklarını» söylüyordu.

Karikatürlere konu olan anahtarını sola ve sağa göstererek, MSP'siz hükümetin kurulamayacağını söyleyen Erbakan, gerçekte, CHP - AP formülü dışında MSP'siz bir koalisyonun olanaksızlığını ifade ediyordu.

Ecevit, 20 Ekim tarihli «Cumhuriyet»e verdiği özel demeçte, «Gerçek milliyetçi cephede bugün CHP ve MSP var. Halkçılığa dayanmayan bir milliyetçilik olmaz» diyor. Ecevit «ara rejimin» izlerinin ancak bir «iç barışla» silineceği inancındaydı. CHP lideri bu inancı gerçekleştirmek ve istikrarlı bir hükümet kurulabilmesi için MSP'nin seçim propagandalarından esintilenerek, MSP ile koalisyon hükümeti kurabileceklerini açıkladı.

21 Ekim'de Erbakan MSP Genel Başkanı oldu. Ertesi gün bir basın toplantısı düzenleyen MSP Genel Başkanı partisinden DP'den gelen «Hükümeti sağ partiler kurmalıdır» önerisini olumlu karşıladığını açıkladı. Ve aynı basın toplantısında Erbakan CHP'nin önerilerine de yeşil ışık tutan tavır içinde görüldü. Aynı gün AP Genel İdare Kurulu hiç bir koalisyonu katılmama kararı almıştı.

Meclisler açıldıktan sonra, Cumhurbaşkanı, liderlerle hükümet kurulmasıyla ilgili görüşmelere başladı. Cumhurbaşkanı bu görüşmelerde; MSP'den «CHP - AP koalisyonu», DP'den «Sağ koalisyon» ve CGP'den «Sol iktidarın» sözcüklerini içeren önerileri aldı. Korutürk bir sonraki gün CHP ve AP Genel Başkanlarını kabul etti. Demirel, uzlaşmaz tutumunu sürdürürken, Ecevit kararsız olunmamasını kamuoyuna açıklıyordu.

Bu temaslardan sonra, 27 Ekim günü CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi.

Ecevit'in ertesi gün AP, DP ve CGP liderleriyle yaptığı görüşmeler, usulen yapılan görüşmelerden ileri gitmedi.

Ecevit son görüşmeyi 30 Ekim'de Erbakan'la yaptı. Bu görüşmede CHP, MSP'ye koalisyon ortaklığı teklif etmişti.

Erbakan konuyu yetkili kurullarına götüreceklerini, 3-4 Kasım tarihlerinde toplanacak Genel İdare Kurulun-

da önerinin değerlendirileceğini bildirdi. Bu arada basın-da, Erbakan'ın Demirel'e bir mektup yazarak sağ koalisyon önerisinde bulunduğu haberi yer alıyordu. Ve ertesi gün Demirel Erbakan'a olumsuz cevabını bildirdi.

MSP'nin bu tutumuna neden olarak CHP'den taviz istediği anlaşıldı. Erbakan, yerel seçimlerin ertelenmesini istemişti. CHP'nin cevabı «hayır» olunca MSP koalisyonuna girmekten vazgeçti. 7 Kasım günü de Ecevit hükümeti kuramayacağını Cumhurbaşkanı'na bildirdi. 100 günlük sertüvenin ilk bölümü de böylece kesildi.

13 Kasım'da hükümeti kurma görevi bu kez Demirel'e verildi. DP tutumunu hemen belirledi Erbakan, bilinen tavrını tekrarlayarak Demirel'e «üçlü koalisyon çalışmasını» öğütledi. CHP ise AP'den gelecek ortaklık önerisini «gölünç bulacağını» açıklamıştı. Böylece Demirel inancını sürdürmediği hükümeti kurma görevini ıade etti.

100 günlük hükümet bunalımının 3. bölümünü yarı resmî görüşmeleri içermekteydi.

20 Kasım'da Ecevit - Erbakan görüşmelerini, Demirel - Erbakan görüşmesi izledi. 22 Kasım'da Ecevit ve Demirel «on görüşmelerle ilgili görüşlerini Cumhurbaşkanı'na bildirdiler. CHP «azınlık hükümeti» ve «erken seçim» önerirken, AP «güçlü bir hükümetten» söz ediyordu.

Tarafsız Başbakan formülünün gündeme getirildiği bu günlerde Ecevit bu konuyla ilgili partisinden görüşünü kamuoyuna açıkladı: «Tarafsız Başbakan formülüne hayır...» Bu arada yerel seçimleri CHP lehine sonuçlanmıştı. Cumhurbaşkanı aynı tarihlerde Naim Talu'yu hükümeti kurmakla görevlendirdi. Talu, 2 Ocak günü MSP, DP, CGP genel başkanlarıyla yaptığı temaslardan sonra «CHP dışında millî koalisyon önerisiyle» ayrıldı. AP ise (Millî koalisyonu) CHP ile düşündüğünü bir kez daha açıkladı. Talu'nun çalışmaları sonuçsuz kalınca, Cumhurbaşkanı Naim Talu'yu 10 Ocak tarihinde görevinden affetti. O gün Ecevit ile Erbakan partilerinin üst düzeydeki yetkililerinin de katıldığı 3 saatlik bir toplantı yapıldı.

Bu toplantı, «CHP - MSP koalisyon hükümetinin» kurulmasına ışık tuttu. 12 Ocak günü yapılan görüşmelerden sonra yapılan açıklamalar: «Prensipte anlaşmaya varıldığını» gösteriyordu.

Cumhurbaşkanı, 15 Ocak 1974 günü yeniden, hükümeti kurma görevini CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e verdi. CHP - MSP arasındaki bundan sonraki toplantılar; ekonomik, politik ve sosyal konularda gittikçe yoğunlaşarak tekrar edildi. Bu görüşmelerde Baykal - Asiltürk ikili çalışmaları kamuoyunun dikkatini çekecek biçimde görüldü.

Nihayet 23 Ocak gecesi, kuşku ve kaygulu tartışmaların gittiği, yerine umut ve güvenin geldiği toplantı yapıldı. 24 Ocak'ta Ecevit, Cumhurbaşkanı'na yeni Bakanlar Kurulu listesini sundu, 25 Ocak günü Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulu listesini imzaladığını açıkladı. Ve aynı gün Ecevit - Erbakan 109 maddelik koalisyon protokolünü imzaladılar. 7 Şubat 1974 Perşembe günü de CHP - MSP koalisyon hükümeti Meclis'ten 235 oyla

'güvenoyu aldı. Böylece bir hükümet bunalımı sonuçlanmış oldu.

CHP - MSP koalisyon hükümeti, 236 gün görev yaptı. Bu icraat döneminde, hükümetin iki siyasi partisinde farklı görüşler ortaya çıktı. Ulusal sorunların çözümündeki farklı öneriler ise, dünya kamuoyunun dikkatini çekecek bir düzeye ulaştı. Bu kaygı verici durum hükümetin CHP kanadınca ele alındı. CHP hükümetin derhal istifa etmesini istiyordu. Bu istek 18.9.1974 günü gerçekleşti. Başbakan Bülent Ecevit, hükümetin istifasını Cumhurbaşkanına sundu. Ve 1974'ün Türkiye'si, ikinci bir hükümet bunalımının içine girdi.

Bir Koalisyon Üstüne

Bunalımlardan bir an önce kurtulmak ve siyasal bunalımın rejim bunalımına dönüşmesini önlemek isteyen iyi niyetlilerle, bugünkü toplumsal oluşumdan kaygılananların paylaşıp gördükleri CHP - AP ortaklığı, «önemli sistem ve görüş ayrılıkları olmadığı, iki partinin kuracağı hükümetin, parlamentoda büyük oy çoğunluğunca destekleneceği için, kuvvetli olacağı» nedenleri ile, iyi bir çözüm olacağı görüşünün yalnız sayısal yönü doğru ve gerçeklerimize uygun olabilir.

Aslında, böyle bir ortaklık, bugünkü Türkiye için en aykırı ve gelecek için de en olumsuz sonuçlar yaratacak olandır.

CHP - AP karması bir hükümet, yalnız kapitalizmin, yaşam gücü tehlikeye düştüğü, tepkilerle başa çıkamadığı haller için, oluşturduğu ve siyasal toplum-bilim yönünden, Batı demokrasilerinde bir uygulama kurallı niteliğindeki taktikine uygundur.

Gerçekten, ortam, kapitalizmin bütün hile ve becerilerinin uygulanmasına elverişli olduğu anlarda, sağcı tutucu - Hristiyan demokrat partilerin, iktidara gelerek, anamal (sermaye) çevrelerinin yeterince palazlanmalarını sağlamalarına karşılık, fiyatların arttığı, enflasyonun hızlandığı, yaşam koşullarının ağırlaştığı, kitlelerde bıçak kemiğe dayandığı zaman, anamal çevrelerini çok rahatsız etmemek koşulu ile, tepkilerin yatıştırılması için, sosyal demokrat partilerle nöbetleşmesine benzer bir durum bugün bizde de oluştu.

Anamal çevrelerinin, özellikle 12 Mart'tan sonra, artan egemenliği, anamalin hızla birikimi, emeğe karşı sömürünün artmasına karşı beliren tepkilerin sertçe bastırılıp sindirilmesine karşılık, fiyat artışları, enflasyonun hızlanması ve yaşam koşullarını ağırlaştırarak bıçak kemiğe dayanmış bir duruma geldi toplum. Bu durumun, egemen çevrelerin uykularını kaçırtaçak tepkilerini yumuşatmada, kapitalizmin reçetesine göre, sosyal demokrat bir parti iktidara gelmelidir. Fakat bizdeki sosyal demokrat parti, Batıdakiler gibi anamalin egemenliğinde görülüyor. Bu nedenle, iktidara gelmesi halinde, toplumsal tepkileri yatıştırabilir ama, anamal çevrelerini rahatsız edecek sosyo - ekonomik tedbirlere girişebilir. O halde, CHP'nin yararlı yönü ile, tepkileri yatıştırırken, egemen çevreler için zararlı olabilecek yönüne de bir AP sigortası takılmalıdır.

18 Eylül gününden bugüne dek Cumhurbaşkanı ve siyasi partilerin «Meclis'ten güvenoyu alabilecek bir hükümetin kurulmasıyla» ilgili çalışmaları bir sonuç getirmedi. Bunalımın çözümünde, CHP erken seçim formülünü ortaya atarken, diğer siyasi partilerin çalışmaları «Milliyetçi Cephe» tartışmaları etrafında sürüp gidiyor.

Böylece, 1974 yılına hükümet bunalımıyla giren Türkiye, 1975 yılına da hükümet bunalımı içinde girmekteditir.

Cumhuriyet

1 Ocak 1975

Böyle bir çözümün yalnız anamal çevrelerinin yararına olacağı ve hiç bir köklü sorunu ele alamayacağı açıktır.

CHP - AP ortaklığı aşağıdaki nedenler yüzünden de, çözümlerin en sakıncasıdır:

1 - Her şeyden önce, yaygınlık kazanan deyimi ile, «ara rejimden» olağan rejime geçiş tedbirlerinde, bunalıma koydukları tanılama (teşhis) yönünden, anlaşacakları düşünülemez.

Bu partilerden biri, 12 Mart'a gelince, güdülen politikayı sorumlu tutuyor. Anarşinin yaratılmasında, «devlet yok» dedirten bir durumun oluşmasında, olaylara neden olan tutumları, onları önlemedeki yetersizliği herkesçe bilinen bir iktidarın baş sorumlu sayılmasından daha doğal ne olabilir?

Buna karşılık, suçlu anayasaya, devlet kurumlarına, kamusal örgüt ve kuruluşlara yükleyip, devleti yönetmekle görevli iktidarın, sanki seyirci ya da konuk durumunda gösterilmesi gibi, akıl almaz bir görüş savunulmaktadır.

Bu iki parti, ara rejimin uygulamalarında da tüm bir görüş zıtlığı içinde görülmektedir.

CHP, bu uygulamalara karşı çıkarken, AP onları tüm gücü ile desteklemiştir. İşte uzlaşmaz bir karşıtlık halinde bulunan bu iki örgüt ortaklık kuracak!

2 - CHP - AP Anayasa konusunda da uzlaştırılmaz görüşleri savunmaktadırlar.

Birisi, soyut hak ve özgürlüklerin bile güvencelerini yokedecek, kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı ve birliğini, yargının yasama ve yürütmeyi denetimini, kurumsal özerklikleri kaldırmaktan yana, bu amaçla yapılmış bulunan anayasa değişikliklerini de yeter bulmuyor. Öbürü ise, özgürlükçü demokrasiden yana olduğu için ve anayasayı eski haline getireceğine söz vererek seçimleri kazanmıştır. Bu partilerin tutumları ni tümünden değiştirip uzlaşmaları sağlanabilir mi?

3 - CHP - AP geleceğin rejiminde de, anlaşma halinde değildir. Biri sivil sıkıyönetimli, hak ve özgürlükleri kısılmış bir rejimden yana, bunun için çıkarılan

yasaları tüm gücü ile desteklemiş, hattâ işkence konularına değinmeyi suçlayagelmışken, öbürü de tüm bu eylem ve işlemlere karşı çıkmış ve çıkarılan baskı yasaları aleyhinde, Anayasa Mahkemesinde davalar açmıştır. Yani ortaklığı istenen partiler, birbirine karşı davah durumdadırlar.

4 — CHP, böyle bir ortaklığı kendisi için de rejimin geleceği için de, sakıncalı saymaktadır.

Gerçekten, CHP'nin, anamalin kontrolündeki bir iktidar hevesi ile, AP ile ortaklık kurmuş suçlamasına uğraması, tüm demokratik sol ve ilerici güçlerin ona olan güvenini sarsar, yasal ve demokratik yollarla savaşma umutlarının yitirilmesine yol açar. Buna CHP'nin yanaşmaması, kapitalist ülkelerin bilim adamlarınca da, yulardan bu yana, bilimsel sayılan bir tutumdur. Örneğin, Kaliforniya Üniversitesi toplumbilim profesörü S. Martin Lipset'in SİYASAL İNSAN adlı (1960) kitabında özetle:

«Az gelişmiş ülkelerdeki ABD müttefiklerinin sosyalist olacaklarını; geniş kapsamlı reformlarla kitlelerin durumlarını düzeltmeğe söz veren partilerin ancak komünizmle savaşmayı umabileceklerini; bu ülkelerde iktidara gelen bir demokratik sosyalist lider, kapitalizme ve Hottin Emperyalistlere karşı devrimci bir savaşın öncülüğünü sürdürmek zorunda olduğunu; sosyalizme karşı olan görüşleri savunması halinde, kendi toplumu içinde bir sağcı - tutucu savılarak desteğini yitireceğini; hem böyle bir rolü oynaması ve hem de halk desteğini sürdürmesinin olanaksız olduğunu» yazmaktadır.

İşte bugün önerilen CHP - AP ortaklığı, APD bilim adamının olanaksız olarak nitelendirildiği bir rolün Sayın Ecevit'ten istenmesidir. Bu yapılamayacak ve kimi çevrelerin hatırı için yapılması halinde de, «senin halk desteğini yitirmene ve rejimi de sonu şimdiden kestirilemeyecek olumlara gelir hale sokmana yol açarak» anlamındaki bir istemi, Sayın Ecevit'in kabullenmemesi, bu bilimsel gerçeği bilme-ndenektir.

Butün bu belirtilen hususlar gözönüne alınıncâ, İtal-

yan Sosyal ve Hristiyan Demokratların hattâ De GAULLE ile TOREZ'in anlaşmasından çok daha güçtür, Sayın Ecevit'te Sayın Demirel'in anlaşmaları. Çünkü biznikilerin uzlaşmazlık konuları o ülkelerde yoktu.

Önerilen ortaklık kurulsâ, bırakın köklü sosyo - ekonomik sorunları çözmeği, olağan hükümet yönetimi bile sağlanamaz.

Gerçekten, 12 Mart'a gelişte ağır sorumluluk payı olan ve partizanlığın en çirkin örneklerini veren (seçim arifesinde yüzlerce milyon lırayı seçim rüşveti olarak dağıtmaya kalkan, lüks araba ile bir partinin propagandası da gezilerini destekleyen...) kişileri, haklı olarak, yerlerinden almak isteyeceklerle onların kollarına dokundurmayacakların atanma kararnameleleri imzadan çıkabilir mi?

Böyle bir ortaklığın köklü sorunları çözmesinden söz etmek ise, hiç kimsenin ciddiliğine inanamayacağı bir şaka olabilir ancak Köklü sözünde bile, anlayamayan birinin «köklü çözüm» dediği işe, öbürü «aman dokunma böyle kalsın daha iyi» dediğine tanık olagelmekteyiz. Milli Koalisyon ise, bu belirttiğimiz sorunlara yeni boyutlar kazandırır ve çatışma konularını daha da artırır.

Bu tür ortaklıkların anlaşabilecekleri biricik husus, sorunları erteleyerek askıya almaktır.

Durumun doğal sonucu, erken seçimin zorunlu olduğudur.

14 Ekim seçimlerinde, halkın yeğlemelerini yeterince yapamadığı açıktır. O halde, önümüzde yapılacak en olumlu iş, gelecek seçimlerde, halkın yeğlemelerine (tercih) yardımcıdır.

Bu da, sağcı - solcu partilerin ortaklığı ile değil, karşı karşıya bulunması ile ancak sağlanır. Halk da seçimde onlardan birine tüm iktidar yetkisini versin.

Ahmet Yıldız

Tütün Senatör

2 Ocak

Koalisyonuu Ögeleri

CHP ile MSP'nin ortak kesişme noktaları, her ikisinin de bugüne kadar ekonomik ve sosyal yapının yarattığı adaletsizliklerin, dengesizliklerin ürünü olmasıdır.

14 Ekim seçimlerinde hiç bir siyasal partinin tek başına iktidar olmasına yetecek bir çoğunluk sağlayamayışı yüzünden beliren hükümet bunalımının, uzun bir süreden ve çeşitli girişimlerden sonra - başlangıçtan beri bazı çevrelerce benimsenen - bir CHP - MSP koalisyonuyla çözümlenmek üzere olduğu anlaşılmaktadır.

CHP ve MSP'nin bir siyasal ortaklık kurabilmelerine olanak veren benzer yapısal özellikleri, en genel anlamda, her iki partinin de Türkiye'de kapitalist gelişmenin baskısı altında bulunan sosyal kategorilerin siyasal kuruluşları olmasıdır. Özellikle 1900'lardan sonra büyük ve özel sermaye, bir yandan tekelci bir eğilimle esnaf ve

sanatkârlık, küçük imalatçılık gibi geleneksel bir üretim organizasyonu olan küçük işletmecilik aleyhine önemli gelişmeler gösterirken, bir yandan da doğrudan kendi ürünü olarak endüstri, hizmet ve tarım işçileriyle, bu hızlı büyümenin sosyal maliyetini ödemek zorunda kalan memur, hizmetli ve serbest mesleklilerin olumsuz yönde etkilenmelerine yol açmıştır. İşe bu gelişmenin bunalttığı sosyal kategorilerden küçük üreticiliğin bir kesimi siyasal alanda MSP olarak örgütlenirken, öteki halk kesimleri yeni CHP'de siyasal temsilcilerini bulmuşlardır.

Bununla birlikte, adı geçen partilerin kaynaklandığı sosyal kategoriler arasında büyük bir farklılık bulunmaktadır, çünkü bunlardan biri tarihsel olarak kapitalizmi önceleyen bir dönemin, ötekiyse kapitalizm sonrası ilişkilerin ürünüdür. Ancak görüldüğü gibi, MSP, büyük sermayenin egemenliğine karşı geçmişten gelen bir tepki, CHP ise geleceğe yönelik bir dengeleme öge-

sıdır. Bu bakımdan, söz konusu partilerin, bir ortaklık halinde üzerinde uzlaşabilecekleri ilke ve uygulamaları bulunduğunu söylenebilir. Bu uzlaşmanın her şeyden önce maddi ilişkiler alanında olacağına şüphe yoktur.

«Gerçek ve geçerli kalkınmayı», «tüm halkın özgürce ve hakça kalkınması» olarak anlayan ve «hızlı kalkınmayla sosyal adaletli birlikte gerçekleştirmeye kararlı» olan CHP her şeyden önce tüm çalışanların yararına işleyecek bir düzen öngörmüştür. Bu düzende CHP, «insanca ve demokratik bir çalışma» ortamı yaratmak üzere, son yıllarda «demokratik işçi haklarına getirilen tüm kısıntıları kaldırmak» ve çalışmayı düzenleyen kanunlarda «işçi, toplum ve rejim yararına» değişiklikler yapmak tasarısındaır.

CHP, bu çalışan kategoriler arasında şüphesiz, MSP'nin varlık nedeni olan küçük üreticileri de ele almış ve onların sorun ve güçlüklerine de eğilmiştir. CHP Seçim Bildirgesi'ne göre, «geleneksel toplum durumundan çağdaş sanayi toplumuna aşmasına geçiş dönemindeki bir ülkede, en çok sarsılan ve güvensiz bir duruma sürüklenen meslek gruplarının başında esnaf ve sanatkârlar gelir.» Ekonomi geliştikçe sanayileşme ilerledikçe, esnaf ve sanatkârın yaptığı işlerden bir çoğu ya nitelik, ya da boyut değişir, onu yoksullaştırır, ya da işsiz bırakır. «CHP, ilerici bir parti olarak sanayileşme ve yenileşme yolunda toplumun hızını arttırmaya kararlıdır, fakat yine CHP, halkçı ve sosyal adaletçi bir parti olarak esnaf ve sanatkârı toplumsal ve ekonomik değişimin silindiri altında ezilmekten kurtarmaya da kararlıdır.»

Gerçekten CHP Seçim Bildirgesi'ne göre, üretimin her aşamasında tekelleşme eğilimi, «öbür sınıflarının yanında Anadolu'da sanayinin ve iş hayatının gelişmesini engellemektedir.» Özel kesimin kendi içinde beliren bu adaletsizliği giderilebilir. Üzere, CHP, «ekonominin dinamik güçleri arasında yer alan küçük ve orta sanayicileri, tekelleri büyük sermayenin devlet yakınıyla sürülen silindiri altında ezilmekten kurtaracaktır. Destekleyeceği halk ortaklıklarını da yanı sıra Anadolu sanayisine de tüm ülkemizi sanayileştirmekte önemli bir etken olabilme gücünü kazandıracaktır.» Böylelikle, küçük işletmeciliği ya güçlendirerek, ya da yeniden örgütleyerek büyük boyutlara ulaştırmak amacıyla olan CHP, küçük sermayenin eğilimiyle uzlaşmıştır.

Tekelci sermayenin etkinliğinin azaltılması konusunda MSP ile aynı görüşü paylaşan CHP'nin, A.E.T. ile olan ilişkilerimiz konusundaki görüşleri de bu partinin kine az çok yakın görünmektedir. MSP'nin ısrarla sona erdirmeyi tasarladığı Ortakpazar üyeliğimiz CHP tarafından sürdürülme istenmekte ve «Türkiye'nin topluluğa tam üye olarak katılması, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da yararlı» sayılmaktadır ama, «Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleriyle boy ölçüşebilecek büyük sanayi kuruluşlarını gerçekleştirmek, küçük sermaye ve işletmelerin yeniden ve büyük boyutlar içinde örgütlenmesine» bağlanmaktadır. Seçim bildirgesine göre, bu kuruluşları gerçekleştirme gücünü, özel sektörde değil, kamu sektöründe bulan CHP, aynı zamanda çalışan halk topluluklarının ortak yatırımlarını teşvik ederek geliştireceği, halk sektörünü de gereken büyüklükteki kuruluşları gerçekleştirme gücüne erişilecektir.

CHP ve MSP'nin maddi ilişkiler düzeyinde ulaştıkları bu sınırlı görüş birliği, siyasal ve ideolojik planda da kendini göstermektedir. Ekonomik alanda gelişmenin dengeli ve bütün sosyal gruplar arasında adaletli olmasını öngören her iki parti demokratik özgürlüklerin

de bütün sosyal gruplar için tanınması ve kapitalist gelişmeye karşı olanlara demokratik muhalefet hakkının verilmesinde uzlaşmaktadır. Bu nedenle, düşünce ve videdan özgürlüğünü kısıtlayıcı tedbirlerin kaldırılması görüşünde olan MSP gibi CHP de, özgürlükçü demokrasinin tavizsiz savunucusu durumundadır. Hızlı kalkınma uğruna demokrasiden vazgeçilmesine karşı olan CHP, kalkınmayla sosyal adaletli özgürlükçü demokratik rejim içinde gerçekleştirmeye kararlıdır.

Bu görüşlerden hareketle CHP, suçların büyük oranda sosyal ve ekonomik düzendeki ve yönetimdeki bozuluktan ileri geldiği inancıyla, genel affı çıkarmak üzere çabalarını sürdürecektir. Aynı şekilde, fikir diye bir suç tanımayan, ve genel afftan yana olan MSP ile CHP arasındaki benzerlikler bunlardır.

Görüldüğü gibi, CHP ile MSP'nin ortak kesime noktaları, her ikisinin de bugüne kadar ekonomik ve sosyal yapının yarattığı adaletsizlik ve dengesizliklerin ürünü olmasıdır. Bu bakımdan adı geçen partiler arasındaki bir ortaklığın verimi, ancak, yürürlükteki sistemde egemen ekonomik ve sosyal güçlerin olağanüstü gelişimini kontrol altına alarak bu gelişmeden doğrudan ve olumsuz yönde etkilenen geniş halk kategorilerine demokratik hak ve özgürlüklerini yeniden kazandırmak olabilir.

Bunlar, her şeyden önce, gümrük ve ithalat kolaylık ve öncelikleri, kredi olanakları, vergi indirim ve bağımsızlıkları, fiyat ayarlamaları ve benzeri koruma ve düzenleme tedbirleri bakımından özel sektörle öteki sektörler arasında eşitlik ve dengenin kurulması, küçük girişkenlik ve sermayelerin büyük özel sermayeyle boy ölçüşebilecek şekilde bu kolaylıklardan yararlanmaları yanında, yeniden ve büyük boyutlar içinde örgütlenmesi, tarımda toprak ve tarımsal sermaye dengesizliğini giderecek, özel toprak birikimini kontrol altına alarak kişisel ve sosyal bağımsızlık ilişkilerini giderecek bir toprak reformu ön uygulaması, kooperatiftiklik yoluyla aracılığın engellenmesi, ve üretici - tüketici çıkarlarının dengelenmesi, özellikle de Türkiye'de son gelişmelerin ürünü olan anti demokratik yasa ve uygulamalara son verilecek genel affın çıkarılmasıdır. Söz konusu ortaklığın bu değişimleri gerçekleştirebilecek bir etkinlik kazanması çok güç olmakla birlikte, olanaksız değildir.

Ancak, bu iki partinin uzlaştığı noktaların bulunmasına rağmen, kökeninde ayrılan iki farklı doğrultuyu izledikleri açık bir gerçektir. Bu ayrılan ana nedeni, MSP'nin Türkiye'nin az gelişmişliğinin ifadesi olan geleneksel ilişkilerin sürdürülmesinden yana olmasına karşılık CHP'nin kalkınma ve yeni ilişkiler geliştirme yolunda toplumda ciddi değişimler ve yepyeni bir örgütlenmeyi öngörmesidir.

Toplumun yeniden örgütlenmesi konusunda en önemli etmenlerden biri, MSP'nin dayandığı sosyal ilişkiler ve benimsediği ideolojiyle, CHP'nin tasarladığı çağdaş örgütlenme ve ilişkilere yabancılığı ve aykırılığıdır. CHP'nin amaçladığı, toplumun yeniden örgütlenmesi, her şeyden önce yeni ve çağdaş bir anlayış ve tutumla gerçekleştirilebilecek bir programdır. Her başarılı kalkınma modelinde olduğu gibi, toplumsal gelişimin ana sürükleyici gücü, bireylerin kalkınmayı bir ideoloji olarak özümlemeleridir.

Şu bilinmelidir ki bir CHP - MSP iktidarı, CHP programında öngörüldüğü gibi, kalkınma ve halk yararına bir düzen kurma yolunda Türkiye'nin yeniden örgütlenmesini sağlamayacaktır, ama bu doğrultuda bazı engellerin giderilmesi yolunda bir ilk adım özelliği taşıyacaktır, ve başarılı olmasına dilemek hepimizin borcudur.

Dr. Muzaffer Sencer

22 Ocak

Hayırlı Olsun Dersek Erken mi?

Sahil oldu mu, koalisyon nihayet gerçekleşti mi dersiniz? 99 gündür sürüp giden bunalım boyunca CHP ve MSP arasında bir anlaşma olanağı o denli belirip sonra yok oldu ki, şimdi biz, süttü ağzı yananların yoğunluğuyla yemeyi mısali, dün akşam geç vakit sayın liderlerin basına verdikleri olumlu demeçleri, ne yalan söyleyelim, kuşku ile karşılamaktan kendimizi alamıyoruz. Çoğu yurttaşlarımızın da bizim kuşkumuzu paylaştıkları kanısındayız. Bakalım koalisyon protokolü imzalsın, hükümet kurulsun, program açıklansın, hattâ güvenoyu işleri tamamlansın, ancak ondan sonra bunalımın giderilmiş olacağına inanacağız.

Bunalımın giderilmesinden söz ederken göreceli (izafi) bir yargıda bulunduğunuzu ayrıca belirtmek isteriz. Bizim gibi, demokratik gelenekleri pek eskiye uzanmayan ülkelerde koalisyon hükümetlerini kurmak da yaşatmak da kolay olmamaktadır. Bunu deneylerle öğrendik. 1961 - 1965 yılları arasında rahmetli İnönü az mı çekmişti ardarda kurduğu ve başında bulunduğu koalisyonların dağılması için? Aynı ters olasılıkların bugün de geçerli olduğunu bir an akıldan çıkarmamalıyızdır CHP - MSP ortaklığını engellemek uğruna ilk günden beri çeşitli çevrelerin yoğun bir çaba harcadığı unutulmamalıdır. Son rakıkalarda başgösteren anlaşmazlıklara bakarak bunları yalnız iki parti arasındaki uyum güçlüklerine yormak bizce gerçeği tam yansıtmaya elvermeyecektir. Çağımız dünyasını anlayış, yurt sorunlarını kavrayış açısından MSP'nin CHP'den bir hayli uzakta bulunduğu kuşku-

suzdur. İki parti birbirine yaklaşıp bir hükümet kurabilmek için elbet karşılıklı birtakım ödünler vermek, bunu yaparken de temel görüşlerinden fazlaca ayrılmayaya dikkat etmek zorundaydılar. Her iki ortak adayından da büyük çaba isteyen bir işti bu. Ama CHP + MSP koalisyonundan rahatı kaçan çevrelerin de anlaşmayı önlemek için aynı çabayı harcadığına hiç kuşkuymuz olmasın. Biz bu çevrelerin bundan sonra da boş durmayacağına inanıyoruz. Bu itibarla yargılarımızda aceleci olmamak, olayları bu inancın ışığı altında izlemek kararındayız.

Şimdilik başlıca iki noktanın aydınlanmasını bekleyeceğiz. Birinci nokta, koalisyon hükümetinin düşün özgürlüğü konusunda tutacağı yoldur. Bilindiği üzere bugüne dek gerek CHP gerek MSP bu hususta nemen nemen aynı paralelde görünmüşler, düşün özgürlüğünü Batı demokrasilerindeki sınırları içinde benimsediklerini söylemişlerdi. Hazırlanacak af yasası tasarısını bu bakımdan özenle inceleyeceğiz.

Aydınlanmasını beklediğimiz ikinci nokta hükümetin izleyeceği ekonomi politikasıdır. Krediler hangi ölçülerle dağıtılacak, araçlar, reticiler elinde ezilen küçük üreticinin durumu nasıl düzeltilecek, yatırımlar ne yoldan ülkeye yararına en uygun biçimde ele alınacak v.b.?

Bekleyeceğiz... Ve beklenmedik bir olayla karşılaşmazsak yakında göreceğiz.

Nadir Nadi

25 Ocak

Ecevit'in Özel Demeci

Başbakan Bülent Ecevit, güvenoyu aldıktan sonra Ankara Temsilcimiz Kemal Aydar'ı kabul ederek ilk geniş demecini «Cumhuriyet»e vermiştir. Bu görüşmede Başbakan Ecevit, sorularımıza cevap olarak 14 Ekim'in değerlendirilmesinden af konusuna, ücretsiz ve sınavsız yüksek öğrenimden halk sektörüne, özel girişimin halka açılma çabalarından taban fiyatlarına, petrol zammı sorunundan işkence iddialarına kadar içinde bulunduğumuz dönemin en önemli konularında düşüncelerini açıklamıştır.

Başbakan Ecevit'e yönelttiğimiz sorulara Başbakan Ecevit'in verdiği cevaplar aydınlatıcıdır:

Soru — 14 Ekim seçimleri bu defa kesin hatlarıyla sağ-sol partilerin gelişmesi biçiminde nitelenebilir, fakat bu seçimler sonucunda her iki kanattan biri kesin olarak iktidara olamamıştır. Türk demokrasisi zaman zaman «ara dönemler» yaşamıştır. Bir partinin tek başına iktidara gelebilmesi amacı yönünden duruma bir «geçiş dönemi» diyebilir miyiz? Bu konuda sizin görüşleriniz nelerdir?

Cevap — 14 Ekim 1974 seçimleri, «sağ-sol partilerin gelişmesi»nden ötede, sağ ve sol kavramlarının, çağdaş bilimsel anlayış çerçevesinde yerli yerine oturmasına yol açmıştır.

«Sağ-sol» artık, dine veya törelere bağlılık anlamında değil, ekonomik ve sosyal bakımdan tutuculuk anlamında kullanılır ve kabul edilir olmuştur. Bu çağdaş anlamı yüzeye çıktıkça da «sağ» kavramı, halk gözünde saygınlığını yitirmektedir.

«Demokratik sol» kavramı ise, ön yargıların gölgesinden sıyrılarak aydınlığa çıkmakta ve aklanmaktadır, «sağ koalisyon» çağrısındaki «sağ» sözcüğünün, muhataplarını tedirgin etmiş olması çok ilginçtir.

Kuşkusuz, her parti gibi, Cumhuriyet Halk Partisi de tek başına iktidara gelebilmeyi ister. Fakat bulunduğumuz dönemde, toplum yararını kişisel çıkarlara üstün tutmak özgürlüğünü ise «toplum ve devlet yararı» gerekçesiyle kısmayı reddetme, ve ekonomik gelişmeyi sosyal adalet ve özgürlüklü demokrasi içinde bızlandırma isteği anlamında demokratik sol eğilimin, dine veya törelere bağlılıkla çelişmediğini göstermesi bakımından, CHP - MSP koalisyonu hayırlı olmuştur.

Toplumdaki ilerleyişin tarihsel yanığı ve önyargı engellerinden kurtularak yeni bir aşamaya gelebilmiş

olması, bir partinin tek başına iktidara gelmesinden daha önemlidir.

Soru — CHP, 24 yıllık bir aradan sonra «Bir koalisyonun kuvvetli kanadı» olarak iktidara gelmiştir. Bu tarihsel gelişmeyi ve varılan noktayı CHP açısından, Başbakan olarak yeniden değerlendirir mısınız?

Cevap — CHP'nin uzun bir süre sonra en yüksek oyu alan parti durumuna ve iktidara gelebilmiş olması, toplumdaki gelişmeyi yansıttığı kadar, hattâ ondan daha çok, CHP'deki gelişmenin olumlu sonucunu da gösteren bir durumdur. CHP'de 8 yıllık iç mücadele sonunda gerçekleşen yenileşme, tarihsel aydın - halk ikiliğinin ve bununla bağlantılı olarak, devlet - halk ikiliğinin ortadan kalkmasına yardım etmektedir. Bu ikiliklerin ortadan kalkışıyla toplumda gerçekleşen bütünleşme, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmemize büyük bir canlılık ve hız katacaktır. Halkı ve demokrasiyi güçlendirecektir. Bunların yanı sıra, bir süredir boşlukta kalan ve yabancılaşan aydınları da, toplum içinde yalnızlıktan ve yabancılıktan kurtulma ve topluma karşı ödevlerini daha etkin biçimde yapabilme olanağına kavuşturacaktır.

Soru — Koalisyon protokolü ve hükümet programı kuşkusuz «Akgünlere bildirgesi» doğrultusunda sayılmaz. Koalisyonun doğal koşulu olarak akgünlere bildirgesinden bazı tavizler verilmiştir. Protokolün bu biçimiyle vaatlerinizin ve umutlarınızın tahakkuk edeceğine inancınız var mı? Bazı aksilikler, muhtemel bazı pürüzler halkın umudunun kırılmasına yol açabilir mi?

Cevap — Protokolda ve programda, iki partinin de, kendileri açısından önemli tavizler verdikleri kanısında değilim. Buna gerek kalmamıştır. İzlenecek sosyal ve ekonomik politikaların esaslarında koalisyonun her iki ortağı kolaylıkla anlaşabilmıştır. Özgürlükçü demokrasi hakiminden ise hiçbir ayrılıklı yoktur.

Ancak MSP, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilgili isteklerini, CHP de toprak reformuyla ilgili isteklerini ertelemeğe razı olmuşlardır. Her iki konuda, iki koalisyon ortağı, kendi nihai hedeflerini saklı tutmakla beraber, bu dönem için uzlaşmayı uygun bulmaktadırlar.

CHP, yürürlükteki toprak ve tarım yasasını bazı yönleriyle yetersiz sayıyor ve değiştirmek istiyordu. MSP buna razı olmadı. CHP de, bu iktidar ortaklığı döneminde yürürlükteki toprak ve tarım reformu yasasının uygulanmasına girmekle yetinmeyi uygun gördü. Aslında bunu bir «tâviz» bile saymamak gerekir. Çünkü, zaten bizim görüşümüzü göre, ortamı ve koşulları gereğince hazırlanmadan ileri bir toprak reformu uygulamasına geçmek sakıncalı olurdu. Kuru bir toprak reformu uygulaması, tarımsal verimde büyük düşüşlere ve köylülerin toprak reformundan hayal kırıklığına uğramasına yol açabilirdi.

Başarılı bir toprak reformu uygulaması için, tarım alanında kooperatifiçiliğin yaygınlaşmış ve güçlenmiş olması, kredi ve pazarlama düzeninin üreticiler ve kooperatüfler yararına değişmesi, küçük topraklı çiftçilerin, kendi başlarına veya ortaklaşa, modern tarım teknolojilerinden yararlanabilecek duruma gelmiş bulunması gerekir. Bu koşulların gerçekleştirilmesi için izlenecek politikalar bakımından, CHP ile MSP, anlaşmakta zorluk çekmemişlerdir. Kooperatifiçilik, kredi, pazarlama ve modern tarım teknolojilerinden yararlanma yönünde, hükümet programının ön gördüğü düzen oluşukça, toprak reformu, esasen büyük bir sorun olmaktan çıkacaktır, hatta belki de birçok yerlerde, toprak reformunun amaçlarına kendiliğinden ulaşılacaktır.

Soru — Gerek hükümet teşkilî, gerek protokol hazırlığı sırasında yurt yararına da olsa bugünkü ortamın gereği de olsa bazı çevrelerin etkileri altında kaldınız mı?

Cevap — Hükümet teşkilinde, herhangi bir etki al-

tında kalmadık. Bir CHP - MSP ortaklığını istemeyenler, bir CHP - AP ortaklığını veya CHP'nin «millî koalisyon» içinde yer almasını yeğleyenler vardı. Fakat biz, kendi doğru bildiğimiz yoldan, yurt ve rejim yararına saydığımız, halk yararına saydığımız yoldan şaşmadık.

Bazı çevrelerin haklı veya haksız kaygılarını gidermek için protokolda veya programda dikkat ettiğimiz hususlar, zaten, geçiş döneminin özellikleri nedeniyle veya toplumda huzursuzluklara yol açmak istemeyişimiz nedeniyle, «Ak Günlere» adlı seçim bildirgemizde de dikkat ettiğimiz hususlardı.

Soru — CHP'den «İrken, CHP'ni «umacı» gibi göstermek isteyen çevrelere, koalisyon protokolu ve hükümet programı açıklandıktan sonra ayrıca bir diyeceğiniz var mı?

Cevap — Artık önemli olan, bizim ne diyeceğimize çok, sözünü ettiğiniz çevrelerin ne dedikleridir. Türkiye'de bozuk düzenin, sömürünün, halk ve devlet sırtından aşırı ve haksız kazanç sağlayabilme olanaklarının sürüp gitmesini isteyenler ve bu nedenle de demokratik özgürlüklerin kısıtlı kalmasını veya daha kısılmasını gerekli görenler dışında, toplumun her kesimi, açıkça görüyor ki, protokolden ve programdan müsterihtirler. Müsterih olmanın da ötesinde, umutludurlar. Hükümet programıyla ilgili Millet Meclisi görüşmelerinde de söylediğim gibi, «Kimi umudunu bulabilmiş olmanın, kimi de korktuğuna uğramamış olmanın sevinci içindedir.

Soru — Gerek grup konuşmalarınızdan, gerek hükümet programından, af konusunda kademeli bir uygulama yapılacağı anlaşılmaktadır. Anarşi olarak nitelenen suçların, ele alınacak ilk af teklifinden yararlanmayacakları da belli olmuştur. Bunlar için af düşünmekte misiniz, düşünmekte iseniz ilerde hangi tarihte ve biçimde olabilir?

Cevap — «Anarşik eylem» diye nitelenen şiddet eylemleriyle ilgili suçlar, genellikle, öngördüğümüz affın kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak, ölüm cezalarının kaldırılması ve müebbet hapis cezalarından belli bir indirim yapılması, ayırım gözetilmeksizin bütün cezalar için geçerli olacaktır.

Biz bu ölçüyü, kamu vicdanına uygun olarak saptadık. Seçimden önceki aylarda nasıl ve ne ölçüde bir af düşündüğümüzü her yerde açık açık söyledik. Halkın bize verdiği oylar, bir bakıma, bizim istediğimiz biçim ve ölçüde bir genel affın kamu vicdanınca da onaylanması anlamına geliyordu.

İleride affı ne zaman ve ne ölçüde genişletebileceğimizi de gene kamu vicdanı belirleyecektir. Şimdi gerçekleştirmeyi düşündüğümüz ölçüde affın toplumda herhangi bir huzursuzluk yaratmadığı, demokratik rejime, ülke bütünlüğüne hiçbir zarar vermediği, hele huzur ve iç barışı pekiştirdiği görülürse, affın daha ileri götürülmesi önündeki kaygı ve kuşku engelleri de kendiliğinden kalkmış olacaktır.

Soru — Özel girişim bugün «şirketlerin halka açılması» başlığı altında yeni bir değişime yönelmektedir. Türk sermayesinin, Türk sermayedarlarının bu yeni girişimi, bir yandan seçim öncesi konuşmalarınız ve CHP seçim bildirgesi, öte yandan koalisyon koşulları ve özellikle protokolda ve programda «halk sektörü» anlayışınız açısından nasıl değerlendirirsiniz? Hükümetin, özel girişim ve özel girişimin bugünkü çabası (halka açılma) karşısında tutumu ne olacaktır?

Cevap — Bizim «halk sektörü» ve «halk girişimciliği» dediğimiz şeyle, özel şirketlerin «halka açılması» çok ayrı şeylerdir.

Bazı büyük özel şirketlerde «halka açılma» eğiliminin birdenbire hızlanmasının başlıca iki nedeni olabilir:

Birincisi, yeni sosyal gelişmeler karşısında özel girişimin kendini savunma isteği... İkincisi, sermayenin ve kredi kaynaklarının yetersizliği karşısında halk tasarruflarından yararlanma isteği...

«Halka açık şirketler», büyük sermaye çevrelerinin gücünü ve etkinliğini, yalnız ekonomik anlamda değil, siyasal anlamda da, geniş ölçüde artırabilir.

Girişim özgürlüğünün bulunduğu Türkiye gibi bir demokratik ülkede, şirketlerin «halka açılması» elbette önlenemez. Bunun karşısında demokratik ve halkçı bir devlet yönetiminin izlemesi gereken tutum şudur:

Bir yandan halk tasarruflarının büyük sermaye tarafından istismarını ve halkın bu yüzden zarara uğramasını önleyici; ve küçük tasarruflarıyla büyük sermayeye katkıda bulunan yurttaşlara, hissedari olacakları ortaklıkların yönetiminde ve denetiminde etkinlik kazandırıcı tedbirler almak, bir yandan da halkı, kendi tasarruflarıyla kendi gerçek ortaklıklarını kurmağa özendirerek, halkı bu yönde desteklemek...

İkincisini yapabilmenin de iki yolu vardır:

① «Halka açık» büyük özel sermaye kuruluşları karşısında, büyük sermayeye kapalı küçüklü büyüklü halk girişimlerinin süratle örgütlenmesini ve güçlenmesini sağlamak.

② «Halka açık şirketler» karşısında, «halka açık devlet» kavramını oluşturmak ve «halka açık devlet», halk için, «halka açık şirketler»den daha çekici, daha güven verici kılmak...

Koalisyon protokolünde ve hükümet programında, bu iki yolun ikisini de gerçekleştirebilmemizi sağlayıcı tedbirler, mekanizmalar, kurumlar ve politikalar yer almaktadır.

Bununla beraber, hükümet programı, gerçek işleme katkıda bulunacak, sosyal devlete uygun çalışacak ve plan disiplinine uyacak özel girişimleri, koskleyici değil, destekleyici niteliktedir.

Soru — İşkence iddiaları sürüp gitmektedir. İddialanın devam etmesi bu konuda geçen hükümetin yaptığı açıklamanın yetersiz olduğuna bir işaret sayılabilir. İddialar karşısında yeni hükümetin tutumunu açıklar mısınız?

Cevap — Hükümet, geçmişle ilgili hesaplaşmaları, karşılıklı kırıncılık ve intikam duygularını kapatmak ve yeni bir barış ve huzur dönemini açmak kararındadır. Geçmişte olup biten acı olayları ve doğru bulmadığımız uygulamaları, deşmeyeceğiz; Fakat bunları deşmekten sakınırken, geçmişte olanların bir daha olmamasını sağlamak üzere de, demokratik hukuk devleti kuralları içinde her tedbiri alacağız.

Soru — Ücretsiz ve sınavsız yüksek öğrenim bu dönem başlayabilecek mi? Yoksa, kanun değişikliği beklenip gelecek döneme mi kalacak? Biliyorsunuz, çok geniş bir kitleyi ilgilendiriyor.

Cevap — Üniversiteye ve öteki yüksek öğrenim kurumlarına sınavsız giriş hakkıyla ilgili taahhüdümüz önümüzdeki ders yılından başlayarak uygulanabilecek. Şimdi, içinde bulunduğumuz ders yılı başlayalı uzunca bir süre geçmiştir, hatta birinci sömestrenin sonuna gelinmiştir. Bu durumda fiilen yapılabilecek bir şey yoktur. Fakat önümüzdeki ders yılı için kendi hazırlıklarını büyük ölçüde şimdiden tamamlamış bulunuyoruz. Bu arada üniversitelerimizin, yüksek öğrenim kurumlarımızın değerli yöneticileriyle de görüşerek onların da fikirlerini ve yardımlarını rica edeceğiz.

Bu konuda yapmayı düşündüklerimizin birçoğu muhtemelen kanun değişikliğine de gerek göstermeyecek konulardır.

Soru — Taban fiyatları konusunda hükümetin izleyeceği temel politikanın ayrıntılarını açıklar mısınız? Taban fiyatları her üründe arttırılacak mı? Örneğin tü-

tünde olduğu gibi? Ya da girdiler mi düşürülecektir? Her ikisinde uygulama nasıl olacaktır?

Cevap — Dışarıya satılması olanağı bulunan ürünlerin taban fiyatıyla daha çok içerde tüketilen ürünlerin taban fiyatı konusunda izlenecek politikalar bakımından zorunlu olarak, bazı ayrılıklar gözetilebilir. Dışarıya satılması olanağı bulunan ve geleneksel ihracat ürünlerimiz arasında yer alan ürünlerin taban fiyatı saptanırken, elbette bunların dünya piyasasındaki değerleri gözönünde tutulacaktır. Burada bizim daha önceki iktidarlardan ayrılmamız şu olacaktır: Şimdiye kadar ihracat malı tarımsal ürünlerimizin dış piyasalardaki değeri ne kadar yüksek olursa olsun, genellikle üreticiden bu ürünler oldukça düşük fiyatla veya gereğinden daha düşük fiyatla alınırdı ve bu ürünlere ödenen fiyatla bu ürünler karşılığında elde edilen ihracat geliri arasındaki fark, büyük araclara, bu arada ihracatçılara giderdi. Biz bu farkı önemli ölçüde azaltıcı bir politikayı bu ürün yılından itibaren izlemeye başlıyoruz. Bunun ilk örneği bütün piyasasının açılışında görülecektir. İhracat malı ürünlerimizin dünya piyasasındaki gerçek değerinin en geniş ölçüde üreticiye gitmesine dikkat edeceğiz.

Elbette, bu bizim, bu alanda izleyeceğimiz politikanın tamamı değildir. Aslında hükümet programında görüleceği gibi biz, üreticilerimizin ürünlerini mümkün olduğu kadar aracısız ihracat etmelerini istiyoruz. Fakat bir bakıma bu yılın mevsimi başlamış sayılır. Nitekim bütün piyasası açılmıştır. Onun için bu mekanizmayı harekete geçirecek vakti bulamadık. Hükümet kurulum kurulmaz bütün piyasası açılıyor. Fakat piyasaları daha ileride açılacak bazı ürünler için, düşündüğümüz bu mekanizmayı, bir ölçüde olsun harekete geçirme yollarını da arayacağız.

İçerde tüketilen ürünlere gelince: Bunların iç piyasadaki gerçek değerlerinin üreticiye mutlaka gitmesini sağlayacağız. Bunu bir somut örnekle göstereyim: Geçen yıl buğday fiyatları, genellikle tahıl fiyatları, saptanırken yapılan %20 - %30 oranındaki bir zammı — bir yıl önceye göre yapılan bir zammı — biz, CHP olarak yetersiz bulmuştuk. (Siz şimdi buğdayı köylüden 110 - 120 kuruşa alıyorsunuz, oysa birkaç ay sonra serbest piyasada buğdayın gerçek değeri 170 - 180 kuruşa çıkacaktır ve aradaki fark asıl hak sahibi olan köylüye, üreticiye gitmiyecektir, buğdayın aracılığını yapanlara, stokunu yapanlara gidecektir) demiştik. Nitekim bu düşüncemiz haklı çıktı, şimdi serbest piyasada buğday, köylüye ödenmiş olan fiyatın çok üstünde fiyatlarla satılıyor. Biz, ürünlerimizin gerek iç, gerek dış piyasada bulabilecekleri değeri önceden sıhatli olarak saptamaya çalışacağız ve köylünün gerçek hakkını alabilmesi için her tedbiri uygulayacağız.

Bu arada hiç kuşkusuz, sizin de belirttiğiniz gibi üreticinin gelirini yükseltmek yalnız ürünlere verilen fiyatı arttırmakla değil, aynı zamanda girdilerin fiyatlarını düşürmekle de olur. Fakat içinde bulunduğumuz dünya koşulları, girdilerin, hiç değilse bazı girdilerin fiyatlarını düşürmek bakımından olağanüstü güçlüklerle bizi karşı karşıya bıraktı, çiftçinin kullandığı yakıtın dünyadaki fiyatı büyük ölçüde arttı, suni gübre fiyatı ve suni gübre üretimi için kullanılan ham maddelerin fiyatları gene olağanüstü ölçüde arttı, o bakımdan geçmiş yıllara göre bu gibi tarımsal girdilerin fiyatlarında indirimler sağlamak güç olabilir, olanaksız olabilir. Ne var ki, bu gibi girdilerde dünya konjonktürünün gerektirdiğinin üstünde fiyat yükselişlerini önlemek için ne gibi tedbirlere başvurmayı, ne gibi mekanizmaları harekete geçirmeyi kararlaştırdığımızı hükümet programında açıkça belirttik. Bunlardan biri şudur: Bu gibi girdilerin ithalini devlet veya kooperatifler yapacaktır, dağıtımını da devlet veya kooperatifler yapacaktır, böylelikle bu girdilerden araçların ve spekülasyonların büyük

kârlar elde etmeleri, hattâ giderek herhangi bir kâr elde etme olanağı ortadan kalkacaktır. Ve böylelikle dünya konjonktürünün elverdiği en düşük oranlarla üreticilerin bu girdileri alabilmeleri sağlanacaktır. Bu arada hiç şüphesiz tarım araç ve gereçlerinde, özellikle traktör fiyatlarında son yıllarda suni yollardan yapılan fiyat artışlarını da kısa zamanda önleyebilmek için etkin tedbirler alacağız.

Bu arada fiyat ayarlamaları, içinde bulunduğumuz dünya konjonktürü bakımından ne kadar zor olursa olsun, biz, bu fiyat ayarlamalarından dar ve orta gelirli halkın ve üretici halkın mümkün olduğu kadar az etkilenmesini sağlayıcı bazı tedbirler de alıyoruz. Örneğin, zaruri ihtiyaç maddeleri dışında kalan bazı maddelerin fiyatları yükseltilir, ama ordan sağlanacak fonlarla bazı zaruri ihtiyaç maddelerinin fiyatları düşük düzeyde tutulabilir. Bunlar üzerinde de şimdiden bir araştırma ve çalışma yapıyoruz.

Soru — Petrol zammı nasıl uygulanacak? Zam yapmadan, özellikle bazı vergileri arttırmak. Örneğin, özel otomobillerin yıllık vergileri vardır, bunları arttırmak, tekül maddelerine zam yapmak, yahut ücretli oto yolu uygulamasına gitmek suretiyle elde edilebilecek gelirlerle acaba petrole yapılacak zam karşılanabilir mi? Genel olarak diğer vergilerde bir arttırma olamayacağını yurttaşlara söyleyebilir misiniz?

Cevap — Petrol konusunda ve genellikle her türlü akaryakıt konusunda bir ölçüde zam yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Biz petrol fiyatları bakımından dünyaya meydan okuyabilecek durumda değiliz. Kendi ihtiyacımız olan petrolün ancak üçte birini kendimiz üretebiliyoruz. Dünyadaki olağanüstü petrol fiyat artışlarından Türkiye'nin etkilenmemesi söz konusu olamaz. Ancak, sorunlarda ileri sürdüğünüz bazı hafifletici tedbirleri biz de düşünüyoruz. Zaten bir önceki sorunuza verdiğim cevapta bazı fiyatlarla yapılacak artışlardan elde edilecek gelirle halkın zaruri ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını düşük tutmaya büyük ölçüde muvaffak olabileceğimizi söylemiştim. Bunu özellikle akaryakıtlar için düşünüyoruz. Esasen petrole ilgili böyle bir fon da vardır, o fonu bu amaçla da imkân oranında kullanabilmek istiyoruz. Bu arada, sizin de üstünde durduğunuz gibi benzin fiyatlarını bir ölçünün üzerinde yükseltmeyip bunun yerine özel arabaların vergilerini arttırmayı biz de düşünüyoruz. Tabii Türkiye'de benzin tüketimi bakımından özel arabaların sayısı fazla ağırlık taşıdığı için sadece bu tedbirlerle hiç zam yapmamak mümkün olamayacaktır.

Ama bu tedbirlere de başvurmak suretiyle yapılması zorunlu olan zammı beklenenin altına indirmek, böylece, özellikle geçimlini taşıt sürücülüğünden kazanan yurttaşlarımızın yükünü çok arttırmamak ve taşıma ücretlerinde aşırı artışları önlemek mümkün olacaktır. Ancak, bu bir vergi kanunu meselesi olduğu için biraz zaman alabilir. Fakat süratle böyle bir kanun üzerinde de çalışmayı düşünüyoruz. Bu gibi konuları hükümetimiz ancak bu hafta içinde ele alabilecek. Geçen hafta program ve güvenoyu çalışmalarıyla geçtiği için bu konular henüz hükümete gelemedi. Fakat arada geçen zamanı harcamadık, iyi kullandık. İlgili bakan arkadaşlarımız yetkili uzmanlarla birlikte geniş ön hazırlıklar yaptılar.

Soru — Aynı amaçla Tekel zamları da düşünülebilir mi?

Cevap — Bunların ayrıntıları konusunda henüz bilgi verebilecek durumda değilim. Fakat bu sistem, yani zaruri sayılamayacak maddelerin fiyatlarını yüksek tutup, zaruri ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını fazla yükseltmemek için veya hiç yükseltmemek için belli bir fondan yararlanma prensibini, bir kere kabul edince, bunun muhtelif alanlarda değişik uygulamaları olabilir, olacaktır. Bunun ayrıntılarını Bakanlar Kurulunda bu

haftadan itibaren görüşmeye başlayacağız.

Soru — Yine bu soruyla ilgili ricam olmuştu, genel vergilerde bir arttırma olmayacağını da yurttaşlara duyurabilir miyiz?

Cevap — Henüz vergiler üzerinde ayrıntılı çalışma yapma vaktini bulamadık. Ancak benim kişisel düşünceme göre büyük tarım işletmelerinden alınabilmek vergiyi geniş ölçüde yükseltme olanağı bulunduğu kanısındayım. Öte yandan vergi verimini arttırıcı tedbirler, vergi kaçırmayı güçleştirici bazı tedbirler uygulanabilir kanısındayım, bu konuda bazı somut düşüncelerim de var ama henüz hükümette görüşmeden önce konuşmayı doğru bulmuyorum.

Soru — Hükümet olarak al tasarısından sonra parlamentoya öncelikle sevketmeyi; düşündüğünüz önemli tasarılar nelerdir?

Cevap — Al Kanununu tamamlayıcı nitelikte gördüğümüz, düşünce özgürlüğü önündeki sınırlamaları, anti-demokratik bulduğumuz sınırlamaları, kaldırıcı bir kanunu süratle sevketmeyi düşünüyoruz. Bunun dışında hangi kanunlara öncelik tanıyacağımızı henüz Bakanlar Kurulunda görüşme olanağı bulamadık. Okurlarımızın da takdir edeceği gibi şu ana kadar ancak hükümet programı ile ve bazı çok ivedi sorunlarla ilgili görüşmeler yapmaya vaktimiz oldu.

Soru — Şimdi bir sorumuz daha var, halk sektörü deyimi yeterli bir açıklıkta bazı çevrelerce diyalım. yeterli açıklıkta bulunamıyor. Halk sektörüyle amaçladığınız ekonomik ve sosyal hedefleri ve bunun özellikle sanayileşmedeki yer, ile yine sanayileşmeye katkısını bir kere daha açıklarsanız bu tereddütlere, bir son vermiş olunur tahmin ediyorum. Ve bir de uygulama hakkında bilgi lütterseniz bunu pekiştirmiş oluruz.

Cevap — Halk sektörü kavramıyla, halkın tasarruflarının devlet eliyle veya büyük sermayedarlar eliyle değerlendirilmesinden çok halkın kendisi tarafından değerlendirilmesini düşünüyoruz. Böylelikle halk, kendi tasarruflarına egemen olacaktır ve ekonomik alandaki bu egemenlik giderek siyaset alanda da halkın egemenliğinin artmasına dönüşecektir, bunu sağlayacaktır. Onun için halk sektörünü yalnız sosyal adalet açısından değil, yalnız halk tasarruflarını ekonomik ve sosyal bakımdan daha iyi değerlendirmek açısından değil demokrasimizin daha çok kökleşmesi, genişlemesi ve gerçekleşmesi açısından da yararlı sayıyoruz. Halk sektörü, çalışanların kuracakları kooperatiflerden veya dar ve orta gelirli halk topluluklarının kendi aralarında kuracakları başka ortaklıklardan sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma kurumlarının yapacakları yatırımlardan ve vakıf, dernek gibi diğer bazı kuruluşların yapacakları yardımlardan oluşacaktır. Bu arada işçi yardımlaşma kurumunun ve memur yardımlaşma kurumunun bir an önce gerçekleşmesini sağlayacağız ve yurt dışındaki işçilerimizin yurda gönderdikleri tasarruflarının, onun bunun elinde kalmak veya tüketimi arttırıcı yönde kullanılmak yerine, bu işçilerimizin kendi başlarına veya devlet yardımıyla, katkısıyla ya da köylerindeki kasabalarındaki hemşerileriyle yapacakları ortak yatırımlarda değerlendirilmesini sağlamaya çalışacağız. Bunun ekonomik gelişmemize ve sanayileşmemize büyük hız katacağı düşüncesindeyiz. Çünkü böylelikle halkın tasarrufları aracın, tefecinin, spekülâtörün elinde savrulmaktan kurtulacaktır.

Gereğinden çok, ekonomimizin kaldırabileceğinden çok tüketime gitmesi kendiliğinden önlenmiş olacaktır. Üstelik, özellikle kırsal bölgelerde, halk, bir sınai yatırım yapmak üzere girişimde bulunduğu vakit görürüz ki, o girişimin, o yatırımın yan masrafları, yan giderleri çok düşük olur. Örneğin devlet veya klasik anlamda özel teşebbüs bir yatırım yapacağı vakit önceden bir takım yan tesisler kurar, sosyal tesisler kurar. En azından geniş öl-

çüde istimlakler yapmak veya büyük masraflarla arsalar satın almak zorunda kalır. Oysa kırsal bölgelerde bir halk girişimi yapılacak vakit bu gibi masraflardan hemen hiç birisi olmaz. Herkes yerli yerindedir: Evli evinde, köylü köyündedir. Yapacağı girişimin maddi sonuçları alınca-ya kadar yaşayış tarzında bir değişiklik yapmak gereğini duymaz. Birçok köylerde bunun örneğini görmüşüzdür. Tasarrufunu olduğu gibi yatırıma yöneltir, o yatırımın iyi işlediği takdirde birkaç yıl sonra kendisine getireceği maddi ferahlığın bekleyişi içinde tüketimini kısar, üretimine hız verir.

Halkımızın bu tasarruflu eğiliminden ve son zaman-

larda çok belirgin hale gelen yatırım hevesinden azami istifade etmeyi düşünüyoruz. Böylelikle yatırıma, özellikle sanayiye ve tarımın modernleşmesine yönelen kaynaklar birdenbire gürleşecektir. Bu kaynaklar daha rantabl bir şekilde kullanılmaya başlayacaktır ve bu şekilde oluşacak halk sektörüyle özel sektör arasındaki rekabet, özel sektörün daha verimli ve daha ekonomik çalışmasını sağlayacaktır. Onun üzerinde de demokratik anlamda kamçılıyıcı bir etkisi olacaktır.

Kemal Aydar

12 Şubat

Yazık Oldu

Bu hükümetin uzun ömürlü olamayacağı daha ilk günden tahmin ediliyordu. Ortamın solu ya da solun ortası diye tanımlayabileceğimiz ileriye açık, özgürlükçü CHP ile aşırı sağın ta kendisi olduğunu açık açık söyleyen MSP nasıl anlaşacaklardı da elele uyum içinde devleti yöneteceklerdi? Dayandıkları temel ilkeler birbirine böylesine ters düşen iki partinin kurduğu ortaklık dört yıllık bir dönem boyunca sürebilir miydi?

Buna olanak görülmüyordu. En iyimser bir hesaplama koalisyon protokolünde yer alan maddelerden hiç değilse başhocalarının gerçekleştirilmesine dek CHP - MSP işbirliğinin sürebileceği düşünülüyordu. Gerçi, bu düşüncüyü paylaşmayanlar ve yapılan hesabı bozmak için olanca güçleri ile çalışanlar vardı. Koalisyon protokolünün önemli konularından biri olan fikir suçlarının affı konusu üzerinde muhalefet partileri bundan ötürü ısrarla duruyorlar, affın çıkmaması uğruna çaba harcıyorlardı. Harcanan çabanın tek amacı ortaklığı çöktürmektir. Bunun için de muhlifler MSP'nin pek önem verdiği 163. maddenin af kapsamı içinde kalmasını onaylıyorlar, yani layik Türkiye Cumhuriyeti'nin bir şeriat devleti biçimine dönüştürmek uğruna propaganda yapmak, örgüt kurmak suretiyle suç işleyenleri bağışlarken her türlü sol düşüncüyü yasaklayan 141 ve 142. maddelerden hüküm giymiş fikir suçlularının affına şiddetle karşı çıkıyorlardı.

Üzülerek söyleyelim ki taktik başarı kazanmış, iktidarın MSP kanadından 20 kadar milletvekili, koalisyon protokolünde verilen sözden cayarak muhalefetle birlikte oy kullanmışlardır.

Şu satırları yazdığımız sırada durumun nasıl gelişmekte olduğunu henüz bilmiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa o da CHP - MSP ortaklığının bundan böyle yürüremeyeceğidir. Sayın Bülent Ecevit Cumhuriyet tarihimizin kaydetmediği derecede uzun süren bir hükümet bunalımından sonra, sırf çoğulcu demokratik sistemi kur-

tarmak, üyesi bulunduğumuzu iddia ettiğimiz Batı uygarlığı ölçülerinde özgürlükleri yaşatmak, ülkemizi her türlü baskı rejimlerine karşı korumak gibi temiz niyet ve düşüncelerle çok zor koşullar altında hükümet kurmayı kabul etmişti.

Ne var ki yalnız bir tarafın ıy niyetleri rejim kurmaya ve korumaya yetmiyor. Demokrasinin yaşaması için muhalefetin, hiç değilse başlıca muhalefet partilerinin de en az işbaşındaki sorumlular kadar demokrasi ilkelerine içtenlikle bağlanmaları gerekiyor.

Arkada bıraktığımız kısa zaman süresi boyunca muhalefetten bu anlayışı göremedik. Liderlerin gözünü burs bürümüşü. Ne Atatürkçülük, ne layiklik, ne fıkır özgürlüğü, hiçbir şey düşünmüyorlar. bütün gayretleriyle hükümeti devirmeye çalışıyorlardı. Ülkeyi öylesine bir ortama sürüklemişlerdi ki, yönetici kesiminden birçok bürokrat ortaklığın bugün yarın gideci olduğuna inanmış, yukarıdan gelen emirleri dinlemez olmuştu.

Şimdi muratlarına erdiler mi dersiniz? Ecevit gitmekle, yazarlar, sanatçılar, ozanlar, kitap çevirenler af dışı kalmakla sayın muhlifler büyük bir zafer mi kazandılar acaba?

Biz hiç sanmıyoruz. Uyguladıkları taktikle demokratik ilerleyişimizi sadece bir süre geciktirmiş, vakit kazanmış olmaktadır. Bunu bir zafer sayıyorlarsa mübarek olsun deriz.

Ama unutmamamız ki tarihin akış yönünü durdurmak kimseye nasip olmamıştır ve olmayacaktır. Yeryüzünde düşünen kafalar bulundukça, düşünceye ne denli kilit vurulsa da zafer er geç düşünceninindir.

Bizi üzen, dünya uluslarının hızla ilerlediği çağımızda uğradığımız gereksiz zaman kaybıdır.

Nadir Nadi

16 Mayıs

Bir Koalisyon'un 235 Günlük Öyküsü

Başbakan Bülent Ecevit, 6 şubat 1974 günü, Millet Meclisinde, hükümetinin programına yöneltilen eleştirileri cevaplarırken, «Bu hükümet güven oylarınızla bir eüre iktidarda kalırsa, ki kalacaktır, çok çok uzun bir süre iktidar olacaktır» diyordu...

Oysa CHP - MSP ortaklığı ancak iki yüz otuz beş gün sürdü: 25 ocak 1974 - 18 eylül 1974...

Toplumu ügündiren olaylardaki öngörüşlülüğünü bütün ulusun hayranlık ve tutkuyla izlediği Ecevit'in büyük bir yabılgısı mıdır yukarıdaki söz?

İlk bakışta «Evet» yargısına varıyor insan, çaresiz. Ama siyasette açıklığı ve dürüstlüğü düstur edinmiş bir büyük devlet adamı için, kaçınılmaz ve de onurlu bir yanılgıdır bu...

Başbakanın yukarıdaki yargısı bir büyük yanlış mı ürünüydü?

CHP ile MSP ortaklığı bir büyük yanlış mıydı?

Türkiye'nin hangi koşullardan geçerek 14 ekime ulaştığını, seçimlerden sonraki «100 gün»ü anımsadığımızda bunun böyle olmadığını kabul etmek zorunda kalıyoruz. Bir ülkenin kaderi, bir toplumun kaderi söz konusu olduğunda, bazen düşülen denizde yılanı sarılır, bazen de kedi ile bir çuvala girilir...

14 ekim seçimleri, 12 Mart döneminin üzerine perdeyi çekerken, Türkiye'de «ara rejim»in sağtığı kuşku, endişe ve güvensizlikle, umudun, güvenin, sevincin çenilendiği bir ortam yaşanıyordu.

12 Mart döneminin fırsatçıları, AP ve CGP çökmüş, CHP güçlenmiş, yepyeni bir kuruluş olmasına rağmen MSP, üçüncü büyük parti olabilmisti.

Ne var ki, seçim sonuçları, hiçbir partiyi tek başına iktidara ulaştıramıyordu.

Bu durumda koalisyon kaçınılmazdı...

Partilerin geçmişlerine, sosyo - ekonomik görüşlerine ve özellikle 12 Mart dönemindeki sicillerine baktıkta, yeni bir bunalımın, toplumda veşermeye başlamış umut, güven ve sevincin yerini, kuşku, endişe ve güvensizlikle dolduracağı besbelliydi.

Dünyanın en kritik bir bölgesinde, büyük çıkarların, kolaylıkla demokrasilerin yerine faşist yönetimler getirebildikleri bir bölgesinde, faşizme çeyrek kala demokrasiyi askıdan alıp 14 ekime varabilmisti Türkiye, «ara rejim»in anılarından hızla uzaklaşmak, yeniden rayına oturtulan demokrasiyi hızla esenlikli düzlüğe çıkarmak gerekiyordu...

Ve seçim sonuçları bu işlemin kolayca başarılabileceği ortamı vermemişti. Demokrasinin kaderi, elverişli bir parlamento aritmetiğine değil, demokrasiye inandıklarını söyleyenlerin inançlarına, içtenliklerine, sorumluluk duygularına bağlıydı. İnancın, içtenliğin ve sorumluluk duygusunun ölçüğü ise tutum ve davranışlar olacaktı...

Kesin seçim sonuçlarının belli olmasıyla beraber bu tutum ve davranışları ulusça izlemeye koyulduk...

Yüz gün sürecek bir serüven başlamıştı...

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, koalisyon ortağı Feyzioğlu ve Başbakan Naım Talu ile yaptığı toplantıdan sonra, 16 ekim günü, seçimlerle ilgili olarak ilk kez konuştuğunda, tutumunun kinli bir küskünlük olduğunu açığa vuruyordu: Seçimler hiçbir partiye tek başına iktidar olma olanağı vermemişti. Bir koalisyon kaçınılmazdı. Seçimlerde esasen AP karşısında bir koalisyon yeralmıştı. Dolayısıyla bu koalisyon hukukileştirilebilirdi. AP «muhalefette kalacak»tı...

DP, «Solcu CHP»ye karşı sağ partilerin işbirliğini öneriyor. Bozbeyli. «AP MSP ve CGP'ye kollarımızı açıyoruz» diyordu

O günlerde henüz genel başkan sıfatını taşımayan MSP lideri Erbakan ise, CHP ile koalisyona «prensipte hazır» olduklarını söylüyordu. Erbakan'a göre, MSP'nin AP ile bir koalisyonda bulunması olası değildi, çünkü AP «liberal, renksiz ve temeli sömürüye dayanan bir parti» idi.

MSP lideri 19 ekimde «Cumhuriyet»e verdiği özel demeçte, «Prensipte hazırız» sözünün zamansızlığına karar vermiş olmalı ki daha değişik bir tonda konuştu. «CYP'ye tek başına hükümet kurma imkânı vermeye hazırız. İcraatı üzerinde anlaşarak CHP iktidarına yeşil ışık yakabiliriz» diyordu Hoca...

MSP, daha sonraki günlerde nice yorumlara, karika-

türlere konu olacak «Anahtar»ını sağa sola göstermeğe başlamıştı. Hoca her gün düzenlediği basın toplantılarıyla MSP'siz hiçbir şeyin olamayacağını söylemeğe getiriyor, düpedüz «Anahtar»ı pencedur» diye zevkleniyordu... Gerçekten de, CHP AP formülü dışında, MSP'siz bir koalisyon olanaksızdı...

CHP'de de MSP'ye kayan bir eğilim vardı.

Daha seçimler öncesinde düşünülmeye üzerinde kamuoyu oluşturmağa başlanmış bir eğilimdi bu. Ecevit, 20 ekim tarihli «Cumhuriyet»te yer alan özel demecinde, seçimlerden sonra ilk kez bu eğilimi belli ederken, gerekçesine de kısaca işaret ediyordu. «Gerçek milliyetçi cepheye bugün CHP ve MSP var Halkçılığa dayanmayan bir milliyetçilik olmaz» diye. Ecevit, MSP'nin, büyük sermayenin sömürsüne karşı Anadolu'nun küçük esnafına, tüccarına seslenen seçim propagandasını düşünüyordu kuşkusuz. Ve elbette, «ara rejim»nin izlerini ancak bir «ıç barış» ile sürebileceğini hesaplayan CHP Genel Başkanı, fikir ve inançların baskıdan kurtulmasını isteyen MSP'den başka bir partiye de genel affı gerçekleştiremeyeceğinin farkındaydı...

21 ekimde Konya Milletvekili Profesör Dr. Necmettin Erbakan, MSP Genel Başkanı oldu. Ve ertesi gün düzenlediği basın toplantısında da, partisinin, DP'den gelen «Hükümeti sağ partiler kurmalıdır» önerisini olumlu karşıladığını açıkladı. Gazetecilerin, «CHP'den bir çağrı alır da kabul ederseniz çelişkiye düşmüş olmaz mısınız?» sorusuna Erbakan, «MSP'nin şartlarını kabul eden partilerle koalisyon olabiliriz. MSP ayrı mal çeşitli kimselere, çeşitli fiyatlarla satmaz» cevabını veriyordu

Aynı gün bir başka siyasal gelişme, Hoca'nın yukarıdaki cevabında da saklamaktan çekinmediği gibi, MSP'nin siyaseti bir çeşit alaturka pazarlık gibi anıdığını belgeliyordu. AP Genel İdare Kurulu hiçbir koalisyona katılmama kararı almıştı o gün... Böyle bir karara karşı sağ koalisyon-dan yana görünmekle Erbakan bir yandan AP'ye uzlaşmazlığın sorumluluğunu yüklemeye çalışıyor, bir yandan da göya kendini CHP'ye pahalı satmayı planlıyordu.

Meclisler açıldıktan sonra Cumhurbaşkanı nasıl bir hükümetin kurulabileceği konusunda liderlerle görüşmelere başladığında, Erbakan Hoca alaturka hesaplarında bir adım daha attı ve Korutürk'e bir CHP AP koalisyonu önerdi. MSP. «Herhangi bir koalisyona talip değil»di... Cumhurbaşkanı'nın bu temaları sırasında CGP Genel Başkanı sol iktidarın sakıncalarından söz etmiş, Bozbeyli ise «Sağ koalisyon» önerisini tekrarlamıştı.

Korutürk, bir sonraki gün CHP ve AP liderlerini kabul ettiğinde, Demirel uzlaşmaz tutumunu sürdürüyor, Ecevit ise karamsar olunmamasını öğütüyordu

Bu temalar sonucu, 27 ekim günü CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi. Ecevit'in ertesi gün AP, DP ve CGP genel başkanlarıyla yaptığı görüşmeler, usulen yapılmış görüşmelerdi, düpedüz. Her üç partinin de tutumları yeterince açıktı ve bunu değiştirmeleri için ortada bir neden yoktu. Bütün dikkatleri, 29 ekim günü nedense Ankara'da olmayı istemeyerek İstanbul'a giden Erbakan'ın, dönüşünde Ecevit ile yapacağı görüşmeye çevrilmişti. CHP çevrelerinde, MSP'den ortak adayı diye sözediliyor, bakanlıkların nasıl bölüneceği bile tartışılıyordu.

MSP Genel Başkanı Erbakan Ecevit ile buluşacağı 30 ekim salı günü için, «Bu salı Türk milletinin tarihindeki en hayırlı salı olacak» diyordu...

Onun «hayırlı» salı mı, yoksa «hayırsız» salı mı olduğu şimdi anlaşılabilecekti.

Ecevit ve Erbakan, İnönü'nün 27 Mayıs sonrasında kurduğu koalisyon hükümetlerini kotardığı TBMM'deki bir komisyon odasında (geçici olarak MSi grubuna veril-

mişti oda) buluştular ve bir buçuk saat konuştular. Ecevit ortaklık önerdi Erbakan'a...

Erbakan ise konuyu yetkili kurullarına götüreceğini bildirdi. MSP Genel Başkanı, koalisyon önerisini görüşecek Genel İdare Kurulunun 3 ve 4 kasım günleri toplanacağını açıklıyordu. Oysa tarih 30 ekim'de daha..

Neye hemen toplanmazdı ki bu Genel İdare Kurulu?.. Nedeni ertesi gün belli oldu.

Erbakan hoca, Süleyman Demirel'e bir mektup gönderiyor, partisinin bir sağ koalisyon önerisini nasıl olumlu karşıladığını, AP'nin ise CHP iktidarına hep kuşkuyla baktığını hatırlatarak, hiçbir koalisyona katılmama yolunda AP Genel İdare Kurulunca alınmış kararın kaldırılmasını istiyordu. Demirel, bu pek ucuz bir siyaseti yansıtan mektuba karşı, «Hükümeti kurmakla bir başkası daha mı görevlendirildi?» alaylı karşılığını verdi.. 3 kasımda MSP Genel İdare Kurulu toplandı.

MSP'nin kıvranırlarının kokusu hemen çıktı.

Taviz istiyordu MSP. İstenen taviz yerel seçimlerin ertelenmesiydi.

CHP'nin cevabı kategorik bir «hayır» oldu. 4 kasımda MSP il temsilcileri toplanıp, koalisyona katılıp katılmama konusunda Genel İdare Kuruluna yetki verdiler, TBMM koridorlarında gazetecilerin ve de kuşkusuz CHP'lilerin kaygı ile bekledikleri bir uzun gün, bir uzun gece geçti... Bu TBMM üyesi rozetlerini ceketlerinin sağ yakalarına takan, fizyonomileri ne denli değişik olursa olsun, dudaklarının üstünde kırılmış bıyıkları, bazılarının sakalları ve yüzlerinin inandırmayan mistik ifadesi ile bir milyon kişinin içinde bile olsa hemen kendilerini belli eden adamlardan sır çıkmıyordu.. O yüzden bir kısım gazeteler «haber atladi», «Cumhuriyet» de içinde olmak üzere, bu gazetelerde 6 kasım tarihli manşetler, «MSP koalisyona evet» dedi» şeklindeydi...

Ve ertesi gün düzeltildi manşetler:

MSP koalisyona girmekten vazgeçti...

MSP'nin cevabı Genel Başkan Erbakan'ın imzasını taşıyan bir mektupla Ecevit'e gönderildi. Hoca, «Bugünkü şartlar muvacehesinde partimizin CHP ile koalisyon yapmasının beklenen hizmetler bakımından faydalı ve verimli olamayacağı kanaatine varıldığını» bildiriyordu. Gerekçe yoktu...

Ertesi gün, 7 kasım çarşamba günü Ecevit, hükümeti kuramayacağını Cumhurbaşkanına bildirerek, bu görevden başlanmasını diledi.

«100 günlük» bir serüvenin ilk perdesiydi bu. «Hayırlı bir salı» günü başlayan temaslara, «hayırlı» bir salı günü kesilmişti...

«Hayırlı bir salı» günü başlayan görüşmeler neden «Hayırlı» bir salı günü kesilmişti? Erbakan'ın mektubunda olumsuz cevabına gerekçe diye gösterdiği «şartlar» neydi?.. Hoca bu soruların cevabını CHP'nin «tutumuna» bağlamak eğilimindeydi. Yerel seçimlerin ertelenmesi önerilerinin reddedilmesini de CHP'nin tutumuna örnek olarak sunuyordu. Alaturkalığını da sürdürüyordu aynı zamanda: Eğer CHP bu tutumunu değiştirirse yeniden görüşmelere başlayabilirdi MSP, çünkü, «hiçbir yerde katı değillerdi»..

Oysa MSP'nin «hayır»ının CHP'nin tutumuyla, taviz vermezliğiyle bir ilişkisi yoktu aslında. Yahut vardı, ama bir başka açıdan... Çoğunluk partisinin demokratik sol tutumundan kaygılanan çevreler etkinliklerini duyurmağa başlamışlardı MSP üzerinde... Seçimlerde, CHP'nin ekonomik görüşlerine benzer vaatlerle ortaya çıkmıştı MSP, ama, bundan daha çok din istismarıyla oy toplamıştı. Atatürk'ün adını ısrarla ağzına almayan, kendi çevresinde «esettir»ü uygulayan, gerçek bilimi nur risalelerinde arayan bir kadro içinde, gerçek sağ'ın, yani ekonomik sağ'ın

öksesine yakalanacak nice kuş bulunurdu. Gerçekten de, MSP içinde belli bir ekibin, Genel Başkanına rağmen CHP ile koalisyona karşı oldukları söylenmeye başladı. Bu ekip sayesinde olacak, ekonomik sağ'ın büyük örgütü AP, MSP Genel İdare Kurulunun kararını bir gece önce öğrenebilmişti...

Peki ya Profesör sıfatını taşıyan, AP'nin temelinin sömürüye dayandığını söyleyen Erbakan, gönlünü gerçekten CHP'nin «düzen değişikliği» anlayışına yatırılabiliyor muydu?.. Sonraki gelişmeler yatıramadığını yeterince kanıtlamıştır. Örneğin, koalisyon gerçekleşirken CHP tarafından verilmiş en önemli taviz, toprak reformu konusundaki görüşlerinden şimdilik «bir ölçüde» uzaklaşmak olmuştur. Büyük sermayeye karşı Anadolu'nun küçük esnafını, küçük tüccarını tutan Hoca, eşrafı, toprak ağasını karşısına alabilecek güçten yoksundu. Layık büyük sermaye ile zaten arasında sürekli işbirliği olamazdı Hoca'nın. Ona karşı, şimdilik sözümlüğünü yaptığı Anadolu'nun küçük esnaf ve tüccarını palazlandırmayı kuruyorsa da, giderek eşraf ve toprak ağalarıyla yandaş olacak, koruduğunu iddia ettiği küçük esnafın, küçük tüccarın büyük bölümünün sömürülmesi pahasına İslami bir toplum düzeninin egemen olacağı bir Anadolu burjuvazisi çıkacaktı.

MSP'nin, CHP'nin anladığı gibi bir «düzen değişikliği»ni kabul etmediği kesindi. Ama, kendi düşlerini 1974 Türkiye'sinde gerçekleştiremeyeceği de kesindi. Peşinde koştuğu düşün ilk aşamasında kendisinden yararlanılmaz mıydı?.. Sağ partilerce yapılan bu hesabın CHP tarafından da yapılması olağan karşılanmalıdır.

Büyük sermaye karşısındaki tutumu, yoksul halk kesimlerine yaklaşma eğilimi ve kendi çıkarları doğrultusunda istediği fikir ve inanç özgürlüğü, olumsuz cevabına rağmen CHP'nin MSP üzerinde durmağa devam etmesine yol açmıştır. Ecevit, Hükümeti kurma görevinden başlanmasını istedikten sonra partisinin yetkili organlarında yaptığı konuşmada, Erbakan'ın mektubunun bazı umut verici bölümler taşıdığını söylüyordu. Gerçekten de, mektubunun «ancak bugünkü şartlar muvacehesinde...» diye başlayan karar bölümünün hemen başında Hoca şöyle diyordu: «Milletimizin özleyip beklediği hizmetlerin süratle yerine getirilebilmesi için zaruri imkânlar üzerinde aralıksız yürütülen çalışmalar neticesinde partimiz, temel prensip olarak partiler arasındaki müşterek çalışma gayretlerinin her zaman için ele almaya layık bulunduğunu...»

Öte yandan Erbakan da çalkalamalarına devam etmekte birlikte, CHP'ye «gelin ortak olmayalım dost olalım demek istediklerini» belirterek, kapıların hiç açılmamacasına kapanmadığını düşündürüyordu...

Bu arada 12 kasımda, Hükümeti kurmakla bu kez ikinci büyük partinin başı olarak Demirel görevlendiriliyordu. DP tutumunu hemen ortaya koydu. Demirel'in Başbakan olacağı bir koalisyonda yoktu DP... Erbakan ise alaturka kurnazlığı içinde, kendisinden sonra Ecevit ile görüşecek olan AP Genel Başkanına bir üçlü koalisyon önermesini, Başbakanlık konusunda CHP'nin çoğunlukta bulunduğu öne sürülecek olursa, AP ve MSP nin bir ve birlikte kabul edilebileceğinin söylenmesini öğütüyordu. Ama CHP'nin, AP'den gelecek ortaklık önerisini «gütlüğ bulacağı» daha önceden Bülent Ecevit tarafından açıklanmıştı. Böylece Demirel'in, kuşkusuz inandırarak sürdürmediği hükümeti kurma çabaları da sonuçsuz kaldı...

Yüz günlük serüvende üçüncü perde, liderlerin kendi aralarında yaptıkları yarı resmi temaslara geçti. Hükümeti kurmakla görevlendirilmiş kimse olmayacak, partiler birbirlerini yoklayacaklardı... Ecevit ilk temasını Erbakan'la yaptı 20 kasımda. İki saat görüştüler. Yeniden görüşebileceklerdi, konuyu etrafıca ele almışlardı...

Demirel de görüştü Erbakan'la... Erbakan, Parlamento aritmetiğine dayalı tüm olasılıklara, seçim ve azınlık

hükümeti şıklarını da ekleyerek yedi alternatif olduğunu bildirirken, MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk, CHP'nin kuracağı bir azınlık hükümetine destek olmayacaklarını açıklıyordu. MSP, çalkalaya çalkalaya kendini pahalı satma çabasıındaydı açıkça...

22 kasımda iki büyük partinin liderleri Ecevit ve Demirel, görüşlerini Cumhurbaşkanına bildirdiler. CHP azınlık hükümeti veya seçim isterken, AP, azınlık hükümetini «macera» olarak niteliyor, «güçlü bir hükümet»ten dem vuruyordu. AP'nin tutumu, mutlaka CHP'nin de içinde yerleşeceği bir «milli koalisyon»a doğru biçimlenmekteydi. Böyle bir koalisyon için bir «tarafsız» kişinin Başkanlığı düşünüyordu. Fikrin sermaye çevrelerinden de destek gördüğü açıktı. Ama Ecevit, 2 aralıkta verdiği bir demeçte «partisiz Başbakan» formülüne kesinlikle karşı olduklarını açıkladı...

Hükümet bunalımı otuzuncu gününde dolaba kondu ve yerel seçimler ön plana geçti...

Yerel seçimler de CHP lehine sonuçlandı. Bu sonuç genel seçimden sonra başlayan Hükümet bunalımının çözümüne de yardımcı olabilecekti Ecevit'in dediği gibi. Ama, egemen çevreler bir denemeye daha giriştiler. Bir erken seçimin farklı sonuç verebileceği kanısında olmayan, partiler arasındaki uzlaşmazlığı da gören Cumhurbaşkanı da bu denemeye olanak verdi. Naim Talu'yu yeni Hükümeti kurmakla görevlendirirken, «milli koalisyon», o da olamazsa «erken seçim» öneriyordu Korutürk. Oysa yeni deneme, «erken seçim» koşullu «milli koalisyon» biçiminde başladı, giderek CHP'nin dışarda bırakılacağı bir «sağ koalisyon» denemesine dönüştü ve olumsuzca bitti...

O arada, 30 aralık günü Ecevit'i TBMM'deki odasında ziyaret eden Erbakan, CHP Genel Başkanı ile bir görüşme yaptı. Ecevit, «sağ koalisyon gerçekleşmezse yeni demokratik çözüm olanakları açılacaktır» diyordu... Talu'nun 2 ocak günü MSP, DP ve CDP Genel Başkanlarıyla yaptığı temaslardan sonra ise, Erbakan ve Bozheyli, CHP'nin dışarda kalacağı bir sağ koalisyon «olur» dediler. Şimdi iş AP'ye kalmıştı...

Oysa AP'nin cevabı önceden belliydi. AP'nin anladığı «milli koalisyon» mutlaka CHP'nin de katılacağı bir koalisyondu. Bunun Başbakanı partisiz olacaktı elbette. Ama iş sağ koalisyonla gelince Demirel dışında bir Başbakanı kabul edemezdi AP. Cevap 9 ocakta açıklandı. 10 ocakta Korutürk Talu'yu, inatla sürdürdüğü görevinden başışladı. O gün Ecevit ve Erbakan partilerinin üst düzeydeki yetkililerinin de katıldıkları üç saat süren bir toplantı yaptılar. Toplantıdan sonra Ecevit, «Görüşmemizin bu kadar uzaması görüşlerimiz arasında çok ayrışlıklar olduğundan değil, ama karşı karşıya bulunduğumuz sorunun, üzerinde çok etrafı durmayı ve düşündürmeyi gerektiren bir sorun olduğundandır» derken, Erbakan da ısrarlı sorular karşısında, «Efendim, biz memleketi faydalı hizmetler yapacak bir hükümetin kurulmasını ümit ve temenni ediyoruz. Bu suallerin cevabını lütfen bu cümlelerin içinde arayıp bulunuz» şeklinde konuşuyordu.

CHP için MSP'den başka alternatif zaten yoktu. Araçlar farklı da olsa bir ölçüde amaçta birleşebildiği tek parti MSP'ydı. Amaca, hem de bir ölçüde birleşebilen amaca ulaşmada, araçların ne denli önemli olduğu kesinkes ortaya çıkana dek sürecekti bu ortaklık... 13 Mart döneminden geçmiş bir Türkiye'de, kendisine bağlanan umutları dört yıllık yeni bir sağ iktidarın pengesinde köreltmek de vardı bu işin sonunda. 14 ekimde, 9 aralıkta sandıktan çıkan umudu, heyecanı söndürmemek, yarım da olsa bir CHP iktidarının neler yapabileceğini, hiç değilse neler yapmak istediğini göstermek zorunluydu. Sorumluluk gereği idi. CHP, kedi ile çuvala girmeyi göze almıştı...

«Sağ koalisyon»un olanaksızlığı kesinlikle belli olduktan sonra, artık gözler CHP ve MSP arasındaki trafike çevrilmişti. Ecevit ve Erbakan'ın temasları Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından da «yakından» izleniyordu. Ancak CHP Genel Başkanı, daha önce resmen Hükümeti kurmakla görevlendirildiği ve çabaları bir sonuç vermediği için olacak, Cumhurbaşkanı, iki partinin gayri resmi görüşmeleri olumlu bir karara bağlanmadan, Ecevit'e ikinci kez Hükümet kurma görevini vermekte yarar görmüyordu.

12 ocak günü CHP ve MSP Genel Başkanları 1 saat 45 dakika süren yeni bir görüşme yaptılar. Ecevit görüşmeden sonra gazetecilere, «En kısa zamanda hayırlı bir sonuca varabileceğimiz umudu bende kuvvetlenmiş olarak bu görüşmeden ayrılıyorum» diyordu. CHP Genel Başkanına göre, bazı teknik çalışmalara gerek vardı.

Erbakan ise «bir prensip anlaşmasına gelindiğini» söylüyordu. Bu prensip anlaşmasının Çankaya'ya karşı, «Biz hükümet kurmaya hazırız» demek anlamına mı geldiğini soran gazetecilere Hoca, «iki partinin böyle bir prensip noktasına geliş şüphesiz çok şey ifade eder» karşılığını veriyordu...

Ama dedik ya, kedi ile bir çuvala girilmişti artık. Fundan böyle, Başbakan Bülent Ecevit'in, Koalisyonun sonunda bittiğini açıkladığı 16 Eylül 1974 tarihine dek tırmık yiyecekti CHP... Sabri tükenene dek... Koalisyonun kotarılmaya çalışmalarıyla birlikte ilk güçlükler de başladı. Ortak adayları arasında bir takım pürüzler vardı. İlk görüşmelerde Bakanlıkların paylaşılmasında belli kıstaslar saptanmış, Bakanlıklar «siyasal», «ekonomik» ve «sosyal» nitelikte oluşlarına göre üç bölüme ayrılmıştı. MSP sosyal Bakanlıklardan vazgeçiyorsa da ötekiler üzerinde ısrarlıydı. Özellikle Maliye Bakanlığının kendisine verilmesini istiyordu Erbakan Hoca... Ama daha işin başında bulunuluyordu. İki taraf da bu pürüzlerin ortadan kaldırılacağı görüşündeydi...

Parlamento içinde iki parti arasındaki ilişkileri kurcalayanlar da vardı, bu ilişkilere yardımcı olmağa çabalayanlar da... Örneğin 12 ocak günkü liderler görüşmesinden önce, odasında Ecevit'i bekleyen Erbakan'ı AP'li Senato Başkanı Arıburun ziyaret ediyordu. Kıvrak yürüyüşü ile MSP grubuna gelen Arıburun, burada gazetecilerle burun buruna gelince şaşırıp bocalıyor, Senato için bir boş oda aradığını öne sürüyor, böylece ziyareti üzerine daha çok kuşku çekiyordu. Alpaslan Türkeş de, Koalisyon kurma çabaları sırasında MSP ile birkaç kez temas etme olanağı buldu...

Berl yanda, Millî Birlik Grubu, iki partinin uzlaşması, daha doğrusu Ecevit Başkanlığında bir Hükümetin kurulabilmesi için çaba harcıyordu.

13 ocakta bütün gün ve gece süren temaslardan sonra, saat 01.10'da görüşmeler tamamlandığında, Ecevit, iki parti arasında bir Hükümet kurma olasılığı bulunduğunun anlaşıldığını, Erbakan da, yine iki parti arasında «makro planda bir hükümet kurma ihtimalinin ortaya çıktığını» söylüyorlardı. Görüşmeler sonunda işleri de içinde olmak üzere yedi Bakanlığın MSP'ye verilmesi de kararlaştırılmıştı.

Varılan sonuç, Millet Meclisi Başkanı tarafından ertesi gün Cumhurbaşkanına bildirildi. Korutürk aynı gün öğleden sonra CHP Genel Başkanı Ecevit ile MSP Genel Başkanı Erbakan'ı ayrı ayrı kabul etti. Ecevit, Çankaya Köşkünden ayrılırken, Cumhurbaşkanının CHP - MSP Koalisyonunu «iyi karşıladığını» açıklıyordu.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit 15 ocak 1974 günü, 16.30'da yeniden Cumhurbaşkanı tarafından kabul edildi ve ikinci kez resmen Hükümeti kurmakla görevlendirildi. Daha sonra Erbakan'la kısa bir görüşme yaptı, 19.40'da toplanan CHP Parti Meclisinden de Hükümet kurma çalışmaları için «tam yetki» aldı.

Butün bu olumlu gelişmeler içinde yine de tedirginlik verici noktalar vardı. İçişleri Bakanlığını da alan MSP'nin bu Bakanlık için 12 Mart döneminin İstanbul Sıkıyönetim Komutanı, emekli General Faik Türlü'ü düşündüğü, bu konudaki ısrarının az daha ıpları kopar yazdığı öğrenilmişti. CHP ile ortaklığa gönülleri yatıramayan on iki MSP'li'den de söz ediliyordu. Bu oniki MSP'nin varlığı Cumhurbaşkanının da kulağına gitmiş ve Korkutürk, Hükümetli Parlamento karşısında bir anda azınlık hükümeti durumuna düşürecek böyle bir olasılıktan duyduğu endişeyi Ecevit ve Erbakan'a iletti. Ama sorunlara karşı MSP yetkililerinin cevabı «Biz öteki partilere benzemeyiz, bizde kopma, ayrılma olmaz» şeklindeydi hep...

Ortaklar arasında Genel Af sorunu ile Devlet Planlama Teşkilatının yetkileri de tartışılmalı konulardandı. Zordu Ecevit'in ve CHP'nin işi açıkçası...

18 ocak günü iki partiden beşer yetkilinin katıldığı protokol çalışmalarına başlandı. Toplantılara CHP'den Grup Başkanvekili Necdet Uğur, Genel Sekreter Yardımcısı Profesör Turan Güneş, Ankara Milletvekili Cahit Kavra, Antalya Milletvekili Deniz Baykal ve Adana Milletvekili Erol Çevikçe; MSP'den de Genel Başkan Yardımcısı Süleyman Arif Emre, Grup Başkanvekili Hasan Aksay, Genel Sekreter Oğuzhan Asiltürk, Erzurum Milletvekili Korkut Özal ve Sakarya Milletvekili İsmail Müftüoğlu girmekteydiler.

O gün, MSP Genel İdare Kurulunda konuşan Erbakan Hoca, «Kırk milyon insan hükümet beklerken, başka birtakım hesapları ön plana alarak zorlama metodlarla buhranı uzatmak MSP'nin iltifat edeceği bir husus değildir» diyor. Hükümetin dört yıl için kurulacağını ve artık erken seçim sözünün «tarihe karıştığını» söylüyordu.

Protokol çalışmaları 19 ocakta iki ayrı toplantı ile sürdürüldü. MSP heyetinden Oğuzhan Asiltürk «Prensiplerde büyük ölçüde anlaşmaya varıldığını, detaylar üzerinde çalışıldığını» açıkladı. Ayrıntılı bilgi verilmiyordu ama, MSP'nin Millî İstinbarat Örgütünü Başbakan Yardımcısı Erbakan'a bağlatmak istediği duyuldu. Ulus için içtenlikle barış ve özgür düşünce isteyen Ecevit daha sonra ortaklarının bu konuda duyarlılığını da gözönüne almış olacak ki emrindeki MİT Müsteşarlığına siyasal parti yöneticileri ve parlamenterler hakkında dosya tutulmasını emredecekti.

20 ocak günü toplantılarla ilgili açıklamada, protokolde yer alacak konuların tümünde uzlaşmaya varıldığı, ancak bazı utak pürüzlerin bulunduğu bildiriliyordu. Siyaset sozlaşımına katılan bir deyimle bu pürüzler «paketlenmiş» halde Genel Başkanlara navale ediliyordu. Pürüz paketinde, din eğitimi, nüfus planlaması hızlı ve ucuz vergi sistemi, toprak reformu uygulaması gibi konuların yer aldığı öğrenildi. Protokol görüşmelerine oldukça ağır bir gölge düşüren Genel Affın kapsamında da taraflar anlaşmaya varmışlardı.

Genel Başkanların görüşmesinden önce CHP ve MSP heyetleri 21 ocak günü de bir toplantı yaptılar. Oğuzhan Asiltürk, Genel Başkanlara olabildiğince az pürüz bırakmak istediklerini söylüyordu. 22.30'da tamamlanan görüşmeler sonucu yüzde 90 uzlaşma sağlandığı bildiriliyordu.

Ertesi gün, 22 ocakta iki Genel Başkan Ecevit'in TBMM'deki odasında buluştular ve 140 buçuk saat konuştular. Dışarda bekleyen gazetecilerle sohbet eden Turan Güneş, Erbakan için zorluğun Ecevit'i tanımamak olduğunu anlatıyordu. Diyordu ki, Güneş:

«Şimdi içinde bizi kimin sakın, nazik görünce daha çok şey koparabileceğini sanıyor. Oysa Bülent beyin dilinde ısrar etmeyiniz Sayın Erbakan, mümkün değildir» demek, en ağır kelimelerle muhabatını terslemek anlamına gelir...»

Puruz paketi ortadan kaldırılamamıştı. Gerçi Ecevit

görüşmeden sonra umudunu bir kez daha dile getirdi, ama, Parti Meclisi toplantısını da erteleyip, protokol çalışmalarına katılan CHP heyeti ile görüşmeğe koyuldu. Başlıca anlaşmazlığın Erbakan'ın Başbakan Yardımcısı olarak istediği yetkilerde toplandığı anlaşıyordu. Nitekim MSP Genel Başkanı Ecevit'le görüşmesinden sonra kendisine bu soru yöneltildiğinde, cevap vermeksizin ortağı ile vedalaşıp uzaklaşmayı seçmişti.

23 ocak «En uzun gün» oldu. Ecevit, TBMM kitaplığında çalışıyordu. Gazeteciler Erbakan'a CHP Genel Başkanının kitaplıkta şair okuduğunu, böyle anların onun kesin kararlılık içinde olduğunu gösterdiğini anlatıyorlardı. Sabahleyin toplanan heyetler, Genel Başkanların geri gönderdiği paket pürüzünü ele alacakken, MSP yeni bir cilde yapmış, T.C. Kanununun 141. maddesinin fikir suçu sayılmaması gerektiğini öne sürmüştü. İşin gerisinde Erbakan'ın Başbakan Yardımcısı olarak istediği yetkiler vardı elbette. Bir önceki Ecevit'i ikna edemeyen Hoca, alaturka taktığını yine uygulamaya heveslenmişti. Heyetler bir buçuk saat becelleşip dağıldılar. Uzun bir bekleyiş başladı.

Bir ara Ecevit'i yakalayan gazeteciler CHP Genel Başkanına «Ne olacak?» diye sorduklarında, «Bugün biter, ya da BİTER» cevabını aldılar. Bu söz Erbakan Hoca için alârm zili oldu. 17.30'da MSP Genel Sekreteri Asiltürk, CHP Grubuna geldi. Grup Başkanvekili odasında Deniz Baykal'la kapandılar, tam üç saat 45 dakika konuştular. Baykal bu süre içinde iki kez MSP Grubuna telefon edip Erbakan ile görüştü. Ecevit de «Koalisyonun mimarlarına» çay yaptı, odasındaki özel aygıtlarıyla. 21.15'de Asiltürk - Baykal görüşmesi bitti, taraflar ayrı ayrı toplandılar. Genel Başkanlarıyla. Bir saat 40 dakika da bu toplantılar bekledi.

23 ocak gecesi, 22.55'de Bülent Ecevit, beraberinde Genel Sekreter Orhan Eyüboğlu, Genel Sekreter Yardımcısı Turan Güneş, Meclis ve Senato Grup Başkanvekilleri Necdet Uğur, Selçuk Elverdi ve Fikret Gündoğan, Ankara Milletvekili Orhan Birgit, Antalya Milletvekili Deniz Baykal, Adana Milletvekili Erol Çevikçe ve İzmir Milletvekili Alev Coşkun olduğu halde Erbakan'ın odasına geliyor, iki Genel Başkan sevinçli bir ifadeyle koalisyonun gerçekleştiğini açıklıyorlardı. Taraflar birbirlerini kutlarken, Baykal ve Asiltürk'ün kucağa kıldıkları görülüyordu. Varılan sonuç ve sonucun açıklandığı o an, her şeyi MSP'nin seçimlerden beri takındığı kaypak tutumu, kaprislerini unutturacak nitelikteydi. Kuşku, kaygılar bir anda silinmiş, yerini umut ve güven almıştı.

24 ocakta Ecevit ulaşılan sonucu Cumhurbaşkanına Korkutürk'e Pakanlar Kurulu listesiyle birlikte sundu. 25 ocak 1974 günü (bir «hayırlı» cuma günü) Türkiye Cumhuriyetinin ondokuzuncu Başbakanı Bülent Ecevit tarafından kurulan kırk birinci hükümeti Cumhurbaşkanının onanıyor. Sabahleyin TBMM Bütçe Karma Komisyonu salonunda düzenlenen bir törenle Ecevit ve Erbakan 109 maddeden oluşan Koalisyon Protokolünü imzalamışlardı.

CHP - MSP Ortak Hükümeti 7 şubat 1974 perşembe günü, Millet Meclisi'nden 235 oyla güven aldı. Kaderin bir garip cilvesi, bu oylar Koalisyonun ömrünü de belirliyordu: Her güne bir oy...

Başlangıçta, hiç değilse Millet Meclisi Genel Kurulunda, Koalisyon ortaklarının muhalefetten gelen kışkırtmalara karşı birbirlerine daha çok kenetlendikleri izlenimi ediniliyordu. Ama muhalefetin kışkırtmaları can alacak noktalara yönelikti. Millî Selâmet Partisi adındaki garip örgütün gerçek niteliğini yavaş yavaş ortaya çıkartıyordu...

Örneğin DP tarafından getirilen iki yasa önerisi değerli mihenk taşları oldu bu konuda. Atatürkçü CHP'de, başta Ecevit olmak üzere tam üyelerin kuşkusuz tüyle-

rini diken diken edecek yasa önerileriydi bunlar. Birincisinde hafta tatilinin, şeriat dönemindeki gibi Cuma'ya alınması isteniyor, gerekçe olarak Müslüman halkın rahatça ibadet edebilmesi gösteriliyordu.

Genel af çalışmaları devam ederken Meclis Başkanlığına verilen ikinci yasa önerisinde ise, Türkiye Cumhuriyetinden kovulmuş Osmanlı hanedanından arta kalan erkeklerin yurda geri çağırılması söz konusuydu. MSP her iki teklifi de yürekten benimsemişti. Birinci öneri, muhalefetin, daha doğrusu AP ve CGP'nin yardımıyla önlenemedi. İkincisi ise Genel Af Yasasına 8. madde olarak girdi...

MSP sanki Cumhuriyetin temel kurumlarıyla eğleniyordu. Hukuk Fakültesini yeni bitirmiş bir gezginci vaizi, Kocaeli milletvekili Şevket Kazan'ı Adalet Bakanlığına getirmişti. Senatoda çoğunluğu elinde tutan Karma Komisyonunda, Birleşik Toplantıda çoğunluğu elinde tutan bir muhalefete karşı çekişe çekişe gerçekleştirilmeye çalışılacak bir Genel Af vaadi ortadayken, Adalet Bakanlığını hukukla şeriat kanunlarını karıştıran bir gezginci vaiz yürütecekti...

Gaf üstüne gaf yaptı Şevket Kazan. Muhalefet yeni hükümeti önce Adalet Bakanlığından başlayarak hırpalamağa koyuldu. Daha Genel Af önerisi CHP - MSP özel komisyonunda görüşülmeğe, Adalet Bakanı cezaevlerini dolaşıyor mahkûmlara umut dağıtıyordu. Şubat ayının başlarıydı daha, oysa Şevket Kazan, ay sonuna varmadan cezaevlerinin boşalacağını, suçların adli sicilden silineceğini söylüyordu. Ay sonuna kadar gerçekleşmeyecekti tabii Genel Af, mahkûmlar hayal kırıklığı içinde cezaevlerinde başkaldıracaklardı, muhalefet de haklı olarak ağzına geleni söyleyecekti...

MSP Grubunda, son oylamada patlayacak olan büyük ihanet için için hazırlanırken, Şevket Kazan İzmit'te, fikir suçlularının da Genel Af kapsamına alınacağını bildiriyordu.

Erbakan Hoca da konuşmağa, bol keseden vaatlerde bulunmağa başlamıştı. Hem de Başbakan Yardımcısı sıfatıyla bu kez.. 12 şubatta Gaziantep'te yaptığı konuşmada «kazancı ancak kendi kendini geçindirebilen esnaf ve memurdan vergi alınmayacağını» müjdeliyordu.

Hoca, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin de «moral»e gereksindigine karar vermiş olacak ki, ordunun «moral subayı» ihtiyacını karşılamak üzere çalışmalara başlanacağını açıklıyordu. Bu arada Diyanet İşleri Başkan ve üyelerinin protokoldeki yerlerinin de «bu kuruluşun büyük manevi değeri» gözönüne alınarak yeniden saptanacağını bildiriyordu Erbakan.

MSP meşrebini azar azar belli etmeğe başlıyordu... Adalet Bakanı, af ile salıverilecek mahkûmlara din adamlarınca öğüt verileceğini açıkladı. Derken Hilâfetin kaldırılışının 50. yıldönümü nedeniyle PTT tarafından hazırlanmış başlanmış olan pul serisinin basılmasından vazgeçildiği duyuldu. Bu vazgeçişte, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın bazı girişimlerinin rol oynadığı sızan haberler arasındaydı.

Ne var ki ortaklığın bu ilk günlerinde üzerinde durulmuyordu bu davranışların. Talu Hükümetinin miras bıraktığı zam kararının açıklanması sırasında bile Erbakan'ın kaypak ifadelerle yarattığı tereddütler göze batmadı. Başbakan, ekonomik yönden Hükümet için alınması güç bazı kararlara yöneleceklerini bildirirken, gazeteler zamların eli kulağında olduğunu yazarlarken, yeni fiyat ayarlamalarını görüşen Ekonomik Kurul Başkanı Necmettin Erbakan, «nelerle zam yapacağımızı tesbit etmedik. Düşünülen her maddeye zam yapmayabiliriz, hattâ hiç zam yapmayabiliriz» diyordu. 20 şubatta söylüyordu bunu Erbakan, beş gün sonra şeker, Sümerbank ürünleri, akar-

yakıt, çimento ve demire yüzde 100 ile yüzde 40 arasında değişen oranlarda yapılan zamları kendisi açıklıyordu.

Yabancı patentlileri piyasaya çıkıttıktan sonra, Demirel Hükümetleri döneminde Devlet tekeli ile rahatça rekabet edebilsinler diye alkolüz içki kabul edildiği hatırlanacak olursa, MSP'li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'ün, biranın ruhsatsız yerlerde satılmasını yasaklaması eleştirilemez. Gelgelelim belli bir «anlayışın» ürünüydü bu yasaklama.

Cumhuriyet'in 50. yıldönümü dolayısıyla İstanbul'un çeşitli yerlerine heykeller dikiliyordu. 10 mart günü de, Heykeltıraş Gürdal Duyar'ın yaptığı olan heykel Karaköy alanındaki yerine kondu. «Güzel İstanbul» adını taşıyan heykel, bir çıplak kadını gösteriyordu. İnsan olmağa özgü bir kavram olan «güzel»in, pithekanthropus erektus'tan beri esinlendiği kadın çıplaklığının tunc'tan bir heykeldi şekillenip bir büyük kentin göbeğine dikilmesi, nedense İçişleri Bakanını pek huylandırdı. Yalnız onu mu?.. Başta-Erbakan Hoca olmak üzere tüm MSP'lileri. MSP'nin İstanbul İl Kongresinde konuşan Asiltürk, «Türk anasını haysızca teşhir ettiği» gerekçesiyle heykelin ortadan kaldırılacağını açıkladı. MSP'lilere göre binlerce kişinin kaynaştığı bir alana böyle «müstehten» bir heykel dikilemezdi. Yani Hoca'nın takımı «tahrik edici» buluyordu heykeli, uzun sözün kısası.. Cümle İstanbullu erkekleri, heykellerle sevişmekten noşlanan sapıkların yerine koyuyorlardı anlaşılan. «Güzel İstanbul» heykeli 18 mart gecesi Karaköy alanından sökülüp kaldırıldı.

Ondan sonra bir «müstehten» kovalamacasıdır başladı. Bayraktarlığı Adalet Bakanı Şevket Kazan yapıyordu. Gazeteler, dergiler, kitaplar toplatılıyor, yabancı dergiler, içlerindeki fotoğrafların belli bölümleri kuralanmış olarak piyasaya çıkıyordu. Gezginci valizlikten Adalet Bakanlığına atlayan Şevket Kazan'ın toplattığı gazete, ertesi gün mahkemeden topatma kararının kaldırılmasına ilişkin karşı ka ar alıyordu. Toplatılan sayı daha çok ilgi çektiği için, gazeteler uygulamadan memnundular, «Toplat beni Şevket» diye manşetler atıyorlardı.. Ne var ki bu toplatma işlemi, yalnız bazı «şenlikli» gazetelerle yetinemeğe, bazı ciddi yapıtlara da yönelmeğe başladı. Çetin Altan'ın «Bir Avuç Gökyüzü»sü de «müstehten» gerekçeyle toplatıldı. O güne kadar, alabildiğine rahatsız olmasına rağmen: Koalisyonun yürümesi için sabır gösteren, hatta uygulamayı bazı kamu görevlilerinin «aşırı gayretkeşliğine» bağlamaya çalışıp MSP'li Bakanı «kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla» kabilinden incitmeksizin uyarın Başbakan Bülent Ecevit bile bu işin nasıl yürüyeceğini sorar olmuştı kendi kendine. Nitekim, Hükümetin istifa kararı için yetkili organlarından onay isterken, bu konunun üzerinde önemle durdu, MSP'den sıkının sıyrılmasına yolaçan başlıca etkenlerden biri olarak anlattı bu olayı.

Erbakan Hoca, Başbakan Yardımcılığı koltuğuna alışıkça «milli görüş» diye piyasaya sürdüğü MSP «zihniyet»inin ne menem bir şey olduğunu da ortaya koyuyordu. Asiltürk'ün «Güzel İstanbul» heykelini kaldırılacağını açıkladığı MSP İstanbul İl Kongresinde, Hoca, CHP'nin ödün olarak aldığı «Ahlâk dersleri» ile neleri amaçladığını açıkladı. «Esselâmünaleyküm» diyerek başladığı konuşmasında, «Biz bu ahlâk derslerinde Avrupa taklitçiliği olarak çatal sol elde, bıçak sağ elde tutulur diye öğüt vermeyeceğiz. Sofraya oturulurken Allaha dua, kalaklırken şükretmek gerektiğini öğreteceğiz» diyordu. Benzetme iyi seçilmişti gerçi. Batı taklitçiliğine karşı, yoksul halkın geleneklere göreneklere olan bağlılığının temel alınması öneriliyordu. Ama bu benzetmenin ardında yatan düşünceler çok karanlıktı.. Hoca giderek insanlığı düşünmesini öğretmiş filozofların yapıtlarını «Yunan saf-

sataları" diye nitelendirecek, İslâm ahlâkı gerekçesiyle «tesettür»e yönelecekti.

İyi ahlâklı olmanın herhalde İslâm'da da Hıristiyanlıkta da başta gelen koşullarından olan yalan söylememek konusunda ise Erbakan Hoca'nın fazla titiz olmadığı görülmüyordu. Hükümet bunalımı sırasında, «Cumhuriyet»e verdiği demeçte CHP'ye iktidar olması için «yeşil ışık» yakabileceklerini söylemişken, sağ koalisyon yandaşı olunca, «Gazete bizim için geçerli bir vesika değildir» diye bu sözünü inkâr eden Hoca Başbakan Yardımcısı olduktan sonra gerçek dışı vaatlerle halkı aldatmakta sakınca bulmadı. Daha sonra Ecevit açıkladı ki, Necmettin Erbakan Bey, bu bol keseden ettiği vaatlerde bir aldatma görmüyormuş çünkü bunlar «temennî» imiş.. Gelgelelim, halka söyledikleri vaadin bile ötesinde, sanki Hükümetçe alınmış kararları nerede kaldı ki birer «temennî» olsunlar..

Aynı 11 Kongresinde Hoca, «Önümüzdeki günlerde tamami yerli motor fabrikası, traktör fabrikası, tank ve makine fabrikalarının temelleri atılacaktır» diyordu. Başbakan Yardımcısı daha sonra, kafasında temelini attığı fabrikanın 100 bin tank yapacağını da açıklayacaktı. «Millî ahlâk»tan dem vuran MSP'nin propaganda yöntemi halkı aldatmaktı.

Erbakan Hoca «Koalisyon ortağı kardeşler»inden söz ediyordu ama, bu «ortak kardeşler», örümcekli kaprisler uğruna arkadan vuruluyordu. Bunun ilk örneği Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonuna seçilecek bir bağımsız üyenin saptanmasında ortaya çıktı. Komisyon çok önemliydi. Çünkü ortak Hükümet son fiyat ayarlamalarını Kamu İktisadi Teşebbüslerinin zarar etmelerini önlemek gerekçesine dayandırmıştı. Bu kuruluşları denetleyen bir komisyonda iktidardan yana bir çoğunluk, iktidara bağlı üyelerden bir Başkan amaçlıyordu CHP. Komisyonun karma oluşu, Senato kanadını da ışın içine sokuyor, iktidar ve muhalefet arasındaki dengeyi çok duyarlı bir noktaya getiriyordu. O bir bağımsız üyenin seçimi bunun için önemliydi. Bağımsız üye iktidara yandaş bir kişi olursa çoğunluğu da, Başkanlığı da elde etmek olasıydı. Bu nedenle Millet Meclisi'ndeki bağımsızları temsilen CHP, TBP Genel Başkanı ve Sivas Milletvekili Mustafa Timsi'yi aday gösterdi. MSP'li buna karşı çıktılar ve Timsi'ye oy vermediler. Çünkü Timsi Alevî idi.

Timsi'ye karşı kime mi oy verdiler. MHP'li Mustafa Kemal Erkoğlu'na..

MSP'lilerin bu acayip tutumu gerçekte Hükümetin çalışmalarını güçleştiriyordu. Ama Hükümetin çalışmalarını Millet Meclisi'ndeki MSP grubundan önce, o Hükümetin içindeki MSP'li Bakanlar güçleştirmekteydi. Adalet Bakanının «müstehecen» kovalamacasına, Erbakan'ın aslı asatırı olmayan vaatlerine Ticaret Bakanının davranışları tuz biber ekti. Bakanlar Kurulunun sakallı üyesi, «memleketin ahlâkı değerlerinden milyonlarca dolarla satın alınmayacak kadarını götürecektir» gerekçesiyle üç turistik projeyi engelliyordu.

Hükümet kurulalı henüz kırk dört gün olmuştu ki, Ecevit ve Erbakan aynı gün verdikleri ayrı demeçlerle Hükümetin «Uyum içinde çalıştığını» açıklamak gereğini duyular. Başbakan, Cumhurbaşkanı ile 23 mart cumartesi günü yaptığı haftalık olağan görüşmeden çıkarılan, gazetecilerin «Koalisyon partileri arasında görüş ayrılıkları olduğu söyleniyor. Bu doğru mudur, Hükümetin varlığını tehlikeye düşürecek nitelikte midir?» şeklindeki sorularına, «Hayır Hükümetin varlığını tehlikeye düşürecek hiçbir şey yok. Tam bir uyumla çalışıyoruz. Bu bakımdan kaygı duyulmasına gerek yok» karşılığını veriyordu.

Gazetecilerin, «Hiç mi yok?» diyerek sorularında dillerinmelere üzerine, Başbakan, «Afıa ilgili bazı kişisel gö-

rüş ayrılıklarını duyuyoruz, ama bu hükümet içinde değildir» şeklinde konuşuyordu. O gün, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan da bir yazılı demeç veriyor, «Bütün hükümet üyelerinin tam bir birlik ve ahenk içinde, hükümet programında belirtilmiş olan yeni zihniyete uygun olarak memlekete yararlı hizmetler yapmanın hazırlığı içerisinde olduklarını» söylüyordu...

Ama, ateş olmayan yerde duman çıkar mıydı?..

Genel af çalışmalarıyla beraber, koalisyonun MSP kanadından CHP'de kuşku yaratacak «hukuklar», «mizaklar» yükselmeye başlamıştı.. Bunlar belki henüz hükümet düzeyinde etkili olacak ölçüye erişmemişti ama, hükümet içinde de bir takım anlaşmazlıklar başgöstermişti. Gazetecilerin, Çankaya Köşkü'nden çıkarken Başbakana yönelttikleri sorular bir takım düşlerden esinlenmiyordu.

Bir atama kararnameyi hükümet içinde oldukça büyük güçlükler çıkarmıştı. Kararname, TKİ Genel Müdürü Behzat Firuz'un bu görevden alınarak yerine Etibank Genel Müdür Yardımcısı Sıddık Aksoy'un atanmasıyla ilgiliydi.

Gönlünün bir köşesinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yatan MSP'li Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal bu kararnameyi imzalamak istememişti.. Bunun üzerine Cahit Kayra istifa edeceğini bildirmişti.

Hatırlanacağı gibi, Kayra'nın görevden alması istediği Behzat Firuz'u, TKİ'nin başından İ. Erim Hükümetinin Enerji Bakanı İhsan Topaloğlu da uzaklaştırmak istemiş, başarmayınca da istifa etmişti...

Hükümet içindeki bu ciddi anlaşmazlığın, Erbakan'ın araya girmesi ve Korkut Özal'ın istemeye istemeye kararnameyi imzalamasıyla sona erdirildiği öğrenildi.. Ama, halledilmiş bile olsa, böyle bir anlaşmazlık bir hükümet, hele bir Koalisyon Hükümeti için ciddi bir yaraydı...

CHP ve MSP arasında bir ortak hükümetin kurulması için anlaşmaya varılıp, iki partinin yetkili heyetleri protokol esaslarını saptarken, 21 ocak günü de CHP'den Önder Sav, Hasan Basri Akçiray, Coşkun Karagözoğlu, Recai Kocaman ile MSP'den Mehmet Akkoyunlu, Sudi Reşat Saruhan, Yasin Hatiboğlu ve Şevket Kazan'dan kurulu bir ortak komisyon Genel Af önerisini düzenlemeye koyulmuştu. Ortak Komisyon, daha önce iki parti tarafından hazırlanmış ayrı yasa önerilerini, koalisyon anlaşmasının öngördüğü esaslar içinde birleştirmekle görevliydi.

Başlangıçta, Genel Affın bir hükümet tasarısı olarak Parlamentoya sunulması kararlaştırılmışken, sonradan nedense, CHP ve MSP Gruplarının ayrı ayrı Başkanlığa verilmiş, tek ve aynı bir yasa önerisi metninde karar kılındı.

Genel Affın bir hükümet tasarısı yerine yasa önerisi biçiminde Parlamentoya getirilmesinin nedeni giderek anlaşılacaktı. MSP, son oylamada ortaya saçılan thanetini çoktan kurtarmağa başlamıştı. Her şeye rağmen, Genel Af, CHP'nin istediği geniş kapsamıyla gerçekleşecek olursa, Hükümet ortağı olarak bunda sorumluluk almak istemiyordu MSP. Bunun için affın bir hükümet tasarısı şeklinde getirilmesine karşı çıktılar.

Ortaklık konusunda kesin anlaşmaya varılmasından sonra 24 ocakta bir görüşme yapan Ecevit ve Erbakan, öncelikle Genel Affın çıkartılacağını söylüyorlardı, ama özellikle fikir suçlarıyla ilgili olarak taraflar arasındaki anlaşmazlık henüz giderilememişti. 163. maddenin yasakladığı suçları fikir suçu sayan MSP, 141. ve 142. maddelerde yazılı suçları fikir suçu kabul etmeğe yanaşmıyordu. Buna rağmen, düşünce ve inanç suçlarını da kapsamına alan bir genel affın çıkarılacağı, Koalisyon Protokolünün 14. maddesine yazıldı.

CHP - MSP Komisyonunun çalışmaları çok güç ilerli-

yordu. Mart ayı başında ancak, bir metin çıkartılabildi ortaya. Ne var ki, birçok istisna hükümleriyle dolu bir metindi bu...

Sonunda, 8 mart günü, Genel Af önerisi, Millet Meclisi Adalet Komisyonunda görüşülmeğe başlanabildi. Muhalefetin yoğun engellemeleriyle birlikte...

Koalisyon ortakları arasındaki «zihniyet» farkı kendini belli ediyor, gelecek günler için beliren kuşulara hak verdiriyordu Osmanogullarının yurda geri çağırılmasıyla ilgili DP önerisi Genel Af metnine eklenirken, MSP' liler muhalefetle birlikte oy kullandılar. CHP yalnız kaldı.

20 martta Genel Af önerisi Meclis Genel Kuruluna havale edildi. Öneri, 26 mart sabı günü Genel Kurul'da ele alınacaktı. İşte bu arada, Ecevit ve Erbakan ayrı ayrı verdikleri demeçlerle, koalisyon ortakları arasında bir görüş ayrılığı olmadığını, Hükümetin «uyum içinde» çalıştığını açıklamak gereğini duydular. MSP Meclis Grubu da bir bildiri yayınlayarak, partinin «sarsılmaz bir bittim» olduğunu duyurdu. Bir takım söylentiler çıkmaya başlamıştı çünkü. Kulislardaki fısıltılar MSP ihanetini haber veriyordu.

Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddeleri üzerinde, Koalisyon ortakları arasındaki görüş ayrılığı, konunun Meclis gündemine girmiş olmasına rağmen, devam ediyordu. Bu anlaşmazlık, sabı günü yapılan MSP Grup toplantısında güya giderildi. Daha önce, CHP ve MSP grup yetkilileri uzun süren bir görüşme yapmışlardı. Bu görüşmelerde disiplin cezaları, yüz kızartıcı suçlar ve ünlü 141. - 142. maddeler üzerinde anlaşmaya varılmıştı. Yine de, MSP grubunda sayıları yediye varan bazı üyeler 141. madde üzerindeki tutumlarında direnmışlerdi. Başta Genel Başkan Erbakan olmak üzere, grup yetkilileri, bu üyeleri ikna etmekte epey zorluk çekmişlerdi.

Millet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler insanı ağlamakla gülmek arasında bocalatan bir havada geçiyordu. Sözlenen her muhalefet üyesi, Kurandan ayetler okuyarak MSP'yi etkilemeğe çalışıyor, «Komünistleri affediyorsunuz, Müslüman kardeşlerimiz» temasını işliyordu.

Sinirler geriliyor CHP'lilerle muhalefete bağlı milletvekilleri arasında kavgalar çıkıyordu. 7 nisan'da Konya'da bir demeç patlatan Adalet Bakanı, gezginci valiz Şevket Kazan, «141. 142. ve 163. maddelerde zikredilen suçların affından iktidarın dönüşü olamaz» fetvasını verdi. 10 nisan günlü birleşimde Genel Af önerisi Millet Meclisi Genel Kurulunda, 185'e karşı 207 oyla kabul edildi.

Oylamaya 17 MSP'li milletvekili katılmamıştı.

Genel af önerisi Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonunda, muhalefet çoğunluğu marifetiyle kuşa çevrilmeye başlanmıştı. Affın kapsam tarihi değiştirilmiş, 141. ve 142 maddeler, disiplin cezaları af dışı bırakılmıştı. Başbakan, 20 nisan günü, Cumhurbaşkanıyla yaptığı haftalık olağan görüşmeden çıkarken, «Affın tanınmaz hale geldiğini» söylüyordu. Senato Genel Kurulu, komisyonun yaptığı değişiklikleri benimsiyordu. Şevket Kazan, 7 yaşındaki çocuklara bile 141. ve 142. maddeler aleyhinde bildiri imzalatıldığını söyleyerek direniyordu. 27 nisan'da Senatodan kolu kanadı budanmış bir öneri çıktı. Adalet Bakanı 30 nisan'da düzenlediği basın toplantısında, Askeri Yargıtayın da 141. ve 142. maddelerin fikir suçu olduğunu saptadığını açıklıyor, «Hükümet, Meclisin kabul ettiği metnin kanunlaşmasına çalışacak» diyordu.

2 mayısta yeniden Millet Meclisi Adalet Komisyonuna gelen metin eski şekline çevrildi. Erbakan, Senatoda, Başbakanlık Bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada, «Genel affın Meclisten ilk geçtiği şekliyle çıkacağını» söylüyordu. Gerçekten de 7 mayıs günü, Millet Meclisi Genel Kurulu Senatonun değiştirilmesini benimsedi ve Adalet Ko-

misyonundan gelen metni kabul etti. Anayasanın 92. maddesi uyarınca, öneri muhalefetin çoğunluğu elinde tuttuğu Karma Komisyona gönderilecekti...

10 mayıstaki toplantısında, Karma Komisyon Senatonun, yaptığı değişiklikleri kabul ederek raporunu hazırladı. Son söz Millet Meclisi Genel Kurulundandı...

14 mayıs günü Millet Meclisinde, Koalisyonun onulmaz yarası açılıyor, yirmiiki MSP'li CHP'yi sırtından bıçaklıyordu... Başbakan, ihanet patlak verir vermez çevresini alan gazetecilere, «Neler olacağını tahmin edersiniz» dedi.. AP ile koalisyonu, «Aralarında güven bunalımı olan partiler arasında bir ortaklık kurulamaz» gerekçesiyle karşı çıkan Ecevit, koalisyonun içinde bir «güven bunalımı doğduğunu» açıklıyordu...

CHP Parti Meclisi 19 mayıs tarihli toplantısında Başbakan ve Genel Başkan Bülent Ecevit'in «koalisyonun çökmesi» görüşünü onayladı.

Ne var ki 1974 mali yılı bütçe tasarısının henüz parlamentodan çıkmamış oluşu bu kararın uygulanmasını erteleyecek, CHP'nin Anayasa Mahkemesinde yapacağı girişim umutlu bir bekleyişe yolaçacak ve özellikle CHP'li Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ hakkında muhalefet tarafından verilen gensoru önergesi, koalisyon deneyinin sürdürülmesi için bir kıstas kabul edilecekti.

Gerçekte ise, güç durumdaydı o günlerde CHP.

Ecevit Hükümetinin ilk kararı yeni fiyat ayarlamaları olmuştu. CHP'ye oy verenlere vaadedilmiş, tüm ilerici güçlerin heyecanla bekledikleri genel af gerçekleştirilmemişti.. Böyle bir ortamda Hükümetten çekilmek, hem en zayıf anda yenilgiyi kabul etmek, hem de yeni bir Hükümet bunalımının sorumluluğunu sırtlanarak partiyi daha güç bir duruma sokmak olacaktı. Üstelik Ecevit'in sırtında, Ege denizi sorunuyla birlikte ufukta kümedenmeğe başlayan savaş bulutlarının ağırlaştığı bir devlet sorumluluğu vardı...

Genel Af oylamasındaki büyük ihanet, gerçekte bardağı taşırmıştı. Ama dedik ya, CHP güç durumdaydı. İnönü'nün ünlü bir sözü ile, çoğunluk partisi «Ya bu deveyi güdecekti, ya bu deveyi güdecekti...»

MSP ise, sözlümüne ihanetini affettirmek çabasındaydı. 16 mayısta, grupları, 37 üye ile toplanıyor, geniş kapsamlı bir affın gerçekleştirilmesi için tüm girişimlere yardımcı olunması kararlaştırılıyordu. İlk akla gelen girişimler, fikir ve inanç özgürlüğü yasası ile 141 ve 142'nin, tabii 163. madde ile beraber, Türk Ceza Yasasından çıkarılması şeklindeydi.. Aslında, böyle bir girişimin de sonucu genel af önerisinin başına gelenlerden farklı olmayacaktı. MSP Grubu güya teskin ediyordu CHP'yi... İçten olmadıkları, Bursa'da toplanan il başkanlarının, partinin seçimden beri izlediği politikayı (ya da politikasızlığı) tümüyle onaylamasıyla ortaya çıktı. Erbakan hoca, Bursa toplantısından önce Orhan ve Osman Gazilerin türbelerini ziyaret etmiş ve gazetecilere de şunları söylemişti: «Af Kanununun Mecliste kabul edilmesinden dolayı duyduğumuz şükranları belirtmek için ilk iş olarak Orhan Gazi ve Osman Gazi Türbelerini ziyaret ettik. Ve bizi bugünlere getirdiği için yaradana şükranlarımızı bildirdik. MSP içinde 20'ler diye bir grup yoktur.»

Görüldüğü gibi Hoca fütursuzdu. Kendinden emindi. CHP'nin koalisyonu bozmayacağına inanmıştı. «Koalisyon mutlaka devam edecek» diyordu. Camileri, türbeleri dolaylı dinî bütün mümin pozları takınan MSP Genel Başkanı, inandığı dinin «Ahde vefaya» ne ölçüde değer verdiğini bilmezden geliyordu. Bu da olağandı. Çünkü bir politikacıydı Erbakan. En ucuzundan, en alaturkasından politika yapan bir politikacı. Kafasındaki takke de inancının değil, politikacılığın simgesiydi...

O takke ile Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasını da

biçimlendirmeye yeltendi. Genel af ihanetinden kısa bir süre önce, af önerisi senatoda görüşüldüğü sırada, Suudi Arabistan'a gitti Erbakan...

24 nisan günü alayı valâ ile çıktı gezisine Hoca. Yolculuk öncesi demecilerinde, Hacı mevsimî Arabistan çöllerinde kesilip çürümeye terk edilen bir milyon koyun için et kombinası yapmaktan, ortak uçak sanayii kurmağa, rafineriler inşa etmeğe kadar, ağzına ne gelirse, bu gezide gerçekleştireceğini söylüyordu. Ve de asıl, Türkiye'nin ucuz petrol gereksinimine çözüm bulmağa gidiyordu Başbakan Yardımcısı...

Layık Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin resmi heyeti günlerce kaldı Arabistan çöllerinde Erbakan ihrama bürünüp kutsal yerleri ziyaret etti huşu içinde dua edip göz yaşları döktü Peygamberin mezarı önünde. Kısacası Türkiye'deki seçmenlerine boi boi selâm gönderdi. Ama resmi görüşmelerde et kombinası, ortak uçak sanayii kurulması, rafineriler inşa edilmesi giderek unutuldu. Hoca, Arabistan'daki Türk vakıflarının bakımsızlığını konuşur oldu... Petrolde ise içtice yaya kaldı Erbakan'a gelinceye kadar, nice Avrupalı kurt politikacı ile pazarlığa oturan Kral Faysal, petrolünü Türkiye'nin Irak'tan aldığı fiyatın da varıl başına bir dolar tazlasına satabileceğini ve de bu petrolün yalnız ARAMCO'dan alınabileceğini söylüyordu...

Erbakan, büyük bir pişkinlikle avuç açmağa devam etti ve resmi gezi programını uzattıkça uzattı. Sonunda, 11 doların altında olacağı ifade edilen, ama ne kadar altında olacağı bilinmeyen bir fiyattan petrol vereceklerini söylediler Araplar...

Hoca Arabistan'dan «Ümrâ aldı» ve döndü. Muhaletet de kızılca kıyamen kopardı... Başbakan Yardımcısı eli boş dönmüş, eli boş dönmekle kalmayıp, layık Cumhuriyetin itibariye oynamıştı sorumsuzcasına. Erbakan'ın, Kral Faysal'a, mason olduğu söylenen Petrol Bakanı Yamaniye yalvar yakar olduğu, mektuplar yazdığı söyleniyordu. Başbakan Yardımcısı ise, eli boş geldi diye kendisini eleştirilenlere, «Be mübarek ben petrol tankeri değilim» cevabını veriyordu...

Ecevit, ortağının devlet adamlığı anlayışını, «Hükümet etme» anlayışını, Arabistan gezisinde dehşetle seyrettikten sonra, «Siyaset anlayışının ne olduğunu da Genel Af oylamasında görmüştü...

Koalisyon ortakları arasındaki uçurum, saği yeniden umutlandırdı. 18 Mayıs günü eski Cumhurbaşkanı Bayar'la bir görüşme yapan DP Genel Başkanı, Bayar'ın başkanlığında bir «Milli Cephe» den söz etmeğe başlamıştı. 23 Mayıs'ta Demirel de ziyaret edecekti Bayar'ı. Demirel «Milli Cephe her zaman vardır» deyip çıktı işin içinden. Ama «Milli Cephe» tasaryası daha bir süre gazetelerin sütunlarında boy gösterecekti. MHP ve 12 mart döneminin İstanbul Sıkıyönetim Komutanı, MSP'li 20'lerin bazıları ile görüşmeler yapacaklar, sağ cephe için nabız yoklayacaklardı.

Muhaletet, soyut «Milli Cephe» tartışmasının yanı sıra, somut girişimlere de nazırlanıyordu. Hedef olarak Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ seçilmişti. 6 haziran'da, bakanın tutum ve davranışları ile ilgili olarak hazırlanan gensoru önergeleri Meclis Başkanlığına verildi...

Nedensiz değildi Milli Eğitim Bakanının seçilmesi... Üstündağ, MSP'ilerin de boy hedefiydi, ahlak dersleri uygulamasından ötürü. Hatta genel af ihaneti sırasında, MSP'iler CHP'li bakanın «Halını istemişlerdi, bir çeşit ödün gibisine. Gensoru önergesi, CHP ve Başbakan Ecevit açısından, MSP'nin bir çeşit zoraki sınanması oldu. Ecevit, gensoruyu «Bir hükümet sorunu» olarak kabul ettiğini söylüyordu. MSP grubu ise bu konuda Genel Başkanı «titlakla hareket serbestisi ve yetkisi» verdi. Hoca ne derse o olacaktı, ama grupta, 10 milletvekilinin «ikna edilemediği» de öne sürülüyordu.

13 haziran perşembe günü, Millet Meclisinde gensorunun gündeme alınıp alınmaması görüşülürken kanlı bir kavgaya oldu. Oturum ertelendi. 18 haziran salı günü birleşimde ise, 202 kabul oyuna karşı 231 oyla reddedildi gensorunun gündeme alınması. 3 MSP'li oylamaya katılmış, bunlar dışındaki üyeler zoraki sınamada olumlu not almışlardı...

Erbakan hoca bir demec verip gensoru oylamasının, MSP'nin «Güvenilir bir dost olduğunu kanıtladığını» bildirdi. Başbakan ise, bir TV programında, seçim yasası ile düşünce ve inanç özgürlüğü yasasının hazırlıkları üzerinde duruyor, «Af Kanununun geçirdiği talihsiz safhalardan sonra, iki koalisyon ortağının düşünce özgürlüğünde, inanç özgürlüğünde aynı inançlara kesinlikle bağlı bulunduklarını somut olarak ortaya koymaları lâzım» diyordu.

Arada geçen günlerin getirdiği gelişmeler «Güvenilir Dost»un ne olduğunu daha iyi ortaya koyuyordu. MSP'li Devlet Bakanı Emre'nin Ayasofya'nın ibadete açılması görüşünde olduğunu Meclis kürsüsünden açıklaması, «arım Bakan Korkut Özal'ın her ilde bir silt fabrikası vaadi. Çetin Altan'ın kitabının toplatılmasıyla doruğuna varan «müstehecen» kovalamacası, hükümetin CHP kanadını durmadan tedirgin ederken, kıdem tazminatları konusu yeni bir anlaşılmazlık nedeni olarak yeni sürtüşmelere yolaçtı.

Kıdem tazminatlarının hesaplanmasında esas alınan süre 30 güne çıkaran tasarıya karşı Başbakan Yardımcısı bir takım yeni öneriler geliştirmişti. Erbakan, tazminat yükümlülüğünün işverenden alınmasını, bir çeşit sigorta yoluyla ödemelerin yapılmasını istiyordu. CHP'li Çalışma Bakanı, «Tasariyı nasıl getirmişsek o şekilde çıkması için çalışacağız» diyor, Türk - İş ve DİSK Hocası eleştiriyorlardı.

19 Haziranda kontenjan grubunca yayınlanan bir bildiri, layıklağ aykırı girişimleri lunayarak, hükümeti daha doğrusu Ecevit'i uyarıyordu... Adalet Bakanı ise müstehecen yayınlar konusunda kimseye taviz verilmeyeceğini söylüyordu.

Bakanlıklar arasında anlaşmazlıklar yitizünden, teknik elemanlara yan ödeme yapılmasına olanak verecek kararname çıkmasa da, «Müstehecen» tartışması aydın çevrelerin eleştirilerini yoğunlaştırsa da, kıdem tazminatlarının nasıl halledileceği programda açıklanmışken, MSP bundan yan çizmeğe koyulsa da, hattâ düşünce ve inanç özgürlüğü, seçmen yaşının 18'e indirilmesi gibi konularda, CHP'nin bütün girişimleri, MSP tarafından «uyutulsa» da, hükümetin başında daha önemli gâileler, bir takım dış sorunlar yoğunlaşmağa başlamıştı.

Ege'deki petrol sahanlığı sorunu bir süredir Yunanistan'la Türkiye arasında giderek artan bir gerginliğe yolaçıyordu. Kanada ve Belçika'da, Başbakan ve Dışişleri Bakanının Yunan Dışişleri Bakanı ve Başbakanıyla yaptığı görüşmeler olumsuz sonuç vermişti. Türk Deniz Kuvvetleri Ege'de Cumhurbaşkanınca da izlenen tatbikatlar yapıyor, «Çandarlı» gemisine Yunan Adaları çevresinde petrol sondajına çıkma emri veriliyordu.

Ataş rafinerisini kontrol eden yabancı kumpanyalar, fiyat artırma gerekçesiyle üretimi düşürmeğe kalkmışlardı. Hükümet 6 ilde Haşhaş ekim yasagını kaldırmış, bu karar Amerika Birleşik Devletlerinde tepkilere yolaçmıştı.

Bunca dış gâile arasında, Erbakan'ın «Biz özel sektör hükümetiz» fetvası, ya da MSP'li Ticaret Bakan ile CHP'li Sağlık Bakanı arasında ilaç fiyatlarının saptanması nedeniyle çıkan anlaşmazlıklar, ister istemez sineye çekiliyordu.

Başbakan Bülent Ecevit, 13 Temmuz günü, haşhaş ekim yasasının kaldırılışını kutlayan Afyonkarahisar'a gidecekti. Saat sabahın 11'iydi. Etimesgut Havaalanında, Başbakanı uğurlamaya gelenler arasında bulunan Milli Savunma Bakanı bir telefon üzerine Ecevit'in yanına gitti, bir şeyler söyledi, sonra telefonu Ecevit aldı... Telefondan gelen ha-

ber heyecanlı günlerin başlangıcı oluyordu: Kıbrıs'ta, Faşist Yunan cuntasının subayları tarafından Cumhurbaşkanını Başpiskopos Makarios'a karşı bir darbe yapılmıştı. Darbeciler Makarios'un yerine Nikos Samson adındaki Türk düşmanı azınlık bir katili işbaşına getirmişlerdi.

Bu kötü haber, Türkiye'de pek çok olumsuz şeyin kesin sonunu belirlediği gibi CHP'ye Erbakan Hoca ve MSP'yi sırtından atma olanakını da verecekti.

Bir büyük trajedi, CHP'ye Erbakan'ı sırtından atabilme olanakı verdi. Aşağı yukarı çeyrek yüzyıldan beri, Türkiye Cumhuriyet hükümetlerinin programlarında, mutlaka şu veya bu biçimde değerlendirilmiş, çözüm önerileri ortaya konmuş, üzerinde kamuoyu oluşturulmuş ve giderek Türkiye'nin yıllık bütçesine birkaç yüz milyonluk mali yük getiren bir büyük sorun haline gelmiş Kıbrıs'ta patlak verdi bu trajedi.

15 Temmuz'da, Ada'daki darbe haberi alındıktan sonra, akşam Bakanlar Kurulunu topladı Başbakan. Biraz sonra Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ve Komutanlar da Başbakanlığa geldiler ve Millî Güvenlik Kurulu toplantısı başladı.

Elçilerin biri geldi. Biri gitti Başbakanlığa, Dışişleri Bakanlığına.. Sonra Başbakan Londra'ya uçtu günü birliğine.. Derken Amerika'dan bir arabulucu geldi.

Bakanlar Kurulu toplantıları devam etti. Başbakan Komutanlarla görüştü.. Bütün bu faaliyet beş gün sürdü.

Bu arada TBMM olağanüstü toplantıya çağırıldı. Gizli bir oturumda hükümetin düşünceleri üyelere anlatıldı. Başbakan esasen daha önce liderlerle bir toplantı yapmış ve hükümetin kararlılığını duyurmuştu onlara...

20 Temmuz cumartesi günü sabaha karşı Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta birinci barış hareketini başlatıyorlardı...

Bilinen olaylar yaşandı ondan sonra...

Askerî hareketin başarısı Birinci Cenevre Konferansı sonunda elde edilen diplomatik zafer, İngiltere ve Yunanistan'ın İkinci Cenevre Konferansını çıkmaza sokmaları sonucu başlatılan ikinci barış hareketi, değişik bir Türkiye çıkardı ortaya...

Ulusal birlik ve beraberlik içinde insanların birbirine sevgiyle, güvenle baktıkları bir Türkiye... Dünyanın dikkatini toplayan hem de saygıyla toplayan bir Türkiye. Önünde yepyeni olanaklarla dolu bir dış ilişkiler dönemi açılmış bir Türkiye.

Başbakan Bülent Ecevit, saygınlığın doruğundaydı. İzlediği politika, CHP üzerinde muhalefet tarafından öteden beri yaratılmağa çalışılan kuşku, silip süpürmüştü. Bir savaş durumuna rağmen ekonomik güçlükler bu durumun zorlayacağı boyutlara eriştiler. Bir 12 Mart döneminden çıkmış silahlı kuvvetler, o eski, o bilinen, o alışılmış, o başka türlü düşünülmemeyecek sağlıklılığına, huzuruna kavuşturulmuştu.

Bütün bu olumlu gelişmeler arasında bir çatlak ses, Erbakan'ın çatlak sesi yükselme sorumsuzluğunu gösterirdi.

Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak yaşamasını istediğini bunallımın başından beri dünyaya duyururken, koalisyonun MSP kanadı lideri hükümetin Başbakan Yardımcısı, «Taksim» den söz ediyordu. Taksim'den söz etmekle de kalmıyor. Ada'nın Türkiye'ye ait olduğunu öne sürerek, «Bir köşede» Rumların yaşamasına izin verilebileceğinden dem vuruyordu.

Başbakan Bülent Ecevit için, «Bu iş burada biter Sayın Erbakan» demekten başka çıkar yol kalmamıştı artık...

Ecevit, İskandinavya Ülkelerine yapacağı gezi sırasında, sorumluluğu Erbakan'ın ellerine bırakamayacağını bildirerek kendisine CHP'li Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu'nun vekâlet edeceğini açıkladı.

İstanbul'da düzenlediği basın toplantısında da hükümet ortığı ile arasında «hükümet etme ve siyaset anlayışı» bakımından büyük ayrılıklar olduğunu belirtiyordu. Hoca'nın sorumsuz tepkisi, Başbakana, Türkiye'yi dış ülkelerde hükümet adına temsil etme yetkisi veren kararnameyi imzalamamak oldu. 18 Eylül günü Başbakan Bülent Ecevit, hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunuyordu...

Bugün hükümet sorunu askıdadır. Nasıl bir çözüme ulaşacağını önümüzdeki günler gösterecek. CHP ve DP, olabildiğince erken bir seçim üzerinde uzlaşabilirlerse, Ecevit, yeni koalisyon deneyine girecektir. Bu uzlaşma sağlanamazsa, MSP deneyinden çıkartılan sonuçların, sosyal ve ekonomik görüşleri farklı bir başka parti ile uzunca süreli bir uygulama dönemi için yeni bir ortaklığa, CHP'nin girmesini engelleyeceği anlaşıyor.

CHP o zaman muhalefete dönmekten gocunmayacaktır.

235 günlük MSP deneyi hem CHP açısından, hem Türk demokrasisi açısından yararlı oldu aslında. Seçimler sırasında, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, MSP kitlelerine karşı beslenen kuşku, bir «Tarihi yanlış»dan söz ederek önlemeye çalışıyor, Türk aydınlarının Cumhuriyetin layıklik ilâhısını, halkın dinî inançlarını ve saplantılarını hor görmek biçiminde anlamasından yakınıyordu.

MSP deneyinin, Ecevit'i bu düşüncelerinden vazgeçiremediğine emin olabiliriz. Bu deney, CHP Genel Başkanının «Tarihi yanlış» dediği olgunun gerçekliğini ve aydınlara, sorumluluk duygusuna sahip politikacılara ne büyük görevler yüklediğini kesinlikle kanıtlamıştır. Aydınlar ve sorumluluk taşıyan politikacılar, halkın dinsel saplantılarını hor görecektir yerde, istismara yönelecek yerde, sorumsuz kadroların tasallutundan korunmalıdırlar.

MSP deneyi, karanlık düşüncelerine birtakım ekonomik gerçekleri kılıf yapan kadroların, yığınların dinsel saplantılarını sömürmede daha başarılı olabildiklerini gösterdi. Bu, hem bir tehlikenin, hem de umut verici bir gelişmenin habercisidir. Tehlike odur ki, camî avlularında politika yapmağa kalkışanlar, demokrasinin olanaklarından yararlanıp güçlenebilmekte, sonra ilk fırsatta, «Devleti ele geçirmeye» kalkışabilmektedir.

Umut verici olan da odur ki, halk karşısına çıkanların, dinsel duygularını gıcıklayan propaganda yöntemine rağmen, ekonomik gerçekler üstünde söylediklerine de kulak kesilmektedir.

Din, geri bırakılmış Türk ulusunun çok büyük bir gerçeği, Ecevit bu gerçeğin dikkate alınması gerektiğine işaret ediyordu «Tarihi yanlış»dan söz ederken, Erbakan ve takımı ise, bu gerçeği istismara yeltendiler.

«Müstehcen» kampanyası ile, minî etek düşmanlığı ile, sakalları ile, devlet işlerini yarıda kesip namaza gitmelerle «Ahlâk dersleri» adı altında zorunlu din eğitimi istemeleriyle, çok kritik bir dış politika sorununu büyük bir sorumsuzlukla «Cihad» eylemine dönüştürme çabalarıyla belli yığınları istismar ederken MSP'liler hükümet içinde,

bir «Kararname savaşı» sürdürerek, altına imza attıkları koalisyon protokolünün, hükümet programının açık hükümlerini uyutup «Devlet'i ele geçirmeye» kalkıştılar.

Ekonomik sorunların çözümüne ilişkin olarak seçimlerde verdiği izlenimi de unutturdu Erbakan Hoca, 235 günlük ortak hükümet deneyi boyunca, seçimler sırasında yakındığı tekelci sermayeye karşı halkın çıkarlarını gözetecek gükten de, niyetten de yoksun olduğunu ortaya koydu.

Bütün bunlara 235 gün sabredebildi CHP.

Kıbrıs başarısı olmasaydı devam ettirir miydi Ecevit?

Hiç sanmıyoruz...

Çıkmazdan Çıktık

Bir çıkmaz sokakta uzun boylu yürüyemezsiniz. Hiç ummadık bir anda duvar çıkar karşınıza. Birden kafanızı çarparsınız, anırsınız nerde olduğunuzu. CHP - MSP ortak iktidarı daha başından beri bir çıkmazdaydı. Kaç gün, kaç ay süreceği belli olmayan bir yoldu bu. Daha mayısta, MSP'ilerin at yasaı oylamasındaki yan çizişleriyle iyice belli oldu sonun başlangıcı. Belki o anda işler kopacaktı. Kopmadı, ortaklık adına göz yumuldu, bu verdiği sözlü tutmama, imzalandığını uygulamama oyununa. Ardından Kıbrıs olayları derken çıkarma, derken savaş.. Bütün bunların ardından da Bülent Ecevit'in büyük devlet adamı kişiliğinin yurt içinde ve dışında belirmesi...

Bilirsiniz, ne ben, ne de «Cumhuriyet» Kemalist devrimlerin bir tekini bile benimsemeyen, ilk fırsatta hepsini aşşağı edecekleri bilinen bu MSP'ileri, başta Millî Nizam Partisinin eski Genel Başkanı Erbakan olmak üzere, hiç birini tutmadık. Bülent Ecevit'in ve partisinin böylesine çağdışı bir partiyle işbirliği yapmasının en azından bir talihsizlik olduğunu, bundan yararlı sonuçlar beklemenin olanaksızlığını belirttik. O günlerde bir hükümet bunalımı vardı, her şeye rağmen Türkiye'de bir hükümet kurulmalıydı. CHP Genel Başkanı Ecevit'in, zekâsı, inceliği, anlayışlı davranışıyla bu çağdışı ortağı hiç değilse birkaç ay için olumlu bir yöne götürebileceğini umduk.

Erbakan'ın liderliğindeki partinin de çağın gerçekleri karşısında yavaş yavaş sağduyu yoluna gelebileceğini... Ama bu çok karanlık bir umuttu, umut bile değil, bir dilek, bir özlem, bir hayaldi. Bazı sağcı - solcu'larımızın, MSP'yi iktisat alanındaki görüşleriyle «solda» bir parti saymalarına katılmadık elbet! Atatürk'e ve temel devrimlerine karşı çıkan kişiler, anlayışlar hiç bir zaman ne solcu olabiliirdi, ne de çağdaş uygarlığa yakışabiliirdi. MSP 14 ekim günü AP'ye verilmeden oyların bir bölümünü almıştı, geçici olarak yarım milyon seçmenin desteğini kazanmıştı. Ne var ki bu yarını olmayan bir başarıydı, nitekim bir iki ay sonra 11 genel meclisi seçimlerinde oy sayısı yarı yarıya azaldı. Bugün yapılacak bir seçimde o sayıyı da bulursa şaşmalı derim ben.

Bülent Ecevit basına verdiği demeçte, Erbakan için şöyle diyor: «Bir devlet adamı olarak, bir hükümet üyesi olarak Sayın Erbakan kendini millete doğruları söylemekle, gerçekleri söylemekle yükümlü saymayan bir hükümet ve siyaset anlayışındadır.» Ecevit'in bu tanılaması (teşhis!), politika yaşamı süresince Bay Erbakan'ın üs-

Ama, Kıbrıs olaylarının da bir büyük fırsat olduğu açıktır. Hem CHP açısından, hem de ülke açısından değerli bir fırsat olmuştur Kıbrıs olayları...

Demirel'in, bir CHP yetkilisine, «Ben bu adamı Oda-lar Birliğinden polis zoruyla attıramadım. Siz nasıl hükümetten uzaklaştıracaksınız?» dediği Erbakan, takımı yıparanmış bir CHP, kırılan umutlarla tedirginliğe kapılmış bir Türkiye yerine, güçlü bir CHP ve geleceğe güvenle bakılan bir Türkiye'de devletin başından uzaklaştırıldılar.

Turhan Ilgaz

18 - 24 Eylül

tünden ayrılmayacaktır. Yedi ay süren bu zoraki ortaklık; Ecevit gibi olgun, saygılı, sonsuz sabırlı bir kişinin en sonunda vardığı bu sonuç, verdiği bu yargı, belki de Erbakan'ın ve MSP'nin sonu olacaktır. Millete doğruları söylemeyen, gerçekleri söylemekle kendini yükümlü saymayan bir kişi hele bir politikacı, ne demektir? Durmak-sızın halkı aldatan, yalanlara dayanan, sözlü özlü bir olmayan, güvenilemez bir kişi.. Bunu çoğumuz önceden de bilirdik, yazardık, yedi aylık bir iktidar deneyinde verdiği sınavlarda üst üste başarısızlık gösteren Erbakanla partisi, bu ağır yargıyı tarih ve ulus önünde kesinleştirmiş oldu...

Zamanıydı değil, şuydu buydu. Ama Türk ulusu Erbakan çıkmazından çıkmıştır sonunda. Rahat bir soluk almıştır. Her dediği ters, ner sözlü güven uyandırmayan, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün temel devrimlerine, ilkelerine aykırı düşen bir politikacı böylece bir yana itilmiş oluyor. Bir daha da, en küçük iktidar sandalyesine yarım yamalak da olsa ilişemeyeceği muhakkaktır. Çağın dışında, gerisinde kalmış kafalarla bugünkü uygarlığa uymayanlar, yetişemeyenler, Türk ulusunu yönetmek savını taşıyamazlar. Türk seçmeni ilk genel seçimde Ecevit'in verdiği ağır yargıyı oylarıyla de onaylayacak, Erbakan'ı ve onun gibi kimseleri politika dünyamızdan uzaklaştıracaktır.

Şimdi ne olacak? Dönüp dolaşıp bu soruyla karşı karşıya kalıyoruz. Yaşam dediğimiz de hep böyle sorulara yanıt arayıp bulmak değil midir? Ha birey olarak, ha toplum olarak... Ne mi olacak Kendi yazgısına sahip çıkan ulusumuz kendi yöneticilerini kendi elyle seçecek, işbaşına getirecek. Bu son yedi aylık dönem, hele son Kıbrıs olayları Türkiye'de yeni ve güçlü bir bilinçlenme yarattı. 14 ekimde seçmenin büyük bir bölümü oylarını belirli bir yönde toplamayı başarmıştı. Önümüzdeki ilk genel seçimlerde Türk seçmeni dünya önünde başarılı bir sınav daha verecek; çağının önünde yürümek istediğini, çağın uygarlığına yakıştığını, birtakım fosilleşmiş kafaların uydurmalarına yalan sözlerine, aldatmacalarına kapılmadığını, kanmadığını gösterecek, dosta düşmana...

Oktay Akbal

18 Eylül

Hani Önce Ülke Çıkarları Gelirdi?

Ecevit istifa etmiş... Etsin... Amerika askeri yardımı kesmiş... Kessin... Mavros, Türkiye'yi tehdit etmiş... Etsin... Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyinde Kıbrıs konusu aleyhimize geliyormuş... Gelişsin... Paranın değeri gün gün ve süratle düşüyormuş... Düşsün... Hayat pahalılığı dar gelirli için bir cehennem azabı haline geliyormuş... Gelsin... Esnafta vicdan merhamet kalmamış... Kalmasın... Halka yedirecek ekmeği sağlayamazken, havagazını doğru dürlüst veremezken kimileri yollar alanlar açıyormuş... Açsın... Rüşvet, adam kayırma almış yürümüş... Yürülsün... Erbakan hazretlerinin imam-hatip tayfası «...Ben, Muhammed Müslüman ümmetindeyim. Türkiye dinsiz, layık bir memleket haline gelmiştir. Hayatımı Mustafa Kemal dinsizliği ile savaşa adanmış, Türkiye'yi bir din ve şeriat devleti haline getirmek için mücadele edeceğime... Kemal Paşa zamanında çıkarılan dinsiz kanunların tathibini önleyeceğime... Kısa zamanda ümmet esasına dayanan şeriat devletinin kurulması için devlet idaresinde söz sahibi olacak mevkilere gelmek için çalışacağım... Dinim, Allahım ve bütün mukaddesatım üzerine yemin ve kasem ederim» diyerek «Kur'an Kursu» yemini ediyormuş... Etsin...

Bu uyarıları, bu gerçekleri çoğaltmak mümkün... Bu ve benzeri şeyler karşısında böylesine vurdum duymaz kalınması tam bir «gamsızlık»tır ve yanı sıra «densizlik»tir...

Kimse alınıp darılmaması ama daha nice acı gerçeklerin, ülke bütünlüğünü yakından ilgilendiren sorunların karşısında ülke çıkarlarını, parti yahut kişisel çıkarlara yeğ tutmanın adına ne denir?

Ülkenin içinde bulunduğu politik, ekonomik ve sosyal ağır koşulların neredeyse çözülmemesi bir duruma süratle yaklaştığı şu ortamda, partisel küçük çıkar oyunlarını bu ulusa reva görmenin adına ne denir?

Bu, elbette gamsızlıktan da densizlikten de ötede bir şeydir...

Ülkenin geleceği, görünen odur ki, bu hava ve bu karşılıklı ayak ve kafa oyunları devam ettiği sürece parlak olmanın tam tersidir. Ve buna hiç kimsenin hakkı olmamak gerekir.

Partilerarası ilişkilerin tam bir «kan davasına» döndüğü.

tüğü, siyasal yönetici kadrolarının kaşar kabuğu gibi sertleşmesinin ceremesini Türk ulusuna, Türk Devletine çek-tirmeye siyasal partidir, yöneticidir diye bir ayrıcalık tanıyarak çek-tirmeye kimin ne hakkı vardır?

Bunlar demokrasilerde olur, demokrasinin gereğidir yutturmacasının artık gerilerde kaldığını onlar, bu gibiler bilmiyorlarsa, bilmezlikten geliyorlarsa hemen belirtelim ki bunda da büyük bir yanlışlık içindeler..

Bütün bunların çözümü için yeni kadrolarla yepyeni bir parlamento oluşturmaksa gün sektirmeden siyasal partiler bunun çaresini bulmalıdır. Her geçen gün ulusa yarar değil zarar sağlamaktadır.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'i, Devlet Başkanı bunları yazdığımız andan dört saat sonra yeniden kabul edecektir. Ne olacaktır bu kabulde? Nasıl bir çözüm bulunacaktır? Ecevit, oia ki süratle bir azınlık hükümeti kurup içte ve dışta karanlıkları aydınlığa kavuşturma yollarını apaçık ilân edip, «İster güven verirsiniz, ister vermezsiniz mi der» vatan millet türküsü çağırılarla böylesine açık seçik tutum karşısında nasıl hareket ederler? Bunlar hep geleceğe ait işlerdir.

İçinde bulunduğumuz ortam, ulus olarak tam bir birlik ve beraberliği gerektiren bir ortamdır. Zaten kaderimiz mi ne birlik ve beraberliğe ihtiyaç duymadığımız ne yıl, ne ay ne de gün olmuştur, olmuştur ama, şu ortam gerçekten böyle bir havayı tastamam gerektirmektedir.

İrili ufaklı partiler... Parlamentoda grubu olan partiler, olmayan partiler söz ve karar sizindir...

Önce ülke çıkarları diyeceksiniz, hem ülke çıkarlarının tam tersi hareket edeceksiniz.. Olmaz bu, olmazdır...

Ülke çıkarlarını, parti çıkarlarından üstün tuttuğunuzu ispatlamanın sırasıdır şimdi...

Buyurun vatan sevmeye, ispatlama meydanına, er meydanına açıklık, dürüstlük, halka saygı meydanına...

Fikret Otyam

26 Eylül

Kaçışın Sonu Yok!

İktidardan kaçmak, sorumluluktan kaçmaktır. Bay Demirel'in liderliğindeki Adalet Partisinin Ecevit'in önerilerine karşı gözle görünür biçimde yan çizirken yaptığı da budur. Ecevit, Bay Demirel'e istersen sen Başbakan ol, biz seni destekleyelim, ama CHP'nin temel ilkelerine ters düşmemek koşuluyla, demiş. Demirel bunu kabul etmemiş! Ne desin yani, ne yaparsan yap biz seni başımızda taşıyacağız mı? Neden, ne diye?

CHP lideri böyle gülü bir dönemde Türkiye'nin hükümetsiz kalmaması için her fedakârlığa razı. İster beni tutun, ister siz kurun, ister beraber olalım, ister seçime gidelim, ama bir şey yapalım, hiç değilse siz ne istiyorsanız

onu söyleyin, diyor. AP ise kongrem var şimdi bir şey diyemem, kongrem yeni bitti ne bu acele, baksana Ecevit düzen değişikliğinden söz ediyor onunla nasıl işbirliği edilir, gibilerden kaçamak yollara sapıyor durmadan!...

Kısacası, Bay Demirel sorumluluktan kaçıyor. Yarım yamalak iktidar istemiyor. Bu kendisinin hakkıymış! Öteki partiler birleşirler hükümet kurabilirlermiş, AP'yi rahat bıraksınlarmış, o muhalefet yapacakmış! Demirel kendine ve partisine bir ayrıcalık istiyor. O ister de niye CHP ve Ecevit istemesin? O da diyebilir, AP ile öteki partiler birleşir iktidar olurlar, ben mademki kendi programını uygulayamayacağım niye yarım yamalak iktidar

olayım? Ötekî partiler de bizim gücümüz ne derler, çekilmiştir bir yana. O zaman yurt ve ulus nükûmetsiz kalır dana aylarca...

Yok, pek hükûmetsiz değiliz! Ecevit'in istifa etmiş kabinesi, daha işbaşında. Erbakan'ın Bakanları her zamankinden daha çok iktidardadır! Yapmadıkları, etmedikleri yok!.. Özellikle Adalet Bakanı ve İçişleri Bakanı, elbette ki ötekî Bakanlar, geziyorlar, tozuyorlar, konuşuyorlar, sağa sola buyruklar yağdırıyorlar, propagandalarını yapıyorlar. Giderayak Bakanlık güçlerinden ne kadarını kullanmak mümkünse hepsini kullanıyorlar...

İşte Bay Kazan ortada... Adalet Bakanlığında yeni bir moda yarattı, eski tek parti ya da zorba parti dönemlerinin Adalet Bakanlarını diriltti. Hani bir telefonla gazeteleri kapattıran, davalar açtıran, adam tutuklatan bir takım Bakanlar vardı onlara özendi onlara benzedi... Son olay ortada, TV'de gösterilen «Soylu Yabanı» adlı belgesel film için müstecbendir diyerek kovuşturmaya geçirtmesi. Edersin savcıya teleton, açar bir dava, başlar kovuşturma! Sonunda iş bay Bakanın istediği yönde gelişmeyecekmiş, olsun Bay Bakan, Bakanlığının son günlerinde gösteriş ya gücünü, yeter ona! Amaç seçim bölgesindeki seçmenlerine kendini göstermek, «Bakın neyim ben» demek, parmak isirtmek...

Şu anda AP'nin, Ecevit'in önerilerine nasıl bir yanıt vereceğini kesinlikle bilmiyorum. Yazım gazetede çıkana dek bu yanıt belki de açıklanacak. Bay Demirel günlerce susamaz, konuyu daha da çok geçiştiremez. Ama CHP ile işbirliği yapmamak, Ecevit başkanlığındaki bir kabineye ortak olmamak, hatta hiçbir ortaklığa girmemek için

elinden gelen zorluğu çıkartacağı inancındayım. Kaçmak için her çareye başvuracak, kamuoyu önünde kendini temize çıkarmaya çalışacak, «bakın ben bunlarla nasıl hükümet kurayım, olacak şey mi bu» diyecek, kaçacak, kaçacak, tıpkı Dr. Kimble gibi durmadan kaçacak!...

İktidardan kaç, seçimden kaç! Sonra da gerdan kırıp boyun bükerek gözlerini aça aça büyük büyük sözler et, yurtseverlik, milliyetçilik üstüne söylevler çek!.. Ne oldu, uzun zamandır sandıktan çıkmak sözü de etmiyor AP Genel Başkanı! O pek sevdiği sandıktan ne denli uzağa kaçmak olursa, o kadar kaçıyor. Neydi yıllarca duyduklarımız «bız sandıktan çıktık efendim». Haydi bir daha çık da görelim! Ne sandık ister, ne de CHP ile işbirliğine yanaşır, ne de düşman kardeşleri DP ile ortaklık kurmaya girişir. O olmayacak, bu olmayacak! Ne olacak bu işin sonu peki? MSP'li bakanlara bir süre daha saltanat sürme olanağı tanımak mı istegi

Neyse ki, herkes görüyor Bay Demirel'in perişan halini. Ecevit dokuz önerisiyle AP'ye ve Demirel'e en büyük yumruğu indirmiştir. Ama o bunu yumruk vurayım diye yapmadı, iyi niyetle, yurtseverce bir görüşle yaptı, memleket bir an önce hükûmete kavuşsun, seçime gidilsin, demokrasinin yolu bir kez daha kesilmesin, akla hayale gelmez durumlarla karşılaşılmasın, diye... Ama anlayan kim, gören kim? Bay Demirel 12 Mart öncesinde önünde açılan uçurumu bir türlü görememişti, şimdi de göremiyor çıkmaz bir yolda yürüttüğünü...

Oktaç Akbal

30 Ekim

Düş ve Gerçek

İstifa eden bir hükûmetin yerine yenisi kuruluncaya kadar eski hükûmet görevine devam eder. Bu, kuşkusuz zayıf bir hükûmettir. Eli kolu bağlıdır. Hareket serbestliği son derece kısıtlıdır. Geçici bir nitelik taşıdığı için dışa karşı güçsüzdür, ulusal çıkarları gereği gibi koruyamaz. İçerde Meclislerden yasa geçiremez. Yapabildiği ölçüde günlük işleri yürüterek durumu bir süre «idare» eder, sonra, yerini kısa zamanda kurulması gereken yeni hükûmete bırakır, çeker gider.

Yeni hükûmet kurulamıyorsa ne olur? Parlamento eritmeğine göre bütün olasılıkların denenip de bir sonuca varılamadığı durumlarda ya seçimleri yenileme yoluna gidilir ya da bir azınlık hükûmeti kurulur.

CHP - MSP ortaklığının bozulmasından bu yana Ankara'da denenmedik formül kalmayınca son çare olarak akla gelen azınlık hükûmeti önerisine de bizim tutucu partiler el birliği ile karşı koymaktadırlar. Başbakan Bülent Ecevit teker teker bunların hepsine başvurmuş, erken seçimli, erken seçimsiz her türlü hükûmet olanaklarını gözler önüne sermiş, hiç birine olumlu bir yanıt alamayınca «o halde bir azınlık hükûmeti kurayım, ister güven oyu veriler, ister vermezler, kendi bilecekleri iş» diye düşünmüştür.

Şimdi baylar ağız birliği ile buna da «olmaz!» demektedirler.

Aralarında birleşip bir hükûmet kurarak CHP'ye muhalefet görevi vermezler, içlerinden hiç biri CHP ile ortaklığa yanaşmaz, hep birlikte erken seçime de, azınlık hükûmetine de karşıdırlar.

Peki nedir bayların istediği?

Bir hükûmet ki ortağundan kopmuştur; Meclislerden yasa çıkarmak, yasa niteliğinde kararnamelerle devleti yönetmek şöyle dursun, en basit memur atamalarından en önemli yurt sorunlarına dek hiç bir işe el dokunduramaz, bugün yurdumuza gelmesi gereken Kissinger'le Kıbrıs davamız üzerinde görüşüp, ulusal haklarımızı savunması bile ortağı tarafından engellenir... Sonra da ille Ecevit bu eli kolu bağlı, yerinden kılmıdayamaz hükûmetin başında kalsın diye direnilir, azınlık hükûmeti kurması için ona yetki vermesini önlemek amacıyla Cumhurbaşkanına dolaylı yoldan baskı yapılır.

Bu görtünüm karşısında bayların istediği apaçık ortaya serilmektedir: Bunalımın sürebildiği kadar sürmesini, ekonomik güçlüklerin artabildiği kadar artmasını, sosyal ortamın karışabildiği kadar karışmasını istemektedirler sayın yurtsever parti yöneticilerimiz. Böylelikle CHP'nin yıpranacağını, Ecevit'in prestij kaybına uğrayacağını ve kendilerinin zamanla puan toplayacaklarını hesaplamaktadırlar. Ama arada halk sıkıntıya düşecek, ezilecekmiş, umrunda mı bayların? Tutucu güçlerin kimi çevrelere

sağladığı çıkarlar şimdiye dek zaten hep halkın sırtından olunuyor muydu? Onlar iktidarda iken sürdürdükleri «görülmemiş kalkınma» edebiyatı ile halkı bir süre avuttuklarını düşünerek bu kez kısıktırma yöntemine başvurmak suretiyle anlaşılan yeniden iktidar olmanın düşünüyüşünü kuruyorlar.

Bu Pazartesi

Partiler bugün de hükümet bunalımının çözüm yöntemi için bir araya gelemozlerse çözüm Sayın Devlet Başkanının kendi girişimine bağlanmış olacaktır.

İtiraf edeyim ki Ecevit'in hükümeti fiilen bırakıp gitmesi, bir sürü sorunları ve çıkmazları da beraberinde getirebilir. Onun için, buna, bir uygun formül bulmalıyız. Bu formül vardır. Ecevit'in ve bakanlarının, hükümeti, fiilen de bırakmalarının hukuksal koşullarla çevrilmesini ve sağlıklılık kazanmasını sağlayabiliriz.

Amma ne de olsa ortaya bazı sorunlar ve çıkmazlar çıkabilir. Onun için daha keskin daha doğrudan bir tedbir de gerekir. O da vardır.

Önce «zevki hukukileri» okşayacak «görevden ayrılma» sorununu inceliyelim.

Bir kamusal göreve, ancak, yöntemine göre atanma, seçilme, onanma yolları ile gelinebilir. O kamusal görevden de, gene yöntemine göre, önce o yeri dolduracak bir makam bulunarak bir yetkilinin yapacağı uzaklaştırma işlemi ile ayrılabilir. Ya da gene o yeri dolduracak bir makama yöntemine göre işi devir, ya da mühürü bırakma işlemi yerine getirilerek bizzat uzaklaşma yolu uygulanabilir.

Göreve yöntemi içinde başlayan, görev süresi içinde, koşullar ne olursa olsun görevin yükünü taşımayı yüklenmiştir. Kamusal görevin öz niteliği, hiçbir yeni işlem yapmadan «infilâk» etmeyi sindiremez. Ancak, bir vekil bularak görevi ona devretmek suretiyle ayrılma yolu açıktır. Ya da, öteki kamu görevlerinde olduğu üzere, belli bir süre daha görevi yerine getirip, bu süre sonunda, en yakın bir doğal vekile görevi — mühürü — fiilen bırakarak ondan ayrılabilir.

Bir Başbakanlık ve Bakanlıklar da, en yüksek «yönetim şeffikleri»dir. Onlar da, en yakın doğal bir vekile görevi bırakarak bu yönetim yerini boş bırakabilirler. Başbakanlığın en yakın doğal vekili, adı üstünde, Başbakan Yardımcısıdır. Öteki bakanların da, geride kalan meslektaşlarıdır.

Öyle ise Ecevit ve Bakanları, eğer kendilerinden önce davranmamış olurlarsa, Erbakan ile onun Bakanlarına, kamu görevlerinde kabul edilmeyen istisaları bağlayan o belli sürenin bitiminde, görevi bırakıp ellerini kollarını sallaya sallaya bulvara çıkabilirler. O zaman, Erbakan ile Bakanları, istemeseler de, Ecevit ile Bakanlarının en yakın ve doğal vekilleri olarak, boş bırakılan sorumlulukları yüklenirler. Yüklerin kendi aralarında nasıl paylaşılacağı ayrı bir teknik iştir.

Bunun dışında bir ayrılma, kimi «zevki hukukileri» pek doyurmayabilir. Tüm zevki hukukileri tüm doyuracak yöntem şudur: En yakın doğal ve aynı örgüt içinde

Kursunlar bakalım. Uyandıkları zaman düşlerinin gerçeğe ne denli uyduğunu elbette görecektirler.

Biz, halkın onlardan önce uyandığına inanıyoruz.

Nadir Nadi

8 Kasım

benzer bir makama, kabul edilmeyen istisaları bağlayan belli zorunlu sürenin sonunda, mühürleri teslim ederek görevden ayrılma.. Bakanlar da, en yüksek yönetim şeffikleri olduklarından, genel yönetim hukukundan yararlanabilirler.

Fakat bu, belki başka sorunlar ve siyasal çıkmazlar da getirebilir.

Bunun daha doğrudan tedbiri, Sayın Devlet Başkanından gelebilir. O da şudur:

Bu pazartesi, partileri kendi aralarında anlaştıır. Sayın Devlet Başkanı bunu, bu pazartesi sağlayamazsa, meydan, kendi girişimine, kendi görevsel algısına, kendi tarihsel sorumluluğuna kalmıştır. Partiler, tarih önünde damgayı yemiş olurlar. Düşüm noktasını çözmek, artık, ancak ve ancak, Sayın Devlet Başkanının kendi girişimine, kendi cesaretine, kendi görev algısına bağlanmıştır.

Bu pazartesi partileri anlaşmaya sokamazsa, hemen gene bu pazartesi parlamento içinden her hangi bir partisi, ya da partillerden bir uygununu Başbakan olarak gösterir (Desingner eder, atar) O da, hemen belki bir yarım saat içinde, istesini kendilerine sunar ve onaylarını alır. Artık, bir yeni hükümet «kuruluşluk statüsü» içine girer, Ecevit'in yukarıdaki yolla ayrılmışlığından doğacak sorunların olması önlenmiş olur. Öteki partilerin, bir «kara lojik» güderek ülke karşısında sürdürdükleri siyasal ihanetlerini yoğunlaştırmaları yolu kapanmış olur.

Yalnız bu yeni hükümetin, gene kaçak güreşen liderlerin gruplarından güvenoyu alması sorunu vardır. Partiler bu güvenoyunu verirlerse, ne âlâ. Ortada, var olan partileri borçlandırmayan bir hükümet vardır artık. Partiler demokrasisinin doğal ve temel öğeleri olan partiler, yeni bir parlamento dengesi olgunlaşınca kadar, bu hükümet sürer: Güvenoyu vermeseler de...

İşte burada da konunun en ince yerine gelmiş oluruz: Seçime gitme..

İçinde bulunduğumuz durum, bir rejim bunalımına giriş değilse nedir? Demokrasiyi işletmemek, uluslararası nüfuzu yitirmek, yeni ajltasyon istidatlarıyla karşılaşmak bizi nereye götürür? Bundan kurtulmanın yollarını aramalıyız.

1973 seçimleri, özgürleşmeci - sosyalleşmeci - halklaşmacı - demokrasileşmeci bir dinamiğin etkisiyle, yeni siyasal eğilimlere öncülük vermişti. Ama bu eğilim kendi iktidarını kuramıyor. Bu ne ile açıklanabilir.

Şöyle açıklanabilir: Seçimden çıkan irade ile, sahnedeki örgütlü siyasal güçler arasındaki bütünleşmenin kurulamamış olması.

Öyle ise bir değişiklik gerekir: Ya seçim gerçeğini veren iradenin kendisi değişecektir, kendisinin, sahnedeki örgütlü siyasal güçlerle bütünleşmesini sağlayacaktır, kendisi, o kertede değişecektir. Ya da, seçim gerçeğini veren bu irade, sahnedeki örgütlü siyasal güçler dengesini de

İstiyen bir yeni güç gösterecektir. Bu yeni denge içinde kendisiyle bütünleşecek bir örgüt daha önce alacaktır, daha kuvvetlendirecektir. Yani her hal ve kârda, bir yeni seçim Türkiye'nin yazgısıdır.

İşte o zamana kadar güvenoyu alsa da, almasa da, bu pazartesi kendisine varılabilecek bir yeni hükümet, mesru olarak işlere el koyar ve yürütmeye başlar. Böyle bir hükümetin de güçlü iki yerden gelir:

Rejim bunalımını önleyecek bir seçime yönelmişlikten.

Yeter Artık

Yaşadığımız bunalımın sona ermek üzere olduğunu belirtir güçlü bir işaret Çankaya'da görüldü. Cumhurbaşkanının liderlerle yaptığı toplantı bu kez boşa gitmeyeceği benziyor. Bu yazıyı okuduğunuz sırada yeni hükümeti kurmakla görevli Başbakan adayının kimliğini de her halde öğrenmiş bulunacaksınız. Aday kim olacak, hangi partilerin katılmasıyla nasıl bir hükümet kuracak, bizce bunlar ikinci, üçüncü derecede önemli sorulardır.

Kanımızda göre bugün için önemli olan, erken seçim üzerinde yeterince liderin aralarında anlaşarak gerekli yürütme organının kurulmasına olanak sağlayıp sağlayamayacaklarıdır.

14 Ekim seçimleri ilerici güçler hesabına umut verici, tutucular hesabına ise umut kırıcı, son derece tatsız bir sürpriz olmuştur. Alınan sonuç karşısında bu sonuçlar âdeta çok geçirmişler, biraz toparlandıktan sonra da bütün çabalarını ilerici güçleri yıpratma politikası üzerinde yoğunlaştırmışlardır.

Ne var ki böyle bir politikayı uyumlu biçimde yürütmeyorlardı tutucu partiler. CHP'yi daha da güçlendireceği korkusu ile hem yeni seçimlerden kaçınıyorlar, hem de birleşip bir sağ cephe kuramıyorlardı aralarında. Onlar birleşemeyince ülke çıkarları açısından tutulacak en doğru yol kuşkusuz seçimleri yenilemekten ibaretti. Üç ay süren bunalım süresince CHP Genel Başkanı da bu yolu ısrarla savundu durdu. O sıra ortada Kıbrıs zaferinin en ufak bir belirtisi bile yoktu. CHP Genel Başkanının önerisi sırf parlamento aritmetiğini çıkmazdan kurtaracak, partilerarası denkleme açıklık getirecek bir girişimi ele almak, halkın oyuna bir kez daha başvurmak amacı-

Üyeleri arasında eski siyasal deneymişlerin bulunmamasından.

Çünkü seçim yapacak hükümetin içinde bunların varlığı, yeni seçimlerin de inandırılığını şimdiden gölgeler.

Sayın Devlet Başkanımız bu siyasal algıyı kabul ederse işlerin yoluna girme yolu açılmış olur.

Prof. Bahri Savcı

11 Kasım

nı güdüyordu. Bu yapılamayınca CHP hiç değilse özgürlükler ve temel haklar konusunda birtakım ileri aşamalara varılır umudu içinde sağcı partilerin en sağcısı olduğunu bile MSP ile bir ortaklığa katlandı. Sağcı partilerin en sağcısı olduğu biliniyordu ama MSP'nin sözünde durmaz, bugün evet dediğine yarın sırt çevirir, devlet anlayışından ve sorum duygusundan uzak karmaşık ruhlu yöneticiler elinde bulunduğu doğrusu bilinmiyordu. Kör topal yürüdüğünü bile söyleyemeyeceğimiz, ister çağdışı, ister doğadışı deyiniz, bu acayip ortaklık yedi ay ancak sürdü ve sonunda bir daha onarılmaz biçimde dağıldı.

Şimdi, döndük dolastık 14 Ekim sonrası günlerine yine geldik, dayandık. Arkada bıraktığımız bir yılın tam beş ayı hükümet bunalımları içinde geçmiştir. Amerika'sından İngiltere'sine, Fransa'sına, İtalya'sına, Japonya'sına dek tüm dünyayı saran benzeri görülmemiş bir enflasyon hastalığı bizi de çoktan pençesi altına almıştır. Ekonomik yapıları bizimki ile kıyaslanamayacak kadar güçlü olan devletler bile bu hastalığı yenmek uğruna gece gündüz gayret harcar, çırpınıp dururken biz burada elimiz kolumuz bağlı, tutucu partilerin aklı yatacak da, seçimler yenilenecek, sağlam, güvenilir, sosyal ve ekonomik güçlüklerimizi yenmeye kararlı bir hükümete kavuşacağız diye daha ne kadar bekleyeceğiz?

Geriye baktığımız zaman, mirasyedicesine harcadığımız günlere, haftalara, aylara acınamak, hem de yüreğimiz kanayarak acınamak elden gelmiyor.

Bari bu kez olsun düş kırıklığına uğramasak!

Nadir Nadi

13 Kasım

Gözlemler

Hükümet bunalımı 2 ay sürdü. Eğer buna, «akla» gelebilecek koalisyon ya da azınlık hükümetleri bakımından «program pazarlıkları» neden olsaydı, bu gecikme bir dereceye kadar anlaşılabilir, hatta bağışlanabilirdi. Oysa program üzerinde bir kelime bile konuşulmadı. Gözlemimiz şudur ki: Bir yanda, bunalımın seçimli, ya da seçimsiz sona ermesi için hiç bir çabayı esirgemeyen ve her türlü çözüme «evet» diyen CHP, öte yanda her çözüme hayır diyen AP ve onun Genel Başkanının bencil, hırslı yurt yararlarına, akla ve hukuka taban tabana zıt düğen ve demokratik rejimi tehlikeye koyan sorumsuz tutumu...

AP liderinin 10 yıllık siyasal yaşamı, bir siyasal günahlar, yurt ve toplum için büyük zararlar ve tehlikeler, rejim için tuzaklar zinciridir. Fakat Demirel'in 3 Kasım günü televizyonda aktarılan konuşması, sorumsuzluğun ve yurt çıkarlarını hiçe saymanın eşine az rastlanır bir örneğidir. Bir parti lideri Anayasaya, toplum yararlarına ne kadar ters düşerse düşsün akla ve sağ duyuya bu denli aykırı konuşma yapamaz. Hükümet bunalımının sürüp gitmesinde en büyük sorumluluğun Demirel'in omuzlarında olduğunu belirtmek fazladır. Bu kişi, «kendisinin Başbakan olacağı bir sağ koalisyon»dan başka hiç bir çözümü kabul etmiyor. İç ve dış durum onu ilgilendir-

dürmemekte. Koltuğa tekrar ve hem de uzunca bir süre (yani 1977'ye kadar) oturabilmenin hırsı içinde her şeyi yapmaya kendisini yetkili saymaktadır. Buna da DP razı olmuyor: «Demirel'in Başbakanlığını Türk toplumu için bir felâket» sayarak kendi partilerini dahi terkeden insanların, «Demireli kendi elleriyle Başbakanlığa getirme» gibi korkunç bir çelişkiye düşmelerini de kimse isteyemez.

İkinci büyük sorumluluk, kuşkusuz Erbakanın omuzlarında: Oy avcılığı uğruna, koalisyonu kundaklamakla yetinmeyen, İskandinav gezisine engel olduktan sonra şimdiki de Kıbrıs davasını baltalayacak yeni gafilardan çekinmeyen bu politikacıyı ve arkadaşlarını nitelendirecek kelimeyi siyasi sözlüklerde bulmakta zorluk çekiyoruz.

Bozbeylinin günahı, seçim günü geldiğinde «soldaki bir partiyle ortaklık yapmıştı» diyecek olan AP'ye oy kaptırmamak amacıyla (ve bazı arkadaşlarının kişisel heveslerine karşı koyamama sonucunda) CHP ile işbirliğini reddetmesidir. Feyzioğlu ise, «avucunun içindeki liderliği Ecevit'e kaptırmış olmanın burukluğu»ndan ölmeye kadar kendisini kurtaramıyacak...

Hükümet bunalımını sona erdirmek için her olanağı kabul eden ve desteklemeye hazır olduğunu bildiren CHP'nin tüm önerilerine «hayır» derken, Demirel'in yaptığı konuşmaya kısaca değinelim: Koalisyon için «ortak bir çizgi şarttır, kimse kimseye hükümet ikram edemez» yolunda bir özdeyiş sarfediyor, fakat o «ortak asgari çizgiyi saptayabilmek» için bir hükümet programı pazarlık ve görüşmesine oturmayı denemiyor bile...

O halde «CHP'yi destekle o azınlık hükümeti kursun» denilince, «azınlık hükümeti Anayasada yok» diyerek, «köfte maddesi Anayasada yok bu nedenle seyyar köfteler yönetmeliği Anayasaya aykırıdır» yanıtı veren Azis Nesin'in kahrını ile yarışmaya hâlâ devam etmekte. «Sen azınlık hükümeti kur, biz destekliyelim» önerisine karşı da, kendi rekorunu yine kendisi kırarak en büyük hükümetini dile getiriyor: «Ne kadar süre destekleneceği konusunda taahhüt veya kefalet senedi verilmediği» için, «böyle çözümlere gelmem!» diyor. Nerede ise, «CHP desteklenmeden vazgeçtiği takdirde, şu kadar milyon lira kârdan roksunuk tazminatı ödemeye hazır mı, değil mi?» diye soracaklı...

Okuma yazma bilmeyen sağduyu sahibi her vatandaş bilir ki, demokrasilerde bir milletvekilinin kendi partisinin hükümetine karşı bile, yarın nasıl oy vereceğini garanti edilmesi söz konusu olamaz. Olumsuz oy geldiği anda, ne yapılacağı o zamanki koşullara göre yeniden gözden geçirilir ve bulunur. «Desteginizin sürekliliğini taahhüt edebilir misiniz» diye sormak bile gülünçtür.

Bütün önerileri reddeden, «benden sonra tufan» diye bilenen —«hırslı» deyimimin çok ötesindeki— bu kötü ve zararlı politikacı, gerçek tutumunu saklayarak halkı aldatma bilmece de büyük özen veriyor: Onunla açıkça alay ederse, «sözde bir program sunarak», karşı öneriler yapmış bir insan görüntüsü yaratmaya kalkışıyor. Aslında hiç bu öneri yapmadan...

Bunlar, somut öneriler olmakla hiç bir ilgili bulunmayan, içeriksiz kaypak içi boş hedeflerdir. Bu hedeflere götüren «hangi somut çözümlere razı olmaktadır Süleyman Bey?» bu tamamen meçhul! Şu halde, hangi öneriyle ve programla karşısına çıkarsanız çıkınız, «benim hedeflerime yardımcı olamaz bunlar» ve «hayır!» diyeceği meydana. İçtenlikle «şu ve şu tedbirlere yer veren bir hükümet des-

teklerim» demek isteyen bir parti ve lideri, böyle «içi boş çerçeveler» değil, «somut çözümler»den söz eder. Hem baki neler istiyormuş Demirel:

«Kıbrıs meselesi ile uluslararası konularda gerekli en müspet çözüm yollarını bulmak.» Peki, hangi Hükümet aksini iddia eder? Hem de bunu Demirel öneriyor. Evet, Kıbrıs çıkartmasından birkaç saat önceki televizyon açık oturumunda, sa' kolu Çağlayangil'in korkunç gafil yaptığı Demirel. «Türkiye'de üs yoktur, tesis vardır; bunlar da olduğu gibi kalır» diyen, «dikili anlaşmaların sakıncalarını inkâr eden» ve ancak «muhalefetin ısrarlı savaşımı sonucunda bazı düzeltmelere zorla razı olan» Demirel! Hem Morison Firması temsilcisi, hem de Başbakan Yardımcısı olduğu günlerde «yalnız Amerikan şirketlerinin ortakları olan Türklerin değil, bu ortakların ortağı olan Türklerin dahi vergi dışı kalmasını (vergi kapitülasyonunu) Danıştaya açtığı dava ile istemekten bile çekinmeyen» bir Demirel... Öyle mi?!

«Pahalılık, yokluk, fukaralık ve işsizliği gidermek, enflasyonu durduracak tedbirleri almak.» Hangi hükümet bunlara «hayır» der ki? Ama nedir bunun somut tedbirleri? İşte sıra ona gelince, Demirel en olumlu program maddelerine bile hayır diyebilme olanağını elinde tutuyor. Çünkü hiçbir somut çözüm ve tedbir önermiyor; boş laf ve palavra edebiyatı ile ulusu kandırma, birşeyler söylemiş gibi görünerek hiçbir şey söylememe becerisini gösteriyor. Daha 3 aralık 1965 günlü AP (Demirel) programında bile, «esnaf ve sanatkarların birer meskene ve dükkâna kavuşmalarında gereken bütün yardımları yapmak... işsizlik sigortası tesis etmek» maddeleri bile yer alıyor. Ne faydası olmuştur ve olabilir bu somut önerilerden yoksun soyut dilemelerin? Hem bunları sözde kim istiyormuş? Devlet eliyle bir avuç insanı aşırı zengin etmenin yeni yeni yöntemlerini icat eden Demirel mi? Yanaşıyor mu «her vatandaşın Devlettin iş isteme hakkını ciddi olarak benimseyip, Devletin ve başkaca kuruluşların ekonomik hayatta herkeşe iş vermesini sağlayacak bir sistem ve yöntem» kabul etmeye?

Uygur bütün dünyanın uyguladığı ve Anayasanın da emri olan bu çözümü benimseyip uygulamaya yanaşıyor mu? Bunu kabul edemiyorsa, boş laflarla «fukaralığa çare bulacağız tekerlemeleri», siyasal ahlâkla da bağdaşmayan bir «üç kağıtçılık»tır. Enflasyon, onun gönülden desteklediği «salt kapitalist düzenin», «komisyoncu, aracı, murabacı, ağa ve sermayeci saltanatının», «dış ticaret vurgunculuğunun», «arasa vurgunculuğunun», «kredi vurgunculuğunun», «sahil yağmacılığının» özenli «emeksiz kazanç turmasının» ve «ölümlü ticaretinin» kaçınılmaz sonucudur. Hem bunların savunucusu ol. hem de yukarıda aktardığımız büyük lafları millete karşı sarfet; ve «ben bu amaçlara yönelmiş her hükümeti desteklerim» diye jestler yap, işte bu kadarına tahammül edilemez!

«Kamu hizmetinde artan partizanlığa son vermek, TRT'yi bir siyasi partinin organı olmaktan kurtarmak» da, Demirel'in karşı önerilerinden unış. Buna da «hayır» diyen bir hükümet çıkmaz. Fakat bu sözlerin Demirel'in ağızdan çıkması ne hazine. Partizan idareyi kurabilmek için, «Danıştay kararlarını açıkça çiğnemen» ve bununla da yetinmeyip, «Devlet kesesinden tazminat vermek şartıyla, Bakanlar hukuka aykırı hareket etmediği Danıştay kararıyla karutlanan memurları görevlerine tade etmemek hakkına sahiptir» diyen Demirel, TRT'nin özerkliğini —Türk siyasal hayatının kendisi gibi felâketi olan Nihat Erim'le işbirliği yaparak— Anayasadan çıkaran Demir-

el, bakınız neler istiyormuş da kimse bilmiyormuş?

Ancak bir noktada kendisine nak vermemek insafsızlık olur. TRT'nin Demirel'i en etkili biçimde yıpratmış, onu halkın gözünden düşüren en etkili yöntemi — bilerek veya bilmeyerek — uyguladığı inkâr edilemez bir gerçek: Demirel'in her konuşmasını, hele onun ağzından hem de televizyonda aktarması. Kuşkusuz bu kişiyi halkın gözünde hızla düşürmekte. AP'ye en ağır darbeyi vurmaktadır. Hiç değilse söylediklerini düzelterek spikerlerin ağzından aktarsa, buna bir dereceye kadar katlanılabilir. Fakat o mantıksızlık ve çelişki şaheserlerini üstelik Demirelssel kaş, göz, boyun ve omuz hareketleriyle birlikte olduğu gibi halkın gözü önüne sermek, gerçekten bir sabotaj olmaktadır. Demirel ve AP için.. TRT'ye ne kadar kızsalar haklıdır AP yöneticileri...

İşte bu lafları «karşı öneriler» diye sunarak halkla alay etmeye yeltenen, hükümet kurmayı da, seçime gitmeyi de reddeden Demirel, gerçekten her türlü ölçüyü fersah fersah aşarak, «Ecevit hükümeti tülen işgal etti» diyebiliyor. Ve «Ecevit hükümeti işgal ediyor» lafı, bakınız kimin ağzından çıkmakta: AP'den başka bütün partilerin ve basının büyük çoğunluğunun «nüfuz ticareti ve kredi vurgunculuğu yapıp yapmadığının yüce divan önünde hesabını ver!» diye bağırmasına rağmen hesap ver-

mekten kaçan, hem de Başbakanlık sandalyesinde oturmaya devam etmiş olan Demirel söz ediyor, «Hükümet işgalinden... Demirel, Demokrasî tarihinde, basının ve Parlatentonun önemli bir kısmının «nüfuz ticareti, kredi vurgunculuğu yapıp yapmadığının mahkeme önünde hesabını vermeğe mecbursun. İşte kanıtları» diye bar bar bağırmasına karşı, kendi parti grubuna «ya benim Yüce Divan önünde hesap vererek aklanmamı sağlayacak kararı verirsiniz ya da partiden bile istifa ederim» dememiş olan bir tek Başbakan örneği gösterebilir mi? İşte partisinin parlamentodaki çoğunluğuna dayanarak, demokrasilerde görülmemiş bir vurdum duymazlıkla «hükümeti işgal etmeğe devam eden kişi», kalkıyor da, «sıkıyönetim mahkemeleri beni seçimlerden önce yargılamalıdır, her adımının hesabını vermeğe hazırım» diyen ve Demirel'in azınlık hükümetini bile desteklemeye hazır olduğunu ilân eden Ecevit'e karşı «hükümeti işgal eden gasıp» diyebiliyor.

Gerçekten, «dilin kemığı yok» ve «laf ebelığı» deyimlerinin ne anlama gelebildiğini, şu son günlerde Demirel Türk Ulusuna ve hatta Dünyaya bir kez daha öğretime becerisini gösterdi.

Prof. Muammer Aksoy

13 Kasım

Seçime nasıl Gitsek?

Erken seçimlerin, hatta derhal seçimlerin kaçınılmaz bir hale geldiği günden güne artık gözle batırcasına anlaşılıyor. Öyle sanıyoruz ki, kamuoyunun günden güne artan baskısı karşısında şimdiye dek direnen bütün sağ kanat partileri nihayet durumu kavramışlar ve bir türlü kuramadıkları (Milliyetçi Cephe) formülünü bir yana bırakarak aklın gösterdiği yola adım uydurmaya karar vermişlerdir.

Bunların bugünlerde aralarına CHP'yi de almak suretiyle seçim tarihi üzerinde bir anlaşma tabanı aramaya kalkışmaları beklenebilir. Kanımızca bu tarih ne denli erkene alınırsa ulusal çıkarlarımız açısından o denli iyi edilmiş olacaktır. Son derece güç ve dengesiz bir siyasal ortamda yaşıyoruz. Şu ya da bu kaygının etkisiyle aylarca sonraya atılacak bir seçim tarihi, orada yeni bir takım açmazların belirmesine yol hazırlayabilir. Örneğin kurulacak ortak bir seçim hükümeti, CHP - MSP koalisyonunda gördüğümüz gibi kendi içinden çatlayarak bütün hesapları alt-üst edebilir. Onun için biz kıştı, yağmurdu, çamurdur demeden, ülkemizi en kısa zamanda genel seçimlere götüreceğiz bir yakın tarih üzerinde partilerin kesin bir anlaşmaya varmalarında her bakımdan sayısız yararlar görüyoruz.

Seçim tarihi saptandıktan sonra bir seçim hükümeti kurulacaktır, yoksa şimdiki istifa etmiş İrmak hükümeti ile mi yeni seçimlere gidilecektir?

İlk bakışta soru tutarsız gibi görünebilir. Güvenoyu alamamış bir hükümetle seçim yapılır mı diye insan duraksamaya düşebilir. Oysa işin iç yüzünü kurcaladığımız

zaman sorunun hiç de yersiz olmadığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Kurulacak seçim hükümeti bir azınlık hükümeti mi olacaktır? Bu, her şeyden önce CHP ile AP'nin anlaşmasına bağlıdır. CHP'nin kurmaya hazır bulunduğunu söylediği azınlık hükümetini AP istememiştir. Buna karşılık AP'nin kuracağı bir azınlık hükümetinin CHP tarafından destekleneceğini Sayın Ecevit açıkça belirtmiştir. Şu halde seçim tarihi üzerinde iki parti bir anlaşmaya varırlarsa bir AP azınlık hükümetinin iş başına geçmesi olasılığı vardır. Ama tek başına AP böyle bir sorunun yükünü sırtında taşımak ister mi?

AP azınlık hükümeti formülünü uygulamaktan kaçındığı takdirde yeni bir koalisyon söz konusu olacaktır. İster iki, ister daha fazla, kaç partiden oluşursa oluşsun, bir seçim hükümetinde yer alan ortakların bir arada uyumlu bir çalışma düzeni kurup sürdürebileceklerine biz olanak tanımıyoruz. Düşününüz ki, bu partiler seçim kampanyasına çıkacaklar, doğru yanlış birbirlerini suçlamak için söylemediklerini bırakmayacaklardır. Bu durumda aynı parti üyelerinin kampanya süresince bir masa dolayında toplanıp ortak seçim hükümetinin bakanları olarak ülkeyi yöneteceklerini nasıl düşünebilirsiniz? Yan tutmayan bir parlamenterin başkanlığında da olsa, Anayasanın öngördüğü üzere İçişleri, Adalet ve Ulaştırma Bakanlıkları partisz kışilerden seçilmiş de bulunsun ülkeyi kısa zamanda seçime götürmekle yükümlü bir karma hükümetin kazasız belâsız devlet işlerini yürüteceğine biz inanmıyoruz.

İyi mi, şimdi başımızda şu ya da bu biçimde kurul-

muş hazır bir hükümet varken, erken seçim tarihi üzerinde anlaşmaları takdirde partiler ona ilişmemeli, seçimler sona erene dek günlük işleri yürütme görevini bu hükümete bırakmalıdırlar. Meclis'ten güvenoyu alamamış, çekilmek zorunda kalmış bir hükümetle seçime gidilir mi, diyeceksiniz. Öyle ama beş partinin oluşturduğu bir parlamentoda partiler dışı bir hükümet kurulabildiğine göre,

güvenoyu alamasa da aynı hükümetle seçimlere neden gidilmesin? Hele o hükümetin partisisiz başkanı, kurduğu hükümeti yüce Meclis'e bir seçim hükümeti diye takdim ettikten sonra!

Nadir Nadi

3 Aralık

Kavga

Sokak kavgası çirkin bir şeydir, hatta çirkininden de öteye, suçtur. Aralarındaki anlaşmazlığı insanların kaba kuvvete başvurarak yumruk gücü ile çözmelerine yasalar izin vermez. Bu yola sapanlar görülürse polis araya girer, yaka paça solğu karakolda alırlar.

Yumruk ve sövgü Parlamente'ye girdi mi daha da çirkin olur. Çünkü Parlamente'nin varlık nedeni ülke sorunlarını kaba kuvvetin egemenliğinden kurtarıp belli kurallara uyularak efendice çözümlemeye çalışmaktır. Anayasa ve iç tüzük hükümlerine bağlı kaldıkları sürece ulus temsilcilerine karşı gerekli saygıyı gösterme olanağını bulurlar. Sınır sistemlerini kontrol edemeyerek ikide bir sille tokat döğüşe kalkanların çoğunlukta bulunduğu bir yasama organı görevini iyi başaramaz, giderek yozlaşır, bir gün işlevini de yitirir. Polisin yakalarına yapışamayacağı, dokunulmazlık sahibi Parlamento üyelerinin toplantı salonunu kanlı bıçaklı bir dövüş alanına çevirmemek hususunda çok dikkatli davranmaları gerekir.

Gazetelerin Cumhuriyet tarihimizde benzerine rastlanmadık en büyük Meclis kavgası olarak nitelendikleri önceki günkü çirkin olayı kimler çıkardı, niçin çıkardı, burada araştırarak değiliz. Toplumbilimcilerin «kitle psikolojisi» diye adlandırdıkları bireysel iradeleri aşan bir takım patolojik faktörler burada rol oynamış, sayın milletvekillerini akıl ve sağtöre dışı davranışlara zorlamış olabilir. Unutmayalım ki, «kitle psikolojisi»nin etkileri daha çok ilkel toplumlarda görülür. Sınırlarını iyi denetleyebilen, kişilik sahibi bireylerin çoğunlukta bulunduğu kalabalık toplantılarda bu gibi tatsız olaylara pek rastlanmaz. Arada bir rastlanırsa da kavga daha ağız dalaşması sınırlarını aşmadan çabucak önlenir. Bu gibi gerilim anlarında oturumu yöneten başkana, idare amirlerine ve özellikle iktidar gruplarına büyük sorum payı düşmektedir. Başkan içtüzük hükümlerini doğru uygulayarak, idare amirleri görevlerini yan

tutmaksızın yerine getirir, iktidar grupları da muhalefetten gelecek sataşmaları serinkanlılıkla karşılayabilirlerse parlamenta sistem işlevini başarı ile yürütebilir. Başkan içtüzük hükümlerini yerinde uygulamaz, idare amirleri şaşırır ve hele iktidar grupları yumruk kavgasına kalkıştırlarsa iş çığıından çıkar ve durum daha çok iktidarın aleyhine gelişir.

Önceki günkü üzücü olay kime yaramıştır? Sayın Milli Eğitim Bakanı hakkında verilen gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmaması karara bağlanacaktı. İktidar açısından önemli olan, kararın bir an önce, olumlu ya da olumsuz, bir sonuca bağlanması idi. Önerge gündeme alınsaydı mesele kalmayacak, CHP - MSP ortaklığı dağılacaktı. Önergenin geri çevrilmesi ile ortaklık güçlenecek, hazırlanan yasa tasarılarının yürürlüğe girmesi ve parlamento tatile girdikten sonra önümüzdeki yaz aylarında hükümetin salim kafa ile çalışması olanağı doğacaktı.

Şimdi kanlı kavga yüzünden önergenin görüşülmesi beş gün ertelenmiş, yani ortaklığın yazgısı gene havada kalır bir durumla karşılaşmıştı. Bu da daha çok muhalefetin işine elverecek, ona umut verecek bir durum sayılmak gerekir. Tasarılarını Meclise getiremeyen, yarın başına ne geleceğini bilemeyen, eli kolu bağlı bir hükümet her halde iktidar gruplarını hoşnut kılacak bir duruma yol açamaz.

Onun için önümüzdeki salı günü özellikle CHP grubunun her türlü kışkırtmalara karşı son derece tahammüllü ve serinkanlı davranmasını diliyoruz. Kimbilir kavga belki de işlerin süruncemede kalıp parlamente'nin yozlaşmasını isteyenler tarafından kasten çıkarılmıştır. Bunlar salı günü aynı yöntemi neden denemesinler?

Nadir Nadi

15 Haziran

Ay'da Yaşayanlar

Kuzum bizim muhalifler Ay'da mı yaşıyorlar ne? Dünyada olup bitenlerden habersizmiş gibi bir halleri var. Avrupa Konseyinde Türkiye'yi temsil eden CHP'li milletvekillerinin Danışma Meclisi sosyalistler grubuna katılmaları bir bölüm AP basınını fena gıcındırdı. Sosyalist grubu

yöneticilerinin ülkemizde çıkarılan Genel Af yasasını eleştirir nitelikte bir bildiri yayınlamaları ise AP Meclis Grubunda tepkilere yol açtı. Bu bildiriye sanki CHP'lilerin şikâyeti üzerine gerek görülmüş havası içinde AP Genel Sekreteri gazetecilere demec veriyor. Sayın Nizamettin Erk-

men, kendi sorunlarımızı kendi aramızda çözmeye çalışmak yerine gidip yabancılardan yardım aramanın yakışsızlığına değiniyor.

CHP'li Strazburg'da ne yaptılar kimlerle ne konuştular, orasını bilemeyiz. Ama onların dert yanmasına hacet mi var? Konsey üyesi devlet parlamenterlerinin olduğu olasıya birbirlerinin tutum ve davranışlarıyla yakından ilgilen-diklerini başlangıçtan beri görüp durmuyor muyuz? Yunan Cuntası şbaşına geçtiği sırada komşu ülkedeki baskı rejimini nasıl sert tepki ile karşıladıklarını unuttuk mu? Papadopoulos yönetimi Danışma Meclisindeki temsilcilerini kendiliğinden geri çekmeseydi Yunanistan Avrupa Konseyinden resmen kovulacaktı. 12 Mart döneminde bize karşı da benzer tepkiler görüldü Konseyde. İşkence iddiaları üzerine üye devletlerden milletvekilleri, gazeteciler geldi Türkiye'ye. Tutuklularla konuşmak istediler. Kimine izin verildi, kimine verilmedi. Durumu aydınlatmak amacıyla hatta bir Komisyon kuruldu. 14 ekim seçimlerinden sonradır ki. Komisyon hazırlık çalışmalarını durdurdu, belki de dağıldı.

Haberleşme araçlarının gelişmesi dünyayı gittikçe küçültüyor. Uluslar birbirlerinin durumunu karşılıklı olarak günü gününe, saati saatine izliyor, birbirleri hakkında doğru bilgi edinmek istiyorlar. Dünya kamuoyu dediğimiz korkunç bir güç oluşmakta günümüzde. Süper devletler bile dünya kamuoyunu hiçe sayamıyorlar artık. Bir Watergate olayı Amerika Birleşik Devletlerinin iç sorunu değil mi? O halde ne demeye biz dahil, bütün ülkeler basını ile, hukukçuları ile, politikacıları ile olayın girdisini çıktısını inceliyor, sırasına göre ileri geri ahkâm kesiyorlar.

Ellerine ne Geçer?

Siyasal partilerimizin hemen hepsi komünizme ve sola karşıdır. Sanki kuruluş amaçları bundan ibaretmiş gibi sık sık komünizm tehlikesi üzerinde dururlar, yurttaşları uyarak ülkemizde «aşırı» dedikleri sol akımları önleyici bir kamuoyu yaratmaya çalışırlar.

Basına verdiği son demeçlerden birinde AP Genel Başkanı Sayın Demirel, bu geleneği bir daha dile getirdi. Partisinin isteklerini sıralarken. «Biz komünizmle mücadele edecek ve istikrar şartlarını seçim yolu ile sağlayacak güçlü, devamlı bir hükümet kurulmasına içtenlikle inanıyoruz» dedi.

İlk bakışta son derece olağan bu söz bu. Komünist olmayan partilerin, birbirleriyle olduğu gibi komünizmle de «mücadele» etmeleri, hatta gerektiğinde ortak bir cephe kurarak aşırı solu karşılarına almaları, özgürlük rejiminde en doğal bir hak sayılmaz mı?

Batı demokrasilerinde de komünizmle «mücadele» eden sürü sürü partiler görüyoruz. Ama Batı demokrasilerinde bu partilere karşı eşit yasal koşullar altında savaşılan komünist partileri de var.

Bizde ise komünist partisi yoktur. Böyle bir partinin kurulmasına, örgütlenip seçimlere katılmasına, emekçi halk yığınları arasında serbestçe kendi ideolojisinin propagandasını yapmasına olanak tanınmamaktadır.

Bunun gibi, Soljenitzin olayı da Sovyet Rusya'nın bir iç sorunu sayılmak gerekmez mi? Ama ne oldu? Dünya basını, dünya hukukçuları, dünya politikacıları adamın yazgısını ele aldılar yapılan işlemin haksızlığı üstüne kıyametler koparıldı. Evrensel kamuoyunun bu tepkisi karşısında Sovyet yöneticileri, «Size ne oluyor, iç işlerimize ne karıştıyorsunuz?» diyebildiler mi? Hatta delilerevine bile kapatmaktan çekindikleri sayın yazarı bir uçağa bindirip «alın mübarek olsun!» diyerek Batı'ya postaladılar. Dünya kamuoyunu yatıştırmak üzere arkasından eşini çocuklarını ve kitaplarını, notlarını el yazılarını göndermeyi de unuttular.

Bu ve buna benzer örnekler yıllardır gözlerimizin önünden gelip geçerken, bizim Ana Muhalefet Partisi sayın Genel Sekreteri Nizamettin Erken'in CHP'li Parlamento üyelerini naksız buldukları bir yasa maddesi üstüne Avrupa Konseyinde yabancı arkadaşlarıyla dertleşiyorlar diye kinaması doğrusu şaşırtıcıdır. Çağımız siyasal koşullarına ters düşen bu davranışı sayın AP Genel Sekreterine yakıştıramadık.

Evet ulusal sorunlarımızı aramızda çözmeye çalışmak hepimiz için doğal bir haktır. Ne var ki, sorunlarımızı çözerken imzamızla bağlandığımız uluslararası kuruluşların temel ilkelerine saygılı olmak, o ilkeleri çiğnememeye dikkat etmek zorunda bulunduğumuzu unutmamalıyız.

Nadir Nadi

19 Haziran

O halde soralım: Olmayan bir kuruluşla «mücadele» edeceğiz derken, ne demek istiyorsunuz?

Bu sorunun klâsik yanıtını biliyoruz. Parti yasaklanmıştır, ama yer altı «faaliyeti» gizli gizli sürüp gitmektedir. Mücadelemiz gençlerimizi, işçilerimizi zehirleyen bu yer altı faaliyetini hedef almaktadır.

İşte burada sağ partilerimizin özgürlük rejimi ile hiç bağdaşmayan anti demokratik taktikleri apaçık sırtırmaktadır. Yasaların yasakladığı gizli örgütlerle «mücadele» etmek siyasal partilerin değil, polisin görevidir. Eğer ülkemizde bizim sağcı liderlerimizi böylesine ürkütecek denli yasa dışı yeraltı çalışmaları söz konusu ise bunların yapacağı olsa olsa polisin ve savcılarının dikkatini çekmekten ibaret olabilir. Yoksa, hamamda şarkı söyler gibi yasaklanmış bir ideolojiye karşı — karşıdan yanıt gelmeyeceğini bile bile — tek başına ver yansın etmekle sağcılarımızın eli ne ne geçecektir?

Ne geçeceğini biz söyleyelim: Yıllardır sürdürülen bu «komünizmle mücadele» edebiyatı, aslında düşün özgürlüğünü alabildiğine kısmak ve ülkemizde küçük bir azınlığın büyük çoğunluğa karşı egemenliğini sürdürmek amacını güdüyordu. Demokrasi kurallarına aykırı olarak belli bir düşünceyi yasakladınız mı, hoşunuza gitmeyen her düşüncüyü de o yasak düşüncenin duvarları ardına tıkma hevesine kapıldığınız beklenirdi. Nitekim bizde böyle olmuş, çok partili yaşama geçişimizden bu yana Mareşal Çakmak'tan,

İsmet Paşa'ya kadar en akıllı olmaz kişilere komünist damgası vurulmak istenmiş, Bülent Ecevit'in dediği gibi Batı demokrasilerinde açıkça işportalarda satılan kitaplar komünizm propagandasıdır diye bizde yasaklanmış, kitapların çevirmenleri de yıllarca sürecek hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Ama halk bu kaba taktiğin altında yatan gerçek niyeti zamanla anlamış, anladığını da 14 ekim seçimlerinde açıkça göstermiştir. Bundan böyle hâlâ komünizmle «mücadele» edebiyatından yarar umanlar varsa kendilerinden

başka kimseyi aldatamayacaklarını ilk seçimlerde göreceklere.

Örtülü taşıyan yurdumuzda iflâs etmiştir. Baskı rejimine özenenler, eğer cesaretleri varsa, açık faşizmi kurmanın yolunu arasinlar.

Nadir Nadi

31 Ekim

Eski Oyun

Komando değillermiş, faşist değillermiş, sadece «ülküctü» imişler. Böyle söylüyorlar Karadeniz Teknik Üniversitesi kantininde Gençlik ve Spor Bakanı Muslihittin Yılmazmete ile tartışan gençler. Onlara göre Türkiye'de komando diye, faşist diye bir şey yokmuş, bu deyimler «ülkücü» kuruluşlar hakkında kullanılan uydurma sözlermiş.

Biri çıksa da sorsa gençlere: Komando değilsiniz, faşist değilsiniz, yalnız «ülkücü» sünüz, kabul, ama lütfen açıklar mısınız, nedir sizin «ülkücnüz»? Yurdumuzun kalkınması, refaha kavuşması, ülkemizde sosyal adaletin gerçekleştirilmesi mi? Ulusal bağımsızlığımızın Atatürk ilkeleri ışığında korunması mı? Çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce ulaşmanın koşullarını arayıp bulmak mı?

Öyle ise hangi yöntemle gerçekleştirmeyi tasarlıyorsunuz «ülkücnüzü»? Nasıl bir toplum düzeninden yanasınız? Eğitim birliğine, eğitiminde fırsat eşitliğine, gelir dağılımında hakkaniyet ölçülerini gereğine inanıyor musunuz? Ülke yönetiminde sizin gibi düşünmeyenlere söz hakkı tanıyor musunuz? Bütün bu sorulara vereceğiniz yanıt olumlu ise «ülkücnüzün önünde herkesin saygı ile eğilmesini bekleye bilirsiniz.

Öyle değil de siz Türkiye'nin mutluluğunu bugünkü sorunlarımız dışında, Bozkurt ve Ergenekon efsanelerinin itici gücü ile gerçekleştirmekte görüyorsanız, herkesi bilmeyiz ama biz düşünceyi de sessizce dinler ama hemen arkasından sorarız:

Hangi yöntemle varmayı tasarlıyorsunuz büyük hedefe? Zor kullanarak toprak kazanmanın, sınır genişletmenin çoktan tarihe karıştığı bir dünyada böylesine olanaksız bir «ülkücnün çağdışlığını nasıl kavrayamıyorsunuz? Burnunuzun dibindeki Kıbrıslı soydaşlarımızın haklarını henüz gereği gibi sağlayamazken, bin yıldır bizimle hiç bir ilişkisi kalmamış hatta bizi oldum olası kendine

yabancı sayan uzak ülkelere göz dikmenin pek çocuksu bir düşünce olduğunu anlamıyor musunuz? Bu ve benzer düşüncelerle sizi avutanların asıl maksatları yurdumuzda bir terör havası yaratarak bir punduna getirip tepeden inme devlet yönetimini ele geçirmek olduğunu görmüyor musunuz? Onların da arkasında özgürlükten hoşlanmayan, demokrasi ilkeleri gereği gibi uygulandığı sürece paksız kazançlarını sürdüremeyeceğinden korkan bir takım çıkarıcıların pusuda beklediğini fark edemiyor musunuz?

Sizler çoğunlukla kuşkusuz ülkücü gençlersiniz. Ne var ki ülkünüzün gerçekle ilgili hiç bir dayanağı yok. Yıllardır sizi aldatıyorlar. Karşı düşüncede olanları düşman diye tanıtırıyorlar size. Özgürlükten yana olanların özgürlüklerine tahammül edememeniz için elden gelen çabayı harcıyorlar. Fırsatını buldular mı devlet gücü ile de arkadan sizi deslektiyorlar. Kaba kuvvete başvurmak hiçbir zaman hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşır bir hak arama yöntemi değildir. Efele meşruluğa yan çizen bir iktidarın sağladığı devlet gücüne yaslanarak dediğim dedik zihniyeti ile pala sallayıp ortağı meydan okumak, demokrasiden, insan haklarından vazgeçtik, Ortaçağ derebeyliğine bile yakışmaz bir zihniyettir.

Muslihittin Yılmazmete doğru söylüyor. Rejimi yozlaştıran ve yurdumuzu 12 Mart müdahalesine zorlayan işte bu zihniyet olmuştur.

14 ekim seçimleri yüzünden keyfi kaçan malum çevreler şimdi görüldüğü ki o «ülkücü» gençler aracılığı ile artık hep öğrendiğimiz eski oyunu bir kez daha sahnelemek hevesindedir. Bakanın uyarısı yerindedir. Gençler oyuna gelmemeli, hükümet de her an dikkatli ve uyanık bulunmalıdır.

Nadir Nadi

2 Mayıs

İktidar Sorumluluğu

Demokrasimiz, yine komandocu demokrasiye doğru mi giriyor? Cumhuriyet'in ekonomi sayfasından öğrendiğimize göre, ekonominin halklaşma evresinin bürokrasi donanımı, ekonomiyi tekelletirmiş (zümreletirmiş) olan çevrelerden sağlanan yedek parçalarla mı tamamlanıyor? Tekelleştirmeyi büyütüp bir ekonomi oligarşisinin sömürü düzenini kurmuş olanların başlattıkları sol avı, bir sürgün avı, bir süre avı niteliği almamış ise de, Anayasaya ve idare hukukuna aykırı, gizli silâhlarla, kaçak yöntemlerle, sürdürülmek mi isteniyor kimilerince??

Eğer böyle değilse, kimi yatırım bakanlıklarının kilit noktaları, kimi değerli teknokratlar için elindeki Danıştay ilâmlarına karşın, neden kapalıdır? Bir avuç komando ile, hangi safta olursa olsun, onların açtığı savaşa, suç ortağı niteliğinde katılanlar için, önleyici kolluk, yargısal kolluk, adalet güçlerinin girişimleri nerede?

Eğer böyle değilse, 1973 seçimlerinin, Anadolu'nun bağrından Parlamentoya getirdiği halkçı özgürlükçü yeni temsilcilerin, yeni siyasal seçimlerin sesleri, dilekeleri, uyarıları, katkıları nerede? Bunlar, parlamento üye-

liği sorumluluğunun almasını (idrakini), hâlâ, bir acemilik perdesi altında mı saklıyorlar? Hâlâ, merkezdeki deneyim sahibi ağabeylerinin önünden «hırslı - acelecî» ayıbını işlemekten çekinen bir terbiyeli görünümünü mü korumak istiyorlar?

Eğer böyle değilse, Sayın Başbakanın, direksiyonun kendi elinde olduğunu belirten tutumunu görmek, sürekli güvenlik içinde olduğumuzu biran önce duymak (hissetmek) istiyoruz.

Ozledik doğrusu Ecevit'i, demokrasinin «Halk arenasını» da Ecevit'in yıllarca önce açtığı, 1973'teki gerçek demokrasi ulküsünü (zorununu) dengeleyen seçim kampanyasından da yoğunlaştırdığı o, halkçılığın ve özgürlükçülüğün, boruk düren gidericiliğin yalın, yağız savaş üslubunu özledik doğrusu...

Eyvana dönüş gerekmez elbet.. Döğüşten sonra, kaynakları yaratışa, işletişe, yatırımlara vuruşa yumulmak gerekir. Bunlar için de, halkçı - özgürlükçü kafanın aydınlığı ile dolu teknolojik donanıma yönelmek gerekir. Ve hükümeti, anarşiler yaratarak yıpratmaya kalkan mutsuzların üstüne, Anayasa'nın hukuk araçları ile yürümek gerekir.

Bunlar için de, hükümet bütünlüğünün, hızla tek bir direksiyona indirgenmesi, ve bu direksiyonun da Ecevit'in iki elleri arasında olması gerekir.

Ve bunun için de, Parlamentonun, o 1973 seçimleriyle Anadolı'nın bağrından çıkarttığı yeni halkçı - özgürlükçü - haksever seçiminin de parlamento içinde, parlamento sorumluluğu algısını takınması gerekir.

Halkı değil, kece bir hükümeti, onun dayandığı bir kece ortaklık çoğunluğuna, yalnız, bir siyasal af işlemi, eskilerin çubundan doğan ekonomik çöküntüden kurtarıcı fiyatlar operasyonu hiç doyurabilir mi?

Tekelci büyük sermaye kesimi onların siyasal temsilcisi olan eskil (takanki) siyasal partiler bütünleşmesi, bu bütünleşmenin yoğunlaşması belki tek önemli tehlikedir, iktidar ortaklığı için. Amma durumu pek de abartmamalıdır, çünkü halkalecin bugünkü gücü, alanı, oylumu (halkını) ancak bir görüntüye dönüşmüştür.

Fakat bu demek değildir ki, yarın modernize olamayacak, sosyal demokrasinin zorluklarından — güçlüklerinden — sosyalleşmeye hazır olmamış toplumsal kesitlerin dengeçliliğinden ve işlev takınamazlıklarından yararlanıp, yer kazanmayacak.

Fakat bugün için şu bir gerçektir: Yapay (sunî) bir birleşim bile yaratılabilmek olgunlukta değildirler. Çünkü her birleşimin yaşanması ve sonuç doğurabilmesi için, bir konser (yayınlanma) kurup işletilmesi gerekir. Elleri ise, sendikalar, sayın Bayrak'ın başka bir konser ögesi yoktur. O da, ancak kendi konserini arama peşindedir. Buna ise otçuklar yunusmaz.

Bununla birlikte yarın durum değişebilir. Kimi oluştumlar, bunu şimdiden haber vermektedir:

Ankara otellerindeki pazarlıklar; Odalar Birliği, ilaç sanayii sözcülerinin türlü seminerlerde ileri sürdükleri tezler; Demirel'in, Anayasa'nın sosyo - ekonomik temel ilkelerini hiçe sayarak, «insanoğlunu», toplumun korumasından koparıp; «mahalle milyonerleri»nin, zümresel sermaye oligarşilerinin lütuflarına bırakmış felsefeyi ilân edişi; 141 ve başkaları üzerindeki cahillik edebiyatları; bir batılı liberalin değil, Vatikana bağlı bir fanatik katolığın bile yadırgayacağı yerlerde komünistlik suçlamaları; kimi sendika liderlerinin modern sendikacı savaşın stratejisine değil tersine bu stratejiyi çöktürmeye yarayacak tutum istidatları göstermeleri, koalisyon hükümetimizin başına, yarın türlü işler açmanın ön evresi sayması gerekir.

İşte diyoruz ki, bütün bunlardan dolayı Ecevit'i ile Erbakan'ı ile tüm kabinenin, Anadolu'dan gelmiş yeni siyasal seçkinleriyle tüm koalisyon kanadının bir «iktidar sorumluluğu» söz konusudur.

Bu yeni anlamlı «iktidar sorumluluğu», Türkiye'yi komandolu demokrasiye dönüşmekten alakoyacak anayasal düzenleri ve hukuksal araçları hemen işletme sorumluluğudur. Bu; Türk üniversitesini, suspuslukta tutan, hâlâ korkular içinde yaşamakta sürdüren ekonomik düşünsel bağlardan kurtarma sorumluluğudur. Bu; sayıları iki yüz bini bulacak lise çıkışlıları, okulsuz bırakmamak sorunudur. Bu; bir yandan kendi omuzları üzerinden komünistlik suçlamasını şiddetle atarken aynı ölçüdeki bir enerji ile de, 12 Mart'ın hem nedeni, hem saptırımı olan mutsuz politikacıların açtığı «oy avını» kesmek, onun allerjisinden korkmadan, Danıştay ilâmlarını kararnamelere bağlamak sorumluluğudur. Bu; yükselmiş fiyatları izliyecek bir ücret politikasını geliştirmek için, bir sosyal bilinç takınma ve benimsetme sorumluluğudur. Bu; bunun için de yatırım bakanlıklarını daha fazla gecikmelere düşmeden yeni girişimlere yöneltme sorunudur.

Ve son iki tümcemizi söyleyelim: Böyle bir iktidar sorumluluğu, yalın ve yağız bir tutum, lakonik bir üslup ile — hani o «ya bugün, ya hiç bir zaman» dediği zamanki gibi lakonik bir üslup — ile, modern hükümetin en zorunlu koşulu olan «hükümette tek direksiyon ve bu direksiyonda tek irade» kuralını Ecevit'in gösterme becerisidir.

Ve bu iktidar sorumluluğu; en sonunda, 1973 seçimlerinin Parlamente'ya getirdiği halkçı - özgürlükçü görüşüne siyasal seçkinlerinin, artık çıraklığı ve alaturka saygıcılığı bırakarak, yeni evrenin yeni siyasasına getirecekleri katkıyı daha fazla geciktirmemeleri sorumluluğudur.

Prof. Bahri Savcı

15 Mayıs

AP Kongresinde Komando Gösterisi

ÇANAKKALE — Geçtiğimiz pazar günü Çanakkale'li her genç oğul ve gösterilerle süslü bir parti kongresi izlediler. AP'nin örgütünün kongresiydi bu.

Kongrenin baş oyuncularını AP Çanakkale Milletvekili ve İstanbul'daki Sancak Tül Fabrikasının sahibi Murat Bayrak ile komandolarıydı.

Murat Bayrak, Kongrede yaptığı konuşmasında Demirel'e verip veristiren, partisinin genel başkanını, «kâbus» olarak nitelerken, İstanbul'dan beraberinde getirdiği bir manga komandosu da kongrede nizamı sağlıyorlardı.

Eski bir Yugoslav göçmeni olan Murat Bayrak, konuşuyordu.

— AP'nin başında bir Demirel kâbusu mevcuttur. Bu Demirel kâbusu mevcut bulunduğu müddetçe sağcı ve milliyetçi partiler arasında bugün için tam uyumlu ve uzun ömürlü bir sağ koalisyon kurulması ve yaşıatılması asla mümkün değildir. Mevcut yöneticiler mutlaka değiştirilmelidirler.

Hâki üniformalı, bereli botlu komandolar dikkatle etrafı süzüyorlardı. Bir kısmı da Kongrenin yapıldığı binanın önünde «tek van do» gösterileri yapıyorlardı.

AP Milletvekilinin sözleri yenir yutulur türden değildi...

Ne var ki, kongreden tek çatlak ses dahi çıkmıyordu gibiydi.. Tümü suskunluk içindeydi. Kendi aralarında «Murat Beyin paralı askerleri» diye niteledikleri hakî üniformalıları gözlerinin ucuyla süzmekteydiler...

Kongreyi izlemekte olan devletin güvenlik kuvvetleri de biraz hayret içindeydiler. Ancak kürsüde konuşan bir milletvekiliydi ve dokunulmazlığı vardı... Bu nedenle olacak, olay çıkmasını arzulamıyorlardı...

Bir ara yine Çanakkale Milletvekili Refet Sezgin söz alıp Murat Bayrak'ı cevaplamaya kalkıştı.

Yakın dostu Bayrak'ı elinden tutup Çanakkale'ye getiren oydu... 14 ekim seçimleri öncesinde Sezgin - Bayrak ikilisinin oyunları Çanakkale'de ağızdan ağıza dolaşmıştı:

— Murat Bey, İstanbul'daki fabrikasından getirdiği tül perdeleri köy camilerine dağıtıyormuş...

— Murat Bey, her tarafa eşantiyon çakmaklar dağıtıyormuş...

— Murat Bey, İmam Hatip Okuluna büyük bağışta bulunmuş...

Bu söylentiler yaygınlaştıkça. Refet Sezgin, AP il örgütünün muhalefetine rağmen Bayrak'ın AP listesinde üçüncü sıraya seçilmesini sağlıyormuş. Ve Sancak Tül'ün sahibi Murat Bayrak, milletvekili olarak Ankara'ya geliyordu...

Refet Sezgin, Bayrak'ın konuşmasını cevaplama çabasındaydı. Ne var ki, hoparlörden çıkan seslerden bir şey anlamak mümkün değildi. Sezgin konuşuyordu ama, hoparlörden yalnızca cızırtılar, gürültülerden başka bir şey duyulmuyordu.

Bayrak konuşurken tıkır tıkır işleyen hoparlörlere şimdi ne olmuştu?

Biraz sonra meraklı bazı AP'liler için aslıni öğrenmek-te gecikmediler:

Kongrenin yapıldığı binanın önünde, pencereleeri çelik tellerle kaplı bir araç durmaktaydı. Sancak Tül'e aitti.

İçinde bir sürü elektronik cihaz vardı. Ayrıca ses kayıt makinası, telsiz, televizyon vs. de aracın içinde eksik değildi. Aracın bulunan elektronik cihazlarla, Sezgin'in konuşması bozulmuştu. Konuşma hoparlörlerin sürekli parazit yapmasıyla anlaşılmasız hale gelmişti. Doğrusu, eski Yugoslav göçmeni ve iktisat doktoru Murat Bey her şey çok hazırlıklıydı.

AP'liler bir türlü tepkilerini açıkça dile getirememişlerdi. Çanakkaleli CHP'liler ise olayı, «laştıç bir özen-ti» olarak niteliyorlardı. CHP Çanakkale Milletvekili Hasan Sever ise tepkisini şöyle dile getiriyordu:

— Bu doğrudan doğruya devlet içinde devlet olma ihtirasıdır. Hitler hayranı Murat Bayrak'a şunu hatırlatmakta fayda bulurum ki, artık bu çağ dışı kafalara Türkiye'de yer kalmamaktadır..

Ne var ki, Sancak Tül'ün sahibi Murat Bayrak aynı kapıda değildir. Komandoları da yalnızca bir mangadan ibaret değildir. İstanbul'daki fabrikasında her türlü masrafları kendisine ait olmak üzere komando yetiştirmektedir. Bazı günler sabahın erken saatlerinde Edirnekapı'daki öğrenci yurduna gelen otobüslerin Sancak Tül'e bir takım gençleri taşıdığı söylentileri hayli yaygındır.

Fabrikasında «sendika» diye bir sözcüğe tahammül dahi edemeyen AP milletvekili Bayrak'ın bir özlemi de büyük bir gazete sahibi olmaktır. Nitekim bu yoldaki girişimlerinin yavaş yavaş meyvelerini verdiği de son günlerde duyulmaktadır. «Üstün yetenekli insan para kazanır» şiarını benimsediğini hiç de saklamayan Bayrak hayli il-tursuz.. Yakında gazete sahibi de olacak...

Bakalım, Murat Bayrak ve komando mangalarının renkli öyküleri daha ne kadar devam edecek?..

Turhan Norier

3 Ekim

Bayrak, Komandoları ve Ötesi

Bu zat, Çanakkale milletvekilidir. Ama kendisini Mecliste görüp tanımak şerefi, Ankara'daki parlamento muhabirlerinin belki ancak bir - ikisine nasip olmuştur. Ankara'ya nadiren gelir.. Geldiği, Başbakanın arabasından daha büyük Cadillac arabasının Meclis kapısında park edişinden anlaşılır. Ama kendisi, ancak oturumların arasında şöyle bir görünüp sonra ortadan kaybolur.

Yugoslavya'dan gelmiş.. İstanbul'da perde üzerine iş tutarmış.. Seçim öncesinde de, perdeleriyle Çanakkale camilerini donatmış.. Şimdi de meraklı komando birlikleri kurmak..

Cumhuriyet'te çıkan resimlerde görülüyor: Bayrak, ya da — Bayrak'ın perde firmasının adıyla — Sancak komandolarının üniformaları ordu birliklerimizin üniformalarına benzetilmiş.. Hatta subay üniformalarına.. Bir asker, yolda bunlardan birine rastlarsa, subaydır diye yanlış selâm bile verebilir.

Haber gazetede çıktıktan sonra, konuyla ilgili resmi açıklamalar yapıldı: Eunlar Bayrak'ın sancak fabrikasının elemanlarıymış.. Fabrika içinde de spor yapıyorlarmış.. Fotoğraflar da zaten fabrika içinde çekilmiş..

Bir kere fotoğrafların Çanakkale'nin ortasında yapılan gösterilerin resimleri olduğunun binlerce tanığı var ama, öyle olması ne gerekir? Bunlar ordu üniformasına benzer üniformalarla fabrika içinde teşkilâtlılarsalar, bu, yapılan işi meşru hale sokar mı?

Fabrikaların içleri üretim yapmak için midir? Ne amaçla kullanılacağı belli komando birlikleri yetiştirmek için midir?

Çanakkale'nin ortası.. Fabrikasının dışı.. Fabrikasının içi.. Ordumuzun ve güvenlik kuvvetlerimizin dışında kim nerede gençlere üniforma giydirtip vurma - kırma talimatı yaptırırsa, yetkililere düşen ilk görev, bunu, kanunlarımızın gereğini yerine getirerek, anında önlemektir.. Bunu

Temerkilz kampları, gaz odaları, olağanüstü mahkemeler, siyasi cinayetler, dört bir yana saldırılar, kitap yakmalar, Yahudi avlamalar, Alman ve insanlık tarihinin bir utanç belgesi olarak sürdü... Ta ki Almanya'nın düşmanları, taş taş üstünde bırakmadıkları Hitler'in ülkesine girinceye dek. Hitler faşizmi insanlığa 35 milyon can ve 1.116.991.084 trilyon dolara patlamıştı.

Reichstag yangını bu kanlı iktidarın temel taşlarından biriydi. Hitler'in sindirme ve özgürlükleri yok etme planının en önemli parçası olan Reichstag yangınına çıkardıkları gerekçeyle tutuklananlar 1933 yılının eylül ayından aralık ayına kadar yargılandılar. Yargıçları tayinle saptanmış özel bir mahkeme bile suçlananların önde gelenlerini mahkûm edecek deliller bulamadı. Togler ve Dimitrov beraat ettiler. Yalnız mahkeme sırasında, büyük bir korkuya kapılarak, af edilmek umuduyla suçlamalar karşısında zayıf davranan Van Der Lube ölüm cezasına çarptırıldı.

Bugün, Reichstag yangınına Nazilerin çıkardıkları tartışma götürmez bir gerçek olarak kabul edilmiş bulunmakta ve ansiklopedilere geçirilmektedir. (Bakınız Grand Larousse Encyclopedique en dix volumes 1964 Paris Cilt 9, S. 106), (The World Almanac 1974 New York 1974 S. 866).

Aslında faşizmin klâsik yöntemidir bu. Kargaşalık çıkarıp, sorumluluğu karşı tarafa üzerine atmak, böylece puslu havadan yararlanıp iktidara kurulmak, her sağın, ırkçıların başvardıkları yoldur.

Arjantin'de de böyle olmuştur. Sola karşı sert tutumuyla tanınmış sağcı, Peroncu sendikacı, Peroncular ta-

rafından 1973 sonbaharında öldürüldü. Sorumluluk, solun üstüne yüklendi. Gaye sağcı Peroncuların ülkede girişcekleri sindirme hareketine ortam hazırlamaktır.

Papadopoulos'un sözde yumuşama hareketini bile kaldıramayan Gizikis, Yannidis ikilisinin, kendilerine iktidar kapısını açmak için Yunan öğrencilerini kışkırtmış olduğu bizzat Yannidis tarafından açıklanmıştır.

Haruniye olayları, kendilerine milliyetçi adını veren uluslararası faşizmin, gelenekleşmiş yöntemlerinin yeni bir uygulamasıdır. Kendilerine ülkücü diyen bir kısım kimseler, hükümeti yıpratmak, istedikleri insan avını engelsizce gerçekleştirebilecekleri baskı ortamını yaratmak için duvarlara ve yüznumara kapılarına orak - çekiç çizmişlerdir. Oyun çabuk ortaya çıkmış, sanıklar niyetlerini mahkemede açıklamışlardır.

Türkiyede faşizmi tezgâhlamak isteyenler Reichstag yangınından bu yana faşist oyunların tertipçilerinin sonlarını dikkatle izlemelidirler. Bunların hiç biri uzun vadede istedikleri sonuca ulaşamamışlardır.

Salazar - Casetano diktasının, eli kanlı örgütü PIDE'nin yöneticilerinin akıbetine bakınız. Bunların büyük bir kısmı şimdi hapisanelerde çürüyorlar. Bu taşını kuklalarını halkın kininden kurtarmak çok zor olmuştur.

Faşist düzenler tezgâhlamak, insan avı tertiplenen baskı rejimlerine ortam hazırlamak şimdiye kadar hiç kimseye bir şey kazandırmamıştır.

Tarihin akışı yirminci yüzyılın dördüncü çeyreğine girerken Türkiye'de tersine dönecek değildir.

Ali Sirmen

15 Mayıs

Bir Maratoncu

Yaşam maratonunda Celâl Bayar, İsmet İnönü'yi yenmiştir. Acaba politika maratonunda sonuç ne olmuştur diyeceğiz? 50 yıllık Cumhuriyet dönemi boyunca bir zamanlar Atatürk'ün buyruğu altında kardeş kardeş görev başaran bu iki devlet adamı, 1937'de İsmet Paşanın Başbakanlık'tan azaltılıp yerine Bayar'ın getirilmesi sonucunda, birbirlerine handiye can düşmanı kesilmişlerdir. Cumhurbaşkanlığına seçilen İnönü, kısa bir süre sonra sanki öğ alıyormuşçasına Bayar'ı bir yana itti. Yalnız itmekle de kalmadı, eski arkadaşının başına başka dertler de açtı. Politikayı bir boks maçına benzetirsek birinci raundu İnönü kazanmıştı. Ama maç bitmemişti. 1946 - 1950 yılları arasında partisi ile birlikte yanan bir dövüş çıkaran Bayar sayı hesabına İnönü'yi adeta ezdi, yere serdi. 27 Mayıs devrimini bu kez İsmet Paşaya gene başa geçmek olanagını sağladı. Askerlerin de yardımı ile Paşa, Bayar'ı az daha nakavt edeyazdı. Ama dayanıklı bir dövüşçü imiş Bayar. Onca cefaya, eziyete gık demeden göğüs gerdi. Bir hayli sarsıldı ise de ayakları titemedi, yere yıkılmadı, pes etmedi. Bütün Yassıada hükümlüleri affı sevinerek kabul ettikleri halde Bayar direniyor, tüm haklarının resmen geri verilmesini istiyordu.

En sonunda bir zamanların (hasm-ı can) olan iki devlet adamı barıştılar politika ringine çıkarak halkın gövleri önünde kucaklaştılar, öpüştiler.

Şimdi durum nedir? Maç beraberlikle mi sona erdi diyeceğiz? İsmet İnönü artık aramızda bulunmadığı için soru beiki gereksiz sayılabilir. Nitekim bir kısım yazar arkadaşlar konuya kapanmış gözü ile bakıyor ve bundan böyle politika yaşantımızda Bayar'ın hiç bir ağırlığı olmayacağını söylüyorlar.

Biz pek o kanıda değiliz.

Bugün Celâl Bayar tüm siyasal haklarına kavuşmuş, Parlamentodaki yerini almasını sağlamak üzere Başkan Arıburun'un çağrısını ise «Tabii Senatörlük sıfatını demokrasi esasları ile bağdaştıramadığı» gerekçesini öne sürerek reddetmiştir. Bayar sorununun kapandığına inanan arkadaşlar «Senatoya gitse ne olur, gitmese ne olur sanki?» diye omuz silkiyorlar.

Unutulmasın ki Parlatentonun sağ cephesinde bir bölünme vardır. AP ile DP arasında bir liderlik kavgası sürüp giderken her iki partinin liderleri eski demokratlara kur yapmakta, özellikle Bayar'ın toparlayıcı ağırlığını kendi yanlarına çekmeye önem vermektedirler. Gerçi o tabii, üyesi reddetmiş, seçilmediği bir koltuğa tepeden inme oturmak istemediğini söylemiştir. Ama bu hiç bir zaman Celâl Bayar bundan böyle politika yapmayacak an-

lamına gelmeyeceği gibi, şayet yaparsa ülkemiz düzeyinde bütün bütün etkisiz kalır anlamına da gelmez. Bayar'ın sözleri aslında 1961 Anayasasına karşı dile getirilmiş bir eleştiridir ve Parlamentomuz onun gibi düşünen politikacılar bakımından fakir sayılmamalıdır. Tabii Senatörlüğü demokrasi ilkeleriyle bağdaştıramayan Celâl Bayar bir zamanlar Tahkikat Komisyonu kurularak Meclis'in yargı gücünü nefsinde toplayabilmesini demokrasi ilkele-

riyle bağdaştırmakta bir sakınca görmemişti. Aktif politikaya atılıp da bugünkü dağılık sağ cepheyi birleştirebilirse Bayar'ın tutucular koalisyonuna yeni bir hız kazandırması olasılığı pek de hafife alınmamalıdır.

Nadir Nadi

1 Mayıs

Bayar'ın Senatörlüğü

Türk kamu hukukuna, Sayın Arıburun ile Sayın Celâl Bayar'ın bir yön, doğrultu üzerine girişimlerini ve yorumlarını görüyoruz; bunları son derece tehlikeli saymak gerekir.

Sayın Arıburun, bir parlamenterlik olan Cumhuriyet Senatosunun doğal üyeliğinin nasıl kazanılacağını ve kullanılacağını belirleyen kurallarla, örnek olay kuralları kırmıştır.

Anayasa'ya göre bir Devlet Başkanının Cumhurbaşkanı süresi bitince, ya da istifa edince, partilliliği ya da milletvekilliğini yeğleyince, otomatik olarak «Eski Cumhurbaşkanı» statüsü içine girer. Kanımızca o anda da o statüden doğmak üzere «doğal üyelik» statüsü söz konusu olur. Ama ola ki, doğal üyelik statüsünü işletip, bu sıfatla parlamenterliğini fiilen kullanmak istemeyebilir ya da, aynı anda içine girmiş olduğu milletvekilliği statüsünü kullanmak isteyebilir. Bu durumu yine Anayasa'nın 95. maddesinin gösterdiği «Katılma» denen olay çözer: İlgili zat, «Eski Cumhurbaşkanı» sıfatı dolayısıyla doğmuş bulunan «Doğal üyelik» sıfatını yeğlediğini ve kullanmak istediğini Senato'ya bildirir. O anda Senatörlüğü kesinleşmiştir «katılma» ile de fiilen işlemeye başlar.

Bu konuda bir çekişme ve anlaşmazlık olursa — ki Bayar olayında vardır — bunun çözüm yeri Senato olmak gerekir.

Sayın Tekin Arıburun, Celâl Bayar olayında iki yanlış yapmıştır:

Aşağıda bakacağımız üzere, bir miktar çekişmeli ve anlaşmazlığı olan bir konuda, Celâl Bayar'ın «doğal üyelik» statüsünün doğup doğmadığını, yetkili organa bırakmadan, biçimsel bir hukuk yorumu ile, kendisi çözmüştür. Bu ise bir yetkiasmasıdır.

Sayın Arıburun, ayrıca ilgilinin yeğlediği statünün ne olduğunu o ilgilinin de yerine geçerek, kendi belirlemiş ve ilgiliyi «katılma»ya çağırmıştır. Böylece çifte «oldu bitti» yaratmıştır. Bereket Sayın Bayar, onuruna düşkün bir kişilik olarak kendisi oldu bittiye reddetti ve «katılma» evresini silerek Senato'yu bir zorluktan kurtardı. Böylece bir Senato Başkanının yaptığı bir yetersiz yorumun Türk kamu hukukunun kurallı olmasını önlemiştir. Ayrıca bir tatsız durumu da önlemiştir. Düşünün bir kez, katılma evresi açılrsa idi, Senato, çekişmeli - anlaşmazlık konuyu çözmede, ne kadar «nazik» bir zorluk içine düşerdi.

Burada Sayın Celâl Bayar'ın durumunun çekişmeli

ve anlaşmazlık niteliği ileri sürdüğü kimi görüşlerin yanlışlığını belirtmek istiyoruz.

Eski hesapları arıtlamak ve bir barış evresine girmek zorundayız. Böyle bir evrede çekişmeli ve anlaşmazlık durum üzerinde fazla durmamak gerekir amma hesap tasfiyesini ve barışı 27 Mayıs ve onun Anayasası üzerine oturtmazsak ve bu Anayasanın emrettiği doğruları görmezsek temelde kayıntıya uğramış oluruz.

Çekişmeli - anlaşmazlık nitelik şuradadır:

Biçimsel bir hukuk yorumuna göre Sayın Bayar, «Eski Cumhurbaşkanı»dır. Siyasal haklar geri verildiğine göre, o da eski Cumhurbaşkanılarına hak olan «Senato doğal üyeliği» statüsü içine girer.

Fakat acaba şöyle bir temel görüş ve ondan doğan bir durum yok mu?

Her hukuksal yorum, o hukuk sistemine egemen olan siyasal felsefe, genel kamu hukuku ilkesi içinde yapılmak ve anlaşılacak gerekir.

Bugün, Türkiye'deki siyasal rejimin felsefesi; bir anayasal sistemi, o anayasa dışındaki tutum ve davranışlarla bozarak «meşruiyetsizlik»e düşmüşlüğü kökünden kazımak ve böyle meşruiyetsizliklerin yeniden doğmasını önlemek üzere «Hukuk devleti» algısı (idraki) içinde toplumsal bilince varmak, hukuk devleti yapısı içinde bir örgütlenmeye ulaşmaktır. Bu nedenle, 1950 - 1960 arası siyasal iktidarını, anayasal platformundan tüm sihenek, o iktidarı yalnız felsefe anlamında değil, hukuksal anlamında da meşruiyetsizlik sayarak o iktidarın meşruiyetsizlik ile enfekte olmuş hukuksal öğelerinden tüm arınmış bir yeni düzen kurmak istemiştir. Böylece, o iktidarın meşruiyetsizlik ile ufunetlenmiş hukuksal öğeleri, bu yeni düzen ve rejim içinde, 27 Mayıs sabahına uzanmak üzere «gayri mevcut durumlar», «gayri mevcut statüler» durumuna düşmüşlerdir. Ayrıca, sonradan bir yetkili yarıdan geçirilerek gayri meşruluğa düşmüşlüğü yaptırımları da (müeyyideleri de) uygulanmıştır.

Şimdi, yargısal müeyyideler, tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle tüm ilgililere siyasal hakları «yeniden» tanınmıştır.

Fakat bu, yargısal müeyyideden önce gerçekleşmiş olan o «gayri mevcut durumlar»ın, o «gayri mevcut statüler»in varlığını, onların hâlâ sürdüğünü kabul anlamında değildir. Çünkü bu, gayri mevcut kılınmış bir şey, aynı zamanda sürüyor anlamına gelir. Ve bir anayasayla tescil edilmiş bir «gayri meşruluk»un yine o anayasaca «meşru» sayılması anlamını teşkil eder. Bu da, yeni bir rejimin siyasal felsefesine ve ondan çıkan kamu hukuku

ilkesine aykırı dlsen bir «abes» olur. Hukuk ise «abes»i formüle etmez, edemez.

Olay şudur: İhtilâl, üçüncü Cumhurbaşkanı da gayri mevcut bir durum, bir statü haline getirmiştir. Adalet Divanı, bir meşruiyetsizliğin müeyyidesini uygulamıştır. Bu müeyyide, siyasal hakların bundan böyle kullanılmasını kaldırıcı bir kapsamdadır.

Fakat şimdi müeyyidenin hem kendisi hem de kapsamı kalkmıştır. Siyasal haklar «yeniden» kullanılır olmuştur. Ama bir siyasal telsete ve onun kamu hukuku ilkeleri sonucu gayri mevcudluğ. düşünüş bir durum, bir statü, o siyasal telsete ve onun kamu ilkesi ile, bunları teyit eden anayasası ortada durdukça «mevcut bir durum», «mevcut bir statü»ye dönüşemez.

İşte en aşağı bu nokta sayın Bayar gelmek isteseydi, önce Senatoda tartışılıp karara varılmak gerekirdi.

Bu nokta, Senatoda tartışılıp karara varılmadan, sa-

yın Bayar'ın taraflarının ileri sürceği durum ve imza geçerli olmaz

Kendilerinin 1961 Anayasasının seçinden gelmeyen kurumlarını beğenmemesi hakları elbette vardır. Fakat onları, bu kez kendilerinin «gayri» mevcut statüler» saymaya varan bir davranış içinde küçümsemeleri doğru değildir. Onları demokrasiye sığmaz sayması ise, bilinen demokrasi hukukunca, çö: yanlıştır.

Demokrasi hukukunda seçimden gelmeyen ama anayasadan gelen organlar da «ulus adına» egemenliği kullanan meşru organlardandır. Böyle olmasa idi, demokrasinin beşiği olan İngiliz Parlamentosu Lordlar Kamarasını neraya koyardık?

Prof. Bahri Saveri

2 Mayıs

Eski DP'liler ve Ötekiler

Eski D P'lerin siyasal haklarına kavuşmaları artık bir gün meselesi. Millet Meclisinde kolaylıkla onaylanan Anayasa değişikliği, yeterli çoğunluk bulunduğu takdirde, Cumhuriyet Senatosunda da rahatça gerçekleşecek. Bunda kimsenin kuşusu yok. Olayı ne-ımız doğal bir şeymiş gibi karşılıyoruz. Çoğumuz umursanmıyor bile. Bir zamanlar yeri yerinden oynatabilecek bu girişime bugün omuz silkip geçiyoruz. Siyasal haklarına kavuşacakları arasında o günü ipe çekenler var mıdır acaba? Olsa da sayılarının fazla olduğu yargısına varamıyoruz biz.

Politika böyledir işte. Koşullar değişir, dünya değişir ve gün gelir bir zamanın şemaz sanılan yargıları anlamını yitirip giderir.

Eski demokratlardan kaç kişi kaldı bugün? Bunlardan ne kadarı şimdi yeniden politikaya atılmayı düşünmektedir? 1950 - 1960 döneminde ülke yönetimine egemen olan bir grubun üyeleri bundan böyle hangi partiye katılmak isteyecekler, ülke yararına nerede, kimlerle çalışmayı tasarlayacaklardır?..

Günümüz Türkiye'sinin 1950 - 1960 yılları arasındaki Türkiye'sine kıyasla bir hayli değişik bir sosyal ve ekonomik yapıya ulaştığı ortadadır. Bunun sonucu olarak politik sorunlarınız da değişik nitelikler göstermektedir. Ama eski demokratlar da hep aynı kalayı mı taşımaktadırlar, dersiniz? Bunlar Yassıada Üniversitesinde yorucu bir sınav vermişler, Ord. Prof. Salim Başol'un başkanlık ettiği kurul önünde aylarca ter dökmüşlerdir. Böylesine güç koşullar altında çile doldurduktan sonra içlerinde yine de politika yapmaya kararlı olanların bulunması ilginç bir durum sayılmak gerekir.

Kimlerdir bu sayın kişiler?

Aklınıza ilk gelen Celal Bayar oluyor. Siyasal haklarını kazandıktan sonra onu tabii senatörler arasında Sunay'ın yanbaşındaki koltuğa geçerek anayasa hakkı olan yerini almış görmeyi doğrusu pek isterdik. Ne var ki Bayar seçilmediği bir koltuğa hiç bir zaman oturmaya-acağına dair gazetelere kesin demeçler vermiş, böylece 1961 Anayasasına karşı olduğunu açık seçik belirtmiştir. Bunun-

la birlikte halkın oyunu almadan senatoya girmeyi kabul etmese de Bayar yine politika yapabilecektir. Nitekim geçtiğimiz 14 Ekim seçimlerinde olanca gücü ile Demokratik Partiyi desteklemiş, ileri yaşına rağmen yurt içinde çeşitli illere giderek seçmenlerle konuşmuş, Bozbeyli'ye azımsananıyacak yardım sağlamıştır. Gerçi sonradan Bozbeyli ile arası açılmıştır, ayrıca Bayar Demirel'in tutumundan ötürü AP'ye de küskündür. Politikayı bütün bütün bırakacağını pek olası saymadığımız için bu koşullar altında Celal Bayar'ın nasıl bir yol seçeceğini merakla izlenmeye değer görüyoruz.

Ya öteki eski demokratlar, onlar ne yapacaklar? Bir Samet Ağaoğlu'nun, bir Mükerrrem Sarol'un, bir Emin Kallat'ın politika yaşamına yeniden atılacakları günü sabırsızlıkla beklediklerini tahmin ediyoruz. Acaba Sıtkı Yırcalı, Osman Kapani, Sadık Güz gibi 1950 - 1960 yılları arasında ismi yapmış eski demokratlar ve onların yanı sıra şimdi anımsayamadığımız başkaları da talihlerini bir kez daha denemeye kalkışacaklar mıdır? Olayların gelişmesi bu sorunun yanıtını olumlu çıkarırsa muhalefet cephesi saflarında epeyce bir kimildamalar göreceğiz demektir.

Ama bize sorarsanız bütün bunlar asıl ülke sorununun yanında garnitür çeşidinden, belki biraz oyalayıcı, fakat üzerinde kafa yormaya değmez önemsiz gelişimler sınırlı aşamayacaktır.

27 Mayıs devrimini görevini tamamlayamadan yitmiş gitmişse de Türkiye'miz o günden bu yana bir hayli yol almıştır. 14 Ekim seçimlerinin Parlamentomuza yansıttığı gerçek halkımızın ileriye, daha adaletli bir sosyal düzene doğru gözle görülürcesine duyduğu özlemdir. Bugün ülke-mizin temel sorunu, bir takım manevralarla o özlemin önüne tahtaperde çekilmemesidir. Hep dikkatli olalım, zira özlemin gerçekleşme yoluna girmesinden aramızda rahatsız kaçanlar var. Bunlar boş durmuyorlar.

Nadir Nadi

14 nisan

Adnan Bey'le Bir Akşamüstü

Bundan 15 yıl önce, 29 aralık 1959 salı günü akşam üstü, Gazeteciler Cemiyetinin Yönetim Kurulu toplantı salonunda masanın başında devrin Başbakanı Adnan Menderes oturuyordu. Davetimiz üzerine, yanına Milli Eğitim Bakanı Atif Benderlioğlu'nu ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü Altınur Kılıç'ı alarak gelmişti. Burhan Felek yine Cemiyet Başkanıydı. Masanın etrafında Yönetim Kurulunun diğer üyeleri Ali İhsan Göğüş, Kadri Kayabal, Mustafa Yücel, Recep Bilginer ve ben vardık. Benim yerim Menderes'in tam karşısına gelen masanın uzak ucuydu. İlk defa bu kadar yakından ve uzun süreli bir görüşme oluyordu benim için devrin ünlü Başbakanıyla. Özellikle 1957 seçimlerinden sonra sertliği, hoşgörüsüzlüğü dayanılmaz ölçülere varan Demokrat Parti iktidarının bir numaralı adamıyla özgürlükler konusunu tartışıyorduk. İçerde yığınla arkadaşımız vardı. Biz dışardakiler gazetecilik mesleğini kahırlara katlanarak yürütüyorduk. Savcı Hicabi Dinç, arasıra telefonu açar, «Bugün yine ileri gitmişsiniz, bavulun hazır mı?» diye sorardı. O gün, dört saatte fazla süren konuşmalar sırasında, terörle, baskıyla, yasaları keyfince yorumlayıp uygulayarak bir sonuca varamayacağını — lisanı münasiple — anlatmağa çalışıyorduk. Menderes'e. En fazla konuşanlardan biri de bendim. Meslek hayatımın çetin fakat zevkli günleriydi. Bir ara, iyice sıkıştırmış olmalıyız ki Menderes'i, özgürlüklerin telifesini yapmağa girişti.

«Ne demek yani diyordu Menderes, sınırsız mutlak bir hürriyet var mıdır, hürriyet demek sorumsuzluk demek midir? İşte bir örnek var ötürümüzde. Amerikan endüstri hayatı uzun süren bir çelik grevi ile giderilmesi çok zor bir bunalıma düşürüldü. 40 milyon tonluk bir üretim ziyarı oldu. Ne istiyor işçiler? Saatte aldıkları 3,5 dolar ücreti az buluyorlar ve daha da yükselsin» diyorlar. Oysa Avrupa'da bir çelik işçisi saat başına 1,1 dolar alıyor. Amerikan işçisi bunun üç mislini bile az buluyor. Pekli beyler nereye varacak bu sınırsız isteklerin sonu? Ekonomi bu yükü nasıl kaldıracak? Bunalım nasıl önlecek? İşte açıkça ortada ki, Amerika'da sendika özgürlüğü adına girişilen eylem zorbalıktır, gangsterliktir. İnsanlar öldürülüyor ve Amerikan demokrasisi tarihinin kritik bir dönemine doğru hızla yaklaşıyor. Şimdi bir de öbür tarafa bakalım, madalyonun öbür yüzünü çevirelim. Bir Rusya misali var. Kuvvetli bir hükümet, otoriter bir yönetim âdeti mucize yaratmıştır. Gerçi Mc Millan Moskova gezisi sırasında edindiği izlenimleri basına yansıtıken, «Yine de bir Rus vatandaşının üretim yeteneği bir İngilizle oranla yarı yarıyadır» diyor ama, aynı oranın 25 - 30 yıl önce 15 katı olduğunu unutuyor. Rusya'da endüstrinin çok hızlı geliştiği bir gerçektir. Yakında Batı» yetişecek ve geçecektir. Aynı yolda olan bir başka ülke daha var, Kızıl Çin.»

Orada bulunanları şaşırttığını anladı Menderes. «Bunları, konuyu bütün genişliği ile anlatabilmek için söylüyorum» dedi. «Yanlış anlaşılmasın, Batının prensiplerine inanıyorum, ama Rusya'nın ve Kızıl Çin'in hamlelerini de görmezlikten gelemiyorum. Dünya yepyeni şartlara doğru sürükleniyor. Batı demokrasileri için bir bunalım dönemi başlarken, öbürlerinde sağlıklı bir gelişme dikkatleri çekiyor. Gerçeği, kesinlikle bu ikisi arasında aramak gerekiyor kanısındayım.»

O toplantının notlarını alırken, altına kendi izlenimlerimi de eklemiştim. Şöyle: «Başbakan her şeye karşın özgürlüklere bağlıyım derken siyasal iktidarın sınır çizme ve sorumluluk adına yasaklar koyma hakkını savunuyor. Ancak kendisinin nasıl bir iktidar olduğunu tartışmaya yanaşmıyor. Bir azınlığa dayalı siyasal güç, bu felsefe ile, ancak azınlığın özgürlük anlayışını savunur ve kıyamet de bundan kopar.»

Toprak ağalığı kökeninden gelen ve ekonomik gücünde elinde bulunduran bir azınlıkla bütünleşen Adnan Menderes'in, toplumsal baskı altında çıkış yolları ararken gözlerini sol yönetimlere dikmesi ve oradan bazı kurtuluş formülleri bulabileceğini düşünmeğe başlaması ilginçtir. Karşısında gördüğü herkesi komünistlikle suçlayıp ezmeğe hevesli bir politika adamının, işler sarpa sarınca gerçeği sol'suz bulamayacağını anlamış olması beni bir ölçüde şaşırtmıştı. Şimdi, 15 yıl sonra, karşı bir cephe kurarak, «yeryüzünde egemen kalmış tek Türk devletini kurtarmak» telâşında olanları görmek de şaşırtıyor beni. 15 yıl ve olup biten bu kadar olaydan sonra. Menderes'ten de geri politikacıların bunalımları aşmak için gösterdikleri yollar ne kadar çağdaş, ne kadar bilimden uzak ve ne kadar sorumsuz halka karşı...

Fransa'da birleşik solun son seçimlerde halka sunduğu ortak hükümet programını okuyordum geçen gün ve Menderesle 15 yıl önce yaptığımız görüşmenin ayrıntılarını bu nedenle hatırlıyordum. Sol, bugün dünyanın her tarafında sosyal, ekonomik ve politik bunalımların çıkış formüllerini sunup duruyor halklara ve Fransa'da seçimi kıl payı kaybediyor, İtalya'da politik bunalımın kurtuluş umudu oluyor. Portekiz'de faşizmin ağır faturasını ödebilecek bir güç olarak görünüyor, İspanya'da Franco terör altında görünmeden büyüyor.

Sol'un meyvalarını toplayan yığınla kapitalist ülke var. Sermayenin kendine dönük faydacılığından halka sadaka dağıtmak yerine, toplumun faydasına dönük politikaların ürünlerini toplamanın hakları ve özgürlükleri genişlettiği, kişinin payını arttırdığı biliniyor. Türkiye'ye oranla 15 katı büyüktür ekonomik gücü Fransa'nın. Ama sağ yönetimler halka özlediği yaşam mutluluklarını verememiştir. Geçim sıkıntısı vardır, ücretler yetersizdir, fiyatlar hızla yükselmektedir; geçen zaman, her Fransız daha zor koşullara katlanmağa zorlamaktadır. Halk, kendi yarattığı zenginliklerden adil, doyurucu bir pay alamamaktadır. Çalışanların değil çalıştıranların iktidarı olan sağ, çoğunluk ağırlığını ortaya koymaya başlayınca, Fransa'da da, iktidara gelirse başarılı olacağı kuşkusuz bulunan sol'u önceden bıçaklamak için elinden geleni yaptı. Bizdekiler de şimdi solun iktidara yürüyüşünün adım sesleriyle panik içindedirler. Oysa bu paniğe gerek yoktur. Sağ demokratik kurallar içinde yol açıldıkça, iktidar programları kimseye ıstırap vermeyen, tam tersine halkın bütününe ve toplumsal bütün sınıflara hak ve özgürlüklerle eşitlikler getiren nitelikler kazanmaktadırlar ve barış içinde yeni bir ekonomik ve politik demokrasiyi oluşturmaktadırlar. Sol, demokratik ve özgürlükçü tutumunu açıklıkla ortaya koyuyor. Sosyalizm fikrinin ve onun devrimci kapsamının korkutucu ve ürkütücü değil, çözüm getirici ve bunalımdan kurtarıcı olduğunu belirtiyor. Solu de-

mokraziye karşı, bütün özgürlükleri yıkıcı bir umacı gibi göstermeğe çalışanlar, sol programların halkçı, çağdaş, özgürlükçü amaçlarını artık gölgeliyemezler. Halk üzerindeki tarihsel ve haksız baskının sonu yakındır. Halk bütün gücünü ve ülkesinin tüm olanaklarını kendi faydasına

kullanmanın yollarını açan politikalarla mutlu ve huzurlu olacaktır.

Sadun Tanju

23 Aralık

Muhalefetteki Demirel

Aslında Demirel, hiç bir zaman bir gerçek iktidar, bir gerçek iktidar lideri, bir gerçek Başbakan olmamıştır, olamamıştır. Şimdi de, bir gerçek muhalefet, bir gerçek muhalefet lideri olmaktan uzak düşmüştür.

Bu yargıya, ilk muhalefet sözcülüğünü yerine getiren hâlâ sarılıp kaldığı temaları, bu temaları ileri sürüş üslubunu değerlendirerek vardık. Gördük ki, hâlâ ve hâlâ, kitlelerle ciddi bir bağ kurmamakta sürüp gidiyor. Kitlelerin bekleşimleri ile kendini özdeşleştirme siyasal zorunun yerine getirmeye yabancı kalmakta dayatıyor. Yeni sosyal uyanışın ve gelişim gereksinmesine yeni bir algı (idrak) ile karşılık arama gerçekçiliğine aykırı bir noktadaki çabalarını sürdürüyor.

O, zaten kitlelerin içinde yetişmemiştir. Bir bürokrasi - teknokrasi içinde yetişmiştir.

Teknokratlığı çok üstün idi. Bu yüzden başarılı olmuştu. Fakat daha yaşamının o altın çağında bile, «siyasal algıdan yoksundu. Onun içindir ki, üstün teknokrat yeteneklerini, bir partizanlığın köleliğinden kurtaramamıştı. Bu yüzden de Celâl Bayar gibi şef yönetkeni (bir şef tarafından yönetilen) kimsenin belleğinde «şu bizim eski Su İşleri Müdürü» izinden daha derin bir «devlet adamı» izi ve ağırlığı yaratamamıştı.

İyi bir bürokrat - teknokrat olmasına karşın, kitlelerin içinde yetişmişlikten gelen bir siyasal kıvardan yoksundu. Bu yüzden «devlet» düzeyine bir türlü ulaşamamıştır. Orada hep, iğreti şişirmelerin mizah görünümünü verip durmuştur.

Kitlelerin içinde yetişmediği için, kitlelerin içinden de gelmemiştir. Bir yabancı firmanın etkeni altından çıkmıştır. Uluslararası sermayeciliğin kolundan gelmiştir.

Bürokrat - teknokratlıkta işe yarayan ezberinde sayı tutma yeteneği, ancak ciddi siyasal eğitimi olmayan ucuzcu politika arkadaşlarının gözünde ona bir itibar getirmiştir. Yerel şive sevimliliğine sığınan babacan davranışı, kitlelerle bir düzeyel diyalog kurmada işe yarar gözükmüşse de, mizahçılar kısa süre içinde, bu yeteneğin ipliğini pazara çıkarıvermişlerdir. Onu kullanışsız kılmışlardır.

Takkeli namazlık giymi, evinde her sabah Kur'an okunduğu öyküsü, ciddi Müslümanlarca bir ayıp sayılmıştır. Yobazlarda da bir inanış uyandırmamıştır.

Saptırılmış bir mantığa dayalı cerbezesi, etrafındaki emir kulu bürokrat basamaklarını şaşırtmışsa da, bu mantığın bilimsellikten yoksun yanılgıları, gerçekler tarafından yere çalınıp durdukça, kendisine dönen bir silah görünümü almıştır.

Ve böylece, çağ değişimi yaşayan ülkemizde, bir se-

rüvenli ve acılı geçiş evresinin istediği gerçek lider olgusundan, cesaretinden yoksun bir «tip» olmaktan ileri gidememiştir.

Kendisine özgü görüşleri olmuştur. Fakat bunlar, hazmedilmemiş bir liberalizmin artıkları olarak kalmıştır. Bunlar, içeriği olan bir düşün örgüsü teşkil etmemiştir.

Böyle sağlam bir düşün temeline dayanmadığı için de, bu görüşler, ona sahip olan Demirel'de bile, kuvvet ve cesaret kaynağı teşkil etmemiştir. O yüzden İnönü'nün bastırdığı iki ayaklanma girişimine bir katkı getirememiştir. Bu cesaretsizliği, İnönü'süz kaldığı zaman da, şap-kayı alıp sıvıştırmekten başka çıkar yol görmemiştir.

Demirel'in bu serüvenli ve acılı geçiş evremizde gerçek liderlikten ve Başbakanlıktan uzak düşüşünün daha tümel bir açıklamasını da yapabiliriz: Çağdaş yeni kapitalizmin gerçeğine aklı ermeyen; ve, onun ülkeselliğe indirgemesini bilemeyen, bu yüzden, kendi koşullarından taşıp bozulmuş, iç ve dış sömürülerin sistemi haline dönüşen bir zümreci birikimleşmenin siyasal grubu olan partisinde gerçek bir siyasal güç olma dinamiği, bir gerçek siyasal örgüt olma sosyolojisi yok idi ki, o kendi içindeki Demirel'i de, gerçek bir lider yapabilirdi... Kaldı ki Demirel'in oraya gelişi de içerden değil, dışardan etkileme - iteleme dinamiği ile olmuştur.

Onun için aslında, Demirel, hiç bir zaman bir gerçek iktidar, bir gerçek Başbakan olamamıştır ki, şimdi de bir gerçek muhalefet lideri olabilsin dememiz, bir abartıma teşkil etmeyecektir.

Bununla birlikte, o, iktidardayken, kimî temel görüşlerden yoksun da olmamıştır. Bu temel görüşler, kapkaççı yöntemlere dayalı bir sağlıksız kapitalizm ve bunun sonucu, bir sağlıksız büyüme ile illetli bir sanayileşmeye yöneliş getirmiştir. Bu yüzden de 1973 seçimlerinde yere çalınmıştır. Fakat buna karşın, o, hâlâ ve hâlâ, bu sağlıksız kapitalizm ve onun allerjiler uyandırma yönteminde ileri gidememektedir.

Böylece o, iktidardayken Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecine ne kadar uzakta ve yabancı kalmış ise, şimdi de, bu çağdaşlaşmanın kendisini muhalefete getirisel olayını kavramaya o kadar uzak kalmaktadır. Bu yüzden de gerçek bir aramanın sahibi olan bir muhalefet örneği vermekten o kadar uzağa düşmektedir. Şöyle ki:

1973 sonbahar seçimleri, Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecinin bir yeni evresine geçiş kapısını açmıştır. Demirel, hükümet programına yaptığı ilk eleştirisinde bu yeni evreye, kendi partisince yapılması gereken yeni yaklaşım biçimini gösterememiştir. Bu yüzden, bu eleştirisinde de, yine eskiden temsil ettiği anti-sosyalleşmeci akımın adamı olarak kalmıştır. Bu tutumu ile, yine, değişimin karşısında yer almıştır. İnsanı - aileyi - sosyal kategorileri bağlayan, sosyal, kültürel, ekonomik bağlardan arıtılma-

yı, (libere olmayı) yine reddetmiştir. Yine tutuculukta mihlanıp kalmıştır. Bu tutuculuğunu da «liberal politikacı» görünümü ile örtmeye uğraşmıştır.

Çünkü muhalefet lideri olarak yaptığı bu ilk resmi eleştiride, liberal politikacının kullanacağı «özgürlük» temasının gereği olan «eşitlik» ve «güven» temalarına yan çizmiştir. Sosyal ve ekonomik görüşlerini «mülkiyet» temasından öteye dayatamamıştır. Bu mülkiyeti, liberal felsefenin bile bir «kamu yararı» prensibi ile düzenleyerek «halk yararı» sonucuna götürdüğünü bilmezlikten gelmiştir. Liberal felsefe yanlışlığı; bu felsefenin bile bugün kabul zorunda olduğu «eşitsizlikleri gidererek özgürlüğe ulaşma» görüşü ile payandalandırılmanın karşısında yer almıştır: Yüksek öğrenim kapılarını kapkaççı bir düzenin beceriklilerinin ötesinde kalanlara da açma dileğinin karşısına çıkmıştır.

Ekonomik düzeni, kapkaççının sömürsünden uzak tutacak, üretici yararına doğrultacak protokol ve hükümet programının düzeltmelerini istememiştir. Ekonomiyi halklaştırmamanın karşısına çıkmıştır. Feodal bir toprak rejimini düzelterek, insanı - aileyi - sosyal kategorileri - eksiklikte sürüp gelen bölgeleri, sosyal ve ekonomik açılardan artılayacak (libere edecek) bir yeni düzen aramaya karşı, sosyal yükümlülük tanımayan bir mülkiyet temasını ileri sürmekten öteye geçememiştir.

Bu hükümete karşı ileri sürdüğü ilk resmi eleştirisinin tutumu ile göstermiştir ki: Özgürlük - sosyal barış ilişkilerini, hâlâ ve hâlâ bir demokrasi ve düzen soyutlamacılığı içinde kavramaktadır. Bu yüzden de özgürlüğün kitlenin sosyal - kültürel - siyasal oluşumunu kavrama ve

bu oluşumu irdeleyerek eleştirme olanaklarına kavuşması yönünde yeni boyutlar kazanmasından korkmaktadır. Onun için, bu yeni boyutlar vaatlerini zararlı saymaktadır. Bu vaatleri «komünizme varır» gösterme çabası içine girmektedir. Böylece, ülkede, bir allerji yaratıp, bu yol ile özgürlüklere yüklediği kısıtlamaları sürdürmek istemektedir.

Bir yandan böyle özgürlük kısıtlamacılığı yaparken, öte yandan demokrasiyi de daraltmacılığa uğratmaktadır. Demokrasiyi, düşünceye ve davranışa yeni boyutlar açmanın sistemi değil, kendisinin palazlandığı şimdiki zümresel egemenlik temelinde dayalı statükonun korunması için bir sınırlama ortamı olarak ele almıştır.

Bir tek tümce ile özetlemek gerekirse: Demirel, muhalefet lideri olarak parlamento kürsüsüne çıktığı zaman, bize yine değişmemiş ve değişme istidadı kazanmamış bir politikacı olarak gözüktü. Özellikle sosyalciliği, büyük boyutlu özgürlükçülüğü, halka yaygın ekonomik büyümeciliği hazmetmeye elverishi olmayan felsetesini gözden geçirip, yeni zorunlara göre yeni bir AP üslubu yaratmaya ehliyetli olamadığını belli etti.

Böylece daha bu ilk eleştirisinde, kendi muhalefeti niteliklerini belirtmiş oldu: Bu muhalefet, değişmeciliğe karşı bir muhalefettir. Özgürlük boyutlanmalarına karşı bir muhalefettir. Ekonomiyi halklaştırmaya karşı gelmiş bir muhalefettir.

Ve bu yüzden bu muhalefet daha şimdiden verimsizliğe mahkûm olmuştur. Ne yazık...

Prof. Bahri Savcı

12 Şubat

Devlet Adamlığı, Doğrular ve Süleyman Bey

Yedi buçuk ay kadar yaşıyan CHP - MSP koalisyonunun artık son bulduğunu 16 eylül günü yaptığı basın toplantısında kamuoyuna açıklayan Başbakan Sayın Bülent Ecevit, konuşmasının bir yerinde aynen şöyle diyordu:

«— Bir devlet adamı olarak, bir hükümet üyesi olarak Sayın Erbakan, kendini, ulusa doğruları söylemekle, gerçekleri söylemekle yükümlü saymıyan bir hükümet ve siyaset anlayışındadır...»

Birkaç gazete sütunu dolduran açıklamaların belki tümü kadar etkili ve önemli gibi görünen bu, bir tek cümle, 1977 seçimlerinden sonra politika yaşamımıza getirilmeye çalışılan yeni ve olumlu hava ile bazı liderlerin hâlâ ne ölçüde çelişkilerini ortaya koyuyordu. Gerçekten özellikle çok partili demokratik düzene geçişimizden beri, bir kısım politikacılar halktan gerçekleri gizlemenin, hatta bunları tersyüz ederek halka sunmanın kötü alışkanlığından kendilerini bir türlü kurtaramamışlar ve bunu adeta politika yapmanın doğal bir gereği gibi görmüşlerdir. Ne yazık ki, bu tehlikeli alışkanlığın canlı ve güncel belirtilerini, devlet adamlığı dürüstlüğü ve ciddiyetini artık yeterince

algılamaları gereken bazı ünlü politikacılarımızda bugün de saptayıp durmaktayız.

Nitekim, Sayın Ecevit'in yukarda söz konusu edilen basın toplantısından bir gün önce 15 eylül tarihinde, il kongresine katılmak üzere AP'li milletvekili ve senatörlerle beraber Kütahya'ya gelen ana muhalefet partisi lideri Bay Süleyman Demirel Kıbrıs Barış Harekâtına da değinen konuşmasının bir yerinde, Haber Ajansına göre (1) aynen şunları söylemiştir:

«..... Kıbrıs konusunun hiçbir zaman istisna edilmesini söyledik. Kahraman, desinler. Sen, sus sus sus, kahraman millettir, de... İkinci Atatürk desinler. Eh, bu da iyi, yakıştı bana, de... Bu olmaz. Kıbrıs'a kimseyi meşhur etmek için gidilmemiştir. CHP'ye seçim kazandırmak için gidilmemiştir. Ayrıca, Atatürk iki tane olmaz. Atatürk gaspedildiği için buna karşı çıkıyoruz...»

Biz, Atatürk'ün sözde «gaspedilmesi» konusunda Bay Demirel'in duyarlığı üzerine bir şey söylemeyeceğiz. Bay Demirel, uzun süren iktidar döneminde partisının ve kendisinin Atatürk'le ilkeleri konusunda ne gibi duygular

beslediğini herkesin anlayacağı biçimde ortaya koymuştur. Açıkça Sayın Ecevit'i hedef alan, «Kahramanlık» ve «İkinci Atatürk»lük niteliklerinin benimsenme konusuna gelince: Başbakan Sayın Bülent Ecevit, 11 yıldır çeşitli iktidarların etrafında dolanıp durdukları Kıbrıs yarasına tam zamanında neşter vurmakla, gururu yücelen ulusumuz gözünde, gerçekten «kahramanlaşmış» ama bu iltifatları, ilk günden itibaren ve her fırsattan yararlanarak üzerine almama yoluna gitmiştir.

«Kahraman, Ordumuzdur...», «Kahraman, Ulustur...» ve nihayet «Ben, kahramanlık sıfatını ancak kırk milyon- da bir oranında kabullenebilirim. Çünkü, kahraman olan Türk Ulusudur...» biçiminde cevaplamıştır. Gazetelerimiz, — isteyen herkesin görebileceği kadar — bu sözlerle yer vermiştir. Radyo, televizyon, bu sözleri, Kütahya AP kongresine katılan vatandaşların da duyacağı gibi yayınlamıştır.

«İkinci Atatürk»lük sorununu ise daha bir kesinlikle açıklayacak durumdayız. İstanbul Gübre Sanayii Anonim Şirketi fabrikalarının, 28 ağustos 1974 günü yapılan temel atma törenine katılmak üzere — Kıbrıs bunalımından beri ilk kez Ankara dışına çıkan — Sayın Ecevit İzmit'e geldi. Burada halkın coşkun sevgi gösterileriyle karşılandı. İzmitlilere hitap etti. Daha sonra, Bakan arkadaşlarıyla beraber gübre sanayii yapım alanına geldi. Tören için hazırlanan tribünler ve çevresini çok sayıda İzmitli ve emekçi vatandaş doldurmuştu. Başbakan, daha önce hazırlanıp basına dağıtılan konuşmasına yer yer ekler yaparak, hemen tüm yurt içi ve dışı sorunlara dokundu. Sık sık konuşmasını keserek, dinleyicilerin çeşitli çıkışlarını karşıladı. Örneğin, Yunan ulusunun içine düştüğü bunalımdan söz ederken «kahrolsunlar!» diye bağırان bir vatandaşı:

«Hayır, kahrolmasınlar! Yunanlılar da dahil, hiçbir ulus kahrolmasın. Hepsi de huzur ve refah içinde yaşamalarını sürdürsün ve biz hepsiyle de dostluk ilişkileri içinde yanyana ve elele olalım...» diye cevapladı. Ve, işte bu sırada, kürsünün hemen karşısında ve yanımızda oturan heyecanlı bir yurttaş ayağa fırlayarak, Türkiye içinde ve dışında kendisine yakıştırılan sıfatı, çok yakından, Ecevit'in yüzüne haykırdı:

«İkinci Atatürk!...»

Başbakan, elbette daha önce kulağına gelmiş bulunan bu sıfatla, apaçık, ilk kez karşılaşılıyordu. Tören alanında derin bir sessizlik oldu. Konuşmasını kesen Ecevit, bu vatandaşa bakarak kelimesi kelimesine aynen şunları söyledi:

«— Teşekkür ederim ama İkinci Atatürk olmak, üçüncü Atatürk olmak benim haddim değildir. Kimsenin haddi değildir. Atatürk tektir... Ne var ki, ben daima bir inancımı dile getirdim. Türk ulusu Atatürk ilkeleri yönünde giderse içinden yeni Mustafa Kemaller yetişecektir, dedim. Bugün de aynı inancımı belirtmek isterim... Ama, yeni Mustafa Kemaller bizim aramızdan, Bakan arkadaşlarımız arasından çıkmayacaktır. Yeni Mustafa Kemaller Kıbrıs'taki Mehmetçikler arasından çıkacaktır; gördüğünüz fabrikaların işçileri arasından, onların çocukları arasından çıkacaktır!..»

Evet, Sayın Ecevit kişisel notlarımıza göre aynen böy- ler konuşmuş ve bu sözler ertesi günkü gazetelerde de az çok aynı biçimde yayımlanmıştır. Atatürk'ün «başkası»

tarafından «gasp edilmesine» pek içerlediği anlaşılan Bay Süleyman Demirel ise bu sözleri:

«... İkinci Atatürk, desinler. Eh, bu da iyi, yakıştı bana, de...» biçimine sokarak, Kütahyalı yurttaşlara sunmuşur.

Siyasi rakiplerini halk önünde küçültmek amacıyla gerçekleri böylesine tersyüz etmekten çekinmeyen Bay Demirel'le ilgili bir kişisel anımsı açıklamanın sırası geldi sanıyoruz.

1969 seçimleri öncesiydi. Olanak oranında fazla temel atma çabası içinde bulunduğu anlaşılan Bay Demirel, Sayın Ecevit'in «İkinci Atatürk» iltifatını cevapladığı kürsüsünün pek uzağında bulunmayan önemli bir endüstri kuruluşunu şereflendirmişti. Bahis konusu endüstri kuruluşu büyüme kararındaydı ama bunun hazırlıkları henüz tamamlanmamıştı. Bay Demirel, İzmit çevresinde yeteri kadar temel atabilsin diye ve buna ilişkin emirler Ankara'dan geldiği için temel atma töreni de ister istemez erkene alındı. Başbakanı kuruluşun girişinde karşılayarak idare binasına aldılar. Beraberindeki Bakanlarla birlikte içeri girerek çok rahat bir koltuğa yerleşen Bay Demirel, biraz sonra törenle atacağı temele ilişkin «basın bildirisine» ilgisizce göz attı. Gazetecilere kolaylık olsun diye hazırlanan bildiride kuruluşun büyümesiyle yurdumuza her yıl 25 milyonluk döviz tasarrufu sağlanacağı belirtililiyordu. Bay Demirel, gözlerini kâğıttan kaldırarak:

— Bütün gürültü patırtı 25 milyon lira için mi? diye sordu ve ekledi:

— Bu rakamda bir yanlışlık olacak! Ben, 25 milyon lira için konuşma yapmam!..

Buz gibi bir hava esti odada. Bay Demirel'i kimse, beğenmediği 25 milyon liralık tasarruf için buraya kadar gelip konuşma yapmaya zorlamamıştı. Kuruluşun yetkilisi:

— Teknik elemanlarımız bu rakamı buldular. Gene de, bir kez daha inceletelim, dedikten sonra ilgili teknisyenleri çağırarak, rakamda bir yanlışlık olup olmadığını derhal saptamaları emrini verdi.

Kısa süre sonra dönen teknik elemanlar, doğal teknisyen namusu ile:

— Lir yanlışlık yok, diyerek çıktılar!

Bay Süleyman Demirel yüzünü buruşturarak:

— Canım, 25 milyon lira için de Ankara'dan buraya kadar gelinir miydi?... Sağlanan tasarruf, aslında çok daha fazla olmalıydı, diye dayattı.

Dayatmakla da kalmadı, biraz sonra tören alanında temele ilk harcı koymadan önce verdiği söylev sırasında:

— Şimdi temelini atacağımız tesis, yurdumuza 150 milyonluk döviz tasarrufu sağlayacaktır diye konuştu.

Bu sözü, aynı gün radyolarımız tekrarladı. Ertesi gün gazetelerimiz yazdı ve yurttaşlar bol bol sevindiler.

İşte, Sayın Ecevit'e söylemediklerini söyleten Bay Süleyman Demirel bu Bay Demirel'dir.

(1) Hürriyet, 17.9.1974

Orhan Karaveli

2 Ekim

Moskova'ya Derken

Anadolu'da terzi, kunduracı, bakkal, aktar, manifatüracı gibi küçük dükkânlar salt alış - veriş yeri değildir; aynı zamanda dost uğrağı, sohbet durağı, gır - gır tezgâhıdır. Bazen küçükçük bir terzihanenin önüne sandalyeler atılır, dünya işleri konuşulur; bazan bir bakkal tezgâhı Amerikan barı gibi kullanılır; bazan bir kunduracının daracık barakasında politika tartışması Cenevre görüşmelerinden beter uzayıp gider.

Böyle dükkânların çoğu zaman duvarlarında resimler görülür. Ne asar taşrada duvarına esnaf? Picasso'yu, Rembrandt'ı, Gauguin'i değil hiç kuşkusuz... Her yörenin ve her zamanın kendine özgü resim anlayışı vardır. Hazreti Ali'den Dünya Güzeli'ne, Atatürk'ten İsmet Paşa'ya, Menderes'ten Gürsel'e dek çeşit çeşit sevgililer çeşitli aşklara göre yerlerini alırlar. Dergilerden kesilmiş ünlü futbolcular, Yeşilçam yıldızlarının da sergilendiği olur.

Ama zamanla güneş soldurur bu resimleri... Dergi veya gazete kâğıdına basılmış renkli fotoğrafların ömrü nedir ki? Günün ışıklarıyla yıllar geçtikçe silikleşen portrelerin içinde yenilenen ve yinelenenler vardır elbet... Hazreti Ali'nin kalın kaşlı, ateş gözlü resimleri bazı dükkânların ve kahvelerin duvarlarından hiç inmez, Mustafa Kemal Paşa'nın mavi gözlü ve sarı saçlı çehresi de çoğu dükkândan hiç eksik olmaz. 27 Mayıs'tan sonra bazı dükkânlarda Gürsel Paşa'nın, bazılarında Adnan Beyin resimlerine raslamak olanağı pek çoktu. Şimdi ikisi de güncelliklerini yitirdiler. Zamana dayanmak zordur. Vakit yürür, saatin akrebi ve yelkovanı döner, takvim yaprakları düşer, kişilikler yıpranır, olaylar dalga dalga aşar insanları; ve solar duvarlardaki resimler, yıpranır, yırtılır; evrenin yasalari insafsızdır. Toplumun yönetimine ne denli katkısı bulunursa bulunsun, liderlerin de ömür süreci vardır. Anadolu'nun küçük dükkânlarının duvarları bu ömrün nerede başlayıp nerede bittiğini saptamakta sağlam bir göstergedir. Taşra dükkânlarının resim borsasında kiminin yıldızı parlar, kimininki söner?

Önemli bir konudur bu...

Son zamanlarda basımevleri Ecevit'in renkli resimle-

rinin çoğaltmaya başladılar. Dergiler Ecevit'i kapak resmi olarak bastıkları sayılarını daha çok satıyorlar. Terzi, kunduracı, aktar, manifatüracı dükkânlarının duvarlarında Karaoğlan resimleri rağbet görmekte... Çok satışı bir gazetenin 9 ağustos tarihli «Mektuplaşmak isteyenler» köşesinde şöyle bir çağrı okudum:

«— Lise mezunu bir gencim. 19 yaşında 1,74 boyundayım. Şiir yazar, roman okurum. Romantik kızlarla yazışmak istiyorum.»

«Kahraman Ecevit — KIRŞEHİR»

Şiir yazar, roman okuyan ve romantik kızlarla mektuplaşmak isteyen delikanlının «Kahraman Ecevit» rümuzunu kullanması bir raslantı mıdır? Hiç kuşkusuz değil. Bir mektupta özelemlerle, simgeler birbirini tamamlamalı. Kırşehir'li delikenli «Kahraman Ecevit» yerine «Kahraman Demirel» rümuzunu kullansa «romantik kızlardan» cevap alma umudu olur muydu? Halk katlarında akıllı - sırsız bir bilinç dalgaları. Şimdi Ecevit'in kişiliği yeni bir bilincin dalga dalga yayılmasına yol açtı taşranın küçük dükkânlarından kentlerin küçük gecekondularına dek...

Oysa daha beş - altı yıl öncesini hatırlayınız! Meydanlarda, gazetelerde, dergilerde tutucular tempoyla bağırıyorlar, çağırıyorlardı, çırpınıyorlardı:

«Ortanın solu,

Moskova yolu!»

Ve çoğu kişi «Moskova'ya, Moskovaya» derken Ecevit Kıbrıs'a çıkıverdi. Demek ki solculuğun gerçeği buymuş. Nereden nereye? «Toprak işleyenin, su kullananın» diyen liderin ulusçu kimliğini ispatlaması için olayları yaşamak gerekiyor. Bundan yarım yüzyıl önce Yunanlıların İzmir'e çıkmasına karşı duran bir İngiliz politikacısı demişti ki: — Aman bu işi yapmayın; Türklerde ulusal bilinç geliştirtirsiniz.

Kıbrıs olaylarına bu açıdan bakarsanız çok işe yaradı; bilinç sözle, yazıyla biçimlenir; insanlar ve kitleler olaylarla sıkılenir, uyanır,

İlhan Selçuk

14 Ağustos

Ecevit ve Parlamento

Başbakan Bülent Ecevit diyor ki:

— Bu Parlamento bir yıl önce seçilmiştir ama, halkın on yıl gerisinde kalmıştır. Türkiye'de olaylar hızlı yaşıyor. Parlamantonun dört duvarı arasına kapananlar, seçim sözünü duymazlıktan gelebileceklerdir.

Tutucu partilerin buna karşılık çıkışları da beklendiği üzeredir. Bu kişilere bakılırsa Ecevit Dev-Genç millîtanı gibi konuşmuş, Parlamenteoya hakaret etmiştir; Meclise dil uzatmış, aşırı solun ağzıyla saldırmıştır.

Gerçekte Ecevit'in ne yapmak istediği anlaşılmaktadır. CHP lideri, Parlamantonun dört duvarı arasındaki kulislere boğulup gideceğini görmüştür. Sağcı partilerin planı açıktır: CHP'ye ne muhalefet olmak fırsatı verilecektir, ne de iktidar... Demokratik sol hareket, böylece taş-

ıyı bütün umutlar ve özelemlerle birlikte yıpranacak, çökecektir. Çünkü iktidara geçip programını gerçekleştiremeyen, ya da muhalefete geçip halkın istemlerini örgütleyemeyen bir partinin yarını yoktur. Bu gerçeği iyice anlayan Bülent Ecevit, Parlamantonun dört duvarı arasından kurtulup, halka sığınmak, danışmak, Parlamente dışından Parlamenteoya etki yapmak yönüne geçmiştir.

Bu yöneliş sonuna dek götürülebilecek midir? Yoksa yeni bir koalisyon «kombinezon»unda sorum alacak mıdır? Şimdiden bilinemez. Bilinen ve görünen odur ki, Başbakan Ecevit, CHP'nin programı bir yana, koalisyon programını uygulamakta yetersiz kalıyor. Demokratik özgürlükleri halka vadeden CHP, bu yolda bir adım atabilmiş değildir. Çünkü Parlamantonun çoğunluğu, tutuculu-

gun yarışmasında birinci gelmek için çırpınıyor. Bu Par-
lamentodan ne vergi reformu çıkabilir, ne özgürlük re-
formu, ne de işçi haklarına yeni bir katkıda bulunma
olanağı yaratılabilir. 1973 ekim seçimlerinde sol ilerlemiş,
sağ kanat çatlamış ve bölünmüştür ama; tutucular koalisi-
yonu — hükümet ortağı MSP ile birlikte — en küçük bir
ileri adım karşısında bloklaşmaktadır. Çoğunluk, tutu-
cular koalisyonu'nda olduğu için, CHP'nin önünde yalnız
iki yol kalıyor: Muhalefet olmak, ya da seçime gitmek.
Bugün tutucular ortaklığı, CHP'ye her iki yolu da tıkamak
planlaması içindedir.

Gürültü bu yüzden kopmaktadır.

Ama tam çeyrek yüzyıl'sola kapalı bir blok görünümü
sergileyen parlamentonun çatlaması, tutucu partileri zor
duruma düşürmüştür. Sağcı kanat iktidar olsa; sol, mu-
halefet de güçlenecek ve adeta bir patlamayla genişleye-
cektir. Sağcı kanat muhalefete geçse; sol, iktidar ekzersi-
zinde hem birkaç adım atabilecek, hem halk yararına ba-
zı tedbirler alabilecektir. Bu ikilem yüzünden süregel-
mektedir hükümet bunalımı... Parlamento blokunun çat-
laması nedeniyle, büyük sermaye sunflarının, siyasi me-
kanizmasında bir gedik açılmıştır.

Şimdi yeni seçimin bu gediği büyütmesinden ve CHP'
ye tek başına iktidar olma şansını vermesinden korkul-

maktadır. Korkunun bunalımında yaşayan sağ partilerin
liderleri, seçim isteyen Ecevit'i «aşırı sol militan» algısıyla
konuşmakla suçlamaktadırlar.

Oysa Başbakan Ecevit'in söylediği doğrudur.

Bizim parlamentolar çeyrek yüzyıldan beri çağdaş
gerçeklerin sürekli biçimde gerisinde kalmışlardır. Eğer
bu çelişki süregelmeseydi, Türkiye İkinci Dünya Savaşın-
dan sonraki kalkınma sürecinde çağdaşlaşabilirdi. Parla-
mento - halk çelişkisi yaşanan yıllarda bazen o denli kes-
kinleşmiştir ki, bir dizi patlamaya tanık olmuşuzdur. 27
Mayıs patlaması bu çelişki yüzünden gerçekleşebilmiştir.
1961 Anayasası halkın özlemlerine cevap vermek içindir.
12 Mart patlaması da gene halkın istemlerinden uzağa dü-
şen bir parlamentoya gerekli reformları yapmak yüküm-
lülüğünü getiriyordu. Ne var ki Muhtıra'da öngörülen
anayasal reformların hiçbirini yapılamamıştır.

Başbakan, erken seçim istegini halk katlarında pışırıp,
kotarıp, bir güçlü halk istemi niteliğinde yurt düzeyine
çıkırırsa, gerçekte parlamentoculuğa hizmet etmiş ola-
caktır. Çünkü sandalye dağılımını, halkın özlemlerine
uyumlu biçimde yeniden düzenleyecek her seçim, parla-
mentoculuğa taze kan taşır.

İlhan Selçuk

12 Kasım

Ortaçağ Özlemcisi

«Atatürk Türkiye'si için korkunç sayılabilecek ve Or-
taçağın bütün taassubunu kapsayan bu demecin ne dere-
ceye kadar gerçeği yansıttığını bilmediğimiz halde öne-
minden ötürü dinleyicilerimize duyurmayı görev biliyoruz.»

Almanya'nın Ses Radyosunun bir sözcüsüdür bu alâr-
mı veren. Türkiye Cumhuriyetinin Başbakan Yardımcısı
ve Devlet Bakanı, MSP lideri Prof. Erbakan'ın «Vorwa-
erts» gazetesine verdiği demeci böyle yorumlamışlar işte!
Eloğunun gözünden birşey kaçmıyor! Bizler istediğimiz
kadar gözümüzü kapatalım; demokrasi var, her söz söy-
lenir deyip geçiştirmeye çalışalım; Batılı kafa Türkiye'nin
yazgısında söz sahibi bir kişinin Atatürk'ün kurduğu bir
devlet için nasıl tehlikeli biri haline geldiğini görüyor,
belirtiyor açık açık...

Bay Erbakan, Almanya'nın Sosyal Demokrat eğilimli
bir gazetesi olan «Vorwaerts»in muhabiriyle konuşmuş.
Söyledikleri gerçekten korkunç şeyler! Kafasından geçir-
diklerini nasıl da korkmadan söylemiş MSP lideri! Demek
o hale geldik «şeriat devleti»ni kurmak gizli bir ülkü ol-
maktan çıktı yabancılara söylenebiliyor, savunması yapıla-
biliyor! Hanj Anayasa'nız yasaklamıştı böyle şeyleri! Ha-
ni en ağır yasalar maddeleri «kurulu düzeni değiştirmek»
isteyenlere uygulanırdı! Ne oldu? Niye kimse ses çıkar-
mıyor, niye susuluyor?

THA ajansının verdiği habere göre Bay Erbakan Su-
udi Arabistan'da hırsızlık olayı görülmemesinin nedenini
yasaların sertliğine bağlamış, o yasalar «şer'i yasalar»!...
Gazeteci soruyor, «Çağımızda şer'i yasaların yürürlükte ol-
duğu bir Türkiye düşünebilir misiniz?» diye. Bay Erba-
kan'ın yanıtı şu: «Teorik olarak pekala mümkündür.»

Olası mıdır şer'i bir devlet düzenine geçmek? Diye-
lim ki MSP genel seçimlerde üç yüz sandalye kazandı.

Tüm yasaları kaldırıp, onlara yüzde yüz ters yasalar ge-
tirebilir, Anayasanın ruh ve anlamını değiştirebilir, ta-
nınmaz hale koyabilir mi? Şeriat devleti kurmak olanağı
yoktur Atatürk Türkiye'sinde... Böyle bir şey olanak dışı-
dır, hem teorik, hem pratik açıdan... Kimse, hiç kimse,
ister seçim kazansın, ister zorbalıkla işbaşına gelsin Ata-
türk Türkiye'sini çağın gerisine götüremez. Böyle bir şeye
kalkırsa yedisinden yetmişine, kadından erkeğine ka-
dar Atatürk devrimine, uygarlığına bağlı tüm ulusu kar-
şısında bulur. Ne demek «teorik olarak mümkün?»

Şöyle sürdürüyor Bay Erbakan: «Şer'i kanunları mu-
hafaza eden ülkeler bunlardan memnundurlar, ama karar
parlamentonundur.» Yine bir yanlışlık ucurumu!... Parla-
mento böyle bir karar veremez, verdiği an Anayasa Mah-
kemesi bozacaktır. Bu kadarcık hukuk bilgisi yok mu ün-
lü motor uzmanında? Başbakan Ecevit'in motor konusun-
daki bilgisizliğini diline dolayan Bay Erbakan'ın daha ni-
ce nice şeyleri bilmediği ya da bilmezlikten geldiği orta-
dadır. Parlamento, Anayasa'yı tümüyle ortadan kaldırıp
yeni bir Anayasa, geriye dönük, Atatürk devrimine karşı,
çağdaş uygarlığa sırt çevirmiş bir Anayasa çıkartamaz.
İki kez ikinin dört etmesi kadar açıktır bu.

Alman gazetecisine neler neler söylememiş daha! Ka-
dınlar istedikleri gibi giyinebilirlermiş, hele bir kadın
peçe giyerse bay Erbakan'ın ona saygısı sonsuz olurmuş!
Gazeteci soruyor: «Yani herkes istediği gibi giyinecek!»
Nerde! Erbakan bey lâfın gelişi öyle demiştir, istediği
bütün Türk kadınlarını çarşafa sokmak, peçe altına it-
mek, yaşamdan uzaklaştırmak, yüzlerce yıl önceye sürük-
lemek... Herkes istediğini giyebilirmiş, ama ahlâka aykırı
düşmemek şartıyla! «Ahlâk» derken bay Erbakan'ın ne
anladığını hep biliyoruz, insanoglunun kafasıyla, yüreğiyle

İlgili değil bu «ahlâk», yalnızca belden aşağısını ilgilendiren bir şey! Konu mini eteğe geliyor, Bay Erbakan gururla açıklıyor «THY hosteslerinin eteklerini on beş santim uzattık.» Alman gazetesinin Ankara muhabiri şöyle birtirmiş yazısını: «Akla şu soru geliyor, büyük Atatürk Türkiye'yi modern, çağdaş bir ülke haline getirmek için boşboşuna mı mücadele etti?»

Korkunç bir şey bu... Gerçi Bay Erbakan «Bu sözlerin gerçekle ilgisi yoktur. Bir tertip eseridir. Hiç kimseye böyle beyanat vermedim» diyor. Aina beklenen gerçek açıklama şöyle olmalıdır: «Burda ileri sürülen fikirler, görüşlere hiçbir zaman katılmam. Atatürk devrimine bağlı bir insanım. Şeriat devletini kurmak çabasında da değilim.» Oysa bu yazıda okuduğumuz sözlerle benzer konuşmalarını kolaylıkla hatırlıyoruz sayın MSP liderinin.

Erbakan Aklı

ANKARA — Erbakan hazretleri ki kendileri MSP Genel Başkanıdır. Başka nedir? Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı... Yani «Devlet Bakanı ve... Başbakan Yardımcısı» değildir.

Ne yapacaksınız. Başbakan Ecevit ve CHP'li Bakanlar görevlerini bırakınca? Yedi MSP'li Bakana vekâleten diğer yedi Bakanlık verecekmış geri kalan on Bakanlık için Başbakan Yardımcısı sıfatıyla Cumhurbaşkanına isim listesi sunup onayını alıp devleti yürütecekmış... Erbakan hazretleri Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini Odalar Birliği sanıyorsa yine aldanyor demektir. oradan polis zoruyla atıldı, buradan ise nasıl atılacağını bilmesi gerek... Hele İmam Osman efendinin rahle-i tedrisinden geçmiş, şimdilerin kırksekiye merdiven dayamış Erbakan'ının bunu hesaplaması lâzım.

Kimse bir şey demezse ben diyeyim Erbakan ve şürekasına kimse hükümeti teslim etmez, gönü elvermez, yasalar elvermez... Buna ne denir, yani Erbakan böyle bir davranışa girerse ne denir bilir misiniz? Hükümeti işgal... Hükümeti değil, öğrenci yurdunu bile artık kimse kimseye işgal ettirmez... Hele Erbakan'a kimse ettirmez... Bu nedenle Erbakan hazretleri boş sevdalanmasın, daha komik durumlara düşürmesin kendini... Sonra İmam Osman efendinin kemikleri sızlar mezarında...

Diyelim ki, sayın yurtsever liderler, pazartesi günü sayın Cumhurbaşkanının önüne geldiler... Cumhurbaşkanı şöyle bir yokladı anlaşıp anlaşılmadıklarını.. Ecevit de Cumhurbaşkanına çok kesin, ama çok kesin olarak en geç diyelim ki 18 kasım pazartesi günü görevi bırakacak-

Han! ne derler, sayın baya yakışıyor!...

Böyle bir konuşma olmuş mu, olmamış mı? Alman gazetesi yalan mı yazmış? Niye yazmış? Önemli bir konudur bu. Şu anda Başbakan Yardımcılığı görevinde bulunan bir kişi böyle sözler söylemişse politika yaşamı sona ermiş demektir. Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmış bir partinin lideri yeni bir çıkmaza sokmaktadır başında bulunduğu ikinci partiyi... Böylesine önemli bir konu aydınlığa, açıklığa kavuşturulmalıdır. Türkiye'yi, şeriat yasalarının uygulandığı bir ülke haline getirmek isteyenler Atatürk Türkiye'sinin tüm güçlerini karşılarında bulacaklardır bunu şimdiden bilsinler...

Oktay Akbal
2 Ekim

larını bildirdi... Sayın Cumhurbaşkanı o gün bir sayın üyeyi, herhangi bir sayın üyeyi hükümeti kurmakla görevlendirdi, kabine listesi hazırla getir dedi ve getirir getirmez de imzaladı. Oldu mu sana yeni hükümet? Erbakan hazretlerine o andan itibaren düşecek olan tek şey, kafasını biraz yukardan aşağı çevirerek basıp gitmektir. Bu hükümet güven oyu alır alamaz... yenisi kurulunca ya kadar da bu hükümet devam eder... Sağcılar birleşir, halleşir, anlaşır, biz kurmaya hazırız derler, gerisi ondan sonra düşünülür...

Sonra bir Başbakan giderken, kendisine vekâlet edecek kişiyi seçer, hatta sayın Cumhurbaşkanının onayını alır. Ecevit, dışarı gideceği zaman Erbakan'a emanet edemedi Hükümet Başkanlığı geçici görevini. Tüm hır-gür de buradan patlak verdi... Elbette Ecevit'in bir bildiği vardı vekâlet ettirmemekte. Üstelik yanında CHP'li bakanları diyelim ki gözetleyici olarak bırakacaktı. Şimdi hem CHP'li bakanlar yok, hem hükümet başı Erbakan olacak. İşte buna dense dense Erbakan akli denir ki, hafazanallah...

Sonra Erbakan'ın böyle akılsız eylemi hükümet olacak, buna hükümeti işgal denir ki, hükümet işgaline karşı çıkan bay Demirel'den gelir ilk tepki... Yani kırat razı gelmez. Geçin zinde kuvvetleri, Atatürkçü çoğunluğu...

Evet, hükümet odalar birliği değildir. hatırlatmakta yarar var.

Fikret Otyam
10 Kasım

Demek ki Onları Asan Politikaydı

Biz, Ali Elverdi, 12 Mart'tan sonra oturduğu kürsüde yargıcı diye oturuyor sanıyorduk.

Meğer politikacı olarak oturuyormuş.

AP'ye giriş konuşmasında kendisi açıklıyor, «Askeri görevlerimin yanında orduya düşen politik görevler yaptım» diyor.

Yaptığı «politik görev», «orduya düşen» bir görev miydi? Bunu iddia etmek, ordu adına konuşmak demektir ki, artık resmen de politikacı olan Ali Elverdi'nin buna hakkı olmasa gerektir.

Kaldı ki, ordu adına şimdiye kadar yapılan açıklamaların hiçbirinde, Sıkıyönetim Mahkemelerinin «Politik bir

görevle görevlendirildiği açıklanmamıştır. Aksine, her zaman, bu mahkemelerin bağımsız mahkemeler olduğu, kanunların dışında hiç bir politik etkinin altında bulunmadığı öne sürülmüştür.

Ali Elverdi, bunun tersini iddia ederek, bu resmi açıklamaları yalanlamakta, yaptığı — kendi ifadesiyle — «politik» işlerin içine bütün bir orduyu da karıştırmak istemektedir.

Bu tehlikeli iddia, her halde yetkili merciler tarafından cevaplandırılacaktır. Ama bu cevap daha verilmeden de, şimdiye kadar ki resmi açıklamalar, şunu kabul etmemize yetmektedir ki, Sıkıyönetim Mahkemeleri yargılarına ordu adına herhangi bir politik talimat verilmiş değildir. Herhangi bir politik telkinde bulunulmuş değildir. Ali Elverdi, «politik görev» yaptığını söylediğine göre, bu «politik görevi» kendi inisiyatifiyle yapmış ve orduya karşı değil, başkasına karşı yapmıştır.

Bu başkasının kim olduğu ise, gene Adalet Partisine giriş konuşmasından anlaşılıyor. Elverdi klasik bir «komünizmle mücadele» nutku çekerek, bu partiye görüşlerinin öteden beri birleştiğini belirtiyor.

Ve «politik görevin» mükafatı olarak da, AP Genel Başkanınca, sırtı sıvazlanarak gereğince övülüyor: Ali

Elverdi, devlete, millete büyük hizmetler yapmıştır... Şimdi aynı görevleri AP safında yürütecektir... ve saire...

Elverdi'nin AP'ye girişi ve açıklamaları, ortaya son derece ciddi bir durum çıkarmaktadır. Çünkü bu zatın başkanı olduğu Sıkıyönetim Mahkemesince verilen kararlar, sadece yıllar boyu hapis cezası değil, ölüm cezası kararlarıdır da... Ve bu kararlardan üçü infaz edilmiş, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan idam edilmiştir.

Bu kararlarda, Ali Elverdi'nin kendi beyanlarından ortaya çıktığı gibi, kanunlar değil, politik etkenler rol oynamışsa, bu üç insan, hukuk için değil, politika için asılmış demektir.

Ve AP'nin politikası için.

Önceki günkü Süleyman Demirel - Ali Elverdi kucaklaşması ise, o zamanki politik idam ittifakının şimdi resmiyet kazanışı ve kutlanması demektir.

Bu kucaklaşan müttetikler birbirlerine mübarek olsun... Fakat — Ali Elverdi'nin beyanına göre — o ittifakın politika ilmine astığı üç sanığın hesabını kim verecektir?..

Altan Öymen

17 Ekim

Deliler Delilikler

ANKARA — Bizim Şeker Bayramı önceki gün sona erdi. Sizlere gazete hazırlamak için dün çalışmaya başladık.

Her ülkenin, her ilin, her ilçenin, her köyün ve her evin bir delisi vardır. Bakın ülkeye, bakın ilinize, bakın ilçenize bakın evinize, yahut ailenize... Delilerini göreceksiniz ki, bunlara her gün bayramdır...

Ülkenin, illerin, ilçelerin, kasabaların, köylerin, ailelerin delileri de şimdileri giderek çoğalmaktadır, bir derken üç - beşe çıkmaktadır. Çıkmaktadır zira insanın akıllı olmaması, kalmaması için yeter nedenler ve koşullar vardır, bunlarla haşır - neşir olmuşuzdur.

Eyde yemeklik yağ yok, çoğu kimsenin yok. Ama bayram gazetelerinde yağ firmalarının şeker bayramını kutlayan ilanları alabildiğine bol...

Hamım «yağ» deyince, iki reklâm kesip uzattım. Tabii bu akıllı işi değildir. Demek ki bizim evin delisi de böylelikle bendeniz oldum.

Ruhlarını geliştirmek için müzikle de uğraşmaları gerektiğinden, öğretmenleri, çocuklardan ağız armonikası istemiş, şöyle bir davrandım, hatırlar için olanı tam üçyüz kırbeş lira... Üstelik iki adet lüzum... Çocukların ruhları gelişirken bu şeker bayramı bendeniz «ruhsuzlaştım.»

Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanı emekli General Bay Ali Elverdi de bu ara büyük törenlerle siyasete atıldı ve Adalet Partisi saflarına katıldı...

Üç gencimizin ölüm kararını bay Ali Elverdi imzalamıştı ilkin... Nice aydına yasa dışı işlem yaptığı mahkeme tutanaklarına geçen, özellikle yazar çizirler yaptıkları onların kalemlerinden şiir olarak, roman olarak, öykü olarak edebiyatımıza yansıyan bay Elverdi, giriş sı-

rasında attığı nutukta, görevinin daha bitmediğini de beyan buyurdu. Vah başımıza gelenlere, geleceklere.

Biz, adalete inanan kişiler, adalete önünde boyunları kıldan ince diye avunuyorduk yine de. Adam adalete çalışıyor diye yürek soğutuyorduk. Evet adalete çalışmış ama, yanı sıra partisine.. Bu apaçık belli olduktan sonra şu Şeker Bayramında üç delikanlıya bir kez daha yandım yürekten.

Böyle önemli bir görevde bulunan akıllı bir insanın yapacağı iş, orduveinin salonunda emekli arkadaşlarıyla oturup, hatıralarını yâdetmektir. Dedim ya, giderek çoğalıyoruz diye..

Yarın, AP'nin yedinci büyük kongresi var.. AP Genel Başkanı Demirel, partidâşlarına «Eyi misiniz?» diyecek. Tabii hepsinin «eyi» olmasına olanak yok. Kimi «değiliz» diyecek, kimi «eyiyiz» diyecek... eyiyiz diyeceklerin çoğunlukta olacağını sanıyorum. Zira bu yedinci kongre delegeleri, ateşi daha sönmemiş Demirel'in kişileridir. Biraz zedelenmiş de olsa Demirel yine Genel Başkan olarak çıkacak spor salonundan. Ama Türkiye burası, olmaz olmaz... Amma sanmam...

Demirel Genel Başkan olmuş, olmamış.. Bay Oğuz Genel Başkan olmuş, olmamış ne gam? İçinde «elverenlerin» bulunduğu böyle bir topluluktan bin delegeden başkasına yarar çıkar mı?

Bizler, kafa değil, beden değişince işler düzelir sanırız hep...

Demirel de böyle sanıyor, baksanıza elverdiği kişilere?

Fikret Otyam

20 Ekim

“Sağ,, İktidar Olamaz

Bu günlerde açıkça «sağ» partilerin tekeline alınmak istenen bir iktidar mücadelesinin sürdürüldüğü görülüyor. Öbür yanda ise, «solu tekeline almadığı»nı açıklayan; kendisini de «demokratik sol» diye tanımlayan, tek başına CHP vardır. Demek ki, bundan ötesi antidemokratik olacaktır. Türkiye için solun sınırı CHP'nin yanından geçecektir.

Durum bu olunca, sağ ve sol cephe iktidarı elde etmekteki mücadelelerini, böyle bir ayırmda oluşturacaklardır.

Bu çok statik bir tesbit. Bir de, sorundaki dinamik yöne eğilmek gerekir: Çünkü, siyasal hayatta bir kuruluşun —giderek kuruluşların— ne olduğundan önemli olan, bu örgütün ne yaptığıdır. Her ne kadar, bütün siyasal partiler zirvedeki güce (iktidara) ve buradan devlete sahip olmak için savaşarlarsa da; her partinin —bu zirveden başka— bir de toplumdaki ilişkiler tabanı vardır. İşte bundan dolayı önemli olan, bir siyasal partinin bunlar karşısında ne yaptığı ve neler yapacağıdır. Yoksa, şu kadar partinin kalkıp da kendilerini «sağ» da toplamları; tek başına kalmış bir partinin de programını «sol»un «demokratik» olanı diye tanımlaması hiç bir zaman olayları, ilişkileri ve güdülen amacı açıklığa kavuşturamaz. Üstelik hiç mi hiç bilimsel olmaz.

Bu zorunluluğu —artık— CHP duymuş olmalıdır:

Bunun için de, üretim ilişkilerinde ve giderek mülkiyet ilişkilerinde sınırlı birtakım önerilerle programlaştırdığı siyasal bir mücadeleye hazırlanıyor. Böyle yeni bir dinamike girişin, toplum için yararları vardır. Önce, gömüldüğü bulanıklıktan çıkabilmek için çeşitli çabalar gösteren siyasal tercih, neyin karşısında olduğunu bilecektir. Bunun yanında, belli çevrelerin dillerine doladıkları «toplumsal sözleşme» belki de, gerçekte bu olacaktır. Sonra, hemen bütün bir Cumhuriyet döneminde yalpalararak yürüyen iktisadi müdahalede siyaseti, belli birtakım bölgeleri artık kesinlikle, kendi alanı içine alarak kararlılık kazanacaktır.

Şimdi şöyle bir bakınız:

Kendilerine «Milliyetçi Cephe» diyen partiler —bir arada— böyle bir programın, köşeleri belli ya da belirlenebilen hazırlanmasına bile girmemişlerdir. Karşı polemikleri çağıran ve sadece iktidar dolayında dolanmakla kalacak, söz kesmek isteyen vaadlerle yetinmektedirler.

Gerçi «sağ» partilerin yaptıkları iktidar mücadelesi, ilk bakışta konmuş kurallara çok uygun görünüyorsa da, bu görüntünün hemen altında —tam anlamıyla bir baskı yatmaktadır. Ne baskısıdır bu? Bu, Türkiye'ye özgü kapitalizmin yarattığı kurulu düzenin, maddeten ve hukukî kurmak istediği, hep ayakta tutmaya çalıştığı, zaman zaman daha da ağırlaştırdığı ve derece derece sürdürdüğü bir baskıdır. Öyle ki, Türkiye için nicedir açıklığa kavuşmuş iç ve dış koşullar karşısında bu baskı, toplumun üstüne bindirilmek istendiği belli olan ve işte bu şimdilerde mücadelesi hazırlanan ve hızlandırılan bir «sağ» baskıdır..

Gerçeğe bakarsak, her iktidar bir baskıdır. Çünkü, toplumsal ve iktisadi temelini bulduktan sonra, bir hu-

kuk düzenini ve bu düzenin emrediciliğini de birlikte getirir. Fakat azınlık ve çoğunluk sorununun çıktığı her yerde, çoğunluğu temsil etmesinde tercihe varılan bir iktidar, şu yukarıdaki anlamda bir «sağ» baskı olmayacaktır. Şimdi CHP, işte bu açıdan bir açıklığın aranması peşindedir. Dar gelirli ve ezilenlerin iktidarı olmak istemesi, toplumsal farklılıklar orantısında kendisinin böyle bir baskı aracı olmayacağını; sadece o sınıf yaklaşımında bulunan kimselerden bir temsilcilik almayı amaçladığını gösteriyor.

Toplumların aldığı biçimleri şartlayan, hiç kuşkusuz, oralarındaki üretim yöntemleridir. Bu yöntemler değişikçe toplumlar da, toplumdaki ilişkiler de değişecektir. Bu değişiklikler gidip gidip en üst hukuk ilişkileri demek olan devlet biçimlenişine ve iktidar oluşmasına kadar yukarıda, maddi ilişkiler olarak da günlük yaşama kadar aşağıda etkilerini gösterirler. Şimdi bu sonuncuları —ezilenler ve dar gelirli diye nitelendiği kimseler, kümeler düzeyinde— savunacak ve ister istemez de değiştirmek gereğiyle karşılaşacak olan CHP'nin veri kaçınılmazlıkla bellidir: «Sağ»ın karşısına geçmek. Bu yerin CHP'ye sağladığı bir olanak da, uygulanageldiği biçimiyle niteliği belli olan kapitalizmin toplum üzerindeki baskısını kaldırmak için, o toplumdaki ezilenlerden (değer yaratanlardan) destek görmektir. Üretim biçimi kadar o üretimin dağılması da, topluma bölüştürülmesi de, «sağ» karşısındaki «sol»dan beklenen «demokratik» atılımı arasındadır. Eğer, bu «demokratik» niteliyesiyle, bu atımların en barişçi yollardan yapılması kasıtlanıyorsa, bunun için ön koşulları içinde bulduğumuz seçim en iyi fırsattır.

Seçmenine açıklıkla bir program ve bunun uygulanmasını vadeden CHP'yi amiyane «halkçılık»tan kurtaracak olan da, bu içerikte bir halk olmaktır. Belli birtakım toplumsal kesitlerden hareketle, onların adına beklenen iktidar da bunu gerekli kılıyor.

Türkiye'de —iç ve dış olayların da ışığında— artık sömürünün güçleştiği görülüyor. Böyle bir durumda bu sömürünün olağanlığı da, artık kuşku ve çeşitli karşı çıkışlarla sarsılmaktadır. Bunun için, ortada kuramsal olarak tartışmalarla yetinilecek bir konu değil de, toplumsal bir değerlendirme vardır. Bir tutum tutturmak ve bir davranışa girmek vardır. Ürettiğini fiili tekelere ya da resmi himaye gören dev işletmelere maleden üretici, kurulu düzenin kendi yararına bir denge değişikliğine uğratılması konusunda aydınlıklara varmıştır. Özgür basında ya da özerk kamusal haberleşme araçlarındaki —sıradan— anketler bile bunu yaratmakta ve yaymakta, hem de ispatlamaktadırlar. (Milyonlar dağıtan İTÜ banka reklamı arasında, devletten ya da onun hukukundan imdat bekleyen ve hiç bir toplumsal güvenliği bulunmayan yüzler, kendi ağızlarıyla içinde yaşadıkları «insanca» olmayan koşullardan söz etmekte...).

Toplumsal görünüş böyle olduğu içindir ki, bir siyasal örgüt ve iktidar adayı olan CHP'nin ne olduğu değil de neler yapacağı önemlidir. Bunun yanında da şimdi gittikçe açıklık kazanan, etkilemekte kararlı olduğu toplumsal ilişkilerin değişimi daha daha önemli olmaktadır.

Yakın süreye kadar —bugün bile — iktidarın korunaklılığını yaptığı iktisadi ilişkiler, hep bu sıralar «sağ»ın ileri sürdükleri olmuştur. Ne var ki, hep de bulanıklık ve kararsızlık taşıyan bir dille anlatılmış, ne olduğu tam anlaşılmamıştır. Ancak sözler olaylarda gelişince, neyin kimler çıkarına döndürülmek istendiği ve ısrarla hep döndürüldüğü, nelerin kimleri çarkları arasında ezdiği —hemen — belli olmuştur.

Şimdi, CHP bu bulanıklığa bir son vermek için, siyasal tercih potansiyelinin çoğunluğuna, yeni birtakım ilişkiler biçimleri vad ediyor. Vadetmek bir yana bu yeni ilişkiler, bu sıralar topluma artık vazgeçilmez — alternatifi bulunmayan — bir kurtuluş yolu diye de görünüyor. Toplumdaki insanların iktisadi koşullardaki yanyana gelişinden — toplumsal kimliğinden — başka türlü oluşabilecek bir siyasal örgüt düşünemeyeceğine göre; bu iktisadi koşullarda yer alan kimseler açısından elbet iktidar da kesinlikle bir yer tutacaktır. Bu duruma göre, iktidar olmak

istemekle CHP'ye düşen görev, (ezilenler kavramının çok bulanık olmasına rağmen) tekniklerdeki ve uygarlıktaki gelişmeyi belli birtakım toplumsal birimlere gerçekleştirmekten önce, onları bu gelişmeyle doğacak nimetlere sahip kılmaktır.

Dünyanın içinde bulunduğu bunalımları Türkiye'ye en az etkili kılabilmek için, bu ülkenin eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzeye varması gerekiyor. Dış siyasal baskılar ve iktisadi baskılardan uzakta kalabilmek için, çalışan insanların Türkiye'de bu emeklerinin tam karşılığını gerçekleştirecek toplumsal ve yeni ilişkilere ihtiyaçları vardır. Bunun üzerine kurulmuş bir güvenliği veren iktidar, çok değişik yönde, şimdi «sağ» ittifaklar kuranlar kimlerse onların karşısında bir iktidar olacaktır.

Bunu, bu dönem denemek isteyen CHP'dir.

Dr. Memetcan Köksal

19 Aralık

Siyasal İktidar Yenileşmesi

Anayasa kuramı (teorisi) yüz yıldan beri, burjuva ya da liberal hukuk devletinden söz etmede sakınca görmeye başlamıştır. Çünkü burjuva toplumu ve onun siyasal iktidarı kavramı, bir değişime göstermeye başlamıştır.

Bir başka deyişle, 1776 - 1789'larda, Atlantik'in her iki yanında, klasik burjuva toplumları tam olgunluğuyla meydana gelmişti. Bu yüzden Birleşik Amerika'da ve Fransa'da iki siyasal devrim, bu burjuva toplumlarını kütüğe geçirmişti (tescil etmişti). Onları, siyasal iktidar sahibi kılınmıştı.

1896'larda da, Almanya'da, bu kez bir sosyal reform, burjuva toplumu ile siyasal iktidarı bütünlemiştir.

Burjuva toplumu nedir? Onun klasik anlamı ne idi?

Bunu, çağlarının devrimsel görüşü olarak şu nitelikler içinde gösterebiliriz:

a) Burjuva toplumu; kültürel, ve özellikle ekonomik alanlarda «kültürel ve ekonomik yaratıma»ya, devletin karışmadığı bir toplumsal düzendir. Bu nedenle de, burjuva toplumu; kültürel ve ekonomik yaratma alanlarında «bireyin kendi başına, ve bizzat karar verme hakkını» elde ettiği bir toplumsal çatıdır.

b) Böylece burjuva toplumu; kültürel, ve özellikle ekonomik yaratmanın sürecini, serbest bir verim yarışmasına (rekabete) bırakan; bu sürecin tüm bireysel olanakları, böyle bir yarışma içinde kendiliğinden düzenlenmesine elveren bir toplumsal ilişkiler örgüsüdür.

c) Burjuva toplumu, öylesine toplumsal bir devrim içindeki ki orada kültürel ve ekonomik yaratma; «kendiliğinden düzenleniş»e bırakılmıştır. Bu düzenleniş içinde en yüksek verim düzeyine çıkılabileceği umulmaktadır. Böylece de «karar verme hakkının sahibi» kılınmış olan yeni bir toplumsal tabaka yaratılmıştır. Bunun yaratma sürecini ve olanaklarını gereği gibi verimlendirebilmek için eski toprak sahipliği düzeniyle ayrıcalıklı durumların kaldırılması ve tüm malvarlıklarıyla eğitim olanaklarının bu yeni toplumsal tabakanın sahipliğine açık tutulması kabul edilmiştir.

Öylece burjuva toplumu; klasik anlamı ile, kültürel

ve ekonomik yaratma alanına «devlet karışmazlığıdır». Bu yaratmayı -karar verme, karar sürecini yürütme evrelerinde- «bireye bırakmacılık»tır. Bireyi; bunu yapabilmesi için, tüm malvarlıklarına ve eğitim olanaklarına sahip bir yeni toplumsal tabakanın üyeliğine kavuşturmacılıktır. Bireyi, bunlardan alıkoyan eski ayrıcalıkların kaldırılmasına yönelmiş dinamik bir toplumsal hareketçilik-tir.

İşte, burjuva toplumunda siyasal iktidar dediğimiz olay, bu toplumsal düzene, böyle bir toplumsal harekete göre biçimlendirilmiştir.

O zamana kadar siyasal iktidar, merkezsel krallıkların ellerinde toplanmış bir yasama - yürütme - yargı merkezciliği ve mutlakiyeti idi.

Birleşik Amerika'yı yaratan, Fransa'yı değiştiren siyasal devrimlerle, Almanya'yı geliştiren bir sosyal devrimin sonucu olarak siyasal iktidar, şimdi artık, «kuvvetler ayrımı» ile bu merkezleşmeden kurtulmuştur. «İnsan hakları doktrini» ile sınırlanmadan dolayı da bu mutlakiyetten soyulmuştur.

Böylece siyasal iktidar; bir yeni sosyal modele göre -yukarıda söylenen burjuvalaşmış toplum modeline göre- modernize edilmiştir. Bu yeni toplumsal tabakanın yaratılmasına, topluma amaçlar çizen, bu amaçlar içinde bu yeni toplumsal sınıfın yararına yeğlemelerde (tercihlerde) bulunan, bu yeğlemeleri gerçekleştirecek bir devlet düzeni; kuran ve işleten, bu düzen içinde ancak, bu yeni sosyal kategori yararına işlemlerde bulunan bir güç olmuştur. Böyle bir güç olarak örgütlenmiştir.

Bu yeni siyasal iktidar modernizasyonu ile; Bireyin, eski ayrıcalıkların sahibi olan saray - toprak - eğitim - kültür soylularının egemenliğinden kurtulmasına (eşitliğe) varılmıştır. Birey, böyle bir kurtuluşluktan gelen serbestlik içinde, kendisinin ve toplumun kaderi için bağımsız olarak karar verme ve bu kararı uygulama olanına (özgürlüğüne) kavuşmuştur. Devletin, ona bunları sağlaması, ve başkalarının da buna engel olamaması için

gerekli bir siyasal örgütlenmeye, uygulamalara, yatırım gücüne (müeyyidelere) geçmesi yolu (güvencesi) açılmıştır. Kültürel ve ekonomik yaratmaların tüm mal sonuçlarını tüm kendisine maletme olanağı ile (mülkiyet ile) hak sahipliği kılınmıştır.

İşte, burjuva toplumu (klâsik anlamı ile) bu nitelikte bir toplum olmuştur. Onun siyasal modernizasyonculuğu da, bu anlamlarda eşitlik - özgürlük - güvence - mülkiyet temellerine dayanmıştır.

Zamanla da klâsik burjuva toplumu, modern endüstri devriminin kendine getirdiği olanakların merkezleşmesi sonucu, bir zümresel tekelcilik düğümü üzerinde bir endüstri toplumu yaratma yolunu açmıştır.

Bu endüstri toplumu, bir yandan, ileri tüketim olanakları yaratırken, bir yandan da, sosyal yoksullukların artmasına da yol açmıştır. Siyasal iktidar ise, zümresel tekelciliğin aracı halinde kalmakta sürüp giderek, yeni sosyal - ekonomik - kültürel gereksinmeler içinde bulunan ve gittikçe varlıkları tehlikelere çarpan yeni tabakaları korumağa yetmemeye başlamıştır.

Burjuva toplumunun, eşitliği - özgürlüğü - güvencesi - mülkiyeti, «hukuk devleti»nin gösterdiği tüm gelişimlere karşın, zümresel tekelciliğin değerleri ve kurumları olmağa dönüşmüştür.

Oyle ise, yeni endüstri gelişimlerine özgü bir toplum sistemi, ona uygun bir ekonomi - kültür örgütlenmesi doğmalı idi ve böylece de yeni bir siyasal iktidar modernizasyonculuğuna varılmalı idi.

Çağımızda dünyanın ve Türkiye'nin bunu aradığını sanıyoruz. Şimdi artık, eski hukuksal - siyasal değerler yeni anlamlar konusunda olmakta olan değişimi şöyle görüyoruz:

Özgürlük; artık, bireyin, kendi olanakları ile yetinilendirilerek, toplum içindeki zayıflığı ile bırakılması serbestliği değildir. Özgürlük; insanın, kendini kategorisi içinde ve kategorisiyle birlikte «inşa» etmesi serbestliğidir. Dolayısıyla, kategorisinin, geleceğin siyasal iktidarı olmak üzere gerekli hareket rahatlığını kazanmasıdır. Böylece özgürlük; tüm ekonomik - sosyal zayıflıkların giderildiği bir ortam içinde, insandan ve sosyal kategorisinden, sömürü teşkil edebilecek hiçbir «ivaz»ın alınmamasıdır.

Eşitlik; artık kanunsal bir soyutlama değildir. Çoğulcu toplumun içindeki yoksul kategorilerin, bunlardan kurtulup kendi kategorilerinin siyasal gücünü kurmada, endüstri toplumu devletine katılmada, aynı olanaklara sahip olmasıdır.

Güvence; soyut bireyin ve toplumsal hareketin varlığını sürdürme örgütlenmesi değildir. Tüm sosyal kategorilerin; karar sürecini etkilemesi, karar verme yerine doğru yöneliş olanağının işlerliği, devletin de bunu kefalet altına alacak yolda örgütlenmesidir.

Öyle ise yeni siyasal iktidar modernizasyonculuğu; sırf burjuva toplum yapısını koruma hususunda, hele onun zümresel tekelciliğini koruma hususunda bir «karar - uygulama - denetim» süreci değildir artık.. Yeni siyasal iktidar modernizasyonculuğu; doğan ileri endüstri toplumu içinde, bunun «çalışma» süreci içinde bütünleşmiş kategorilerin dinamizmini demokratik yolda kurma, ve onu toplumu geliştirme işine yansıtmasıdır. «İktidar» olayının buna göre bir hukuksal - siyasal kurumlaşmasıdır.

Prof. Bahri Savcı

11 Nisan

Türkiye, Kıbrıs Türklerini Kurtarıırken Yunanistan'ın da Kaderini Değiştirdi

1974, Türkiye için gerçekten bir kader yılı oldu. Türkiye'nin yıllardır uykuya yatırılmış, özellikle dış sorunları hep bu yıl içinde, bu kez artık kaçınılmaz gerçekler olarak su yüzüne çıktı. 1974, Türkiye - Yunanistan, Türkiye - ABD, Türkiye - İngiltere, Türkiye - Fransa, Türkiye - Sovyetler ve Türkiye - NATO ilişkileri açısından gerçekler yılıydı.

Türk ulusu için bu defa da dış politika açısından büyük önem taşıyan bu yılın dev olayı hiç kuşkusuz Kıbrıs'tı. Doğu Akdeniz'in bu yeşil adasında ulaşılan başarı, yanı sıra bazı acı gerçekleri de ulusumuzun gözleri önüne serdi.

Şimdi Kıbrıs olaylarını ve bu olaylar öncesi ve sonrası su yüzüne çıkan gerçekleri, bir kez daha birlikte analım...

1974 yılı başındayız. Türkiye'de seçimler yapılalı 3 ay olmuş. Halkın sevdiği genç lider Bülent Ecevit'in önderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi seçimlerde en çok oyu almış ve en çok milletvekilini çıkarmış. Ancak tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip değil. Başkent Ankara'da hükümet bunalımının giderilmesi için yoğun çalışmalar yapılıyor. Sonunda 25 ocak günü, CHP - MSP koalisyonu gerçekleşiyor.

Dikkatle bakıldığında, dış sorunlar daha ağır basıyor. Ecevit ve iltidarı, seçim öncesinde verdiği bir sözü tutuyor. 12 Mart sonrası Erim Hükümetinin ABD baskılarını sonucu koyduğu haşhaş ekimi ile ilgili yasağı kaldırmaya hazırlanıyor. Amerika, Türkiye'ye öfkeli artık... ABD Kongresi, yazarlar, konunun iç yüzünü bilmeyen kamuoyu ateş püskürtmektedir Ankara'ya. Türkiye'nin ABD çıkarlarına ters düştüğü her olayda olduğu gibi, «Türkiye'ye yardım kesilmelidir» tehditleri savurulmaktadır.

Yine bu aylarda gelişen dış olayların en önemlisi, Türk - Yunan ilişkilerini temelinden sarsmaya başlayan, bazı Yunan girişimleridir.

Akdeniz'in bir başka kaderci halkı üstünde sulta kurmuş hüküm süren Yunan Cuntası, Ege Denizini bir Yunan gölü haline sokma düşleri içine girmiştir. Cunta bir yandan da, yine Türkiye'nin bir yaşam sorunu olarak gördüğü Kıbrıs Adasında oyunlar tezgâhlamaktadır.

Ege Denizindeki kıta sahanlığında zengin petrol yatakları bulunduğu yolundaki ön bulgular da Cuntanın iş-tahını kabartmaktadır.

Ancak Ecevit Hükümeti Yunan diktasının oyununa gelmeden, yoğun bir çalışma içine girmiş, dünya kamuoyunun büyük bir kesimine, Türkiye'nin binlerce kilometrelik sahiline sahip olduğu Ege Denizi'nin bir Yunan gölü olamayacağını anlatmıştır.

Arada Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan toplantılar, iki ülkenin bu sorunu görüşme yoluyla çözümlenecekleri ortamı yaratamamıştır. Artık son umut, Ecevit'in Yunan Başbakanı Andruçopulos'la Brüksel'deki buluşmasına bağlanmıştır.

NATO Ülkeleri Hükümet Başkanları düzeyinde bir toplantı için bir araya gelen Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, Yunan Cuntasının Başbakanı Andruçopulos'la 26 haziran çarşamba günü Brüksel'deki NATO Merkezinde buluşur. Ama bu toplantı daha başından umut kırıcı olmuştur. Eski bir muhasebeci olan Yunan Başbakanı, Ecevit'in elini bile sıkmaktan kaçınmıştır. Nitekim toplantı sonunda ortaya çıkan gerçek, Türkiye - Yunanistan ilişkileri için olduğu kadar, NATO'nun güneydoğu kanadı ve Ege barışı için de acı olmuştur.

Ecevit şöyle diyordu:

«Yunan rejimi şimdiye kadar, kendisine suni payandalar yaratabilmek için, kendi halkına Türkiye'yi bir kâbus gibi gösterme gayretindeydi. Brüksel toplantısından sonra, bu gayretler artık sonuç vermiyecektir. Çünkü kimin barışçı olduğunu, kimin gerçek barıştan yana olduğunu bütün dünya gibi Yunan milleti de anlamıştır.»

Diplomatik alan, bu gelişmelere sahne olurken, Yunan Cuntasına vücut veren faşist kafalı generaller, başka hesaplar da yapıyorlardı.

Yunan Cuntasının önde gelen kişisi, gizli polis şefi General Yuannidis, ABD Büyükelçiliği karşısında «Klinik» adı verilen merkezinde, ince hesaplar yapıyor, planlar düzüyordu.

— Azılı EOKA'cı General Grivas'ın ölümünden sonra, Yunanistan Kıbrıs üstündeki denetimini gün geçtikçe yitiriyor. Makarios, dünya kamuoyunun gözünde onuru sıfır olan Cuntayla işbirliği yapmaktan giderek kaçınıyordu.

— Şimdi öyle bir oyun tezgâhlarmı ki, bu hem Makarios'un Adada sonu olur, hem de Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesinin en büyük aşaması sayılırdı. Tabii bu arada Türkiye ve onun ilerici lideri Ecevit de derslerini almış olurlardı.

Yuannidis'in aklına göre, planı mükemmeldi. Kıbrıs'ta dilediğini gerçekleştirebileceği askeri altyapıya sahipti. Makarios'u devirmek ve Adaya elkoymak çok kolaydı. Yalnız, bir nokta unutulmamalıydı. Plan Cuntanın destekçisi Amerika Birleşik Devletleri tarafından da onaylanmak gerekirdi.

Atina'da ilk bir haziran sabahı, halk işine gücüne giderken, Amerika'nın Cunta şağı Büyükelçisi Henry Tasca da, Yuannidis'in kliniğini ziyaret ediyordu. Plan kendisine anlatıldı. Tasca gerçekten keyiflenmişti. Kıs kıs gülüyordu. Plan başarılığında hem bu başarıda bir payı olacak, hem de Türk düşmanlığını bir ölçüde tatmin edecekti.

Cok geçmeden Tasca, Yuannidis'e yeşil ışığı yaktı.

Gerçekte bu yeşil ışık, Yunanistan'ın kendi felâketini hazırlıyordu..

1974 yılının temmuz ayı başındayız. Olayların ağırlığı Lefkoşe ve Atina'ya kaymış durumda...

Ankara'da Dışişleri Bakanlığına gizli şifre telgraflar yağıyor...

Makarios endişeli, kaygılı... Artık Atina Cuntasının kendisini devirmek istediğini Makarios öğrenmiş bulunuyor. Papaz bir kurtarıcı bulmak umuduyla, darbe hazırlıklarını belirten kanıtlarını yabancı basına açıklıyor.

Kıbrıs'taki Rum askeri gücünün denetimini yitirdiğini itiraf eden Makarios şunları söylemektedir:

«Ada'da bulunan Yunanlı subaylar, Rum Ulusal Muhafız Gücünü bir ısgal ordusu haline getirmek çabasıdadırlar, bu güç artık, şiddet eylemlerinin tek suçlusu EOKA-B örgütünün dayanağı ve ıkmal kaynağı haline gelmiştir.»

Atina'da ise, tehlikeli oyunu farkederek bazı Yunan diplomatları, bu büyük sorumluluktan yakalarını sıyırmak umuduyla istifa etmektedirler.

Yunan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Vlahos'la Türkiye Masası Şefi Cunis'in istifa haberlerini Dışişleri Bakanı Tetenes'in istifası izliyor.

14 temmuz pazar günü, Yunan halkı plâjlerde, kırlarda, meyhanelerde, yedi yıldır süregelen anlamsız bir tatil gününü daha, ıktıyla, yasaklanmamış şarkılarla geçirmektedirler. Cunta yöneticileri ise Atina'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayında General Gizikis'in başkanlığında Kıbrıs'ın kaderini konuşmaktadırlar. Bir başka deyişle kendi kaderlerini...

Toplantıda karar verilmiştir. Makarios'un Yunan subaylarının Kıbrıs'tan geri çekilmesi yolundaki istemine güllünüp geçilmiş ve General Yuannidis'in planı onaylanmıştır.

Cunta böylece avlıyacağı kuşların hesabı içindedir.

— Kıbrıs'ta Enosis gerçekleşecektir...

— Cuntaya burun kıvıran büyük ülkeler, güçlenmiş olan generallere yine kulak vermek zorunda kalacaklardır...

— Türkiye'de kişilik sahibi bir dış politika izleyen Ecevit de, Kıbrıs'tan esecek Yunan damgalı başarı rüzgârının etkisiyle devrilecek ve yerine geçecek güçsüzler, Atina'ya boyun eğeceklerdir..

14 temmuz günü, Yunan Cuntasının içinde olduğu hesaplar işte bunlardır.

Aynı gece, Olympic Havayollarının bir Boeing-727 uçağı, içinde pek az yolcu ile Atina'dan Lefkoşe'ye doğru yola çıkar.

Yunanistan artık, dönüşü olmayan bir nehrin akıntısına kapılmıştır kendini.

Saldırı başlar. Makarios'a bağlı polis örgütü, sarayı korumakta direnmektedir. Bir zamanlar Makarios'un Türklerle karşı kullanmak amacıyla satın aldığı tank ve toplar bu kez kendi sarayını dövmektedir. Direnme zayıflarken, yılların kurt politikacısı Makarios, kılık değiştirip kaçmayı başarmıştır. Makarios dağ yollarından doğduğu yer olan Baf'a ulaşır.

Bu arada Ada'daki Rum radyosu, Makarios'un öldüğünü, Kıbrıs'ta «Yunan Cumhuriyeti» ilân edildiğini bildirmektedir.

Aynı günün sabahı Ankara...

Bülent Ecevit erken kalkmıştır. Özellikle o'nun için önemli bir gündür 15 temmuz pazartesi. Amerika gibi bir deve meydan okuyup kaderlerini akladığı haşhaş üreticilerinin memleketi Afyon'a gidecektir.

Tıraş olur, giyinir. Afyon'da yapacağı konuşmanın notlarına bir göz atar. Zor bir olayın altından kalkmış olmanın mutluluğu içindedir. Amerikan toplumunun kendi yanlışlarından doğan bir rahatsızlığın, yoksul Türk köylüsüne ödettirilemeyeceğini anlatacaktır halkına.

Dışişleri Bakanlığının kasa kapılı haberleşme merkezinde nöbetçi memurlar, diğerlerine benzer tekdüz bir gecenin sabahına ulaşmışlardır. Az sonra nöbeti devredip evlerine gideceklerdir. Ansızın Lefkoşe Büyükelçiliğine bağlı makina tıkrırdar. Kıbrıs'ta Yunan darbesi haberi Ankara'ya da ulaşmıştır...

Bülent Ecevit, serinkanlı fakat artık düşüncelidir... Afyon'a gider ve hemen döner.. Afyon'da Başbakanın ağzından çıkan şu sözler, Türkiye'nin kararlı tutumunu simgelemektedir:

«Bütün dünyaya, yakın uzak komşularımıza şunu söylüyorum. Kimse Kıbrıs'taki kargaşalı fırsat bilerek Türklerin haklarına dokunmaya kalkışmasın. Hiç bir oldu bittiyi kabul etmeyiz. Türklerin haklarına el sürdürtmeyiz, sürdürtmeyeceğiz.»

Kıbrıs'tan gelen haberler, Adada durumun gerçekten kaygı verici olduğunu göstermektedir. Makarios devrilmiş ve Baf'tan sonra sığındığı İngiliz üssünden uçakla kaçmak zorunda kalmıştır.

Yunan Cuntasının Kıbrıs'ta iş başına getirdiği adam, tam bir Türk düşmanı, azılı EOKA'cı Nikos Samson'dur. Aşırı sağcı görüşleriyle tanınan Mahi gazetesinin sahibi ve başyazarı Samson'un bir özelliği de katilliğidir.

Ankara bu kez kesin kararlı bir görünüş içindedir. Siyasal ve askeri çok yönlü tedbirler alınmaktadır. Bu arada Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Grubiakov, Cumhurbaşkanı ilk 70 dakika süren bir görüşme yapar. Sızan haberlere göre, bu görüşmede Büyükelçi, Tür-

kiye'nin Devlet Başkanına, «Müdahale hakkımızı kullanmamıza, Sovyetlerin karşı olmadığını» bildirmiştir.

Başbakan Bülent Ecevit, barışçı çabaların sonuna dek sürdürülmesine kararlıdır. Ecevit 17 temmuz çarşamba günü Londra'ya uçar. Heathrow Havaalanından doğrudan gittiği Başbakan Wilson'un Downing Sokağı 10 numara-daki evinde, zorlu bir pazarlık başlamıştır.

Ecevit, Wilson'a, Türkiye'nin görüşünü şöyle açıklar: «Yunanistan Ada'da fiili bir durum yaratmıştır. Kıbrıs'taki Türk toplumunun mal ve can güvenliği tehlikeydedir. Türkiye 16 haziran 1960 tarihli Garanti Anlaşması'nın 4. maddesi gereğince duruma müdahale etmeye kararlıdır. İngiltere de taraf olarak Türkiye ile birlikte duruma müdahale etmelidir.»

Yapılan uzun konuşmalar sonunda, İngiltere'nin Türkiye ile birlikte eyleme geçmeye istekli olmadığı ortaya çıkar.

Londra'da iki gün süren görüşmeler sonunda, Türkiye'nin faşist Yunan Cuntasının yarattığı oldu - bittiye tek başına müdahale edeceği gerçeği ortaya çıkmıştır.

Ecevit yine barışçı bir çözüme olanak sağlamak amacıyla İngiliz meslekdaşına 24 saatlik bir süre tanıyıp Ankara'ya döner.

Bu arada Amerika da devreye girmiştir. Joseph Sisco adlı Amerikan diplomatı, Türkiye'nin müdahalesini önleme amacıyla çaba harcamaktadır. Sisco, Londra'dan sonra, Ankara - Atina arasında mekik dokur fakat bir sonuç alamaz.

Çıkarmadan birkaç saat önce, Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in, ABD Başkanı Ford'un temsilcisi Sisco'ya söylediği sözler gerçekten ibret vericidir.

Ecevit, daha önceki yıllarda, Johnson'ların, Nixon'ların Türkiye'nin hakkı davasına sahip çıkmadıklarını, her defasında Türkiye'ye engel olduklarını Sisco'ya hatırlatıp, şunları söyler:

«Bundan 10 yıl önce gene böyle bir geceyarısı bir Amerikalı diplomat gelerek Kıbrıs'a müdahale edilmemesini istemişti. Tarih tekerrür eder ama hatalar tekerrür etmez. O zaman siz müdahaleyi önlemekle hata ettiniz. Biz de bu isteğinizi kabul etmekle aynı hatayı işledik. Bu sefer aynı hatayı işlemeyeceğiz.»

20 temmuz cumartesi gününün ilk saatlerinde, Cumhuriyet Hükümeti, Kıbrıs'ta gerekli harekâtı yapması için Genelkurmay Başkanlığına yeşil ışığı yakmıştır. Ve sabah 5 sularında aydınlanan Akdeniz'le birlikte Türk Hava Kuvvetlerinin jet uçakları Adadaki Rum askeri hedeflerine bomba yağdırmaya başlarlar. Nakhiye uçakları ve helikopterler Lefkoşe çevresine paraşütçüleri indirirken, deniz piyadeleri de Girne sahillerine ayak basmaktadır.

Türkiye'nin Kıbrıs'ta giriştiği askeri harekât bir gün gibi kısa sürede sonuçlarına ulaşır. Girne limanı ve bu limanı Lefkoşe'ye bağlayan yol ile geniş çevresi artık Türkiye'nin denetimindedir. Türk ordusunun Kıbrıs'taki varlığı, Türk toplumunun sarsılmaz güvencesi olmuştur. 22 temmuz pazartesi gecesi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ateşkes kararı taraflarca kabul edilir.

Türkiye'nin Kıbrıs'ta patlattığı şamar, Atina'da da ses vermiştir. Panik içindeki Yunan Cuntası darma dagan olmuş, ülkede sivil yönetime geçme kararı alınmıştır. Kıbrıs'ta katil Samson istifa etmiş, yerine ılımlı kişiliği ile tanınan Glafkos Klerides atanmıştır. Gerek Konstantin Karamanlis'in Atina'ya dönüşünde ve gerek Samson'un azlinde ABD'nin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye'nin askeri başarısının engellenemeyişini hazmedemeyen Atina, NATO'nun askeri kanadından çekildiğini de açıklar. General Yuannidis'in yanlış hesabına ilk kez «Okey» diyen CIA, şimdi telaş içindedir.

Bu arada ABD Dışişleri Bakanı Henri Kissinger'in telefon diplomasisi ilgi çekmektedir. Kissinger ile Ecevit arasındaki telefon görüşmesi sayısı bazı gün 10'u aşmaktadır.

Şimdi artık Kıbrıs'a sürekli bir barış getirmeyi amaçlayan görüşmeler başlamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Turgut Güneş, İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros, İsviçre'nin Cenevre kentinde buluşurlar. 25 temmuz'da başlayan görüşmeler 5 gün sürer ve Türk tarafının tam bir başarısı ile sonuçlanır. Ada'da güçlü olan Türkiye artık Konferans masalarında da güçlüdür. İlk tur görüşmeler sonunda Türkiye'nin Ada'daki varlığı taraflarca da kabul edilip belgelenir.

Cenevre'de ikinci tur görüşmeler 8 ağustos'ta başlar, bu ikinci tur görüşmelerde, Kıbrıs devletinin alacağı yeni biçim konuşulacaktır. Türkiye soruna sürekli çözüm olacak, aynı zamanda Kıbrıs'ın bağımsızlığını koruyacak bir formül sunar. Coğrafi Federasyon birbirlerine güvenlerini yitirmiş iki topluma hem ayrı yaşama olanağını yaratacak, hem de bu toplumların federatif bir devlet içinde varolmalarını sağlayacaktır. Ancak ikinci tur görüşmeler, Yunanistan'ın devamlı olumsuz bir tutum izlemesi nedeniyle sonuca ulaşamaz ve Türkiye'nin Ada'da ikinci harekâtı başlatması kaçınılmaz olur.

Ada'nın batısındaki Lefke kasabasından, doğudaki Magosa limanına kadar uzanan bir çizginin kuzeyini ele geçiren Türkiye artık Kıbrıs'ın yüzde 40'ını kontrol etmektedir.

İkinci barış harekâtından sonra, akıllarda iz bırakan olaylar, Rum vahşetini sergileyen toplu mezarlar, eli kolu bağhyken vurulan gazeteci Adem Yavuz'un acı ölümü, çığırılmış Rum tedhişçilerin ABD'nin Lefkoşe Büyükelçisini katletmeleri, Amerikan Kongresinin Yunan yanlışlıklarına binmiş üyelerinin, Türkiye'ye baskı yapmak için ilhde bir askeri yardımı kesme için aldıkları kararlar dır.

Şimdi artık Türkiye, Kıbrıs'taki soydaşlarının yaşamalarını ve geleceklerini güvence altına almış olmanın rahatı içindedir. Soruna çözüm ise elbette zaman içinde gelecektir ve bu çözüm iki askeri harekâtla, gücünü dünyaya tanıtmış olan Ankara'nın görüşlerine elbette ters düşmeyen bir çözüm olacaktır.

Cumhuriyet

1 Ocak 1975

Hava Yeniden Sertleşirken

Sovyetler Birliği ile Amerika arasında yumuşama ve yakınlaşma havasının sona ermekte olduğu, iki ülkenin de kamuoyunda beliren değişik tutumlardan anlaşılmaktadır.

Gerçi uluslararası konulara bakıldığında zaman, yeni-

den soğuk savaşa dönmeyi gerektirecek bir durum görünmüyor. Yeryüzündeki bütün yerel çatışmalar, değişik biçimlerde çözüme bağlanmıştır. Vietnam'da da, Ortadoğu'da da zaman zaman silâh sesleri duyulsa bile, barışçı öngören metinlere dayanmaktadır bu buhranlar... Sonuç-

ta, dünya 3 - 4 yıl öncesine oranla, hayatının en savaşız yıllarını yaşamaktadır.

Ne var ki, özellikle Amerikan kamuoyunun büyük kesimi Sovyetlere ateş püsküren bir tutum içindedir şimdi... Ve her zaman olduğu gibi bu tutum, kaynaklarını yüksek Amerikan yönetici çevrelerinde bulmaktadır.

Gazete ve dergilerde, Sovyetlerin askeri güçlerini artırdıkları, nükleer yarışta öne geçtikleri yazılıyor. Özellikle deniz gücünde, Amerika'nın geride kaldığı yazılıyor. Sovyet - Amerikan ticari ve teknolojik işbirliğinden sadece Moskova'nın yararlandığı öne sürülüyor. Ve hattâ, 1975'de yapılması tasarlanan Sovyet - Amerikan ortak uzay uçuşunun iptal edilmesi gerektiği, bundan Amerikanın zarar göreceği iddia ediliyor.

Bu değişik tutumun sebebi nedir? Özellikle bizler gibi büyük devletlerin politikasına birkaç yıl geriden ayak uydurmaya çalışan ülkeler açısından, bu sertleşme nasıl değerlendirilmelidir?

Amerikan sertleşmesinin kaynaklarından bir tanesine eğilelim... A.B.D. Dışişleri Bakanlığında Avrupa İşleri ile görevli Bakan Yardımcısı Hartman, Senato Komitesinde yaptığı 15 Şubat tarihli konuşmada, şu önerileri savunmuştur.

● Amerika (ve Batı) Viyana'daki karşılıklı Dengeli Kuvvet indirimi görüşmelerinde, henüz başlangıç dönemini geçmemiştir.

● Bu dönem, Avrupa'daki Amerikan Kuvvetlerinin azaltılacağı bir dönem değildir.

● Ortadoğu savaşı, Amerika ile Avrupa müttefikleri arasında daha hızlı bir danışma mekanizmasının gerektiğini göstermiştir.

Hartman, Sovyetlerin niyetlerinin iyi olmadığına bir delil olarak, Sovyet Komünist Partisi yöneticilerinden Ponomarev'in 18 Ocakta yaptığı bir konuşmayı gösteriyor. Ponomarev bu konuşmasında, kapitalizmin ve burjuva toplumlarının iç çelişkilerine ve muhtemel nihai buhranına değinmiştir.

Şimdi düşünebiliriz...

Acaba yakın tarihteki Sovyet - Amerikan dostluğunun en sıkı dönemlerinde bile, Sovyetler Marksist - Leninist ideolojilerinden vazgeçmişler miydi? Ya da, aynı dönemlerde, Amerikan kapitalizmi ile onun sözcüleri, komünist devlet sistemine ne zaman sevgi gösterdiler?..

Yalnızlıktan Kendimizi Kurtaralım

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın başlarına kadar yalnızdı. Nedenleri biraz farklı olmakla birlikte bugün de yalnızız. Batı uygarlığına dilsan zihniyetten kurtulmalıyız.

Gerek Kıbrıs ve Yunan sorunları ve gerek öbür dış ilişkiler vesilesiyle dünya ülkelerinin ve özellikle büyük devletlerin Türkiye'ye karşı olumsuz tutumundan çıkan sonuç şunu gösteriyor ki Türkiye yalnızdır, yapayalnızdır.

Fakat bunu, sadece bugüne özgü bir şey sanmak doğru olmaz. Bu daima böyle olmuş ve Türkiye daima yalnız kalmıştır. Bunun nedenlerini araştırarak olursak görürüz ki bütün sorumluluk Türk'ün kaderini çizmeye çalışan

Gerek Ponomarev'in, gerekse onunla aynı hiyerarşik düzeydeki politikacıların konuşmaları asla değişmemiştir. Buna karşı üst seviyedeki Brejnev'ler, Kosigin'ler sürekli barış ve işbirliğinden söz etmektedirler.

Amerika'da ise Savunma Bakanı Schlesinger'de başlayan sertlik havası, Nixon'daki bir suskunluğa ve kamuoyundaki bir sertliğe gelmiş dayanmıştır.

● Çünkü, Batı Avrupa ve Japonya'daki ekonomik buhranın yanında, Amerikan dış ödemeler dengesi düzelme göstermiştir. Amerika yeniden dışa açılmaya hazırlanmaktadır.

● Çünkü, Beyaz Sarayı bir buhrana atan Watergate skandalı, barış havası içinde bastırılmamaktadır.

● Çünkü, yüksek kara alıyan Amerikan tüketim kapitalizmi, durgunluk dönemine girmiştir ve bu durgunluğu askeri harcamalar yolu ile gidermek denenecektir.

● Çünkü, başta Fransa olmak üzere bazı Batılılar, ekonomik ve siyasal rekabetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bunlar ancak Avrupa'yı da içine alan bir gerginleşme havası ile bastırılabilir. Aynı tutum, muhtemel bir İngiliz İşçi iktidarı ile de söz konusu olabilir.

● Çünkü Süveyş'in açılması, Hind Okyanusu dengesi ön plâna getirmektedir.

Çünkü, çünkü... Bunlar uzatılabilir...

Sertleşme için sebep imâl etmekten kolay bir iş yoktur. Hattâ Soljenitsin'in öyküsü bile, sertleşmenin sebebi olabilir...

Bu hava küçük ülkelere, askeri harcamaları arttırmak ve sola karşı tutumu sertleştirmek biçiminde yansır genellikle.

Eğer kuvvet merkezleri tekleşmiş ve meselâ Batı Avrupa gibi bir merkez sosyo - ekonomik buhran nedeniyle nötrale edilmişse, dış politikada esnekliği sağlayacak alternatifler de bulunamaz...

Türkiye'yi belki 1974 içinde bu tehlikeler bekliyor. Yani Amerika'da imâl edilen gerginleşme havası, Türkiye'ye böylece yansıyor.

Ne var ki, Türk kamuoyu kendince daha bilinçlidir Amerikan kamuoyundan... Bu bakımdan suni sertlikleri, daha yumuşak bir hava içinde geçirmek olanağına da sahibiz...

Mehmet Barlas

23 Şubat

yöneticilerde ve güçlerdedir. Türkiye'yi yöneten güçler Türk'ü yalnız bıraktıracak ne varsa hep onu yapmışlardır.

Osmanlı devleti 19. yüzyılın başlarına gelinceye kadar yapayalnızdı. Dış âlemde kendine dost edinebileceği işbirliği ya da ittifak yapabileceği bir tek devlet yoktu. Çünkü kendi çıkarları gerektirse de yabancı devletlerle (Avrupa ile) ittifaklar kurmazdı. Körü körüne saplandığı Şariat zihniyeti bu tür ittifakları yasaklamıştı. Esasen Şariat yeryüzünü «Darül İslâm» (İslamların yaşadığı yerler) ve «Darül Harb» (Kâfirlerin yaşadığı yerler) diye ikiye ayırmış ve birincilere, bu sonuncularla işbirliği yapmak şöyle dursun aksine husumet halinde yaşamak zorunluğunu

yüklemişti. «Darül Harb» her daim savaş açılmak ve fethedilmek ve İslâma dahil edilmek durumunda olan yerlerdi. Osmanlı devlet adamları hemen her devirde «Her İslâm görüneni bizden ve Hristiyan olanı bize karşı tam manasıyla anlaşılmış sayarak politikalarını körlükörüne yürütmek yolunu tutmuşlardı». Bu değerlendirmeyi yapan Cevdet Paşa'dır. Ve bu satırları 1787 yılında Rusya'ya savaş açmak ve Kırım'ı geri almak imkânlarının araştırıldığı ve bunun için de Prusya ile ittifak yapma konularının ele alındığı ve fakat Ordu kadısı bulunan Şamizade'nin Kur'an'daki «Din düşmanlarını dost edinmeyiniz» şeklindeki hükmünü öne sürerek bu ittifakı Şeriat'a aykırı bulması olayı ile ilgili olarak yazar (1) Şöyle devam eder: «Avrupa ahvaline vakıf adamlar bulunmadığından çok defa bütün Hristiyanlara aynı nazarla bakılıyor, bunlardan biri ile öbürü aleyhine ittifaka gayret edilmiyordu. Rusya ile Avusturya'nın ittifakına (karşılık) Osmanlı devleti'nin başka Avrupa devletleriyle ittifak yapması hatıra gelmiyordu.

Oysa Avrupa'da mezhep anlaşmazlıkları bitmiş ve artık devletler kendi çıkarlarını (din ile bağlı kalmayarak) «ramaya başlamışlardı» (2). Bu tarihten onbeş yıl sonra, 1802 yılında Rusya seferine çıkan Napolyon Fransız ordusunun Bosna içinden geçip Polonya'ya doğru ilerlemesi için Osmanlı devletinden izin istedi. O sırada Osmanlı ordusu İstanbul'dan yola çıkıp Silistre'de Tuna kıyısında çadır kurmuş, Ruslara saldırma fırsatı bekliyordu. Napolyon Osmanlı ordusuna mümkün olduğu kadar yardımda bulunacağını söyledi. Ancak ne var ki böyle bir anlaşma ulema tarafından Şeriata aykırı ve «Mukades Cihadı bozar sayıldığından Osmanlı ordusu Napolyon ile işbirliği yaparak saldırıya geçebilecek ve olumlu sonuç alabilecek iken bundan vazgeçmiştir. Şeriat kaygusu memleket kaygusundan üstün çıkmış ve fırsat kaçırılmıştır. Ve bu her zaman böyle olmuştur. Ege Avrupa ülkeleri, ve özellikle Fransa, Prusya, Avusturya, Rusya, İngiltere çeşitli ittifak anlaşmaları ile kendi aralarında çatışmamış, aslında bu yalnızlık içerisinde Osmanlı Devleti daha Karlofça'dan itibaren yok olabiliyordu. Bununla beraber 19. yüzyılın başlarında artık Osmanlı devleti düşmana tek başına karşı koyamayacağını iyice anlamış olduğundan bu geçmişteki akılsız tutumuna yeni bir yön vermeye çalışmıştır. Atatürk ile birlikte din ve devlet işleri birbirinden tamamiyle ayrıldığından devletin dış siyasetini gökten inme emirlerine göre ayarlama devri son bulmuştur. Türkiye Atatürk ile birlikte yalnızlıktan kurtulmuştur.

Ancak ne var ki bugün yine yalnızca ve bu yalnızlığı gittikçe yoğunlaştırmaya çalışıyoruz. Fakat bugünkü yalnızlığımızın nedenleri biraz farklı. Her ne kadar o eski devirlerden kalma Şeriat zihniyeti «gâvur» düşmanlığını eski biçimiyle sürdürmekte değilsen de her şeyi kendimize düşman bilmekte Batıya sırt çevirme çarelerini sürdüren sesler duyulmaktadır. Buna bir başka önemli unsur da

na eklenmiştir ki o da uygarlık dünyası değerlerini en ilkel bir davranışla inkâr etmemizdir.

Halkımız bugün «kâfirlere karşı cihad et», «İslâm ile küfür birbirinin zıddıdır, birinin bulunduğu yerde öteki bulunamaz», «Kütürü ve kâfirleri kötülemek, onları aşağı tutmak gerekir.» «Kafirlerin kırılması İslâma güç verir» şeklindeki Şeriat eğitimi ile yetiştirilmekte ve devletimizin resmi bir kuruluşu da «İslâmdan başka dinlere rağbet edenler sapkıntılar» şeklinde resmi yayınlar yapmak suretiyle bu eğitimi desteklemektedir. Hükümetin bir kanadına mensup bir yetkili, «Turist ahlâksızlık getirir» derken bu demecilerinin altında Şeriat dışı milletlere beslenen nefret mi belirtilmek isteniyordu acaba? Durum bu olunca şunu açıkça kabul etmek gerekir ki, böylesine ortaçağ havasına sokulmak istenilen bir ülkeyi uygarlık dünyası elbette ki kendinden saymaz ve onu yalnız bırakmaktan kaçınmaz. Öte yandan uygarlık dünyasına karşı yalnız, yapayalnız kalmamıza neden olan bir başka husus vardır ki, o da fikir insanlarımızın reva gördüğümüz eziyetler ve haksızlıklar ile ilişkindir.

Kaç zaman vardır ki çeşitli ülkelerin aydın çevreleri bize karşı adeta bu yüzden bir husumet kampanyası açmıştır. Bizi aforoz etmek için gerekli ortamı hazırlamakla meşgullerdir. Son olarak Parlamentomuzdan çıkan af kanunu bu husumetin artmasına vesile yaratmıştır. Bütün yüzkızartıcı suçların insanlarını salıverirken fikir ve düşünce insanlarını af etmeyişiimizi uygarlık dünyası kolay kolay affetmeyecek ve bunun acısını şu veya bu şekilde çıkarmanın yollarını bulacaktır.

Geçmiş devirlerde ve özellikle Osmanlı devleti zamanında fikir ve düşünce yaşamlarına karşı takınılmış olumsuz tutumları ve kütür gelişmelerine vurulan darbeleri yeniden aynı şekline getirerek bugünkü tutumumuzu daha da sert ölçülere vurmak eğilimindedir Batı. Bizim Batı düşmanı kimi yöneticilerimizin ikide bir Yunanistan ve benzeri örnekleri ileri sürüp, bunları özü çanağı yapmaları yanlış bir davranıştır. Uygarlık dünyasının çeşitli nedenlerle minnet duyduğu bu ülkelere düşmanlıktan kendimizi kurtarmalıyız. Onların bize gösterecekleri tepkilerin çok daha şiddetli olabileceğini hatırdan çıkarmamalı ve bir gün kafamızı yerden yere vurmak istemiyorsak aklımızı başımıza toplamalıyız. Osmanlı Devletinin vaktiyle karşı karşıya kaldığı yalnızlık değildir bizim bugünkü yalnızlığımız. Çok daha tehlikeli (bizim bakımdan), çok daha yok edici bir yalnızlıktır bu...

Atatürk'ün çizdiği yol ve örnek bizi uygarlık dünyasında hemen saygın hale getirebilir.

(1) Cevdet Paşa Tarihinden seçmeler. İstanbul 1973, cilt I, sayfa: 183.

(2) Aynı eser, sayfa: 339.

Prof. İlhan Arsel

24 Haziran

FİR ve Ege

Uluslararası havacılıkta kısaca (F.I.R.) diye adlandırılan bir anlaşma var. «Uçuş bildirim bölgesi»nin İngilizcesi olan «Flight Information Region» deyiminin başharflerinin birleşmesinden oluşan (F.I.R.) ile adlandırılıyor bu anlaşma. Anlaşma: bazı merkezlere görev vererek, bu bölgelerdeki meteorolojik durumu saptatıyor, o bölgede bir

uçak kazası oması durumunda, bununla ilgili çalışmayı da bu merkezin sorumluluğuna veriyor. Bölgeden geçerken de (F.I.R.) merkezinden izin almaya gerek yok. Yalnız geçeceğinizi bildiriyorsunuz. Merkez, uçuş için gerekli bilgileri veriyor ve uçuş yapılıyor.

Son Türk - Yunan anlaşmazlığı bir gerçeğin ortaya

çıkartılmasını da sağladı, maalesef, 1950'lerde Ege'nin Türk bölgesi içinde kılması önerisi yapıldığında, zamanın hükümetinin bölge sorumluluğu için yapılacak harcamaların yüksek olacağı gerekçesiyle bunu kabul etmemesi üzerine Ege, Atina'nın bölgesinde bırakıldı. Ve Yunanlılar uluslararası bu anlaşmayı öyle bir duruma getirdiler ki, sanki Ege üzerinden uçmak için kendilerinden izin almak gerektiği gibi bir uygulamaya girdiler. Uluslararası anlaşmaya göre bu bölgeden geçmek için hiçbir şekilde izin alınması gerekmiyor. Yalnız, ben şu saatte şuradan geçiyorum, demek yeterli. Ancak Yunanistan buna 'öylesine garip karşı koymalarla davranıyor ki, kendisinden izin alınmadan uluslararası anlaşmalara göre bu bölgeden geçmek olanaksız duruma geliyor. Bunun da yolunu bulmuşlar, geçiş bildiriminde bulunduğu zaman, hava koşullarının elverişsizliğini bildiriyor, ya da manevra yapıldığını ileri sürüyor ve geçişi olanaksız duruma sokmaya çalışıyor. Son NATO manevrasında da, anlaşmazlık yaratan nedenlerden biri Yunanistan'ın (F.I.R.)'e dayanarak Ege'yi sanki kendi semaları gibi göstererek engellemeye kalkması. Türk uçakları bu manevra sırasında altı millik karasuları sınırını aşarak önceden bildirimle Ege semalarında manevralarını sürdürdüler. Yunanlıların ısrarlı karşı koymaları ciddiye alınmayarak uluslararası anlaşmanın getirdiği olanaklardan yararlanılarak hem manevra yapıldı hem de Yunanistan'ın acayip davranışlarla Ege'yi kendi iç denizi gibi gösterme eğilimi de bir kez daha NATO üyesi ülkelerin birlikleri önünde reddedildi.

Ege denizindeki Türk - Yunan anlaşmazlığı uzun yıllardan beri NATO bünyesinde sürmekte olan uyumsuzluklardır. Özellikle çağrı gücünün kurulması sırasında bu anlaşmazlık kendini daha da belirgin göstermiştir. Çağrı gücünün kuruluşu sırasında Türkiye ve Yunanistan komuta konusunda anlaşamamışlardır. Yunanistan sürekli olarak Ege'deki kuvvetleri kendisinin yönetmesi gerektiğini ileri sürmüştür. NATO'nun İzmir'deki karargâhında Yunanistan'a oranla daha yüksek komuta düzeyinde temsil olunan Türkiye bu kuvvetlerin yönetiminde İzmir karar-

gâhının etkili olması görüşünü savunmuştur. Ege'deki sürekli ortak bir deniz kuvvetinin bulunması konusu ortaya çıkınca Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlık da tist noktasına varmıştır.

NATO bünyesinde zaman zaman sert çatışmalara yol açan bu durum karşısında Genel Sekreter Luns, iki ülkenin kendi aralarında görüşerek bir sonuca varmalarını istemiştir. Ama Yunanistan'ın Ege'yi kendi iç denizi gibi görmekte direnmesi yüzünden bir anlaşma noktasına varılamamıştır. Ankara'daki yetkililer, Genel Sekreter Luns'un her fırsatta bu konuyu açtığını, Türkiye ile Yunanistan'ın Ege konusunda anlaşmaları gerektiğini ve durumun bugünkü şekliyle devam edemeyeceğini bildirdiğini söylemişlerdir...

Ege'yi iç denizi gibi gören Yunanistan'ın giderek (F. İ. R.) anlaşmasının özünü değiştirip Ege semalarında izin alınması gerekir gibi tutum içine girmesi bardağı taşıran son damla olmuştur. NATO manevrası sırasında iki ülke arasında katı bir anlaşmazlık çıkmasından çekinen Genel Sekreter Luns'un kuşkusu ortaya çıkmış ve herkesin gözü önünde sıcak bir sürtüşme başlangıcının heyecanı yaşanmıştır.

Ege'nin semaları, deniz yüzeyi, suyu ve kıta sahanlıkları iki ülke arasında çözümlenmesi gereken koskoca bir sorun olarak ortada durmaktadır. Türkiye'nin doğrudan egemenlik haklarını ilgilendiren bu sorun ivedilikle çözümlenmek zorundadır. Yunan cuntasının masa başına oturmamakta direnmesi sıcak bir sürtüşme sonunda kendi yurttaşlarının aleyhine bir şekilde sonuçlanabilir. Yunanlıların, Türk Devletini, her zaman İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru İtalyanların yenilmeleri sırasında, önce İngilizlerin, daha sonra savaşı yitirip çekilmek zorunda kalan Almanların burnunun dibindeki 12 Adaların alınması için Türkiye'ye önermeleri üzerine Yunan dostluğu nedeniyle bunu reddeden bir tutum içinde bulunacakları da unutmamaları gerekir.

Ümit Gürtuna

9 Nisan

Halka Yazık Olur

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü sayın Semih Akbil de doğruladı, Atina hükümeti memleketimizle Yunanistan arasında Ege Denizi yüzünden çıkan uyumsuzluğa ilişkin olarak Türk gazeteleri yayımlarının Yunancaya aktarılmasını yasaklamıştır. Bu konu üzerinde Yunan basınının yayacağı yorumlar da sıkı bir sansüre bağlı tutulmuştur. Anadolu Ajansının haberine göre, bu yöntem yeni bir emre kadar uygulanacaktır.

1967 darbesinden bu yana komşu ülkede kamuoyu diye bir şey kalmadığını biz zaten biliyorduk. Siyasal partiler kapatılmış, usaklığa boyun eğmeyen namuslu gazeteler yok edilmiş, binlerce aydın Yunanlı Leros adasına sürülerek insanlık dışı koşullar altında hapis cezalarına, çarptırılmıştı. Ama işte cunta hükümetinin şu son kararı da bütün dünyaca pek iyi bilinen bir gerçeği en yetkili ağızlardan bir daha gözler önüne sermektedir: Yunanistan'da bir tek ses vardır ve bu ses halkın değil, halkı baskı altında tutan bir azınlığın sesidir.

Yeni bir emre kadar Yunan gazetelerinin Türkiye'ye değgin yorumları sansürden geçecekmiş! Yeni emir geldikten sonra durum ne olacaktır sanki! Biz söyleyelim: Cuntanın tutumuna göre Yunan gazeteleri ya hep bir

ağızdan bize saldıracaklar, ya da gene hep bir ağızdan işi idare yolunu tutacaklardır. İkisinin ortası bir davranışa yer olmasa gerekir.

Yunan halkının özgürlüğü yok diyoruz. Yunan halkının özgürlüğü yok da o halkı baskı altında ezen cuntanın özgürlüğü var mı acaba? Buna da inanmakta güçlük çekmekteyiz biz. İster albaylar cuntası, ister generaller cuntası olsun, komşu ülkede yönetimi ele alıp sürdürenler Yunan kapital çevrelerinin aracıcıları. Yunan kapital çevreleri de uluslararası tekelci kapitalizmle sıkı işbirliği halindedir. Tekelci kapitalizme bağımlı olmakla birlikte Yunan kapitalistleri emperyalist blokun koruyucu kanatları altında az çok söz sahibidirler.

Ne var ki komşu ülkenin yetersiz olanakları aç göz- lü, düş gücül fazla geniş olan, doymak bilmez Yunan kapitalistlerine dar gelmektedir. Megalo İdea dedikleri, Anadoluyu hedef alan Yunan emperyalizminin itici gücü bu kabına sığmazlığın ardında saklıdır. Yalnız şimdiki cunta döneminde değil daha önceleri, ülkede demokrasi kuralları geçerli olduğu yıllar boyunca da Yunan kapitalistleri, bir yandan Kilise, öbür yandan ordu ile elele vererek (büyük ülküyü) işlemekten bir an geri durmamışlardır.

Olempik Hava Yollarının iç hat seferlerinde yolculara dağıtılan haritalara bakarsanız 12 Adaların karşısında Batı Anadolu'yu görürsünüz ama Türkiye sözcüğünü boşuna ararsınız. Olempik kumpanyası yöneticilerinin kafasında bizim toprakların adı bugün hâlâ Mikro Asya (Küçük Asya) dır. Bıkmadan, usanmadan Küçük Asya hayalı ardında Büyük Yunanistan ülküsünü halkın ruhuna yerleştirmeye çalışırlar. Demokrasi ile olmazsa faşist yöntemlerle aynı saldırgan politikayı daha kolay, daha rahat yürütebilecekleri inancındadırlar. Türkiye'ye Küçük Asya demekle direniriz ülkemizde gözlüğünü apaçık ortaya seren bir zihniyet şimdi halkar da Ege Denizini bir Yunan gölü olarak ilan etmeye yeltenirse artık şaşılır mı? Kıta sahanlığı adalardan başlayarak hesaplanır derken,

ne hacet, gelsinler İzmir körfezinde, Edremit ve Ayvalık kıyılarında petrol sondajları yapsınlar. Biz de karşıdan ellerimiz kollarımız bağlı onları seyredelim.

Ne var ki gerçek Yunan halkının ne dünkü dışa bağımlı kapitalistler, ne de bugün onların sözcülüğünü yapan cunta ile bir ilişkisi olmadığına biz inanıyoruz. Yunan halkı, bütün dünya halkları gibi barışçıldır, iyidir ve sağduyudan yanadır.

Sesini kısmak yetmiyormuş gibi şimdi cunta ortaya bir de Ege serüveni çıkarırsa bu halka yazık etmiş olacaktır.

Nadir Nadi

11 Nisan

Ege ve Kıta Sahanlığı

Dışişleri Bakanımız, Ege Denizinde Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkan «kıta sahanlığı» konusunda Türk hükümetinin görüşünü açık ve kesin olarak belirtmiştir. «Devletin kıta sahanlığı üzerindeki egemenlik hakkı ile ulusal sınırlar içinde kalan kara ülkesi, iç sularla karasuları ve havası üzerindeki hakkı arasında bir fark yoktur. Kıta sahanlığında doğal kaynakları işletmek, örneğin petrol sondaj kuleleri kurmak amacı ile yapacağımız işlemlere karşı herhangi bir yabancı müdahale, ulusal sınırlar içindeki kara ülkesine yapılacak müdahale gibi tepki gerektirir.» Özetlediğimiz biçimiyle bu görüş, kıta sahanlığında yapılacak bir müdahalenin «saldıran» niteliğinde sayılabileceği anlamını da taşımaktadır.

Kıta sahanlığı (Plateau Continentale) deyimi coğrafya sözlüklerinde şöyle tanımlanmaktadır: «Denizlerde kıyı çizgisi ile 200 metre derinlik arasında kalan bölge.» Çağımıza kadar sadece Jeolojinin ve coğrafyanın bilimsel araştırma konusu olarak kalan, kara ülkesinin uzantısı ve denizlerin altındaki bu bölge, alt kesimlerinde zengin petrol rezervlerine rastlanması ve bunları işletme olanının bulunması ile devletlerarası hukuksal düzenleme konusu olmuş ve kıta sahanlığı deyimi bir hukuk kavramı niteliğini almıştır. Devletler hukuku konusu olarak sorunu ilk kez ortaya atan devlet, Birleşik Amerika'dır. Özellikle Meksika Körfezinde zengin petrol yataklarının bulunması üzerine, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Harry S. Truman'ın Monroe doktrini kadar önemli olduğu belirtilen 28 Eylül 1945 tarihli bildirisinde Birleşik Devletlerin kıyılarına bitişik bulunan kıta sahanlığının deniz yatağı ile toprak altı doğal kaynaklarının kendisine ait ve kendi yetki denetiminde (imperiumunda) sayıldığı, kıta sahanlığının öbür devletlerin kıyılarına kadar uzanması, ya da komşu devlete ortak olması durumunda sınırın ABD ile ilgili devlet arasında, hakkaniyet ilkelerine uygun olarak saptanacağı belirtilmektedir. Böylece bir yandan, açık deniz serbestliği, kıta sahanlığı egemenliği ile kayıtlanıyor, öte yandan karasuları sınırlarının ötesine kadar uzansa da, kıta sahanlığı deyimi ile açıklanan deniz dibini toprak üstü ve altı bölgesi ülke kavramı içine alınıyordu.

Bu bildiriden sonra, Birleşmiş Milletler Örgütü konuyu hukuk kuralları ile düzenlemesi açısından ele aldı. Genel Kurula bağlı uluslararası hukuk komisyonu, başka

konularla birlikte, kıta sahanlığını evrensel hukuk kurallarına bağlamak için çeşitli sözleşme tasarıları hazırladı. Hazırlanan bu tasarılar 1958 yılında 25 şubat - 27 nisan arasında Cenevre'de toplanan uluslararası deniz hukuku konferansında görüşüldü. Bu görüşmeler sonunda kıta sahanlığı bir sözleşme ile düzenlendi.

Ege Denizinde Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkan kıta sahanlığı sorununun çözümünde, hükümetimizin uygulanmasını istediği Cenevre sözleşmesi, esas itibarıyla 7 maddeden ibarettir. Sözleşmenin birinci maddesi, kıta sahanlığı kavramını açıklamaktadır. Madde aynı şöyledir: «Kıta sahanlığı terimi aşağıdaki maddelerin uygulanması bakımından:

a) Sahillere bitişik, fakat karasularının dışında, 200 metre derinliğe kadar, ya da bu derinliğin ötesinde üzerindeki suların derinliğinin doğal kaynakların işletilmesine olanak verdiği noktaya kadar uzanan deniz yatağı ve denizaltı bölgelerinin toprak altını;

b) Adaların sahillerine bitişik olan bu çeşit deniz altı bölgelerinin deniz yatağı ile toprak altını ifade eder.»

Böylece kıta sahanlığı kapsamının saptanmasında, bir sahilden itibaren 200 metreye ulaşan derinlik, öbür bu bölgedeki kaynakların işletilebilmesi olanağı, olmak üzere iki ölçü bulunmaktadır.

Sözleşmenin ikinci maddesi kıta sahanlığı üzerindeki kıyı devletinin hak ve yetkilerinin, araştırma yapmak ve doğal kaynakları işletmek bakımından egemenlik hakkı niteliğinde olduğunu belirtmektedir.

Beşinci madde, petrol sondaj kuleleri gibi kuruluşların çevresinde güvenlik bölgeleri kurmak yetkisini kıta sahanlığı sahil devletine tanımaktadır.

Sözleşmenin Ege Denizinin özellikleri bakımından önemli olan 6. maddesi iki ya da daha çok devletin ülkelerine bitişik bulunan kıta sahanlığının sınırları sorunu düzenlemekte ve genel olarak bunun ilgili devletler arasında anlaşmalar yoluyla yapılmasını öngörmektedir. Gerçekten hükümetimizin, ekim 1973'te yayınlanan bir kararname ile Ege Denizinin Türkiye'nin kıta sahanlığında bazı noktalarda TPAO'na tanınan petrol arama yetkisinin kullanılması nedeniyle Yunanistan hükümetinin notasına verdiği cevapta, sözleşmenin 6. maddesine dayanmış, konunun karşılıklı olarak görüşülmesini istemiş ve Adalet Divanı'nın bir kararını da örnek olarak göstermiştir.

Yunanistan'ın karşılık vermediği bu cevap notasında gösterilen emsal Hollanda, Federal Almanya ve Danimarka arasında kıta sahanlığı sınırlarının saptanması konusunda Adalet Divanı'nın verdiği bir karardır. Bu kararda divan, sonuç olarak, «Kıta sahanlığı sınırlarının çizilmesinde (eşit uzaklık) ilkesinin uygulanmasının zorunlu olmadığı ve sınırların çizilmesinde taraflar arasında yapılacak anlaşmada saptanacak metodların uygulanmasının gerekli bulunduğu» yargısına varmaktadır.

Türkiye kıta sahanlığı konusunda, Devletler Hukuku kurallarının kendisine tanıdığı hak ve yetkilerinin Yunanistan tarafından bir olup bitti biçimindeki davranışlar

ile ihlâl edilmek istenmesine karşı, ortaya çıkan sorunun hukuksal yollardan çözümünü önermektedir. Esasen sorunun başka bir barışçı çözüm biçimi ise yoktur.

Kıta sahanlığı konusunda haziran ayında Caracas'ta toplanacak olan Den. z Hukuku Konferansı daha çok r- raları saptayabilir. Hukukçu, Jeolog ve Coğrafyacı bilim adamlarımızın bu konferansta Türkiye'nin çıkarlarını koruyacak tezlerin hazırlanması ve savunulmasında gerekli çalışmaları yapmış ve yapmakta olduklarını umut etmek isteriz.

Orhan Apaydın

18 Nisan

Diplomasiden Soğuk Savaşa

7 şubat 1974 günü, Yunanistan, Atina'daki Büyükelçiliğimiz aracılığıyla, Türkiye'ye şu notayı gönderiyordu:

«Nota,

1 kasım 1973 tarihli Türk resmi gazetesindeki habere göre, Türk hükümeti 18 ekim 1973'den itibaren Türk Petrol Şirketlerine Ege Denizi'nde petrol arama izni vermiştir. Aramaların yapılabileceği bölge Yunan Adalarının Batısındaki deniz yataklarıdır...

Bu adaların deniz yatağı ve deniz altında Yunan hükümetinin hükümlerlik hakları vardır».

Nota devam ediyor ve Yunanlılar kendi tezlerini kanıtlamak için gerekçeler ileri sürerek, Türkiye'nin bu bölgede petrol aramasına Atina'nın göz yumamayacağı bildiriliyordu.

Ankara 27 şubatta Yunan notasını cevaplandırdı. Türkiye petrol aradığı bölgede, kendi hakları olduğunu bildiriyor, Yunan kanıtlarını çürütüyordu.

27 şubat tarihli notadan sonra, Atina uzun bir diplomatik suskunluk dönemine girdi. Ama güdümlü Yunan basını, durmadan Türkiye'ye çatmaktaydı.

Selânik cuntasının kışkırtıcı davranışları, ile hava daha da gerginleşiyor, Batı gazetelerinde Yunanistan'ın Türkiye ile savaşa hazırlandığına dair haberler birbirini izliyordu.

24 Mayıs günü, AP Ajansı, Pentagon'a yakın çevrelere dayanarak verdiğini ileri sürdüğü bir haberde, Atina'nın Washington'a Türkiye ile savaşa hazırlandığını haber verdiğini açıklıyordu.

Aynı gün Yunanistan Türkiye'ye bir nota veriyordu. Nota metninden anlaşıldığına göre, Elen Devleti Türkiye ile savaş havasında değildi.

29 Mayıs günü, Çandarlı gemisi, manyetometrik araştırmalar yapmak üzere, Ege Denizi'ne açılıyor, Yunan gemileri açık denizde Türk gemilerini izliyor, Yunan uçakları yüksekte keşif uçuşları yapıyorlardı. 29 Mayıs 30 Mayıs bağlayan gece Ege'de bir Yunan gemisinin battığı haberi yayılıyor, bu söylenti kısa süre sonra yalanlanıyordu. Hemen ardından, Atina'daki ABD Büyükelçisinin Ankara'nın Yunan Başkentindeki Büyükelçisi Kâmuran Gürün'e başvurarak, Türkiye'nin Ege'deki gemilerini çekmesini istediği söyleniyordu.

Türkiye ve Yunanistan diplomatik gelişmeden, soğuk

savaş ile çatışma hazırlıklarının kesiştiği noktaya birden gelivermişlerdi.

Çekişmenin nedeni, Ege Denizi kıta sahanlığının paylaşılmasıdır.

İnsanlık, deniz dibindeki tabii maden kaynaklarını işletme olanaklarına sahip olunca, hukuk alanında da bu deniz diplerinin kime ait olacağı sorunu tabii ki önem kazanacaktı. Nitekim öyle de oldu ve deniz hukukuna yepyeni bir kavram girdi: Kıta sahanlığı.

Konunun evrenselleşmesi, bir Amerikan girişimi sonucunda oldu. 28 ekim 1945'de Truman'ın yayınladığı tebliğ ile kıta sahanlığı tüm dünyanın üzerine eğildiği bir konu haline geldi.

Oysa kıta sahanlığından ilk söz eden belge 9 Kasım 1910 tarihli Portekiz kararnamesi idi. Bu yeni kavramın gelişmesinde dönüm noktası olan olay ise, İngiliz sömürgesi Trinidad ile Venezuela arasında uzanan Paria körfezinin denizaltı sahalarının bölünmesi için yapılan 26 şubat 1942 tarihli anlaşmadır.

Kıta sahanlığı kavramının enine boyuna ele alınıp saptandığı ilk büyük toplantı 29 Nisan 1948 tarihli Cenevre Deniz Hukuku konferansıdır.

Bu konferans sonunda imzalanan Kıta Sahanlığı Hakkındaki Sözleşmenin 1. maddesi, kıta sahanlığını şöyle tanımlıyor:

«İşbu maddelerde kullanıldığı manada «Kıta sahanlığı (continental Shelf) terimi ile a) sahillere bitişik, fakat karasuları bölgesi dışında kalan ve 200 metre derinliğine kadar olan veya bu derinlikler sonra, üzerini örten suların, denizaltı bölgelerindeki tabii kaynakların işletilmesine imkân verdiği derinliği geçmeyen denizaltı bölgelerinin deniz yatağı ve toprak altı ile, b) adaların sahillerine bitişik bu çeşit bölgelerin deniz yatağı ve toprak altı kastedilmektedir.»

Kıta Sahanlığı Hakkındaki Sözleşmenin 2. maddesi de sahildevletine kıta sahanlığı üstünde şu hakları sağlamaktadır:

Sahildevlet devlet kıta sahanlığı üzerinde bulunan doğal kaynakları araştırmak ve işletmek hakkına sahiptir. Bu açıdan, sahildevletinin kıta sahanlığı üzerindeki hükümlerlik hakkı mutlaklıktır.

Burada sözü geçen doğal kaynaklar, deniz yatağı ve toprak altı madenleri ve diğer cansız kaynakları ile sa-

bit deniz ürünlerine dahil olan canlı organizmalardır..

1958 Cenevre sözleşmesi, sahilda. devletin bu hakkının inhisari olduğunu belirtiyor. Yani. sahildevlet kendi kıta sahanlığında araştırma yapmaz ya da burada bulunan doğal kaynakları işletmezse bile, bir başka devletin arama ve işletme hakkı doğmaz.

Sahildar devletin kıta sahanlığı üzerinde hakkının doğması için bu alanın nazari ve fiili işgali ya da hakkın ilanı gerekmemektedir.

Sahildar devlete kıta sahanlığı üzerinde tanınan hakların karasuları üzerindeki haklardan farkı, kıta sahanlığını örten suların açık deniz statüsünün devamını ve burada balıkçılık yapma serbestisini ortadan kaldırmadığı gibi, bu suların üstündeki hava sahasının hukuki statüsünü de haleldar etmez.

Yani bir ülkenin kara suları üzerindeki mutlak hüküm

ranlık hakkı kıta sahanlığında yoktur. Kıta sahanlığındaki hak yalnızca deniz yatağı ile toprak altındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi ile ilgilidir.

Çok önemli bir noktayı da belirtmek gerek. Kıta sahanlığı aslında jeolojik bir kavramdır. Coğrafyacılar, bu konuya hukukçulardan çok önce eğilmişlerdir, Cenevre sözleşmesi bu jeolojik kavramın hukuki statüsünü saptamak için toplanmıştır.

Kıta sahanlığının önemi, daha önce de belirttiğimiz gibi, deniz tabanı altındaki petrol yataklarının işletilmesi sonunda önem kazanmıştır. Diğer bir deyişle kıta sahanlığı kavgasının altında petrol yatmakta. Ege'deki gelişmenin içyüzünü kavramak için de Ege denizindeki petrol yataklarının durumuna kısaca göz atmakta yarar vardır.

Ali Sirmen

Egede Petrol Var mı?

Ege denizi kıta sahanlığı konusunda önem kazandıran etken, bu denizin toprak altındaki petrol yataklarıdır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürü Selâhattin Özkan üç ay önce, yaptığı bir açıklamada, TPAO'nun uzun süredir Ege'de petrol bulmak umudunda olduğunu bildiriyordu. Selâhattin Özkan «Ege'nin kara kısmının en az ümitli yer» olduğunu söylüyor, buna karşılık, kıta sahanlığında petrol bulma umudunun büyük olduğunu belirtiyordu. Nitekim daha önce Türkiye'ye başvurarak, Anadolu'nun kıta sahanlığında petrol aramak isteyen Amerikan Oceanic şirketi, Yunanistan'dan aldığı ruhsatla Taşoz adası açıklarında yaptığı sondajlarda zengin petrol yatakları bulmuştur. Oceanic şirketi yetkilileri, Taşoz açıklarındaki yeni kuyulardan günde, 175 - 180 bin varil petrol çıkaracaklarını umduklarını belirtmektedirler. Bu üretim gerçekleştiği takdirde, Yunanistan sadece Taşoz'daki yataklarından günlük tüketimi olan 150 bin varilden fazlasını elde etmiş olacaktır.

Türkiye'nin TPAO'ya 1973 sonbaharında verdiği ruhsattan sonra, bu kuruluş önümüzdeki dönemde çalışmalarını Ege kıta sahanlığında yoğunlaştıracaktır.

Denizde petrol arama, son yıllarda geliştirilmiş bir yöntem. Deniz diplerinde petrol sondajları karadaki sondajlara oranla 10 misli daha pahalı oluyor. İki sondaj 1971 fiyatlarına göre 160 milyon civarında tutuyor.

Deniz dibi petrol araştırmalarının ilk aşaması sismik araştırma. Sismik araştırma için, önce araştırma bölgesi kareler halinde parselleniyor. Ondan sonra, sismik araştırma gemileri bölgeye hareket ediyorlar. Sismik araştırma gemileri ardında 2.5 mil uzunluğunda kablolar bulunan teknik aygıtlarla donatılmış tekneler. Uzun kablunun ucunda jeofon denen bir alet var. Jeofon deniz dibindeki titreşimleri kaydetmeye yarıyor. Gemi araştırma sahasını düz çizgiler halinde tarıyor. Bu arada deniz kirlenmesini ve balık neslinin tükenmesini önleyici özel güdültü bombalarıyla, deniz dibinde titreşimler meydana getiriliyor.

Bu dalgalar deniz dibine vurduktan sonra jeofon tarafından tespit edilip, gemideki elektronik beyne ulaştırılıyor. Her maddenin titreşim frekansı ayrı olduğundan, sismik araştırma sonunda deniz dibi altında ne maddeler olduğunun incelenmesi için elde edilen bilgiler, yeniden merkezdeki bir kompüte gönderilerek değerlendiriliyor.

Ayrıca radyo ve elektronik beyinler aracılığıyla geminin titreşimleri elde ettiği bölge de tam olarak saptanıyor. Geminin bulunduğu yerin koterizi 2 metre ile 75 santim arasında bir yakınlıkla saptanabiliyor. Bir sismik araştırmanın denizdeki bölümü ortalama 2 hafta sürüyor. Değerlendirme ise 3-4 ay zaman alıyor.

Ancak sismik etüdlerin sonucunda yapılacak, sondajlarda petrol bulma olanağı gene de yüzde 20 civarında kalmaktadır. İki sondajın 160 milyon lira civarında olduğu düşünülürse deniz dibinde petrol araştırmalarının ne denli pahalı bir iş olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Türkiye'de deniz petrol araştırması için ilk ruhsat Continental Oil Co'ya 1965 yılında verilmiştir. Bu şirket TPAO ile birlikte İskenderun'da sondaj yapmıştır.

Bundan sonra İskenderun körfezinde ve Mersin'de TPAO, Gulf Oil ve International Resources ortak bir araştırma daha yaptılar. 1969'da Antalya'da TPAO, Oxcoco ile bir araştırma daha yaptı.

TPAO, Marmara'da Shell ile birlikte gene 1969'da hem kara, hem denizde bir araştırma daha yaptı. Rize'de ise Kanada'nın Peyto Şirketinin bir ortak araştırması var.

İlk sismik araştırmayı ise, Karadeniz'de 1969 yılında TPAO ile Türkiye Westates Petroleum Co. birlikte yaptılar. TPAO'nun 1973 tarihli ruhsatıyla Ege'de yapacağı araştırmanın sismik etüdü ise, Geophysical Surveys Inc. Amerikan firması tarafından yapılacaktır. Çandarlı gemisinin yaptığı etüd sismik etüd değil, bunun daha kabası olan manyotometrik etüddür.

Bugün Türkiye'nin sahillerindeki petrol sondajları ve sismik etüdlerin yeterli düzeye vardığını söylemek mümkün değildir. Karadeniz kıyısında şimdiye kadar dört araştırma yapılmıştır. Doyurucu bir fikir edinebilmek için uzmanlar en azından dört etüd daha yapılmasının gerekliliğini belirtmektedirler.

Petrol uzmanları Türkiye'yi çevreleyen denizler içinde, petrol bakımından en çok Ege'de umutlular. Ama burada gerek sismik etüdler, gerek sondajlar yapılabilmesi için ilk önce Ege Denizi kıta sahanlığının kimin olduğu sorununu çözmek gerek.

Ali Sirmen

Türk Tezi Neden Doğrudur?

Türkiye ile Yunanistan'ı soğuk savaş havasına sokan anlaşmazlığın kökeninde Ege Denizi kıta sahanlığının kimin olduğu yatıyor.

Bu yarı kapalı denizin kıta sahanlığına kim sahip olursa, deniz yatağının altındaki maden zenginliklerini de o işletebilecektir. Yunanistan'ın yalnız Taşoz açıklarındaki petrol sondajından, kendi tüketiminin üstünde bir üretim sağlayabileceği uzmanlar tarafından ileri sürüldüğüne göre, Ege kıta sahanlığının altındaki maden zenginliklerinin ne denli önemli olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Peki Ege kıta sahanlığı kimin acaba?

Atina, Ege kıta sahanlığı konusundaki görüşünü 7 şubat 1974 tarihli notası ile açıklamış bulunmakta. Türk Hükümetinin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na 1973 sonbaharında kendi kıta sahanlığı olarak kabul ettiği bölgede arama izni vermesi ve bu bölgenin sınırlarını saptayan, arama ruhsatlarının yerlerini gösteren bir haritası 1 kasım 1973 tarihli Resmi Gazetede açıklaması üzerine verilen bu notada Atina, Yunan adalarıyla Anadolu kıyıları arasında kalan dar şeridin, ortadan bölünmesiyle elde edilecek bölgenin doğusunda kalan pek küçük bir bölge dışındaki tüm Ege'nin kıta sahanlığının kendisine ait olduğunu ileri sürmektedir.

Atina görüşünü 1958 tarihli Kıta Sahanlığı Hakkında Sözleşmenin 1. maddesinin (b) bendine dayandırmaktadır.

1. maddenin (b) bendi adaların da kıta sahanlığı olduğunu belirtmektedir.

Atina, Ege'deki Yunan adaları ile kendi ülkesi arasında kalan bölümün kendi iç denizi olduğu görüşündedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında kıta sahanlığının, Anadolu kıyılarına, kimi bir mil kadar sokulmuş olan adalar ile Türk sahilleri arasındaki dar şeridin ortay çizgisiyle sınırlandırılacağını ileri sürmekte, (Median Line, Ligne Médiane) denen bu kavram Cenevre Sözleşmesinin 6. maddesinde belirtilmiş bulunmaktadır.

6. madde aynı kıta sahanlığının, sahilleri karşı karşıya bulunan iki veya daha çok devletin ülkelerine bitişik bulunması halinde, bir anlaşmaya varılmadığı takdirde, özel koşullar da bir başka sınır çizgisi kabulünü haklı göstermiyorsa, kıta sahanlıkları arasındaki sınırın saptanmasında ortay çizgiyi (median line, ligne médiane) önermektedir.

Yunan görüşünün sonucu olarak Türkiye'nin hemen hemen hiç kıta sahanlığı kalmamaktadır. Çünkü Yunan adaları Anadolu kıyılarına öylesine yaklaşmışlardır ki, (median line) ortay çizginin doğusunda kalan sular zaten Türk karasularıdır. Midilli adası kıyılarıımıza 5, Sakız 5, Sisam 1, İstanköy 2, Sönbeki 3, Rodos 9 mil uzaklıktadır. Meis adası ise kıyılarıımıza yalnızca 1 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

Böyle bir görüşün Türkiye tarafından kabul edilmesi tabii ki düşünülemez.

Türk Hükümeti ise görüşünü, kıta sahanlığı kavramının anlamından hareketle açıklamaktadır. Ankara'nın çok haklı olarak belirttiği gibi kıta sahanlığı jeolojik bir kavramdır. Ege Denizi'nin jeolojik bir incelemesi yapıldığında buradaki kıta sahanlığının Anadolu'nun doğal bir uzantısı olduğu görülür.

Yunanistan kıyılarında ise, Ege Denizi birden derinleşmektedir. Bu bakımdan Yunanistan'ın Ege'de büyük bir kıta sahanlığı yoktur. Ege'de Anadolu'nun jeolojik uzantısı olan sualtı yatağı Yunan kıyılarına yakın bir yere kadar, 200 metreden az bir derinlik halinde devam eder. Bu sular üzerinde bulunan Yunan adaları da aslında Anadolu'nun uzantısıdır. Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in kendisiyle yaptığımız görüşmede de belirttiği gibi. «Adaların durumunun istisnai olması gerekir.» Ayrıca bir yanda koca bir yarımada olan ve üzerinde yoğun nüfus bulunan Anadolu, öte yandan ise oldukça dağınık, üzerinde nüfus son derece az olan küçük Yunan adaları bulunmaktadır. Tabii ki, Anadolu'nun kıta sahanlığı Yunan adaları yararına yok edilemez. Ege Denizi yarı kapalı bir denizdir. Özel durumu vardır. Ege kıta sahanlığı sorunu bu özel jeomorfolojik durumun ışığı altında çözümlenmelidir.

Türk tezi, gerek 1958 Cenevre Sözleşmesine, gerek uluslararası içtihad, gerek 1969 Lahey Yüksek Adalet Divanı kararlarına dayanmaktadır.

Şimdi Türk tezinin neden haklı olduğunu görelim:

Cenevre sözleşmesinin 1. maddesinin (b) bendi genel, dolayısıyla muğlak bir hüküm getirmektedir. Bilindiği gibi hukukta özel kurallar genel hükümleri bertaraf etmektedir. Yani genel hükümler özel durumlarda, aksine özel bir hüküm olmadığı sürece geçerlidir.

Cenevre Sözleşmesinin 1. maddesinin (b) bendi genel bir hükümdür. 6. madde ise özel durumlar için bir hüküm getirmekte ve iki taraf arasında bir anlaşmaya varılmaz ise, veya hususi şartlar başka bir hudut hattı kabulünü haklı göstermiyorsa, ortay çizgi kabul edilir demektedir.

Metinden açıkça anlaşılacağı gibi, 6. madde özel durumlar için, ortay çizgi ve adaların kıta sahanlığı olması gibi genel kuralları geçersiz saymakta, özel durumlara uyacak çözümlerin bulunmasını önermektedir.

Nitekim, özel durumlara getirilen çözümler de bu doğrultuda olmuştur.

1958'de Cenevre'de kıta sahanlığı ile ilgili olarak toplanan konferansın dördüncü komitesinde, İtalya'nın kıta sahanlığının adalardan itibaren hesap edilmesi isteği reddedilmiştir. Eğer bu istek kabul edilmiş olsaydı, İtalya'nın kıta sahanlığının tesbiti ile ilgili çizgi İtalyan kıyılarından bugün olduğundan çok daha açık mesafelerden geçebilecekti.

Nitekim 1958 Cenevre Sözleşmesinin Türk tezine uygun şekilde yorumlanması gerektiğini gösterir bir içtihad kararı bulunmaktadır. Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı, Kuzey Denizi kıta sahanlığının Federal Almanya, Danimarka Krallığı ve Hollanda arasında paylaşılması konusunda verdiği kararda, Kuzey Denizinin jeomorfolojik etüdünün yapılmadan genel kurallarla çözüme varmanın yanlış olacağını belirtmiş ve genel kavram olan ortay çizgiyi de kabul etmeyerek, Kuzey Denizindeki kıta sahanlığını ülkeler arasında jeomorfolojik etkenleri inceleyerek eşit olmayan bir şekilde bölmüştür. Kararda özel durumdan dolayı Almanya'ya hak verilmiş, öbür iki ülkenin eşit mesafe metodunun uygulanması isteği reddedilmiştir.

Sözül geçen kararın ilginç bölümleri 27 şubat tarihli notada belirtilmiştir.

Bu kararın bazı bölümlerine yeniden göz atmakta yarar vardır:

«Eşit uzaklık metodunun, bir hukuk kuralı olarak kabul edilmesinin ana nedeni bu kavramın her durumda zorunlu olarak uygulanması halinde 48 ve 55'inci paragraflarda görüldüğü gibi bazı hukuki kavramlarla bağdaşmayacaktır.»

Kararın 85. paragrafı da, kıta sahanlığı konusunda çözümün devletlerin karşılıklı anlaşmasına bağlı olduğunu ve bu anlaşmanın özel durumların gereğini de kapsayan hakkaniyet prensibine uygun bir çözüm getirmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Demek ki, Türkiye ile Yunanistan arasında kıta sahanlığı anlaşmazlığının Ege denizinin özel durumu gözönünde bulundurularak varılacak bir anlaşma ile çözülmesi gerekmektedir.

Yunanistan'ın genel hükümlere dayanarak ileri sürdüğü görüşler Ege'nin özel durumu ve Cenevre sözleşme-

sinin özel durumların çözümü ile ilgili 6. maddesi gereğince geçersizdir.

Nitekim, Lahey Adalet Divanının kararı da Türkiye'nin bu görüşünü doğrular doğrultudadır. İngiltere ile Fransa arasında kıta sahanlıklarının saptanması için imzalanan anlaşmada, İngiliz Channel Adaları, Fransız kıta sahanlığı içinde kalmaktadır.

1958 Cenevre Sözleşmesinin doğru yorumu, 20 şubat 1969 tarihli Lahey Uluslararası Adalet Divanı kararı ve uluslararası uygulamalar Türk tezinin haklılığını gösteren kanıtlardır.

Şimdi şöyle bir soru akla geliyor:

Türkiye bu kadar haklı olduğu davada neden geç kalmıştır?

Bu sorunun cevabı geçmiş iktidarların aymazlığında yatmaktadır.

Ali Sirmen

«ABD ile Yunanistan Anlaşamıyor»

- The Washington Post: «Artık, Yunanistan'ın demokrasiye dönmesi için, Amerika tutumunu sertleştirmeli.»

(DIŞ HABERLER SERVİSİ)

ATİNA — Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Henry Kissinger bir Amerikan uçak gemisinin Pire'yi bağlantı limanı olarak kullanılmasına ilişkin kararın Atina hükümetinin kabul edilmesi mümkün olmayan şartlar ileri sürmesi üzerine ertelendiğini açıklamıştır.

Bu arada «The Washington Post» gazetesi de Atina hükümetinin ABD'yi NATO'dan çekilmekle tehdit ettiğini, demokrasiye dönmeye niyeti olmayan General Ionides rejimine güvenilemeyeceğini de belirtmektedir.

Nixon yönetiminin dış yardım programı hakkında Senato Dış İlişkiler Komisyonunda konuşan Henry Kissinger, Yunan hükümetinin «kabulü mümkün olmayan şartları» hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır. Ancak, Pire'nin bağlantı limanı olarak kullanılmasına karşılık, Atina hükümetinin ABD'den modern araç ve gereçler istediği bilinmektedir.

1950'lerde Ege Denizi üzerinde uçuş kontrolünün (Flight Information Region) anlaşması hükümleri gereğince, bir ülkeye verilmesi zorunluğu ortaya çıktığında, bu bölgenin kontrol sorumluluğu, Türkiye'ye verilmek istendiğinde, fazla masraf ve külfet olur gerekçesiyle, kontrolü Yunanistan'a bırakan Bayar - Menderes iktidarı bugün içinde bulunulan durumun sorumlusu değil midirler?

1953 yılında bugün Taşoz açıklarında Yunanistan'ın kıta sahanlığı üzerinde petrol çıkaran Oceanic şirketi, Ege'de petrol aramak için ruhsal istediğinde bunu reddeden AP iktidarının başı Demirel bu davranışlarını nasıl açıklayabilir. Herhalde, yabancı petrol şirketlerine ruhsat vermek istemiyorduk. Ulusal petrol politikasından ya-
naydık diyemez.

Çünkü aynı Demirel iktidarı, yabancı şirketlere İs-

kenderun körfezinde ve Karadeniz'de sondaj ve sismik araştırmalar için müsaade vermiştir.

12 Mart döneminin Başbakanı Nihat Erim bu yazımıza cevap olarak Anadolu Ajansına yaptığı açıklamada kendi iktidarı sırasında TPAO'nun Ege'de petrol arama ruhsatı için kendilerine başvurduğunu hatırlamadıklarını söylüyor. Bu unutkanlık oldukça garip. Oysa Prof. Erim iktidarı sırasında TPAO, Ege'de petrol aramak için müracaatta bulunmuştur. Biz kendisine hatırlatalım son müracaat 1972 yaz başlarında yapılmıştır. Unuttuğu bu gerçeği Sayın Erim'e eski hükümet arkadaşlarının bazılarını, eğer hâlâ selâmları sabahları varsa hatırlatabilirler.

Anayasa ve Devletler Umumi Hukuku Propesörtü olan Erim'in Anayasamıza yaptıkları malum. Ama acaba Ege kıta sahanlığı konusunda iktidarı sırasında ne yapmıştır?

Aymazlık giderek teknik adamlarımıza kadar uzanıyor. 1958 Cenevre görüşmelerine katılan Türk delegasyonu, Ege Denizinin özel durumunun da göz önünde bulundurulması için ne gibi bir çalışma yapmışlardır?

Ya 1 kasım 1973 tarihinde, Resmi Gazetede yayımlanan ve Ege'de Türk kıta sahanlığının sınırlarını gösteren haritaya ne demeli! Bu harita Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığını iki ülke arasından geçen ortay çizgiye göre ayırmaktaydı. Oysa, 27 şubat 1974 tarihli Türk notasında da belirtildiği gibi, Türkiye ortay çizgi ilkesinin Ege'de geçerli olmadığını savunuyordu. Yani Resmi Gazetede yayımlanan harita Türk tezi ile çelişmekteydi.

Koskoca Türk Ansiplopedisi yıllar sonra, nihayet K harfine gelebildi. Ama bu ansiklopediyi açarsanız orada kıta sahanlığı konusuna rastlamanız mümkün değildir.

Bütün bunlar aymazlık değil de nedir?

Ecevit hükümeti, kıta sahanlığı konusunda uyanan ilk iktidar olmuştur. Nitekim yeni hükümet iş başına gelir gelmez konuya sahip çıkmıştır.

Eğer eski iktidarların aymazlığı bugün işbaşında olanlarda da sürseydi, Yunanistan'ın 24 Mayıs tarihli notası

üzerine, «Atina yumuşadı» diyerek, gevşerlerdi. Oysa, Ankara bu kez Atina'nın niyetlerini doğru teşhis etmiş, karasularının 12 mile çıkması yolundaki güçlü eğilimi iyi değerlendirmiş ve Ege'deki hakkını duyurmak için Caracas konferansının toplanmasını beklemiştir. Atina Caracas'ta tüm karasularının 12 mile çıkarılması lehinde bir karar çıkartmaya çalışacak ve 250'yi geçkin adasının bulunduğu Ege'yi bir Yunan kara parçası haline getirerek, Türkiye'nin haklarını boğarak, Apadolu sahillerinde şerit halinde uzanan adaları arasında 12 milik karasularıyla, Türkiye'nin Ege'deki kıta sahanlığı ile ilgisini kesme yolunu tutacaktır.

Sahanlık Derken

Yunanistan'la aramızdaki ilişkiler hızla tehlikeli bir gerilim noktasına doğru yaklaşmaktadır. Bir yanlış hesap yüzünden karşı tarafın göze alabileceği herhangi aşırı bir adımı, bölgemizde hiç özenmeyen bir patlamaya yolaçabilir.

Kıta sahanlığı nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlığın kökeni nereye dayanmaktadır?

Bu konuda şimdiye dek en çok albaylar cuntasının ülkedeki otoritesini güçlendirmek, Yunan kamuoyunu kendi emrinde toparlamak istediği üzerinde duruldu. 1967 darbesinden bu yana benzeri az görülmüş bir baskı yöntemi sürdüren, Papadopoulos'un başarısız normalleşme girişiminden sonra daha ağır koşullar altında halka karşı gittikçe yabancılaşan dikta rejiminin dikkatleri bir dış tehlike üzerinde birleştirmeye çalıştığı söylendi.

Bu görüşte bir gerçek payı bulunduğu doğrudur. CIA örgütünün örtülü desteğine rağmen Yunan cuntası içeride halk çoğunluğunu bir türlü memnun edememiş, dışarıda da daha ilk günden başlayarak demokrasilerin olumsuz tepkisi ile karşılaşmıştır. Avrupa Konseyinden atılmak üzere iken Yunanistan, Konseyi bırakmak zorunda kalmış, giderek Amerikan kamuoyunun sempatisini de yitirmiş, dünya ulusları arasında hemen hemen tek başına yapayalnız bir duruma düşmüştür.

Hal böyle olunca nasıl oluyor da Yunan cuntası Türkiye ile silahlı bir çatışmaya dek varabilecek bir anlaşmazlığı göze alabiliyor?

Şunu söyleyelim ki, kıta sahanlığı sorunu ortaya atıldığı ilk günden bu yana Ecevit hükümeti son derece anlayışlı, uluslararası kurallara uygun, barışçı, ama haklarımızı savunmak konusunda ödün kabul etmez bir yol izlemiştir.

Yunan cuntasının işte bu tutumumuzu hesaplayamadığı ve umudunu daha çok bizdeki iktidar - muhalefet çatışmalarına bağladığı anlaşılıyor.

Oyunlar

Milli Kurtuluş Savaşından sonra kurulan Cumhuriyet devleti, sınırlarında hiç bir tartışılabilir sorun bırakmamıştı. Atatürk'ün dış politikada başarısı bu sebeptendir. Gerek Lozan'da, gerek Lozan'dan sonra tüm dış sorunlar birer

Ankara bu kez uyanmıştı. Eski politikanın sorumlularının «Canlı Yunanlılar yumuşadı biz de neden bu kadar gürültü çıkarıyoruz» yollu mesnetsiz telkinlerine kulak asmadan harekete geçti. Çandarlı bu Yunan oyununu suya düşürmek için Ege'ye açıldı.

Ankara, kıta sahanlığı ve Ege'deki hakları konusunda uzun yıllar süren ayrımsızlık uykusundan nihayet uyanmıştır. Dileriz bu uyanış, diğer alanlarda da gerçekleşsin.

Ali Sirmen

6 - 9 Haziran

Üzülerek açıklıyoruz, bu umudunda Yunan cuntasına cesaret verecek belirtiler bizim politika arenamızda hiç de eksik değildir.

İkinci Dünya Savaşı sona erdiği günden başlayarak Ecevit hükümeti işbaşına gelinceye dek biz dış politika da oldukça gevşek, sılık ve pasif bir yol izlemiştir.

ABD'nin dümen suyunda gitmeyi, ilkin DP, sonra da AP nerede ise Türkiye'nin ulusal politikası haline getirir olmuşlardır. Kıbrıs konusunda geç uyanmışızdır. Ege denizindeki haklarımızı adeta umursamaz bir görüntü içine saptamışızdır. Eski Hava Kuvvetleri Komutanı Sayın Muh-sır Batur'un Yankı dergisinde bu konuya değgin olarak: yayımlanan demeci, ibret vericidir.

Bütün bu umursamazlıklar, ihmaller yetmiyormuş gibi muhalefet cephesinin Ecevit hükümetine karşı giriştiği kıyasıya yıpratma hareketi de Yunan cuntasının cesaretini arttırıcı nedenlerden olsa gerekir. AP Genel Başkanı tarafından Frankfurt'ta çıkan Allgemeine Zeitung gazetesinin Atina temsilcisine verilen demeci okudunuz. Bu demeciyle Ana Muhalefet Partimizin lideri, Türk Hükümetini NATO'yu güç duruma sokmakla suçlamaya çalışırken sanki Yunan cuntasını haklı gösterir gibi bir dil kullanmaktadır. Ayrıca, Deniz ve Hava Kuvvetlerimiz, Ege denizinde Sayın Cumhurbaşkanı Korutürk'ün de izleyeceği önemli manevralara giriştiği, bir sırada tüm muhalefet partilerinin Ecevit hükümetini devirmek üzere Meclis'te gen-soru oylamasına önayak olmaları, Yunan cuntasını cesaretlendirici bir davranış sayılsa yeridir.

Bununla birlikte biz cuntanın hesaplarında yanlışlığı kanısındayız. Hiçbir komşusunun toprağında gözü olmayan, ama ulusal hakları söz konusu oldu mu her tedakârlığı göze almasını bilen bir ulusun çocuklarıyız. Biraz geç de olsa sırası geldiğinde toparlanacağımızdan kimse kuşulanmamalıdır.

Nadir Nadi

18 Haziran

birer ele alınmış, çözümlenmiş ve Türkiye'nin etrafı düşmanlarla değil, dostlarla çevrelenmişti. Hiç kuşkusuz bu dostluklar duygusallıktan uzaktı ve o dönemdeki dünya gerçeklerine dayanan realist dostluklardı.

Aradan geçen zaman içinde Türkiye dış politikasında öyle bir noktaya gelinmiştir ki, sınırlarımız uzatmalı sorunlarla çevrilmiştir. Hiç kuşkusuz bu müzmin sorunların dış çevreler zaman zaman beslemekte körüklemekte, Türkiye'nin başına sarmaktadırlar.

Oncelikle komşumuz Yunanistan bu dış çevrelerin başında gelmektedir. Bir ülkenin dostları olabilir, düşmanları olabilir. NATO içinde «ortak düşmana karşı» müttefikimiz olan Yunanistan gerçekten dostumuz ve müttefikimiz midir? Bu soruyu Türk kamuoyu kendi kendisine sormakta haklıdır. Yunanistan'ın kişiliğinde görülen hem dost, hem düşman ikileminin getirdiği sorunlar, İkinci Dünya Savaşından bu yana Batı bloku politikasını titizlikle izleyen Türk Hükümetlerine dert olmuşlardır. Bu kez Ege Denizi kesiminde oluşan anlaşmazlığı da geçmişten geleceğe uzanan bu çizgi üstünde değerlendirmek gerekir.

Ne var ki, bu çizgide değerse de Ege sorunu yeni soru işaretlerini de beraberinde taşımaktadır. Denizlerde petrol arama işlemlerinin değer kazandığı bir dünyada

yaşamaktayız. Ege Denizindeki petrol yataklarının zenginliği konusunda tahminler olumludur. Bu tahminlerin yanısıra, Yunanistan'ın Ege Denizindeki ve Adalar üstündeki politikası Türkiye için olumsuzdur. Bu kapsam içinde Türkiye'nin elinde bulunan Boğazların ancak Ege ile birlikte bir stratejik değer taşıdığı da unutulmamalıdır. Karadeniz'den Akdeniz'e inmek için yalnız Boğazlardan değil, Ege'den geçmek de zorunludur.

Böylesine nazik bir sorun, gürültü patırtıyla değil, ancak soğukkanlılık, kararlılık ve diyalogla çözümlenebilir. Çünkü Ege ve Kıbrıs Ortadoğu'nun çok yakınında, iki süper devleti yakından ilgilendiren ve birbirine bağlı halkalar dizisine dahildirler. Bu gerçeğin iyi değerlendirilmesi gerekir. Bugün Yunan Cuntası, bazı dış olayları pompalayarak kamuoyuna sunmayı belki kendi iktidarına yararı sayabilir, ama Türkiye'deki demokratik iktidarın bu tür oyunlara ihtiyacı yoktur.

★★★

10 Nisan

İyi Düşün Çabuk Davran

Kıbrıs'taki son darbe olayı beklenmeyen bir şey değildir. Başpiskopos Makarios bir hafta önce Atina cuntasına gönderdiği bir nota ile Yunan uyruklu Muhafız Gücü subaylarının adada yönetimi ele geçirmek üzere hazırlandıklarını bildirmiş, bunlardan altıyüzünün geri alınmasını istemişti. Başpiskopos, hazırlanan darbe girişiminin ilkin kendi vücudunu ortadan kaldırmak suretiyle yürürlüğe konacağını öğrendiğini de cuntacılar iletti.

Bu durum karşısında Atina'nın sinmesi beklenemezdi. Tersine, bir an önce davranarak karşı tarafın savunma olanaklarını engellemek akla daha yakın gelmeliydi.

Bu hesap beklenen sonucu verecek midir? Makarios'un öldürüldüğüne değin ilk haberlerin doğru olmadığı anlaşılıyor. Başpapaz kurtulduğuna göre ona bağlı güçlerle EOKA - B örgütü arasındaki çatışmanın bu sonuçlar lehine kısa sürede sonuçlanması güçtür. Olaylar nasıl gelişirse gelişsin Kıbrıs konusu hem garantör (teminatçı) devlet olarak, hem ulusal güvenliğimiz, hem de adada yaşayan 100 bin aşkın soydaşımızın yazgısı itibarıyla bizi çok yakından ilgilendirmektedir.

Atina'daki cunta hükümeti adada girişilen darbe girişimini Kıbrıs'ın bir iç sorunu gibi göstermek çabası içindedir. Bu bayatlamış taktikle kimseyi aldatamayacakları, hattâ görünürü bile kurtaramayacakları ortadadır. Geçenlerde ölen EOKA'cı Yunan vatandaşı Grivas'ın Zürih ve Londra andlaşmasını hiçe sayarak Enosis uğruna Kıbrıs'ta yularca çalıştığını bilmeyen kaldı mı? O öldükten son-

ra, yerine Atina'dan direktif alan Yunan uyruklu subayların yönettiği EOKA-B örgütü kurulmuş, bu örgüt aynı amacı gerçekleştirmek üzere daha sabırsız, daha aceleci bir yol izlemeye başlamıştır.

Darbeciler tam başarıya ulaştılar mı, bu satırları yazdığımız sırada durum henüz ıyice aydınlanmış değildi. Cumhurbaşkanlığına getirildiği önceki sabah ilân edilen Samson'un ateşli bir Enosis'ci olduğu söyleniyor. Cuntanın buyruğundan çıkmayacağı kuşkusuz bulunan yeni adamlar yönetimi ele geçirdikten sonra ne yapacaklardır? Dünya kamuoyunu, özellikle bizi kollararak bir süre ortalığın yatışmasını beklemeleri olasıdır. Belki Yunanistan'a katılma kararını hemen açıklamayacaklar, Türk kesimini rahat bırakır görüneceklerdir.

Bu olasılığı gözönünde tutmalı, tedbirlerimizi ona göre vakit yitirmeden almalı ve hiçbir duraksamaya yer vermeksizin haklarımızı koruma kararımızı dost düşman herkesin anlayacağı bir dille dünyaya bildirmeliyiz.

Şurası açık bir gerçektir ki son darbe girişiminin sorumlusu Atina cuntasıdır. Bu girişimi ile Yunan hükümeti Zürih ve Londra andlaşmalarını tek yanlı olarak bozmuştur.

Bu olup bittiyi sineye çekmek bize hiçbir şey kazandırmaz. Kazandırmak şöyle dursun, hattâ ileride daha büyük kayıplara uğramamıza yol hazırlar.

Nadir Nadi

17 Temmuz

Türkiye ve Müdahalenin Hukuksal dayanağı

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 181. maddesi Türkiye'nin ada ile ilgili hak ve yükümlülüklerini düzenleyen

garanti ve ittifak andlaşmaları hükümlerini Anayasal kurallar olarak kabul etmektedir.

Madde aynen şöyledir:

«Suretleri ek I ve II olarak bu Anayasaya eklenmiş bulunan Cumhuriyet'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve Anayasasını teminat altına alan ve Cumhuriyet, Yunanistan Krallığı, Türkiye Cumhuriyeti, Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Birleşik Krallığı arasında aktedilen askeri ittifak anlaşması Anayasa hükmünü nazıdır.»

Garanti ve ittifak andlaşmalarının anayasal kural niteliğinde kabul edilmesinin anlamı ve amacının, Türkiye yönünden, Ada'da yaşayan Türk topluluğunun Anayasa ile sağlanan haklarının Kıbrıs devletinin düzeni içinde yer alarak korunması olduğu açıktır. Türk Birliği Ada'dan yalnız Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun eğitiminin sağlamak için bulunmuyor. İttifak anlaşmasının 3. maddesinde açıkça belirtildiği gibi Kıbrısta bulunan silahlı kuvvetlerimizin asıl ödevi anayasal düzeni herhangi bir hücum ve saldırıya karşı korumaktır.

1 No.lu ek protokolün birinci maddesi Ada'da bulunacak Yunan ve Türk birliklerinin sayılarını saptamaktadır. İkinci maddede Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının anlaşarak bu birliklerin sayısının artırılmasını isteyebilmeleri öngörülmektedir.

Bugün meşrû Cumhurbaşkanı Makarios darbe ile makamından uzaklaştırılmış ve haklarını kullanamaz duruma getirilmiştir. Bu durumda ek protokolün 2. maddesi gereğince Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısına Makarios'u da teslim ederek Türk birliklerinin artırılmasını istemesi hakkının varlığını kabul etmek gerekir.

Türkiye, Kıbrıs Anayasasının bir parçası olan andlaş-

manın kendisine yüklediği taahhütleri yerine getirmek ve yetkilerini kullanmak için parlamentodan izin istemek zorunda da değildir. Gerçekten Anayasamızın 66. maddesi savaş hall ilanı ve Silahlı Kuvvetlerin yabancı memleketlere gönderilmesi yetkisini TBMM'ne vermiştir. Ancak uluslararası andlaşmaların gereklerini yerine getirmek durumları maddenin kapsamı dışındadır. Türk Silahlı Kuvvetlerinden bir birlik andlaşmaya uygun olarak Kıbrıs'ta bulunmaktadır. Bu birliğin andlaşmaların verdiği hakların kullanılması amacıyla duruma müdahale yetkileri zaten vardır. Ancak Kıbrıs'taki birliğin sayısı bu ödevini yerine getirmeye yetmeyeceğinden, Anayasal düzeni yeniden kurmak amacıyla yapılacak hareket için Silahlı Kuvvetlerin Kıbrıs'a gönderilmesinde parlamentodan izin istemek zorunluğu yoktur.

TBMM'nin kararının gerektiği kabul edilse bile bu kararın çok önceden verilmiş olduğu gözönüne alınmalıdır. Gerçekten TBMM Kıbrıs'la ilgili olarak 16.3.1961 tarih ve 93 sayılı kararı ile nüklümetlere bu yetkiyi verdiği gibi 20.11.1967 tarihli diğer bir kararı ile kararın kapsamını daha da genişletmiş bulunmaktadır.

Meclislerin ve hükümetlerin sürekliliği ilkesi, verilmiş olan izin kararlarının bugünkü hükümet tarafından kullanılabilmesine de olanak sağlamaktadır. Ancak Türkiye'nin yapacağı müdahale savaş hukukunun yürürlüğe girmesini gerektiriyorsa TBMM birleşik toplantısı gündemini savaş hali ilanı konusu oluşturabilecektir.

Orhan Apaydın

17 Temmuz

Büyük Görev

Olaylar yıldırım hızı ile gelişiyor. Kıbrıs'taki darbe üzerinden henüz beş gün geçtiği halde «filli» durum nerede ise yerleşmiş gibidir. Makarios'cuların direnmesi her yerde kırılmış, resmi dairelerden indirilip yakılan Kıbrıs bayrakları yerine Yunan bayrakları asılmış, Atina Cuntasına bağlı Ulusal Muhafız Gücü adaya tümü ile egemen olmuştur. Bunlar şimdilik yalnız Türk kesimine ilişmemektedirler. Bu da önceden düşünülmüş, tasarlanmış bir plan gereği olsa gerektir. Adım adım gerçekleştirilmeye çalışılan plan uyarınca ilk fırsatta Enosis ilân edilecek, hukuk dışı girişim böylece dünyaya kabul ettirilmek istenecektir.

Akla gelen, Türk «müdahalesi»nin bu fırsatı doğuracak başlıca nedenlerden biri olacağıdır. Bu müdahaleyi Yunanlılar her halde hesaplamışlardır. An be an onu beklemektedirler. Müdahalemiz gecikirse ne olur? Belki Enosis'in ilanı bir süre ertelenir, o kadar.

Şu halde bizim yapacağımız, uluslararası andlaşmalar çiğnenerek yaratılan olup bittiyi bozmak için en kısa zamanda harekete geçmek ve haklı davamızı korumak uğruna gerekeni yapmaktır.

Kıbrıs darbesi yüzünden ortaya çıkan bunalımı barışçı yollardan önlemek amacıyla Ecevit Hükümeti elinden gelen gayreti esirgememiştir, her çareye başvurmuş, bütün kapıları denemiştir. Öyle görünüyor ki, bundan sonra geç-

cek her saat «filli» durumu yavaş yavaş sineye çekmemizden başka hiç bir işe yaramayacaktır.

Bununla birlikte, kuşkusuz, son derece güç bir durumda karşı karşıyayız. Amerikan basını dahil, dünya kamuoyu darbecilerin haksızlığını tanıyor, onları şiddetle kınımamakta ağız birliği ediyorsa da darbeciler ve onların üstündeki Yunan cuntacıları yalnız değildirler. Bunlar ülkelerinde yürüttükleri faşist rejimi Amerikan uşaklığına borçludurlar. Özgürlükçü Yunan aydınlarını zindanlara atmak, Yunan halkını baskı altında tutmak gücünü Amerika'nın kayıtsız şartsız buyruğu altına girmek suretiyle elde etmişlerdir. Bunu bilen İngiltere Hükümeti teminatçı devletlerden biri olduğu halde Zürih ve Londra andlaşmalarını korumak üzere Kıbrıs darbecilerine müdahaleden çekinmemektedir. Makarios, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı konusunda titiz davrandığı için düşürülmüştür. Oysa darbecilerin, Kıbrıs'ı bir Amerikan üssü olarak Washington'a peşkeş çektiklerine hiç şüphe yoktur. Adada istediği üsleri ele geçiren Amerika Doğu Akdenize ve Ortadoğu'ya tamamiyle egemen olacak, bütün ülkelerini avucunda tutmak olanağını kazanacaktır.

Bugün toplanacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Cumhuriyet tarihinin en çetin oturumlarından birini yapmaktadır. Kıbrıs konusunda hükümete verilecek yetkiler ulusumuzun geleceğini çok yakından ilgilendirmektedir. Sorun bir adanın yazgısı ile ilgili bir Türk - Yunan çatış-

masından ibaret değildir. Oyle olsaydı, bunun çözümü çok kolay olurdu. Ama dediğimiz gibi davanın çapı ve boyutları iki ülkenin sınırlarını aşmakta, tüm bölge uluslarına, hattâ daha ötelere uzanmaktadır.

Bu koşullar altında siyasal partilerimizin sorunu en geniş, çizgileriyle ele almalarını, parti kaygılarını, duygu-

sal eğilimlerini bir yana bırakarak olaya sağduyu ve akıl açısından bir çözüm yolu aramalarını dileriz

Nadir Nadi

20 Temmuz

Başka Çare Yoktu

Türk Silâhlı Kuvvetleri dün sabah erken saatlerden başlayarak hükûmetten aldığı buyruk üzerine Kıbrıs'ta «müdahale» operasyonuna girişmiştir. Bu müdahalenin Yunanistan ve İngiltere ile imzaladığımız garanti andlaşmasından doğan, bize tanınmış bir hak olduğu apaçık ortadadır. Zaten bunu yadsıyan da yoktur. Atina cuntasından aldıkları direktifle uluslararası andlaşmaları ve Kıbrıs Anayasasını çiğneyerek Ada'daki meşru hükûmeti deviren Yunanlı subaylar en kısa yoldan ENOSİS'i gerçekleştirebileceklerini, bizim de olup - bitti karşısında seyirci kalacağımızı umuyorlardı.

Dün başlayan «müdahale» operasyonu bu umudun boş çıktığını göstermiştir. Her bakımdan barışçı bir politikanın izleyicisi olan Türk hükûmeti, Kıbrıs'da darbecilerin giriştiği hukuk ve insarlık dışı hareketi durdurmak, anlaşmaların bize tanıdığı haklarımızı yine barışçı yollardan kurtarmak uğruna elinden gelen her şeyi yapmıştır. Hükûmet Başkanı Bülent Ecevit, hiç bir zorunluluğu olmadığı ualde, dost devlet ilgilileriyle temasa geçmiş, Kıbrıs'ta yaratılan haksız «fiili» duruma kan dökülmeksizin son verilmesini sağlamak için beş gün beş gece çaba harcamıştır.

Ne yazık ki bu iyi niyetli çabalara dostlarımız Amerika ile İngiltere'den umduğumuz anlayışı bulamamışız-

dır. Birincisi eteğimizi çekmek istemiş, ikincisi de «bekle ve gör» politikası izlememizi salık vermekle yetinmiştir.

Oysa, beklemekle ne göreceğimiz besbelli idi. Adayı ele geçiren hukuk dışı güçler bağımsız Kıbrıs bayrağını indirip yakıyor, yerine Yunan bayrağını asarak ENOSİS'i «fiilen» ilân etmeye dek işi vardiıyorlardı. Daha fazla beklemek zor karşısında sindiğimiz, bile bile haklarımızdan vazgeçtiğimiz anlamına gelecekti. Haysiyetine ve şerefine düşkün, bağımsız bir ulus olarak buna razı olamazdık.

Dün sabah başlayan «Türk müdahalesi»nin bu itibarla dünya kamuoyu tarafından olumlu karşılanacağına inanıyoruz. Bu müdahale ile Kıbrıs'ı ele geçirmek, ya da adanın statüsünü değiştirmek gibi bir amaç gütmeyenizi herkes iyi bilmelidir.

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin görevi Kıbrıs'ta yabancı güçler tarafından çiğnenen uluslararası andlaşmaların geçerliğini yeniden sağlamak, orada yaşayan soydaşlarımızın mal ve can güvenliğini korumaktır.

Haklı davamız uğruna göze aldığımız girişimin kısa zamanda başarı ile sonuçlanmasını bekliyoruz. Ordumuzun gücü bunu gerçekleştirmeye yeterlidir.

Nadir Nadi

21 Temmuz

Dikkatli Olmalıyız

Kıbrıs'a çıkarma ve indirme eyleminin başarılı yolda yürüdüğünü bütün dünya ajanslarından gelen haberler doğrulamaktadır. Yalnız Türkiye açısından değil, dünya politikası açısından büyük önem taşıyan bu eylemin çeşitli yönleri vardır:

1 — Türk Silâhlı Kuvvetleri askerî açıdan zor sayılacak bir harekâtı başarıyla sonuçlandırmıştır. Çıkarma ve indirme işlemlerinin planlaması ve uygulamasını gerçekleştirmek kolay değildir. Bu karmaşık eylemi yürürlüğe koyma açısından ordumuz başarılı bir sınav vermiştir.

2 — Olayın siyasî yönünde hükûmet, ülkücü ve gerçekçi bir çağdaş politikayı ilk günden bu yana başarıyla yürütmüştür. Birleşmiş Milletler ilkelerine, devletler hu-

kukuna, antlaşmalarımıza bağlılıkla birlikte, ulusal çıkarlarımız kararlılıkla korunmuş, ödün verilmeden uygulamaya geçilmiştir. Demokrasi, özgürlük, barış ve insan haklarına saygılı bütün devletlerin Türkiye'yi desteklemeleri, Ankara'nın kesin ve açık politikasıyla sağlanmıştır.

3 — Yaşanan olayların sonucunda bir liderin kişiliği büyüyüp belirginleşmektedir. Başbakan Bülent Ecevit, sınır ötesinde çekici ve olumlu bir ün kazanma yönü için dedir. İç politikada seçim gücü yüksek bir halk önderi olan Ecevit, dış politika yönüyle çağdaş bir devlet adamı görüntüsü kazanmıştır. Önümüzdeki çetin sınavları başarıyla aşabilirse, «Karizmatik lider» kimliği güçlenecektir.

4 — Türkiye de bir süredenberi karşı karşıya gelen ve

dağılan ulusal güçleri bağdaştırma ve toparlama yolunda son olaylar yararlı etkiler yaratmıştır. Ulusal sınavlar aretesinde Türk toplumunun çeşitli kesimleri ve güçleri, bir anda bağdaşıp bütünleşirler. Ülkemizde bugünkü görünümdur.

5 — Dünya politikasında uzun bir süreden bu yana sesi duyulmayan ve sözü işitilmeyen Türkiye, ilk kez kişilikli bir politikayı kararlar uygulamak yolundadır. Bu politika başarıyla sonuca götürüldüğü zaman, Ankara, Milli Kurtuluş Savaşından sonra kazandığı itibarını yenilemek şansını da kazanacaktır.

Hiç kuşkusuz önümüzdeki günler önemli olaylara kapılar açacaktır. Bu olaylar karşısında ulus bütünlüğü ve bilinci içinde dikkatli bulunmak zorundayız. Kazançlarımızı bir anda kayıplara dönüştürmek isteyen güçlerin karşınızda bulunması doğaldır. Tarih başarıları korumanın başarıları kazanmaktan zor olduğunu söylüyor. Bunun içindir ki, çok dikkatli ve gerçekçi davranmanın gerekli bulunduğu bir döneme giriyoruz.

★★★

22 Temmuz

Tarihimizde 404 yıllık yeri olan Kıbrıs konusunda ödün verme politikası dün noktalandı

Tam 344 yıl Türk sancağının dalgalandığı Kıbrıs Adası, Osmanlı İmparatorluğunun çöküntü döneminde İngilizlere kaptırıldı. Akdeniz'in kalbinde, bugün jeopolitik durumu son derece büyük değer taşıyan ada, özellikle 1950'lerden sonra, Türkiye için gerçek bir sorun haline aldı. Yabancı buyruk altında yaşamaktan hoşlanmayan Türklerin çoğunluğu adayı terketmişlerdi. Buna karşılık, Rum azınlığı giderek artmıştı ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak istiyorlardı. İşte o günlerden bu güne süregelen gerileme, ödün verme politikası, dün Türkiye Cumhuriyeti'nin tutarlı ve cesur davranışı ile noktalandı.

Kıbrıs olayları 404 yıl öncesinden bugüne şöyle gelişti...

404 yıl önce 1570'in 22 temmuzunda büyük bir kısmı fethedilmiş olan Kıbrıs, 18 eylül günü Magosa'nın da fethiyle bir Türk Sancağı haline getirilmişti.

Kıbrıs'ın fethedildiği yılda Osmanlı tahtında ikinci Selim oturuyor, Sokullu Mehmet Paşa da Sadrazam olarak bulunuyordu.

15 mayısta İstanbul'dan hareket eden Donanma-yı Hümayunda Başkomutan olarak Lala Mustafa Paşa, Donanma Komutanı olarak Üçüncü Vezir Piyale Paşa, Kapitanpaşa olarak da Müezzinzade Ali Paşa bulunuyordu. Kıbrıs'ın fethiyle ilgili olaylar şöyle gelişmişti:

1 temmuz — Türk Donanması Limasol koyunda demirledi.

2 temmuz — Koya asker çıkarıldı. Leftari kalesi teslim oldu.

4 temmuz — Ağır toplar Larnaka sahiline çıkarıldı, harp meclisi Lefkoşe'nin muhasarasına karar verdi.

9 temmuz — Girne kalesi teslim oldu.

22 temmuz — Lefkoşe'nin muhasarası başladı.

9 eylül — Lefkoşe fethedildi.

18 eylül — Magosa'nın da düşmesi ile Kıbrıs'ın fethi tamamlandı.

6 ekim — Görevini bitiren donanma İstanbul'a döndü.

1878 yılında İngiltere'yle yapılan bir anlaşmayla, Çarlık Rusya'sının Osmanlı devletinin Asya kıtasındaki top-

raklarına yönelecek bir «zapt ve istilâ» hareketinde, İngiltere'nin silâhlı yardımına karşılık, Kıbrıs adasının yönetimi İngiltere'ye verildi.

1914 yılında İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamasından sonra Türkiye, Lozan andlaşmasıyla adanın İngiltere'ye ait olduğunu resmen tanıdı. Yıl: 1923.

1954'de ENOSİS savaşı İngiltere'nin iç sorunu sayılırken, Yunanistan'ın Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için BM'e başvurmasıyla, durum uluslararası bir nitelik aldı. 1955 yılında İngiltere, soruna bir çözüm getirmek amacıyla, Londra'da Türkiye ve Yunanistan'ın da katıldığı bir konferans topladı...

1957 yılında Kıbrıs sorunu iki kez Birleşmiş Milletlere getirildiyse de bir sonuç alınamadı ve Türk Hükümeti, adanın taksimini talep etti.

Türk, İngiliz ve Yunan Başbakanları Londra'da toplanarak, Zürih'te aynı yıl içinde Kıbrıs'la ilgili olarak kabul edilen andlaşmaları yeniden düzenlediler. Bu arada 1959'un aralık ayının 14'ünde Makarios Kıbrıs Devlet Başkanlığına, Fazıl Küçük ise Başkan Yardımcılığına 5 yıl süreyle seçildiler...

6 nisan 1960'da Kıbrıs Devleti Anayasası onaylandı ve 16 ağustos günü, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı resmen ilân edildi. Aynı gün de Garanti Andlaşması imza edildi.

1963 yılında Makarios'un Kıbrıs andlaşmasında tek taraflı olarak istediği değişiklikler üzerine Kıbrıs Türk toplumu ile Ankara Hükümeti harekete geçerek, bu davranışı protesto etti. Adada huzuru sağlamak için Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin ayrı ayrı gönderdikleri askeri kuvvetleri adada göreve başlandı.

1964 yılının 4 martında BM Güvenlik Konseyinin, Kıbrıs'ta bir BM Barış Gücü kurulmasını kabul etmesinden sonra, 27 martta Barış Gücü adada göreve başlandı. Bu arada Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerine karşı kanlı saldırılara girişmesi üzerine Türk Hava Kuvvetlerine mensup jet uçakları 7 ve 10 ağustosta Kıbrıs'taki bazı

Rum mevzilerini bombaladı. 10 ağustosta ise ateşkes kabul edildi.

1967 yılında Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda yeniden bir silahlı çatışmanın eşiğinden dönmesinden sonra, aynı yılın nisan ayında Atina'da demokratik rejim, Papadopoulos tarafından devrildi ve askeri cunta yönetimi başladı.

1971'de Yunanistan tarafından adaya gizlice gönderilen Grivas ENOSİS'i gerçekleştirmek amacıyla EOKA-B örgütünü kurdu. EOKA-B Makarios'a karşı harekete geçti ve Kıbrıs Rum yönetimine yasa dışı ilan edildi.

1973 yılında Makarios'un yeniden beş yıl için devlet başkanlığına seçilmesinden bir yıl sonra 1974'de Grivas'ın öldüğü açıklandı.

Kıbrıs'ta 1974 yılının temmuz ayından sonra olaylar şöyle gelişti:

15 temmuz — Yunanistan'a bağlı subayların yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü kuvvetleri adada bir hükümet darbesi yaparak, Kıbrıs'ta «Elen (Yunan) Cumhuriyetinin» ilan edildiğini açıkladı. Bir demeç veren Başbakan Bülent Ecevit, «Kimse kargaşalığı fırsat bilip haklarımızı dokunmaya kalkışmasın» dedi. ABD ve İngiltere, Türkiye'den duruma karışmamasını isterken, Moskova, darbeyi «Faşist» diye nitelendi.

16 temmuz — Darbenin ikinci gününde Milli Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Hasan Işık imzasıyla garantör devlet İngiltere'nin Dışişleri Bakanı James Callaghan'a gönderilen mektupta, Yunanistan'ın Türkiye'nin çıkarlarına yönelik sorumsuz girişiminin, «Tessnüt ve işbirliğini olumsuz şekilde etkileyebileceğinden» Türkiye'nin ciddi surette endişe duyduğu ifade edilerek, birlikte müdahale önerildi. Aynı gün donanmamız Akdeniz'e açıldı.

17 temmuz — Başbakan Bülent Ecevit, «Ortak girişim» konusunda İngiltere Başbakanı Harold Wilson'la gö-

rüşmek üzere Londra'ya geldi ve aynı günün gecesi Başbakan Harold Wilson'la 4,5 saat süren bir görüşme yaptı.

Bu arada NATO, darbecilerin Ada'yı terketmelerini istedi. Aynı gün ABD Başkanı Nixon'ın Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco'yu Londra'ya gönderdiği öğrenildi.

18 temmuz — Başbakan Ecevit ile 4,5 saat süren bir görüşme yapan İngiltere Başbakanı Harold Wilson, «Birlikte müdahaleyi», NATO'nun Güneydoğu kanadının bundan büyük yara alacağını belirterek reddetmesi üzerine Ecevit, «O halde biz kendi tedbirlerimizi alma durumunda oluruz» dedi. Ecevit, Londra'da, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco ile de iki kez görüştüktan sonra düzenlenen basın toplantısında, şöyle konuştu: «Zaman çok önemli hale gelmiştir. Saatler geçtikçe Kıbrıs'ta Yunan varlığı artmaktadır.»

Ecevit bu arada Sisco'ya Türkiye'nin barışçı bir çözüm olanağı bulunması için uzun süre bekleyemeyeceğini belirtti ve çalışmalarını tamamlaması için 24 saat süre tanıdı.

Ecevit aynı gün yurda dönerken, Sisco da temaslarda bulunmak üzere Atina'ya uçtu.

19 temmuz — ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco, Atina'daki temaslardan bitirdikten sonra Ankara'ya gelerek Başbakan Bülent Ecevit'le iki kez görüştü. Birinci görüşme 2 saat 15 dakika, ikincisi ise 4 dakika sürdü. Ecevit daha sonra Genelkurmay Başkanlığına giderek, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar ve Kuvvet Komutanları ile bir toplantı yaptıktan sonra, saat 05'de Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı Kara, Deniz ve Hava birlikleri, Kıbrıs'a çıkarma ve indirme yaparak, Kıbrıs'ta duruma hâkim oldu.

Cumhuriyet

21 Temmuz

Ateş-kes Kararı

Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı çıkarma ve indirme eyleminden sonra Kıbrıs'ta olaylar yıldırım hızıyla gelişmiş ve 20 temmuz sabahı saat 3'te başlayan harekâta 22 temmuz saat 17'de ateş - kesle son verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu süre, Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevlerini gerçekleştirmesi için yetmiştir.

Çağımızda deniz ötesi bir toprak parçasına çıkarma ve indirme eylemi askerliğin en zor işlerinden biri sayılmaktadır. Türkiye gibi milli savunmaya ayıracağı maddi olanakları sınırlı bir ülkenin indirme ve çıkarma eylemlerini gerçekçi açıdan hesaplaması gerekiyordu. Bu hesapların doğru yapıldığı ve hedeflerine ulaştığı görülmektedir. Türk planı şudur:

Lefkoşe'de şehri ikiye ayıran yeşil hattan Ada'nın kuzey kıyılarına paralel olarak uzanan Beşparmak dağlarındaki St. Hilarion kalesine kadar olan bölge Türklerin en yoğun olarak bulundukları kesimdir. Burada 50 bin soydaşımız yaşamaktadır. Ne var ki, bu bölge Türkleri, Anavatanına açılan kıyılardan yoksundur. Lefkoşe kenti ile Girne limanını birbirine bağlayan yol da Rumlar tarafından

denetlenmektedir. Kıyıya paralel ve sarp Beşparmak dağlarının iki kesiminde Rumların güçlü askeri yığınakları vardır.

Durum böyleyken Türk birlikleri Girne limanı Batısında Yılmazköy dolaylarından kıyıya çıkarma yapmışlardır. Yılmazköy çevresindeki Rum Kıyı Muhafaza Birlikleri etkisiz hale getirilerek çıkarma başarıyla gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Lefkoşe dolaylarındaki Türk kesimine Türk paraşütçü birlikleri indirilmiştir. Kıyıda Beşparmakdağlarının kuzeyine çıkarılan ve içerden Beşparmak dağlarının güneyine indirilen Türk Birlikleri Beşparmak dağları yönünde hareket ederek ve bu dağlardaki Rum askeri yuvalarını temizleyerek buluşmuşlardır. Bu hareket sonucu Lefkoşe Girne limanı arasındaki yol Türkler tarafından denetim altına alınmış ve sonunda Girne limanı da ele geçirilmiştir. Böylece şimdiye dek Rumlarca bir çember içinde tutulan Türkler, Girne limanı dolaylarında yirmi kilometreye yakın bir sahil şeridiyle Anavatanına açılmışlar, her tür ilişkiyi kuracak duruma ulaşmışlardır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin amacı böylece gerçekleş-

ma - olmaktadır. Ada'daki gözlemciler, Yunan cuntasının Kıbrıs'a gerek sayısal bakımdan gerek silâhlanma açısından tahminlerin çok üstünde bir kuvvet yatırımı yaptıklarını göstermektedir. Bu da Kıbrıs'a müdahale kararının ne denli yerinde olduğunu kanıtlamaktadır.

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin eylemi sonunda Ada'da kuvvet dengesi yaratılmış, Türk varlığı güvenceye alınmıştır.

Böylece Atina cuntasının oldu - bittisi geriye tepmiş, Lefkoşe darbecilerine karşı darbe vurulmuş, aynı zamanda Ada Türklerinin hayatı ve geleceği güvence altına alınmıştır.

Siyasi ve askeri açıdan titizlikle düzenlenen planlama, gerektiği koşullarda uygulamaya konmuştur. Hiç kuşkusuz yapılan hesaplarda Atina Cuntasının bir çılgınlığa yönelmesi olasılığı da vardı. İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'ın dediği gibi «Yunan Cuntasının generallerinde mantık olmadığı için» iki ülke arasında bir savaşa tırmanma durumu da hesapların içinde bulunmaktaydı.

Nitekim Kıbrıs'taki barış eylemini topyekûn Türk - Yunan savaşına dönüştürecek tehlikeli noktalara zaman zaman varılmıştır. Bir Yunan filosunun Ada'ya çıkarma girişimi önlenmiştir. Gerçekte Türk Silâhlı Kuvvetlerine karşı Ada'da ateş açan ve saldırıya geçenler Yunan Cuntasına bağlı darbeci Yunan birlikleridir. Rum Muhafız Kuvvetleri adı altında Cunta'ya bağlı kuvvetler yanında, Yunan Alayı da saldırıya katılmakta duraksamamıştır. Savaşın genişlemesi karşısında dünyada kaygılar büyümüş, ama Türk Silâhlı Kuvvetlerinin indirme ve çıkarma birlikleri, görevini yerine getirmiştir.

Ateş - kes kararı noktasında Türk Silâhlı Kuvvetleri amaca varmış bulunmaktadır. Barışçı Türkiye'nin Birleşmiş Milletler kararına saygı göstermesi de eylemin başlangıcından beri benimsediği siyasete ve stratejiye uygundur.

★★★
23 Temmuz

Taktikler ve Gerçekler

Kıbrıs'ta askeri harekât başarıyla sona erdi. Türkiye güçlü olarak görüşme masasına oturdu. Artık, kapanan ağızlar da açılmaya başladı.

Sağ kanadın bazı yayın organları şimdi taksimden söz etmektedirler.

DP'nin Başkanı Sayın Bozbeyli ise ateşkesin erken kabul edildiğini ısrarla söylüyor.

Sağ cephe, şimdi Kıbrıs'ta olmayacak şeyler isteyecektir.

Gaye açıktır. Ecevit Hükümetinin kazandığı siyasi ve askeri başarıyı küçük görmek.

Bir başka taktik de, Kıbrıs konusunda, özellikle gerginliğin ilk aşamasında Türkiye'nin haklarının hasır altı edilmesine göz yumar, yaratılan fiili durumda parmağı olan ve hakkımızı aramamızı engellemek isteyen A.B.D.'nin kaybettiği prestiji, Sovyet aleyhtarı bir kampanya ile yeniden kazandırmak çabasıdır.

Buradaki gaye de açıktır. Yıllar yılı, teslimiyet politikası güdülmesinde çıkarı olanlar, Ecevit iktidarının kişilik sahibi yeni bir politika izlemesini engellemenin yolunu aramaktadırlar.

Bu taktikler gerçekler karşısında tutunamayacaktır.

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tezi, Adanın taksimi değildir. Böyle bir tezin bize fazla bir yarar sağlayamayacağı gibi, güney sınırlarımızda yeni bir çıban başı doğuracağı ve Kıbrıs adasını, bir barış ülkesi haline getirmek yerine, Ortadoğu ve bütün dünya için bir tehlike durumuna sokacağı açıktır.

Türk Hükümeti, Türk Ordusunun başarılı harekâtının ilk anlarında açıkladığı gayelere sadık kalmıştır. Ankara'nın gayesi, Kıbrıs'taki soydaşlarımızın ve bütün bölge uluslarının geleceğini güvence altına alacak barışçı bir çözümdür. Kuşkusuz bu çözümün yolu taksimden de geçmez, işlemediği şimdiye dek bir çok kez görülmüş olan 1960 statüsünün yeniden kurulmasından da. Türkiye federatif devlet tezinin ortaya atarken bu gerçeklerden ha-

reket etmektedir. Bağımsız bir Kıbrıs. Evet. Ama Ada Türkleri'nin ve Türkiye'nin çıkarlarını ve geleceğini güvence altına alması şartıyla.

Federatif devlet bu güvenceyi getirecek çözüm olarak gözüküyor. Tabii, Ada'daki askerlerimizin bulunduğları yerde kalmaları şartıyla.

Kıbrıs olayları sırasında aldığımız dersin, Türkiye'nin NATO içindeki ve dünya üstündeki yerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kıldığı da ortadadır.

Türkiye artık, daha bağımsız, daha ulusal çıkarlara dönük, daha kişilik sahibi bir politika gütmek zorundadır.

Unutulmaması gereken nokta, Kıbrıs çıkarmamızın NATO'ya ve ABD ile İngiltere'ye rağmen yapılmış olduğudur. Diğer bir deyişle ulusal davamızı savunmakta, NATO'dan, ABD'den yardım görmek şöyle dursun, bu merkezlerin direnmesiyle karşılaşacağımızı bilmeyen yoktur.

Kıbrıs sorununda Türkiye'yi, Üçüncü Dünya ulusları ve başta Sovyetler Birliği ile Alman Demokratik Cumhuriyeti olmak üzere sosyalist blok desteklemiştir.

Sovyetler'in desteğinin «Türk dostluğu»na verdikleri büyük önemden, ya da kara gözlerimize hayranlıktan gelmediğini bilmek de zor değildir. O anda Sovyetler'in çıkarları da tıpkı Üçüncü Dünya ülkelerindeki gibi Kıbrıs'ın bir savaş üssü olmamasıydı. Türkiye bundan yararlanmıştı.

Akıllı bir politika, bundan sonra da, çıkarları bizimle bağdaşan ülkelerin tutumlarından yararlanmayı gerektirir.

Nitekim Mustafa Kemal de Ulusal Kurtuluş Savaşımızda aynı yolu tutmuştu.

Bu Amerikan hegemonyasından çıkıp, Sovyet hegemonyasına girmek demek değildir.

— Ne yani Amerika gitsin de Rusya mı gelsin, diyenlerin anlayamadıkları da budur.

Ecevit Atatürk'ten bu yana ilk kez kişilik sahibi, ulusal çıkarılara dönük, mümkün olduğu kadar bağımsız bir politika izleyerek, ulusal sorunlarımızdan birini şimdiye dek hiç bir iktidarın yapamadığı şekilde başarı ile çözme yolunu tutmuştur.

İlhan Seiçuk'un önceki günkü yazısında belirttiği gibi bunlar «Mustafa Kemal gerçekliği karşısında Enver Pa-

şa düşçülüğü» alkışlayanlar, bu düşçülükte çıkar arayanlardır.

Enver Paşa düşçülüğü, Mustafa Kemal gerçekliği karşısında nasıl erimisse, bu taktikler de gerçekler karşısında öyle eriyceklerdir.

Ali Sirmen

27 Temmuz

Kıbrıs'ta Gerilla Savaşı

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 20 Temmuz 1974 günü Kıbrıs'ta başlattığı askeri harekâtın adını «Barış Harekâtı» koymuştur. Bu, «Yurtta sulh, cihanda sulh» ilkesine inanmış bir ülkenin yüreğinde taşıdığı ıviniyetin göstergesi ve belirtisidir. Oysa bir askeri harekâtın şaşmaz ve değişmez niteliği savaş harekâtı oluşundadır. Savaşın çetin ve amansız kuralları vardır. Askeri gereksinimler bu kuralların tam olarak uygulanmasını öngörür. Savaşta hiç bir komutan, bu gereksinimlerin uygulanmamasının askeri harekât üzerinde sonradan yapacağı olumsuz etkilerin sorumluluğunu üzerine alamaz.

20 Temmuz çıkarması ve sonrasında «Kıbrıs Barış Harekâtı» adını veren Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun daha uzun yıllar yanyana ve içte birlikte yaşayacaklarını dikkate alarak «Yurtta sulh, cihanda sulh» ilkesini bu topraklara da taşımak istemiş, bu harekâta katılan tüm asker kişilere barış sloganı vererek savaş gereklerinin yumuşak tutulmasını önermiştir. Bu, hükümetin verdiği önemli bir siyasal karardır. Askeri harekâtın gereksinimleri yönünden sorumluluğu ağır, fakat barış ve özgürlük için, insanlık yüksek duygular için, insanlık tarihi için başında insanlık hayranının şeref tacını taşıyan yüksek bir karar.

Bu karar gerçekte, Haçlı Seterleri'nin dinsel duygusalı, yüz yıllar boyu belleklerinde taşıyarak, sonradan emperyalizme ve sömürüye dönük burjuva milliyetçiliği ile birleştiren ve kilisesinin geleneksellesimsi yalanı ve burjuvazisinin naksız vargıları ile Türklere barbar deneyeceği ahşam Batı entelijansiyasına nifmanizma adına verilmiş bir ders ve atılmış bir samardır. Böyle bir kararı ancak sanlı tarihinde işgal ettiği verlerde halka can, mal, namus güvencesi tanıyan ve dinsel haklarını tam olarak kullanmasını tarihi belgelerle kanıtlayan bir toplumdan gelen, kendine ve halkına güvenen hükümetler verebilir. Bu siyasal karar sayesinde ki, Kıbrıs'ta birinci ve ikinci barış harekâtı süresince harekât bölgesinde her iki tarafın kayıpları daha az olabilmektedir. O derecede ki; harekât bölgesi dışında kalan Larnaka, Limasol ve Batı bölge emiyetler ve harekâtın daha sonra yayıldığı yerler de daha önce işlenen katliamlar kayıp bilançosunun en ağır ve utandırıcı olanlarını teşkil etmiştir.

Bugün artık Kıbrıs'ta, iki toplumun iki ayrı otonom altında bağımsız Kıbrıs devletini nasıl oluşturacağı güncel konusudur. On yıldan beri Kıbrıs'taki Türk toplumunun hangi güç koşullar içinde yaşadığını, can ve mal güvencelerini sağlamak için büyük kolonilerde toplanmak üzere güçle zorlandığını bilenler, Atlılar köyündeki kadın -

çocuk, silâhsız, masum insanların katliamını görenler, üç yaşındaki çocuğun vücutunda kırk kurşun varasını sayanlar ve esir edilmiş, elleri kelepçeli, gözleri bağlı bir gazetecinin barsaklarına yedi kurşunun boşaltıldığını duyanlar artık Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının bir yönetim altında kalamıyacaklarını kesin olarak bilmek zorundadırlar.

Barış görüşmelerinin bir an önce başlatılması ve bir sonuca vardırılması Kıbrıs'taki Türk ve Rum halklarının huzur ve güvenliği için kaçınılmaz bir harekettir. Kıbrıs halkının ve insanlığın daha fazla acı çekmemesi toplum liderlerinin ve hükümet sorumlularının bu yöndeki karar ve davranışlarına kalmıştır.

Oysa görülmektedir ki, Bizans oyunları içerisinde dış politikalarını yürüten Yunanlı yöneticiler ve Kıbrıs Rum toplumu lideri Glafkos Klerides barış görüşmelerini erteleme ve zaman kazanma hesabı içindedirler. Bu arada, ikinci Cenevre görüşmelerinde İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'ın ima ettiği, gerilla savaşı sloganını Türklere karşı bir tehdit olarak kullanmak eğilimine girmişlerdir.

Yunanistan'ı yönetenlerin, bugüne kadar kendi kamuoylarını son derece kötü sloganlarla besledikleri, Yunan propagandasının kendi kamuoyunda açtığı ağır rahnelerin içinden çıkılmaz güç koşullar yaratarak sonunda Yunan toplumunu perişanlığa ve felâkete sürüklediği, hükümet sorumlularını darağaçlarına kadar götürdüğü dünyanın ve bugünün bilinen olayları ile ortadadır.

Bütün bunlar 150 yıldan beri, mikro bir ulusun megaloman bir idea peşinde koşturulmasından ileri gelmiştir. Bu çağ ve gerçek dışı hayallerin kaynağını, Yunanistan'da daima çok kuvvetli olan Bizans mirası, Ortodoks Kilisesi ve Batı emperyalizmi ile içiçe yaşayan Yunan burjuvazisi teşkil etmiştir. Ama mikro güçler makro hayallerin girdabına düşürünce olayları ve felâketlerin sonunda acıyı her zaman Yunan halkı çekmiştir.

Şimdi Kıbrıs'ta Türklere karşı gerilla savaşının başlatılacağını ortaya atan Yunanlı yöneticiler ve özellikle Kıbrıs Rum toplumu lideri Klerides de, yapısını ve yapılışını nemi yukarıda açıkladığımız, kendi kamuoylarında oluşturacağı ölçsüzlüğü hesap edememenin akılsızlığı içinde, Kıbrıs halkının can güvenliği yönünden son derecede ağır bir sorumluluğa girmişlerdir. Bu sorumluluğu belki bir gün kendi hayatları ile ödeyecekler ve fa-

kut asıl acıyı Kıbrıs Rum halkı türlü ile çekeceklerdir. «Yunanistan'ın kendisini, Enosise ulaşmak üzere ulusal bir mücadelede adadığını» belirten sözleri gerçeklere ne kadar ters ve ne acıdır.

Kıbrıs'ta gerilla savaşı başlatılırsa ne olur? Bunu, kavramları içinde bilmek Türk kamuoyu için az çok terahlatıcı olacaktır. Önce şunu bilmek gerekir. Gerilla tipi savaşlar, karakteri gereği, gizli başlatılır ve yayılır. Gerillanın gücü gizliliğinde ve yapacağı baskındadır. Başlatılacağı bir lider ağzından daha önce dünyaya ilân edilirse bunu bir şantaj kabul etmek gerekir. Yunan dış politikası bir seri şantajlar üzerine kuruludur. Kıbrıs'ta gerilla savaşı tehdidi de 15 temmuzdan beri Yunan dış politikasında görülen şantajlar serisinin son halkasıdır.

Kıbrıs'ta gerilla savaşının başlatılacağı haberinin yanı sıra hemen, özellikle İngiliz kaynaklı haberlerde, Kıbrıs'ta güneyde Trodos dağlık bölgesinde elli bin Rumun gerilla savaşına hazırlandığı sözleri yayılmıştır. Bu abartmalı haber tam bir propaganda niteliği taşımaktadır. Kıbrıs'ın tüm Rum nüfusuna göre ve bu nüfusun bir aylık serüveni sonucunda böyle bir gerilla savaşını inatla ve ısrarla yürütebilecek silahlı insan sayısı sekiz, on bini geçemez.

Gerilla savaşı tehditleri ve belirtisi karşısında Kıbrıs'ta ilk alınacak tedbir, kendiliğinden göç eden Rumların tekrar eski bölgelerine dönmelerini engellemektir. Ashında gerilla savaşı yapılacağı sloganını ortaya atan Rum liderleri göç etmiş kendi toplumlarına geriye dönme güvencelerini de yitirtmiş olacaklardır.

Gerilla savaşları elverişli arazide (dağlık ve ormanlık) halkı kendisine yabancı ülkeye girmiş istilacı ordulara karşı etkilidir. Kıbrıs'ta içiçe girmiş iki toplum vardır. Barış hareketini yürüten Türk Silahlı Kuvvetleri, kontrol altında tuttuğu bölgenin tüm halkına karşı yabancı ve istilacı durumunda değildir. Bu koşullar altında Rumların başlatacağı gerilla tipi savaşa Kıbrıs Türkleri de gerilla olarak karşılık verecektir. Öteden beri mücadele savaşçı olarak örgütlenmiş Kıbrıs Türklerinin yanın-

da bugün ayrıca, ateş ve hareket gücü üstünlüğü ve hava desteğinin son derece etkili olduğu çıkarmada ve birkaç günlük ileri harekatta isbat edilmiş, bir büyük güç de vardır. 1955'ten sonra Kıbrıs'ta Rumların İngilizlere karşı yürüttükleri gerilla savaşı bu nitelikler yönünden çok daha uygun koşullar içerisinde idi. Bir özgürlük ve kurtuluş savaşı niteliğini de ayrıca taşıyordu. Oysa bugün Kıbrıs'ta özgürlük ve kurtuluş savaşını veren mazlum halk Kıbrıs Türk toplumdur. Anlaşıyor ki, bu ayrıcalığı Callaghan da Klerides de fark edememişlerdir. Bu koşullar altında Kıbrıs'ta bir gerilla savaşı ya başlayamayacaktır ya da başlatılsa bile çabuk karşılığını bulacak ve hemen söndürülecektir.

Çatışmanın uzaması halinde öncelikle, Lefkoşe'nin her türlü sızmalardan arındırılması için güneyle tüm irtibatının kesilerek kontrol bölgemiz içine alınması gerekecektir. Türk Barış Kuvvetleri'nin ileri hatları genel olarak bugünkü Lefke - Lefkoşe - Magosa hattında tutulmakla birlikte Kıbrıs arazisinin, güneyindeki Trodos dağlık bölgesi dışında, tümünün tedip maksadı ile birkaç kez kuvvetlerimiz tarafından Limasol ve Ba'fa kadar işgal edilmesi durumları ortaya çıkacaktır. Kuşkusuz bu durumda kayıplar Türk Barış hareketi ile ölçülemeyecek kadar ağır olacaktır. Atlılar köyü ve benzeri katliamlarla Türk ve Rum halkı arasında giderek arttırılan düşmanlık duyguları Kıbrıs bir cehenneme çevirecektir.

Dün ve bugün Kıbrıs'ta rüzgâr ekenler yarın fırtına biçeceklerdir. Görünen odur ki, bu fırtınadan büyük zararlı Kıbrıs'ın Rum halkı çıkacaktır. Tarihin akışı hep böyle olmuştur. İhtirasları boylarını aşan akılsız liderler kendi halklarına acı çektirmen ve toplumlarını felâkete sürüklemenin nedenleri olmuşlardır.

İyi niyetin göstergesi ve belirtisi olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti 20 temmuz 1974 günü Kıbrıs'ta başlattığı askeri hareketinin adını «Barış Hareketi» koymuştur. Barış hareketinin savaş hareketine dönüşmesi, Kıbrıs Rum liderlerinin ve Silahlı Rum muhazırlarının davranışına bağlıdır.

Suphi Karaman

2 Eylül

Olimpos ile Taşkent

Eski Yunan tanrılarının Olimpos dağında oturdukları söylenir. Homeros'a göre Olimpos, yeryüzünde değil gökyüzündedir. Zeus, Apollon, Artemis, Afrodite vb. Olimpos'ta buluşur, konuşur, yaşarlarmış. Sonradan Doğu Akdeniz ve Ege'de çoğu yere Olimpos adı verilmiş. Söz gelişi Yunanistan'ın en yüksek dağı Tesalya da Olimpostur. Kıbrıs'ta Trodos dizisinde de bir Olimpos var.

Doğal saymak gerekir bu durumu... Destansı tarihin gölgeli öykülerinde rastlanan nice isim dünyanın çeşitli yörelerine serpilir. Türkler de Kızılma'ya ulaşmak için çırpınırlarken dünyanın çoğu köşesine ad taşımışlardır. Hazer denizinin doğusundan Ortaasya'ya yaklaştığınızda karşınıza Taşkent çıkar, Kıbrıs'ın Güney kesiminde de bulursunuz Taşkent'i...

Ne var ki Olimpos Kıbrıs'ta bir dağdır yüksek; Taş-

kent Kıbrıs'ta bir köydür küçük. Olimpos'ta çağımızın tanrılarını yaşarlar. Anglo - Amerikan egemenleri, yeryüzünün en güçlü radar istasyonlarından birini Olimpos'un doruğuna kurmuşlardır. Yeni tanrıların büyük gözü buradan gözeler Doğu Akdenizi; İskenderiye'den Hayfa'ya, Beyrut'tan Mersin'e dek, yeşil denizin üstünde, mavî göğün altında bir kuş uça Anglo - Amerikan radarınca saptanır.

Ama mitolojik dağın tepesindeki büyük gözüyle her şeyi gören ve izleyen çağdaş tanrılar, burunlarının dibinde; bazı olayları göremediler. Olimpos'un tanrıları Taşkent'in küçük insanların nasıl öldürüldüğünü radarlarıyla saptayamadılar. Yalnız Taşkent mi? Atlılar'da Muratağa'daki katliam da, bilimin ve teknolojinin son görkemli harikası radar istasyonunca saptanamadı. Rum faşistleri, Türk köylerine girdiler, silâhsız erkekleri esir aldılar; kadınları, ihtiyarları, çocukları, genç kızları dizi dizi kurşunladılar, yığın yığın çukurlara gömdüler. Bunların

tümü Olimpos dağının eteklerinde oluştu. Jenosit suçu işlendi yer yer...

Olimpos'taki radarlar görmediler jenosit...

Bilimin ve tekniğin son harikaları, belki de her şeyi görüyorlar, ama insanlığa karşı işlenen suçları görececek ve gösterecek bir radar şimdiye değin icat edilemedi... Oysa çağdaş tanrıların işledikleri edebiyata bakarsanız, Kıbrıs'taki Olimpos dağlarında o koskocaman radar istasyonu, insanlık için, barış için kurulmuştur.

Ama kim inanır bu edebiyata?

Çağımız dünyası Taşkentlerin küçük insanlarıyla, Olimposların tanrıları arasındaki ilişkileri gün geçtikçe daha iyi anlıyor. Olimpos dağlarında kurulan radarlar, Neptun'un denizlerinde dolaşan atom denizaltıları, şarap, defne ve zeytin kokan kutsal topraklardaki kocaman üsler ve tüzeler, küçük insanları değil, tanrılar düzenini korumak içindir.

Küçük insanlar ancak Olimpos dağlarında yaşayan tanrıların düzenine yaradığı sürece insan sayılır. Ama düzeni bozmaya kalkışmasın bir kez... Tanrıların gazabına uğradığı zaman her şey gelebilir başına. Ve tanrılar radarlarını çevirip görmek zahmetine katlanmazlar.

Çünkü görmek, radarlara değil insanlara özgüdür.

Kaç gündür televizyon ekranında, gazete sayfalarında insanın dayanamayacağı görüntüler seyrediyoruz. Çukurlar, çukurlar, mezarlar, toplu mezarlar, grayderler, buldozerler, parçalanmış cesetler, kolları, bacakları, eller ayakları, gövdeleri, kolları, kolları, kolları...

Bir Barış Gücü yetkilisi:

— Cesetler parçalandığı için kaç kişinin öldürüldüğünü bilmiyoruz, ama ben yetmiş yedi kafa saydım... demiş.

Yetmiş yedi kafa, yüz yetmiş yedi kafa, bin yetmiş yedi kafa...

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'i Kıbrıs'a çağırıp çukurun başına getirmeli:

— İşte Sayın Waldheim bir kafa, işte bir kafa daha, işte bir el, işte bir kol, işte bir bacak, işte bir ayak, işte bir beyin, işte bir yürek, işte bir ciğer...

Ne yapar acaba Sayın Kurt Waldheim?

Belki hepsini toplar, götürür, Olimpos dağındaki yeni tanrıların sohrasına meze yapmak için...

İlhan Selçuk

6 Eylül

Taşkent ve Terazi Katliâmları

LEFKOŞE — Birinci Türk barış hareketinin üzerinden yedi gün geçmişti.

Kan, korku ve ölüm dolu, bir hafta

Sonuçta karar vermişler, «Ya ölüm, ya kalım» diyerek kendi taşıtlarıyla, köyden kaçıp Lefkoşe'ye gelmişlerdi. Yollar sessizdi ama, onlar için çevrede ölüm kol geziyordu...

Tatlısulu Salih Mehmet'le Erkan Hüseyin'in başkente gelişleri, ölümün kol gezdiği otuz altı millik yoldan olmuştu.

Yedi günden beri çektikleri korku geride kalıyordu, ancak 27 temmuz saat 09.00'da başlarından geçenleri anlatırken, o korkuyu, geride kalanlar adına yeniden yaşıyorlardı.

«Birinci Türk barış hareketi ile Tatlısu'ya (Mari'ye) yaklaşan Rumlar, 21 temmuzda, 875 nüfuslu bu Türk köyünü, iyice sarmışlar, Rumlaştırmak istedikleri her köy önündeki «kan dökülmesini önleme» gerekçesi ve Barış Gücü aracılığıyla, Tatlısu'nun Ulusal Muhafız Gücüne teslim olmasını istemişlerdi...

1963 olayları sonrasında da, bu tür bir girişimde bulunan ve o bölgede ağızlarının payını alarak bugünlere kalan aynı Rumlardı, bunlar...

Tarih değişmiş, düşüncü değişmemişti... Bu nedenle, 22 temmuzun saat 10.30'unda, Tatlısu'nun 800'ü aşkın Türkü, havan topuna tutuluyor, dört saat durmamacasına «ölüm yağmuru» altında bırakılıyordu.

Yunanlı subaylar yönetimindeki Rum - Yunan güçleri, dört yandan köye girmeye başlamıştı...

Tutuklananlar oluyor, yaralananlar, şehit olanlar artıyordu...

Sekiz yüz suçsuz insan, bir avuç mücahit... Sayılı ge-

reç ve cephane... İki şehit, yedi yaralının artmamasının, ancak Barış Gücü denetiminde kabul edilecek teslim anlaşmasıyla olanaklaşacağına inanılıyordu.

Bütün köylüler silahın ucunda bir araya toplanmış, bahçesinde Atatürk büstü bulunan ilkokula götürülmüşlerdi.

Yunanlı subay, büyük bir meydan savaşı kazanmışçasına, üstten baktığı sivil halktan, silahların teslimini istiyor, «silahlar teslim edilirse, serbest bırakılacaklarını» söylüyordu...

Su kuyularında bile silah saklandığını öğrendiklerini duyurmaktaydı, köy halkına...

Silahların verilmesiyle halkın, özellikle erkeklerin serbest bırakılmaları, ancak iki arkadaşın Lefkoşe'ye geldikleri güne kadar sürdü.

Yunanlılar bir yandan, Rum askerleri öte yandan derken, Tatlısu'nun Kuzeyindeki Kalavason Rum köyünde toplanmış bulunan Rum polisleri gıdıp gelmeye başladılar...

«Bütün köylü gibi, iki arkadaş da üzgündü. Üstün güçler karşısında daha da direnememenin üzüntüsü, utançlığıydı bu...»

Köyde tutuklamalar başlamıştı...

Mustafa Kara Hüseyin, Muharrem Mehmet, köy muhtarı Kemal Mehmet, tutuklanıp götürülen ilk üçlüydü.

Muhtarın, ezgiyle yara - bere içinde bırakılıp geriye gönderilmesi, köylüler için, olacakların ilk ışığı oluyordu.

İkinci, ışık, ikinci üçlünün, Rum polislerce tutuklanması ve geriye dönmemesiydi. «Yeni tutuklamaların olacağı» söyleniyor, göz dağı veriliyordu kendilerine...

Olmıyan silahların yapılması, serbest bırakılmaları için Lefkoşe'nin Türk kesimi yakınındaki bir pis kuyu boşaltma makinesinin Tatlısu'ya getirilmesi isteniyordu.

Barış Gücü, teslimdeki «olumsuz rol»ünü oynamıştı. Aynı olumsuz rolü, üç hastanelerine götürülmeleri istenen Tatlısu'lu Türk yaralıları, Limasol'daki Rum hastanesine

götürmekle oynayacaklardı.

Tutuklamalar ve bu tutumlarla ilgili protestolar sonu-
nuç vermiyordu...

O günlerde, 22 Temmuz 1974'te Türk yönetimi savun-
ma üyesi Osman Örek'le Barış Gücünün kıdemli siyasal
danışmanı Mr. Miles arasında ilginç bir telefon konu-
şması oluyordu.

Örek, bu konuşmada «Çeşitli Türk köylerinin örneğin
Tatlısu ve çevresindeki köylerde Türklerin saldırıya uğ-
radığını birçok soydaşımızın öldürüldüğünü veya yara-
landığını» bildirmekte, «Yaralıların, Lefkoşe Türk genel
hastanesine getirilmeleri için yardım» isteyerek. «Bu is-
teğin, Cenevre'deki uluslararası Kızılhaç kuruluşuna, Ba-
rış Gücü kanalıyla duyurulmasını» dilemekteydi.

Aldığı karşılık şuydu:

«— Geceleyin hareket serbestisi, hemen hemen olanak-
sız. Yarın bakabilirim. Baf, Limasol, Larnaka, Lefke, Ye-
şillirmek ve Magosa gibi Barış Gücü kampı bulunan yer-
lerde soydaşlarınıza yardım ediyoruz. Uluslararası Kızıl-
haç kuruluşu, Kıbrıs'a heyet gönderdi. Bu heyet, yarın
Kıbrıs'taki temsilcisi kanalıyla çaba gösterecek.»

Kızılhaçın sözü edilen Kıbrıs temsilcisi, Rumların es-
ki Adalet Bakanı bayan Sulyotu'ydu. Ve «adalet» ve «in-
sanlık»a yaraşmayan bir tutum içindeydi.

Kısaca, gerek Barış Gücü, gerekse Kızılhaç yönünden
sağlanan sonuç, olumlu değildi.

Tatlısu'nun çevresindeki Türk köyleriyle, bazıları kar-
ma olan Alaminyo, Geçitkale (Köfünye) ve Boğaziçi (Ay-
totro) da Tatlısu'nun durumundaydı. Günün köyleri, Taş-
kent (Dohni) ve Terazı (Ziyi) de.

Her iki köy de, ateşkesten sonra, Rum Ulusal Muhafız
Gücünce, saldırıya uğramış teslim alınmıştı.

Sonları, bilinmiyordu.

22 Ağustos'ta, Kıbrıs Türk İşçi Sendikaları Federas-
yonu Türk - Sen'in saat 16.15'te telefonu çalışıyordu... On-
binlerce Türk'le Piskobu İngiliz İssü'ndeki «Happy Val-
ley» (Mutlu Vadi) bölgesine sığınan Limasol Genel - İş
Sendikası Sekreteri Özel Tahsin, Genel Sekreter Necati
Taşkın'a, «önemli, iki hafta sonra ortaya çıkan bir me-
saj geçiyordu:

Daha sonra Taşkent köyünden adı «Suat Hüseyin» ol-
duğu anlaşılan ve Genel - İş Sendikası Sekreterince, «Tat-
lısu köyünden Fuat olduğu» bildirilen «birisi, Barışgücü
taşitıyla, aynı gün Mutlu Vadi'ye götürülmüş, kendilerine,
üzerinde durulması gerekli bilgiler vermişti.»

Bu bilgileri, Mutlu Vadi'ye sığınan birçok Türk gibi,
üslere göçeden Limasol Milletvekili Ziya Rızki da dinliyor,
durumu, hemen Türk yönetimi başkanlığına duyuruyordu.

Olayın etkisi altındaki Suat Hüseyin, başından geçen-
leri korku dolu gözlerle anlatırken, dahi dahi gidiyor,
birçok şeyi anımsıyamıyordu ama, birinci barış harekâtın-
dan beri sonları bilinmeyen Taşkent ve Terazı köylerin-
den bilgiler veriyor, bu ilk bilgilerle, Türk - Sen'in 19
Ağustos 1974 tarihli mektubunda belirtilenleri doğruluyor-
du.

Türk - Sen, bu mektup da, «Tatlısu, Taşkent ve Te-
razi'den erkek soydaşlarımızın Rumlarca toplanarak Li-
masol'a «Sürüldükleri»ne dikkati çekmekteydi...

Taşkent köyünden kaçabilen Tunsel Sadi adında bir
kadına göre, «20 Temmuz'da Tatlısu'yla birlikte, Rum
Ulusal Muhafız Gücü'nce sarılmaya başlanan karma Taş-
kent ve Terazı köylerinin, 55 ve 80 Türk'ü, silâhlarını tes-
lime zorlanmış, 14 Ağustos'taki ikinci ve en büyük tutuk-
lamanın ilk uygulaması olarak üç köyden alınıp bir
«semt-i meçhul»e götürülen ilk kurbanları vermişlerdi.»

«Suat Hüseyin, 14 Ağustos'taki ikinci barış harekâtını
kadar birkaç kez denetlenen köyündeydi. Bu tutsakların
içinde kendisi yoktu...

14 ağustos günü saat 11.10'da 20 kadar Rum askeri
köye gitmiş, tüm köylülere, okula toplamışlardı... «Sürü-
den besili kuzu arar gibi, erkekleri yokluyor, gözlerine
kestirdiklerini topluluktan ayırıyorlardı. Bunlar, toplumun,
15'le 50 yaş arasındaki can damarlarıydı. Okuldayken sap-
tandığı gibi seksenüç kişi yidiler.»

«Tutsaklar, ertesi gün, iki otobüse ayrılmışlar, Rum
askerlerin denetiminde, Limasol'a doğru yola çıkarılmış-
lardı.» Tümü de, korkunun ezici cenderesi içindeydiler.
Herşeyi düşünüyorlardı da, bir yerde tutsak olarak tutu-
lacaklarına inanmak istemiyorlardı.

Limasol'un içine girildikten sonra, Suat Hüseyin, «Oto-
büsün, kuzeye, Ayia Phyla köyü yoluna saptırıldığını gör-
müş, buna anlam verememişti...»

Aynı yol üzerinde Palodhia ve Yerasa Rum köyleri de
bulunuyordu. Amaçlarını düşündü, alışılmamış bir amaçtı
bu...

Anlam verilemeyen bu yolculuk, yol arkadaşlarıyla bir-
likte Palodhia köyü yakınlarında, buldozerle açılan çukur
yanına indirilmeleriyle anlam kazandı.

Demek yolculukları, ölüm yolculuğuydu.

Olayları anlatırken, Suat Hüseyin'in gözleri, çakmak
çakmaklı. Çıldırılmış kişilerin izleri vardı yüz çizgileriyle
göz bebeklerinde...

«— Bizi otobüsten aşağı indirinilerdi. Hepimizi daha
önceden açılmış bir çukuru yanına dizdiler. Bu ıssız
yerde, sonumuzun nereye varacağı belli olmuştu. Dakika-
ları, saniyeleri saymaya başladık.

Rum askerlerinden biri yaklaştı, yanımıza sigara ve-
riyordu, bir bir tümümüze... Birkaç nefes çekmeye fır-
sat bulmuştuk ki, silâh sesleri işittik.»

Dört Rum askerince, makineli tüfeklerle kurşuna di-
zilmişlerdi. Çukurun içine düşen de vardı, dışında kalan
da... Ortak yanları tümünün de kanlar içinde olmasıydı.

Bu acı öyküyü dinleyenler, olayın en yakın tanığına,
bazı noktalar arasındaki kopukluğu gidertmeye çalışıyor,
sonra tekrar o acı öykünün korkunçluğuna bırakıyorlardı
kendilerini:

Olayın tek görgü tanığı, karnından ve bacaklarından
yaralanmıştı. Nefes almadan, olacakları bekliyor, yeni
silâh sesleri arasında... Sonra, Yunanlı komutanın sesini
duydu:

«Üzerlerini buldozerle kapatalım» diyordu.

Olaydan kurtulan soydaşımız, Rum askerlerinin uzak-
laşan ayak seslerini yaşarken, çevresindekiler, kendilerini
olaya kaptırmış dinliyorlardı:

«Rumlar, yanımızdan uzaklaşıp uzaklaşmaz, yerimden
fırladım. Görebildiğim tek şey, iki yanımdaki yol arka-
daşlarımın, başlarına da mermi sıkıldığıydı. Yeni silâh
sesleri, bunun içindi, demek ki...

Ağaçlar arasında gizlenerek, kimi vakit koşarak, kimi
vakit dinlenerek, üzerimdeki kan ve beyin izlerine kor-
kuyla bakarak, dağ yolunu tuttum.»

Gözleri, dolu doluydu. Yaralı, altı gün dağlarda giz-
lenerek, Mutlu yaka (Muttayaka) ya varışının güç anıları-
nı yaşıyordu.

«Buldozerin sesini, kulaklarında duyduğunu» söylüyor,
anlattıklarını unutmuscasına yeniden olayın başına dö-
nerken, uyarıyla, konuyu bıraktığı yere dönüyordu:

«350 nüfuslu Türk köyü Mutlukaya'ya gelince rahatladım. Bir rastıanrı, köye, Barış Gücü'nün bir hastayı almak üzere gelen amfllansıyla karşılaştım. Mutlukaya'dan Piskobu'daki İngiliz Hastanesine, tedavi edildikten sonra da «Mutlu Vadi» ye getirildim. Artık aranııdayım. Artık aranııdayım.»

Taşkent, Teraı ve Tatlısu köyünün kadın ve çocukları, bu öykünün başında kalmışlardı. Aynı ayrı tutuklanarak bir araya getirilen ve alınıp götürülen kocalarını soruyorlardı. Rumlara Her Rum, bir başka köyün Rumuna sorulmasını öğütüyordu, aınan mutsuz Türklerin sonlarını...

Kocası, eniştisi ve kayını alınıp götürülen Taşkentli Tünel Sadi, iki Tatlısulu arkadaş gibi, güvenliği, Lefkoşe'ye sığınmakta bulmuştu.

Yükte hafız, panada ağır eşyası alınan ve kötü davranışlarla karşılaşan bölge kadınlarından bir mesaj da getiriyordu. Lefkoşe ve Ankara'daki büyüklere:

«Bizı değılse, çocuklarımızı olsun kurtarın...»

İzzet Rıza Yalın

6 Eylül

Büyük Yalan

Bizim «Kıbrıs Barış Harekatı» dayımı Batı'da hafif gır-gır konusu olmuş. Ülkemize gelip olayları yakından izleyen, çeşitli çevrelerle ilişki kurup kamuoyunu yoklayan yabancı muhabirler izlenimlerini yazarken.

— Kıbrıs'taki savaşın, diyorlar, barı, harekâtı olduğına Türkler ciddiyle inanıyor.

İlk bakışta savaşın adını barış koymak insana ters gelebilir. Ama bizim Kıbrıs eyleminin adını alaya alan Batılı, çevresine baktığı zaman kullandığı nice adın gerçeğe tımden ters düştüğünü görecektir.

Tabii görmek isterse...

Gerçeğe ters düşen isimlerin başında «hür dünya» paravrası gelmektedir. İkinci Dünya Savaşından bu yana başında Amerika'nın bulunduğu dünyaya «hür» adı verilmiştir. İsim babası kimdir bilmiyorum ama, bir çeyrek yüzyıldan beri kafalar bu yolda ütülenmiştir. Ciddi cumhurbaşkanları, inanılır başbakanlar, kelli felli diplomatlar, kocaman yazarlar, «hür dünya» üzerine söylevler vermişler, konuşmalar yapmışlar, konferanslar toplamışlar, kitaplar yazmışlardır. Bu «hür dünya»nın hürlüğü nereden gelmektedir? Orası belli değildir.

Sözgeleşi «hür dünya»nın savunma örgütlerinden biri olan NATO antlaşmasının başlangıcında şu koşullar yer almaktadır:

«İşbu antlaşmaya taraf olan devletler... Milletlerinin demokrasi ilkeleriyle, kişi özgürlükleri ve hukukun egemenliği üzerine kurulu bulunan hürriyetlerini, ortak mlaslarını ve uygarlıklarını korumaya karar vererek... bu antlaşma üzerinde mutabık kalmışlardır.»

1949 yılında bu antlaşmanın altına Portekiz de imzasını atmıştır. 1949'dan 1974'e kadar 25 sene geçmiştir. Yani bir çeyrek yüzyıl... Bu bir çeyrek yüzyıl Portekiz Sömürge İmparatorluğu «hür dünya»nın pek seçkin bir üyesi olarak Afrika halklarının canına okumuş, ama Washington'dan Paris'e kadar ciddi devlet adamlarıyla diplomatları:

— Hür dünya'yı korumak için dana çok silâhlanmalıyız... diye konuşmaktan yılmamışlar, bıkmamışlar; biz

zavallılar da bu sözleri ciddiyle dinlemişizdir. Portekiz, pek çarpıcı bir örnek olduğu için nicesi arasında yalnız onu ele alıyoruz. Bir çeyrek yüzyıl hem Portekiz'de hem sömürgelerinde NATO antlaşmasında yazılı koşulların hiç biri yoktu. Ne demokrasi ilkeleri, ne kişi özgürlüğü, ne hukukun üstünlüğü. Ve bir yandan NATO, «hür dünya» adına Portekiz'i savunurken, bir yandan Portekiz sınısiyah bir faşizmle, iğrenç bir sömürgeciliği sürdürüyordu. Ta ki sömürgelerde başlayan kurtuluş savaşları Lizbon'daki faşist yönetimi yıkıncaya dek...

Bugün yeryüzünde her ülkeden aydınlar, gerçeklere doğru elele ilerlemek çabasındadırlar. Bu çabanın ortaya koyduğu sayısız inceleme, araştırma, kitap, dosya, dergi, gazete ve belge ışığında ortaya bir korkunç gerçek çıkıyor. Söylenmesi belki zor, belki tepkiler yaratacak bir gerçek... Ama gün geçtikçe gerçeğin kanıtları belirginleşiyor. Somutlaşıyor, elle tutulur niteliğe yaklaşıyor. Bu gerçek sudur: Bugün yeryüzüne âdeta bir çeteler örgütü egemendir. Bu çetelerin suratında uygarlık maskesi bulunmaktadı. Elektronik beyinler, bilgisayarlar, ve teknolojinin en son verileriyle donanmış bu örgütler, silâh fabrikatörlerinin, petrolcülerin, dünyanın yeraltı servetlerine el koymuş egemenlerin akıl durdurucu ortaklığıdır. Her silâh satışında bunların kasaları biraz daha zenginleşmekte, güçleri biraz daha artmaktadır.

Yeryüzünde bu egemenliğin propagandası ağır ve boğucudur; kitlelerin beyinlerini yıkamak olanakları yoğunudur. İşte bu ortam içinde nice devlet adamı:

— Hür dünya... diye söze başlar.

Yalan, daha birinci sözcükte kendini gösterirse gerisini dinlemek için sebep var mıdır? Bugün yeryüzünde en büyük devletlerin en itibarlı devlet adamları sözlerine yalanla başlıyorlar. Çünkü bugünkü dünya düzeni budur; ve yalanlar üzerine kuruludur. İnsanlığın kurtuluşu, mazlum halklar yalanlarla gerçekleri birbirinden ayırdıkça olanak kazanacaktır.

İhan Selçuk

30 Ağustos

Yeni Bir Kıbrıs ve Ötesi

Sayın Ecevit «artık yeni bir Kıbrıs vardır» dediği zaman, bu yeniliğin demokrasi, özgürlük ve eşitlik üzerine kurulu olacağını da belirtmiştir.

«Eski» Kıbrıs bu nedenle yoktur artık. Çünkü Makarios yönetiminin, bir devlet olup olmadığı soruşturuluyordu. Biz bu durumu, daha 1964'te «Kıbrıs bir devlet midir?» başlıklı bir yazımızda belirtirken şöyle diyorduk:

«Kıbrıs, eğer bir devletse, herşeyden önce kendisine bir ahlak seçmelidir. Yoksa ortak bir medeniyetin değerlerini yıkıp yıkan çetecilerin topluluğuna devlet denemez.»

Kıbrıs sorunu, her zaman için bölgesel bir sorun olmamıştır. Doğu Akdeniz, Ortadoğu sınırlarını aşarak, bir dünya sorunu olmuştur.

Osmanlı tarihinde böyleydi.

Daha 1607'de, zamanın padişahı «Kıbrıs Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya hüküm ki» diye başlayan fermanında durumunu belirtir: «Cezirei mezbûrenin hıfzu haraseti mühim-mattan olmağın imdi Asetânei saadetimde senin üzerindedir kemakân mutasarrıf olup hıfzu haraset eylemek bâbinda fermanım olmuştur.»

Yüzyıllar Ada'nın önemini arttırmıştır. Asya'yı sömürü deposu sayan emperyalist politika, Kıbrıs'ı da bir güvenlik durağı olarak bellediği için, 1878'de İngiltere «daimi kiracı» olarak buraya yerleşmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrasında, Dörtler Konseyi'nin 13 Mayıs 1919 toplantısında, Lloyd George, «niyetinin Kıbrıs'ı Yunanlılara vermek olduğunu» söylemiş, Clemenceau'nun karşı çıkışına pek aldırmamıştır. Amerika Başkanı Wilson, bu fikri olumlu karşılayarak «Yunanistan'a bu hediyeği verirsiniz, doğrusu büyük iş olur» demiştir.

Ama, bugün ne 1878'de, ne de 1919'dayız. Türkiye'nin garantör olarak, meşru ve hukuki bir atılımla soruna el koymasından sonra artık «yeni bir Kıbrıs vardır». Çünkü, Türkiye'nin, 20 temmuzdan beri izlediği güçlü politika, yeni koşullara daha da yenilerini eklemiştir.

Genellikle az gelişmiş ülkeler diyarı olan Ortadoğu, son petrol bunalımı dolayısıyla, kendisine parya muamelesi yapan, Batı'nın bir lüks ve tüketim ekonomisi içindeki gelişmiş ülkelerini dize getirmişti. Ve, yirminci yüzyılın en önemli sorunu olan gelişmiş - az gelişmiş ülkeler ilişkisini bir hayli değiştirmişti.

Türkiye'nin barışçı eylem kararı, Ortadoğu'daki bu ihtilâlcı yeni hava içinde, en uygun bir zamanda alınmıştır. Böylece, zaten değişmekte olan dünya koşullarına daha da yenileşme ve değişme gücü sağlamıştır.

Bunlara kısaca ve Türk kararlılığının doğurduğu sonuçlar bakımından değinmek istiyoruz.

Barış «harekâtı» kararının, dünya ve özellikle Batı kamuoyunda desteklenmesi ve yerinde karşılanması, bir şımarık çocuk gibi hareket etmeyi ilke sayan Yunanistan yöneticilerinin kişiliklerini tüm çıplaklığı ile ortaya çıkarmıştır. Umarız ki, Batı kamuoyu Atina sokaklarında hâlâ Eflâtun'la Aristo'nun kolkola gezdikleri düşünden uyanmıştır. Tamamen yanlış ve emperyalist propaganda-lara dayandırılmış bu görüntü artık tarihe karışıyor. Bu önemli bir sonuçtur ve yalnızca Türkiye'nin enerjik kararına bağlıdır. Yeni bir dış politika, Türkiye ve Türkler hakkındaki Batı «lmağın» parçalamıştır.

Asıl ve önemli soru, Yunanistan'ın demokratik bir

rejime kavuşturulmasında aranmalı. Tutarsız, mantıksız birkaç kişiden kurulu bir cuntanın yedi yıllık baskısından kurtulmak üzere bulunan Yunan halkı, özgürlüğün zevkine yeniden varınca; gerçeği çok Jaha iyi görecektir. Türk - Yunan dostluğu, bu anlayışın ürünü olacaktır.

Bir kurtarıcı kahraman gibi, halkının sevinç gözyaşlarıyla karşılanan Karamanlis'in de durumu iyice değerlendirmesi gerekiyor. Sayın Karamanlis, bu konuda birkaç gündür konuşuyor. Demeçlerinden birinde, Türkiye'nin hâlâ eski cunta'nın politikasını sömürdüğünü ileri sürüyor. Bu görüşü yanlışdır. Önce, kendisi cunta baskısından kurtulamamıştır. Sonra da aynı dümen suyunda. Cunta politikasına kesinlikle karşı olan Türkiye, bu politikayı kim güderse ona da karşıdır. Sayın Karamanlis'in asıl görevi, bizce Yunan halkını kışkırtmak değil, Türk - Yunan dostluğuna inandırmaktır. Ve unutmamalıdır ki, sayın Karamanlis, eğer bir sivil hükümet kurabilmişse ve Başbakanlık koltuğunda oturuyorsa, bunu Türkiye'nin kararına borçludur. M. Giscard d'Estaing'in uçağına değil.

Sayın Karamanlis, son bir demecinde, hükümetinin «olayların tutsağı» olduğunu, böyle bir durumun kendi «tarihine ve karakterine» bağdaşık düşmediğini söylüyor. Bu kendi bileceği bir iş. Ama, eğer, kendi kişiliğinde, Yunanistan yöneticilerine özgü Türk düşmanlığı varsa, eleştirdiği cuntacılar ne farkı kalır? Bunu düşünmesi gerek.

Bir de Mavros tezi var. Türk harekâtını Japonların 2. Dünya Savaşındaki Pearl Harbor baskısıyla kıyaslamaya dayanıyor. Bu yanlış iddianın, ancak basit bir politikacıya sığabileceği açık. Japonlar, o baskını habersiz yapmışlardı. Dünya diplomasisine dürüstlük dersi vererek, askerî harekâta geçileceğini açık açık ilân eden Türkiye Başbakanı ve Dışişleri Bakanının uyarılarından sonra başlatılan eylemin niteliğini böylesine yorumlamak, Yunanistan politikasının ne denli ilkel hesaplara dayandığını göstermekten öteye gitmiyor.

Yunanistan'ın yapması gerekli tek işlem, dürüst ve serbest seçimlere gitmektir. Türk kararı, ister istemez Yunan halkına bu hediyeği de verdirecektir.

İngiltereye gelince, büyük bir İmparatorluk boyutlarını kaybeden bu ülke, hâlâ eski yanlışlarını tekrarlama yolunda. Ve bunu, Muhafazakâr Parti'yi eleştiren Sosyal Demokrat İşçi Partisi Hükümeti yapıyor. Bırakalım da tarih konuşsun. Yunanistan'la olan ilişkileri belli. Yunan ordusunu, İstiklâl Savaşımız yıllarında, bütün uyarılara kulak asmayarak, Anadolu içlerine kadar saldırtan, sonra da onları yalnız bırakan bir politika izlemişti. Yunan ordusu da gereksiz bir maceradan yenik çıkmıştı.

Cenevre Konferansında, Yunanlıları yanına alıp, görüşmeleri çıkmaza sokmakta ustalık gösteren İngiltere, bugün de onları yalnız bırakmıştır. Oysa, klasik İngiliz diplomasisi asıl yanlışta. Türk Başbakanıyla Londra'daki görüşmeler sonunda düşmüştür. Bu yanlış da ilk değil.

İngiltere, 1920'lerde, tarihin akışını anlayamamıştı. Bugün de, aynı hatalı yolda ısrar ederse, Ortadoğu'nun -ve de dünyanın- değişen koşullarını görmezlikten gelirse,

Kıbrıs dâvasında en büyük kaybı verebilir. Çünkü, uyanan ve bilinçlenen Ortadoğu kendisine Kıbrıs'ta ne aradığını, ne sıfatla üs bulundurduğunu sorabilir. Vaktiyle Tuna Komisyonunda olduğu gibi..

Nepal'den getirttiği paralı Gurkha birliklerinin bıçaklarıyla tarihte hangi sorun çözülmüştür? Hatırlayamıyoruz. Ama İngiltere hâlâ 1878 yılında olmadığımızı, Türk İstiklâl Savaşı'nın kendisine kaç mal olduğunu her halde hatırlamalıdır. Hem hakem olmayı istemek, hem de taraf tutmak ve insanların ölüşünü seyretmek, Magna Carta'nın ülkesine şeref kazandırmaz..

Belirttiğimiz gibi, İngiltere, yeni ve değişik bir Ortadoğu içinde, yerinin ve gücünün tartışma konusu olacağı bir dönemde, hiçbir suretle puan toplıyamamıştır. Bunu da özellikle İrlanda'daki olayları unutan İrlandalı bir Dışişleri Bakanına borçlu olacaktır. Dahası da var. Çanak-kale nasıl bir İngiliz Başbakanını düşürmüştü, Kıbrıs ta aynı rolü oynayabilir. Büyük bir olasılıkla Türkiye'nin, blöf sayılan kararı, bu sonuçları da doğuracak güçtedir.

Türkiye'nin aldığı karardan ve uygulamasından çıkan bir sonuç daha var ki, doğrudan doğruya Kıbrıs'ı ilgilendiriyor. Kıbrıs 1960 anayasasıyla bağımsız bir devlet statüsüne kavuşturulmuştu. 198 maddelik ve 44.000 kelimelik, dünyanın en uzun anayasalarından birisiydi bu anayasa. Yalnız «Ana hak ve hürriyetler» bölümü 31 maddeyi kapsıyordu. Ünlü hukukçular bu metni tam 99 toplantı yaparak hazırlamışlardı. Bir oldu - bitti sonucu değildi.

Ne var ki, başta, Kıbrıs Meclis Başkanı Klerides'in, Yunanlı Prof. Çağos'un övgüyle karşıladıkları bir anayasa, Makarios yönetimiyle bir yana itildi. Adaletsiz, insafsız, işkenceli bir rejim kuruldu. Ve dünya tarihine hoyrat ve iikel bir yönetim örneği verildi. Yıllar yılı da sürdürüldü.

Makarios hükümeti, bu yönetimi, Kıbrıs anayasasına aykırı olarak, ada dışından getirttiği birliklere dayanarak sürdürmüştür.

Bu durumu, açık sözlü bir İngiliz generali «Major General Sir Alec Bishop» çok kısa bir süre önce belirtmiştir. Kıbrıs'ta, eski İngiliz Yüksek Komiseri olan General Bishop 19 temmuzda, «The Times» gazetesine gönderdiği bir mektupta şunları söylüyor: «Ulusal Muhafız Gücünün, Kıbrıs'ta niçin kalmamasını gerektiren önemli bir neden var. O da, bu birliklerin orada bulunmalarının anayasaya aykırı oluşudur». General Bishop'a göre, Kıbrıs anayasasının 129. maddesi, Kıbrıs ordusunun 2.000 kişiden oluşacağını öngörmüştür. Bu sayının yüzde 60'ı Rum toplumundan, yüzde 40'ı Türk toplumundan sağlanacaktır.

1964'te Kıbrıs hükümeti Ulusal Muhafız Gücünü kurmuştur. Fakat İngiliz ve Türk temsilcilerinin bütün itirazlarına rağmen, bu kuvvet tamamen Rumlardan oluşturularak 20.000 kişiye çıkarılmıştır. Bunlardan 5.000'i, su-baylar dahil ada dışından —her halde Yunanistan'dan— getirilmiştir.

20 temmuz tarihli «The Times»'in, okuyucu mektupları bölümünde bu çok kısa, ama çok özlü mektubu okursunuz.

İşte Kıbrıs, artık bu sahte ve vahşi yönetimden kurtulmuştur. Türkiye, canlı, heyecanlı ve itibarlı dış politikasıyla bu sonucu da sağlamıştır.

Bu oluşların kaynağı Türk halkının 14 ekim 1973 seçimleriyle somutlaşan pırıl pırıl sağduyusudur. Türk Ordusu insanlığı korumaktadır. Dünya kamuoyu, bu bakımdan da Türkiye'nin kararını sevinçle ve teşekkürle karşılamalıdır.

Prof. Tarık Zafer Tunaya

17 Ağustos

Çağdaşlık - Çağdışılık

Bir kimse, arada bir, «Bizim zamanımızda...» diye başlayıp, yakınıyor ya da övünüyorsa, anlayan ki çağdışı kalmıştır. Bu, her alanda böyle. Baba, çocuğunu anlamadığından; yaşlı, gencin ya da genç kafalı yaşıttının davranışlarını beğenmediğinden mi söz ediyor, «Bizim zamanımızda böyle değildi!» kanıtına, umutsuzca da olsa, dört elle mi sarılıyor, bilin ki söyleyecek bir şey yok artık bugün için. Zaman, böyle konuşanları aşmış, tüketmiş. Yer-gileri de kendilerine dönmüş. «Biz geçmişte kaldık, yeti-semiyoruz sana; sen de geriye gel» diyebiliyorlar ancak.

Çağdışılık her alanda göze çarpar. Çağı kavrayamamanın, bir geçmiş özeğine itilişi, sığınması. Sanki «bugün» yok, sanki «yarınlar» başka olmayacakmış davranışı.

Dış politikada da, çağdışı özelemlerin aldatıcı görünüşüne kapılmışlar var. En somut örneği, ENOSİS. Bugünün Yunanlısı kalkacak, bir Bizans İmparatorluğuna erişme ardına düşecek! «Şimdi Kıbrıs, yarın İstanbul..» derken, Megalo İdea düşünün gerçekleştireceğini sanmaktalar! Oysa, bugüne, yarınlara değil, geriye çevrilmiş gözleri Yunanlı komşularımızın. Bindikleri kayığın burnunu kayalara vermişler, geriye bakıp ileriye kürek çekmek sevdasındalar. Kayalarda parçalanınca o derme çatma kayık, kendilerine değil, kayalara kızarlar; kendilerini değil, kayaları suçlamak isterler!

Tarihi geriye işletmek bir «hak» olsa çağımızda, bu «hak» neden yalnız Yunanlılara verilmiş olsun, hem de hakları olmayan yerler için? Her devlet, geçmişini yarın sanıp, eski topraklarını elde etmeğe kalkarsa, Yemen'lerden Viyana kapılarına, Kuzey Afrika'dan Erdel'lere, Bugdan'lara kadar (bugünkü Yunanistan bir «eyaletimiz» iken) uzanmış Osmanlı İmparatorluğunu diriltme hakkını vermez mi bize Yunan tutumu? Oysa, bakın sayın Ecevit ne diyor: «Yunanistan, eski Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırmak tutkusundan caymalıdır. Osmanlı İmparatorluğunun anıları da bizim için hâlâ canlıdır; ancak, biz bu imparatorluğu yeniden kurma düşüncesinde değiliz. İmparatorlukların genişlemeleri yerine sınırlandırılmaları gerektiği bir devirde yaşıyoruz». Çağdaş anlayış, böyle olur işte.

Çağdışı davranma heveslileri, karşılarında gerçek «hak-kın gücünü bulurlar: Cumhurbaşkanımız sayın Korutürk'ün 30 ağustos mesajında belirttiği gibi, «kendi sınırları dışında hiçbir özel emel taşımadığını her fırsatta dünyaya göstermiş» olan Türkiye, dikilir önlerine. O Türkiye ki, «elli seneyi aşkın bir zamandan beri, zaman zaman toplumların çeşitli nedenlerle içine sürüklendiği kan ve barut kokuları arasına karışmamak, elini silâha uzatmamak

için büyük bir dikkat ve kararlılık içinde, kendi yolunda yürütmesini bilmiştir.»

Bir Yunan «Cunta» hükümeti, çağdışı bir tutum göstererek, Kıbrıs'ı meslekten katillerin eliyle yutmağa çalışacak; beceremeyince, onun getirdiği bu başka Yunan hükümeti, çekinmeden, şu anlama gelir sözler edecek: «Kabahat bizden öncükilerin. Doğru ama, bız açıkgozüz: Türklere ödetmek istiyoruz kabahatımızı!» Sonra da, aynı Yunan Hükümetinin başı, «ENOSİS ulusal amacımızdır» diyebilsin! Paris'te bulunduğu yıllar boyunca Voltaire'i okumamış mı: «Akıl geç gelir; bir de bakar ki, yerini budalalık kapmış. Evin eski sahibesini kovmaz akıl; kovmaz da, onunla birlikte yaşamağa katlanır.»

Yunanlıların yanında, «dostumuz» olduklarını, çıkarları elverdikçe, söylemekten çekinmeyen kimi devletler de, «Çık çık eden nalçadır, iş bitiren akçadır» davranışı içindeler: Satacakları silahların karşılığı paraların suçsuz insanların kanına bulaşıp bulaşmadığı umurlarında mı? «Ölüm taciri» akbaba gibi üşüşme- çabasındalar Kıbrıs'a. Üşüşüversinler. Ne diyor sayın Korutürk: «Çok şükür ki, dünya, sadece kendi yararları veya sübjektif nedenlerle Kıbrıs'ta bize ters düşen ülkelerden ibaret değildir. Ve yine çok şükür ki, Kıbrıs'ta dönen ve yürütülen oyunları ve bunların üstünde sürdürülen faciaları görüp takip edebilen namuskâr bir basın âlemi ve bir de taraf-sız, insafli, dünya kamuoyu, bugün mevcuttur.»

Türkiye Cumhuriyetinin yüce başı böyle konuşurken, başkaları neler söyleyebiliyorlar? Bir «Haçlılar Seferi» ya da «Cihad» havalalarına girmekte kimi çevreler. Sanki, bağlı bulundukları geçişin karanlıklarından bir lâstik organla çekmişler günümüze kimilerini; Kıbrıs olayı bırakınca o lâstiklin ucunu tutan eli, böyleleri, gerisin geri, geçmişin kanlı, kinli tutkularının ateşine düşmüşler. Kıbrıs'taki kiliselerin yanında minarelerin dikildiğini görür gibi olmakta The Times yazarı; şimdiden bir üzültüyor ki! Bizde de, sorumluluk yükü taşımayan kimileri, «Magosa - Lefke çizgisi ne demek! Adanın tümünü, yetmezse Ege adalarını da almalı; oradan da...» akıl vericiliğini «devlet adamlığı» sayıyorlar! Binbir etkenin, en karmaşık nesapların cirit attığı bir ortamda, kestirmecilikten, köktencilikten yana böyleleri. Oysa, Roosevelt şöyle demişti, bu gibileri düşünerek: «Her şeyi kökten çözüme bağlamak isteyen kişi (bir radikal), iki ayağını sağlam biçimde havaya dayamışın biridir.»

Ne söyleseniz boşuna, her ulustan böylelerine; anlatamazsınız hangi çağda yaşadığımızı. Onlar, bu çağda ömür tüketiyorlar ama, kafaca çağın çok gorilerinde yaşamak talar. Nietzsche «Benim de zamanım henüz gelmedi; kimileri ölümlerinden sonra doğarlar» demiş. Görseydi ENOSİS'çilerle, «Adanın tümü, sonra da...» kavgasında olanları, «Kimileri de doğmadan ölmüştür» demez miydi Nietzsche?

Sayın Korutürk uyarıyor, her yerde böylesine çağdışı kalmışları: «Türkiye, 9 eylül 1922'de, İzmir'de durmasını bilmiştir... Bugün Türkiye, Kıbrıs'ta Türk soydaşlarının güvenliği ve bölgede barışın korunmasını müzakere için, hak ve hukukun tanıdığı çizgide kalmıştır... Biz, Kıbrıs'ta, sadece orada yaşayanlara adalet ve güven getirecek, bölgede barış dengesini koruyacak bir düzen istiyoruz». Şunları da belirtiyor: «Kıbrıs'ta, Türkiye'nin olup bittilere boyun eğeceği ve müzakere oyalamaları ile hak ve vazifelerinden caydırılacağı düşünülmüştür». Ters düşüncedekilerin nasıl yanıldıklarını gösteriyor sayın Korutürk.

Çağdışlık kimlere bulaşmıyor ki! Kıbrıs'ta Rumların kendi istekleriyle yarattıkları bu acılar dolu ortama, yalnız Rumlar açısından bakan, onların katlandıkları zorluklara sayılar ayıran, Adada sıkıntı çekmiş, sıkıntı çeken Rumlardan başkası yokmuş gibi davranan —böylece de «namuskâr basın âlemi ve tarafsız, insafli dünya kamuoyu» dışında kalmış— birtakım yabancı gazeteler, radyolar hangi çağda yaşıyorlar?

«Alabalık nasıl pişirilmeli?» konusuna sütunlar, yeni kış modasına sayfalar ayırabilen Le Monde, Atlılar köyündeki yeni bir My Lai trajedyasına yer bulamıyor saytalarında; çok çok, Paris sokaklarında bir trafik kazası gibi, bilmem kaçınıcı sayfaının en görünmez köşelerine sıkıştırmağa çalışıyor bu gibi haberleri! Sonra da, sütunlar boyunca, «Kıbrıs'ın Fransız Kralları» üzerine bilgileri döküyor: Guy de Lusignan, Kıbrıs'ı, 1192'de, Aslan Yürekli Richard'dan nasıl satın alma «kahramanlığı» göstermiş, bir Asterix serüveni gibi —komik bir ciddilikle— anlatıyor. Oysa, bugün, çizgileriyle, nükteleriyle çağdaş insanları her yerde güldüren Asterix'le Obelix, değerli iki sanatçının düş ürünü. Hem, onları güçlü kılan o büyütlü ilâci, «Mirage» uçaklarıyla bile, bugünün Fransa'sına getirebilecek bir Panoramix nerede?

Uygarlığın düşün, sanat, mutfak ve giyim yaşamına övünülecek katkılarda bulunmuş Fransa. Şimdiye kadarki Fransız Hükümetlerinin yaptıklarından söz açıldığı zaman, günahkâr bir Marianne utangaçlığıyla, gözlerini eğip, susmak zorunda. Hangi Fransız Hükümeti yükselebildi, Fransız ulusunun düzeyine? Birleşmiş Milletlerde değerli temsilcimiz sayın Osman Olcay'ın sözleriyle, «Yabancı Lejyon'ların Fransa'sı. Şakeyt Yusuf cinayetlerinin, paraşütçülerin Fransa'sı, şimdi karşımıza geçiş. Türklerin yaptıklarını kınamaya kalkıyor! Fransa, galiba, büyüklük vehmine kapılarak, böyle bir rol oynamaya heveslendi. Fakat, kimsenin, çoktan beri, ona büyüklük yakıştırdığı yok artık.»

O çok iyi bildiği Fransız kültürüyle, Voltaire'in şu satırlarını da okusaydı ya sayın Olcay: «Çağının en aydın hükümdarı, sanatların en görkemli ödüllendiricisi. Büyük diye adlandırılmış II. Mehmet'in, İstanbul'da her şeyi kan ve ateşe boğduğunu (oysa, kenti yağmadan korumuştur), bütün kiliseleri yıktırdığını (oysa, yarısını olduğu gibi tutmuştu), Piskopos'u kazığa vurduğunu (oysa, bu aynı Piskopos'u, Rum İmparatorlarından görmediği ölçüde onurlamıştı), bir kavunu kimin yediğini ortaya çıkartabilmek için ondört saray oğlanının karnını yarırdığını, yemecilerini eğlendirmek için odalığının başını kestirdiğini basıp durmalarına, yalnız böyle şeyler basıp durmalarına ne demeli? Şeytan Robert ile Mavi - Sakal öykülerine yakışan bu masallar, her gün beğenilerek, ayrıcalıklı olarak satılmakta.» Ardından, yine Voltaire'den şunları ekleseydi: «Oaha kötüsü, bunları yazarların çoğu, okuyucularını aldatmak için, kaynak olarak, aldatılmış gezginleri kullanmaktalar.»

Gerçekte, Fransız hükümetlerinin «büyüklüğü» —Kıbrıs'ta izleri kalmışsa— o Lusignan Krallarının sarayları gibi yıkıntılar içinde. Biraz Manche - ötesi kıyısından örnek alsın ya Fransız Hükümeti: İmparatorluk soydaşlarını bırakmış, toprakları üstünde artık «güneşin batığını» kabullenmiş Kıbrıs'daki yatırımlarıyla üslerinin derdinde yaşlı İngiliz aslanı. Dışsöz ağzını her açısında, kükremek için opeş esnemek için olduğunu kendi de biliyor. Ya da, bu başkası gösterince anlıyor! Bu arada, ..ölkemedi-

«Bin eli öp» politikası uyarınca, yapıcı olabilecek bir şeyler söylemeğe de çabılıyor.

Çağdaş olmak kolay değil kimileri için. Çağdaş olmak. «Benim zamanım, bugün; yarınlar da, benim zamanım!» diyebilmek için, bir bakıma Yunuslaşmak gerek:

«Her dem yeni doğarız.
Bizden kim usanası.»
Anayana, becerebilene.

Seha L. Meray
7 Eylül

Cunta Kafası

Her cunta, ister istemez meşruluğunu elindeki silâh gücünden alan akıl ve mantıkla hiç bir diyalog kurmaya yanaşmayan, dediği dedik bir yönetim sapıklığıdır.

Daha geçenlerde gazetelerde okuduk, komşumuz Yunanistan'ın başındaki cunta, yasakladığı bir çok sol eğilimli kitap arasına, Platon'un Sofist adlı eserini de koymuş. İnancılacak şey değildi bu haber. İsa'dan üç dört yüzyıl önceki eserlere kadar uzanacak, bir yasaklamada, Sofist, belki de son sırayı alabilir, ya da hiç alamazdı, özellikle, ortada Devlet gibi, insan mutluluğuna son çare olarak, toplumculuğun en ileri aşamasını öneren bir eser dururken.

Dünya kamuoyunun, özellikle Avrupa Konseyi'nin baskısı altında, yumuşamaya başlamış, o sınırlı, o kültürden yoksun kafacılıklarıyla ulusun kaderini uzun süre ellerinde tutamayacaklarını, tutmamaları gerektiğini anlamış olan bir cuntanın yerine silâh gücüyle geçen, dar kafalı bir başka cunta, Yunan halkının düşüncesine kilit vurma yolunda daha da ileri gidiyordu; gazetelerin yazdığı doğru idiysen çözer.

Kitap yasaklama yetkisini nereden alır bir hükümet diye düşünüyorum. Demokrasilerde, özellikle Batı demokrasilerinde, hiç bir hükümet kitap yasaklamayı kolay göze alamaz sanıyorum. Halkın oyuyla iş başına gelmiş bir hükümet, halktan kopmadığı, kendini halkın çok üstünde bir kafa, bir güç olarak görmediği sürece yapamaz böyle bir işi.

Sol eğilimli kitap ne demek? Halkın, ezilen halkın çıkarı doğrultusunda, ezilenlerden yana, ezenlere karşı toplum gerçeklerini dile getiren her eser sol eğilimlidir bence. Halkın oyuyla iş başına geldikten sonra ondan kopan, kendi sınıf çıkarını her şeyin üstünde tutan bir yönetici kadro yasaklayabilir ancak, kendi görüşünü —tүrlü yollardan— halka zorla kabul ettirmeye çalışarak. Bugün bizde olsun, Yunanistan'da olsun yasaklanan kitapların hepsi, Batı'da dükkân camlıklarında alıcı beklemekte ve bulunmaktadır. Aslına bakarsanız, demokrasi yönetimlerinde, ulusa, daha doğrusu ulusal meclisiere danışmadan hükümetlerin, kendiliklerinden kitap yasaklamaları ayıp sayılmalıdır.

Cunta yönetimlerine gelince, kitap yasaklama yetkisi eldeki silâhtan, silâh gücünden gelir gelse gelse, gelmiyor da. Elinde silâh olan adam, haklı olsun olmasın, elbette ki, silâhi olmayandan daha güçlüdür. Ama ne zamana kadar? Bir gün silâh geri tepebilir. Yani, kötüye, gerçek düşmana çevrildiği gibi, düşman bellenen iyiye, güzele de

çevrilebilir. Halkın esenliğini, düşüncesine kilit vurarak sağlayacağını sanan, nele yerli ve yabancı sermaye güçlerinin elinde oyuncak olan bir cunta için düşman, buyruğuna girdiği —bilinçli bilinçsiz girdiği— para güçlerinin düşman dedikinden başka bir şey olabilir mi?

Bir cunta, silâhını halka karşı kullandı mı, kendine karşı kullanmış olmaz mı? Ordu kimin, neyin bekçisidir? Halkın, ulusun, halk mutluluğunun değil mi? Ama, bir ordu, halktan kopuk bir yönetici sınıfın buyruğuna girmiş, o sınıfın hayat felsefesini benimsemişse, silâhını ister istemez kendi öz çıkarlarına, hem de en has, en temiz, en dürüst çocukları çevirebilir. Şili'de, Yunanistan'da öyle oldu nitekim. Yakın dünya tarihinde çok örneklerini gördük onun. Ordu, dünyanın bütün ülkelerinde, genellikle iktidarın buyruğundadır. Orduyu olsun, polisi olsun politika dışında tutma çabaları, iktidardakilerin kendi sınıf çıkarları doğrultusunda uygulanan hesaplı çabalar. Şili'de olduğu gibi, solcu bir yönetimin buyruğunda olan aynı ordu, bir iktidar değişikliği ile taşist bir yönetimin buyruğuna giriverdi. Almanya'da Hitler döneminden önceki ordu, demokrasi buyruğunda olan Alman ordusu. Hitler'le birlikte, nasyonal demokrasi adı altında Nazilerin emir kulu olmadı mı? Yurdunun güvenliğini korumakla görevli Alman orduları, Hitler'in kanlı savaşlarına coşkuyla sürülmedi mi?

Ordunun politika dışına itilmesi, eri subayı ile birlikte, baştakilerin körü -ö-üne buyruklarını yerine getirmeye itilmesi anlamına gelmez mi?

Ordu derken, elbette ki, Türk ordusunu da düşünüyorum. Osmanlı yönetimimin istilâci tetinçi ordusunu geride bırakan, istilâci ve sömürgeci güçlere karşı yurdunu koruyan kurtuluş ordusunu, yani içerden dışardan haince saldırılara uğramış olan anayurdu, kaniyle, canıyla savunan Cumhuriyet ordusunu Bir tarafta politika dışında tutulmasına büyük özen gösterilen bu güzelin ordu, DP iktidarı zamanında, o iktidarın sakat politikası uğruna Kore'ye savaşa gönderilmedi mi? Diyeceğim şu: Politika dışında tutulmak, yurdun savunmasıyla görevli yüzbinlerce insanı, iktidar politikasına bağlamak olur.

27 Mayıs Devrimi, Türk ordusunun robotluğa yatkın olmadığını gösteren bir umut örneğidir. Bu devrim, orduyu politika dışında tutup, her istediğini yaptırma hevesinde olanların özlüklerini kursaklarında bırakan bir bilinç bereketi oldu. Her bunalım döneminde yönetime el koyan, daha doğrusu el koymak zorunda bırakılan Cumhuriyet ordumuz bu takım acılarına mal olsa da, en kısa sürede demokrasiye dönme, yönetimi asıl sahibi halka devretme yolunda iyi niyetini göstermeye çalışmıştır.

Yunan ordusu, tã bizim Kurtuluş Savaşımızdan başlayarak politika dışına itilmiş, yani yurt gerçekleri üzerinde düşünme yetkisi elinden alınmış, gözü kapalı kendini ateşe atmış bir ordu olarak görünüyor. Halkı küçümseyen, tuzunu ekmediğini, hanını hamamını borçlu olduğu halkı hiçe sayan egemen sınıfın çıkarlarına alet olan bir cunta, bugünün Yunan cuntası.

Bu cunta, Sofist'i neden yasaklar diye düşünüp dururum nicedir, dişe dokunur bir neden bulamadan. Hoş, böyleli yasaklamalarda, akla, mantığa yatkın bir neden aramak boşunadır. Bilmiyor değilim bunu. Üçüncü, dördüncü, beşinci sıradan nice cahil görevli, arama tarama baskınlarında, Molière'in eserlerini bile yasak kitaplar arasına sokarak, çoğu aydınları tutuklevlerine yollamışlardır.

Sofist'in yasak kitaplar arasına sokulması da, böyleli akılsızca, bilgisizce bir tutumun, daha doğrusu şaşkınlığın sonucu olabilir olsa olsa.

Sofist (Yun. Sophistes), aslında bilen, bilgili kimse demektir. Önceleri, politikaya yararlı olmayı öğreten, söz söyleme sanatı üzerinde ders veren anlamına gelen bu sözcük, Platon zamanından başlayarak günümüze kadar gelen aşağılatıcı bir içerik kazanıyor. Protagoras, Gorgias gibi değerli filozofların ardından, işi safsataya dökenler, özellikle para karşılığında ders vererek sofistlerin adını kötüye çıkardılar. Belki, Yunan cuntası, sofist'i (kendine yakıştırılan) bu aşağılatıcı anlam dolayısıyla yasaklamıştır diye düşünüyorum. Acaba, diyorum kendi kendime, Yunan halkı arasında (çirkin politikacıların çatlasalar da patlasalar da sağduyudan sapıramıyacıkları Yunan halkı arasında), cuntacıları sofistlikle suçlayanlar mı var? Fısıltı halinde, kulaktan kulağa sofistlik (cuntanın sofistliği) üstüne fıkralar mı anlatılıyor, yönetime el koymuş albaylar alaya mı ahnıyor da, koskoca hükümet kalkıp, hiç olmayacak bir kararla, Platon'un bu en dolambaçlı, bu en söz kalabalığıyla dolu eserini yasaklıyor tepeden inme bir buyrukla.

Sofist, bilirsiniz, dört kişi arasında geçen bir diyalogdur. Aslında, iki kişi konuşur eserde, Sokrates'in denetimi altında: Theaitetos'la Yabancı. Buradaki Yabancı, «Tanrımsı bir varlık» olarak gerçekleri dile getirmektedir. Ona göre, bütün kötülükler bilgisizlikten doğar. Her türlü bilgisizliğe karşı en etkin çare nedir? Öğretim.

Öğretim, hayale değil, gerçeğe: var olmayana değil, var olana dayanmalıdır. Oysa, Sofist adı altında birtakım

kimse (dün olduğu gibi bugün de), «nesnelerin gerçekliğinden henüz uzakta bulunan gençlerin kulaklarına sıhirlî sözler» dökmekte, «her şey üzerinde masallar anlatmaktadırlar.» Sofistlerin amacı: «Yasalar ve bütün devlet işleri üzerinde iyi (!) tartışmacılar» yetişil-mektir. Bu tartışmacılar, bildikleri bilmedikleri herhangi bir konu üzerinde, karşılarındaki insanları, mantık oyunları ve söz canbazlıklarıyla mat edecek bir ustalık kazanacaklardır. Sofistlik, bir anlamda var olmadan var gibi görünmek, doğru söylemeden birşeyler söylemek; başka deyimle: «yanlışın doğru olduğunu, saçmaya düşmüyor görünerek söylemek» sanatıdır. Platon, yabancı ağzından sofist'i: «Bilimi, açık düşüncüyü veya akli ortadan kaldırarak herhangi bir şey üzerinde konuşan» diye tanımlıyor. Yani, sofist, son incelemede, varı yok, yoku var gösteren, gösterebilen kimse oluyor.

Yunan cuntasını ve onun gibi herhangi bir cuntayı sofistlikle suçlamak elbette rahatsız edecektir onu. Nasıl etmesin ki, her cunta, ister istemez, meşruluğunu elindeki silâh gücünden alan, akıl ve mantıkla hiç bir diyalog kurmaya yanaşmayan, dediği dedik, tepeden inme, tepeden inme olduğu için de kendinde tanrısal bir takım yetenekler bulunduğu kuruntusuna kapılan zavallı bir yönetim sapkınlığıdır.

Yunan cuntası, herhangi başka cuntalar gibi, sofistliğe, yani safsataya batmış bir iktidar özentisi olduğunu anlamış olmalı ki, Sofist adlı eseri, kendi özüünü açığa vurduğu için yasaklamayı öngörmüştür, diye düşünüyorum.

Yunan cuntasının sofistliği nedir? Var olanı yok, yok olanı var gösterme çabası değil mi? Neden Yunan cuntasının yok etmeye, yok saymaya çalıştığı var olan? Halkın, ezilmiş halkın bir avuç çıkarıcı tarafından sömürüldüğü gerçeği. Cunta öncesinde halk ne istiyordu? Kendi kaderini kendi eline almak, sosyal adalet doğrultusunda haklı bir yönetim kurmak.

«Hayır, yok sömürü mömürü», diyor Yunan cuntası halka, var olanı yok sayarak: «Senin esenliğini ben senden daha iyi korumasını bilirim» diyor cuntacı baylar. Sirtını yabancı sermayesine dayamış baylar.

Sofisttir, safsatacıdır bütün cuntalar. İyi niyetlisinden kötü niyetlisine kadar. İnsan onuruna, insan mutluluğuna aykırıdır cuntalar. İnsanlık, cunta kalasından yakasını sıyırmadıkça mutluluğa eremez, eremeyecektir de

Vedal Günyol

11 Şubat

Demokrasinin Beşiği

Yunanistan ve Kıbrıs ile ilgili olaylar, Türk çağdaşlaşması açısından da küni sorunların aydınlanması olanğını bize verecek niteliktedir. Türkiye'de Çağdaşlaşma adlı kitabımın birkaç yerinde, o çağdaşlaşma akımı içinde, Osmanlı İmparatorluğunun parçaları olan ülkelerin uluslaşma ve çağdaşlaşma yönündeki gelişmelerine değinmişim.

Onların bu yönlerdeki gelişmelerini bilmenin bizim için önemi, onların sadece karşılaştırma ölçüğü olmaya yaramalarından gelmez. Bir kez, bunlar o imparatorluğun parçaları oldukları için, bütün ile olan ilişkilerinin yavaş yavaş kopuşunu izlemek gerekirdi. Ancak, başka bir yan-

dan da Türk evriminin modern çağ uygarlığı ile olan ilişkileri açısından önem taşıyorlardı. Çünkü çağdaş Batı devletleri, çeşitli nedenlerle, bu ülkelerin durumu ne çok yakından ilgilenmişler, Türk çağdaşlaşma çabalarına karşı bu ilgilenişlerinin etkisi altında kalan tutumlar takınmışlardı. Onların bu tutumları da Türk gelişmeleri üzerine etkili olmuştu.

Bu ulusların İslâm dininden olmayanların arasında Yunanlılar özel bir yer tutarlar. Bir kez, bu uluslar içinde en çok onlar diğerlerinden daha geniş, daha derin ölçülerde Osmanlı düzeninin içinde var olmuş bulunuyorlardı. Osmanlı devleti, Bizans devletinin ardası olmuştu.

Ortodoks Hristiyanlığına düşman olan Katolik Hristiyanlığının ilerleyişine karşı onu destekliyerek Katolikliği Rum Hristiyanlığı alanlarından uzaklaştırma politikasını gütmüştü. Rumlar, Osmanlı yönetiminde (ya Patriklik yoluyla ya da Fener aristokrasisi ile) hem öbür Ortodoks Hristiyan halklarla ilişkilerde, hem de devletin bir çeşit Dışişleri Bakanlığı Sekreterliği niteliğini taşıyan Tercümanlık görevi ile Batı diplomasisinde Müslüman - Osmanlı kadar denecek ölçüde rol oynamışlardı. Nihayet, öteki Hristiyan halklara kıyasla Rumlar, Osmanlı geleceksel düzeninin yönünden en erken ayrılma yoluna giren toplum olmuştu.

Bu nedenlerle Rumlar, daima Batı diplomasisinin Doğu Sorunu (Question d'Orient) dediği sorunun göbeğinde bulunmuşlardır. Sözünu ettiğim kitabımın birkaç yerinde daha ayrıntılı olarak değindiğim gibi, bir yandan Rusya, öte yandan önce Fransa, sonra Britanya ve nihayet (1820'lerin uzak ülkesi Amerika dahil) bütün Batı ile olan ilişkilerin getirdiği sorunların ekseninde görülür Yunanistan. O sorunun sürdüğü aşamalar boyunca politik ve ekonomik çıkarları birbirine karşı olan ülkelerde, değil yalnız liberal aydınlar arasında, hattâ (örneğin 18. yüzyıl Krallık Fransa'sının elçisi Choiseul - Gouffier gibi) en gerici diplomatlar arasında bile sürekli bir Yunan hayranlığı mitolojik denecek boyutlara kadar vardı. Yunan bağımsızlığı davası Batı'da kaç kez özgürlük, uygarlık, demokrasi davası ile bir tutulmuştur. Bugün bile, çok çevrelerde Yunanistan'ın demokrasinin beşiği olduğu inancı yaşar.

Modern çağ Rumlarının ve Yunanlılarının bu tarihsel has-köşeye gerçekten layık olup olmadıkları sorusunun, o romantizmi yaşatanlar arasında bile rahatsız edici bir kustu olarak bir yanda yattığını da bu gözlemlere katmamız gerekir, bütün gerçeği tamnamız için, (Örnek olarak, Lord Byron'un, David Urquhart'un, Volney'in bütün hayranlıklarına karşı temidıkları Rumlar üzerine bazan haksızlığa kadar varan yargılarını hatırlatacağım. Anadolu'da dolayan arkeolog William Ramsey'in çalıştırdığı Rumlar için verdiği yargılar, Yunan hayranlığı ile tutarsızlık olacak kadar olumsuzdur.)

Türk ulusal bağımsızlık savaşı hem Türkiyede hem Batı'da bu Yunan sorununa bir son verdi. O kadar ki, bu son verişin büyük önderi Atatürk, Türk - Yunan komşu dostluğu politikasının yolunu açacak kadar açık yüreklilik gösterdi. Öyle olduğu halde, o zamandan bugüne kadar Türk Cumhuriyet rejimi dünyanın saygısını kazanan bir gelişme gösterirken komşu Yunanistan, bunun tersine, hem bir kararlı düzene kavuşmadı, hem de her geçirdiği bunalım döneminde iyi ilişkileri koparacak sınırlara gelmekten kurtulamadı. Bugün de bu sınırı aşmış hale geldi.

Kıbrıs çıkarması olayının arkasında, önce örnek bir demokrasi başarısı kazanan Ecevit'in önderlik ettiği diplomasi, şimdi 150 yıllık Yunanistan'ın ve 50 yıllık Türk Cumhuriyeti'nin dünya kamuoyunda ister istemez bir değerlendirilmesi olasılığına yol açacak nitelik taşıyor. Bunun üzerine bir gözlem edinme düşüncesi ile nisan başlarından bugüne kadar Batı basınında Türk - Yunan ilişkileri sorunlarının nasıl yansıdığını merak ediyordum. Eski dönemlerdeki ön - yargılara hâlâ saplı ya da başka çıkarımları etkisi altında olanlar bir yana bırakılırsa, Batı kafasında yaşayan Yunan efsanesinin artık kapandığını söyleyebiliriz. Siyasa planında da öyle, Yunan ve Yunanistan olan her şeye ömrü boyunca bağlı kalan ihtiyar Noel - Baker'in Amerika'dan Çin'e kadar bütün büyük devletleri donanmaları ile birlikte yeni bir Navarin'e çağıran sesi bu ülkelerde birbirine uymayan seslerin çıkardığı kaka-

foni içinde anlamsız bir çığlık olmaktan öteye gidemedi (Bu zat, Times'e gönderdiği bir mektupta Amerika, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin donanmalarının birleşerek Mersin - Girne arasında Türk donanmasının imhasını teklif etmiştir).

Bu kakafoni içinde basında, bu yazıya seçtiğim konu açısından ilginç haberlere de rastlanıyor. Bu yazıda bunların bir tanesinden söz etmek istiyorum. Bu, Yunanistan'ın Washington Büyükelçisinin, hizmetinde bulunduğu cunta hükümetine 10 nisan 1974 tarihinde yazdığı bir gizli raporla ilgilidir. Şimdi açıklanmış olan bu raporun içindekileri bildiren gazete yazısına göre, büyükelçi Konstantin Panayotakis, Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco ile olan bir tartışmasını ve cunta rejimini nasıl savunduğunu anlatıyor. Bu savunma cunta rejiminin ideolojik dokusunu da özetliyor bize.

Panayotakis aslında devletler hukuku doçenti imiş. Cunta iktidara gelince Avrupa Konseyine atanmış, sonra Kıbrıs'a elçi olmuş (orada Makarios'a karşı yapılan komplolardan birini de hazırlamış), daha sonra Dışişleri Bakan Yardımcısı, en son da Washington Büyükelçisi olmuş. (Şimdi Atina'da bakanlık emrinde. Yeni hükümet tarafından geri çağırılmış).

Türkiye'deki son seçimler ardından kurulan hükümetin ilk karşılaştığı en önemli dış politika sorununun Ege'de kıta sahanlığı konusunda Yunanistan'ın uzlaşmaya yanaşmayan tutumu olduğu hatırlardadır. Nisan başlarında Sisco, büyükelçiyi çağırarak Yunanistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinin gerginliği konusunda görüşürken Yunanistan'daki rejimin her yerde eleştirildiğini, böyle bir rejimin «demokrasinin beşiği» olan bir ülkede tutunmasının çok kişilerin inancına aykırı düştüğünden yakınmış. Büyükelçi raporunda cunta rejimini nasıl savunduğunu anlatıyor.

Eski hukuk doçentinin savunmasının özeti şunlar: Yunanistan'ın demokrasinin beşiği olduğu iddiası ile Yunanistan tarihin tahrif edilmesinden doğan ağır bir imtiyazlılık yükü altına konuyor. Gerçekte eski Yunanlılarda demokrasi denen şey Perikles döneminde çok kısa ömürlü bir rejim olmuştur. Üstelik, bütün Yunanistan'da değil sadece Atina'da uygulanmıştır. Sonuçta da Atina'nın köleleştirilmesinin nedeni olmuştur. Zaten Sokrat, Eflatun, Aristo gibi düşünürler o demokrasiyi eleştirmişlerdir. Sonra, o demokrasinin vatandaşları sadece bir azınlık olan özgürler iken, halkın büyük çoğunluğu özgür değildi.

Beşik efsanesini böylece yalanlamanın verdiği güvence dayanarak Panayotakis savunmaya geçtiğini raporunda ögünerek şöyle anlatıyor: «Sonuç olarak dedim ki üstünden bunca yıl geçen asılsız bir şeye dayanarak Yunanistan'a demokrasi dersi vermek içişlerimize karışmak için bahane olarak kullanılıyor. Zaten demokrasi denen şey, herkese göre anlamı değişen bir nesnedir. Bugün komünist rejimler bile kendilerine demokrasi diyorlar», ve sözlerini şu ihtarla bitirmiş: «Yunanistan'ın yabancıardan akıl öğrenmeye ihtiyacı yoktur.»

Öyledir. Yunan faşizminin yaygınlaştırdığı inançlardan biri: «Batı uygarlığı bizi yaratmış değil, biz Batı uygarlığının kendisini yaratmışızdır.» Batı, demokrasi sandığı şeyin aslında cunta rejiminin uyguladığı rejim (yani faşizm) olduğunu anlamalıdır. «Eski Yunanistan'da demokrasi yoktu, çünkü halkın büyük çoğunluğu köle idi» yargısı ile «Atina kısa ömürlü demokrasi yüzünden köleleştirildi» yargısı arasındaki tutarsızlığı kolaylıkla görebilirsiniz. Böyle bir tutarsızlık yoksa, yapılan iddianın gerçek anlamı şu olabilir: Demokrasi sanılan şey yüzünden özgür vatandaşlar da köle oldular, şu halde tüm Atina-

lıların köle olması doğaldır. Bu yargılardan, Yunan tarih geleneği doğrultusuna uygun olan rejimin albaylar «tyranos»luğu altında tüm halkın köle durumuna düşürüldüğü bir rejim olduğu iddiası çıkıyor.

Eski Grek düşüncesini bugünkü Yunanlı profesörlerin bizden iyi bilmesi gerekir. Fakat bu diplomatlaşmış doçentin söyledikleri, faşist bir rejim altında ne kıratta adamların söz söyleme tekelini ele aldığını gösterir. Konstantin Panayotakis'in sözleri tarih gerçeklerine uyar gözüküyor. Ancak, eski Grek düşünürünün asıl özünü anlamaktan cunctaci doçentin ne kadar uzak olduğunu görüyoruz. Eğer demokrasi ile sadece bir yönetim altında bulunan kişilerin o yönetime uymasından, hattâ ona oy vermesinden ibaret bir şey sanırsak o eski Yunanistandan daha da eski ve aşiret, kabile düzenlerinde yaşayan kavimlerde bile vardı. Bu anlamda elbette Yunanistan demokrasinin beşiği olmuş değildir.

Klasik Grek düşüncesinin önemli yanı, demokrasinin ne

kadar gerçekleştirildiği, ömrünün ne kadar kısa olduğu sorunu değil, hattâ demokrasi sorununun kendisi bile değildir. Onun önemi, siyasal sorunları geleneklerden kurtulmuş aklın düşün özgürlüğü içinde tartışma çığırını açmasıdır. Bundan da o büyük felsefe düşüncü açılmıştır. Klasik Grek düşüncü, o zamandan bu zamana kadar gelip geçen bütün düşün ve özgürlük düşmanı din ve siyasa rejimlerinin korktuğu felsefi düşüncesinin, geleneksel inançları sorguya çeken özgür insan düşüncesinin beşiği olmuştur.

Bunun, Türk çağdaşlaşmasının 1974 seçimlerinden sonra vardığı aşama açısından olan anlamını tartışacağız. Makarios'un piskopos teokrasisi ve Yunan faşizmi ile olan farklarını göreceğiz. Panayotakis türünden şalçı hukukçular elinde geçirilen karanlık günlerin aydınlığa çıkması ile kazanılan önemini o zaman daha iyi belirleyebileceğiz.

Niyazi Berkes

9 Ekim

Niyet ve Kismet

Başbakanımız Bülent Ecevit'le Yunanistan Başbakanı Constantine Karamanlis arasında alınıp verilen mesajları okuduk. Bölgemizde demokrasi ve özgürlük ortamının güçlenmesini isteyen iki ülke çıkarlarının geçmişteki acı anıları unutarak barış içinde kardeşçe yaşamalarına bağlı olduğu noktasında birleşen bu mesajları birer iyi niyet belirtisi olarak karşılıyoruz. Sayın hükümet başkanlarının iyi niyetlerine biz de yürekten katıldığımızı söylemek isteriz.

Ancak, ortaklaşa bir amaca varmak için gerekli koşullardan birinin iyi niyet olduğu kuşkusuz ise de bunun yeterli sayılamayacağı meydandadır.

Karamanlis'e gönderdiği mesajında Başbakan Ecevit Türk ulusunun büyük çoğunluğunun duygularını dile getirmektedir. Acaba sayın Karamanlis'in mesajı için de aynı yargıyı ileri sürebilir miyiz? Bu kuşkuyu açığa vururken Yunanistan Başbakanının içtenliğine inanmadığımız gibi bir düşüncüyü aklımızdan geçiriyor değiliz. O elbette yüreğinde hangi dilek ve duyguları taşıyorsa, onları Türkiye Cumhuriyeti Başbakanına iletmıştır. Ama temsil ettiği güçler ne denli onunla birliktirler, işte bu noktada kuşularımızı saklayamıyoruz.

Bu satırların yazarı olarak biz yıllar yılı Türk - Yunan dostluğunun en ateşli savunucularından biri olduk. Tarih, coğrafya, dünya konjonktürü Türk - Yunan dostluğunu zorunlu kılıyordu. Akıl ve mantık yolundan gidildiği süreçte başka türlü düşünmeye olanak yoktu. Mesleğimiz gereği komşu ülkeye yaptığımız sayısız geziler sırasında bir çok Yunan ileri gelenleriyle tanışmak, ahbaplık etmek, ortaklaşa sorunlarımızı tartışmak, hattâ kişisel dostluklar kurmak olanağını bulduk. Çaldaris, Karamanlis, Averof, Pasmazoğlu, gibi devlet adamlarıyla, Lambrakis, Vlahos gibi meslektaşlarımızla ve daha niceleriyle uzun görüşmelerimiz oldu. Bizi Yanya dolaylarındaki doğduğu köye götüren ve kendi evinde konuk eden şimdiki Savunma Baka-

nı sayın Evangelos Averof'dan sakladığınız tatlı anılarımız vardır.

Bu sayın kişilerin çoğu gerçekten Türk - Yunan dostluğuna içtenlikle inanıyorlardı. Üstelik ülkelerinin yazgısı üzerinde etkin söz sahibi olmak durumundaydılar.

Ne var ki Yunan halkını sürekli baskı altında tutan bir takım güçler Türk düşmanlığını ulusal ideolojilerinin şaşmaz politikası yapmışlar, kimi zaman küllendirerek, kimi zaman alevlendirerek habire işliyorlardı. Türk düşmanlığını yayan ve destekleyen güçler de öyle yabana atılır şeyler değildi hani. Bir yanda ordu, bir yanda kilise, arkalarında da işbirlikçi sermaye çevreleri vardı. Sırası geldiğinde kabuğuna çekilen, ama hiç bir zaman boş durmayan bu güçler, halkı avuçları içine almışlar, kendi ideolojileri doğrultusuna boyuna yöguruyorlardı. Türk düşmanlığını kişkırtmak basın için çok kez bir tiraj konusu oluyordu.

Oluyordu, ediyordu diye geçmiş çekimiyle yazıyoruz ama durumun ne dünden bugüne değiştiğine, ne de bugünden yarına değişeceğine inanamıyoruz.

Sayın Karamanlis 11 yıl Paris'te sürgün hayatı yaşamıştır. Kıbrıs'taki son Türk zaferinden önce ülkesine dönsaydı cunracılar onu her halde tutuklayacaklar, hiç değilse gözaltına alacaklardı. Çılgınca planları ters çıkınca şimdi ona dört elle sarılmış görünüyorlar. Usta bir politikacı ve akıllı bir devlet adamı olan Karamanlis Türk - Yunan ilişkilerine realist açıdan bir çözüm yolu bulmak uğruna çalışırken, ülkeyi bir örümcek ağı gibi avucunun içinde tutan Ordu, Kilise ve işbirlikçi sermaye üçlüsünü hesaba katmamazlık edemeyecektir. Sayın Karamanlis'in iyi niyetlerini paylaşalım, ama bütün olasılıkları da bir an olsun gözden ayırmamak gereğini unutmayalım.

Nadir Nadi

27 Temmuz

İki Anı

Türk - Yunan dostluğunun yeni kurulduğu günlerde idi. Venizelos Ankara'ya gelmiş, parlak bir törenle karşılanmıştı. Geçmişin unutulacağına, iki ülke arasında dostluk ve kardeşlik bağlarının bir daha sarsılmaz biçimde pekiştirileceğine dair ateşli nutuklar söyleniyor, Atina ve İstanbul basınında inandırıcı yazılar yayımlanıyordu.

O günlerden birinde, Venizelos'u Türkiye gezisinde izleyen Yunanlı gazetecilerden bir grup Cumhuriyet matbaasında babamı ziyarete geldi. Gazetenin giriş holünde Ünsal Kartıllas Savaşımızla ilgili, 30 Ağustos Zaferimizi temsil eden yağlı boya bir tablo vardı. Tabloyu ta Yeni Gün'den beri babamla birlikte çalışan ressam Cemal Bey yapmıştı. Türk savarileri yalın kılıç Yunanlıları kovuyorlar. Uzakta, toz duman arasında yakılmış, yıkılmış bir Türk köyü. Önde, on planda devrik bir Yunan bayrağı. Onun yanında atıyla birlikte can vermiş kanlar içinde bir Yunan eri.

Tabloyu görüp babamın bürosuna giren Yunanlı gazeteciler dert yamışlar. İki ülke arasında bir dostluk havasının varlığına bu sırada geçmişin acı anılarını her an gözler önünde tutandıran bu tabloyu görmekle üzüntü duyuyorlarmış. Bunun dostluğa yararlı olamayacağını söylüyorlar. Kalendiresimci rica etmişler. Ertesi gün ressam Cemal Beyin portresini gördük. Tablo oradan alınca, ressamın yanına pek girmeyen bir başka yere getirilip duvara asıldı. (Tablo Cumhuriyet'in eski binasında, daha önce)

Anıdan yular geçti. Türk - Yunan dostluğu gücünden bir şey vitrinleşti. Serpiliş gelişti. Balkan anıvırı yıkıldı. Zaten bizim hükümetimiz Yunanistan'a karşı beslediğimiz yakınlık duygularını her fırsatta ispatlamaktan geri kalmadı. İkinci Dünya Savaşının karanlık yıllarında, Hitler ordusunun istilâsına uğradığı yaza, açlık ve yoksulluk çeken komşumuza, kendimiz de sıkıntı içinde bulunmamıza rağmen, gemiler dolusu ihtiyaç maddelerini gönderdik. Dostluk ve vakıflık duygularımızı bahremekten geri kalmadık. İsmi ordumuzu ülkelerinden kaçıp bize sığınan Yunanlı devlet adamlarına, politikacılara elimizden gelen yardımı esirgemedik.

★

Anıdan yene yıllar geçti. Savaş bitti, barış oldu. Hitler'den kurulan komünizm, ayrıca bir iç savaş felâketine uğradı. Onu anı adatti.

Beklenen Son

10 Temmuz 1971 günü «Olayların ardındaki gerçeğe şu satırlar var elinizde:

Üstel, herkeş bekler bir sarıncı oyununa benzeyen bu. Hükümetlerin iktidarda kalıp kalamayacakları sorunu da palın, iç değil, dış politika başarılarına yakından bakılır. Şimdiye dek oyunun kurallarına saygı gösterme-

Ama kendine gelip toparlanmaya başladıktan sonra, 1950'lere doğru hafiften bir böbürlenme türkülerini duyulmaya başladı.

Kıbrıs bunalımının henüz açıkça patlak vermediği, ama Yunan basınında Türkiye'ye karşı pek de dostça sayılamayacak yazıların boy göstermeye, bizden de arada bir tatlı sert cevaplar verilmeye başladığı bir sırada Uluslararası Basın Enstitüsü (İPİ), iki ülkenin belli başlı gazetecilerini Rodos Adasında bir toplantıya çağırdı. Kalktık gittik. Şimdi anımsadığım kadar bizden Ahmet Emin Yalman, Fahri Rıfkı Atay, Abdî İpekeci ve o sıralar Ulus'ta fıkra yazarı olarak çalışan Bulent Ecevit bu toplantıya katılmışlardı. Türk ve Yunan halkları arasındaki dostluğu tazelemek için her iki ülke basınına düşen görevleri birlikte saptayacaktık. Oturduk konuştuk. Karşılıklı çok güzel sözler söylendi. Dünyanın bu halinde Türkler ve Yunanlılar her zamandan daha dikkatli olmak zorundaydılar. Bu uğurda iki ülke basınına büyük görevler düşüyordu. Halkı kışkırtmayacaktık, hükümetleri dostluk politikası gütmeye iteleyecektik. Türkiye'den Yunanistan'a, Yunanistan'dan Türkiye'ye sanat ve kültür alış verişinin hızlanmasını teşvik edecektik, daha neler de neler yapacaktık. Hepsini oy birliği ile onayladık.

Dönüşte Atina'ya uğradık. İstanbul'a uçmazdan önce grup halinde gidip bir Yunan gazetesinin patronunu, ziyarete etmemiz kararlaştırıldı.

Güzel bir çalışma yeri idi burası. Hükümetten aldığı kredilerle patron gerçekten modern bir basınevi kurmuştu. Giriş yerinin hemen yanında, camlı bir bölmenin arkasından pırıl pırıl rotatif göze çarpıyordu. Yukarı katta, iyi döşenmiş salonlardan geçerek patronun bürosuna bu-yur edildik. Bizi biraz mahcup ama çok nazik karşıladı. Sıkıntılı bir hali vardı. Bunun ne derdi var diye düşünürken, gözlerim duvardaki gravürlere ilişti. Ne görsen beğenirsiniz: Türk düşmanlığını dile getiren koca koca resimler. Bir değil, üç değil, beş değil, tüm duvarlar bunlarla bezenmiş.

Ressam Cemal Beyin tablosuna uzulan 40 yıl önceki Yunanlı gazetecilerin hali gözümün önüne geldi. Ben üzülmedim. Resimler hakkında patrona da bir şey demedim. İçimden gülümsemekle yetindim.

Nadir Nadi

28 Temmuz

den, hile yaparak, ya da zor kullanarak başarıya ulaşmış uluslararası operasyonları yakın tarih kaydetmiştir. Ama dünyanın eski dünya olmadığını da, bazı büyük kuvvetlerin öğrenmesi zamanı geldiğine inanıyoruz. Türk ulusu, bu bakımdan hem tarihinde yeterince sınav vermiştir hem de bugünkü bilinciyle bir güven kaynağıdır.»

20 Temmuz 1974 günlü «Olayların ardındaki gerçeğe» kö-

şesinde ise şu satırlar yayınlanıyordu:

«Yunanistan'da cuntasal rejim 1967 darbesiyle kuruldu. Aradan yedi yıl geçmiştir. Çoğu kişi Atina cuntasının bu kadar uzun ömürlü olacağını düşünemiyordu. Ama 1974 yılında Atina cuntası Lefkoşe'de bir şube açmayı başarmıştır. Bu yayılma bir yıkımın habercisi de olabilir.»

Aradan çok geçmemiştir. Kıbrıs'ta faşist darbeci Samson'un yıkılışından sonra Atina cuntası da çözülme yoluna girmiş. Yunan hükümeti çekilmiş, bir sivil yönetim ve değişim zorunluğu duyulmuştur. Bu gelişim cuntanın çözüldüğünün habercisidir. Cunta yönetimini sivil yönetime devretmek için Paris'ten Atina'ya eski Başbakanlardan Karamanlis çağırılmıştır.

Hiç kuşkusuz bu çağrıyı ihtiyatla karşılamak gerekir. Çağrıyı yunan Gizikis olduğuna göre görüntüdeki sivil hükümetin ardında cuntacıların güçlerini koruyacak-

ları düşünülebilir. Ama olayların gelişmesini dikkatle izlemek gerekir. Atina cuntacıları şimdi bağlarını kurtarmak derdine düşmüşlerdir. İktidarı birdenbire değil, kendilerini güvenceye alarak terketmek isteyeceklerdir. Bundan sonraki oluşumun hangi biçimlere gireceği şimdiden kesinlikle bilinemese de cuntacıların öldürücü bir darbe yedikleri açıktır. Karamanlis tecrübeli bir politikacıdır. Durumunu sağlama bağlamadan salt cuntanın kurtuluşu olarak sahneye çıkması da beklanamaz.

Herhalde karanlık faşist yönetimlerin ve bu tür yönetimlerin ve bu tür yönetim aktörlerinin kaderleri bakımından tarihe ilginç bir sayfa daha katılacaktır.

25 Temmuz

Karamanlis'in Koyunu

Türkiye'nin Kıbrıs'ta haklarını savunma yolundaki başarılı tutumu, Atina'daki yılanmış faşizm ile onun Lefkoşe'deki filizini aynı anda kurutmuştur.

Şimdi Atina'da uluslararası alanda ün yapmış, çoğuleti sisteniden yana bir Başbakan, Lefkoşe'de ise Samson'a oranla daha ilımlı bir lider vardır.

Bütün dünya da kabul etmiştir ki, Ecevit, yalnız Türkiye'ye değil, son girişimi dolayısıyla Atina ve Lefkoşe'ye de demokrasi getirmiştir.

Üstelik Başbakan Ecevit, Karamanlis'e pek sıcak bir kutlama mektubu göndermiş, Türk - Yunan dostluğuna olan inancını belirtmiştir.

Bütün bu gelişmeler son derece olumludur. Tablo iç açıktır.

Üstelik Başbakan Ecevit Türkiye ile Yunanistan'ın dostluk düzeyinde ilişkiler sürdürmesinin gereğinden söz ederken bir gerçeği de dile getirmektedir.

Ancak dostluk iki yanlı bir ilişkidir. İki tarafın da aynı doğrultuda istediği olmadığı takdirde, dostluktan söz etmek mümkün değildir.

Cenevre görüşmeleri sırasında Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumu, Atina'nın Ankara ile dostluğa çok da hevesli olmadığı izlenimini uyandırmaktadır.

Yunanistan'ı ve Yunan tarihini bilenler için doğal bir sonuçtur bu.

Yunanistan Osmanlı İmparatorluğunu parçalamak, Balkanları bölmek isteyenlerin tarihi çocuklarıdır. Kurulduğundan bu yana emperyalizmin çıkarlarına hizmet etmiş olan bu ülke tarihi boyunca tüm komşularıyla toprak ihtilâli içinde yaşamıştır. Böylesine uzlaşmaz ve kavgacı bir tek örnek daha vardır yeryüzünde o da İsrail'dir.

Yunanistan'da yönetimler değişir, ama ülkenin tarih içindeki rolünü değiştirmek çok güçtür. Emperyalizm adına gelişme emelleri peşinde olan Yunanistan bu politikasını besleyecek ırkçı bağnaz görüşü de tabii ki benimseyecektir. Unutulmaması gereken nokta, her Yunanlının onulmaz bir Türk düşmanlığının tohumlarını içinde taşımış olduğudur.

Olaylara bu açıdan bakıldığında, Yunanistan'daki son

iktidar değişikliğinin de sanıldığı kadar parlak olmadığı görülür. Karamanlis, Atina Cuntası kadar köklü bir Türk düşmanı olarak tanınmamaktadır. Bu doğrudur. Ancak unutulmaması gereken nokta, Türkiye'nin tam bir teslimiyet politikası güttüğü dönemlerde gelişen Karamanlis, Menderes dostluğunun ışığında hep Yunanistan'ın yararına işlemiş olmasıdır.

Dünya kamuoyunu etkilemekte Türkiye'den çok daha başarılı olan Yunanistan, Atina Cuntasının uluslararası alanda kendisini nasıl bir yalnızlık çukuruna ittiğini çok iyi görmüştü.

Aynı gerçeği İngiltere ile, birbirini izleyen cuntaları elinden tutup işbaşına getirmiş olan ABD de sezmışlerdi.

Karamanlis'in Atina'da iktidara yerleşmesinin ardındaki oyun budur. Yunanistan uluslararası alanda prestij kazanıp, müzakere masasında ödün vermemenin yollarını aramaktadır.

Türk Yunan dostluğu gereklidir ve iyi bir şeydir.

Ancak bu dostluk Atina'da iktidarda bulunan adamın kişiliğinden çok Yunanistan'ın iki ülke arasındaki somut sorunlardaki tutumuna bağlıdır.

Karamanlis iktidarı ise, parlak sözler söylerken, somut sorunlarda uzlaşmaz bir tutum içinde gene emperyalizmin çıkarlarının savunuculuğunu yapmaktadır. İngiliz helikopterlerinin Ada'daki Türk mevzileri üzerinde uçuşları boşuna değildir. Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Türk kuvvetlerinin yerleri hakkında edinilen bilgilerin, İngiltere tarafından Yunanistan'a kopye ettirildiği kuşkusuna içindedir.

Görülüyor ki, Karamanlis çok usta bir plannı. Yunanistan'ı dünya kamuoyunda sevimli kılarak uzlaşmaz tutumunda direnecek güce kavuşturacak aktörü görüntülemiştir.

Karamanlis'e dikkat etmek, Yunanistan karşısındaki kararlı tutumu gevşetmemek gerekir. Sonra bu iş Karamanlis'in koyunu sonradan çıkar oyununa döndürür.

Ali Sirmen

29 Temmuz

Cenevre'de 5 Gün 5 Gecenin Öyküsü

CHP İstanbul Milletvekili Haluk Ülman, Cenevre Barış Konferansının birinci bölümüne müşavir olarak katıldı. Kıbrıs sorununu öteden beri yakından izleyen Siyasal Bilgiler Fakültesi eski öğretim üyesi Haluk Ülman, Siyasi Tarih Profesörüdür. 1973 ekim ayında yapılan genel seçimlerde kontenjandan gösterilerek İstanbul Milletvekili seçildi. Dışişleri Bakanı Turan Güneş ve Maliye Bakanı, Deniz Baykal'la birlikte Başbakan Bülent Ecevit'in yakın çevresinde yer alan Haluk Ülman, kendisine özgü renkli üslubuyla Cenevre'de geçirilen uykusuz beş gün beş gecenin öyküsünü gazetemize anlattı.

Sıcak bir öğleden sonra, Güneş öyle yakıyor ki...

Deniz de hemen yanbaşımızda. İstanbul'da Florya'dayız...

Oteller, moteller, evler dizi dizi... «Afedersiniz, acaba Sayın Ülman'ın evini!..»

Ağaçlıklı bir yol... Denizden biraz yükseğe...

Yürüyoruz...

Geride kalan onbeş gün nasıl da geçmiş...

Atina, Kıbrıs, Amerika, Cenevre... Nasıl da yoğun yaşamış son günleri...

Yirminci Yüzyılın üçüncü çeyreği sona ererken faşizm daha sık senaryo yazar oldu. Şill'de, Yunanistan'da, Filipinler'de, Brezilya'da.. Durduk aniden..

Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreği sona ererken faşist senaryolar daha sık geri teper oldu. Vietnam'da, Kamboçya'da, Afrika'da...

Ve işte Kıbrıs'ta...

Ağaçlıklı yolun sonuna geldik. Yolun bitiminde hemen uç ev sıralanmış arka arkaya. Üçüncüsüne yöneliyoruz...

— Özür dileriz efendim, biraz sizinle görüşmek...

Siyasi Tarih Profesörü, İstanbul Milletvekili ve Cenevre'deki Türk Heyetinin üyesi Haluk Ülman hemen oturuyor kızı.

Rahat yaz giysileri içinde. Biz de bu rahatlığa uyarak kamuyununun bildiğinden izlediğinden çok, bilmediklerine, başka bir deyimle olayların perde arkasına inmek istiyoruz. Silâh seslerinin, anlaşma metinlerinin ötesine geçmek istiyoruz...

Konumuz Cenevre elbette...

— Efendim, bizim heyet orada çok iyi çalıştı. Türk Hariciyesinin en iyi çalışmalarından biri bu. Biz bir partiden geliyoruz. Birbirimizi iyi tanırız. Turan da yıllardır arkadaşım. Ağzını açtığı anda, ne söyleyeceğini bilirim. Dışişleri Bakanı olduktan sonra, belki ilk kez, Ecevit'in yürüttüğü kişilikli politika ile de, hariciyecilerimiz gerçek kişiliklerini buldular.

— Darbe sabahından başlasak... Dışişleri açısından yanlış...

— Olaylar başlamıştı. Kıbrıs'ta darbe olmuştu demek istiyorum. O andan itibaren dünyada ne kadar dış temsilciliklerimiz varsa hepsinin dikkati çekildi. Ankara'dan, sürekli talimat gidebilirdi...

— Haberleşme konusunda bazı eleştiriler yöneltiliyor Dışişlerine?...

— Haklısınız. Haberleşme olanaklarımız son derece sınırlı. Harici temsilciliklerimizden Ankara'ya gelen haberlerin gerçek yerine ulaşması çok zaman alıyor. Hâlâ

telsiz ve teleksle çalışıyor Hariciye. Bir haber vereceği zaman da şifreli göndermek zorunda kalıyor. Şifre oradan geliyor. Çözülüyor. Cevabı hazırlanıyor. Yeniden şifreleniyor. Ve geldiği yere gönderiliyor. Bu olacak şey değil. Hele de Kıbrıs'a asker çıkaran bir devletin bütün olanakları bu şekilde... Yok canım, olmaz böyle şey...

— Peki Cenevre'den sürekli nasıl konuştunuz Ankara ile?

— Cenevre ile Ankara arasında direkt bir hat kurmuştuk. Telefon doğrudan Ecevit'e bağlıydı. Telefonu açtım mı, karşınızda Başbakanı buluyordunuz. Ben doğrudan bir hat olduğumu biliyordum, ama Ankara ile olduğumu biliyordum. Yani doğrudan Ecevit'e değil. Ankara ile konuşmak istediğimizde karşımıza hemen Başbakan çıkıyordu. Ayıp oluyordu doğrusu Ecevit'e. Bir keresinde bizim Deniz'i (Maliye Bakanı Deniz Baykal) aramak istedim. Baktım karşında Başbakan. Bir Başbakanla bu kadar kolay görüşme olanaklarını hiç görmemiştim daha önce..

— Bizim çıkarma yaptığımız sabaha dönersek...

— Olaylar gelişirken zaten dış temsilciliklerimiz hazır bekliyordu. Bakanlar Kurulu çıkarma hareketine karar verdiği anda, bütün temsilcilerimiz, nezdinde bulundukları ülkelerin devlet başkanlarına derhal haber verdiler. Birçoğu tabii, Laşkanları yataklarından kaldırmış.

— Cenevre'ye gelirsek...

— Ben hariciyecilerimiz açısından şunu gördüm: Bizim züppe dediğimiz, o kokteyl kuşları dediğimiz insanlar kendilerine yer verilince gayet iyi çalışıyorlar. Hariciyecilerimiz bir eziklikten kurtulmuşlar. Zamanında da çalışma temposuna hemen giriyorlar. Sandöviç yemekten bahırsaklarımız büzüldü. Bütün diplomatik misyon da buna ayak uydurdu.

Hani nerede o kuşkonmaz, nerede o Bourbon şarabı..

— Diplomatik misyon dediniz. Buna nasıl ayak uydurdular?

— Cenevre, Hatay'dan sonra Türk dış politikasının en büyük zaferidir. Yani tarih sırasına göre demek istiyorum. Lozan daha önce ya. Bizim hariciyecilerimiz hayatlarının en iyi çalışmasını yaptılar. Onlara biz bir heyecan verdik. Şimdi siyasi otoriteden talimat alıyorlar. Gece - gündüz uykusuz çalışıldı. Hiyerarşiden ziyade karşılıklı anlayış vardı heyette. Ama bizim iç politikaadaki muhalifler bunu hemen kendilerine yontarlar. Eleştirmeye kalkarlar. Yok efendim, emir verilecek. Onlar da yerine getirecek. Gördük işte yirmi - otuz yıldır nasıl yerine getirildiğini.

— Karşılıklı anlayış içinde çalışmanın eleştirilecek nesi olabilir ki?

— Yok. Onlar başka şeyler düşünürlər. Hiyerarşi olmalıy kafalarına sokmuşlar. Böyle bir şey olmadı mı, tamam kimbilir neler düşünmeye kalkarlar. Baksanıza bizim Turan'ın bile esprilerini nasıl anlamak istiyorlar. Ashında anlıyorlar da, işte böyle güçlü bir hükümete, böyle güçlü bir zamanında başka nasıl bir muhalefet yapsınlar.

— Dışişleri Bakanının esprileri nasıl karşılandı dışarda?

— Bir örnek vereyim size. Hani bir basın toplantısında Makarios'tan söz ederken, «Ben ne kadar profesörsem, o da o kadar cumhurbaşkanı» demişti.

— Evet.

— Türkiye'de bu sözler tepkiyle karşılandı. Dışarda,

hem gördüm, hem de duydum, bu sözler Avrupa'da büyük sükse yaptı. Konunun ince biçimde ortaya konusu olarak benimsendi bu sözler. Esprinin olduğu yerde ciddiyet yoktur, diye bir kural yok. Kaldı ki, espri Fransızca'da «işin ruhu, aslı» anlamına gelir.

-- Konferansın havası nasıldı?

-- Bir kere, onlar karşılarında ilk defa kendi amaçlarında kararlı bir Türkiye buldular. Şimdiye kadar hep kararlarının dikte ettirildiği bir Türkiye vardı. İlk defa amaçlarını dikte eden Türkiye oldu. Elbette bunun iki ana nedeni vardı. Birincisi Türkiye'deki yeni yönetimin kişiliği. Ecevit'in kişiliğinde somutlaşan bir iç ve dış politika. İkincisi de, Kıbrıs'taki Türk askeri. Orada fiilen sağlanan durum ve bundan alınan güç.

Eiz işte giderken bu iki etkenin desteğini duyduk hep arkamızda. Biz bu konferansta bir anlaşma olsun istedik. Ama herhangi bir anlaşma olsun istemedik. Onun için de, hiç gerilemedik. Zaten anlaşma bunu açıkça ortaya koyuyor.

-- Sizin bu güveniniz hiç sarsılmak istenmedi mi?

-- Olmaz olur mu. Hatta bir ara, bizim hariciyecilerden bir arkadaş, Yunanlı meslektaşını bir köşeye sıkıştırmış, şunları söylüyordu: «Bu savaşı siz mi kazandınız, biz mi kazandık. Anlayamaz hale geldim.» Arkadaşın burasına gelmiş olmalı ki, iyice sinirlenmiş. Baktım Yunanlıdan ses çıkmıyor. Yavaş yavaş yerine gitmeye çalışıyor...

-- Konferanstaki havadan söz ediyorduk...

-- Tamam işte. Biz kendimize güvenliydik. Yalnız hemen şunu belirtmeliyim. Orada görüşmelerde bulunmayan, ama görüşmelerin her safhasında masada oturan iki kişi vardı. Ecevit ve Kissinger. Büyük anlaşmazlıklar iki si arasında görüşülüyordu.

-- Yunanlıların havası nasıldı? Faşist bir cunta yedi yıl iktidarda kalmış, başarısızlığın doruğunda devrilmiş. Sonra da yepyeni bir hükümet ve yepyeni bir Dışişleri Bakanı Cenevre'ye gelmiş, çetrefilli bir konuda görüşmeleri yürütmek için...

-- Doğru tabii. Yunanlılar bu etkenleri elbette sırtlarından hiç atamamışlardı. Çok sinirliydiler. Sürekli olarak Birleşmiş Milletleri ve NATO'yu kullanmaya kalkıştılar. Bizi sözde bunlarla tehdit etmeye çalışıyorlardı. Kendi güçlerinden ziyade dış unsurları kullanmak istiyorlardı. Bunun üzerine Turan Güneş, Mavros'a «Bakin size şunu hatırlatayım. Bizim Başbakanımız Yunanlıya kardeş dediği içindir ki, Türkiye'de büyük eleştiriye uğradı. Siz böyle bir Başbakanın zamanında bizimle anlaşamazsanız, bizimle hiçbir zaman anlaşamazsınız» dedi. Doğruydum da. Yunanistan'ın fazla bir seçim şansı yoktu. Kıbrıs'taki başarımız onları korkutmuştu. Bir Türk - Yunan savaşından da korkuyorlardı. Hem anlaşmaya hazır, hem de sakın değildiler. Öyle bir havaları vardı. Nitekim sonunda anlaşmayı imzaladılar. Şimdi herkes aynı soruyu soruyor. Peki, Yunanistan bu anlaşmada ne kazandı, diye. Yunanistan birşey kazandı. O da barış, Türkiye ile savaşmamak.

-- Bu koşullarda yürütülen görüşmeler sırasında Türk ve Yunan heyetleri arasındaki ilişkiler nasıldı?

-- Belki garip gelecek, ama son derece yakındı. Konuşuyor ve sürekli sohbet ediyorduk. Hatta, iyi hatırlıyorum. Henüz konferans başlamamıştı, salona girmek üzereydik Mavros, Güneş'e döndü ve «Ben şimdi toplantı salonuna girdiğimde kimin Türk, kimin Yunan olduğunu pek ayırt edemem. Ama kimin İngiliz olduğunu gayet iyi biliyorum» dedi. Bu aslında bir yakınlaşmanın işaretidir.

-- Peki İngilizler?

-- İngilizler bambaşka bir dünya. Bizden çok değişik. İtâlâ büyük bir devlet davranışı içindeler. Sanki garantör devletlerden biri değil de, Batı ittifakının iki küçük üyesi arasında arabuluculuk yapan bir devlet. Genel olarak İngilizler Yunanlıların bu anlaşmadan fazla zararlı çıkmasını için çalıştılar. Ancak Türkiye'nin direttiği noktalarda da, fazla ileri gitmediler. Gerçeği kabul etmek gereğini duydular. En çok ısrar ettikleri nokta da, Türk askerinin adadan çıkması oldu. Hatta Callaghan, İngiliz Dışişleri Bakanı, bu isteğe olumlu cevap vermezsek konferansı terkedeceğini söylüyordu. Ama bunu ilk defa söylemedi.

-- Şu ultimatom konusu o sırada mı çıktı ortaya?

-- Aslında Callaghan, hep konferansı terkedeceğini tekrarlıyordu. Önce cumartesi gidiyorum, dedi. İşim var Londra'da, dedi. Cumartesi oldu. Gitmedi. Pazar günü Londra'da işim var, gitmek zorundayım, dedi. Pazar oldu. Gitmedi. Yani günde bir iki kere Callaghan'ın uçağı kalkıyordu...

O ultimatomu sordunuz. Biz kendisine hemen cevap verdik. Yarın 9.30'u beklemenize gerek yok, madem işiniz de varmış, buyrun dedik. Ama uçağı Cenevre'den ancak bizimkiyle birlikte kalktı. Aslında İngilizler anlaşmak istiyorlardı bizle. Bunda kendi iç politikalarının da etkisi vardı sanıyorum. Biliyorsunuz, sonbaharda seçimleri var onların. Bir Dışişleri Bakanı da seçime giderken, eh bir başarıyla gitmek ister. Anlaşma ile gitmek ister. Bu onların açısından önemli bir noktaydı.

-- Amerika'nın tutumu neydi?

-- Amerika'nın politikası Kissinger'in izlediği politikanın devamıydı. Şunu demek istiyorum. Dünyanın hangi köşesinde olursa olsun, Amerika artık gerçeği olduğu gibi kabul etmek zorunda kalıyor. O gerçeği görüyor ve ondan sonra da o paralelde bir politika izliyor. Ve o gerçeğe ayak uydurarak inisiyatif elinde tutuyor. Yabancı diplomatlardan biri «ABD, Kıbrıs'ta yanlış bir politika izledi, ama şimdi durum değişiyor galiba» dedi. Bu doğruydum. Yanlış bir politika izlemiş, yani biraz önce söylediğim «gerçeği» geç görmüştü. Türkiye'nin isteklerine uymakla treni kaçırmadan yeni durumda inisiyatif elime alayım dedi.

-- Buna Türkiye'nin tepkisi ne oldu?

-- İnisiyatif aslında her zaman Ecevit'in elindeydi. Amerika'ya kalsaydı, Türkiye bu girişimde bulunmasaydı, Kıbrıs'taki Yunan oldu bittisine ABD'nin ses çıkaracağı yoktu. Makarios'tan memnun değildi. Ama Türkiye'nin buna razı olmayacağını anlayınca ve Türkiye'yi kaybetmek tehlikesini göze alamayınca, kendini yeni duruma uydurdu. Ve bu yeni bunalımın, NATO'yu sarsmayacak şekilde elinden gelen her çabayı gösterdi. Bu da büyük ölçüde Türkiye'nin isteklerine uymakla mümkündü.

-- Bir de Sovyetlerin bakış açıları var. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

-- Sovyetler Birliği ne ister, ne istemez, önce onu bilmek gerekir. Sovyetler Kıbrıs'ta mümkünse Makarios yönetimini ister. Fakat eğer bu mümkün değilse, Ada'nın Amerika'nın üstünlüğüne girmesini istemez. Kıbrıs'ta Rum olup bitistine «evet» demek, Amerika'nın üstünlüğüne «evet» demektir. Bu durumu kendisi doğrudan önleyemez. Bunu önleyecek her devleti destekleyecektir. Türk müdahalesini işte bundan dolayı desteklemiş ve Amerika'nın üstünlüğünü önleyecek bir yol olarak karşılamıştır.

-- İki süper devlet arasındaki bu çelişkiden Türkiye nasıl yararlanmıştır?

-- Sovyetlerin endişesi Ada'nın taksimidir. Türkiye'nin de tutumu açıktır. Türkiye, ben federasyon istiyorum, di-

yor. Bu Ada'nın bağımsızlığı için bir güvencedir Sovyetlere. Bu açıdan onlar Türkiye'yi desteklemek gereğini duydular. Amerika da, dünyanın her bölgesindeki inisiyatifini kaybetmek istemiyor ve ilâveten NATO'nun çökmesi işine gelmiyor. Yani ayrı ayrı nedenlerden dolayı, her iki devlet de Türkiye'yi destekleme durumunda kalmışlardır. İşte Türkiye konferansta geniş ölçüde, iki büyük devletin tutumlarının kendi paralelinde olmasından yararlanmıştı. Ama bütün mesele işi bu noktaya getirmekti. Ecevit işte bunu sağlamıştır.

— Teşekkür ederiz efendim. Cenevre'deki görüşme koşullarının ve oradaki havanın yanı sıra, size ilginç gelen başka olaylar oldu mu?

— Oldu tabii, ama şu anda öyle yorgunum ki, bütün o gürültü patırdı uykusuz geceler hep arkada kaldı. Şimdi hatırladıklarım... Ha, meselâ, bizim Turan'ın yaptığı bir espri çok iyiydi. Anlaşma imzalanmış, herkes birbirini kutluyordu. Tam o sırada Turan, Callaghan'a gitti ve «Siz Anglo Saksonsunuz. Bizim adetlerimizden anlamazsınız. Onun için sizi öpmeyeceğim, ama izin verin de, Mavros'la bir kucaklaşalım» dedi. Oradaki İngiliz heyeti kahkahayı kopardı tabii.

— Uykusuz gecelerden söz ettiniz...

— Sürekli çalışma halindeydik. Bir gece hariç, hiç uyumadık. Telefonlar, görüşmeler, anlaşmalar, tartışmalar... Ve varılmak istenen bir sonuç, hem de bir an önce. Ne zaman uyuyabiliirdik ki, dünyanın gözü bizim üstümüzdeydi.

— Başka ilginç gelen olay size, kamuoyuna yansıtmak istediğiniz...

— Kardeşim, ne sıkıştırıp duruyorsunuz. Siz Callaghan mısınız?

— Çok mu sıkıştırdı o sizi, herşeye rağmen?

— Sonucu biliyorsunuz. Her gün uçak kalkacak diye bekledik durduk Londra'ya. Çünkü biz ultimatoma almayı alışık değiliz. Ne dış politikada, ne de iç politikada.

— Yemek durumu nasıldı?

— Başta da söylemiştim. Sandöviçten bağırsaklarımız büzüldü. Ne kahvaltı yaptık, ne yemek yedik. Son gün artık Türkiye'ye dönerken, uçakta iyi bir yemek yeriz diye hazırladık kendimizi. Baktık ki, THY bize soğuk bir tavuk sunuyor. Çoğumuzun midesi bozuldu.

— Şimdi nasıl hissediyorsunuz kendinizi?

— Çok yorgun. Ama onurlu bir yorgunluk bu. Huzur içinde. Fakat konu henüz kapanmadı elbette. Başlangıç önemliydi. Bunu da başardık.

— Teşekkür ederiz, Sayın Ülman.

Ağaçlı yola çıktık yeniden. Denize baktık. Vakit akşamüstü olmuş. Herkes denizde, yazın tadım çıkarıyor. Bir dize takıldı aklımıza Orhan Veli'den, «Ne Londra Konferansı, ne atom bombası... Umurunda mı dünya...» Yok. Artık değil. Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreği sona ererken, umurunda artık herkesin dünya. Öyle olmasaydı, neden geri tepsindi faşist senaryolar, okyanuslar ötesindeki emeller.

Ve neden densindi «Üçüncü Dünya» adıyla yeni bir dünya doğuyor diye...

Yalçın Doğan

4 Ağustos

Sovyet Önerisi Atina - Ankara

Kıbrıs bunalımının başlangıcından beri şaşkın tutumu sürdüren Atina ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in mesajına Mavros aracılığıyla verdiği cevapta, Kıbrıs sorununun çözümü için, Güvenlik Konseyi üyelerini devreye sokmayı öngören Sovyet planını çaresizlikten kabul ettiğini açıklamıştır.

Mavros ABD'nin Atina Elçisi Tasca'ya ilettiği cevabında, Sovyetler'in Kıbrıs bunalımının başlangıcında Yunanistan'a karşı «kötü niyet» gösterdiğini açıklamakta, ancak Moskova'nın önerisini gene de çaresizlikten kabul zorunda kaldıklarını da belirtmektedir.

Aslında, Yunanistan Sovyet önerisinin ruhunu kabul etmiş değildir. Atina Moskova'nın ileri sürdüğü çözüm şeklini sorunu sürüncemede bırakacak bir araç olarak gördüğü için benimsemektedir. Yunanistan'ın gayesi, konuyu Birleşmiş Milletler önüne getirmek ve Türkiye'nin 9 ağustos sınırlarına dönmelerini sağlamaktır.

Sovyet önerisine olumlu cevap vermeyen Türkiye ise, aslında Moskova'nın Kıbrıs sorunundaki ana hedeflerine hiç bir zaman karşı çıkmamaktadır.

Kıbrıs Türkiye'yi hem burada yaşayan Türk toplumu, hem de Ada'nın stratejik durumu dolayısıyla ilgilendirmektedir. Bu yüzden Ankara, bu iki noktada da, çözüm getirecek bir yolu aramaktadır.

Moskova ise, konuya Ortadoğu'nun diğer bazı ülke-

leri gibi, sadece Kıbrısın stratejik önemi açısından yaklaşmakta, Adanın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün bozularak, bir NATO üssü haline gelmesinden çekinmektedir.

Sovyetler'in endişesi, Ecevit iktidarının böyle bir girişimde bulunması değildir. Gerek Başbakan Ecevit, gerek Dışişleri Bakanı Turan Güneş, gerek Millî Savunma Bakanı Hasan Esat Işık bu konuda bir çok kez açıklamada bulunarak Moskova'nın kuşkularını gidermişlerdir.

Ancak Kremlin, gelecekte Atina veya Ankara'da ABD'ne yakın sağ bir iktidarın işbaşına gelmesi halinde federatif sistemin fiili bir taksime dönüşmesinden çekinmekte, böyle bir durumda, Kıbrıs'ta NATO üslerinin kurulması endişesini taşımaktadır.

Sovyetler'in bu kuşkularının hem kendi açılarından, hem de diğer Ortadoğu ülkelerinin çıkarları açısından yabancı atılmayacak bir erken olduğu söylenebilir.

Ancak, Moskova'nın bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için getirdiği formül, aslında Türkiye'nin cevabında da belirtildiği gibi çözümü uzatmaktan başka, Kıbrıs'ın bağımsızlığını da zedeleyecek niteliktedir.

Kıbrıs sorununun çözümü için en gerçekçi yol 1950-60 garanti antlaşmalarına imza koyan üç devlet arasında görüşmelerdir.

Ancak, Sovyetler'in büyük bir kısım üçüncü dünya

ülkesi tarafından da paylaşılan endişelerini gidermek için. Ada'nın statüsü ve anayasal düzeni üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra Kıbrıs'ın bağımsızlık toprak bütünlüğü ve tarafsızlığını, Güvenlik Konseyi üyelerinin garantisi altına sokmak mümkün olabilir.

Birinci etapta Türk görüşünün uygulanmasını, ikinci etapta Sovyetler'in önerilerinin de dikkate alınmasını öngören bu yolun gerçekçi olduğu söylenebilir.

Söyle ki, üçlü görüşmelerle sağlanan statünün gelecekte bozulması bu öneriyle son derece güç hatta imkânsız olacaktır. İki süper devletin karşılıklı garantisi, bundan böyle Ada'da geçmiştekine benzer girişimleri ortadan kaldıracak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yeniden müdahalesini gerektiren durumlar yaratılmayacaktır. Güvenlik Konseyi üyelerinin garantisi, aynı zamanda iki süper ülkeyi dünya savaşını göze almadan karşısındakinin garanti veren durumunda olmasından doğan hakkını kullanmasını gerektirecek bir girişimden alıkoymaktadır.

Öyle görünüyor ki, Atina'yı bir kez masa başına oturulup, akılcı çözümle kabule yanaşırdıktan sonra, Ada'nın bağımsızlık ve tarafsızlığının daha geniş bir garanti altına konmasında büyük güçlükler çıkmayacaktır.

Sovyet notası karşısında, bir yandan ENOSİS isteyip öte yandan sözde olumlu cevap veren Atina ile, bir yandan ENOSİS'e de, taksime de karşı olduğunu bildirip, bağımsız Kıbrıs'tan yana olduğunu açıklayan, ama Moskova'nın önerisini ihtiyatla karşıladığını açıklayan Türkiye'nin tutumu son derece ilginçtir.

Aslında, notanın yazılmasına neden olan ana ilkeyi, notayı kabul eden reddetmiş, reddeden kabul etmiş olmaktadır.

Ali Sirmen

31 Ağustos

Genel Kurul Kararı ve Türk Tezi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Kıbrıs konusunda oybirliğiyle kabul ettiği kararın ülkemiz açısından değeri, Kıbrıs'ın hukuksal ve siyasal statüsü konusunda resmi Türk tezine aykırı düşmemesidir. Türkiye bu bakımdan karara olumlu oy vermiş, başka bir deyimle karşı çıkmamıştır. Bu durum Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının da benimsedikleri karara, âdeta uyumsuzluk halinde olan taraflar arasında bir anlaşma niteliğini vermektedir. Böylece Genel Kurul kararı, sorunun çözümü yolunda gerçekten önemli bir aşama olmuştur.

Genel Kurul kararının Kıbrıs'ın hukuksal ve siyasal statüsü bakımından Türk tezine paralelligi şöyle açıklanabilir:

① Hükümet programında da belirtilen resmi Türk görüşü, Kıbrıs'ın bağımsızlık, ülke bütünlüğü ve egemenlik hakkının korunmasını savunmaktadır. Garanti Andlaşması'na dayanılarak yapılan askeri müdahale de, bu görüşe uygun olarak, Kıbrıs'ın bağımsızlığını yoketmeye yönelik Yunan müdahalesini önleme amacını taşımaktadır.

Genel Kurul kararının birinci maddesinde yer alan Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü ve hiçbir bloka dahil olunmasına saygı gösterilmesi ilkesi ile resmi Türk tezi arasında tam bir uygunluk vardır.

Böylece Yunanistan'ın Enosis (ilhak) emeli bütün dünya devletlerince kesinlikle reddedilmiş. Ada'nın bağımsız ve egemen bir devlet statüsünde kalması biçimindeki Türk tezi, uluslararası alanda oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Aynı zamanda hükümetin MSP kanadında ve bazı muhalefet çevrelerinde savunulan taksim veya çağdışı fetih anlayışlarının ne derece gerçek dışı olduğu da bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştır.

② Resmi Türk tezine göre, Kıbrıs Devleti iki cemaatten oluşmakta, daha doğrusu, eşit egemenlik statüsünde iki topluma dayalı bir nitelik taşımaktadır. Eşit egemenlik

statüsünde, iki toplumun kurduğu devletin federatif bir devlet biçiminde olması doğaldır. Gerçekten 1960 Kıbrıs Anayasası da fonksiyonel federatif bir devlet biçimini öngörmüştür.

20 temmuz askeri müdahalesinden sonra, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yapılan Cenevre protokolünde belirtilen Türk toplumunun otonom bir varlık olduğu görüşü, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda da Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının katılmasıyla bir kez daha ve bütün dünya devletlerince kabul edilmiş olmaktadır. Gerçekten Genel Kurul kararının dördüncü maddesinde, siyasal çözümün iki toplumun temel ve yasal haklarına dayalı ve eşit şartlarla olması ilke olarak benimsenmiştir. Kıbrıs Rum temsilcileri ve Yunanistan karara katılmakla bu ilkeyi kabul etmişler, üniter devlet ve Türk toplumuna azınlık statüsü verilmesi tezlerinden vazgeçmişlerdir.

③ Kıbrıs'ın fonksiyonel federasyon biçiminden, çoğrafi temele dayalı federatif devlet biçimine dönüşmesi, 1963 yılından bu yana Ada'da iki toplumun bir arada yaşamasına olanak vermeyen ve 15 temmuz faşist ve bağımsızlığı yok etmeye yönelik Yunan darbesiyle patlama noktasına gelen şartlardan doğan gerçekçi bir çözüm yoludur. Bu yolu ısrarla savunan Türk tezi, Genel Kurul kararında reddedilmemiş, hukuk ilkelerine uygun olarak, kararın 3. maddesinde, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını ilgilendiren bir sorun niteliğinde görülmüştür.

Ada'daki bütün yabancı kuvvetlerin ve yabancı askeri varlık ve personelin süratle çekilmesini öngören 2. madde de Türk tezine aykırı değildir. Önce Ada'da bulunan yabancı silahlı kuvvetler, Türk Silahlı Kuvvetlerinden ibaret bulunmamaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, Birleşmiş Milletler örgütünde resmen tescil edilen bir anlaşmaya dayanılarak, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve Türk toplumunun güvenliğini sağlamak amacıyla Ada'ya çıkmışlardır. Türk Silahlı Kuvvetleri dışında ise, Kıbrıs devletinin bağımsızlığını yok etmek amacıyla hukuk ilkelerine aykırı olarak çıkarılmış Yunan Silahlı Kuvvetleri ve uluslararası bir anlaşmaya dayanan İngiliz askeri varlığı da Ada'da bulunmaktadır.

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Ada'dan çekilmesinin, kararın öngördüğü siyasal çözümün gerçekleşmesine bağlı olacağı doğaldır. Siyasal çözüm içinde Kıbrıs Devletinin bağımsızlığını ve Türk toplumunun güvenliğini ortadan kaldırmak amacıyla bulunan Yunan Silâhlı Kuvvetlerinin Ada'dan tamamen çekilmesi de elbette vardır.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum yöneticileri, Türk müdahalesini bir «saldırı» olarak niteleyecek bir karar almak için Birleşmiş Milletlerde yoğun bir çaba sarfetmişler, fakat

hüsranla karşılaşmışlardır. Umduklarını bulamayan Yunanistan ve Kıbrıs Rum yöneticilerinin, kararda öngörülen siyasal çözüm yolunu seçmelerinden başka bir çareleri kalmamaktadır. Bu bakımdan da Genel Kurul kararı, Kıbrıs sorununun Türk tezine uygun olarak çözümünde önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

Orhan Apaydın

4 Kasım

Dünya Önünde Türkiye

Son Kıbrıs bunalımı ve ada üzerindeki askeri girişim Türkiye'yi, uluslararası önemde bir sorunun taraflarından biri olarak dünya önüne çıkarmıştır.

Kıbrıs krizi, Türk Devletinin, yakın geçmiş dönemdeki ve gelecekteki dış politikasının yönelişleri üzerinde düşünme olanağını vermesi bakımından ayrı bir özellik taşıyor. Yunan cuntasının kolay zannettiği bir olup - bitti ile adayı Yunanistan'a bağlama, Megalo - idea'ya bir adım daha kazandırma niyetinin, Türk Hükümetinin ve Silâhlı Kuvvetlerinin enerjik girişimleri ile önlenmesi, dış dünyada anlayışla karşılanmış ve sıcak bir onay görmüştür. Fakat bilinen nedenlerle cuntanın devrilmesi ve Yunanistan Karamanlis başkanlığında bir sivil yönetimin getirilmesi Kıbrıs sorununu, koşulları çok daha başka bir areaya getirdi.

Yunan sivil yönetimi, cuntanın yüzüne gözüne bulaştığı Kıbrıs bunalımından iç ve dış politikada faydalanma taktikğine girişince, anlaşmazlığın adil, barışçı ve sürrekli bir çözüme bağlanması olasılığı da iyiden iyiye azalmış oldu. Türkiye'nin ikinci askeri girişimi, bunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıktı. Ve böylece dünyada Türkiye'yi işgalci, saldırgan bir devlet biçiminde gösteren yoğun Yunan propagandası başladı. Sorun, henüz belirli bir berraklığa kavuşmamış olmakla birlikte, ilk günlerin görüşü engelleyen toz bulutları dağılmağa başlamıştır. Hele, Kıbrıslı soydaşlarımıza karşı yürütülen toptan imha hareketlerinden sonra, Yunanistana açıkça arka veren Fransa'da bile ciddi basın organları, Kıbrısta iki toplum arasında bir «coexistence - birlikte yaşama» nın olanaksız olduğunu yazmaktadırlar.

Bunalımın başından beri Türk Hükümeti bu gerçeği açıklamıştır. Başbakan Sayın Ecevit, Türk Ordusunun adayı işgale gitmediğini, zor yolu ile çıkar sağlamak gibi bir niyetinin olmadığını söylemiş durmuştur.

Türkiye, bağımsız bir Kıbrıs devleti temeli üzerinde, adil ve gerçekçi, iki topluma aynı zamanda eşit gelişme, yaşama ve güvenlik sağlayan çözümlere hazır olduğunu açıkça tekrarlamıştır.

Fakat Yunan Devletinin üzerindeki ENOSİS yükü, Yunan Hükümetlerinin sağlıklı ve olumlu bir tutum yansımalarını engellemektedir. Yunan dış politikası, geçen yüz yılın Doğu sorunu koşulları varmışçasına, geleneksel şımarıklığı içinde bazı Batılı koruyucuları ile eski piyesleri sahneye koyma sevdasına kapılmış görünüyor. Sayın Ecevit'in çağışı olarak nitelendirildiği bu tutum, çağ içi uluslararası değerleri iyi değerlendirmesi şartı ile, Türkiye önünde tutunamayacaktır.

Yunanistan, devlet olarak kuruluşundan beri gördüğümlüz, eski Yunan uygarlığının mirasçısı rolü içinde, Batılı bazı ülkelerde sahte bir merhamet sömürücülüğü yaparak, NATO'nun askeri yapısından ayrılmak nedeni ile de başta Sovyet Rusya olmak üzere sosyalist ya da bloksuz ülkeleri duygusal yönde etkilemek istemiştir. Fakat bir Batılı yoruncunun dediği gibi, Türkiye ile daha sağlam ve tutarlı ilişkiler içinde bulunan Sovyet Rusya'nın, ileride ne gibi entrikalarla nasıl bir yöneliş göstereceği bugünden pek de belli olmayan Yunanistan karşısında ihtiyatlı bir tutum takınacağı belli olmuştur.

Kıbrıs konusunda Türkiye, günümüzün uluslararası değerlerine ve devletler hukuku anlamında hak ve adalet ilkelerine aykırı bir davranış ve görüş sahibi değildir. Yunanistanın konuyu, önümüzdeki günlerde toplanacak olan Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna götürmesi, aslında saldırgan olmayan ve barıştan yana olan bir Türkiye için korkulu rüya olmayacaktır. Yalnız şu da bilinmektedir ki, uluslararası konularda ve anlaşmazlıklarda, sadece haklı olmak yeterli sayılmamaktadır. Haklılığı kabul ettirmek için çoğu kez uluslararası bir itibar ve bunu yaratacak politik esneklik ve uzak görüşlülük gerekmektedir. Son yirmibeş yılda, Türkiye'nin büyük dış politika yanlışlıkları, hataları olmuştur.

«NATO müttefikimiz gücünür» gerekçesiyle Cezayir kuruluşuna karşı gelmemiz, Vietnamlardan Süveyş bunalımına kadar hemen her uluslararası anlaşmazlıkta kraldan fazla kralcı davranışlarımız, başı kumda bir deve kuşu politikasının üzücü görünüşleri idi. Hiç bir pratik değeri olmayan izole bir «Tam bağımsızlık» kavramı ne ise, onursuz bir ittifakçılık ve tek yönlülük politikası da odur. Ve böyle davranışların doğrudan ilişki içindeki, taraf devletlere hiç bir faydası dokunmadığı örneklerle kanıtlanmıştır.

Onurlu dış politikanın, bir ittifak içinde olmak ya da olmamakla da bir ilişkisi yoktur. Uluslararası ilişkilerde, barışçı, gerçekçi ve eşitlik ilkesine dayalı onurlu esneklik günümüzde dış politikanın temelidir.

Çeyrek yüzyıldır bilinen, fakat iç politikamızın iktidar alternatiflerince anlaşılamayan bu gerçekler, sanırız artık tartışmasız bir ilke gücüne erişir hale gelmiştir. Dünya önünde bugünün Türkiye'si şimdi böyle bir uluslararası aşamaya erişmiştir.

Uluslararası ilişkilerde ideolojik nedenlerin, devlet olmanın kendine özgü özellikleri içinde eritildikleri ve önemsizleştikleri bir çağda yaşıyoruz. İdeoloji ve devlet, kar-

şıklı ödüllere dayalı bir çeşit nikâh ilişkisi içinde bulunurlar. Devletin dışa dönük girişimlerinde, ideolojik yapıdan çok, devleti devlet yapan çok başka faktörlerin ön plânda yer aldığı, sadece günümüzün değil, başlı başına siyasal tarihin bir gerçeğidir.

Bugünkü Türk dış politikası yalnız hükümet seviyesinde değil, önemli devlet kuruluşları bakımından da, onurlu bir barışçılığın ve çok yönlülüğün bilincine varmıştır.

Hiç bir dış macera içine girmeden uluslararası nazik ve bölgesel dengeyi bozabilecek her türlü davranışın dışın-

da kalarak önce komşular ve dost ülkelerle sonra da barıştan yana bütün devletlerle sıkı ve gerçekçi ilişkiler dış politikamızın ana hedefi olacağı benziyor.

Dünya önüne böyle çıkan bir Türkiye, sabırla, entrika diplomasisinin kısa süreli engellerini aşabilecek, bundan da ötede ulusuna çok daha güvenli, devletine çok daha itibarlı yarınlar hazırlayabilecektir.

Dr. Nihat Türel

19 Eylül

Yol Ayrımları

Washington'la Moskova arasındaki ilişkileri saptayan iki deyim var: 1) Birlikte yaşama, 2) Dehşet dengesi.

Dehşet dengesinde birlikte yaşama, insana bir tuhaf gelebilir; ama gerçekçi bir düşüncüdür. İki tarafın nükleer silâhları arasında bir denge kurulmasaydı, birlikte yaşama ilkesi oluşmayacaktı. Birlikte yaşama kuralı, iki dünya arasında bir istek değil, bir zorunluktur. Nükleer bir savaş, dünyayı topyekün yokeder, ne kapitalizmden, ne sosyalizmden iz kalır. Bu tehlikenin dehşeti, bir arada yaşamaktan başka çare olmadığı sonucunu yaratmıştır.

Ne var ki birlikte yaşama kuralı, dünyada bundan böyle hiç değişmeyecek demek değildir. Sovyetler değişimin stratejisini kendi açılarından saptamışlardır. Stratejinin temelinde, sosyalist ekonomilerin kapitalist ekonomileri aşacağı inancı yatıyor. Buna göre Sovyetler Amerika'yı, Doğu Avrupa Batı Avrupa'yı aşacaktır. Batı dünyasının zengin toplumlarına sosyalist modelin üstünlüğü ispatlanacaktır. Doğu Almanya, Batı Almanya'yı aştığı zaman Doğu ve Batı Berlin arasındaki duvar, Doğu'nun lehine eriyecek, ortadan kalkacaktır. O zaman Avrupa sosyalist partilerinin iktidar çağı gelecektir.

Ancak bu değişimin hızlanması için hem sosyalist ekonomilerin kalkınmasındaki ivme artmalı, hem kapitalizmin bunalımları yoğunlaşmalıdır. Kapitalizmin bunalımları, kapitalist ekonominin yapısından gelir; çaresizdir. Ama bunalımlar yoksul ülkelere ödetilerek hafifletilebilir; bölgesel savaşlarla geçici olarak ertelenip atlatılabilir. Dehşet dengesi Üçüncü Dünya Savaşına olanak vermediğine göre, tek ilâç bölgesel savaşlardır.

Bu noktada stratejinin ikinci yönü oluşmaktadır. Sömürülen yoksul ülkelerde uyanış hammadde fiyatlarının arttırılması, Üçüncü Dünya'daki başkaldırma, kapitalist ekonomilerin çevresindeki çemberi daraltacaktır. Nitekim Batı ekonomileri, sürekli enflasyonla, hammadde sıkıntısıyla, iç çelişkileriyle boğuşmakta; içinden çıkılmaz dar boğazlara girmektedir. Bunalımı gidermek için yaratılan ve kıskırtılan bölgesel savaşlar ve pompalanan silâh ticareti yetersiz kalmaktadır. Buna karşılık sosyalist ülkelerde ne hammadde sıkıntısı vardır, ne de ekonomik bunalım. Demek ki birlikte yaşama ve nükleer dehşet dengesi ko-

şulları sosyalist blok yararına bir değişimli oluşturmaktadır.

Çin ise bu kanıda değildir. Pekin'e göre birlikte yaşama politikasının kapitalistlerle karşılıklı işbirliği'ne dönüşmesi, sosyalist toplumu yozlaştırmaktadır; tüketime dönük ve bireyselliği güçlendiren bir oluşumu pompalamaktadır. Amerikalıların «refah toplumu»yla Avrupa sosyalizminin refah toplumu arasında bir yaklaşım sağlanmakta; ama bu yaklaşım mazlum ülkelerin ezilmesine ve sömürülmesine yol açan bir işbirliğini simgelemektedir. Daha açıkçası, Sovyetler emperyalizmden kendi payına düşeni almaktadır.

Dünyanın bu tablosu ortasında; az gelişmiş, ya da gelişmemiş ülkelerin durumu nedir?

Türkiye kendi durumunu saptayacak bir ulusal bilinç yaratamamıştır. Amerikan ve Avrupa sermaye sınıfının — her ne olursa olsun, ve her ne koşulda olursa olsun — peşine takılacak bir uydu sermaye sınıfı henüz Türkiye'nin siyasetine egemendir. Bizim toplum, Sovyetler ve Çin dünyasından çok uzaktadır; ve o dünyalarda neler olduğunu anlamaya çalışmak, bilmek ve yazmak bile bir suçtur. Bırakınız o dünyayı, Batı Avrupa'da oluşan sosyalist gelişime karşı da kapalıyız; fikir bakımından kapalıyız; ilişkiler açısından kapalıyız.

Bu kapalılık geleceğe dönük bir Türkiye'nin koşulları konusunda tartışmaları da kısırlaştırmakta, kendi içimizde büyüyen çatışmaları hepimize önemsetmektedir. Biz dünyadaki değişimleri, ancak yol ayrımlarına geldiğimiz zaman, birdenbire farkediyoruz, şaşırıyoruz, ne yapacağımızı bilemiyoruz. Sanırım Orhan Veli'nindir şu dizeler: «Gemliğe doğru denizi göreceksin, Sakın şaşırma!..»

Dünyanın bugünkü gidişinin farkında olmadığımız için, yarın olacaklar bizi şaşırtabilir. Türkiye'den otomobille yola çıkanlar, Batı Avrupa'ya varmak için Doğu Avrupa'dan geçmek zorundadırlar. Biz zenginliğe ve tüketime vurgun bir toplum olduk; bir süre sonra Doğu Avrupa'da zenginlik ve tüketimden sakın şaşırmayalım!

İlhan Selçuk

25 Eylül

İslam Zirvesi

Yaşadığımız çağda dinsel temeller üzerine oturtulmak istenen politik atılımlar ister istemez yadrganıyor. Layık

Türkiye Cumhuriyeti temsilcilerinin de katıldığı görkemli bir cuma namazından sonra Lahor'da açılan İslâm Zirve

Toplantısını bu bakımdan çağ dışı (anahronik) bulduğumuzu belirtmeliyiz. Toplantı on yedisi Arap, on dördü Atrikalı, beşi de Asyalı olmak üzere 36 müslüman ülke delegasyonlarından oluşmaktadır. Başta Suudi Arap Kralı Faysal, kim, delegasyonlar doğrudan doğruya devlet başkanları tarafından yönetilmektedir. Halkın önemli bir bölümü müslüman olmadığı halde Uganda Devlet Başkanı eski boksör İdi Amin, Lahor'daki İslâm Zirvesine bizzat gitmeye önem vermiştir. Bunun yanı sıra kendisi hristiyan ama ülke halkının ezici çoğunluğu müslüman olan Senegal Cumhurbaşkanı Leopold Sedar Senghor da toplantıya bir delegasyon göndermiştir. İran Şahı Rıza Pehlivî'nin Libya diktatörü Kaddafi ile arası iyi olmadığı, Ürdün Kralı Hüseyin de Filistin Kurtuluş Hareketi önderi Arafat'la geçinemediği için İslâm Zirvesine kendileri katılmamışlar, birer delegasyon göndermekle yetinmişlerdir. Irak ise sadece gözlemci olarak Lahor'da bulunmaktadır.

Gündemde neler bulunduğunu tam bilmiyorsak da Filistin ve Kudüs konuları ile Arap - İsrail ilişkilerinin baş sıralarda ele alınacağı kuşkusuzdur. Özellikle kutsal topraklar üzerinde Kral Faysal'ın kesin ve uzlaşma kabul etmez istekleri vardır. Dünyanın en zengin petrol kaynaklarından birini elinde tutan sayın Kral, Kudüs'ün ner dine, her mezhebe açık uluslararası bir statü ile yönetilmesine karşıdır. Buranın mutlaka bir İslâm kenti haline getirilmesi hususunda, hiç bir ödün vermeksizin direnmektedir. Öteki müslüman ülkeleri bu konuda daha yumuşak bir politikadan yanadırlar.

İsrail'in ele geçirdiği topraklardan çekilmesi sorununa gelince, bu konuda müslüman olmayan bir çok devletler de Arapları desteklemektedirler. Hatta dinsiz Sovyet Rusya bile İsrail'in işgal ettiği toprakları bırakması tezini sa-

vanmaktadır.

Elindeki zengin olanaklarla Lahor'da ağır basan, İslâtilik İslâm Zirvesinin bu seferki toplantısını cebinden para ödeyerek sağladığı söylenen sayın Faysal ve onun destekleyicisi sayın Arap şeyhleri ne denli başarı sağlayabileceklerdir? Ortadoğu sorununda doğrudan çıkarları bulunmayan ama ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmek uğruna enerji gereksinimi içinde çırpınan yoksul Afrika müslümanları sayın Faysal'ın bu sert tutumu karşısında ne yapacaklardır? Yarın öğreneceğiz.

Lahor Zirve Toplantısının en büyük başarısı, şimdilik Bangladeş'in Pakistan, İran ve Türkiye tarafından resmen tanınmış olmasıdır. Görkemli cuma namazına yetişememiş olsa da bir Bangladeş heyeti dün Lahor'a ulaşmış, görüşmelere katılmıştır. Böylece birbirinden kopan iki müslüman topluluğu barışmış olmaktadır. Bağımsızlığını kazandığından bu yana Hindistan'ın desteğinden yararlanan genç devletle ilişkiler kurabilmesi, Pakistan lideri sayın Zülfikâr Ali Butto hesabına kuşkusuz büyük bir başarıdır. Ama İslâm Zirvesi, dedikleri çağ dışı bir kuruluş olmasaydı, aynı dine bağlı bu iki toplumu karşılıklı düşmanlıktan kurtarıp birbirine yaklaştırmak olanagi yine de bulunamaz mıydı? Hele bu yaklaşımın gerçekleştirilemediğini bir düşünelim, o zaman İslâm Zirvesi deyimi boş bir söz olarak havada kalmayacak mıydı?

Batılı gazetelerin süper - Machiavel diye adlandırdığı, her bulunduğu Arap lideri ile kucaklaşıp şapur şapur öptü-şen yahudi asıllı ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'e sorulmuş, yanıtı o versin.

Nadir Nadi

24 Şubat

Ortadoğu Öyküsü

Araplara yaklaşımımız Batılıları ürkütmüş. Böyle yazıyor gazeteler.

Alman Ajansı (DPA) Ortadoğu Muhabiri, Necmettin Erbakan'ın Suudi Arabistan gezisinden o kadar ürkümüş ve korkmuş ki, hemen kalemi eline alıp bir yazı döşenmiş. Milli Selâmet Partisi «mutaassıp İslâmiyetçi» bir partiymiş... Ticaret Bakanı Fehim Adak «saltanat devrinden kalma bir politikacı» imiş... Başbakan Yardımcısı Erbakan, Ortakpazar'ı «Haçlıların kutsal ittifakı» gibi görmüş... Atatürk'ün layiklik ilkesinden iz kalmamış...

Kimbilir, belki de DPA yazarının söyledikleri doğrudur.

Ama biz ilk bakışta doğru görünen ve gerçek sanılan sözler üstünde de düşünmek zorundayız.

Evet, ilk bakışta MSP'nin gerici bir görünümü yansıttığı doğrudur. Parti dinsel açıdan bir yaklaşım içindedir politikaya... Bu yaklaşımın bazı konularda işe yaradığı nice olayla anlaşılmıştır. Erbakan'ın son gezisi bile din kardeşlerimizin parasal ilişkilerde çok titiz davrandıklarını ispatlamaya yeterlidir. Buna rağmen Alman meslektaşın Türkiye hesabına «duyarlı bir layık» kesilmesinin kökeni nedir?

Soruya karşılık bulabilmek için gözlerimizi geçmiş zamana çevirmeli, eski öyküleri kurcalamalıyız.

Erbakan'ın geziye çıktığı topraklar Birinci Dünya Sa-

vaş'ından önce Osmanlı mülkündeydi. Basra Körfezi ve Hicaz yöreleri bizim için yabancı sayılmaz. Batılılar ise Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Haçlı Seferleriyle değil, Ortakpazarla da değil, iki ayrı yoldan sarkıyorlardı Arap çöllerine...

İngilizler Süveyş'ten...

Almanlar Bağdat demiryolundan...

Birinci Dünya Savaşı'nda Ortadoğu Almanlarla İngilizlerin rekabetine sahne oldu. Osmanlı İmparatorluğu yüzünden yüzbinlerce Türk'ün kanıyla suladı çölleri, bilinçsiz... Halife-i Ruy-i Zemin «Cihat» ilân etmiş bütün Müslümanları savaşa çağırıyordu. Oysa bir işe yaramadı din... Araplar, Hilâfet ordularını İngilizlerle birlik olarak arkadan vurdular.

Zaman ve zemin içinde, dini kimin kullanacağı belli olmaz. Mekke Şerifi Türkleri, Hristiyanlar adına öldürürken dine dayanıyordu; Kaddafi, Amerikan petrol kumpanyalarını devletleştirirken, dine dayanıyordu. Süleyman Bey Morrisoncu politikaya hizmet için din duygularını gıcıkıyor; Necmettin Bey Anadolu eşrafının oylarını dinsel bir yaklaşımla toparlamıştır. Padişah Babıâli'si de Ankara'daki Büyük Millet Meclisi de din etkenini kullandılar. Ama tarihi gelişim içinde İngilizlerin elinde kuklaya dönmüş Halifenin otoritesini yıkmak, çağdaş uygarlığa yakışır bir devlet kurmak, ulusal değerleri yüceltmek için

Hilâfet ilga edildi; ve layiklik benimsendi.

Aradan kırk yıl geçmiştir.

Ve Türkiye bugün Ortadoğu'ya açılmak zorundadır. Bu açılış ne Bağdad demiryolundan geçer, ne de Süveyş kanalından... Terihin mirasından bilinçlenmekte nasibimiz varsa, Batılı ülkelerin dümen suyunda bir Ortadoğu politikasının ülkemize zararlı olacağını öğrenmiş bulunmamız gerekir..

Türkiye ekonomisinin dayanaklarını ille de Amerika'da veya Avrupa'da aramak dönemi Ankara'da aşılmış olmalı.

Bizim gördüğümüz İstanbul'dan dışarıya uzanan bir çizgi üzerindeki bazı sermaye kesimleri, Ankara'nın Ortadoğu'ya bağımsız bir kafayla açılışından ürküyorlar. Irak, İran, Suudi Arabistan vb. ile ülkemizin ilişkileri ne

olabilir? Çok boyutlu bir ilişkiler düzeni içinde Türkiye'nin manevra yeteneğinin artması, çoğu çevrenin işine gelmiyor. Bu çevreler istiyorlar ki, Amerika ile Sovyetler yığın ticaret ilişkilerine geçerken, Türkiye hâlâ 1950'lerin, 1960'ların tek boyutlu ilişkilerinde daralsın, bunalsın...

Bir ülkenin değişmez dostu ve değişmez düşmanı oldu mu; o ülke bağımlı demektir.

Ama bir devletin sürekli dost ve düşmanları olamayacağını, salt ulusal çıkarları yolunda ilişkileri olacağını anlamak ve buna göre dünyaya açılmak, bağımsız politikanın gereğidir.

İlhan Selçuk

15 Mayıs

Çin'de Neler Oluyor

Çin bizim için anlaşılmasız şeylerin simgesidir. Akıl erdiremediğimiz diller, konuşmalar, yazılar için:

— Çince gibi anlaşılmaz.. deriz.

Otoden beri Çin'i saran giz perdesi, 1949'da devrim hükümeti kurulunca büsbütün koyulaştı. Batı'dan, Doğu'dan aktarılan izlenimlerle filj yoklayan körlerin durumuna düştük. Okyanuslar kadar geniş bir ülkeden tuhaf haberler yansiyordu. Bir kültür devrimi bu Okyanusu baştan başa çalkalıyordu: parti içi çatışmalar süregeliyordu; ta Konfüçyüs'e dek uzanan güncel tartışmaların özünü kavramak ve anlamak zordu.

Ne var ki kısıoğlu, dünyayı tanımak için önce kendi toplumunu tanımalıdır. Kendisini tanımayan, çevresinde olup bitenlere akıl erdiremeyen; başka ülkeleri hiç kuşkusuz tanıyamaz, bilemez. Bir toplumu tanımak ve anlamak da kolay değil kuşkusuz... Birkaç gün önce gazetemizde «40 yıl önce Cumhuriyet» köşesini okurken bu gerçeği bir daha düşündüm. Dilerseniz o köşeye bir daha göz atalım; tarih 5 eylül 1935:

«Evlerimizde harem selâmlık, sokaklarda peçe ve çarşaf, tramvaylarda perde, vapurlarda kadınlara mahsus kammaralar, trenlerde kadın komprtimanları kalktı. Fakat İstanbul'da bir kumpanya var ki vagonlarında hâlâ harem-selâmlık oyunu oynamaktadır. Bu kumpanya Şark Demiryollarının işletmecisi şirkettir.»

Geçen gün Sirkeci'den Florya'ya giden bir gazeteci arkadaşımız ikinci mevki vagona gidip oturmuş; kondüktör kendisine burasının «kadınlara mahsus» olduğunu söyleyip yazılı levhayı da göstererek vagondan inmesi gerektiğini bildirmiş. Gazeteci arkadaş inmemişse de, gelen bir polisin aynı müdahalede bulunması ve trenin hareket etmeyeceğinin de bildirilmesi üzerine yolcuları geciktirmek istemiyen arkadaş vagonu terke mecbur olmuş.

Abdın Daver Bey, üçüncü sayfamızda «Hem nalına, hem mihına» sütununda bu konuya değinerek şöyle demektedir:

«Şark Demiryolları Fransız'dır. Malûm ya Fransızlar Pier Loti. Klod Farer dostlarımızın kitaplarını okuya okuya İstanbul'da eski şark hayatına Eyüp mezarlıklarına, harem selâmlığa aşıkırlar. Kumpanyanın Fransız direk-

törleri de bu aşkla vagonlarda harem - selâmlık yaşatmak istiyorlar.»

1935, Atatürk'ün son sağlıklı yıllarındandır. Devrimler yürürlüğe konmuş; durulmuştur. Cumhuriyet ilân edileli 12 yıl geçmiştir. Ama İstanbul'un göbeğinde harem - selâmlık sorunu tartışılmaktadır. Feodal değer yargıları, yabancı kumpanya eliyle Sirkeci - Yeşilköy arasında geçerli kılınmaktadır. Atatürk devriminin içe dönük yüzü feodal gericiliğe, dışa dönük yüzü emperyalizme karşıdır. Buna rağmen, yıllar ve yıllar sonra, geçmişin kalıntıları, Ankara'nın güçlü siyasi iktidarına meydan okurcasına toplumda yaşamaktadır.

Şu küçük örnek, Çin'de ve Çin'e benzer devrimler geçirmiş öteki ülkelerde, Sovyetler'de vb. da neier olup bittiğini anlamak için yeterlidir. Bir devrimle ya da bir seçimle iktidara geçen ilerici güçler, iktidara geçtikten sonra da sınıf savaşımı süregelir. Türkiye'de, Sovyetler'de, Çin'de, Vietnam'da, Suriye'de, Mısır'da hep böyle olmuştur. Topluma geçmişten miras kalan ve hiç kuşkusuz gücünü sürdüren gerici ve tutucu sınıflarla, bu sınıfların değer yargıları, köhnemiş kurumları, devrimden sonra birdenbire uçup gökyüzüne yükselmezler. Devrimci güçler siyasi iktidara geçtikten sonra, belki savaşımın en zor kesimine girilmiştir.

İşte Çin'de yaşanan budur. Sovyetler'de yaşanan budur. Fransız devriminden Türk devrimine kadar üç yüz yıllık tarihte yaşananlar da bu niteliktedir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in 50'nci yılını algıladık. Ama bugün Anadolu bir yana İstanbul'un çoğu yerinde harem - selâmlık usulü geçerlidir. Gazetelerimizde ünlü yıldızların sık - sık «kadınlar matinesi» reklâmlarını görüyoruz. Demek ki yarım yüzyıl feodal değer yargılarının ve dünya görüşünün silinmesine yetmemiştir 1935 yılında Sirkeci'de yaşanan yabancı kumpanyanın öyküsü. İkinci Dünya Savaşından sonra palazlanan komprador kapitalizmi döneminde yineleni, canlandı.

Hiç kuşkusuz Pier Loti romantizmi yansıtmıyordu bu canlanışın kökeninde; mütegalibe - komprador işbirliği yatıyordu.

İlhan Selçuk

T ESKİ

Afyon'dan Dış Politikaya

Eskiden dış politika bilmek, puro markası, ya da konyak türünden anlamak gibi marifet sayılırdı. Cins yarış atları yetiştirmek, şarap çeşitlerini ayırırda uzmanlaşmak, ve dış politikadan konuşmak inceliği de seçkinlerin tekelinde bulunurdu. Gerçekte çoğu dış politika olayının kökeninde, en kaba nedenler bulunduğu halde devletlerarası ilişkilerin karmaşık panoraması bu kabalı-ğı halkın gözlerinden gizlerdi. Mazlum bir ulusa afyon satmak için savaş çıkarılır, ya da bir değerli madene el koymak için harp ilân edilir; ama yüzeydeki görüntü dünyaya çok ayrı biçimde sunulur, dış politika olurdu.

Geçen yüzyılda İngilizler Çin'e afyon satmayı devlet politikası gibi biçimlemişlerdi. Çinliler afyona alıştırtılıyor, Çin sömürgeleşiyor. İngilizler para kazanıyorlardı. İmparator, bu ticareti yasakladığı zaman İngilizler:

— Çin, uluslararası ilişkileri bozuyor, serbest ticaret ilkesini çiğniyor... diye savaşa başladılar.

O dönemde Batı'nın ünlü ve ciddi gazetelerinin köşelerinde hiç kuşkusuz sayısız haber, yazı, başyazı, röportaj, inceleme yayımlandı. Serbest ticaretin erdemleri, serbest ticaretin özgürlüğün bir gereği olduğu, saygın bir dille yazıldı. Önemli yazarlar, gazeteciler, bu yazıların altına imzalarını attılar; ve akşamları Londra'daki yüksek kulüplerde viski kadehlerini tokuşturan centilmenler geri Asya halklarının düşkünlüklerine değgin soğukkanlı tartışmalara giriştiler. İngiltere, demokrasinin, özgürlüğün, parlamentoculuğun beşiği idi; dış politikada dünya ulusları arasında liderdi, ustaydı, uzmandı.

Çin yenildi İngiltere karşısında, serbest ticaret ilke-leri geçerli kılındı, afyon pazarı haline getirildi koskoca ülke... Bu çöküş ta İkinci Dünya Savaşı sonuna dek sürdü. Savaştan sonra Mao yönetiminde yeni bir Çin dünyanın karşısına çıkacaktı. Hem de serbest ticaret ilkele-rine kökünden karşı bir Çin vardı Asya'da...

Ve işler tersine döndü.

Şimdi dış politika uzmanları gene Çin'in sorunlarını elo alıyorlar. Bu sefer başka açıdan... Dünya basınında çeşitli yazılar yayınlıyor, ciddi ciddi eleştiriler yapıyor. Yeryüzünün devletlerarası ilişkilerinin kökeninde en kaba çıkar kavgaları olduğu halde, insanlık, özgürlük, demokrasi, barış gibi lâflardan geçilmez oluyor. Başyazılar, yazılar, röportajlar, incelemeler saygın bir felsefenin mozayikleriyle süslenerek sunuluyor. okurlara... Gerçeğin kabalı-ğı, acımasızlığı, hatta iğrençliği geniş halk yığınla-rından gizlenmek için elden gelen yapıyor.

Orta Anadolu köylüsü için dış politika eskiden neydi? Kahvede açık göz ve güngörmüş kişi:

— Alaman İngilizleri sevmeyiz, İngiliz Rusu Alamana kar-sı kullanır. Fransız yanına alır... diye konuşurdu.

Uzak bir dünyanın masallarıydı dış politika...

Şimdi aynı köylü için dış politika nedir?

Bir kelimeyle haşhaştır.

Haşhaş ekersen Amerika yardımı kesecek...

Ekmezsen dostluk devam edecek...

Dış politikada dostluk denen şeyin tevatür olduğunu çoğu kişi belledi artık. Halkımız dış politikayı giderek daha iyi anlayacaktır. İç politikayı giderek daha iyi an-ladığı gibi. Çünkü bir konu iyi anlatılırsa anlaşılır. Eski-den iç ve dış politikanın bütünlüğü ortasında bilgileri kopuk kopuk bir seçkinler sınıfı bir şey bilmiyordu ki halk bir şeyler bilebilsin.

Yaşadığımız çağda mazlum halkların uyanmasını en-gellemek yolunda elinden geleni ardına koymayan dünya egemenleri var. Bu egemenlerin egemenliklerini sürdür-meleri için kullandıkları dış politikanın ne mene şey ol-duğunu halka anlatmak, ancak gerçeğin örgüsünü birer birer ve sabırla dokumasını bilenlerin alıntileriyle sağla-nır.

İlhan Selçuk

3 Nisan

Paket Politikası

Politika sözlüğünde ilginç bir yeri olan «Paket» deyi-mi son yıllarda ülkemizde sık sık kullanılmaktadır. Ver-gi paketi, anlaşmazlıklar paketi, öneriler paketi gibi de-yimlere okurlar gazete sayfalarında rastlamaktadırlar.

Bu sözün anlamı nedir? Sözel bir hükümetin ver-gi düzeninde yapacağı çeşitli değişiklikler, tasarılar veya önerilerin tümü bir pakete meydana getirmektedir. İki devlet arasındaki çeşitli anlaşmazlık konularının tümü de bir paket oluşturabilir. Politika yaşamında bir paket-teki konuların tümünü birden ele almak ve bir çözüme yönelmek. bazan olumlu bazan olumsuz sonuçlar verir. Ayrıca bir pakete sığmayacak gibi görünen konuların bir paketin içine konması da her zaman doğru sayılmaz.

Gazetelerin yazdığına göre Amerika'nın Ankara Bü-yükelçisi Macomber'in Washington'a çağrılması dünyada

ve Türkiye'de etkileri ve tepkileri giderek büyümekte olan haşhaş ekimi sorununa değgindir. Gene gazetelerin yazdıklarına göre sayın William Macomber, gezisinin so-nunda «Türkiye ile Amerika'nın ilişkileri» konusunda bir «Öneri paketi» ile Ankara'ya dönecektir.

Bu haberlerin ardı sıra Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımının kesileceği de söylenmektedir. Ecevit hükü-metinin haşhaş ekimi konusundaki kararı içerde ve di-şarda geniş ve yoğun tartışmalara yolaçmıştır. Yabancı basın bu kararın Türkiye'nin başına dert açacağını yaz-makta ağızbirliği etmiş gibidir. Buna karşılık haşhaş eki-mi kararı, Anadolu köylüsünü sevindirmiştir.

Kamuoyu da tümüyle bu kararı onaylamaktadır. Ge-nellikle Türkiye'de haşhaş ekimi kararının Türkiye'nin bir iç sorunu olduğuna inanılmıştır. Ankara haşhaş ek-

meğe karar verdiği zaman Washington'un Türkiye'ye yardımını keseceği söylentileri de ülkemizde olumsuz tepkilere yol açmaktadı. Çünkü «haşhaş ekimi» ile «Türkiye'ye Amerikan yardımı» aynı paketin içine sığmayacak iki konu sayılmaktadır. Şimdiye dek Türkiye'ye yapılan yardımın gerekçesi başka biçimde açıklanıyordu. «Hür dünyayı savunmak» ya da «Demokratik ülkeler arasında karışıklıkla yardım ve işbirliği» gibi gerekçelere dayatılan Amerikan yardımının haşhaş yüzünden kesilmesi ülkemizde garip karşılanacaktır. Bu alanda kullanılacak paket politikasının mantığını anlamak -ordur.

Hiç kuşkusuz Amerika'da bir kamuoyu vardır, bu kamuoyunun tepkilerini Amerikan yöneticileri dikkate almak zorundadırlar. Ama Türkiye'de de bir kamuoyu olduğunu ve Türk yöneticilerinin de bu kamuoyunun iş-

tek ve tepkilerini dikkate almak zorunda bulunduğunu müttelik Amerika'nın anlaması gerekiyor. Haşhaş ekimi kararı tepedeki yöneticilerin keyiflerince verilmiş değildir. 1973 seçimlerinde halkın istemlerini dikkate alan siyasi partiler, iktidara geçtikten sonra sözlerinden vazgeçemezler. Türkiye'de halkoyuna değer veren demokrasinin kökleşmeye başladığını gösteren bir olaydır bu.

Ne var ki Türkiye'de bu demokratik mekanizma işlediği zaman Washington'da Amerikan yardımının kesileceği söylentileri duyulmaya başlamıştır. Yoksa yapılan yardım, özgür ve demokratik ülkeler için ve özgürlüğe ve demokrasiye elele yönelmek için değil miydi?

★★★

5 Temmuz

Diyet

Türkiye'nin haşhaş ekme kararının Amerika Birleşik Devletlerindeki akisleri abartılmamalıdır. Daha önce Washington'dan da yazıp belirtmeye çalıştığım gibi, bu yüzden Türkiye'ye bağırıp çağırmaya kalkanların elinde, kendi ülkesindeki akıl ve mantık sahiplerini bile ikna edecek gerekçe yoktur. Amerika'ya haşhaş sevki, Türkiye'de ekiminin yasaklandığı devrede ve başka kaynaklardan devam etmiş, Hindistan ve İran da dahil olmak üzere öteki bir kısım afyon yetiştirici ülkelerdeki üretimin ve ticaretin artmasına yaramıştır. Afyon yolu olarak bir yandan Meksika yolu gelişirken, öte yandan, Türkiye'deki üretimin kurutulmasıyla kesileceği sanılan meşhur Marsilya yolu da varlığını sürdürmüştür, Marsilya'da daha bundan dört ay önce son dönemin en yüklü esrar torbaları ele geçirilmiştir. Ayrıca dünya ilaç sanayisinin afyona olan ihtiyacı dünya üretimi seviyesine göre çok daha fazla arttığı için bizzat Amerikan ilaç firmaları, afyonun Amerika'da da üretilmesini isteyen etkili bir kampanyaya girişmişlerdir.

Bütün bunları açık açık gösteren Amerikan belgelerini Cumhuriyet'e bundan dört ay önce Amerika'dan göndermiştim.

Ama şimdi ekime kararı resmen alınınca Türkiye'ye karşı Amerika'daki belli çevrelerin bağırması - çağırması yeniden başlamıştır.

Şimdi orada örneğin Amerikan Temsilciler Meclisi seçimlerinin yaklaştığı şu sıralarda, New York gibi esrar kullanımının geniş tahribat yaptığı şehirlerden, eyaletlerden çıkan politikacılar, seçmenlerin bu konudaki duygu-sallığını istismar etmek isterler. Bazı Ermeniler ve Rum grupları ve onların etkilediği çevreler, Türkiye aleyhinde hava yaratmanın fırsatını bulduk diye, barekete geçerler. Ve nihayet aralarında Türkiye'yi bombalamayı teklif eden mahalle gazetesi yazarlarının bulunduğu birtakım fanatikler de bunun gibi her mesele karşısında gösterdikleri patolojik tepkiyi gösterirler.

Bunlar olacaktır. Amerikan Hükümeti de, kamuoyunun bir kesiminin ihtiyacına cevap vermek için, örneğin Elçisini acele ile Washington'a gönderecek, Kissinger demeyecek, belki Kongre'de de bir kıyamet patlayacaktır.

Bunlara bakıp, bazı «Milliyetçi» yazarlarımızın yaptığı gibi, «Bu haşhaş işini niçin çıkardık. Keşke yapmasaydık» cinsinden endişelere kapılmanın, ya da bazı liberal yazarlarımızın yaptığı gibi «Bizim vallahi Amerika'ya hakaret etme kastımız yok. Kararı çabuk alalımız yanlış anlaşıldı» gibi özür dileme usûllarına sarılmanın gereği yoktur.

Ne olacaktır? Türkiye'nin yerden göğe kadar haklı olduğu, ve yerden göğe kadar haklı oluşunun akli başındaki Amerikalılar, akli başındaki Amerikan basını tarafından da kabul edildiği bir konuda, diyelim ki, Amerikan Kongresi Türkiye'ye askeri yardımı kesse ne olacaktır?

Amerika'dan aldığımız askeri yardımın değeri, şimdi yılda 60 milyon dolar civarındadır. Buna karşı bize, tabii para değil, modası hayli geçkince Amerikan silâhları gönderilir. Bir de arada İkinci Dünya Savaşı dönemlerinden kalmış bir kaç gemiyi bize satarken, antika fiyatı istemeyip ucuz fiyata satarlar. Bunun dışında Amerika'dan artık çok şükür ne ekonomik, ne de artık önemli sayılabilecek teknik yardım alıyoruz. Eximbank'ın kredileri, başka yerden de sağlanabilecek normal, hatta yüksekçe faizler taşırlar ve Amerikan malına bağlı oldukları için, göründüklerinden de daha pahalıya gelirler.

Fantom uçakları, başka modern savaş malzemesi, hep parasını serbest piyasa üzerinden tıkr tıkr ödediğimiz siparişlerin karşılığıdır.

Böyle olunca, geriye kalan 60 milyon dolarlık hibe şeklindeki Amerikan askeri yardımının — eski deyimle — «Kıymet-i harbiyesi», dış finansman açısından yurt dışındaki işçilerimizin Türkiye'ye 15 gün içinde gönderdiği dövizler kadardır. İç finansman açısından da dokuzyüz milyon Türk lirası kadar... Yani Türkiye'nin yıllık kamusal harcamalarının aşağı - yukarı yüzde biri kadar..

Bu para, daha doğrusu, gene Amerikalılar tarafından bize değerine göre bu para kadar eski silâh, her yönüyle akli olduğumuz bir davada, boynumuzu iki santim eğik tutmaya değer mi?

Eğer Amerikan Kongresi seçim kampanyası malzemesi peşindeki New York milletvekillerinin Türk görünce kırmızı görmüş boğaya dönen bazı Ermeni ve Rum fa-

natiklerinin ve Amerikalı olmayı dünyanın çiftlik ağalığını yapmaya hak kazanmak sanan bir takım zıppıkların etkisinde kahr, Amerikan Hükümeti de bu etkiden kendisini kurtaramaz ve, bu yardım kesilirse, ne olacaktır?

Türkiye, o silâh açığını, bir çaresini bulup, satın alma yoluyla elbet kapatacaktır. Hem de daha modern silâhlarla kapatacaktır. Fantom uçaklarını nasıl satın alıyorsa öyle yapacaktır.

Ömer Seyit'tin'in Diyet hikâyesini hep biliriz. Bızın milletin, yapılan yardımın fazla başına kakılmasından pek hoşlanmadığını anlatır. Hikâyenin kahramanı, «Senin kolunu kesilmekten ben kurtardım» deyip duran kasabın

karşısında nihayet dayanamayıp, salırı alarak kendi kolunu keser. Ve «Al öyleyse» der, «Al diyetini..»

Haşhaş hikâyesinden çıkan bir «Yardım keseriz» tehdidi karşısında ise, kol kesmeye de, parmak kesmeye de gerek yoktur. Türkiye'nin bugünkü, başka ülkelere göre mütevazı de olsa, gene Türkler tarafından sağlanan olanakları, 60 milyonluk Amerikan yardımının kesilmesini, çok şükür, bir tırnak kesme işlemi derecesine getirmiştir. O tırnağın kesilen yerini de, biz Türkler yeniden uzatmamızı biliriz.

Altan Öymen

12 Temmuz

Türkiye ABD ile İlişkilerini Gözden Geçirmek Durumundadır

ABD Kongresinde Türkiye'ye yapılmakta olan askeri yardımın kesilmesiyle birlikte, faizle kredi veren bir devlet kurumu niteliğindeki Amerikan İhracat ve İthalât Bankasının Türkiye'ye kredi vermemesini öngören bir öneri üzerinde de tartışıldığı bildirilmektedir. Bu bankanın sermayesinin artırılması konusunda hazırlanan bir yasa tasarisına eklenmek istenen 2 madde ile, Türkiye haşhaş ekiminde Birleşik Amerika'nın görüşüne uygun bir yol izleyinceye ve Kıbrıs'tan askerini çekinceye kadar kredinin kesilmesi biçiminde yapılan öneri Karma Komisyonunda reddedilmiştir. Anlaşıldığına göre, Temsilciler Meclisi ve Senato Genel Kurullarında bu konu üzerinde de tartışmalar yapılacaktır.

İhracat ve İthalât Bankası (Export - Import Bank) nun açtığı kredilerin özelliği Tide Loan tipinde olmasıdır. Tide Loan, kredi alan tarafa ancak krediyi verenin saptadığı yerlerden alımını yapmak zorunluluğunu yükleyen bir sistemdir. Böylece krediyi açan ülkeye ihracat olanağı sağlar. Yani bu bankanın açtığı krediler, faiz yanında, Amerikan firmalarının dış piyasalarda satış yapmak olanaklarını sağlayan özel bir sömürü aracı niteliğindedir.

Türkiye için en elverişsiz koşullarda verilen kredilerin dahi kesilmesine varan baskı, Johnson'un 1947 askeri yardım anlaşmasını yorumlayan ünlü mektubundan sonra, ABD ile ittifak ve dostluk ilişkilerimizin bağımsızlık ve egemenlik haklarımızla uzlaşmayan yönünü bir kez daha bütün açıklığıyla ortaya koymuştur.

Truman doktrininin uygulanmasıyla yapılan 1947 askeri yardım anlaşması imzalandığı sırada Türkiye ile ABD arasında bir ittifak anlaşması bulunmuyordu. Ancak 1952'de NATO'ya girmemizden sonra, askeri yar-

dım, «yardım» sözcüğünün anlamı dışında, bir ittifak anlaşması gereği olarak bir yükümlerin yerine getirilmesi biçimini almıştır. Gerçekten ilk yardım bağımsız bir slogana bağlanmışken, sonradan NATO çerçevesinde yapılan yardımları düzenleyen karşılıklı güvenlik kanunu (Mutual Security Act) isimli yasaya dayandırılmıştır. Böylece Devletler Hukuku ilkeleri gereğince NATO, 1947 anlaşmasının yerine geçmiştir. Bu bakımdan ABD'nin 1947 anlaşmasına dayanarak Türkiye'ye yaptığı yardımı kesmesi, NATO ittifakı çerçevesinde üzerine aldığı yükümlülükleri yerine getirmemek biçiminde yorumlanmaktadır.

Askeri yardım dışında ABD, uluslararası işbirliği yönetimi (İCA) kanunıyla bağış ve kredi, savunma desteği, ürün fazlası satışı (PL 480), DLF kredileri, karşılıklı paralar fonu ve Amerikan İhracat ve İthalât Bankasının kredileri biçimlerinde Türkiye ile ekonomik ilişkilerini sürdürmüştür. Bütün bu ilişkileri yardım sözcüğü ile belirtmek elbette ki yanlışır. Ünlü ekonomist G. Myrdal'ın dediği gibi, bu ilişkiler gerçekte, ABD'nin kendisine yardım ettiği halde başkasına yardım eder gözükmelerinden başka bir anlamda kabul edilemez. Gerçek amacı kendi çıkarlarını korumasına yönelik olan bu ilişkileri, Türkiye'nin bağımsızlığını incitecek bir amaca yöneltmek istemesi Türkiye'den çok ABD'nin zararına sonuçlar doğuracaktır.

Amerikanların, hangi ideolojik anlayışa sahip olurlarsa olsunlar, Türklerin bağımsızlık ve egemenlik haklarını korumakta aşırı derecede hassas olduğunu bilmeleri gerekir.

★★★

16 Ekim

ABD Kongre Kararı Uygulanamaz

NATO anlaşması yürürlükte olduğuna ve Türkiye ile ABD de NATO'nun üyeleri bulunduklarına göre, Kongre kararının, NATO anlaşmasının süzülde de özüyle de uyuşmadığı ortadadır.

Başkan Ford, Türkiye'ye yardımın kesilmesine ilişkin öngörüyü veto ettikten sonra, kongrenin kabul ettiği «Türkiye'ye yardımın 10 aralık kadar bazı şartlarla devamını» öngören üçüncü tasarıyı imzaladı. 10 aralık kadar devam edecek olan yardımın koşulları şöyle:

Türkiye Kıbrıs'taki asker sayısını arttırmayacak, Ada'da ateşkese uyacak, ABD'den aldığı silâh ve cephaneyi Kıbrıs'a sevketmeyecek. Eğer Türkiye bu koşullara uymazsa yardım 10 aralıktan önce kesilecektir.

Kanımızca bu kararlar, «Amerikan askeri yardımı» adı altında verilmiş olan ve halen Türk Silâhlı Kuvvetlerince kullanılan savaş gemisi, uçak, tank, top mühimmat ve araçların Kıbrıs'ta veya Kıbrıs'a karşı kullanılmasının durdurulması amacı güdülmekte buna karşılık garantör devletlerden biri olmasına rağmen, Adayı ilhak için uzun zamandır planlar hazırlayan ve oradaki Türklere her türlü baskı yöntemlerini uygulayan, anlaşmalara aykırı olarak Ada'ya asker ve silâh yollayan ve bir darbe ile de ilhaki gerçekleştirmek için harekete geçen Yunanistan'a ise askeri yardım devam edecek. Amerika ve Fransa'dan alınacak yeni silâhlarla Yunan Silâhlı Kuvvetleri donatılarak Kıbrıs'taki birlik ve silâhları takviye edilecektir.

Biz bu yazımızda Amerikan Kongresinin almış olduğu kararın NATO andlaşması ve bunun 3. maddesi gereğince, TC Hükümeti ile ABD Hükümetleri arasında yapılmış olan 3 temmuz 1969 tarihli Temel Andlaşma karşısında geçerli olamayacağını göstermeye çalışacağız.

ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın da üyesi bulundukları K. Atlantik Andlaşması (NATO) nın 1. maddesinde «Anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi, kuvvet ve tehdide başvurmaktan kaçınılması» yazılıdır. NATO Konseyi en yüksek organ olup üyeler arasındaki anlaşmazlıkları da çözüme bağlar. NATO Konseyi, Türkiye'nin garanti anlaşmasından doğan müdahale hakkını Kıbrıs'taki son durum karşısında kullanmış olmasını oybirliği ile onaylayarak Türkiye'nin haklılığını kabul etmiş ve Yunan Cuntası'nın giriştiği hareketi kınamıştır. Bu kararın alınmasında ABD Dışişleri Bakanının da olumlu oyu vardır.

NATO Andlaşması yürürlükte olduğuna ve Türkiye ile ABD NATO'nun üyeleri bulunduklarına göre; hiç bir danışma yapılmadan ve NATO Konseyinden bir karar alınmadan sadece Yunanlıları memnun eden, duygusal ve dostane olmayan bu Kongre kararının, aynı Kongrenin çok önceden onaylamış olduğu Kuzey Atlantik Andlaşmasının ne özü ne de sözleriyle bağdaşmadığı ortadadır. NATO'ya katıldığı 1952 yılından bu yana NATO ve ABD'nin savunmasına büyük katkıda bulunmuş ve bu uğurda büyük fedakârlıklara katlanmış olan Türkiye'nin Silâhlı Kuvvetleri, çoğunlukla Amerikan kaynaklı silâhlarla donatılmıştır. Bunların yedek parçalarıyla bir kısım nayatı malzeme ihtiyaçları da Amerika'dan sağlanmaktadır. Türkiye'ye bu malzemelerin sevkini ve kendi paramızla satın aldığımız ve henüz teslim edilmeyen Fantom uçaklarının verilmesinin durdurulmasını da amaçlayan bu Kongre kararıyla, NATO ittifakının Güney Kanadı çöktürülmek istenmektedir ki, bundan ABD'nin savunması da en az NATO kadar zarar görecektir.

Türkiye NATO'ya girmeden önce de, ABD'lerin savunmasını güçlendirmek için kendi topraklarında üs ve tesislerin kurulmasına müsaade etmişti.

1952'de NATO'ya girdikten sonra, NATO Andlaşması'nın 3. maddesi uyarınca 23 haziran 1954'te Türkiye ile ABD arasında askeri kolaylıklar andlaşması imzalanmıştır. Bu andlaşma gereğince, ABD, Türk topraklarında kendi savunmasını ve dolayısıyla NATO savunmasını da güçlendirecek üs ve tesisleri kurma ve bir çok kolaylıklardan ücretsiz yararlanma olanaklarını elde etmiştir.

1964 yılı Kıbrıs bunalımında ABD Cumhurbaşkanı Johnson'un 12 temmuz 1947 tarihli yardım andlaşmasına dayanarak Amerika'nın Türkiye'ye vermiş olduğu silâhların Kıbrıs'ta kullanılmayacağını bildiren notasından

sonra, Türk Ordusu elindeki silâhlarla, Türk toprakları üzerindeki Amerikan üs ve tesisleri daha açık ve bilinçli biçimde tartışılmağa başlandı. Bu andlaşmaya göre: Türkiye'ye Truman doktriniyle verilmiş olan silâh ve malzemelerin mülkiyeti ABD'nin üzerinde olup bunları istediği zaman geri alabilecekti ve verilmiş amacı dışında kullanılması da yasaklanmıştı. Ancak 1964'te Türkiye'nin şartları 1947'dekinden çok farklıydı. Türkiye Kuzey komşusu ile dostane ilişkiler kurmuş ve 1952'den beri de NATO'nun üyesi bulunuyordu. NATO Andlaşmasının 3. maddesine göre, ABD ile T.C. Hükümetleri arasında 23 temmuz 1954'te imzalanmış olan Askeri Kolaylıklar Andlaşmasıyla karşılıklı yardım esasına göre Amerikalılara Türkiye'de verilmiş olan üs ve tesisler için hemen hemen hiç bir bağlayıcı ve kullanmayı kısıtlayıcı bir koşul ileri sürülmemişti. Oysa anlaşma eşitlik ve karşılıklı egemenlik haklarına uymayı öngörüyordu. Bu gerçekler kamuoyuna duyuruldukcâ sert eleştiriler oluyor ve tepkiler yaygınlaşıyor.

Çoğalan baskılar sonunda o zamanki hükümet ve ABD'leri eski andlaşmanın değiştirilmesi zorunluluğunu kabul ederek, müzakerelere oturdular. Sonunda, 3 temmuz 1969 tarihli Temel İkili Andlaşma imzalandı. NATO Andlaşmasının 3. maddesine göre yapılmış olan bu andlaşma NATO Andlaşması yürürlükte kaldığı sürece geçerli olacaktır. Andlaşmanın bir maddesinde: «ABD Hükümeti Kongrenin hareketine bağlı olarak, Türk savunma gayretine münasip istisare ameliyesi yolu ile tesbit edilecek bir seviyede destek sağlayacaktır» hükmü ver almıştır. Bu da gösteriyor ki, bu anlaşma ile Türkiye'ye verilmek te olan Amerikan askeri malzemesi 12 temmuz 1947 tarihli andlaşmanın koşullarına tabi değildir. Kendi savunmasını Türk topraklarındaki üslerinden kira vermeden, yapan, ve gerekli bilgileri toplayan, ve ülkemizdeki bütün kolaylıklardan ücretsiz yararlanan ABD de Türkiye'nin savunma gayretine belirli bir ölçüde katılmayı bu andlaşmada taahhüt etmiş olmaktadır. Andlaşmayı göre her yıl ABD'nin Türkiye'ye yollamış olduğu silâh ve malzemenin değeri 75 milyon dolar dolaylarında gerçekleşmektedir ki, İngiltere Malta Adasındaki üsleri için bir yılda bundan çok daha fazla kira ödemektedir. Andlaşmaya göre ABD'nin Türkiye'nin savunmasını desteklemek için yapacağı yıllık desteğin tek yanlı kesilebileceğine ilişkin bir hüküm mevcut değildir. «Kongrenin hareketine bağlı olarak» ifadesi usulle ilgilidir. Tahsis edilen paralar yıllık bütçelerle Kongreden geçtikten sonra kanunlaşıp kullanılabilirler. Buradaki ifade Kongrenin bunu istediği zaman durdurabileceği anlamına gelmez. Çünkü, bu andlaşmanın nasıl değiştirileceği de çok sıkı koşullara bağlanmıştır. Buna göre, andlaşmada değişiklik yapmak isteyen taraf bunu yazılı olarak bildirecektir. Her iki taraf çözüm yolu bulmak için derhal istisareye gireceklerdir. İhtilâflı konular 6 ay içinde halledilemediği takdirde, hükümetlerden biri bu faaliyetin sona erdirilmesine ilişkin niyetini yazılı bir ihbarla bildirecektir. Sona erme hâye bir ihbardan sonra iki yıl içinde olacaktır. Bildiğimize göre, ABD Hükümeti, andlaşmanın değiştirilmesiyle ilgili yazılı bir ihbarda bulunmamıştır. Bu nedenle andlaşmadaki yükümlülüğünden ABD, bu kongre kararı ile kurtulamaz. Bir an bu Kongre kararının andlaşmayı tek yanlı olarak değiştirmiş olduğunu kabul edersek o zaman da aynı andlaşma ile Amerikalılara Türkiye'de verilmiş üs ve tesislerin de hemen boşaltılması ve uygulanan andlaşmaların yürürlükten kaldırılması gerekir. NATO Andlaşması yürürlükte kaldığı sürece bu andlaşma da yürürlükte kalacağına göre yine Kongre kararının uygulanması mümkün değildir.

Andlaşmanın bir madesinde «iki taraf arasında işbu andlaşmada öngörülen karşılıklı işbirliği, tarafların egemenlik ve eşit haklarına müteakiben riayet esasına müstenittir.» denilmektedir ki, Kongre bu kararıyla, andlaşmanın bu maddesini de çiğneyerek Türkiye'nin iç işlerine müdahale etmektedir. Başkan Ford da bu yargımızı doğrulamıştır. Kongrenin bu kararının uygulanmasını denetlemek amacıyla, Yunan asıllı Amerikalı müfettişlerin Türkiye ve Kıbrıs'taki birliklerimize geldiklerini görürsek buna da hiç şaşmamalıyız.

Başından beri açıkladığımız belgelerin ışığı altında,

Amerikan Yardımı

Senato'nun, Türkiye'ye yapılan askeri yardımın kesilmesini 13 şubata erteleyen kararına, Temsilciler Meclisi'nin 10 aralık akşamına kadar katılamaması üzerine, Washington'un ülkemize askeri yardımını dün gece yarısından itibaren otomatik olarak kesildi.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın, kararı titizlikle uygulayacağını bildiren açıklaması, gazetelerde yer aldı. Gerçekten, State Departement, yola çıkmış bulunan yardım malzemesinin dahi Türkiye'ye teslim edilmeyeceğini açıklamış bulunuyor. Kararda daha da ileri gidilerek, sözü geçen yardım malzemesi Türk limanlarına varmış olsalar dahtı, boşaltılmayacaklardır, deniyor.

Henen belirtmek gerek, ABD Kongresinin kararının gerekçesi, ne denli «insani» motifler taşırsa taşırsın, aslında etken nüfuzlu Yunanlılar ve ülkedeki, Rum seçmenlerin oylarını almak kaygısıdır. Yoksa, Güney Vietnam'a yardımı sürdüren, faşist Pinochet Cuntasına, kendi kontrollerindeki kuruluşlar aracılığıyla büyük yardımlar yapan ABD'nin Kıbrıs sorunu dolayısıyla ortaya çıkan «insani» nedenlerle, Türkiye'ye askeri yardım kesmesi olağan karşılanamaz.

Karar, Sahinler'in yeni bir zaferi olarak da yorumlanabilir. Kissinger'in gerçekçi politikası, bir darbe daha yemiştir.

Hatırlanacağı gibi, Kissinger politikası Viladivostak'ta Moskova ile Washington'un SALT konusunda uzlaşmalarıyla elde ettiği başarıyı da uzun süre koruyamamış, Başkan Ford ABD'ne döndüğünde Schlessinger'in etkisiyle, silâhlanma yolunda yeni adımlar atacaklarını açıklamak durumunda kalmıştır.

Amerika askeri yardımının kesilmesi kararı, Brüksel'de NATO Bakanlar toplantısı sırasında Melih Esenbel'in Kissinger ve Bitsios ile yapacağı görüşmeleri daha da önemli hale getirmiştir. Kuşkusuz Türkiye'nin son gelişmeler üzerine çok daha kararlı bir politika gütmesi gerekir. Ancak görünen odur ki, ne İrmak Hükümeti ne de yeni Dışişleri Bakanı bu kararlılığı gösterecek ve buna lma çözüm bulacak çaptadırlar. Hatta, Sayın Esenbel'in ABD'ne karşı son derece yumuşak başlı olarak tanıdığı da herkesçe bilinmektedir. Şu dönemde, Dışişlerimizi böyle bir görüşün yönetmesi bizce mutsuz rastlantıdan da ötede bir durumdur.

uygulanması mümkün olmayan fakat, uygulamaya konulması için gerekli hazırlıkların süratle tamamlanmakta olduğunu gördüğümüz ABD'leri Kongresinin kararı karşısında yürürlükteki andlaşmaların bize ve karşı tarafa getirmiş olduğu yükümlülükleri yeterince incelememiş ve gerekli karşı tedbirleri zamanında almadığımız sürece bu ve benzeri sürprizlerle karşılaşmamız doğaldır.

Haydar Tunçkanat

25 Ekim

Amerikan askeri yardımının kesilmesi, kısa vadede ciddi durumlar yaratacak bir karardır. Kongre'nin tutumunu bazı gerçekleri de bir kez daha ortaya koymuş bulunuyor. Bu gerçekleri şöyle sıralamak mümkün:

1 — Açıkça ortaya çıkmıştır ki, Ecevit'in uygulamaya başladığı Kıbrıs politikası, Amerikan çıkarları doğrultusunda değildir.

2 — ABD, NATO'nun askeri kanadından ayrılmış olan Yunanistan'a yardımını sürdürürken, Türkiye'ye yaptığı yardımı kesmekle, Atina ile Ankara arasındaki bir tercihte eninde sonunda ağırlığını Atina lehine kullanacağını bir kez daha ortaya koymuştur.

3 — Türk diplomasisinin, Birleşmiş Milletlerde son günlerde yeniden, 1950'lerin teslimiyetçi politikası doğrultusunda yoi tutturmuş olması, Ankara'nın Washington'a yaranarak yardımın sürmesini sağlamasına yetmemiştir. Başka bir deyişle, teslimiyetçi dış politika geçmişte olduğu gibi bugün de, ABD'den ödün koparma sonucunu doğurmamıştır.

4 — En önemlisi Türkiye'nin savunması ve ulusal sorunlarında hakkını korumak için ABD'nin askeri yardımına bel bağlamıyacağı bir kez daha açıklıkla gözler önüne serilmiş bulunmaktadır. Kongre'nin kararı ile on yıl önce Başkan Johnson'un, devrin Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup arasında kararı alan makamlar değişik olmasına rağmen bir nitelik farkı yoktur.

Karar Türk dış politikasında ve savunma stratejisinde önemli değişiklikleri gerektirecek niteliktedir. Yapılacak görüşmelerle, ABD'nin askeri yardımının yeniden başlaması sağlansa dahi bu razıa bir anlam taşımayacaktır. Çünkü, Türkiye her zaman ulusal çıkışlarla karşı karşıya kalmak tehlikesi içindeoır. ABD yardımı, Silâhlı Kuvvetlerimizin ancak NATO çıkarlarıyla bağdaşan girişimlerinde kullanılabilir.

Ancak Türkiye'nin bunun dışında da sorunları vardır. Savunmamızı yalnızca NATO çıkarlarıyla özdeşleştirmek büyük bir aymazlıktır.

Bu gerçeği anlayıp, gereğini yapmanın zamanı gelmiştir.

Ne yazık ki, ne kısa ne de uzun vadede gerekli girişimlerde bulunabilecek, güçlü bir hükümet yoktur bugün, işbaşında.

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu ya da yakın gelecekte karşılaşacağı dış zorlukların sorumluluğunu yalnızca, İrnek Hükümetinin cılız omuzlarına yüklemek hatırdır.

Kuşkusuz, vurdumduymazlıkları ve küçük hesapları yüzünden kritik dönemlerde Türkiye'yi güçlü hükümetler-

den yoksun kılan sağ partiler ile liderleri işbaşındaki hükümetin üyelerinden daha da büyük bir sorumluluğun altındadırlar.

Ali Sirmen

12 Aralık

Yeni Yönler

Napolyon; harplerin her yirmibeş yılda yeniden patlamasının, insana özgü ve temel psikolojik olan bir kural olduğunu söylerdi. Ona göre, dünyaya gelen her yeni kuşak, bir evvelkının başından geçen korkunç muharebe serüvenleri, çektiği yoksulluk ve acıları bilmez ve duymazdı. Zafer şarabının tadını bir kere daha tatmağı veya yenilginin intikamı ateşle kavruarak ulusal gururunu onarmak ihtiyacını duyardı.

O dönem harplerin doğuşunda veya önlenmesinde ekonomik faktörün etkisi de büyüktü. «Harp harbi besler» formülü yürürlükteydi. Sömürgelere doğru uzanan kara ve deniz yollarının kontrolü, kara ablukası, o dönemin harplerine Psiko - Ekonomik bir karakter vermektedir. Ondokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın ilk yarısında cereyan eden harplerin ana nedeni bu suretle hammadde kaynaklarının paylaşılması, daha açık bir deyimle ucuz hammadde ve pahalı pazardı.

İkinci Cihan Harbinin sonunda milletler arasındaki çekişmeler daha ziyade teknolojinin etkisi altına girdi. Psiko - Ekonomik faktör yerine, Tekno - Ekonomik faktör geçti. Bu nedenle son yirmibeş yıl içinde, harplerin önlenmesi geniş çapında teknolojik üstünlüğün sağlanması sayesinde mümkün oldu.

NATO'nun kuruluşunun yirmibeşinci yıldönümüne girerken, bugün NATO bünyesinde gördüğümüz sarsıntı ve çatlamalar yine aynı etkenin yani teknolojik ilerlemenin doğal bir sonucudur. NATO'nun kuruluşunu zorunlu kılan 1949'un şartları, 1974'de artık bütünü ile değişmiş bulunmaktadır.

Son yirmibeş yıl içinde Batı Avrupa, ekonomik alanda büyük başarılar elde etti. Bugüne kadar görülmemiş bir refah dönemi, bir altın dönem yaşadı. Birleşik Amerika pazarları, Batı Avrupa ve Japonya ürünlerinin istilasına uğradı.

Bu ekonomik yükselişe paralel olarak Batı Avrupa, özellikle Fransa, teknolojik alanda da önemli ilerlemeler kaydetti. Nükeer çağa girdi. Pasifik'te, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya'nın protesto ve fiili müdahalelerine rağmen bir çok atom bombası denemeleri yaptı. Nükleer silâhları hedeflerine ulaştıracak uçak ve roketlerin yapılışında imrendirici bir üstünlük elde etti. Elektronik'teki başarılarıyla güdüm sistemlerini ileri bir düzeye çıkardı.

Bütün bu teknolojik alandaki başarılar Fransa'ya, bağımsız bir Avrupa Birliği kurma düşüncesinin öncülüğünü yapma hevesini verdi. General De Gaulle, Lorraine haçının verdiği soylu bir gururla, NATO'da, Amerika ve İngiltere'nin politik ve askeri liderliğine son vererek, Avrupa'ya, Avrupalıların sahip çıkması için uğraşılarda bulundu. Atom silâhına dayanan bir «Vurucu Güç» kurdu. Bu suretle Avrupa ve özellikle Fransa'yı kimseye muhtaç olmadan

savunacak bir duruma getirmeye çalıştı. Daha ileri gidecek bu «Vurucu Güç» ile, Almanlar da dahil diğer Batı Avrupalı devletleri, Fransa'nın politik ve askeri liderliği etrafında toplamağa yöneltti. NATO'nun askeri teşkilâtından 1966'da çıktı. 1967'de NATO'nun askeri ve siyasi karar-gâhlarını, Fransa'nın dışına attı.

Kökünü Tekno - Ekonomik başarılardan alan bu hareketler, NATO'da çatlıklar meydana getirmekte gecikmedi. Küçük ve askeri kuvvetçe zayıf olan kuzey kanattaki müttefikler, NATO dayanışmasını sarsıcı ve Atlantik İttifakının bazı maddelerini zedeleyici stratejik konsepti aykırılıkları yarattılar. Bu eğilimler NATO ve Varşova Paktı'ları arasında «Yumuşama» olanakları aramaya yol açtı. Harmel raporunda ifadesini bulan bu «Yumuşama» dönemi. 1968 yazındaki Çekoslovakya'nın bağımsızlık ve özgürlüğünün Sovyetler ve Varşova Paktındaki diğer peykleri tarafından insafsızca ve vahşi usullerle çiğnenmesi ile sarsıntı geçirdi. Brejnev doktrininin bu kanlı uygulaması, Sovyet dostluğuna ve hatta ittifakına gönül verenleri hayal kırıklığına uğrattıysa da, yeter derecede ders vermedi. Büyük emeklerle kurulan NATO ve onun yarattığı Batı güvenliği, Napoleonik gururlar, imkân ve kabiliyetleri ölçmedeki hesap yanlışlıklarıyla zedelendi. Kore savaşının aksine Amerika Vietnam'da, maddeten olduğu kadar manen de yalnız başına bırakıldı. Batı Almanya'daki Amerikan ordusunun masraflarına katkıda bulunulmadı. Bunların verdiği mali yükler; feza araştırmaları, nükleer ve sofistike silâhlar alanındaki ödemeler de katılınca, Birleşik Amerika ekonomik alanda sarsıldı. Bu sarsılış ve ısteksiz müttefiklerin ortaya çıkardığı güçlükler, Birleşik Amerika'yı tutumunda değişiklikler yapmağa zorladı. Dışişleri Bakanlığının güvercinleriyle, Milli Savunma Bakanlığının şahinleri arasındaki mücadelede, Dışişleri Bakanı Kissinger başarılı çıktı. Eline aldığı zeytin dalı ile Pekin ve Moskova'da anlaşma olanakları sağladı. Barış yolunda bütün pürüzleri temizleyerek kanlı ve masraflı Vietnam savaşına son verdi.

Krediye, teknolojiye ve ekonomik mübadeleye ihtiyacı olan Sovyet Rusya ile anlaşma diyalogu kurdu. 25 Ekim 1973'de Arap - İsrail savaşı dolayısıyla, bir kısım kuvvetlerini Ruslara karşı alarına geçirmesi dahi, Sovyetleri hoş görürlükten ayırmadı, aksine, Ortadoğuda barışa doğru bir gelişmenin doğmasına yardımcı oldu.

Birleşik Amerika'yı Avrupa'dan soğutan, Batı Avrupa, özellikle Fransa'nın uzlaşmaz tutumuna yol açan tekno - ekonomik alandaki başarı iddiaları, gerçekte yersiz, yetersiz ve geçiciydi. Çünkü politik ve askeri bakımdan bağımsızlığa yönelik Batı Avrupa, gerçekte enerji, hammadde ve teknoloji bakımından zayıftı. Kısa bir zaman sürmüş olan ekonomik genişleme ve yükselme grafiği, Ortadoğu petrolcülerinin ambargo ve fiyat artışları manevralarıyla durmuş ve sarsılmıştır. Bir yıl evvel, Amerika'ya oldukça

tehlikeli bir rakıp olarak görülen Batı Avrupa ve Japon ekonomilerinin dışarıya bağlı olmaları, dolayısıyla gerçek bir kuvvet olmadığı bu suretle meydana çıktı.

Tekno - ekonomik kudret, ancak kendi öz kaynaklarına dayandığı oranda gerçek bir güç olarak stratejik politikaya ağırlığını koyabilir. Dünyada ancak iki devlet, Birleşik Amerika ve Sovyet Rusya, muhtaç olduğu hammadde ve enerjinin büyük kısmını kendi hudutları içinden sağlayabilir. Bilim ve insanın beyin gücüne dayanan teknoloji; mali güç, hammadde ve enerji olmadan somut eserler yaratamaz. Milliyetçi egoizm bu gerçeği değiştiremez. Bu nedenle Ortakpazarda, özellikle bölgesel kalkınma fonları ve para değeri üzerinde anlaşmazlıklar çıkmış; NATO'da güvenliği sıkı sıkıya Birleşik Amerika'ya bağlı gören Almanya ile Fransa arasında düşün ayrıklıkları baş göstermiştir. Avrupa Birliği, Ortakpazar ve NATO bu

suretle tekno - ekonomik gücün etkisi altında yeniden sarılmaktadır.

11 Şubat 1974'de yapılan son Washington görüşmelerinde bir kere daha açığa çıkan Fransa'nın uzlaşmaz tutumu, Birleşik Amerika'nın tartışılmaz üstünlüğüne inanan Almanya ve Batı Avrupalı diğer ortakları, «Her yirmibeş yılda bir değişen dünya» karşısında yeni sınavlara ve kararlara doğru yöneltmektedir.

NATO'nun politik stratejisinde köklü gelişmelerin beklendiği bu «Kendi kendini yenileme» döneminde, Türkiye'nin yeni kurulacak dünya içindeki durumunu, ciddi bir sorun olarak kalmaktadır.

Refik Tulga

23 Şubat

Fütüroloji

Pek seyrek de olsa arada bir yazılarıma yabancı dillerden anıma sözcükleri başlık olarak seçiyorum. Benim gibi Türkçeye bağlı bir adamın kalemine yakışmıyor ama ne yapayım, okurlarım bağışlasınlar, yepyeni terimler bunlar. Hiç birinin Türkçe karşılığı henüz bulunamamış. Hatta çoğunun tanımına, sözcüğü yaratan ülkenin 1970 baskılı ansiklopedilerinde bile rastlayamazsınız. İşte fütüroloji de bunlardan biri.

Ne demek fütüroloji? Osmanlıcasını kullanmak isteseydik, yine tam karşılığı sayılmasa da (ilm-i istikbal) diyebilirdik, yani geleceği bugünden kestirmek, saptamak, bilmek.

Neden tam karşılığı değil, kısaca anlatayım: İnsan oğlu binlerce yıldan beri yarın neler olacağını önceden öğrenmeye merak sarmış, bunun için de geçerliğine inandığı türlü yöntemlere baş vurmuştur. Eski Mısır'ın, eski Yunan'ın «kâhin»leri ne zaman kıtlık, ne zaman bolluk olacağını, savaşların zaferle mi, yenilgi ile mi sonuçlanacağını peşin peşin haber verirlermiş. Kutsal kitaplarda da Tanrı adına geleceğe değgin kesin yargılar ileri sürüldüğü görülür. Osmanlılar döneminde (ilm-i nücum)a büyük önem verilir, yıldızları izleyerek gelecek üstüne «ahkâm» çıkaran müneccimbaşılar kimi padişahların en çok güvendikleri, sözünden çıkamadıkları danışmanları arasında yer alırlardı.

Bunlara eski zamanın fütürologları dersek yanlış bir deyim kullanmış olmayız sanırım. Çağımız fütürolojisi bilimsel yöntemlere bağlı kalmakla kâhinlerden, falcılardan, müneccimlerden ayrıldığı savındadır. Gerçi: «Şeb-i yelday müneccimle muvakkit ne bilir / Müptela-yı gamma sor kim geceler kaç saat» diyen ozanımız insan yazgısını yöneltmeyi amaçlamış tüm bilginlere ve şarlatanlara bir kaleme boş veriyorsa da, yukarıda da belirttiğim üzere biz insanlar (Tarih-i kadim)den bu yana geleceğimizi öğrenmek, elden geldiğince onu daha iyiye dönüştürmek

tutkusundan bir türlü yakamızı kurtaramıyoruz.

Fütüroloji bugünkü sosyal, ekonomik, teknik verilere dayanıyor, nüfus artış temposu, üretim ve tüketim gücü faktörleri üzerinde duruyor, uluslararası ilişkileri izliyor, istatistikleri değerlendiriyor, bilgisayar (ordinatör) aracılığı ile karışık hesaplara girişiyor ve bunlardan örneğin 2000 yılında, 2050 yılında geçerli olacağına inandığı «bilimsel» sonuçlar çıkardığını iddia ediyor.

Bu sonuçlar yakın zamana değin genellikle ileri endüstri ülkelerine mutlu bir gelecek vaadederek görüntüyordu. Az gelişmiş ülkelerden ucuza aldığı ham maddeleri işleyerek tüketim malları üreten, onları fakir ülkelere pahalıya satan kodamanların 30 yıl, 50 yıl içinde daha ileri bir refah düzeyine ulaşacakları bilimsel bir gerçek, olarak ileri sürülüyordu.

Ne var ki, son petrol bunalımı bütün hesapları bir anda alt üst etmiş, ileri endüstri ülkeleriyle birlikte fütürolojinin geleceğini de tehlikeye düşürmüştür. 50 yıl sonrasının dünyasını bir astronom kesinliği ile saptadığını iddia eden bir sayın fütürolog acaba maşallah Arap şeyhlerinin petrol fiyatlarını yüzde yüz arttırırmakla tüm Batı ekonomisini böylesine bir bunalıma sürükleyebileceklerini geçen yıl tahmin edebilir miydi? Kimi Batı ülkelerinde petrol karneye bağlanmış, kimilerinde çeşitli enerji kısıntılarına başvurulmuş, hepsinde fiyatlar artmıştır. Üretimin azalmaya başladığı, işsizlik tehlikesinin gittikçe büyüdüğü görülmektedir. Bu gidişle tüketim ekonomisinin hızı kesileceği ve bırakalım 30 yıl sonrasını, 3 yıl içinde hangi koşullarla nasıl bir sosyo-ekonomik düzene geçileceğini şimdiden kestirme olanağı yoktur.

Bu gerçeği saptamak için de herhalde fütüroloji bilginliğine gerek olmaz sanırız.

Nadir Nadi

20 Ocak

Ortadoğu, Petrol ve Barış

Tehdide karşı petrol kuyuları mayınlandı — Arap - İsrail görüşmeleri ve dayanılan plan — Seçim sonucu değil, Amerika'nın tutumu önemli — Watergate'in ardındaki yeni skandallar.

Dünya, 1974 yılına bunalım içinde girdi. Bunalımı yaratan, Arapların petrolü silâh olarak kullanmaları idi, fakat bu savaş sürdürülürken üretici ülkelerin petrol fiyatına büyük zamlar yapmaları, bunalımı daha da ağırlaştırdı. Savaşın yattığı bunalım geçici gibi görünürken, fiyat artışı, petrol üreticiler dışında her ülke için uzun vadeli bir enerji problemi yarattı. Başkan Nixon, bu probleme çare bulmak için başlıca petrol tüketicisi 8 ülkeyi (İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Japonya ve Kanada'yı) gelecek ayın 11'inde Washington'da toplantıya çağırdı. Görünürde, üreticilerin OPEC (Petrol ihracatçısı ülkeler örgütü) gibi tüketicilerin örgütünü kurmayı tasarlamaktadır. Fakat Avrupalılar, üreticilerle ayrı ayrı anlaşmaya varmayı tercih eder görünüyolar. Aslında, Fransa, Suudi Arabistan ile uzun vadeli bir anlaşmaya varmıştır. Bu arada Cenevre'de toplanan OPEC ülkeleri, petrol fiyatlarını Nisana kadar dondurmaya karar vermişlerdir. Amerika Savunma Bakanı Schlesinger, petrol savaşına devam edildiği takdirde, kuvvete başvurulabileceğini söylediğinden Kuveyt, hemen uçurmak için petrol kuyularını ve tesislerini mayınladığını bildirmiştir. Daha önce Cezayir de mayınladığını bildirmişti.

Süveyş, bölgesinde iki taraf kuvvetlerini birbirinden ayırmak için Mısır ve İsrail askerleri arasında yapılan görüşmelerin altıncısı da sonuçsu kalmıştır ve 7. toplantı 15 Ocakta yapılacaktır. Cenevre görüşmeleri, barış konferansından ziyade, ateş-kes anlaşmasının uygulanması niteliğindedir. Görüşmelere Cenevre Konferansından önce, Kahire - Süveyş yolunun 101. kilometresinde başlanmış ve sonuçsu kaldığından Cenevre'ye nakledilmiştir. İsrail seçimlerinden hemen sonra Amerika'ya giden Moşe Dayan, bu kuvvetlerin ayrılması planını birlikte götürmüş ve Kissinger ile bunu görüşmüştü. Sanıldığına göre plan, İsrail kuvvetlerinin Süveyş Kanalından 20 Km. kadar Doğuya çekilmesi, Kanalin Doğusundaki Mısır kuvvetlerinde indirim yapılması ve Süveyş Kanalı'nın İsrail gemileri de dahil tüm ticaret gemilerine açılması temeline dayanmaktadır. Plan, İsrail tarafından, gelecek toplantıda ileri sürülecektir. Kuvvetlerin ayrılması konusunda anlaşmaya varıldıktan sonradır ki, ne kadar süreceği ve nereye varacağı belli olmayan barış konferansı başlıyacaktır. Bu konuda sadece Araplarla İsrail arasında değil, Arapların kendi aralarında da anlaşmazlıklar vardır.

Araplarla girilen barış görüşmeleri yüzünden İsrail'de geçen ayın sonuncu günü yapılan seçimler, dünya ölçüsünde ilgi uyandırmıştır. Seçimin sonucu Araplarla barışa ulaşmayı kolaylaştıracak mı, zorlaştıracak mı? Seçime 21 parti katılmış ise de, asıl çatışma iktidarda olan koalisyon ile muhalefette olan koalisyon arasında olmuş. Araplarla anlaşma konusunda daha yumuşak görünen Golda Meir liderliğindeki iktidar koalisyonu, 5 sandalye kaybederek 51'e inmiş, Menahem Begin liderliğinde Likud (ittifak) denilen muhalefet koalisyonu da 8 sandalye kazanarak 39'a yükselmiştir. Menahem Begin eski bir tedhişçidir ve Araplara herhangi bir toprak verilmesine karşıdır, hatta şimdiki sınırların daha da genişletilmesinden yanadır. Golda Meir ise, barış karşılığında bazı tavizlerin verileceğini söylemiştir. Fakat bu tavizler de işgal altındaki her karış toprağı kurtarmak azminde olan

Arapları doyurmaktan uzaktır. Aslında barışı zorlaştırıp kolaylaştıracak olan İsrail'in iç politika durumu değil, Amerika'nın tutum ve davranışlarıdır. Amerika baskısı ile en katı tutumda olan İsraillileri de yola getirebilir.

Watergate skandalı günden güne dallanıp budakanırken, onun yanında Nixon'ın vergi borçlarıyla ilgili bir skandal da meydana çıkmıştır. Nixon'ın skandalda rolünü aydınlatmak olan bantlar, kayıt defterleri, çekler makbuzlar ve türlü evrak, olayı inceleyen Senato Komisyonu tarafından subpoena (celp) yolu ile Beyaz Saray'dan istenmişti. Bu isteğin yürütme organının yetkilerine tecavüz olduğunu ileri süren Nixon, Komisyon Başkanı Senatör Sam İrvin'e yazdığı bir mektupla evrak vermiyeceğini bildirmiş, İrvin de mahkeme yolu ile evrakı alacağını söylemiştir. Öte yandan Federal Vergi Dairesi, Nixon'ın vergi borçları konusuna el koymuştur. Nixon, 3 yıl içinde milyoner olduğu halde 1970 - 1972 yılları arasında sadece 6 bin dolar vergi vermiştir. Başkan Yardımcısı iken özel evrakını hükümete bağışlamak karşılığında, vergi borçlarından indirim hakkı elde ettiğini ileri sürmektedir. Nixon bu konunun bir kongre komisyonuna incelenmesini istemiş, fakat Federal Vergi Dairesi bu konuda yazılan ve söylenenleri «ihbar» sayarak, meseleye el koymayı görevinin gereği saymıştır. Nixon'ın istifasını veya azlını isteyenler de çoğalmaktadır.

Roma Andlaşmasıyla kurulmuş olduğuna göre (1957) Ortakpazar 14 yaşında olmalıdır, fakat 1973 yılının Ocak ayına kadar 6 üyeli idi. Geçen yılın ilk günü İngiltere İrlanda ve Danimarka da katılarak Ortakpazar 9 üyeli olmuş ve ondan sonradır ki «Birleşik Avrupa»dan söz edilmeye başlanmıştır. Aslında, daha yeni üç üye katılmadan 1972 Ekiminde Paris'te yapılan Zirve Toplantısında 1980 yılına kadar dış politika ve para konularında birleşmenin gerçekleştirilmesine karar verilmişti. 1973 yılı içinde türlü kademelerde 9'lu toplantılar yapıldı. Aralık'ta da Pompidou'nun isteğiyle Kopenhag'da Zirve toplandı. Pompidou'ya göre Ortakpazar bir konfederasyona doğru gidiyor ve yıl içinde olumlu adımlar atılmıştır. Fakat Zirveden sonra Brüksel'de toplanan Dışişleri Bakanları Konseyinde, «Bölgesel Yardım Fonu» enerji ve para sorunları üzerinde anlaşmazlık çıkmış ve toplantı 7 Ocak gününe bırakılmıştı. «Bölgesel Yardım Fonu» konusundaki anlaşmazlık, Fona katkıda bulunacak Almanya ile Fondan yararlanacak İngiltere arasındadır. 7 Ocak'a kadar ikili temaslara anlaşmaya varılacağı umuluyordu. Varılmadığından toplantı 14 Ocak gününe bırakılmıştır. Bu konuda anlaşmaya varılamazsa örgütün gelişmesi şöyle dursun, yaşaması bile zor olacaktır.

İngiltere bölgeden ayrılalı, Araplara göre «Arap Körfezinde», İranlılara göre «İran Körfezinde», fakat biz Türklere göre «Basra Körfezinde» zaman zaman fırtınalar esiyor. İran kendisini bu bölgede İngiltere'nin «sorumluluklarını» yüklenmiş saymaktadır ve bu «görevini» yerine getirmek için de büyük ölçüde silâhlanmaktadır. İngiltere ve Amerika'dan da yardım görmektedir. İran komünizme karşı bölgedeki ülkeleri silâhla savunacağını her vesile ile belirtmiştir. Böyle bir tehlike karşısında kalan Umman Sultanlığına, çağrı alıp almadığı bilinmiyorsa da 3 bin kadar İran askerinin çıktığı bildiriliyor. Bu Sultanlığın güney bölgesinde Dofar'da, Çinli ve Sovyet ajanlarının gerillaları eğittikleri bilinirdi. Aşırı solcu eğiliminde olan Güney Yemen de kımıldadığından İran bu tehlikeleri karşılamak istemiş

olacaktır. Fakat körfez Araplık ve İranlılığın da çatıştığı bir bölgedir ve ideoloji bakımından birçok Araplar İran'dan yana iseler de, milliyetçilik bakımından İran'a karşıdır ve Umman'a müdahale tehlikeli tepkilere yol açabilir.

Başbakan Luis Carrero Blanco'nun Bask tehditçileri tarafından öldürülmesi üzerine Gnl. Franco, İçişleri Bakanı Carlos Arias Navarro'yu başbakanlığa getirmiş ve Navarro, yeni hükümeti kurarak görevine başlamıştır. Blanco'nun yardımcısı ve öldürüldükten hemen sonra geçici olarak Başbakanlıkta kalan ilimlı Fernando Miranda'nın hükümeti kurmakla görevlendirileceği sanılırken, kendisine kabinde yer bile verilmemiş ve liberal eğilimli tanınan Dışişleri Bakanı Lopez Rado da hükümet dışında bırakılarak bu göreve İspanya'nın Paris Büyükelçisi Pedro Cortina Mauri tayin edilmiştir. Faşist rejimi yüzünden uzakta kalan ve uzun süre Birleşmiş Milletlere bile alınmayan İspanya, Avrupa toplumunun içine alınmak, Ortakpazarla ilişki kurmak ve Avrupa Asamblesine girmek özlemi içindedir. Fakat arkası sıra aşırı sağcı hükümetlerin kurulması bunu engellemektedir. Yeni kurulan Navarro hükümeti aşırı sağcıların da aşırısı olduğundan Franco İspanyası Pirene

dağlarını aşamamamak yalnız kalmaya hükümlü olacak demektir.

Kıbrıs'ta genişletilmiş toplumlararası görüşmeler geçen hafta tekrar başlamış, fakat hemen 15 Ocak'a ertelenmiştir. Toplantıdan önce basına bir açıklama yapan Yunanistan temsilcisi, Türk ve Rum toplumları arasında «bölgesel otonomi» üzerine görüş ayrılıkları bulunduğunu söylemiş ve bunların giderilmesi için Anayasa uzmanları olarak Türkiye temsilcisi ile çalışarak, alternatif öneriler getireceklerini belirtmiştir. Aslında görüş ayrılıkları hukuki değil, siyasidir ve Türk toplumunun hakları Makariosca tanınmadıkça anlaşmaya varılamaz. Bu arada Adıada Grivasçılarla Makriosçular arasında kanlı çatışmalar devam etmektedir. ENOSİS'ten yana olan sağcı kuruluşlar, Cumhurbaşkanı Gizikis'e başvurarak, kan akıtılmasına son vermek için Yunanistan'ın Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasını istemişler, Klerides de, Yunanistan müdahale ederse, Türkiye'nin de müdahale edeceğini ve bunun büyük bir felâkete yol açacağını söyleyerek Atınayı uyarmıştır. Fakat Türkiye her ihtimale karşı hazırlıklı bulunmalıdır.

Prof. Dr. A. Şükrü Esmer

14 Ocak

Ortadoğuda Durum

Süveyş cephesinde Mısır ile İsrail arasında umut verici hızlı gelişmelerden sonra, Ortadoğu'da ufukta yine kara bulutlar görünmeye başladı. Golan tepelerinde Suriye ile İsrail birlikleri arasındaki çarpışmalar bir aydır giderek artan bir şiddetle devam ederken, bölgede Filistinli gerillaların faaliyetleri de son zamanlarda yoğunlaşmıştır. Askeri alandaki hızlı tırmanmaya paralel olarak politik konjonktür de ilginç biçimde gelişmektedir. Siyasal sahnede göze çarpan en belirgin özellik, Yom Kipur savaşı sırasında ilerici ve gerici rejimleri ile birlikte, birleşik bir cephe meydana getiren Arap ülkelerinin bugün tekrar ayrılmış olmalarıdır. Arapların halen iki kampa bölünmüş oldukları söylenebilir. Mısır'ın başı çektiği grup iyiden iyiye Washington'a kaymış ve bölgede barış umutlarını tümü ile ABD'nin girişimlerine bağlamıştır. Cumhurbaşkanı Enver Sedat 17 nisanı Mısırlı öğrencilerle yaptığı konuşmada bu görüşü açık seçik ortaya koymuş. ABD'nin Ortadoğu barışında «temel etken» olduğunu söylemiştir. Sedat daha da ileri giderek Sovyetler Birliği'nin bölgedeki rolünün ikinci derecede olduğunu belirtmiş ve «Köke inmek dururken, ne diye dallara giderek barış arayalım?» demiştir.

Bölgede ABD yanlısı ikinci Arap ülkesi Suudi Arabistan'dır. Washington'a karşı petrol ambargosunun kaldırılması için büyük çaba harcayan Kral Faysal, Enver Sedat'ın görüşlerini tümü ile desteklediğini belirtmiştir. Petrol ambargosunun kalkmasından sonra ABD ile Suudi Arabistan arasında başlayan hızlı yakınlaşma, dikkatleri çeken diğer bir nokta olmuştur. 15 nisan tarihli «Newsweek» dergisinin bildirdiğine göre, Washington'da yetkililer geniş yankılara yol açan bir açıklama yaparak Suudi Arabistan ile ABD arasında Suudi Arabistan'ın her bakımdan modernleştirilmesini öngören bir plan üzerinde anlaşmaya varıldığını belirtmişlerdir. ABD, Suudi Arabistan'ın hem sinai gelişimine yardım edecek, hem de

ordusunu en modern silâhlarla donatacaktır. «Newsweek», Faysal'ın Amerika'dan savaş uçakları, hücumbotları ve halen dünyanın en tehlikeli tankları arasında sayılan «M-60»lar alacağını bildirmektedir. Böylece Basra Körfezinde tutucu rejimlerin jandarmalığını kuzeyde İran'a yaptırarak Washington, güneyde de Suudi Arabistan'da, durumunu sağlamlaştırmıştır. Beyaz Saray Kuveyt'e de yerden havaya Hawk tüzeleri satmayı planlamaktadır. Ve nihayet Amerikan yanlısı grubun üçüncü üyesi, tek düşüncesi tahtını kurtarmak olan Ürdün Kralı Hüseyin'dir.

Böylece Kissinger'in girişimleri sonunda Arap cephesi bölünmüş, Mısır, Suudi Arabistan ve Kuveyt geçici bir petrol ambargosundan sonra Washington'a kaymışlardır.

Bölgede Amerikan yanlısı grubun karşısında ise Irak, Libya ve George Habbas'ın gerillalarından oluşan militan kamp yer almaktadır. Ortadoğu'da taraflar arasında bir anlaşmanın kendi sorunlarına çözüm getirmeyeceğine inanan Filistin gerillaları son zamanlardaki tehdit eylemleri ile bu kuşkularını açıkça belirtmişlerdir. Suriye ise iki grubun ortasındadır. Hafız Esat'ın, Kissinger'ın bölgedeki girişimlerinin karşısında olduğu söylenemez; ancak Suriye lideri İsrail'e kuşku ile bakmakta, bu ülkenin Golan'da statükoyu dondurmak istediğine inanmaktadır. Esat bundan ötürü, Golan'da kuvvetlerin ayrımından önce, İsrail'in tüm işgal altındaki topraklardan çekilmeyi taahhüt etmesini istemektedir. İsrail ise buna yanaşmadığından taraflar arasında bir aydır sonu nereye varacağı belirsiz bir yıpratma savaşı sürmektedir. Hafız Esat'ın en büyük korkusu, Golan sorunu çözümlenmeden Enver Sedat ile Kral Faysal'ın ABD yanlısı tutumlarının Arap dünyasında kuvvet kazanmasıdır. Çünkü bu takdirde dünya kamuoyu Süveyş'te barışla oylanırken, Golan'da statüko dondurulacak, ya da görüşmeler Esat'ın ülke için-

deki durumunu tehlikeye düşürecek biçimde uzayacaktır.

Suriye ıderı, bölgedeki durumdan en az kendisi kadar kuşku duyan güçlü bir müttefik bulmuştur ki o da Sovyet Rusya'dır. Gerçekten savaşı durdurarak, İsrail tarafından kuşatılmış bulunan 3 Mısı ordusunu son anda imha olmaktan kurtararak Moskova için, Kahire'nin ABD ile ilertünü seyretmek çok ratsız bir sürpriz olmuştur. Kissinger'in Süveyş bölgesindeki başarılı girişimleri Moskova'yı ikinci plana iterken, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi petrol ambargosunun öncüleri de tekrar Washington'a yaklaşmışlardır. Böylece müdahale tehdidi ile Ortadoğu'daki savaşı durduran Moskova, bu savaştan sonra bölgede ABD'nin mesale kazanmasına karşı kaldı geri-levişine tanık olmak durumunda kalmıştır. Obiir varata kayan Mısır'a karşı, eimde en güçlü tutanak noktası da Suriye'dir. Süveyş cephesinde ateşkes ve kuvvetlerin ayrılması, ABD'nin girişimleri sayesinde olmuştur. Golan

tepelerinde ise bu oluşumun gerçekleşmesinde Sovyet Rusya başrolü oynamalıdır. Denge politikası bunu gerektirmektedir.

Halen büyük sosyal huzursuzluk içinde bulunan ve liderlerine karşı güvenini yitirmiş İsrail, bölgedeki tabloyu tamamlamaktadır.

Böylece Süveyş cephesinde başlangıçta umut uyandıran olumlu girişimlerden sonra Ortadoğu yavaş yavaş tekrar eski görüntüsüne bürünmektedir. Derin tükür ayrılıklarının, büyük çıkar hesaplarının ve tehlikeyi çatışmaların oluşturduğu görünümüdür bu.

Böyle ortamlarda bir kıvılcımın koca barut fıçısını nasıl patlatabileceği geçmişteki deneylerden belli olmuştur.

Ergun Balci

21 Nisan

Batıda Gelişmeler

Eski ozanlar yalnızlığa övgüler düzerlerdi. Göl kıyısında, ağacın dibine uzanmış, yarı aralık gözleriyle boğayı süzen, kuş seslerini dinleyen, nemli çimen kokusunu içine çeken ozan bilmeyiz yalnızlığından ne derli ne serli.

Yirminci yüzyıl insanı yalnız değildir. Artık yalnızlık, ezen için de, ezilen için de geçmişte kalmıştır. Günümüzde her ülke kendi durumunu verim, hatta iç sorunlarının çözüm yollarını açıklıkla görmek için, önce dünyanın genel durumuna, kuvvet dengesine, yeni gelişmelere dikkatle eğilmek zorunda.

1974 baharında Türkiye'nin geleceğine eğilmek, özzer ülkçü ve sosyal adaletçi, Ecevit iktidarının geleceği, iç ve dış yönelişlerini, elindeki alternatifleri saptayabilmek için Batı Dünyasının durumuna eğilmek bir zorunluktur.

1973 sonu ve 1974 başı, yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Sömürgeciğin başlangıcından bugüne dek genel kural ucuz hammadde ilkesiydi. Gelişmiş sanayi ülkelerinin büyük servetlerinin temelinde yatan değer ucuz hammaddeydi. Büyük kapitalist sanayi ülkeleri, ıcerde ucuz emek, dışarda ucuz hammadde ikilisine dayanarak gelişmişti.

Emeğin sahiplerinin bilinçlenmesi sosyal mücadeleler, sanayi ülkelerinin ucuz emek varlığını sarstı. Bugün gelişmiş ülkelerde emek ucuz değil. Çalışanlar, her yerde sınıfsal isteklerle ortaya çıkmıyorlarsa da, emeklerinin değersizleştirilmesinde eskiyle kıyaslanmayacak derecede tıvz davranıyorlar. Bu durum, şimdiye dek, gelişmiş Batı ülkelerini sarsmayacak bir şekilde gelişti. Çünkü onlar ucuz hammadde ve dış pazar olanaklarını iyi değerlendirmekte, artan işçi ücretlerini fiyatlar üzerine bindirerek karlarını sürdürmekte, dış mekanizmadan elde edilen büyük fazlanın bir kısmını kendi emekçilerine vermekteyler.

Batı'nın ayakta duran düzeninin gerekçesi de işçilerin her yıl yükselen hayat düzeyi idi. Hayat düzeyindeki bu yükseliş sosyal patlamaların emek sermaye çekişmesinin huzur sahnaya gelmesini engelliyordu.

Oysa, 1973 yılı sonunda önce petrol üreten ülkeler, sonra da diğer hammadde üreticileri fiyatları artırdılar. Petrol gınlümlütün en önemli enerji kaynağı olduğundan bu fiyat yükselmeleri tüm sanayi ülkelerini çok büyük ölçüde etkiledi. Diğer hammadde fiyatlarının da artışı artık yeni bir dönemin başladığını gösterdi. Bu, pahalı enerji ve pahalı hammadde dönemidir.

Yeni dönemin, gelişmiş sanayi ülkeleriyle az gelişmiş ülkelerdeki sonuçları neler olabilir?

Genellikle gözlemler, Batıda düzenin büyük sarsıntıları geçirebileceğini, hayat düzeyinin sürekli yükselmediğini gören işçi sınıfının, yokluğun tedakârlığının en büyük kısmını yüklenmek istemeyeceğini ileri sürüyorlar. Prof. Duverger, Sisco Manshold bu görüşte olan kişiler arasında sayılabilir.

Ancak, Batı ülkelerinin geçmişi, ilginç deneylerle doludur. Tarih göstermiştir ki, kriz anlarında, sağ ve tutucu kuvvetler güç kazanmakta, köylüler ve orta tabaka bu yana eğilmektedir. Gerçekten Birinci Dünya Savaşı sonrası güçlükleri, Avrupa'da faşist rejimlerin birden başgöstermesine yolaçmıştır.

Acaba bu görüş, her zaman için geçerli bir anahtar mıdır? Kuşkusuz faşizm, belirli koşulların biraraya gelmesinin sonucu ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşının acı deneyleri, emekçileri ve demokratik güçleri iki savaş arası hatalarını tekrarlarmaya itecek bir erkendir. Sırtını ucuz enerjiye ve hammaddeye dayamayan bir faşizm, Batı dünyasına ekonomik bakımdan ne vaadedebilir? Emeğin sahipleri, birçok Batı ülkesinde güçlü bir şekilde örgütlenmiş, toplum yapısına kök salmış durumdadırlar. Federal Almanya'da, İngiltere'de ise sosyal demokrasinin sınırlarını işçiler yararına genişletmek isteyen ve tabandan gelen bir baskı gün geçtikçe yoğunlaşmaktadır.

Bu durumda, yeni dönemin, Batı'da ekonomik ve sosyal yapıda ani olmasa da haurı sayılır değişikliklere yol açabileceğini gözden uzak tutmamak gerekir. Fransız Başkanlık seçimlerinde tutucu cephenin adayı Chaban

Delmas'ın «Yeni toplumdan» söz etmesi bir rastlantı değildir. İçinde bulunulan ekonomik durum, emek sermaye ilişkilerinin, siyasal iktidarların yapılarının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Hiç bir Batı ülkesinin siyasal kuruluşu ya da yöneticisi, ister sağda olsun, ister solda, bu gerçeği yadsımamaktadır. Asıl mücadele bu değişikliğin niceliği ve niteliği üzerinde olmaktadır.

Ucuz enerji ve hammadde devrinin kapanması Batı'da zorunlu olarak emeğe daha fazla dönük yeni bir gelişme-

ye sebep olacak görünmektedir. Beş yıl sonra Avrupa'da bugünküne oranla çok daha fazla emeğe dönük, emekten yana iktidarlar işbaşına gelebilir. Olaylara bu perspektif içinde bakıldığında, birçok önemli sorunun çok daha değişik açılardan çözümlenebileceği dönemlerin uzak olmadığı görülmektedir.

Ali Sirmen

24 Nisan

Batıdaki Gelişmeler

Ecevit Hükümeti, «Batıdaki kadar özgür-lük» getireceğini ilân etmiştir ama, koalisyono- nun güçlükleri ve bürokrasi üzerinde ege- menlik kuramayış nedeniyle eski uygulama devam etmektedir.

Kıbrıs sorununun çözümü, Yunanistan ve Türkiye'de seçimlerin yapılmasından sonraya kalacağı benziyor.

Batı ve Avrupa desteğini kazanma çabasında olan Karamanlis hükümeti «demokratik bir Yunanistan» görünüşü yaratmaya özen gösteriyor. Karamanlis, Yunanistan'ı en kısa sürede Ortakpazar'a «tam üye» yapma niyetinde «Dokuzlar Avrupası», bu isteği, Yunanistan'da bir an önce demokrasinin kurulması koşuluna bağlıyor. Ortakpazar'ın dokuz Dışişleri Bakanının toplantısından sonra 16 Eylül günü yayımlanan bildiri, bu noktaya ağırlık veriyor:

«Başlatılan demokratlaşma sürecini hızla sonuçlandırma yolunda Yunan hükümetinin açıkça belirttiği istek, bu amaçla alınan ilk tedbirler ve özellikle 1952 tarihli demokratik anayasasının yürürlüğe konması, bakanlara göre, Yunanistan'ın en kısa sürede demokratik Avrupa içinde ve özellikle Avrupa Konseyi sinesinde yerini tekrar almasına olanak sağlamaktadır.»

Bu çağrıyla uyan Yunanistan'ın Türkiye'den de önce seçimleri gerçekleştireceği anlaşıyor. Yunan seçimlerinin bir yeniliği 1947'den beri yasaklanmış bulunan komünist partilerinin seçimlere katılması olacak. Komünist liderler, Karamanlis'le görüşüyorlar ve serbestçe görüşlerini açıklıyorlar. Karamanlis, Batı Avrupa ülkelerinde komünist partilere karşı gösterilen liberal tutumu benimsemiş gözükmeye önem veriyor. Belli ki Yunanistan Avrupa'nın gözünde Türkiye'den daha demokratik sayılan bir ülke olma iddiasında

Faşist cunta yönetiminin varlığı, Batı Avrupa kamu-ovunda Ecevit hükümeti için küçümsemlenmeyecek bir avantaj sağlamıştı. Şimdi Karamanlis, bu avantajı Türkiye'nin elinden alma çabasında

Bu tutum aynı zamanda Batı Avrupa ve Akdeniz ülkelerindeki son gelişmelere uygun düşüyor. Zira Komünist partilerinin hükümete ortak edilmesi, bu ülkelerin gündemine girmiş durumda Cesur bir kararla sömürgecilğe son veren NATO üyesi Portekiz'de, komünist ve sosyalist partiler, hükümetin temel dayanağını teşkil ediyorlar. Ağır bir toplumsal bunalım içinde bulunan İtalya'da bunalıma son vermek için 1,5 milyon üyeye ve 9 milyon oya sahip komünist partisinin hükümete alınması görüşü gittikçe güç kazanıyor. Sosyalist lider Nenni, ko-

münistlerle koalisyonu kaçınılmaz sayıyor. 8 temmuzda Rapallo'da toplanan genç İtalyan sanayicileri bunu iyi gözle gördüklerini açıkça belirtmişlerdi. Fiat fabrikalarının sahibi ve bir grup sanayicinin lideri Agnelli, sonradan duraksamalı bir tutum takınmakla birlikte, 31 Mayıs 1974'te komünistlerin katılacağı bir hükümet çağrısı yapmıştı. Agnelli'ye göre, 1944 İtalyan milli kurtuluş hareketinin üç temel ögesi olan hristiyan demokratlar, sosyalistler ve komünistler, «yeni ittifak» içinde birleşmeli ve hükümeti kurmalıdır. Fiat'ın araştırma büroları tarafından hazırlanan 36 sayfalık bir incelemede İ.K.P. «ciddi bunalım halinde hükümet sorumluluğunu yüklenilecek durumda olan tek siyasal güç» diye tanımlanıyor. İncelemeye göre, Komünist Partisi artık, «Avrupa'da, hatta Avrupacı güçtür.

İ.K.P. Genel Sekreteri Berlinguer ise, bir yıl kadar önce, «tarihsel uzlaşma» tezini benimsemiş bulunuyor. Berlinguer, «ülkeyi yönetmek için oyların yüzde 51'ini almak yetmez. Halk kitlelerini temsil eden öteki toplumsal ve siyasal güçlerin ittifakı gerekli» diyor ve ısrarla bu yolda çaba gösteriyor.

Fransa'da da Cumhurbaşkanlığı seçiminde sol cephenin oyların hemen yarısını almasından sonra, Komünist Partisi «Fransız halkının birliği» sloganıyla ortaya çıkıyor, demokratik reformların samiyonluğunu yapıyor ve «milli tabakalar» ile ittifak arıyor. F.K.P., parlamentoda ve ülkede ağırlıkları olan General de Gaulle yanlısı milliyetçileri kazanmaya büyük önem veriyor. F.K.P. Merkez Komitesinin 12 Eylül tarihli Le Monde'da yayınlanan «yurtsever de Gaulle'cülere çağrısı»nda General'in konuşmalarını hatırlatan bir üslup kullanılıyor:

«Komünistler, de Gaulle yanlılarının destekledikleri politikanın bir çok yönlerine karşı çıktılar. Fakat Fransa'nın bağımsızlığı ve onuru için verilen yaşamsal savaşlarda yanyana bulundular. Şimdi de aynı şey söz konusu. Bunun içindir ki, ulusal topluluğun birlik, refah, büyüklük ve parlaklığını sağlamayı amaçlamış bir ittifak içinde birlikte yer alabilirler...

Fransız Komünist Partisi, yurtsever ve demokrat da Gaulle yanlılarıyla yakınlaşmayı, Fransız halkının birliğini gerçekleştirmenin başlıca sorunlarından biri sayar.»

İspanya'da Komünist Partisi, «demokratik milli cephe» çizgisini izlemekte ve İspanyol burjuvazisinin demokrasi ve Ortakpazar yanlısı çevrelerinde bu görüş etkili olmaktadır. Fransa'dan sonra İspanya'da da demokratik rejim kurmak için komünistler ile liberal burjuvalar, «demokratik bir cunta» da birleşmişlerdir.

Kısaca, 1947 yılında «soğuk harbin» başlamasıyla Av-

rupa'da politik yaşamın dışına itilen komünist partileri, günümüzde ülkelerinin politik yaşamının ağırlık taşıyan öğeleri haline gelmişlerdir ve bu partilerin yakın bir gelecekte, bir halk ittifakı çerçevesinde iktidara gelmeleri söz konusudur. Nitekim Amerika'nın etkin çevrelerinin görüşlerini yansıtan International Herald Tribune 19 Eylül tarihli Cumhuriyet'te yer alan «önemli gelişmeler» başlıklı yazısında bunu büyük bir olasılık saymaktadır:

«Komünistler... seçim sandıklarına güveniyor ve güçlü oldukları ülkede iktidarın ortağı haline gelmeye çalışıyorlar... Bu yeni ve önemli gelişme gerçekleşecek olursa komünistler, Yunanistan, İtalya, Fransa, İspanya ve Portekiz'de iktidarın ortağı haline gelebilirler.»

Batı dünyasının lideri ABD için, böyle bir olasılık düne kadar düşünülemez idi. Fakat detant politikasının gelişmesi, komünist partilerinin güçlenmeleri, NATO ile Ortakpazar konularında ılımlı bir tutuma yönelmeleri ABD'nin tutumunu az çok yumuşatmışa benzemektedir. International Herald Tribune gazetesine inanmak gerekirse, ABD, Batı ittifakında temelli bir değişiklik yapmaktan kaçınma koşuluyla, komünistlerin Avrupa'da iktidara ortak olmasına karşı çıkmayabilecektir. İtalyan Komünist Partisi yetkililerinin bu yolda Amerika'ya açıkça garanti verdiğini ileri süren Herald Tribune, başyazısını şöyle bağlamaktadır:

«İtalyan komünistleri vaadlerini daha açık biçimde ortaya koyabilirler ve kamuoyunu buna inandırabilirler. Bunu yapabildikleri takdirde, yalnızca kendi ülkeleri için değil, öteki Akdeniz ülkeleri ve bu ülkelerin komünist partileri için de yararlı bir iş yapmış olacaktırlar.»

Öte yandan, Batı Komünist Partileri, ilerici rejimlere sahip bağlantısız ülkelerle yakın işbirliği yapmaktadır. Örneğin, Cezayir bağlantısız ülkeler arasında büyük etkinliğe sahiptir. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Başkanlığını Cezayir'in genç Dışişleri Bakanı yapmaktadır. Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri Marchais geçenlerde Cezayir'e gitmiş ve bu ülkeyi yöneten «Milli Kurtuluş Cephesi» partisiyle temel uluslararası sorunlarda FKP'nin işbirliği yapmasını kararlaştırmıştır. Her iki parti, «Az gelişmiş ülkeler halklarıyla sanayileşmiş ülkelerin halkları ve ilerici partilerinin eyemlerini aynı doğrultuda yürütecek stratejinin saptanmasında görüş birliğine» varmışlardır.

Cezayir Dışişleri Bakanı, Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantısını açarken, «bağıntısız Kıbrıs» tezini savunmuş ve İngiliz birlikleri de dahil, bütün yabancı as-

kerlerin Kıbrıs'tan bir an önce çekilmesini istemiştir. Cezayir Devlet Başkanıyla konuşan Makarios, Yugoslavya, Mısır Hindistan gibi bağlantısızların liderliğini yapan öteki ülkelerce de paylaşılan bu görüşü benimsediğini açıklamıştır. Türk diplomasisi için ise, Kıbrıs'taki İngiliz üsleri dokunulmazdır.

Öyle gözüküyor ki, Yunanistan, Avrupa'nın desteğini kazanırken, Makarios da Birleşmiş Milletlerde bağlantısız ülkeler çoğunluğunu ve komünist ülkeleri arkasında bulacaktır.

Ecevit hükümeti, bir yandan bağlantısız ülkelere Türk tezini anlatmaya uğraşırken, öte yandan Yunanistan'a kayan ABD desteğini sürdürmeye, Batı Avrupa'nın Yunanistan yanlısı tutumunu düzeltmeye çalışmaktadır. Bu anlayışla, NATO'da Yunanistan'dan açılan boşluğu dolduracağını ileri sürmektedir Sayın Turan Güneş, Brüksel'de, Türk ekonomisinin hazır olmadığını söylediği halde, Yunanistan kısa sürede Ortakpazar'a tam üye alınırsa, Türkiye'nin de aynı şeyi isteyeceğini belirtmektedir! Dışişleri Bakanının 21 Eylül tarihli Cumhuriyet'te çıkan sözleri şöyledir:

«Kanımca ne Türkiye, ne de Yunanistan Ortakpazar'a tam üye olabilecek ekonomiye sahip değillerdir. Buna rağmen, eğer Yunanistan ortaklığa zamanından önce kabul edilirse, Türkiye de gerekli girişimlerde bulunacaktır.»

Demek ki Yunanistan politik nedenlerle ekonomik bir intihara karar verirse, Türkiye de verecektir. Oysa Batı'nın «ekonomik özgürlükleri»nden önce politik özgürlüklerini gerçekleştirmek ülkemizi çok daha Batılı ve dünya kamuoyuna çok daha etkin yapacaktır. Ecevit hükümeti, «Batıdaki kadar özgürlük» getireceğini ilân etmiştir ama, koalisyonun güçlükleri ve bürokrasi üzerinde egemenlik kuramayı nedeniyle, eski uygulamalar devam etmektedir. Yazılardan dolayı 36 yıl hapis verilebilmekte, kitap düşmanlığı sürdürülmektedir. Iskenderun olayları olabilmektedir. Yasaların insanlığı biçimde uygulanması yerine, fabrikalardaki işçilere ve gecekondulu mahallelerdeki kadınlara bu kez panzerlerle saldırılara geçilebilmektedir.

Unud edelim ki bir an önce seçimlere gidilebilsin. Sandıktan bürokrasi üzerinde egemenliğini kurabilecek demokratik bir iktidar çıkabilsin ve bu iktidar içte ve dışta çağın gereklerine uygun politikalara vönelebilsin...

Doğan Avcıoğlu

26 Eylül

Buzlar Eriyor mu?

Dış politikada dikkatlerin Kissinger'in gezisi, Ortadoğu'daki gerginlik ve Roma'daki Dünya Gıda Konferansı üzerinde yoğunlaştığı geçen hafta, Asya'da ilginç bir gelişim oldu. Önemi hakkında bir yargıya varmak için henüz çok erken olan bu gelişim, Pekin'in Sovyet Rusya ile ilişkileri düzeltmek için çağrıda bulunmasıdır. Çin yöneticileri, Sovyet ekim devriminin 57. yıldönümü mü nasebeti ile Moskova'ya gönderdikleri mesajda, iki ülke arasında saldırmazlık paktı imzalanmasını ve Sovyet Çin sınırındaki tartışmalı bölgeden silahlı kuvvetlerin çekilmesini teklif etmişlerdir. Gerçi teklifin ikinci bölümü, birliklerin tartışmalı sınır bölgesinden çekilmeleri, Sov-

yet tezine ters doğrultudadır. Çünkü Moskova'ya göre bu bölge Pekin tarafından tek taraflı olarak tartışma konusu yapılmıştır ve bu bakımdan Kremlin'in bölgeden çekilmeye niyeti yoktur.

Fakat Birinci Sekreter Leonid Brejnev'in 1970 yılından beri teklif edegeldiği saldırmazlık anlaşmasına Çin'in sürekli sırt çevirdiği hatırlanırsa, Pekin'in son jestinin ilginç olduğu görülebilir. Çin mesajında, kuvvetlerin çekilmesi ve saldırmazlık anlaşması imzalanması konuları üzerinde 1969 yılında Sovyet Başbakanı Alexi Kosigin ile, Çin Başbakanı Çu En Lay arasında Pekin'de yapılan görüşmede anlaşmaya varıldığı belirtilmektedir. İki ülke

arasında beş yıl önce başlayan sınır görüşmeleri, bu yılın başlarında kesilmiş, bu arada bir Sovyet helikopteri'nin Çinliler tarafından düşürülüp, mürettebatının tutuk edilimleri havayı bütün bütüne gerginleştirmişti.

Bilindiği gibi, sınır anlaşmazlığına ek olarak, Çin - Rus gerginliğinin bir yönü de ideolojik uyumsuzluktur. İki ülkenin sosyalist devrimi gerçekleştirme ve uygulama biçimleri, bir noktada aralarındaki anlaşmazlığın ideolojik yönünü belirlemiştir.

Daha 1948'de Mao ile arkadaşlarının iktidara gelmelerinden önce, Çinlilerin izledikleri yol ile Sovyetlerin izledikleri yol arasında iki belirgin fark göze çarpıyordu. Birincisi burjuvaziye karşı takınılacak tutum ile ilgilidir. Moskova'nın işçi, köylü ve küçük burjuvazinin bir kesitine dayanan klâsik sol stratejisini savunmasına karşı, Mao milli burjuvazi ile daha sürekli işbirliği yapabilme olanağını arıyordu. Moskova'nın şehirlerde işçilerin önderliğinde başlaması gerektiğine inandığı hareketi, Mao kırlarda başlatmış, köylü ve işçilerin ortak önderliğinde yürütmüş ve milli burjuvaziye de katmıştı.

İkinci fark ise şiddete başvurulması sorunu idi.

Sovyetler 1948'de Birmanya ve Malezya gibi bazı yerlerde silâhlı ayaklanmaları desteklemişlerse de, kısa süre sonra bu politikanın gerek yerli burjuvazide gerekse dışta yol açtığı tepkiyi görerek, tutumlarını değiştirmiş ve silâhlı mücadeleleri desteklemekten vazgeçmişlerdir. Oysa, 1948'e yirmibeş yıllık sürekli bir savaş sonunda ulaşmış olan Mao, silâhlı mücadeleleri destekleme tezinden vazgeçemedi.

Kruşçev ise 1956'da, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Yirminci Kongresinde kabul edilen ünlü barış içinde bir arada yaşama tezi ile, iki blok arasındaki mücadelelerin barış içinde sürdürülebileceğini savunuyordu.

Pekin, siyasal konjonktürde başdöndürücü gelişmelere tanık olduğumuz son yıllarda silâhlı mücadele tezini

geri plana iterek kendisinininkine uymayan rejimlerle de iyi ilişkiler kurma çabasına girişmiştir. Fakat bir nokta üzerinde, iki dev arasındaki fıkır ayrılığının şiddetinden bir şey kaybetmeyerek devam ettiği gerçektir. Pekin'e göre, Sovyetler Birliği, geri kalmış ülkelerdeki ihtilâlcı mücadelede birinci derecede rol oynadığını reddetmekte, bu ülkelerin, son tahlilde, yargılarını, sosyalist blokun gelişmiş ülkelerinin işçi sınıfı ile, sanayileşmiş Batının işçi sınıfına bağlamaktadır. Oysa, Batı egemenliğinin eski bir kurbanı olan Çin için, Batı sönmüş bir ihtilâl ocağıdır.

İki dev arasındaki yukarıda kısaca değindiğimiz çöğrafi ve ideolojik anlaşmazlıklara sosyalist blokta liderlik kaygısı eklenirse, sorunların bir - iki olumlu jestle çözümlenecek türden olmadığı anlaşılır.

Pekin'in Moskova'ya gönderdiği mesajın, gerçek bir yumuşamanın başlangıcı mı, yoksa sadece bir propaganda aracı mı olduğu şimdilik bilinemez. Yakında Brejnev ile Ford arasında Vladivostok'ta, ve Kissinger ile Çu En Lay arasında da Pekin'de görüşmeler yapılacağından Çinli yöneticilerin diplomatik ortamı daha ılımlı bir havaya sokmak istedikleri de düşünülebilir.

Öte yandan gerek Mao, gerekse Çu En Lay'ın ağır hasta olduklarına dair haberlerin geldiği şu sıralarda, Kremlin yöneticilerinin de, kendilerine uzatılan zeytin dalını hemen kabul ederek, dramatik girişimlerde bulunmadan önce, uygun bir süre beklemeyi tercih edecekleri ileri sürülebilir.

Her durumda, Pekin'in jesti ilginçtir; fakat bu jesti komünist dünyanın iki devi arasında gerçek bir yumuşama döneminin başlangıcı olarak kabul etmek için çok henüz erkendir.

Ergun Balci

13 Kasım

3. Dünya Hakkını istiyor

Halen Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda hammadde konusunda sürmekte olan konferans kuşkusuz son zamanların en önemli toplantılarından biridir. Bu konferansın toplanması teklifini iki ay önce ortaya atan Cezayir lideri Huari Bumedyen geçen hafta BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada «hammadde üreten ülkeler artık kendi evlerinin sahibi olmak istiyorlar» demiştir. Bumedyen bu konuşmayı 6 ay önce yapmış olsa idi, Batı dünyası herhalde «Cezayir liderinin ateşli sözleri» diyerek omuz silkip geçerd. Ama bugün Bumedyen'in konuşması tüm Batı basınında manşetlerde yer alıyor.

Çünkü altı aydan beri köprülerin altından çok sular akmıştır. OPEC'in (Petrol ihraç eden ülkeler örgütü) petrol fiyatlarını yükseltmesi, bu örgüte dahil olan ülkelerin aralarındaki rejim ve din farklarına rağmen büyük bir dayanışma göstererek Batıya direnmeleri, sanayileşmiş ülkelerin ekonomilerini temellerinden sarsmış, yıllardır «ucuz hammadde ithali pahalı mamul madde ihracı» ikileminin sağladığı refah içinde gevşemiş olan tüketim toplumları panikle ayağa fırlamışlardır. OPEC örneğinin diğer hammadde üreten ülkeler tarafından izlenmesi, bakır, krom, boksit, kalay, demir, pamuk ya da kahve üre-

ten ülkelerin de aralarında örgütlenerek bu maddelerin fiyatlarını yükseltmeye yönelmeleri ihtimalinden Batı basınında bir süredir kuşkuyla biçimde söz ediliyordu. Cezayir lideri Bumedyen'in geçen hafta BM Genel Kurulunda yaptığı konuşma bundan ötürü geniş yankılara yol açmış, sanayileşmiş ülkeler için yakın gelecekte yeni tehlike çanlarının çalacağını işaretçisi olmuştur.

Hammadde üreticilerinin OPEC modelini izlemelerini öneren Bumedyen ayrıca üçüncü dünya ülkelerinin doğal kaynaklarını millileştirmelerini de istemiştir. Üçüncü dünya ülkeleri ancak bundan sonra «kendi evlerinin sahibi» olabilecek, öz kaynaklarını kendi halklarının yararına, ekonomik kalkınmada kullanabileceklerdir. Ekonomik bağımsızlık olmadan gerçek bağımsızlıktan söz edilemeyeceği hatırlanırsa, Bumedyen'in konuşmasının önemi daha iyi anlaşılır. Dünya ekonomisi yıllar boyu Batının sanayileşmiş, zengin ülkelerinin yararına işletilmiş, uluslararası ticaret ve para sistemlerine egemen olan bu memleketler refahlarının büyük bir kısmını yoksul üçüncü dünya ülkelerinin sırtından sağlamışlardır. Hammadde fiyatları düşerken, mamul maddelerin fiyatları sürekli yükselmiş, çok uluslu dev şirketlerin denetimi altında

olan üçüncü dünyanın doğal kaynakları bu ülkelerin değil, sanayileşmiş Batı ülkelerinin zenginleşmesine yardımcıdır.

Ve nihayet üçüncü dünya büyük uyanışın içine girmiştir. Sokak gösterileri ya da ateşli söylevlere değil, serinkanlı nesapla, bilinçli eyleme dayanan bu uyanışın en çarpıcı örneğini OPEC vermiştir.

New York'taki konferanstan hemen spektaküler sonuçlar beklemek fazla iyimserlik olur. OPEC, ülkelerinin örgütlenip ortak bir politika üzerinde anlaşabilmeleri yıllar sürmüştür. Ayrıca şu noktayı da unutmamak gerekir ki, OPEC'in petrol fiyatlarını yükseltmesi sade sanayileş-

miş ülkelere değil, petrol ithal eden diğer az gelişmiş ülkelere de büyük darbe indirmiştir. İlerde başka bir hammadde üreten ülkelerin meydana getireceği örgüt bu noktayı da göze alarak o hammaddeyi ithal eden yoksul ülkelere yardım olanakları aramalıdır.

Sorunlar bir çırpıda çözümlenebilecek türden değildir. Ama üçüncü dünyanın uyanışı başlamıştır. Daha doğrusu üçüncü dünyanın uyanışı serin kanlı hesap, mantık ve işbirliği temellerine oturarak sanayileşmiş zengin ülkeleri hızaya getirmeye başlamıştır.

Önemli olan da budur.

Ergun Balci

17 Nisan

Nixon'ın ardından

ABD Cumhurbaşkanlığı konutu Beyaz Saray, artık pek netameli bir yer haline geldi.

Kennedy, Beyaz Saray'da otururken, canından oldu.

Johnson bu ünlü konutun sahibiyken tüm itibarını yitirdi. Yeniden adaylığını koyamayacak hale geldi.

Nixon'ın hali malum, Beyaz Saray'ın efendisi iken yalnızca yerini ve itibarını kaybetmekle kalmadı, tarihe de pek hoş olmayan bir şekilde geçmeyi garantiledi.

Oysa, Amerikan çıkarlarına yaptığı hizmet bakımından Nixon, bunu hak etmemiştir.

Şimdi giden Başkan'ın ardından, düzenin ahlakını bir yana bırakarak, olaylara soğukkanlı baktığımızda, Nixon'ın kendisini işbaşına getiren Amerikan sermaye çevrelerine büyük hizmetleri olduğunu, bunun yanı sıra, iki blok arasındaki yumuşamanın Amerika'daki simgelerinden biri haline geldiğini görüyoruz.

Gerçekten Nixon, ABD'nin NATO içindeki üstün durumu ile ilgili tartışmaları sona erdirmiş, kendi hegemonyasını sonunda Avrupalılara kabul ettirmişti.

Nixon - Kissinger diplomasisi, Washington'un soğuk savaş döneminde Batı dünyası içindeki hakim rolünü, yumuşama döneminde de sarsıntısızca sürdürme başarısını göstermiştir.

Özellikle, 1973 Ortadoğu savaşını izleyen günlerde, Batı dünyası içinde boy göstermeye başlayan iki yeni merkez Avrupa ve Japonya, ABD karşısında tuşa gelmişlerdir. Nixon iktidara geldiğinde, kendisine kafa tutan, kişiliğini bulmaya çalışan bir Japonya ve bir Avrupa ile karşılaşmıştı. Görevden istifa edip Beyaz Saray'dan ayrılırken, Washington'un dümen suyunda bir Japonya ile Avrupa bırakılmaktadır ardında.

Çin ve Sovyetler Birliği ile yakınlaşma ve bu iki sosyalist ülke arasındaki çelişkiden en geniş ölçüde yararlanmasını bilmek de, Nixon yönetiminin başarısıdır.

Johnson'un politik hayatını tüketen, Vietnam savaşı görünüşte de olsa, Nixon döneminde sona erdirilmiştir.

Gerçi 1973 ocak Paris Antlaşmalarından bu yana Vi-

etnam'da 60.000'den fazla insan ölmüştür, gerçi Saygon ABD'nin desteği ile Paris Antlaşmalarını tıpkı 1954 Cenevre Antlaşmaları gibi alabildiği. Çıngırmaktadır, gerçi Washington, Güney Vietnamda halkı temsil etmeyen, kökü dışardaki iktidara antlaşmalara aykırı olarak silâh göndermektedir, ama bütün bunlar, Nixon yönetiminin Amerikan askerlerini «Vietnam batağından» çıkarmış olması gerçeğini unutturmamaktadır.

Nixon yönetimi, 1973 savaşının yarattığı ortamdan alabildiğine yararlanarak, özellikle Mısır Arap Cumhuriyetindeki etkisini arttırmış, bölgede kuvvet dengesini ABD lehine değiştirmeyi başarmıştır.

Bu gelişmeler bir yandan Washington'un askeri ve politik alanda manevra gücünü arttırırken, öte yandan büyük Amerikan tröstlerine ve büyük ölçüde Amerikan sermayesinin kontrolündeki çok uluslu şirketlere yeni iş ve yatırım alanları açmıştır.

CIA'nın da marifetiyle, Washington için Latin Amerika'da yeni bir çıban başı olan Allende ortadan kaldırılmış, Şili'de Amerikan çıkarlarına uyan yeni Pinochet rejimi işbaşına getirilmiştir. Bu girişiminde de Nixon başarısı kazanmış, Kennedy'nin Domuzlar Körfezi çıkarmasında düştüğü duruma düşmemiştir.

1973 sonunda şiddetlenen enerji krizinden de en az zararlı kurtulan Batı ülkesi ABD olmuştur.

Bütün bu olaylar bir gerçeği ortaya koymaktadır. Başkan Nixon, son yıllarda Amerikan sermaye çevrelerinin çıkarlarına en fazla hizmet etmiş olan, ABD'nin etki alanını genişletmiş bulunan, yumuşama döneminden Washington için en büyük yararı sağlayan bir Başkan'dı.

Bu yargıya karşı çıkarak, Nixon'ın politikasının insanlık için büyük yararlar sağlamadığı, yönetiminin pek ahlaklı bir görünüm içinde olmadığını söylenebilir.

Ancak unutulmaması gereken nokta, Amerikan sermayesinin çıkarlarına hizmet etmenin zaten, dünya uluslarının yararına olmadığı, büyük tröstlerin, çok uluslu şirketlerin Pentagon'un istekleri doğrultusunda bir politika gütmeye de ahlak aramanı yersiz olduğudur.

Ali Sirmen

10 Ağustos

Yakalanmasaydı

Washington'un dışında yüzme havuzlu evinde karısı ve en küçük oğlu ile oturuyor Gerald Ford. Karısı ona «Junie» diye sesleniyor. Genellikle saat 5 oldu mu akşam-üstü. evdedir. Pazarları kiliseye gider ve televizyonun karşısına geçip futbol maçlarını seyrederek. Kolejde ve üniversitede olduğu günler gelir aklına. Eski bir sporcudur o. Futbol oynamış, boks yapmış, yüzüstüdür. Karısına sorsanız harika bir koca, eşi az bulunur bir babadır. Orta sınıf Amerikalı için televizyon reklamlarında gösterilecek bir aile reisi... Az konuşur, yumuşaktır, güleç yüzlüdür, uzlaşıcıdır. Taviz vermekten korkmaz. Yoksa nasıl uzlaşmaya varılabilir der. 25-26 yıldır politikanın içindedir. Öyle önemli sayılacak ölçüde kimseyi rahatsız etmemiştir. Johnson'un Vietnam politikasını nasıl canı gönülden desteklemişse, Nixon'un Vietnam politikasını da o kadar içtenlikle desteklemiştir. Vietnam'da hava gücümüz daha etkili kullanılmalıdır da demiştir. Vietnam'dan Amerika'nın çekilmesini de alkışlamıştır. Junie'ye bir fikrin önemi söylendi mi, dayanamaz. Hele Amerikanın yüksek menfaatleri dendi mi, hiç dayanamaz...

Onun için, sade bir Amerikan vatandaşdır diyorlar. Ekonomi, politika ve hukuk okumuş. Dünya Savaşında donanmada subayken, sonra sakın bir Amerikan şehrinde avukatlık yaparken ve politikaya girip Washington'a taşındıktan sonra kimseye sıvri gelmemiş. İyi adamdır Gerald Ford demiş herkes. Seçmenler, iki yılda bir seçip Temsilciler Meclisine göndermişler bu dindar, aile babası iyi adamı. Nixon, Watergate olayı ile iyice sıkıştırılıp yardımcısı Agnew'ü feda etmek zorunda kalınca, şimşekleri toprağa süzcek adam olarak onu düşünmüş.

Şimdi dünyanın en güçlü devletinin başına geçmiştir, hiç bir fevkalâdeliği olmayan, orta sınıf herhangi bir Amerikan ailesinin babası kişiliğinde bu sade adam. Dünya politikası en az üç yıl onun ağzından çıkacak sözlerle etkilenecektir. Söz konusu olan Washington dışındaki havuzlu ev değil, köşkece bir dünyadır.

İlk bakışta, yetenekleri alışılmış düzeyi aşmamış kişilerin en güçlü karar mevkilerine yükselmeleri şaşırtıyor insanı. Bütün bu mekanizmanın kaptan köşkünde sıradan biri mi oturacak? Ve soracaksınız kendi kendinize: Nixon sıradan biri değil miydi? Yaşanılan dünyanın en güçlü politik mevkisinde, basit bir Amerikan vatandaşının veya herhangi bir dünyalının ahlak zayıflığını gösterdiğine göre, onu sıradan biri saymamak mümkün mü?

O halde, çağdaş devletin başında efsane kahramanları aramaktan vazgeçeceksiniz. Mekanizma geliştikçe, gerçek güç kişiden örgüte doğru kayıyor ve kararları açıklayacak normal bir zekâ yetiyor. Büyük kurtarıcılar, buhrandan çıkacak büyük liderler beklemek boşunadır.

Dünyanın erkin olmadığı bir dönemindeydi onlar. Şimdi, başa gelen adamın kişiliğinde olsa olsa onu getiren güçlerin niyetini anlamağa çalışabilirsiniz. Gerald Ford'lu bir Amerika, Nixon'lu, Johnson'lu, Truman'lı bir Amerika'dan farklı olmayacaktır. Fark varsa, zamandır.

Zaman içinde hızla değişen bir dünyada yaşıyoruz. Dün sertleşme geçerliydi, bugün yumuşama geçerlidir. İnsanlar uyanıyorlar. Daha yakın, anlayışlı, sıcak ilişkiler arıyorlar. İçte ve dışta sert politikaların nasıl tepkiler yarattığını hep görüyoruz. Yunanistan'da cunta sizi komünistlerden kurtarıyorum diye öyle bir terör yarattı ki, şimdi Karamanlis'in gelişine rağmen halk cuntadan kurtulup kurtulmadığına emin değildir. Kıbrıs'ta solcu AKEL Partisini tasfiye amaçlı faşist terör, Klerides'e rağmen içte ve dışta asıl niyetlerinden vazgeçmiş kabul edilmektedir. Bizde 12 Mart'tan sonraki sertlik, Ecevit'in getirdiği yumuşamaya rağmen, normal zamanlara dönüş güvencini bir türlü yerleştirememiştir. Ama sert, acımasız politikaların katlanılır şey olmadığı bilinci de giderek yayılmaktadır dünyamızda. Zulmün kalkacağı yok, ama hiç değilse kabaca olmasın.

Nixon kabaca yalan söyledi. Biz biliriz, insanlara kabaca yalan da söylerler acımasız faşist yönetimlerin işkence odalarında. Böyle yalanları halk affeder. Ama kalıp da, karşı partinin merkezindeki dinleme işlerinden haberim yok deyip de, «ben yaptırırım» gelersen, önemli olan bunun ahlaki yönü değildir. Çünkü Amerikalılar içinde kim bilir kaç kişi, mağazalarda satılan çeşitli dinleme aletleriyle, normal ahlaka zıt gelen ne işler çeviriyorlardır. Gizli dinlemenin faziletleriyle dolu filmler ve TV programlarıyla şartlanmış bir toplumda, ahlaka zıt gelen her halde gizli dinleme olmasa gerek. Odaların, kasaların, kişisel dokunulmazlıkların dıkk dıkk edildiği, soluk alışların bile gizli bantlara geçirildiği bir dünyada böyle bir ahlaki tepki göstermek, kahkaha attırıcı bir fantazidir.

Nixon'ı düşüren, ahlaka ters düşüşü değil, deşifre oluşu, yani yakalanışıdır. Washington Post gazetesinin iki muhabiri, Bop Woodward ve Carl Bernstein olmasaydı. Nixon'un siyasal hayatı, Amerika'nın kuruluşunun 200. yıldönümünde bütün şereflerden ve sevinçlerden yapınmış bir tacı taşımış başkan olarak bitecekti. Ama yakalanmasaydı.

Yakalanmadıkları için şansları ve şerefleri hâlâ taşıyanlar adına bir kurbandır Nixon ve ahlak varsa onu noktada aranmalıdır.

Sadun Tanju

12 Ağustos

Barzani Yalnız Kalıyor

1973 ocak Paris Andlaşmalarından bu yana dünya politikasının ağırlık noktası Ortadoğu'ya kaydı. Aynı yılın sonunda Arap ülkelerinin «petrol silahını» kullanmalarıyla, bölgenin önemi bir kat daha arttı.

Olaylar yoğunlaştığı sırada, uzun yılların ismi Molla

Mustafa Barzani bir kez daha ön plana çıktı. Kürt Devrimci Partisi lideri, Irak Ulusal Cephesi'nin 11 martta açıkladığı, Kuzey'deki Kürdistan özerklik vasisini yeterli bulmadığını söyleyerek, Musul petrollerinden pay isteyip, silaha sarıldı.

Oysa Ulusal Cephe Hükümeti içinde, beş Kürt Bakan bulunmaktadır. Bu bakanların da çalışmalarıyla meydana getirilmiş olan Kürdistan özerklik yasası, Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin isteklerini çok geniş ölçüde karşılayan, özerk bir polis kuvvetini bile öngören çözümleri getirmekteydi.

Barzani'nin bu son çıkışı ilginç bir döneme rastlamaktadır. Irak'ta Baas Partisi, ilerici cephe Kürtler ve komünistlerden oluşan Ulusal Cephe iktidarı, Suriye'deki Hafız El Esad yönetimi ile birlikte Maşrık'ın en ilerici rejimi durumundadır. Irak, petrol silâhının kullanılması sorunda da, en radikal yolu önermiş, bu davranışın, Amerikan petrol şirketleri ile Washington'un çıkarlarına alet olmaması için, millileştirmeler yolunun tutulmasını istemişti.

Bağdat'ın ilerici rejimi ve radikal önerileri kuşkusuz, ne A.B.D.'nin, ne petrol tröstlerinin, ne de Ortadoğu'da vepycni ve çok önemli bir rol oynamaya hazırlanan, OPEC içinde hâkim duruma geçmeye çalışan İran'ın hoşuna gitmekteydi. Ancak, Washington Ortadoğu uyuşmazlığında arabulucu olarak, bazı Arap ülkelerine sızma çabalarını sürdürürken, Irak ile ihtilâfa düşüp, Kissinger politikasının yarattığı havayı silmek istemekteydi. İran ise, OPEC içindeki durumunun ve Ortadoğu'daki rolünün gereği, Bağdat ile diplomatik ilişkilerini yeniden kurmuştu ve bu durumu bozmak şu anda işine gelmezdi.

Barzani işte bu ortamda, yeni yasaya karşı çıkmış ve silâha sarılmıştı. Doğrusu, böylesine geniş olanaklar sağlayan bir yasaya ve sorunlara ilerici bir açıdan bakan iktidara karşı çıktığı anda Barzani'nin emperyalizmin oyununu oynadığı kuşkusuz zihinlerde yer etmişti.

Nitekim Kürt Devrimci Partisi Genel Sekreteri Tahir Reşit'in Lübnan'ın ilerici gazetesi El Muharrer'de yayınlanan demeci, Kürt Devrimci Partisi içinde önemli bir grubun da aynı görüşte olduğunu ortaya koymaktadır.

Tahir Reşit Kürdistan Özerklik yasasını ve Ulusal Cephe iktidarını desteklediklerini açıkladıktan sonra, Barzani kılığını yasayı ve ulusal cepheyi baltalamak için tedhiş ve bölücülüğe başvurmakla suçlamaktadır. Tahir

Reşit demecinde, «Devrimci güçler, emperyalistlerin ve müttefiklerinin başarısızlığa uğratma manevralarına rağmen Kürdistan'ın özerklik yasasını uygulayacaklardır» demiştir.

Tahir Reşit'in açıklaması, Barzani'nin Kürt Devrimci Partisinin tümünün desteğine sahip olmadığını göstermektedir.

Bu durumda, Irak Hükümetinin Barzani kuvvetlerine karşı uygulamaya başlayacağı ekonomik ablukanın başarı şansını daha da artırmaktadır.

Geçtiğimiz pazar, kendisi ile görüşmek olanağını bulduğumuz, Irak Ulusal Cephe Hükümeti Yüksek Eğitim ve Bilimsel Araştırma Bakanı Dr. Hişam El Şavi:

— Barzani artık önemli bir güç değildir, diyordu.

Sayın Bakan, görüşünü şu gerekçeye dayandırmaktaydı:

Barzani tutucu iktidarlardan zamanında, bir güç olarak görülüyor ve destek sağlıyordu. Bizim ilerici iktidarımız, getirdiği yöntemler ile sorunun çözümünü sağladı. Şimdi haksız isteklerle ortaya çıkan Barzani iç ve dış destekten yoksundur.

Gerçekten kendi partisi içinde durumu eskisi gibi sağlam olmayan Barzani'nin girişimi üzerine, Sovyetler Birliği, Irak rejimini desteklediğini açıkladı.

Her zaman Barzani'yi desteklemiş olan ABD ise, bu kez, Kissinger politikasının getireceği faydaları düşünerek tutucu lidere açık bir destek sağlayamayacaktır. Washington olsa olsa İran aracılığıyla pek sınırlı kalacak bir yardımla Barzani'yi ayakta tutmaya gayret edebilir.

Yakın geçmişte sürekli olarak Barzani'den yana çıkan İran'ın bu kez desteğinin sınırlı olacağı da görülmektedir.

Irak'ta tutucu davranışı ile petrol şirketlerinin millileştirilmesine karşı çıkan ve emperyalizmin oyununu oynamaya kalkışan Barzani zamanını yanlış seçmiştir. Eski lider hızla yalnızlık çukuruna doğru sürüklenmektedir. Molla Mustafa, tutumunda direnirse, yakın bir gelecekte Barzani efsanesinin de sona ereceğini görürüz.

Ali Sirmen

30 Nisan

Şaşkın Diktatör

Mr. Marcello Caetano, 1968 yılında, 36 yıllık diktatör Dr. Antonio Olivera de Salazar'dan, göz alabildiğine uzanan plajlar, leziz ıstiridyeler, nefis şaraplar, içli ezgiler ülkesi Portekiz'in yönetimini devralıyordu. Ustası gibi Bay Caetano'ya kalan terekede aynı zamanda, Avrupa'nın en eski faşizmi, kendi evlâtlarını kendi olanaklarıyla doyurmayı beceremeyen ve her dokuz Portekizliden birini, ekmeğini gurbet ellerde aramaya zorlayan, yılda ortalama 20'ye yaklaşan pahalılıkla halkının belini bükken bir ülke vardı.

Portekiz deniz imparatorluğu döneminden kalma sömürgeleri elinde tutmak için savaş ça veriyordu.

İşte Salazar'ın mirası buydu.

Caetano özünde Salazar'dan farklı yapıda değildi.

Ancak daha genç olması ve değişen dünyanın koşulları yüzünden, Portekiz'in ılımlı sağcıları bile Caetano'nun, içerde biraz daha serbest bir politika uygulamasını, sö-

mürge sorununu çağımızın koşullarına uygun bir şekilde çözmesini bekliyorlardı.

Aslında, Portekiz'in Avrupa ile bütünleşmesi ve sömürgeleriyle ilişkilerini, daha sağlıklı bir raya oturabilmesi için gerekli olan buydu. Rejimin özü değişmese bile, görüntüsü değişmeliydi.

Angola, Mozambik ve Gine'de sürdürülen çağ dışı sömürge savaşı Afrika ülkelerinde hızlı bir bilinçlenme ve örgütlenmeye de yol açıyordu.

Gerçekte Amerikalı ve Avrupalı uzmanlar, Portekiz sömürgelerinin bağımsızlıklarından sonra da, Batı ile işbirliği yapmak zorunda olduklarını, kadro yokluğu dolayısıyla, gerçek bir ekonomik bağımsızlığa yönelemeyceklerini görüyorlardı.

Bu durumda Caetano'nun akıllı davranıp, Portekiz faşizmine yeni bir elbise giydirmesi, gerekiyordu.

Oysa Sayın Profesör öyle yapmadı. İçerde daha il

beral bir rejim vaadini tutmadı. Sömürgelerin tasfiyesini, Portekiz'in sözü geçen ülkelerle ilişkilerini, yeni sömürgeciliğin ilkeleri doğrultusunda sokmayı başaramadı. Bu ise, Angola Mozambik ve Gine'de sosyalist ülkelerin, özellikle Çin ve Sovyetlerin nüfuzunun artmasına yol açtı. Öte yandan, Portekiz gittikçe Avrupa'dan uzaklaşıyor, Okyanus ortasında tek başına kalmış bir ada haline geliyordu.

Spinola ise bu durumu gördü. Şaşkın diktatörün anlamadığını anladı. Antonio Spinola sömürgeciler ve sermaye sınıfının istediği, akıllı atılımların yolunu kitabında gösterdi. Aslında Caetano, Generalin yapıtındaki görüşlere katılıyordu. Ama, Cumhurbaşkanı Tomas ile sağın sağındaki generallerin baskısına dayanamadı. Spinola'nın şubat sonunda açıkladığı görüşlerini, Parlamento ve basın önünde açıkça kınadı. Spinola birbuçuk ay dayanmış, belki de bugün treni kaçırmış bir şaşkın diktatör olmayacaktı.

Ancak Spinola'nın öyküsünün bir çok benzeri olduğunu da unutmamak gerek. Bizler Spinola gibi, Üniver-

siteden gelip, ülkelerin başına tepeden inen daha başkalarını da gördük. Onlar da şaşkın diktatör gibi, temsil ettikleri sınıfların çıkarlarını bile aşan aşırı davranışlar içine düştüler. Bir hafta önce değiştirmeyeceklerini söyledikleri Anayasanın bir hafta sonra, lüks olduğunu ileri sürdüler. Üniversitede yazdıkları kitaplarda savundukları özgürlüklerin tepesine balyoz gibi indiler. Mazeret daima aynıydı:

— Biz de gerçeği görüyorduk, ama sağ etkin çevreler çok baskı yapıyorlardı.

Pehlivanlığa soyunanın ensesi kalın olmalıdır. Diktatörlüğe soyunan da, hiç değilse rejimini vaktinden önce öldürmeyecek, hiç bir şeyin değişmemesini sağlamak için, görünüşte değişiklik yapacak kadar akıllı olmalıdır. Bir diktatör ancak o zaman tarihten biraz zaman çalabilir.

Zavallı Caetano, kendisine benzeyen bütün şaşkın diktatörler gibi, bunu bile beceremedi.

Ali Sirmen

28 Nisan

Bir Darbenin Düşündürdükleri

Portekiz'deki darbe, çeşitli yönleri ile ilginç sorunlar atmıştır ortaya. Darbe her şeyden önce faşizm ile ilgili bir kuralı bir kez daha doğrulamıştır: Özünü sermaye - asker ittifakının oluşturduğu faşizm, ancak ordu içinden gelen bir darbe ile sarsılmakta, ya da nitelik değiştirmektedir. Yıllardır dünyayı kana boğan Hitler, iktidarının en tehlikeli dönemini, generallerin kendisine karşı komplo düzenlediği sırada yaşamıştı. İspanya'da General Franko, gençlik ve işçiler arasındaki büyük huzursuzluğa rağmen 30 yılı aşkın süredir iktidarda kalabilmesini ordunun şimdiye değin tam desteğini sağlayabilmesine borçludur. Portekiz'de ise Dr. Salazar'ın kurduğu, Caetano'nun da sürdürdüğü kanlı yönetimi deviren darbe ancak ordunun içinden gelebilmiştir.

Demokratik ülkelerde iktidarlara için en büyük tehlike öğrencilerle, işçi sınıfından gelir. Toplumun en dinamik kesitlerini oluşturan bu sınıflar, Fransa'da 1968 ayaklanması sırasında Başkan De Gaulle'e ecel teri döktürmüşler, 20 yaşlarındaki bıyıkları yeni terlemiş öğrenci lideri Cohn Bendit'in koca generali devirmesine ramak kalmıştı. Oysa, faşist rejimlerde kan ve tedhişle pek güçlük çekilmeden bastırılabilen öğrenci ve işçi eylemleri iktidarlara için o denli büyük tehlike arzetmez. Bunlar ya tank ve süngü ile doğrudan doğruya sindirilmekte, ya da Yunanistan'da Gizikis'in darbesinde olduğu gibi karışıklıktan yararlanan yeni bir askeri cunta işbaşına gelip eskisini aratan bir sertlikle baskı rejimini sürdürmektedir.

Halen Portekiz'in kuvvetli adamı General Spinola'nın vaatlerini ise ihtiyatla karşılamak gerekir. Spinola'nın darbesine yol açan temel nedenler ülke ekonomisine ağır darbeler vuran sömürge savaşları ile içte katı bir merkezi yönetimdi. General, içte bir yıla kadar serbest seçimlerin yapılarak baskı rejiminin ortadan kaldırılacağını bildirmiştir. Dışta ise sömürgelerde askeri çözümün ba-

şarı şansı kalmadığını ve siyasal çözümün tek çıkar yol olduğunu «Portekiz ve Gelecek» isimli kitabı ile belirtmişti. Ama cuntanın liberal bildirileri ile halen ülkede esen özgürük havasına rağmen Portekiz'in Afrika'dan hemen çekilmesini beklemek fazla iyimserlik olur. Dr. Salazar'ın 40 yıl önce kurduğu faşist yönetim bugüne değin dışta müstemlekelerin, içte ise işçi sınıfının sömürülmesi ile düşe kalka yürüebilmiştir. Portekiz kapitalizminin iki can damarı müstemlekelerden gelen ham maddelerle, içerde baskı altında düşük ücretle çalıştırılan işçi sınıfının sırtından sağlanan kârlardır. General Spinola'nın içerde demokrasiye (yani işçilere grev ve ücret artırım talebi gibi sendikalar hakları tanıyan rejim) dönerken, dışta da müstemlekelerden çekilmesi, iki can damarın da kesilmesi demektir ki, bu da Portekiz kapitalizminin sonu olur. Oysa Spinola, bu kapitalizmin karşısında değil, sadece onun Caetano'ya kıyasla daha gerçekçi ve akıllı bir temsilcisidir. Liberal görüşlerini, ise özellikle müstemlekeler konusunda köklü bir dönüşüm yaparak, Afrika'yı tezelden terkedeceği şeklinde yorumlamak her halde biraz fazla iyimserlik olur.

Spinola'nın ünlü kitabında one sürdüğü tez, Afrika'daki müstemlekeleri kapsayan bir federasyon kurulmasıdır. Bu federasyon içinde ekonomi, savunma ve dış politika konularında Lizbon'a bağlanacak olan müstemlekeler işçilerinde daha büyük ölçüde özerklik tanıyacaktır. Böylece yüzeydeki demokratik görünüşünün altında Afrika'nın zengin madenleri Lizbon'a akmaya devam edecektir.

Spinola, Caetano'nun uzak görüşten vaksun politikası ile hızlandırdığı tarihin akışını yavaşlatmak çabası ile sahneye çıkmıştır. Ama başlattığı hareket, devam ettiği takdirde, etkileri Portekiz'in sınırlarını aşacak bir niteliğe sahiptir. Portekiz'in Angola ve Mozambik'te askeri serüveni terk ederek siyasal çözüme yönelmesi Ro-

dezya ve Güney Afrika'da amansız baskı rejimine dayanan faşist yönetimleri siyah derililerin kitasında bütün bütüne yalnız bırakacaktır. Mozambik'te Portekiz baskısının sona ermesi, ya da hafiflemesi bu ülkeden komşu Rodezya'daki gerilla eylemlerine yardım olanaklarını arttıracak, böyle bir oluşum ise çağdaş Ian Smith rejimini temellerinden sarsacaktır. Bunun ardından sıranın, Güney Afrika'daki ırkçı rejime geleceği düşünülebilir.

Avrupa'da ise, Spinola'nın darbesinin özellikle İs-

panya ile Yunanistan'ı etkileyeceği kuşkusuzdur.

General Spinola tarihin akışını yavaşlatmak amacı ile yola koyulmuştur.

Bu yolda yürürken tarihsel gelişimi hızlandırması ilginç raslantı olacaktır.

Ergun Balci

30 Nisan

Şili'ye Borç

Kimi haberler vardır; Ortadoğu, ABD - Avrupa anlaşmazlığı, Sovyet - Çin gerginliği, stratejik silâhların sınırlandırılması ya da Ortakpazar içindeki bölünme gibi dünyanın yazgısını ilgilendiren önemli dış politika konuları yanında pek göze çarpmazlar. Gazetelerin iç sayfalarında bir, en çok çift sütunla geçirilirler. Okurlar da o haberin başlığına bir göz atıp, hemen ardından Portekiz'deki darbenin ayrıntılarına ya da Kissinger'in Ortadoğu gezisine geçerler. Ama kimi zaman o ulak haberin aramda bir dünya görüşü ve de kocaman bir dram yatar.

İşte 25 nisan tarihli «International Herald Tribune» gazetesinde de bu türden bir haber vardı: Amerikalılararası Kalkınma Bankası geçen ay Şili Cuntasına 100 milyon dolar borç vermeyi kabul etmiştir. Paranın 25 milyon doları tarımsal kalkınma, 75 milyon doları da bir hidroelektrik tesisin yapımında kullanılacaktır.

Amerikalılararası Kalkınma Bankası, Latin Amerika ülkelerine kalkınma projeleri için borç verir. Latin Amerika devletlerinin çoğunun üye olduğu bu bankada en çok oy sahibi olan memleket ise Brezilya ile Birleşik Amerika'dır. Dış politika alanında, tek girişimi Beyaz Sarayın duman suyuna gıtmekte olan Brezilya bir yana dilsen, banka doğrudan doğruya Washington'un kontrolü altındadır. Ve bu banka tüm dünyada tepki uyandıran, Hitler'den bu yana faşizmin en kanlı örneğini ortaya koyan Şili Cuntasına borç vermektedir.

Haberi bildiren muhabir, ilginç bir noktayı daha belirtiyor. Amerikalılararası Kalkınma Bankası'ndan bir ülkenin borç alınması, genellikle 6 ilâ 8 ay süren işlemleri gerektirmektedir. Oysa Şili Cuntasına borç verme işlemleri 2 ay gibi şundiye değim görülmemiş kısıltıda bir süre içinde tamamlanmıştır.

Aynı banka, Cunta tarafından öldürülen eski Başkan Salvador Allende'nin kredi talebini reddetmişti.

İnsanları stadyumlara tıkan, sokaklarda kurşunlayan Şili Cuntası Amerikalılararası Kalkınma Bankasından iki ay içinde 100 milyon dolar borç almıştır. Ülkesi büyük bir hızla ekonomik çöküntüye giden Salvador Allende'nin dış kredi gereksinmesi ise 350 milyon dolar dolaylarında idi. Ve o zamana dek, Amerikalılararası Kalkınma Bankası gibi çeşitli uluslararası kuruluşlardan sağlanagelen bu krediler Marksist Başkanın iktidara gelişinden kısa bir süre sonra 25 - 30 milyon dolara inmişti. Çünkü Amerikalılararası Kalkınma Bankasında olduğu gibi, diğer uluslararası mali kuruluşların çoğunda denetim Washing-

ton'da idi. Ve Beyaz Saray Allende'yi devirmeye kararlı idi.

Allende, gereksinme duyduğu dış kredileri bulabilse idi, belki de ülkesini girdiği dar boğazdan kurtarabilir, yakın tarihin en kanlı oyunlarından birini sahneye koyan askeri cuntanın duruma müdahalesi için ortam hazırlamazdı. Ama Marksist Başkanın devrilmesi şarttı. Şimdi ki cuntanın iktidarda kalması gerektiği gibi. Bundan ötürü Amerikalılararası Kalkınma Bankası Allende'nin talebini geri çevirmiş, cuntanın kredi isteğini ise en kısa zamanda kabul etmiştir.

Allende'nin ölümünden sonra sağcı basında (İngiltere'de «The Economist» dergisi dahil), eski Başkanın iktisadi politikasının memleketi iflâsa sürüklediği, yatırımların durduğu, üretimin düştüğü belirtilmiş, ancak dünya piyasalarında bakır fiyatlarının düşmesi ile kredilerin kesilmesi olgusundan söz edilmemişti.

Aynı basın Şili'deki cuntaya uluslararası mali kuruluşların musluklarını açmasından da söz etmeyecek ve General Pinochet'in iktidarda kalmasını «Cunta belki sert davrandı ama, ülke ekonomisini istikrara kavuşturdu» şeklinde yorumlamaya kalkışacaktır.

Aslında görüntüye göre, Şili'deki cunta daha uzun süre iktidarda kalacaktır.

Ne zamana kadar?

Ordunun içinde, yabancılaştığı halka açılmak için bir eğilim belirinceye kadar. Salvador Allende'ye karşı gösteri düzenlemek için sokaklara fırlayan, şimdi ise askeri yönetimden korkusundan tır tır titreyen dükkân sahipleri, esnaf, doktor ve mühendisler bilinçleninceye kadar.

Allende başa geçse geçmez «ücretlere zam isteriz» diyerek greve giden maden işçileri, başa kendi temsilcileri gelse bile toplumsal kalkınmanın bir çırpıda gerçekleşemeyeceğini, bunun için fedakarlık gerektiğini anlayınca kadar. O zamana kadar başta kalacaktır Şili Cuntası.

İşte kendi akıttığı kanlara, dışta ise Amerikalılararası Kalkınma Bankası ve benzeri diğer mali kuruluşların akıttıkları kredilere dayanarak.

Ergun Balci

3 Mayıs

İtalya'nın Çıkmazı

Bir ay kadar önce «International Herald Tribune» gazetesinin Roma muhabiri, şöyle diyordu İtalya'dan gönderdiği yazıda:

«İtalyan Komünist Partisinin bugün en büyük umudu, her halde CIA'nın bir darbe yaparak komünistlerin iktidara gelmelerini önlemesidir. Çünkü bugün İtalya'da birçok kimse, ülkenin içine yuvarlandığı uçurumdan kurtulabilmesi için son çare olarak komünistlere bakmaktadır. Oysa İtalya öylesine batağa saplanmış ki, Komünist Parti bile iktidara gelmekten çekinmektedir. CIA, Komünistlerin iktidara gelmesini engelleyecek girişimde bulunursa Komünist partisi her halde buna niemnun olur ve kimse partiyi görevden kaçınmakla suçlayamaz.»

Gazetenin muhabirinin bu haber yorumu biraz abartmalı olabilir. Ama Akdenizdeki çizmenin içine düştüğü ekonomik ve sosyal bunalımın boyutlarını göstermesi bakımından ılığdır.

Hristiyan Demokrat Partisi Başkanı Amintore Fanfani'nin, 1943'te faşizmin yıkılışından bu yana 37. hükümeti kurmaya çalıştığı şu sırada, ülkede enflasyon oranı %22'ye ulaşmıştır. Bu yıl ödemeler dengesi açığının ise 10 milyar doları (140 milyar lira) aşacağı tahmin edilmektedir. Politik skandallar, yozlaşmış bir bürokrasinin her gün ortaya çıkan yeni bir yolsuzluğu, tedhiş olayları, grevler ve öğrenci ayaklanmaları ise günlük yaşamın bir bölümü haline gelmiş. Ve halen komünist olmayan dünyanın endüstri bakımından 6 güçlü ülkesi İtalya hızla yokus aşağı gidiyor. Akdenizdeki çizmenin içine düşmüş olduğu çıkmazın nedenlerini anlayabilmek için, sistem üzerinde biraz ayrıntılı biçimde durmak gerekir.

11 yıldan beri İtalya'yı yöneten güçsüz merkez - sol koalisyonları, son hükümet hariç, Hristiyan Demokrat, Sosyalist, Sosyal Demokrat, ve Cumhuriyetçilerden kurulmuştur (Cumhuriyetçi Parti, 36. hükümeti oluşturan son merkez - sol koalisyonuna katılmamıştır.)

1963'te Aldo Moro'nun başbakanlığında göreve başlayan merkez - sol, ilk zamanlar destekleyicileri arasında büyük umut yaratmıştı. Ne var ki, koalisyon kurulduğu günden beri sosyal reformların derhal gerçekleştirilmesini isteyen sosyalistlerle, sözcülüğünü yaptığı iş çevrelerini ırkütmeden çekinen Hristiyan Demokratlar arasında çekişmeye sahne olmuş, köklü reformlara bir türlü gidilememiştir.

Öte yandan koalisyona 1963'te katılan Sosyalistler de, iç istikrarı bir türlü sağlayamamışlardır. Sosyalist Parti 1949 yılında ikiye bölünmüş, Giuseppe Saragat'ın başkanlığındaki ılımlılar «Komünistlerle flört ediyor» gerekçesiyle Pietro Nenni grubundan ayrılmışlardı. Böylece Sosyalistler 1966'ya kadar koalisyonda ılımlı Sosyal Demokratlar ve Sosyalist Parti olarak yer almışlar, 1966 güzünde ise Sosyalist Parti adı altında birleşmişlerdir. Fakat balayı uzun sürmemiş, 1969 yılında Francesco de Martino'nun önderliğindeki grup, Komünistlere yanaşmak isteyince, kıyamet kopmuş ve parti yeniden bölünmüştür.

İtalyan kapitalizminin ise dört temel üzerinde oturduğu söylenebilir. Bunlar Fiat, Pirelli ve devlet kontrolünde iki dev kuruluş olan IRI (Sınai Kalkınma Ensti-

tüsü) ile ENI (Ulusal Karbonhidrat Ajansı)'dır. Dünyanın sayılı petrol şirketleri arasında olan ENI, ayrıca sentetik madde, lastik ve kumaş sanayilerine de elatmış olup, sadece petrolle doğal gaz arama ve üretimi için yılda 3 milyar liradan fazla para harcar.

Ne var ki, bu dev kuruluşların yatırımları öncelikle kâr getiren alanlara akmakta, hastahane, konut, eğitim, gibi köklü reformlar gerektiren konulara değinilmemektedir. Dokuz yıldır yapılacağı vaad edilen Üniversite reformu, iş başına gelen her yeni hükümet tarafından rafa kaldırılmaktadır. Hastahanelerdeki yatak sayısı planda belirtilenin çok altındadır. Konut ve yol politikaları ihmal edildiğinden, zengin kuzeye akan 6 milyona yakın yoksul güneyli, yaşantılarını en sefil koşullar altında sürdürmektedirler. Bu arada bürokrasi giderek yayılmakta, yayıldığı oranda da yolsuzluklar artmaktadır. Batı standartlarına göre, çağ dışı denebilecek kadar yozlaşmış bir vergi sistemine sahip olan ülkede şimdiye değin hiç bir hükümet köklü bir vergi reformu yapamamış, zenginlerden daha çok vergi almayı başaramamıştır. Çünkü sermaye çevreleri ile kilisenin etkisi altında olan İtalya'nın en büyük partisi Hristiyan Demokratlar, bu işe yanaşmamaktadırlar. Sonu gelmeyen grevlerle, petrol fiyatları da tüm bunların üstüne tüy dikmiş. Akdeniz'deki çizme hızla vokus aşağı eğmeye başlamıştır.

İtalya, «başı bozuk kapitalizm» diyebileceğimiz bir düzenle bugünkü duruma gelmiştir. Gerçi bu kapitalizm savaş sonrası İtalyasını kalkındırarak Batı dünyasının 6. en güçlü endüstri ülkesi haline getirmiştir. Ne var ki, kendini disiplin altına alamamış, değişen koşullara uymamış ve yatırım alanlarındaki sosyal alanlara kaydıramamıştır. 28 yıla yakın süredir memleketin kaderine hâkim olan Hristiyan Demokrat Parti ise büyük sermaye ile kiliseyi ırkütme kaygısı ile hiçbir köklü reform teşebbüsüne girişmemiştir.

Bu arada, sosyalistlerin bölünmüş ve güçsüz durumu yüzünden Hristiyan Demokratlar üzerinde denetleme sağlanamamış, konut eğitim sağlık vergi sistemi gibi hayati konulardaki reform projeleri rafa kaldırılmıştır.

1973'de oyların %27'sini alan ülkenin ikinci büyük partisi, Komünist Parti, programında sağlık, eğitim, ulaşım gibi konularda köklü reformlar önermekte, kamu sektörüne ağırlık tanımasını, tüketim endüstrisinin kısıtlanmasını istemektedir. Örneğin Komünist Parti Fiat Şirketinin daha az özel otomobil ve daha çok kamu nakil araçları yapmasını istemektedir. Ne var ki, dışarda İtalya'ya 2 milyar dolar borç veren Batı Almanya ile ABD, Komünist Partisinin koalisyona girmesine karşıdır. İçerde ise büyük sermaye bu olasılığa karşı şiddetle direnmektedir. 19 Ekim tarihli «The Times» gazetesi, «İtalya'da bu kargaşada hırpalanmadan kalabilen tek siyasal örgüt Komünist Partisidir. Ama ne yazık ki, isminden ötürü koalisyona girmesi zordur» diyor.

Görünüş odur ki, İtalya daha bir süre güçsüz merkez - sol koalisyonlarının yönetiminde düşse kalka yürümeye çabalayacaktır.

Ama ne kadar?

Merak edilen soru budur.

Ergun Balci

24 Ekim

Selâsiye'nin Sonu

Adı soyadı: Haile Selâsiye.
Büyükanâ-babası: 256 kuşak öteden Sabâ Melikesi
Belkıs ve Hz. Süleyman.
Yaşı: 82.
Uyruğu: Etyopyalı.
Serveti: 210 milyon TL.
İşi: İmparator emeklisi.
Durumu: İdam mahkûmu.

Kimliği ve durumu yukarıda kısaca verilen Haile Selâsiye belki de siz bu satırları okurken, varlığıyla dünyayı şerefliendirmeye son vermiş olacak.

Hemen belirtmek gerek, Selâsiye idam cezasını çoktan hak etmiş bir adamdı.

Selâsiye'nin suçunu anılamak için Arslanlar Arslanı'nın tam 44 yıl hüküm sürdüğü Etyopya'nın durumuna bakmak gerek. Türkiye'nin hemen hemen iki katı olan bu ülkede 26 milyon insanın 2 milyonu açlık tehlikesiyle karşı karşıyadır. Geçen yıl 200 bin insan açlıktan ölmüştür. Ülkede adam başına yıllık gelir 50 dolar civarında.

Selâsiye'nin ülkesinin kuzey kesimi geçen yıl büyük bir açlığın pençesinde kıvrılırken, güneydeki toprak sahipleri, mallarının değer kazanması için ürünlerini toprağa gömüyor satışa çıkarmıyorlardı. Bütün topraklar, kilise, ordu, saray üçlüsü tarafından paylaşılmıştı bu feodal ülkede.

82 yaşındaki Hz. Süleyman sulbünden gelme İmparator, açlık salgınına duyurmamak için elinden geleni yapmıştı. Arslanlar Arslanı itibarını zedelenmesini istemiyordu. Üstelik gelen yardımlar da yerine varmadı sonradan.

Selâsiye, tahtını bir yandan ülkede toprakların büyük kısmına sahip olan kiliseye, bir yandan da, feodal yapıdan kendine düşen payı alan orduya dayamıştı. Halkının 95'inin okuma, yazma bilmediği bu ülkenin subayları, dünyanın en ünlü askerî akademilerinde okurlardı.

Ordunun üç görevi vardı:

- 1 - Kendi ülkesini işgal edip, halkının baskıya baş kaldırmasını önlemek.
- 2 - Eritre'deki milliyetçi girişimi bastırmak.
- 3 - Afrika'da Amerikan - İsrail çıkarlarının bekçiliğini yapmak.

Bu ordunun 2000 kişilik sınır muhafızları ve 5.000 mevcutlu anti gerilla güçleri İsrail tarafından eğitiliyor. Kara, deniz ve hava kuvvetlerinin önemli kısmının yetiştirilmesini ise ABD üstüne almıştı. 32.000 kişiyle hatırı sayılır bir güç olan polisin eğitimi ise Federal Almanya tarafından sağlanıyordu.

Etyopya ordusunun ABD'ne yaptığı hizmetler karşılıksız kalmıyordu. Washington'un Afrika ülkelerine yaptığı askeri yardımın 2/3'si Addis Ababa'ya gitmekteydi.

Politik alanda, Haile Selâsiye, Allende devrinde Şili'de elçilik yapmış bulunan William Corry'nin planının bir parçasıydı. Bu plan İsrail'den Beyaz Afrika rejimlerine uzanan bir zincir meydana getirmek ve böylelikle kitadaki anti emperyalist hareketleri ezmek için yapılmıştı.

Gerçi son zamanlarda Selâsiye uluslararası alandaki yalnızlığını hissetmiş, öğrencilerin artan hoşnutsuzluklarını önlemek için, Arap ülkelerine yakınlık gösterisi olmak üzere, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmişti. Ama ülkenin tekstil yatırımlarını, bankalarını gene İsrail kontrol etmekteydi. Eritre'deki modern tarım işletmeleri ve yeni bulunan Ogaden petrol yatakları ise ABD'nin elindeydi.

Ülkede, yönetime el koymuş bulunan askerlerin ise gerçekçi ve halktan yana bir yol tutacaklarını beklemek düş olurdur.

Nitekim, «Önce Etyopya» sloganıyla işe başlayan askerler, eskisinden daha koyu bir dikta kurmuşlar, halk yararına girişimlerde bulunamamışlar, sadece parlak sözlerle yetinmek zorunda kalmışlardır.

Açlık, azgelişmişlik, Eritre sorunu, aradığını bulamamış olan gençliğin pasif direnmesi, 120 kişilik askerî komiteyi güç durumda bıraktı. Gerçek iktidar sekiz kişilik merkez grubundaydı. Bunların başında ise General Andon bulunuyordu. Ne var ki, iktidar çekişmesinde Andon gerçek güçlü adam Miriam karşısında yenik düştü ve bir kaç gün önce kurşuna dizilerek öldürüldü. Bugün, eski Başbakanlar, Kraliyet ailesi, askerî yöneticiler gibi önde gelen etkin kişilerin çoğu kurşuna dizilmişlerdir. Miriam ülkenin tek hâkimidir artık.

Ama Etyopya'da değişen bir şey yok. Ekonomi yabancısı sermayenin elinde, ordu ABD ile ilişkilerini eskisi gibi sürdürmekte. Washington kontrolü kaybetmemek için, orduya ancak bir haftalık ateş gücü sağlayacak malzeme teslim etmiş durumda. Kagnev üstü de hâlâ ABD'nin elinde.

İşte, Selâsiye'nin suçları bunlar. Arslanlar arslanı öylesine bıçare bir ülke, öylesine geri bir rejim, öylesine emperyalizmin çıkarlarına bağlı bir düzen ve bunun tam maşası bir ordu bırakmıştır ki gerisine, ölümü üzerinden yıllar bile geçse Etyopya içinde bulunduğu çemberi kırmak için çok büyük çabalar harcamak durumunda kalacaktır.

Etyopya'da idama mahkûm edildiği bildirilen, adam adı bir suçlu değil. Çağımızın en büyük canilerinden biridir.

Ali Sirmen

28 Kasım

Açlık

Fransız tarım uzmanı René Dumont, Roma'da toplanmış olan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Dünya Besin Konferansında ilginç bir öneride bulundu. Bay Dumont 13 kasım günü, bütün temsilcilerin aç kalmalarını, böylelikle durumu anlamalarını istiyor.

Kuşkusuz bu sembolik açlık, ne azgelişmişlerin sorununu çözecek, ne de delegelerin açların davalarına daha candan eğilmelerini sağlayacak. Ancak, belki de bu gösteri insanlığın içinde bulunduğu korkunç duruma dünya kamuoyunun ilgisini biraz daha tazla çekecek.

Bugün yeryüzünde açlıktan yılda 35 milyon kişi ölüyor. Bu hesaba göre, açlık yüzünden hergün hayata gözlerini kapayanların sayısı yaklaşık olarak 100.000 civarında.

İkinci Dünya Savaşında bile yılda bu kadar kişi ölmemişti. Görülüyor ki, açlık insanlığın şimdiye kadar gördüğü en büyük felâketten daha korkunç bir tehlike.

Açlıktan ölüm dendiğinde, bazı kimselerin aklına sokak köşelerinde açlıktan kıvranıp, birden titreyip ölenler geliyor. Kuşkusuz durum bu değil. Söz konusu olan kronik açlıktır. İyi beslenmemenin doğurduğu, kronik açlık kişiyi dış etkenlere karşı dirençsiz kılıyor. Çeşitli maddelerin eksikliği, bünyeyi bazı hastalıklara karşı savunmasız bırakıp ölüme yol açıyor.

Açlığın pençesinde kıvranan çocukları ölümden kurtarmak mümkün olsa bile, onların gelişmiş ülkelerin iyi beslenen insanları ile aynı zekâ düzeyine erişmeleri sağlanamıyor.

Böylelikle, dünya azgelişmişler ve gelişmişler diye ekonomik bakımdan iki kampa ayrılırken, bu ayrılık aynı zamanda, zekiler ve geri zekâlılar ayırımına doğru da gidiyor. Irkçılar için ne güzel, ne bulunmaz bir fırsat!

Rakamlara şöyle bir göz atmak insanlığın içinde bulunduğu tehlikeyi bütün yönleriyle kavramak için yeterli.

Bir insan için gerekli günlük kalori miktarı 2700. Bu kalenin yanında vücudun besinlerden gereği gibi yararlanabilmesi için günde 18 gram da hayvani protein alması gerek. Bu miktarlar sağlandığı zaman beslenme, akıl ve vücut gelişmesi için gerekli asgari düzeyi tutturmuş demektir.

Ne var ki, insanların yalnız %28'i günde 2700 kaloriyi ve 18 gram hayvani proteini alabiliyor.

Bunlara iyi ya da olağan düzeyde beslenenler diyoruz. Bu mutlu azınlığı, bilimsel açıdan, yarı aç yarı toklar diye adlandırabileceğimiz %12 izliyor. Bunlar da günde 2700-2200 kalori arasında geziniyorlar.

Üçüncü kategori, açlardır. Bu grubu oluşturanlar, dünya nüfusunun %60'ını meydana getiriyorlar.

Başka bir deyişle dünya besin ürünlerinin %85'i dünya nüfusunun %15'ine gidiyor.

Gelişmiş ya da yarı gelişmiş 33 ülkede adam başına 3000 kalori ve 44 gram hayvani protein düşerken, azgelişmiş 90 ülkede adam başına 2150 kalori ve 9 gram hayvani protein düşmektedir. Üstelik azgelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımının eşitsizliği yanında, gıda ürünleri tüketiminin de eşitsizliği gözönünde bulundurulursa, bu mutsuz ülkelerin mutlu azınlığı dışında kalar çoğunluklarının ne durumda oldukları kendiliğinden anlaşılır.

Gerekli gördüğünde «Özgürlük» adına dünyanın herhangi bir bölgesine müdahaleden kaçınmayan Batı dünyası ve örgütlerinin açlık karşısındaki tutumları gülünçtür. Konferanslar toplanmakta, sorun sözde ortaya konmaktadır. Ama gerçekte hiç bir Batı ülkesi açlık sorununa gereği gibi eğilmemektedir. Paris'in Londra'nın metro istasyonlarında, ABD'nin F. Almanya'nın çok satışı renkli dergilerinde, bol proteinli kedi köpek mamaları ilanlarına her zaman rastlamak mümkündür. Değil bu mamaların yapımı, yalnız reklamları için milyonlarca lira harcanmaktadır.

Köpeklerine, kedilerine özel proteinli mamalar hazırlayıp, sonra açlara yarım ağızla:

— Vah vah, diyenler soruna içtenlikle eğildiklerine kimseyi inandıramazlar.

Nitekim, Batı'nın resmi görüşlerinin soruna yaklaşımı da, bu içtensizliğin kanıtıdır.

Açlığın nedenleri incelendiğinde bu gerçek daha açık seçik ortaya çıkmaktadır.

Yeryüzünde insanların yalnızca kendi kaderlerinden sorumlu oldukları dönemler çok gerilerde kalmıştır. Bugün hepimiz bütün insanlıktan sorumluyuz. Çinkti, dünyanın bir köşesinde meydana gelen ve bizi hiç ilgilendirmemiş gibi görünen bir felâket yarın öbür gün hepimizi etkileyecektir.

Roma konferansının açlık sorununa uygulanabilir köklü çözümler getirmesini beklemek düştür. Ama insanlarda dünya tehdit eden bu felâkete karşı içtenlikle savaşma bilincini doğurabilirse, Besin Konferansı geniş de önemli bir iş başarmış olacaktır.

Ali Sirmen

9 Kasım

Açlığın Nedeni

Roma'da yapılan Gıda ve Tarım Örgütü Dünya Besin Konferansı dolayısıyla güncellik kazanmış olan açlık sorununun nedenleri üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülmektedir.

19. yüzyılda yaşamış olan İngiliz papaz iktisatçısı Malthus'un kötümser teorisi açlık sorununu, dünyanın kaynaklarının sınırlılığı ile açıklar. Malthus'a göre nüfus gereğinden fazla artınca sınırlı doğa kaynakları insanları beslemeyecektir. Burada insancıl düşüncelere yer yoktur. Nüfus artışını ya durdurmak gerekir, ya da tabii afetler ve savaşlar bunu kendiliğinden yapacaktır.

Malthus'un teorisi o sırada Hindistan'a el atmış olan ve bu ülkeyi insafsızca sömüren İngiliz emperyalizminin günah çıkarmasından başka bir şey değildir.

Hindistan'da açlığa yol açan etken buradaki nüfus patlamasından çok, İngilizlerin 18. yüzyılda bu ülkenin

gelişmekte olan ekonomisini ve tarım ile ziraat arasındaki ilişkili yıkması oldu.

İngiliz emperyalizminin Hindistan'a girmesiyle bu ülkedeki dokuma sanayi yıkılmaya yüz tuttu. Londra önce bu ülkeyi Avrupa pazarlarından sıldı. 1818 ile 1836 arasında İngiltere'nin Hindistan'a dokuma ihracatı, 1'den 5.200'e yükseldi. 1924'de Hindistan'a İngiliz muslin ihracatı 1 milyon yard iken 1837'de 64 milyon yard oldu. Aynı dönemde Dacca'nın nüfusu 150.000'den 20.000'e düştü. Buharlı makinanın da Hindistan'a girmesiyle, yavaş yavaş ortaçağdan kurtulmakta olan ve artizanai sanayi ile tarım arasında kendine özgü bir denge ile gelişme yolunu tutan Hindistan'ın ekonomik yapısı allak bullak oldu.

Bugünün en büyük açlık ülkesi Hindistan ve Bangladeşteki felâketin temelinde yatan neden, nüfus patlaması değil İngiliz sömürsüdü.

Bugün açlık sorununu açıklayan klâsik görüşler arasında az gelişmiş ülkelerde sağlık devrimini sanayi devriminin izleyememesi yüzünden, çocuk ölümlerinin azalması buna karşılık nüfus artışının süratlenmesi görüşü de yer almaktadır. Gerçekten az gelişmiş ülkelerde çocuk ölümlerinin azalması yüzünden nüfus artışı ve buna ayak uyduramayan tarım ürünleri üretimi açlığın ana nedeni olarak görülür.

Sanayi ülkelerinde ise, nüfus artışı her zaman besin maddeleri üretimi eğrisinin altında kalmıştır.

Ancak soruna yüzeysel açıdan bakmak yetersizdir. Konunun derinliğine inildiğinde, bugün yeryüzü topraklarının yalnızca %20'sinin ekilebildiği görülür. Üstelik tarımsal üretim az gelişmiş ülkelerde gelişmiş sanayi ülkelerinin ekonomik çarkını çevirecek şekilde düzenlenmiştir. Yeryüzünün en verimli tarım alanlarından birine sahip olan Brezilya'nın bazı bölgelerinde hâlâ açlık var ise, bunun nedeni sözü geçen ülkenin tarımının kendi yurttaşlarının besin ihtiyaçlarından çok ABD'nin ekonomik ihtiyaçlarına yönelmiş olmasıdır. Az gelişmiş ülkeleri tek ürün üzerine yoğunlaştırmak sanayi ülkelerinin hammadde ihtiyaçlarını karşılamakta ancak, dünyanın açlık sorununun üstesinden gelmesini de engellemektedir. Küba açlık sorununu tarımını tek üründen kurtararak çözebilmştir.

Bugün yeryüzünün gıda maddesi ihtiyacını başta ABD ve Kanada olmak üzere belli başlı Batı ülkeleri karşılamaktadır. Bunların hiç biri tek ürün ülkesi değildir. Üstelik sözü geçen devletler, pratik açıdan, besin madde-

leri ihracatı tekelini ellerinde tuttukları için fiyatları gönüllerince saptamaktadırlar. Petrol fiyatlarının yükselişini bugünkü açlığın önemli etkenlerinden biri olarak gösterenler, iki yıl içinde buğday fiyatlarının %250 oranında arttığını görmezlikten gelmektedirler.

Son tarım krizinden önce, ABD gerek ülke içinde, gerek ülke dışında üretimi kıstamak için elinde fon bulunduruyor ve zaman zaman bu fonları tarımsal üretimin kesilmesi için kullanıyordu. Oysa daha o zamanlarda, büyük açlık felâketini, Rene Dumont ve Josue de Castro gibi uzmanlar haber veriyorlardı.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) nün eski başkanlarından Josue de Castro, bugün elimizdeki olanaklarla, dünya nüfusunun on katını besleyecek üretim yapılabileceğini açıklıyordu.

Emek ve sermayenin yoğunlaştırılmasıyla, bir çok bölgede tarımsal üretimi 5 - 6 katına çıkarmak mümkündür. Ne var ki, bunun için Doğu Hindistan Kumpanyasının desteklediği Maithus'un eskimiş, insanlık dışı teorilerini bir yana bırakıp, insanlığın bütün gücünü açlığı yenmek üzerine seferber etmesi gerekmektedir.

Bu yapılmadığı, doğa, plânsız programsız bir şekilde sömürüldüğü ve tüm ekonominin ana gayesi olarak kâr önde tutulduğu, insanların gerçek ihtiyaçlarına eğilinmediği takdirde felâket büyüyecektir.

Ali Sirmen

10 Kasım

Genel Af Gerçekleşti

Bir yıla yakın süredir gerek yurt dışında, gerekse yurt içinde politik ve hukuki tartışma konusu olan «Cumhuriyetin 50. yılı nedeniyle çıkarılan af yasası» TCK 141., 142. maddelerini kapsam dışı bırakarak Millet Meclisi'nin 15.5.1974 tarihli oturumunda kesinleşerek, ülkede yeni bir siyasi bunalımın doğmasına neden olmuştu.

18.5.1974 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren af yasasının başlıca hükümleri ve özellikleri ana çizgileriyle şöyledi:

1) Sınırsız genel af ilkesi: Yasa Yüksek Adalet Divanı tarafından mahkûm edilenler, 15 yaşını doldurmuş veya suçu işlediği sırada şuurlarını kaybetmiş yahutta akıl hastaları hakkında suçun niteliği veya ceza tutarları ne olursa olsun sınırsız genel af ilkesini benimsemiştir.

2) Sınırsız özel af: Yasanın ilgili maddeleri, suçun niteliği ne olursa olsun tüm ölüm cezalarını 30 yıla, müebbet hapis cezalarını 24 yıla indirmektedir.

3) 12 veya 18 yıllık ceza tutarıyla sınırlı genel ve özel af.

4) 5 yıllık ceza tutarıyla sınırlı genel ve özel af: T.C.K. 141., 142., 149. maddeleri dışında kalan siyasal suçlar ile TCK 414/2 ve 416/1 fıkralarında ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanununda yazılı suçlar ve Gımel adıyla anılan dava dışında kalan tüm adi suçlar.

5) Tüm vergi ve sigorta primi ceza ve zamları asıllarının 8 ay zarfında ödenmesi şartıyla, sınırsız olarak affedilmiştir.

6) Af yasasında disiplin cezalarıyla ilgili bir hüküm yoktur.

1803 sayılı af yasası Resmi Gazetede yayımlandıktan sonra, CHP Milletvekilleri, bu yasanın Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesine başvurarak, yasanın geçici 5. maddesinin iptalini istemişlerdi.

Anayasa Mahkemesi, CHP milletvekillerinin itirazını, 27.1974 tarihinde 4'e karşı 11 oyla karara bağladı. TCK'nun 141. ve 142. maddelerini de af kapsamına alan bu karardan 4000 siyasal tutuklu yararlandı. Yasanın ikinci maddesinin iptali için çeşitli yargı organları tarafından Anayasa Mahkemesine yapılan başvuru ile ilgili kararın ise yeni yılın ilk günlerinde yayımlanması bekleniyor.

Genel af yasasının son şeklini alana kadar geçirdiği evreler ise şöyledir:

CHP seçimlerden önce, 20.4.1973 tarihli bir genel af önerisini meclise sundu. Bu öneride hiç bir ayırım yapılmadan tüm adi suçlar af kapsamına alınmıştı. Seçimden sonra açıklanan ilk af önerisi de 15 yıllık ceza tutarı ölçü alınarak genel af ayırımı yapılmadan tüm adi suçları kapsamakta idi. Ve aynı ilkeleri içeren geniş kapsamlı af tasarısı CHP - MSP koalisyon protokolünde yer aldı.

Af yasası sırasıyla biçimsel değişikliklerle CHP - MSP ortak af komisyonundan, Millet Meclisi Adalet Komisyonundan ve 10.4.1974 tarihinde Millet Meclisinden 185 red oyuyla karşı, 207 oyla kabul edilmişti.

Millet Meclisinde kabul edilen af yasası, Senato Anayasa ve Adalet Komisyonundan «fikir suçları» soyutlanarak, 24.4.1974 günü Senato gündemine getirildi. 27.4.1974 tarihinde de kanununda hukuki ve politik tartışmalara neden olacak biçimde çıktı. «Fikir suçlarını» af kapsamı dışında bırakan bu yasa, 7.5.1974 tarihli ortak komisyona getirildi. Cumhuriyet Senatosunda yapılan değişiklikler bu komisyonda, iktidar partilerinin oy çokluğu ile reddedildi.

Ve 15.5.1974 tarihli Millet Meclisi gündeminde, fikir suçlarını af kapsamı dışında bırakarak kesinleşti. 18.5.1974 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Cumhuriyet

1 Ocak 1975

141 - 142 Maddeler ve Af

Katillerin, hırsızların affedilmelerini uygun bulanlar, düşüncelerinden ötürü 141 - 142. maddelere dayanılarak mahkûm edilenlerin affedilmelerine karşıdır. Büyük ad yapmış yalancı şöhretler, birçok gerçeği tam bir beceri ile tersine çevirmektedirler.

Son günlerde birçok vatandaşın ağzında hep Ceza Kanunumuzun 141 - 142. maddeleri... Parlamento üyeleri de, aylardır bu ilki maddeden söz ediyorlar. Ecevit Hükümeti ve Koalisyon partileri, —demokratik her ülkedeki eğilime de uygun olarak— 50. yılda yapılacak Af'tan tamamen siyasal nitelikteki bu suçlar faillerinin de yararlanmalarını istiyor.

Buna karşılık muhalefet, hem koalisyonu yıpratılmanın bir fırsatını ele geçirdiği kanısıyla, hem de muhalefet partileri yöneticilerinin anti - demokratik zihniyetlerine uygun olarak, bu affa karşı çıkmaktadır. Katillerin, hırsızların affedilmelerini uygun bulmakta, fakat düşüncelerinden ötürü 141 - 142'nci maddelere dayanılarak mahkûm edilenlerin affedilmelerini, Devlet ve Millet hayatımız için büyük bir darbe saymaktadır. Büyük isim yapmış kâzıp şöhretler, çeşitli alanlarda başarıyla kullandıkları mugalata (demagoji) silâhından burada da faydalanmakta, ayrıca birçok gerçeği tam bir beceri ile tersine çevirmektedirler.

Muhalefetin ağır topları, herşeyden önce «bir fiilin cezasını affetmek ile o fiilin cezâ görmeyi aynı şeyler imiş gibi göstermek» yutturmacasına başvurmakta. «141 - 142'nci maddelerin faillerini affetmek, komünistler ve anaristleri destekleyerek memleketin yine anarşiye düşmesi için çaba göstermek demektir» yolundaki bir tekerlemeye ört elle sarılmaktadırlar. Bundan başka, 141 - 142'nci maddelerin düzenlediği davranışların fikir suçu değil eylem suçu olduğunu iddia etmektedirler.

Ayrıca bu kişiler, dünyanın her demokrasisinde ve özellikle Almanya'da, 141 - 142'nci maddelerimizle benzer hükümlerin mevcut olduğunu, ancak bu maddelere sıkı sıkıya bağlanmak sayesinde demokratik rejimin kendisini koruyabildiğini ileriye sürüyorlar. Nihayet Almanya'daki durumun bugün değişmiş olabileceği, çünkü Almanya'daki jeopolitik durumun bizimki gibi nazik olmadığı, komünizm tehlikesinin var sayılmayacağı kehanetinde bulunmaktadırlar. İşte gerçeklere aykırı bu iddialar karşısında, sözü geçen maddelere ilişkin bazı gerçekleri hatırlatmayı zorunlu gördük:

Bugünkü maddelerin demokratik zihniyetle bağdaşmazlığını, DP'li milletvekilleri ve dürüst sağcılar, 20 yıl önce teslim etmişlerdi:

Hiçbir demokraside bizdeki 141 - 142'nci maddelerin formülüne benzeyen hüküm bulunmadığı gibi, «yurdumuzdaki uygulamada bu maddelerin kapsamı içersine sokulan ve ağır cezalarla cezalandırılan birçok fiil»e, hiçbir Batı ülkesinde, bir tek gün bile ceza verilmez. Şimdi bu noktayı aydınlatmadan önce, Meclis tutanaklarında ve gazete koleksiyonlarında yatan bazı gerçekleri gün ışığına çıkaralım: Özellikle bu maddelerdeki suçların manevi unsuru, «CEBRE BAŞVURMA kastı» şeklinde formüle edilmeyeceğinden, maddelerin bugünkü kötü formülleri sonucu en masum fiillerin cezalandırılacağı, sağda ve ortada yer alan siyaset ve bilim adamlarınca da teslim edilmiştir.

DP döneminin Adalet Bakanlarından ve 141 - 142'nci maddeleri inceleyen Adalet Komisyonunun Başkanı olan

eski Yargıtay Birinci Başkanlarından Halil Özyörük, hükümet teklifinde yer alan «cebir unsuru»nun sonradan çıkarılmasına karşı uzun uzadıya konuştuğundan ve zamanın Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Ceza Hukuku Profesörü Faruk Erer'in raporuna da dayandıktan sonra, sözlerini şöyle tamamlamaktadır:

«Sosyal bir sınıfı kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaya veya memleket içinde mülkiyet iktisadi ve sosyal nizamı yok etmeğe matuf birleşmeler, kanunun bu hükmüne dahil olmaktadır. Fakat bütün bu faaliyetler için, bu işlerin cebir yoluyla tahakkuk ettirilmek gayesini gütmek icap eder. Yalnız şu noktayı göz önünde tutmak lazımdır. Cebirin istimal edilmiş olması bahis mevzuu değildir. Cebir istimal edilmiş ise, zaten suç 141'inci maddeden çıkar. Daha ağır bir suç haline gelir. Burada bahis mevzuu olan husus, bu işleri CEBİR YOLUYLA TA-HAKKUK ETTİRMEK SAIKIDIR...

Yeni tasarı komünizmin ne olduğu ve ne olmadığı bilinerek hazırlanmıştır. Cebir kullanma saiki, hususi kast halinde kanunda yer almazsa, şu 4 mühim netice ortaya çıkar:

1 — Cebir unsuru konulmazsa, BÜTÜN SİYASİ TEŞEKKÜLLERİ YOK ETMEK MÜMKÜNDÜR.. Yürürlükte olan kanun, bu bakımdan ÇOK TEHLİKELİDİR. Bu sebeple cebir unsuru, hiç şüphesiz iyi niyet mahsulüdür.

2 — Cebir saiki kanunda yer almazsa, DEMOKRASİ YIKILIR, ferdin FİKİR HÜRRİYETİ YIKILIR. Ve 141'inci maddeye GİRMİYECEK SOSYAL BİR FİKİR TA-HAYYUL ETMEK DAHI MÜMKÜN OLMAZ.

3 — Cebir saiki unsur sayılmazsa, herhangi bir Hükümet elinde bu madde MÜTHİŞ BİR SİLÂH olur.

4 — Cebir saiki unsur sayılmazsa, bilhassa iki şey TEHLİKEYE GİRER: Matbuat hürriyeti ve kürsü hürriyeti. Görülüyor ki, vaktiyle kaldırılmış olan cebir unsuru kanuna iade eden tasarı, demokratik bir zihniyetle ve bütün hürriyetlere saygı gösterme gayesiyle hazırlanmıştır. (Tutanak Dergisi. 26.11.1951, cilt 10, s. 223-224).

Sol'un savunucusu olmadığı konusunda dünyanın oybirliğine varabileceği Fethi Çelikbaş da, cebir unsurunun maddeye konulmamasının demokrasi için ne kadar tehlikeli olduğunu bakınız nasıl dile getiriyordu:

«... Komünizmle mücadele ederken, içtimai adaletin tahakkuku yolunda çalışacak diğer teşekküllerin veya diğer fikir cereyanlarının da tecrim edilmemesi maksadıyla «CEBİR» unsurunun muhafazası lehinde konuşacağım.. Hükümet tasarısı gerekçesinde gayet isabetle ve 20. asrın ortasında içtimai, iktisadi doktrinlerle tam bir mutabakat gösteren ve hakikaten büyük ölçüde ifadesi bulunan bir mucip sebep dermeyer edilmiştir... Maddenin bugünkü halinde mevcut idare dolayısıyla sosyalist ve mülşabih mahiyetteki partilerin teşekkülüne hukuken imkân mevcut değildir... Hükümet tasarısında da belirtildiği veçhile SOSYAL DEMOKRAT cereyanları önlemek için, sosyal sahada kooperatifçilik cereyanlarına dahi belki mani olunabilir düşüncesiyle, cebir unsurunun burada yer alması lâzım gelir. Çünkü kooperatifçilerin de tasavvur ve tahakkukuna çalıştıkları bir iktisadi ve içtimai nizam vardır. Diğer taraftan koalisyon halkı, sendika kanununda işçilere ve işverenlere tanınan hak ve muayyen meslek gruplarına mensup olan kimselerin içtimai ve iktisadi menfaatlerini korumak maksadıyla birleşmeleri hakkı ve ben-netice muayyen menfaat sahibi kimselerin muayyen ka-

nuni normlar içerisinde menfaatlerinin sağlanması için mücadele etmek inatlarıyla kurdıkları teşekküllerin akıbetleri tehlikeye girebilir. Bu sebeptendir ki, cebir yoluyla kısmen veya tamamen yok etmek, veya müesses nizamı cebir yoluyla yok etmek keyfiyeti, hakikaten komünizmle mücadele etmek hususunda tüm ve mutlak olarak maksada matuf bir tedbir olacaktır, kanaatindeyim... Aksi halde vaziyet şu olacaktır: Bugünkü müesses nizam, içtimai adalet yönünden uzun yıllara sâri tadillere de imkân vermiyerek, cemiyetin tahaccür etmesine, kristallize olmasına yol açacaktır. Cebir unsurunun muhafazası, bu taş kesilmeğe mâni olmak ve demokratik nizamımızın muhafazasına imkân vermek bakımından, herhalde ve bilhassa demokratik nizamda, nakli olduklarını zanneden fakat bir kanuni engel yüzünden hakkının olmadığını sanan kimseler bakımından çok dâre tatminkâr olacaktır. İçtimai gelişmemizin, iktisadi gelişmemizin, içtimai adalet yolunda, mülkiyet hakkını, âleiyi muhafaza ederek, herkesin dinî akidesine hürmet etmek suretiyle varan ve millet fikrini muhafaza ederek inkişaf arzu ediliyorsa, hakikaten vatandaşların bu mevzuda ufak tefek tadiller yapmak imkânını bahşedecek birleşmelere imkân vermek, bilâkis normal ve demokratik inkişafımızın bir emniyet sübabı olacaktır. Bu sebepten bendeniz maddenin şeklen tadiline imkân verecek ve belki kasdî tavzih edecek bir şekle konmasına taraftar olan arkadaşlarla beraberim ve herhalde komünist cereyanların dışında kalacak olanları tecziye etmemek için ıkranın her türlü tereddütten uzak bir şekle ifrağın temennî ediyorum. (Alışışlar)» (26.11.1951, Tutanak c. 10, s. 226-227).

İşte Adnan Menderes'in Bakanı, İnönü'nün Bakanı ve 12 Mart iktidarının kontenjan senatörü ve yabancı sermayenin baş savunucularından Fethi Çelikbaş dahi, 141 - 142'nci maddelerin bugünkü şekille inanın sosyal gelişmemiz için böylesine tehlikeler taşıdığını belirtmiş ve cebir unsurunun eklenmesi sayesinde maddelerin bu tehlikeli elâstiklikten kurtarılmasını istemişti. Ve bu değişiklik yapılmadığı için, maddeler, onların belirttiği sakıncaları taşıyan tehlikeli ve zararlı hükümler olarak kaldı.

Batı demokrasilerinde, komünist partileri nukuken tanınmıştır ve komünist bir toplum düzeninin şiddete başvurulmadan getirilmesi amacını güiden dernekler ve başka kuruluşlar da, genellikle hiç bir baskıya uğramadan rahatça çalışabilmektedirler. Bu satırların yazarı - Batılı çağdaş demokratik düzenin gönülden savunucusu, milli demokratik (her ulusun kendi tarihsel gelişimine ve özel ihtiyaçlarına göre şekil alan) ılımlı bir toplumculuğa inanan oir çok başka kişi gibi - Türkiyemizde ne komünist partisinin kurulmasını kabul etmiştir ve eder, ne de komünist bir düzen getirilmesi amacıyla kişileri doğrudan doğruya somut bir eyleme iteleyen kışkırtıcı söz ve yazıları caiz görür.

Çünkü belli bir uygarlık düzeyine ulaşmış toplumlar ve toplumumuz için, en doğru rejimin, çağdaş Batılı demokrasi olduğuna inanmaktadır. Ve bizimki gibi, demokrasinin henüz sağlam bacaklar üzerinde durmadığı, çoğulcu bir toplum yapısına, sosyal güçler dengesine ve kuvvetli bir kamuoyuna henüz kavuşulmadığı bir toplumda, özgürlük düzenini ortadan kaldıracak ciddi örgütlenmelere ve kışkırtmalara müstade edilmesinin, «Hürriyet ve demokrasiyi yok etme hürriyeti» anlamına gele-

ceğini bilir. Bunu sözle, yazıyla ve Meclis tutanaklarına geçen açıklamalarla tekrar tekrar dile getirmiş bulunuyor.

Ancak bu görüştü savunmak bizi hiç bir zaman düşünce özgürlüğünü red etmeye kadar götüremez. Bu nedenle somut bir gerçeği yıllardır teslim etmek zorunluğunda kalmışumdur. O da, 141 - 142'nci maddelerin «elâstiki ve iktidarların zihniyetine göre uygulanış kapsamı temelden değişebilecek ve değişe durmuş formülleri» yüzünden, «düşünce özgürlüğünün ve demokratik hayatımızın kaderinin, iktidarların keyfine bağlı kalmış olduğudur».

Bu maddeler, yurdumuzda zaman zaman düşünce ve siyaset alanlarında bir terör havasının esmesine sebep olmuştur, ve bu durum, Erimsel - Melensel dönemde doğrudan doğruya varmış, 1908'lerden beri görülmeyen bir düzeye ulaşmıştır. Önceki bölümlerde 141 - 142. maddelerden mahkûm olanların affedilmelerine karşı çıkan muhalefetin ileri sürdüğü iddiaların temelden gerçeklere aykırı olduğunu belirtmeğe başlamıştık. DP'li iki bakanın açıklamaları göstermiştir ki, bu maddelerin o günlük ve zamanaşırıdaki elâstiki ve «cebre başvurma kastı» unsurundan yoksun formülleri içerisinde, yalnız «komünist kışkırtmalar ve komünist faaliyetlere yönelik birleşmeler» değil, «Batılı anlamda demokratik toplumcu hareketler, sosyal demokrat hattâ neo-liberal görüş ve davranışlar» bile girebilecektir.

Nitekim 20 yılı aşan uygulamada da, korkulan gerçekleşmiştir: Dünyanın Batılı anlamda herhangi bir demokrasisinde hiç bir kulağın inanmayacağı yazı, konuşma, tutum ve davranışlardan ötürü, tamamen hürriyetçi görüşlere sahip (her kültür düzeyinden, her meslekten ve her yaştan) yüzlerce kişi, 141 - 142. maddelerin kılıcı altında, ya sanık ya hükümlü olarak yıllarca manevî işkence çekmişlerdir.

Şimdi, sağda ve ortada yer alan başka siyaset ve bilim adamlarının bu doğrultudaki görüşlerini aktarmadan önce, bir mugalataya tekrar değinmek isteriz: Bir suçtan mahkûm olanların cezalarını artık çekmemelerini - şu veya bu insancıl nedenle - savunmak, o fiilleri desteklemek anlamına gelseydi, son derece garip sonuçlara ulaşılırdı. Örneğin, 12 Mart iktidarının Başbakan Yardımcılarından Kemal Satır, Nihat Erim ile birlikte CHP Grup Başkanvekili iken (ve bu sıfatla attığı her adımda Erim'le görüşüp onunla birlikte hareket ettiği günlerde 142. maddeden mahkûm Şadi Alkılıç'ın hapisshaneden çıkarılması için çaba göstermişti. 14 Eylül 1969 günlü Akşam ve Cumhuriyet gazetelerinden şu haberi aktarıyoruz:

«CHP Millet Meclisi Grup Başkanvekili Dr. Satır, Alkılıç hakkında Hacıarapa Nümune Hastanesi hekimlerinin verdiği raporun ele alınmasını...» «...Hasta olan yazarın serbest bırakılması gerektiğini bildirmiştir.»

Şimdi bundan ötürü «Satır'ın -...a Mazallah Erim'in - 141 - 142. maddelerdeki suçların faillerini desteklediği» sonucuna mı varacağız?

Tanınmış DP Milletvekili Behzat Bilgin, 141 - 142. maddelerin bugünkü formülü ile ilgili olarak şöyle demişti: «... Cebir unsuru olmazsa, siyasi partilerin ve cemiyet hareketlerinin teşekkülünde, gayeyi aşan takipler

olabilir. Meselâ o vakit, bu hüküm bir sosyalist partinin kurulmasına manidir. Hükümet gerekçede bu fıkrı isabetle müdafaa ettikten sonra, şimdiki sözlerinde «Hayır, sosyalist bir partinin teşekkülüne mani olmaz» gibi manâ çıkıyor. Cebir unsurunun ipkısı, bu maddede cemiyetin ve terdin hürriyetini koruyacaktır... Şimdiye kadar bir çok vatandaşlar komünistlik ittirasiyle hapishaneye atılmış sonra beraat etmişlerdir. Fakat bu hal onların aylarca hapisanelerde kalmalarına mani olmamıştır. Öyle zannedirim ki, cebir unsurunun mevcut maddede bulunmaması, bunun saiklerinden biri olmuştur...»

Dürüstlüğü, objektifliği ve olumsal naysiyeti ile herkesin saygısını toplamış bir kişi olan Prof. Dr. Necip Bilge, DP Milletvekilli olarak cebir unsurunun maddelerde yer almayışını eleştirirken, şöyle diyor:

«Cebir unsurunun maddede kalması lâzım geldiği kaınatındeyim. Cebir unsuru mevcut olmadığı takdirde, meselâ sosyalist bir partinin, yani sadece istihsal vasıtalarında iştiraki tazanimum eden hakiki bir sosyalist partinin teşekkülüne imkân verilmeyecektir. Hakiki bir sosyalist partinin programında, cebirle bir sosyal sınıfın ortadan kaldırılması mevcut değildir. Onda ancak tekâmül nazariyesi vardır ve o nazariyeye göre kapitalizm kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Zaten, demokrasinin icabı da, içtimai sınıfların tabii seyrini takip ederek gelişmelerini temin etmektir. Böyle bir gelişme hürriyet içerisinde tahakkuk edebileceği olursa kanaatimce sosyalist partiyi menetmeye lüzum yoktur. Bu itibarla cebir unsurunu kanunun metninde muhafaza etmek lâzımdır.»

Siyasal hayatımızı dürüst ve inandığını samimi olarak dile getiren ender liderlerinden Bölükbaşı'nın, solcu olduğunu iddia etmek herhalde şeytanın bile aklından geçmemiştir.

Bakınız Bölükbaşı, cebir unsurundan yoksun bugünkü 141 - 142. maddeler için 20 yılı aşkın bir zaman önce ne demişti:

«Burada bir arkadaşımız, sosyalist partilerin de ya-

sak edilmesi talebinde bulundu... Komünistliğin girmedigi kisve yoktur. Sosyalist de görünebilir komünist, gayesinin bir vasıtası olarak dinci de gözüktür, her şey gözüktür. Şimdi sosyalizmi de mi yasak edeceğiz. Elbetteki hayır... Millet Partisi, neo-liberal bir sistemi kabul etmiştir. Programında sosyalizmi açıkça reddetmiştir. Fakat bir akideye taraftar olmamak, o akideyi yasak etmek, ağızları tıkmak manasına gelmez. Faik Ahmet Barutçu'nun da ifade ettiği gibi, bugün medeni dünyada sosyalizme giden bir çok memleketler vardır. Sosyalizmin bu kadar alıp yürüdüğü bir devirde, bizimle dost olan bir çok memleketler bu yolda giderlerken, sosyalizmi yasak edelim demek, tasavvuru mümkün olan bir şey değildir.» (Tutanak Dergisi c. 10, s. 202-203).

Yukarıda Meclis tutanaklarından aktardığımız cümleleri okumak, 22 yıl içinde nereden nereye geldiğimizi, yani ne kadar gerilediğimizi göstermek için yeter de artar bile!

Bir zamanlar bir DP milletvekilinin ağzından «sosyalist partiye de müsaade etmiyelim» gibi bir söz kaçınca zamanın dürüst ve bilgili sağcıları bile kıyameti koparıyor... DP sıralarında «bu sözlerin parti ve hükümetle ilgisi bulunmadığı» ısrarla belirtilerek, bu ayıbın partiye ve hükümete bulasınması amacıyla özel bir çaba harcıyor. Ve sağcı Bölükbaşı, dünyaya karşı utanılacak duruma düşmememiz için, memleket hesabına açıklama yapma ve bu çatlak sözlü reddetme zorunluğunu duyuyor.

Şimdi ise, vaktiyle demokratik sosyalist olduğunu iftiharla söyleyen bazı «eyyamcı profesör politikacılar», sosyal zihniyete ve her sosyal görüşe karşı öylesine saldırma marifetinde bulundular ki, kişiler mahkemeleri huzurunda bile «demokratik toplumculuğu benimsemenin suç olmadığını uzun uzadıya kanıtlamak» zorunluğunda kalmaktadır. Gerçekten bu durum, 141 - 142'den mahkûm olanların affedilmesi münasebetiyle ortaya atılan gültünc iddialardan bile daha acıklı!

Prof. Dr. Muammer Aksoy

Hukuk Mantığı

AP Genel Başkanı Demirel, Merkez Temsilciler Meclisinde yaptığı konuşmayla, Anayasa Mahkemesi gündeminde bulunan Genel Af Kanunu ve 3. maddesi konusunda yeni fikirleri öne sürmüştür.

Bilindiği gibi, CHP Parlamenterleri Genel Af Kanununun Anayasa'ya aykırı olduğunu çeşitli bakımlardan öne sürerek Yüksek Mahkemeye başvurmuşlardı. İleri sürülen gerekçelerden biri de Genel Af Yasasındaki 3. maddenin Anayasa'nın 12. maddesine aykırı olduğu yönündedir. İlgili 12. maddede göre «Herkes siyasi düşünce, felsefi inanç, ahlak ve zehniyetinin kanun önünde eşittir. Hiç bir zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.»

Genel Af Yasasındaki 1. madde TCK 141. maddesinden mahkûm olmuş bir grup hükümlüyü affetmekte, 5. madde ise TCK 141. maddesinden mahkûm olmuş bir grup hükümlüyü af kapsamı dışına çıkarak bir zümreye imtiyaz tanımaktadır.

Demirel şimdi yeni bir fikir öne sürerek diyor ki: «Af bir hak değil bir ayrımdır. Af, yasama organı yetkisi içindedir. Her af kanununda istisnalar vardır. İstisnaların eşitliği bozma gerekçesi olarak kullanılabilmesi şaşılacak bir iştir. Bizatın koalisyonu teşkil eden partilerin getirmiş bulunduğu teklifte de istisnalar vardır. Şayet istisnalar eşitliği bozuyor» ise koalisyon partileri kendi tekliflerini Anayasa Mahkemesine dava etmiş bulunuyorlar..»

Muhalefet liderinin bu konuşmasında kendinin nükûk ile meşgul olmadığını gösteren işaretler bulunmaktadır. Bir kez affın naki afıfet mi olduğu tartışması bilim dışı bir fantezidir, hukuk açısından bir değer taşımaz. Af Kanunu kapsamına giren hükümlüler için af bir haktır. Anayasa Mahkemesi de parlamentonun çıkardığı kanunların Anayasa'ya uygun olup olmadığına bakarken bu kanun afıfet mi dağıtıyor, yoksa hak mı veriyor diye bir ayırım yapamaz.

Demirel'in ileri sürdüğü «İstisnaların eşitliği bozduğu» iddiası da bir mantık savmasından başka bir şey değildir. Her kanunun istisnaları vardır. Bazı suçların af kapsamı dışında bırakılması eşitliği bozmaz. Ama aynı suçtan mahkûm olan bir zümrenin af kapsamı içinde kalmaması, bir zümrenin de af kapsamı dışına çıkarılması Anayasanın 12. maddesindeki ilkeye aykırıdır. Çünkü bu durumda suçlara göre bir ayırım yapılmamış, kişilere ve zümrelere göre bir ayırım yapılmış ve ayrıcalık tanınmış olmaktadır.

Sayın muhalefet lideri, Anayasa Mahkemesinin Af Yasasına bakmasını bir yetki sapması olarak görüyor. Bu bakış açısı da yanlıştır. Anayasa'da Yüksek Mahkeme'nin görev ve yetkileri belirlenmiştir. Bu konuda yüksek yargıların görevleriyle başbaşa bırakarak verecekleri karar ne olursa olsun saygıya karşılamak gerekir.

★★★
1 Temmuz

İşkence ve Af

1963 yılı ocak ayının sonuna doğru geçirmiş olduğum bir kalb entarktüsü beni tam bir buçuk ay yatağa bağladı. Hastalığın türlü türünü ve rahatsızlıklarını doğal buluyordum da, niç bir iş göremeden yatağa bağlı kalmayı büyük bir eziyet sayıyordum. Hastahgı atlattıktan birkaç ay sonraydı; dinlenmek için gittiğim Tuzla'daki evimizin kapısında bir sabah bir jip durdu. İçinden çıkan görevli memur, Harbiye'de bulunan 1. Ordu Askeri Mahkemesi'nden istendiğini söyledi; ne için olduğunu bilmiyordu. Bunun öyküsünü dört yıl önce, 4 Mayıs 1970'te bu sütunlarda yayımladığım «Hukuk Saptırmaları ve Askeri Yargı» başlıklı yazıda anlattığımdan, yinelemeyeceğim (1). Yalnız bütün ısrarlarıma rağmen —henüz nekahet döneminde bulunduğum için— Harbiye'ye kadar birlikte gelen ve yukarıda benim sorgum yapılırken aşağıda müracaat subayının yanında iki saat kadar bekleyen eşimin, Tuzlaya dönüş yolunda «Şu iki saat ne müthiş bir işkence oldu benim için, bilemezsin» demesini hiç bir zaman unutamıyorum. Bizleri sonsuz üzüntüye boğan İzmir faciasında, uçakta bulunduğunu sandığımız bir sevdiğimizden haber alıncaya dek geçen saatler de «İşkence»den beter saatlerdi.

Bilindiği gibi, işkence «aşırı eziyet, aşırı acı verme» anlamına gelir. Maddi ve manevi olabildiği gibi, her iki nitelik birleşerek, «katmerli» de olabilir. Manevi işkencenin, perde perde nasıl ağırlaşabileceğini İlhanı Soysal geçen hafta Yeni Ortan'da —anlaşılan kendisinin ve ailesinin başından geçtiği biçimde— gözönüne koyuyordu. 12 Mart 1971'den sonra işkencenin —en son teknik buluşlardan yararlanılarak— sürdürülen katmerlisini de son aylarda gazete sütunlarında ve kitaplarda tüylerimiz ürpererek okuyoruz.

Eski Roma'da ve özellikle Ortaçağ Enkizisyon döneminde insanlara uygulanmak üzere türlü türlü işkence araçları bulunmuş ve kullanılmıştı. Avrupa'da gerek öğretiler, gerek öğretim üyesi olarak bulunduğum zamanlarda, İsviçre, Almanya, Fransa ve İtalya'da gezmiş olduğum kriminoloji müzelerinde ve Ortaçağ şatolarında sergilenen işkence araçlarını gördükçe, kendisi gibi insan olan canlılara zulüm yapmak, büyük acı çekirtmek için zalim ve sadist insan zekâsının ne korkunç buluşlara vardığını düşünerek, gerçekten büyük bir üzüntüye kapıldım: Çivili topuzlar, bukağılar, ateşe kızdırılarak kullanılan şişler, görme yeteneğini bir anda yok eden «mil»ler, insan organlarını ezici, kırıcı, yırtıcı veya parçalayıcı türlü aletler, kan-calar, hele çarklar, insan canavarlığının sanki canlı tarihsel kanıtları gibi, geçici resmi yapıyordu o müzelerde. Ayrıca Roma'daki Santa Arjelo Şatosu'nda, Venedik'teki Doçların sarayında siyasal tutukluların kapatıldıkları rutu-

betli zindanlar, korkunç «ölüm çukurları» veya «ölüm kuyuları», insanın insana ne türlü eziyetler yapabileceğini gözönüne koyuyor ve yürekleri ürpertiyordu.

İşkencede amaç:

① Suçlunun eziyetle idam edilmesi için yapıldı. Örneğin ölüm cezasına hüküm giyen kişiyi vahşi hayvanlara yedirerek (Eski Roma'da ilk Hristiyanlara uygulanan ceza); veya ölüm çarkına gerip döndürerek bütün organlarını parça parça etmek suretiyle öldürmek (Ortaçağ Hristiyan hukukundaki çark cezası); büyücülere, Allahsızlara uygulanan ateşte yakma cezası (İngilizler bunu Jan Dark'a da da uygulamışlardı); veya zina eden kadını yarı beline kadar toprağa gömüp çıplak üst kısmını halka taşıtma suretiyle idam etmek (İslâm hukukundaki recim cezası), işkenceyle idam cezalarındandır.

② İşkence, sanığa suçunu itiraf ettirmek için de yapıldı. İtirafın en güçlü suçluluk delili sayıldığı eski çağlarda bunu sağlamak amacıyla yapılan işkenceler sayısızdı. Oyse işkence etkisiyle söylenen sözlerin doğruluk derecesi her zaman su götürdüğü için, varılan sonuç çoğunlukla adaletli olmazdı.

③ Bir de işkence, suçtan ve suçludan bilgi almak üzere tanıklara veya savaşta düşmanın durumundan haber almak amacıyla «tutsaklara» uygulanırdı. XX. yüzyılın sözlüm ona uygar insanlığı, işkencenin en korkunçlarına Hitler'in ve Stalin'in toplama kamplarında ve son Vietnam savaşında da tanık oldu.

Türkiye'de 12 Mart 1971'den sonra sanıklara işkence yapıldığı fısıltıları kulaktan kulaka yayılmaya başladı. Eski CHP iktidarı döneminde adı çıkan «tabutluk», «elektrik ışıklaması», Demokrat Parti'nin son yıllarında «dayak», «kafatasına düzenli sırtıklarıyla su damlatma», 27 Mayıs döneminde Yassıada'da, hiç gereği yokken, kim tutukluları aylarca tek başına «nücre» hapsinde bulundurma» gibi uygulamaları da hep fısıltı gazetelerinden öğreniyorduk. Yalnız DP zamanında patlak veren «9 subay olayında, tutuklu subayların başlarına pis şeyler dökülmesi gibi, manevi işkence uygulandığını, Sayın emekli Korgeneral Faruk Güventürk'ün kendi ağzından —birkaç meslekdaşınıla birlikte— dinlemiştik. 12 Mart müdahalesinden sonra bir süre gözaltına alınıp sonra bırakılan Çetin Altan'a bir gün Akşam gazetesinde rastladığım zaman işkence konusunu sorduğunda: «Bana doğrudan doğruya maddi bir işkence yapmadılar; ama işkence gören insanların can acısıyla çıkardıkları boğuk sesleri, ağlamaları, yalvarmaları, feryatları, hırlamaları çok yakından duydum. Belki de teypte alınmış bu sesleri, benim moralimi bozmak için, yandaki odada tekrarlatıyorlardı.» cevabını almıştım. Bu, manevi bir iş-

kence türlüydü. Şimdi kendisine isnat olunan suçı bilmiyorum ama, vatanseverlik ve dürüstlüğüne 27 Mayıs 1960'tan sonra yakından tanık olduğum eski MBK üyesi Numan Esin'in mahkemesi evvelce kendisine uygulanan işkenceden şikâyet ettiğini gazetelerden öğrenerek büyük bir üzüntüye kapıldım.

27 Mayıs Anayasası'nın, dokunulmazlık, özgürlük ve haysiyeti garanti altına alan ve 12 Mart 1971'den sonra da hiç değişikliğe uğramayan «Kişi Dokunulmazlığı» başlıklı 14. maddesi harîi harfine şöyle demektedir.

«Herkes, yaşamı maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve Kişi hürriyetine sahiptir. Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hüküm kararı olmadıkça, kayıtlanamaz. Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz. İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.»

Hukuk ve insanlık dışı bir uygulama olduğu için, işkenceden oldum olası neiret ederim. Ömrünün tam kırk yılını hak, hukuk öğretimine adanmış, birçok milletlerarası kongre ve konferanslarda Türk hukuk ve adaletini ülke dışında tanıtmaya çalışmış ve Anayasanın yukarıya çıkarılan 14. maddesinin gerek İstanbul Üniversitesi gerek Tesisatlar Meclisi Anayasa Komisyonlarındaki ilk ve son biçimlerinin redaksiyonunu kendi eliyle yapmış bızım gibi bir hukuk ve tıkar adamının, Türkiye'de, her ne sebeple olursa olsun, insana insan tarafından eziyet edildiğini, ne le kendilerini yasaların üstünde sanan kim, görevlilerce işkence metotlarıyla basıvurulduğunu duyması, öğrenmesi, gerçekten çok acı oluyordu. Bununla birlikte, gençlerimize ve genç kızlarımıza, söylenildiği gibi yaygın biçimde işkence edildiğine yula de inanmak istemiyordum bir tür-ü. «Belki DP iktidarının son döneminde, öğrenci dövme-ke öğrenen birkaç acımasız polis yetkilisi çıktığı gibi, 12 Mart rejiminde de böyle bir kaç sadist çıkmış, tek tük aşırı eziyet metotları uygulamış olabilir. Ama bunlardan üst makamların haberi olmamak gerekirdi. Şimdi iş su yüzüne çıkınca herhalde hemen soruşturmaya geçilir» diye düşünüyordum kendi kendime. Bekledim. Ne yazık ki hiç bir soruşturmaya geçilmedi. Ben, bizde işkence metotlarının 12 Mart'tan sonra yaygınlaştığına, bunları Avrupa gazetelerinde okuyup ya başkalarından duyduğum zaman değil, kesin olarak ne zaman inandım biliyor musunuz? İstanbul eski Şikâyetinim Komutanının bir bildiri ile, gazetelerde işkenceden söz edilmesini yasakladığı zaman! Çünkü bu yasaklama, meselenin örtbas edilmek istendiği izlenimini uyandırdı bende. Bu, «hukuka bağlı devlet» ilkesinde açılmış en büyük yaralardan biri olarak kalacaktır, adalet tarihimizde.

12 Mart'ın sorumlu Başbakanlarının tutumları da aynı paralel ve niteliğe yaralar açmıştır adalet tarihimizde. İnsan haklarına dayalı 27 Mayıs Anayasasını, Türk milleti için «İlks» sayarak, değiştirip 12 Mart Anayasası durumuna getirmekte önyat olan Hukukçu Başbakan Nihat Erim, «balyoz harekâtını» ilân ederek işkencecilere yeşil ışık yak-tığının farkında olmanı mı? Suçlu olduğu, usul yasaları çerçevesinde meşru yollardan saptanan bir sanığın yasa-daki en ağır cezalarla cezalandırılması başka şey, suçlulu-ğu saptamak için «balyoz» metotlarına başvurulması başka şeydir. Bunları birbirine karıştırmamalı.

Onun ardından gelen Maliyecî Başbakan Ferit Melen ise işkence konusunda hemen soruşturma açtıracak yerde «Dünyanın her yerinde polis bir şeyler yapar» diyerek ye-şil ışığın voltajını bilsizbütin yükseltti ve sorumluluğunu yükledi.

12 Mart'ın son Başbakanı İktisatçı Naim Talu ise, 23 ocak 1974'te Anadolu Ajansı aracılığıyla şu demeci verdi ve demeci 24 ocak tarihli bütün gazetelerde çıktı:

«Tahkikat safhasına ait bulunmasına rağmen, söz ko-nusu iddia ve şikâyetler bu safhada yapılmayıp çok son-raki tarihlerde ileri sürülmüştür. Buna karşılık hemen hemen bütün tutuklular daha önce yetkili mercide tam teşekküllü sağlık kurulu muayenesinden geçirilerek ken-dilerinde iddia konusu araza rastlanmadığı tıbben tesbit edilmiştir. Nitelikleri itibariyle bu kabul iddia ve şikâyet-lerin ne şekilde ve hangi kanunî mercilerce sonuçlandırılacağı usul kanuniarımı'nda açıkça belli edilmiştir. Filha-kika, bu mercilere intikal etmiş bulunan bu çeşit şikâ-yet ve iddialar hakkında da kanunî müktesasının takdir ve ifa olunduğu da anlaşılmıştır.»

Bir akşam önce 23 ocak radyo bülteninde de yayın-lanmış olan bu demecın sonunda Naim Talu: «Görevini feragat ve fedakârlıkla yerine getirmiş olan Türk Silâhlı Kuvvetlerine teşekkür ederim» gibi bir cümle ile bir de «orduya selâm çakmak» gereğini duydu, hiç gereği yok-ken. Gereği yoktu, çünkü bu son cümlede, ordu ile işken-ce arasında bir bağlanı kurulduğu izlenimi uyaniyordu. Oysa Türk Silâhlı Kuvvetleri mensuplarının çok büyük bir çoğunluğunun, bu işkence konusunda en az bızım kadar acı duyduğunda hiç kuşkusuz yoktur. Görevden çekildiği halde, yeni kabinenin çabuk kurulamaması yüzünden, ge-çici görevini en uzun sürdürme rekoru kıran Sayın Talu'nun giderayak verdiği bu demec, sorumlu bir hükümet başkanı niteliğiyle işkence konusunda görevini yerine ge-tirmemiş olduğunun olı kanıtı, bir yaftası olarak kalacak-tır onun sırtında. Çünkü şikâyetlerin soruşturmasını, ken-dilerinden şikâyet olunanlara navale etmiş ve aldığı cava-bı da kamuoyuna aktarmıştır. Ziya Paşa'nın: «Kaadi-y ola davacı ve muhzip dahı şahit / Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet!» oeytin, hatırlamamıştır.

Osmanlı Mebusan Meclis'inde Dersim Mebusu Lütfü Fikri Bey'in altmış yılı aşkın bir süre önce: «Divan-ı harp-lerin hapisanelerinde siyasi tutuklulara yapılan işkence-leri ispat için hapisanelerden topladığı falaka, sopa ve dayaktan düşen tırnakları Meclisi Mebusan'a getirerek ateşli nutuklar vermesi; onun siyasi sorumluluk taşıyan bir mebus için sahip olduğu medeni cesareti ortaya koyar. Lütfü Fikri, pısırık dalkavuk, medeni cesareti olmayan ruhtaki insanların siyasi alanda sorumluluk almasına asla tahammül edemezdi. Düşüncesini söylemekten çekinme-yen, cesur ve karakterli siyasi bir hukuk adamı idi.» (2).

Önceki parlamentonun, yasama dokunulmazlığı olan üyelerinden ve başbakanlarından bu kertede bir yüreklilik beklemeye hakkımız yoksa da, işkence konusunda ya büs-bütün susmalarını istemek ya da Yunanistan'da siyasi tu-tuklulara yapılan işkence üzerine Uluslararası At Örgü-tü'nün ikinci raporunda, düşük Papadopoulos rejiminin ikini-ci adamı, Başbakan yardımcısı ve İçişleri Bakanı Pattakos'un, işkence araştırmacısını bu örgüt adına yöneten İngil-tere Barosu avukatlarından Anthony Marréco'ya açıkça söylediği gibi: «...Yunan hükümeti, halkını düşman ko-münistlere karşı korumalıdır. Komünist, Yunanlı değildir. Önce kendi güvenliğini sağlamalıdır» biçiminde açık ko-nuşmalarını ve rejimin niteliğini ortaya koymalarını bek-lemek hakkımızdır. Sen hem, Anayasasında kimseye eziyet ve işkence yapılamayacağı yazılı bulunan, insan hakları-na dayalı parlementer Türk demokrasisinin başbakanıym, de; hem de işkence iddialarını tarafsız bir kurul aracılı-ğıyla gereği gibi araştırıp soruşturma. Olmaz böyle şey! Kaldı ki işkencecilere bir şey olmayacak, çünkü yakında genel af yasası çıkacak. Ama hukuk devleti adını taşıyan bir devletin hukuksal haysiyeti korunmuş olacaktı böyle-likle.

Ülkede Anayasa, hukuk düzeni, insan hakları gibi kav-

ramları tanımayan, kendilerini yasa üstü alıkıran başke- sen sanan bir takım gizli güçlerin egemen olduğu izlenimi uyandıracak her türlü davranıştan dikkatle sakınmak, va- tanın sonsuzluğa değin ayakta durabilmesinin en önde ge- len koşullarındandır. Zira İsviçre'nin çok tanınmış büyük yargıç ve hukuk proefsörlerinden Ernst Hafter'in bundan 30 yıl önce, İkinci Dünya Savaşı'nın en kızgın döneminde, İsviçre'nin Nazi ve Faşist çemberi ortasında bulunduğu bir zamanda pek haklı olarak yazdığı gibi, bir ülkede «Özellikle huzursuzluk dönemlerinde hukukçulara ve ada- let mercilerine karşı güvensizlik doğarsa, o zaman devlet tehlikededir. Adalet bunalımları bir devlet için en kor- kunç afetlerdir.»

50. yıl affının komisyonda karara bağlanması sırasında eylemcilerin durumu saptanırken, işkenceyle ifade alınma sorununun önemle gözönünde bulundurulması da adalet gereği olacaktır.

(1) Türkiye'de Üç Devir, Cilt I, (İstanbul, 1972) s. 373 - 378.

(2) Münim Mustafa, Osmanlı Meclisinde Ünlü Bir Milletvekili, Milliyet 29 Eylül 1973.

H. Veldet Velidedeoğlu

3 Şubat

İki Uğur Davası

Birkaç gün önce bazı gazetelerde tek sütunluk bir ha- ber yayımlandı:

«Prof. Uğur Alacakaptan ile Uğur Mumcu beraat et- tiler.»

Çoğu gazetede yer almayan ve yer aldığı gazetelerde de pek göze çarpmayan bu haberin özü neydi?

Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi, Ankara Hukuk Fa- kültesi eski dekanı ve Ceza Hukuku Profesörü Uğur Ala- cakaptan ile aynı fakültenin eski asistanlarından yazar Uğur Mumcu haklarındaki mahkûmiyet hükmünü esastan bozarak her iki sanığın beraatine karar vermişti.

Ama kolay olmamıştı bu beraat...

Alacakaptan ve Mumcu, 12 Mart öncesi eylemlere söz ve yazıyla yol gösterdikleri gerekçesiyle 1971 yılında göz- altına alınmış, TCK 146/3 madesi gereğince 5'er yıl 10'ar ay hapis cezasına çarptırılmışlardı.

Sanıklar kararı temyiz etmişler ve Yargıtay Dördün- cü Dairesi mahkûmiyet kararını bozarak sanıkları tah- liye etmişti.

Ankara Sıkıyönetim Kumandanlığı 1 No.lu Askeri Mahkemesi eski kararında direnmiş bunun üzerine dava Askeri Yargıtay Daireler Kuruluna gelmişti.

Genel Kurul da mahkûmiyet kararını bozmuştu.

Dosya yeniden 1 No.lu Mahkemeye gelmiş, ama mah- keme bu kez de davanın af yasasına göre düştüğüne ka- rar vermişti.

Sanıklar bunun üzerine beraat kararı verilmesi iste- miyle Askeri Yargıtaya başvurmuşlardı. Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi, Başsavcılık görüşüne uygun olarak, Alacakaptan ile Mumcu'nun beraatlarını kesinleştirmişti.

★

Evet, yıllar sürmüştü bu serüven...

Şairin:

— Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi.. Dizesi olan bitenlerin yanında hiç kalıyordu.

Davanın birinci sanığı Uğur Alacakaptan Ceza Hu- kuku Profesörüydü, zalimlerin han-ı yağmasına katılma- yı reddetmiş, erdemli ve yürekli bilim adamıydı.

İkinci sanık Uğur Mumcu, artık kişiliğini herkesin tanıdığı güçlü bir devrimci yazardı.

Bu çapta insanlar az yetişir bir ülkede, ve bu kişi-

likte insanları boğmak için ağzını açmış, dişlerini göster- mişti 12 Mart hukuku... Bu yüzden Prof. Uğur Alacakaptan 5 ay, Uğur Mumcu 1 yıl 15 gün mahpushanede yatmış- lardı.

Uğur Mumcu bu dava nedeniyle askerliğini er olarak yapmıştı.

İki değerli yurtsever insan, ağır koşullar altında fa- şizmin baskılarına göğüs gererek iddiaların temelsizliğini ispatlamak için yıllarını ve sağlıklarını yitirmişlerdi.

Davanın açılmasına yol açan bir «sayın muhbir vatan- daş»tı.

Can Özbay'dı «sayın muhbir vatandaş»ın adı.

Duruşma sırasında Can Özbay'ın Ülkü Ocaklı olduğu ortaya çıktı, sergilendi.

Gene duruşma sırasında bu muhbir'in «MIT elemanı» olduğu resmi belgeyle ispatlandı.

İşte böyle bir davaydı Uğur'ların davası.

Üç kişilik Ankara Sıkıyönetim 1 No.lu Mahkemesi dava boyunca sanıklar hakkında iki kez mahkûmiyet ka- rarı vermişti.

Birinci karar, oy çoğunluğuyla çıkmıştı. Mahkûmiyet kararını vere.. iki kişiden biri olan mahkeme başkanı, karar günü kurula katılmıştı. Çünkü daha önceki başkan, Uğur Mumcu'nun tahliyesi için oy kullandığından sakın- calı görülmüştü.

İkinci mahkûmiyet kararı oy birliğiyle çıkmıştı. Çün- kü birinci mahkûmiyet kararında muhalefet şehri verip sanıkların beraatini isteyen askerî yargıç binbaşı Ferişt Oltulu da, mahkeme kurulundan uzaklaştırılmıştı.

Gerek duruşmaların yürütülmesi, gerek mahkemenin gerekçeli kararı Türk adaleti tarihine ibret sayfaları kat- mıştı. 12 Mart hukukunun nice ilginç belgeleri arasında bulunan bu mahkûmiyet kararından bazı parçaları ya- rın bu köşede yayımlayacağız.

Askeri Yargıtay'ın hukuka ve gerçeklere titiz saygı- sıyla beraat eden Prof. Alacakaptan ve yazar Uğur Mum- cu, bugün Türk toplumunda şerefle yerlerini almışlardır. Ya onları mahkûm etmek isteyenler? Onların yeri ne- rede?

İlhan Selçuk

10 Aralık

İki Uğur Davası (2)

«İki Uğur Davası»na dün bu köşede değinmiştik.

Bugün devam ediyoruz.

Ceza Hukuku Profesörü Uğur Alacakaptan ile yazar Uğur Mumcu aleyhine 12 Mart hukukçularının açtığı davanın öyküsüdür ele aldığım konu...

Davanın özü: 12 Mart öncesinde Hukuk Fakültesinde ortaya çıkan «anarşik» nitelikteki olaylarda Dev - Genç ile işbirliği yapmak...

İhbarcı: Can Özbay (Ülkü Ocaklı ve MİT elemanı)

Tanıklar: Tümü Ülkü Ocaklı Öğrenciler.

«Sayın muhbir vatandaşla başlayan bu davada Uğur Mumcu 141'den tutuklanmış, 142'den yargılanmış, 146/3' ten Genel Af Yasasına sokulmuş, ama Yargıtay'da beraat etmiştir. Ceza Hukuku Profesörü Uğur Alacakaptan, hukukun hangi ellerde perişan edildiğini sanık sandalyesinden bir yargıç gibi izlemiştir.

Mahkûmiyet kararını verenler: Remzi Siretli, Sadettin Üçüncüoğlu.

Savcı: Mustafa Akın.

Şimdi bu davanın gerekçeli mahkûmiyet kararından parçaları birlikte okuyalım. (Bu parçalardaki Türkçe yanlışları aynen alınmış, anlatım perişanlığı ister - istemez korunmuştur.)

Diyor ki mahkeme kurulu:

«Komünist düzen taratçıları, forumlar, konferanslar, açık oturumlar tertip ederek, talebeleri esas gaye olan öğrenimlerinden uzaklaştırıp, ayrıca ezilmiş halktan işçiden bahsederek, yurdun yeraltı ve yerüstü kaynaklarının sömürüldüğü, Türkiye'nin bağımsız bir devlet olduğu, Amerikan emperyalizmi, toprak ağaları, mütegalibe ileri sürerek, bu çıkarıcı çevrelerle iktidarı işbirliğinde olduğu sloganlarıyla Marksist, Leninist ve Maoist doktrinleri apaçık medih ve meth-u sena edilerek talebelerin bilinçlenmelerine ve şartlanmalarına...»

Görüldüğü gibi mahkeme kurulu yurdun yeraltı ve yerüstü kaynaklarının sömürüldüğünü söyleyenleri ve çıkarıcı çevrelerle Demirel iktidarının işbirliği yaptıklarını ileri sürenleri, Marksist, Leninist ve hatta Maoist saymaktadır...

Devam edelim. Mahkeme kurulu diyor ki:

«Amme şahidi olarak dinlenenlerin bir kısmı, sanıkların hukukçu olmaları ve cevabını muhtevî sinsice sordukları suallerle müdafaa şahidi durumuna sokulmuşlardır.»

Öyle sanırız ki adalet tarihinde hiçbir mahkeme kararında tanıkların söylediklerini reddetmek için böyle bir gerekçe ileri sürülmemiştir. Ankara Sıkıyönetim 1 No.lu Mahkemesinin bu kararı, hukuk tarihimizde unutulmayacaktır.

Devam edelim, Sıkıyönetim Mahkemesinin son günlerde gene ortalığı toz dumana boğan ülkücü komandolar karşısındaki tutumuna ve değer yargısına bakınız:

«Fakülteye sokulmayan ve okuma hakkı tanınmayan ülkücüler... Yurt sathında taraf toplamak, anarşik ortam yaratmak için vaki fiillere ve eylemlere karşı çıkan emniyet kuvvetlerinin yanında bulunan, çatışan ve çarpışan yine ülkücülerdir.»

Mahkeme kurulunun 1961 Anayasası hakkındaki fikri de çerçevesini duvara asılacak kadar ilginç:

«Bütün Türkler bu Anayasa düzenini Türkiye'de yerleştireceklerdir... sözlü ile sanığın 1961 Anayasasını kastettiği iddiası hakikatle çelişkiye düşmektedir.»

Ankara 1 No.lu Sıkıyönetim Mahkemesinin kararı, meşhur «Balyoz harekâtı»nın karakterini de ortaya koymaktadır. İçinde sayısız inciler bulunan bu kararın tümünü yayımlamak isterdik, ama köşemiz buna elverişli değildir. Son bir parçayı daha birlikte okuyalım. Mahkeme kurulu, Uğur Mumcu'nun bir yazısını ele alarak şunları ileri sürüyor:

«Büyükleri Masallar» başlıklı makalesinde «... 1 Eylül günü İzmir'e girmiş Mustafa Kemal Paşa, yerle olmuş İstanbul paşaları. Sonra tarih yazmış: Vahdetin haindir. Damat Ferit satıktır. Paşalar uşaktır. Ve tabii halk unuttur mu Mustafa Kemal Paşasını, söylemiş türküsünü: Askerinle bin yaşa Mustafa Kemal Paşa. Salla bayrağı düşman üstüne. Soldan sağa salla bayrağı düşman üstüne..» ifade etmek üzere yakın tarihimizden örnek vererek devrimcileri cesaretlendirmek istemiştir. Paşaları da tehdit etmiştir. «Türküdeki kelimelerin yerlerini değiştirerek, komünist düzenin getirilmesinde bayrağın soldan sağa sallanacağını belirtmektedir.»

Bu mahkûmiyet kararının bozulmasını isteyen Askerî Yargıtay Başsavcısı Numan Özdağca:

«Bu gibi hükümler, hakimlere ve hükümlere duyulacak saygıyı azaltır..» diyor.

İlhan Selçuk

11 Aralık

Gazete ve Dergi Toplatma

Sayın Adalet Bakanının müstehcen resim, fotoğraf ve yazılar yayınladıkları gerekçesiyle bazı gazete ve dergilerin toplatılması için son aylarda C. Savcılıklarına aralıksız olarak emirler yağdırdığı görülmektedir. İşte sayın bakanın bu emirlerinden bir tanesi ve 13/6/1974 gün ve 22791/66 sayılı olanı:

«Bakanlığımız Basın Bürosunda 13/6/1974 günlü yapılan inceleme sonunda aşağıda isim, gün ve sayıları yazılı ga-

zete ve dergilerdeki resim ve fotoğrafların müstehcen neşriyat niteliğinde olduğu kanaatine varılmıştır. Bunların Anayasanın 22. maddesinde ilke olarak kabul edilen genel ahlâka aykırı görülmesi ve teşhirinde mazarrat bulunması nazara alınarak Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 86. ve 90. maddelerine göre gereken işlemin yapılmasını ve sonuçtan en serî vasıta ile bakanlığımıza bilgi verilmesini rica ederim.»

Emirlerde belirtilen gazete ve dergilerin sorumluları hakkında TCK'nun 426. maddesi gereğince cezalandırılması için kamu davası açtırma yoluna gideceği anlaşılan sayın bakanın, suç niteliğinde gördüğü bir eylemle ilgili soruşturmanın açılması için C. Savcılarının emirler vermesi yastadır. Ancak bu emirlerin uygulayıcıları yanlış ve yasa dışı uygulamalara itecek veya yöneltecek nitelikte olmaması gerekir.

Toplatırma emirlerinde yasal dayanak olarak Anayasasının 22. maddesi ve Ceza Yargılamaları Usulü Yasası (C.Y. U.Y.)'nın 86. ve 90. maddeleri öne sürülmektedir.

Anayasanın 22. maddesi basın ve haber alma özgürlüğünü, ulusal güvenliğin ve genel ahlakın korunması, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına saldırının ve kişileri suç işletmeye kışkırtmanın önlenmesi yönünden sınırlamakta ve bu sınırı aşan yayın organlarının ancak yargıç kararı ile toplatılabileceğini öngörmektedir.

C.Y.U.K.'nın 86. ve 90. maddeleri ise «zapt» işlemini düzenlemektedir. Zapt, bir soruşturmada kanıt olarak yararlı sayılabilecek veya soruşturma sonunda zoralmına karar verilebilecek eşya için yapılan hukuksal bir işlemdir. Bir hazırlik soruşturmasını yapmakta olan C. Savcısı aynı yargı çevresinde görevli Sulh Ceza Yargıcından zapt kararı ister. Yahut yargıçtan zapt kararı isteme ve yargıcın bu istek hakkında karar vermesiyle ilgili işlemlerin tamamlanmasına kadar geçecek süre, zapt amacının gerçekleştirilmesini olumsuz yönde etkileyecekse C. Savcısı yargıçtan karar almaksızın zaptı yapar ve bu işlemini üç gün içinde yargıcın onayına sunar. Yargıcın vereceği zapt kararına veya C. Savcısının işleminin onaylanmasına ilişkin karara, zapt ile ilgili kişilerin itiraz etme hakları vardır.

Zaptın kanıt olarak yararlı sayılabilecek veya yargılama sonunda zoralmına karar verilebilecek eşya için yapılması gerektiğini yukarıda belirtmiştik. Gazete veya derginin bir teki kanıt yönünden yeterli olabileceğine göre, toplatmayı C.Y.U.K.'nın 86. ve 90. maddelerinin düzenlediği bir tür zapt olarak yorumlayan Sayın Bakanın toplatma emirlerinin ilerde zoralmına karar verilebilme» gerekçesine dayandığı anlaşılmaktadır.

Biz gazete ve dergilerin toplatılması işlemlerinde CYUY'nın zapt ile ilgili 86. ve 90. maddelerinin uygulanamayacağı kanısındayız. Çünkü Anayasanın 22. maddesi, toplatılmanın ancak yargıç kararı ile olabileceğini öngörmüştür. Böylece acele hallerde C. Savcısının yargıçtan karar almaksızın zapt işlemini yapabilmesine olanak veren CYUY'nın 86. ve 90. maddelerinin gazete ve dergilerin toplatılması işlemlerinde uygulanması Anayasaya aykırıdır. Ancak bu konuda gerek Anayasaya ve gerekse Basın Kanununa açık kurallar konmadığı için CYUK'nun bu maddeleri uygulama düzeyine girmektedir.

CYUK'nun 8/3. maddesi gereğince yayın organları aleyhine açılacak kamu davalarında yayınlanma merkezi olan yer mahkemesi yetkilidir. Bu durumda kamu davasından önceki işlemlerle ilgili isteklerin ve bu meyanda toplatma isteğinin de ilerde yargılamayı yapacak ve gazetenin veya derginin zoralmına karar verebilecek yargı organına ve konumuz yönünden İstanbul Mahkemesine yapılması gerekir. İlde yapılacak yargılama sonunda zoralmına karar verilebileceği düşünülen gazete veya dergilerin toplatılması işleminde, bunların satılmakta olduğu bütün yerlerin mahkemelerinin yetkili olduğu yolunda yasal bir hüküm yoktur. Buna rağmen Türkiye'nin hemen hemen

her yerinde Adalet Bakanı'nın emirleri gereğince C. Savcılarının Sulh Ceza Yargıcından toplatma kararı istemekte ve genellikle isteğe uygun olarak verilen kararlar uyarınca gazete veya dergileri toplatılmaktadır. Bu yoldaki uygulamaya genel yetki kurallarına aykırıdır.

Toplatma kararının yargılamayı yapacak yetkili mahkemeye verilmesi, yargılanacak olan sorumlular için de bir güvence olacaktır. Böylece bu sorumlular toplatma kararına karşı yasal itiraz haklarını kolayca kullanabilme olanaklarını bulacaklardır. Bu sorumlulara Türkiye'deki bütün Sulh Ceza Mahkemeleri'nin aynı toplatma isteği ile ilgili kararlarını izlemek yükümlülüğünü yüklemek yasal olamaz ve böylece onların yasal itiraz hakları kısıtlanmış ve hattâ kaldırılmış olur. Anayasa'nın basın ve haber alma özgürlüğü ile ilgili hükümlerine aykırı bir durum ortaya çıkar.

Gecikmesi sakıncalı olan haller: CYUY'nun 90. maddesinin öngördüğü ve «tehirinde mazarrat umulan hallerde C. Savcılarının yapabilecekleri zapt işlemlerinin üç gün içinde yargıca tasdik ettirilmesi gerektiği» yolundaki kural da, toplatma istemlerinde bütün yerlerin mahkemelerinin yetkili olduğu anlamına gelemmez. Zira bu durumda yargı bir toplatma kararı vermemekte ve sadece aynı yargı çevresinde görevli, bir savcının işlemini incelemektedir ve bu inceleme görevi aynı yargı çevresi savcısının işlemi ile ilgili olduğu için genel yetki kurallarına aykırı değildir.

Aynı konu ile ilgili toplatma istemi hakkında Türkiye'deki bütün mahkemelerin aynı yolda karar veremeyecekleri de bir gerçektir. Bir yer mahkemesinin toplatma istemini reddetmesine karşılık başka bir yer mahkemesinin de toplatma kararı vermesi olağandır ve olmaktadır. Böylece aynı konu ile ilgili, fakat birbiri ile çelişen yüzlerce karar ortaya çıkmakta ve «mahkeme kararlarının adaleti, yasalara uygun ve güven verici olması gerektiği» kuralına aykırı ve güven sarsıcı bir durum yaratmaktadır.

İşin bir de yargıçların onurunu kırıcı yönü vardır. Örneğin A şehrinin yargıcı belirli bir gazetenin belirli bir sayısı ile ilgili toplatma istemini reddedecek ve ancak B şehrinin yargıcının aynı sayı için verdiği toplatma kararı A şehrinde infaz olunabilecektir. Böylece A şehrinin red kararı veren yargıcının kararının bukuksal bir değeri kalmayacak ve o yargıcın kişiliği ve yargıçlık onuru rencide edilecektir.

Şu halde sayın Adalet Bakanı, üyesi olduğu partinin prensiplerine veya kendi kişisel ölçülerine göre genel ahlaka aykırı yayın yapan gazete ve dergilerin yayınlanma merkezinin mahkemesinden toplatma kararı istetmeli ve verilecek toplatma kararının infazını, Türkiye'deki bütün yargı çevrelerinin savcılarına emretmelidir.

Sayın Bakanın böyle bir uygulama yolunu benimsemesi, Anayasa'nın «Basın Özgürlüğü» kuralına gölge düşürmeyecek ve toplatılmasını istediği gazete ve dergilerin sorumlularının yasal ve kişisel haklarına saygılı ve halkın yargı organlarına olan güvenini koruyucu bir davranış olacaktır.

Erol Arıca

31 Ekim

Yurt Dışına Çıkma Yasağı

İdarece, kendilerine pasaport verilmemesi yüzünden yurt dışına çıkma özgürlüğünden yararlanamayan yurttaşlarla ilgili haberler gazetelerde görülmeye devam ediyor. 1950 tarihli Pasaport Kanununun 22. maddesindeki «Memleketten ayrılmalarında siyasi emniyet bakımından mahzur bulunanlar» ibaresine dayandırılan bu işlemlerin 1961 Anayasasının ilkelerine uygunluğu, yıllardan beri tartışma ve eleştiri konusu olagelmıştır.

Ancak, Pasaport Kanununun 22. maddesine göre, yurt dışına çıkma özgürlüğünden yoksun bırakılanlar sadece «siyasi emniyet (!)» bakımından sakıncalı görülenler değildir. Bu ünlü madde, pasaport verilmeyecek yurttaşlar arasında «yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce men olunanlar»ı da saymaktadır. Bazı yurttaşlara «siyasi emniyet» nedenleriyle pasaport verilmemesinin haklı eleştirilere konu olmasına karşılık, mahkeme kararıyla yurt dışına çıkışları engellenmiş olanların durumu doğal görülmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesinin 1963 tarihli kararında da «siyasi emniyet»le ilgili hükmün Anayasaya uygun bulunmasına bazı üyeler karşı oy vermişler ama «mahkeme kararıyla yurt dışına çıkmanın engellenmesi» oybirliğiyle Anayasaya uygun bulunmuştur.

Kanımızca, Anayasa Mahkemesinin kararına ve hükümlerine doğal görülmesine karşın, bu konuda tartışılması gereken önemli bazı noktalar vardır. Pasaport Kanunu «yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce men olunanlar»a pasaport verilmeyeceğini belirtmekte ama, ceza davasında uygulanan temel usul kanunu C.M.U.K. na sanık için yurt dışına çıkma kararı alınmasına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durumda, sanıklar için yurt dışına çıkma yasağı konulması, uygulamadan doğmuş bir tedbir olarak görülmektedir. Bu yüzden de, bu konuda karar verebilme hallerinin kanunlarca gösterildiğini söylemek, yerinde değildir. (Hukuk davalarında uygulanan usul kanunu H.U.M.K.'nin, konuyla ilgili hükmü 97. maddedir. Bu madde de yurt dışına çıkma yasağı değil, ikametgâhını yurt dışına nakleden davacının teminat göstermesini düzenlemektedir.)

Anayasa Mahkemesi, bu tedbiri Anayasa'ya uygun bulurken şu gerekçeyle dayanmıştır: «Mahkeme kararıyla yurt dışına çıkmaları men olunanlara pasaport veya vizesi verilmesinde Anayasa'ya aykırılık değil, tersine, tam bir uygunluk vardır. Zira, Anayasasının 132. maddesi gereğince idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır.»

İdarenin mahkemelerin kararlarına uymak durumunda bulunması bakımından, Anayasa Mahkemesinin gerekçesi kuşkusuz yerindedir. İdare'nin mahkeme kararlarına uymakta kusur etmesi, bu kararları savsaklama yoluna gitmesi, hukuk devleti ilkesini yaralayan çok ağır bir davranıştır.

Ancak kanımıza göre mahkemeye yurt dışına çıkışın engellenmesinde konunun başta bir açıdan ele alınması gereklidir: Anayasa ile tanınmış bir özgürlük, sırf mahkeme içtihatlarıyla geliştirilmiş bir «usul tedbir»i yoluyla, geçici bile olsa kaldırılabilir mi? Böyle bir kısıtlama özgürlüklerin kısıtlanması konusunda Anayasamızın benimsediği sisteme ne ölçüde uygun düşmektedir?

Yurt dışına çıkma yasağı kararı alınmasının belirli bir yasal dayanağı olduğunu söylemek kolay değildir. Çünkü Pasaport Kanununun 22. maddesindeki «yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce men olunanlar» ibaresi, bu tedbirin içeriği ya da bu tedbirin alınabile-

ceği durum ve koşullar bakımından hiç bir açıklık taşımamaktadır.

Anayasamızın 18. maddesi yurt dışına çıkma özgürlüğünün kanunla düzenleneceğini belirtmekte, bu konuda kısıtlamalar koyma bakımından kanun koyucuya bir takdir yetkisi tanımaktadır. Ancak, kanun koyucunun bu takdir yetkisini kullanırken, bir takım ölçü ve koşulları açıkça belirtmesi gerekir. Takdir yetkisi ne kadar geniş olursa olsun, kanunla belirtilmiş hiç bir ölçü, koşul ve amaca bağlı olmayacak kadar geniş değildir. Başka bir deyişle, kanun koyucu kendisine Anayasanın tanıdığı düzenleme (sınırlama) yetkisini, bir takım ölçülerini kanun metninde açıkça göstererek kullanmak durumundadır. Kanun koyucuya takdir yetkisi tanınmış olmasıyla, onun (kanunda ölçü göstermiyerek) kullanmadığı bu yetkinin mahkemeye kullanılması ayrı şeylerdir.

Kanımızca, belirli bir kişinin Anayasal özgürlüğüne konulmuş bir kısıtlama olan «yurt dışına çıkma yasağı» içeriğini belli eden bir kanun hükmüne dayanmadığı sürece, mahkeme kararıyla alınmış olsa bile yerinde görülmemelidir.

Bu konudaki görüşümüzü daha iyi açıklayabilmek için, belirli bir sanık hakkında alınan tutuklama kararıyla, «yurt dışına çıkmasının men olunması» kararını karşılaştıralım. «Tutuklama» tedbirlerinin Anayasaya uygunluğundan şüphe etmememizi sağlayan şey, sadece, bu tedbirin hakim kararıyla alınabilmesinden ibaret midir? Buna ek olarak, tutuklanma kararının alınabileceği durum ve koşulların Anayasa ve kanunla ayrıntılı biçimde belirlenmiş olması da şüphesiz önemlidir. Yoksa, hakim kararına da dayansa, tutuklama «keyfi» olarak uygulanan bir tedbir olmaktan kurtulamazdı.

Aynı mantığı «yurt dışına çıkarmama» kararına uyguladığımızda, alanacağı durum ve koşullar bir kanun hükmüyle belirlenmediği sürece, mahkemeye de alınmış olsa bu tedbirin «keyfi» olmaktan öteye gidemeyeceği sonucuna varmamız gerekir.

Pasaport Kanununun M. 22'deki «yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce men olunanlar» ibaresi, hiç bir ölçü göstermediğinden dolayı, belirli bir sanık hakkında bu tedbirin alınması için yeterli bir kanuni dayanak sayılamaz.

Günümüzde yürürlükte bulunan mevzuat bakımından vardığımız sonuç, bir sanığın yurt dışına çıkmasına mahkeme kararıyla engel olunması için başvurulacak tek usulün «tutuklama» olmasıdır. Hakkında tutuklama için yeterli kanıt (delil) bulunmayan bir sanık için günümüzde yürürlükte bulunan mevzuat bakımından mahkemeye yurt dışına çıkma yasağı konulması, kanımızca, hukuka uygun sayılmamak gerekir.

Bazı özel durumlarda, sanığın tutuklanması ihtiyacı duyulmadığı halde, yurt dışına çıkmasının önlenmesi, ceza muhakemesi bakımından zorunlu görülebilir. Fakat, bu zorunlu hallerin neler olduğu ve hangi usullerle sanığın yurt dışına çıkmasının önlenmesi konusunda günümüz hukukunda bir boşluk vardır. Bu boşluk da, içtihat yoluyla mahkemelerce değil, kanun koyucu tarafından doldurulmalıdır.

Ancak böyle bir kanun yapıldıktan sonra ve bu kanunun getireceği ölçüler bakımından bir Anayasaya uygunluk, aykırılık tartışması mümkün olacaktır.

Doç. Dr. Rona Aybay

24 Ekim

"Müstehcen,, Yayınlar

TCK'nun 426. maddesine alınmış bulunan «müstehcen ve hayasızca nitelikli yayınları satmak, dağıtmak ve onların genel dağıtıcı adına ticaretini kolaylaştırmak» suçunun izlenmesi, uygulama alanına getirilmesi de, Basın Yasası'nın 16., CMUK'nun yetkiye ilişkin 8/8 ve TCK'nun 327/1 ile 428. maddelerine göre yapılacak soruşturmalar hususu da yeni değildir. Ne var ki, son günlerde sayın Adalet Bakanı Şevket KAZAN'ın titizlik gösterişi ve ceza yöntemi yasasının 148/3. maddesine dayanarak başlangıçta C. Savcılarına «dava açma buyruğu» verişii ile konu, zaman zaman olduğu gibi, yine güncellik kazanmıştır.

Daha önce de değindiğimiz («Cumhuriyet Savcıları ve Teminat Sorunu», Cumhuriyet-22 Ocak 1970) CMUK'nun 148. maddesinin eleştirisi ve Adalet Bakanı buyruklarının her olay, her suç evrakı için ayrı ayrı, yazılı olması gerekliliği bir yana, biz bu yazımızda «müstehcen yayınlar» ve bazı uygulamalar - uyumsuzluklar bölümüne kısaca değineceğiz.

Önce şu soruyu soralım:

Sözlüklerin ve birazıyla de TCK'nun 426. maddesinin (ki, bu madde, 12 eylül 1923 günlü Cenevre Anlaşması'nın 1926 yılında kabulünden sonra düzenlenmiştir..) de belirttiği gibi «müstehcen»lik, açık - saçıklıktır, edep dışılığıdır, nesnel çoğunluk ve genel ahlak bakımından kimsenin hoşuna gitmemek, iletiletilmiş, geliştirilmiş, eğitilmiş ve çağdaş uygarlık düzeylerine ulaştırılmış halk beğenisine uymamaktır, erdemsizliktir. Ve hayasızlıkla, yani utanmazlıkla, yüzsüzlükle, şehveti ticari amaç içinde kırkırtmakla (tahrikle) bir arada düşünülmüştür. Müstehcenlikte, incitcilik (rencide edicilik), çirkinlik vardır.

Bir sözün, bir yazının, bir yapının müstehcen olabilmesi için yukarıda sayılan öğelerin tümünü taşıması gerekir. Şu kişiye, şu topluluğa, şu kuruluşa ve şu düşünce ya da inanç bakımından ahlaka aykırı, ananeye ters, alışılmışın ve ar'ın, hayatın dışında görülmüş, öyle sayılmış olmak, hukuka yansımışlığın çağdaşlığı ve geçerliliği, yani nükukun gerçekleri bir yana, bugünkü yasalарımız yönünden de «müstehcen»lik için yetmez. Yasalar uygulanırken, gerekçeleri ve en son yorumları da gözden görülmeden uzak tutmamak zorunluluğunu hep düşünmeliyiz.

Yayınlar için konulmuş 426. maddeye karşılık, canlılar için uygulanan 576. maddede de buna benzer olarak «halkın edep ve nezahetine tecavüz» den söz edilir.

Tüm bu deyimler ve anlayışlar, biraz da öznel, geleceksel ve geçici akımlı durumlar içinde soyut kalabilmektedir. Birincisinde genele sunulmuş, ikincisinde açıkta görüldüğü şart koşulsa da amaç (kasıt), erek (gaye) önemlidir. Ayrıca, yerine, zamanına, olayına göre uyumlu, uyumsuz olmuş durumlar da önemlidir. Hatta okuyanın, görenin yaşı, kişiliği rol oynayabilir aynı konuda. Ve yorumların, kanıların, üsüllere, bölgelere, çevrelere, kişilere ve zamana göre değişkenliği yokumsamaz.

Geniş sezgisıyla, olabildiğince eğitim - öğretimiyle, gerçekçiliğiyle, beklemesini bilisiyle ve arasına politik - dinsel bağnazlıklara (taassuplara) itilmemişse geniş görüş ile aslında halkımız, kendine güven, kendini savun-

ma gücü içindedir. Halk, hukuka karşı içtenliğini ve saygısını kendiliğinden kor ortaya Onu tutucu (muhatazakar) ve çocuksu sayarak, onu tam anlamıyla şaşırtıyor, utandırıyor, kızdırıyorsa; çareler getirecek yerde duygusallıklara ve biçimsele yöneliyorsa «suçlu» da, «kutsal» da o değildir.

Yapılardan olsun, kişilerden gelsin, elbette ki «piyasa» döküntülerini, bilim ve sanat adına da, insanlık ve uygarlık adına da savunamayız. «Basına baskı» niteliğinde olmaksızın, o tür yayın ve görüşler üzerinde duruluyorsa, bu bir kendine çekidüzen verme, ana sorunlar üzerine eğilme dileğine de bağlanabilir. O tür yayın ve görüşler, paraca sömürmenin büyük araçları durumuna girdiği gibi, eğitimsizlik ve durallığı da yaygın etkileyicisi olurlar. Gerçekler ve gelişimler önlenir, hatra sınırlı süpürülür böylece. Onlar, uyutucu ve uyuşturucu oldukları için, kemiren alışkanlıklar ve benzemeler ortamında, toplumsal, sosyal uyanışları, atılımları, katkıları engellerler. Onlarla hiç bir ekonomik, politik, kültürel hizmet, hiç bir halk gereksinmesi (ihtiyacı) sağlanamaz. Bir bakıma, tirsat eşitliklerinin ve gerçek özgürlüklerin bile sömürücüsü olurlar; kavram ve giderek yaşama kargaşası (anarşisi) yaratırlar. Özellikle de henüz ergin olmayanlar ve gençler üzerinde. bozucu, yıkıma uğratici, tembelle, bencil ve rahatsız düşkünlüğü etki yaparlar. Böylelikle, «kadınların, küçüklerin ve gençlerin özellikle korunacağını» yazan Anayasa'nın 43. maddesindeki yargı da, «küçükleri» sakıncalı yayınlardan korumaya çalışan 1117 sayılı Yasanın Kurul kararları ve işlerliği de anlamını yitirir. (Bu son yasanın 6. madesi, «fikri, içtimai, ilmi ve bedii» değeri taşıyan yapıtları, yasanın ve yasakların dışında bırakmıştır..)

İşte bunları, gerçek bilimle, gerçek sanatla, gerçek yaşama ve düşünme özgürlükleri ile, bir de «özel yaşamının korunması» ile karıştırmamak gerekir. Güzel giyimler ve özel görünüşler, nice «çıplak» olsalar bile, «müstehcen»likle, «halkın edep ve nezahetine tecavüz» ile bir tutulmamalıdır. Yıllar önce neydi, şimdi neler var? Ülkelerin ve sanayi gelişimlerinin etkisi için kaçınılmazdır? Evet, «zaman», sürekli olarak ve bilinçle, sağlam deneylerle gözden geçirmeli, çok yönlü karşılaştırmalar yaparak konu için, sonuç için sakıncasız ve yararlı örneklerle varmalıyız.

Bilimde, sanatta, geçici ve güncel olan değil, sürekli ve genel olan geçerlidir. Ve ancak böyleyse gerçek bilim, gerçek sanat vardır. O zaman onların özlüklerinde ciddi ve nesnel, ulusal ve evrensel sanılar (vasıflar) aranır, görülür. Yapıtların türleri ve biçimleri de aslında o öğelerden doğar. Bir yaratıdır, bir buluştur; değer ve önemce. İnsan'a yönelmiş bir sonuç, bir amaçtır artık onlar. Bu nedenle de dar açılar ve sıradan bakışlarla onlar çoğunlukla anlaşılmaz, hatta sık sık yanlış yorumlanır ya da yorumlatılırlar. Temel hak ve özgürlükler içinde ele alınması doğru olan bu çalışmalarda «yasaklılık» gibi, «müstehcenlik» aramak da yanlıştır. Bu durum, çağdaş gelişimleri, uygarlık düzeylerini, demokratik uyumları hem unutturur, hem de durdururlar. Sanat ve kültür yapıtlarının, günlük ya da benzeri eğlence yayınlarının karşısında olarak, amaçla, sonuçla varını ve da öğretici gücüyle ve tümüyle ele alınması gerekliliği işi bilinir.

Toplatılan, soruşturması yapılan bazı dergi ve gazetelerin, bilim, sanat, edebiyat ve kültürle, öğretiyle ilgisi yoktur. Olsa olsa, halkın günlük eğlence ve beğenisini yüzeysel bir biçimde doyurma niteliği ve amacı taşıyabilir. «Müstehcenlikleri ise, salt özel eller ve yerlerde bulundurulmasıyla önlenabilir.

Öte yandan, hangi tür olursa olsun, yayınları kitapçı, satıcı tezgâh ve vitrinlerinde önceden serbest kılarak görüldükten, satınaldıktan, hatta «teşekkür» ettikten sonra «bu suçtur, cürümdür, ihanettir, örgüttür..» diyerek yılarca ya da aylarca hapsedmek (zamanla sayılarının çoğalabileceğini de düşünelim..) fırsat kollayıcılar eliyle «gafil avlama» anlamına da gelebilir.

Özellikle satıcılar, TCK'nun 426'ncı maddesine göre kolay cezalandırılmıyacaklardır. Çünkü eyleme, «bilerek» girişmeleri şarttır. Daha önce aynı türde «toplama»lar, tutmalar, soruşturmalar yapılmış olsa bile, her gün, her yayını müstehcenlik açısından incelemelerine, hatta geçim uğraşısı içinde görmelerine olanak yoktur. Onlara, yazışmaları izleme zorunluluğunu yüklemek, «sansür» varmış gibi satma, dağıtma korkusunu vermek, bilirkişilik, bilgichik yorgunluğunu eklemek, bir tür işkence sayılabileceği düşüncesini de doğurur, haksızlıkla kazançlarını da azaltır, engeller.

Yasalarda belki bir boşluk vardır. Ama her türlü kısıtlı, salt biçimsel uygulama, kesin ve haklı sonuç

getirmeyeceği, basın-yayın özgürlüğünü bozacağı için yarıdan çok, zarar doğurur.

«Acele» durumlar ve ilk incelemelerle dava açma zoruunda kalınmışsa, Yargıtay görüşlerine de uygun olarak «müstehcen»liğin, Güzel Sanatlar Akademisi'nden ve kamımızca çağdaş bilim, sanat adamlarından seçilecek «bilirkişiler» yardımıyla ortalama bir karara vardırılması gerekir. Yine de en iyi bilirkişi, halkı, insanı her yönüyle tanıyan, geniş kültür ve ileri görüşlere ulaşmış olan uygulayıcının, yani savcının, yargıcın kendisidir. Eşitliği bozucu o uygulama değişiklikleri, ancak böyle bir ciddi araştırma ve sorumlulukla önlenabilir. Yargıç da, Savcı da «delil»leri ancak mahkemede «takdir» eder.

Ayrıca, «toplama»ların Anayasa'ya uygun olması için yayın ve çıkış merkezleri yetkisi iyi kullanılmalı: kamımızca, o da «müsadere» anlamında toplatıp yoketme (imha) değil, «tedbir» anlamında güven (emniyet) altına alma (CMUK, 86) ve tutma (zabıt) (CMUK, 90) istemine uygun mahkeme kararı varsa yayınlanmış olanın bir örnek sayısı alakonulmalıdır. TCK'nun 427/2 maddesine göre yayının zorunluluğuna ve tümünün toplanılıp yokedilmesine, ancak hapis ve para cezasıyla birlikte hükmedilebilir. Örnek sayı için «koğuşturma gideri»nden harcama ve «yok edilme» için «kesinleşme» şarttır.

İsmet Kemal Karadayı

26 Haziran

Olacak Şey Değil

Bir komisyon kurulmuş. Görevi, «Medeni Kanunun öncelikle değişiklik yapılması gereken hükümlerinin çerçevesini tayin» etmek.

Medeni Kanun değişecek demek ki! Anlaşılan, buna zorunluluk duyuluyor. Zorunluğu duyan, Adalet Bakanlığı. İki öneride bulunmuş: Siyasal sorunlu diyor ki, «Bakanlığımız özellikle evlenme merasimlerini kolaylaştırıcı ve boşanma hükümlerini yeniden gözden geçirmeyi öngören teklifini yapmıştır.»

«Öncelikle», «özellikle», «yapılması gereken», «değişiklik»lerin amacı da şu: «... aile müessesesinin hukuki varlığını güçlendirmek». Ne anlarsınız bundan? Belki kendi kendisine dersiniz ki: Ailenin hukuksal varlığı tehlikededir. Yasal çarelerle ailenin hukuksal yapısı sağlamlaştırılacak. İlk akla gelen de aileyi hukuksal varlığında neyin veya nelerin tehdit etmekte olduğunu bilmektir. Bu âfetlerden söz edilmemiş. Ancak, yapılmak istenen şeye bakarak bunları kestirebilirsiniz.

Siyasal sorunlu açıklanmış: «Evlenme merasimlerini kolaylaştıran tekliflerimiz, özellikle Anadolu'da küçük yaşta imam nikâhı ile yapılan evlenmelerin bundan böyle sağlanan imkânlarla daha kolay biçimde hukuki varlığa sahip olmasını mümkün kılacaktır.»

Tehlike anlaşılıyor. İmam nikâhını Medeni Kanunla caiz görecektir olursak, bu nikâh yasaya aykırı olmaktan çıkar ve ailenin hukuksal yapısı güçlenir, deniyor. Siyasal sorunlu, imam nikâhını kurumsallaştıracak. Türk Medeni Kanununa bunun için kurallar koyduracak. «Layık bir Hukuk Devleti» olan «Türkiye Cumhuriyeti»nde çiftler, bir

din adamının aracılığı ile yasa önünde evlenmiş sayılacaklar. Medeni yaşamımızı din santayacak.

Önce, her halde anlamlı istatistik bilgi olmalı; sayılara göre imam nikâhı ile yapılmış evlenme o kadar çok ki, bunları geçerli evlenme saymakta sosyal yarar görül-müş, diye düşünmüştüm. Yetkili ağzın dediklerini okuyunca baktım ki, iş bambaşka. Bakınız, yetkili ne diyor: «Örneğin, Medeni Kanunun 88. maddesinde belirtilen hakim iznine bağlı olan 14 yaşındaki kız ile 15 yaşındaki erkeğin evlenmesi hakim iznine bağlı olmaktan çıkarılacaktır.»

Siyasal sorunlu, kanun hükmünü, maddesinin numarasını gösterebilecek kadar iyi biliyor. Elbet, Anayasayı da biliyor sayılması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 153. madesi hükmünü de bildiğine kuşku yok. Kendisi gibi, bütün siyaset adamlarının, hele yasa koyucuların, her şeyden önce ve çok iyi bilmeleri gereken, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temelinde «Layiklik ilkesi»nin yattığı ve «Devrim Kanunları»nın bu ilkeyi korumak için çıkarılmış olduğudur. Bundan gaflet, gaflet sahibini felâkete götürür.

Adalet Bakanlığı, değiştirilmesi Anayasa ile yasaklanmış bir Devrim Kanununu Anayasa'ya aykırı olarak değiştirmeye kalkışmış. Hem de bu girişime bir Komisyonu aracı kılarak.

Bakınız, bu komisyonu nasıl kurmuş? Başkanı bakan. Onbeş üyesi var. Tüm hukukçu. Aralarında üç «de» yargıç. Biri, Yargıtay ikinci başkanlarından; öteki, daire üyesi; üçüncüsü Yüksek Hakimler Kurulundan. Hemen söyleyeyim: Yargıç, yürütme organına bağlı bir kimsenin başkanlığında çalıştırılmaz. Sıfatı böyle bir şeye elver-

mez. Tarafsızlığı gölgelenir... Kaldı ki, burada da Anayasa'ya uymayan bir iş yapılmış. Anayasanın 134. maddesinin son fıkrasına göre, «Hâkimler, kanunda belirtilenlerden başka, genel ve özel hiçbir görev alamazlar.» Bunun gibi, Yüksek Hâkimler Kurulu üyeleri de, yine Anayasa'nın 143. maddesinin 3. fıkrası uyarınca «görevleri süresince başka bir iş ve görev alamazlar». Hâkimler Kanununda komisyon çalışmaları için ayrı bir hükmün yer almış olup olmadığını hatırlamıyorum. Ama, hukuksal mantık gereğince böyle bir hüküm bulunmaması icabeder. Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerine ilişkin Anayasa kuralı ise, özel kanunla ayrı hüküm getirilmesine izin vermeyen açıklıkta kesin bir hükümdür.

Bakanlık, Medeni Kanunun aile ile ilgili hükümlerinin değiştirilmesini salt teknik bir konu gibi görmüş. Tasarlanan değişiklikle ondört yaşındaki çocuk, devletin adaleti söyleyen organına danışılmadan, ulus adına bir karar verilmeden aile kurabilecek. Aile kurma bir sorumluluk işidir. Ondört, onbeş yaşında bu bilinç henüz yoktur. Onun için, kural olarak, medeni «rüş» dediğimiz erkinlik aranır. Evlenme, bir «bölüş» işi, üreyebilme yeteğinin fizyolojik yönden olabilirlik kazanması işi değildir. Bir yandan çıplaktan korkacaksınız. Öte yandan, ırza geçmeyi yasal bahaneyle gizleyeceksiniz. Mahnızı sizin yerinize satmasını istediğiniz kimseyi vekil kılarken 18 yaşını bitirmiş ve medeni haklarınızı kullanma yeterliğine sahip olduğunuzu kanıtlamanız istenirken, geleceğinizi ipotek altına sokma kararı vermeniz için ondört yaşında olmanız yeterli görülecek. Ve, evet, ve... bununla «aile müessesesi güçlendirilecek.»

Siyasal sorumlunun itikadınca evlenme yaşı bir evlenme güçlüğüdür. Bu yaş küçültülürse evlenme kolaylaşır. Nesi kolaylaşır bilemem. Bildiğim odur ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin erişmeyi amaç bildiği çağdaş uygarlık düzeyindeki ülkelerde 14, ya da 15 yaşındaki çocuğa, değil içki, sigara bile satmak cezayı gerektirir. Çünkü, bu ülkelerde insan hakkına saygı vardır. Evlenme, insan haklarının korunmasını en titiz ölçüde ele almayı gerektiren çok büyük önemde bir konudur. İnsan haklarına dayanan layık devlete çocuğu yasal bir kılık değiştirme arkasında insanlık dışı başıboşluğa terkedemezsiniz. Buna, ne insan, ne çocuk, ne de kadın hakları yönlerinden mazeret uyduramazsınız. Devletin görevi, çocuğu resmileştirilmiş behimeyete kurban etmek değil, harcamamak ve korumaktır. Âlem bizim neye kalkıştığımızı duysa şaşakalır. Türkiye, itibarını yitirir.

Burada, sorun, devletin güvencesi altındaki aileyi «evcilik oyunu» haline dönüştürmemektir. Ama, öyle görünüyorki, siyasal sorumlunun kafasında başka bir hayal yeşermektedir: «Medeni Kanunun bir bütün olarak ele alınmasını ve hazırlanacak tasarının Meclis'e sevk edilmesini istiyorum...» Medeni düzenimizin kökten, toptan, tüm

den değişmesini istiyor. Bu arzuya özlem duyan kişi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Adalet Bakanı'dır. İstedığı, Medeni Kanunun getirdiği zihniyeti, yok olmasıdır. Güvendiği de, Parlamento'dur. «Medeni Kanun gibi bir temel kanun, çoğunluğu fikri birlik içinde bulunan bir Meclis tarafından ele alınabilir.» Parlamento çoğunluğu «Türk Kanun-u Medenisi»ni bütünü ile ve kendi zihniyetinin dayandığı «dikri birlik» ile değiştirme, onun yerine ilkel bir medeni yaşam düzeni getirip yerleştirme kararında, ve hatta eğiliminde ise, devlet, iflasa gidiyor demektir.

Devletin anayasal düzenini saymamayı alışkanlık haline getirmeyelim. İrâp nikâhının kanunla meşrû kılması Atatürkçü bir reformun yapılması, ya da bir devrim kanununun uygulanması olacaksa, dava yok. Ama, girişim büsbütün başkadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin «inkılâp» sembolü olan «Medeni Kanun» topyekûn değiştirilmek istenmede. Çocuk kandırır gibi bir de «ailenin güçlendirilmesi» amacından dem vurulmada.

Yıllardır acısı içimizden çıkmayan Atatürkçülükten ayrılmaların onulmaz elemi kırk yılın başında Kıbrıs bunalımı vesilesiyle hükümetin Atatürkçüleşivermesi ile silinmişken, aynı hükümet içinden böylesine fâsolu nota, bütün ahengi berbat ediyor. Atatürkçü reformu, Atatürkçü olan yapabilir. Olmayacak işe kalkışmamalı. Atatürkçüler artık tetiktedir. Hiç kimse geçici olarak taşıdığı sıfata sığınıp büyük lâf etmesin.

Anayasa'yı sistemli olarak yıpratma kampanyasını resmi sorumlu ağızlar yönetiyor. Hükümetteki adam, kişisel duygusunu, taşıdığı sıfata açıklatıyor. Çorum'daki söylevde 55 yeni İmam - Hatip Okulu'ndan başka gelecek seçimlerden sonra 555 İmam - Hatip Okulu daha açılacağını söylemek devrim kanunlarını uygulamak olmaz, devrimi dinamitlemek olur. Bir «karşı - Anayasa» yaratma yolu ile Anayasa'yı öldürmek istiyorlar. Anayasa'nın korumayı bir varolma davası saydığı devrim kanunlarıyla emrolunanların, yasaklananların tersini yapıyoruz. Şapka giyilmesine ilişkin kanuna aykırı davranış. Türk Milletinden kopmaktır. Çünkü, Türk milleti, şapka giyen bir insanlar topluluğudur. Osmanlı döneminden kalma lâkap ve unvanları kullanma, geriye dönüştür. 2396 sayılı kanunun izin vermediği kılıkta dolaşmak, irticadır. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı öğretim yeri açılmaması anayasal bir zorunluluk iken, tapınaklarda bile Arapça Kur'an öğretimi yapılmakta, hani de Hazinesinden maaş alan din adamı marifetiyle yapılmaktadır.

Anayasa ile alay edersek, vatandaşlığa layık olmaktan çıkarız. Gözümüzü açalım!.. Bu güzelim memleketi ve tertemiz insanlarını yalnız ve yalnız hakkı olan daha ileri, daha uygar bir geleceğe götürmek badevindedir.

Bülent Nuri Esen

10 Ağustos

Değişikliğin Geçersizliği

Anayasa Mahkememizin Başkanı Sayın Muhiittin Taylan'ın 27 Mayıs Anayasa ve özgürlük bayramındaki demeci pek önemli bir konunun, kamuoyuna yansıtılmasını gerekli kıldı. Sayın Başkanın demecinde şu satırlar yer almaktadır:

«Bir önemli konu da, Anayasada değişiklik yapan yaların Anayasaya uygunluk denetimine bağlı tutulup tu-

tulamayacağıdır. Anayasada yapılan değişiklikten önceki metinler bu yetkinin kullanılmasına elverişli olduğu ve Anayasa Mahkemesi, de kendisini yetkin saydığı için sorun hem Anayasa kuralları hem de Anayasa Mahkemesi kararları açısından çözülmüş bulunuyordu. 12 Mart Muhtırasından sonraki dönemde, Anayasa'da yapılan değişikliklerden biri de Anayasa kurallarını değiştiren yasa kuralları-

nın Anayasa'ya uygunluğunun biçim yönünden denetlenebileceği belirtmek, özünün Anayasa'ya aykırılığı dolayısıyla iptal edilemeyeceği söylenmek istenmiştir.

Aslında ne muhtıradan önce başlayan bunalımın, 1961 Anayasası'ndan doğduğu, ne de Anayasa değişiklikleri ile huzurun gerçekleştiği ileri sürülebilir.

Bugün içinde bulunduğumuz sıkıntıların yargı organlarının çalışmalarından, ya da kararlarından değil başka yanlardan ve kaynaklardan geldiğini söylemek yanlış olmaz. Sanırım. O halde hukuk devleti kavramının bir gereği olduğunu gözönünde tutarak yargı yetkisini sınırlayan kuralları Anayasa'dan çıkarmalıyız.»

Sayın Başkan son «Anayasa değişikliği»nden şikâyetçidir. Bu konu bir başka açıdan da incelenebilir. Acaba, «Anayasada değişiklik» diye isimlendirilen hükümler geçerli midir? Bu soru, özellikle, sonuçları bakımından, önemlidir. Eğer bunlar geçerli değilse, onlara dayanan kuruluşlar (örneğin güvenlik mahkemeleri) Anayasal temelden yoksun kalacaktır.

Bu soruyu cevaplandırmak için bir ayırımı berrakça çözmek gerekecektir: «Anayasa'da değişiklik» ile «Anayasa'nın kaldırılması» aynı kavramlar değildir. Böyle olunca Anayasa'nın değiştirilmesi görünümü altında Anayasa'yı kaldırıp, yerine bir yenisini getirmek geçerli bir yasama tasarrufu olamayacaktır.

Değişikliğin ölçüsünü yürürlükteki Anayasanın bütünü değil, birkaç maddesinin değiştirilmiş olması şeklinde anlayamayız. Bazen, bir tek kelimenin değiştirilmesi; dahi, değişiklik olmaktan çıkar ve Anayasayı kısmen veya tümüyle kaldırmak anlamına gelir. Örneğin, «Cumhuriyet» kelimesini Anayasadan çıkaralım. Anayasa değişmiş değil, kaldırılmış olur. Özellikle «Cumhuriyetin nitelikleri» Anayasada saptanmıştır. Bunlarla bağdaşamayan değişiklikler Anayasayı kaldırmaktır. «Hukuk Devleti» bu nitelikler arasındadır.

Anayasamız, değişikliğin nasıl yapılacağını 155. maddesinde göstermiştir. Fakat Anayasanın kaldırılmasına veya kaldırma anlamına gelen «değişiklik»lerin (!) nasıl yapılacağına ilişkin bir hüküm yoktur. Olamaz da. Bir Anayasa koyucusunun, kendinden sonra gelecekleri, usul açısından bile, bağlaması düşünülemez. Anayasamızın 157. maddesi şu kuralı koymuştur:

«Bu Anayasa halk oyuyla sunulup kabul edilince Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasası olur.» O halde çeşitli anlayışlarla, çeşitli partilerin görüşleri ile giderek özünü yitiren bir Anayasa «Halk oyunun kabul ettiği» Anayasadan olmaktan çıkar, Yüksek Seçim Kurulunun 263 sayılı kararının uyarınca «Anayasanın halkoyuna sunulmasının kesin sonuçlarına ilişkin karara» göre 10.282.561 geçerli oya dayanan Anayasanın hangi anlamda kabul edildiği, «evet» diyenlerin ne anlama geldiği açıkça belirdir. «Hayır» diyenlerin isteklerini «değişiklik» biçiminde yerine getirmenin ne derecede «meşru» olduğu düşünülecek bir konudur.

27 Mayısçılar «Şovalye ahlakına» (İnönü'nün deyiimidir) sahip kişilerdi. Anayasayı hazırladılar, «Halkoyuna» sundular, sözlerini tuttular. Halkoyunun «Baskı» altında tutulduğuna ilişkin hiç bir iddia yoktur. Sonraki oyunlar «griktin politikasıdır».

Anayasa elbette değiştirilebilir. Yeni ihtiyaçlara uydu-rulur, fakat «Anayasadaki değişiklik», herhangi bir kanunun değişikliği şeklinde anlaşılamaz.

İki tür değişiklik arasındaki fark sadece «nisap» da değildir. Anayasalar sadece ilerletici değişikliklerle hayatı-yetlerini sürdürürler, gerileyen değişikliklerle Anayasanın tanınmaz hale getirilmesi olanaklı yoktur.

Anayasa Mahkemesi Başkanı demecinde bir şeyleri

açıklamak ihtiyacını duymuş, görevinin elverdiği oranda tarihi sorumluluklara işaret buyurmuştu. Başkan, şunu demek istiyor: Bazı anarşist ve kökeni bilinmesi gereken hareketleri bahane ederek Türk Anayasa hukukunun yolunu politik yatırım veya tercihte kullananlar «işin esasını biliyorlardı», ama faydalanmak yolunu tercih ettiler.

Bizce sonuç şudur: Yargı organlarının denetim ve yetkilerini daraltan, özellikle Anayasa Mahkemesinin Anayasal yetkisini pek önemli bir alanda kaldıran, Üniversite özerkliğini tahrip eden, hakların özüne dokunulmazlık kuralını yok eden hükümlerin Anayasada değişiklik usulü ile getirilmesi hem biçim (usul) yönünden, hem de esastan sakattır. Bu değişiklikler geçerli değildir.

Güncel ve önemli bir başka konuya geçiyorum:

Zaman zaman cezaevlerinde hükümlülere dayak atıldığı iddialarına rastlanmaktadır. Bu iddialardan bazılarının, inandırıcı kanıtlara dayandığı görülmektedir. Sadece idari şikâyet yolu ile böylesine davranışların önlenemeyeceğini sanmıyoruz. Oysa bunların önlenmesi devletin görevidir. Anayasasında «işkence» yasagını kabul ve ilân etmiş, Birleşmiş Milletlerce hazırlanan «hükümlülere yapılacak asgari insani muamelelerin esasları» anlaşmasını imzalamış bulunan bir devlette işkence iddialarına ilgisizlik, itibar kırıcı sonuçlar doğurabilir. Kaldı ki genel ve askeri cezaevleri tüzüklerinin Birleşmiş Milletlerce kabul edilen esaslara aykırı hükümlerinin şimdiye kadar niçin değiştirilmediği de ayrı ve düşündürücü bir konudur.

Cezaevlerinde işkence iddialarını, sorumlular hakkındaki idari şikâyet yolu ile önlemeğe, özellikle bu şikâyetlerin sonucu idari takdir ve kararın inandırıcı olmasına imkân yoktur.

Tek ve tutarlı çareyi «İnfaz Hâkimliği»nin kurulmasında görmekteyiz. Mahkemenin verdiği karar kesinleştikten sonra hükümlünün hâkim himayesinden yoksun kalması, infazının yönetimine teslim, daha doğru deyimle «terk» edilmesi yolunda geleneksel tutum haklı sayılamaz. Hiç kimse her şeyi ile hükümlü değildir. İnfazın «Hukuk sonrası dönem» sayılması «Hukuk Devleti» kavramı ile bağdaşmaz. İnfazcı, hükümlüye daima bir yönetici gibi görünür. Bazen cezaevlerimizde «isyan»lara rastlanır. Bunun nedenleri çeşitlidir. Fakat hükümlünün, haksız görüldüğü idari bir işlemi önüne götüreceği bir hâkim mevcut ise pek çok üzücü olay kendiliğinden önlenir. Bir cezayı insanca çektirmek titizliği kolay bir görev değildir. «Ceza Adaletinin İnsanileştirilmesi» infazda düğümlenir. Mükemmel bir adalet sistemini, kötü infaz bir anda yokedebilir. İnfazın bir hâkim gözetimi altında sürüp sona ermesi adaletle, daha ötesinde, insanlığa güveni, özgürlüğü kaldırılmaş olan hükümlünün yine de insan kalmak çabasında umudunu yitirmemesini sağlar.

Memleketimiz cezaevlerinde «ceza çektirme eşitliği» yoktur. Örneğin kimi cezaevinde altı aylık bir ceza, kimi cezaevinde altı yıllık cezadan daha ağır geçer. Bu halimizle Birleşmiş Milletlerin «asgari insani muamele» ilkesini yerine getirdiğimizi nasıl iddia edebiliriz? Bazı metinlerdeki «güzel sözler»e rağmen «İnfaz Hukuku» memleketimizde kurulmamıştır. Bunun nedeni hâkimin infazın dışında bırakılmış olmasıdır. Hâkime gidilemeyen yerde hukuk yoktur. İnfazı «idari işlem» sayıp, son sözü üst idari makama bırakan bir uygulamaya «Hukuk» denilemez. Bir an evvel «İnfaz Hâkimliği»ni kuralım. İnfaz sırasındaki bütün şikâyetleri o çözsün. Türk Hukuku «Türk İnfaz Hukuku»na kadar genişlesin. Gerçek Hukuk Devleti bu açıdan hiç bir alanda «yasak bölge» kabul etmeyen devlettir.

Prof. Dr. Faruk Erem

15 Haziran

Ekonomi ve Dinamizm

Bir yere doğru dürüst yerleşmemiş insan, sömürülmeye en elverişli durumda bulunan insandır. Bu nedenle ülkemizde sömürü oranı yüksektir.

Batının ünlü economicileri, uluslararası siyasal ve ekonomik kuruluşlar, gelişmekte olan ekonomiler üzerinde çeşitli incelemeler yapmışlar, yaptırmışlardır. Ama bunların hiç biri, bu ülkelerin içinde bulundukları ve bulunması gerektikleri koşulları saptayabilmiş değildir. Çünkü, bu economiciler ve bu kuruluşlar nedense bir yönüyle, gelişmekte olan ekonomilerin hele dinamik yapıda olanlarının içinde bulundukları dinamik yapıyı kavrayamazlar. Hatta bu dinamizmin farkına varınca bunu kem gözle yorumlarlar. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, doğal olarak toplumsal yapısında bu dinamizm, ayrı bir boyut, ayrı bir kilit etkindir, oysa..

Siz bakmayın dinamik adı başa oturtularak yapılmış incelemelere ve yazılmış kitaplara... Onların anladıkları dinamizm, gelişmekte olan ülkelerin dinamizminin benzeri değildirler. Onların ele aldıkları anlamda dinamizm, Keynes ya da onun izleyicisi bir kaç economici tarafından donuk üretim etkenleri arasında, bir kaç denklem ilişkisi ile geçiştirilecek cinsten bir dinamizmdir. Buna dinamizm bile denemez ama, işte yapıtlarına devinimci ve dinginlikten uzak bir inceleme yöntemi uygulandığı iddiası doğru görülsün diye bu terimleri kullanır da kullanırlar.

Okuyucularımız, hele ekonomiye meraklı olanlar so-racaklardır: «Peki senin dinamizm dediğin kavram nedir?» Bu yazıda, ilk olarak, bu konuya değineceğiz. Bu yazıları izleyenler farkına varmışlardır ki, biz kalıp içinde bir düşünce yöntemine karşıyız. Bazı kavramları ya dıngansa da ortaya atıp, tartışmayı severiz. Burada da yeni bir ekonomi boyutuna, elden geldiği kadar düzgün, yöntemli şekilde el atmak istedik. Gelişmekte olan ülkelerdeki ve hele bunların Türkiye gibi dinamik yapıda olanlarındaki dinamizm, «yerleşme ve göç» dinamizmdir. Bu dinamizmin kanunlarını iyice saptamadan, zararlarını ve yararlarını belli amaçlara göre kullanmadan, eğrileri

ve grafikleri sadece madde rakamları ile doldurmak yoluyla, sağlam düşünce tabanına oturulamaz. Bu konuya sık sık döneceğiz. Okuyucularımıza bir de miydemiz var. Genç, cesur, bilgi ile donanmış bir economici kuşak da konuyu ele almıştır. Türkiye'de bu konuda yazılacak yazılar ve kitaplar, ekonomi dünyasının gözlerini belki de Türkiye'ye çevirecek kadar düzgün, yoğun ve şaşmaz bir yöneltide sürüp gidecektir, yakın gelecekte.

Nüfus ve göçler, yerleşme düzeninin ve boyutlarının sürekli olarak ve kısa zamanlar içinde köklü biçimde değişmesi Türkiye'nin ve Türk ekonomisinin diğer ekonomilerde rastlanmayan en önemli çizgilerinden biridir. Bu etkeni esaslı bir şekilde hesaba katmayan her inceleme, her kuram ve her politik - ekonomik doğrultu çok kısa bir sürede yanlış çıkmaya yargılıdır.

Nüfus ve göç hareketlerini ve nüfusun tabakalaşmasını en kalın çizgileriyle ele alacağımız bu yazı, okuyuculara bir kaba bilgi vermenin de yararını içinde taşıyacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde nüfus ve göç hareketleri ile sosyal tabakalaşmanın en önemli üç çizgisi vardır. Birinci çizgi yaygın nüfus hareketi ya da yatay nüfus hareketidir.

Bunun yönü, küçük köyden büyük köye, büyük köyden kasaba ve kentlere, buradan da daha büyük kentlere çok kısa sürelerde yapılan göçlerdir. Çok kısa sürelerde diyoruz, bir kuşağa üç göçün sığdığını görebiliriz. Yozgat'ın Karanlıkdero köylerinden bir aile önce bir endüstri kenti olan Kırıkkale'ye, oradan Ankara'ya ve oradan da, İstanbul'a göçmüştür. Oğulları Almanya hazırlığı içinde. Benim bir yakınım 1933'te Kırıkkale'ye ve 1937'de oradan İstanbul'a göçmüştür. Ailenin iki oğlu önce Almanya'ya oradan da Kanada'ya göçmüşlerdir. Kırk vıla dört göç sığmıştır. Başka şekillerde yorumlanması gereken dış göçler bir yana bırakılsa bile, 30 yılda önce köyden kasabaya, (Örneğin Çankırı, Kırşehir ya da Yozgat) oradan da Ankara ya da İstanbul'a göçmüş çok aile vardır. Bu göç hareketlerinin ekonomik olmayan sosyal yönlerini bir yana bırakıp da olayı üretim ve onunla ilgili iliş-

kiler düzeyinde incelersek neler görürüz? Her göç bir yeniden yerleşme demek olduğuna göre, yatırımların çok önemli bir kısmını, üretimi dolaysız arttırmayan bu sosyal olay ile eriyip gitmektedir. Ama bunun yanında, ekonomik yaşam yeni yeni tüketim boyutları ve bunun sonucu olarak da, yeni istek patlamaları ile karşı karşıya kalmaktadır. Aslında bir yere doğru dürüst yerleşmemiş insan. sömürülmeye en elverişli olan insandır. Bu nedenle ülkemizde sömürü oranı küçümsenmeyecek bir orandadır. Göç hareketleri ya da yatay nüfus hareketleri dediğimiz bu olay, gelişen ülkelerin Türkiye modelinde bulunanları için hem en büyük güç ve hem de en büyük zaattır. Bu noktaya fırsat buldukça döneceğiz.

İnsan ve nüfus hareketlerinin düzeyi diyebileceğimiz bir yanı daha vardır ki, bu da sosyal tabakalaşmanın durmadan değişmesidir. Dün köylü, daha sonra işçi olan bir kişi, sırasıyla bakkallıktan sonra, kendi çocuklarına bir sermaye bırakınca oradan bir aile sosyal tabaka değişti, kapitalist sınıfa kendini aktarabilmektedir. İleri Batı ülkelerinde, ya da durgun gelişmemiş ülkelerde bu olanak pek yoktur. Bu olanağın ilk net etkisi sınıf çatışmasının yumuşaması ve sınıf bilincinin törpülenmesidir. Türkiye'de bütün sağ ve sol akımlar bu gelişmeyi ya görmemişler ya da görseler de küçümsemişlerdir. Gerçi bu sosyal tabakalaşma bugün için zayıflamıştır. Ama yine de vardır. Zayıflayan bu sınıfsal törpülenmeye karşılık, aynı sınıflar içinde yararların gelişmesi olayı genişlik ve yoğunluk kazanmıştır. Örneğin, bir endüstrici zümresi doğmuştur ki, bu sınıf dışarıya sattığı malların parçalarını ken-

dine göre kapitali daha az yoğun bir endüstriyel gruba yaptırmaktadır. Bu şekilde doğan küçük ve orta sanayici grubun çıkarları ile büyük endüstricinin çıkarları çatışmaktadır. Küçük sanayici bir çeşit endüstriyel proleter duruma girmektedir. Esnaf ve zanaatkar, işçi ve memur, tarım işçisi de çeşitli çıkar çatışmaları içine girmektedirler.

İncelememizin bu noktasında denilebilir ki bu geçmişte her ülkenin geçirdiği aşamaların nitelenip anlatılmasıdır. Türk toplumuna özgü bir şey değildir. Bir gün gelecek toplumsal gelişmeyle, tıpkı öbür ülkelerdeki gibi, endüstrileşme tamamlanınca bu anormallikler de silinecektir. Oysa bu yargı çok yalın bir uslama ve tarihsel örneklemeye ürünü olmaktan ileri geçemez. Kaldı ki, böyle olsa bile bizim gibi ekonomileri incelerken tarih bilgisiyle geçmişe bakmalıdır. Bu aşamaları yarım yüzyıl önce geçmiş olanlara uygulanan kurallar bize uygulanmamalıdır.

Öte yandan biz bu koşulların öbür gelişmiş ülkelerdeki tarihsel kategorilere uydugu kanısında değiliz. Özel adımlar atılmazsa bu durum unutulmayacak kadar uzar gider. İşporta ile departman stor, 1974 Mercedes özel araba ile dolmuş, Boğaz Köprüsü ile Gültepe gecekonduyu yan yana süre gider. Üstelik bunu kimse de yadırgamaz. Orta sol düzen ve sol düzen bu kadarı değiştirmek içindir.

Arslan Başer Kafaoğlu
6 Ağustos

Türk Ekonomisinin Temel Yapısı

Ekonomik açıdan gecekondu, yerilmesi değil, ovülmesi gerekli bir konudur.. Yanlış olan, nüfusun gereksiz ve sağlıklı yığılmasıdır.

Geçen yazımızda (6 ağustos 1974 günlü) ekonomisi bizim gibi dinamik yapı içinde bulunan toplumların durumunun temel yapı bakımından çok önemli bir özellik gösterdiğini belirtmiş ve bunun bir yatay ve bir de düşey sonuçlar oluşturduğunu belirtmiştik. Yatay değişiklik genel olarak nüfusun yurt yüzeyindeki yerleşmesi ile ilgili olarak, büyük ölçüde kaynağın bu konuda harcama, ekonomik alandaki yatırımlara kaynak ayrılmasının geri kaldığını açıklamıştık. Şimdi bu yatay sonuç üzerindeki bakışlarımızın biraz daha derinleştirelim.

Bir köylü, köyünden bir şehir ya da kasabaya göç ettiğinde bunun bir ekonomik, bir de sosyal sonucu önemli ölçüde ortaya çıkar. Ekonomik sonuç, bu kişinin normal olarak bir yerleşme talebi meydana çıkarmasıdır. Buna «Barınma» talebi de diyebiliriz. Bu kişi eğer köyünde kalırsa, bu talep orada ya hiç belirmeyecek, ya da belirsiz bir karşılığı bulmak daha kolay olacaktı. Köyde barınmanın maliyeti, kasaba ve hele kentte barınmanın maliyetinden çok daha düşüktür. Bu maliyet farkı ekonomiye ek bir yük olarak binecektir. Oyleyse bu yerleşme ek maliyetini düşürmek önemli bir rol oynayacaktır ülkenin kalkınmasında. Ama az biraz bir düşme yeterli olmaz. Göç halinde nüfusun ekonomik gücü son derece zayıftır. Bunun bir sonucu olarak da «sosyal konut» ve benzeri ucuz-

latma önlemleri, sağlıklı kentleşmeyi önleyememektedir. Göç etmiş kitle, kent yaşamı içinde yiyip içecek varsa, ailesine geçim sağlayacaktır. Bu koşullar içinde ister ki barınma maliyeti sıfır ya da sıfıra yakın olsun. Bunu sağlayan gerçek «gecekondu»dur. Gecekondu konusunda bu nedenle kente değil bütün yurt ekonomisinde alınacak köklü ekonomik dersler de yatmaktadır. Burada firmalar açısından yapılmış maliyet ve kar analizleri ile sosyal gerçekler açısından yapılacak bir analiz çok farklı sonuçlar verecektir. Bu sonuçları ve farkları gözönünde bulundurmayan bir ekonomik politika sonunda çökmeye değilse hile ekonomik hesaplarda yanlışla düşmeye yarılmıştır.

Gelişmekte olan ekonomilerde ikinci bir olay da, bir uygarlık düzeyi geçilirken eski düzeydeki birikimi, yatırım ve hünelerinin bir sonraki uygarlık düzeyinde hiç bir işe yaramadan terk edilmesidir. Örneğin 1950 ve hatta 1955 öncesinin hayvanla taşıma esasına dayanan uygarlık düzeyinde yer almış, küçük demirciler (Araba tekerleklerine çember takan), semerciler, eyerciler ve araba ya da kağıt koşumları yapan esnaf otomobil uygarlığıyla ortadan kalkmıştır. Bu her toplumdaki bir gelişmedir. Ancak, tarihte «zamanın hızlanması» kavramı vardır. Örneğin ilerlemiş toplumların geçen yüzyılda belki 50 yılda geçtiği aşamalar, bu yüzyılda bizim toplumumuzda 5 - 10 yılda geçilmektedir. Arabacının şoför, semercinin lastik, ya da otomobilci olması için toplum önemli çabalar içinde bulunmaktadır. Kalkınma aslında bir yarıştır. Bu yarışta asıl önemli olan rakiplerin durumuna göre daha elverişsiz durumlara düşmemektir. Bu aşamada gelişmekte olan ülke-

lerde rakiplerine karşı bir aşılması gereken olumsuz nokta, etken kalmaktadır. Bu da o ülkelerin geçen yüzyılda yaptıkları «Geçiş» giderlerine katlanılmasıdır. Plansız bir ekonomide bunların gelişigüzel yapılması ile büyük israflar meydana çıkması ayrı bir sorundur. Sol ve orta sol politika ekonominin insan ve nüfus hareketlerinin bu geçiş giderlerini gözönünde bulundurması politik başarısının ilk gereğidir.

Burada ekonomik bakımdan ters anlaşılan bir noktaya önemle parmak basmakta yarar vardır. Aslında ekonomik açıdan önemli nokta, yetişkin ve aydın sınıfın yakınmasına kaynak olan bir gerçeğin yanlış görülmesidir. Ekonomik açıdan gecekondulu, yerilmesi değil övülmesi gerekli bir noktadır. Pek az kimse gecekonduların ekonomik yararları hakkında kafa yormuşlardır. Gecekonduların hukuksal, mimari açıdan, kent bilimi açısından hoş görülme-yecek yönleri olabilir. Ancak gecekondularda yerleşen kişileri, yurttaşlarımızı, eğer bildiğimiz ve bizim standardımızdaki konutlara yerleştirme yoluna gitsek ve bunu başarsaydık, Türkiyede öbür alanlarda, örneğin işyerim (sanayi) alanında yatırımlar sıfıra yakın olurdu. Ekonomide eğilim sınırlar, çıkarlarının nerede olduğunu, estetikçi ve yüreği yufka aydınlardan çok daha iyi bilmektedirler. Aslında bir kısım yurttaşın uygar koşullar, hattâ Batı'dakinden üstün barınma koşulları içinde barınma sorunlarına çözüm bulurken, önemli sayıda yurttaşımızın uygar olmayan koşullar içinde yaşamaları akıl ve vicdanın kolay kabulleneceği şeyler değildir. Ama yanlış olan gecekonduda yerleşmeler değil, bu yerleşmelerin aşırı yığılmaya dönüşmesidir. Yanlış işleyimleşme (sanayileşme) sonucu büyük kentlerdeki sağlıklı nüfus yığılmasıdır, önlenmesi gereken... Yoksa toplum içinde yerleşmeyi ucuzlaştıran örnekler değil.

Ekonomik olarak dinamik bir toplumda gözönünde tutulacak ilk sorun, bizce bu güçlerin ortaya çıkardığı ekonomik sorunlara akla en yakın çözümlerle yaklaşmaktadır. Bu da her şeyden önce nüfus akımlarını en aza indirecek, fiziksel bir endüstri planlamasıdır. Toprağımızı tarım ve kent toprağı olarak en iyi şekilde kullanmak zorundayız. Ekim planlaması ve doğru bir işyerim kuruluşları planlamasına hemen gidilmelidir.

Sosyal bakımdan ise, geçen yazıda belirtildiği gibi, sömürülmeye en elverişli kişiler, bir yere sağlam olarak yerleşememiş kimselerdir. Yorganını sırtına vurmuş bir emekçiyi her ücrete razı edebilirsiniz. Devlet, kanunlar, ona elini uzatıncaya kadar, biyoloji kurallarının onu zorladığı koşullara karşı durma olanağı bulunamaz. Bir lokma, bir sıcak çorba, bir çatı altı onlar için erişilmez nimetlerdir. Bu nedenle onun düzgün ve sendikacı işçi olunca yaşamındaki dramı bu dönemdir.

Aslına bakılırsa böyle bir düzenli işyerine kavuşmuş işçiden durumu daha bozuk olanı yoktur. Fakat bu tip işçilerin de hiç olmazsa ümitleri vardır. Yaşam rüyaları, düzenli bir işyerindeki işçilik, artık kendilerine eskisi

kadar, köyde bulundukları dönem kadar uzak değildir. Dinamik toplumda, öyleyse, dörtlü bir yaşam vardır. Köylerde çalışanlar ve yaşayanlar için gecekondulu uzak bir rüyadır. Bunlar en alt gelir grubudur. İkinci grubu yorganını sırtlamış iş arayan düzenli emekçi adayları oluşturur. Bunlar bir gecekondudaki hemşehrisinin, akrabasının konduğu da olabilir. İnşaatlarda «kaçak» deyimle sigortasız çalışanlar, yük taşırlar bulabilirlerse. Gecekondulu, asıl kente düzenli yerleşen ama kentte bir çeşit köy yaşamı sürdürenler üçüncü gruptur. Bunlar çoğunca düzenli işçiler, devlet daireleri hademeleridir. Dördüncü grup ise ruhsatlı, tapulu belgeli evlerde oturanlardır. Bizde genel olarak ekonomi denince bu son grubun özlemleri dile getirilir. Böyle farklılaşmış bir yerleşme düzeni içinde, her ayrı yerleşme düzeninin ayrı ayrı tabakaları vardır. Bunlar ayrı ayrı ilişkiler ve uyumlar içinde, ülke halkımızı meydana getirirler.

Dinamik bir toplumda amaç, topraktaki geçim yükünü hafifletmektir. Bu göçleri düzenli bir işleyimleşmeye dayamaktır. Batılı toplumlarda sorun daha çok ücret-kâr ilişkilerinde ekonomik bir değerlendirmeye getirilir. Doğal olarak bu yöntem yaklaşımı bizim gibi dinamik toplumlara uygulanamaz. Her gelir düzeyini karşılayan, daha doğrusu her çalışma düzeyine karşı gelen bir yerleşme sistematığı vardır. Sosyal adaletçilik sadece, düzenli çalışma olanağı bulmuş olanlara yüksek ödemede bulunmak değildir. Asıl sorun, en uygun yerleşme ve çalışma düzeyine en çok yurttışı çekebilmektir. Bunun da çaresi yatırım, yatırım ve yine yatırımdır. Dengeli, bütün yurt düzeyine dağılmış yatırımdır. Göçleri azaltan, yerleşme maliyetlerini düzelten ve düşüren, bir ekonomik politikadır. Açıkça şunu bilmeli ki, istikrar, hiç bir şeyin değişmemesi anlamındaki kararlılık, Batı toplumlarında belki salık verilecek politikadır. Ama bizim gibi dinamik toplumlar dengede hareket ya da harekette denge arayacaktır, aramalıdır. Hattâ gelişme, dengeye kimli zamanlar yeğ tutulmalıdır. Çünkü asıl denge, gelişmededir. Geliştikçe yerleşme ve çalışma düzenlerinin farklılıkları azalacak, daha doğrusu daha düşük yerleşme düzeyindekiler daha yüksek yerleşme düzeyine gelebileceklerdir.

Burada herkese büyük görev düşmektedir. Ama herhalde en önemli görev devlete ve planlama örgütlerine düşmektedir. Devlet, gelirleri en yüksek gelişme (yerleşme) düzeyinde olanlardan başlayarak, gelir artışlarını daha düşük yerleşme düzeydekilerin iş bulma ya da daha iyi iş bulması yolunda kullanmalıdır. Toplu sözleşmelerde, tarım ürünleri fiyatlarında sağlanan ek gelirlerin hepsi tüketime sürülmemeli, bunlar yatırımlara yönlendirilmelidir. Bu yatırımlar hattâ kârlılıktan kısmen vazgeçilerek yurt düzeyinde dağıtılmalıdır. Yetişmiş insan gücü büyük kentlerden yurt yüzeyine dağıtılmalıdır.

Arslan Başer Kafaoğlu

13 Ağustos

Zamların Fiyatlara Yansıması

Zamların olumsuz etkilerini hafifletmek için, gerekli tedbirler alınır, yavaş da olsa olumlu etkisi görülecektir.

Son günlerde, vergiler ve özellikle, devlet tarafından üretilen mallarla, devlet kontrolü altındaki malların fiyatlarına yapılan ve yapılacak olan zamların yansıması

üzerinde durulmaktadır. Daha açık bir deyimle, bu zamlardan, az ve dar gelirli vatandaşların fazla etkilenmemesi için bazı tedbirler alınacağı ileri sürülmektedir. Aslında bir enflasyon belirtisi olan fiyat artmaları, özelliği itibarıyla, az ve dar gelirli vatandaşlar tarafından ödenen görünmeyen bir vergi niteliğindedir ve ekonominin en

çok bu kesiminde yer alan vatandaşları zor duruma düşürür. Söz konusu vatandaşların bu fiyat artışları altında kalması ve ezilmesi liberal ekonominin doğal ve zorunlu bir sonucudur. Bu noktaya gelince, ana sorun, liberal ekonomi ve serbest piyasa kurallarına göre oluşan bu sonucu, alınacak bazı tedbirlerle değiştirmenin mümkün olup olmayacağıdır. Bilim adamları, ekonomi ve maliye kitapları ve nihayet denenmiş bazı uygulamalar, bunun mümkün olduğunu göstermektedir. Gerek vergilerden bazıları ve gerekse yapılan bazı zamların istendiği takdirde yansıtılması, istenilmeyince yansıtılmaması veya belli ölçülerde yansıyıp yansımaması mümkün olabilmektedir.

Fiyat zamlarının yansımaları önleyecek bu tedbirler neler olabilir? Bu tedbirlerin neler olabileceği, maliye literatüründe, ekonomi bilim yapıtlarında geniş yer tutmakta olduğu gibi uygulamacıların bu konuda bulacağı pratik yöntemler de vardır. Bu tedbirlerden bazılarını şöylece değinelim:

1 — En klasik tedbir, geniş halk kitlesinin tükettiği malların fiyatına zam yapmamak veya vergi koymamaktır. Böylece dar ve az gelirli vatandaşların tüketeceği malların fiyatları sabit tutulmuş olur. Bunlara eskiden «har-calem» mallar yani herkesin kullandığı mallar denirdi. Bu mallara zam yapılmaz veya vergi konmaz; buna karşılık yüksek gelirli vatandaşların kullandıkları mallara vergi koymak veya bunların fiyatlarına zam yapmak suretiyle hem devlete gelir sağlanmış, hem zorunlu fiyat ayarlamaları yapılmış ve hem de sosyal adalet korunmuş olur.

2 — İkinci bir yöntem birincisinin biraz farklı bir uygulamasıdır. Birinci yöntemde bazı mallar tamamen vergi veya zam dışında bırakılırken, bu yöntemde dar ve az gelirli vatandaşların tükettiği mallara az oranda; yüksek gelirli vatandaşların kullandığı mallara da daha çok miktarda zam yapmak veya vergi koymaktır ki bu suretle geniş halk kitlesi korunmuş ve zamlar onu ödeyebileceklerin üzerine yükletilmiş olur.

3 — Bu konuda bir yöntem olarak, tüketime giden mallara ya hiç, ya da az bir zam yapmak; üretime giden malların fiyatlarına da zam yapmak veya vergi koymak yolu düşünülebilir. Bu suretle, hemen ve tam olarak fiyatlarına yansiyacak bir vergi veya fiyat zammı yerine, üretilen veya üretimine katılacağı mamül maddenin yapısında yer aldığı oranda, bu mamülün fiyatı için de az hissedilir, bir zam şeklinde bir sonuç sağlanmış olur. Bu yöntem, firelenmesi istenen bazı yatırımlar, üretimler veya tüketimlerin kısılmasını sağlamak için de kullanılabilir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar zamların yansımalarını önlemek için doğrudan doğruya etkili olan yöntemlerdir. Bu tedbirleri, zam ve vergi kararları alan siyasal iktidarlar daha başlangıçta bilinçli bir şekilde alırlar. Bu tedbirlerden başka vatandaşların veya vergi mükelleflerinin vergilere ve zamlara karşı kendiliklerinden ve otomatik olarak gösterecekleri tepkiler ve alacakları tedbirler de vardır. Bunlar ayrı bir konu olduğundan burada üzerinde durmuyoruz.

Alinacak bazı başka tedbirler de vardır ki bunlara «dolaylı şekilde etkili» olabilecek tedbirler diyebiliriz. Bunlardan birine de aşağıda değineceğiz:

1 — Fiyat artışı ile kayat pahalılığı arasındaki farkı hepimiz biliyoruz. Fiyat artışlarına paralel olarak kişile-

rin gelirlerinde de gerçek bir artış sağlanabiliyorsa fiyat artışlarına rağmen hayat pahalılaşmamış sayılabilir. Fiyatlarla gelirler arasındaki bu ilişkiye dayanarak dar ve az gelirli vatandaşların gelirlerini arttıracak tedbirlerle fiyat zamlarına ait kararları bir arada almak suretiyle bir uygulama yapılabilir. Toplu sözleşmelerle işçi ücretleri, kanunlarla memur maaşları, tarım ürünlerine yüksek bedel vererek çiftçilerin gelirlerini arttırmak mümkündür.

2 — Zamların veya yeni vergilerin etkilerini gidermek için alınabilecek tedbirlerin bir kısmı da gelir vergisi gibi bazı dolaysız vergileme alanlarında yer alır. Devlet, fiyat veya vergi yansımalarının etkilerini, düşük gelir dilimlerinden alınan gelir vergisini hafifletmek veya vergi indirimlerini arttırmak suretiyle giderebilir. Hatta, en az geçim indirimini, yapılan ve tevsik edilen gerçek giderlerin bir kısmını gelirden indirmek suretiyle uygulamak; işletme vergisi gibi yansıyan bazı vergilerin belli bir oranda gelir vergisinden mahsup edilmesi olanağı sağlamak suretiyle bazı enilklere gidilerek zamları dolaylı şekilde hafifletmek mümkündür.

3 — Makro açıdan ileri sürülebilecek bir husus da şudur: Devlet tarafından üretilen malların fiyatlarını düşük tutmak suretiyle İktisadi Devlet Teşekküllerinin uğradıkları zararlar genel devlet bütçesine konan ödeneklerle karşılanmakta ve bu suretle bu zararların kapatılmasına vergi ödeyen bütün vatandaşlar katılmış olmaktadır. Bu zararların karşılanmasında kullanılan milyonlar tutarındaki devlet hizmetleri de noksan kalmaktadır. İşte bu zamlarla, bu uğranılan zararları o malları satanlar ödemiş olacak, devlet de bu zararları kapatmakta kullandığı fonları dar ve az gelirli vatandaşlara yarar sağlayacak alanlarda harcamak olanağını bulacak ve bu yolla da zamların geniş halk kitlelerine yansımaları hafifletilecektir.

Görüldüğü gibi fiyat artışlarına veya vergi yansımalarına karşı alınabilecek tedbirlerin hepsi bunların etkilerini hafifletici nitelikte olabilir; yoksa tamamen ortadan kaldıramaz. Çünkü zam zamdır; ve her zam gibi bu da suya damlayan mürekkep gibi bütün ekoronimi yayılıp dağılır. Öbür fiyat artışlarının gerçek bir nedene dayanıp dayanmadığı ciddi bir kontrolden geçirildiği takdirde, aşırı ve yaygın fiyat artışları eğilimini önlemek mümkün ise de bu eğilimi tamamen ortadan kaldırmak olanaksızdır.

Yukarıda ön gördüğümüz tedbirler tam bir başarıya ulaşsa bile, fiyat artışlarının dar ve az gelirli vatandaşların satın alma gücüne yaptığı ani ve olumsuz etkiye karşılık, söz konusu tedbirlerin yaratacağı olumlu etkiler daha düşük oranda olacak ve yavaş yavaş kendini gösterecektir. Fiyat artışları ve gelir artışları arasındaki bu hız farkı nedeniyle bütün bu tedbirlere rağmen zam, yine de zam olarak kalır ve ne kadar haklı nedenlere dayanırsa dayansın sevilmez ve istenmez. Nitekim, son zamlar, bu kararları alanların hiç bir dahil olmayan eski şartların doğurduğu bazı ekonomik zorunlukların sonucu olduğu halde, hiçbirimiz bu zamlar karşısında sevinmedik. Fakat bu kararları, siyasal istismlara gitmeden anlayışla karşılamak zorundayız; zamların olumsuz etkilerini hafifletmek için alınacak tedbirlerin başarılı olması için payımıza düşeni yapmalı ve hele bir salgın halini almamasına dikkat etmeliyiz.

Zeki Kuruca

13 Mart

Boşlukta Olan - Bitenler..

Son günlerde üstüste gelen birtakım haberler, siyasi iktidar boşluğunun sakıncalarını ortaya koymaktadır.

Dünkü gazetemizde Ankara Büromuzun verdiği bir haber yayımlandı. Buna göre, tonu piyasada 100 dolar olan Bor madeni, Etibank eliyle bir yabancı şirkete 1978'e dek sürecek bir anlaşmayla 35 dolardan satılacaktır. Bu yüzden Etibank'ın yılda bir milyar lira zarara uğrayacağı hesaplanmaktadır. Etibank, dünya piyasalarından gelen ve 100 dolar dolayında bulunan istemlere olumsuz cevaplar vermektedir.

Birkaç gün önce yine basınımızda Türkiye'de bir özel şirket sigara yapımı için ruhsat verildiği haberleri yayınlamıştı. Bu konu da ilginçtir. CHP'nin 1969 seçim bildirgesinde Türkiye'deki sigara pazarını yabancı kumpanyalara paravanalık yapan yerli özel şirketlere açılması için çalışmalar yapıldığı ve bu tür girişimlerin önüne geçmek gereği belirtilmişti. Aradan altı yıl geçmiştir. Gerçi Türkiye'de özel sektöre sigara yapımının ancak «ihracat için» kaydıyla verilmesi söz konusudur. Ama, şimdi piyasayı sarmış bulunan kaçak yabancı sigaraların satış olanakları düşünüldüğünde, özel şirketin imâl edeceği sigaraların yurt içinde satılmasının engellenemeyeceği de

anlaşılabilir. Daha açıkçası, yabancı sigara imalatçıları, paravan şirketlerle Türkiye piyasasına girip devlet Teke-lli'ni yıkmak yolunda önemli çabalar göstermektedirler.

Yine son günlerde gündeme giren ilginç haberlerden bir başkası motor yapımı konusundadır. Planlama'ya göre Devletin öncülüğü de yapılması öngörülen motor imzalarında özel sektör çıkarına yeni kararlar alınması, güvenciyi alamamış ve istifa etmiş İrmak Hükümeti dönemi- ne rastlamaktadır.

Böylece ekonominin tüm ülkeyi kapsayan önemli kesimlerinde ilginç bir dizi gelişme birbirini izlemektedir. Bu gelişmelerin İrmak Hükümeti döneminde nasıl biçimlendiği, nasıl hazırlanıp yürütüldüğü kamuoyunda merak konusu değildir. Çünkü en büyüğünden en küçüğüne kadar herkes, yeni hükümetin nasıl kurulabileceği yolundaki olasılık hesaplarına dalmıştır. Bir türlü sonuçlanmayan bu hesaplar, belki daha uzun süre yapılacaktır. Bu arada ülkenin yazgısını etkileyecek olayların İrmak Kabinesinin sorumluluğu altındaki döneme rastladığını belirtmekle yetinelim; ve siyasal iktidar boşluğunun sakıncalarını bir kez daha yineleyelim.

20 Mart

Ekonomik Bunalım ve Biz

Türkiye, dünya ekonomik tarihinde az rastlanan bir bunalımın büyük sallantıları ile birlikte siyasal bunalımlar içinde. Bugün dünyanın içinde bulunduğu koşulları çok iyi değerlendirmek zorundayız. Bu öyle bir zorunluluktur ki gerçekten mutlu yarınlara hasreti içinde olan yoksul halkımıza olanları anlatmak, yarın başımıza gelebileceklerin bilincini onlara şimdiden vermeye çalışınak bir yuriseverlik, halkseverlik görevi olmaktadır.

Bugünkü dünya koşulları Türkiye'yi hiç gecikmeden ve «zoraki» koalisyonlarla oyalanmadan yalnızca güçlü bir hükümete kavuşmaya zorlanmaktadır. Aynı zamanda sağdaki «liberal» partilerin uzun süreli iktidar olma şanslarının da kalmadığını göstermektedir. Halkımız «ezilmek» istememektedir. Bunu son Kıbrıs olayları bütün açıklığı ile ortaya koymuştur. Ayrıca halkımız artık «kendine dönük» iktidarların bilinci içine girmeye başlamıştır. Bunu da Ecevit'in liderliğindeki CHP'ye gösterdiği ilgide görmek olanağı vardır. Dünyayı saran bu bunalımın etkileri ancak halkın bu bilinçli eğilimlerinde güç alabilecek bir iktidarla hafifletilebilir. Bunun dışındaki bütün seçenekler «geçici»dir, «temelsiz»dir ve «zaman ısratıdır».

Bunun neden böyle olduğunu anlayabilmek için dünya ekonomik konjontürüne «kuşbakışı» bir bakış yetecektir. Şöyle ki:

① Batı kapitalizminin yarattığı en önemli kuruluşlardan birisi kısa adı «IMF» olan Uluslararası Para Fonu kuruluşudur. Bu kuruluşun amacı uluslararası parasal dengeyi ve likiditeyi sağlamak ve denetim altında tutmak idi. Kuruluşundan çeyrek yüzyıl sonra bugün görev yapamaz

duruma gelmiştir. Bu kuruluşun tekrar görev yapabilir bir duruma gelmesi için bugün çıkmış ve fiilen işlenmez durumda bulunan uluslararası para sisteminin yeniden kurulması gerekmektedir. Yeni bir sistem için «büyükler» aralarında anlaşamamaktadırlar. Bu günlerde Washington'da yapılan yıllık IMF toplantısından da olumlu bir sonuç beklemek için ya para ekonomisini bilmemek ya da çok iyimser olmak gerekir. Yine Batı kapitalizminin büyük ülküsü olan «Avrupa Birleşik Devletleri»ni kurmak amacıyla yarattığı Ortakpazar (AET), ne tam olarak amaçlarına ulaşabilmiş ne de üyeleri arasında bir «birlik içinde istikrar» sağlayabilmiştir. AET, sayısal bakımdan amaçlarından uzaktır. Çünkü 16 Avrupa ülkesinden (Türkiye ve Yunanistan dışında) ancak 9 tanesi bu kuruluş üyesidir. İkinci olarak üye ülkeler arasında bir - lti temel konu dışı-nda henüz ne ekonomik ne de parasal sorunlar çözümlenemediği gibi tarım ve sanayi politikalarında da birlik sağlanamamıştır. Üçüncü olarak bir yandan üye ülkeler arasında bir «liderlik kavgası» (B. Almanya ve Fransa) sürüp giderken öte yandan bazı üyelerin (özellikle İngiltere) uzlaşmaz tutumları ötekileri ciddi olarak tedirgin etmektedir. Dördüncü olarak (belki de en önemlisi) AET, bazı üyeleri arasında ne onların ekonomik gelişmelerine yardımcı olabilmiş ne de onları politik bir istikrara kavuşturmuştur. Bu sonucu en tipik örneği İtalya'dır. İtalyanlar yeni olarak «iflâs ediyoruz» diye AET'ye başvurmuşlardır. Almanya acele olarak yardım elini uzatmıştır. Fakat henüz ne ekonomik ne de toplumsal huzur sağlanamamıştır. Bazı yayın organları şimdi kusuru suçlar ve solcularda bulmaktadır. Bazıları ise analizlerini AET açı-

sından yapmak yerine İtalyan siyasal yöneticilerine çevirmekte ve onları «malgovernor» yani «kotil yönetim» ile suçlamaktadırlar.

Kısaca AET henüz «yerine oturmuş» bir görünüm içindedir. AET'deki sarsıntının daha uzunca bir süre devam etmesini gerektirecek iki olgu daha vardır:

Birincisi, ABD'nin tutumudur. ABD, AET'den yıllardır istediği tavizleri elde edebilmek için sürekli olarak baskı yapmakta ve askeri gücünü Avrupa'dan çekmek tehdidini de sık sık ileriye sürmektedir. Böyle bir olasılığın gerçekleşmesi, her halde AET üyelerine savunma giderleri bakımından büyük kültürel yükleyecek niteliktedir.

İkinci olgu AET'nin finansman olanakları ile ilgilidir. Son ekonomik konjonktür, AET ülkelerini birbirinden farklı oranlarda bir ekonomik durgunluk içine itmiştir. Enflasyonun neden olduğu fiyat hareketleri de üyeler arasında çok farklı artış oranları göstermektedir. «Stagflasyon» denilen bugünkü «durgunluk içinde enflasyon» ekonomisi, üye ülkelerin paralarının iç değeri değişik oranlarda etkilediği için üyelerarası üretim maliyetleri dengesi de iyice bozulmaktadır. Bu durum yalnız rekabeti etkilemeyecek, ayrıca bazı üyelerin finansman ihtiyaçlarını da öbürleri aleyhine arttıracaktır.

(Siyasî ve askeri bir kuruluş olan NATO'nun içinde bulunduğu bunalıma değinmekle yetiniyoruz.)

② Uluslararası para sistemine gelince; yukarıda da değinildiği gibi eski sistemi artık yoktur, çökmüştür. Çünkü IMF'ye rağmen birçok «büyük» ülke parasının dış değerini değişmez kur sisteminden ayırmış ve «yüzümeye» (dalgalanmaya) bırakmıştır. Bu tipik bir hukuksal «başı boşluktur». Hiç bir «hukuksal dayanağı» yoktur bu tür davranışların. Ama durum budur. Bu durum yalnız Batı'nın «büyük kapitalist ülkelerini» ilgilendirmemekte tüm dünya uluslarının dış ticaretini ve dış ödemeler düzenini etkilemektedir. Yakın bir gelecekte de yeni bir sistemin «ülkeler» üzerinde anlaşmaya varılması beklenmemelidir. Çünkü büyükler arasında bu konuda önemli bir çıkar çatışması vardır. Bazı «büyükler» kronik dış ticaret açıkları vermekte oldukları için (A.B.D., İngiltere, Fransa, İtalya) eski sistem içinde, ekonomik gelişmeleri bakımından, söz konusu açıkları finansman olanakları bulmakta idiler. Bu bakımdan değişmez kur sisteminin hemen kurulması ve uluslararası likiditenin sağlanması amacıyla kendilerine en uygun ülkeleri masaya getirmektedirler. Buna karşılık dış ticaret fazlaları olan ülkeler (özellikle B. Almanya ve Japonya) yeni paritelerin saptanması için acele etmemektedirler. Soruna kesin bir çözüm bulmak ve yeni bir sistem kurmak için 1972'deki Yirmiler Komitesi, 1973'teki Nairobi toplantısı, 1974 başından beri Fransa ve ABD'nin üzerinde liderlik kavgası yaptıkları toplantılar işe yaramaştı. Yukarıda değindiğimiz gibi Washington'daki yeni toplantıdan da köklü bir anlaşma beklenmemelidir. Kısaca Batı kapitalizminin en önemli bir temel ögesi olan uluslararası para sistemi daha uzunca bir süre ülkeleri istikrara kavuşturamayacaktır.

③ Son petrol krizinin doğuracağı yüz tuttuğu «petrol savaş»ı yukarıda da değindiğimiz gibi Batı kapitalizminin üretim hesaplarını temelden sarsmıştır. Yeni yatırım projeleri ertelenmeye başlamıştır. Sanayilerarası ve ülkelerarası maliyetler yapısı hızlı bir değişim içindedir. Batı, şimdi, daha yüksek bir genel fiyatlar düzeyinde istikrar

aramaktadır. Fakat istikrarın anahtarlarından, birisi petrol üreten ülkelerin elinde bulunmaktadır. Dış ticaret güçlükleri iyice artmıştır. Ucuz «ham madde ve enerji» alıp, pahalı «sanayi ürünü ve teknoloji» satmaya alışmış olan Batı kapitalizmi henüz uluslararası para sistemi için bir çözüm bulamaz ve onun yarattığı «parite» ve «likidite» sıkıntıları içinde bunalırken, bunu hem şiddetlendirecek, hem de uzak geleceklere yayabilecek iki önemli sorun ile de uğraşmak durumunda kalmaktadır: «Stagflasyon» ve «işsizlik». Bu yüzden Batı, bugünlerde, kâh kaşlarını çatarak, kâh sırtlarını okşayarak petroleli ülkeleri sakinleştirmeye çalışmaktadır. Ama dünya eski dünya değildir.

④ Sosyalist ülkeler dışında kalan geri kalmış ülkeleri artık iki grup içinde ele almak gerekir. Birinci grupta petrol üreten ülkeler vardır. Dünya petrol pazarlarından 1974 yılında kimi nesaba göre 40 milyar, kimi hesaba göre 50, hatta 60 milyar dolar tutarında bir ek gelir transferi yapmanın tutumu içindedirler. Tutumları da ülkeden ülkeye değişmektedir. Komşumuz Irak, ek gelirlerini kamu ekonomik girişimleri ile ulusal sanayiye yatırmaktadır. İran Şahı, çok uluslu ortaklıklarla işbirliğine gitmektedir. Suudi Arabistan, Aramco'nun pay senetlerinin tamamını almak istemektedir. Hepsinin kasaları, kurulu düzenlerini rahatça sürdürebilecek kadar doludur. Fakat asıl sorun petrolü olmayan ikinci gruptaki geri kalmış ülkelerle ilgilidir. Bu ülkeler gittikçe artan nüfuslarının ulusal kaynaklar üzerindeki ağırlığı altında giderek daha çok ezilmektedirler. Bir hesaba göre bu ülkelerdeki bir milyar kadar insan çok ciddi bir açlık tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu ülkelerde yeni toplumsal patlamaları beklemek bir kehanet olmayacaktır.

Görülüyor ki dünyayı sarma istidadı gösteren ekonomik bunalım, önce kısa sürede atlantılacak olgular ve eğilimler içinde değildir. Bu durum, geri kalmış ülkeleri, kalkınma planlarını ve yöntemlerini acele revizyona zorlamaktadır. Zaten enflasyoncu olan zayıf ekonomiler içinde bulunan geri kalmış ülkeler, hiç kuşkusuz, bu bunalımdan gittikçe artan ölçülerde etkileneceklerdir. İthalatları pahalılaşacak, ihracatları azalacaktır. Dış finansman ve yardım olanaklarında iyice daralma beklemek gerekecektir. Türkiye gibi yurt dışındaki işçi gelirlerinin rahathğı içinde olan ülkeleri, Batıda artan işsizlik eğilimleri ciddi olarak düşündürmelidir. Artan iç ve dış fiyatlar yatırım maliyetlerini de yükseltecektir. Yatırım hacminin daralması ülkelerin gelişme hızlarını iyice yavaşlatacaktır. Yaygın bir işsizlik tehlikesi bütün büyüklüğü ile ufuktur. Özellikle geri kalmış ülkelerde «ücret politikaları»nın yönetimi «kâr politikaları»nın yönetiminden daha büyük bir önem gösterecektir. Bu önemli küçümseyen ülkelerde emekçi halkın tepkilerini faşist yöntemler bile durduramayacaklardır.

Dünyanın bugünkü koşulları dışında kalamayacak olan Türkiye'de de «erken seçim» zorunluluğunu erteleyenler şunu iyice hatırlamak durumundadırlar: Ekonomik bunalımlar dönemlerinde hiç bir ülkede «liberal» sağcı partiler görev yüklenemeyeceklerdir. Yüklenseler bile bu görev «kısa süreli», «pahalı» ve «toplumsal huzursuzluklar»ı arttırıcı yönde olmuştur. Yoksa, acaba, Atatürk'ün gençliğe söylediği «gaflet koşulları» içinde mi bulunuyoruz?

Melih Tümer

16 Ekim

Enflasyonla Savaş

Köklü tedbirler almakta duraksama göstermeyip, günlük tedbirlerle yetinildiği takdirde,

kontrol dışı bir enflasyon kaçınılmaz olur. Batı ülkeleri, kalkınma hızını sınıra düşürme ve ağır

bir toplumsal bunalıma yolaçma pahasına, enflasyona karşı bir savaş politikası izleme çabasında. ABD'nin yeni Başkanı Ford, Amerikalıları kemerleri sıkımsa çağırıyor. Tarım Bakanı Earl Butz, gıda maddeleri tüketimini sınırlamak için, işi şakaya getirerek, ABD'de mevcut kedi ve köpeklerin yarısının öldürülmesini öneriyor! Bütçe harcamaları 5 ilâ 10 milyar dolar budanıyor. Para arzının yüzde 5,5'in üstünde artışına izin verilmiyor. Kredi çok kıt ve ateş pahası. Kalkınma hızı sıfırın altına düşmüş durumda. Ama çift rakkamlı enflasyonu tek rakkama düşürebilmek için bu bedel ödenmek isteniyor.

İtalya ve İngiltere, neredeyse bir ihtilalin eşğinde, Fiat otomobillerinin sahibi kudretli iş adamı Agnelli, «100 ürettiyorsak 120 tüketiyoruz. Gidiş dosdoğru iflâsa. Harcamalar 120 ise, üretim 140 olmalıdır.» diyor ve bunu gerçekleştirebilmek için Komünist Partisinin iktidara ortak edilmesini istiyor! İtalya ve İngiltere'de hükümetler tüketimi kısmak amacıyla vergileri alabildiğine arttırıyorlar.

Avrupa'nın en sağlam ekonomisine sahip bulunan Almanya, uzun süredir en büyük öncelği enflasyonla mücadelede tanıyor. 1974'ün ilk yarısında iflâslar yüzde 42,6 oranında arttığı halde Almanya tüketimi kısma politikasını sürdürüyor. Schmidt Hükümeti, «Enflasyon, Ortakpazar'ın sonu olur» gerekçesiyle Fransa'ya enflasyona karşı sert tedbirler alma yolunda yardımcı oluyor. Fransa, kalkınma hızını sınırlamış bulunuyor. Bütçe harcamaları ve yatırımlar geniş ölçüde kısıyor, vergiler arttırılıyor. Iflâs tehlikesiyle karşı karşıya kalan küçük ve orta sanayiciler ihtilâl yapmaktan söz ettikleri halde, kredi kıtlığı acımasızca sürdürülüyor. Fransa gibi gelişmiş bir ülkede, yüzde 30 ilâ yüzde 40 faizli para kiralanıyor. Merkez Bankasının reeskont haddi dahi yüzde 13 gibi Fransa için çok yüksek oranda. Giscard d'Estaing, ihracatı arttırmak amacıyla, «Fransa 1974 yılında 13 ay çalışmalı» diyor. İthalatı daraltmak için, enerji tüketiminin 1974 ve 1975 yıllarında, 1973 tüketimi düzeyinde tutulması planlanıyor. Yunanistan'da dahi Karamanlis Hükümetinin ilk işlerinden biri harcamaları kısmak, servet vergileri de dahil, olağanüstü vergilere gitmek oluyor.

Bu enflasyonla mücadele programları, kalkınmayı sıfıra indiriyor. Fakat yine de enflasyon tam önlenmiş değil. 1974 yılında sıfır kalkınmaya karşılık, fiyatların ülkelere göre yüzde 10 ilâ 25 arasında artması bekleniyor.

Dış dünyadaki bu fiyat yükselmeleri, Türkiye'de de fiyatları ister istemez etkiliyor. Fakat geçen yıl yüzde 30 oranında çok yüksek bir fiyat artışı tanınmasına rağmen, Türkiye, enflasyona savaş ilan etmiş değil. Yılın ilk altı ayında da ülkemizde enflasyonist bir politika izlendiğini kabul etmek gerek.

Sayın Deniz Baykal'ın son basın toplantısında haklı olarak belirttiği üzere, Türk ekonomisinin önemli bir hastalığı, tasarruf yetersizliğidir. İkinci plan döneminde ve özellikle 1970'ten sonra artan gelirden tasarrufa ayrılan pay öngörülenin çok altında kalmış, tüketim ise düşünülenin çok hızlı artmıştır. Az tasarrufa karşılık, çok tüketim ve yatırımın kaçınılmaz sonucu enflasyondur.

Ecevit Hükümetinin alt ve orta gelir gruplarının parasal gelirlerini arttırmak yolunda izlediği politika, sosyal adalet açısından haklı ve gerekli sayılsa bile, tasarrufu değil, tüketimi arttırıcı, enflasyonist bir politika olmuştur. Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, 1974'ün ilk yarısında 44 milyar lira dolayında bir satın alma gücünün ekonomiye enjekte edildiğini ileri sürüyorlar. Bu satın alma gücünün önümüzdeki aylarda tüketimi kamçılama ve umulanın çok üstünde fiyat artışlarına yol açması beklenebilir.

Yılın ilk beş ayında fiyatlar yüzde 17 gibi büyük bir

artış göstermiştir. Yaz aylarında fiyatlarda genellikle görülen ufak gerilemeler, sonbaharda ve kış aylarında kontrol dışı gelişmeler olasılığını ortadan kaldırmaz. Yılın ilk yarısında, bütçe harcamalarının düşük düzeyde kalması, daha önceki hükümetin aldığı münzam karşılık oranlarının yükseltilmesi kararı Ecevit Hükümetinin iş çevrelerinden gelen baskılara direnerek son günlere kadar titizlikle uygulaması ve özellikle tarımdaki gelir artışlarının büyük kısmının sonbahardan önce piyasaya yansımaması, fiyat artışlarının çok büyük ölçülere ulaşmasını engellemiştir. Yine de ilk altı ayda, hazirandaki gerileme hesaba katılırsa, yüzde 13'ün üstünde önemli fiyat artışı kaydedilmiştir. Sonbaharda ise bütçe harcamalarının hızlanması, satınalma gücünün piyasaya akması, para ve kredi hacminde büyük artışlar olması beklenmektedir. Üstelik Kıbrıs sorunu önemli ek harcamaları zorunlu kılacağına benzemektedir. Görünüş odur ki, uzunca bir süre Kıbrıs'ta büyük bir kuvvet tutmak gerekecektir. 45 bin ve belki de daha çok sayıda Türk göçmeninin beslenmesi, yerleştirilmesi ve üretici durumuna getirilmesi, Adaya su sağlanması ve alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi vb. hesabı henüz yapılmayan büyük harcamaları gerektirebilecek gibidir. Filistinlilerden özentî tröst eylemler, Adadaki kontrolün genişletilmesine, kuvvet sayısının arttırılmasına ve beklenmedik gelişmelere yol açabilir. Yunanistan'ın giriştiği silâhlama çabası olağanüstü silâhlama harcamalarını kaçınılmaz duruma getirebilir. Kısa-orta Kibris sorunu, yalnız askeri ve diplomatik planda değil, ekonomik planda da olağanüstü dikkat ve ihtiyatı gerektirebilecektir.

Bundan başka, dünya hammadde fiyatlarında beklenen düşüşlerin gerçekleşmeyişi nedeniyle iç fiyatların olumsuz yönde etkilenmesi sürüp gidecektir. Petrol fiyatlarının düşürülmesi yolundaki Batı ülkelerinin çabalarının başarısız kaldığı anlaşılmaktadır. Petrol suni gübre, kimyevi hammadde ve hatta fosfat taşı ithali için yüksek fiyatlar ödenmeye devam edilecektir. ABD'deki kıtlık, hububat ve soyayagı fiyatlarında bu mevsim şimdiden önemli artışlara yol açmıştır. Seker fiyatlarında bir yıl içinde üç kat artış görülmüştür. Türkiye bu maddeleri daha yüksek fiyatla satın alabilecektir. Buna karşılık, ihracatımızın en önemli bölümünü teşkil eden pamuk ve pamuklu ihracatında vergi iadesi yoluyla devlet subvansiyonunu gerekli kılabilir.

Özetlersek, enflasyonun kontrol altında tutulabilmesi için 1974 sonbaharında, alınan ve alınması kararlaştırılanlardan çok daha köklü tedbirlerin alınması zorunlu görülmektedir. Ecevit Hükümeti hem yatırımları arttırarak kalkınmayı hızlandırmak, hem sosyal adaleti gerçekleştirmek, hem de fiyat artış oranlarını kontrol altında tutmak niyetindedir. Bu üç amaca tahvil çıkartmak, faiz hadleleriyle oynamak ve krediyi sınırlamak gibi alışlagelen tedbirlerle ulaşılamıyacağı açıktır.

Sayın Deniz Baykal'ın çok haklı olarak belirttiği üzere, Türk ekonomisindeki tasarruf yetersizliği, «kayıp verici»dir. Yüz liralık gelir artışının 36 lirasını kalkınma planına göre tasarruf etmesi öngörülen bir ekonomi, ancak 15 lira tasarruf yapıyor, geri kalan 85 lirayı tüketiyorsa, o ekonomide sosyal adalet içinde hızlı kalkınma çabası, dört nala enflasyon demektir. Mevcut koşullarda bu açmazdan kurtulma çabası her türlü doktriner düşüncenin dışında olarak, kamu tasarruflarını büyük ölçüde arttırmaktan geçmektedir. Köklü bir vergi reformu, hem sosyal adalet, hem de kamu tasarrufu yaratma açısından zorunludur. Ne var ki, bu günkü parlamento aritmetiği köklü bir vergi reformunu olanaksız kılmaktadır. Belki Kıbrıs harekâtı için TBMM olağanüstü toplandığında bir

millî savunma vergisi yasalaştırılabilir. Fakat bu fırsat kaçırılmıştı. Kamu tasarruflarını kısa sürede arttırmak için, başka yollar gereklidir. Kanımızca devlet, mevcut kuruluşlardan yararlanarak dağıtım kesimine fon yaratacak biçimde girmelidir. Devlet bugün dağıtım kesimine geniş ölçüde girmiştir. Fakat bu fon yaratıcı değil, fon tüketici bir yöneliştir. Devlet, yüksek fiyatla buğday satın almakta, ucuz fiyata satmakta, bu yolda 3 milyar civarında bir fon kaybını göze almaktadır. Fiyatlarının yükseltilmesine rağmen, gübre alım satımı devlete 3,5 milyar liraya mal olmaktadır. Pahalı şeker ithal edilip, ucuz satılması, pahalı hayvan alınıp, Et ve Balık Kurumu aracılığıyla halka ucuz et sunulması, kamu fonlarının tüketilmesiyle gerçekleştirilebilmektedir.

Kamu kuruluşlarının bu zararına ticaret yapmasına kimsenin itirazı yoktur. O halde zararına ticaret yapan devlet, fon yaratıcı kârli ticaret de yapabilmelidir. Örneğin petrol ve benzeri temel malların ithal ve dağıtımını devlet neden yapmasın? Traktör, kamyon vb. gibi malların dağıtımında neden devlet tekeli kurulmasın? Bu yıl bütün ihracı hayli kârli olacağına benemektedir. Kâr, ihracatçıya gidecektir. Pamuk ipliği iadesi yoluyla, devlet tarafından ödenecektir.

Devlet, ihracat, ithalat ve dağıtım alanına kârli biçimde girebilmelidir. Bu fon yaratma çabasının «doktriner» denilen bir devletçilik anlayışıyla ilgisi yoktur. Zira böyle bir politika, özel sanayinin teşvikini de kolaylaştırabilir. Traktör, kamyon ve petrol vb. dağıtımını yapan devlet, sağladığı tonlarla, özel sanayicilerin montajcılıktan, gerek traktör ve kamyon yapımına geçmeleri için her türlü desteği getirebilir.

Ticaret alanında bürokratik engellerden kurtarılmış sistemli ve planlı bir devlet çabası, ithalatın hızlandırılması ve temel mallarda stoklar yapılmasında da yararlı olabilir. Bugün, yurt dışındaki işçilerimiz sayesinde birikmiş 2 milyar dolardan fazla dövizimiz vardır. Enflasyonu frenlemek amacıyla, bu lüzumların gerekli mallar ithalinde hızla kullanılması için çaba gösterilmektedir. Fakat 1974 yılının ilk yarısında ithalatta sabit fiyatlarla,

ya da miktar itibarıyla önemli bir artış sağlanamamıştır. Tasarruf ve kredi yetersizlikleri bunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu engel, sistemli bir devlet çabasıyla aşılabılır ve ekonomik bakımdan stratejik stoklar devlet eliyle gerçekleştirilebilir.

Öte yandan Türkiye'nin koşulları, özel teşebbüse ne kadar ağırlık tanınırsa tanınsın, kamu teşebbüslerinin başarılı çalışmalarını, yatırılabılır fonlar yaratarak temel yatırımları gerçekleştirebilmelerini zorunlu kılmaktadır. Sosyal adalet içinde hızlı ve istikrarlı kalkınmanın başı, kamu teşebbüslerinin başarısına bağlıdır. Bu teşebbüsler, en kısa sürede, bütçeye yük olmaktan kurtarılıp, önemli miktarda fon yaratabilecek duruma getirilmelidir. Bu bakımdan tasarruf ve verim artırıcı tedbirlerin yanı sıra, yatırılabılır fonlar yaratmak amacıyla fiyat ayarlamalarından çekinmemek gereklidir. Örneğin, Tekel Genel Müdürlüğü işletmelerinde, haftada beş gün çalışmayı öngören ve büyük çapta ücret artışları getiren örnek bir toplu sözleşme yapılmıştır, bütün ve anasoru yüksek fiyat ödenmiştir, fakat Tekel Genel Müdürlüğü, rakı ve sigara karaborsaya düştüğü halde, zararına satış yapmaktadır. Tekel'in işletme açığı iki milyar liraya yükselmiştir! Batı ülkelerinde sosyal demokrat iktidarlar sağlık nedenleriyle ve sosyal amaçlarla içki ve sigarayı en ağır şekilde vergilendirirlerken, Türkiye'de zararına içki ve sigara satılarak ters bir sosyal politika izlenmekte, yatırılabılır fonlar israf edilmektedir. Bunun gibi, özel teşebbüsün karayollarındaki haksız rekabeti radikal tedbirlerle önlenerek yolcu ve yük taşıma alanındaki kamu teşebbüsleri az zararlı, hatta kârli çalışır duruma getirilmeli ve bütün kamu kesiminde sistemli bir fon yaratma politikası izlenmelidir.

Köklü tedbirler almakta duraksama gösterilip günlük tedbirlerle yetinildiği takdirde kontrol dışı bir enflasyon kaçınılmaz olabilir. Böyle bir enflasyon ise, hızlı kalkınmanın, sosyal adaletin ve hatta demokrasinin en büyük düşmanıdır.

Doğan Avcioğlu

6 Eylül

Az Gelişmişler Arasında Farklılaşma

Petrol ihracatçısı olmayan az gelişmiş ülkeler, bazı değerli ham maddelere sahip olup olnamalarına göre de iki kümeye bölündü.

Yirmi yıla yaklaşan bir süredenberi sosyal, ekonomik ve politik durumları, tutumları bakımından dünyadaki ülkelerin tamamına yakın kısmı belli başlı üç kümeye yer almış görünüyordu:

A — Sanayileşmiş Batı ülkelerinden oluşan «Birinci Dünya».

B — Sosyalist Doğu ülkelerinden oluşan «İkinci Dünya».

C — «Az gelişmiş ülkeler» ya da daha nazikâne bir deyişle «gelişmekte olan ülkeler» diye anılan ülkelerden oluşan «Üçüncü Dünya».

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler topluluğunu oluşturan ülkelerin sayısı bugünlüğe kavuşan ülkelerin sayısı ile onbiki yıldan yıla arttı. Öte yandan gittikçe, bu ülkelerden bir kısmının daha hızlı kalkınmaları ya

da zenginleşmeleri sonucu bu topluluk içinde yer alan ülkeler arasında farklılaşmalar belirdi.

Bu farklılaşmalar son birkaç yılda ve özellikle 1973 ekiminden bu yana keskin çizgilerle ortaya çıkmıştır ve bu sonuç başta ham petrol olmak üzere belli başlı ham maddelerde meydana gelen fiyat yükselişleri ile ilgilidir.

Ham petrol fiyatlarının 1973 ekiminden bu yana büyük ölçüde yükselişi petrol ihraç eden ülkeleri döviz gelirleri bakımından kısa zamanda az gelişmiş «Üçüncü Dünya Ülkeleri» içinde çok farklı bir düzeye yükseltmiştir. Bu farklılaşmanın anlamını, bir yıldan ötekine artış derecesini ve uluslararası gelir dağılımında petrol ihraç eden ülkelere düşen payın miktarını belirtmek için bazı rakamları hatırlatmak yararlı olacaktır.

Petrol ihraç eden ülkelerden dokuzunu teşkil eden Suudi Arabistan, İran, Venezuela, Nijerya, Kuveyt, Libya, Irak, Cezayir ve Abu Dhabî'nin petrolden 1973 yılındaki döviz gelirleri toplamı 20,7 milyar dolar tutmuş-

tur. Bu ülkelerin 1974 yılında petrolden toplam 75 milyar dolar düzeyinde döviz geliri elde edecekleri tahmin olunmaktadır. Endonezya, Bahreyn, Katar ve Dubai'nin petrol gelirleri bu rakamların dışındadır. Petrol ihraç eden ülkelerin başında yer alan Suudi Arabistan'ın petrol geliri 1973 yılında 13 milyar doları aşmıştır ve bu gelirin 1974 yılında 17 milyar doların üstüne çıkması beklenmektedir. İran'ın petrol gelirinin 1973 yılında 3.9 milyar dolar olduğu bilinmekte ve 1974 yılında 13 milyar doları aşacağı hesaplanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelere çeşitli kaynaklardan yapılan uluslararası yardımların 1964 - 1968 döneminde yılda 10 milyar dolardan ancak 13 milyar dolara yükselebildiği dikkate alınırsa bu rakamların anlamı daha vüzuyla ortaya çıkar.

Ham petrol fiyatlarının birkaç ayda dört misline yükselmesi gelişmekte olan ülkeler arasında petrol zenginliği ülkeler kümesini hızla oluşturmıştır. Şu var ki, hızla zenginleşen petrol ihracatçısı ülkeler dışındaki az gelişmiş ülkeler de kendi aralarında farklılaşmakta gecikmemişlerdir. Bu ikinci farklılaşma petrol dışındaki çeşitli hammaddelerin de fiyatlarının yükselmesinin sonucudur. Günümüzde petrol ihracatçısı olmayan az gelişmiş ülkeler bazı değerli hammaddelere sahip olup olmamalarına göre de iki kümeye bölünmüşlerdir.

Petrol dışındaki önemli hammaddelere sahip olan az gelişmiş ülkelerin ihracat gelirleri 1971 yılından bu yana %70 dolayında artmıştır. Bu gelişimin sonucu olarak bakır, kalay, kurşun, fosfat, çinko, boksit, kauçuk gibi ham maddelere sahip olan az gelişmiş ülkeler petrol zengini ülkelerin altında ve en yoksul ülkelerin üstünde ayrı bir küme halinde belirmektedir. Günümüzde dünya ticaretinde sözcüğü bakır yılda 7,3 milyar dolarlık bir hacim ifade etmektedir ve örneğin Zambia'nın bakır ihracatından yıllık geliri 2 milyar dolara yaklaşmaktadır.

Petrol dışındaki önemli hammaddelerin ihracatçısı ülkeler kalkınmaları için yapmaları gereken yatırımlar ya-

nında ithal edecekleri petrole de büyük miktarlarda döviz ödemek ve sonuçta ihraç ettikleri hammaddelerden elde edecekleri gelirlerin büyük kısmını petrol ihraç eden ülkelere aktarmak durumundadırlar.

Henüz önemli bir hammadde ihracatçısı durumuna da gelememiş az gelişmiş ülkeler ise hem petrolün hem de öbür hammaddelerin fiyatlarının yükselişini endişe ile izlemektedirler. Çünkü bunlar hem hammaddelerin hem sınai mamüllerin ithali için döviz ödemek zorunluğu ile karşı karşıya bulunmakta, hem de başta petrol olmak üzere hammadde fiyatlarında hasıl olan yükselişler yüzünden ödemeler dengesi güçlüğüne içine giren gelişmiş ülkelerin uluslararası yardım konusunu büsbütün ihmal etmelerinden korkmaktadırlar.

Hint yarımadasının tümü, Latin Amerikanın Karalıpları bölgesi ile bazı tropikal bölgeleri ve tropik Afrika gibi yerlerdeki ülkeler bu en yoksul az gelişmiş ülkeler kümesini teşkil etmektedir. Bazıları bu küme için «Dördüncü Dünya» deyimini kullanmaktadırlar. Bu kümedeki ülkelerin çay, muz, jüt gibi hammaddelerinde önemli fiyat yükselişleri olmamaktadır.

Birleşmiş Milletlerin hammadde ve kalkınma konusundaki olağandışı Genel Kurul toplantısında bu yoksul ülkelere ivedi yardım yapılması gereği bir zorunluk şeklinde kendini göstermiştir. Şimdi petrol ihraç eden ülkelerle endüstrileşmiş ülkeler tarafından sağlanacak 3 milyar dolarlık bir fon kurularak bu ülkelere bir ivedi yardımın hızla gerçekleştirilmesi yolları üzerinde gayretler sarfedilmektedir.

Şurası da işaret edilmeğe değer ki, bugünün en yoksul ülkeleri arasından topraklarında petrol ya da başka değerli madenler keşfedilmesi sonucu kısa zamanda yoksulluktan kurtulacak ülkeler çıkması olasılığı pekala vardır.

Osman Fuat Özkılıç

17 Haziran

"Halka Açılma,, ve İçyüzü

Halk sermayesini kendi alanlarına çekmek için bazı holdinglerce öne sürülen garanti ve avantajların tümü, kanuni dayanaktan yoksundur.

Türk ekonomisi yönünden 1974 yılının en önemli ve sansasyonel haberi, bazı büyük aile Holding Şirketlerinin halka açılma ve halk sermayesine iyi bir kâr sağlama arzusunda bulunmuş olmalarıdır.

Adeta yarışcasına ortaya çıkan bu şirketler, halk sermayesini kendilerine çekebilmek için sözde bir takım avantajlar da tanımaktadırlar:

● Halk sermayesine yılda en az %12,5 brüt kâr dağıtmadan fevkalâde yedek akçe ayırmamak,

● Yılda en az %10 kâr dağıtmak, bu %10 kâr'ı icabında aylık taksitler halinde hemen şimdiden ödemeye başlamak,

● Bir yıl sonra kâr'a geçmek, gibi öneriler bu üstünlük (avantaj) ve garantileri teşkil etmektedir.

Önerilerin ve garantilerin değeri:

Halk sermayesini kendi iş sahalarına çekmek için holdingler tarafından önerilen garanti ve avantajların tamamı kanuni dayanaktan yoksun veya sadece holdinglerin istegiyle sifıra indirebilecek minicik haklardır. Bu iddialarımızı kanuni dayanakları ile birlikte teker teker açıklayalım:

1) Önce, bir anonim şirketin, kendi ortaklarının %10 veya başka bir oranda yıllık kâr sağlayıp dağıtacağını vad ve taahhüt etmesi mümkün ve muteber değildir. Böyle bir taahhütte bulunan holding şirket, şu veya bu sebeple yıl içinde kâr sağlayamamışsa şirket ana sözleşmesindeki açık taahhüd: rağmen, ortaklar şirketten ve hatta idarecilerin şahsından kar ödenmesini isteyemezler. Zira aksi halde, kâr etmeyen şirketin ortaklarına sermayeden ödeme yapması gerekecektir. Böyle bir ödeme ise TK. 405. ile yasaklanmış olduğu gibi, bu tür yasağa rağmen yapılan asılsız kâr ödemelerinin geri alınması da (istirdadı) mümkündür. (TK. 473).

2) Bir holdingin yine kendi ortaklarına yılda şu kadar kâr sağlayacağını ve bu kârı şirketin kurulduğu ta-

rihten itibaren aylık taksitler halinde ortaklarına ödeyeceğini taahhüt etmesi de hükümsüzdür. Şöyle ki:

a) Bir şirketin hemen kurulduğu günden itibaren veya bir yıl sonra başlamak üzere kâr edeceğini, kâr etmediği takdirde, ortaklara belli bir miktarda kâr vermeyi ancak bir üçüncü şahıs, bu arada bir banka garanti edebilir. Bu nedenle halk ortak olmaya çağırılan şirketlerin bu yoldaki garantilerinin hükmü yoktur, birer reklâmdan ibarettir.

b) Anonim şirket sözleşmesiyle taahhüt edilse bile, (ki mümkün değil) yıllık muhtemel kârların yıl sonu beklenmemesinin, aylık peşin taksitler halinde ortaklara dağıtılması da mümkün ve muteber değildir. Zira önce, TK 72 gereğince, ticari hesap devreleri 6 aydan az 12 aydan çok olamaz. TK 457'ye göre ise, anonim şirketler de kâr yıllık bilançolara göre hesap ve tespit edilir. Şu halde anonim şirketlerin aylık hesap çıkartıp bu hesaba dayanarak bir ayı isabet eden kâr payını ortaklara ödemesi kanunen yasaklanmıştır.

Bu durumda, bir sürü vergi yükü v. problemini de birlikte getirecek olan aylık kâr tevzi etme beyanı, bir reklâm niteliğine bile yükselemeyen kanunsuz bir tutumdandır ibarettir.

c) Şekillen kanuna uygun olarak bazı holdinglerin halka teklif ettikleri başka bir garanti, (yıllık kârdan %12,5 brüt kâr dağıtımı yapılmadıkça) şirketin tevkâlâde yedek akçe ayıramamasıdır.

Anonim şirketlerde, genel kurulların çoğunluk kararıyla, yıllık kârların tamamını yedek akçeye ayırma, yani ortaklara bir veya bir çok yıllar hiç kâr dağıtmama kanunu imkânları düşünüldüğü takdirde, şirket ana sözleşmesine konacak bir hükümle, ortaklara %12,5 brüt kâr ayırma zorunlulanur, bir değer taşıdığı kabul edilmelidir. Ancak aşağıda sunulacak nedenlerle bu %12,5 kâr dağıtımı da son derece yanıltıcı, holdinglerin tutum ve insafına göre icabında, halk sermayesine hiç nasip olmayacak bir hayal kazanç kalmaya mahkûm olabilir. Şöyle ki:

A — Halka katılmaya çağırı reklâmlarında ustalıkla formüle edilmesine rağmen, bu %12,5 kâr, anonim şirketin veya bunun bir garantörünün yıllık kâr garantisi değildir. Bu öneride bulunan holdinglerin ilk iki öneriyi yaparlarmı aksine, yıllık kâr garantileri söz konusu değildir. %12,5 kâr dağıtma taahhüdü, şirket, vergilerle kanuni yedek akçeleri, geçmiş yıllar zararlarını karşıladıktan sonra, %12,5 kâr dağıtacak kadar yıllık kazanç elde etmişse, bunun bir kısmını olağanüstü yedek akçeye ayır-

maksızın ortaklara yıllık kâr olarak paylaşımına vâadin den ibarettir.

Başka bir ifade ile, %12,5 brüt kârı ortaklara ayırmaksızın, fevkalâde yedek akçe ayırlamayacağı kaidelerinin halk sermayesi lehine gerçekleşip, yatırılan sermayeye oranla %12,5 brüt, yani %10 net kârın ortaklara dağıtılabilmesi için en iyi ihtimal, şirketin bu %10 net kârdan başka, birinci ve ikinci kanuni yedek akçelerle Kurumlar, Mali Denge ve Stopaj Vergilerini de karşılayacak kadar yıllık kazanç sağlamış olmasıdır. Bu hesaba göre meselâ, dört yüz milyon lira sermayeli bir anonim şirketin %10 net, yani kırk milyon lira kâr dağıtabilmesi için yüz milyon lira civarında yıllık kazanç elde etmesi gerekir. Yıllık kazanç, daha az, örneğin altmış milyon lira olduğu takdirde, ortaklara dağıtılacak net kârı takaddüm eden vergiler ve kanuni yedek akçeler sebebiyle %10 net kâr yüzde sekize, yediye ve icabında daha aşağılara düşebilir.

Dört yüz milyon liralık anonim şirketin yılda yirmi, otuz milyon lira kâr etmesinde ise, ortaklara dağıtılacak kâr, yüzde bir civarında olabilir. Şirketin yıllık kazanç elde etmemesi halinde ise, hiç bir kâr dağıtım söz konusu olamaz. Şirket herhangi bir yılda faaliyetini zararlar kapatmışsa, gelecek belli yılların kârları da bu zarara tahsis edilecek ve gelecek yılların %10 net kârları da tamamen tehlikede olacaktır.

B — Daha çok halk sermayesinin holdinglerin idaresinde toplanmasıyla kurulmak istenen bu şirketlerin en az %10 net kâr dağıtacak kadar yıllık kazanç sağlayacakları da şüphelidir. Zira, bugün halkla ortaklık yapmayı ileri süren holdinglerin, birçok iştirakleri, nominal sermayelerinin beş on misli öz varlıklarına rağmen önemli kâr dağıtım yapamamakta ve hele ilk kuruluş yıllarında daima zararda gözükmedirler.

Halk sermayesinin katılmasıyla kurulacak anonim şirketten başka birçok şirket ve iştirakleri olan, ve bütün bu şirketlerin idaresine hakim bulunan holdinglerin, daha büyük oranda hissedarı bulundukları öbür şirketler dururken, halk sermayesiyle kurulan anonim şirketlere kârlı işleri yaptıracakları da düşünülemez. Bu normal bir ticari kuraldır.

Prof. Dr. Hayri Domanic

25 Ocak

"Halka Açılma,"nın Getirdikleri

Belirtilen koşullarla halkın parasını derlemenin, halka bir yararı yoktur. Ancak belettigimiz taahhütler yerine getirilirse yarar sağlanır.

Dünkü yazımızın (A) bölümünde görülen ve ortaklara %12,5 brüt kâr dağıtımını sağlayacak olan asgari yıllık kazanç'ın elde edilmiş olması halinde de ortaklara %12,5 brüt kârın dağıtılacağı garanti değildir. Şöyle ki:

a) Şirket idare meclisinin, "K 458'e dayanarak yıllık kârları bilanço'ya geçirmeme ve gizli yedek akçe ayırma hakkı vardır. Holding idaresi, bir veya daha çok yılların önemli kârlarını bu şekilde gizli yedek akçeye ayırarak ortaklarına hiç kâr dağıtmamak imkânına sahiptir. Bu imkân ve hakkın kullanılması halinde, şirket sözleşmesine konacak (%12,5 asgari kâr payı ayrılmadan olağanüstü yedek akçe ayrılmaz) kuralının ortaklara hiç bir faydası kalmayacaktır.

b) Öte yandan, idare meclisi ve özellikle holding'in egemen olduğu ortaklar kurulu, TK. 458'e dayalı (müstenit) gizli yedek akçe ayırma yoluna gitmeksizin de, ortaklara dağıtılması öngörülen asgari %12,5 brüt kârı azaltabilir hatta sıfıra indirebilir. Bunun için TK. 330 - 342 dairesinde yönetim kurulunun şirket müstahdemlerine, TK. 466 - 469 dairesinde genel kurulun, yönetim kuruluna, murakiplara ve müstahdeme ikramiye, prim, ek ücret, konut paraları vermeyi kararlaştırması lâzım ve kâfidir.

Bu nedenlerle %12,5 brüt kâr ayırmadan, olağanüstü yedek akçe ayrılmıyacağı şeklindeki taahhüt halk sermayesi için hiç bir garanti teşkil etmez.

4 — Öte yandan, yukarıda sayılan ve en fazla olanı yolda yüzde on net kârı ifade eden, sözde çekici gösterilen taahhütler yerine getirilse bile, bu kâr üç yıldan beri devam etmekte olan hayat pahalılığı ve dolayısıyla para değerinin düşmesi karşısında, şirkete yatırılan sermayenin maliyetini bile koruyamayacak bir kâr payıdır. Ticaret Bakanlığının açıklamasına göre 1973 yılının ilk on ayındaki fiyat artışları %21,5'tur. Yıl sonu itibarıyla %25'i bulması icabeder. Böyle bir ortamda holdinglerin, sadece bir reklam olarak ileri sürdükleri %10 net kârın aslında %15 net zararı ifade ettiği meydandadır.

Son yılların tahvil yağması da küçük sermaye sahiplerinin aleyhine, borç para alan büyük şirketlerin lehine olmuştur. Merkez Bankası 2.6.1970 tarihli bir tamimi ile tahvil senetlerine verilecek azami faizi %15 nisbetiyle dondurmak ve beş yıldan az vade tanınmamak suretiyle bu tahvil yağmasında büyük şirketlere yardımcı olmuştur ve halen de devam etmektedir. Halen holdinglerin teklif ettikleri halka açılma girişimleri tahvil yağmasını da aratabilecek niteliktedir. Son zamanlarda, yoktan sebeplerle teknik personelinin her biri bir yere sürülen Ticaret Bakanlığının kanunlara her yönden aykırı bu çıkışlara karşı tedbir alması lâzım ve mümkündür.

5 — Sayılamıyacak kadar çok tehlikeyi de beraberinde getiren holding önerileri hakkında birkaç tehlikeye daha değinip dileklere geçelim.

A — Halka başvuran holdingler, istisnasız yönetim ve denetimin kendilerinde olacağını açıklamaktadırlar. Holdinglerin bu önerileri Ticaret Kanununun buyurucu hükümlerine aykırıdır. Zira, bir anonim şirkette ortak holdingin hem yönetim kurulunu, hem de denetleme kurulunu elinde tutması TK. 347 ve 349 gereğince yasaktır. Ancak, holdingler yönetim ve denetimi açıkça muhafaza ettiklerine göre muvazaalı hisse devirleriyle kanuni yasakları savabileceklerdir. Bu durumda ise, halk sermayesinin yönetim ve denetimde birer temsilcisi bulundurulması ve şirkette olanı biteni ortaklar kuruluna bildirmesi bile şüphelidir.

B — Anonim şirketlerde ortakların, bu arada sermaye sahibi halkın, şirketi kötü yönettikleri, kâr etmedikleri, taahhütlerini tutmadıkları, şirket malını ve dolayısıyla ortakları zarara soktukları gibi çeşitli nedenlerle yönetici ve denetçileri (bu arada holdingleri) dava etmeleri nazari ve kanuni olarak mümkün ise de, ortakların kendi masrafları ile dava ettikleri yönetmen ve denetçilerin mahkûm olacakları tazminatlar, davayı yürüten ortaklara değil, Ticaret Kanununun 309, 340 ve 359, maddeleri gereğince şirket hükmi şahsına verilir. Dolayısıyla ortakların, muhtemelen kötü yönetim ve denetim gösterecek holdingleri dava etmeleri de sermaye sahiplerine hiç bir yarar sağlamayacak ve holdingler bildikleri gibi oynayacaklardır.

C — Anonim şirketlere girme taahhüdünde bulunma-

nın başka bir tehlikesi de, sermaye taahhüdünün büyük bir kısmını, örneğin yüzde doksanın ödemiş bulunan bir ortağın kalan yüzde on sermaye borcunu ödeyememesi halinde, TK. 407 ve 408'e dayanarak şirkete yatırılan yüzde doksan sermayenin ortaklığa gelir kaydedilerek borçlu ortağın eli boş şirketten çıkarılabilemesi ve ayrıca bu ortağın zarar ziyanı mahkûm edilebilmesidir.

Burada saymakla bitiremiyeceğimiz tehlikelerin sayılanlarına dayanarak işi özetleyelim.

Ülkemizin ünlü holdingleri halka yaptıkları çağrılarla iktisadi ve ticari anlamda halka açılmamakta, sadece halk sermayesine kapılarını açmakta, şirketin yönetimini, denetimi kâr dağıtım yönlerinden halk sermayesiyle kurulan şirkete halka kapatmakta ve halkı kapıda bırakmaktadır. Bu koşullar içine holdinglerin halka kâr vermesi, hatta hisseleri yok pahasına satmaya halkı zorlaması sadece ve yalnız holdinglerin insanına kalmaktadır.

Holdinglerle ortaklaşa kurulacak anonim şirketlere sermaye koyacak halkın soyulmaması için, holdinglerin ve halka açık anonim şirketlerin en azından şu taahhütlerde bulunması gerekir:

1) Evvelâ, hepsi de sermaye artırma yolu ile halka müracaat eden bu holdinglerin, halk sermayesini davet ederken Ticaret Kanununun asgari emirlerine riayet etmeleri lâzımdır.

Ticaret Kanununun 304. ve 303. maddelerine göre, mevcut hisselerin halka devredilmesi veya arttırılacak sermayenin halka teklifi için, şirketin kurucularının kimliği, kuruluş tarihi ve yeri, sermayesinin nevi ve miktarı, kuruculara ve idarecilere tanınmış hak ve imtiyazlar, son beş yıl içinde dağıtılan kâr ve nisbetleri, yeni hisseler hangi tarihten itibaren kâr verilebileceği bu kâra konan sınırlar gibi zaruri bildirilerin yapılması da lâzımdır. Her ne kadar, yukarıdaki hususların ısrak taahhütnamelerine derciyle yetinmek mümkünse de, böyle bir tutumun halka açılma ve halkla ortak olma iddialarına aykırı düşeceği açıktır.

2) Kurulacak şirketin yönetim ve denetimini prensip itibarıyla elinde tutmayı şart koşan holdingler, vönetecekleri bu şirketlerin en az %10 net kâr dağıtacak kadar yıllık kazanç sağlamasını, aksi halde ortaklara yolda bu kadar kâr dağıtmayı üçüncü şahsın fiilini müteahhit sıfatıyla, (kefil sıfatıyla değil) garanti etmelidirler.

3) Halka açık şirketlerin ana sözleşmelerine konacak bir hükümle, TK. 466 ve 472. de sözü geçen ortaklar için %5 birinci temettü (kâr payı) en az %10 olarak net olarak saptanmalı ve birinci kanuni yedek dışında kalan her türlü gizli, olağanüstü ve isteksel yedek akçelerden önce gelmeli ve bilançonun onaylandığı yıl içinde ortaklara dağılmalıdır.

4) Halka açık şirketlerin elde ettikleri yıllık kazançlardan sözü edilen sermayeye oranla %10 net birinci kâr hissesi çıktıktan sonra kalanın da en az yüzde kırkının ikinci kâr payı olarak ortaklara dağıtılması şirket sözleşmesinde taahhüt edilmelidir; (bu tip ana sözleşmeler uygulamada var).

5) Holdingler yönetim ve denetimini ele alacakları halka açık şirketlerin sermayesini, sadece, bir banka gibi finansman işlerinde kullanmamayı, bu parayı, taşınabilir - taşınamaz menkûl - gayrimenkûl ve kuruluşlara yatırmayı ve dolayısıyla enflasyonist tesirlerden korumayı da taahhüt etmelidirler.

6) Holdingler yönetim ve denetimde bulunmaz saklı tutmakla beraber, mutlaka halk sermayesine de imtiyazlı olarak temsil edilme hakkı tanımalıdır.

7) Halka açık şirketlerin başlangıçta açılmaması için,

haklı olarak yönetim ve denetimde üstünlük isteyen holdinglerin, kendi temsilcileri yöneticilerin hatasından doğacak şirket zararlarını yüklenmeleri ve 1966 tarihli Fransız Kanununun 91. maddesinde yer alan bu prensibin şirket ana mukavelelerinde açıklanması da lazımdır.

8) Ticaret Bakanlığı, TK. 274'e dayanarak, gerek üniversitelerin, gerekse Odalar Birliği gibi mesleki kuruluşların yardım ve müşavirliği ile halka açık anonim şirketler için tip mukaveleler tanzim etmeli ve bu mukavelede, bakiye sermaye borcunu ödeyemiyen ortağın ödenmiş sermayesine şirketçe el konamayacağı, ortağın sadece ödemediği hisselerden mahrum edileceği yer almalı ve böylece bilinçsiz küçük sermaye sahibi için büyük tehlike teşkil eden TK. 407 ve 408 mücyyideleri önlenmeli ve 24 temmuz 1966 tarihli Kanunun 264. maddesine müsteniden, halen Fransa'da yapıldığı gibi kurucu hisseleri ve benzeri imtiyazlar yasaklanmalı, her yıl düzenlenecek

bilâncoların en az hangi bilgileri taşıyacağı tespit edilmeli ve ana sözleşmelerin bu gibi önemli hususlarının, TK. 385 manasında (müktesep hak) teşkil ettiği, yani, kuruluşun sonra, bütün ortakların rızası olmadıkça herhangi bir ekseriyet kararıyla değiştirilemeyeceği de açıklanmalıdır.

Bu koşullarla kurulacak halka açık anonim şirketlerin en büyük kâr payı yine de holdinglere ait olacak ve ancak halk sermayesi de batmayacak, yarar görecektir.

Birçoklarını tanıdığımız holding sahiplerinin ıyı niyetli olduklarına ve ancak halka sundukları ortaklık tipinin tehlikelerinden yeteri kadar bilgileri olmadığına ve hatalı tekliflerin buradan doğduğuna inanıyoruz.

Prof. Dr. Hayri Domanic

26 Ocak

Sermaye Piyasası

Bazı konular şanssızdırlar. Sermaye piyasası konusu üzerinde 1963 yılından beri çok durulmuş ve çeşitli seminerler tertip edilmiştir. Hatta sermaye piyasası kanun tasarısı hazırlanarak 2 - 5 aralık 1964'te Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarının, Odalar ve Borsalar Birliğine gönderdiği yazı dikkate şayındır. Yazı şöyledir:

«Bilindiği gibi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel Sektöre Rehberlik kısmında memleketimizde (yatırım yapabilecek ileri görüşlü müteşebbislerin küçük tasarrufları toplanmış bir halde kullanabilmelerini sağlayacak bir sermaye piyasasının en kısa zamanda kurulması) lüzumu belirtilmiştir. 1964 yılı programında sermaye piyasasının kurulmasıyla ilgili araştırmanın tamamlanmış olacağı ve bu araştırma sonuçlarına göre 1964 yılında sermaye piyasasını düzenleyecek geniş ve köklü tedbirlere girilmesi öngörülmüştür.»

Sermaye piyasası konusunun çok önemli ve sanayide hamle yapabilmemiz için zaruri olduğu herkesçe kabul ediliyor. İleri Batı ülkelerinin sanayileşmelerinde sermaye piyasasının teşekkül etmesinin önemi açıklanıyor. Kanun Tasarısı Büyük Millet Meclisine gidiyor ve orada kalıyor.

2 - 5 aralık 1964'te Çınar'da yapılan seminerde Sayın Vehbi Koç, sermaye piyasası kanun tasarısının, İcra ve İflâs kanun tasarısı gibi Meclis'ten çıkmasının 10 veya daha fazla yıllar sürmesi endişesini izhar etti ve sermaye piyasası teşekkülünü bir an önce tahakkuk ettirmek için kısa ve pratik yollar aranmasını teklif etmişti. Ne kadar haklı imiş.

Sermaye piyasası kanun tasarısında Halka Açık Şirketler de yer almış bulunuyordu. Halka Açık Anonim Şirketlerde küçük tasarruf sahiplerinin haklarını korumak, yatırımlarını emniyet altına almak, körün dağıtılmasını sağlamak ve murakabe usul ve esaslarını vazetmek gibi çeşitli hususlar sermaye piyasası kanun tasarısında yer almış idi.

Sermaye piyasası kanun tasarısı Meclis'ten çıkmamış ise de, çeşitli bankalarca garantü edilen tahviller çıkarmak suretiyle küçük tasarrufları yatırımlara kanalizetme yolu bulundu ve şimdi de bazı şirketler halka açılacaklarını ilân ediyorlar.

Bu durum şunu gösteriyor: Hükümetler ve idare mekanizması, toplumun dinamizmine, yürüyüşüne ayak uyduramıyorlar. Bu yalnız sermaye piyasası konusunda değil maalesef birçok konularda görülmektedir. Şüphesiz bunun birçok sakıncaları vardır. Hükümetlerin ve idare mekanizmasının daha dinamik olmaları ve olayların ardından değil, önden gitmeleri temenni olunur.

Sermaye piyasası ne demektir? Sermaye piyasasının teşekkül etmesinin faydaları nelerdir? Ne gibi teşvik tedbirleri alınmalıdır? Bunlar söylendi, incelendi ve yazıldı.

Halka açık şirketlere gelince, bunun bir ekonomik ve bir de sosyal cephesi vardır. Halka açılma, kısaca, geniş halk kitlelerinin sanayileşme hamlesine katılması, sanayileşmenin nimetlerinden hisse alması, sanayi meseleleriyle yakından alakadar olması ve sanayi kuruluşlarını benimsemesidir. Halka açılma olmazsa, sanayi üç beş aile topluluğunun elinde ve tekelinde kalacaktır. Böyle bir durumda halk sanayiye yabancı kalır ve benimsemez.

Zannedirim 1962 yılında Kennedy, çelik sanayi fiyatlarına müdahale etti ve dondurmak istedi. Bu, bütün yayın organlarının baş konusu olmuştu. New York'ta bir taksiiye bindim. Yolda şoför Kennedy'ye atıp tutuyor, çelik sanayi fiyatlarına nasıl müdahale edermiş, ne hakkı varmış, diyordu. «Sizin çelik sanayii ile ne alakanız var?» diye sordum. Cevabı şu oldu. «Ne demek, ben, U.S. Steel'in hissedarıyım. Elbette alakadar olacağım.» Bu şoförün olsa olsa on veya yirmi bin dolarlık hisse senedi vardı. Ama büyük bir gururla hissedar olduğunu söyledi ve çelik sanayiine sahip çıktı.

Artık sermaye piyasası ve şirketlerin halka açılması konusu yeniden tartışılmamalı veya müzakere edilmemelidir. Meclisteki kanun tasarısı bir an önce çıkarılarak kanunlaşmalıdır. Şirketler halka açılıyorlar. Gerekli kanun denetim olmadığına göre yanlış, hatalı bir hareket küçük tasarruf sahiplerini ürkütebilir ve bu kadar önemli bir sermaye kaynağı geri itilmiş olur. Bu da sanayileşme hamlemize ciddi bir darbe olur.

Behçet Osmanağaoğlu

29 Ocak

Vergisiz Ekonomi ve Erken Seçim

Türkiye'de ilerici düşünce ve akımla büyük sermaye, bir noktada, tarihin belli bir kesitinde birleşti. Şimdi, her ikisi de tarımın vergilendirilmesini istiyor. İlerici düşünce ve akım, bu isteğini tekrarlamaktan bıktı. Artık fazla üstünde durmaz, görünüyor. Büyük sermaye ise gün geçtikçe daha açık açık bu özlemini dile getiriyor. Birkaç yıl önce sadece «vergi dışı kesimlerin vergilendirilmesinden» söz ediyordu. Bugünlerde, bu deyimini ne anlama geldiğini, adını söyleyerek, tarım kesimi diyerek, ortaya atmaktan çekinmiyor.

İlericiler, önde gider. Bu, tarihin yazgısı. Bir süre, önde gidenleri vururlar. Bu da, tarihin dersi. Toprağın vergilendirilmesi isteği, bilinçli olarak, 1960'larda ortaya çıktı. Kaldor adında bir iktisatçı çağrıldı İngiltere'den. Toprak vergisi üzerine kullanılabilir ve basit bir not hazırladı. O zamanın Halk Partili yöneticileri de dahil düzen, adını komüniste çıkardı. İngiliz düzeni ise Kaldor'u Lord yaptı.

İlericilik zor bir meslek. Tarihle sınırlı. Tarihte örnekleri var. Bir zamanlar, bundan yüz yıl kadar önce, Fransa'da işçiler küçük burjuvaların, küçük burjuvalar, büyük burjuvaların programını savundu. Büyük burjuvalar ise, kendi programlarını savunurlar. Türkiye'de de 1960'dan beri, toprak vergisini savunanları, «milli burjuva» adı altında bir bölüm burjuvaziyi savunanları, diğerleriyle birlikte, 1970'den sonraki yıllarda büyük burjuvazi ezdi. Alt perdeden toprak vergisi türküsünü söyleyerek.

1973 seçimleri, bu ezgiye son verdi. Sorunlara değil, 1973 seçim sonuçları, bir acılı gidişe dur diyecek güçte oldu. Ancak gidişin yönünü değiştirme olanağını yaratmadı. Ortadaki temelli sorunların hiç birine el atma güç ve cesaretini vermedi.

Aslında ortadaki temelli sorunlar, açıkça su yüzüne çıktığı 1970 yılından beri duruyor. Bu tarihten beri ekonomi, yeni ve önemli vergi kaynakları bulma sorunuyla karşı karşıya. Bu sorunu, 12 Mart'tan önce içinden parçalanan AP çözemedi. 12 Mart hükümetleri, burjuvazinin siyasal sorunlarını temelli olarak çözmeye ekonomik sorunları çözmeden daha çok önem verdiği için, çözemedi. Büyük sermayeye dayanan 12 Mart hükümetleri, Türkiye'nin temelli sorunlarının çözümünün en içten savunucusu ilericileri karşısına aldığı için hiç bir temelli çözüme el atmadı.

Türkiye ekonomisinin şimdi karşılaştığı en önemli sorunların başında vergisizlik sorunu geliyor. Ekonomi büyüyor. Ekonominin, özellikle özel ekonominin büyümesinin bir vergi ihtiyacı var. Kapitalizmin gelişmesi de, sanıldığının aksine, devlet gelirlerini artırmayı gerektiriyor. Devletin cari harcamaları dışında kalan harcamalar, özel kesim için doğrudan iş alanları yaratmak gibi bir göreve sahip. Devletin yatırım eylemleri, yatırım malları üreten özel işletmelerin başlıca uğraşı. Bugün Türkiye'de, devletin yatırım eylemlerini hızlandırmasını isteyen güçlü bir özel kesim var. Özel yapımcılar, artık, su, yol, elek-

trik gibi özel işletmelerle rekabet etmeyen ihaleler almakla yetinmiyor. Bunlara ek olarak, doğrudan doğruya üretime geçen kamu girişimlerinin yapımlarının da çoğu özel firmalarca yapılıyor. Artık Türkiye'de yol, su, elektrik, hastane, okul binalarından başka bir fabrikanın tüm yapım işlerini üzerine alabilen özel firmalar ortaya çıktı. Devlet, bu tür yatırımları artırdıkça, bir nölmün özel kesim bundan sadece hoşnutsuluk duyuyor. Bugün bir kesim özel firmalar, devletin bu tür yapımlarını hızlandırmak için özen gösteriyor. Hatta nüfuz kullanıyor.

Bu işin bir yanı. Diğer ise özel kesimin kendi yatırımlarını arttırmak, kendi büyümesini sürdürmek için kaynağa ihtiyaç duyması. Bu kaynağın, devlet bütçesinden hibe şeklinde olmasına gerek yok. Daha doğrusu açık hibe şeklinde olması gerekli değil. Devletin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarını uygun bir biçimde ayarlayarak kaynak transfer etmek mümkün. Bu yapılıyor. Ama bu yapıldıkça devlet, yine özel kesim için gerekli diğer ekonomik eylemlerini sürdürmekte güçlüklerle karşılaşılıyor.

Ayrıca özel kesimin kaynak ihtiyacının bütününe devlet işletmelerinin fiyatlarını uygun biçimde ayarlayarak sağlamak olanaksız. Türkiye'nin özel kesimi kredi üzerine kurulu. Kredi, genişlemesinin ise bir sınırı var. Çok genişletilirse enflasyon hızlanıyor. Aslında ekonomik olarak özel kesimin enflasyona pek itirazı olamaz. Enflasyonu sever ve enflasyon dönemlerinde atılım yapar. «Akat özel kesimi salt «ekonomik hayvan» olarak düşünmek yanlıştır. Bir yerde, enflasyonun, özel kesime kaynak aktaran enflasyonun, patlayıcı olduğunun farkında. 73 seçimlerinin zamanında yapılabilmesinin, gürültüsüzce yapılabilmesinin, bir nedeni özel kesimin bu anlayışı olması.

Sonra kredi olanakları pek devamlı olmuyor. 12 Mart hükümetleri geliyor. Bütün kredi kaynaklarını özel kesime açıyor. Ecevit Hükümeti geliyor. Suyun akış yönünü çeviriyor. İrmak Hükümeti geliyor. Tekrar özel kesime kredi açılıyor. Özel kesimin kredi kaynaklarının devamlılığını istemesi gayet normal.

Bütün bu istekleri, bir de, büyüyen bir özel kesim için düşünülmeli. Özel kesim büyüyor; ama yeni kaynakların yaratılma hızı aynı ölçüde gelişmiyor. Son on yılda çıkarılan gayrimenkul artışı, işletme vergisi gibi yeniliklerle sağlanan kaynaklar, bütçe içinde bir virgül olmaksızın ileri gidemedi.

Bu durumda, ekonomi yeni vergi kaynakları bulmakla yükümlü. En azından dört yıldır bu yükün altında. Enflasyonu önleme de buna bağlı. Günlük deyimle geçim de buna bağlı. Bu ise seçime bağlı. Çünkü, bu parlamentonun birleşiminden ciddi bir vergi beklemek fazla safdillik. Ciddi bir vergi için en azından parlamentoda bir partinin çoğunluğu alması gerekli. Çoğunluk olmadan vergi olmaz. Vergi olmadan, geçim sorunu çözümlenemez.

Yalçın Küçük
12 Aralık

Bir Grevin Düşündürdükleri

Geçen ayın ortalarında 22 Devlet Üretme Çiftliğinde başlayıp, sonra 26 çiftliğe sıçrayan, uzun süren ve nihayet şöyle - böyle bir anlaşmayla son bulan grevin düşündürdükleri, bu grevin kapsamını ve alanını çok aşmaktadır. Türkiye'de kamu iktisadi kuruluşlarının yapısı, mevzuatı, durumu ve karşılaşılabilecek ihtimaller açısından bu grev, çok cepheli ve hatta endişe verici bir çok problemleri az çok ortaya sermektedir. İşin önemini belirtmek için, konuyu biraz açıklamaya çalışalım. Bunun için de ilk önce «grev nedir?» sorusu üzerinde duralım.

Evet, grev nedir? Eğer binbir yönlü tanımlamalara kaçmaz ve soruyu, tarihi gelişmeler açısından esas niteliği ile tanımlamak istersek, bu sorunun cevabını şöyle özetleyebiliriz:

— Grev, bir iktisadi mücadele eylemidir. Emek ve iş ilişkileri cephesinde herhangi bir anlaşmazlığın, karşılıklı konuşma ve pazarlıklar yolu ile çözümlenmesine olanak bulunmayan hallerde, emekçi cephesinin, işi tavsatmak, aksatmak veya bırakmak gibi şekillerle, kolektif direniş eylemidir.

Bu tanımlamayı eğer yeterli sayarsak, buna, şu kısıtları da eklemeliyiz: Böyle bir eylem için elbette ki, zaman, şartlar ve kanunlar da, ayrıca hesaba katılır. Grev; başkalarının emrinde ve başkalarının hesabına emeğin tarihi, tarih öncesine kadar iner. Ama çağdaş anlamda işçiliğin, işçinin, yani sermayedar ve proleterya varlığının ve ilişkilerinin tarihi, ancak XIX. yüzyılın başlarına kadar uzanır. Ya da bu başlangıcı, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde buhar gücünün ve makinelerin icadı ile bunların sanayile uygulaması evresine kadar götürebiliriz ki, bu da nihayet, 200 yılı bile doldurmayan bir geçmişin eseridir.

Fakat şu da var: Makinaların icadı ve sanayile uygulanması da ancak, Batı Avrupada ve Batı Avrupa'nın bir tekeli olarak gelişti. Orada merkezleştii, Avrupa metropol leşti ve dünya sanayinin tekeli merkezi haline geldi. Makinalar ve buhar gücü sayesinde ürettiği bol ve ucuz mallarla (başta dokumalar), dünyanın öbür ülkelerindeki yerli tezgâh sanayini yıktı. Bu ülkeleri yarı sömürge veya sömürgeler haline getirdi. Biz, bu ülkelerden biriyiz. Yani 1810 - 1850 arasında bütün yerli sanayimizi kaybettik.

Batıya açık pazar olduk. Türkiye'nin geri kalmışlığının temel hikâyesi budur. Çağdaş anlamda sanayileşme çabamız ise, ancak Cumhuriyetle beraber, daha doğrusu 1930'larda başlar. Kısaca biz, 40 yıldan beri sanayileşmekteyiz.

Demek ki çağdaş anlamda sermayedar ve işçi münasebetleri, ancak sanayi kapitalizmi çağının tarihi ve sosyal bir neticesidir. Bir yanda sermayeyi elinde tutan sermaye sahibi, yahut kapitalist, öte yanda kol gücünü ona satan işçi veya proleter, üretim alanında karşılaşmaktadırlar. Bu karşılaşmada meydan alacak anlaşmazlıklarda, o da işçi örgütlenmişse ve anlaşmazlık karşılıklı çözümlenemezse, işçi cephesi, toplu direnişe geçecektir. Bu direniş, ya işi tavsatmak, ya işi aksatmak (İtalyan usulü grev) yahut da düpedüz işi bırakmak yolu ile greve gidecektir. Bu grevler Batı ülkelerinde, ancak 1850'lerden sonra görünmüş ve güçlenmiştir. Demek ki çağdaş anlamda grevin de, ancak 100 yıllık kadar bir geçmişi var. Grevde iki taraf ve iki cephe şart: Kapitalist ve Proleter. Yahut sermayedar ve işçi. Ya da çağımızdaki başlıca dört ana gelir kaynağından ikisini paylaşanlar! Müteşebbis geliri, yani işletmeler, ve bir de sanayi yatırım ve müteahhit gelirleri, iş ücreti ile çalışanlar... Ama bütün bunlar, aslında XIX. yüzyılın tasnifleridir. Ve o zaman, örneğin devlet işletmeciliği yok'u denebilir. Oysa şimdi, hemen bütün demokratik dünya ekonomileri, karma ekonomi nizamı üstünde çalışmaktadırlar: Özel teşebbüs ve kamu işletmeciliği. Hatta bunlara bir de halk sektörü katılmıştır. Kooperatiflerde olduğu gibi. O halde, şimdi konumuzu ilerletir ve sorabiliriz: Bizdeki son Devlet Üretim Çiftliklerinde, kapitalist kimdir? Proleter kim?...

Bu örnekte ortada ve çağdaş anlamda, ne kapitalist vardır, ne de proleter! Çünkü Devlet Üretim Çiftlikleri, sermayecinin malı değildir. Bunlar kamu malı ve kamu işletmeleridirler. 17 haziran 1938 tarih ve 3460 sayılı kanunla düzenlenen İktisadi Devlet Teşekküllerinin birer koludurlar. Bu teşekkül ve müesseselerin işletme ve denetimi bu kanunla belirtilmiştir. Kanun, bazı tamamlanmaya muhtaç noktalarına rağmen esaslıydı. O zaman dev-

let hizmetinde bulunan Prof. Dr. E. Hirs, bu kanunun, hatta bazı Batı ülkeleri için de örnek olabileceğini yazar. Kendisi de onun, önemli yapıcılarındandır. Nitekim kanun, bir kısım Batı ülkelerince ele alınmış, incelenmiştir. Kanunun yetersizliği ise, bu kuruluşları anonim şirketler gibi ele almasıdır. 3460 sayılı kanun daha sonra çeşitli tadillere uğramış, hatta değiştirilmiştir. Ama, bir temel konu değişmez kalmıştır: O da, bu işletmelerin, devlet malı, millet malı olduğudur. Daha sonra ve 24.3.1950 tarih ve 5659 sayılı özel kanunu ile kurulup, yine o zamanki 3460 sayılı kanunla işletilen ve denetlenen Devlet Üretim Çiftlikleri, aradaki kanun tadillerine rağmen, bugün de, devletin, yani milletin malıdır. Orada çalışan ve greve giden sendikacılar da (Grevi Tarım - İş Sendikası yürütmüş, Türk-İş Sendikalar Konfederasyonu desteklemiştir) milletin bireyleri olarak bu çiftliklerin mal sahibi veya hissedarlarıdır. Aynı hal, bütün İktisadi Devlet İşletmeleri için de böyledir. Halbuki şimdi, önümüzdeki bir resme bakıyorum. Altındaki yazılara göre, yerde ölmüş, can çekişen, yahut ölüme mahkûm cins hayvanlar var.

Bir takım çiftlik adamları da, bunların çevresinde seyirci. Öte yanda, yüzlerce kiloluk sütler, lağımaları arklara dökülüyor! Niçin? Çünkü grev var! Hayır, bu iş böyle devam edemez. Çünkü ortada bir yanlışlık var. Evet, grev hak! Ama grevcinin, millet adına kendisine emanet edilen millet malını, kendisinin mahvetmesi, öldürmesi hak değil?...

Şu halde, bir şeylerin düzeltilmesi lazım. Devlet İşletmesindeki grevle, binbir imkândan faydalanan, malı ve kazancı kendinin olan bir özel teşebbüsteki grev aynı değildir. Birinde işveren ve işçi var. İşveren, malının, sermayesinin sahibi. Orada işçi ve sermayedar ilişkileri egemen. Kamu işletmesinde ise, ne sermayedar, ne de işçi var. O halde bu iktisadi ilişki, hattâ mücadeleye bir nizam vermek gerek. Evet, sendika olsun, toplu iş söz-

leşmesi olsun. Ama bu toplu iş sözleşmesinin yaratacağı anlaşmazlıklar, her iki tarafı da çalıştıran işletmenin, yani millet malının sahibi, hissedarları durumunda olan işçi ve işveren, daha doğrusu iş idarecileri, davalarını masa başında ve bir araya gelerek çözümler. Eğer çözümleyemezlerse, daha yukarı idare veya yargı makamları, son veya kademeli kararları verebilirler. Kaldı ki burada, kişisel kâr, söz konusu değildir. Bunun uygulanması için de ilk ve en ciddi adım, Sendikanın işletme idaresine, laf olsun diye değil, fiilen ve ciddi olarak iştirakidir.

Evet, 1950'den beri İktisadi Devlet Teşekkül ve İşletmeleri için, odalar dolusu incelemeler yapılmış, kanunlar, kararlar çıkarılmıştır. Bu teşekküller genişlemiştir de. Yine de aynı tarihten başlayarak çok yönlerden bozulmuşlardır. soysuzlaştırılmışlardır. Zararlara da bilererek, isteyerek sürüklenmişlerdir. 1950'ye kadar partinin ve partilerin ayak basamadıkları bu iş ve ihtisas kuruluşları, son dönemde partilerin, müdahale ve sömürülerinin, partizan belemeciliğinin, başdöndürücü oyun sahalrı haline getirilmişlerdir. 1950 öncesinin belki bir daha diriltilemeyecek olan şevk ve heyecanı, öldürülmüştür. Sorumlu ve teknik iş, yönetim ve ihtisas makamlarında değişiklikler, yazboz tahtası, yahut oyun masası işlemlerine çevrilmiştir. Ayrıca ve çok büyük ölçüde bir parazitler kalabalığı, işletmelerin iş sahalrını sarımıştır. Ama bunlara rağmen dahi, hatta bunları da önlemek için ilk adım, işçi sendikalarının idarede ciddi ve güçlü olarak temsil edilmesidir. Kadrolarla işletme alanlarını dolduran işsiz güçsüzlerin tasfiyesi ile de işe başlayarak, gereken yeni ve güven verici kanunlarla katılımın işletmelerden sürülmesi ve yeni bir şevk ve heyecanın, kamu sektörüne egemen kılınması şarttır.

Şevket Süreyya Aydemir

17 Haziran

Sosyal Güvenlik'te Eşitsizlik

Sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, genel bir amaç ve istektir. Ancak işçi — Memur ve bağımsız çalışanlar eşit haklara sahip olmalıdır.

Bir kamu hizmetinin verimli ve etkin olabilmesi, o hizmetin, öncelikle amaç ve politikalarının ussal ve kesin bir şekilde saptanmasına bağlıdır. Amacı belirlenen (topluma zamanında ulaşmasına ve toplumun sorunlarını gidermesine hedef olacak) hizmet, ancak makro ve mikro düzeyde yapılacak planlarla, verimlilik ve etkinlik kazanabilir.

Amaç saptanması ve plan belirlenmesinden sonra hizmet çarkının önemli bir bölümünü oluşturan (amaç ve planı organize edecek olan) hizmet süreci de, örgütlenmedir. Amaç ve plan doğrultusunda olan, amaç ve planla bütünleşen örgüt, başarılı olur.

Aksi halde hizmet binası aksak veya bozuk temel (zemin) üzerine oturtulmuş olacaktır ki, yıllar yılı kovalayacak, alınmak istenen çeşitli palyatif, hattâ köklü alınan tedbirler dahi hastalığı — bozukluğu gideremeyecektir.

1961 Anayasası demokratik, layik ve sosyal hukuk devleti ilkelerini baz olarak almış ve sosyal güvenlik, Anayasa ile teminat altına alınmıştır. Ancak Anayasa'nın kabulünden sonra 13 yıl geçtiği halde, ne tüm vatandaşlar sosyal güvenliğe kavuşmuş ve ne de sosyal güvenlik semsiyesi altındaki vatandaşlar, eşit olanaklara sahip olmuştur. Ancak, tüm kamu hizmetlerini düşünecek olursak, sosyal güvenlik konusuna hükümetlerin özet önemi gösterdiği, plan, program ve çalışmalarında bu konuya yer verdiği de bir gerçektir. Önemli aşamalardan geçilmiştir. Kamuoyunda geniş ilgi görmüş, kurumların ve bilim çevrelerinin dikkati, sosyal güvenlik üzerinde yoğunlaşmış ve çeşitli planlar yapılmıştır.

Yazımızın başında da açıkladığımız gibi Amaç, ancak, iyi planlandığı zaman bir değer taşır. Aksi halde kâğıtta yazılan, okunduğu zaman duygusallıktan öteye gidemeyecek ve zamanla unutulmaya mahkûm olacak kompozisyonlardan ibaret kalır.

Türkiye'nin planlı döneme girdiği 1962 yılından bu güne, gerek Birinci, gerek İkinci ve gerekse Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında sosyal güvenlik konusu makro düzeyde planlanmış, TBMM'nce kabul edilerek hükü-

metlere emredici olarak sunulmuştur. Bu üç plan sonucunda ortak iki ana hedefi sıptamak mümkündür:

- Sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması,
- Sosyal güvenlik kuruluşlarının birleştirilmesi.

Yaygınlaştırma konusunda önemli bir aşama, 2 Eylül 1971 tarihinde kabul edilen 1479 sayılı BAG - KUR Kanunu'yla mümkün olmuş, toplumun önemli bir bölümünü oluşturan esnat, sanatkâr ve diğer bağımsız çalışanlar sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmışlardır.

Şu halde, bugün toplumun üç kesimi memurlar, işçiler ve bağımsız çalışanlar sigorta edilmiş durumdadır. Bu üç ayrı kesimin kendilerine özgü yasaları ve örgütleri vardır. Plan 1962'den beri dağınıklığı, ayrı örgüt kurmayı önleyici öneriler ve tedbirler öngörürken, sosyal güvenliğin yaygınlaşma ve yoğunlaşmasında durum, tamamen aksidir.

Bu ne gibi sakıncalar doğuruyor?

1 — Başta, amacın en iyi planlandığı varsayımıyla durum, kalkınma planlarına aykırıdır.

2 — Gerek yasalardan ve gerekse diğer idari metinlerden ileri gelen mevzuat dağınıklığı olmuştur.

3 — Yönetim ve yöntemlerden ileri gelen ayrıcalıklar ve çelişkiler doğmuştur.

Bugün yurtdışımızda bulunduğu üzere üç büyük sosyal güvenlik kuruluşu vardır:

- T. C. Emekli Sandığı,
- Sosyal Sigortalar Kurumu,
- BAG - KUR

T. C. Emekli Sandığı'nın 850.000 iştirakçisi, SSK'nın 1.325.000 ve BAG - KUR'un da 736.000 sigortalısı vardır. (1). Bu toplam nüfusa oranla fazla bir rakam değildir. Bu üç kurumun sigortalısından biri, diğerine göre yasalardan veya yönetim ve yöntemlerden ileri gelen imtiyaz, hak ve yükümlülükler içindedir. Diğer bir deyişle, sosyal güvenlik konusunda işçi, memur ve bağımsız çalışanlar arasında sahip oldukları haklar ve yükümlülükler açısından eşitlik yoktur.

Somut örneklerle açıklayalım:

1 — T. C. Emekli Sandığı Maliye Bakanlığı'na bağlıdır. Sosyal Sigortalar Kurumu ve BAG - KUR ise Çalışma Bakanlığı'na bağlıdır.

2 — T. C. Emekli Sandığı iştirakçilerine, devlet katkısında bulunur. (%3 memurun ödediği prime karşın, devlet %14 katkıda bulunmaktadır.) Halbuki SSK ve BAG - KUR sigortalıları için devletin hiç bir katkısı yoktur.

3 — T. C. Emekli Sandığı iştirakçilerine uzun vadeli sigorta kollarından emeklilikleri hallerinde belli koşul ve oranlarda ikramiye ödenir. (SSK ve BAG - KUR sigortalılarının ise kıdem tazminatı hakkı vardır.)

4 — Üç sosyal güvenlik kuruluşunda sigortalılar tamamen değişik yükümlülük ve haklara sahiptir.

Örneğin:

a) T. C. Emekli Sandığı iştirakçisinin ölümü halinde hak sahiplerine maaş bağlanabilmesi için, ölen iştirakçinin en az 10 tam yıl hizmetinin olması şarttır.

b) SSK sigortalısının ölümü halinde hak sahipleri ne aylık gelir bağlanabilmesi için, sigortalının en az 5 tam yıl sigortalı olması şarttır.

c) Bir Bag - Kur sigortalısının ölümü halinde ise hak sahiplerine aylık gelir bağlanabilmesi için, sigortalının en az üç tam yıl prim ödemiş olması yeterlidir.

5 — T.C. Emekli Sandığı'nın Müdürler Kurulu'nda iştirakçileri temsil eden bir üye yoktur. SSK Müdürler Kurulu'nda ve Bag - Kur Yönetim Kurulu'nda sigortalıları temsil eden üyeler vardır.

6 — SSK ve Bag - Kur'un Genel Kurulu vardır. İki yılda veya yılda bir toplanarak Kurum ve sigortalıları hakkında kararlar alır. T.C. Emekli Sandığı'nda ise, Genel Kurul organı yoktur.

7 — SSK hizmeti bu ölçüde vatandaşın ayagina kadar götürmek için iller veya ilçelerde şubeler, bürolar kurmuştur. T.C. Emekli Sandığı ve Bag - Kur şube esasına göre çalışmamakta, tamamen merkez yönetimi halinde hizmet etmektedir.

8 — Bağlanan aylık gelire esas olan maaşın, T.C. Emekli Sandığı'nda katı. Sosyal Sigortalar Kurumunda hizmet akdine bağlı olmakla beraber ortalama esas olduğu için daha az katı. Bag - Kur'da ise tamamen ihtiyaridir. Diğer şartları yerine getiren bir vatandaş Bag - Kur'da ise tamamen ihtiyaridir. Diğer şartları yerine getiren bir vatandaş Bag - Kur'dan 12. basamaktan bir dönem için prim ödese 4.500.— TL. maaşta 4.050.— TL. ye kadar aylık gelire hak kazanabilmektedir.

9 — T.C. Emekli Sandığı iştirakçileri ve SSK sigortalıları için uzun ve kısa vadeli sigorta kolları uygulanırken, Bag - Kur'da yalnız uzun vadeli sigorta kollarının uygulanması söz konusudur.

10 — Yöntem ve yönetim uygulamaları, bazı hallerde bir vatandaşın iki sosyal güvenlik kuruluşunun sigortalısı saymak gibi çelişkilere sebep olmakta ve vatandaş bu karışıklık içinde iki ayrı kuruma prim ödemek zorunda kalmaktadır.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yaş haddi, prim ödeme müddeti, borçlanma, mesken ve işyeri kredisinden faydalanma v.b. örneklerde dikkat edildiğinde, mevzuat dağınıklığı ve yönetim ve yöntem ayrıcalıklarının doğurduğu eşitsizlikler ve çelişkiler gözden kaçmayacaktır.

9 yıl hizmeti olan devlet memurunun ölümü halinde eş ve çocukları kaderle başbaşa bırakılmakta, Anayasa emri uygulanmamaktadır.

Yine 4 yıllık, 11 aylık sigortalı olan SSK sigortalısının ölümü halinde de devlet hak sahiplerine maaş bağlanmamaktadır. 3 yıl prim ödeyen bir Bag - Kur sigortalısının ölümü halinde ise hak sahiplerine bulunduğu basamağın %70'i oranında maaş bağlanabilmektedir.

Yukarıda çeşitli somut örnekleriyle açıklamaya çalıştığımız adaletsizliklerin kökeninde Anayasa'nın belirgin amacına ve planlamaya rağmen farklı yasalar çıkarıldığını, farklı yöntem ve yönetim uygulandığını kabul edelim ve diyelim ki, sosyal güvenlik konusunda acaba, bir sosyal güvenlik kuruluşunun sigortalısı, diğer bir sosyal güvenlik kuruluşunun sigortalısına karşı imtiyazlı mı görülmektedir?..

CHP - MSP hükümetini oluşturan Koalisyon Protokolünde ve Hükümet Programında, bütün bu dağınıklıkları, eşitsizlikleri giderecek mevzuat yaklaşımları ve sosyal güvenlik kurumlarının hukuki ve idari birleştirmelerini sağlayacak öneri ve tedbirlere yer verilmesi, gerçekten sevindirici olmuştur. Bu sevindirici gerçek yanında, sosyal güvenliğin etkinliğinin ve yaygınlığının sağlanması konusunda temenni olarak dile getirilen ve program konan ve nüfusumuzun önemli bir bölümünü meydana getiren, tarım işçileri ve tarım işverenlerinin, sosyal güvenlik şemsiyesi içinde görünmesindeki temenni gecikirse, gerçekten üzücü olacaktır.

Gerek şimdiki ve gerekse önceki hükümetlerin sosyal güvenlik politikalarına esas olacak amaç, Anayasamızın 48. maddesi ile belirlenmiş olmasına rağmen; şimdiye değin, toplam nüfusumuzun 2/3'ünün sosyal güvenlik şemsiyesinin dışında tutulmasında hükümetlerin başlıca sığındığı, yine Anayasa'nın bir başka maddesi, 53. maddesidir. Bu madde hükmüne göre, devlet iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadi gelişme ile mali kaynaklarının ölçüsünde yerine getirir ifadesi yer almaktadır.

Kaynak ve olanak olmadan hizmet yapmak mümkün değildir. Kaynak ve olanak nedir, nasıldır, var mıdır? İşte, bu çok elastiktir. Yapılmayan veya yapılamayan ik-

tişadl ve sosyal hizmetler için, Anayasa'nın 53. maddesi- ne sığınmak, hizmetleri kamuile etmekten öteye gidemi- yorsa, gerçek elbet görünecektir.

Sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, genel bir amaç ve istektir. Son çıkarılan 1479 sayılı Bağ - Kur Kanunu, yaygınlaşma için önemli bir aşama olmuştur. Kanaati- mizce daha ileri bir düzeyde de olabilirdi. 1970 istatistik- lerine göre 4.189.769 olan bağımsız çalışandan ancak, 800.000 civarında olanı sigorta edilebilmiştir. (2). En fazla bu rakam bir milyon civarında olacaktır. Çünkü Bağ - Kur'a girmek için önce meslek kuruluşu üyesi ol- mak zorunludur. Bugün 4.189.769 bağımsız çalışandan an- cak bir milyon kadarı meslek kuruluşuna üyedir.

Bu durumda yapılacak iş, 507 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanununun iyi işlemlerini sağlayarak meslek kuruluşlarına bütün bağımsız çalışanların girmesine ve- ya kanunda yapılacak bir değişiklik ile Bağ - Kur sigor- talısı olabilmek için meslek kuruluşuna üye olmak zo- runluluğunun kalkmasına olanak aramak olmalıdır.

İşçi, memur ve bağımsız çalışanların sosyal güvenli- ği konusunda zihinlerde beliren yaygınlık, yoğunluk, et- kinlik, dağınıklık endişelerinin ve özellikle eşitsizliklerin giderilmesi yolunda CHP - MSP Hükümet Programında

olumlu tedbirlerin alınacağını ve sosyal güvenlik kuru- luşlarının bir çatı altında toplanacağını belirtilmesi umut vericidir. 1974 yılı kalkınma programında belirle- nen SSK ile Bağ - Kur'un hukuken birleşimini sağlaya- cak girişimlerin yapılacağını kaydedilmesi, şayet uygu- lanırsa, gerçekten büyük aşama olacaktır.

«...Sosyal güvenliğin hakkını zedeleyen en büyük tehli- ke, bütünleşme yerine parçalanmaya yönelmedir...» sözü ile Sayın Çalışma Bakanı, yazımızda belirtmeğe çağıt- tığımız adaletsizliklerin, eşitsizliklerin ve çelişkilerin gide- rilmesine güvence olursa, sosyal güvenlik sorununun çö- zümü için Amaç - Plan - Örgüt ilişkilerine gerçek etkin- lik, verimlilik ve bütünlük kazandırılacak ve sanıyoruz konu, parlamento, ilgili çevreler ve kamuoyunda geniş ilgi görecektir.

(1) 1974 yılı programı / Üçüncü Beş Yıl 1973 - 1977 (T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara - Şubat 1974) S. 303.

(2) Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1972 (Devlet İsta- tistik Enstitüsü) S. 71.

Mehmet Koyunoğlu

19 Haziran

Bağ - Kur Üzerine

Çalışma Bakanlığının Bağ-Kur sigortalılarıyla ilgili çok önemli bir genelgesi 6 eylül 1974 tarihli Resmi Gaze- tede çıktı. 10 numaralı bu genelgenin 1. ve 3. maddele- riyle aynı Bakanlığın 1 ve 2 numaralı genelgelerinin 4. maddeleri yürürlükten kaldırıldı ve bugüne değin Bağ - Kur'da yasaya aykırı olarak sürdürülen uygulamaya son verildi. Ancak, bir hayli geç de olsa yasa doğrultusunda çıkarılan 10 numaralı genelgeyle, 1 ekim 1972'den beri süregelen yanlış uygulama nedeniyle Bağ-Kur sigortalı- larının çok zor durumda kaldıklarını ve emeklilik aylığı ile mali olanaklarının büyük ölçüde etkilendiğini önce den belirtmek gerekir.

1479 sayılı yasaya göre kanun kapsamına giren kişi seçtiği aylık gelir basamağını en geç 30 gün içinde Ku- ruma yazılı olarak bildirecek, ayrıca en geç üç ay içinde de Kurumun ilgili şubesine başvurarak kayıt ve tescil işlemini yaptıracaktır. 30 gün içinde bildirimin yapılma- ması halinde ilk basamak seçilmiş sayılacaktır.

1972 yazında, İstanbul Ticaret Odası konferans sa- lonunda yapılan Bağ-Kur'la ilgili seminerde, özellikle meslek kuruluşu temsilcileri, basamak seçme için yo- sayla tanınan sürenin çok az olduğunu, bildirme verme süresi üç ay olduğuna göre basamak seçme süresinin de bir yasa değişikliğiyle buna göre ayarlanmasını, aksi halde sigortalıların çok zor durumda kalacaklarını be- lirtmişler. Bağ-Kur Genel Müdürü sayın Orhan Arıkan ise, buna Çalışma Bakanlığınca çıkarılacak genelgelerle bir çözüm yolu bulunulması çabası içinde olduğunu, mes- lek kuruluşu temsilcilerinin kaygı duymamalarını, bu aksaklığın kısa sürede giderileceğini söylemiştir. Nite- kim Genel Müdürün bu çabası ürünü vermiş ve sa- yın Ali Rıza Uzuner'ler Çalışma Bakanı olarak uzatıldığı 29 ağustos 1972 tarihli 1 ve 2 numaralı genelgele- rin 4. maddeleriyle 30 günlük basamak seçme sırası yasa hük- müne aykırı olarak uzatılmış ve basamak seçme işle- mi-

nin seçilen basamağın giriş bildirgesinde belirtmek su- retiyle yapıacağı saptanmıştır.

İdari bakımdan özerk olan Bağ-Kur Gene. Müdürlü- ğü kendi görüşünü yansıtan bu genelgeyi yalnız uygu- lamakla da kalmamıştır. Genel Müdür sayın Arıkan, 2.1.1973 tarihli basın toplantısında, Kuruma başvurma sü- resinin sonu olan 31.12.1972 tarihi ile cezasız prim öde- me süresinin sonu olan 31.1.1973 tarihi arasında bir aylık farkın olduğuna dikkati çekerek pek çok ilgilinin kayıt olmak için sırada beklediğini gözönüne alan Bağ-Kur'un bunlara bir olanak tanımak üzere cezasız prim ödeme süresinin sonu olan 31.1.1973 tarihine kadar bildireceklerini doldurarak Kuruma yollayan, prim ve keseneklerini öde- yen tüm sigortalıların zamanında başvurmuş sayılacağını ve bildireceklerini yazılı basamaklarının da geçerli olaca- ğını kamuoyuna duyurmuştur. Yasa hükümleri bu kadar da zorlanmakla kalmamış, 31.1.1973 tarihinden sonra da verilen bildireceklerde yazılı prim ödeme basamakları ge- çerli sayılmış ve bazı teknisyenlerin yazılı uyarıları da sonuç vermeyince uygulama bu yönde yürüyegelmiştir.

İşte sözkonusu Resmi Gazetede çıkan 10 numaralı genelge, yukarıda belirtilen ve uygulamaya esas alınan 1 ve 2 numaralı genelgelerin 4. maddelerini yürürlükten kaldırmaktadır. Artık bu genelge ve 1479 sayılı Yasa hü- kümlerine göre bir sigortalı, seçtiği gelir basamağını ka- nun kapsamına giriş tarihinden başlayarak 30 gün içinde Kuruma yazılı olarak bildirecek, ayrıca 3 ay içinde de Kurumun ilgili şubesine (Yasada meslek kuruluşuna ve- rileceğine ve buraya verilmiş tarihinin geçerli sayılacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır) kayıt ve tescil için başvuracaktır. Sadece bildirge üzerine basamak yazmak yeterli değildir.

Genelgede uygulama tarını hakkında herhangi bir belirlilik olmadığından şimdi en önemli sorun 10 num-

ralı genelge hükümlerinin uygulama tarihinin saptanmasıdır.

Yasanın tanıdığı 30 günlük süre içinde basamak seçerek Kuruma yazıyla bildirilenlerin sayısı belleğimiz bizi aldatmıyorsa üç dört bini geçmiyordu. Genelgenin uygulama tarihi başa götürüldüğünde Bağ-Kur'a kayıt olan sekizyüz bin sigortalı kendiliğinden birinci basamağa inmiş olacaktır. Her ne kadar 1803 sayılı bir At Yasası çıkmışsa da bu yasanın tanıdığı süre 28.1974 akşamı sona ermiştir. At Yasası 1479 sayılı Yasada gösterilen 30 günlük süre geçtikten sonra basamak seçen sigortalılara yazılı istekleri halinde basamak değiştirme olanağı tanınmıştır. Ancak prim basamağını yanlış seçenler için çıkarılan bu hükme dayanarak basamak değiştirme isteğinde bulunan sigortalı sayısı genel sigortalı sayısına oranla çok azdır. Çoğu sigortalı, prim basamaklarını, 30 günlük basamak seçme süresinden sonra Kuruma verdikleri bildirge üzerine yazarak seçmişler ve yaptıkları işlemlerin doğruluğu Bağ-Kur Genel Müdürlüğünce kabul edilmiştir. Bu sebeple At Yasasının tanıdığı süre içinde ayrıca basamak değiştirme isteğinde bulunmağa gerek görme mişlerdir. O halde sekizyüz bine yakın sigortalının prim ödeme basamakları bire incek ve örneğin üç yıl sonra emekli olacak ileri yaştaki sigortalıların çoğu üçüncü basamak üzerinden çok düşük yaşlılık aylığı (ayda 490 lira) almak zorunda kalacaktır.

Hukukun genel ilkelerine göre bir idari karar, kararın açıklık bulunmadıkça yayın tarihinde önceki devreyi kapsamaz. Ancak yürürlükten kaldırılan bir genelge olamayacağından bu genelgenin uygulamasına daha başlangıçta olanak bulunmamaktadır. «Kanuni şartlar ve hükümler dışında yapılan bir tasarrufun sahih sayılması kamu menfaatine aykırı olur, sosyal düzenliği bozabilir. Bu bakımdan tasarrufun hükümsüz sayılması sakatlığın tabii müeyyidesi olmalıdır: (1)» 10 numaralı genelge hükümlerinin uygulama tarihini Resmi Gazete'de yayımlan-

dığı tarih olarak saptamak kanımızca yanlış olur. 30 gün içinde basamak seçerek Kuruma yazıyla başvurmayan sigortalıların basamaklarını bire indirmek, genelgelerle değiştirilmesine olanak bulunmayan 1479 sayılı yasanın 51'inci maddesi hükmü gereğidir. Bununla beraber büyük bir sigortalı kitlesini yakından ilgilendiren bu konu tartışılmaya değecek kadar önemlidir ve bu gibi yanlış idari tasarruflar dolayısıyla aksi görüşler de savunulabilir. Bu sebeple kısa zamanda bu konuda söz sahibi hukukçuların da görüşleri alınarak 10 numaralı genelgenin uygulama tarihinin yasaya ters düşmeyecek şekilde açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Düşüncemiz doğrultusunda bir karara varılırsa, Bağ-Kur uygulamasındaki yanlışlıkların kurbanı olan bu sigortalılarla bir yazımızda da değindiğimiz üzere (2) 10.5.1975 tarihli Yargıtay Hukuk Bölümü İçtihadı Birleştirme Genel Kurul kararının Bağ-Kur Genel Müdürlüğünce kendilerine duyurulmaması nedeniyle basamak değiştirme olanağını bulamayan yüz bin ileri yaştaki bağımsız çalışanların ve sayılarını dört milyon olarak saptadığımız (3) esnaf, sanatkâr ve diğer bağımsız çalışan yurttaşın uğradıkları zararları önlemek için Bağ-Kur'la ilgili yeni bir at yasasının çıkartılması düşünülebilir. Ancak ne yolda karara varılırsa varılsın, bir kez daha bu tür önemli aksaklıklara yol açmayacak bir örgüt kurulması ve Bağ-Kur sigortalılarının iki yıl içinde bu hale düşürülmesi nedenleri üzerinde durulması şartıyla...

(1) İdare Hukuku. Prof. Süheyy Cerbîl

(2) İleri Yaştaki Bağ-Kur Sigortalıları — Cumhuriyet, 28.8.1974

(3) Bağ-Kur'daki Aksaklıklar — Cumhuriyet 10.9.1974

Teoman Pekindağ

19 Kasım

Kamu Yönetimini Yıkanlar

Bütünlüğümüzü ve birliğimizi sürdürmek zorundayız. Bunun için toplumu rüşvet ayıbından, kamu yönetimini de rüşvet çirkinliğinden kurtarmalıyız.

Yurtta yeni bir siyasal iktidarın oluştuğu bu dönemde, yeni yurt yöneticilerinin ne yapıda bir kamu yönetimi üslenmeye çalıştıkları, toplumun yapısal ve ahlâksal bozukluklarının neler olduğu ve bunları düzeltme yolları üzerinde gerçekçi bilimsel bir metodla durmak gerekir. Bunu bilim adamlarından bekliyoruz.

Ben bu konuların uzmanı değilim. Fakat kamu yönetimi içinde otuz yıla yakın bir süredir görevli bulunan bir kişi olarak, hem kamu kesimi ve hem de özel kesim hakkında bir çok canlı izlenimlere sahip bulunuyorum. Sadece ben değil, kamu kesiminde görevli olan ve olmayan herkesin, her iki kesimin çalışmaları ve bunlardaki kanunsal ve ahlâksal sapmalar hakkında canlı ve acı sayısız izlenimleri vardır. Milyonlarca vatandaş olarak her günün her saati içinde yaşadığımız bu uğursuzlukların ya yapıcıları, ya muhatapları ya da tanıklarıyız. Bu yozlaşmaların pek azı bile bir toplumu çökertmeye yetiyken, yapısı zayıf, kurumları yeni geri kalmış bir toplum olan ülkemiz için böyle bir kaosun yarattığı tehlikeyi görmezliğe bilmezliğe gelemeyiz. Bunları görmeye, göstermeye ve üstlerine yürüyüp düzeltmeye mecburuz. Bunu, devletini, ulusunu ve ülkesini seven kişilerin namus görevi saymak zorundayız.

Asıl konuya, hangi kadroları kamu yönetimi saydığımızı belirterek girelim. Kamu yönetimi, kanunların verdiği yetkilere dayanarak toplumun çeşitli kesimlerini yöneten devlet kuruluşları ile köy, belediye ve il özel idarelerinin tümüdür. Özel kanunlarla kurulmuş olmakla beraber, kamu yönetimi kadar önemli mali ticarî sınaî ve meslekî faaliyet gösteren kuruluşları da kamu yönetiminin sayabiliriz. Bütün bunların dışında kalanlara da özel kesim diyoruz.

Bu genel ve kabataslak yapılmış tanımlardan sonra kamu kesimini içeren kamu yönetiminin toplum yaşantısındaki sürükleyici rolüne değinebiliriz. Gerçekten kamu

yönetimi, kuruluş ve davranışları bakımından, özellikle uz gelişmiş ülkelerde örnek bir model teşkil eder; sosyo-ekonomik açıdan da bütün toplumu peşinden çeken bir lokomotif görevi yapar. Bu nedenlerle, kamu yönetiminin maddesel ve moral bozuklukları, öbür toplum kesimleri ne kolaylıkla bulaşmak suretiyle kanserleşir. Özel kesimdeki sapmaların ve yozlaşmaların temel nedenlerinin birçoğu, gerçekte kamu kesiminin yapısal ve moral bozukluklarında yatar; giderek kamu kesiminin kötülükleri ile özel kesimin kötülükleri işbirlikçi olarak bütünleşirler. Bu bütünleşme, kanunlara karşı suç işleme ve ahlâk kurallarını çiğneme şeklinde oluşur. Bu şekildeki önemli rolü nedeniyle önce yapısal bozukluklara sonra da, nedenlerine geçmeksizin, kanun yargılarına ve ahlâk kurallarına karşı çıkma biçiminde oluşan bir çürümenin sosyal görünümüne değinmek istiyoruz.

Cumhuriyet döneminde, kamu yönetiminde görülen yapısal bozuklukların bir kısmı, Osmanlı idaresinden kalıtım yoluyla gelmiş görünüyor. Başka bir kısmı da yönetime son 50 yıl içinde bulaşmıştır. Osmanlı idaresinden gelme bozuklukların başında, bu geleneği taşıyanların, modern bir devlet için gerekli yönetim sistemini kuramamış olmaları gelmektedir. Bir oranda olağan sayılabilecek olan bu durum, işbölümü, işbirliği kontrol ve haberleşme alanlarındaki bozulmalarla verimsiz bir kamu yönetimi meydana getirmiştir.

Düne kadar bu yönetime sorumsuzluk, bezginlik ve umursamazlık duygusu, başka bir yerde ise tutucu bazı kadroların tekelci davranışları egemen bulunmaktaydı. Bunlar, klikler, gruplar ve hatta adlarına «cunta» dedikleri bir kaç kişi halinde, bir teşkilatı sultaları altına alıp atamalara, nakillere ve başka bir çok işlere müdahale ederek kamu kuruluşlarını kendi amaç ve çıkarlarının çiftliği haline sokmuşlardır. Bu marifetli kişiler, dışa karşı ve işin iç yüzünü bilmeyenlere karşı da «büyük idareci» olarak rolü bir görünüm takınırlar ki başarısızlıkları ve oynadıkları oyunlar, biraz dikkat edilirse kolayca meydana çıkar.

Bu yapısal sapmalar ve yozlaşmalar giderilmedikçe, yönetimler bu yeteneksiz, sorumsuz kişilerden teminlen-

medikçe, modern serv' idare ilkeleri ve kanunlar egemen kılınmadıkça, yönetime yurt sevgisi, bilgi ve heyecan egemen olmadıkça, siyasal iktidarlar, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, toplumu, ekonomik, sosyal ve siyasal amaçlarına ulaştıramazlar.

Kanunun yasak koyduğu ve ahlâkın çürüme saydığı davranışlarla, suç şeklinde oluşan bozukluklara gelince: Bu biçim çürümenin başında yer alan, kamu yönetimini ve giderek devletin varlığını kemiren sosyal kanser, yolsuzluk ve rüşvettir. Bir bakıma, toplum temelindeki ekonomik çelişkinin yüzeye yansımaları şeklinde devleti satın almak için ödenen bir bedel olarak rüşvet, «maşerî vicdan» olan ahlâkın, «Millî irade» olan kanunların verdiği görevleri yapmak veya yapmamak için ya da kanunsuz bir işi yapmak karşılığında alınan para veya sağlanan çıkarıdır. Bu genel tanım yanında, Türk Ceza Kanunu da rüşveti, «... kanunen ve nizamen yapmaya mecbur olduğu şeyi yapmak veya yapmamak için aldıkları ve aldıkları para ve hediye namıyla aldıkları eşya ve her ne suretle olursa olsun temin ettikleri sair menfaatler...» olarak tanımlamıştır. Kanun, bu amaca yönelik olmak üzere, «az veya çok bedelle alıp sattıkları ve ihale ettikleri mal ve mülklerin gerçek kıymeti ile fiilen verilen ve alınan bedel arasındaki aşırı farkı» da rüşvet saymıştır. Bu suçun sosyal zararlarını da gözönünde bulunduran kanun koyucu, rüşvet alan ve verenler için 3 yıldan 10 yıla ve bazı ağırlaştırıcı durumlarda ise 5 yıldan başlamak üzere on yıldan da fazla ağır hapis cezaları öngörmüştür. Asıl ağırlaştırıcı neden de, bu gibi fiillerle, kanunlara ve nizamla dayanmak durumunda olan Devletin temelinde dinamit konulmuş olmasıdır.

Burada herkesin bildiği acı bir gerçeği tekrarlamak zorundayız: Bu da, ülkemiz de dahil olmak üzere bütün az gelişmiş toplumlarda rüşvet yolsuzluklarının daha çok işlendiği, en büyük miktardan başlayarak en küçük miktarlara inilince daha çok yaygınlaşarak sosyal düzeni tehlikeye düşürecek bir ağırlık taşıdığı ve giderek kamu yönetimini işleyemez hale getirdiği gerçeğidir. Bu sosyal

âfetin ülkemizde çok yaygın olduğunu ve en basit işlerde bile rüşvet ve yolsuzlukların sözkonusu olduğu kanısının yaygın bulunduğunu ve nihayet, hiç unutulmayan yerlere dahi girdiği töhmetini (son bir iki ay içinde çok cüzi durulmasına rağmen) görmezlikten ve duymazlıktan gelemeziz. Gerçeği, töhmeti ve iltirası ile rüşvet yolsuzluklarından hepimiz şikâyetçiyiz. En tabii ve kanuni haklarını elde etmekte bile halkımızın karşılaştığı uydurma zorluklar, sahte engeller ancak bir bedel ödenerek aşılabilmekte ve bundan halkın canı yanmaktadır; halk, hakkını elde etmek için bile rüşvet ödemek zorunda kalmayın kompleksine kapılmaktadır.

Kanunsuz işleri yürütmek için verilen daha büyük rüşvetler ise, verene ve alana, devleti ve kanunları hiçe sayma, bu suretle sağladıkları büyük çıkarlarla daha büyük kanunsuz işler çevirme ve bu güçle en namuslu kapıları dahi zorlamaya kalkma gibi yıkıcı bir etiret vermektedir. Ayrıca, kanunsuz işleri yapmak ve yaptırmak için alınıp verilen rüşvet, suçların gizlenmesindeki kolaylık, yeterli denetimin olmadığı bir ortamda, bu suçların işlenmesini de kolaylaştırdığından özendirici bir etken olmaktadır ve rüşvete yaygın bir âfet niteliği kazandırmaktadır. Bu âfetin önü alınmadıkça, nedenleri ortadan kaldırılmadıkça, ve kamu yönetimi bu gangsterlerden temizlenmedikçe, siyasal iktidarlar ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, sosyal ve ekonomik amaçlarına ulaşamayacakları gibi devleti kurtarma olanakları da bulamazlar.

Biraz da rüşvet yolsuzlukları yüzünden yıkılan Osmanlı İmparatorluğunun külleri üzerinde bugüne kadar ne yapılabilmişse, Cumhuriyetimizin 50 yıllık yaşantısına canlariyle ve mallariyle katkıda bulunan tüm milletle kamu yönetiminin ortak eseridir. Bu birliği sürdürmek ve toplumu rüşvet ayıbından, kamu yönetimini de rüşvet çirkinliğinden kurtarmak zorundayız.

Zeki Kuruca

3 Mayıs

Rüşvet Hastalığı

Rüşvet, her ülkede, her dönemde süregelen, idari ve moral yapıları tahrip edici nitelikte bir sosyo - ekonomik hastalıktır.

Özellikle az gelişmiş ülkelerdeki kamu idarelerinin dağınkılığı, bürokrasinin getirdiği çapraşık yöntemler, ekonomik yoksulluk, denetim usullerinin uygulanmasındaki yetersizlik ve isteksizlik, halkın hukuki yollardan hak arama yeteneğini elde edemeyecek kadar az eğitilmiş olması ve sağlam bir iş ahlâkının bulunmaması rüşvet suçlarında toplumsal yönlerin niçin bu kadar ağır bastığını ortaya koyar.

Rüşvet alış - verişinde karşılıklı çıkarların söz konusu olması bu suçların denetim yoluyla ve üçüncü kişiler tarafından ortaya çıkarılmalarındaki büyük zorluğun en belirgin göstergesidir.

Kamu yönetiminde yerleşmiş en kötü alışkanlıklar dan birisi, güvenilir ve yetişkin yönetici ve deneticiler aracılığı ile idari ve hukuki kontrol yöntemlerinin benimsenmesi yerine sadece işlerin akışında meydana getirilen önemeçler yoluyla böyle bir denetimin gerçekleş-

tilmesine çalışmaktır. Kamusal işlemlerin içeriden karşılıklı kontrol (oto - kontrol) yöntemini sağlayacak şekilde düzenlenmesinde elbette yarar vardır. Ancak, en basit bir işlem bile dört, beş ve bazan daha çok sayıda memurun masasını dolaştıktan sonra yerine getiriliyorsa burada ne oto - kontrol'dan söz edilebilir ne de dışardan - kontrol'dan.

Dışardan denetim ancak çok iyi yetişmiş, tarafsız ve her yönden güvenilir elemanlarla sağlanabilir. İyi bir denetim elemanı ise ancak sadece bu işlerde görevlendirilen, bir ölçüde idarenin dışında ve üstünde ve çoğu kez sıkı bir hizmet eğitim ve disiplininden geçmiş kişidir. Oto - kontrol için getirilen yöntemler kolayca bürokrasi çapraşıklığına dönüşebileceğinden kamusal işlemlerin dışardan (denetim elemanlarıncı) kontrolünü kolaylaştırıp geliştirmekte yarar vardır. Aslında denetimden kasıt sadece suçları ve suçluları bulup ortaya çıkarmak değildir; bundan daha önemlisi, bu durumlara yolaçan ve fırsat veren yönetim yetersizliklerini saptayıp çözüm yolları önermeyi becerebilmektir.

Bürokrasinin doğurduğu ve beslediği çapraşık yöntemler yöneticilerin hem yetenekli yetişmesini hem de bunların yönetim ve denetim görevini eksiksiz yerine getirmelerini engellediği gibi kötü niyetli kamu görevlileri ile bunların suç ortaklarının cüretini de artırır.

Eğer bir ülkede, kamu görevlilerine, kanunen ve açıkça yerine getirmeleri gereken en basit işler için bile rüşvet veriliyorsa (ki Türk Ceza Kanunu, bir görevlinin kanunen yapması gereken bir işi menfaat karşılığında yapmasını dahi rüşvet suçları arasında saymak ve ceza tertibetmek gereğini duymuştur) o ülkede hukuki yollar-dan hak arama alışkanlığının ve kolaylığının bulunma-dığı, bürokrasinin ve kamusal yetkilerin kullanılmasının çok kötü bir düzeyde olduğu ve halkın yeterli moral güç-lerden yoksun bırakıldığı kolaylıkla iddia edilebilir.

Büyük kentlerdeki bir vergi mükellefi devlete ödeye-ceği borcunu ancak memurlara rüşvet vererek ödeyebi-liyorsa, saatlerce kuyrukta beklememek içindir. Burada rüşveti alan ve verenden çok daha fazla eleştirilmesi gerekenler bu durumu görüp tedbirini almayan kamu yö-neticileridir.

Eğer bir kamu görevlisi et aldığı kasap, taksisine bin-diği şoför, günlük alış - verişini yaptığı, bakkal ve ma-nav, iş gördürdüğü komisyoncu tarafından çeşitli şekiller-de aldatılıyor ise bu kişileri, bir yurttaş olarak ve her-hangi bir iş için kendisine başvurduğu zaman (kurulu dü-zenin doğal bir sonucu olarak) elindeki yetkileri kötüye kullanarak çıkar sağlama yolunu deneyecektir. Burada da suçun büyük kısmı iş ahlakını kurup işleyişini sağlama-yan kamu yönetimindedir.

Devlet otoritesinin sağlam temellere oturtulmasında en önemli etken; kamu görevlilerinin ekonomik, sosyal ve moral yönden güvenlik içinde bulunmalarıdır. Devletin, kendisini temsil edenleri aç bırakıp hırsız etmek durum-u-na düşmemesi gerekir. Ancak, rüşvet suçlarının tamamını sadece ekonomik nedenlere bağlamak hiç bir zaman müm-kin olamaz.

Rüşvet suçlarını işleyenlerin cesaretini artıran en önemli unsurlardan birisi bu suçların saptanmasında, ko-vuşturulmasında ve cezalandırılmasındaki zorluk ve ak-saklıklardır. Bu güne kadar cezalandırılabilen rüşvet suç-larının, işlendiği kuvvetle tahmin edilenlere kıyasla deve-de kulak örneğine bile ulaşmayacağı ortadadır. Ceza hu-kukumuz bu suçların cezalandırılmasında kesin deliller aramaktadır. Oysa karşılıklı çıkarlar sözkonusu edildiğin-den bu tür suçların ortaya çıkarılması ancak bir ihbar veya çok uzun süren titiz araştırmalar sonunda mümkün

olmaktadır. Denilebilir ki rüşvetin tek saptanma şekli suç-luyu suç üstünde yakalayabilmektir. Halbuki bu tür suç-ların işleniş o kadar çeşitlidir ki problemi polisiye ted-birlerle çözmek imkânı yoktur. Küçük bir kamu görev-lisinin rüşvet alabileceği durumlar basit ve çeşitli birkaçı geçmeyen konularla ilgilidir; bunların yakalanmaları nis-beten kolaydır. Görev ve yetkiler arttıkça hem suç iş-lenebilecek alanlar genişler hem de bu suçların sap-tanması zorlaşır. Örneğin, zamanasına uğrayan bir vergiyi ödemek durumunda bırakılan bir mükellefin dü-zeltme isteğini yerine getirmek için beşyüz lira alan me-murun suçüstü yakalanarak ağır cezalara çarptırılmasına karşılık, büyük bir işletmenin devlet dairesindeki her türlü işlerini (bazan kanun hükümlerini zorlayarak) ben-zerlerine kıyasla ivedilik ve kolaylıkla yerine getirdikten sonra görevinden istifa eder etmez bu işletmenin başına getirilen ve buradaki görevinde sadece bir ay kaldıktan sonra işten çıkarılan ve fakat kendisine işletme tarafın-dar (iş sözleşmesine göre ve itirazsız) yüzbinlerce lira tazminat ödenen yüksek rütbeli bir kamu görevlisinin bu fiilini ceza hukukumuz suç saymaz ise herhalde eleş-tirilecek pek çey şey var demektir.

Sosyo - ekonomik hastalıkların saptanması ve özel-likle tedavisi oldukça güçtür; zira burada önem kaza-nan konu doğrudan doğruya toplumun ekonomik ve sos-yal düzenlenmesindeki aksaklık ve yetersizlikleridir.

Rüşvet hastalığının mikroplarını tamamen ortadan kaldırmak bugüne kadar mümkün olmamış ve bundan sonra da olacağı benzemiyorsa yapılacak en akıllı iş bu hastalığa yakalanabilecekleri zorunlu aşılarda koruma yo-lunu geliştirmektir.

Kamu yönetiminde yetki dağılımının bilimsel ölçü ve verilere dayandırılması, sorumlulukların açıkça belirlen-mesi, işlemlerin oto - kontrollü sağlayacak şekilde dü-zenlenmesi ve fakat aynı ölçüde basitleştirilmesi bürok-rasinin sakıncalı yönlerinden büyük kısmını ortadan kal-dırır.

Devlet otoritesini temsil edenlerin ekonomik, sos-yal ve moral yönden güvenliklerinin sağlanması şarttır.

Rüşvet suçlarının saptanmasında, kovuşturulmasında ve cezalandırılmasında günün değişen şartlarına uyabilen ve katı delillere dayanmaktansa karinelere ve hâkimin takdir yetkisine de önem veren bir ceza hukuku sistemi-nin kurulmasının yararları büyük olacaktır.

Mehmet Tuncer

13 Temmuz

Nüfus Yılında Türkiye

Nüfus Komisyonu ile Ekonomik ve Sosyal Konsey'in önerileri üzerine Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Genel Kurulu 1970 yılında, 1974'ü «Dünya Nüfus Yılı» olarak kabul ve ilan etmişti. Romanya'nın başkenti Bükreş'te 5-16 ağustos 1974 günlerinde toplanacak «Dünya Nüfus Konferansı»na bir hazırlık olarak düzenlenen dört sempozium bugüne kadar aşağıdaki konuları görüşüp tartışmıştır. Kahire'de (4-14 haziran 1973) Nüfus ve Gelişme, Honolulu'da (6-15 ağustos 1973) Nüfus ve Aile, Stockholm'da (26 eylül - 3 ekim 1973) Nüfus, Kaynaklar ve Çevre, Amsterdam'da (21-29 ocak 1974) Nüfus ve İnsan Hakları konuları uzmanlarca ele alınmıştır. Böylece, hükümetler arası bir nitelik taşıyacak olan «Dünya Nüfus Konferansı»na bilimsel bazı önerilerin sunulması sağlanmış olmaktadır.

Dünya kamuoyunun ilgisinin bir yıl boyunca nüfus sorunları üzerine çekilmesi genel eğilimler kadar çözüm bekleyen durumlar hakkında da geniş bir bilgi alış-verişini sağlayabilir. Nüfus konusunun ulusal plandan uluslararası plana, günümüzden yarıya uzanan geniş boyutları, maddi ve nitel yanları, sınır tanımayan dinamizmi, onu, evrensel sorunların başkası haline getirmiştir. Bir yandan nüfus konusuyla, başka bir deyişle nüfusu oluşturan insanla ilgili olmayan hiçbir sorun düşünülemez. Bu bakımdan, dünya nüfusunun hızla arttığı, kaynakların sınırlı olduğu ve herkesin de insanca yaşamasına özen gösterildiği bu çağda nüfus sorunlarının «dünya gözüyle» incelenmesinde büyük yararlar vardır.

Hızlı bir artış temposu içinde bulunan dünya nüfusu en son istatistiklere göre, 1972 yılı ortasında 3 milyar 782 milyona ulaşmıştır. Bu sayı, bir yıl öncesine göre 76 milyon daha fazladır. Ortalama olarak yılda %2 düzeyinde olan bu artışın devamı halinde 33 yıl sonra yani 2007'de dünya nüfusu simdikiğin iki katına çıkmış bulundukları. Halen dünya nüfusunun yarısından fazlası (%56,8) Asya'da, %12,4'ü Avrupa'da, %9,6'sı Afrika'da, %8,81'i Kuzey Amerika'da, %8,81'i Kuzey Amerika'da, %6,6'sı Sovyetler Birliği'nde, %5,3'ü Güney Amerika'da ve %0,5'i de Okyanusya'da yaşamaktadır.

Tahmin edileceği gibi dünyanın nüfusu en kalabalık

ülkesi Çin'dir (800.721) ve Hindistan 563.494 milyon nüfusla onu izlemektedir. Dev ülkelerin yanı sıra dev kentler de listenin ilk iki sırasını Asya'ya vermektedir. 1970 yılında 10 milyon 820 bin nüfuslu Shanghai ve 1971'de 8 milyon 830 bin nüfuslu Tokyo dünyanın en büyük kentlerinin başında gelmektedir. Bir yandan nüfus artışına bağlı olarak ülkeler ve kentler kalabalıklaşırken, bir yandan da doğumda yaşama ümidi sayıları sürekli olarak artmaktadır. «Birleşmiş Milletler Nüfus Yılı»nın son sayısı ortalama ömür olarak Hollanda'da kadınlara 76,7 yıl, erkeklere de İsveç'te 71,7 yıl biçmektedir. Afrika ülkelerinin çoğunda doğumda yaşama ümidi 50'nin altında, Amerika, Avrupa, Sovyetler Birliği ve Okyanusya'da 60'ın üstündedir. Asya'da yaşama ümidi, ülkelere göre 30 yıldan 60 yıla ve 60 yılın üstüne değişmektedir. Çocuk ölümlü oranları ise, 1972'de Finlandiya'da %0,11,3 ile 1971'de Liberya'da %0,159,2 sayıları ile iki uç noktayı ortaya koymaktadır.

Üçüncü Dünya ülkelerinde yaklaşık olarak %3 oranında artış gösteren nüfus, yalnız demografik sorunlar ortaya koymakla kalmamakta, istihdam, kentleşme, iş gücü ve çevre sorunları da yaratmaktadır. 1972 yılında 37 milyonu aşan nüfusuyla dünya ülkeleri arasında 17. sırayı alan Türkiye, nüfusunun özellikleri ve ortaya koyduğu sosyo - ekonomik kökenli sorunlarıyla dikkati çekmektedir. «Dünya Nüfus Yılı» vesilesiyle 1974 yılında kamuoyunun daha yoğun bir biçimde nüfus sorunlarımızla ilgilendirilmesinde yarar görüyoruz. Böylece, nüfusa ilişkin olarak birçok konuların aydınlığa çıkarılması mümkün olabilir.

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk nüfus sayımı olan 1927 genel nüfus sayımında nüfusumuz 13 milyon 468 bin olarak saptanmıştı. Sayımların sonuncusu olan 25 ekim 1970 genel nüfus sayımında nüfusumuz 35 milyon 605 bine ulaşmıştır. Hemen belirtelim ki, Türkiye'de nüfus sayımları «Da facto» sistemiyle yapıldığı için, sayım sırasında hazır bulunan nüfusu kapsamaktadır. Bu nedenle, on yıldan beri önemi gitikçe artan yurt dışındaki işçilerimiz Türkiye nüfusunun dışında kalmış olmaktadırlar. 1935 yılından bu yana beşer yıllık aralıklarla yapılagelen ge-

nel nüfus sayımları, İkinci Dünya Savaşı yıllarını içine alan 1940-1945 dönemindeki düşük artış oranından sonra sürekli artışlar göstererek 1955-1960 döneminde şimdiye kadar kaydedilen en yüksek seviye olan %0.28.53 oranına varmıştır. Daha sonraki dönemde küçük bir gerileme gösteren yıllık artış ortalaması, 1965-1970 dönemi için %0.23.19 olarak saptanmıştır.

Yaklaşık olarak %3 oranında artan Türkiye nüfusunun 1975 yılında 40 milyona, 1980 yılında da 45 milyon 442 bine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Daha uzağa uzanan tahminlere bakılırsa Türkiye nüfusu 1995 yılında 65 milyon dolaylarında olacaktır. Hızlı nüfus artışına bağlı olarak, genel nüfus içinde 0-14 yaş grubunun oranı da artmakta, bunun bir sonucu olarak bağımlılık oranı da yükselmektedir. Öte yandan, 15-16 yaş grubu açısından istihdam dışı kalanlar sayısı çoalmaktadır. Yıllık nüfus artışı oranında iktisadi büyümenin de azalacağı gözden uzak tutulmamalıdır.

Hızlı nüfus artışı tüketim eğitimi kamçılacağı için yatırım olanaklarının sınırlanmasına yol açarken, gelir dağılımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Adil olmayan bir gelir dağılımının bulunduğu Türkiye'de, «... aile gruplarının en düşük gelirli yüzde yirmilik ilk dilimi, 1963'te toplam gelirin %4,5'ini sağlarken, 1968'de bu oran %3'e düşmüştür. Buna paralel olarak 1973'te son yüzde yirmilik aile diliminin gelirden aldığı pay %57'den %60'a yükselmiştir.» (Bk. Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50. Yılı, Ankara 1973, s. 66-67).

Nüfusun kırsal alanlarda daha büyük bir hızla artmasına bağlı olarak ortaya çıkan köyden kente göç olayları, sanayileşmenin önüne geçen ve sağlıklı olmayan demografik kentleşme, kentlerin sağlıklı bir biçimde büyümesi ve gecekonduların doğuşu, dışa yönelen iş güçleri, kökeninde nüfus artışının yer aldığı sosyo - ekonomik konuların ilk akla gelenleridir. Nüfus artışının hız kazandırdığı bu olayların tümüyle olumsuz olduğu söylenemezse de, denetimin elden geçirilmesi sonunda olumsuza dönü-

şeceği şüphe götürmez. Bu nedenle, aşağıda özetlerimize çalıştığımız noktalara, dikkati çekmek isteriz:

● Önemli olan bir ülkenin nüfusunun sayıca çokluğu değil, nitelik olarak taşıdığı olumlu özelliklerdir. Bir ülkeyi güçlü kılan da sadece onun nüfusça büyüklüğü olamaz. Dünya için olduğu gibi ülkeler için de bir optimum nüfus söz konusudur.

● Olumsuz etkileri olan, iktisadi büyümeyi destekleyeceğine köstekleyen hızlı bir nüfus artışı elbette frenlenmelidir. Aile planlaması adı verilen ve «fertilite istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları» demek olan bir uygulama Türkiye bakımından da hayati bir önem taşımaktadır.

● Aile planlaması uygulamalarının başarıya ulaşması halinde de Türkiye nüfusu artmakta devam edecektir. Yanlış, bazen de kasıtlı iddialara rağmen aile planlamasının amacı nüfus artışını engellemek değil, artış hızını bir derece azaltmaktır. Böylece daha sağlıklı, daha dengeli ve daha güçlü bir toplum yaratılmış olur.

● Dünya Nüfus Yılı vesilesiyle çeşitli olanaklardan yararlanılarak Türkiye'nin nüfus sorunları kamuoyuna yansıtılırken göze hitap eden araç ve gereçlere öncelik verilmelidir. Bilimsel ve somutlaştırıcı bir yaklaşımın daha etkili olacağı unutulmamalıdır. Konuyu gençlere, okullara ve fabrikalara, gecekondulara bölgelerine iletmek uygun olur.

«Dünya Nüfus Yılı» için Türkiye'de girilen ve planlanan çalışmalar henüz kamuoyunun dikkatini bu konuya çekecek bir yoğunluğa kavuşmamıştır. Yılın geriye kalan üçte ikisinde özellikle haberleşme, tanıtma ve yayın çalışmalarına ağırlık verilmesi beklenir. Uygulamalar, «Dünya Kitap Yılı»nda olduğu gibi, «Ağır kazan geç kaynar» atasözüne hak verdirir nitelikte olmamalıdır.

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil

20 Nisan

Kentleşme ve Nüfus Artışı

Nüfus artışının ana kaynağı olan sosyo - ekonomik yapının nitelikleri değiştirilmedikçe nüfus etkinliği sağlanamaz.

Ülkemizde son günlerde yapılan iki ayrı seminerde de, hızlı bir kentleşmeyle sonuçlanan nüfus artışı ve bu artışın çağellenmesi amacıyla aile planlaması yöntemleri üzerinde önemle durulmuş ve bu alanda izlenecek sosyal politika konusu tartışılmıştır. İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehirlik Enstitüsü tarafından düzenlenen olan seminerde, Türkiye'de kentleşmenin bir nüfus patlaması sonucu, büyük - ve giderek ağırlaşan - bir sorun olarak belirdiği ve öncelikle «konut ve istihdam» güçlükleri yaratan bu olayın denetim altına alınarak önlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bir İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun gerçekleştirdiği öte-

ki seminerdeyse, yine nüfus artışının Türkiye'nin olanaklarını aşan bir yük özelliği kazanarak ekonomik kalkınma atılımlarını kösteklediğine ve bu nedenle, başvurulması kaçınılmaz olan nüfus planlaması uygulamalarında sendikaların rolüne değinilmiştir.

Günümüz Türkiye'sinde aynı zamanda bir sosyal değişim göstergesi olan, kentleşmenin, öteki az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, en ciddi bir sorun niteliği taşıdığı açıktır. Kentleşme, bilindiği gibi, kentlerde yaşayan nüfusun, genel nüfus içindeki payının artması durumudur. Bu bakımdan, kırsal ve kent yerleşmeleri arasında bir nüfus alışverişi olarak beliren bu olayın temelinde, demografik değişimlerin, yani herşeyden önce nüfus artışının yer aldığı şüphe yoktur. Aşağıdaki tablolar, sayım yıllarına gö-

re, genel kentli nüfusların gelişmelerini göstermektedir:

Sayın yılı	Genel Nüfus (milyon)	Kırsal nüfus oranı (%)	Kentli nüfus oranı (%)
1927	13.648	83,6	16,4
1935	16.158	83,4	16,6
1940	17.821	81,9	18,1
1945	18.790	81,7	18,3
1950	20.947	81,5	18,5
1955	24.065	77,9	22,1
1960	27.755	74,8	25,2
1965	31.391	70,2	29,8
1970	35.667	66,5	33,5

Genel nüfus ve şehir nüfusu artışları

Dönem	Genel nüfus Artış oranı	Şehirsal nüfus Artış oranı
1940-50	%17,5	%20,1
50-60	%32,3	%40,2
60-70	%23,3	%70,5

Görüldüğü gibi, 1950'lerden sonra belirgin bir hız kazanan kentleşme, nüfusun kentsel yerleşmelerde yoğunlaşması olarak nüfus artışıyla yakın bir ilişki içindedir. Buna göre, nüfus arttıkça kentleşme eğilimi de artmaktadır. Ancak bu ilişkide belirleyici etmen sayılan nüfusa, bu gelişme anlamını veren en son çözümlemede kendisi değil, içinde yapısal özelliğini kazandığı sosyal ve ekonomik koşullardır. Başka bir deyişle, gerçik nüfusun artış hızını belirleyen, onun yaş ve cins bileşimi, doğurgan öbeğinin niteliği ve niteliği gibi kendi yapısal özellikleriyse de, nüfus bu özellikleri topluma göre biçimlenir. Örneğin 15-45 yaşları arasındaki (genç kadınlardan oluşan) doğurgan nüfusun büyüklüğü ve bu öbeğin büyüme hızından hareketle, nüfusun artış eğilimini çıkarmak olanaklıdır. Ama bu öbeğin sınırlarının genişliğinden, toplam nüfus içinde ki ağırlığından tutun da, evlenme ve çocuk doğurma çağı, doğumlarla ilgili gelenek ve sosyal kurallamalar, çok çocukluluk eğilimi ve hayatta kalma umudu (yani doğumların sayısına oranla çocuğun yaşama şansına kadar nüfus artışını etkileyen bütün bu etmenler, az çok (fiziksel özelliklere de bağlı olmakla birlikte) ilkece toplumun sosyo-ekonomik yapısının ürünüdür. İşte nüfus, az gelişmiş ülkelerin bir ortak özelliği olarak Türkiye'de de öncelikle kır kesimindeki yapısal koşullara bağlı olan yüksek artış eğiliminin sonucu olarak artmaktadır.

Nüfus artış eğilimini belirleyen etmenlerin özellikle toplumun kır kesiminde aranmasının nedeni şudur: Türkiye gibi, öteki az gelişmiş ülkelerde de köy nüfusu, bir yandan genel nüfus içinde çoğunluğu oluştururken, öte yandan bu kesimde artış oranı, genel artış oranının üstüne çıkmaktadır. Daha doğrusu kentleşme, nüfus artışına bağlı olarak kırsal topluluklar nüfusundaki yoğunlaşmanın kentlere doğru boşalması demek olduğuna göre, nüfus artış eğiliminin nedenlerini araştıracağımız alan kır kesimi olacaktır. Kır nüfusunun bu eğilimi, şüphesiz ki kaynağını kırsal toplulukların niteliklerinde bulmaktadır.

Yine bu sınırlarda çıkan bazı vazılarımızda kısaca değindiğimiz gibi, Türkiye'de kırsal toplulukların ekonomik ve sosyal özellikleri başlıca şunlardır: Öteki yan uğraşlarla desteklenmekle birlikte geniş ölçüde tarıma dayanan, daha çok ilkel bir teknolojiyle küçük işletmecilik düzeyinde örgütlenmiş, kendine yetebilen ve pazara yeterince açılmamış bir ekonomi ve buna bağlı olarak kendi içinde bölünmüş, çevreden az çok kopuk, sosyal bakımdan —yani işbölümü ve sosyal sınıflar açısından— çok farklılaşmamış, bu nedenle az çok aynı cinsten, değişmeye az elverişli, dayanışmalı bir sosyal yapı. İşte kırsal toplulukların bu belirli başlı özelliklerinin, köylü nüfusun demografik eğiliminin

belirleyici etmeni olduğu görülmektedir.

Gerçekten köylük yerlerde, ana uğraşı olan ve daha çok tüketime yönelmiş bulunan tarım, çoğunlukla aile işletmeciliği biçiminde örgütlenmiştir. Bu işletme biçimi, aile reisinin doğrudan mülkiyetinde bulunan küçük ve orta büyüklükteki toprakların, yeterince gelişmemiş bir teknoloji ve tarımsal girdilerden yararlanamayan yöntemlerle işlenmesi olarak belirmektedir. Birim başına emeğin veriminin çok düşük olduğu bu işletmecilikte, yabancılara ücretli işgücünün kullanılması söz konusu olmadığından, ana işgücü doğrudan aile bireylerince sağlanmaktadır. Başka bir deyişle, bu işletme biçiminde, üretim teknolojisindeki gerilik ve tarımsal girdi eksikliğini giderme yolu, aile bireylerinin emeğine başvurmaktır. Bu durum, aileleri bir yandan elden geldiği kadar çok çocuk sahibi olmaya iten ve bu yüzden doğurganlığı arttıran bir etmen olurken, öte yandan da dikliğine ve yarayışına aile boyutlarını genişletmektedir.

Böylece, her yaş ve her cinsten bireyin üretim sürecinde bir görev aldığı ve bir rol üstlendiği bu sistemde, ilk olarak, çok çocukluluk eğilimi belirmektedir ve bu da doğurgan nüfus öbeğinin verimliliğini en yüksek düzeye çıkarmaktadır. Genellikle bireylerin 7 yaşından başlayarak bütün yaşamları boyunca üretimin her aşamasında bir işlev yerine getirdiği ve bu nedenle en ucuz işgücü kaynağı olarak çocukların sayıca arttığı gözlenmektedir. Çok çocuk ihtiyacı, çeşitli sosyal ilişkiler ve gelenekleri de etkilemekte ve buna ilişkin sosyal kurum ve töreler bu amaca yönelik bir biçim kazanmaktadır. Örneğin köylük yerlerde, doğurgan kuşağın verimliliğini arttıran evlenme yaşının düşüklüğü, aile işletmesine «gelin» kimliğiyle bir işgücünün katılması yanında, yine bu işletmenin işgücü gereksiniminin bir an önce sağlanması isteğinin ürünüdür. Bu arada, kır kesiminde kimi zaman aklı aykırı biçimlerle kazanmış gibi görünen «başlık» geleneğinin temelindeki pazarlık mekanizması, genellikle evliliğin bir işgücü satın alma işlemi olarak da değerlendirilmesine bağlıdır.

Bundan başka, bu ilişkiler ve ihtiyaçların oluşturduğu sosyal sistemde yaygın kanı, inanç ve değerler, giderek çok çocukluluk doğrultusunda işleyen bir etmen olmaktadır. Örneğin, işleme bütünlüğünü koruyacak en az bir oğlan çocuğa kadar doğumların sürdürülmesi, ailenin sosyal gücünün birey sayısına göre de değerlendirilmesi, kadının sosyal statüsünün doğurduğu çocuk sayısı ile ölçülmesi, doğurganlığı arttıran etmenler arasında sayılabilir. Gelenekleşen bu davranış modelleri, kendilerini yaratan sosyal koşullardan bağımsızlaşarak bu koşulların değişmesi halinde bile geçerliğini koruyabilmektedir.

Ayrıca, ülkemizde son dönemlerde, sağlık ve beslenme koşullarında görülen gelişmeler, çok yüksek olan çocuk ölümü oranını düşürmüş ve böylelikle hayatta kalma şansının yükselmesi, doğurganlık düzeyi değişmeden, nüfus artış hızının yükselmesine yol açmıştır.

Öte yandan, aile yapısında örgütlenmiş olan ve üretim için gerekli emeğin aile kaynağına dayandığı bu tarımsal işletmecilik, aynı zamanda ailenin, birlik, dayanışma ve bütünlüğünün temelini oluşturmuştur. Gerçekten, parçalanması halinde geçimlik olmaktan çıkacak kadar sınırdan bir büyüklüğe sahip olan bu işletmeler, miras veya evlenme yoluyla bölünmekten engellenmiştir. Bu bütünlük ihtiyacı, aile kurumu alanında, evlenen erkek çocukların aileden ayrılmayarak birlikte yaşamaya devam ettiği «geniş aile» tipini yaygınlaştırmıştır. İşleme bütünlüğünün korunması töresel yönüyle de, evlenen kız çocuklara çoğunluk toprak yerine çeyiz, aile reisinin ölümü halinde de yine toprağın parçalanmaması için mirastan erkek çocuğun yarı payını —o da genellikle toprağın değerine eşit bir başka ödeme yoluyla— vermek biçiminde ortaya çıkmıştır.

Böylece çeşitli nedenlerle, işletme üzerinde nüfusun giderek yoğunlaşmasına yol açan bu işletmecilik üretim sürecinin uynılığı ve işbölümünün gelişmemiş, emeğin uzmanlaşmamış olması yüzünden, yeni kuşakların toprağa bağlılığını sürdürmüştür. Bu da, toprakta aşırı nüfus birikimi, düşük «istihdam» ve gizli işsizliğin temeli olmuştur. Çeşitli nedenlerle, birim toprağı işleyen emeğin verimliliğinin azalması anlamına gelen düşük işgücü kullanımı ve gizli işsizlik, tarım kesiminde giderek artan nüfus baskısına yol açmıştır.

İşte kır kesiminde gittikçe yoğunlaşarak bu kesimin taşıyamayacağı kadar ağırlaşan nüfus, bir başka etmenin işe karışmasıyla hızlı bir göç hareketinin kaynağı olmuştur. Nüfus artışıyla birleşerek ülkemizin son yıllardaki en belirgin sosyal değişmesini hazırlayan bu etmen, tarım kesimindeki teknolojik gelişme ve işletmecilik biçimindeki değişmedir. Özellikle dış yardım yoluyla sağlanan — traktör başta olmak üzere— çağdaş üretim teknolojisinin, geleneksel araç ve yöntemlerin yerini alması, toprakta birikmiş olan nüfusun açığa çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, tarımsal teknoloji değişikliğinin doğrudan etkisiyle doğmuştur. Tarımda modern tekniklerin uygulanması, dolaylı olarak da aynı sonucu yaratmıştır. Teknolojinin dolaylı etkisi, geleneksel bazı üretim organizasyonlarının biçim değiştirmesi olarak belirmiştir. Örneğin traktörün tarıma girmesiyle, bir yandan toprak birikiminin hızlanması yüzünden bazı aileler mülksüzleşerek topraksız kalmışlar, ailelerin üründen bir pay ödeyerek kuşaktan kuşağa ortakçı sıfatıyla çalıştıkları büyük işletmelerin, bu işgüçlerine yol vermesiyle de köylü nüfus topraktan kopmuştur.

Üretimde teknolojik boşluğ: dolduram fazla emek: topraktan koparılınca, geniş kütleler halinde yeni iş alanları aramak zorunda kalmıştır. Bu nüfus, büyük bir çoğunlukla tarım kesiminden ayrılarak özellikle büyük kentlere yönelmiştir ve bazı kentlerin olağanüstü bir büyüme göstermesine yolaçmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, ülkemizde iç göç ve kentleşme olayının temelinde —teknolojik yeniliklerle birlikte— hızlı nüfus artışı yatmaktadır, fakat nüfusun bu özelliği, kır kesiminde yürürlükte olan sosyal ve ekonomik ilişki ve koşulların ürünüdür. Bu bakımdan, çeşitli sosyal sorunların kaynağı olduğu kadar bir kalkınma engeli olarak beliren nüfus artışı ve kentleşmenin denetim altına alınması, sadece demografik tedbirlerle gerçekleştirilecek bir iş değildir. Nüfus planlaması ve çeşitli doğum kontrol teknikleri bu alanda belli gelişmeler sağlayabilirse de, nüfus artışının ana kaynağı olan sosyo - ekonomik yapının nitelikleri değiştirilmedikçe «nüfus etkinliği»ni sağlamak olanaklı değildir. Kır kesiminde, —değişmeye uğramakla birlikte en yaygın biçim olan— geleneksel küçük işletmecilikte işgücü ihtiyacını karşılamak üzere belirmiş çok çocukluluk eğiliminin azalması, ancak bu ihtiyacın çağdaş bir teknik ve organizasyonla giderilmesine bağlıdır. Ayrıca kaynaklandığı maddi koşullardan bağımsızlaşarak bir geleneksel davranış modeli haline gelen çok çocukluluk eğilimi de, aynı zamanda bu anlayışı değiştirecek bir sosyal eğitim programıyla etkin olmaktan çıkarılabilir.

Dr. Yakut Irmak

4 Ocak

Olanaklar ve Engeller

Türkiye'de tarım, 23 milyon dolayındaki insanın yaşamını ve yazgısını doğrudan etkileyen bir ekonomik uğraş koludur. Günümüzde tüm işgücünün %64'ünün çalıştığı bu kesimin ulusal gelirin ancak %25'ini üretmekte olması kaygı vericidir. Planlı dönemlerde girdi kullanımında ve yatırımlarda artmalar olmuş, fakat tarımsal üretimde planlarda öngörülen, düzeylere erişilememiştir. Tarım ürünlerine olan istem açısından, dünyamızın girdiği ve sürekli olacağı benzeyen bir bunalım döneminin başlangıcında, tarımsal üretimimizin olanak ve engellerinin bir kez daha değerlendirilmesinde yarar görmekteyiz.

Doğal koşullar: Ülkemizde doğal koşullar bölgeden bölgeye, aynı bölgede bile yöreden yöreye büyük ölçüde değişebilmektedir. Doğal açıdan tarımsal üretim potansiyelinin en düşük olduğu bölge Doğu Anadolu'dur. Bu bölgemizde sınırlayıcı nitelikteki doğal etmenlerin en önemlisi ürün yetiştirme döneminin kısa olmasıdır. Öteki bölgelerde ise üretim potansiyeli, Orta Anadolu'dan kıyılara doğru 5-6 kat artabilmektedir. Güneydoğu ve kıyı bölgelerinde, ürün yetiştirme döneminin yılın on bir ayına uzadığı yörelerde, tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi, yüksek pazar değerli bitkilerin yetiştirilmesi ve hatta yılda iki ürün elde edilmesi olanağı bile vardır.

Günümüzde 27.5 milyon hektarı bulan tarım arazimiz, işlenebilecek toprakların son sınırını da kapsamaktadır. O nedenle, artık tarımda üretimi arttırmanın tek yolu, birim başına verimin arttırılması ile dikey bir büyümenin gerçekleştirilmesidir. Ülkemizde ise böyle bir büyümeyi güçlendiren en önemli doğal etmen, yıllık yağışın miktar ve dağılımının yetersiz olmasıdır. O nedenle, tarımı hava koşullarına büyük ölçüde bağımlı olan ülkemizde, öbür tarımsal girdilerin de değerlendirilmesinde en güçlü üretim etmeni sulama olmaktadır. Sulanan arazinin üretim potansiyelinde sulanmayana göre 3-4 kat verim artışı beklenebilmektedir. Böylece günümüzde ancak %16'sı sulanan 12.5 milyon hektar dolayındaki sulanabilir arazi potansiyelinin tümünün sulanması ile elde edilecek verim artışı, bugünkünden daha büyük bir alanın yeniden tarıma açılmasına denk olacaktır.

Kırsal yerleşme deseni: Kır toplumunun tarımsal evriminde kendiliğinden biçimlenen geleneksel yerleşme desanimizde, yerleşim birimlerinin sayısal çokluğu ve dağılıklığı, kırsal alanda toplum yaşamı ve tarımsal üretim için gerekli olan alt yapı ve destek hizmetlerinin, yeterince geliştirilememesine neden olmuştur. Ayrıca, tarımsal ürünlerin çeşitli aşamalarda işlenmesi, boylanması, ambalajı, depolanması, taşınması, pazarlanması ile tarımsal araçlar için gerekli kuruluşların kurulmasında; yerleşim birimleri arasında etkili bir işbirliğini, gerçekleştirilmesine olanak vermeyen geleneksel yerleşir, düzenimiz, bu yönü ile de kırsal alanda tarımsal gelişmeyi engelleyen önemli bir etmen olmuştur.

Sınırlı toprak kaynaklarımız üzerindeki ağır insan baskısı bugün tüm nüfusun %64'ü dolayındadır. Bu koşul altında bile günümüzde 743 köyün kişi, aile ya da soper (sülalenin) mülkiyetinde bulunması düşündürücüdür. Üçüncü Beş Yıllık Planda verilen değerlere göre ülkedeki 4.1 milyon çiftçi ailesinin %75'i tüm tarım arazisinin ancak %30'una sahiptir. Bölgelere göre ise bu değer büyük ölçüde değişmekte, örneğin Güneydoğu Anadolu'da tüm çiftçi ailesinin %61'i tüm tarım arazisinden ancak %11'ine sahip bulunmaktadır. O nedenle toprak mülkiyeti açısından ülkemizde en dengesiz bölge Güneydoğu Anadolu olmaktadır.

Öte yandan, toprak mülkiyetindeki bu dengesizlik ulusal tarım gelirindeki dağılıma da yansımakta, tüm çiftçi sayısının alt (%69) basamağındakiler, ulusal tarım gelirinden ancak %25 pay alabilmekte, bu bölümden alt gelirlerin yıllık ortalama gelirleri de 3360 TL. dolayında bulunmaktadır. Oysa üst (%10) basamaktaki çiftçinin ulusal tarım gelirinden aldığı pay %49 dolayında olup, bu oran alt %10'un aldığı payın 49 katını bulmaktadır.

Bu nedenle, gerçekçi bir toprak mülkiyet düzenlemesini içermeyen tarımsal geliştirme çabaları, kırsal alanda gelir dağılımındaki dengesizliği daha da bozacak, o yüzden de topraksız ya da az topraklı çiftçi grubunun iktiden desteğinden yoksun kalacaktır.

Tarımsal üretimdeki çağdaş atılımlara Türkiye'nin ayak uydurduğunu ileri sürmek güçtür. Örneğin 1965 yılı

için yapılan bir hesaplamada ülke düzeyinde gerçekleştirilen bitkisel verim, hektar başına bu ton dolayında bulunmuştur. Bu değer aynı yılda dünyada tüm kıtalardaki ortalama değerlerin altında kalmış, örneğin Kuzey Amerika ve Avrupa'da Türkiye'nin iki katı, Asya'da %40, Afrika'da ise %15 fazlası bitkisel verim elde edilmiştir. Hayvansal üretimde de farklı olmayan genel durumun, günümüze dek büyük ölçüde değiştiği söylenemez. Öte yandan kimi ürünlerde, örneğin pamuk üretiminde, Türkiye son yıllarda dünyada en başarılı ülkelerden birisi olmuş, şeker pancarında ise gerçekleştirilen verim dünya ortalmasının üzerine çıkmıştır.

Ülkemiz tarımında teknolojik gelişme doğrultusunda köklü bir atılım yapılamadığından, tarımsal girdi, araç ve gereç sağlanmasında günümüzde bile önemli ölçüde güçlükler bulunmaktadır. Örneğin yıllık 400 bin ton olan iyi tohumluk gereksinmesinin bugün ancak 120 bin tonu üretilebilmektedir. Kredi ve dağıtım düzenindeki tıkanıklıklar yüzünden kimi yıl sözü edilen bu miktarın bile çiftçiye ulaştırılması sağlanamamaktadır. Aynı biçimde, tarımımızda kimyasal gübre kullanımı son yıllarda artmışsa da, kimi komşularımızda birim alanda ülkemizdekini 3 katı, Avrupa ülkelerinde ise 10-20 katı gübre tüketilmektedir.

Mekanizasyon düzeyi yönünden de durum farklı değildir. Örneğin traktör kullanımında hektara 0.35 beygir güçlü düşerken bu değer Yunanistan'da 5, İtalya'da 11, Fransa'da ise 18 kat fazladır.

Görüldüğü gibi, doğal koşulların tarımsal üretimin yapısında olumlu dönüşümler için uygun olduğu ülkemizde, gelişmeyi engelleyen bir dizi etmen vardır. Siyasal ve toplumsal yanları da bulunan bu etmenler arasında; kırsal alanda altyapı ve destek hizmetlerinin yeterince geliştirilmemiş olması, yüksek bir teknoloji düzeyini, yaygınlaştırılamaması, sermaye birikimi ve yatırımların etkinliğinin artırılabilmesi sayılabilir. Ayrıca, tarımı destekleyen kurumsal yapıda, toplumsal adaleti sağlayıcı ve üretimi düzenleyici bir toprak mülkiyet düzenlemesinin yapılamamış olması, pazarlama düzenindeki aksaklıkların üretici ve tüketici çıkarına giderilememesi, fiyat politikasının üretkenliği arttıran bir araç olara kullanılamaması ve çiftçinin etkin biçimde örgütlenememesi de kırsal alanda tarımsal gelişmeyi engelleyen önemli etmenlerdir.

Prof. Dr. Ali Balaban

25 Nisan

Tarımda Uyanış

Cumhuriyetimizin 50. yılını doldurduğu günümüzde, 128. yılını tamamlayarak tarımsal eğitimimiz, acaba ülkemizin bu oluşumuna ne katkıda bulunmuştur? Bu katkının ölçüsünü ve değerini saptayacak olanlar Türk tarım tarihinin önemli bir kesimine ışık tutmuş olacaklardır. İnancımız odur ki, tarımımız Cumhuriyetimizin ekonomik ve maddi yönünün en büyük kaynağı olmuştur. Bu kaynak, en ilkel koşullar içerisinde kullanılırken büyük bir hızla büyüyen, güçlenen bir ülkenin bütün hizmetlerine yeterli olanakları sağlamaya yöneltilmiştir. Bu yöneliş sağlamak için hayatlarını Türk tarımcılığı uğruna harcamış olan ve bugün aramızda bulunmayan tarımcılarımızı rahmetle anmak borcumuzdur. Tarımımızı herkesin anlayışını sandığı bir düzeyden alıp, bilimsel bir düzeye oturtan, sorunlarını ve çözümlemelerini bilimsel metodlarla ortaya koyan, aşamalarını gerçekleştirerek etkili uygulamalarıyla Türk devletine, köylüsüne, kentlisine ve nihayet tüm ülkemize zafere kattıran tarım önderlerimiz saygıyla anarım. 128 yıldır tarım olrdusunun her kademesine yetmiş önderler kazandıran tarım eğitimi kuruluşlarında görev yapmış hocalarımıza karşılıklarını asla ödeyemeyeceğimiz hizmetlerine nasıl bir minnet duyduğumuzu ifadede aciz kalmaktayız.

Dünyamızın içine sokulduğu hızlı ve büyük değişim karşısında ülkeler temel değerlendirmelerinde bile değişimlere yönelerek ortaya çıkan bu hızlı değişime ayak uydurma çabası harcamaktadırlar. Türkiye'nin bu büyük değişim karşısında tutucu kalmaması, günün gereklerine göre bilimsel çerçeve içinde aşamalara yönelmesi kaçınılmaz bir zorunluluk göstermektedir. Bu değişimin en büyük özelliği, ülkelerin bağımsız bir şekilde ulusal kaynaklarına dönüş göstermesidir. Ülkeler kendi nüfuslarını beslemede, onları daha refaha götürmede, kalkınma ve gelişmelerini hızlandırmada herşeyden önce öz kaynakla-

rından faydalanmayı en güvenilir bir yol olarak görmektedirler. Bu bakımdan, tarımımızı başlıca temel kaynaklarımızdan biri görmekteyiz.

İşte 128 yıldır harcanan çabalar, ortaya konulan esaslar, yitirilen hayatlar ve yetiştirilen 7000'i aşkın teknik kadro böyle bir tarımı yaratmak savaşını vermektedir.

Bütün bunlara karşın günümüzde daha pek çok temel sorunu çözüm bekleyen bir tarım düzeyindeyiz. Bunun sorumluluğu şu ya da bu kişi, ya da kuruluşun değildir. Tümümüzün, köylümüzün, yöneticilerin artık elele verecek bu sorunlara eğilmek, çözümlemeleri gerçekleştirmek kurtuluşumuzun ve yükselişimizin anahtarı olacaktır. Bu umutla bütün ilgilileri Türk tarımının sorunlarıyla ilgilenmeye, çözümlemelerde sorumluluk duyarak çaba harcamaya çağırıyorum. Güçlerimizi ve çalışmalarımızı bir araya getirerek birleşmemizin içten dileğini sizlere iletmiyorum. Gelecek kuşaklara tükenmiş bir Türkiye değil, ulusal kaynakları en iyi değerlendirilerek yükseltilmiş, insanları dirlik içinde güçlü bir Türkiye bırakalım.

Ülkemizin nüfusunun %68'den fazlası tarım kesiminde, milli gelirinin %32'si, ihracatının %80'i tarımından olduğu halde bu kesimin gelişme hızı 40 yıllık ortalama göre %4, son yıllarda ise %1 civarındadır. Her beş yıllık planda öngörülen gelişme hızları gerçekleştirilememektedir. Ziraat Fakültelerimiz, Ziraat Mühendisleri Odası, Birliği, Tarım Bakanlığı ve kuruluşları ve hatta özel tarım kuruluşları Türk tarımının ilkel tarım düzeyinden kurtarılacak ileri tarım düzeyine şama yapması için temel sorun ve çözümlemeleri konularında çok çeşitli ve sayıda araştırmalar, teknik kongreler, komisyon toplantıları, konferanslar, sempozyumlar, sergiler, demonstrasyonlar düzenlemişlerdir. Bütün bu çalışmalar neden yeterli olmamıştır? Çünkü her otorite sorunu bir kenardan çekmiş, güç birliği sağlanamamış, her yönetici ken-

düncce bir uygulamayı temel almış, yöneticiye göre değişmeyen sürekli bir uygulamalar silsilesi kurulmamış, ya da teknik tercihler, siyasi tercihlere tede edilmiştir. Türkiye'nin tarım kesimini ileri tarım düzeyine ulaştırarak, sanayileşmemizi sağlayacak, ekonomik refah düzeyine geçişimizi hızlandıracak potansiyel gerek hammadde kaynakları, gerekse teknik eleman yönünden yeterli seviyededir. Önemli olan bu potansiyeli bilimin gösterdiği şekilde bir plan çerçevesinde organize ederek kullanabilmektir. İşte Tarım Bakanlığının, Türk hükümetlerinin bizce en önemli işlerinden biri bu noktada belirlemekte ve cesur bir koordinasyon beklemektedir.

Türk tarımının temel sorunlarını derinlemesine ve genişlemesine ortaya koyarak, çözümlemelerini burada önermek ya da tartışmaya açmak, kanımızca doyurucu olmayacaktır. Gerçek olan bu sorunların ilgililerce öteden beri bilindikleridir. Her soruna ilişkin çok sayıda çalışma ya da araştırma vardır. Bunların değerlendirilerek uygulamaya aktarılır şekilde sonuçlandırılmaları daha da geciktirilmemelidir.

Türk tarımının temel sorunlarından bazılarına ilişkin öneriler şöyle özetlenebilir:

● Milli bir Türk tarım planlaması yapmak. Bu planlamayı uygulamaya aktarıcı, sağlam ve istikrarlı bir tarım politikası gütmek.

● Tarım işletmelerinin, işçilerinin, teknisyenlerinin ve kuruluşlarının bu planlamanın hedeflerine uygun yönde çalışabilmelerini engelleyici darboğazları ortadan kaldırarak yasal değişiklikleri saptamak ve gerçekleştirmek.

● Toprak - Tarım reformunun gerekliliklerini bilimsel çerçevede uygulamaya aktarıcı tedbirler almak, kooperatifiçiliği güçlendirmek ve genişletmek.

● Tarımda birim alandan elde olunan üretimde nitelik ve nicelik yönünden artışı hızlandıracak teknik gereklilikleri yerine getirmek. Rantabl ve üretken tarımı

sağlayıcı entansif tarıma kaymak, tarım tekniklerini uygulamaya sokmak ve yaymak.

● Tarımsal ürünlerin değerlendirilmelerini, pazarlamalarını, alımlarını ekonomik konjonktüre, günümüz tekniğine ve ülke yararlarına göre sağlamak.

● Tarımsal üretimde ihracat birimlerini yükseltmek, ithalat birimlerini azaltmak, ihracat ve ithalata ilişkin işlemleri milli çıkarlarımıza uygun bir şekilde ayarlamak.

● Ortakpazar eşğinde tarımımızı girmesi gereken bünenin saptanarak güçlü kılınmasını sağlayacak tedbirleri almak ve uygulamak.

● Tarımda arazi, toprak muhafaza, arazi ıslahı, sulama, elektrifikasyon enerji ve tarımsal girdilerin etkili ve tarımsal gelişmeye uygun bir şekilde kullanılmalarını sağlamak.

● Su ürünleri ve tarımın bünyesinden ayrı düşünülmeyecek hayvancılığa ilişkin sorunlar. Türk tarımının önemli bir kesimini tutmaktadır. En önemli ihraç maddesi olabilecek hayvansal protein önce milletimize yeterli üretim seviyesine ulaştırılmalıdır.

Bunlar gibi daha nice temel sorunlara ilişkin öneriler çok geniş ve derin bir şekilde dosyalarda durmaktadır. Çok sayıda inceleme yapılmış, rapor hazırlanmıştır. Dosyalarda bırakılmış bu raporların uygulamalara aktarılmaları yönünde etkili bir biçimde biraraya getirmenin zamanıdır. Böyle bir dönemde idare edicilerin bilimsel tercihleri uygulamaya aktarıldığında ısrarla direnmeleri Türk tarımının ileri tarım düzeyi aşamasına etkili olacaktır.

Türkiye'yi bu teknolojik çağ döneminde hâlâ tarımın temel sorunlarıyla uğraşır durumda bırakanlar gelecek kışaklarca lanetle anılacaklardır. Çağımızın düşünce paraleline girmeliyiz.

Prof. Dr. Rasim Doğuş

9 Mart

Tarımsal Kooperatifçilik

Hükümetin tarımsal kooperatifçilik politikasını inceleyebilmemiz için elimizde iki belge vardır. Birincisi CHP - MSP koalisyon protokolü, ikincisi ise, Ecevit Hükümeti Programıdır. Hükümet henüz yeni olduğundan, uygulama hakkında fikir yürütmek güçtür.

Bizim incelememize göre Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin mevzuat, üst örgütlenme, sermaye ve kredi, eğitim olmak üzere dört temel sorunu vardır. Bu dört sorunun çözümünde Hükümetin yaklaşımını belirtmek suretiyle, Hükümetin tarımsal kooperatifçilik politikası ana hatlarıyla ortaya konulabilir.

Ülkemizde tarımsal kooperatifçiliği düzenleyen mevzuat yetersiz ve karışiktır. Halen, tarım satış kredi kooperatifleri özel ayrı iki kanuna göre kurulup işlemektedirler. Bunlar dışındaki tarım kooperatifleri ise, 1969 tarihli ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulmaktadır. Ayrıca, toprak ve tarım reformu kooperatifleri ve Tütün Kooperatifleri özel kanunlara göre kurulacaklardır. Bu değişik yasalar, kooperatif politikası açısından çok farklı kooperatif tiplerini öngörmekte ve büyük karışıklıklara sebep olmaktadır. Bu nedenle, kooperatiflerin mevzuat sorunu üzerine eğilmek gerekmektedir.

Mevzuat sorunu ile ilgili olarak bizim önerimize gelince: Bütün tarım kooperatifleri tek bir yasaya göre kurulmalıdır. Bunun için 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, tüm kooperatifleri (tarım satış ve tarım kredi dahil) kapsayacak ve bünyesinde özellikle tarım kooperatifleriyle ilgili aksaklıkları giderecek biçimde yeniden düzenlenmelidir. Mevzuatta yapılacak değişiklikler ile tarım kooperatiflerinin denetimi de daha sağlam esaslara bağlanmalıdır.

Bu arada, tarım kooperatiflerine muhtelif devlet kuruluşları tarafından götürülen hizmetlerin tek bir devlet kuruluşu tarafından götürülmesi sağlanmalıdır. Koalisyon protokolünde öngörüldüğü şekilde, Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğüne bağlı genel hükümlere tabi kooperatifler ile tarım kredi ve tarım satış kooperatiflerinin Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığında toplanması isabetli olmuştur.

Üst örgütlenme, kooperatiflerin birim kooperatiften başlayarak, birlik, merkez birliği ve milli birlik meydana getirerek dikey ve piramit şeklinde örgütlenmelerini ifade etmektedir.

Tarımsal kooperatifçiliğin büyük gelişme gösterdiği

İsveç, Hollanda, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerden tarım kooperatifleri geçen yüzyılın sonlarında üst örgütlenmeye gitmiş oldukları halde, ülkemizde tarım kooperatiflerinin üst örgütlenmesi ancak 1969 yılında Kooperatifler Kanununun çıkması ile başlayabilmektedir. Oysa, tarımsal kooperatifler birim üstünde örgütlenmedikçe, ortaklarına beklenildiği şekilde yararlı olamazlar. Üst örgütlenmesini tamamlamamış bir kooperatif hareketin, özellikle büyük aracı ve tefecilerle rekabet etmesi, dış ticarette ve sanayileşmede etkili rol oynaması asla mümkün değildir.

Ülkemizde tarım kooperatiflerinde 1969 yılında başlayan üst örgütlenme henüz gelişme devresindedir. Muhelif bölge birlikleri ve merkez birlikleri kurulmuştur. Kooperatifler Kanununda öngörülen Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ise henüz kurulamamıştır.

Tarım kooperatiflerinin üst örgütlenmesinde, şimdiye kadar, devletin kendisine düşen görevleri tam yaptığı söylenilemez. Devlet, üst örgütleri gerektiği şekilde desteklememiştir. Bu bakımdan, kurulan üst örgütler yavaş gelişmiş, büyük aracı ve tefecilerle rekabet edememiş, dış ticaret ve sanayileşmede kooperatif eğitim ve denetiminde kendisinden beklenen görevleri yerine getirememiştir.

Kanımızca devlet, etkili bir üst örgütlenme için tarımsal kooperatif hareketine her türlü kolaylık ve maddi yardımı yapmalı, etkili üst örgüt yokluğu dolayısıyla tarım kooperatifleri üzerinde yıllardan beri devam ettirdiği ve sayetı kaybetmekten çekinmemelidir. Hükümet, programında öngördüğü geniş ölçekli bir halk sektörünü, ancak kooperatif üst örgütlerinin gelişmesiyle gerçekleştirebilir.

Tarım kooperatiflerinin sermaye ve kredi sorununun çözümü için, yönetim ve finansmanına kooperatif ve üst örgütlerinin sahip olacakları bir Kooperatifler Bankası kurulması gerektiği, bunun dışında alınacak her türlü tedbirin, sorunun çözümünde yetersiz kalmaya mahkûm olduğu görüşümüzü burada bir defa daha belirtmeliyiz.

Hükümet programında da bir Kooperatifler Bankası kurulması öngörülmüş olup, Hükümetin bu sorunun çözümünde genellikle doğru bir yaklaşım içinde bulunduğu belirtmek isteriz. Ancak, kurulacak Kooperatifler Bankasının bir devlet bankası değil, yönetim ve finansmanına kooperatif ve üst örgütlerinin sahip olacakları gerçek bir Kooperatifler Bankası olmasına azami dikkat sarfedilmesi gerektiği kanısındayız.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla kooperatif ilke ve metodlarının ortaklara, yönetici ile memurlarına halka öğretilmesi şeklinde tanımlanan kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi ilkesi, kooperatifçiliğin 6 temel ilkesinden birisidir. Kooperatifçilik eğitimi, özellikle az gelişmiş ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde ise hiç bir zaman kooperatifçilik eğitimine gerekli önem verilmemiş ve hatta kooperatifçilik eğitimi tamamen ihmal edilmiştir.

Hükümet programında, «Kooperatifçilik hareketinin yayılması ve geliştirilmesi için gerekli eğitim çalışmalarına hız verilecektir» denilmektedir. Ayrıntılı bilgi olamamakla beraber, Hükümetin kooperatifçilik eğitimine önem vereceği anlaşılmaktadır.

Kanımızca devlet, kooperatifçilik eğitimi için gerekli kooperatifçilik okullarını süratle kurmalıdır. Tarımla ilgili meslek okulları ve fakültelerimizde kooperatifçilik programlarında kooperatifçiliğe geniş yer verilmelidir. dersleri konulmalı ve radyo, televizyon ve halk eğitim Ayrıca, kooperatif üst örgütleri de, hizmet içi özel eğitim ve yurt çapında ortak eğitimi yapmalıdırlar.

Kooperatifçilik eğitimiyle ilgili olarak kooperatifçilik araştırmasının da önemini belirtmek isteriz. Bu eğitimi destekleyecek Kooperatifçilik Araştırma Enstitüleri üniversitelerimize bağlı olarak kurulmalıdır. Bu enstitülerde kooperatifçiliğin çeşitli sorunları ve bunların çözümleri bilimsel olarak araştırılmalı ve kooperatifçilik eğitimi bu araştırmalara dayandırılmalıdır.

Sonuç olarak deriz ki, tarım kooperatiflerinin yukarıda incelemiş olduğumuz temel sorunları çözülmedikçe Hükümetin, tarımda aracılık ve tefecilikle mücadelede, dış ticarete ve tarımın sanayileşmesinde kooperatifçiliği etkili bir araç olarak kullanması mümkün değildir. Halktan yana bir siyasal iktidarı oluşturma çabası içinde bulunan Ecevit Hükümeti'nin, programına paralel olarak, Kooperatifler Bankası'nın kurulması etkili bir üst örgütlenmenin tamamlanması, mevzuatın düzeltilmesi, kooperatifçilik eğitim ve araştırma müesseselerinin meydana getirilmesi gibi tedbirleri en kısa zamanda almasını ümit ediyoruz. Hükümetin gerçekçi bir tarımsal kooperatifçilik politikası gütmesi, başarısında önemli rol oynayacaktır.

Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülayim

30 Mart

Haşhaş Sorunu ve Çözümü

Üstün kaliteli ayonlarımızın, kaçakçılığa fırsat vermeyecek biçimde devlet kontrolü altında üretilmesi gereklidir ve ayon alkolitleri fabrikası kurulmalıdır.

Bir endüstri bitkisi olan haşhaşın vatanı Anadolu'dur. Milattan 5 bin yıl öncesinden beri ekilir. Hatta adını bizi ilimize bile vermiştir. Özellikle ülkemizin kıraç ve kurak bölgelerinde dünya kadar 43 ilimizde ekilirdi. Çiftçi-

imizin en değerli ürünüdür. Yararlarının başlıcalarını belirtelim:

● Kapsüllerinin çizilmesinden elde edilen ayon sakızı.

● Tohumlardan elde edilen %45 oranındaki nefis vararlı yağ.

● Tohumların ekmek, börek, pide, çörek ve kekler üzerine konması.

● Yağı alınmış tohumların çok değerli bir küspe oluşu.

● Kapsüllerinin çok değerli ihraç ürünü oluşu.

● Sap ve öbür kısımların yakacak olarak kullanılması.

● Seyreltmek için köklenen fidanların sebze olarak yenmesi.

● Toprağı dinlendirmesi ve kendisinden sonra ikinci bir ürüne olanak hazırlaması.

● Dekar başına 1490 TL. gibi yüksek gelir sağlaması. (Öbür ürünler 730 lira sağlıyor.) gibi nedenlerden Türk üreticisinin vazgeçemeyeceği bir üründür. İlaç endüstrisindeki paha biçilmez yeri hepsinin üstündedir.

Ülkemiz ekonomisindeki parasal değeri her türlü değerlendirilmenin üstündedir. 1956'da 41, 1959'da 42 ilimizde ekimi yapılırken, 1967'den sonra il sayısı 18, 1969'da 11, 1970'te 7 ve 1972'de son olarak 4 il olmak üzere 29 hazine 1971 gün ve 7/2654 sayılı kararname ile tamamen yasaklanmıştır. Alınan yasaklama kararı çok aceleyle oldu, bir oldu bittiye getirildi ve temelinde de hiç bir ekonomik ve hele hele savunulduğu gibi insani amaç yoktur. Karşılığında ödün olarak saptanan 537 milyon doların ancak 35 milyonun 5 yıllığına üreticiye dağıtılması sözü alınmıştır. İzlenerek görüyoruz ki, üreticinin eline geçen şimdiye dek 42 milyon liradır. 1975 yılında da yardım son bulacaktır. Kesin bilgilerimize göre 4 ilimizde 99.840 aile, toplam 134 bin dekarlık ekim alanında (yarısı kıraç ve 1 - 5 dekar) arazi parçalarında mutlu yaşıntılarının olanaklarını hashaştan sağlıyorlardı. 4500 yağhanede 23000 kişi çalışıyordu. Öteki yan kollar sanayiinde de 25.000 aile ekmeklerini de bu uğraşlardan kazanıyorlardı. Bu rakamlar 600 bin nüfus demektir. Yasaklama sonucu milli gelirin bir yıllık değer kaybı 1 milyar 493 milyon liradır. Yağ elde edilemediğinden ötürü yerine satın alınan yağlara ödenen parasal değeri maalesef kesin olarak bilemediğimizden bu toplama katamıyoruz. Hashaşın yerine ikame edilecek bitkilerin ekim alanını 43 bin dekar daha çoğaltmak zorundayız. Bu araziler üstelik sulak ve taban olmalıdır. Projenin finansmanı içinde şimdilik 12.5 milyar liralık parasal kaynak gereklidir. Geri kalmışlığı yenmek için çarpınan ülkemizin altından kalkamayacağı büyük bir fedakarlık bizden rahatlıkla istenmektedir. Bu haksız istek akıllara durgunluk verir. Öyleyse ülkemiz üreticisini ve ekonomisini canevinden vuran durumlar neden yaratılmak istenmiştir ve uygulanmasına geçilmiştir?

Kesin olarak inanıyor ve biliyoruz ki, konunun temelinde başka ülke insanların sağlığı ve mutluluğu yatmaz, ülkemizin acı alınıyorsa vardır. Yöneticilerin aceleliğinden tutunuz da binlerce çıkar sahibinin hırsı vardır. Türkiye'nin dünyada afyon sakızı üreten ülkeler arasında 6. sıradadır, toplam %9.64 üretir. (Dünya verimi 1433.100 Kgr.). Amerikaya giren Heroinin büyük miktarı ALTIN ÜÇGEN (Tayland, Birmanya, Laos), Afganistan, Pakistan, Endonezya, İran ve hattâ Bulgaristan'dan gider. Heroinin elde ediliş merkezleri de Hongkong, Marsilya, Amsterdam ve yörelerinde bulunan laboratuvarlardır. Amerika'da açılan ve gittikçe kuvvet bulan Türk hashaş aleyhindeki kampanya, 3 - 4 senatörün eseridir. Genel seçimlerde de oldukça yarar sağlamıştır. Fransa'dan giren Heroini yoketmek arzusuyla; yasaklanan hashaş ekiminin heroinmanların sayısını %85 azaltacağı hesap edilirken, ve uğruna milyarlar dökülürken verilen savaş tam anlamıyla fiyasko ile sonuçlanmıştır. Uzakdoğu'dan dönen ordu erlerinin büyük çoğunluğu maalesef bu kötü alışkanlığa kendilerini kapılmışlardır. Üstelik heroin elde edilişindeki pahalılık nedeniyle alt tabakanın ve kenar

mahallenin kullanacağı bir keyif verici de değildir. Tek amaç yerli ve sentetik malı kullanmaktır. Hepsi de sentetik olan ve insan sağlığına hidrojen bombası kadar zararlı olan, 19 türü keşfedilen «LSD» ve sentetiklerin sayısı 295'i bulmuştur. Uyuşturucu madde tüketimini fazlaştırmak amacını güden ve bu konuda halka önerilerde bulunan 78 günlük ve haftalık yayın bütün güçleriyle sahneleder. Hashaşlarımızı yasaklama kararına karşı 6 büyük ilaç yapım fabrikası senatörlere karşı şiddetli bir tepki içindedirler. Çok daha kötü etkili ve yaygın kullanılan Marihuana'nın satışı ve içiminin serbest olması amacını güden tasarılar Meclislere sunulmuştur. Yakında kanunlaşacaklardır.

Alınmaya sürülmek istenen kara lekeyi, hashaş kapsülünü çizdirmekten, tamamen devlet eliyle almak suretiyle reddedebiliriz. Bu amaca yönelik çalışmaları da en doğru yol biliriz. Çizilmeden kapsülün alınması kaçakçılığı önleyecek en etkin yoldur. Üstelik bitkinin kökünden sökülmesinin ve kapsülün koparılmasının önlenmesi çok yerindedir. Lisansa bağlı olarak, belli bölgelerde ektilmesi kontrolü sağlamak yönünden yararlıdır. Ekimin başlangıcından ta sonuna kadar etkili kontrol sistemleri vardır ve geçerlidir. Muhtarın da bulunduğu sorumlu komisyonlar her köyde düşülmelidir. Hele hele elinden haksızca alınan bu hakkın kadir bilir Türk köylüsüne geri verilmesi en büyük oto kontrol sistemi olacak ve sonuna kadar en iyi şekilde yürütülecektir. Çünkü halkımızın yüce davranışlarını bütünüyle biliriz. Bu konuda mutluluğumuz da vardır. Çünkü Türk köylüsü ne kendisi kullanmıştır ve ne de kötü amaçlı ellere teslim etmiştir. Bu kötülerin sayısı da ülkemizde öbürlerine göre çok azdır. Bu arada eroın imalinde kullanılan Asetik Asit Galaçiyal ihtalâtı da, dağıtımı da kontrol altına alınırsa, iş kendiliğinden kolaylaşır..

Konumuzu insanlık açısından ülkemiz yararına değerlendirmek zorundayız. Çünkü Türk afyonu, çok yüksek kalitedir. İçindeki alkoloit sayısı da 24'tür. İnsan sağlığında kullanma alanları da ayrı ayrıdır. Morfin, kodein, papaverin, tebain, narcetin, narkotin, dionin, kodein fosfat en değerlidir. Saydıklarımız ve türevleri bugüne dek keşfedilen ilaçlar arasında; en mükemmel ağrı, sancı, ishal ve öksürük kesici, teskin edici, uyutucu, uyuşturucu ve uyarıcıdır. Bu amaçlarla kullanılırlar. Yalnızca morfinden diasetli kökü eklenmesiyle elde edilen HEROİN kötü amaçlarla kullanılır ve tehlikelidir. Morfin yalnız başına kullanılmaz, çünkü şiddetli kusma ve bulantı yapar.

Afyondan sağlanan bu değerli ilaçların yerini tutacak hiç bir sentetik de bunların mükemmelliğinde olmamıştır. Olamaz da. Sentetikler üstelik çok pahalıdır. Bir örnek sunalım. En amansız kanserli hastanın ağrısını sanyesinde kesen morfinin 10 adet kutusu 7 lira iken, daha az etkili sentetik Soseganın 5'lik kutusunun fiyatı 108 liradır. Savaş zamanında bu alkoloitler çok daha ısrarla aranır. Çünkü doktorun elinde bundan daha kuvvetli bir ağrı kesici yoktur.

Hashaşlarımızın taşıdığı alkoloit oranı %15. Bazı türlerde bu oran %23'e kadar yükselir. Öteki ülke türlerinde %10 - 12'dir. Uluslararası ilaç yapımında ve hekimlikte afyonlarımız çok aranır. Bunu sağlyamamak, bu alanda ve anlamda insanlığa hizmetten alınmaktır. Milli İlaç Endüstrisi hashaş ekiminin yasaklanmasından en büyük yarayı almıştır. Çok kötü bir sonuca mahkûm edilmiştir. Açıkladığımız bütün durumlar bir sonuca götürür bizi. Öyleyse ülkemizde AFYON ALKOLOITLERİ FABRİKASI kesenkes kurulmalıdır.

Kapsüllerimiz çizilmemiş olarak tamamen devlet ta-

rafından alınmalı ve onun malı olan alkoloit ayırım ve arıtım fabrikasında değerlendirilmelidir. Fabrikanın kuruluşu güya düne kadar olanaksız ve hatta uluslararası bir sırdı. Öğreniyoruz ki yılda 20.000 ton kapsülü işleyecek fabrikamızı kurmak için 6 devlet, Toprak Mahsülleri Ofisine teklif vermişlerdir.

Bu fabrikanın düne kadar bütün maliyeti 32 milyondur. Şimdi 106 milyon 659.550 TL.'sıdır. Bir yılda üreteceği morfin 99.232 Kg., Kodein 7.933 Kg., Tebain 16.550 Kg., Narkotin 3.624 Kg., Papaverin 7.249 Kg., Dionin 1.500 Kg., Kodein fosfat 1.500 Kg. olacaktır. Alkoloitlerin beher Kg.'ı 1969'da 1300 TL. iken, şimdiki ithal fiyatları 7.250 TL. Gelecek yılda bir misli artacaktır. Yurt içi tüketim de git-

tikçe artarak 34 milyon lirayı bulmuştur. Devamlı da yokluğu çekilir.

Fabrikamızın bir yıllık üretiminin yurt içi tüketimi tamamen karşılandıktan sonra dışa satışı kesin hesaplarla 610.551.475 liralık döviz sağlayacak ve bu gitikçe artacaktır. Fabrikamızı tam kapasite ile çalıştıracak yetekte ve sayıda uzmanlarımız vardır. Fabrikanın şimdiye kadar yapılmaması ulusal çıkarlarımızı tam çelişki halindedir. Sorumluluk taşıyanların günâhı da affedilecek gibi değildir.

Yer olarak Afyonkarahisar uygundur.

Ec. Hasan Sever

15 Mart

Çukurova'da Direniş ve Pamuk Sorunu

Adam kurşun gibi girdi kapıdan. Soluk soluğaydı. Gözleri bir açıp bir kapanıyor, etli dudakları geriliyordu...

«Direniş başladı ağa, direniş başladı!...»

Ağa bî güzel kaykıldı koltukta. Kent sigarasından yakıtı, bi tane de bana uzattı. Beyaz gömleğinin düğmelerinden birini daha gözdü...

«Gördün mü yeğenim?» dedi sağ elini kırışmış saçlarında gezdirirken. Sigarasını çekti. Koltuktan kalktı, kapiya doğru bir iki kez göüp geldi.

Sonra bana döndü:

«Görüyorsun ya yeğenim, görüyorsun. Bu ırgat milleti adam olmaz. Şimdi bırakmışlar pamuk toplamayı. Ben şimdi çiftliğe gidiyorum. Seninle yarın konuşalım pamuk meselesini. Şimdi bu iş möhim yeğenim, bu iş çok möhim...»

Necip ağa son model arabasına atladı ve gözden kayboldu...

Sabaktan bastırmıştı sıcak.

Hatay'ın Erzinler bölgesinde bin ırgat direnişe geçmişti. Çapa - İş Sendikası direnişi tüm Çukurova'ya yaymak için yoğun bir çalışma içindeydi.

Çiftlik sahipleri sınırlıydı, ırgatların böyle bir eyleme nasıl girdiklerine akıl erdiremiyorlardı.

Erzin'e gitmeye hazırlanırken bir haber aldık. Direnişin yasa dışı olduğu gerekçesiyle sendikacılardan Şemsatın Eser, Mahmut Sönmez, Arif Vural ve Ahmet Sönmez'in gözaltına alındığı haberi idi bu.

Evet direniş başlamıştı. Irgatlar çadırlarına çekilmişlerdi...

Gün tepedeydi. Ova yeşilin griye dönüşümü içindeydi. Sıcak, o insanı vicık vicık bırakan sıcak çadırların içindeki bebeleri huysuzlaştırıyordu...

«Adın ne senin?»

İri iriydi gözleri. Bakır çalığı yüzünün sağ tarafında şark çibanının izi vardı.

«Abudullah... Abudullah Dergiz...»

«Nerelisin?»

«Viranşehir'in Kırba köyünden...»

Bozuk bir Türkçesi vardı. Abudullah'ın. Beş çocuğu anası, babası ve karısı vardı.

«Toprağın var mı, toprağın?»

O iri iri gözleri toprağa dikildi. Dudaklarını dişledi. Uzayan sakallarının üzerinden gezdirdi ellerini. Belki hiç soluk almadı bir kaç saniye.

«Yoktur ağam...»

Yok olduğunu bile bile sormuştum soruyu. Toprağı olsa buralarda ne işi vardı. Urfa'nın Viranşehir'inin Kırba köyünden kopan Abdullah, direnişe geçmişti.

«Neden bıraktınız pamuk toplamayı?...»

«Ağa kilo başına 1 lira vereceğini söyledi. Ama durmadı sözünde.»

«Ya dursaydı?»

«Çalışırdık ağam.»

«Tüm çadırlar toplamıyor mu?»

«Aha şu çadırların hepsi toplamıyor...»

«Sendikacılar geldi mi?»

«Kim?»

«Sendikacılar...»

«.....»

Yanıtlamıyordu bu sorumuzu. Çünkü yaşamında ilk kez böyle bir sözcükle karşılaşmıştı Abdullah.

«Sizin yanınıza dün elçiyile gelen kişi vardı ya...»

«He...»

İşte o zaman anlıyordu Abdullah. Anladığı için geldi gibisine başını sallıyordu.

Çadırlar beşer onar dağılmıştı gözlabıldığına. Renk gysiler içinde çocuklar, genç kızlar, analar yaban ızlıyorlardı bizi.

Sendikacı arkadaş «sakın resim çekeyim deme» dedi. Şaşırdım demyeceğim, çünkü nedense bazı yörelerde kaçır insanlar fotoğraf makinasından. Birkaç kez başımızdan geçtiği için fotoğraf makinasını tekrar çantamın içine yerleştirdim.

Tüm Viranşehirli bizim bulunduğumuz yer...

«Merhaba!...»

Karayağız bir delikanlı bu. Kısa siyah saçlı, uzunca boylu.

«Hoşgeldiniz...»

«Hoşbulduk...»

«Pamuk toplamıyorsunuz?»

«Ağa vermiyor yüz kuruş...»

«Verirse?»

«Verirse toplarız...»

Bu kez sendikacı arkadaşımız giriyor konuşmaya...

«Salt yüz kuruş meselesi değil Farım İş Yasasının çıkması gerekli. Direnişin amacı bu aslında...»

Gözlerim karayağız delikanlıya takılıyor...

«Sen ne diyorsun?»

Susuyor...

«Adın ne?»

«Nuri Eren.»

«Evlisin?...»

«Evlüyüm...»

«Askerliğini yaptın mı?»

«Yaptım hem de İstanbul'da...»

Nuri'nin gözlerinin içi güldü «hem de İstanbul'da» derken. Bizim bir soru daha sormanıza fırsat vermeden yapıştırdı:

«İnzibattım...»

Bir bulut geçiyor Nuri'nin gözlerinden. Çadırın önüne bir kilim seriliyorlar. İçeride bir yatak ve Nuri'nin üç gün önce hastalanan babası...

Nuri İstanbul'u yaşıyor belki. Bir vapur Karaköy iskelesine yaklaşıyor. Bir adam oltasını atmış köprüden. Bu çocuk «hamal var abla!» diye bağırıyor. Bir genç kız serdicesinin beline atmış elini Eminönü'ne doğru yürüyor. Bir kadın geçiyor parfüm yüklü ve bilmem ne topuklu ayakkabılarını zorlukla sürükleyerek...

Nuri'nin elinde bıçak. İçeride hasta babası. İki çocuk, karısı ve anası.

«İstanbul güzel şehir!...»

«Güzel şehir...»

«Babamı götürdün mü doktora?»

«Götürmedim...»

«Nedir hastalığı?»

Çadırdan babasının öksürdüğünü işitiyoruz...

«Bilmem öksürüyor, sonra ateşi var...»

Çadırın önünde çocuklar bakışıyorlar. Yalınayak, yırtık giysiler içinde çocuklar, bizim çocuklarımız...

Okuma - yazma bilmeyen, kurtçeden başka dil konuş-

mayan, bir kenara itilmiş, pamuk tarlasına tutsak kılınmış çocuklarımız...

Direniş sürüyor...

Çocuklar farkında mı bunun? Değil. Babalar, analar, nineler ve dedeler farkında mı? Değil...

Ama emeklerinin, alın terlerinin karşılığını almak istiyorlar...

Nuri kalkıyor yerinden usulca. Çadırda hasta babası. Camı sıkkin Nuri'nin belli. Tarıfsız bir boşluk içinde çal-kalanıyor belli...

Ya belli olmayan?

«Kış yaklaştı ağa. Kışın eli kulağında. Buradan sulu pamuğu toplamaya gideceğiz. Kışa dört beş bin lirayla girmek gerekli...»

Tarım - İş Yasasından habersiz Nuri, Nuri'nin tek düşündüğü kış. Hasta babasını bile düşünmüyor.

«Babamı doktora götürelim Nuri...»

Bir tuhaf oluyor. Ter mi basıyor ne. Bıçağıyla ince dalı yontuyor.

Nazmi ile birlikte araca koyuyoruz Nuri'nin babasını Nuri sessiz, Nuri soluksuz...

Hataya doğru yol alıyoruz.

Direnişin birinci günü bugün. Çadırlar uzuyor yol boyunca. Çadırlarda çocuklar, hasta babalar, analar, genç kızlar...

Güneş Toroslar'a doğru yöneliyor...

Hikmet Çetinkaya

3 Ekim

Pamuklarını Satabilmek İçin Günlerce Bekliyorlar

ADANA - Güz aylarının gece soğukları ile bozbuluruk bulutlar küçük kucaga yatıyor artık. Kışın eşigine varır olduk. Ne var ki. Çukurova ve Güneydoğunun pamuk ekilen kesimlerinde yürekler acısı görüntüler var. «Beyaz altın diyarı» diye övgüler yaptığımız bu diyar gerçekten yürekler acısı, gerçekten ulusal gelirin mezarlığı halinde.

Pamuk ekim alanlarında hâlâ toplanamamış parasal değeri belki de milyarlarca varan «Beyaz altın», bir yanda da toplanmış olduğu halde satılamamış, depolanamamış, yağmur yağa terk edilmiş bir servet.

Çukobirlik'in Tarsus'tan taa... Nuseybin'e kadar uzanan alanda ne kadar fabrikası, deposu varsa hepsinin önünde dizi dizi hatlardır sıra bekleyen yüklü kamyonlar, remorklar ve camından bezmiş insanlar. Kimi üretici kimi üreticinin yarauncısı, kimi de taşıtları sürücüsü. Kadrlı yolunda geliş güzel birine soruyoruz:

— Bu depo önünde kaç gündür bekliyorsunuz?

Yüzlünüzze pelpel bakıyor:

— Nedeceen. diyor kaç gündür beklediğimizi. Dardınıza bir çare bulabilceniz mi?

Ankarından biri: «Cumhuriyetaten olduğumuzu anlamış

— Haa. dedi. Bunlar gene de birkaç defa yazdılar, çizdiler. Allah razı olsun ama, yukarıya lât anlatabilmek kolay mı?

— Neyse konumuza dönelim, kaç gündür burada bekliyorsunuz?

Kadrlı'nın Akdam köyündenmiş. Adını da söyledi. Süleyman Cankurt.

— Biz, onüç gündür bekliyoruz. Daha da allalem en azından on gün bekleriz. Romörklerin arasından sıyrılacak yanıma gelen Mahmut Çullu adındaki üretici atılı-verdi söze:

— Geçenlerde biri tam otuz bir gün bekledikten sonra pamuğunu üç benek olarak satabildi. Allah aşkına söyleyin nerede görülmüş, böyleci, görün var mı hiç, otuzbir gün bekledikten sonra zorla mal satabileni?

— «Üçbenek» dediniz. Ne demek o?

— Hiç yağmur yememiş pamuk, ıy para edeni. 7 liradan gidiyor. Biraz daha yağmur yemişine ikibenek deniyor, 662 kuruştan gidiyor. Daha çok yağmur yemişi ise «Üçbenekli» olarak 664 kuruştan satın alınıyor. Şimdi mevsim bu kadari buldu ya artık eksperlerin eline düştük demektir. «Verirsen ver üçbenekli olarak. Ver-

mezsen, öteki depoların yolları açık» deyip bizi baştan savuyorlar.

Başımıza toplananların sayısı arttıkça artıyordu. Aralarından biri isyan edercesine lâfa karıştı:

— Günlerimiz depoların önünde geçiyor. Pamuklarımızı satalım derken başka işlerimize bakamaz olduk. «Dim-yata pirince giderken, evdeki bulgurdan olanlara» döndük.

Ve aralarından biri daha ekledi:

— Aracıların eline düşmekte daha beter ya... Adam seni boğuntuya getirip malını gözgöre görür 4 lira ile 5 lira arasında alıyor. İster sat ağla, ister satma parasızlıktan boğul.

Adana - Ceyhan yolundaki bir depo önündeki dizide ise 520 pamuk yüklü araç sırada bekliyordu «Baniardan günde ancak on kadarının alımı yapılabilir» deniliyordu. Aracı bu dizide bekleyen Kozan'ın Hamam köyünden Ömer Sınaç, gülmekle ağlamak arasında bir anlam taşıyor ifade ile:

— Şimdi, dedi. Biz oy oy! diyoruz. Zaman olacak o politikacılar ayağımıza kadar gelecek ve «Oy, oy» diyecekler. O zaman da biz düşüneceğiz.

Çoban Yurtcu
13 Kasım

Bir Toprak Kavgasının Öyküsü

Bir köy, köylüler tarafından işlenen geniş bir toprak ve bu toprağın sahipleri; Hazine mi? Orman işletmesi mi? Köylüler mi? Yoksa ... ailesi mi? Yanıtını bulmaya çalışan, yıllarca uzayan mahkemeler... Köylülerle ... ailesi arasında sürüp giden kanlı kavgalar... Acaba bu tür toprak kavgalarına konu olmamış kaç köyümüz var?...

Büyükçavuşlu, Çerkezköy yolu üzerinde, Silivri'ye bağlı, ancak Silivri'den oldukça uzak bir köy...

Orman köyü grubunda görülüyor, ancak çevresi ormandan çok çalılıklar, ya da bodur ağaçlıklar, zaman zaman da çıplak topraklarla çevrili. Açılan tarlalar, eski orman toprakları üzerinde kurulduğundan, oldukça verimsiz.

2500 nüfuslu ve 313 haneli köyün beslenebilmesi için ekilen topraklar, alan olarak birçok köyle kıyaslanamayacak kadar geniş ve dağınık. Sadece yakacak gereksinimlerini karşılayabilecek ölçüde orman gelirleri var. Geçimlerini toprağı ekerek sağlamak zorundalar.

Toprağı ekerek geçinmek zorunluluğu, toprağın verimsiz olması sonucunda bir başka zorunluluğa itmiş Büyükçavuşlu köyü sakinlerini. Köyün nüfusu bugünkü sayıya ulaşmadan yıllar önce, kendi anlattıklarına göre (20-30-40) yıl öncelerden, Küçükçavuşlu köyü denilen yerleri ekip biçmeye başlamışlar. O zamanlar Küçükçavuşlu köyü denilen yerlerde de evlerin olduğu ve oralarda doğduğunu söyleyenler de var.

Herkesin anlattığı ve bildiği ortak konu ise, yıllarca ettikleri o topraklar için Gümüşoğlu ailesine icar (kira) vermek zorunda kaldıkları ve Gümüşoğlu ailesinin bu toprakları sahiplendiği.

Büyükçavuşlu köyünden kiminle konuşsanız, size, «Gümüşoğlu ailesinin kötü insanlar olduklarını, kendilerini yıllarca köle gibi çalıştırdıklarını, adam dövdüklerini, (beş kuruş) için adam vurduklarını» anlatacaklardır.

Yine köylülerin anlattıkları göre, kasabada, şehirde güçlü akrabaları olan Gümüşoğlu ailesi, sahipsiz buldukları Küçükçavuşlu çiftliğine, güçlü akrabalarının yardımı ile el koymuşlar, sahte tapu düzenleyerek yerleşmişler. Daha doğrusu kendileri yaşadıklarını şehirde sürdürerek, kendileri adına köylüleri çalıştırmışlar.

Önceki yıllar Gümüşoğlu ailesi - köylüler ilişkisinde,

köylüler hep yenik düşüyor, sonuçta boşuna çalıştıkları ile kalıyorlarmış. Yıllar geçtikçe ise buralarda, ekip biçtikleri topraklarda, Gümüşoğlu ailesinin değil, kendi haklarının olduğunu anlamaya başlamışlar. Bütün bir yıl ekip biçtikten sonra, yine de kendisini alacaklı, onları borçlu göstermeyi başaran Gümüşoğlu ailesine karşı direnmeyi öğrenmişler.

Ve köylüler elbirliği ederek, 1968 yılında, Gümüşoğlu ailesi aleyhine, (mennî müdahale) davası açmışlar. Yine aralarında aldıkları bir kararla, Gümüşoğlu ailesine icar vermeden toprakları ekip biçmeye başlamışlar.

Taraflar arasında yıllardan beri süren düşmanlık köylülerin bu kararı ile iyice şiddetlenmiş.

Köylülerin ileri sürdüklerine göre Gümüşoğlu ailesinin silâhlı adamları, onları ekip biçtikleri yerlerden çıka maya çalışmışlar. Karşılıklı açılan davalar. Kaymakamlığın, jandarmanın müdahalesi birbirini izlemiş. Araya başka köylerin köylüleri de karıştırılmış. Ancak onlar yine de direnmişler.

Her glür görülen kavgalar, adam dövme olayları, bir sonraki yıl, köylünün daha da bilinçli ve yaygın çalışması ile etkisini kaybetmeye başlamış.

Ve sonuçta Büyükçavuşlu köyünden 313 hane, Küçükçavuşlu çiftliği adını taşıyan topraklarda, ağaçların bulunmadığı ekilebilecek ne kadar toprak varsa, verimli ve verimli olmyanlarını eşit bir biçimde, aralarında paylaşarak ekip biçmeye başlamışlar.

Şimdi artık yıkılan Küçükçavuşlu çiftliğinin yerinde dümdüz, parçalara ayrılmış tarlalar var. Su kenarlarında, otlak yerlerde Büyükçavuşlu köyü köylülerinin hayvanları otluyor.

Bu arada kanun yönünden de boş durmayan köylüler, 1969 yılında hazine aleyhine açtıkları dava ile, zilliyetlerinde olduğunu ileri sürdükleri bu toprakların köylülere tapuları ile verilmesini istemişlerdir.

Küçükçavuşlu çiftliği, ya da köyü olayına Gümüşoğulları ailesinin gözü ile bakınca olaylar çok değişik bir görünüm kazanıyor...

Gümüşoğlu ailesinin elinde 1842 nektarlık alanı kapsayan bir tapu var. Avukatların savunmalarında belirttiklerine göre, Panayot Coni adındaki bir şahsa ait olan çiftlik, aile tarafından 1933 yılında kiralanmış ve 1943 yı-

ında da 32.500 lıra karşılığında, 1. dereceden ipotekli olarak satın alınmış. O günden bu yana da çiftlik aile tarafından işletilmiş ekilip biçilmiş. Şimdi ise tapusu kendilerine ait olan toprakların köylüler tarafından fiilen işgal edilmesi gibi kanunsuz bir olay söz konusu.

Ancak fiilen Gümüşoğulları ailesi ile Büyükçavuşlu köyü arasında görülen kavga, hukuka dönüşünce, Hazine ve Orman İşletmesini ilgilendiren uzun davalar halini alıyor. Çünkü bugünkü değerinin 10 milyon çok üzerinde olduğu belirtilen topraklar, 1933 yılında çıkarılan Orman Kanunu ile orman alanı içine alınmış.

Gümüşoğlu ailesi, özel orman özelliği olan alanlarla ilgili itiraz süreleri içinde, toprakların orman alanından çıkarılması konusunda iptal ve geri verilme davası açmamış. Sonuçta 1954 yılında söz konusu topraklar Orman İşletmesinin malı olarak tapu kayıtlarına geçirilmiş.

Bakalım zaman Büyükçavuşlu köyündeki toprak kavgasını, nasıl ve kimin lehine çözümlenecek?

Şükran Ketenci

15 Ekim

Petrol Bunalımı ve Türkiye

Petrol tüketiminde azami tasarruf yapılmalı, zorunlu haller dışında kullanmamalı, termik santraller kömüre dayanmalıdır.

Son Arap - İsrail savaşı, petrolün önemini bir kere daha büyük bir açıklıkla gözle önüne serdi. Bilindiği gibi ABD ve Sovyet Rusya dışında kalan petrol üretici ülkeler genellikle geri kalmış ülkelerdir. Bu ülkelerin ulusal yönde bilinçlenmelerinin doğal kaynaklarına sahip çıkmalarına ve sömürüye karşı savaş açmalarına yolaçacağını beklemek gerekirdi. Öyle anlaşıyor ki, gelişmiş sanayi ülkeleri tehlikenin bu kadar yakın olduğunu düşünmemişlerdir.

Petrol üreten ülkeler son 12 yıl içinde örgütlenerek önceleri fiyat arttırarak kazançlarını çoğaltma çabasına girmişler daha sonraları ise petrol kaynaklarını uluslaştırmaya yönelmişlerdir. Cezayir buna öncülük yaptı. Libya, şirketlerin %51 hisselerine el koydu. İran aynı yollara başvurdu.

Son 3 yılda artan fiyatlar Ortadoğu olayları nedeniyle birden hızla yükselmeye başlamış. 34 graviteli Arap ham petrolü 1970 yılında Basra körfezinde varil 1.80 dolar olarak ilân edilmişken, 1971 şubatında 2.10 ve 1972 yılında 2.74 dolara kadar yükselmiştir. Bu yıl ise ağustos ayında 3.06 dolar olan aynı petrolün değeri kasım ayında 5.17 dolarıdır. Tahran'da alınan son karar, ham petrol fiyatını varil başına 11.60 dolar olarak saptamıştır. Hiç kuşkusuz bu gelişme bütün tahminleri altüst etmiştir. Yılbaşında yapılan hesaplara göre ham petrol fiyatının ancak 1980 yılında 7 doları bulması bekleniyordu.

Petrol üretici ülkeler bu girişimlerinin yanında bir de üretimi kısıtlama kararlarını ilân ediyorlar. Bilindiği gibi petrol ve madenler tükenen zenginliklerdir. Bu hammaddelerin sınırsız ve ölçsüz bir biçimde sömürülmesine, kaynakların tahrip edilmesine kendini bilen hiçbir ülke müsaade edemez. Kendi çıkarları ve kaynaklarını koruma bakımından Arapların aldıkları bu kararları bir ölçüde yerinde kabul etmek gerekir.

Bize gelince, yıllardır yapılan bütün uyarılara rağmen

men sürdürülen petrol ve enerji politikası son yılların plan anıyışı yurdumuzu bir çıkmaza sokmuştur. «Bütün olanaklarımızı seferber edelim, petrol kaynaklarımızı kendi gücümüzle bulup ortaya çıkaralım, yabancılara güvenerek yürütülen bir politikanın sonu hüsrana olacaktır» biçimindeki uyarılarımız boşa gitmiştir. Bu görüşü savunanlar komünistlikle suçlandırılmıştır. Enerji politikamızın mümkün olduğu kadar yerli kaynaklara dayandırılması lazım geldiğini, dışa bağlı enerji politikasının tehlikelerine işaret ettiğimiz zaman aynı şekilde karşılık görmüşüzdür. Linyitlerimizin bilgisiz ve mali güçten yoksun ellerde tahrip edilmeye terk edilmesinin zararları üzerinde durduğumuz zaman hep aynı eleştirilerle karşılaştık. Bugün Başkan Nixon dahil özel kesimin ileri gelenleri petrol yerine kömür kullanılmasını salık vermektedirler.

Hiç kuşkusuz yurdumuzda da ileriden beri söylediğimiz gibi maden kömürleri devlet eliyle işletilmelidir. 80 milyon ton rezervi olan iyi cins linyit madenini elinde tutan ve yılda ancak 300 bin ton linyit üreten ve termik santral kurmak için yeteri kadar linyit üretmesi istendiğinde bunun ancak 200 milyon liralık bir devlet yardımıyla mümkün olabileceğini söyleyen bir şahsın tasarrufunda, yurdumuz enerji ve yakın sıkıntısı çekerken bırakamaz. Tabii kaynaklar ve zenginlikleri devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğuna ve işletmek için gerekli finansmanın da devlet tarafından yapılacağına göre bu madenleri neden devlet işletmesin? Aksini iddia etmenin hiç bir mantığı yoktur. Ama son maden reform kanunu serüveni yaşandığı sırada, Türkiye'yi bugün içinde bulunduğu enerji sıkıntısını yaratan hükümetlerde sorumlu mevkiler işgal etmiş kimseler bütün bu açıklığa rağmen linyitlerin özel kişiler tarafından işletilmesini savunabilmişlerdir.

Fuel-Oil'in santrallarda kullanılması konusunda ise bu amaca varmak için traji yüksek bir gazetenin düzenlediği enerji kongresinde eski bir enerji bakanı şu öneriyi yapıyordu: «Fuel-Oil yapmada gösterilen tereddütler, Fuel-Oil santrali yapmağa gösterilen tereddütler maalesef giderilmemiştir. Yapılan fizibilite etüdüleri Allağa'da. 600

bin kilovatlık, 2x300 megavat bir Fuel-Oil santralının yapımını öngörüyordu. Bu santral iki buçuk senede ikmal edilirdi. Toplamı 634 milyon liraya malolan ve 410 bir kilovatlık Ambarlı 3,4,5 tesisleri inşa edilirken koparılan fırtınalar hatırlanmalı ve 2x300 megavatlık Aliğa hattı Aliğa'yı 4x300 megavatlık şeklinde de ifade edebiliriz. 2x300 megavatlık İzmir, 2x300 megavatlık Mersin ve Iskenderun 110 megavatlık Hopa 2 ve 3 Fuel-Oil santrallerine süratle başlanmalıdır.»

Yapılan bu öneriye göre mevcut Fuel-Oil santrallerine ek olarak kurulacak tesislerin gücü 2510 megavat olacaktır. Bu çapta bir tesisler sistemi 4 milyon ton Fuel-Oil tüketir. Yakıt için ödenmesi lâzım gelen miktar ise bugünkü fiyatlar ile 8 milyar Türk Lirasıdır. Bir süre önce kw/h'ı 17 kuruşa malolan elektrik enerjisi bugün ancak 50 ilâ 60 kuruşa üretilmektedir. Hemen şunu da ekleyelim. Kı. Ambarlı santrali bugün 900 bin ton Fuel-Oil yakmakta, bunun için de ödenen döviz 100 milyon doları aşmaktadır. Yeni zamlardan sonra bu miktar hiç kuşkusuz daha da artacaktır. Yukarıda söz konusu edilen ve büyük bir sorumsuzlukla yapılan önerinin bize nele malolacağı anlaşılmaktadır.

Ucuz ve bol enerji sloganı ile yürütülen Avrupa ülkelerinde enerji %60 oranında petrolden üretilmektedir, biz neden kullanmayalım iddiaları ile savunulan taklitçi ve ancak bazı araçlara yarar sağlayan politika bizi ağır bir bunalıma sürüklemiştir. Enerji politikamız Fuel-Oil yerine kömüre dayandırılmış olsaydı hiç şüphesiz durum böyle olmayacak, fiyat politikasını kendimiz düzenleyebildiğimiz için dünyayı ve yurdumuzu saran hayat pahalılığı karşısında çok daha etkili tedbirler alabilecektik.

Bugün eğer durum daha da ağır bir görüntü gösteriyorsa, o da TEK'in eski genel müdürü sayın Mehmet Erdemir gibi yönetici ve teknisyenlerin, yurtseverlerin Fuel-Oil santrallerinin kurulmasına karşı direnmelerinden ileri gelmektedir. Bilindiği gibi Mehmet Erdemir, görevinden alınabilmek için ıftıra ile Sıkıyönetim Mahkemesine verilmiş, güzaltına alınmış ancak mahkeme ittifakla be-rutline karar vermişti.

Tekrar son petrol fiyatlarına ve onun etkilerine dönecek olursak durumu şu şekilde özetleyebiliriz.

Ham petrol fiyatlarının vardığı düzey yurdumuzun ödemeler dengesini büyük ölçüde etkileyecek ve bizi çözümlü zor sorunlarla karşı karşıya bırakacaktır. Sanayi Bakanının son beyanına göre bu yıl ihracat gelirimiz 1 milyar 150 milyon doları bulacaktır. Gelecek yıl ise ihracat gelirlerinin içinde bulunduğumuz ekonomik bunalıma rağmen iyimser bir yaklaşım ile %10 oranında artacağını kabul edecek olursak bu miktar 1 milyar 265 milyon doları bulacaktır. Burada işçi dövizlerini söz konusu etmiyoruz, zira Avrupa ülkelerindeki yabancı işçi sorununun ne biçimde çözüleceği bilinmemektedir. Şimdi gelecek yıl ham petrole ödeyeceğimiz döviz miktarını hesaplayalım. Tahran'da ham petrol fiyatının varil başına 11.60 dolar olarak saptandığını, her ton ham petrolün de 7,5 varil olduğu varsayımından hareketle, bir ton ham pet-

rolün 87 dolar ettiğini hesaplamak mümkündür. Başra Körfezinden yurdumuza kadar tanker nakliyesi için ödenen miktar ise ton başına 14 doları bulmuştur. Bu suretle 1 ton ham petrolün Türk limanlarına teslimi 101 dolar ödemeyi gerektirecektir. Eğer ciddi tedbirler alınmazsa gelecek yıl ithal zorunda kalacağımız ham petrol miktarının 10 milyon tona ulaşacağını kabul edebiliriz. Böylelikle 1974 yılında ham petrol ithali için ödenecek döviz miktarı 1 milyar dolardır. Bu miktar yurdumuzun altından kalkamayacağı kadar büyük bir yük teşkil edecektir. Kaldı ki sorun bununla da çözümlenmiş olmuyor. Petrol ürünleri fiyatları da zorunlu olarak zam görecektir. Ve yapılan zamlar ekonomimizi olumsuz şekilde etkileyecektir.

Bizde benzinin anş depo fiyatı halen Avrupa'nın 1973 yılı ocak ayı fiyatı düzeyinde kalmıştır. Artan parite fiyatları nedeniyle fiyat istikrar tonu menfi yöne çalışmaktadır. Nisan ayından beri Hazinesinin dağıtım şirketlerine ödeyeceği miktarın 400 milyon Türk lirası olacağı hesaplanmaktadır. Ürünlere zam yapılmadığı takdirde gelecek yıl bu miktar milyarları aşacaktır. Zam yapılırsa hızla artan hayat pahalılığı daha da hızlanacak, sanayileşmemizi etkileyecek ekonomik bunalım daha da büyüyecektir.

Bu koşullar altında alınacak tedbirleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

Yıllardan beri CHP adına yapmış olduğumuz bütçe konuşmalarında tekrar ettiğimiz gibi petrol ürünleri tüketiminde azami tasarrufa riayet etmek lâzım gelmektedir. Petrol ürünleri zorunlu haller dışında kesin olarak kullanılmamalıdır. Termik santraller kömüre dayandırılmalı, kurulmakta olanları ise her imkân kullanılarak bir an önce bitirilmelidir. Bunun için de maden kömürleri süratle devletleştirilmelidir. Kömür üretimimizi arttırmak için idari ve teknik yönde tedbirler alınmalıdır. Öte yandan yurtiçi ham petrol üretiminin artırılması her ne pahasına olursa olsun sağlanmalıdır. Özellikle yabancı şirketlerin elinde bulunan petrollü sahaların üzerinde durulmalıdır. Bu sahaların tam verimli olarak çalıştığı hakkında kuşkular vardır. Örneğin, Şelmo sahasında üretilen ham petrol miktarını iki misline çıkarma olanağının mevcut olduğunu yetkili teknisyenler eskiden beri ileri sürmektedirler. Bu koşullar altında petrol üretiminin tümünü devlet eline alabilir. Petrol aramalarına Milli Kuruluş eliyle hız verilmelidir. Yıllardan beri savunduğumuz gibi kömür aramaları daha da genişletilmeli ve geliştirilmeli, MTA Enstitüsü bu amaçla reorganize edilmelidir. Böyle bir yazıda bütün tedbirleri ayrıntılı olarak sıralamak olanağı yoktur. Enerji konusunu başlı başına ele alacak, ilgili devlet teşekküllerinden kurulacak bir komite teşkil etmeli ve enerji ekonomisi ulusal açıdan ciddi olarak ele alınmalıdır. Nihayet uzun vadeli enerji ve yakıt planı yine ulusal çıkarlara uygun olarak süratle hazırlanmalıdır.

İhsan Topaloğlu

3 Ocak

Petrol ve Yeni Gelişmeler

Petrol konusunda, yeryüzünde sayılı otoritelerden Walter Levy geçen haftaki «Newsweek» dergisine verdiği demeçte enerji bunalımına ilişkin ilginç rakamlar öne sürdü.

Levy'ye göre petrol fiyatına yapılan zamdan sonra sosyalist blok dışındaki ülkeler bu yıl siyah altın ithalatı için 100 milyar dolar (1,5 trilyon TL'na yakın) para ödeyecekler. Buna karşı petrol üreten ülkelerin de petrolden sağ-

ladıkları gelir 1973'de 15 milyar dolardan bu yıl 89 milyar dolara (1 trilyon 260 milyar TL.) çıkacak. Walter Levy, bu paranın yarısından biraz fazlasının petrol üreten ülkelerde iç tüketim ve ekonomik kalkınmaya gideceğini hesaplıyor. Ceriye kalan 42 milyar dolar ise dış ülkelerde yatırım olanağı arayacaktır ki Levy'ye göre bu oluşum Batı ekonomisinin Arap sermayesinin egemenliği altına girmesine yol açabilecek niteliktedir.

Petrol bunalımının ekonomik alanda yapacağı etkiler Estüli uzmanları uğraştırırsa, krizin politika sahnesinde de her geçen gün daha ilginç gelişimlere yol açtığı gözle çarpıktır.

Bunalımın başlarda Batı dünyasının politik konjonktürü açısından en belirgin niteliği, Ortadoğu konusunda Birleşik Amerika ile Ortakpazar ülkelerinin kesinlikle birbirinden ayrılmaları idi. Nitekim İsrail'in işgal altında tuttuğu Arap topraklarını boşaltmasını isteyen 6 Kasım 1973 vermişti. 6 Kasım tarihli bildiri, Avrupa'nın Birleşik tarihli Ortakpazar bildirisi, bu ayrılığın somut örneğini Amerika'ya karşı kendi bünyesine uygun daha bağımsız politikaya yönelişinin önemli bir aşaması sayılar oldu. Ne var ki, bağımsız politika önce birliği gerektirir. Oysa Ortakpazar ülkelerinin Birleşik Amerika'ya karşı mücadele şeklinde başlayan davranışlarının, bugün bu mücadeleye ek olarak kendi aralarında da rekabete girişme eğilimine büründüğü gözle çarpıktır.

Eğilimin en belirgin niteliği bir dizi Avrupa ülkesinin bilateral (çift taraflı) anlaşmalarla Basra Körfezi ülkelerinden petrol sağlama yoluna gilmeleridir. Bu ülkeler Körfez şeyhliklerinden alacakları petrole karşı en modern silâhları vermeyi taahhüt etmektedirler. Davranış, hem Amerikan Aramco şirketinin petrol kârlarını tehdit ettiği, hem de ABD'nin geleneksel silâh pazarlarının Avrupa'ya kaymasına yol açtığı için Washington'u son derece rahatsız etmektedir. Nitekim ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger önceki hafta yaptığı açıklamasında Batı Avrupa ülkelerinin petrol konusunda kendi başlarına hareket etmelerini sert biçimde eleştirmiştir.

Bir yandan ABD ile Ortakpazar arasında ilişkileri bütün bütüne gerginleştirirken, öte yandan Ortak Pazar ülkeleri arasında güçlü bir rekabetin doğmasına yol açan bu davranışın öncülüğünü Fransa yapmış ve Paris'in Suudi Arabistan'dan Mirage uçakları ile AMX tankları karşılığında önümüzdeki 10 yıl petrol alacağı açıklanmıştır. Fransa bu petrolü, alışa fiyatlardan %7 daha ucuza almaktadır. 80 bin nüfuslu küçük Abu Dabi Şeyhliği, Paris'in bu tür anlaşma yaptığı ikinci Körfez ülkesi olmuştur.

Fransa'yı İngiltere izlemiş ve Edward Heath hükümeti, Harrier uçakları ile Chieftain tanklarına karşı Suudi Arabistandan petrol almak için Kral Faysal'la anlaşmıştır. Londra, ayrıca Kuveyt, Abu Dabi ve Katar Şeyhlikleri ile de görüşmeleri sürdürmektedir.

Körfez ülkeleri ile flöte Federal Almanya da katılmış ve Dışişleri Bakanı Walter Scheel'in yakın tarihte Suudi Arabistan'ı ziyaret edeceği açıklanmıştır. Bonn hükümeti bu arada İranla da bu ülkeye «Leopard» tanklarının verilmesine ilişkin bir anlaşma yapmıştır.

Ve nihayet İtalya da Suudi Arabistan'la ilişkilerini sıkılaştırmış, önceki hafta Roma'da Dışişleri Bakanı Almo Moro tarafından çok sıcak şekilde karşılanan Şeyh Yamani daha sonra Başbakan Rumor ile uzun bir görüşme yapmıştır.

Böylece Avrupa Ekonomik Topluluğunun dört büyük ortağı Basra Körfezi petrolü için birbirleri ile çetin bir rekabete girişmiştir. Bu arada Araplar tarafından ambargo uygulanan Hollanda'nın Ortakpazar petrolünü paylaşma teklifi Araplardan çekinen İngiltere ile Fransa tarafından kabul edilmiş ve topluluğun ortak bir politika izleme yeteneğinden yoksun olduğu bir kez daha meydana çıkmıştır.

Sonuç olarak petrol bunalımı Ortakpazar ülkelerinin Birleşik Amerika'ya karşı bağımsızlık mücadelesinde önemli bir aşama olarak görülen 6 Kasım tarihli bildirinin yayımlanmasına yol açmış, ama krizin ulaştığı boyutlar B. Avrupa ülkelerinin bu kez kendi aralarında bölünmeleri sonucunu doğurmuştur.

Bu gelişimlerden, gerek Ortadoğu'daki silâh pazarlarını kaybetme, gerekse dev ABD petrol şirketlerinin kârlarının azalması bakımlarından kuşkulanan Başkan Nixon, 11 Şubat'ta Washington toplantısının yapılmasını önermiştir.

Washington toplantısında Beyaz Saray'ın ortak bir enerji politikası izlenmesi için Avrupalı ortaklarına baskı yapması beklenebilir. Ne var ki, bir kez ok yandan çıkmış, tek tek kendi başlarının çaresine bakmaya çabalayan Avrupa ülkeleri, sade ABD'nin değil fakat birbirlerinin de çetin rakipleri durumuna gelmişlerdir.

Bu bakımdan, Washington konferansının önemli sonuçlar doğuracağını unutmak fazla iyimserlik olacaktır.

- Ergun Balci

24 Ocak

Petrol Davamız

Televizyonda Bakan Kemal Demir'i dinlerken, çok geçmiş her kavrayış karşısında natırıldığım bir fıkrayı yine hatırlayarak güldüm ve üzüldüm: İncil'i ilk kez okuyan bir Hristiyan sokaga fırlar, eline ilk geçen Yahudi'yi kıyasıya yumruklamaya başlar. Müdahale etmek isteyen polise de kızarak «bunlar İsa'yı çarmıha gerdiler» diye bağırır. Polis, «ama bunun üstünden iki bin yıl geçti» deyince de, «olabilir, fakat ben daha birkaç dakika önce üğ rendim; ve işte gerekeni de yapıyorum» der.

Bu sözlerim, Kemal Demir gibi günahları bir hayli az olan bir kişiden çok onun yer aldığı kabinde ağırlığı teskil eden AP'nin yöneticileridir. Yıllardır acaba kulakları sağır mıydı ki, söylenenleri duymadılar; gözleri kör mü idi ki, yazılanları okuyamadılar? Ve ilk kez bugün Arapla-

rın aldıkları kararlar sayesinde, «kendi topraklarımızdan çıkan petrole dünya piyasasındaki bedeli hem de döviz olarak ödememizin akıl almazlığını» fark edivererek, kanun müsaade etmediği halde bunu önleyecek bir karar alma zorunluluğunu duydular?! Eğer AP ve ortakları, Petrol Kanunumuzu, temelden değiştirerek egemenlik haklarımıza ve yararlarımıza tamamen uygun bir hale getirmek suretiyle «Petrol Reformu»nu gerçekleştirmiş olsalardı, dünya petrol bunalımı karşısında sorunu şimdiki gibi pamuk ipliğine bağlamak zorunluluğunda kalmazlardı. Oysa aynı iktidar (ve partiler), temelden bozuk Petrol Kanunu'nun sadece bazı aksaklıklarını düzelterek, Türkiye'ye zararlı bir sistemi ona çizgileriyle korumuştur. Şimdi de, «kendi petrolümüzü yabancıardan dövizle satın almanın bütün sa-

kıncalarıyla karşı karşıya geldiğimizden, akla sığmayan bu çözümün kamuoyunda yaratacağı ısrarı natifletmek için, geçici tedbirlerle kendi kendimizi aldatma yoluna sapmaktadır.

Bu satırları yazan kişi, Cumhuriyet gazetesinin bu sütununda 5.3.1963 günü yayımladığı «Türk Petrollerinin Acıklı Kaderi» adlı yazısıyla başlayarak, yine bu sütunlarda 5 ve 6 şubat 1970 günleri çıkan «Bir Kapıülasyon Kanunu: Petrol Kanunu» başlıklı yazısına kadar 100'den fazla makalede, 1 kitap, 4 broşür, 50 kadar konferansta ve Millet Meclisi'nde iki ayrı Petrol Komisyonu huzurunda yaptığı açıklamalarda, aynı ana gerçekleri durmadan dile getirmiştir.

Bu yazı ve konuşmalarda, Petrol Kanununun tekrarladığımız öteki aksaklıkları yanında, şu noktaya da özellikle değinmiş bulunuyoruz:

«Önemli olan, topraklarımızın altındaki petrolün (madenin) çıkarılıp yurdumuzda kullanılması veya yabancılara satılması değildir. Önemli olan, bizim bu işten kârlı çıkmamız, özellikle —döviz sağlayamıyacak bile— petrol nedeniyle her yıl milyonlarca dolarlık döviz ödemek zorunluğunda kalmamamız (döviz kaybetmeksizin ihtiyacımız olan enerjiye ve hammaddeye sahip olmamız) dır. Ülkemizde yabancı şirketlerin çıkardığı petrol sayesinde döviz tasarrufuna kavuşmadığımızdan ve kavuşamayacağımızdan (bu şirketler, yurdumuzda çıkardıkları petrolün dış piyasadaki değeri kadar döviz alıp götürdüklerinden, üstelik petrol rezervlerimizden yeterince faydalanmamıza da engel olduklarından), onların yurdumuzda petrol çıkarıp işletmelerine müsaade etmek, gafletin de ötesinde bir tutum teşkil eder.»

Sokaktaki okuma yazma bilmeyen vatandaşın bile kolayca teslim ettiği bu gerçekleri, bazı politikacılar ve Profesör» ünvanını almış bazı uzman kişilere kabul ettirebilmek için, boş yere bütün yazılarımızda ve konuşmalarımızda 2 kerre 2'nin 4 ettiğini tekrar tekrar kanıtlamaya çalıştık. Biz ve bizim gibi sadece ulusumuzun çıkarlarını savunan bazı aydınlar bu konuda gerçekleri dile getirdikçe, yabancı şirket savunucularının karşılığı, hep bir robot veya papağan gibi «Komünistler, komünistler» demek olmuştur. Evet, «Türk Ulusunun yoksulluktan kurtulması için yeryüzü zenginliklerine —Atatürk'ün direktiflerine sadık kalarak— sahip çıkmasını savunmak», bunlara göre «komünistlik» (!) oluyor; ve kendilerinin yaptığı gibi «yabancı petrol şirketlerinin, yeryüzü servetlerimizin bütün değerlerini hem de döviz olarak alıp götürmelerini; yani yazma etmelerini savunmak» ise, «vatanseverlik» (!) sayılıyor. Kavramların bu derece tersine çevrildiğine düşün-yada az rastlanır.

Bu sütunlarda 4 - 8 mart 1968 günleri Petrol Araştırma Komisyonu raporunu eleştiren 5 yazımızdan sonra, yine bu sütunlarda 5 şubat 1970 günlü yayımladığımız yazıda şöyle diyorduk:

Neden Petrol mü?

Son günlerde, açlık sorunu yeniden güncellik kazandı. Bu kez Bangladeş'i tasıp kavuruyor açlık.

Batı dünyasının gazeteleri ise olayı insani (!) açıdan ele alıp koca koca manşetlerle duyuruyorlar okuyucularına. Bu kez açlık salgınının yaygınlaşmasına somut bir neden de bulunmuş. Petrol fiyatlarının artışı.

Batılı uzmanlar petrol fiyatlarındaki artışın az gelişmiş ülkeler bütçelerine altından kağıtılmaz yükler bindir-

«Petrol Kanunumuz, dünyanın hiç bir ülkesindeki çözümlerle kıyaslanamayacak kadar yerli devletin (yani Türkiye'nin), aleyhine olarak düzenlenmiş bir kanundur. Yabancı Petrol Şirketlerinin adamı Max Ball tarafından kaleme alınmış bulunan bu kanun, Türk Devletinin elini kolunu öylesine bağlamıştır ki, onu adeta «yabancı şirketlerin bütün isteklerini kabul etmek zorunda olan bir robot» durumuna düşürmüştür. Ne Suudi Arabistan, ne Libya, ne İran, ne herhangi bir Güney Amerika devleti, hattâ ne Kuveyt ve Abu Dabi Şeyhliğinin, kendi topraklarında petrol arama, işletme, rafineri ve boru hattı kurma imkânı ve yetkisi, bizdeki gibi yabancı petrol şirketlerinin keyflerine bırakılmamıştır... Türk Petrol Kanununun çözümlemelerini bilenler, dün sömürgelektikten kurtulmuş olan bu devletlerin petrol alanındaki hukuki durumlarına, ne yazık ki gıpta ile bakacaklardır... Kısacası Türk Petrol Kanunu, «yabancı şirketlerin düşüne taşına bir ülke zararına ve yabancı şirketlerin aşırı çıkarına olarak ortaya koyabilecekleri en mübalâgalı çözümleri bir araya toplamış bir şaheser'dir.»

Petrol Reformu Kanunu adı verilen yeni kanunla, Max Ball'ın hazırladığı kanunun ruhunda fazla bir değişiklik sağlanamadı.

Bizim gibi milyarlık petrol rezervlerine değil, ancak kendi ihtiyacı olan petrole yetecek kadar rezervlere sahip olduğu anlaşılan (sanayileşme yolundaki) bir devlette, gidilecek bir tek doğru yol vardır: O da, koşulları bize çok bencil Meksika'nın 1938'de yaptığı gibi, bütün petrol işlemlerini millileştirmektir. Bir hukuk devleti olmamız gerektiği için, kazanılmış haklara saygı göstermek şartıyla, bundan sonra yabancılara hiçbir ruhsat vermemek; «kendi rezervlerimizi döviz ödmeden değerlendirme yolunu tutmak» zorunluğundayız. Zaten bizzat Atatürk de bu yolu göstermişti.

Meksika yıllarca bocaladıktan sonra ulaştığı bu doğru yoldan, şu veya bu iktidarın dönememesini sağlama amacıyla, petrol işlemlerinin millileştirilmesi kuralını, Anayasasına yerleştirdi. Ve o zamandan beri de, bu çözüm sayesinde büyük milli yararlar sağladı; ekonomik emperyalizmin musallat olmasından geniş ölçüde kurtuldu.

Petrol davamız da, maden davamız da, «yarım ve korkak tedbirler»le değil, ancak «acesur ve tutarlı adımlar» sayesinde olumlu sonuca ulaştırılabilir. Petrollerimize sahip çıkmamız (onu tamamen kendi elimize almamız), milli güvenliğimizi sağlamanın yanında, bir süre sonra enerji davamızın çözülmesi, bütün köylerimizin elektrige kavuşması ve ormanlarımızın kurtarılması gibi mutlu sonuçlara kavuşturacaktır. Kanunsal temeli bile olmayan «arama fonlarına aktarma» doğrultusundaki «yarım ve geçici (hatta aldatıcı) tedbirler»le olumlu ve devamlı hiç bir sonuca ulaşılamaz!

Prof. Dr. Muammer Aksoy

21 Ocak

diğini, üstelik gelişmiş ülkelerin daha fazla petrol giderlerini karşılayabilmek amacıyla az gelişmişlerin de en yoksullarına yaptıkları yardımları azaltmak durumunda kaldıklarını ileri sürüyorlar.

Bu organların yazdıklarına bakarsanız açlığın asıl suçluları petrol fiyatlarını arttırarak dünyayı büyük krizin eşiğine itenler oluyor.

Olaylara yüzeyden bakınca ileri sürülen gerekçeler haklı gibi görünebilir.

Ancak geçmişe bir göz atmak, dünya kaynaklarının değerlendirilmesi üzerinde durmak, sorunun gerçek yüzünü daha iyi ortaya koyabilecektir.

Açlık sorunu yeni değildir.

Üstelik açlık sorununun temelinde yatan neden de petrol değildir.

1959 yılından beri dünya gıda üretimindeki artış %2'yi geçmiyor. Oysa dünya nüfusunun artışı %2'nin üstünde. Bu da dünyamızın kaynaklarının gün geçtikçe, nüfusu besleyememe durumunu doğurmaktadır.

Kâr düzeni üzerinde kurulmuş gelişmiş Batı toplumlarının az gelişmişlere yarım yamalak ihraç ettikleri uygarlık, bu ülkelerde çocuk ölümlerini azaltıyor. Sağlık hizmetlerinde meydana gelen gelişmeyi izleyemeyen ekonomik gelişme kaçınılmaz olarak açlık sorununu doğuruyor.

Büyük açlık ülkesi Hindistan'da, Afrika'da, Asya'nın çeşitli ülkelerinde açlık sorunu yıllardan beri süregelmektedir. Çin yıllarca büyük açlığın pençesinde kıvrılmış, ancak Mao iktidarıyla bu durumdan kurtulmuştur.

Gelişmiş Batı'nın sanayi ülkeleri, bu duruma gerçekten bir çözüm getirmeyi düşünmekten çok, kâr üzerine kurulu düzenlerinin gereğini yerine getirmeyi yeğ tutmuşlar, dünya ticaretini bu doğrultuda düzenlemişlerdir.

Yıllar yılı az gelişmişlerin ana sorunu, sanayi toplumları tarafından keyiflerince saptanmış olan hammadde fiyatları olmuştur. Her kriz, hammadde üreticisi az gelişmişleri etkilemiş, fakiri daha fakir kılmıştır.

Gelişmiş Batının bugün açlar için, merhamet edebiliyatına sapan yayın organlarının görmezlikten geldikleri nokta, ellerinde geniş olanaklar bulunanların bu olanaklarını dünyanın en büyük sorununu çözecek biçimde bir bütün içinde değerlendirmekten kaçıp, kendi toplumları için yarattıkları suni ihtiyaçların giderilmesinde kullanmış olmalarıdır.

Bugün yeryüzü insanların yarısı kötü beslenmekte

sekiz de biri ise sürekli açlık içinde yaşamaktadırlar. Bu durum petrol fiyatlarının artışından sonra ortaya çıkmış değildir. Verdiğimiz rakamlar 1960'ların durumunu yansıtmaktadır.

Dünyanın bugün içine düşeceği durumu ise konuyla ilgilenen bilginler daha 1959'da bildiriyorlardı. Nitekim, René Dumont ile Bernard Rozier 1959'da açlık konusunda hazırladıkları raporda şu satırlara yer veriyorlardı:

«1980'lerden önce, üçüncü dünya ülkelerinin çoğunluğunu kapsayacak olan büyük bir açlık salgınının geleceğini belirtmek isteriz.»

Üçüncü Dünya ülkelerine yapılan yardımın, petrol fiyatlarındaki artış dolayısıyla kesilmesi yüzünden açlığın artması sonucunun doğduğu savı da doğru değildir.

Yeryüzünün en çok yardım alan ülkesi Hindistan'dır. Oysa Hindistan aynı zamanda yeryüzünün en büyük açlık ülkesidir de. Bu olay, açlık sorununun çözümünün dış yardım olmadığını gözler önüne sermektedir.

Bir başka gerçek de, ABD ve Kanada gibi ülkelerin ve Ortakpazar'daki tarım üreticisi devletlerin gıda maddelerinin fiyatlarını, petrol fiyatlarının sabit kaldığı dönemlerde bile sürekli olarak artırmış olmalarıdır.

Nitekim petrol üreticisi ülkeler, kara altının fiyatını yükseltmelerine neden olarak, hem sanayi mallarının, hem de gıda ürünlerinin fiyatlarının Batılı satıcılar tarafından devamlı yükseltilmiş olmasını göstermektedirler.

Bu olaylar, açlık sorununun ardındaki gerçekleri açıklıkla ortaya sermektedir sanırız. Önümüzdeki günlerde, Batı basını gerçekten hiçbir zaman gereken önemi vermediği açlık sorununa gene eğilirken, petrol üreticileri aleyhinde büyük bir kampanyanın bir parçası olarak kullanacaktır aç insanların durumunu.

O zaman yukarıda saydığımız olay ve gerçekleri hatırlamak sanırız gelişmelerin doğru değerlendirilmesi konusunda hepimize yardımcı olacaktır.

Ali Sirmen

29 Ekim

Nakit Sermayenin İki Katı Geri Götürüldü

ANKARA — Yurdumuzda arama, üretim ve rafinaj faaliyetlerinde bulunan yabancı şirketler son 10 yıl içinde 59,3 milyon dolar değerinde nakit sermaye getirmişler, buna karşılık aynı süre içerisinde sermaye ve kâr olarak 156,8 milyon dolar transfer etmek için başvurmuşlar, bunun 135,6 milyon dolarını transfer etmişlerdir.

Ayrıca yabancı şirketler, geçen yıl yurdumuzda sattıkları akar-yakıt ve petrol ürünlerinden 4 milyar lira elde etmişler, ancak aynı süre içinde 3,7 milyar liralık satış yapan milli şirketlerin tüm satışlardaki payı da yükselmiştir.

Yurdumuzda arama, üretim ve rafinaj faaliyetinde bulunan BP, Shell, Mobil, Panoil gibi yabancı şirketler 1972 yılı sonuna kadar yurdumuza 2.213.579.939,55 lira (transferine uygulanan 1 dolar 9 lira hesabıyla 245.953.326,61 dolar değerinde) nakit, malzeme ve diğer değerler olarak getirmişlerdir. Getirdikleri bu sermayenin ancak 59.335.538.989 doları nakit döviz olmuş. 90.055.30 dolarlık malzeme, 96.561.884,62 dolarlığı ise diğer kıymetler olarak gelmiştir.

BP, Mobil, Shell ve Panoil'in petrol üretim ve rafinaj

çalışmaları nedeniyle yurdumuzdan bugüne kadar fiilen transfer ettikleri sermaye payı ve kâr miktarı ise, 135.609.904 dolar olmuştur. Buna transfer için bekleyen 11.501.966 doları sermaye payı 9.741.994'ü kâr olmak üzere toplam 21.243.960 dolar da eklendiğinde toplam transferleri 156.853.864 doları bulmaktadır. Bunun 117.295.786 doları transfer edilen ve edilecek sermaye payı 39.558.078 doları da kâr transferleri olmaktadır. Böylece yabancı şirketlerin getirdikleri 59,3 milyon dolarlık nakit döviz karşılık şimdiden hemen hemen bunun iki mislini, nakitle birlikte malzeme ve diğer şekillerde getirdikleri tüm sermayenin ise yüzde 48'ini yurt dışına çıkarmışlardır. 39,5 milyon dolarlık kâr transferi bunun dışında kalmaktadır.

Panoil, Mobil, Shell başta olmak üzere yurdumuzda petrol arayıp üretim yapan yabancı petrol şirketleri, son 10 yıl içinde yurdumuza 35,2 milyon nakit döviz 42,7 milyon doları malzeme 82,1 milyon doları nakit dışı diğer sermaye olmak üzere 160 milyon dolar değerinde sermaye getirmişlerdir.

Bugün milli şirketlerin malı olarak çalışan İpraş ra-

finerisinin eski ortağı Caltex firmasına ise birinci temettü payı olarak 1966 - 1971 yılları arasında 1.805.388.06 dolar ödenmiştir.

Halbuki rafinaj çalışmasında bulunan yabancı şirketlerin yurdumuza getirdikleri nakit döviz, sermaye 1972 yılı sonuna kadar 24.1 milyon dolar olmuştur. 47.3 milyon dolarlık sermayeyi malzeme, 14.4 milyon dolarlık sermayeyi de nakit ve malzeme dışı değerler olarak yurda sokan bu şirketlerin rafineri için getirdikleri toplam sermaye 83.9 milyon dolardır. Buna karşılık transfer ettikleri toplam sermaye ise getirdikleri nakit dövizden 9.4 milyon dolar daha fazla olmuş, tüm gelen sermayenin ise, yüzde 40'a yakınıni teşkil etmiştir.

BP rafineri şirketi 1969 yılının son ayından geçen yılın mayıs ayına kadar 6.193.450.62 dolar sermaye transferlerine izin istemiş. 5.966.266.85 dolarının transferine izin verilmiştir. 227.163.77 dolarlık bir transfer alacağı kalmış, ayrıca 277.837.77 sterlin bir transfer isteği de incelemeye alınmıştır.

Mobil'in rafineri şirketi 1970 yılının ilk ayından 1972 yılının mart ayına kadar 21.074.627.54 dolarlık sermaye transferine izin istemiş, 19.411.988 dolar transferine izin verilmiştir. 1971 yılından da 1.662.638.74 dolarlık bir transfer alacağı kalmıştır.

Bunlara karşılık olarak da Panoil, Mobil ve Shell şirketleri 72.356.549.02 doları sermaye payı, 29.816.084.31 doları da kâr olarak yurt dışına transfer etmişlerdir. Halen transfer izni bekleyen 8.741.996.96 doları kâr. 6.084.012.10 doları sermaye payı olan tutar da buna eklenince bu şirketlerin transferleri 116.898.460.39 doları bulmaktadır. Böylece yurdumuza ancak 35.2 milyon dolar nakit döviz sermaye olarak getiren arama şirketleri, 78.440.561.12 dolar gibi getirdiklerinin iki mislinden de fazla döviz yurdumuzdan götürmüşlerdir. Toplam kâr transferleri de 38.998.079.27 dolardır. Transfer ettikleri sermaye getirdikleri nakit ve diğer şekillerdeki sermayenin yüzde 40'ını aşmaktadır.

Bu şirketlerin yalnızca 1972 yılında transfer ettikleri döviz 33.2 milyon doları bulmuş, buna karşılık devlete ödedikleri pay ise 61.710.656.79 lira olmuştur. Bunun 49.7 milyonunu Shell 9.5 milyonunu Mobil 2.2 milyonunu da Panoil şirketleri ödemişlerdir.

Panoil şirketi 1968 yılından geçen yılın eylül ayına kadar 3.675.833.14 dolar transfer isteğinde bulunmuş bunun 2.415.743.98 dolarının transferine izin verilmiştir. 769.773.96 dolarlık bir kâr transferi isteği ise halen incelenmektedir. Panoil'in transfer ettiği 2.4 milyon doların 1.622.459.67 doları sermaye transferi, 793.284.31 doları ise kâr transferidir.

Mobil 1964 yılından geçen yılın mayıs ayına kadar 78.014.209.13 dolar transfer isteğinde bulunmuş, bunun

27.265.200.75 dolarının transferine izin verilmiştir. Mobil geçtiğimiz yılın mayıs ayında 2.9 milyon dolar, 1972'in ilk ayında 3 milyon dolar, 1971'in ekim ayında da 2.5 milyon dolar sermaye payı transferi yapmıştır. Şimdilik kâr transferi isteğinde bulunmamıştır.

Shell ise en çok kâr ve sermaye transferi yapan şirket olmuştur.

1964 yılından geçen yılın eylül ayına kadar 43.368.888.60 dolarlık sermaye, 29.022.800 dolarlık kâr transferi yapmıştır. Halen transferi beklenen 4.984.011.23 dolarlık sermaye, 8.972.221.87 dolarlık kâr transferi istekleri de gerçekleşince tüm transferi 48.452.850.47 doları sermaye 37.995.021.87 doları kâr olmak üzere 86.447.872.34 dolara çıkmıştır.

Mersindeki Ataş rafineri gurubunun ortaklarından olan Shell, Mobil, BP'nin rafineri şirketleri olmak üzere rafineri çalışması, ortaklığı yapan yabancı şirketler 1972 yılı sonuna kadar bu çalışmaları için 773.178.814.75 lira 85.908.757.19 dolar değerinde nakit döviz, malzeme ve diğer biçimlerde sermaye getirmişlerdir. Yalnızca Ataş grubu şirketleri şimdiye kadar getirdikleri sermayenin 33.537.273 dolarını yurt dışına transfer etmişler 6.418.005 dolarlık bir transfer istekleri de incelemeye alınmıştır. Bunun da transferine izin verildiğinde transfer ettikleri döviz miktarı 39.955.278 dolara çıkacaktır.

Shell'in rafineri şirketi 1966 yılı kasım ayından 1969 yılının mart ayına kadar 8.158.999.02 dolar sermaye transferi gerçekleştirmiş, geçen yılın mayıs ayında yaptığı 1.962.750.10 sterlin transfer isteği de incelemeye alınmıştır. Her üç şirket de şimdilik kâr transferi isteğinde bulunmamışlardır.

Geçen yıl Ataş grubu şirketleri yurdumuzda Mobil, Shell, BP toplam olarak 4 milyar lira değerinde akaryakıt ve petrol ürünleri satışı yapmışlardır. Mobil 1,567 milyar, Shell 1.478 milyar, BP ise 995 milyon liralık satışlara ulaşmışlardır. Üç şirketin de 1972'ye göre satışları değer olarak 166 milyon lira artmıştır. Üç şirket yurdumuzda geçen yıl satılan tüm ürünlerin yüzde 51.5'ini yaptıklarından geçen yıl satış oranlarının yüzde 3.7 azaldığı anlaşılmaktadır.

Yabancı şirketlerin tüm yurttaki satışlarda paylarının azalması yanında millî şirketlerimizin, toplam satış içindeki payları artmış, yüzde 48.5'e çıkmıştır. Petrol Ofisi ve Türk Petrolün geçen yılki satışları 1972'ye göre 706 milyon lira artışla 3.750 milyar liraya çıkmıştır. Geçen yıldan Petrol Ofisi yine yerli ve yabancı şirketler arasında 2,795 milyar liralık satışıyla önde gelmiş, Türk Petrol de 955 milyon liralık satışa ulaşmıştır. 1972'de 80 milyonluk satış yapan TPAO geçen yıl satışını bırakmıştır.

Yılmaz Gümüşbaş

21 Haziran

Keban Barajı'nın Sekiz Yıllık Öyküsü

Yillardır bir Keban tartışması yapılır Türkiye'de. Yapılsın mı yapılmasın mı derken işte bitti Keban Barajı. Bugün açılıyor. Oysa, 1966 yılında oaraj yapımına başlandığında Türkiye'nin toplam enerji tüketimi altı milyar kilovatsaat idi. Ve bu miktar kalkınma denemesine girecek bir ülke için gerçekten gülünçtü. Çünkü dünyanın hiç bir yerinde enerji sorununu çözülmeden kalkınan bir ülke görülmemiştir.

Sanayileşme enerjiye bağlı olduğuna göre, önce bu alt yapı konusunu çözüm bağlamak gerekmektedir. Fırat ve

Murat sularının birleştiği yerin altı kilometre güneyinde Keban vadisi yer alıyordu. 1936 yılından beri burada değişik çalışmalar yapıldı. Su kaçırdı dendi. Mağara çıkar dendi. Ekonomik olmaz dendi. Ama işte şimdi övünülecek bir gerçek çıktı karşımıza.

Türkiye'de yapılan enerji çalışmaları sonunda ortaya çıkan sonuç, Türkiye'de en ucuz enerjinin sudan elde edileceğidir.

Araştırmalara göre, sadece su gücünden yılda 73 milyar kilovatsaat enerji elde etmek mümkündür. Bunun

başka bir anlamı akarsularımızın yüzde 95'inin atıl bulurmasıdır.

Sadece Fırat'tan yılda 24 milyar kilovatsaat enerji üretilbileceği hesaplanmıştır. Bu hesaba dayanarak ki, bir «Aşağı Fırat Projesi»nden söz edilmektedir. Buna göre, Keban'la başlayan barajlar dizisi Karakaya, Gököy ve Karababa barajları ile sürdürülmek istenmektedir.

Fırat bu projeye çok yatkın bir nehirdir. Önce su miktarı buna elverişlidir. Sonra da düşük olarak tanımlanan ve enerji üretiminde çok önem taşıyan su yüksekliği. Sözü edilen projenin 42 milyar liraya mal olacağı hesaplanmıştır. Böylece Fırat'ın sınırlarımız içinde kalan suyunun tamamı değerlendirilmiş olmaktadır.

Uzmanlara göre, Türkiye enerji ihtiyacını sudan karşılamalıdır. Kömür ve akar yakıttan elde edilen enerji maliyeti hammadde fiyatlarına bağlı olduğu için gün geçtikçe artan bir seyir izlemektedir.

İşte bu noktada Keban tüm haşmeti ve ekonomik yükü ile karşımıza çıkmaktadır. Aslında barajın yeri konusunda çıkan tartışma'lar bir sürü telemelere yol açmıştır. Devlet Su İşlerinden alınan bilgiye göre, Keban üzerine olumsuz sayılabilecek tek bir rapor var.

Ancak barajın yer olumlu görülmüştür, aynı raporda. Nitekim, daha sonra baraj yapımı sırasında su sızdığı görülmüştür. Rastlanan mağarada suyun ne zaman oluştuğu araştırılmış ve bunun 30 yıl önce meydana gel-

diği anlaşılmıştır. Suda akıntı yoktu ve durgundu. Nite- liği de Fırat'ın suyunun niteliğinden farklıydı. İşle bara- jın üzerine oturtulduğu toprak hakkında tüm teknik ele- manları rahatlatan gerçek böylece fillen yaşanmış olma- ktaydı.

Aslında bu dünyada baraj yapımında ilk kez karşı- laşılan bir olaydı ve bundan dolayı da ilk kez çözümlü Keban'da bulundu. Ünlü Yengeç Mağarası böylece pom- palar aracılığı ile tam 60 bir metre küp betonla doldurul- du. Doldurulması için 40 milyon lira harcanan mağara, dünyanın en pahalı Yengeç'ini koymaktaydı ortaya.

Teknik konuların yanı sıra zaman zaman barajda ça- lışan işçi grevleri, personel yasaının getirdiği hükümler sonucu işten ayrılan teknik personel, baraj yapımını teh- likelerle karşı karşıya bırakmıştı. Barajda çalışanların — bir tek yönetici hariç — hiçbirisi daha önceden bir ba- raj inşaatında deneyimden geçmemişlerdi. İstimlak yol- suzlukları ve her zaman nedense ırtışılan Keban ger- çekten maceralı bir baraj olmuştur.

Kurşunlu, bıçaklı grevler, sıkıntılı günler artık geri- de kaldı. Anadolu değişecek artık. Bu umutla bakıyor Anadolu insanı yarına.

... Ve artık mavi akacak Fırat.

Cumhuriyet

Her Bunalımdan Sonra Elektrik Üretimi Biraz Daha Dışa Bağımlı Hale Geliyor

Üç büyük enerji santralının kötü bir rastlantı sonucu aynı günlerde arızalanarak Türkiye'de yeni bir elektrik bunalımına yol açmasından hemen sonra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Erhan Işıl, «Fuel-Oil ve Gaz Türbinleri kurarak enerji üretimine gidilmesine karşıyım» demiştir.

Bakanı böyle bir açıklama yapmaya iten neden, Tür- kiye'de artık her yıl başgösteren elektrik bunalımlarını izleyen günlerde, Ankara'da bazı kişilerin ortaya çıkarak, elektrik sıkıntısının giderilmesinde tek çıkar yolun ülkede derhal Fuel-Oil santralleri ve gaz türbinleri kurulmasını önermeleri ve giderek bu yolda birçok girişimlerde bulun- malarıdır.

Daha 1960'larda ortaya çıkan elektrik bunalımının gi- derilmesi için İstanbul'da Ambarlı Fuel-Oil Santrali ku- rulmuştur.. Aynı şekilde Batı Anadolu'da kurulan büyük sanayi tesislerinin elektrik gereksinimlerini karşılayabil- mek amacıyla 1972 yılında Seydişehir ve Bornova'da 8 gaz türbini kurularak elektrik üretimi sağlanmıştır. Ve son olarak da Keban Hidroelektrik Santralının yapımındaki gecikme gözönüne alınarak 1974 yılında ülkede yeniden 9 gaz türbini yapımı planlanmıştır.

Bütün bu örneklerin de açıkça ortaya koyduğu gibi, Türkiye'de her elektrik bunalımında, projelerin her gecik- mesinde Fuel-Oil Santralleri ve Gaz Türbinleri işi ortaya atılmakta üstelik teknokratların ve bir çok yetkilinin karşı çıkmasına rağmen bu tesisler kurulmaktadır da.

Bir çok teknokrat ve yetkili bu santrallerin kurula- rak elektrik üretilmesine karşıdır. Çünkü her sıkıntı dö- neminde, «Aman ne olursa olsun bir an önce elektrik sağ- layalım» gerekçesi ileri sürülerek kurulmasına çalışılan ve genellikle de kurulan bu santraller hem elektriği çok pahalı üretmekte hem de Türkiye'nin elektrik üretiminin dışarıya bağlı hale gelmesine yol açmaktadır.

Ambarlı Santrali yılda 1 milyon ton Fuel-Oil tüket- mektedir. Ve Ambarlı Santralında üretilen elektriğin kilo- wat-saatli Türkiye Elektrik Kurumu'na 60-70 kuruşa mal- olmaktadır. Aynı şekilde kurulan Gaz Türbinleri yılda yarım milyon ton motorin tüketerek kilowatt-saatli 110-120 kuruştan elektrik üretmektedir.

Türkiye Elektrik Kurumu'nun yeni elektrik santralleri programında 1977'den önce bitmesi planlanmış bir tek büyük santral yoktur. Ancak yüzde 7-8'ini kullanabildiği- miz 80 milyar kilowatt-saatlik hidrolik potansiyelimiz her yıl boşu boşuna akıp gitmektedir. Bilinen 7 milyar ton linyit rezervimiz her yıl yer altında değerinden kaybet- mektedir. Buna karşılık elektrik bunalımını ortadan kal- dıracak olan büyük hidroelektrik santralleri Keban 5. ve 6. Üniteler, Ayvacık, Gökçekaya 3. Ünite ile Seyitömer 3. Ünite, Tunçbilek B Ünitesi termik santralleri 1977 yılı- dan başlayarak devreye girecektir. Daha büyük pro- jeler olan Afşin - Elbistan, Karakaya, Karababa santral- leri ise ancak 1980'lerde işletmeye açılabilir. Bu plan- lamaya göre daha önümüzde uzun yıllar sürececek bir elekt- rik sıkıntısı söz konusudur.

Bütün bunlar da uzun yıllar önceden bilindiğine göre Türkiye'de sık sık oluşan elektrik bunalımları, uygular, yanlış politikanın sonucu olmaktadır. Bu bunalımlardan yararlanarak Türkiye'de kurulan her Fuel-Oil Santrali ve Ga. Türbini de ülkenin biraz daha dışarıya bağımlı hale getirilmesine yol açmakta, gelişmeyi engelleyici bir unsur olmaktadır.

Çok acele elektrik enerjisi sağlamak amacıyla 1964 yılında kurulmasına başlanarak 1971 yılı ortalarında tamamlanan Ambarlı santralının yapım süresi içinde Türkiye'de aynı yatırımla aynı güçte bir linyit santrali kurulması mümkün iken bu yola gidilmemiş buna karşılık zaman zaman yakıtın yurt dışından sağlamak bile zorlaşan Ambarlı Santrali kurulmuştur.

Ambarlı Santrali 1 milyar liraya kurulmuştur.. 1964 yıllarında yapılacak aynı güçte bir linyit santralının maliyeti de 1 milyardan fazla olmazdı. «Hem ucuzdur, hem çabuk kurulur» gerekçesiyle her iki yılda bir kurulan Gaz

Türbinlerinin maliyeti 1 milyar lirayı geçmiştir.

Bütün bunlarda, başka söz konusu santrallerin tükettiği akaryakıt için yüzde 70'i yurt içine ve dövizle olmak üzere yılda 1,5 milyar liradan fazla para ödenmektedir.

Türk ekonomisini böylesine ağır bir yük altına sokan Fuel-Oil santralleri ve gaz türbinleri konusu öntümüzdeki günlerde yeniden ortaya atılacak ve enerji dar boğazının atlatılabilmesi için en mükemmel çözüm yolu olarak pazarlaması yapılmaya çalışılacaktır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Erhal İş'in önceki. günlük açıklaması bu girişimlerin başladığının ilk belirtisidir. Ve Türkiye'de yıllardır bu mizansen hazırlanmaktadır.

Aykut Sağanak

11 Aralık

«Enerji Bunalımının Gerçek Nedeni, Santrallerin Yabancı Firmalara Yaptırılmasıdır»

Türkiye'deki son elektrik bunalımı bazı yetkililerce üç antralda ortaya çıkan beklenmeyen arızaların sonucu olarak nitelenirken, konuyla ilgili uzmanlar ise, bunalıma bu santrallerin bilgi ve deneyleri yetersiz yabancı şirketlere yaptırılmış olmasının yol açtığını öne sürmektedir.

Son bir ay içinde birbiri ardından arızalanarak Türkiye'de büyük bir elektrik bunalımına yol açan Keban, Gökçekaya ve Seyitömer Santralleri büyük bir bölümü yabancı şirketlere ödenmiş olan 11 milyar liraya mal olmuştur. Türkiye'de bir çok önemli yatırımda görüldüğü gibi bu üç büyük elektrik santralini yapan yabancı şirketlerin ortak niteliği daha önce bu boyutta bir işe girişmemiş olmalarıdır.

Daha 1954 yıllarında Türkiye'de elektrik enerjisi gereksinmesinin nasıl karşılanacağı araştırmasını yapan Amerikan Ebasco şirketi, daha sonra Keban projesini ortaya atmış ve bu proje için gerekli kredinin bir bölümünü veren Dünya Bankasının isteği doğrultusunda barajın kontrol ve müşavirlik hizmetlerini de üzerine almıştır. Oysa bir yatırımın projelerini yapan şirketin müşavirlik ve kontrollük işlerini de yüklenmesinin ne denli sakıncalı olduğu daha o yıllarda ilgililerce belirtilmişti. Üstelik Amerikan Ebasco şirketi daha önce bu büyüklükte bir hidroelektrik santrali de yapmamış bir kuruluştur. Böylece konuyla ilgili bilgi ve deneyleri olmayan bir yabancı şirketin denetimine bırakılan Keban projesi, daha başlangıçta bir çok hataların yapılmasına yol açmış, 2 milyar lir. olarak hesaplanan maliyet giderek artmış, sonunda 8 milyar lirayı bulmuştur. Bunun dışında daha ilk günlerde başlayan su sızdırmasının nasıl çözümleneceği sorunu da bugün bile bütünüyle çözümlenememiştir. Son günlerde santralde elektrik enerjisi üretiminin durmasına yol açan nedenlerin ise montaj arızası olduğu konusundaki

görüşler kesinlik kazanmaktadır. Yılda 4,5 milyar kilowat-saatlik elektrik enerjisi üretecek olan bu dev santralin böylesine sorumsuzca yapılmış olmasının, Türkiye'nin bugün olduğu gibi ilerde de düşeceği enerji bunalımlarına yol açması doğal olacaktır.

Öz kaynaklara layık elektrik enerjisi üretimi programının ilk örneği olan Seyitömer Termik Santrali ise, projeye kredi veren Fransa ve İtalya'nın istekleri doğrultusunda Fransız Stein Industrie ve İtalyan GIE şirketlerine yaptırılmıştır. 1,5 milyar liraya mal olan Seyitömer Santralının 1. ve 2. Üniteleri de Keban'da olduğu gibi konuyla ilgili ileri bilgi ve deneyleri olmayan bu şirketler tarafından bir yıl gecikmeyle tamamlandığı halde, bugüne kadar söz konusu santralin arızaları giderilememiştir. Kömür taşıma bandının kopmasından, kazan borularının patlamasına kadar uzayan bu arızalar çizgisinin dışında Seyitömer santrali, projesinde öngörülen 300 Megawatt güce hiç bir zaman ulaşamamış, kazanın yeterli ısıyı sağlayabilmesi için sürekli olarak kömür yerine Fuel-Oil yakılması gerekmiştir. Seyitömer'de görevli Türkiye Elektrik Kurumu mühendis ve teknisyenleri santralin geleceği konusunda kuşkulu olduklarını saklamamaktadırlar. Aynı teknokratlar Fransız Stein Industrie yetkililerinin santral kazanını bir türlü tam verimde çalıştıramadıklarını buna karşılık gerekli ısının 6 aylık bir dönemde 40 bin ton Fuel-Oil yakılarak elde edildiğini belirtmişlerdir.

Son bir ay içinde arızalanarak elektrik üretimi duran santrallerden üçüncüsü olan Gökçekaya'nın jeneratörlerinden birisinin geçen yıl gümrükte unutulurak paslandığı da kamuoyuna yansımış. 1 yıldan fazla gecikmeyle devreye giren Gökçekaya Hidroelektrik Santrali İtalya'dan kredi alınarak, bir İtalyan şirketine yaptırılmıştır. Santral yapımını üstlenen İtalstrade Torino Şirketi, bir santralin

hem baraj yapımını hem de türbin ve jeneratör montajını gerçekleştiren dünyanın en büyük şirketlerinden birisidir Birbirinden çok farklı ve genellikle hep ayrı ayrı şirketler tarafından yapılan bu işleri İtalya'da Torino Şirketinin nedentli başarıyla tamamladığı da son günlerde ortaya çıkan azımlarla kendisini göstermiştir.

Yapımına başlandığı günden bu yana Türkiye'nin başına dert olan bu 11 milyar liralık üç santralin gecikmeleri ve maliyet artışları dışında yol açtıkları enerji yokluğu ile ülke ekonomisinde oluşturdıkları kayıplar ise on milyarlarla ölçülebilmektedir.

Türkiye Elektrik Mühendisleri Odası Genel Başkanı Ahmet Varol da bu konuda, «Türkiye'de büyük elektrik

santralleri bu tesisler için kredi veren ülkelerin ve Dünya Bankasının baskıları ile bu konuda hiç bir bilgi ve deneyleri olmayan yabancı şirketlere yaptırıldığı, sürece enerji sorununuz çözülmemektedir.» demştir. «Türkiye'de santral yapan yabancı şirketlerin, yeteneksiz ve işten hiç anlamayan elemanlar çalıştırdıklarını da belirten Ahmet Varol, «Keban'da Türk Yüksek Mühendisleri ayda 2-3 bin lira ücretle çalışırken, yabancı şirketlerin teknisyenleri 50-90 bin lira ücret almaktadır Ayrıca, bu kadar yüksek ücret alan bu teknisyenlerin yaptığı yanlışlıkları da, Türk mühendisleri düzeltmeye çalışmaktadırlar» demektedir.

Aykol Sağanık

13 Aralık

Köy Kalkınması

Köy ve köylü sorunları, Türkiye'nin en önemli toplumsal ve ekonomik sorunlarının başında yer almaktadır. Büyük çoğunluğun kırsal alanda yaşaması kuşkusuz sorunun genişliğini gösteren nedenlerin başındadır. Gerçekte, sorunun genişliği yanında, karmaşıklığı da göze çarpmaktadır. Bilindiği gibi, köydeki koşulların iyileştirilmesi, köylünün daha iyi yaşam düzeyine ulaştırılması için bir takım çalışmalar yapılalmaktadır. Fakat, 1960'ta planlı kalkınma dönemine girildikten sonra, bu çalışmalar yeni boyutlar kazanmıştır. İlk önce, köy ve köylü sorunlarının ulusal kalkınma içindeki yerine oturtulması olanağı doğmuştur. Bu, kalkınmanın yüküne köylünün katılması açısından köylü gücünün, kırsal kesimin olanaklarının harekete geçirilmesini gerektirmiştir. Öte yandan, kalkınmanın getireceklerinden köyün, köylünün daha iyi yararlandırılması sorunu ortaya çıkmıştır. Böylece, köylünün kalkınmasının, köyün gelişmesinin ulusal kalkınma çerçevesinde düşünülmesi gereği anlaşılmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uyarınca, Devlet Planlama Örgütü tarafından başlatılıp, sonradan Köy İşleri Bakanlığınca sürdürülen toplum kalkınması deneme çalışmaları köylünün devletle gönüllü işbirliğine dayalı bir uygulamadır. Bu konudaki deneme çalışmaları gerekli koşullar sağlanmaksızın adı geçen Bakanlıkça birdenbire yaygınlaştırılmış, işin gösterişçi, yatırımcı yönüne ağırlık verilmiştir. Toplum Kalkınması, köylünün bilinçlenmesine yol açtığı düşüncesiyle AP. iktidarınca bir yana itilmiştir. Bunun yerine, «geniş kapsamlı kırsal alan planlaması» adı altında Köy İşleri Bakanlığınca başlatılan çalışmalar, Türkiye'nin yönetim yapısına, bölge planlamasına aykırı görülerek D.P.T. tarafından durdurulmuştur. Bu arada köy sorunları, «İl Mahallî İdareler Planlaması» (İLMİP) içinde ele alınmak istenmiştir. Oysa yeterli gelir kaynaklarıyla donatılmış olmayan köy muhtarlıklarından kalkınma konusunda hiç bir etkinlik beklenemezdi. Gerçekte, İLMİP de kağıt üstünde kalmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Planda tek tek her köye götürülmesi zorunlu olmayan hizmetlerin konumu elverişli olan yerleşmelerde yoğunlaştırılmasını amaçlayan «Merkez köy» yaklaşımı öngörülmüştür. CHP Seçim bildirgesinde yer alan, hizmet verimliliği yanında,

üretim, pazarlama, yerleşme, örgütlenme amaçlarını da içeren «Köy - Kent» yaklaşımı (af'tan sonra gövdesi biraz çatırdayan) Koalisyon Hükümeti programında yer almıştır. Koalisyon programı gereğince girilen «Köy - Kent», «Halk kesimi» ve «kooperatifçilik» konularına ilişkin çalışmalarla köy ve köy sorunları kamuoyunda basında ve bilimsel çevrelerde yeniden günün konusu durumuna girmiştir.

Kırsal alandaki sorunların çözümü için ileri sürülen önerileri değerlendirebilmek için köye yönelik tutumları ve çalışmaları topluca gözden geçirmekte yarar vardır. Buna ilişkin gözlemlerimizi şöyle özetleyebiliriz:

1 — Çalışmalar köyün yapısını değiştirmeyi amaçlamaktan uzaktır. Daha çok hizmet gücünün katılması üzerinde durulmuştur.

2 — Başta toplum kalkınması olmak üzere birçok çalışma sistemli bir değerlendirmeye bağlı tutulmamış ya da bu değerlendirmeler dikkate alınmamıştır.

3 — Taşra örgütleri, özellikle ilçe yönetimi, kırsal alana, köylüye yönelik çalışmalar açısından eksiklikler taşımaktadır. Araç gereç ve insan ögesi açısından olduğu gibi, ilçe biriminin akçalı yönlerden de desteklenmesi hattâ yeniden düzenlenerek yerel yönetim birimi durumuna getirilmesi gerekmektedir.

4 — Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığının kuruluşu, köy çalışmalarında eşgüdüm ve etkinliği sağlayamamıştır. Bakanlığın kaldırılarak bağlanmış olan birimlerinin eskiden bağlı oldukları Bakanlıklara geri çevrilmesi zorunludur. Sözügeçen Bakanlık, köy kalkınma kooperatifleriyle uğraşan bir örgüte dönüştürülebilir.

5 — Köy düzeyinde gönüllü örgütlenmeler arasında kooperatifçilik dikkati çekmektedir. Ancak yurt dışına işçi göndermekte öncelik alma amacıyla kurulan kooperatifler «yapma kuruluşlardır». Kooperatiflerin etkin olabilmesi için bu alanda devletin Anayasa ile yüklediği sorumlulukları yerine getirmesi zorunludur. Eğitim örgütlenme, kapitaline katılma, kredi sağlama ve benzeri destekleme yanında devlet denetleme görevini de etkin biçimde yerine getirmelidir.

6 — Her köyün yapısına yerel güçler dengesine, duyulan gereksinimlerine göre programlar geliştirilmesi zo-

rınıdır. Başka deyişle, aşağıdan yukarıya bir planlama süreci geliştirilerek yukarıdan aşağı götürülen planlı çalışmalarla bütünleştirilmelidir.

7 — Çalışmaların verimlilik etkinliği, güdülen yaklaşımları tek tek değil, özellikle bunları birbirini tamamlayacak bir politika demeti içinde düzenlemek gerekmektedir. «merkez - köy» ya da «köy - kent» çalışması ile kooperatifleşme, toprak reformu arasındaki sıkı ilişkiler gözden kaçırılmamalıdır.

8 — Köy ve köylü sorunları, ulusun tüm kalkınmasından ayrı düşünülemez. Genellikle köye belli bir hizmet götürülürse ya da belli bir çalışma yapılırsa, bunun sonucunda köyün kalkınacağı, köylünün daha iyi bir yaşama düzeyine ulaşacağı sanılmaktadır. Köyün sorunlarını, tarımın yapı ve sorunlarından bunu da Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik yapısından, özelliklerinden ayırık tutamayız. Köyün ve de köylünün ulusal kalkınma içinde yerini alması, katkıda bulunması, sonuçlarından yararlanması söz konusudur.

9 — Sürdürülen köy çalışmalarında hizmet götürme amacı ağır basmaktadır. Oysa, götürülen hizmetin köyün yaşamına girmesi, köylüyü etkilemesi, köyün üretimini, köylünün gelirini arttırması, köyün değişmesi için gerekli koşulları sağlaması gerekir. Çalışmalarda köylünün içinde bulunduğu kısır döngüyü parçalamasına yardımcı olma yönü, hizmet yönünden ağır basmalıdır. Daha doğrusu, hizmet öncelikle bu amaca yöneltilmelidir.

10 — Türkiye'de köyde, köyün toplumsal ekonomik yapısında önemli gelişmeler olmaktadır. Ulaşım kolaylıklarının gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, ileri teknolojinin yayılması, kentleşme, endüstrileştirme

gibi süreçlerin etkisiyle, köy toplumunun pazara, kente, dış dünyaya giderek açıldığı, değiştiği bir gerçektir. Fakat, bu, belli bir planlı, güdümlü çalışmanın ürünü değildir. Planlı dönemde girişilen çalışmaların hiçbirisi, köydeki yapısal değişikliği özendirerek boyut ve nitelikler kazanamamıştır. Tarımdaki insan - toprak ilişkilerinin düzenlenmesi için öngörülen düzeltimler henüz kâğıt üzerinde kalmıştır.

11 — Köylü üretim, tüketim, pazarlama, kredi donatım alanlarındaki ilişkilerinde aracılıkla geçinen sınıfların denetimi altındadır. Bunu engelleyici nitelikte bir devlet desteği sağlanabilmiş değildir. Başta toplum kalkınması olmak üzere, köye yönelik yaklaşımlar, yapısal değişikliği öngören temel düzeltimlerden yoksun kaldığı için beklenen ölçüde başarılı olamamıştır. Sağlanan başarılarından, pazar için üreten, üretim gücünü elinde tutan, büyük çiftçiler, zengin köylüler ile araçlar daha çok yararlanmışlardır.

12 — Köy sorunlarının düğüm ya da odak noktası ekonomiktir. Hizmetler ve çalışmalar, köylünün gelir düzeyini arttıracak, güvence altına alacak nitelikte değildir. Tarımsal Sigorta, köylünün emeğini değerlendirecek yüksek taban fiyatları politikası, tüketim kredileri bu açıdan yeniden düzenlenmelidir.

Kısacası, köy sorunları tek bir çözümü olmayacak denli karmaşık, çok boyutludur. Koalisyon Hükümeti programında yer alan köy - kent ve benzeri çözüm yolları yukarıdaki gözlemler ışığında ele alınmalı, gerçekçi ve tutarlı politikalar geliştirilmelidir.

Prof. Dr. Cevat Geray

11 Haziran

Köy - Kentler

Son koalisyon hükümetinin yayınladığı programda, köy kalkınmasının gerçekleştirilmesi yolunda öngörülen yeniliklerden biri olarak köy-kent uygulamasına yer verildiği bilinmektedir. Gerçi bu uygulamanın, gerek kaynaklandığı CHP seçim bildirgesinde, gerekse hükümet programında ayrıntılı bir açıklaması yapılmış değildir. Ancak adı geçen programda özetle belirtildiğine göre, «Köylerimiz çevresinde yeni .. ve kazanç imkânlarının açılması, çağdaş uygarlık nimetlerinin, yeterli sağlık ve eğitim kurumları ve her türlü kamu hizmetlerinin buralara ulaşması, nüfusun büyük merkezlerde aşırı şekilde yoğunlaşmasının önlenmesi amaçlarına uygun olarak demokratik bir anlayış içerisinde köy-kentlerin kurulması yoluna gidilecektir.»

Anlaşılabileceği gibi, bu yeni planlama tasarısı, bir dolaşsız, öteki dolaşlı olmak üzere iki temel amaca yönelmiş bulunmaktadır. Köy-kentler, herşeyden önce kırsal toplulukların iş ve hizmet talebini karşılamak, ikinci olarak da onları her bakımdan kent merkezlerine bağlı olmaktan kurtararak az çok bağımsız ara veya tampon birimler içinde örgütlemek üzere kurulmaktadır. Burada, çok yönlü olan bu tasarının, güttüğü dolaşsız amaçlardan biri ve en önemlisi üzerinde durularak genel değerlendirilmesi yapılacaktır... Bu da köy-kentlerin kır kesimine bir hizmet götürme aracı olarak anlaşılmaktadır.

Kırsal toplulukların içinde bulunduğu ve karşılanması için büyük yatırım ve geniş kapsamlı program gerek-

tiren hizmet ihtiyaçları, giderek ağırlaşan nüfus baskısı bir yana, bu toplulukların dış ve iç fiziksel yerleşme özelliklerinin ürünüdür. Bunlardan dış yerleşme koşulları, yerleşmelerin elverişsiz doğal konumlarına bağlı olarak belirmiştir. Gerçekten, ülkemizin uzun yerleşme tarihi boyunca bir kesiminde, çeşitli etmenlerin sonucu olarak günümüz gereksinimleriyle bağdaşmayan bir yerleşme modeli gelişmiştir. Anadolu'da 17. yüzyılda Celali ayaklanmalarıyla birlikte geleneksel köy topluluklarının dağılmasına yol açan «büyük kaçgun» olayından başlayarak günümüze kadar sürekli savaşlar, bozgunlar, kargaşalık ve düzensizlikler, seferler ve «salgun»lar ve topluluklararası çatışmalar vb. sağlıksız bir yerleşme düzeni yaratmıştır. Bu düzende, kırsal yerleşmeler ana yolları, elverişli konumları düzlükleri ve uygun engebelikleri bırakarak kuruluş yeri olarak ulaşım ağı dışında, merkezlerden uzak, korunaklı, barınaklı kesimleri, orman içlerini, vadî tabanlarını, dağlık ve yamaçlık yerleri seçmişlerdir. Bu durum, toplulukların doğaya serpiştirilmiş küçük birimler halinde dış çevreden soyutlanmasına olduğu kadar, fiziksel büyüme olanağından da yoksun kalmasına yol açmıştır. Böylelikle söz konusu toplulukların nüfus artışıyla genişlemeleri, zıttıkçe parçalanmaları ve başka elverişsiz yerleşmeler yaratmaları biçiminde belirmiştir. Bu nedenlere bir de, yakın çağlarda toprağa yerleşen veya yerleşmeye zorlanan göçebelerin, toprak kaynaklarının kısıtlı ve mülkiyet dağılımının dengesiz olmasından ötürü yine doğayı zorlamaları eklenecek olursa, olverişsiz yerleşme süreci-

nin kaynağına inilmiş olur. Bu süreç, başka nedenlerle birlikte, günümüz Türkiye'sine, aralarında hiçbir bütünleşme bulunmayan ve büyük bir çoğunluğu ekonomik sistemden kopuk ve hizmet olanaklarından yoksun olan 74 bin kadar yerleşme bırakmıştır. Zaten çok sınırlı olan kamu yatırımlarıyla, bu yerleşmelerin her birine hizmet götürmenin güçlüğü bir yana, bunun rasyonel bir yol olmadığı da açıktır.

Ancak Türkiye'de kamu hizmetleri alanındaki büyük talebin biricik kaynağı, yerleşmelerin sayıca çokluğu ve bu yüzden herbirine hizmet sunma olanağının bulunmamasıdır. Bunun yanı sıra, yerleşmelerin iç fiziksel koşullarının ürünü olan bir başka özelliğin de bu alanda önemli bir rol oynadığına şüphe yoktur. Adı geçen özellik, yerleşmelerin dağılıklılığıdır. Ülkemizde kırsal yerleşmeler, bir yandan küçük birimler halinde birbirinden ayrılmışken, bir yandan da çoğunluk - iç fiziksel yapılarıyla - geniş bir alan üzerinde serpiştirilmiş olmaları sonucu «dağınık» olarak biçimlenmişlerdir. Yerleşmelerin birbirinden uzak ve merkezi bir bütünlükten yoksun birimlerden oluşmasına yolaçan nedenler başlıca üç grupta toplanabilir:

Bunlardan birincisi, elverişsiz doğal veya fiziksel konumdur. Genellikle toplulukların küçük ve soyutlanmış birimler halinde birbirinden ayrılmasına yol açan ormanlık, kayalık vb. gibi doğal ortamlar, aynı zamanda yaratıcıları kesintili fiziksel koşullarla, yerleşmelerin toplu bir bütün olarak biçimlenmesine engel olmaktadır. Ancak sistem dışı bir etmen olarak elverişsiz konumdan başka dağınık yerleşmelerin temelinde yatan bir ikinci neden de, kırsal topluluklardaki çeşitli etkinlik merkezlerinin örgütlenme biçimidir. Adı geçen «merkez»lerse, günlük yaşama eylemlerinin geçtiği «konutlar», ekonomik uğraşı alanı olan «işletmeler» ile sosyal ve alt yapı kolaylıkları sunan «hizmet merkezler»dir.

İşte herhangi bir topluluğun aldığı fiziksel biçim, bu tür etkinlik merkezlerinin birbirine olan uzaklığına göre değişir. Örneğin yaygın tarıma (tahıl üretimine) dayanan küçük işletmeciliğin egemen olduğu bir kırsal toplulukta, üretimin yakından bir ilgi ve sürekli bir denetime ihtiyaç göstermeyişi vb. nedeniyle konutlar, işletmelerden uzakta ama hizmet merkezlerine yakın, yani belli bir merkez çevresinde toplu bir halde yerleşmiştir. Bu durumda, konutların tek bir hizmet merkezinden en etkin bir biçimde yararlanmaları olanaklıdır. Söz konusu model, bir «toplular» yerleşmenin ifadesidir. Buna karşılık, tarımsal üretimin gündelik ve sürekli bir gözetim gerektirdiği yoğun küçük işletmecilik, başka bir deyimle bahçe tarımı (meyvecilik, sebzeçilik vb.), konutların, işletmelerin ortasında birbirinden ayrı ve bağımsız birimler halinde dağılmasına yolaçmıştır. Bu da, hizmetlerin, en verimli bir biçimde sunulacağı merkezi bir konumdan yoksun kaldığı «dağınık» yerleşmenin temel niteliğidir. Adı geçen iki modelden başka bir de arada bir yer tutan «seyrek» yerleşme tipi de raslanmaktadır.

Doğal etmenlerin zorlaması ve ekonomik etkinliklerin örgütlenmesi dışında, köy topluluklarının dağınık bir özellik taşımasını yaratan bir üçüncü neden daha vardır ki, bu da sosyal etmendir. Başta miras sisteminin sonucu olarak işletmelerin genellikle tek parçalık bir bütün olmayıp aralarında uzun mesafeler bulunan bir çok parçaya bölünmesi olmak üzere, çeşitli sosyal etmenlerin bu alanda bir rol oynadığına şüphe yoktur. Örneğin, etnik veya dinsel farklılaşma, aile anlaşmazlıkları, kan davaları ve çeşitli geleneksel değer ve kültür öğelerinin bir topluluğun çok parçalı veya dağınık birimler halinde biçimlenmesine

yolaçtığı anlaşılmaktadır. Kısaca özetlenecek olursa Türkiye'de kır kesiminde giderek artan hizmet ihtiyacının başlıca kaynağı, yerleşmelerin sayıca çokluğu yanı sıra, bunların doğal konuma ve topluluğun sosyo-ekonomik örgütlenmesine bağlı olarak beliren dağınıklığıdır.

İşte herşeyden önce, hizmetlerin yerel düzeyde merkezi bir organizasyona kavuşturulması olarak öngörülen «köy-kent» sisteminin yerleşmelerin çok küçük birimler halinde dağılmasından doğan sorunlara çözüm yolu getirmek amacı taşıdığı anlaşılmaktadır. Ancak tek başına düşünülmesi ve başka önlemlerle desteklenmemesi halinde bu sistemin amacına ulaşmak yolunda önemli güçlüklerle karşılaşacağı şimdiden söylenebilir.

Bunun birinci nedeni, hizmetlerin çok - merkezleşmesi halinde bile, kendilerine bulundukları yerde hizmet götürülemeyecek derecede elverişsiz konumda olan bir çok topluluğun varlığıdır. Örneğin bir orman içine sıkışmış, bir sarp yamaca tırmanmış, ya da bir vadi içine sınımış sayısız yerleşmenin bu elverişsiz konumundan ötürü - oldukları yerde kalkınmaları şöyle dursun - köy-kentlerin hizmet alanı dışında kalacağı açıktır. Bu bakımdan, bir köy-kent uygulamasını, bir yeniden yerleştirme (iskân) uygulamasından ayrı düşünmenin olanağı yoktur. Fizik, ekonomik ve sosyal koşulların bunalıttığı bu yerleşmeler için izlenecek bir yerleştirme politikasının anti-demokratik olarak nitelendirilmesi yerinde değildir.

Ancak bu türlü bir politika, kaçınılmaz bir biçimde, her yerleştirme uygulamasının ayrılmaz bir parçası olan bir «toprak reformu» ile birlikte işlerlik kazanabilir. Daha yerinde bir deyişle, üzerinde kurulduğu toprak kesiminde kalkınamayacak olan yerleşmeler sorununun çözüm yolu, ilkece, onların bir toprak reformunun kamulaştırma kapsamına giren alanlara aktarılmasıdır. Bu bakımdan, yeni toprak kaynakları yaratacak bir reform uygulamasına başvurulmadan, çağdaş bir yerleşme düzeninin sağlanması olanaklı değildir. Kısası, yerleşmelerin elverişsiz konumlarından doğan güçlüklerin giderilmesi yolunda tasarlanan köy-kentler ancak yeni bir yerleştirme politikası ve - bu amacı da kapsamına alan - bir toprak reformuyla birlikte başarıya ulaşabilir.

Yerleşmelerin iç fiziksel biçimlenmesi, yani dağınıklığından ötürü hizmetlerin örgütlenmesi alanında karşılaşılan güçlüğü gelince, salt doğal koşulların ürünü olması halinde bunun da, yine öncelikle bir yerleştirme politikasıyla çözümlenebileceği söylenebilir. Ancak, topluluğun üretim organizasyonuna bağlı olarak dağınık bir özellik kazandığı durumlarda rasyonellik açısından, yerleşmenin fiziksel düzeninin değiştirilmesi değil, hizmetlerin elden geldiğince merkezi bir sistem içinde planlanması söz konusudur.

Gerek doğal koşulların son belirleyici olmadığı, gerekse ekonomik organizasyonun gerektirmediği durumlarda, dağınık yerleşmelerin yarattığı güçlüklerin ana çözüm yolu köy «toplulaştırması»dır. Toplulaştırma, buradaki anlamıyla, yerleşmenin bir merkezi birlik oluşturacak biçimde yeniden düzenlenmesi olarak anlaşılmalıdır. Bunun da biricik yolu, topluluğun dağılmasına yolaçan nedenlerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu iş için, herşeyden önce, dağınık yerleşmelerin temelinde: sosyal etmenlerin ilki olarak işletmelerin çok parçalı oluşunu giderecek ve engelleyecek önlemlere başvurmak gerekir. Bu önlemlerse, toprağın bölüşülmesini önlemek üzere miras hukukunda gerekli değişikliklerin yapılması yanında, bugünkü duru-

mu düzeltecek bir «toprak toplulaştırma» politikasının uygulanmasıdır. İşletmelerin tek parçalı olmasına elvercek bir toplulaştırmayla, bir toprak reformu uygulamadır.

Ote yandan, salt sosyal etmenlere bağlı olarak beliren «dağınıklık» önlenmesi için de fiziksel bir planlamanın yeterli olmayacağı ve bunun dışında ve ötesinde söz konusu etmenlerin etkinliğini azaltacak ya da giderecek

bir sosyal politikanın izlenmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Bu bakımdan, yeni hükümet programında öngörülen köy-kent sisteminin, bununla bağdaşacak bir toprak reformuyla birlikte ele alınmaması ve bir sosyal planlamaya dayanmaması halinde çölyaysız amaçlarını gerçekleştirmede ciddi engellerle karşılaşacağından şüphe edilmemelidir.

Dr. Yakut Irmak

6 Mart

Şehre Akın ve Köy - Kentler

Köy - Kentler gerçekleşirse, kırsal nüfus düzenli bir gelir kaynağı sağlayacak, şehre akın oldukça önlenecek ve yurt ekonomisi gelişecektir.

Zengin Batı uluslarının kalkınmasında şehirleşmenin büyük payı vardır. Örneğin Batı Alman dev kalkınmasının yaratılmasında şehirleşme payının %70 civarında olduğu söylenmektedir. Bu model gözönünde tutulursa, birde kırsal hayattan kent hayatına geçişin kalkınmamızdaki etkisi, bizzat olumsuzdur.

O halde bu akışa engel olunacak tedbirlerin alınması mı doğru olacaktır, yoksa, ekonomik kalkınma hızında küçümsenmeyecek bir payı olan akını desteklemek mi?

Bizde de 1940 yılından bu yana hızlı nüfus hareketlerine paralel olarak gelişen bir kentleşme - şehirleşme göze çarpmaktadır. Son 15 yıl içinde sanayileşme yöntemleri ile kalkınmaya çalışıldığına göre, şehirleşmenin buna ayak uyduran, önem kazanan ve birçok problemleri birlikte getiren bir unsur olduğu gerçektir. Örneğin beledi güçlükler doğması yanında sosyal sınıflar arasında uçurum doğması gibi. Bu ana problemlerin yanı sıra, biraz ayrıntı da olsa en azından şunlar da yer alacaktır:

1 - Kentleşme ile meydana gelen sınıflaşma ekonomik, sosyal, fiziksel, kültürel, mali, ulaşımaya ait ve turistik sorunlar yaratacaktır.

2 - Akının çok hızlı olduğu büyük şehirlerde konut problemleri doğacak, gecekondu mahalleleri mantar gibi üreyecek ve arsa fiyatları anormal düzeylere yükselecektir.

Örneğin İstanbul, Ankara, İzmit, İzmir ve öbür büyük birkaç kentimizde bu problem bütün ağırlığı ile işlenmektedir.

3 - Şehirleşme hareketleri kendi haline bırakılırsa, bilinçsiz yerleşme alanları doğacak, zamanla belediye hizmetlerinin ulaşamayacağı günümüz olanaklarından uzak sağlığa aykırı yığılma merkezleri haline gelecektir.

4 - Kırsal alanlardan kentlere akının yaratacağı problemlere zaman geçmeden, anında çözüm yolları bulunmadığı takdirde sonucun kalkınmayı yavaşlatacağı bir gerçektir.

Bu problemler ayrıntıya inilince sayılmayacak kadar çoktur. Sıralamayı bir yana bırakarak, bu konuyu kökünden halledeceğini sandığımız, yeni hükümet programındaki köy - kentlere eğilim:

Şehirleşmenin kalkınmamızda itici bir güce sahip olması nedeniyle, hükümetlerimiz tarafından destek gördü-

ğul bir gerçektir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın beş yıllık kalkınma planlarında bu konu «Sanayileşmenin hızlanmasında şehirleşme önemli bir etken» olarak yer almaktadır.

Ancak destek gören bu akının büyük bir kısmının «Dairevi - Göç» olması ve peşi sıra getirdiği problemlerin çözülmemesi nedeniyle, hükümetlerimiz tarafından beklenen itici güce ulaşamadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Sanayie de tarıma da büyük katkısı olmayan bu akının teşvik edilmesi, aksine bulunduğu sahada verimli hale getirilmesi yolları aranmalıdır. Nitekim yeni hükümet programı bunu ele almıştır. Sanayileşme ile tarımsal sahada modernleşme birbirini tamamlayan iki unsur olduğuna göre, başka bir söyleyişle sanayileşme tarımın ilerlemesini, teknik olanakların uygulama alanı bulduğu tarım ise sanayileşmeye hız verdiğine göre «Dairevi göç» içindeki vatandaşlarımızı kendi sahalarında üretken hale sokma yollarını aramak gerekmektedir.

Yeni hükümetin programında Köy - kentlerin kurulması ilkesi vardır. Bu ilke nüfusun büyük kentlerde yığılmasını önlemek, Köy - kentler civarında yeni iş sahaları açmak, sağlık ve eğitim gibi her türlü sosyal ve kamu hizmetlerinin bu Köy - kentlere ulaşması amacını taşımaktadır.

Yeni hükümetin bu önemli ilkesi bir gün gerçekleşebilirse kırsal nüfusumuz düzenli bir gelir kaynağı temin edecek; «Dairevi-Göç» içindeki vatandaşlarımızın büyük bir çoğunluğu yılın belirli aylarında bir miktar para elde etmek uğruna göçebelikten kurtulup köyünde, tarlasında, bahçesinde çalışarak kendine ve yurt ekonomisine faydalı olacaktır. Yine bu ilkenin gerçekleşmesi sayesinde kentlerdeki sanayi kuruluşları ve öbür iş yerleri mevsimlik işçilerin yarattığı problemlerden kurtulacak ve en önemlisi vasıfsız olarak işbaşı yapan bu vatandaşların işi kavradığı bir sırada tekrar köyüne dönmeleri ile üretim düşüklüğü yaratmalarının önüne geçilmiş olacaktır.

Köy-kentleri projesi konumuz üzerindeki olumlu sonuçları yanında memleket ölçüsünde şöyle bir fayda yaratacaktır: Batı'nın kalkınma modellerindeki ileri ülkeler sanayileşme yolunu aşmış, bu yoldan zor veya kolay geçmiş ülkelerdir. Geri kalmışlar arasında sayılan ülkemizin, sanayi sektöründeki kalkınması ile gerçekleştirebileceğine göre Köy - kent ilkesi bu yolu daha kısa zamanda ve ölçüde geçmemize ve içinde bulunduğumuz geri kalmışlık ortamından çıkmanıza yardım edecektir.

İsmail F. Soysal

14 Nisan

Uydu Kentler

Günümüz Türkiye'sinin köklü sorunlarından biri olan aşırı kentleşme olayının denetim altına alınması için CHP - MSP koalisyonu'nun programında öngörülen uygulamalar arasında uydu - kentlerin de yer aldığı anlaşılmaktadır. Programda dile getirildiğine göre, «Şehirlerin gereğinden fazla ve düzensiz bir biçimde büyümesini önlemek, çevre sağlığı sorunlarını asgariye indirmek, konut ve arsa sorunlarına adil çözümler getirmek v.b. için büyük şehirlerin çevrelerinde uydu (peyk) kentler kurulması da dahil olmak üzere gerekli tedbirler alınacaktır.»

Kentlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik olanaklarını aşan olağanüstü bir kentleşmenin, ülkemizin en belirgin özelliklerinden biri olduğu herkesçe bilinmektedir. Üstelik bu süreç, doğurduğu sorunlarla birlikte her türlü denetim ve planlamanın dışında varlığını sürdürmektedir. Aynı süreç çok daha önce girmiş olan gelişmiş endüstri ülkelerinde karşılaşılan benzer sorunların çözümü yolunda uydu kentler uygulamasının önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Bu bakımdan Türkiye'de de - kendine özgü nitelikleri hesaba katılarak - aynı önleme başvurulabileceğine şüphe yoktur.

Bugüne kadar uydu kentler, önce, kendine yeterlik özelliği bulunmayan ve ekonomik ve sosyal ihtiyaçları bakımından bağlı bulundukları büyük kente dayanan topluluklar olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda, uydu kent, çalışma gereği günü birliğine ana kente gelenlerin akşam döndükleri bir «yatakhane» yerleşme anlamı taşımaktadır. Ancak gerçekte adı geçen yerleşmelerin kapsamı daha geniştir. Çağdaş anlamıyla uydu kent, herşeyden önce yerleşmeler arasındaki bir iş bölümünün ifadesidir. Bir uydu yapı, bir iç bütünlüğü bulunmayan ve belli bakımlardan bir metropoliten kent merkezine bağımlı olan, ama bazı bağımsız fonksiyonların geliştiği bir yerleşme olarak anlaşılmalıdır. Daha yerinde bir deyişle, uydu kent, belli işler (fonksiyonlar) alanında uzmanlaşarak merkez kenti bütünleyen bir yerleşme birimidir.

Bu özellikleriyle uydu kentler, metropoliten gelişmeye bağlı olarak kendiliğinden beliren bir fonksiyonlaşmanın ürünüdür. Gerçekten, bir büyük endüstriyel kent merkezi, belli bir büyüme hızına ulaştıktan sonra çevresindeki kır ve kent yerleşmeleri üzerinde etkide bulunarak onları yapısal değişikliğe uğratar. Küçük boyutlu yerleşmelerde bu değişiklik, ana kentle bir fonksiyonel bağımlılık ilişkisi içine girmek biçiminde belirir. Ancak bu bağımlılık, her zaman aynı doğrultuda değil söz konusu yerleşmenin yapısal niteliklerine göre ayrı modeller içinde ortaya çıkar.

Bir merkezi kentle çevre yerleşmeler arasındaki bu bütünlüşme modelleri başlıca üç öbekte ele alınabilir:

① Ana kent, giderek bir iş merkezi özelliği kazandıkça ve ulaştırma araç ve kolaylıkları geliştirdikçe, çevresindeki bazı toplulukları «banliyö» yerleşmesi biçimine dönüştürür. Büyük kentin bir endüstri ve hizmet merkezi özelliği kazanması, bir yandan oturma kesimi olarak elverişsiz bir duruma gelmesine, öte yandan arsa ve kira maliyetinin yükselmesi nedeniyle nüfusun ulaşılabilir uzaklıktaki topluluklara yönelmesine yol açar. Bu olay, çevre toplulukların banliyöleşmesidir.

② İkinci olarak kent, genişleme ihtiyacı duyan veya yeni kurulacak olan endüstrinin, ucuz arsa ve alt yapı hizmet kolaylıklarına sahip olmaları veya başka özelliklerle

ri nedeniyle çevre yerleşmeleri seçmelerinden ötürü, onları bir endüstri kesimine dönüştürür. Kent merkezinin, çevresindeki yerleşmeleri, bir endüstri kuruluş yeri biçiminde değiştirmesi anlamına gelen bu durum, endüstrileştirme olarak nitelenebilir.

③ Son olarak, kentin, etki çemberi içine giren topluluklarda yarattığı bir değişiklik de, bunların, belli bir mal veya hizmet üretimi alanında uzmanlaşmalarıyla ortaya çıkar.

Bu bağlamda kent, çevresindeki bazı topluluklara tarımsal ürünlerden birinin özellikle belli bir besin maddesinin üretim fonksiyonunu yükler. Böylelikle bu yapılar, belli bir tarımsal üretim dalında, örneğin sebzeçilik, meyvecilik ya da hayvan ürünleri alanında uzmanlaşarak başka bakımlardan kente bağımlı kalırlar. Bu durumda bir çevre yerleşme, fonksiyonel bakımdan kentle bütünlüşmüş, ancak ona bağlı bir uydu olmuştur.

Ya da kent, çevre alanında yer alan yerleşmeleri, yarattığı hizmet isteğine uygun olarak işgücü sunan topluluklar biçiminde uydulaştırır. Bu durumda, söz konusu topluluklar, kentin işgücü gereksinimlerini karşılamak üzere günü birliğine kente gidip gelenler için bir yerleşme kesimi özelliği kazanır.

İşte kentin, çevre topluluklar üstünde, mal ve hizmet üretim fonksiyonlarının yerine getirilmesi doğrultusunda yaptığı etki, uydulaşma olgusunun kaynağıdır. Çevre toplulukların, banliyö ya da endüstri kesimi haline dönüşmeleri, kentin merkezi büyümesinin doğrudan ürünü olduğu için bu merkezin bir uzantısı olarak belirir. Oysa toplulukların belli mal ve hizmetler alanında uzmanlaşarak kentle bütünlüşmeleri anlamında uydulaşmada, topluluklar, adı geçen fonksiyon bir yana, az çok bir iç bütünlüğe sahip oldukları için, kentin bir parçası değil, onunla bir iş bölümünün öğeleri niteliğindedir. Bu nedenle, olağanüstü kentleşmenin ağır fiziksel ve sosyal baskısını dengeleyici bir etmen olarak uydu kentler, temelce, kentle fonksiyonel bağılılığı dışında, kendine yeterli topluluklar olarak anlaşılmalıdır. Örneğin bu yerleşmeler, alt yapı kolaylıklarının yanı sıra konut, sağlık, eğitim, kültür ve eğlence gibi alanlarda merkez kentten bağımsız olan birimlerdir.

Gerçi, söz konusu uydulaşma, metropoliten gelişmenin kendiliğinden yarattığı bir eğilim olarak belirmediyse de, plânsız ve denetimsiz bir gelişme süreci içinde bu fonksiyonlaşmanın kendisinden beklenen yararları sağlamaktan uzak olduğu bir gerçektir. Bunun en başta gelen nedeni, çevre topluluklarda söz konusu üç model içinde ele alınan fonksiyonlaşmanın, gerçekte çoğunluk içine girmiş olarak ortaya çıkmasıdır. Örneğin bir banliyö yerleşmesi, aynı zamanda bir endüstri kesimi olarak kullanılmakta, bir mal veya hizmet üretim topluluğu yine bir endüstri kuruluşuna sahne olmakta, ya da aynı yerleşmenin üç ayrı tipin özelliklerini de taşıdığı görülmektedir. Öte yandan, kent üzerindeki aşırı hizmet isteğini en rasyonel bir biçimde azaltmak üzere uydu yerleşmeler alt yapı ve sosyal hizmet kolaylıklarıyla donatılmadığı için, bunların banliyö kesiminden bir farkı kalmamıştır.

Bu nedenle belli kentlerin dengesiz büyümesini önlemek, hizmet kolaylıklarının aşırı merkezleşmesinden doğan sorunları gidermek üzere, planlı bir «şehirçilik» politikasıyla merkez kentle çevre yerleşmeler ve bu yerleşmelerin kendi aralarındaki fonksiyon ayrımının gerçekleştir-

tırılmasına ihtiyaç vardır. Başka bir deyimle, düzenli ve çağdaş bir kentsel gelişme biçimi, ana kentle uydularının fonksiyonel bir işbölümüyle birbirini bütünlemeleri temeline dayanan bir yerleşmeler sistemi olmalıdır.

Bunun için de ilk olarak, kendiliğinden gelişen ya da planlı olarak kurulan uydu yerleşmelerin banliyö ya da endüstri kuruluş yeri haline dönüşmesi önlenmelidir. Bu amaçla, kentin banliyöleşme eğilimi denetim altına alınarak çok doğrultulu olmaktan çıkarılmalı ve «kesimli gelişme» modeline uygun olarak belli bir yerleşme kesimine yönettirilmelidir. Böylelikle kentin ulaşım, konut ve arsa spekülasyonu sorunu geniş ölçüde sınırlandırılmış olacaktır. Öte yandan, endüstri, maliyet öğelerini, en aza indirmek amacıyla kuruluş yeri olarak seçtiği çevre yerleşmelerin dışına kaydırılarak yerleşmelerin kısıtlı olanaklarının endüstriyel kuruluşlar tarafından paylaşılmasına son verilmelidir.

Uydu yerleşmelere gelince bunlar arasında, nitelik, fiziksel koşullar ve konumları gözünde bulundurularak kente mal ve hizmet sunmaları bakımından işlev (fonksiyon) ayrımı gözetilmelidir.

Bunlardan, mal üretimi fonksiyonunu üstlenenlerin, tarımsal niteliğini korumaya eğilimli ve fiziksel konumları daha elverişsiz olanlar arasından seçilmesi, ve bunların

gerekli özendirici önlemlerle belli üretim dallarında uzmanlaştırılmaları yerinde olur. Böylece, belli maddelerin üretiminde başta ulaştırma olmak üzere çeşitli maliyet öğeleri kaynağında denetlenerek azaltılacağı için, özellikle besin maddeleri tüketimi alanında kentin karşılaştığı sorunlardan bazıları çözümlenmiş olacaktır.

Uydu yerleşmelerden hizmet üretiminde bulunmak, daha doğrusu işgücü sunmak durumunda olanlarınca, kentsel nitelikleri ağır basan ve kentle ulaşım ilişkileri gelişmiş bulunanlardan oluşması uygundur. Bu uydu yerleşmelerde başlıca kentsel hizmetlerin geliştirilmesiyle ana kentin alt yapı ve hizmet yüklü büyük ölçüde hafifleyecek ve kent çevresinde hizmet götürülmesi olanaksız bir yerleşme biçimi olarak beliren gecekondulaşma giderek önlenmiş olacaktır.

Sonuç olarak, uydu kentlerin, kentleşme sorunlarının denetim altına alınarak çözümlenmesi yolunda yararlı bir uygulama aracı olduğuna, ancak bunun, geniş kapsamlı ve uzun dönemli bir sosyal ve fiziksel planlamayla gerçekleştirilebileceğine şüphe yoktur.

Dr. Yakut İrmak

9 Nisan

Gecekondu İşlemleri Yürümüyor...

Yasalar düzenin sağlanması amacı ile hazırlanırlar. 775 sayılı Gecekondu Yasası da, hızlı bir şehirleşmenin doğurduğu ve çeşitli sosyal nedenlerle yıktırılamıyacak olan gecekonduların yasal düzen içine alınmaları amacı ile çıkarılmıştır. Yasa 30.6.1966 tarihinden önce yapılmış gecekonduılara, arsalarının belediyeye mal oluş fiyatından bedelleri ödenerek tapu verilmesini öngörmektedir.

Yasanın yürürlüğe girişinden bu yana 8 yıldan fazla bir zaman geçmiştir. Ancak yasaya göre tapu alması gereken yüzbinlerce gecekondu sahibinden tapu alabilenlerin sayısı halen binlerle sayılabiliyor. Gecekondu ıslah bölgesine giren alanların büyük çoğunluğunda henüz tapulama işlemleri başlamış bile değil. Oysa yasadaki bu yana İstanbul'u çepeçevre kaplayan gecekondu alanları en az iki katına ulaşmış durumda. Eski gecekondu alanlarında ise gecekondu sayısı birkaç katına ulaşmış. Bundan sonra yapılacak tapulama işlemlerinde yasaya göre tapu almaya hak kazanmış olanlarla, diğerleri nasıl ayrılabilir? Ya da ayrılabilirse bile, aynı mahalledeki evlerin bir kısmına tapu verip diğerlerine vermiyerek o mahallenin düzenlenmesi (ıslahı) nasıl gerçekleştirilecek?

Belediye yetkililerinin verdikleri bilgiye göre, yasanın öngördüğü işlemler sürdürülerek yapılan tapu dağıtma işlemleri, bugünkü çalışma düzeni içinde 1-1,5 yılda en fazla 90 bin metrekaresine bir alanın, bir diğer anlatım ile 350 kişinin tapusunun verilmesine olanak sağlıyor. Yetkililer, her ferd için, tapu verilebilmesi işleminde, bir başka evinin olup olmadığını öğrenmek amacı ile 67 ilin tapu kadastrolarına soru sorulması zorunluluğunun doğduğunu, tapuya hak kazanmanın saptanması ile ilgili arsa üzerinde yapılan çalışmaların çok zaman aldığını belirtmektedirler.

Ve yasanın bu tur işleminin sonucu gecekondu ıslah bölgesine giren bir mahallenin 8 yılı bulan uğraşısının kısa öyküsü...

Ankara asfaltı üzerindeki Hasanağa, Tuğlağa, Taş-

ocakları mahallesi sakinleri, mahallelerinin gecekondu ıslah bölgesine girmesi üzerine, yasadaki hemen sonra bir dernek kurarak, tapu işlemleri için çalışmaya başlamışlar. Başta Belediye ilgili şube müdürlükleri ve ilgili 3-4 Bakanlığın, ilgili daireleri olmak üzere, resmî yazışmalar, gidip gemeler sürdürülmüş. Aylar, yılları bulurken, tapu dağıtımı için Belediye görevlileri gerekli haritaların çizilmesi işlemlerine koyulmuşlar. 1 ve 3 No.'lu parsellerde, o zaman yapılan saptamaya göre tapu almaya hak kazanmış 93 ev görülmüş.

Derken 3 nolu parselin, gecekondu yasasından 1 yıl sonra Hazineye intikal ettiği ve Hazine mülkiyetinde olduğu görülerek bütün işlemler durdurulmuş.

3 nolu parsel üzerinde Hazine ile bir şahıs arasında eski tarihlerde açılan dava 1967 yılında Hazine lehine sonuçlanmış. Gecekondu yasası, yasanın yürürlüğe giriş tarihinden sonra Hazineye intikal eden alanlarla ilgili nasıl bir işlemin uygulanacağı yolunda herhangi bir hüküm getirmiyormuş. Sonuçta Belediye söz konusu alanı Hazine satın almak istemiş. Satın aldıktan sonra, yasa hükmüne göre, kendisine mal oluş bedeli ile arsayı gecekondu sahiplerine satmak amacıyla imiş. Ancak parası olmadığı için İmar İskân Bakanlığundan para istemiş. İmar İskân Bakanlığı böyle bir parayı vermeye razı olmamış ve gecekondu sahiplerinin bu parayı önceden aralarında toplamaları önerisinde bulunmuş. Ancak Hazine metrekaresine 150 lira isteyince tekrar anlaşmazlık çıkmış.

Gecekondu sahipleri örneğin Zeytinburnu'nda, hemen yakınlarında bulunan Öncül mahallesinde, tapulama işlemlerinin 30-40 liraya çıktığını söyleyerek, kendilerinden alt yatırım masrafları ile birlikte 150 liranın üzerinde bir para alınmasına karşı çıkmışlar.

Ve yıl 1974, aralık sonu, Taşocakları mahallesi ile ilgili değişen hiçbir şey yok. Resmi işlemler açısından en ufak bir ilerleme görülmüyor. Sadece mahalle sakinlerinin 250 hane olduklarını belirtmelerine karşı, yıllar önce

Belediye'nin yarıda kalmış bir çalışmasında tapu verilmesi uygun görülen ev sayısının 93 olması dikkati çekiyor. Ve yine gecekondu sakinleri mahalle adına görevlendirilen Dernek yöneticilerinin, tapu için en az haftada bir kez Ankara'ya gittiklerinden, hiçbir sonuç alamamaktan, yollarının, sularının, elektriğin olmamasından, çöplerin

alınmamasından, Belediye yetkilileri ise yasaların yetersizliğinden yakınıyorlar...

Şükran Ketenci

20 Aralık

İstanbul'da Orman Alanları da Yağmalanıyor...

İstanbul nasıl yağma edilir? İstanbul yağmasının o kadar çeşitli türleri vardır ki. En ilginç ve çekici olanlardan biri de orman yağması. İstanbul'un en yeşil, en güzel manzaralı Boğaz sırtlarında görülen orman yağmasında, bir evlik gecekondu arsaları değil, bağlık, bahçelik alanlar çevrilerek işgal edilmiştir.

Oysa biz hep Hazine alanlarının işgal edildiğini orman alanlarının iyi korunduğunu sanırız. Çünkü Hazine alanlarının sorumlu bir koruyucusu yoktur. Orman alanları ise Orman Bölge Şefliklerince korunur. Orman İşletmesine teslim edilen ve tapuya kaydedilen bu alanlar alınıp satılamaz. Ve yine bu alanlarda her yıl tespit yapılarak tesciviz varsa mahkemeye verilir...

Ama ülkemizde ve İstanbul'da ormanlar da işgal edilir. Hem de birkaç evlik alanlar olarak değil, koskoca mahalleler ve köyler yerleştirilerek.

İstanbul'da orman yağmasının yoğunluk kazandığı bölge Beykoz'dur. Gümüşsuyu, Tokat, Kavacık, Akbaba, Dereşek, Üsküdar... Ve karşı sahilde Şile, Sarıyer ormanları yok edilerek işgal edildiği yerlerdir.

Gümüşsuyu, Tokat ve Kavacık'ın yarılarında çok daha fazla, diğerlerinin ise önemli bölümleri halen orman tahdit sahası içindedir. Evlerde, şahısların ektiği fındık, bağ ve bahçelerle kaplanmış olan orman olma niteliğini çoktan kaybetmiş bulunan bu yerler, kayıtlara göre hâlâ devletin ormanı görülmektedir. Oysa buralarda 20-30 yıllık zilliyetliklere dayanan işgaller vardır. Orman işletmesi hareketi geçmiş, işgal edilen toprakların kurtarılması için mahkemelere davalar açmıştır.

İlgililerden aldığımız bilgiye göre, sadece Beykoz bölgesinde işgal edilen ormanlarla ilgili olarak açılan davaların sayısı 1500'ü aşmıştır. En az o kadar da, açılmış dava olduğu kesinlikle belirtilmektedir. Ve yine ilgililer son yıllardaki işgallerin bu döküme girmediğini hatırlatmaktadır. 1965'lerden bu yana mahkemeleri orman işgalleri ile ilgili davalar doldurmuş, gerek orman işletmesi, gerekse davalı taraf olan vatandaşlar bu yolda birçok zaman ve para harcamışlardır. Yine ilgililer sadece bu davalarla ilgili bilirkişi raporları için yapılan masrafların birkaç milyonu bulduğunu anlatmaktadırlar. Ve sonra ne olmuştur? Bu davaların bir bölümü devam etmektedir. Fakat çok büyük bir bölümü sonuçlanmıştır.

Orman İşletmesi lehine. Evet mahkemeler hemen hemen davaların tümüne, işgal edilen yerlerin orman işletmesine ait olduğunu, arazinin derhal işletmeye teslim edilmesi gerektiğine, yapılan binaların yıktırılmasına ve enkazlarının yapanlar tarafından kaldırılmasına karar vermiş. Ve sonra ne olmuş? Orman İşletmesi, orman alan-

larını işgal edildi diye dava açan Orman İşletmesi, hükümetlerden gelen politik baskı, «sözlü emirler» sonucunda bu mahkeme kararlarını işleme koymamış. Kazanılan davaların birçoğunu, aradan on yıl geçtiği için, artık işleme koymamış. Kazanılan davaların birçoğunda, aradan on yıl geçtiği için, artık işleme koyma hakkı da kaybedilmiş. 20-30 yıldır kullanılan alanların bir bölümü de gerçekten artık orman olabilme niteliğini kaybetmiş. Ve öğrenildiğine göre, yetkililer artık, bu alanların bir kısmını orman sahası içinden çıkarmayı düşünüyorlarmış.

Bu alanlar orman özelliğini taşıyor idi ise, niye orman alanı içine alındı? Taşıyorsa, bütün kanunlar ve olanaklar varken neden işgallerine ve yağma edilmelerine göz yumuldu? Orman İşletmesi geç de olsa hakkını arama kararını verip davaları açtığına göre ve bu davaları kazandığına göre neden bu kararlar işleme konmadı? Ve madem ki işleme konmıyacaktı, politik sakıncası vardı, neden yıllarca devletin mahkemeleri işgal edilip, boşuna harcamalar yapıldı? Tabii bu soruların karşılığı verilmediği, ya da yetkililerce sorulmadığı içindir ki, durumdan cesaret alanlar orman yağmasına devam ediyorlar. Gümüşsuyu'nda, Tokat'ta, Kavacık'ta yeni yeni modern evler ve bahçeler boy atıp duruyor...

Tümü gecekondu ve yarısından fazlası orman alanı içinde olan Gümüşsuyu, bir gecekondu mahallesi değil, herkesin yaşamayı özlemle isteyebileceği, yeşil bahçeli, modern evlerle dolmuş koskoca bir semt. Elektriği ve tüm belediye hizmetleri gerçekleştirilmiş. Gümüşsuyu'nda orman işgali ile ilgili, 1957 yılından sonra Orman İşletmesinin açtığı ve sonuçlanmamış dava sayısı 500-600'ü aşmış. Bu davaların tümünde de Orman İşletmesi haklı görülerek binaların yıktırılması kararı verilmiş. Ancak 1957-1958'lerde buralarda yaşayan kalabalık halk kitlesinin baskısı ile konu zamanın hükümetine aksetmiş. Bazı milletvekillerinin de araya girmesi ile, Orman İşletmesine sözlü olarak mahkeme kararlarını işleme koymama emri verilmiş. Salece mahkeme masraflarının bir bölümü işgalci haktan taksitlere bağlanarak alınmaya başlanmış. Bugünlerde ise Gümüşsuyu'nun orman alanı sınırından çıkarılacağı ve halka verileceği söylentileri yaygın.

Kavacık'ta orman alanını işgal edenlerin bir bölümünün tapuları bile var. Nasıl olur demeyin. Tapular resmi ve orman alanlarının da kayıtlı olduğu aynı tapu dairesinden satılmış. Çünkü Türkiye'de İstanbul gibi büyük şehirlerde dahi henüz genel kadastro haritaları yok. Orman alanların sınırları açık olarak kayıtlı değil. Kavacık'ta bunu çok iyi değerlendiren bir vurguncu, eski Kavacık çiftliğini satın almış ve bu çiftlikle birlikte orman alan-

larını da satmış. Şimdi çok modern bir mahalle haline gelen Kavacık'ın yarısı orman alanı içinde. Bir kısmı halen devam eden Kavacık'la ilgili 130 üzerinde dava açılmış. Bu davaların %90'ına yakın bir bölümü Orman İşletmesi lehine sonuçlandığı halde henüz bir tanesi dahi işleme konulmamış. Tabii buralarda birkaç katlı modern evler yaparlar, çıkarılmaları olasılığını düşünmüyorlar bile. Rahatça, «Buranın nesi orman, bahçelerdeki ağaçları biz ektik» diyorlar.

Uzmanlar kanunların bütün açıklığına ve kolaylığına rağmen orman işgalinin başlıca nedenlerinden birinin eleman yetersizliği olduğunu belirtiyorlar. Türkiye'deki 19 milyon hektarlık orman alanı 1172 bölge şefliği tarafından korunuyormuş. Bir diğer anlatım ile ormanlar arasında kalan alanlarla birlikte ortalama 25 bin hektar alan, 15 bin hektar orman alanı tek insan tarafından kontrol ediliyormuş. Bu tek kişiye ortalama 3-4 bin sınıır. korunması düşüyormuş. Ayrıca da bölge şefleri sık sık yer değiştirdiklerinden bölgelerini de tanıyamamaları sonucu denetimin iyice güçleşiyormuş. Tabii bu arada ormanları yağma eden edebilene. İşte Beykoz Tokatlı köyünde orman alanından arda kalanlar. Geniş bahçeli bir kaç katlı evler.

Çok geniş bir orman alanının işgal edildiği Gümüşsuyu'nda, sahil kesiminde şehir hayatı, tepelerde ise Türkiye'nin belki de en modern köy yaşantısı sürdürülür. Deniz manzaralı, Tarabyayı, Bebek'i gören bu sırta hayvanlar beslenir, tahıl ekilir, meyvacılık yapılır. Bahçeli, çoğu birkaç katlı evlerin sahipleri, buralara 20-30 yıl önce geldiklerini söylerler. Kaybettikleri davanın ödemek zorunda kaldıkları mahkeme masraflarından yakınır-

lar. Tapularının verilmesinin geciktirildiğinden söz ederler. Ve «Biz buraya yıllar önce gelip yerleştik. Ormanlık değildi. Orman yapılacak idiye o zaman niçin kimse birşey söylemedi. Bu ağaçları bahçelerimize biz ektik, buraları biz işledik. Ormanın ne hakkı olabilir?» şeklinde konuşuyorlar. Gümüşsuyu sakinleri ayrıca bir kısmı için dava açıldığını diğer bir kısmına da açılmadığını belirterek, «Burası bizim hakkımız niçin bizi yıllarca mahkeme kapılarında boşuna koşturuyorlar?» diyerek yakınmalarına devam ediyorlar. Ve tabii söylemeye gerek yok. Gümüşsuyu'nda Orman İşletmesi lehine sonuçlanan 500 üzerinde davadan bir tanesi dahi işleme konulmamış.

Eski Tokat çiftliğinin yerine kurulan Tokat köyü durmadan geliyor. Beykoza çok yakın, asfalt yolu ve Belediye otobüsü de var. Evlerin bahçeleri ya fındık, ya da meyva bahçesi haline getirilmiş. Bahçeler ve evler tepelere gidildikçe büyüyor. Gözden uzaklaştıkça birkaç katlı küçük çiftlikler haline dönüşüyor. Tokat'ta 1957'den sonra orman işgali ile ilgili 300 üzerinde dava açılmış. Tabii Orman İşletmesi kazanmış ve işleme koymamış. Bu arada yeni işgaller sürdürülüyor. Kimse günün birinde buralardan çıkmak zorunda kalacağı gibi bir olasılığı düşünmüyor. Bahçecilikten vazgeçip fındık yetiştirmenin daha kârlı olup olamayacağının hesabını yapıyorlar. Şüphesiz Akbaba'da, Dereseki'de durumun aynı olduğunu söylemeye gerek yok.

Şükran Ketenci

20 Temmuz

Müfettişler "Deliyunus,,un Kamulaştırılmasını İstedi...

İmar - İskân, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığından üç kişilik kurul, «Deliyunus» Sitesinin orman ve tarım alanı içinde kalması gerektiğinde birleştiler.

İstanbul'un en önemli içme suyu kaynağı Terkos Gölü kıyısında kurulmakta olan «Deliyunus Sitesi» ile ilgili olarak soruşturma açan İmar ve İskân, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile, Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığından üç kişilik kurul, bu bölgenin «Orman» ve «Tarım» alanı olarak kalması gerektiği görüşünde birleşmişler, yerleşim için hazırlanan planlarla tapu işlemlerinin usulsüz olarak yapıldığını saptamışlardır. Üç kişilik kurulun hazırladığı raporda «Deliyunus Sitesi» için ayrılan 6,5 milyon metrekaarelik alan ile gölün çevresinin kamulaştırılması istenmiştir.

Eyüyük İstanbul Nazım Planı Bürosu Başkanlığının hazırladığı «Nazım Planı»nda «yerleşim sahası» dışında bırakılan, İmar ve İskân Bakanlığına da bildirilen Terkos Gölü çevresini yasaları zorlayarak yerleşime açanlar hakkında İçişleri Bakanlığı müfettişleri de koğuşturmaya başlamışlardır. Müfettişler, tüm evrakı elkoyarak, yasaları çiğneyenleri ortaya çıkaracaklar ve gerekirse «görevlerinin dışındadır» diyeceklerdir.

İmar ve İskân Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Melih Doğan, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Plan Dairesinden Gürdal Kaleli, Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığından Mehmet Yuva, Eyüyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanı Turgut Cansever, İstanbul Orman İşletme Müdürlüklerinden Atilla Göktürk, İstanbul Defterdar Yardımcısı Semih Atabey, «Deliyunus» ile Terkos Gölü çevresinde inceleme yapmışlar, işlemleri gözden geçirmişlerdir.

Kurul, önce Çatalca Belediye Başkanı Çağlayan Ege, Tapu Sicil Muhafızı Rafet Gözaydın'dan, yerleşim sahası dışında kalması gereken Terkos Gölü çevresine nasıl imar durumu verilerek tapuda satış işleminin sürdürüldüğünü sormuşlar, evrakları incelemişlerdir. Çatalca Tapu Sicil Muhafızı Rafet Gözaydın, iki ay önce atandığını, işlemlerin kendisinden önce bu görevde bulunan Hüseyin Bekçili'ye ait olduğunu belirtmiş, kayıtları ortaya koymuştur. Uzmanlar, bu kayıtlardan suretler almışlar, Çatalca Belediyesi Encümeninin, İmar Yasasının 7. maddesi ortada iken, «İşlemlerin yapılmasında mahsûr yoktur» şeklinde nasıl rapor verdiğini tartışmışlardır.

İmar Yasasının 7. maddesi aynen şöyledir:

«Deniz, göl ve nehir kenarlarında 10 metreden az olmak üzere İmar ve İskân Bakanlığınca tesbit edilecek mesafe dahilinde bususî şahıslarca umumun ifadesine

ayrılmayan bina inşa edilemez, mevcutlara ilâve yapılamaz.

Deniz, göl ve nehir kenarlarında, bölgenin şartlarına ve mahallin özelliğine göre, İmar ve İskân Bakanlığınca teklif ve Bakanlar Kurulu kararı ile tesbit ve ilân olunan sahalara ait imar planları öncelikle hazırlanır.

Bu suha şeridi içerisinde kalan bölümün arazi ve arsaların kullanılması, ifraz ve tevhidî, bunlar üzerinde her türlü yapı yapılması, mevcutların genişletilmesi, bunlara kat ilâvesi ve bu binaların kullanma şekillerine dair esaslar İmar ve İskân Bakanlığınca hazırlanacak talimatname ile belirlenir.

Bu şerit içerisinde kalan yerlerde, yukarıda sözü geçen imar planı esaslarına ve talimatname hükümlerine aykırı tatlıkat yapılamaz.

Bu şerit içinde bulunan ammeye ait binalı ve binasız arazi ve arsalar özel mülkiyete intikal ettirilemeyeceği gibi, bu yerlerde denizden doldurma ve bataklık kurutma suretiyle özel mülkiyet adına arazi ve arsa da kazanılmaz.

Kurul, yasanın bu açık hükmüne karşın, işlemin yürütmesi, site planlarının hazırlanması ve inşaatın başlamasını «büyük cesaret» olarak nitelemiş, hayretlerini gizli-yememiştir.

İçişleri Bakanlığının üç müfettişi olayı idari yönden gözetmektedir. Müfettişler, bazı görevlilerin ifadesini almışlar ve Ankara'ya durumu iletmışlerdir.

İhsan Onur

4 Kasım

20 Otoparkçı, Günde 500 Bin Lira Haksız Kazanç Sağlıyor...

Trafik sorununun çözümüne büyük mali kaynak sağlayabilecek olan otoparklar, sayıları yirmiyi geçmeyen kişiye bir anlamda ihsan edilmektedir.

Geçen ayın başında İstanbul'daki araç sayısı 166,669'a ulaşmış, o tarihten sonra da bu sayıya yaklaşık olarak 400 yeni araç eklenmiştir. Bu sayı 10 yıl öncesine göre dört kat çoktur ve her geçen gün artan bir oranda çoğalmaktadır. Bu hızlı artış, ulaşım sorununa paralel ve onun içinde çığ gibi büyüyen bir otopark sorununu da birlikte getirmiştir.

«İstanbul'da arabalar mı insanlara hizmet eder, yoksa insanlar mı arabalara?» diye bir soru sorulsa, ikinci şıkki seçmek gerekiyor artık. Arabalara ayrılan yollar dışında, yaya kaldırımları, parklar, meydanlar ve hemen hemen boş bulunan her yer arabaların olmuştur.

Bu yer darlığı, bir çok kişinin havadan para kazanmasını sağlarken dinî kadar sadece arabasını yitirdükten para harcayacağını düşünen araba sahiplerine, bugün duran otomobilinin açtığı giderleri de düşündürmektedir.

İstanbul Ulaşım Kongresinde olaya çok gerçekçi bir açıdan bakan trafik uzmanı Atilla Alpöge, İstanbul'un birkaç yıl sonraki durumunu şu tabloyla çizmiştir:

«Belli bir süre sonra, kent merkezlerinde park sorunu o kadar korkunç boyutlara ulaşacaktır ki, otomobil sahipleri 15-20 lira bile ödemeye razı olacaklardır park etmek için. Belki 25 lira. Çünkü kısır bir döngüdür bu. Otomobili almışsınız bir kez, kullanmanız gerekir. Çaresiz her türlü anlamsızlığa ve maliyete katlanacaksınız.»

Otopark sorununu ulaşım sorunu içinde ele almamak olanaksız. Ancak arada farklar bulunuyor. Örneğin, İstanbul'un ulaşım sorunu kaçınılmaz bazı nedenler sonucu (yol darlığı, özel otoların fazlalaşması, uzman eksikliği, denetim yetersizliği ve olaya bir bütün halinde bakmamak gibi nedenlerle) ortaya çıkarken, otopark sorunu sadece bazı çevrelerin havadan para kazanmak isteklerinden doğmuştur.

Trafik sorununun çözümünü büyük mali kaynak sağlayabilecek olan otoparklar onun bunun elinde, sayıları 15-20'yi geçmeyen kişilere bir anlamda ihsan edilmektedir. Otolarını park etmek isteyen özel oto sahiplerinden para alınmasına kinse karşı değildir. Ancak eğer böyle bir para verilecekse, bu para üç beş vurguncu yerine belediyeye verilebilir, yine İstanbullunun hizmetinde kullanılabilir.

Ancak bugün durum şöyledir:

Günde yaklaşık 60 bin arabanın yer değiştirdiği ve park ettiği İstanbul sokaklarından Belediye sadece 1500 arabalık yerin parasını istemek hakkına sahiptir. İstemek hakkı dersek bu alarak değildir. Çünkü Belediyenin kiralaadığı 18 otoparktan sadece 5 tanesi kira şartlarına uymakta, diğerleri metrekare başına 25 kuruş gibi çok gü-lünç bir para ödemektedirler.

Buna karşılık, oto sahiplerinden alınan saatlik, hatta yarım saatlik park ücretleri 2-10 lira arasında değişmektedir. Belediyeler tarafından kiraya verilmiş yerlerin dışındaki parklar ise esasen metrekare başına 25 kuruş vermekle yükümlüdürler. Kazanılan para, sanıldığı gibi başına lâcivert kasket geçirmiş adamların eline geçse, yine üzerinde durulmayabilirdi.

Fakat bu paralar en küçük bir zahmete girmeden para kazanmanın yolunu bulmuş bir avuç kişinin parmakları arasında erimekte, bu uğurda kavgalar, adam yaralama ve öldürme olaylarına pek rastlanmamaktadır. Bu kişiler İstanbul sokaklarını, meydanlarını babalarının malı gibi yüzbinlere ulaşan hava paralarıyla satmakta, hak sahibi belediyenin kasasına bu yoldan yılda 50.000 lira girerken İstanbul otoparklarında günde yarım milyon lira dönmektedir.

Bu her yıl Haliç Köprüsü boyutlarında bir eser kazandırabilir İstanbul'a.

Otopark sorununun bu hale gelmesine, trafik işlemindeki kargaşa ve durumun hâlâ 30-40 yıl önceki yasalarla yönetilmesi yol açmıştır.

Çeşitli vesilelerle belirtildiği gibi İstanbul'da ulaşım sorununun o kadar çok sahibi vardır ki, artık bu sorun sahihsiz hale gelmiştir. Sayısız kurum, sayısız merci konuyu bir ucundan tutmakta, şöyle ya da böyle ilişkili olmaktadır.

Bu kuruluşlardan bazıları şunlardır:
İstanbul Belediyesi, İstanbul Valiliği, İl Trafik Komisyonu, Emniyet Trafik Bölge Müdürlüğü, İETT, Deniz-

yolları, Denizcilik Bankası, Şoförler Federasyonu, Otopark ve Dolmuş Durakları Yöneticileri Esnafı Derneği (Kahyalar Derneği), Karayolları I. Bölge, Karayolları 17. Bölge, Nazım Plan Bürosu, Ulaştırma, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı.

Yalçın Pekşen

10 Temmuz

İstanbul'luya Dilekçe...

Nedense bu dilekçe sözcüğünden tiksiniyorum, sanki olmayacak işlerin simgesidir. Hemen gözünün önüne bitmez tükenmez, sararmış solmuş, sıkışmış, unutulmuş bir tomar kâğıt arasında yıpranmış bir boynu bükük yaprak gelir. Anı bunsuz da bizim memlekette iş yürütmek olanaklı yoktur. Onun için ben de dilekçeye sarılmak zorunda kaldım. Yalnız tek umudum, dilekçemi resmi bir makama değil de, nemşenrilerine veriyorum, ondan. Onlar dilekçe acısını çok çektikleri için, benimkini hasıraltı etmezler sanıyorum. Dilekçem şöyle:

İstanbul'a, İstanbullulara, İstanbul'u sevenlere, yerleşmek için İstanbul'a seçenlere, gezmek için İstanbul'a gelenlere, gelip en güzel yerlerinde kök salanlara, burada doğan, burada büyüyen, suyunu içip, havasını ciğerine çeken, burada okuyan, burada gelişen, burada yaşayan, burada çalışan, burada kazanan, burada konaklayan, buranın tadını çıkaran, buranın safasını süren, buranın artık hemşehrisi olan herkese sesleniyorum; bir azıcık kulak verin:

Bu eşsiz kentimizin, güzel ÜSKÜDAR'ı seyreden kıyısında, bin oyuk gözlü bir iskelet yatıyor. Bu satırlarla sırt altmış beş yıl önce yaptığımız bir sarayın kemiklerinden, kalıntılarından söz edeceğim. Yanalı yıllar geçti, mesrutiyet, cumhuriyet oldu. Nice hükümetler birbirini izledi. Aslında her şeyi hükümetlerden beklemez; bir güçsüzlüğün, özüne güvensizliğin ta kendisidir; onun için ben, o çıkmaz yola hiç sapsamdan bütün mühendisleri hesaplarıyla, bütün mimarları bilgileriyle, bütün düşünürleri zenginleriyle, bütün yazarları kalemleriyle, bütün zenginler yüreklerinden koparılarıyla, bütün voksulları yok olanı işan cömerlikleriyle, bütün vatandaşları birer tuğlalarıyla, bütün İstanbulluları bir günlük iş-güçleriyle boğaz kıyısındaki bu çürümüş yamanın onarılması için yardım çağırıyorum. Biz bu şehirde üç milyon olduk. İçimizde nice güçlü, zorlu, getin kollu, tuttuğunu koparır seçkin insanlarımız var. Bu başarılı krallardan, birinin önderliğinde bir ulema seferberliğine koşulsuz, önce el birliğiyle su bulağan tarlasını yolup temizleyelim.

Her beş dakikada bir Boğaz'dan yabancı bir gemi geçer. İsterse bu gemi bininci kez Boğaz'dan geçsin, bütün kumandalar, yolcuları bir yana bırakın, sintinesindeki işgiden, ocaktaki ateşgiden, makinesindeki yağgiden, mutlakındaki yağgiden, yamağından, kamaralarındaki miçolara kadar bütün gemiciler güverteye fırlarlar, sağlı sollu, iki geçeli parmaklıklara yaslanırlar, dünyanın öncü gerdanlığı dedikleri bu eşsiz kıyıları, turistlerle beraber bir kez daha görmek için düdüklere sarılırlar, koskoca geminin güvertesinde çık yoktur bir suskunluk başlar. Kimse kimseye konuşmaz. Bütün gözler birleşmiş, büyümsü-

de tek bir göz olmuş gibi Sultan Ahmed'in stilin minarelerinden başlayıp Ayasofya'yı, limanı kucaklayarak, Kızkulesine bir an ayırarak, bu güzelim Boğaz'ı, hani şu bizim çirkinleştirmek için elimizden gelen her şeyi, hatta kömür deposu bile yaptığımız dillere destan Boğaz'ı seyre başlar. İşte bu yabancı gözler biraz sonra yüzkarası gibi birkaç leke görecektir. Biri Çırağan Sarayı'nın dökülmüş dişleri arasından sırtan duvarlar, öteki de vurduğum duymazlığımızın simgesi olan ocak kurumundan ve isten bir anıt gibi yükselen kömür yığınları! Bu görüntü karşısında ne dersiniz? Dünyanın en değerli inci dizisi arasına bir elleme kömürü asan zevksizliğe siz ne buyursunuz? Ben diyorum ki «YETER!». Bütün İstanbulluların çabasıyla, el birliğiyle Boğaz'ı bu karabasandan kurtaralım!

Sultan Abdülmecid; saray mimarı Nikogos Kalfaya Boğaz kıyısının bu en gözalıcı, cici bicili sarayını yapmasını emrettiği gün, her halde bu cinanın ne acı olaylara sahne olacağını kestiremezdi. Ne yazık ki, kendisinin değil, sonra gelen padişahların da bu sarayda rahat oturmaları, mutlu günler sürmeleri bir türlü kısmet olmadı. O zamanın parasıyla iki milyonu aşkın altına, bugünün hesabıyla birbuçuk milyar liraya mal olan bu güzel saray, sonunda tahttan indirilen Sultan Murat'a bir sürgün, bir zindan oldu. İmparatorluk tarihine de ÇIRAGAN SARAYI, safa sürülen bir yalı gibi değil, çile doldurulan, işkence çekilen, bir hücre sayfası gibi geçti. Hele o iftira döneminde, biricik tutkusu her ilericinin boynuna bir ilmik atmak, her özgürlüğünün bacağına bir taş bağlamak olan saray koruyucusu ycdi-sekiz Hasan Paşa'nın kalın bastonuyla kafasına vurulan Ali Suavi'nin orada öldürülmesi bu güzel sarayın havasını ölüm ve kan kokusu kattı, alına da silinmez uğursuzluk damgasını dağıttı.

İmparatorluk günlerinde göze girmek için, külâh kapmak için, rütbe almak için, ihsan koparmak için saraya gönderilen çeşitli hediyeler arasında değerli taşlar kadar hoşya giden güzel başlar da vardı. Yurt içinden dışından, esir pazarlarından satın alınan, ya da yuvadan koparılan genç kızlar saraya sunulur, bunlar kaderlerine, biraz da güzelliğine göre ya Padişah döşegine, ya da şehzade koynuna düşer, tazelikleri solduktan sonra da azat edilerek kölelikten kurtulur, şehirde uygun bir eş bulununcaya kadar, saray yaşamından orta halli bir eve geçiş süresini, çeyiz sandıkları arasına Edine'nin misk sabunlarıyla zamanın kokusu çoban etiketli Mikado lavantası konularak hazırlanırken bekleme çilesini Çırağan Sarayında kalfalar, kızıgılar emrinde doldururlardı. Özellikle Sultan Murad'ın ölümünden sonra bu saray, esir saraylılar için bir özgürlük simgesi olmuştu. Sarayda esir duygusuyla günlerini

bilinmeyen bir yazgıya akıtan genç cariyeler için Cırağan'a varmak, oradan da şehre çıkmak katlanılması güç uzun bir yolculuk, zor bir atlama taşıydı ama gene de özgürlüğe kavuşma kervansarayı sayılırdı.

Tahtın tek söz sahibi olduğu dönem yerini Meşrutîyet'e bırakınca geçmişin özgürlük kalesi olan bu saray «Millet Meclisi» olarak seçildi. İşte o zaman bu saray, ölüm cezasına çarptırılmış gibi 1910'da günlerce cayır cayır kendini yaktı. Böylelikle sanki kaderin görünmez eli Ali Suavi'nin öcünü almış oldu. Ben, bir dev dili gibi, bembeyaz duvarları yalayan kızıl alevlerin, çatırtılarla çöken çatıdan tilden kara dumanların tanığıyım. İşte bu dilekçenin konu aldığı sarayın çok kısa tarihi.

Bu geçmişte göğüs kabartacak tek sayfa bulmak güç. Daha yapılırken saray hazinesinin gereksiz çarçuru gibi görülüp yıllar yılı halk dilinde birçok söylentiye konu olduğu için mi nedir, her yangında olduğu gibi bilgisizlik, sormusuzluk yüzünden yandığı günlerde bu saraya pek acı duyulmadı. Belki bugüne kadar hiç kimsenin onarmaya el atamamasının nedeni, bilinçaltı kalplerde yatan bu kin, bu acıma yoksunluğudur. O gün bugün Boğaz'da bir dişlek yarasa tünenmektedir.

Ne olmaz ki! Önce İstanbullu yüzünün karasını silmiş olur, alnı ağarır. Onardığı binayı, ister gençlik kurumu, ister içinde konserler, oyunlar verilen, resimler heykeller sergilenen, uluslararası kongreler düzenlenen bir güzel sanatlar merkezi, ister şairler, yazarlar birliği, ister bilginler evi, ister Sanayi Odası, ister tüccar kulübü, ister esnaf locası, ister sendikalar topluluğu, ister bütün hayı dernekleri için kullanır. Dahası var: Memleketin eğitimine en büyük yararı dokunan bir bilgin, İstanbul için en güzel şiir yazan bir şair, en güçlü roman veya oyun yazan bir yazar, İstanbul için Opera ezgileyen bir besteci, bir büyük ressam, İstanbul'da o yıl en güzel binayı yapan bir mimar, İstanbul'a ikinci boğaz köprüsünü kuran bir mühendis, şehre çok yararı dokunan bir hemşehri, o yıl en çok çalışan bir işçi, en dürüst memur, en terbiyeli pazarcı, en başarılı öğrencinin ailesi, yorulmak

bilmez bir ırgat bu çatı altında bir yıl safa sürmeli. Burası bir çeşit seçkinler barınağı olmalı, göğsümüzü kabarta kabarta şu gördüğünüz İstanbul sarayında bu yıl Profesör Ramazan, İşçi Bayram, şair Recep, Irgat Şaban, Romancı Ahmet, besteci Mehmet oturuyorlar diyebilmeliyiz. Ben oldum bittim SARAY sözcüğünün kullanılmasından yana değilim, ama tek bir amaç uğrunda birleşen, bir kalıntıdan onarıp bir baş eser yaratan İstanbullu, böyle bir saraya hak kazanır kanısındayım.

Biz! Biz kim? Ben, sen, o! Biz hepimiz!

Dizim bir hastatığımız var: Her şeyi devlet'ten, hükümet'ten, belediye'den bekleriz. Ben diyorum ki bu konuda bir ayrıcalık olsun. Devlet'in onayından başka ona bir ağırlık yükleniyelim.

Beni, seni, onu, bizim hepimizi yönetecek bir işbilir önder bulmak gerek. Gerçekte bizim tecrübeli bir kafa çevresinde kümelenmemiz gerekiyor. Bu çok önemli olan onarma görevinin kurmay başkanını seçmemiz İstanbulluya düşen en ağır, en zor görev.

Ben tek başına bile, bundan daha büyük işleri başarmış birkaç İstanbullu tanıyorum. Elverir ki bunlardan biri lütfedip bunu benimsesinler. Onun önderliğinde parayı, pulu, işi, gücü, bu onarma görevinin tümünü İstanbullular seve seve üstlerine alabilirler.

Devlet yardımı olmadan bir şehir halkının da bir şeyler yapabileceğini gösterelim. Bu bir ham hayal değildir. Beşyüz yıl önce, bugünkü ileri teknik gözünde bile bir mucize sayılan RUMELİ HİSARI'nı kısacık zamanda Boğaz kıyısına diken bir milletin torunları, gerçekten yozlaşmadıysa, bu onarımı kısa bir sürede başarıp, boğazı yeniden süsleyebilir. Elverir ki biz; kırk yılda bir değil, beşyüz yılda bir, paçaları sıvayıp yitirgeçici bir amaç uğrunda birleşelim. Bu, İstanbul için milli bir eyleme geçiş yarışması olsun!

Muhsin Ertuğrul

9 Kasım

Yunus Nadi

CUMHURİYET GAZETESİ'nin 50. Kuruluş Yılı'nın kutlandığı şu sıra, O'nun ilk ve büyük Başyazarı YUNUS NADI'den söz etmemek mümkün mü?... Cumhuriyet Gazetesi demek, çoğunlukla Yunus Nadi demek değil mi?... Çünkü Yunus Nadi öylesine doldurmuş ki gazeteyi, O'ndan so, etmenin, bir bakıma Yunus Nadi'yi anlatmanın gereğine inandırır insanı...

Yunus Nadi'yi anlamak ve anlatabilmek, çözümü hem kolay, hem güç bir problem niteliğindedir.

Kolaydır; çünkü Yunus Nadi o günlerin geçerli olan ağıdalı dil kurallarına uygun, fakat yine de toplum içinde açıklığı yansıtan bir yazı düzenindedir. Okuyanların aklı dolar, gözü doyar... Üstelik Yunus Nadi'de gerçek «Kültür» bir nazımsızlık halinde karşınıza çıkmaz. Tam tersi öylesine oluşmuş görünür ki, daha 75 yıl öncesinin Fransız Dili ve Kültürüne bile bütünlüğü ile girmiş olduğunu anlamakta gecikmeyiz. Oysa, o sıra 20 yaşlarında gencecik bir yazardır!...

Güçlüdür; çünkü en azından 75 (1899) yıllık bir geçmişin derinliklerine inmek, O'nun ilk yazılarını yayımladığı Mâlûmat Dergisi'nin sayfalarını dikkatle tarayıp, gözden geçirmeye bağlıdır.

Bilirsiniz kişinin, bir sanat dalında eleştiriye geçebilmesi için, o dalda gerekli bilgi kadar, tüm inceleme, kıyaslama ve özellikle kesin bir yargıya varmadan önce, konularının gerekli nedenlerini birer birer saptanması, böylece de açık vermeden olumlu bir senteze varabilmesi zorunludur.

İşte Yunus Nadi'nin ilk yazılarına, bu kerte bir olgunlukta, ilk kez bir Fransız yazarının (Le Roman d'une Honnête Femme) adındaki yapıtının bir güzelce eleştirisinde rastlıyoruz. Hem de yazarına yol - yordam göstererek!...

O'nun kalemi, Kültürün öylesine temel tuttuğu bir anlam yapısından uzanır. Sonra karakterinin gerektiğince kuskusuz, korkusuz olarak düşüncelerini, bir hız makinası

gibi harekete geçirir ve sayfalar sayfalar dolusu yazı türü, o kalemden çıkıp, kâğıtlaşarak gazetedeki sütunlarına aktarılır.

Kendisiyle yapılan ilk röportajda (Resimli Perşembe - 1926) yaşam öyküsünü şöylece özetlemektedir:

«...Menteşe İlının, Fethiye İlçesinde geçimim ekim işlerinden aldığı ürünlerle elde eden bir ailenin çocuğuyum. İlk kez Hacı olan babam, okumuş olmaktan çok akıllı bir adamdı. Ama döneminin uyarınca gençliğinde Molla Cami'i, Mantık'ı geçmiş. Fıkıh ve Tefsir'e şöyle bir göz atmış olma bakımından hemen her kişi ile sıkılmadan ve kendisini saydıracak kerte konuşabiliirdi. Başka yönden de, sanırım işlerinin gerektirdiği için olacak Devletin yayınladığı kanunları incelemeyen de kendini uzak tutmamış. Bu yönden de zihin yapısına bir çeşit bilim de eklemiş bulunuyordu.

Çoğunluğu «Ortaklık» ve çok azı da «Başkanlık» kendidimizin olmak üzere biçtirilen tarlalarının verimi, sayıları oldukça çok ailemizin belli başlı geçimini sağlardı. Toprağa bağlı ailenin başlıca özelliğini de böylece ekim işleri tamamlardı. Toprak Kanunu'nu çok iyi bilen babam: «Gerçek Papu Senedi sapan'dır!» derdi.

Aile ocağından çok erken ayrılmış olmakla beraber, toprağa ve ekim işlerine sevgim bu aile geleneğinden olsa gerek...

Asıl öğrenimimi Rodos'ta (Medres-i Süleymaniye) adını taşıyan bir okulda yaptım. Adı «Medrese» olan bu kuruluşun gerçek yönü «Okul»dur.

Onu Ahmet Mithat Efendi ve arkadaşları, orada sürgünler kurmuşlar. O dönem Rodos halkı da «Okul»a karşı nefretle bakacak kadar cahil olduğundan kurucular, halkın karşı çıkışlarını kırmak için okula «Medrese» adını vermek zorunluluğunu duymuşlar. İlk öğrencileri güçlükle toparlanabilen bu okul, sürgünler elinde bulunduğu sıralarda olduğu kadar, sonradan da iyi ellere düştükçe çok olumlu bilgi verici kuruluş kertesinde kalmıştır. Bu bir tek okulun bile belirli bir çevre içinde oynayabileceği güçlü rolün en belirgin örneklerini ben, o okulda görmüşümdür. Şimdi kullandığım dilin esası bu okuldan gelmez.

Okulun, sürgünlerce kurulmuş olmasının bir etkisi var mı? Bilenem, ama biz orada, öğrenimin sonlarında iken Abdülhamid'in baskı idaresiyle çarpışan Jön Türk'lerin çabaları, bize kadar gelmişti. Avrupa'daki yayımlar, Rodos'a sokularak, gizlice dağıtılıyordu. Abdülhamid idaresiyle çekişmenin başlangıcı oradandır...

Rodos dönüşü ailem, öğreniminin bu derecesini yeterli bularak, ticaret işlerine geçmekliğini istiyor ve bunda direniyorlardı. Bende ise, bir bilim aşkı uyanmıştı. Öğrenimi İstanbul'da izlemek ve bitirmek istiyordum. O sıra, bu istegimde hiçbir meslek kaygısı yoktu. Sadece öğrenmek için, okumak istiyordum. Bana göre doğa, bir bilinmezliklerle dolu ve çevrili bir evren olarak görünüyor-du. Sanki okursam, bu bilinmezliklerin ne olduklarını öğrenecektim. Ailemle aramızdaki bu anlaşmazlığı, bula-bildiğim beş - on meciye harçlık ile kendi kendime -ve tabii hiç kimseye haber vermeksizin- bir gün İstanbul'a kaçarak çözümlerdim. Fakat ne var ki vakitsiz gelmişim: Mevsim yaz, sanırım temmuz ayı idi. Hiç bir okula girecek zaman değildi. Harbiye'ye girebilmek için boşuna uğraştım. Tekrar aile yanına döndüm. Bilim ve öğrenim aşkıyla bir gencin atıldığı bu serüven, o dönem Cezayir Bahri Sefid Valisi olan Abidin Paşanın dikkatini çekmiş ve merhum şahsen durumuma el atarak beni, oğlu Rasih Bey merhum ile yine İstanbul'a gönderdi. Ve o günlük adıyla Mekteb-i Sultani - Galatasaray Lisesi - ye kaydettirdi. Orada ve Mekteb-i Hukuk'da okudum.

Daha Galatasaray'da iken bir - iki arkadaşla ilkin el yazması, sonra şapografla - Tabii çocuk oyuncuğu, fakat o zaman bize sorarsanız olgun - bir gazete çıkardık. Hukuk'a girdiğim zaman ise basın'a geçerek, fiilen gazetecilik hayatına başlamış oldum. İlk yazdığım yazı (Edebiyat'ta Sefahat) başlığını taşıyan üç - dört yazıdır. Bunlarda zulüm ve baskı ile çarpışmayan o günlerin edebiyatçılarına - Tabii kapalı, fakat çok sert bir dille - söz atıyor, hatta saldırıyordum. Meslek hayatım artık belirginleşmiş gibiydi. Yalnız kendi akımda bir öğrenim yaşantısı, karakterime uyuyordu. Hem öğrenmeli, hem de tartışmalıydım. Tüm yaşantı boyunca en iyi tartışma alanı ise ancak topluma söz edecek olan basın alanı olabiliirdi.

Abdülhamid'in casus kuruluşundan ibaret idaresi bir gün bizi bu meydana aldı, cezaevine, mahkemeye, yine cezaevine, yine cezaevine; en sonunda da Midilli Kalesi'ne kadar da sürdü... Biz üç yıl ağır hapis kaldıktan sonradır ki Meşrutiyet ilân edildi de İstanbul'a dönebildik. O gün bugün gazeteciyim. Ara yerde onyediyıldanberi milletvekilliğim de var. Fakat yine de asıl meslek yaşamım gazeteciliktir...

Yazar olarak kalmaktan çok memnunum. Binbir belâ-

sını görmekle beraber, ondan dert yandığımı bir an olsun hatırlamıyorum. Orada hak bildiğim ve gerçek saydığım herşeyi bütün bir içtenlikle ve çekimsiz olmaksızın savundum. Başarı sağlayabilmişsem, bunun içtenlikten gayri bir gizli yönü yoktur. Gazetelerimi çok sevdim ve çok da severim. Ama bu sevgi, onları daima memleketin malı saymaktan öteye geçmemiştir. Gazeteyi, ulusa ait bir kuruluş gibi sayma düşüncesi bende sanki bir temel düşünceydi. Ve gazetecilik yolundan kazanılmış her başarı, bu duygu ve kanıyı kuvvetlendirmiş oluyordu. Bunun nedeni de açıktır: Çünkü gazetecinin başarısı ancak kazandığı halk oyuna dayanabilir. Uğrunda çok çaba harcadığımız düşünce galip geldiği zaman o konu artık bitmiştir. Yenisine bakalım, o zaman hemen görürüz ki, yapılacak daha ona benzer veya benzemez neler vardır neler!..

Gerçek gazeteci, yorulmak bilmez, sanki bir makina-dır. Kırılmak şöyle dursun, eğilmez ve bükülmez bir karakterdedir. Düşünce uğrunda ise, kişisel çıkardan uzak ve fedakârlık bekleyen bir meslektir. Ben böyleyim demek istemiyorum. Ama gerçek gazeteciliğin bu olduğunu sezinlediğim kanısındayım. Araç ve gereçten yana, söze tabii gerek yok. O koşullar da yerinde olursa, kalemin ve sayfanın sırasında en ağır ve en güçlü silahlar kadar etkili olacağına hiç kuşku kalmaz...

Büyük Kurucu ve Başyazar merhum Yunus Nadi ile yapılmış röportaj burada biter.

Bir «Gazete», bir bütünleşme sonucudur. Kolektif bir çaba, birkaç sayıda değerlendirilebilir. Ama tüm çabaları gerektirecek araç ve gereçleri bir çatı altında toplamak kadar, onu işletmeye sokmak ve yönetmek yine de başta gelenlerin kişiliklerinde belirginleşir

İşte büyük Kurucu ve Başyazar Yunus Nadi, bu gazetenin başta gelen bu denli kişisiydi. O kurdu, O yön verdi, O hızlandırdı. Hem de değişmeden, gittikçe büyüyen, yitelen bir ışık kaynağı tutumunda...

Bir savaşta yalnız silâh çeşidi ve insan güçleri zafere eriştirmez. Bazen zorlu bir kalem de öylesine etkilidir. Onun içindir ki Ulusal Savaşın Yunus Nadi'si de, zafere ulaşılma çabasında kalemiyle katılanların şerefli öncülerindendi.

Şimdi önümüzde 50 yıl öteden gelen CUMHURİYET GAZETESİ var. Onun, başlangıcından sonraki oluşumu, toplumun yargı ayrılığında, benimsediği ilkelerle yaşamını sürdürüyor. Bu, o demektir ki CUMHURİYET GAZETESİ'nde büyük Kurucu ve Başyazar YUNUS NADI'nın ruhu ölmemiş, üstelik daha da güç kazanarak yaşamını sürdürmektedir...

Turgut Etingü

7 Mayıs

Türkiye'nin Cumhuriyeti

Cumhuriyet gazetesi 7 mayıs 1974 günü yayımlanan 17.875. sayısı ile 50 yaşını doldurmuş bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ile iç içe olan ve adını Atatürk Türkiye'sinin simgesinden alan Cumhuriyet için, Cumhuriyet'in 50. yılını kutladığımız 29 ekim 1973'ten sonra aynı aşamaya ulaşmak bir alın yazısı sayılmalıdır. Türk Basın Tarihinde 1923 öncesinde «Cumhuriyet» adını taşıyan bir gazete Türkiye içinde olduğu gibi dışında da yer almaz. Böyle olmasını olağan karşılamak gerekir. Hanedanların

yönetimindeki bir toplumda yasak olan özelemlerin başında Cumhuriyet gelmektedir. Bu nedenle, ülkemizde Cumhuriyet gazetesinin ilk sayısının 7 mayıs 1924 tarihinde yayımlanabilmesi için 29 ekim 1923 dönüşümü gerektirmiştir.

Cumhuriyet'in kurucusu Yunus Nadi (1880 - 1945) ülkücü aydınların kader çizgisini izleyerek 1920 nisanında Ankara'nın yolunu tutarken siyaset ve basın deneylerinin yanı sıra «Yenigün» gazetesini ve basımevini de Ankara-

ya götürmüştü. Server İskit'in belirttiğine göre, «İstanbul'da 1920 kuvvetlerinin önce tazyik, sonra takiplerine uğrayan Yunus Nadi 1920 nisanında İstanbul'daki gazetesi «Yeniğün»ü kapatmaya mecbur olup Ankara'ya giderken gazetesini bir gün gene İstanbul'da neşre ahdetmiş ve bu düşünce ile İstanbul'daki binayı iki sene daha isticarı altında tutmuştu.» (Bk. Aylık Ansiklopedi, İstanbul 1947, C. III, S. 770).

Cumhuriyet'in temelinde yer alan «Yeniğün» 2 eylül 1918 - 15 mart 1920 tarihleri arasında İstanbul'da 375 sayı yayımlanırken, Hükümet tarafından kapatılması üzerine 23 ocak - 22 şubat 1919 tarihleri arasında «Eskiğün» adını taşıdığı bir dönem de geçirir. Ankara'da yayımlanan «Yeniğün» 10 ağustos 1920 tarihli ilk sayısına 1-376 işareti koyarak yayını 18 ağustos 1923 tarihine kadar sürdürecektir. Bu dönem içinde de, Ankara'da düşman topraklarının tehdidi yoğunlaşınca Ulusal Kurtuluş Savaşını desteklemek üzere 1 eylül 1921 tarihinde Kayseri'de devam ederek Sakarya zaferinden sonra yeniden Ankara'ya dönecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin birinci dönemine Muğla milletvekili olarak katılan Yunus Nadi, bana öyle geliyor ki Cumhuriyet'in ilanı hazırlıkları sırasında, İstanbul'da yeniden yayımlamaya ahdettiği gazetesinin adını da kararlaştırmış bulunuyordu. Mazhar Müfit Kansu, 29 ekim 1923'ten bir gün öncesini şöyle anlatmaktadır: «Bir gece ervel beraberdik. Necati Bey, Vasıf Bey, Yunus Nadi Bey, Mahmut Esat Bey vesair arkadaşlar da vardı. Mustafa Kemal Paşa gülerek: «Ey çocuklar, yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz» dedi... Ve bana döndü, «Erzurum'dan beri ağzından çıkarmadığın Cumhuriyetin işte zamanı geldi. Yarın istediğin kadar Cumhuriyet diye alenen örtük oahsedebilirsin.» Tabiidir ki hepimiz son derece memnun olduk.» (Bk. Erzurum'dan Ölümlüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara 1968, C. II, s. 595).

«Kanunu Esası Encümeni Reisi Yunus Nadi Bey» Cumhuriyet'in kabulüne yol açan Anayasa değişikliği sırasında yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: «Tadilatın birincisi TBMM hükümetinin beynelmilel ünvanını tesbittir. Meclis, hâkimiyeti bilâ kaydü şart millete veren bir şekli hükümet kabul etmiştir ve onun için yaşamaktadır. Bu şekli hükümetin adı Cumhuriyettir...» (Adı geçen kitap, s. 598). İstanbul'da yayımlayacağı gazetesinin adı da «Yeniğün»ün ulaştığı yeni bir dönem olan Cumhuriyet olacaktı.

Bir fikir gazetesi olarak Cumhuriyet, Atatürk Türkiye'sinin getirdiği yeni değerlerin, akılcı dünya görüşünün v. ulusal bağımsızlık ilkesinin oluşmasına, gelişmesine ve yayılmasına adanmış bir «okul» olmuştur. Titizlikle bağlı kaldığı yayın ilkeleri, Atatürk Devriminin ve Cumhuriyetin yılmaz bekçiliği onu basın hayatımızın seçkin öğelerinden biri haline getirmiştir. Sözün kısası, Cumhuriyet'in yazgısı Cumhuriyetin de yazgısı olmuştur.

Ziya Gökalp, 4 haziran 1924 günlü Cumhuriyet'te yer alan «Yirminci Asrın En Mühim Müessesesi Gazetedir» başlıklı yazısında basın özgürlüğünün ilginç bir yanına dikkatimizi çeker; «Gazetesiz bir Millet Meclisi farzedelim. Bu neye yarar? Hiç bir şeye yaramaz. Parlametonun bile en büyük vazifesi gazetelerin hürriyetini temin etmektir. Millet Meclisindeki mes'uliyetsiz hitabet kürsüsü ki, memleketteki hürriyetin canlı timsalidir; gazetelerin hürriyetine dokunulur dokunulmaz o kürsünün feryat etmesi lâzım gelir.»

Önemli bir kurum oluşunu kamuoyunun anası olmanın alan gazete, toplumsal görevler yüklediği ve basın özgürlüğünü kamu yararına kullandığı ölçüde vardır, diyebiliriz. Her alanda olduğu gibi basın alanında da kurumlaşmayı güçleştiren bir ortam içinde, varlık sebebi olan özelliklerini kıstıranlıkla koruyarak aynı doğrultuda 51. hizmet yılına başlamak, ikinci bir örneği basın hayatımızda bulunmayan önemli bir başarı sayılmalıdır. Bu başarıyı, Cumhuriyetçi kuşakların işbirliğine, yöneticilerin titizliğine, Türk «intelligentsia»sının katkısına ve okuyucularının vefasına bağlamak yerinde olur.

Cumhuriyet, yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da ilgiyle izlenen fikir gazetelerimizden biridir. Amerikalı bir araştırmacı, «bağımsız ve ilerici çizgide» gördüğü Cumhuriyet'ten «Türkiye'nin New York Times»i diye söz etmektedir. (Bk. A. T. Bruno, Editor and Publisher, 17 nisan 1965, s. 136). Başka ülkelerin araştırmacıları da, Cumhuriyet'i kendi okuyucularına somut bir biçimde tanıtabilmek için aynı yolu tutmuşlardır. Bize kalırsa bu gazete, Türkiye'nin Cumhuriyeti'dir. Cumhuriyet'in adası olarak onunla iç içe olduğu gibi, onun yazgısının da vazgeçilmez ortağıdır. Bu düşünceden yola çıkılarak, Cumhuriyet var oldukça Cumhuriyet'in de var olması zorunluluğuna ulaşılabılır.

Yapılan bir araştırmaya göre Cumhuriyet okuyucularının %88.6'sı 44 yaşın altındadır. 44-45 yaşlarında olanlar okurların %14.4'ünü, 55 yaşın üstünde olanlar %7'sini kapsar %74.1'i lise ve yüksek öğrenim görmüş olan Cumhuriyet okuyucularının büyük kesimi (%95.8) çalışma hayatı içinde olanlarla yüksek öğrenim gençliğinden oluşmaktadır. Emeklilerin oranı %4.2'dir. Gazete ile okuyucuları arasındaki sürekli etkileşim, okuyucuları gibi gazeteyi de dinamik ve kelimenin gerçek anlamında «genç» tutmaktadır.

20 mayıs 1966'da Cumhuriyet'te çıkan bir yazının, aradan geçen zaman içinde daha da güçlenen bir durumu yansıtan son cümlesiyle bu yazımı da noktalamak istiyorum: «Cumhuriyet ve onunla aynı çizgide yer alan fikir gazetelerimiz Türkiye için daha iyi bir geleceğin habercisi olmakla kalmamakta, aynı zamanda garantisi de olmaktadır.»

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil

7 Mayıs

Cumhuriyet'te Yarım Yüzyıl

Cumhuriyet Gazetesi iki gün sonra yarım yüzyılını doluracak ve ikinci yarım yüzyılına adımını atacak. Bu gazetenin sürekli yazarlarından en kıdemlisi niteliğiyle bu pazar söyleyişimizde, gazetenin, kendimizden, daha doğru-

su, Cumhuriyet Gazetesi ile zamanın akışı içinde sarmas dolaş olan anılarımızdan söz açmak istiyoruz.

Yarım yüzyıl, insan yaşamında, hattâ tarihte belirli bir zaman birimidir. Şimdi yirminci yüzyılda bulunduğumuz

muza göre, İsa'nın doğumundan bu yana akıp giden zamanın hemen hemen kırkta biri demektir yarım yüzyıl. Birbirinden elliler yıl aralıkla doğmuş 40 kişiyi diriltip geriye doğru arka arkaya dizersen, İsa'nın doğumundan 26 yıl öncesine ulaşırsınız. Oysa 40 kişi bizim Fakülte dershanelerinden birinin sadece iki dizi sırasına sığar ve bin kişilik birinci sınıf dershanesinde nokta gibi kalır. Demek ki, insan ölçülerine göre gözlerimizde büyüttüğümüz «yüzyıl» lar, «yarım yüzyıl» lar, tarih ölçüsüne göre küçük kalıyor. Hele uzay ölçülerine göre solda sıfır!

Yeryüzünde, doğması, büyümesi, çiftleşmesi, yumurta yapması ve ölmesi bir tek güne sığar, yani bütün ömrü bir tek gün süren sinekler varmış. Lisede biyoloji dersinde öğrenmiştik; adı «éphémère». (Bu sözcük, hemen gelip geçici anlamına da gelir.) Eğer bu sinekte bilinç olsaydı, 70 yaşındaki bir insanın, kendisinden 25 bin 550 kat daha uzun yaşadığını düşünerek, o da, insan ömrünün yanında kendi ömrünün solda sıfır olduğu sonucuna varacaktı.

Demek ki, zaman ölçüsü salt (mutlak) değil, değişken, göreceli bir ölçü. Ama insanoglu yine güneş sistemindeki uzay cisimlerinin hareketlerinden yararlanarak zamanı; yıl, ay, gün, saat, dakika gibi, gittikçe küçülen eşit parçalara bölmüş. Bu küçük zaman birimlerine karşılık, yılları toplayarak, yarım yüzyıl, yüzyıl, bin yıl gibi zaman, birimleri de meydana koymuş. Uygarlık tarihinin şimdilik bilinen en eski kalıntıları sekizbin yıllık. Daha gerideki zamana «tarih öncesi» deniliyor.

Yukarıda birkaç satır içine sıkıştırmaya çalıştığımız karşılaştırmalı yalın ve yücesel zaman felsefesi gösteriyor ki, biz insanlar, tarih bakımından, kendi zaman ölçülerimize bağlı kalmak zorundayız. Durum böyle olunca, «yarım yüzyıl» oldukça uzun bir zaman birimi; hele bunun başlangıcını yaşamamış olanlar için. Başlangıcını yaşamış olanlar ise, uzaydan yer yuvarlağını bütünüyle gören astronotlar gibi, bu zaman birimini başlangıç ve sonuyla birlikte, sanki somut bir bütün olarak görüyor.

İşte biz Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı gününden bugüne değin geçen 50 yılı aşkın zamanın, türlü olayların hamuruyla yoğurularak somutlaşmış bütününe gördüğümüz gibi, Cumhuriyet Gazetesi'nin elli yılını da iki gün sonraki 17875'inci sayısıyla somut olarak yaşamış olacağız. Kişisel olarak elli yıldır bu gazetenin içindeyiz. İlk 18 yılı okuyucusu, son 32 yılı da yazarı olarak.

İlk yazılarımız arka arkaya 3 ve 4 Mayıs 1942'de çıktı. Yine ikinci sayfanın bu sütunlarında. Fakültemizde iki kez dekanlık görevine seçilmek, bir yıl Anayasa Bilim Kurulu'nda ve Kurucu Meclis'te çalışmak, iki kez enfahtüsten yatmak, 12 Mart müdahalesinden sonra dostunu Nadir Nadi'nin bir süre başyazarlıktan çekilmeğe karar vermesi gibi nedenlerle ara verdiğim zamanlar bir yana bırakırsanız, bizim 3 Mayıs 1942'den beri bu gazetede yazı hayatımız sürekli olmuştur.

Neden yazarlık hayatına bu gazetede başladık ve neden, ömrümüz vefa ettiği ve elimiz kalem tuttuğu sürece bu hayatı burada sürdürmek istiyoruz?..

Cumhuriyet'in daha ilk çıktığı günden beri izlemeğe başladığı Atatürkçü ve devrimci çizgiden sapmaması; her türlü sansasyondan uzak, ciddi bir fikir gazetesi niteliğini her zaman koruması; içinde 1919'dan beri hiç sönmeden yaşayan Milli Mücadele ruhunu bugüne değin sürdürmesi; Nadir Nadi ve rahmetli Doğan Nadi ile kurduğumuz dostluklar gibi nesnel ve öznel nedenlerin dışında bizi bu gazeteye bağlayan bir neden de, 1920'de ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde uzaktan tanıdığımız rahmetli Yunus Nadi'ye olan hayranlığımız oldu. Ankara Lisesinin 11. sınıfına geçtiğim yılın yaz tatilinde bu Meclis'te bir süre kâtiplik yaptığımı daha önce bir kaç kez yazmıştım. İşte Yunus Nadiyi ilk kez o zaman ve orada gör-

düm. 1971'de Varlık Yayınları arasında çıkan «Bir Lise Öğrencisinin Milli Mücadele Anıları» kitabında ondan şöyle söz etmiştim. (s. 209).

«Vücutça toplu olduğu için kısa boylu görünen Yunus Nadi Bey, hafif gerdanı, kalın sesi, burnunun üstüne dolayan bir yay ile tutturulmuş eski tip orijinal gözlüğü ve vekarlılığı içinde ilk Meclis'in hemen göze çarpan simalarından biri idi. Bütün mebusların ona karşı özel bir saygı gösterdiklerine uzaktan tanık olurduk. Her mebusun kendini istediği komisyona aday göstermesi yoluyla yapılan encümen (komisyon) seçimlerinde, kalın sesiyle «Umuru İktisadiye» diye bağırırsın, bir süre sonra İrşat Komisyonu'na girmişti. Bu komisyon o zamanlar bana «halka nasihat komisyonu» gibi geldiğinden, bu seçimi yadırgamıştım. Çünkü Yunus Nadi Bey'in, insanlara hemen yavaşca güleç yaradılışı ve yığınları etkileyecek bir hitabeti yoktu. O gün toplantı salonundan çıkarken bu düşüncemi zabıt kalemindeki yaşlıca arkadaşlardan birine söyleyecek oldum. Bu arkadaş hemen: «Siz ne söylüyorsunuz? O, Yeni Gün Gazetesi'nin sahibidir. Öyle muktedir bir sermuharrir (başyazar) dır ki, İstanbul'da iken bir tek başmakalesiyle hükümet düşürmüştür. Yazıları ile herkesten iyi irşat yapar» diyerek beni aydınlatmış ve Yunus Nadi Bey'in değerini gözümde büyüttüştü.»

Liseyi bitirmek için (o zaman bütün liselerde öğrenim 12 yıldır) 1920 ekiminde Meclis'teki görevimden çekilmiş, bitirdikten sonra, 1922 ekiminde, yeniden Meclis memurluğuna dönmüş, yalnız ilk Meclis'te değil, ikinci ve üçüncü Meclis'lerde de çalışmıştım. Yunus Nadi bunların hepsinde üyeydi. 1924 Anayasasını kabul eden ikinci Meclis'te, onun Anayasa Komisyonu Başkanı niteliğiyle yaptığı konuşmayı da başından sonuna değin dinlemiştim.

Dahası var: Yunus Nadi'nin Ankara'da çıkardığı Yeni Gün Gazetesi'nde, 1924 başlarında, Meclis memurlarından bir arkadaşımın birlikte, birkaç ay muhabirlik yapmış (Mecliste iş olmadığı zamanlar memurların başka bir işte çalışması o zaman yasak değildi), toplanan haberlerin, alınan demeçlerin dar kâğıtlara ve kâğıdın da yalnız bir yüzüne yazılması gerektiğini, yazı işleri müdürü rahmetli Nüzhet Haşim'den öğrenmiştik. O zamanki Maarif Vekili Vasıf'tan (Çınar) Cumhuriyet idaresinin milli eğitim politikası ve Mübadele ve İskân Umum Müdürü emekli albay İsmail Hakkı Bey'den de, mübaddillerin (yani Türkiye'den çıkarılan Rumlara karşılık, Yunanistan ve Adalar'dan yurda getirilen Türklerin) Anadolu'ya ve İstanbul'a yerleştirilmeleri konularında almış olduğum demeçlerin Yeni Gün Gazetesi'nde yayınlanmasına pek sevinmiştim. Gazetenin sahip ve başyazarı Yunus Nadi Bey'in yanına giremezdik o zaman. Çok geçmeden Yeni Gün Ankara'da yayın hayatını kesti. Yunus Nadi, İstanbul'da Cumhuriyet Gazetesi'ni kurdu ve gazete 7 Mayıs 1924'te çıkmaya başladı. İlk sayısını ne büyük bir zevkle elimize aldığımızı, evirip çevirdikten sonra Yunus Nadi'nin sunuş yazısını okuduğumu, sanki dünmüş gibi, anımsarım. Dedim ya, uzaydan dünyayı derli toplu görür gibi görüyor insan, yarım yüzyıllık zaman parçasını!

Aradan 18 yıl geçti. Bu arada ben Ankara'da Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, Adalet Bakanlığınca açılan sınavı kazanarak 1929 başında gönderildiğim Avrupa'da doktora yapılıp yurda dönmüş, 1934 mayısında İstanbul Hukuk Fakültesi'ne doçent atanmıştım. 1942'de profesörlük sıranı gelmiş bulunuyordum. Arkada kalan bu 18 yıl içinde benim izlediğim başlıca gazete Cumhuriyet idi. O tarihte hukuk terimlerinin Türkçeleştirilmesi için Fakültede komisyonlar kuruldu. Bu konuda izlenmesi gereken yönlerin de hazırladığım iki yazıyı: «Uygun görürseniz yayımlamanızı rica ederim» diyerek, Cumhuriyet'in Yazı İşleri Müdürü rahmetli Feridun Osman Menteseoğlu'na götürüp bıraktım. Yazılar 3 ve 4 Mayıs 1942 günleri ard arda çıktı. Feridun

Osman Bey'den Fakülteye bir telefon geldi. Yunus Nadi Bey beni görmek istemiş. Gittim. Feridun Osman'la yanına girdiğimde masanın karşısındaki sandalyede bana yer gösterdi. Hoşbeşten sonra: «Gazetem size açıktır; hukuki ve içtimai mevzularda yazılar verirsiniz memnun olurum» dedi. Bundan zevk duyacağımı söyledim ve teşekkürlerimi bildirdim. İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden ve birkaç ay muhabir olarak çalıştığım Yeni Gün Gazetesi'nden hiç söz etmedim. Daha doğrusu, dilimin ucuna gelse de çekindim bunları anlatmağa. Onun aziz ruhu ile manevi bağlantımız. Cumhuriyet Gazetesinin Yunus Nadi tarafından tam 32 yıl önce bana açılan ve onun vakitsiz ölümünden sonra oğulları, dostum Nadir Nadi ve rahmetli Doğan Nadi taraflarından da açık tutulmuş ikinci sayfasında Atatürkçülük, devrimcilik doğrultusunda o zaman dan beri sürüp gidiyor.

Nice düşün ve bilim adamı gelip geçti bu sütunlardan. Elbet biz de bir gün bu sonsuzluk kervanına katılacağız. Ama Türkiye Cumhuriyeti ve büyük Türk Ulusu var oldukça, çok daha güçlü, çok daha bilgili ve renkli yazarlar dolduracak bu sütunları. Bizi ayakta tutan ve ruhumuzu umut ve coşku ile dolduran güç, Ulusumuzun yüceliğine, yaratıcılığına olan inanımızdır.

Cumhuriyet'in fikir yönü üzerinde öncelerde bir kaç kez durduğum için, bugün onun ellinci yılında sadece anılardan söz etmekle yetindim. Türk halkının mutluluğu için çalışan Cumhuriyet gazetesine, aynı doğrultuda daha nice başarıyla elli yıllar dilerim. Çünkü bu başarı yalnız Cumhuriyet'in ve Cumhuriyet ailesinin değil, bu gazete ile hemen hemen yaşıt bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin başarısı olacaktır.

NOT: Eksik olmasınlar eski öğrencilerimizden bazıları zaman zaman bize gazete veya dergi sütunlarında olumlu veya olumsuz iltifatlarla bulunurlar. Hepsini, hele olum-

lularını yanıtlayamıyoruz. Bugün kısaca bir kaçına değineceğiz:

1 — Yeni Asır'da sayın Halûk Cansın, geçen ay İzmir'de verdiğimiz bir konferansı ele alarak, 12 Mart sonrasında askeri idareye karşı çıktığımız halde, daha önce 27 Mayıs'taki müdahaleye neden karşı çıkmadığımızı merak etmiş. 27 Mayıs ülkede demokratik ve sosyal hukuk devletini kuran 1961 Anayasasını getirmiş, 12 Mart müdahalesi ise bunu zedelemiştir de onun için.

2 — Meydan Dergisi'nde Sayın Avukat Handan Ertunç benim bir yazımda «heykel» karşılığı olarak «kazıt» sözcüğünü kullandığımı yazmış. Kesin olarak söylüyorum ki bu, gerçeğe aykırı bir yakıştırma. Yapıt (eser), yanıt (cevap), yazıt (kitâbe), kazı (hafriyat) sözcüklerini kullanırım ama «kazıt» diye bir sözcüğü ne biliyorum, ne de kullandım. Sözüme ettiği yazının ne zaman ve nerede çıktığını lütfen açıklasın.

3 — Bir yazar, günlük köşesinde: «Sayın devrimci Prof. benim hocam olmuştur. Ama... maalesef kendisine hiç bir hürmet beslememekteyim» diyor. Bu sayın yazardan bir tek ricamız var: Lütfen bizi «kendisinin hocası olma» payesinden affetsinler!

4 — Türklerin «Bozkurt» simgesinin politika ihtiraslarına alet edilmemesi yolundaki eleştirimizi ele alan bir gazetenin imzasız başyazarı, bizim bunu hükümete dayanarak yaptığımızı yazmış. Bu, çirkin bir iftiradır. Bizim hiç bir dönemde hükümetlerle temasımız olmadı ki şimdi olsun. Biz eleştirilerimizi başka güçlere değil, kendi inancımızdan aldığımız güce dayanarak yazarız. Bilen bilir bunu.

5 — Sayın Avukat Nuri Nencan'dan, bir süre için sabırlı olmasını rica ederim.

Ord. Prof. Dr. H. Veldet Velidedeoglu

5 Mayıs

Doğan Nadi

Biz gençken..

Ya.. Her kuşağın ister istemez yaşamının belirli bir döneminde bol bol kullanmak zorunda kalıp, aşındırmadan arkadan gelenlere miras bıraktığı iki sözcüklü beylik klişe. sonunda bizim yazının da başına cupbadak oturdu işte.

Biz gençken..

Biz gençken gizli gizli imrendiğimiz, oradan burdan duyduğumuz nüktelerini; sanatçılara özgü, küçük dünyaları aşan, geniş boyutlu ilginç davranışlarını, birbirimize anlattığımız, bazı ünlü yazarlar vardı. Bunlardan biri de Doğan Nadi idi.

Her okulda yazıya, edebiyata, gazeteciliğe yürekten bir tutku duyan çocuklar vardı. Bir gün kendilerinin de yapıtlarının yayınlanacağı, adlarının üne kavuşacağı dilleriyle yaşarlardı. İlgili duydukları yazarları, onların Babıâh kulislerinden yansıyan özelliklerini izlerler.

Bizler de okulda o düşlerin beşğinde sallanırken, Fazlî Rifai'ları, Refik Halit'leri, Nadir Nadir'leri, Doğan Nadi'leri izlerdik. Onlar bizim için erişilmesi çok uzak bir evrenin mutlu yıldızlarıydılar.

Ve kazara bu ünlü kalemlerden birini bir yerde göyle

bir görsək, arkadaşlarımıza arzulu bir hayranlık çöker, aynı eğilimdeki arkadaşlarımıza, çocuksu bir heyecanla:

— Biliyor musun ben bugün kimi gördüm diye, rastlantımızı anlatmaya koşardık.

Ve ondan sonra bir süre o gördüğümüz yazara benzer biçimde oturmıya, benzer biçimde yürümüye çalışırdık.

O kara tahtalı sınıfların mürekkep ve tebeşir kokan yıllarında, önümde bir şiir müsveddesinin karalanmış, düzeltilmiş, telrar vazılmış mısraları, başımı avucuma dayar, Refik Halit'le, Doğan Nadi'yle Falih Rifki'yle arabalarına biner, lokantalara gider, salonlara girerdim.

Ama olacık şey değil bu. Daha hiç bir dergi, hepsine kat, tane gönderdiğim halde, bir şiirimi bile yayınlamamıştı.

Nasıl oldu bilemiyorum. Hangi perinin büyüğü sopası dokundu düşlerime. Hepsini birden gerçekleştirdi.

Doğan Nadi ile Ankara'da Karpiç'in Amerikan barında ilk birarını içerken, biranın köpüklerinden, şiir müsveddeleri önünde düşünen bir çocuk gülerək el sallıyordu bana.

Ve Doğan:

— Nerden tutturdun şu birayı, bir viski söyle diyordu.

★

Ankara'dan İstanbul'a geldiğim zaman, içimde sade büyük gazetelerde çalışmaya başlamış olma sevinçli değil, akşamları Doğan Nadi ile bir kaç kadehin kahkahalı sohbetlerini içme özlemini de vardı.

Ve hemen hemen her akşam buluşurduk.

Ve bezan öğlenden buluşurduk.

Ve bazan sabahdan buluşurduk.

Doğan da her kalem mabudunun aşık kölesi gibi, gizli bir çilenin neşeli insanıydı.

En gevrek kahkahasından sonra bazan bir anda yüzünün donuklaştığını görürdüm.

— Sen gönül adamısın beni anlarsın, bilemezsin bazar ne kadar sıkılıyorum derdi.

Sonra bu duygusallığından utanmışçasına kadehini kadehime vurur, hiç dökülmemiş gri saçları, aklaşmaya başlamış bıyıklarıyla güler ve «Sat anasını» der gibi beş on saniyelik bir şarkı tuttururdu.

★

Doğanla ortak anılar albümü sayfa sayfa açılıyor kendiliğinden. Ankara Palas'ta Falih Rıfkı'nın odası.

Doğan Nadi, Ali Naci ve ben... Oturuyoruz. Ben Babılın en genç yazarıyım o tarihte. Çiçeği burnunda denemek kadar genç yazarım...

Ustaların yanında biraz acemi, biraz çaylak, biraz da onlara kendimi beğendirmeye dönük, rahatsız bir zorlama içinde, fıkralar anlatmaya çalışıyorum ve hiç birine söz bırakmadan boyuna konuşuyorum.

Ayrıca onların her sözüne de esprili bir cevap bulmaya uğraşıyorum.

Sonunda Ali Naci:

— Çetin her zaman da nükte yapmaya mecbur değilsin, dedi.

Bozuldum, sus pus oldum, biraz da kızardım galiba.

Yıllar boyu Doğan beni gördükçe hep o anı ansıyacaktı ve takılacaktı:

— Çetin her zaman da nükte yapmaya mecbur değilsin.

Bunları sık sık küçük fıkralarında da yazardı. Bilirdi genç yazarların, ağabey yazarların yazılarında adlarının geçmesinden mutluluk duyduklarını. Ve hasis kalemlerden değildi, cömertçe dağıtırdı bu mutluluğu.

★

İkimizin de birbirimize boyuna anlattığımız bir fıkra vardı. Daha doğrusu Doğan'ın bir fıkrası. Benim de bayıldığım, tekrarladığım ve Doğan'a da sık sık tekrarlattığım bir fıkra...

Ne güzel, ne zevkli anlatırdı Doğan bu fıkrayı...

Adamın birinin bir köpeği vermiş. Öyle ibiş, sünepe bir şey...

Bir gün bir tanıdığıyla karşılaşmış. Tanıdığıının da yanında bir köpek... Ama öyle ufak tefe' değil, eşek kadar koca bir köpek.

Koca köpekli, sünepe köpeğe bakmış:

— Ulan bu da köpek mi demiş. Benimki onu bir lokmada yer be...

Yerdi, yemezdi...

Kapıştırmışlar köpekleri...

Eşek kadar köpeğin bir anda kuyruğu kalmış sünepe köpeğin ağzında.

Ulan bre... Nasıl oldu bu iş...

Olayı uzaktan biri daha seyrediyormuş, yaklaşmış:

— Bravo beyefendi demiş, sizin bu tıysüz, yuttu koca köpeği.

Sonra tepeden tepeden gülmüş:

— Bende de bir lanuva var, ona bir ders vermesini isterdim.

— Ya öyle mi, getirin sizin Danuvayı...

Danuva gelmiş, köpek değil canavar.

Haydi yeniden bir kapişma. Bir anda Danuvanın yine sadece kuyruğu kalmış tıysüz sünepenin ağzında...

Allah Allah, olacak şey değil...

İki köpekzede:

— Kardeş, demişler, kuzum cinsi ne bunun. Nerden buldun sen bu köpeği?

— Ha, demiş adam, o bana Afrika'dan hediye geldi. Siz onu o zaman görecektiniz. Bir de kocaman yelesi vardı. Sonradan kestim yelesini...

Doğan, bazan eski siyasetçilerden birini gösterir:

— Bak bunun da yelesini kesmişler, ibişe çevirmişler ama, dikkat et hiç belli olmaz, derdi...

Afur tatur cakaanan yeni siyasetçiler için de:

— Buna da, yele takmışlar ama, derdi, ne olduğu belli keratanın.

★

Ulunay bir gün Refik Halid'i, Doğan'ı, beni, çiftliğine kuzu yemiye davet etti.

Kalktık gittik.

Bahçede kuzu çevriliyor.

Sofra hazırlanmış, kuzunun pişmesini bekliyoruz... Bir saat, iki saat... Sonunda, pişti pişmedi oturduk sofraya...

Kuzu ortaya geldi. Ulunay sıvalı kollarıyla, şöyle bir Osmanlı ustalığı gösterip parçaladı kuzuyu...

Doğan'ın önünde bir parça... Refik Halit'in önünde bir parça... Benim önümde birer parça...

Hem konuşuyor hem yemiye çalışıyoruz... Ama ne bıçak para ediyor, ne elle bıçağın yardımına koşma, ne dişle ısırma çalışma...

Ayıp olmasın diye de kimse üstünde durmuyor vaziyetin.

Bir garip güreştir sürüp gitti masada...

Dönüşte Doğan:

— Ulan, diyordu, şu kuzu yerine Ulunay'a benzer bir şey yeseydik.

— Doğan, dedim, bir kuzuyu yiyemedik, Ulunay'ı nasıl yiyecektik. Karttır o...

Doğan güldü:

— Karttır marttır ama hiç değilse pişkindir...

★

Canım Doğan.

Bazan gittiğimiz yerlere uğruyorum.

Geçmişin içinden sesler geliyor kulağıma. Çocukluğunda düşlerini kurduğum bir dünyanın, artık benim için de geçmişte kalmış sesleri.

Bazan kapıya takılıyor gözlerim.

— Neredesin yahu diye, içeri girişini bekler gibi oluyorum.

Kimbilir belki sen de bir yerde bekliyorsun:

— Neredesin yahu, diye geleceğimiz günleri.

Çetin Altan

6 Ekim

İlk Yazım

Eksik olmasınlar, arkadaşlar düşünmüşler, Cumhuriyet'in 50. kuruluş yıldönümü günü bana pek değerli bir armağan verdiler. Bu, 1 nisan 1936 günlü gazetesinin birinci sahifesinin küçük bir maketi. O gün başyazı sütununda benim imzam görünüyor.

Başyazı olarak yayımlanan ilk yazım bu.

Duygulanıyorum, zaman ne çabuk akıp geçiyor. Daha doğrusu, niteliğini pek bilemediğimiz, her halde göreceli, belki de statik bir kavram olan zaman'ın karşısında bizler ne akıl almaz bir hızla gelip geçiyoruz.

1936 yılında 28 yaşındaydım. Bugünün Başbakanı Bülent Ecevit, bugünün ünlü yazarları Cevat Altan'lar, İlhan Selçuk'lar, Yaşar Kemal'ler vb. ilkokulu bitirmişler miydi o sıra acaba? Mehmet Barlas, Ali Sirmen, Uğur Mumcu gibi daha sonraki kuşaktan olanlar kuşkusuz daha doğmamışlardı bile. Günümüzün nice politikacısı, yöneticisi, komutanı, sanatçısı 1936'da henüz çocukluk çağının düşleri içinde yaşıyorlardı.

Koleksiyondan bulup ilk başyazımı bir daha okudum. Başlığı şöyle: Günü gününe yaşayanlarımızı düşünelim. Emekçilerden söz ediyorum, yaşamını alın teri ile sürdüren insanların sorunlarına devlet eliyle çözüm yolu bulmak gereğini savunuyorum. Yabancı ülkelerden örnekler göstererek bu konuda bir an önce harekete geçilmesini öneriyorum. Yazıyı şöyle bitirmişim:

«Biz de memleketimizde işçi meselesi ile uğraşılmasını, günü gününe yaşayanlarımıza bir «yarın» temin edilmesini istiyoruz (...) Yarınını endişe ile düşünen adam bugün eksik yaşıyor sayılır.

İçimizde böylesi o kadar çokki...»

Dili bir hayli bayatlamış, acemice bir yazı bu. Sosyal güvenlik konusuna kıyasından köşesinden değinmişsem de sosyal adalet sorununa hiç dokunmamışım. Oysa bu ikinci sorun gözönünde tutulmadıkça birincinin pek bir anlam

taşımayacağını o gün de bilmeli idim. 1936 yılından bu yana çalışanların güvenliğini sağlamak üzere epeyce bir şeyler yapıldığını elbette yadsıyamayız. Çeşitli sigortalar var, devletin işverenlere yüklediği görevler var. Ama sosyal adalet sorununu çözmeye yarayacak yasal kuruluşlar henüz iyice yerli yerine oturtulmadığı için çalışanlarımızın sosyal güvenliği hâlâ sermaye çevrelerinin lütfuna kalmış gibidir. Belki gibisi de fazla, böyledir bu iş.

Sosyal adalet hiçbir zaman yukarının buyruğu, sermayenin inayeti ile sağlanamaz. Bu yönetim kaynağı sadakadır, acıdır, isterseniz hoşbrüddür, ama hiçbir zaman hak değildir, adalet değildir. Sosyal adalet dediğimiz düzeyine adım atmayı yaklaşılabilmek için ilkin çalışanların haklarını savunmaya elverişli bir ortam kurulmak gerekmektedir. Bu da düşün özgürlüğünü kısıtlayan yasaların yürürlükte kaldırılmasıyla olur. Ortam kurulduktan sonradır ki işçi haklarını savunacak partiler, sendikalar, çeşitli örgütler Anayasa sınırları içinde özgürce çalışmak olanağını bulabileceklerdir.

Epey acemice yazılmış olsa da gene beni uygulandırdı arkadaşlarımla bulup klişesini aldığı Nadir Nadi imzalı ilk başyazı.

1936'dan bugüne tam 38 yıl geçmiş. Bu süre içinde özlediğim gibi usta bir yazar olamadıysa da hiç değilse düşün özgürlüğü uğruna karınca kaderince bir hayli çaba harcamış olmakla övünebilirim.

Ya aralarında benden gençleri de bulunduğu halde bugün düşün özgürlüğüne karşı cephe alanlara, düşünceyi demir parmaklıklar ardında kısıtlı tutmak isteyenlere ne demeli?

Nadir Nadi

10 Mayıs

İkinci Meşrutiyet Döneminden 1961 Anayasasına

Sayın dinleyiciler, değerli davetliler...

Bu toplantıyı açarken, günümüzün ünlü yazar, araştırmacı, düşün ve bilim adamlarından bazısını seçkin bir davetli kitlesi karşısında bir araya getirerek onların düşünce ve bilim özgürlüğü ve özellikle fikir gazeteciliği konusundaki görüşlerinin açıklanmasına ve bu görüşlerin bilim ışığında tartışılmasına — 50. kuruluş yılı vesilesiyle — fırsat ve olanak sağlayan Cumhuriyet Gazetesi yöneticilerine ve bu toplantıya konuşmacı, tartışmacı ve dinleyici olarak katılan aydınlarımıza içten teşekkürlerimi sunarım.

Yaklaşık olarak 200 yıldan beri gazete, her ülkede insanların çok önemli ve vazgeçilmez ihtiyaçları arasında vardır. Öyle oldu ki, günümüzde kendi gazetesini okumayan kişi, bugün içinde bir boşluk, bir eksiklik duymak-

tadır. Dünyanın her kıtasında dev rotatiflerde her gün basılan gazetelerin toplam sayısı 50 milyonu aşmaktadır.

Bugün gazeteler artık sadece resmi veya özel haberleri, olayları günü gününe halkın bilgisine ulaştıran bir haber ajansı olmaktan çıkmış, aynı zamanda insanları bu olaylar üzerinde düşündüren, hatta kamuoyunu şu veya bu doğrultuda oluşturan birer kuşum, hatta birer kamu organı durumuna gelmiştir.

Ayrıca gazeteler, birer ticaret ve kazanç aracı olmuşlardır. Bugün hemen hepsi özel kuruluş niteliğini taşıyan ve bir kısmı dünyanın dört bir bucağında yüzlerce muhabir ve merkezde yine yüzlerce hatta belki de binlerce uzman çalıştıran gazeteler, yaşayabilmek için kazanç sağlamak zorundadırlar.

Sansasyon, aktüalite ve reklâm gazeteciliğinde kâr unsuru daha da ağır basmaktadır.

Bütün ekonomik kuruluşlarda olduğu gibi gazetelerde de bugün, ayrı ayrı alanlarda uzmanlar iş görür. Dergi, baskı gibi işleri gören teknik işçilik, dış politika, iç politika, ekonomi, emek, iş ve işçi ilişkileri, devletlerarası sosyal ilişkiler, hukuk, ihtiyar dünya üzerinden hiç eksik olmayan savaş haberciliği, askerlik, spor, türlü alanları kapsayan fotoğrafçılık, turizm, hatta türlü sanat uzmanları vardır gazetesinin. Spesyalist denilen bu uzmanların çalışma ürünlerini uyumlu dozajda koordine edip değerlendirecek kafalara da ihtiyaç vardır. İşte bu gereksinmeden yeni bir yönetici tipi ve yeni bir terim doğmuştur Batıda: Jeneralist. Bunu Türkçeye «genel yönetmen» veya «genel yönetici» biçiminde çevirebiliriz belki. Bugün birçok Avrupa gazetesinde: «Filan alana giren iktisadi veya teknik kuruluş için bir jeneraliste ihtiyaç vardır» biçiminde ilânlara rastlıyoruz. Jeneralist, içinde yaşadığımız bilgisayar çağında, bilgisayar verileriyle sonuca varan ve başunda bulunduğu kuruluşu bu verilere göre yöneten canlı bir bilgisayara benzetilebilir.

İşte «Tam ve gerçek gazeteci» nitelemesine hak kazananlar, gazetecilik meclisinde «jeneralist» sezgi ve yeteneğine sahip olan kişilerdir.

Günümüz gazeteciliğinin bu yönüne kısaca değindikten sonra, az önce işaret ettiğimiz bir noktaya dönelim: Dedik ki, artık gazete sadece bir haber ajansı olma durumundan çıkmış, aynı zamanda insanları olaylar üzerinde düşündüren, hatta kamuoyunu şu veya bu düşünce çevresinde oluşturan bir yayın organı durumuna gelmiştir.

İşte bu noktada fikir gazeteciliği denilen gazetecilik türü ile karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz. Bugünkü açık oturumun konusu da zaten budur. Şimdi izin veriniz «fikir gazeteciliği»nin biraz da «fikir» ögesi üzerinde de duralım. Gerçi sırayı bozarak önce gazete sonra fikir konusunda duruyoruz ama, bu yer değiştirme bize gerekli göründü.

Fikir karşılığı olarak Fransızca iki sözcük vardır: Biril Lâtince kökenli (opinion) öbürü Yunanca kökenli (idde) sözcüğüdür. Opinion sözcüğü, kişinin bir konu üzerinde kendince, bir görüşe sahip olmasını belirtmek için kullanılıyor. Idée ise, bir şeyin, bir konunun bilinçte tasarlanan biçimi, yani düşünüdür. Örneğin sanat düşüncüsü, iyilik düşüncüsü, kötülük düşüncüsü, güzellik düşüncüsü gibi. Böyle olunca, «fikir gazeteciliği» dediğimiz kavram, idde gazeteciliği değil, opinion gazeteciliğidir. Çünkü fikir gazetesi yalnız başyazısı, ya da fıkraları ve öbür yazılarıyla değil, her türlü haberi veya resimleri sunuş ve yorumlayış yöntemiyle de belirli bir düşüncenin çizdiği doğrultuda giden ve zamanla okuyucularında bir oy, bir düşünce birikimi meydana getiren, kısacası onları da, genel anlamında bir görüşe sahip kılan gazetedir. Daha doğrusu okuyucuları kendi maddi çıkarları veya manevi gereksinimleri doğrultusunda bilinçlendiren gazetedir.

Bizim tarihimizin son bir buçuk yüz yıllık akışı içindeki büyüklü küçüklü siyasal hukuksal ve sosyal olgu, devrim ve reformlardan her biri kendinden sonraki reformların temeline bir taş koymuş ve bunların hepsi birden, 27 Mayıs 1960 devrimine ve onun ürünü olan 27 Mayıs 1961 tarihli Anayasamıza zemin hazırlamıştır. Bu yüzeelli yıllık zaman parçası içinde fikir gazeteciliği açısından en önemli virajlar, bizim kanımızca ikinci meşrutiyetin kısa bir dönemi, Ulusal Kurtuluş Savaşı dönemi, Cumhuriyetin ilânından sonra 1925 - 1930 yıllarının reform dönemi nihayet en önemlisi olan 27 Mayıs 1961'den sonraki dönemdir. En önemlisi dedim, çünkü bu son dönemde Türk halkı kendi ekonomik ve sosyal çıkarları doğrultusunda uyanmağa başlamış ve kendi haklarına sahip çı-

kan bir ulus olma yoluna girmiştir. Daha doğrusu, onun bu yola girmesi için ortam hazırlanmıştır. İşte bu ortamda türlü yönlerdeki fikirler gelişmiş, gazete ve dergi sütunlarına aktarılmaya başlanmış, bu fikirler siyasal alana yansımış, bu yansıma kendi çıkarlarının bu gelişmeden dolayı tehlikeye girdiğini gören çevreleri harekete geçirmiş, 27 Mayıs 1960'dan önceki düzenin özlemi onları sarmış ve bu ters doğrultuda da bir fikir gelişmesi, bir fikir birikimi olmuştur. Daha açık bir deyimle sol düşüncelerin karşısında sağ düşünce, emeğin karşısında sermaye, bugüne değin Türkiye'de görülmemiş bir biçimde derlenip toplanmış, kendisine Üniversite ve bilim çevrelerinden ve bürokrasiden müttefikler bulmuştur.

Yer yer başgösteren anarşi hareketleri bahane edilerek sol düşünceye ve bu düşüncenin doğal sonucu olan sendikal ve sosyal örgütlenmeye karşı eyleme geçilmiş-tir.

İşte 12 Mart 1971 bu eylemin, siyasal ve sosyal yaşamımızda acılar bırakan bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada 1961 Anayasası geniş değişikliklere uğratılarak özgürlüklerden bir kısmı, kişi dokunulmazlığı, hukuk garantileri kısılmış ve bu Anayasanın getirmiş olduğu hukuk devletinde zedelemeler olmuştur. Böylece fikir gazeteciliği için, koşulları değişik, yeni bir ortam meydana gelmiş, her yerde olduğu gibi, baskının yarattığı tepki, fikirleri, düşünceleri güçlendirmiştir. Nitelim 14 Ekim 1973 seçimleri, Türkiye'de baskı ortamının onu yaratanlar için yararlı olmadığını göstermiş, şimdi yeniden, 1961 Anayasası ortamına değilse bile, düşünce özgürlüğü doğrultusunda göreceli bir terahlık ortamına ulaşılmıştır. Sanıyorum şu nokta artık öğrenilmiştir ki, Türkiye'nin yükselmesi, baskı ve düşünceyi kısıtlama ile elde edilebilecek bir amaç değildir. Bununla birlikte bazı siyasal çevrelerin hâlâ uyanmadıkları ve son at tartışmalarında görüldüğü gibi, eski düzene doğru kaymak için çaba harcadıkları da bir gerçektir.

Sayın dinleyicilerim, Türkiye'nin siyasal bakımdan en önemli bir sorunu, ülkemizde çoğulcu demokrasinin tam olarak gerçekleştirilmemesi, türlü siyasal ve sosyal görüşler arasında diyalog kurulamamasıdır. Kapitalizmin emperyalizmine veya Komünizmin emperyalizmine parayla satılmış, Türklükten, Atatürkçülükten ve Atatürkçülüğün tam bağımsız ve ulusal kurtuluş ülküsünden kopmuşları bir yana bırakıyoruz. Sosyal veya tutucu, yani emekten veya sermayeden yana oldukları halde ülkenin kendi yöntemleriyle kalkınabileceğine içtenlikle inanan aydınlarımızı, yöneticilerimizi düşünüyorum. Ülkemizde herkesin amacı halkın kalkınmasıdır. Ama yöntem birbirinden ayrı. Bu yöntemler arasında, diyalog kurulabilmesi için çoğulcu demokrasinin kurulması gerekiyor. Bu kurulmayınca yeraltı çalışmaları oluyor, zaman zaman dışarıya vuran gızlı düşmanlık bırıktımları yığımlara yayılıyor; kışkırtmalar oluyor ve siyasal ve sosyal yaşamımızda bir türlü istikrar, süreklilik anaçına ulaşamıyoruz.

1961 Anayasası çoğulcu demokrasinin ortamını hazırlamış olduğu ve gerçek fikir gazeteciliğine olanak sağladığı, daha geniş bir deyimle düşünce özgürlüğünün yerleşmesini mümkün kıldığı içindir ki, buna, Türkiye'nin Tanzimattan bu yana türlü gelen siyasal ve sosyal gelişmesinin, evrim ve devrimlerinin en önemli ürünüdür diyoruz. Bu Anayasa, Türk halkının insanlık haysiyet ve haklarını, fikir ve vicdan özgürlüğünü koruyan demokratik bir düzen içinde ve ekonomik bir planla kalkınabilmesinin reçetesini, ön koşulunu, toprak seviyesini yapmış bir Anayasa idi. Düşünce özgürlüğünün ve fikir gazeteciliği-

nin tartışıldığı bugünde, dileğimiz Anayasada 12 Mart'tan sonra yapılmış olan daraltıcı ve kısıcı değişikliklerin düzeltilip eski durumuna konulmasıdır.

Sayın dinleyicilerim, Türkiyemizin emek - sermaye ilişkilerine ek olarak bir de Avrupa'da emeğini satan işçiler sorunu vardır. Bu da, kanımızca ülkenin en önemli sorunlarından biridir. Bunun bu kısa konuşma içinde analizini yapma olanağı yoktur. Bence bu işgücünün dış ülkelerde değerlendirilmesinin sosyal bakımdan çok önemli yönleri vardır. Bizim gençliğimizde Batı ülkelerinde bulunan Türklerin sayısı, bir halk deyişiyle, taş çatlasa birkaç bini geçmezdi. Bunların da çoğu çalışanlardan değil, öğrencilerden, memurlardan, tüccarlardan oluşurdu. Şimdi Anadolu'nun her yanından kopup gitmiş yurttaşlarımız Avrupa'nın, hatta Avustralya'nın ve Amerika'nın birçok kentinde emeğini satıyor ve onun karşılığı olarak kazandığı parayı değerlendirmeyi düşünüyor. Bu vatandaşların toplamı bir milyondur. Yani nüfusumuzun hemen hemen 40'da biri. Demek ki, kırk kişide bir kişi dışarda çalışıyor. İş alanları bulunsun da bu iş gücü içinde değerlendirilebilseydi, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve bağımsızlık çehresi tabii bambaşka olurdu. Ama bugünkü düzende, onları içinde çalıştıramadığımıza göre, dışarıda çalışanları, sadece bize göndermiş oldukları döviz açısından değil, disiplinli ve birlikte çalışmaya alışma açısından, temizlik açısından, yabancı dil öğrenme ve düşünce ufkunu

genişletme olanakları açısından ele almak gerekir. Ve asıl önemlisi, bir gün onların hepsinin ülkeye geri dönmesi halinde burada onların görgü ve bilgilerinden ve üretici yeteneklerinden yararlanma açısından değerlendirmek gerekir. 1961 Anayasasından önce bu gibi sosyal sorunların türlü bakımlardan ele alınıp işlenmesinde olanak yoktu. Bugün bu olanak vardır.

Sadece birkaçına değinmiş olduğum siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlar üzerinde yazılar yayınlayan, kendi tutmuş olduğu doğrultuda yorumlar yapan röportajlar yaptıran, haberler neşreden fikir gazeteciliğinin sansasyon, reklam ve aktualite gazeteciliğinden olan ayrımı böylece kendiliğinden meydana çıktı sanırım.

Ben bu suretle ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik konularından bazılarını sadece birer fırsat darbesiyle değindim. Şimdi arkadaşlarımdan herbiri ele aldıkları konular üzerinde, daha büyük yetkiyle duracaklardır. Sonunda eğer arkadaşlarının konuştuğu konular üzerinde soru sormak isteyenler olursa, lütfen yazılı olarak ve konunun dışına çıkmamak üzere buraya bildirsinler. Arkadaşlarım cevaplarını veriler. Şimdi sözü Prof. Cavit Orhan Tütengil'e bırakıyorum.

Ord. Prof. Dr. H. Veldet Velidedeoğlu

10 Mayıs

İlk Fikir Gazetemiz Tercüman-ı Ahval

Sayın Başkan, değerli dinleyiciler,

Türkiye'de fikir gazeteciliğinin başlangıçları bizi günümüzden 114 yıl daha geriye götürür. Çünkü Türkiye'de gazeteciliğin başlama tarihi başkadır, tahmin edeceğimiz gibi fikir gazeteciliğinin başlama tarihi başkadır, ve daha sonradır. Biz Türkiye'de fikir gazeteciliğini ilk başlangıçtan yola çıkarak izlemek ve değerlendirmek tecrübesine gireceğiz. 1860'da ulusal basın içinde yer alan bir gazete olarak Tercüman-ı Ahval ve 1865'den bu yana bölge basını içinde yer alan Tuna gazetesi ve onun devamı olan Türk basın tarihi içinde fikir gazetesi olarak yerini ve yönünü belirtmeğe çalışacağız.

Sonuyorum ki, duruma belirginlik kazandırmak ve Türkiye'deki geçiciliği ortaya koyabilmek için Türkiye ile Batı ilişkileri ve Türkiye ile Türkiye'deki azınlıklar arasında basınevini ve gazetenin Türkiye'ye girişi ve kullanılması bakımından kısa bir kıyaslama yapmakta yarar vardır. Bilirdiği gibi ilk basınevini bulunuşu ve kullanılışı yaklaşık olarak 1440 yıllarında Guittenberg'ledir. Türkiye'de ilk basınevini kuruluşu ve ilk kitabın basılması ise 1727 yılına, İbrahim Müteferrika'nın kurduğu basınevine kadar uzar. Bu arada Türkiye'de ilk gazetenin resmi nitelikli gazete olarak 1831'de yayımlanmasına karşın - Takvim-i Vakayi gazetesi -, Türkiye ile kültürel alışverişleri en yoğun bir ülke olan Fransa'da çıkan ilk gazete - La Gazette adını taşıyordu - 1631 yılındadır. Görülüyor ki Türkiye'ye gazetenin girişi 200 yıllık bir aralıktır. Basınevini girişi ise daha da çok bir zaman aralığı içersindedir. Buna karşılık Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğu içinde Türklerin ilk basınevini 1727'de kurup işlettikleri yıllardan çok önce azınlıklar İstanbul'da ba-

sınevleri kurarak bir takım kitaplar çıkarılmaya başlamış bulunuyorlardı. Bu bakımdan öncelik Yahudi azınlığındadır. 1492'dir ilk Yahudi matbaası İstanbul'da. 1557'de Ermeni matbaaları ve 1627'de Rum matbaaları Osmanlı İmparatorluğunda faaliyete başlar. Bu arada Türkiye'de Türkçe olarak çıkan ilk gazete 1831 yılındadır. Yabancı dillerde ve özellikle Fransızca olarak Türkiye'de basının tarihi daha öncedir. Yapılan araştırmalar Osmanlı İmparatorluğu içersinde ilk gazetenin 1794 yılında İstanbul'da yayımlanan Bulten de Nouvelles olduğunu gösteriyor. Ve bunu başka gazeteler izliyor. Aynı şekilde gene İstanbul'da çıkan ilk Türkçe gazeteden önce İzmir'de 1924 yılında da Fransızca bir gazete görüyoruz ve bu gazeteyi izleyen Fransızca gazeteler ortaya çıkıyor. Bu kısa karşılaştırma gözünde tutulursa fikir gazeteciliğimizin önemli kişilerinden biri olan Ali Suavi Efendinin «telafisi kabil olmayan mazı» diyerek bu mesafeyi ne şekilde adlandırdığını ortaya koymak mümkün olabilir. Aynı konuya Namık Kemal'in İbret gazetesinde Türkiye'de ve Batı ülkelerinde basın hayatı ile ilgili bu aralığı işaret ederek bunun medeniyetçe birkaç asırlık mesafeyi de ortaya koyduğunu ekleyebiliriz. 1831'de Takvim-i Vakayi'nin yayına başlaması, ilk Türkçe ve resmi gazete olarak dikkatimizi çeker. 1840 yılında bunu William Churchill'in yarı resmi nitelikte ve ele geçirdiği imtiyazla kurduğu Ceride-i Havas adını taşıyan gazetesi izler. Daha sonraki yıllarda William Churchill'in oğlu Alfred Churchill de Ruzname-i Ceride-i Havas isimli bir gazete ile 1864 yılında Türk basın hayatında görülecektir. Şu halde yabancı gazeteleri bir tarafa bırakarak resmi gazetecilikle birlikte Türkiye'de yabancılardan Türk basın hayatı içersinde yer aldığını görüyoruz. Bu

durum Osmanlı toplumunun sosyo - ekonomik ve politik yapısına bağlı olan bir sorundur. Nihayet ilk fikir gazetesi, ilk serbest gazete olarak 22 ekim 1860'da Tercüman-ı Ahval gazetesinin ortaya çıktığı görülür. İlk fikir gazetemiz olan Tercüman-ı Ahval; Ağâh Efendinin, Namık Kemal'in, Şinasi'nin birinci planda karşımıza çıktığı bir gazetedir. Aynı tarihte İstanbul'da Arapça bir gazetenin de yayımlandığı görülecektir. Bu Arapça gazete Ahmet Faris Efendinin El Cevaib ismini taşıyan gazetesidir. Sonradan oğlu 6 yıl sonra Veled-ül Cevaib adıyla bu gazeteyi Türkçe olarak sürdürecektir. Dikkati çeken taraf, gerek 1860 Tercüman-ı Ahval gazetesinin, gerek bir anlaşmazlık nedeniyle Şinasi'nin bu gazeteden ayrılmasıyla 1862 tarihinde kendisinin çıkarmaya başladığı Tasviri Efkâr gazetesinin basın hayatımız ile çıkmasıyla birlikte, bir takım sorunların da su yüzüne çıkmakta oluşudur. Bu sorunların başında Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval arasında yürütülen bir tartışma üzerine Basın Tarihimizde ilk defa olarak hükümetin bir gazeteyi, bir fikir gazetesini kapattığı görülür. Bu arada Türk Basın tarihinde ilk defa o zamanın kelimeleriyle Suhtelerin; yani medrese öğrencilerinin ve hocalarının gazetenin satılmasını önlemek için engelleme hareketlerine giriştikleri; elleri sopalı, usturalı ve kamalı insanlar halinde sokaklara döküldükleri görülür. Bu da fikir gazeteciliğinin başlamasıyla ortaya çıkan bir durumdur. Nihayet Tasviri Efkârda Şinasi'nin yazdığı Şark Meselesi hakkındaki bir yazı hükümetin görüşü ile uyuşmadığı için Şinasi'nin yazarlığı engellenir. Şu halde fikir gazeteciliğinin daha başlangıcı ile birlikte kurulmak istenen diyalog çoğulcu bir düşünce içerisinde ayrı anlayışla biraz sonra hukuk planında da biçim kazanacağını göreceğimiz bir takım sınır çizmeleri ve birtakım sorunları ortaya çıkaracaktır. Halbuki 1830 - 1860 döneminde pekâlâ gazetelerle hükümet kuzu gibi yan yana işleri yürütüyorlardı. Bir sızıltı, bir gürültü yoktu.

Ortaya çıkan durum şudur ki, fikirle beraber iktidar bir takım tedbirler almak ve benimsemediği bir takım görüşleri susturmak ve engellemek amacına yönelir. Bu arada fikir gazeteciliğimizin Muhbir adını taşıyan ve 1867'de çıkan gazetesi ki, Ali Suavi ile Ziya Beyin bilhassa birinci planda yer aldığı bir gazetemizdir, burada gene Belgrad kalesi hakkındaki bir yayından sonra gazete kapatılıyor ve Ali Suavi Kastamonu'ya sürülüyor. Buradaki yazılarından dolayı, sonra paşa olacak olan Ziya Beyin Kıbrıs mutasarrıflığı ile İstanbul'dan uzaklaştırılması isteniyor. Böylece fikir gazeteciliğimiz geliştikçe gazetecilerle yöneticiler arasında karşılıklı bir savaşın başladığı görülüyor. Netice itibarıyla bu olaylar yürüye dururken Türkiye'de birtakım örgütlenmeler, birtakım fikir akımları, başka bir deyişle Yeni Osmanlılar adını taşıyan bir cemiyetin kurulduğunu görüyoruz. Gerek bu cemiyetin ve gerek bu cemiyetin fikirlerini Türkiye'de yayma olanağını

bulamayınca son zamanlarda basın yönetmelikleri karşısında fikir gazeteciliğini Türkiye dışına taşımak zorunda bırakılan bu aydınların görüşlerine geçmeden, sanırım ki, Tercüman-ı Ahval'de yer alan önsözden bazı bölümleri ilk fikir gazetecilerimizin konuya nasıl baktıklarını göstermek bakımından ele almak yerinde olur. Şinasi'nin kaleminden çıktığını sandığımız Tercüman-ı Ahvalın ilk sayısında yer alan önsözde deniliyor ki: «Söz ve yazı ile kendi vatanının yararına fikirler ileri sürmek insanların doğal bir hakkıdır. Biz de bu doğal hakkı kullanmak istiyoruz. Bunun için de bütün halkımızın anlayacağı bir dille düşüncelerimizi anlatmaya çalışacağız...»

Bu arada gene aynı sayıda yer alan Şinasi'nin sualî cevaplı bir yazısı basın basın tarihimiz bakımından önem taşıyor. Soru şu:

«Sual: Gazete ve Jurnal ne demektir?» Bunun cevabı gazetede şöyle veriliyor:

«Gazete (Gazetta) İtalyanca bir kelimedir ki, aslı no olduğu ve nereden geldiği kimsenin malûmu değildir. Bu kavlı müreccעה göre, bundan 260 sene mukaddem bazı haber ve ilânı şamil Venedik'te bir küçük varaka neşrolunmağa başlamış ve her bir nüshası o tarihte mahalî mezkûrda gazetta namında tedavül eden bir küçük sikke ile alınmış. İşte bu lafz bundan azarak sonraları Fransa, İngiltere, Almanya ve mehali sairede zuhur eden jurnallere dahi isim kalmıştır. Jurnal Fransızca bir lafız ki, Arapça yevmi mânasını ifade eder. İstimâl olunduğuna göre halihazırın tarih-i mücmelidir deyu tarif olunsa yeridir...»

Böylece 1860'da nasıl bir Türkçe ile fikir gazetecilerimizin, vatandaşlarımızın karşısına çıktığını görüyoruz. Bu arada Türkiye'de basın hayatının zorlanması, gazete imtiyazlarının hükümetin dileğine göre verilmesi, hoş gitmeyen yayınların gazetelerin tatil edilmesine yol açması ve yazarların çeşitli yollarla yazarlıktan men edilmeleri 1864 nizamnamesi ve 1867 tarihli Âli Kararname karşısında Türkiye'de ağırlaşan iç baskı nedeniyle 1865'de gizli bir örgüt olarak kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti dışarıdan da gelen bir çağrıya uyarak fikir gazeteciliğini Türkiye dışına götürdüler. Meclis-i Meşveretin kurulması yani parlamenter sistem, Montesquieu'den beri gelen kuvvetler ayrılığı etkili bir denetimin kurulması, reform ve özgürlük düşünceleri bu Yeni Osmanlılar Cemiyetinin ana ilkeleri oldu. 17 Mayıs 1867'den itibaren fikir gazeteciliğimizde yer alan ve daha sonra da yer alacak olan kişiler, Türkiye'den gizli yollarla kaçarak, önce Londra'da Muhbir ve Hürriyet gazetesini daha sonra da Batının başka şehirlerinde başka fikir gazetelerini yayınlamağa başladılar. Ben size Türkiye dışındaki ilk fikir gazetelerini ve burada düşün adamlarımızın verdiği savaşı ve görüşlerinin özetini ikinci konuşmamda özetlemeye çalışacağım.

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil

Türkiye'nin Büyük Sorunu: Fikir Özgürlüğü

Bu açık oturumda asıl konuşmacı Çetin Altan'dı. Bir çağrı üzerine Japonya'ya gitmek zorunda kaldı. Çetin Altan geziye çıkınca onun yerine benim katılmam istendi. Ben bu görevi yerine getirmeğe çalışacağım.

Çetin Altan Japonya'ya Uluslararası Basın Enstitüsü toplantısına bir konferans vermek için gitti. Bu konferansın konusu fikir özgürlüğüdür. Demek ki Japonya'da ve Türkiye'de aynı zamanda fikir özgürlüğü konuşuluyor.

Dünyanın her yanında insanların fikir özgürlüğüne bu den-
li ilgiyle eğilmesi, konumuzun önemini göstermektedir.
Ne var ki çeşitli ülkelerde insanlar çeşitli koşullar içinde
bu konulara eğilirler. Şimdi şurada biz sayın hocalarımız-
la fikir gazeteciliği konusunu tartışmak üzere buluştuk.
Fikir özgürlüğü olmayan bir ülkede fikir gazeteciliği tar-
tışması yapmak biraz tuhaf kaçıyor. Fakat bu durum çe-
lişk. gibi görünmesin. Fikir özgürlüğünü, insanlar, ancak
yazarak, çizerek, mücadele ederek, tartışarak, uğraşarak,
hapishanelere girerek, hapishanelerden çıkarak ve işin özü-
nü kavrayarak elde edebilirler.

Bu konu oldukça geniştir. Ben sadeleştirmeğe çalışa-
cagım.

Türkiye'de fikir özgürlüğü yok dedik, bunun kanıt-
lanması kolaydır. Hapishanelerimizde birtakım insanlar
yattıyor. Bu insanlar, Batı'da serbestçe satılan birtakım
kitapları Türkçeye çevirmek suçundan yatıyorlar; 7,5 se-
ne, 15 sene, 30 sene mahkûmiyetle... Şu halde ülkemizde
fikir özgürlüğünün olmadığını ispatlayacak elle tutulur
kanıtlar ortadadır. Bunu tartışmaya da gerek yoktur.

Fikir özgürlüğü ne zaman var olur? Fikir gazeteciliği
dediğimiz şey, tabii fikir özgürlüğünden soyut değildir.
Bir gazete bir ülkede, bir şehirde çıkar. Matbaaları var-
dır, reklam servisleri vardır, işçileri vardır, patronları
vardır. Kağıt ve mürekkep kadar somut bir şeydir fikir
gazetesi. Yeryüzünde soyut, gökten inmiş bir fikir gaze-
tesi yok!.. Şu halde toplumlara, dünyaya bakmak zorun-
dayız. Yeryüzünde basın kesiminde birkaç sistem görü-
yoruz.

1) Bir proleterya iktidali oluyor, burjuva sınıfı tas-
fiye ediliyor. Proleterya siyasi iktidara elini koyuyor ve
o sınıfın egemenliği sürüyor. Bu tür toplumda basın, pro-
leteryanın isteklerine göre biçimlenir, fikirler de ona
göre düzenlenir.

2) Bir faşist yönetim düşünün! Faşist devlet düze-
minde burjuva diktası altına alınır toplum... Basın da
tam anlamında kontrol altına girer. En küçük fikirsel ki-
nımlanmaya olanak verilmez. Salt faşist fikrin gazeteleri
yayınlanır.

3) Üçüncü şekli Batı Avrupa'da görüyoruz. Sermaye
sınıfı ile emekçi sınıfı arasında bir dengedir söz konusu.
Sınırlar parlamenterizm kuralları içinde nöbetleşe ikti-
dara geçebilirler. Bu siyasi düzende çoklu sistem dediği-

miz çeşitli boyutlarda bir basın karşımıza çıkar. Siyasi
anlamda bir fikir özgürlüğü vardır; kanunlarda fikir ya-
sası yoktur. İsteyen faşist fikirlerini yaymağa çalışır, is-
teyen komünist fikirlerini yaymağa çalışır. İsteyen sos-
yalizm propagandası yapar; isteyen kapitalizm ve isteyen
din propagandası yapar.

4) Bir de dördüncü bir olgu var ki bizim Türkiye-
mizde görüyoruz. Bir çoklu sistem olduğu iddia edilir;
ama fikir özgürlüğü yoktur. Çok partili rejim vardır; ve
çok partili rejim içinde fikir yasakları yürürlüktedir. Bas-
sın fiilen bir kontrol altındadır, baskı altındadır; hatta
sansür altındadır. Burjuva demokrasilerinin şarkçası bu-
dur.

Bugün Türkiye'de cezaevine atılan yazar ve ozanlar
komünist propagandası yapmakla suçlanmaktadırlar. Le-
nin'in kitabını Türkçeye çevirdiği zaman bir aydın içeri
atılmaktadır. Hitler'in kitabını çeviren hiçbir aydın içeri
atılmamıştır. Emekçi sınıfı adına kalemi eline alıp yola
çıkan nice aydın içerdedir; fakat sermaye sınıfı adına
eline kalem alan bir tek kişi hapishanelerde yoktur.

Bu durum bize açıkça gösteriyor ki, bugün Türkiye'-
de üstü örtülü bir sermaye diktası var. Böyle baskılar
daima çatışmalar yaratırlar. Yaşadığımız toplumda da böy-
le bir çatışma sürmekte. Bildiğiniz gibi bugün başımızdaki
Hükûmet fikir özgürlüğünü sağlamaya; basına daha özgür
bir ortam yaratmaya çalışıyor. Buna karşı da tutucu mu-
halefet, Hükûmetin evlemini engellemek için elinden ge-
leni yapıyor.

Basın özgürlüğü olmadığı zaman tabii hiçbirimiz öz-
gür olamayız. Padişahlık rejiminde en özgür insan padi-
şah'tır denir... Bir sermaye diktasında en özgür sermaye-
ciler gibi görünür. Gerçekte bu büyük yanlışır. Bir ül-
kede birisi özgürlükten yoksunsa özgür kimse yoktur. Bu-
nun için insanların özgürlüğü paylaşmak amacıyla bir-
leşmeleri gerekir. Fikir gazeteleriyle bu amaca birkaç
adım daha yaklaşabiliriz. Fikir gazetesi, fikir özgürlüğü,
basın özgürlüğü bulunmayan bir toplum çağdaş toplum
olmaktan uzaktır; utanılacak bir toplum manzarası gös-
termektedir. Bu ayıbı, elbirliği ile silmeye çalışmak gere-
kir. İşte bunun için basınımızda fikir özgürlüğü, Türki-
ye'mizin 1974'de en büyük sorunlarından biri olarak gö-
rünüyor.

İlhan Selçuk

"Matbuat, Kanun Dairesinde Serbesttir,,

Efendim, açık oturumların bir cilvesidir bu. Biraz
önce arkadaşım Tütengil istediği yere kadar gelemedi.
Fakat eğer o gelmiş olsaydı, ben şimdi size bahsedece-
ğim bir tanımı yapmaktan zorluk çekecektim. Tam onun
dardığı yerde, yani 6 ağustos 1875 tarihli İstikbal gaze-
tesini açarsanız, orada fikir gazeteciliği bakımından da
çok fazla benimsenebileceğimiz bir tanımlama var. Ya-
zarı bir gazete her gün bir sayfası yayımlanan bir kitap-
tır diyor. Bu bakımdan yazarın Teodor Kasap Efendi ol-
ması muhtemeldir. O Teodor Kasap Efendi ki 1876 Ka-
nun Esaslarında "matbuat kanun dairesinde serbesttir"
yazısının üstüne her tarafa bağlanmış bir kadın heykeli
konmuştu ve bunun için de üç yıl ceza görmüştü.

92 yıl sonra ismi bu gazeteyle bütünleşmiş fakat bu-
gün artık aranızda değil... Eski ve aziz dostumuz Cevat
Fehmi Başkut, Gazetecilik Enstitüsü genç öğrencilerine
gazetecilik dersi verdiği zaman gazeteyi şöyle tanımlıyor:
Gazete, en taze haberleri en geniş sahada en kısa za-
manda basılı olarak naklederken hadiseler önünde umumi
etkîye yol gösteren ve yine hadiseler önünde umumi et-
kîrin tesiri altında kalan bir müessesesidir. Ve 3 gün evvel
çok aziz dostumuz Oktay Akbal, «Evet Hayır» sütununda
gazeteyi tanımlıyor; şöyle: «Gazete dert ortağımızdır, ar-
kadaştır, avutur bizi, eğlendirir, paylaşır sıkıntınızı, se-
vincinizi. Bir penceredir açılan dünyaya, ülkeye, kendini-
ze...» İşte bu tanımlar bize kendi gelişmelerimiz içinde

bir gazeteyi nasıl ele almamız lazım geldiğini gösteriyor.

Fakat her şeyden evvel fazla uzatmamak için şunu söylemek istiyorum. Bir gazetenin yeri neresi? Bir gazetenin yeri kamu hayatının yaşamının ortasıdır. Bir gazete kamu hayatının çeşitli yönlerinde ve görünüşlerinde isterseniz yaşar.

Gazete, siyasal hayat içinde yaşar ve tam ortasıdır. Gazete sosyo - ekonomik hayat içinde yaşar, sosyal hayat tabakalaşmaları içinde vardır. Ekonomik güçler ve ekonomik ilişkiler içinde yine gazete vardır. Ben siyasal hayatı kısaca, iktidar yönünde çeşitli savaşmalar ve kurulan tertipler ve stratejiler olarak niteliyorum. İktidar bir güneş ise yöresindeki uydular, bazan koparlar birbirlerinden, bazan birleşirler, bazan çatışır, bazan onunla beraber olurlar, fakat her halükârda onun üzerinde bir etki yapmak isteyen kuvvetler vardır siyasal hayat içinde. Gazete de bunlardan biridir. Gazete yalnız siyasal hayatın ortasında değil, fakat aynı zamanda siyasal hayatın bir birimidir, bir siyasal kuvvettir ve bir baskı grubudur. Bu bakımdan gazetenin her şeyden önce çoğulcu dediğimiz demokratik rejimler içinde önemi var.

Şüphesiz monist dediğimiz tekçi rejimlerde de gazeteler var. Fakat bunlardan şimdi burada bahsetmek istemiyorum, vaktimiz dar olduğu için. Orada da gazetenin önemi kuşkusuz büyük, fakat gazete ve özellikle basın hürriyeti; anlamını, kapsamını ve derinliğini çoğulcu demokratik bir siyasal hayat içinde bulur. Eğer gerçekten bir demokratik hayat tasavvur ediyorsak, düşünüyorsak ve de kabul ediyorsak, basın hürriyeti gazetecinin yapabileceği şeyleri tespit ettiğine göre onun neler yapabileceğini siyasal iktidarın koymuş olduğu kanuni kararlara göre düzenlemesi olayı karşısında bulunuyoruz. Gazeteler çoğulcu bir rejim içerisinde prensip olarak serbestçe çıkmak durumundadırlar. Basın özgürlüğü bu şekilde ortaya çıkıyor zaten. Fikirin; özünü, kapsamını, aranılmasını, çeşitli olaylara varılmasını, bunların yansıtılmasını, kamuoyuna verilmesini ve dağıtılmasını siyasal iktidar kontrol etmeyecek, hele yazı yayınlanmadan evvel hiç bir suretle kontrole tabi tutulmayacak, sansür olmayacak. İkinci Meşrutiyet 23 temmuz 1908'de ilân edildi. 24 temmuz'da yapılan şey haliyeligin ve sansürün ilgası olmuştur. Bu bakımdan varmak istediğim sonuç şudur ki; Basın hürriyeti siyasal iktidarla, siyasal hayat içinde doğrudan doğruya temasta olan gazeteciliği özellikle (fikir hürriyetini de alabilirsiniz genel olarak), düzenler. Bu düzenleme mümkün merteye geniş olma durumundadır. Ve zorundadır. Eğer demokratik olduğumuzu kabul ediyorsak, bu şarttır. Çünkü adı demokratik olup da hürriyetleri kısmış olan bir rejimin demokratik olmadığı muhakkak. Onun içindir ki, herşeyden evvel biz bu genel meseleleri bir kerede ortaya koyup sonra kendi ülkemizde bunlar ne dereceye kadar uygulandı ve uygulanmakta, buna bir göz atmak durumundayız.

Basın hürriyetini inceleyenler derler ki, Basın hürriyeti hükümetin eleştirilmesine müsaade edildiği nispette ve o genişlikte vardır. Onun için biraz evvel söylediğim gibi, siyasal rejimle doğrudan doğruya ilgili. İktidarla ilgili. Çünkü iktidarı tenkid hürriyetini getiriyor. Eleştirme özgürlüğünü getiriyor, bu hürriyeti getirdiği nispette de pek tabii olarak iktidar bu özgürlükle ilgilenecek. İktidarlara daima bunu düzenlerken bir sınırlamaya gitmek istiyorlar. Buna mukabil muhalefetter de daimi surette basın özgürlüğünün geniş tutulmasını istiyorlar. Basın hürriyeti görüyorsunuz ki, bir gazetenin özellikle fikir gazeteciliği denilen gazetenin, doğrudan doğruya dinamik bir unsur olarak ortaya çıkmasını sağlıyor. Böyle olunca

siyasal hayat içinde basın hürriyetinin, gazetenin ve gazetecinin durumunu ve yerini belirttikten sonra onun ekonomik hayat içindeki yerini, rolünü ve durumunu da belirtmek lazımdır. Bunu zannediyorum benden sonraki arkadaşım sayın Selek, yapacağı için bu noktada üzerinde durmuyorum fazla. Fakat şimdilik ve ilk olarak şunu söylemek lazım.

Özet olarak ve ana çizgileriyle, gazete, gazeteci; siyasal hayatı oluşturan bir strateji içindedir. Ve bizzat kendisi siyasal hayatı oluşturmaktadır. Gazete, sosyal ve ekonomik hayatın içindedir. Bir ticari müessesedir bizzat katılır bu eylemlere, yani ekonomik ilişkilere. Gazete bu halde hem siyasal iktidarla, hem de kendi içinde ve dışında oluşan ekonomik güçlerle ilişki halindedir. Ve gazete bu şekilde karmaşık bir yapıya sahip olarak ortaya çıkar. Şimdi bu karmaşık yapının içinde gazeteci ne yapacak? Gazeteci evvelâ haberlere ulaşacak. Bunları bilecek, bunları toplayabilecek, bunları serbestçe kamuoyuna aktarabilecek ve dağıtacak yazdığı şeyleri, bunları yorumlayacak, bunların analizini yapması gerekecek ve sonra biraz evvel söylediğim gibi yazacak. Böyle bir güç ve böylesine bir görev karşısında iktidarın tutumu nedir?

Hürriyetler sistemi bakımından, hürriyetleri düzenlemede iki sistem kabul ederler. Bir önleyici sistem. Yani burada, kendi konumuza uygularsak, gazete çıkmadan evvel izin verme sistemi ve birtakım şartlarla gazeteyi çıkarma sistemi. Bir de giderici sistem dediğimiz. Siz gazeteyi çıkarırsınız, bu hürriyetinizi kullanırsınız, ama kanunlara aykırı herhangi bir eylemde bulunursanız hakkınızda cezai bir müeyyide veya müeyyideler uygulanır.

Bunların dışında iki sistem daha biliyorum ben. Özellikle bizim ülkemiz bakımından önemli. Önleyici sistemi kabul edenler var. Yani gazete çıkmadan önce kontrole gitsin. Giderici sistemi de kabul edenler var. Ki bizim ülkemizde de kabul edilmiştir bu. Fakat o hale getirirler ki, giderici sistem zorlaştıra zorlaştıra bir önleyici sistem haline gelir. İşte üçüncü sistem bu oluyor. Bir de fiili sistemler var. Bunlardan bahsedilebilir. Meselâ Abdühamit zamanının ilk senesinde gayet geniş bir basın hürriyeti görüyoruz. Ama sistem olarak basın hürriyeti kabul edilmiş değildir. Zaman zaman memleketimizde de basın kanunlarının sıkılığına rağmen böyle bir takım açılmalar olabiliyor. İşte bütün bunlar bu sistemler ve genel olarak söylediğimiz bu meseleler karşısında bir noktaya daha değinmek istiyorum. O da gazetelerin kendi içlerinde yapısal değişmeye tabi olmaları. Evvelâ bir müesseseleşme ve iktisatlaşma var gazetenin sahibi gazeteyi doğrudan doğruya idare eder durumda değil. Bir çok büyük şirketlerde olduğu gibi. Kendisi idareciler arasında olsa bile birçok büyük şirketlerde olduğu gibi bir yöneticiler sınıfı çıkmıştır. Bir teknik personel, idareci personel yazan personel ortaya çıkmıştır. Ben kabul ederseniz buna bir gazete bürokrasisi de diyebilirim. Bunun dışında da pek tabii olarak bizim gibi fikirlerini yaymak istedikleri zaman gazetelere başvurular var. Bu gazetenin iç yapısındaki değişim. Bir de dış yapısındaki değişim var. O da özellikle reklâm ve ilân. Sayın Selek bahsedecek. Onlarsız gazeteyi çıkarmaya imkân yok. Dağıtım kuruluşları böyle. Gazeteci haberini eskiden kendisi arardı, bugün bunu haber ajansları yapıyor. Haber ajanslarının bir kısmı çok uluşlu şirketler olmuşlardır. Çok büyük işletmeler haline gelmişlerdir. Ve buralarda da tekelleşmeler görülüyor. Memleketimizdeki uygulamaları ikinci bölüme bırakıyorum müsaade ederseniz. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya

Fikir Gazeteleri ve Ekonomik Engeller

Günümüzde gazete artık bir sanayi ürünüdür. Fakat diğer sanayi ürünlerinden gazeteyi ayıran başlıca özellik yalnız gazeteler maliyetinin altında bir fiyatla satılırlar. Nitekim bunun son günlerde çok bariz, belirgin bir örneğini gördük. Kısa bir süre önce bir çok sanayi mamullerine zam yapıldıktan gazete kâğıdı fiyatlarına da %36,8 oranında bir zam yapılmıştır. Bu zammın bazı gazeteler üzerindeki yıllık etkisini rakamlarla açıklamak gerekirse. Hürriyet gazetesine yılda 30-25 milyon liralık, Günaydın'a o kadar, Tercüman'a 18 milyon, Milliyet gazetesine 15 milyon, Cumhuriyet gazetesine de 2,5 milyon civarında bir mali yük yüklemiş bulunmaktadır. Buna rağmen dikkat edersek gazete fiyatları artmamıştır. Halbuki buna karşılık, zam gören sanayi mamullerinin fiyatları peyderpey artmaya başlamıştır.

Gazeteler maliyetinden daha düşük fiyatla satılırsa nasıl ayakta durur? diye bir soru gelebilir. Çok kimsenin bildiği gibi gazetelerin istediği zaman fiyat arttırma şansı yoktur. Başka zaruri ihtiyaç maddelerine benzemediği için gazete fiyatını attırdığı zaman satışı düşmeğe başlar, satışı düşünce başka faktörler meydana gelir ve kendisini kurtaracak eğer başka bir mali dayanağı yoksa, kısa bir süre sonra batmağa doğru gidebilir.

Dünyanın hemen hemen her ülkesinde gazeteler bu çıkmazdan ilân ve reklâm gelirleriyle kurtulmaktadırlar. İlân ve reklâm gelirleriyle ayakta tutulan gazeteler, şüphesiz her ülkenin kendi yayınladığı ülkenin ekonomik yapısından ister istemez büyük ölçüde etkilenmektedirler. Somut bir düzeyde konuşmak istediğim için Türkiye'den örnekler vereceğim, bundan 25-30 sene öncesine kadar Türk basınıni teşkil eden gazetelerin en çok satanların satış sayısı günde 10 bin, 15 bin, 8 bin civarında dolaşırdı, bu kısa bir süre içerisinde, 25-30 yılda başka faktörlerin de etkisiyle 100 binlerce satmaya başlamışlardır.

400-500 bin satan gazetelerimiz meydana gelmiştir. Bu tamamıyla değilse bile, büyük ölçüde, Türkiye'nin hızlı bir endüstrileşmeye, sanayileşmeye girmesinden ileri gelmektedir. Özellikle bizdeki sanayileşme henüz tüketime dayalı bir sanayileşme olduğu, o süreçte bulunduğumuz için sanayi mamullerinin satışı bakımından, Türkiye'de ticari reklâmlar günden güne artarak bugün (belki ufak çapta bir hata yapabilirim. Son günlerdeki istatistiklere bakmadım). Sanıyorum yılda 200 milyon lirayı buluyor. Bu sanayileşme sürecine girmeden önceki mütevazı gazetelerimiz de o zaman yalnız resmi ilânlar basarlardı. Bugün resmi ilân halen devam etmektedir. Ve ekonomik yapımızın gereği olarak ki, adına karma ekonomi diyoruz. Ashında kapitalist ekonominin kâhın çizgileri üzerindeyiz.

Başın iki yönlü bir kaynaktan beslenmektedir. Birisi özel sektörün verdiği yıllık tutarı 200 milyon lirayı bulan ticari reklâmlar, diğeri de yıllık tutarı 100 milyon liraya yaklaşan resmi ilânlar ve kamu sektörüne bağlı ticari kuruluşların, bankaların, fabrikaların verdikleri reklâmlardır. Bu tabii basının tümüne ekonomik yapının etkisidir. Şimdi bana verilen konuyu fikir gazetelerine ekonomik yapının etkisi olduğuna göre, bu genel tanımlamadan sonra ko nuya geçebiliriz.

Gazeteler özellikle reklâmla ayakta durduğuna göre, bir gazetenin çok reklâm alabilmesi için, çok satış yapması lâzım. Satış yükselen gazetenin aldığı reklâmla, daha düşük seviyede kalan gazetenin aldığı reklâm daima çok farklıdır. Buna mukabil bir gazete çok reklâm sağ-

lamaya başladıkça satışının artması olanakları da gittikçe artmaktadır. Bunu, gazetelerimizin beş, altısı içerisinde sanıyorum ki, hepiniz müşahade etmek olanağını buluyorsunuz. Hangi gazetede çok reklâm görürseniz o gazetenin satışı sürekli olmasa bile belirli bir tempo içerisinde yükselmektedir. Şimdi ekonomik yapının bu özelliğinden dolayı gazetelerde okunan gazeteler ve fikir gazeteleri arasında bir eşitsizlik oluyor. Fikir gazeteciliğine fazla önem vermeyen gazeteler başka kuvvetleri de yollarına alarak büyük reklâmlar, hediye dağıtmak, ikramiye vermek, otomobil dağıtmak ve gazeteleri rotatit baskı tekniğinden renkli baskı tekniğine geçilerek daha güçlü makina araçları kullanarak hem reklâmların büyük kısmını alıyorlar, hem de satışlarını arttırmak olanağını buluyorlar. Herşeyden önce fikir gazetesi okuyucusu, Bulvar gazetesi okuyucusu kadar hiç bir yerde fazla değildir.

Hele bizim gibi henüz gelişmekte olan, ülkelerde fikir gazetelerine rağbet diğer gazetelere gösterilen rağbet ölçüsünde olmadığı için satışı mütevazı kalmakta, satış yükselmedikçe reklâmlarını da büyük kısmı diğer gazetelere kaymaktadır. Bu mali sıkıntı içerisinde fikir gazeteleri bugün halen resmi ilân ve resmi reklâm, yani kamu kesiminden beslenmek suretiyle ayakta durabilmektedirler. Şimdi bu etkinin, yani ekonomik yapının basın üzerindeki etkisinin fikir gazeteleriyle kısmında başka bir özellik daha meydana çıkıyor. Fikir gazeteleri eğer asıl reklâm kaynağını sağlayan sermaye çevrelerinin aleyhine yayın yaparlarsa, onlara karşı gelirlerse ister istemez onlar da bu gazetelerden reklâmlarını esirgiliyorlar. Cumhuriyet Gazetesi son 4-5 yılda sermaye çevrelerince reklâm vermemek suretiyle büyük baskılara maruz kalmıştır. Gazeteyi yöneten arkadaşları bunu gayet iyi bilmektedirler. O vakit iki yol kalıyor. Ya batıncaya kadar direnmek, veyahut fikrini değiştirmek. Nitekim fikrini değiştirerek ayakta kalmaya çalışan fikir gazeteleri de olmuştur. Bu baskı tabii daima sermaye çevrelerinden gelmiyor.

Özel reklâmlar henüz gelişme halindeyken resmi reklâmların önemi daha fazlaydı. O dönemde de siyasi iktidarlar kendilerine karşı muhalefet yapan veyahut kendi düşüncelerine karşı fikri ileri süren gazetelere karşı resmi ilânları kısmak suretiyle fikrinden döndürmeğe çalışmışlardır. Bunun da özellikle 1950'den sonra çok sayısız örneklerini gördük.

Ekonomik yapının ilânlar dışında fikir gazetelerine yaptığı etkilerden birisi de yine fikrinden dolayı, Türkiye'deki dağıtım düzeninin belli ellerde toplanmış olması veyahut evvelce fikirle hiç alakası olmayan köprü altında yetişmiş bir takım cahil adamların elinde olmasından ileri geliyor. Son seçimler sırasında duyduğumuz bazı olaylar var. Meselâ Cumhuriyet Gazetesini; Anadolu'da, ne kadar, ne ölçüde olduğunu bilmiyorum ama, (bazı illerden, bazı ilçelerden bu haberler doğrulanmıştır) dağıtım araçları ile yerine ulaştığı halde oradaki bayi, «komünist gazetedir» diye tezgâhın altına atmıştır. Ve olduğu gibi iade etmiştir.

Dağıtım örgütünün de tarafsız bir kamu kuruluşu haline gelmesi fikir gazeteciliğinin ayakta durmasının başlıca şartlarından biridir. Fakat bugünkü ortamda böyle bir kuruluşa gidilebileceğine pek ihtimal vermiyorum. Çünkü büyük gazetelerin güçlü dağıtım birlikleri vardır. Bunlar sanıyorum ki böyle bir örgüt içerisinde birleşmek-te fayda ve menfaat görmeyeceklerdir.

Fikir gazetelerinin resmi ilânlar kalktığı takdirde büyük bir tehlikeyle başbaşa kalacaklarının deminki sözlerinden anlaşılmış bulunması gerekiyor. Resmi ilânlar üzerinde de son zamanlarda yeni bir düzenlemeye gitme eğilimi başgöstermiştir. Bu durumda çeşitli alternatifler araştırılıyor. Resmi ilânların tamamıyla kalkması söz konusu olmamakla beraber belli miktar itibarıyla bir azaltmaya gidilebilir. Bunun da sebebi resmi ilânların bugünkü düzen içersinde çok sayıda gazeteyle dağıtılması ve resmi ilândan beklenen faydayı sağlamayan yüzlerce gazetenin bu resmi ilânlar sayesinde gerçekten gazetecilik yapmadıkları halde kişisel çıkar sağlamlarının göze batır hale gelmesidir. Bunu önlemek için böyle bir düzenleme üzerinde durulmaktadır. Resmi ilânlar üzerinde yapılacak düzenleme basını ters yönde etkileyebilir, düşüncesiyle başka yollar aranmaktadır.

Bunlardan birisi gazetelerin ithal yoluyla sağladıkları bir takım malzemeleri var. Mürekkep, filin, matris, kurşun

gibi. Bunlardan gümrük resminin kaldırılması, yani gümrük muafiyetinin sağlanması veya büyük ölçüde gümrük indiriminin yapılması, buna benzer bir sürü tedbirler üzerinde duruluyor. Fakat yine bir çıkmazın içersine giriyoruz. Çünkü satışı düşük olan gazetelerin hepsi kendisi ni fikir gazetesi diye kabul ettirmeye çalışıyor. Bu kadar çok fikir gazetesi olunca devletin imkânlarının tümünü seferber etseler bu fikir gazetelerini takviye etmeye, doyurmaya imkân olmaz.

Özet olarak içinde bulunduğumuz ekonomik sistemin ve ekonomik yapının fikir gazeteleri üzerindeki etkisi, fikir gazetelerini büyük ölçüde tehlikeye sokar mahiyettedir. Dileğim o ki bu soruna önümüzdeki yakın günlerde gerçekten fikir gazetelerini yaşatacak tedbirler bulunabilsin ve yürürlüğe konulabilsin.

Sabahattin Selek

Fikir Gazeteciliği Sınıf Bilinci ile Başlar

Biz fikir gazeteciliğini bugün tanımlamak istiyorsak soruyu şöyle sormamız gerekli, «1971 Türkiye'sinde bu koşullarda fikir gazeteciliği nedir?» 1950'de aynı şekilde değildir. 1930'da, 1830'da aynı şeyler değildir. Başka ülkelerdeki fikir gazeteciliği de aynı şeyler değildir. Birbirine benzeyen, aynı koşullarda oluşan ülkeler elbette vardır. Bugünkü Türkiye'de bugünkü koşullarda, bu zamanda fikir gazetesi toplumsal yapıyı oluşturan her sınıfın kendi öğretisi doğrultusunda olayların haberlenmesi için, haberleri bu doğrultuda yorumlayan, değerlendiren ve okurlarında da bu yönde fikir yaratabilen gazetedir. Madem ki toplumumuzu o toplumsal sınıflar yaratıyor. Her sınıfın ayrı öğretisi vardır, resimlerini bu doğrultuda veren gazete fikir gazetesidir, diyemiyoruz. Aynı zamanda hem böyle olacak, hem de okurlarında bu yansıyacak. Bir örnek verelim: Televizyon kulesi kurulmuş ama Türkiyenin hiç bir yerinde televizyon aygıtı yok. Bu Türkiye'de televizyon var demek değildir. Radyo istasyonları var, hiç kimsenin evinde radyo aygıtı yoktur, bu radyo vardır demek değildir. Nitekim 1908, 1914, 1920, 1923 döneminde bizim gazetelerimizde çok ilginç, çok değerli ve ayrıca sınıfsal öğretiyi gösteren yazılar çıkmıştır. O kadar taze ve geçerlidir ki, o yazıları bugün bile alıp gazete koyarız. Ve geçerli olabilir. Ama onlar yine fikir gazetesi işlevini yapamamışlardır. Çünkü okura hiç yansımamıştır. Hiç ses vermemiştir. Bu bir alıcı - verici işidir. Ancak toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal sınıfların öğretisinde ona göre seçilen haberleri, yorumları değerlendiren ve okurlarında bunu yansıtan gazete fikir gazetesidir. Bu türlü düşünenlerin düşüncesidir. Tabii kesin değildir. Başka türlü bir tanım da yapılabilir. Şimdi Türkiye'de bu açıdan bakılacak olursa bu tanıma göre fikir gazeteleri toplumsal sınıfların sınıf bilincine vardıkları ve örgütlenmeye başladıkları dönemden sonra ancak oluşabilir. Ondan önceki fikir gazeteleri bu tanıma girmez.

Ama bir takım fikir yazıları olan gazeteler vardır. Bunların da öncüsü hepimizin bildiği gibi Cumhuriyet gazetesidir. Başlangıcından beri Cumhuriyet gazetesi fikir gazetesi olarak nitelendirilir. Oysa benim görüşüme göre gerçekten öncü olan bu konudaki Cumhuriyet gazetesi ve

diğer gazeteler 1950. özellikle 1960'dan sonra; Türkiye'deki sınıflar bilinçlenmeye ve örgütlenmeye başladıktan sonra fikir gazetesi olabilmişlerdir. Daha önce fikir gazeteleri niteliğine sahip olamamışlardır. Çünkü bu sınıflar gerçekten bilinçli, birikimli sınıflar haline gelmemişlerdir. Bir örnek vereyim, somut örnek vererek kolay açıklamak istiyorum. Örneği Cumhuriyet gazetesinden vereceğim, çünkü Cumhuriyet gazetesi Türk fikir gazeteciliğinin öncüsü olmuştur. Bugün de en başta gelenidir. Ayrıca da bu açık oturumu düzenlemekle bizim eleştirilerimizi bağışlayacak durumdadır. Şimdi burada durup dururken başka bir gazeteden söz etmek yerinde olmaz. Cumhuriyet gazetesinin 25 ocak 1953 yani bundan 21 yıl önceki sayısını açalım, pazar günüdür. 2. sayfayı açalım, beşinci ve altıncı sütunlarda çift sütun bir ilân göreceğiz. Herkesin o zaman da gözünden kaçtığı bugün de kimsenin farkına varmadığı, bir küçük ilândır bu. O ilanı okuyorum. «İntihardan vazgeçtim, intihar için evden çıktığım bir sabah, rastladığım bir arkadaş, elime bir kitap tutuşturdu. Kitabı bitirdikten sonra intihardan vazgeçtim. Bütün bezginlere, kederli ve küskünlere Geriye Kalkan isimli mizahlı ve hikâyeler kitabını tavsiye ederim. Hayatımı kurtaran yazarına, dizerine, basarına açık teşekkürlerimi bildiririm. - Bir vatandaş. Geriye Kalkan salı günü çıkıyor, satış yeri Ankara Cad. No: 59.»

Bu Türk Fikir Gazeteciliğinin 1953'deki durumunu gösteren bana göre, çok önemli tarihsel bir belgedir. Neden bu kitap yazarının adı yoktur. Bir yazar 1953 yılında yine fikir savaşından ötürü sınıfsal fikir savaşından ötürü zamanın iktidarınca hapsedilir, çıkar hapishaneden işsiz güçsüzdür. Bütün gazetelerde, dergilerde yazı yazamaz. Çaresiz geçinebilmek için işi de yazarlık olduğundan bir küçükük kitap çıkarır. Kitabını nasıl duyuracak, satacak. Gazetelere ilân verir. Bütün gazeteler yazarın adından ötürü ilanı koymazlar. O sırada gazetelerde barların pavyonların hepsinin ilânları vardır. Yazar, fikir gazetesi olduğuna inandığı için Cumhuriyet gazetesinin idare müdürüne götürür ilanı, idare müdürü ilanı reddeder. Okuyun der, okumak zorunda değilim der. Gazetenin o zamanki yazı

işleri müdürlüğüne gider, rica eder, yine ilân konmaz. O zaman çaresiz kalan üstelik o küçük kitabı bastırmak için borçlanan yazar bu yola başvurur. Bu yol da tabii soruğ vermez, yazar borçlanır. Demek ki bir yazar sadece adından ötürü kitabının ilânını veremiyorsa bir fikir gazetesi-ne, orada sınıfsal bilinçlenme yavaş yavaş başlamış, ama fikir gazeteciliği başlamamış demektir.

Türkiye'de 1950'den sonra yavaş yavaş başlayan fikir gazeteciliği 1930'da gelişen ve bugün olmadığını söyleyemeyeceğimiz, ama tümüyle de somut olarak var diyemeyeceğimiz fikir gazeteciliğinin işlev olarak iki olayına tanık olduk biz yaşadığımız sürece. Çünkü fikir gazeteciliği var demek yalnız fikir yazıları demek değildir. Hatta sınıfsal açıdan bile olsa okurların cevap vermesi, tepki göstermeleri demektir. İki olaya tanık olduk ki bunlar önemlidir. Bir tanesi 1961 yılında yeni çıkan Tanin gazetesinde oldu. Tanin gazetesi sosyal bir gazete, başlığıyla çıktı ve büyük ilgi gördü. 48.000 satışa ulaştı. Birdenbire yazarlarından biriyi yazı işleri müdürü tutuklandı. Gazetenin sahibi o yazarın kendi kadrosunda olmadığını ilân etti 2 günde 3.000'e düştü satış. İşte bu okurların verdiği cevaptır. Ve o gazetenin fikir gazetesi olduğunu gösterir.

İkinci örnek Cumhuriyet gazetesinin başına gelmiştir. Yazarlar kadrosu değiştirildiği zaman büyük tiraj birdenbire düşmüştür. İşte o zaman anılar ki bu işlevden, bu eylemden fikir gazetesi niteliğini kazanmıştır bir gazete. Bu tepkiler olmadıkça fikir gazetesi fikir gazetesi sayılmaz. İçinde fikirler olsa bile.

Şimdi Dış Dünya olayları ve Türk Fikir Gazeteciliği üzerinde kısaca durmak istiyorum. Bunu da yine çok kısa örneklerle açıklamak yolunu tercih ettim. 2. Dünya Savaşı başlamış fakat İngiltere savaşa girmemiş. İngiltere savaşa girsin mi, girmesin mi diye sanatçılar, yazarlar, düşünürler arasında anketter yapılmakta. Eernard Shaw der ki «1. Dünya Savaşında üç imparatorluk yıkıldı. Çarlık yıkıldı, Osmanlı İmparatorluğu yıkıldı. Avusturya - Macaristan yıkıldı. Eğer 2. Dünya Savaşında Büyük Britanya İmparatorluğu yıkılacaksa, girelim bu savaşa» der. O zaman der ki, gazeteci asiz sürekli olarak basın özgürlüğünün olmadığını mı söylemek istiyorsunuz, bunun için mi söylüyorsunuz? Nasıl olur da basın özgürlüğü yok?» Shaw: «Siz benim neler söyleyemediğimi daha bilmiyorsunuz ki» der.

Birkaç olay vermek istiyorum. Yaşadığımız, zanırım ki bütün dinleyicilerin de tanık olduğu önemli dış olaylardan birisi Kore savaşıydı. Kore savaşı Türkiye'yi ilgilendiren en önemli kararlardan bir tanesiydi. Bu Kore savaşı bir hükümet kararıyla Türkiye'nin girdiğini biliyoruz. O zaman 20 - 30 milyonduk. Bir tek gazetemizde Kore savaşına karşı yazı çıkamazdı. Çıkamazdı. Türk basını için önünecek bir durum değildir. 28 milyon insanın fikir temsilcileri bir tek ses olarak, bir bando gibi ortaya çıkmışlardır. Bunlara karşı bir avuç aydın, Barışseverler Derneğini kurmuşlar. Hepsi birden tutuklanmışlar, hiçbirinin savunuculuğu Türk gazetelerinde yapılmamıştır. Ki sonuçta benim sınıf arkadaşlarım şehit oldular, çoğu yaralı, gazi geldiler efendim, şimdi de Kuzey Kore ile Güney Kore birleşince! Bizim orda bacaklarımızı, canlarımızı niye verdiğimiz kime sorulacaktır? 27 Mayıs nasıl yanlış bir yöne çevrilmiştir ki mahkeme salonunda kadın

donu bayrak gibi sallandırılmış, ama o sorumlu saydıkları kişilere Kore kararını neden aldıkları bir kere bile sorulmamıştır.

İkinci önemli olay Kıbrıs'a savaş açılma olayı idi. Burada da bizim basınımız iyi bir sınav verdi diyemeyiz ki olay da çok geç olmuştur. O savaşın gereğine inananlar elbette yazardı. Ama gereğine inananların yazma olanağını bulamamışlardır. Hiç kimse bu savaş emperyalist güçlerin Türkiye ve Yunanistanı sürüklemekte oldukları bir savaştır, bu bir bağımsızlık savaşı değildir. Bu bir kurtuluş savaşı değildir diye yazamamış, yazma olanağını bulamamışlardır. Bir başka olay benim tanık olduğum Dünya Barış Kongreleri olayıdır. 2. Dünya Savaşından sonra Dünyanın ileri gelen aydınları Pariste toplanmışlar böyle bir kongreyi kurmuşlar. Türkiye o zamandan bu zamana kadar kongreye katılmadığı gibi komünistlerin aletidir diye bu kongreye karşı gelmiştir. Şimdi o olaydan bir haber vermek istiyorum.

Ben o barış kongresine iki kez katıldım. Son kongre 144 ülkeden 3600 delegenin katıldığı bir kongre idi. Türkiye'den özel olarak biz iki arkadaş bulunuyorduk. Ve orada gördük ki, kongrede ikinci kere bulunduğum için söylüyorum. Komünistler, sosyalistler var, liberaller var papazlar var hahamlar var, barışçı bütün güçler var. Yalnız Türkiye yok. Ayrıca bu dünya barış kongresinde hükümetler dış güçler Lenin temsilcileri de bulunuyordu. Hükümetlerle ilgili bir kongre değildir. Bizim basınımız buna sürekli olarak karşı gelmiştir. Şimdi yine Cumhuriyet Gazetesinden fikir gazetesi olduğu için hem de bu açık oturumu düzenlediği için örnek vereceğim.

23 Haziran 1953 Salı günü Cumhuriyet: «Zekeriya Sertel Komünistlerin kongresinde. Moskova radyosu, Budapeşte Barış Kongresinde Zekeriya Sertel'in Türkiye'yi temsil ettiği hezeyanını savurdu. Moskova radyosunun dün gece verdiği bir habere göre Budapeşte'de toplanmış olan Dünya Barış Kongresinde Türk delegesi olarak Zekeriya Sertel bulunmuştur. Sovyetlerin Barış kampanyasını genişletmek maksadıyla hazırladıkları bu kongreye iştirak edenlerin hepsi de Rus delegeleri tarafından ortaya atılan teklifleri itirazsız tasdik etmişlerdir. -Edilmediğini ben gördüm - Bu teklifler hür milletlerin tecavüze karşı kurmakta oldukları birliği parçalamak gayesini gütmektedir. Sovyet Komünist Partisi organı olan Pravda, Budapeşte'den alarak verdiği haberde Zekeriya Sertel'den Türk milletini temsil eden delege diye bahsetmek küstahlığında bulunmuştur. Diğer taraftan Türkiye dışında bulunan komünistlerin son zamanlarda nazarı dikkati çekecek bir şekilde kıpırdanmakta oldukları da müşahade edilmektedir. Sovyet Rusya'nın siyasetinde yaptığı bir değişiklikte Türkiye'ye yanaşmakta olduğu hissini uyandırmaya çalıştığı bir sırada Türkiye dışındaki komünistlerin de bu şekilde kıpırdanmaları dikkatle takibe değer.»

Bu örnekleri kesinlikle bir eleştiri niteliğinde söylemiyorum. Elbette bunu da söyleyebiliriz, ama öyle söylemiyorum. Şunu demek istiyorum ki bizde fikir gazeteciliği ancak sınıf bilincine varduktan sonra başlamıştır. Neden, nasıl yapmak gerekir. Nasıl gelişebilir ikinci konuşmada anlatmaya çalışacağım efendim.

Aziz Nesin

Fikir, Yaratabilen Toplumların Ürünüdür

Sayın dinleyiciler benim işim oldukça kolay, arkadaşlarım gibi konuşma sahnen, pek açılmış değil, monayen ve gerçekçi. Bundan ben memnunuz ama sizin için de

pek heyecanlı olacağını sanmıyorum. Arkadaşlar fikir ve gazete kavramı üzerinde durdular. Tabii ben bunun üzerinde durmayacağım. Fikir tertibi bir zihin ameliyesidir.

Eğer bu zihin ameliyesi, kamuya açıklanacaksa, yazılacaksa, söylenecekse, o halde bu fikrin yazılması söylenmesi için evvelâ özgür bir zemin lazımdır. Serbest bir hava lazımdır. Binaenaleyh toplum ve toplum rejimiyle fikir arasında büyük bir münasebet var. Eğer rejim, serbest fikrin cereyanına, tartışılmasına, halka intikaline müsait ise, orada fikir zaten inkişaf eder. Bana verilen konu ise şu:

Cumhuriyet gazetesinin 50 yıllık hayatı içinde Türkiye'de fikir hayatına verdiği yer. Ve fikir hayatına verdiği, açtığı imkânlar bakımından konuşulması.

Amma 50 yıllık hikâyeyi 15 dakikalık bir zamana sığdırmak kabil olmadığına göre, ben gene kestirme bir yoldan gideceğim. Doğrudan doğruya Cumhuriyet gazetesinin fikir mücadelesi ve fikirlere verdiği; çeşitli ve zıt fikirlere verdiği imkânlar bakımından yaptığı hizmeti belirtmek için bizzat içinde bulunduğum bizzat içine karıştığım bir tartışmayı nakledeceğim.

Türkiye Cumhuriyeti tek parti ve otoriter hükümet rejimiydi. Böyle bir tarife ki sanıyorum içimizde hiç biri buna pek karşı çıkamaz. Hakikaten biz bir tek rejimi getirdik, bir tek parti rejimini getirdik; bir otoriter hükümet rejimi. Ama acaba bu otoriter hükümet bir polis rejimi miydi? Hayır. Milletin oluşumu sürerken, Kadro dediğimiz hareket başladı. Ağaoglu Ahmet ile büyük bir münakaşaya giretik. İşte bu münakaşaya yer veren Cumhuriyet gazetesi oldu. Yunus Nadi ile görüştük, Ahmet bey mevcut nizamın zıddına bir düzeni savunacak. Fikri temelleri itibarı ile biz mevcut düzenin savunucusu olacağız. Yani Ahmet bey klasik demokrasiyi konu edinecek, çok partili rejimin, klasik demokrasinin bütün müesseselerini müdafaa edecek. Halbuki mevcut rejim tek parti, tek şef ve otoriter devlettir. Acaba bu münakaşa yürüyebilirdi mi? Ve bu münakaşa yürüyebilmişse bir aksaklık olmanışsa, bunu evvela yine bu rejimin lehine bir not olarak kaydetmek lazım. İkincisi de Türkiye'de böyle bir münakaşaya ki, yalnız bununla kalmamıştır, daha sonra çok münakaşalara katıldık, tartışmalara yer veren bir gazete olarak Cumhuriyet gazetesinin rolünü, hizmetini ve görüşünü burada belirtmeyi bir vicdan borcu biliyorum. Biz ne diyorduk biz diyorduk ki, inkılabınız henüz son sözünü söylemiş değildir. İnkılâp aşında azınlığın iradesinin çoğunluğun iradesine zor ile hakim oluşu demektir. Bu tabii demokrasinin tamamen zıddıdır. Daha doğrusu bir nevi demokrasinin zıddıdır. Ama ne var ki, milli kurtuluş hareketinin demokrasi şartı da buydu. İnkılâbın mantığını, kanuniyetlerini, tarihimizin icaplarını ve

çağın akışını, kayıtsız, şartsız fakat geniş açıdan benimsen, görebilen bir azınlık, bir öncüler grubunun inkılâbın esaslarını işleyip bunu bir ideoloji haline getirmek çabasıydı.

Cumhuriyet bu görüşmelerimize yer verdi. Eh bu yadrganacak bir şey değil. Çünkü rejimi inkılâp rejimi ve inkılâp da son sözünü söylemiş.

Ahmet beye gelince Ağaoglu Ahmet bey hem profesör üniversitede hem de Mecliste mebus ama o kadar mı hayır aynı zamanda aktif aydın yani kitaplar yazan, konferanslar veren üniversitede dersler veren bir insan.

Amma bu bizim söyledığımız şeyin tamamen zıddını müdafaa ediyor. Hayır diyor, azınlığın iradesinin, çoğunluğun iradesine zor yoluyla müdahalesiyle yer aldığımız inkılâp aşında bizim anayasamızda yoktur diyor. Ahmet Ağaoglu'na da Anayasamızın bağlarından denir. Çünkü Anayasa Komisyonunda üyedir. Fakat ne olmuştu. İşte belirtmek istediğim şudur ki bütün bu hareketleri gayet yakından takip eden milli şef, bir üstün şef, bir Atatürk ve onun çevresi bu tartışmalara tahammül edebilmiştir. Hiçbirimizi ne hudut dışı olmuş, ne zindanlara tıkılmış ne hakaret etmiş, ne işkence etmiş. Ona da bize de hiç kimseye de. Kaldı ki Ahmet beye karşı olan bu mücadelelerimizde o bunları müdafaa ederken «Sizin dediğiniz milli irade değildir. Sizin dediğimiz demokrasi değildir» deyince büyük yankılar yarattı. Bu hatta mizah dergilerinde filân bizim demokrasi anlayışımızın karikatürleri de yapıldı. Yusuf Akçoran'ın da bir sözünü gene tekrar edeyim. «Bir Meclis ama zincirden bir Meclis» diyebiliyordu.

Meselâ Hakimiyet-i Milliye'de Recep Peker başmakale yazıyordu, ben de iç maktele yazıyordum. Ve bu iki fikir birbirine tamamen zıt oluyordu. Ve geliyordu. Konuşuyorduk, fikirleri birleştirdiğimiz zaman donar diyorduk. Fikir hareketi olmaz, fikir asil bir mahsuldür. Yarın gelen cemiyetlerin ürünüdür. Tamamen zıttını söyleyebilirsiniz, biz de tamamen zıttını söyleyebiliriz diyorduk. Cumhuriyet Gazetesinin fikir hareketine verdiği değer 50. yıl içindeki bütün örneklerini tabii ki anlatamam. Verdiğim bu misalde şunu ifade etmiş oluyorum ki, o zaman münakaşalar başka bir yerde çıkamazdı. Buna imkân veren Yunus Nadi ile şimdi gözüntün önünde konuştuğumuz günleri hatırlıyorum. Onun geniş görüşü ile iki tarafa da «ne isterseniz yazın» deyişini ve buna imkân verişini belirtmeyi vicdani bir borç biliyorum. Ruhu şad olsun.

Sevket Süreyya Aydemir

Bölge Gazetelerimiz ve Fikir Gazeteciliği

Şimdi 1867 yılında Londradayız. Türkiyeden kaçan Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensupları Türkiye dışında yayınlanan ilk gazeteyi «Muhbir»i yayınlıyorlar. Daha önce İstanbul'da çıkan Ali Suavinin bu gazetesinin başında çok ilginizi çeken bir cümle var. «Muhbir doğru söylemek yasak olmayan bir memleket bulur, yine çıkar.» Böylece Türkiye'de fikir gazeteciliğinin başlangıcıyla birlikte başlayan baskılar, doğru söylenen memleket bulunarak yenisinden sürdürülmüş bulunuyor ve gazetede yer alan bir açık-

lamada Muhbirin yayın amacının yeni fikirlere yığıllıkla yer vermek ve Şarklılar hakkında Avrupalıların yanlış düşüncelerini düzeltmek olduğu söyleniyor.

Muhbir, Londra'da yayımlanırken 29 Haziran 1868'de bunun yanına gene Yeni Osmanlılar Cemiyetinin yayın organı olarak Hürriyet gazetesi katıldı. Hürriyet gazetesi başta Namık Kemal, Ziya Paşa, Agâh Efendi ve öteki Yeni Osmanlıların fikirlerini ortaya koyan bir gazete. He-men ilâve edeyim ki: O zamanki Türkiye ortanında Hür-

riyet adını taşıyan bir gazeteyi Türkiye'de yayımlamak olanaklı yoktu. Hürriyet gazetesi 1884 yılında genç ikinci Hürriyet gazetesi olarak Londra'da çıkacaktır. Türkiye'ye Hürriyetin girişi 1908 yılında yayımlanma olanaklı bulabilen Hürriyet gazetesi ile olacaktır.

Eurada gazetenin adı bile dikkate değer bir durumu gösteriyor. Benim Hürriyet gazetesinde üzerinde durmak istediğim taraf, bürokrat ve halk ikiliğine çok dikkate değer bir örnekler yer verilmekte oluşudur. Söyle yazıyor Hürriyet Gazetesinde Yeni Osmanlılar: Kendi dilleriyle okuyorum. «Bidayeti Tanzimattan beri ile Boğaziçindeki sular gibi bülâda memurlar bir tarafa ve zirde kalan halk diğer tarafa heyelan ederek arada bir tenatır, bir keşakes peyda oldu. Hükümet daima ahlâm etti. Ahali daima yeis gösterdi. Hükümet kimseyi bir şeye teşvik etmedi. Hiç kimse de kendi kendine bir şeye teşebbüs eylemedi.»

Hasta Adam konusunda da devlet felsefesine yer veren çok dikkate değer bir görüşü Hürriyette buluyoruz ve burada aynı zamanda hasta adamın hastalığının kökeninde ne olduğu da söyleniyor. Aradan 100 yıldan fazla zaman geçmiştir Kendi kendinize sorabilirsiniz. 100 yıl önceki aydınlarımızın üzerinde durdukları konular 74 Türkiye'sinde ne ölçüde çözülmüştür? «Hastamızın hayatında katı ümit mi edelim? Hayır. Devlet bir şahıstır. Ama şahsı manevidir. İbri Haldun'un dediği gibi öyle ömrü tabiisi talan yoktur. O hasta adam yalnız muktezayı tabiatı göre hareket etse, hem sıhhat bulur, hem kuvvetlenir, hem dünya durdukça ömrü süzer. Hastalığının hakikati killet-i ricâl, killet-i mal, killet-i asker, killet-i eshap, [lâhik, azlık, darlık anlamına gelen bir kelime]. Velhasıl killet killet her şeyde killet onun menşei ise istibdadı hükâmettir.»

Böylece Londra'da genç aydınlarımızın yürüttüğü Hürriyet gazetesi ve mücadeleleri, Türkiye içinde de etkisini gösterecek ve bu aydınlarımız Ali Paşaların dönemi sona ererek ve Abdülaziz tahttan indirilerek Türkiye'ye dönmek olanaklı olacaktır. Ve bundan sonra Türkiye'de fikir gazeteciliğinin yeni bir aşkla canlandırıldığını görmekteyiz.

Türkiye'de fikir gazeteciliği ile bölge basını arasındaki ilişkilere de kısaca değinelim. İlk bölge gazetemiz önce de söylediğim gibi 3 Mart 1885'te bugün Türkiye di-

şında bulunan Bulgaristan'ın bir şehri olan Rusçuk'ta Tuna Gazetesi adıyla çıkmıştı. Ahmet Mithat Efendi bu gazetenin yöneticilerinin başında idi. Bugünkü Anadolu sınırları içerisinde Anadolu basını diye de adlandıracağımız ilk gazetenin çıkışı 1887 Temmuzunda Erzurum'dadır. Envar-ı Sarıkeçi adıyla Doğunun nuruları, ışıkları adıyla yarısi Türkçe yarısi Ermeni harfleriyle Türkçe olmak üzere, Konya adını taşıyan ve Konya'da 1889 yılında yayımlanan bölge basınının yanı sıra 3 Ağustos 1889'dan itibaren de Diyarbakır'da Türkçe ve bazı sayıları Ermeni harfleriyle Türkçe olmak üzere Diyarbakır gazetesini görüyoruz Türkiye'de bölge basınının bir başlangıcı olarak. Bugün bölge basını içerisinde yaşanmış ve hâla bölge basını olarak basın tarihimize önemli yeri olan ilk gazeteden bahsedilebilir. Bu gazetelerden ilki 1893 yılından beri yayınıni sürdüren Yeni Asır gazetesidir. Gerçi Yeni Asır önce Sâ-lânikte yayımlanmış ve sonra İzmir'e nakletmiştir. Bu bakımdan arada bir kesinti vardır. Fakat buna rağmen bir bölge gazetesi olarak İzmir ve çevresinin dikkate değer bir yayın organıdır. Bunun yanı sıra da Çukurovanın dikkate değer bir bölge gazetesi olarak Yeni Adana ki önce Adana adıyla çıkmış Fransızlar tarafından, şşgal kuvvetleri tarafından kapatılınca, birkaç ay sonra Yeni Adana adıyla 1918'den günümüze kadar yayınıni sürdürmüş ve bazılarımızın hatırlayabileceği gibi 1955 yılında Dünya Basın Başarı Ödülü konulunca evrensel ölçüde bu başarı ödülünü kazanan ilk gazete olmuştur. Bana kalırsa fikir gazeteciliği sadece ulusal basın açısından düşünmek bunu dar boyutlara hapsedmek olur. Çünkü fikir gazetesi olarak ulusal basın içinde yer alan gazetelerin yayınıni engelleyen pek çok sebepler vardır. Bir kısmına Sayın Selek işaret ettiler. Bu açıdan konu ele alınırsa bölge basını veya bazılarının yanlış olarak söylediği Anadolu basını çevre aydınlarının sesi olmak, sennaye ve ilân baskısının etkisi dışında kalmak ve ülkedeki bir tutumla yurt gerçeklerini ortaya koymak amaçları içerisinde küçük boyutları, ilkel baskılarına rağmen gazetei meydana getiren, fikir unsuru namuslu habercilik, yorum ve halkın sorunlarına çözüm getirmek anlayışı içerisinde bugün de ulusal basınının yanında kanaatimizce şerof hizmetlerini sürdürmektedirler.

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil

Çok Partili Ama Gerçek Demokrasiden Uzak

Bir dinleyici şu soruyu bana yönelmiş:

«Fikir gazeteciliği bugünkü basının kökeni nereden geliyor?»

Bu soruya cevap vermeden önce bir noktaya değinmek istiyorum. 1908'den beri Cumhuriyet gazetesinde yazıyorum 1982'den 1974'e Cumhuriyet gazetesinin değişimlerini biliyorum Ama bir medrese, bir kurum, yarım yüzyıllık tarih olan bir kurum; birkaç olayla veya bir kesimdeki durumlarla değerlendirilemez. Cumhuriyet gazetesi tabiri burada doğru musunna kullanılacak. Çünkü Aziz Nesin'in de dediği gibi başka gazeteleri burada ele almak vakıftır, onu benim gördüğüm sudur. Cumhuriyet gazetesinin kuruluşu, başka ülkelerdeki gazetele-

rin kuruluşuyla bir değil Batı ülkelerindeki gazeteler o ülkelerin koşullarına göre kurumuşlardır, yani kapitalizmin koşullarına göre kurumuşlardır. Cumhuriyet gazetesi yeryüzü tabiriyle değışiren büyük bir olgunun içinden gelen bir gazetedir. 1917 dönemiyle yeryüzünde kapitalizmin karşısında bir yeni kuvvet kaynağı kuruldu. Her bir dünya arandaki dengeleri hesaplayan bazı uluslar kuruluş savaşlarını başarıyla sonuçlandırmak olanağı buldular. Daha öncesinde böyle bir olgu yoktur. Daha öncesinde biliyorsunuz, Osmanlı İmparatorluğu Babıusında; İngiliz, Fransız Alman ve Çarlık Rusyası arasında bir tehtiravallı kurmuş olan yöneticiler bazen ona, bazen buna dayanarak devleti yönetiyorlardı. Ama,

1919'a geldiğimiz zaman bir sömürge derekesine düşmüştük. İlk kez yeryüzünde milli kurtuluş savaşı uygulanması Mustafa Kemal Atatürk tarafından yapılmıştır. Ve bu savaş, yeryüzü evrensel çelişkisine bir katkıdır. Cumhuriyet işte bu savaşın gazetesidir. Evrensel çelişkinin yeni katkısının bir fikir organıdır. Mazlum ulusların, ulusçuluk akımlarının bir yeni devletin bağrında dayanışını bulduğu günlerin oluşumu içinde kurulmuştur. Bu bilincin herkes tarafından gazetedeki çalışanlar tarafından, okurlar tarafından algılandığı kanısındayım.

Bu bilinç giderek bugünkü Cumhuriyete varacaktı. Çünkü «emperyalizm - antiemperyalizm» çelişkisi içinde ulusal bilincin bir küstüsü olan Cumhuriyet, Türk toplumu içinde çoklu siyasi sisteme geçildikten sonra ulusal düşüncenin yeni dayanaklarını arayacaktı. Bu dayanaklar, dışa bağımlı sınıflardan değil, halkın kendisinden, emekçi sınıfından gelmektedir. Onun içindir ki, Cumhuriyet gazetesi çağdaş gazete olma yolunda ulusal bilincin yanına, uyanan emekçi sınıflarının bilincini de katma zorundadır. Yaşamamızın, varlığımızın sebebi budur. Bu fikri 50 yıllık süre içinde değerlendirdiğimiz zaman, tabii bu fikrin karşısında da bir takım fikirler bulacağız. İşte Cumhuriyet gazetesinin başına gelen bir takım fikirler bulacağız.

İşte Cumhuriyet gazetesinin başına gelen bir takım olaylar, bu fikrin karşısındaki fikir sahiplerinin, zaman zaman zora, ya da meşru görünüm altında birtakım oyunlara başvurarak giriştikleri eylemler yüzündendir. Değerli konuşmacı Aziz Nesin demin haklı olarak güzel bir eleştiri yaptı. Bir yazarın kitabının bir gazetede reklamının yapılmaması, o gazete için de ve elbette o toplum için de çok ayıp bir şeydir. Ne var ki gazeteler ancak ekonomik ve siyasal iktidar biçimlenmesinin koşulları içinde yaşıyorlar. Nitekim, Aziz Nesin'in kitap ilânını yayımlamayan Cumhuriyet gazetesi, 1963 yılında bir yazı yayımlandı. O dönemde bir gün Nadir Nadi beni çağırdı ve dedi ki: «Bu yıl Yunus Nadi Armağanı yarışması «kapitalizm mi, sosyalizm mi?» tartışması üzerine olsun istiyorum.» Ben de «iyi olur» dedim. Gerçekten yarışmaya gelen cevaplar yayımlanmağa başlandı, ve kimi okur kapitalizmi, kimi okur sosyalizmi tutan yazılar yolladılar. Bu arada bir yazıda — ki müstear isimle yollanmıştır — komünizm propagandası görüldüğü için gazetenin yazı işleri müdürü tutuklandı. Yazı sahibi Şadi Alkılıç da tutuklandı. Ve o zamanın iktidarının basın kesiminde Cumhuriyet gazetesinin bir komünist gazetesi olduğu ve yıkılması gerektiği propagandası yapılmaya başlandı. Türkiye'de adına «iyi saatte olsunlar» dediğimiz bir takım gizli kuvvetler var. Bunlar gönderilen yazının vaktiyle fikir suçu yüzünden mahkûm olmuş sayın Şadi Alkılıç'ın yazısı olduğunu öğrenip, bu oyunu ve davayı tertiplemişlerdi.

Demek ki bir gazetenin sadece kendi iradesi o gazetenin yayını tayin etmiyor, saptamıyor. İsteklerin ve istemlerin dışında birtakım koşullar vardır. Bu somut koşulları hepimizin çok iyi bilmesi gerekir.

Geçmişte olan çok acı olayları hepimiz yaşadık. Ama geçmiş bir yana bıraktığımız zaman, bugün hâlâ Türkiye'de çıkardıkları gazetelerden dergilerden ötürü tutuklanan, içeri atılan kişiler görüyoruz. Bu kişilerin arkadaşları bizim gazetenin kapısına gelmektedirler. Fakat bugün kamuoyu, onlarla gerektiği şekilde ilgilenmiyor. Babıâli basını fikir özgürlüğü adına acı olayları birinci sayfasının manşetlerine geçirip «Niçin fikir özgürlüğü yok Türkiye'de?» diye bar bar bağırıyor. Bugün Türkiye'de sosyalist partisi yöneticileri hapis hanelerdedir. Yazarlar, aydınlar, yazarları şiirler ve kitaplar yüzünden cezaevlerinde yatmaktadırlar. Türkiye'nin fikir özgürlüğü ve fikir gazeteciliği adına durumu yeryüzünün kapsamı içinde işte bu kadar acıklıdır.

Bu olayın nedenleri şuradan geliyor. Daha önceki konuşmamızda dört sistem koyduk ortaya. Bu dört sistemin dördüncüsü bugün Türkiye'de geçerlidir. Yani çok partili rejim görünümü altında gerçek demokrasiden uzak bir düzen. Devletimiz Ortakpazar, yani Avrupa Topluluğuna giriş kararının altını imzalamıştır. Şimdi bu pazara girdiğimiz zaman ne olacak? Sermaye dolaşımı Ortakpazar ülkeleri arasında serbest olacak, emek dolaşımı da Ortakpazar ülkeleri arasında serbest olacak. Peki fikir dolaşımı da serbest olmayacak mı? Şimdiden yabancı sermaye Türkiye'ye girer, Türk emeği dışarı çıkar; ama emek ve sermaye trafiği serbest iken fikir trafiğini yasaklayan bir siyasî düzen Türkiye'de geçerlidir. Bu çelişki giderilecektir elbet. Ve bu çelişki giderilmeden de Türkiye bugünkü dünyaya çağdaş uygarlığa yakışır bir toplum manzarası alamayacaktır.

Bugünkü Türkiye'nin kapitalizminin ağa babası olan ülkelerden farklı bir durumu var. Söz gelişi bugün Amerika'da da gazeteler kapitalist düzeni içinde kurulmuş gazete oldukları için reklamlara dayanırlar. Bu reklamları veren büyük teknelci gruplar, büyük sermaye grupları, gazetelerin üzerinde etkilere sahiptirler. Fransa'da da öyledir, İngiltere'de de öyledir. Türkiye'de bugün milli sanayimiz kurulabilmiş olsaydı; ulusal sanayimiz ve ulusal sanayimizin kurumları gazetelerimize yeteri kadar reklamlar verebilselerdi; milli endüstrimizin denetlediği bir basını olsaydı, o zaman belki ona bir diyeceğimiz olmazdı. Fakat bugün Türkiye'de sermaye sınıfı büyük ölçüde dışardan etkilendiği için basın üzerindeki reklam denetimi basını gayri milli bir yörtüğe sokmak için tesirler yapıyor. Bugün Türk basını gayri milli bir basın olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

İlhan Selçuk

Anayasadaki Değişiklikler Kaldırılmalıdır

Konuşmalar boyunca meseleler açıklandı. Açıklığa kavuştu ve şimdi bütün bu sosyal ve ekonomik tüm içinde acaba Türkiye'de siyasî iktidarlar karşısında basının, gazetenin, gazetecinin ve nihayet eninde sonunda fikir hürriyetinin durumu ne olmuştur. Buna bakalım. Ben, fazla ayrıntı vermeden şu bizim daima ileri sürdüğümüz 150 senelik bir gelişmeden hareket edeceğim, meselâ 1839'dan

1922'ye kadar Osmanlı İmparatorluğunun ilgası, kaldırılması tarihine kadar, saltanatın 83 yıllık dönem içinde 78 yıl devlet kontrolüyle gazete çıkarma düzenlenmesi var. Ancak 5 yılı bir giderici sistem olmuş o da 2. meşrutiyet yılında 1908 - 1913'e kadar. Yalnız burada öteki açıklamalarımıza anahtar olabilecek bir meseleyi söyleyeyim. Bu Hürriyetçi veya daha sınırlamacı olan rejimler hakkında

fazla aldanmamalı. çünkü istenildiği takdirde bu daha hürriyetçi düzenleme, bir takım kayıtlarla daha ölümcül bir sisteme gidebilir ve daha da kötü olabilir. Eğer siz gazeteyi çıkartır da ondan sonra birtakım kayıtlar ve kapama yetkisini de hükümete siyasi iktidara verirsiniz işte böyle bir durum ortaya çıkabilir. Şimdi biraz evvel 1908 - 1913 arasında da bir hürriyetçi sistem var dedim. Var mı yok mu şimdi siz karar verin. İttihat Terakki dönemi idi bu. Onlar daha kolay bir usul bulmuşlardı gazetecileri öldürüyorlardı. Onun için bu sistem içinde böyle bir durum vardı. Şimdi gelelim 1920 - 1974 arasındaki 54 yıllık döneme bu dönemin yaklaşık olarak 40 yılı daha sert bir basın hürriyeti düzenlemesiyle geçmiştir. 14 yıl da daha serbest. Bu 14 yılın içinde bugünkü düzenleme de var.

Gerçi bugünkü düzenleme aslında gayet hürriyetçi bir düzenlemedir. Anayasaya bakarsanız. Çünkü Anayasa basın hürriyetini normal kanun koyucuya bırakmış kendisi geniş maddeler ayırmış bu hürriyete, basın hürriyetine, fikir hürriyetine ve bunların normal kanun koyucu tarafından kısıtlanmasını emretmiş. Fakat Anayasayı değiştirirseniz, 1971'de ve bir takım şartlar koyarsanız hürriyet kısımlarından bu tasarıda pek tabii olarak sizin giderici dediğimiz hürriyetçi sisteminiz derhal ölümcül olabilir. İlk yapılacak şey. Anayasadaki bu değişiklikleri kaldırmaktır. Ondan sonra şunu da söyleyeyim Türkiye'de siyasi iktidarlara, tek parti çok partili rejimde koalisyonlar, veya çok partili rejimde seçimleri kazanan bir çoğunluk partisi olarak ortaya çıkmışlardır. Bu basın rejimleri üzerinde hemen hemen hiç bir etkisi olmamış bir olaydır.

Demokrat Parti iktidara geldiği zaman 1950 - 1953'e kadar nispi diyebileceğimiz bir serbestliği verdi ama onun hemen sonrasında derhal gazeteler kapanmaya, birçok sınırlamalar konmaya başlandı. Onun için bütün bir toplum istiyorsanız, şöyle vermek mümkündür. Yani 100 küsur yıl içinde ancak 20 - 22 yıl kadar bir nispi hürriyetçi rejime gelindi. Fakat 120 sene en aşağısından daha dar bir basın hürriyeti rejimi, hatta bazan doğrudan doğruya hükümdar iradesine bağlı bir sistem içinde kaldı. Onun için her şeyden evvel şunu da belirtmekte fayda var. Bugünkü basın rejiminin ölümcül yani hürriyetçi bir sistem olmadığını kabul etmek gerekiyor. Çünkü her şeyden evvel fikir suçu, ve fikir hürriyetine indirilmiş bir darbe gibi görüyorum ben bunu. Bu müessese var maalesef onun için Anayasada daha önce yapılan tadillerin kaldırılması ve bu tadillerle birlikte fikir hürriyeti kanunu yapılması, basın kanunu yapılması gibi kanuni tedbirlerin derhal alınması lazımdır. Dünyanın hiç bir yerinde hürriyetleri kısımak suretiyle ne bir kişi, ne de bir toplum, ne de bir

devlet şeref kazanmıştır. Onun için ancak ve ancak açık bir rejim ki, demokratik çoğulcu rejim budur, ve böyle olmalıdır. Ancak açık bir rejim, hürriyetçi bir düzenlemeyle yürütülebilir. Ve onun simgesi de bu açıklık ve hürriyetçilik olabilir.

Bugün fikir gazeteciliği, biraz evvel konuşan arkadaşlarımızın sözlerine bir katma olarak söyleyeyim, fikir gazeteciliği de tehlikededir. Çünkü bir fikrin yayınlanabilmesi için üç vizeden geçmesi lazımdır. Birinci vize siyasi iktidarın düzenlediği hürriyetçi sistem, basın hürriyeti düzenlemesi, ikincisi, gazetelerin büyük işletme olarak kendi içlerindeki aşamalar, üçüncüsü gazetelere hâkim olan ekonomik kuvvetler. Bütün bunların ancak birleşmesiyle ve bunlar arasında bir anlaşma olmasıyla ki siz bir fikri yayabilirsiniz. Bu da ne kadar zordur görüyorsunuz. Onun içindir ki herşeyden evvel basın tipki siyasi partiler gibi, tipki başka sosyal müesseseler gibi kendi içindeki gelişmeyi sağlayabilmeli, düzenleyebilmeli, ondan sonra basın dış ekonomik güçlerin baskısından ve etkisinden nası kurtulacaktır bunu tespit edebilmelidir. Üçüncüsü siyasi iktidar meselesidir. Siyasi iktidardan da istenecek çok şeyler vardır. Şimdi bir meseleye geliyorum. Hangi düzeyde ister sınıfsal deyin ister demeyin, fakat sınıfsal çıkarların tamamen belirlendiği, kristalleştiği toplumlarda da var bu. İnsanlar ve toplumlar ve sosyal kategoriler birbirleriyle yaşama durumundadırlar ve bunu mecburdurlar.

Türkiye'de çok büyük bir fikir değişmesi olmuştur. Bu da 1960'tan itibaren olmuştur. 1960'a kadar bunu bir tez olarak söylüyorum, tartışılabilir, ama ben inanıyorum buna 1960'a kadar insanlar İttihat ve Terakki denilen bir neslin bir kuşağın fikrinin tesiri altındaydılar. Onlar ne demişse, 30 - 40 - 50 sene hep bunları tekrarlamışlardır. 1960'tan sonradır ki yeni bir kuşak, yeni bir fikir ve şimdiye kadar söylenmeyen şeylerle meşgul olabiliyor ve daha sosyal bir temele oturabiliyor meselelerimiz.

Ben bir hocayım, bunu detalarca yaptım, tabii sayın hocamdan ilham alarak yapmışımdır. Biz birtakım şeyleri daha evvelden söylüyoruz. Bu birşeyler bildiğimizden değil, fakat bizim fonksiyonumuz icabıdır bu. Hiçbir zaman. Hiçbir yerde ve hiçbir toplumda hürriyetleri kısımlar toplumlarına yeni ve çağdaş şeyler getirememişlerdir. Ve getirememişlerdir, çünkü getiremezlerdi. Ve tarih fikir hürriyetini tanımayanlardan çok acı bir şekilde bahsedecektir. Belki de arkadaşlar hiç bahsetmeyecektir.

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya

Savaş Toplumsal Düzeyde Verilmelidir

Konumuz, Cumhuriyet gazetesi değil, o konumuzun dışında bir gazete. Örnek almak zorundaydım, herhangi bir gazeteden, bu açık oturumu düzenlemiş olduğu için çok daha yakın buldum da onu aldım. Şimdi herhangi bir gazeteyi alsaydım, yakışksız olurdu. Ayrıca, yani bir fikir gazetesi niteliğini taşıyan Cumhuriyet'te bunlar varsa öbürlerinde çok daha örnek vardır demektir.

Önemli olan tarihi gelişim çizgisi doğrultusunda insanın gelişmesidir. Sağdan sola doğru, geriden ileri doğru gitmiş bir gelişim çizgisidir. Fakat ileriden geriye doğru

gitmek, tarihe sırt çevirmek ve insanlığın dışına çıkmak demektir. Alfedilmeyecek olanlar da bunlardır. Çünkü ancak bunlar çıkarları için ileriden geriye doğru giderler. Şimdi Türk fikir gazeteciliğinin bütün özgürlükleriyle ortaya çıkması için ne gereklidir, ne yapılması gereklidir. Elbet bu sınırlamaların birçok nedenleri vardır...

Türkiyede fikir gazeteciliğinin bütün özgürlük ortamıyla oluşmamasının en baş nedeni bizi yıllardan beri emekçi sınıfın öğretisini ve onun öğretisinde giden insanların yanlışlığı olmalarıdır. Türkiye'de bir sınıfın baş-

ka sınıflar üzerinde egemenlik kurması kanunca yasaktır. Bu yasak olan işler ben yaşadığım sürece yasaktır. Bir egemen sınıf öteki sınıfları ezecek. Eğer başka türlü olabilseniz biz ulusal endüstrimizi kuramaz olabilir miydik.

40 milyon insanın hâlâ yüzde 70'i okur yazar olmaz olabilir miydi? Hâlâ Türkiye, Cumhuriyeti kurmuş olan Dünyada ulusal bağımsızlığı meydana getirmiş olan Türkiye bugün geri kalmış ve emperyalizmin etkisinde bir ülke olabilir miydi? Elbetteki bir sınıf kendi egemenliğini kurmuş ve benden başka sınıf, ezdiğim sınıf egemen olmasın diye önüne engeller koymuştur. Bu engeller çoktur. Bunların başlıcası 141 ve 142. maddelerdir. Bu maddelerin varlığı ve yürürlükte olması demektir ki, emekçi sınıfı iktidara geçemez. Türlü yollarla iktidara geçemez ama ben iktidardayım. Benden başkası egemen olamaz demektir. Bunun türlü yolları denenmiştir. Ancak 141 - 142. maddeler kalkarsa, fikir gazeteciliği bütün anlamlarıyla gerçekleşir dersiniz. Ben tabii buna evet diyemiyceğim. Başka nedenleri de başka gerçekleştirmesi gereken koşullar da vardır. Ne yapmamız gerekir bu durumda acil olarak? Kökenimiz hangi sınıftan olursa olsun egemen sınıfın ço-

cukları da olsak köken olarak, ama öğreti olarak, inanç olarak haklı insanlardan yanaysak burda kendi savaşımı- zı aydınca vermemiz gerekir. Şimdi şu konuşmalardan aldığım sonuca göre bir küçük örnek vermek istiyorum. Son derece önemli konuşan Sayın Tunaya'nın örneklerine katıldım.

Sayın Tunaya 1950 - 1954 Demokrat Parti iktidarının basına nispi özgürlük yarattığını söyledi. 1950 - 1954 arasında benim gazeteci olarak Demokrat Partiden neler çektiğim: eğer öbür aydınlar bilmiyorlarsa biz bu toplumsal acıyı aydın olarak çekmiyorsak, yalnız bir halkçı, bir popülist düşünce bir acıma duygusu olarak değil gerçekten kendimizde duymuyorsak bugünkü insanların çektiği çileleri, daha öncekileri duymuyorsak, bizim başımıza, çocuğumuzun başına, yanımızdakinin başına mutlaka bunlar gelecektir. Bunun tek çaresi hepimizin derdi olduğunu kabul etmek arkadaşlarımızın da söylediği gibi toplumsal düzeyde bu savaş vermek gerekir.

Aziz Nesin

Baskı ve Terör Her Şey Demek Değildir

Bana sorulan soru biraz benim konum değil, hocama sorulabilirdi, o da bu 141 - 142. maddeleri de ihtiva eden ceza kanunu bahsinde, bu evvelce kabul edilmedi mi, hakikaten İtalyan Ceza Kanununu aldık, bu kanunda bu maddeler de vardı, fakat İtalya bu kanundan bu maddeleri çıkardı, daha sonra, biz ise bu kanundaki bu maddeleri şiddetlendirdik, çeşitli tadillerle, yani büyük ileri hamleler yaptık, ve bugün bütün bu maddeleri ve bunların doğruluğunu savunabilecek sanıyorum ki, içimizde hiç kimse yoktur. Hepimiz aynı düşüncededeyiz ve bunlar olduğuna göre acaba bir fikir hürriyetinden bahsedilebilir mi?

Şu kanaatleyim ki, parlamenter nizam içinde çeşitli sosyal güçler, devletin kanunları yoluyla tezatlarını, çelişkilerini mümkün olduğu kadar tasfiye ederek birarada yaşamak zorunludur. Öyle olacaktır ve oraya da girilmiştir. İşte iş hukuku bir taraftan geliyor, işverenlerin hukuku malûm Bağ - Kur ne demektir biliyorsunuz, işte esnaflar konfederasyonu vs. vs. Çünkü benim şahsi kanaatim büyük patlamalara ve yeni büyük tecrübelere bizim toplumumuzun bugünkü hızlı gelişme içinde tahammülü yoktur. Binaenaleyh bu mücadeleler bu fikir araştırmaları, fikir tartışmaları, yazışmalar, kitaplar vs. ile fikir özgürlüğünü daha sistematik, daha güçlü müdafaa ederek, toplumumuzu buraya doğru kaydırmak çok daha doğru olur. Maalesef baskı ve terör teşkilatları menlektimizde müesseseseleşmiştir. Ama baskı ve terör her şey demek olsaydı, ben biraz da olayları görmüş bir adam olarak size açıkça söylüyorum. Rusyada ihtilâl olmazdı. Demek ki baskı her şey demek değil, Sibiryalar o vakit de doluydu. Son gidişlerimde şunu da görmüşümdür: Mademki Sovyet Rusyanın problemi, yazdım da Cumhuriyetle

çıkı siyasi değildir, iktisadi değildir, psikolojiktir. Ve ruh, bu kendi nizamından önce getirdiği terör ruhundan, şüphe ruhundan bir türlü sıyrılmıyor.

Bir kaç gün önce Pravdanın temsilcisinin ziyaretini kabul etmiştim sordum «Rusyada sınıflar var mı?» diye «Yok», dedi. Ama sınıflı mücadele niye devam ediyor? Niçin Sibiryada 750 bin insan var? Ve bu hava Rusyada çalışmanın şevkini kırıyor. Ben az çok topraktan anlayan adamlardan biriyim. Ortaasyada, Pakistanda, şurda burda gezdim. Refah almış yürümüşü, ama, bu insanların şevk ve içten gelen bir heyecanla kendilerini işe veriş, zaata uğramıştır. Şu halde bu parlamenter nizam altında, bu sınıfsal yapıda sınıf içi çelişkileri, sosyal kanunlar, ekonomik kanunlar, iş hukuku ve her zümrenin varlığını koruyarak bir arada yaşamak imkanına götürebilecek müesseselerde devam ettirmek, zorundayız. Fikir özgürlüğünü de bunun için istiyoruz. Fikir özgürlüğü kısaca başlarken de söylediğim gibi lalettayın bir gazete ibaresi değildir, bir zihin ameliyesi, yani doktrinel bir şeydir ve mutlak değildir. Çünkü fikir zaman ile elbetteki değişir ve yeni fikirler kutsallaşır. Nitekim bir zaman bir nizamı dinî kriterler hâkimdir. Bir zaman gelir millî kriterler hâkim olur. Yahut Fransız ihtilâlinde olduğu gibi. Sosyal kriterler olur. Bunların yaşanması mukadder. İnsanoğlu bunları yaşayacak. Bize düşen yalnız bu başlamak istidadında olan siyasi ve iktisadi oligarşi, tiktire karşı onun nizam içinde büyük patlamalara gitmeden kendi yolunuza ve istikametimizi bulmaktır. Ve sanıyorum ki burada toplanan bütün aydınların da buna katılması mümkündür. Temennümüz bu olsun, o halde yaşasın fikir özgürlüğü devrim.

Şevket Süreyya Aydemir

Fikir Özgürlüğü Kendi Kendine Var Olmaz

Konuşmacılar gerçekten fikir hürriyeti konusunu, fikir gazeteciliği konusunu, çeşitli açılardan açıkladılar. Aralarında değişik noktalar oldu ve olması da tabii idi. Çünkü nihayet konuşulan şey fikir, düşünce özgürlüğü olunca hepsi özgürdü, özgür olarak konuştular. Yalnız bir noktada dikkat ettinizse hiçbir tavız vermeden birleşme oldu. O da düşünce özgürlüğünün gereği ve lüzumu. O noktada bütün konuşmacılar, hepsi birleştiler, şimdi neden bu, nereden geliyor bu durum? Biz hukukçular, amme hukuku dalında devleti tarif ederken «Devlet; belirli bir toprak parçası üzerinde örgütlenmiş bir halk topluluğudur» deriz. Bu örgütün adına da hükümet, bir kudret deriz. Şu halde devletin 3 ögesi var. Birisi bir toprak parçası, birisi halk millet, üçüncüsü de bir halkın kendi arasında bir iktidar olarak örgütlenmesi. onun için sömürgeler devlet değil. Çünkü bağımsız bir iktidar yok. İşte düşünce özgürlüğünün kaynağı bu iktidar, bu devletin egemen ögesidir. Bu üç ögeden egemenlik ögesi düşünce özgürlüğünün kaynağı ve hukuk devletin kaynağıdır. Daha doğrusu düşünce özgürlüğü bu egemenliği kullananların keyfi davranışlarına bir tepki olarak doğmuştur.

1789 Fransız İhtilalinden sonra sanıldı ki fikir hürriyeti artık mevcuttur ve insanlar mutlu olacaktır.

Ama bir öge unutuldu. O da ekonomi ögesiydi. O devirde hâkim olan liberal ekonomi, yahut makinenin icadı ve tekniğin ilerlemesi sonucunda büyük işletmeler meydana gelince o zamana kadar kendi küçük işletmesinde çalışanlar ve eltezgâhçıları rekabet edemez oldular. Hadi bakalım sıraya dizildiler, fabrikaların kapılarında iş aramaya. O kadar fazla iş arzı vardı ki, o zaman sermaye istediği şartları empoze edebiliyordu. Çalışırsan çalış, çalışmazsan çalışma, işte sen çalışmazsan bin tanesi var. Bunu empoze ediyor. İngiltere, Fransa ve Amerika'daki refah bu ıstıraplar pahasına doğdu. 12 - 13 yaşındaki çocuklar 15 - 16 saat çalıştırıldı. Ne o, bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler doktrini. Sermayenin bu hâkimiyeti karşısında o sermayeye muhtaç olan vatandaşla o sermayedar arasında eşitlik lâfta, kâğıtta, Anayasanın üstünde, Anayasanın yapıprakları arasında kalyordu. Sonra ne oldu? Bu oluşum neticesinde, siyasal iktidar mali iktisadi egemenliğin altına girdi. Şu halde egemen zümre aslında siyasetçiler, politikacılar değil. Onların ardındaki iktisadi varlıklar iktisadi örgütler egemen oldu. Ve Fransız İhtilalinden önceki hürriyet mücadelesi yavaş yavaş sınıf mücadelesine dönüştü. İşte hürriyet mücadelesi, fikir mücadelesi: böylece yolunu buldu. Derken 1917 ihtilali Rusya'da biliyorsunuz patlak verdi, fakat aradan 57 yıl geçtiği halde düşünce özgürlüğü diye bir kavram yeşeremedi.

Diyeceksiniz ki Türkiye'de düşünce özgürlüğü ve sosyal devlet gerçekleşti mi? Anayasada evet, Anayasada var, sosyal hukuk devleti ama, hiç kimse bugün Türkiye'de sosyal devlet ilkesinin tam olarak gerçekleştiğini asla iddia edemez.

Gazetelerde çıkan Vergi Adaletsizliği kimler ne kadar vergi veriyor. Milli Gelirin kaçta kaçını ne kadar kişi alıyor? Bu basit istatistikler bile sosyal devletin gerçekleşmediğini gösteriyor. O halde düşünce özgürlüğünü kullananlar bir bu sosyal doğrultuya yönelmelidir.

İkinci bir nokta, fikir gazeteciliğinde ben şunu üzüntüyle söylemek zorundayım ki, tecrübeli ve ülkenin sosyal hayatına uzun zamandan beri tanık olmuş bir kişi olarak, herkes kendi fikrinin özgürlüğünü istiyor gazetelerde, ve fikir gazeteleri birbirlerini tutmuyor. Aralarında dayanışma yok, oysa fikir özgürlüğü denilen şey, kendi kendine var olmaz. Bunu insanlar yaratır. Bunu benimsemek gerekir. O halde nelere tanık olduk biz bir gazetenin kötü muamele görmesine başka gazetelerin, fikir gazetesi olduğunu ileri süren gazetelerin, sevindiğine tanık olduk.. Bu olmaz işte. Fikir gazeteciliği çoğulcu fikir veren birbirine zıt olsa da bir gazetenin maruz kaldığı, kovuşturmalardan dolayı öbür gazete sevinmemelidir. Sevindiği gün o memlekette fikir gazeteciliği gelişmez. Bunu aydınların bilmesi gerekir. Ama diyeceksiniz ki, aydınlar âlet olmasın, diyeceksiniz ki sermaye sebep oluyor, şu oluyor, bu oluyor, arkasında şu zümre var, bu zümre var da onun için. Ama aydın âlet olmasın, kişi ancak şahsiyetini koruyabildikçe insandır. Fikir istiklâlini koruyabildikçe insandır. O zaman yaşamının bir anlamı olur.

Türkiye niçin kalkınmıyor? Ne yazık ki, bu soruya verilen yanıtlar hep yüzeyde kaldı ve yüzeyde kaldığı için de, Türkiye'miz için çok önemli ve değerli yıllar kayboldu gitti.

Ekonomik ve sosyal olayları sosyalist açıdan değerlendirenlerle kapitalist açıdan değerlendirenler arasında, ülkenin ve halkın çıkarları doğrultusunda bir diyalog kurulamadı. Bir ekonomik olgunun analizini kapitalist prizma ile yapan kişinin ille kapitalist olması gerekmediği gibi, aynı olguyu sosyalist prizmadan geçirerek analiz eden kişinin de ille marksist olması gerekmez. Sorun, çağımızın siyasal, sosyal ve ekonomik gidişine göre, olayları türlü gözlüklerle inceleyip çoğulcu bir görtişe sahip olma sorunuydu.

Başka ülkelerde, örneğin İngiltere'de yıllarca önce iktidara gelmiş olan İşçi Partisinin ülkede sosyalist yönde gerçekleştirmiş olduğu reformlardan bir çoğunu, daha sonra iktidara gelen Muhafazakâr Parti, değiştirmeden alıkoymuştur. Sovyet Rusya'daki işletmelerde, kapitalist ülke işletmelerindeki verimlilik ve kâr sağlama ilkelerinin etkili olmağa başladığını hepimiz biliyorsunuz. Demek ki, sosyalizm kapitalizmden ve kapitalizmin sosyalizmden öğrenileceği şeyler olabiliyor.

Eğer Türkiye'mizde, kalkınma yöntemi hususunda birbirinden ayrı, hattâ birbirine karşı düşünce taşıyan aydınlar arasında, az önce sözünü ettiğim içtenlikle diyalog kurulabilseydi, son 25 - 30 yılımız boş ve gereksiz tartışmalarla, üzüntüler, düşmanlıklar ve acılarla havaya uçup gitmezdi.

Bu ellinci yıl toplantısını kaparken gazetenin kurucusu rahmetli Yunus Nadi'nin aziz anısı önünde saygıyla eğilir yine rahmete kavuşmuş olan sevgili arkadaşımız Doğan Nadi'yi ve Cumhuriyet ailesinden yitirmiş olduğumuz bütün değerleri rahmetle anar hepinizi saygıyla ve sevgiyle selâmlarım

Ord. Prof. Dr. H. Veldet Velidedeoğlu

Birincilik Ödülünü Şenyapılı Kazandı

«Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Basını» konulu incelemelere ayrılan 1973 - 1974 Yunus Nadi Armağanı Yarışması sonuçları dün belli olmuştur. Gazetemizin kurucusu adına düzenlenen geleneksel yarışmanın birincilik ödülünü bu yıl «Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Basını» incelemesiyle Önder Şenyapılı kazanmıştır. «Türk Basın Tarihi» incelemesiyle Hıfzı Topuz ikincilik ödülünü, «Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Basını» incelemesiyle Cevat Akgönül de üçüncülük ödülünü almışlardır.

Yunus Nadi Armağanı Büyük Yargıcılar Kurulunun daha önceden kapalı zarfla gazetemize gönderdikleri gerekçeli oyları Büyük Tarabya Otelinde dün saat 12'de yapılan toplantıda açılarak sonuçlar saptanmıştır.

Çetin Altan, Rauf Mutluay, İlhan Selçuk, Samih Tiryakioğlu, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil ve Prof. Dr. Yüksel Ülken'den oluşan Büyük Yargıcılar Kurulu oylarının toplamına göre yarışmanın birincilik, ikincilik ve üçüncülük ödülleri aşağıdaki isim ve incelemelerden oluşmuştur:

- ① Önder Şenyapılı «Cumhuriyetin 50 Yılında Yılında Türk Basını»
 - ② Hıfzı Topuz «Türk Basın Tarihi»
 - ③ Cevat Akgönül «Cumhuriyetin 50 Yılında Türk Basını».
- «Cumhuriyetin 50 Yılında Türk Basını» konulu incelemelere ayrılan 1973-1974 yılı Yunus Nadi Armağanı Yarışmasına 29 incelemece katılmıştır. Küçük Yargıcılar Kurulu yarışmaya gönderilen incelemelerin ilk ayırımını yaparak bunlardan 7'sini Büyük Yargıcılar Kuruluna sunmuştur.

Sonuçların açıklandığı dünkü toplantıya Büyük ve Küçük Yargıcılar Kurulu üyeleri ile Gazetemiz Başyazarı Nadir Nadi, Genel Yayın Müdürü Oktay Kurtböke, Müessese Müdürü Sadun Tanju ve Yazı İşleri Müdürü Çetin Özbayrak ile Elif Naci katılmışlardır.

Cumhuriyet
29 Haziran

"50. Yılda Türk Basını Toplumun Yararına Değil; Kendi Yararına Çalışan Bir Kuruluş Görünümünde,,

■ Türkiye'de gazetelerin de öteki ticari firmalar gibi ticari kazanç grafiğini yükseltmek amacıyla çalıştıklarını belirten Şenyapılı, toplumcu görevi yüklenen sayılı gazetelerin ise çok ağır bedeller ödeyerek ayakta kalabildiklerine değiniyor...

«Cumhuriyetin Ellinci yılında Türk Basını, toplumun yararına değil, kendi yararına çalışan bir kuruluş görünümündedir...»

Bu yargının yadsınmayacak kanıtlarını, basını dışardan izleyen bir kişiden, bir gazeteci olarak dinlediğimizde, bir parça sıkıldığımızı, ezildiğimizi saklamayacağız...

«Basını dışardan izleyen bir kişi» dedik, ama, bu yılki Yunus Nadi Armağanı birincisi, yüksek mimar Önder Şenyapılı'nın, basını içinden tanıma olanağı bulduğu, gazetecilik yaptığı bir dönem var: 1950'lerde, İzmir'deki «Sabah Postası»nda günlük fıkralar yazdığı dönem... Çeşitli dergilerde, gazete'lerde yayımlanan yazıları, hikâye ve şiirleriyle basına aşına oluşu bir yana, şimdi İmar Bakanlığı Mesken Genel Müdür Yardımcılığı görevini sürdüren Şenyapılı, asıl mesleğinin kapsamına giren «kentleşme»nin bir ürünü olduğu için de basına ilgi duymaktadır...

Kentleşme, araştırmasında, yukarıdaki yargıyı kanıtlayan maddi öğelerden biri oluyor. Kendisiyle konuşur-

ken belirlendi bu... Türk basınındaki niceliksel gelişmelerden söz ederken, elli yıllık Cumhuriyet döneminde, okuyucu sayısındaki artıştan daha önemli bir etkenin bu gelişmeye yolaçtığına işaret etti Şenyapılı... 1950'de işbaşına gelen Demokrat Parti'nin aldığı ve uyguladığı, ekonomik düzeni değiştirme kararıydı bu ekonomik etken: «...Türk toplumunun bir tüketim toplumu olması kararıydı bu karar... Ve bu kararlar, basının kimliği de değişti. Basın artık yığınlara ulaştırılması zorunlu bir reklam aracı niteliğine bürünmüştü. Türkiye'de pazarlaması başarıyla yapılan ilk tüketim malı gazete olmuştur...»

Hepsi bu kadar mı? Hayır... 1950'lerdeki ekonomik kararlar birlikte, topraktan kopma olayı başladı Türkiye'de... Kentlere göç başladı, yani, ne ölçüde düzenli olduğu bir başka sorun olan kentleşme eylemi... Köy ile kent arasında ekonomik faaliyet yönünden fark olduğu gibi, kentsel etmenler de kırsal etmenlerden farklıdır. Önder Şenyapılı'ya göre, «basın sanayi de kentsel bir etmendir. Kent nüfusundaki artışlar basını geliştiren bir faktör olmuştur...» Bunu keskin kanıtlayan bir olgudan da konuştuk: Başkent Ankara olduğu halde, gazeteler için gerçek haber kaynağı, gerçek haber merkezi Ankara olduğu halde, Türk basını İstanbul'dan, Babil'den kopamıyordu...

Çünkü: «... gazete merkezinin İstanbul'da olması çok doğal bir sonuçtur. İstanbul en büyük kenttir, ulaşım ola-

nakları en gelişmiş kenttir. Gazete de kentleşmenin ürünü olduğu için, İstanbul Türkiye'nin en büyük kenti olduğu sürece gazete merkezlerinin oradan çekilip alınmasına olanak yoktur...»

.....
Sonra Türk basınının niteliksel gelişmelerine erişti konu. Şenyapılı'nın değerlendirmelerinde başlangıç noktası yine 1950'lerdeki ekonomik karardır: «... Bugünün ekonomik düzenine bağlı olarak basını değerlendirdiğimizde başarılı olduğunu kabul etmek gerekir» diyordu... Ama ne pahasına bir başarı?...»

«... Buradaki başarı motifi, bir başka değerlendirme biçimine uymuyor. Bu ikinci değerlendirme basının toplumun yanında yer almasıyla ilgilidir. Türk basını bugünkü şekliyle kamu yararına olmak, kamu oyunu oluşturmak gibi değerlere sırt çevirmiştir. Kâr etmek ön plâna geçmiştir. Tıpkı belli bir tüketim malı, onu benzerlerinden ayıran en çarpıcı özelliklerini yansıtarak sunan reklâmcihaktaki türden bir sunuş biçimini benimsemiştir. Cumhuriyetin ellinci yılında Türk basını toplumun yararına değil, kendi yararına çalışan bir kuruluş görüntüsündedir...»

Kuşkusuz böyle bir genellemenin dışına çıkan gazeteler var. Cumhuriyetin 50. yılındaki Türk basınına eleştireci düşüncenin projektörlerini açtıran şu elinizdeki gazete, onlardan biri, birincisidir...

Ama!... «... ama bunlar çok ağır bedeller ödeyerek ayakta durabilmektedirler ötekilere oranla. Örneğin bir (Cumhuriyet), kendinden çok daha genç gazetelere oranla ne denli sıkıntılar içinde çalışmaktadır?...»

Genellikle ise: «Bu ekonomik düzen içinde görev yaparken, kendileri de ekonomik düzenin bir parça-

sı haline gelmiştir gazeteler. Gazeteler üzerindeki ekonomik baskı, aslında kendi kendilerine koydukları baskıdır. Toplum yararına girişimlerde bulunduklarında kazanç kapıları kapanacaktır. Türkiye'deki gazetelerin de amaçları, tıpkı öteki ticari firmalar gibi kazanç grafiğinin tırmanmasıdır...»

Ve bundan, kabul etmek zorunda kaldığımız şu gerçeğe ulaşıyor Şenyapılı: «... Araştırmamda da örneklediği gibi, Türkiye'de olaylar çoğu zaman basın tarafından çarpıtılmakta, hatta bazı olaylar hiç aktarılmamaktadır kamuoyuna. Bu asıl işlevi kamuoyunu oluşturmak olan basının, bu ana işlevini yerine getirmediğini gösteriyor...»

Önder Şenyapılı'ya göre, «Son yıllarda genel bir değişme eğilimi var. Magazin gazetelerin daha çok habere ağırlık verir olmaları, hatta yalnız haber duyuran ikinci gazeteler çıkarmaları gibi. Bunlar toplumdaki değişmeye koşut değişimlerdir. Türkiye'de toplumun yapısı değişmektedir. Kamuoyu artık toplumu yönlendiren sosyal, ekonomik ve siyasal olaylardan haberdar olmak istemektedir...»

.....
Bu da doğru. Ama Cumhuriyetin ellinci yılında Türk basını hâlâ bu ekonomik düzenin parçası, birinci işlevi hâlâ bu ekonomik düzeni pekiştirmek, kaygısı hâlâ kazanç grafiğini yükseltmek... Önder Şenyapılı'nın araştırması bu gerçekleri kanıtıyor. Türk basınına atabildiğine eleştiriyor yani araştırma... Ancak bu leştiriler, devkesu olmak istemeyen gazeteciler için, aslında bir özeleştirideği mi?...»

Turhan Ilgaz

7 Ekim

51. Yılda Düşün

İki gün sonra Cumhuriyetimizin 51. yılını kutlayacağız. Bu vesile ile Cumhuriyet dönemindeki siyasal ortamla yazarlık ve düşün yaşamı arasındaki ilişkiye kuşbakışı göz atmak istiyorum.

Cumhuriyet Gazetesinin 1973 - 1974 Yunus Nadi Armağanı Yarışmasının konusu «Cumhuriyetin 50. yılında Türk Basını» idi. Bu yarışmayı kazanan Önder Şenyapılı'nın ilginç ve güzel incelemesi, 7 ekimden başlayarak dördüncü sayıdadı özet olarak yayımlandı. Açıkça söylemeliyim ki, ben kendi hesabıma çok yararlandım bundan. Kitap olarak çıkınca yeniden okuyacağım. Diyelim ki, başka bir yıl bu Gazete, «Cumhuriyet döneminde Türk Yazarları» konulu bir yarışma açsın ve bizler de, gerçi güç, fakat yine böyle ilginç bir araştırma ve incelemeye kavuşalım.

Yazı hayatının ve yazarlığın gelişmesi siyasal ortamla çok yakından ilgilidir. Bunu aydınlar arasında bilmeyen olmadığı gibi, yazarlar arasında da, şu veya bu biçimde, doğrudan doğruya kendi kişiliğinde deneyip gözlememiş olan da yoktur sanırım. Her dönemin dalkavuşu olan yazarlar bunun dışındadır, doğal olarak.

Yazı hayatı ve yazarlık düşün özgürlüğü ortamında oluşur, gelişir ve sürer. Bu olmadı mı, hangi eğilimde olursa olsun, gerçek düşün yaşamı oluşup gelişemez: Ne sosyal alanda, ne de sanat alanında. Çünkü düşün özgür-

lüğü, yazı yaşamının havası, suyu, besinidir. Bu özgürlüğün sadece tek yönlü doktriner bir doğrultuda var olduğu ülkelerde, kafası işleyen ve çok yönlü düşünce düzeyine ulaşarak, inceleme, roman veya şiirle kendi toplum düzenini eleştirmek isteyen yazarın ıstırabı büyük, çilesi ağırdır.

Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde şu veya bu doğrultuda dogmatik ve doktriner katı bir siyasal yönetim, çok şükür, görülmedi. Gerçi ilk dönemde Atatürk Devrimine ters düşen düşüncelerin gelişmesi ve yayımlanması için özgürlük ortamı henüz kurulamamıştı. Ne var ki, Atatürk Devriminin kendisi bu ortamı amaçlamış ve onu gerçekleştirmeye eğilimi yönelmiş bulundugundan, bunu engellemek ve doğrultuyu değiştirmek, kısacası, devrimi tersine çevirmek isteyenler için düşünce özgürlüğü elbette söz konusu olamazdı. Her devrim kendi yasalarını kendisi yapar, kendi varlığını koruyacak yöntemleri kendisi saptardı. Böyle olmazsa onun adına «Devrim» denilemezdi. Eğer Türkiye'nin siyasal, sosyal ve bir ölçüde ekonomik yapısı, 50 yıl öncesine oranla, çok değişmiş ve bugünkü aşamaya ulaşabilmişse, bu, Türk Devriminin ilk yıllarında rejimin kendini koruma yönünde harcadığı türlü çabalar ve aldığı tedbirler sayesinde olmuştur.

Bugün, Cumhuriyet rejimi artık oturmuştur.

Demokrasi yöntemi oturma sancıları içindedir, ama

oturacaktır. Çünkü vatandaş, özellikle 1961 Anayasasının getirdiği özgürlük havası içinde, bilinçlenmiştir, hakkını aramasını bilmektedir. Emekçi ve üretici halk kesimi, görevi sadece bostan kuyusundan su çıkarmak olan gözleri kapalı dolap beygiri olmadığını anlamış, çıkardığı su da yalnız bostan sahibinin değil, kendisinin de payı olduğunu öğrenmiştir artık.

Bu bilinci yok etmek için uygulanacak şiddet ve baskı tedbirleri mutlaka geri teper. 1971 - 1973 denemesi bunu gösterdi. İnsanlar öldürülebilir, ama düşün öldürülemez çünkü.

Düşünle savaşmanın en etkili aracı, kelepçe, zindan, işkence, sehpâ, gazete kapatmak, kitap toplatmak veya yakmak değil, akla, mantığa, bilime dayanan «karşı düşünce»dir. Bu sütunlarda kaç kez yazmışımdır: Eğer düşün, zulüm ve dehşet salmakla öldürülebilseydi, insan kafasındaki akıl ışığı, Enkizasyon Mahkemelerinin bekçilik yaptığı Ortaçağ zindanlarının kalın duvarlarını yarıp çıkamazdı.

Türkiye'de gerçekleşmiş olan düşün suçları affına bugün bile karşı çıkanlar ve böylece baskı, zulüm ve şiddet yanlısı olanlar, insanlığın düşün tarihini, hiç değilse, T. Demokrat Parti iktidarının 1950'deki ilk Milli Eğitim Bakanı Başman'ın Bury'den dilimize çevirdiği ve «önsöz»ünde, alçak gönüllü bir sunuşla, «Türk lise öğrencileri için» dediği «Fikir Hürriyeti» adlı kitabı bulup okumalıdır. Ülkücü bir insan olan rahmetli Avni Başman, Demokrat Partiye binbir umutla girmiş ve onun ilk iktidar döneminde Milli Eğitim Bakanlığını kabul etmiş, ancak bu partinin kendi içinde bile düşün özgürlüğü olamayacağını, Kurucular (Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü) egemenliğinin böyle bir özgürlüğe olanak vermiyeceğini görür görmez hemen işin sonunu görüp bakanlık görevinden çekilmişti.

Nitekim, özellikle 1953'ten sonra, gittikçe hızlanan bir gidişle şiddet «sathı mailine» giren eski DP iktidarı, sonunda 1960 uçuşuna yuvarlandı.

İşte DP'nin girdiği bu şiddet sathı mailinde yazarlık daha da güç olmağa başladı; gerek Osmanlı devrinin, gerek Cumhuriyet döneminin en ünlü yazarlarından 80 yaşındaki Hüseyin Cahit Yalçın'ın bile hapse atılmasından, bir parti lideri olan Osmar Bölükbaşı'nın mapusane duvarları arasına konulmasından çekinilmedi.

Gerek Türkiye'nin, gerek Batının yakın tarihine bakınız: Düşün özgürlüğünü yok eden veya kısıtlayan rejimler, arkalarında düşünsel ve sosyal bir anarşi boşluğu bırakarak, mutlaka yıkılmışlardır. Yıkılmışlardır ama, olanlar halklara ve ülkeye olmuştur.

Önder Şenyapılı'nın başta sözünü ettiğim incelemesini okuyunca merak ettik: Acaba biz kendimiz, bu gazette yazı hayatına atıldığımız 1942 yılından beri, hangi dönemlerde daha rahat ve daha çok yazabilmişiz, hangilerinde kısır kalmışız diye. Gerçi tam anlamıyla «kısır kalmak» denmez buna; çünkü gazeteye yazı vermediğimiz, ya da az verdiğimiz dönemlerde bir çok anı kaleme almışız. Bunlar bir gün yayımlanacak elbet. Biz bugün sadece yayımlanmış yazıları ele alalım:

● 1942 - 1950 CHP iktidarı önce otoriter, sonra yarı demokratik bir dönemdi ve bu dönemde, eleştiriler karşısında gittikçe genişleyen göreceli bir hoşgörü ortamı

vardı: Sert yasalar pek işletilmemekte, ama Demokles'in kılıcı gibi ülke semasında asılı durmakta idi.

İşte 8 yıllık bu dönemde bizim — büyük çoğunluğunu Cumhuriyet'te olmak üzere — gazete ve dergilerde toplam olarak 158 yazımız çıkmış. Üniversitede basılan bilimsel kitap, makale ve konferanslarımız bu rakkamın dışındadır. Şu halde bu dönemde ortalama her yıl 20 yazımız yayımlanmış gazete ve dergilerde.

● Düşün özgürlüğü konusundaki sert tutumuna yarıda değindiğim eski DP iktidarı süresince, yani 1950 - 1960 yılları arasında ise topu topu 19 yazımız yayımlanmış. Yaklaşık olarak her yıla 2 yazı düşüyor. İyi mi?.

Gerçi o tarihlerde hiç bir yazımız kovuşturmayla uğramadı ve bize «yazma» diyen de olmadı. Fakat yazarlar üzerindeki baskı gittikçe o denli şiddetlendi ki, bir üniversite hocası olarak, gazetelerde yazı yazmak ve eleştiri yapmak atılımımız söndü. Her zaman «evlenmez, boşanmaz» gibi suya sabuna dokunmayan yazılar yayımlamayı da yediremedik kendimize ve sustuk.

● 1961 Anayasasının oluşturduğu düşün özgürlüğü ortamı bizi yeniden düşün savaşına yöneltti: 1961 - 1974'deki 14 yıllık dönemde — yine büyük çoğunluğu Cumhuriyet'te olmak üzere — 324 yazımız yayımlanmış gazete ve dergilerde. Aslında buna «13 yıllık dönem» demek gerekir. Çünkü başlangıçta büyük umutlarla desteklediğimiz 12 Mart müdahalesinin — sonradan harcadığımız bütün çabalara ve bu sütunlarda verdiğimiz düşün savaşına karşın — Anayasamızı, hak ve özgürlükleri kısıcı yönde değiştirmesi ve şiddete dönüşmesi üzerine bir eylül 1971'den ağustos 1972'ye değin bir yıl süre ile düşüncelerimizi yayımlamağa olanak bulamadık ve yine sustuk. Zaten o tarihlerde Cumhuriyet gazetesinin havası da değişmiş, başyazar dostum Nadir Nadi de, öbür birçok yazarlarla birlikte, geçici olarak, yazı hayatından çekilmişti. Böylece 14 değil, 13 yılda çıkmış olan 324 yazıyı yıllara bölerssek, ortalama her yıl 25 yazı yazdığımız meydana çıkıyor. 1974 sonunda bu ortalama biraz daha yükslebilir.

Demek ki her yıl, CHP döneminde 20, eski DP döneminde 2, 1961'den bugüne kadarki dönemde 25 yazımız yayımlanmış.

12 Mart döneminin en şiddetli zamanlarında ise, Ortam dergisinde «Pota» başlıklı bir tek siyasal eleştirimiz çıktı, sonra o dergi de kapandı.

Bu yalın istatistik ile kendi mütevazı yazarlık yaşamımızdan verdiğimiz örnek, yazı yaşamının oluşup gelişmesinde düşün özgürlüğünün ve bu özgürlük karşısında siyasal iktidarların tutumunun, olumlu veya olumsuz yönde, ne denli etkili olduğunu gösteriyor. Günlük köşe yazarları, fikir gazetelerinde yayımladıkları yazıların, böyle bir istatistiğini çıkarsalar, bizim gözlemimizin ne kadar doğru olduğunu daha büyük bir isabetle, göstermiş olurlar.

Biz ki oldum olası, gerçek anlamı, koşulları ve uygulamaları ile özgürlükçü Batı demokrasisinden yanayız ve hep düşün özgürlüğünü savunuruz; Atatürk milliyetçisiyiz; özgürlükleri yok edici katı doktrin ve dogmalara ve uygulamaları karşıyız; politik makam ve mevki ihtirasımız olmadığını da, sırası düştükçe, açıklamışızdır. Böyle olduğu halde acaba kimi çevre ve kişiler nıçın tedirgin olurlar yazılarımızdan ve kendi gazetelerinde zaman

zaman bize, hakarete kadar varan saldırılarda bulunurlar? diye, bazan düşünürüm kendi kendime ve ardından şöyle bir cevap bulurum bu soruya:

Biz Milli Mücadeleden geldik. Atatürkçülükten, devlet yönetiminde layiklikten, acıklı durumunu bildiğimiz halk yığınlarının uyanmasından, bilinçlenmesinden yanayız ve sosyal adalet yanlısıyız da onun için saldırırlar. Çünkü sosyal adaletçilik komünistliktir böylelerine göre.

«Ortanın solu» ilkesini öne sürdüğü zaman, Milli Mücadele Kahramanı İnönü'ye bile «komünist» demediler miydi?

Öte yandan katı sol doktrincilere göre ise bizim düşünceyi: «Küçük burjuva radikalizm»dir. Onlar için de «düşün özgürlüğü» yalnız kendi düşüncelerinin özgürlüğüdür.

İşte Cumhuriyet'in 51. yılında Türkiye'deki düşün durumu, ne yazık ki, hâlâ bu aşamada emeklemektedir.

Ord. Prof. Dr. H. Veldet Velidedeoğlu

27 Ekim

Topluma Ters Düşmek

Radyo ve TV açısından ne demektir bu «Topluma ters düşmek» sözü? Sorunun yanıtını vermek kolay değildir. Üstelik bu noktayı aydınlatmaya çalışırken ileriye sürülebilecek görüşler her yayım kuruluşuna ya da yayımcıya göre birbirinden ayrı olabilir. Ne var ki, radyo ve TV kuruluşlarının programlarla topluma ters düşmemelerinin gerektiği kesin bir görüş olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin evlilik dışı dönemde genç kızına doğum hapı kullanmasını salık veren bir annenin sergilendiği dizi filmle seyircilerinin karşısına çıkan bir televizyon topluma ters düşer mi? Ayrıca, ortaokul ve lise çağındaki öğrencileri TV stüdyosuna toplayarak onları hafif müzik parçalarının etkisiyle çılgın bir şekilde dans etmeye yönelten ve bunu da milyonlarca seyirciye gösteren aynı televizyon yine topluma ters mi düşmektedir? Geçenlerde televizyonumuzda yayınlanan «Soylu Yabani» adlı filmin müstehecen olup olmadığı araştırmasına karşı çıktığımızı anımsayarak, yukardaki sorulara bir yanıt bulmaya çalışmakta yarar olduğu kanısındayız.

«Soylu Yabani» adlı film Amazon bölgesinde yaşayan insanları ve onların sorunlarını bilimsel açıdan izleyen bir yapıtı. Elbette o bölgedeki insanları doğal görüntüleri ile yansıtmak zorundaydı. Bu insanlar çıplak yaşadıkları için de filmde gerçekte oldukları gibi göründüler. Belgesel nitelikteki programlarda ve filmlerde gerçeği değiştiremezsiniz. İşte bu nedenle de «Soylu Yabani» adlı filmi müstehecen bulanlara ya da öyle göstermeye çalışanlara karşı çıktık. Oysa 23 Kasım 1974 tarihinde «Hafta Sonu» programında yayınlanan «Aşk Hikâyesi» adlı diziyi ve 24 Kasım 1974 tarihindeki «Tele - Spor» programının son bölümüne yayıncılık açısından karşı çıkmamak olanaksızdır. Belgesel nitelik taşımayan ve TV için yaratılmış yapma özelliklere sahip iki yapımdan birincisi bir Amerikan dizi filmidir. İkincisi ise bir yerli hafif müzik programıdır. Fakat dış televizyonlarda belki 20 yıldan beri yayınlanmakta olan hafif müzik programlarının da son derece başarılı bir kopyası olarak ekranlarımıza çıkarılmıştır.

«Aşk Hikâyesi» adlı dizinin 23 Kasım 1974 tarihinde yayınlanan bölümünde ise okul çağında sevişen gençleri ve evlenmemiş genç kızlara doğum kontrol hapları almasını öğütleyen anneleri izledik. Ertesi günü de «Tele -

Spor»un son bölümünde hafif müzik parçalarına kendilerini kaptıran ortaokul ve lise öğrencileri çılgınca bağırıp çağrıştılar, sonra da sahneye fırlayıp «diskotek» havası içinde dans edip durdular. Her iki programı büyük kentlerimizin dışındaki henüz toplumsal yönden açılmamış ve dışarıya ancak adına televizyon denilen bu Yirminci Yüzyılın mucizesi ile bakan anneler, babalar ve gençler izledikleri zaman neler düşündüler acaba? Büyük kentlerdeki annelerin, babaların ve gençlerin bir kısmının biao bu programları yadırgadıklarını, hatta yerine göre onlardan yanlış ve ters anlamlar çıkardıklarını rahatlıkla düşünebiliriz sanısındayız.

«Soylu Yabani» adlı filmle ilgili olarak ortaya çıkan «geri kafalılık» ne denli kınarsak kınayalım, toplumumuza ters düşen programları da «ilerici» bir görünüm kazanma çabasını bir kenara bırakarak, onaylamadığımızı söylemek zorundayız. Yabancı bir yapımda olsa bile bu annenin henüz evlenmemiş kızına doğum kontrol hapı almasını öğütlemesini hiçbir Türk TV seyircisi kabul edemez. Aynı şekilde de «gençlik» için diyerek hem toplumumuza ters düşen, hem de toplumumuz içinde son derece küçük bir azınlığın yaşamını yansıtan davranışları TV gibi artılık Türkiye'de en etkileyici bir düzeye erişen televizyonla milyonlarca seyirciye iletmeye de gerek yoktur.

Bugünkü TRT, Türk toplumundaki her kesite, azınlığa ve çoğunluğa, eşit bir programcılık anlayışı ile erismeyi kendine başlıca yayımcılık ilkesi olarak seçmiş bulunuyor. Oysa bugün Türkiye'de her bakımdan olduğu kadar, TV yayıncılığı açısından da ihmal edilmemesi gereken ama bugüne dek her yönden son derece küçümsenmekte olan bir çoğunluk var. Hadi diyelim ki, Türkiye'deki bugünkü koşullar her bakımdan olduğu kadar, TV yayıncılığı açısından da sadece azınlığa hizmeti sağlamaktadır. Madem ki, bugünkü televizyonumuz da bu aracı durumun etkisinden kendini kurtarmak için herhangi bir çaba harcamak istememektedir, o zaman hiç olmazsa, azınlığa seslenirken çoğunluğu incitmeyecek bir yayımcılık ilkesinin seçilmesini öğrenmelidir.

Üstelik, bu demek değildir ki, Türkiye'de televizyon azınlığa hiç hizmet etmesin. Elbette hafif müzik programlarına yer verilmelidir, hafif müzik yarışmaları yapılma-

lıdır ve yayınlarda yerli ve yabancı hafif müzik parçaları ve sanatçıları yer almalıdır. Fakat «Tele - Spor»da gördüğümüz gibi bu gibi hafif müzik programlarının biçimleri de toplumumuza uyan bir anlayışla düzenlenmeli ve gelişmiş ülkelerde uygulanan ve bizim için son derece ters olan program biçimlerinin kopya edilmesinden kaçınılmalıdır. Ayrıca, bu biçimde hazırlanan programlara öğrencilerini göndermeyen okul öğretmenlerini de kınamamak gerekir. Televizyonun şimdi bir de «diskotek» olduğu sanmasını benimsetmeyelim.

Unutulmaması gereken bir başka nokta da özellikle geri bırakılmış ülkelerde radyo ve TV gibi en büyük kitlelere erişen yayım organlarının her azınlığa, çoğunluk kadar hizmet etmek zorunda olmadıklarıdır. Çünkü geri bırakılmış ülkelerdeki halkların çoğunluğu çeşitli olanaklardan elbette yararlanamamaktadırlar. Bu büyük kitlelere en geniş bir şekilde erişebilen radyodan ve televizyondan yapılacak olumlu yayımlar, azınlık için yapılan

programlardan hem daha çok, hem de daha etkin olabilir. Bu görtüü kendine başlıca yayım ilkesi olarak seçtiği zaman, Türkiye Radyoları ve TRT Televizyonu yabancı toplumların yozlaşmış dizi filmlerindeki bize son derece ters düşen örneklerinden kurtulacak ve azınlık için hazırlanan programlarında da çoğunluğun saygısını yitirmeyecek davranışlara başvurmasını öğrenecektir. Eğer radyolarımız ve televizyonumuz toplumumuza yeni düşünceleri getirmek çabasıdaysa, bu yenilikleri de ancak kendi ekonomik ve sosyal yaşantımızın değerlerine uygun bir çizgide ilke olarak ileriye sürmenin gerektiğini öğrenmelidir. Konu doğum kontrol hapi işi, bunun evlenmemiş genç kızların seksüel amaçlarından önce, Anadolu'daki eğitimden yoksun bırakılmış ailelerin yararı için yayımlanacak programlarda ele alınması herhalde çok daha olumlu etkiler yaratır.

Mahmut T. Öngören

2 Aralık

Kıbrıs Olayları Sırasında TRT Başarısızdı

Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'a barış çıkarması yapılırken radyolarımızın ve televizyonumuzun önemi bir kez daha anlaşıldı. Her şeyden önce burada birkaç kez üzerinde durduğumuz bir noktayı yinelemekte yarar var: Türk televizyonunun Kıbrıs'tan rahatça izlenmesi yıllarca önce gerçekleştirilmeliydi. Gerek barışta, gerekse savaşta TRT Televizyonu oradaki soydaşlarımızla aramızda radyodan da etkin bir bağ olurdu. Çıkarma ve çarpışmalar sırasında televizyon radyo ile birlikte yapabileceği Türkçe ve Elence yayımlar düşman birlikleri ve Kıbrıslı Rumlar üzerinde psikolojik etkiler yaratabilirdi. Özellikle Rum halkını ve tüm dünyaya radyo ve TV ile Türk Ordusunun istilâi amaçlarla öldürmeye ve yakıp yıkmaya gelmediği anlatılabilirdi. İşin sonunda Türkiye'nin müdahalesiyle Kıbrıs darbecilerden ve Yunanistan'da faşist cuntadan kurtulmadı mı?

Nitekim Türkiye Kıbrıs'a ordusuyla birlikte, Kıbrıs Türkü ya da Rumu diye bir ayırım yapılmaksızın dağıtmak üzere ekmek de göndermişti. Radyo ve televizyondan «Elence» kalkanlar, en yakın Türk birliğine başvurabildikleri anlayışı ile yapılacak yayımlar hem Türkiye'nin barışçı amacını belirtmeye yarar, hem de karşı taraf üzerinde psikolojik bir etki yaratırdı.

Yayınçılık tarihi radyonun savaşlarda ve savaşlardan sonra oynadığı etkin rolün örnekleriyle doludur. 1931'de Mançurya'nın istilâsından önce radyo ilk kez Japonlar tarafından askeri alanda düşmanı yıldırma için kullanıldı. Zaten sonra ücretsiz olarak dağıtılan radyo alıcıları sayesinde de Japonya istilâ ettiği bölgeleri Çin'in etkisinden kurtarmak üzere çalıştı ve başarıya ulaştı. Aynı politikayı Hitler de başarılmıştır. Nazi hükümeti önce kısa dalga radyo yayımları ile uzak ülkelere propaganda yaptı, sonra da orta dalga üzerinden Avrupa ülkelerini etkilemeye çalıştı. Daha sonra da Avusturya'nın Nazi Almanyası'na dahil olması için yapılacak seçim sırasında da Hitler Avusturyalılara 100.000 radyo alicisi dağıtarak doğrudan doğruya onları etkileyen radyo yayımları düzenledi. İkinci Dünya Savaşında da Japonya, adalarında da güçlü bir şekilde yaşayan ve eğitimden yoksun halkı ara-

sında birlik yaratmak amacıyla yine radyodan yararlanmıştı.

Fakat sözgelisi son Kıbrıs hareketi sırasında radyolarımıza ve televizyonumuza Türk halkını birlik halinde tutmak ve onun moralini yükseltmek üzere bir görev düşmedi. Çünkü tüm Türkiye kendiliğinden bir araya gelerek hükümetini ve ordusunu destekledi. Ama yine de yukarıda ancak bir iki tanesine yer verebildiğimiz örneklerden esinlenerek radyo ve televizyonu gerek yurt dışı, gerekse yurt içi yayım amaçlarıyla etkileyici bir şekilde ve elbette barış için kullanmasını öğrenmek zorundayız.

Üstelik yurt içinde radyo ve TV bir savaş sırasında son derece önemli bilgiler de verebilir. Özellikle karartma ilânından ve her hangi bir hava hücumu sırasında sığınaklara gidilmesinin açıklanmasından sonra, sivil savunma konusunda ilk bilginin televizyondan ancak 23 temmuz 1974 salı günü yayımlanması ve radyoda da böyle bilgilere hiç değinilmesini büyük bir açtı. Unutmayalım ki, radyo ve TV panik çıkarabilecek birer yayım organı olduğu gibi, karışıklığı önleyebilecek en etkin yöntemlere de sahiptir.

Bu konuda radyomuz ve televizyonumuz için genellikle olumlu bir söz bulabilmek bir hayli zordur. Radyo «barışçı bir müdahalede» bulunduğumuzu etkili olmaktan son derece uzak, konuyla ilintisi bulunmayan müzik ve basit sözlerle hazırlanan konuşmalar ve şiirlerle anlatmaya çalıştı. Başka hiç bir noktaya da değinilmedi. Oysa Hükümetin ve Genelkurmayın açıklamaları ve Başbakanın basın toplantısında söylediği sözler, programlaştırılma olanağına sahip pek çok noktayı kapsıyordu. Radyonun arşivlerinde bulunması gereken ve 1962'den itibaren günümüze dek sürüp gelen sesler ve belgelerle Kıbrıs olaylarının bir özetini vermeyi kimse akıl edemedi. Gerek radyoda, gerekse televizyondaki röportajlar ise her zamankinden de yürecikler acıydı. Nasıl soru sorulacağı, istenilen cevapları almak için nasıl konuşulacağı bir türlü akıl edilemiyordu. Ruhsuz ve cansız röportajlar özellikle halkla ve Kıbrıs Gazileriyle yaptıkları konuşmalarda son derece başarısızdılar.

TV programları da genellikle aynı durumdaydı. Kıbrıs'ın tarihi ve geçmişteki olaylar üzerinde son derece az duruldu. Diğer kaynaklardan elde edilen filmlerin dışında, televizyonun da konu ile ilgili bazı programlar hazırlanması gerekmez miydi? Gerçi bu gibi durumlarda televizyonda program hazırlamak, radyodan çok daha zordur. Üstelik savaş anında televizyonun ve radyonun çalışmasına değişik koşullar sahip olur. Gizlilik ve ihtiyat en önce gözetilen özellikler arasındadır.

Fakat tüm bu gerçeklere rağmen de her iki yayın organını savaş sırasında nasıl kullanacağımızı ve içeride kendi halkımızı psikolojik yönden nasıl etkileyeceğimizi, dışarda da hem düşmana bu yayın organlarıyla nasıl psikolojik bir savaş açacağımızı hem de dünya kamuoyunu nasıl aydınlatacağımızı bilmek zorundayız.

Başbakanın radyodan ve televizyondan yayımlanan ba-

sın toplantısındaki konuşmalarının çevirisini yapabilmek, yeterli dil bilgisine sahip bir görevlinin bile sağlanamaması, bu konuda ne durumda olduğumuzu göstermeye yetmektedir. Radyonun ve televizyonun Kıbrıs olayları sırasında yeterli bir şekilde kullanılmasından bu yayın organlarını yönetenlerin tek başına sorumlu olmadığı ileriye sürülebilir. Nitekim bu arada TRT'cileri canla başla çalıştıkları da bir gerçektir. Fakat artık çok çalışmanın değil, bilerek ve gereken şekilde çalışmanın geçerli olduğu bir çağda yaşıyoruz. Dolayısıyla savaşta radyo ve televizyonun kullanılmasından sorumlu olanların, çağdaş yayıncılık ilkelerine uygun planlar yapmaları ve arzu etmeyiz ama, ikinci bir savaş için şimdiden radyo ve televizyonu hazır duruma getirmeleri gerekmektedir.

M. Tali Öngören

29 Temmuz

Arsen Lüpen ve TV'deki Seri

TELEVİZYON'da yeni başlayan Arsen Lüpen serisini yeni kuşakların nasıl karşılayacağını bilmiyorum. Ama bu dizinin, yaşları bugün 30'un üstünde bulunan birkaç kuşakta ilgi ve heyecan uyandırdığını söylersem, yanlış olmam sanırım.. Lüpen, benim çocukluğumu dolduran kitap sevgisinin belli - başlı kişilerinden, unutulmaz kahramanlarından.. Aynı dönemin Şerlok Holmes'leri, Fantoma'ları, gazeteci Rultaby'leri bir yana, Lüpen bir yanal. Başka türlü idi Lüpen'in serüvenleri.. Kaba kuvvetin veya zoraki bir heyecanın ürünü değil, tam tersine ince bir zekânın yaratısı olan, bir satranç oyunu gibi kurulu entrikası, kendine özgü mizahı, döneminin tarihsel ve toplumsal panoramasını fon olarak alan anlatımı ile kimbilir kaç kişiyi, kaç kuşağı etkilemiş, kaç uykusuz gece geçirtmişti.. Televizyonda başlayan seri, sanırım çok kişiye aynı nostaljik özlemi uyandırmış olsa gerektir.. Onun için anılarımdaki Lüpen'i birkaç satırla anlatmak için TV sayfasına konuk olmak gereğini duydum..

Arsen Lüpen (Arsène Lupin), Fransız yazarı Maurice Leblanc'ın hayalgücünden çıkarak ilk serüvenini yaşadığında, yıl 1907 idi. Avrupa'nın «Altın Çağ»ı sona ermemişti henüz.. Birinci Dünya Savaşı da sosyalist devrim de uzaklarda idi. Lüpen, bu dönemin özellikleriyle tipik Fransız olan özellikleri kendinde birleştiren bir kahramandı. Bir «kibar hırsız»dı genel tanımıyla.. Zenginleri soyar, fakirleri korurdu. İyilikseverdi, insan yaşamına son derece değer verir, kesinlikle kan dökmeydi. Tam tersine. TV'deki ilk serüvende, «Kristal Kapak»ta (ki bu serüven, kitapta «Billür Tıpa» olarak geçer), adanı Jerome'u, kendisi yüzünden hapse düşen bu delikanlıyı kurtarmak için büyük tehlikeleri göze alabilecek bir yarıdılıştaydı. Bu «insancıl» yanıyla Lüpen, içinde yaşadığı toplumun parlak ve rahat görünüşünün altında haksızlıkları, ezilmeleri bildiği izlenimini verirdi.. Sanatseverdi, çaldığı, servetlerden çok sanat zenginlikleri olurdu.. Şakacı ve esprili idi. Polis örgütünün yetersizliği ile oynamak, en büyük zevki idi. Lüpen, serüvenlerinin bir bölümünde karşımıza polis müdürü, emniyet genel müdürü gibi niteliklerle çıkarak hem okuyucusunu şaşırtır, hem de Fransız polisiyle alayın doruğuna ulaştırırdı.. Emsalsiz kılık ve kişilik değiştirme yeteneğiyle, serüvenlerinde çeşitli kişiliklerle çıkardı oku-

yucunun karşısına.. Polis müdürü Lönarman, soylu Don Lui, Raoul de Limesi, Prens Paul Se-nine, polis müdürü Viktor ve daha birçok kişi Lüpen'in kendisinden başka kimseler değildi.. Çok Fransız olan özelliğinin birisi kadınları sevmesi ve sürekli aşık olması ise, diğeri de içi yemekten anlaması ve boğazına düşkün olması idi.

Lüpen, Maurice Leblanc'ın hayalgücüyü, daha sonraki yıllarda siyasal olaylara da karıştı, Dünya Savaşı'nda Fransa ile Almanya arasındaki sorunlarda, örneğin Alsas - Loren sorununda rol oynadı. «813» isimli olağanüstü serüveninde, savaş sırasında Almanya imparatorunu nasıl ayağına getirdiği ve Alsas'ın Fransa'da kalmasını sağladığı emsalsiz bir zerafet ve gerçekten sağlam bir entrika zinciri ile anlatılır..

Bu, Lüpen'in milliyetçi yanındır. «Altın Üçgen» isimli yine olağanüstü serüvenin sonunda, gizlenmiş altın çuvalarını bularak Fransız Hükümetine büyük hizmette bulunur. Bakan Valengley, asıl kişiliğini bilmediği Lüpen hakkında şöyle konuşur: «Sahiden garip adam.. Tasavvurunuza çok daha harikülâde, çok daha kuvvetli. Eğer her devlette onun gibi bir - iki kişi bulunsaydı, harp altı aydan fazla sürmezdi..» Lüpen, böylece, hümanist, milliyetçi, sanatsever, iyi yaşamasını bilen gibi özellikleriyle tam döneminin, yüzyıl başı «Altın Çağ»ının bir temsilcisi olarak ortaya çıkar.. Şerlok Holmes'in tam bir İngiliz olmasına karşılık, o tam bir Fransız'dır. Gerek kişiliğindeki güçlü insancılık, gerek serüvenlerinin son derece zarif ve zeki inceliği, onu çağımız polis romanlarının şiddete, vahşete, kaba güce dayalı atmosferinden ayırır. Lüpen'i Mike Hammer'den veya James Bond'dan çok farklı bir yere getirir. Böylece polisiye romanların bile çağlarının çeşitli özelliklerini yansıtmada ilginç birer belge oldukları, her dönemin kendi kahramanlarını yarattığı söylenebilir. Burada önemli olan Lüpen'in yasal çizginin bir yanında, Mike Hammer veya James Bond'un öte yanında olmaları değildir. Çünkü Lüpen de aslında adaletten yanadır, çalma biçimi bile bir tür toplumsal adaleti sağlamak yönünde olduğu gibi, çoğu zaman, ister yasa, ister yasadışı kişilerden gelen haksızlıkları, adaletsizlikleri düzeltmeğe çalışır. Asıl fark, burada değil, elbette değişen zamanla koşut olarak değişen yöntemlerdedir, amaçlardadır, toplumsal

çelişkileri değerlendirme biçimindedir. Psikolojiyi, kaba unsurlar lehine arka plana iten çağdaş polisiye romana karşılık, onu ön plana çıkartan özellikle casusluk türünde eser veren bazı yazarlar, örneğin bir John Le Carré, bu açıdan, aradaki yarım yüzyıllık döneme karşın, Lüpen'e daha yakın sayılabilirler..

Arsen Lüpen, Türkçeye Selâmi İzzet Sedes'in nefis çevirileriyle kazanılmıştı. Bu seriden almış olduğum tadı TV'deki serilerde kesinlikle bulamadığımı söylemeliyim. Lüpen serüvenlerinin zekâyı çalıştıran kıvraklığı, psikolojik unsurları TV'deki özetleme ve şematize etme zorunluğu karşısında gülme gidecek gibi gözüktüyor. Örneğin Lü-

pen'in en umutsuz serüvenlerinden biri olan «Kristal Kapakata», savaş öncesi Fransa'sında kötüyü kullanan siyasal nüfuzun ve siyasal çürümüşlüğü'nün temsilcisi olan milletvekili Dobrek'e karşı verdiği mücadelenin amansızlığı belirlenemiyordu. Kitabın görsel araçlara olan üstünlüğüne yeni bir örnek!.. Yeni kuşaklara günümüzün şiddet ve seks kokan serüven kitaplarından çok, Lüpen'in, çok daha üstün bir zekâ düzeyindeki serüvenlerini okumayı salık veririm...

Atilla Dorsay

14 Ağustos

Dostumuz Kaçak

Pino Giardini gömlek sırtında, kırk iki numaralı papuç ayağında. İki Rolce Royce'u varmış, Palm Springs'de bir villası. Traştan sonra After Shave kullanmıyor, limon kolonyası sürüyor yüzüne.

Bir hanım gazeteci gitmiş dadı olmuş bir yakınının çocuğuna, bir haitahlığına. Onlarla gezmiş tozmuş, hiç belli etmemiş kimliğini. Durmadan not almış, ne yapar, ne eder, ne yer, ne içer, kiminle düşer, kiminle kalkar, buna benzer daha neler neler. Banyodaki hali, tuvalette ne yaptığı, burnunu nasıl sıldığı bunları da öğrenmiştir ya, neriye saklıyor!

Günlerdir donandı o alı pullu gazetelerimiz... Bir kaçaktır gırtl. Kaçak kaçtı. — sanki kaçmayacakmış gibi —, kaçak yakalandı — sanki yakalanmayacakmış gibi —; kaçak aşağı kaçak yukarı? Adı sanı belirsiz bir TV artisti içi unuca selerber olduk! Bağrınıza bastık, ne konuk-sever olduğumuzu gösterdik, yemeklerden yemek beğendi, insanlardan insan, saltanatlardan saltanat... Böyleyizdir, sevdik mi tam severiz!

Açıyorduk adamcağıza, bir rahat vermediler, oraya gider tanınlar, buraya gelir yakalarlar. Hep de kendini atar tehlikeli, serüvenlere! Nedenise büyük kentlerden birinde yaşamaz hep uçuk yerlere sığınar. İlle de şerif yakalasın diye, ille de kraldan çok kralcı sayın muhbir yurttaşlar onu tanısın ardına düşsün diye! Tanı kaçabilirse, izini yok ettirse dizi biter, bitince de seyircilerin keyfi kaçır. Seyircilerin keyfi kaçacağına kaçak kaçsın dursun!.. Ne dersiniz katil tek kollu mu, yoksa komiser Gerald mı? Yoksa yoksa bambaşka mı gerçek? Doktor Kimbil da katil olabilir. Ne var hiç mi karısını öldüren doktor görmediniz? İyi, hoş, sevimli adam, herkesin yardımına koşuyar, nasıl adam öldürür mü? diyorsunuz. Kim katil olur, kim olmaz belli değil. Hep kanlı zalimler mi adam öldürecek? Bekliyoruz, rahatınız kaçtı birden, bir kuşku girdi içinize, acaba diye. Üzülürüz katil çıkarsa bay doktor, yas tutarız nerdeyse!.. Ama korkmanın ABD TV'leri herşeyi bilirler, her ülkeye göre ayrı sonuç rapimleri, kimi yerde katil polismiş, kimi yerde tek kollu adam, kimi yerde de doktor. Kimi yerde de akla

hayale gelmedik biri. Bizde, olsa olsa tek kollu korkunç adamdır katil. O sevimli doktor katil olamaz, hele komiser «olabilemez».

Evet, gazeteci hanım bir yandan çocuğa dadılık etmiş, bir yandan utuk tefek işlerini görmüş bay Jansen'in. Bakmış, adamcağız hiç ceketini çıkarmıyor, bu sıcakta buram buram terliyor, acımış. 41 numaralı gömleği almış bir güzel yıkamış, «yumuşak beyaz», «beyazın da daha beyazı» yapan ünlü sabunlarımızla... Sayın doktor, yok bay Jansen teşekkür etmiş. Sözle değil, ince adam, öyle uçucu sözlerle teşekkür eder mi hiç. Bir kâğıda kocaman kocaman yazmış: «Teşekkür ederim, Jansen». Adam da inandı kendi büyüklüğüne, önemine. İmzası altınla tartılır sanıyor herhalde! Bir iyilik etmiş dadı sandığı gazeteciye, imzasını sunmuş! O değerli kâğıdı alıp saklayacak nice tutkunu vardır kimbilir? Bir açık artırmaya çıkarsa epey para getirir. Ama Jansen diye değil Kaçak Doktor Kimbil diye imzalamalıydı ki bir işe yarasın!..

«Türk kadınları güzel, ama yakından tanımak fırsatını hiç bulamadım» diyor. Gazeteci hanım da yazıyor ya, bay doktor Kimbil gezmiş, tozmuş, yemiş, içmiş, eğlenmiş, dansetmiş, ama «hepsi bu kadar»mış. Hepsi bu kadar işte! Dahası yok. Bakmayın çevresine güzel güzel hanımların dolmasına, aygın baygın bakışlara, evet hepsi bu kadar! Hem TV'deki doktor en azından on beş yıl daha genç, şimdiki o adamın ağabeyi nerdeyse!

Herhalde artık yurdumuzdan gitmiştir. Unutulmaz anıları da beraber götürerek... Neler anlatacak neler Palm Springs'deki evinde! Türkiye'de krallar gibi karşılandım mı demeyecek, haşhaş konusunda demeçler verdim, kıta sahanlığının ne olduğunu bilmeden düşüncemi belirttim mi demeyecek, neler neler demeyecek!..

Hoşgeldin, hoşgittin Doktor Kimbil. Kaç kaçabildiğin kadar. Bir yakalanırsan hapi yuttuğunun resmidir. Bir daha görünme gözümüzle!..

Oktay Akbal

13 Temmuz

Eğitim Şûrası Üstüne

Çağdaş uygarlık düzeyine nasıl ulaşılır? «En başta milli eğitim sorunlarının çözümü ile ulaşılır.» Böyle diyor 9 Milli Eğitim Şûrasını açış söylevinde sayın Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk.

Atatürk de böyle düşünüyordu. Böyle düşündüğü için dir ki Cumhuriyet yönetiminin ilk günlerinden başlayarak eğitim sorunlarımız üzerine eğilmiş, kısa ömrü boyunca dikkatleri bu sorunlar üstünde toplamaya çalışmaktan bir an geri durmamıştı. Eğitim birliği ilkesi Atatürk'ün gayretleriyle yürürlüğe konmuş, dogmatik medrese öğretimine onun işareti ile son verilmiş, köyü uyandıracak ve tüm yurdu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak Köy Enstitülerinin tohumu onun zamanında atılmıştı. «Hayatta en hakiki mürşit ilimdir» diyen Atatürk, sadece bu sözü ile bize ortaçağ kahlntısı çürümüş inançlardan kurtularak çağımız koşullarına ayak uydurabilmemizin başlıca yöntemini gösteriyordu. O'nun açtığı yoldan yürümesini bilseydik, daha doğrusu o yolu tıkayan engelleri aşmayı başarabilseydik, bugün çoktan ulusça çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış, bir ölçüde kelki de o düzeyin ilerisine geçmiş bulunurduk.

Olmadı, yapamadık. Başarısızlığımızın nedenleri üzerinde burada çok durduğumuz için bugün aynı konuya bir daha değinmeyi gereksiz sayıyoruz. 4 temmuza dek sürecek olan Milli Eğitim Şûrasının çıkış gibi gitikçe büyüyen eğitim sorunlarımızı ne denli çözüm yollarına bağlayacağını da doğrusu kestiremiyoruz. Açık söylemek gerekirse eğitim sistemimizin kısa bir süre içinde yolunu bulup yörüngesine oturacağına pek inanmıyoruz.

Bakınız, uzun yıllardan beri ilk kez aklı başında, iyi yetişmiş Atatürkçü genç bir Bakan, Milli Eğitimin başında görevdedir. Daha ilk günden başlayarak bu genç ba-

kanın nasıl bütün şimşekleri üstüne çektiğini görüyoruz. Dogmatizm batağında halkı dondurmak isteyen güçler ellerinden gelse yeni bakanı bir kaşık suda boğacaklardır. Bakan giderse ne olur? Hükümet düşer, hükümet düşerse CHP - MSP ortaklığı bozulur. O zaman da yıllar yılı sinsi gayretlerle yozlaştırılan eğitim mekanizmasının onarılması, paslı vidaları yenilenerek Atatürk ilkeleri doğrultusunda yapıcı ve dinamik özvarlığına kavuşturulması olanaakları ortadan kaldırılmış olur.

Ecevit hükümeti iş başına geleli beri tutucular takımının amacı budur. Bu amacı gerçekleştirmek için var güçleriyle çalışmaktadırlar ve çalışacaklardır. Bakanlığın kilit noktalarına adamlarını yerleştirmişlerdir. Ne kadarı ayıklansa, geri kalanlar el altından bildiklerini okumaya, ellerinden geldiğince olumlu girişimleri baltalamaya devam edeceklerdir.

Bununla birlikte Eğitim Şûrasının ülkemiz çıkarına uygun bir takım esaslı kararlar alacağını umuyor ve bekliyoruz. İlk, orta ve yüksek öğretimdeki aksaklıkları giderecek, verimi arttıracak, üniversite kapıları önündeki tıkanıklığı önleyecek, her alanda gereksinim duyduğumuz üretici elemanlar yetiştirecek yöntemler açısından Eğitim Şûrası, her halde olumlu sonuçlara varacaktır. Bütün sorun, Şûranın öngörülüğü tedbirlerin nasıl uygulanabileceği noktası üzerinde toplanmaktadır. Bunca yıldır kasten bozulan yozlaştırılan bir sistem ne kadar zamanda onarılır? Ve daha önemlisi, iyi niyetlerine yürekte inandığımız iş başındaki yetkilileri gerici güçler bu zaman sınırları içinde rahat bırakırlar mı?

Nadir Nadi

26 Haziran

Yeni Ders Yılına Girerken

Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası kararlarının uygulanmaya başlamasıyla gidiyor 1974 - 1975 ders yılına. Milli Eğitim Bakanı Sayın Üstündağ, İstanbul'da 2 Eylül'de verdiği bir demeç ve Ankara'da 5 Eylül'de yaptığı basın toplantısı ile bunları açıkladı. Sayın Bakan demecinde: «Bu yıl lise ikinci sınıflarda tatbik edilmeye başlanacak sınıf geçme sistemi yerine ders geçme sistemi sayesinde, öğrenciler tüketici eğitim sisteminden üretici sisteme geçecekler» dedi. Basın toplantısında da: «Eğitim sistemimizi süratle gelişen toplumumuzun ihtiyaçlarına, bireylerin ilgi ve yeteneklerine cevap verebilecek, kalkınma planımızın öngördüğü nitelikte ve nicelikte insan gücü ihtiyacının hazırlanmasını sağlayacak bir yapıya kavuşturmak, başlıca amacımızdır» dedikten sonra, «Ortaokul yönetmelik taslağının bu yıl her ilde denenmeye başlanacağını, ders sayısını azaltan dağıtım çizelgesinin bu yıl yürürlüğe gireceğini, rehberlik ve eğitsel çalışmalara özel bir önem verileceğini, orta dereceli okullarda bütünleme sınavlarının okullarda kurs açılıp öğrencilerin başarısız oldukları derslerden devletçe yetiştirilmeleri sağlanarak eğitim ticaretinin kaldırılacağını, sınıf yerine ders geçme ve kredi düzeninin bu yıl denenip gelecek yıl genelleştirileceğini, bütün orta dereceli okullarda bu yıl seçmeli dersler uygulamasına başlanacağını, meslek ve işle ilgili çalışmalarda bölgelerdeki ehliyetli elemanların «usta öğretici» olarak derslere girebileceklerini, okul - sanayi ilişkilerinin geliştirilerek tüketici eğitim düzeninden üretici eğitim düzenine geçilmesi için çaba gösterileceğini ve yüksek öğrenim olanaklarının mektuplaşma ile öğretimin yolu da kullanılarak arttırılacağını» duyurmuştur.

Sayın Bakanın ilk demeçlerinden biri bugünkü tüketici eğitim düzeninden üretici bir düzene geçme zorunluluğuna, doğru olarak, inandığı görülüyor. Ama bir doğruya soyut olarak inanmanın onun gerçekleşmesini sağlamaya yetmediğini bu konuda da görüyoruz. Milli Eğitim Şurasına sunulan öneriler ve bu yıl uygulanmaya başlanacağını öğrendiğimiz kararlar bu gerçeği bir kez daha doğrulamaktadır. Bu öneriler ve kararların tümünün gereksinimelerimize uygun bir devlet planının, sektörlerle gerekli sayı ve nitelikte üretici insan gücü geliştirilmesini hedef alan üretici bir eğitim düzeni ile temelde hiçbir ilişkisi olmadığı görülmektedir. Bunlar ancak, yürürlükte olan düzenin bazı yönlerini aklı uygun, politik bir tutumla onarımına yarayacak niteliktedir. Üretici eğitim sistemi; doğaya ve insanın yapısına da ters düşerek, kuramsal bilgilerle, bedensel ve fıkırsal yönlerden gençlerin yetenekleri canlandırılmadan, kalabalık okullarda yaşatılan köhneleşmiş düzenin şartlandırmaları ve ithal malı yöntemlerle, ötesi berisi düzeltilerek getirilebilecek bir sistem değildir. Üretici eğitim; tam bir fikir özgürlüğü ile öğrencilerin de katkısıyla planlanan, bedensel ve fıkırsal yapıtların başlanıp bitirilmesi süreci içinde gerekli bilgiler de alınarak, gerçekleşir. Bu tür bir eğitimde, sadece belgeyi kullanarak yıllarca verilen kuramsal bilgilerin ve şartlandırmaların insanı kendine olduğu kadar topluma da yabancılaştıracağı bilimsel gerçeği yürürlükte.

Halk Partisi, haklı olarak, Milli Eğitim Temel Kanununu benimsememiş ve Anayasa Mahkemesine götürmüştür. Koalisyonun ilân ettiği programın halkçı içerigine paralel bir uygulama için bile milli eğitimde köklü atılımlar gerekli idi. Biz, doğrusu, bu yasanın tümüyle kul-

dırılıp yapılacak bağımsız bir Şuranın bilimsel - gerçekçi kararlarına dayanılarak, Hükümet programının yakın ve uzun vadede gerçekleşmesini sağlayacak bir yola girilebileceği umudu içinde idik. Oysa IX. Milli Eğitim Şurası, bundan önceki iktidarların tutumu ve muhalefette iken benimsemeyen bir yasanın uygulanması onayının alınması için toplanmış görünüyor. Politik kaygılarla öğrenin, daha orta öğretimin ilk kademesindeki barajlar, yüksek öğrenime girme güçlükleri, hele parasız yüksek öğrenim önerisi de reddedildiğine göre, yoksul aile çocuklarının büyük çoğunluğu ile, istedikleri kadar yetenekli olsunlar, akademik bir öğrenime kavuşamamaları sağlanmış bulunuyor. Burslar, ön lisans okulları ve meslek okulu çıkışlıların üniversite sınavlarına alınması da bu sorunu çözmeye yetmeyecektir. Bütün bunların ve mektuplaşma ile verilecek bir yüksek öğretimin üretici bir eğitim görüşüyle nasıl bağdaştırılabildiğini anlamak güçtür.

Sayın Bakanın - eğer bir dizgi yanlış yoksa - 3 Eylül günü gazetelerde çıkan, «sınıf geçme yerine ders geçme sistemi sayesinde tüketici bir eğitimden üretici sisteme geçme» sözünün anlamını doğrusu hiç kavrayamadık. Ders geçme, öğrencinin başaramadığı derslerden yıl kaybetmemesi, sınıfta kalmaması ve bu derslerin sınavını, hazırlandığı zaman vererek sınıf geçmesi diplomaya kavuşmasıdır. Bu derslerin tümünün de kuramsal dersler olacağı bilince bu yöntemin üreticilikle ilişkisini kurmak olanağı kalmıyor. Ders geçme; derslerden kalanların, her sınıfın tüm dersleri için yetiştirmeyi sağlayacak yeterli sayıda derslik ve bu dersliklerde her bransın sürekli olarak kendilerine gelecekleri bekleyecek oranda öğretmeni bulabilen zengin ülkelerin uygulayabildiği bir yöntemdir. Biz bu koşulları sağlayamayacağımıza göre, özel dersler alabilen çocukların kendilerini kurtarabilecekleri, bu olanağı olmayanların konuları giderek unutulmaları ve sonsuza kadar diplomaya kavuşamamaları gibi bir sonuçla da karşılaşılabilir. Yıllar ilerledikçe derslerden kalanların yığılmaları da ayrı sorunlar yaratabilir.

En iyi biçimde de uygulansa, bugünkünden daha iyi sonuçlar da verse, bugünkü eğitim düzeni ve koşullar içinde, ders geçme yöntemi ile üretici bir eğitim sistemi arasında bir ilişki kurma olanağı yoktur.

Ortaöğrenimin birinci ve ikinci dönemlerine çok sayıda ve çoğu adlarıyla, yaşamla, üretimle ilgili görünen seçmeli dersler getiriliyor, bunların «usta öğretici»ler yolu ile gerçekleştirileceği söyleniyor. Usta öğretici, halkla bütünleşen üretici iş kolunun yetkili bir yetiştiricisidir. Okullarımızın bugünkü ortamında tutturulması güç de olsa bu yolun cesaretle ortaya atılması övülecek bir düşüncüdür.

Tümünü burada verme olanagımız olmayan seçmeli derslerden yaşamla ilgili bazıları şunlar: Motor bilgisi ve uygulaması, pratik ormancılık, pratik balıkçılık, pratik arıcılık ve tavukçuluk, daktilo. Bunlar ve öbürleri için de pratik ve uygulama denildiğine göre, orta dereceli okullarımızda, çevrenin özelliklerine göre üretim ilişkileri, balıkçılık, arıcılık, tavukçuluk işletmeleri kurulacak, istekli çocukların sayısına göre daktilo makineleri, motorlar sağlanması gerekecektir. Para ve öbür olanaklar sağlansa da, okullarımızın gelenekleşmiş kuramsallığı ve bürokrasisi ile tam zıtlıkta durumunda bulunan bu tür çalış-

maların türlü. önlenmesi güç çelişkiler yaratacağını şimdiden görür gibi oluyoruz. Bugüne kadar gelen dereler; ortaokullara hayatidir diye konmuş bulunan tarımı derslerinde kovân, kümes, pulluk ve traktörlerin kara tahtada çizilen ya da kitaplardaki resimlerden gösterildiği, daktilo makinasının tuşlarının sayılarının ezberletildiğini ve yazılı sınavlarda bunların sorulduğunu göstermiştir. Bilyük iddialarla bugün konan seçmeli derslerin de böyle bir akıbetle uğramasından korkulur.

Milli Eğitim Bakanı kuşkusuz, kendinden önce gelenlerin her alanda sorumsuzca yarattıkları çıkmazların, düzensizliklerin birikimlerini temizleyip gereksinmelere uygun bir yörüngeye sokmada pek çok güçlüklerle karşı karşıyadır. Ama yapılabilenleri uygularken kavramları, bu arada (üretici eğitim sistemi) kavramını da daraltmadan, saptırmadan bugün uygulayamasak da gelecek için canlı tutmak zorundayız. Bu konu, diğer atılımlarla birlikte, biz ve bizim gibi geri bırakılmış dünya toplumları için,

kalkınmanın en önemli bir aracı ve kaldıracı niteliğindedir. Yakın bir gelecekte, bütünlüğü bozulmadan, geleceği kesinlikle görülen gerçek bir demokratik düzen içinde uygulanacaktır. Onun için bu konuda da bir kavram karışmasına yol açabilecek yanımlardan arınabilmeliyiz.

Toplumumuz; bu kısa sürede halkçılığını isbatlayan ve benliğimizi eziklikten kurtarıp, birleştirerek yeni atılımlara hazırlanan Ecevit iktidarlarının, bugüne kadar yapılanların ancak bir başlangıç olduğunu bilerek, gerçekten demokratik düzene ve üretici bir eğitim sistemine kavuşturulması özlemi ve umudu içindedir.

Başarılarını izlediğimiz ve özellikle öğretmene ve danışmaya verdiği değerle sağlam bir temeli seçip dayanan sayın Mustafa Üstündağ'dan toplumumuzun çok daha üstün başarılar beklediğini bilmekte, görmekteyiz.

Hürrem Arman

25 Eylül

Öğrenci Sorunları Çözüm Bekliyor

Özel Yüksek Okullar 1960 öncesi kurulmaya başlamış, 625 sayılı özel okullar yasası ve üniversiteye girişim bir sorun haline gelmesinden sonra bir çığ gibi çoğalmıştır. Hanlardan bozma binalarda, üniversite ve akademi hocalarına yüksek ücretler ödeme dışında, önemli hiçbir gideri ve sorumluluğu olmadan kurulan bu okullar, üniversite ve yüksek okullarınki ile eş geçerlilikte diploma verme olanaklarına sahip olduklarından, sermaye sahipleri için çok kârlı bir yatırım haline gelmiştir. Sadece kâr kaygusu içinde açılan bu okullar, sonuçta Türk yüksek eğitimini bir çıkmaza sokmuş, örneğin bir tek Eczacılık Yüksek Okulu, Türkiye'nin 2000 yılına kadar olan eczacı ihtiyacından fazla öğrenciye diploma vermeye başlamıştır.

Öğrenci ve meslek kuruluşlarının sürdürdükleri aleyh-te kampanyalar, konunun Anayasa Mahkemesine iletilmesi ve Anayasa Mahkemesinin bu yüksek okulları Anayasanın 120. maddesine aykırı bularak kapatması ile sonuçlanmıştır. Özel Yüksek Okulların 1971 yılında, kapatılması üzerine bu okullar öğrencileri için bir formül düşünülmüş ve 1472 sayılı yasa ile çoğunluğu çeşitli akademilere bağlı yüksek okullar kurulmuştur. Ancak yasanın birinci maddesinde bu okulların geçici olacakları öngörülmesine rağmen, üniversitelere ve yüksek okullara giriş sorunu çözümlenemediği için, aynı yasanın 24. maddesinde sonradan yapılan bir değişiklikle, adı geçen okullara yeniden öğrenci alabilme olanağı yaratılmıştır.

Öğrenciler halen içinde okudukları ve kapatılmasını istedikleri okullara (yaşayan özel yüksek okullar) adını takmışlardır. Çünkü öğrenciden para alan bir patronun uzaklaştırılması dışında, bu okulların öğretim sisteminde, önemli hemen hemen hiçbir değişiklik olmamıştır. Öğretim üyeleri yine dışardan ek ücret karşılığında gelmekte, bu okulların eğitiminden sorumlu bir yönetim organı bulunamamaktadır.

1472 sayılı yasaya göre yüksek okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır. Ancak eğitimleri ile, fiilen bağlı oldukları akademiler ya da üniversiteler ilgilidirler. Bu okullara alınacak öğrenci sayısı, ya da bu okulların kapatılması konusundaki karar yetkisi Koordinasyon Kurulu

aittir. Okutulacak dersler, ders saatlerinin dağıtılması, ya da öğretim üyesi ve görevlilerinin saptanması ise bağlı oldukları akademi veya üniversiteye yapılır. Örneğin Dişçilik Yüksek Okuluna gidecek öğretim üyelerini, burada okutulacak ders programlarını İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi yönetim organları kararlaştırmaktadır.

Geçici olarak çıkarılan yasanın, bir maddesinde yapılan değişiklikle fiilen sürekli hale gelmesinin kendi içinde yarattığı çelişki bir yana, yüksek okulların bugünkü işleyiş biçimi her yönü ile eğitimi aksatan çok önemli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu okullardan sorumlu bir yönetim organı olmadığı gibi, bu okulların kendi öğretim üyesi kadrosunun bulunmaması büyük sakıncalar doğurmaktadır. Yüksek okullarda ders saatleri, bu okullarda ek ücret karşılığında ders vermeyi kabul eden akademi, üniversite öğretim üyeleri ile meslekten uzmanların boş saatlerine göre ayarlanmaktadır. Tabii sınavlar ve sınav sonuçlarının alınması da aynı ölçüler içinde gerçekleştirilmektedir. Bu okullarla ilgili kararları veren yönetim organları bu okullardan sorumlu olmadıkları gibi, bazen de bilimsel açıdan ilgisiz ve hatta bilgisiz duruma düşmektedirler. Eczacılıkta, dişçilikte, gazetecilikte okutulacak ders programlarını kararlaştırmak yetkisi İktisadi Ticari İlimler Akademisi öğretim üyelerine düşmektedir.

Geçici bir çözüm olarak çıkarılan 1472 sayılı yasa ile yaşayan yüksek okulların kapatılması gereğinde Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ da öğrencilerle birleşmektedir. Bakan üniversiteye giriş sorunu öncelik aldığı için geçen yıl konuyu ele alamadıklarını ancak görevde kalsalarsa bu yıl ilk sorun olarak bu konu ile ilgileneceklerini belirterek, «Bence en olumlu çözüm bu okulların durumlarına göre bağlı oldukları akademi ya da üniversite bünyesinde eritilerek kapatılmalarıdır» demiştir.

Yüksek okulların kapatılması yetkisi Koordinasyon Kuruluna aittir. Ancak bu okullar öğrencilerinin akademiler ve üniversiteler bünyesine alınması hem bütçe, hem de söz konusu yüksek okulların onayını gerektirmektedir. Bu okulların yönetim organlarında görev alan öğretim üyeleri

ise soruna çok değişik açıdan bakmaktadırlar. Öğretim üyeleri yüksek okullarda ancak ek bir ücret aldıkları için ek bir çalışma yaptıklarına değinerek, «Yüksek okul öğrencilerini kendi okullarımız bünyesinde okutmamız olanaksızdır. Çünkü biz zaten okutabileceğimiz kadar öğrenci alıyoruz. Akademiler ve üniversitelerde bilimsel çalışmaya söz konusudur. Buralarda ne kadar fazla öğrenci alırsak o oranda da öğretim üyesi açığımız olacaktır. Yüksek

okullarda ise sadece ders saati kadar bir ilişkimiz söz konusudur. Ayrıca bu okullara dışardan uzman görevli de sağlama olanağı vardır. Çözüm yüksek okulların daha düzenli bir hale getirilerek devam ettirilmesidir» demişlerdir.

Sükran Ketenci

15 Kasım

Mektupla Öğretim Sorunu

Yüksek öğrenim düzeyine gelmiş öğrenciler arasında ortaya çıkan ve kızlar aleyhine olmak üzere cinsiyetin de söz konusu olduğu önemli «fırsat eşitsizliği» sorunu var.

Öğretim sorunu çok yönlü bir sorun. Okuyanı okuyamayana, öğrenciyi öğretmeni ve öğretimin amaç ve niteliğini tümüyle kapsayan, öğretime ilişkin olanaksızlıklardan iş olanaksızlığına dek uzayan bir sorun. Bir yanda ikili üçlü öğretim yapan, araç, gereç ve öğretmenden yoksun ilk ve orta okullar. Öte yandan mesleki ve teknik öğretimden çok genel öğretime dönük bir orta öğretim. Bir ucu da kapasitesi sınırlı tutulan yüksek öğretim. Sonuç olarak bu son aşamada bir yığılma ve bunalım.

İşte bu yığılma nedeniyle, bu yıl ilk kez yüksek öğretim düzeyinde mektupla öğretim sistemi uygulanacak. Kuşkusuz, öğretimin son aşamasına dek ulaşmış öğrencileri açıkta bırakmamak bakımından, mektupla öğretim geçici de olsa bir çözüm yolu. Yıllarca uygulanan kötü bir eğitim politikasının sonucu bu aşamada giderilmeye çalışılarak, üniversite kapısına yığılan ve sayıları hızla artan öğrencilere bir şans daha tanınması sistemin olumlu bir yanı.

Ayrıca, bu yılki uygulamasında mektupla öğretim öğretmen yetiştirmeye yönelik olduğuna göre, ülkenin önemli bir gereksinimini bir ölçüde karşılayacak. Sistemin yararlı bir başka yönü de öğrencilere dışarıda çalışmayla öğretimi birlikte yürütme olanağını vermesi.

Mektupla öğretim henüz uygulanmadığına göre, sistemin özüne ilişkin olanaklı aksamalar bir yana bırakılsa da, eğitimde fırsat eşitliğine yaklaşım açısından türlü sorunlar akla geliyor.

Bir kez mektupla öğretimin kapsamına 60.500 öğrenci giriyor. Bu kapasite lise çıkışlı öğrenciler gözönünde tutularak ayarlanmış. Sayın Kenan Okan'ın açıklamasına göre (Cemal Yıldırım, Orta Doğu Teknik Üniversitesine girişi ve üniversite akademik başarıyı etkileyen faktörler, Türkiye bilim kongresine tebliğ, 25 - 27 ekim 1971) lise çıkışlı 175 bin öğrencinin 65 bininin türlü nedenlerle elemeceği hesaplanmış. Geriye kalan 105 binin 65 binine normal öğretim olanakları (Üniversite ve Yüksek Okullar) açık olduğuna göre, yüksek öğretimde toplam 126 bin 500'lük bir kapasite yaratıldığı öne sürülüyor.

Oysa bu yıl üniversite giriş sınavlarına katılan aday sayısı 224 bin, 175 binin dışında kalan 49 bin öğrenci meslek lisesi ve meslek okulu çıkışlı. Bu okullardan çıkanlar zaten sınavlarda diğer öğrencilerle eşit koşullarda yarışmamışlardı. Buna karşın, bu tür öğrenciler üstün bir yetenek gösterebilir bile üniversite ve yüksek okullara giriş olanakları kısıtlandı. Yapılan açıklamaya göre, mektupla öğretim yoluyla yaratılan kapasitede lise çıkışlı ol-

mayanlar yine gözönünde tutulmamış. Bu durumda söz konusu öğrencilerin neden sınavlara sokulduğu sorusu ıster ıstemez kafalara takılıyor.

Öte yandan, mektupla öğretim yapacak olanlar gerçi öğretmenlik gibi önemli bir ülke gereksinimini karşılayacaklar; ama zorunlu olarak bu mesleğe itilmiş olacaklar. Doktorluk, mühendislik vb. gibi bir mesleğe yönelemeyecekler. Giderek eğitim enstitülerinin, teknik, ticaret, turizm öğretmen okullarının dalları arasında bir seçim yaparken de açıkta kalmama hesabına göre isteklerini ayarlamak zorunda kalacaklar. Gerçi bu sakınca üniversite ve yüksek okullara girmişte de görülüyor. Öğrenci istediği bir daldan çok, puan durumuna göre açıkta kalmamak üzere bir seçme yapmak zorunda kalıyor.

Ancak, meslek okulu çıkışlılar sorunu bir yana bırakılırsa, açıkta kalan öğrencilerin çoğu zaten türlü olanaksızlıklar nedeniyle yetenekleri kısıtlı kalan gençler. Bunlara bir şans veriliyor ama sadece öğretmen olma şansı. Ülke açısından önemli bir çözüm yolu da olsa, öğretmenlik ne denli yüce bir meslek de olsa kişi özgürlüğü açısından kısıtlayıcı bir çözüm. Üstelik, genellikle elverişli koşullardan yoksun olanlar yine parasal olanakları yetersiz, türlü güçlüklerle dolu bir mesleğe itilmiş oluyorlar.

Bununla beraber, Millî Eğitim Bakanı Üstündağ'ın ifade ettiği gibi mektupla öğretimin geçici bir çözüm yolu olduğunu unutmamak gerek. Gelecek yıllarda lise çıkışlıların birikimini hafifletince, bu öğretim de asıl amacı olan meslek okulu çıkışlılara ve yetişkinlere yönelecek. Bu alanda orta öğretimin niteliğini değiştirici ve yüksek öğretime yığılışı önleyici tedbirlerin alınması sevindirici haberler. Bu tedbirlerin sonucu alınırken, yüksek öğrenim de, öğrencinin istek ve yeteneklerine ve de işgücü gereklerine uygun olarak bu son aşamaya gelenlerin tümüne açılabilirse, eğitim politikası açısından önemli bir adım gerçekleşmiş olur. Yeter ki siyasal ortam yeniden bir duraklamaya ya da geriye dönlüşe olanak hazırlamasın!

Ancak ne denli iyi planlanıp, uygulanırsa uygulansın, eğitimde fırsat eşitliğine yaklaşım gibi çok önemli bir sorunu salt eğitim politikasının çözümleyeceğini beklemek bir hayaldir.

Şurası bir gerçek ki, ülkenin türlü bölgelerinde, aynı bölgenin türlü illerinde ve de aynı ilin türlü semt ve okullarında, öğretimin başından sonuna dek öğrenciler çok farklı koşullar içinde okuma olanağı buluyorlar, ya da bulamıyorlar.

Üniversiteye giriş düzeyinde türlü yöntemlerle yapılmış bazı araştırmalar, bu durumu bilimsel olarak kısmen açıklığa kavuşturuyor.

Örneğin, Ortadoğu Teknik Üniversitesinde Doç. Dr. Cemal Yıldırım'ın «Akademik başarıyı etkileyen faktörlerle» ilişkin bir araştırmasında türlü bulgular arasında

başarının «geldiği okulu sosyo - ekonomik yönden kalkınmış bölgelerde bulunan aday grupları lehine» olduğu gözüküyor.

Gerçi bu araştırma ODTÜ sınavına katılan ve söz konusu üniversiteye giren adayları kapsıyor. Ayrıca, sözlü edilen «bölgeler, DPT'nin hazırladığı gelişmişlik indeksine göre, değişik coğrafi bölgelerdeki illerin gruplandırılmasıyla oluşturulmuş. Örneğin İstanbul, Ankara, İzmir gibi üç büyük ili kapsayan 1. bölge, başarı açısından diğerlerinden en fazla farklılaşma gösteren bölge oluyor. Demek ki burada söz konusu olan, illerin sosyo - ekonomik gelişme düzeyine göre bir farklılaşma.

Ancak, tarafımızdan merkezi sistem sınavına katılan öğrenciler üzerinde yapılan, dolayısıyla daha büyük çapta öğrenci kütlesini kapsayan ve bölge, il ve liselerarası denge açısından üniversiteye giriş sınav sonuçlarını inceleyen araştırmanın bulguları da aynı doğrultuda (Merih İ. Teziç, Bölge, İl ve Liselerarası denge açısından üniversite giriş sınavlarının varyans analizi metoduyla incelenmesi, doçentlik tezi 1972). Yalnız, söz konusu araştırmada, bölgeler coğrafi bölge ayırımına uygun olarak ele alınmış ve İstanbul, Ankara, İzmir illeri özellikle bu bölgelerden çıkarılmıştır. Ayrıca yaş, lise durumu, cinsiyet gibi bazı heterojenlik kaynağı etkenler elenerek araştırma yapılmıştır. Sonuç olarak, üç büyük il dışında bırakıldığı halde, başarı ve dolayısıyla fırsat eşitliği açısından bölge, il ve liselerarası anlamlı bir farklılaşma olduğu ortaya çıkmıştır. Bölgelerarası dengesizlik, aradaki diğer bölgeler ve cinsiyet, lise koluna ve de test türüne ilişkin bir sürü ayrıntılar bir yana bırakılırsa, Marmara - Ege gibi öbütlerine oranla kalkınmış bölgeler lehine, Doğu ve Güneydoğu gibi geri kalmış bölgeler aleyhinedir. Fen kolu öğrencilerinde, erkeklerde Doğu Anadolu'nun, kızlarda Karadeniz bölgesinin, edebiyat kolu öğrencilerinde Güneydoğu Anadolu bölgesinin son sırayı almış olması üzerinde durulması gereken noktalar dır.

Ote yandan öbür illerin okullarına oranla başarı şansı yüksek olan İstanbul ili için yabancı, özel, azınlık ve devlet okulları ayırımına göre yapılan bir araştırma da, bu gruplara ilişkin öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermiştir. Bir takım ayrıntılar dışında, bu dengesizlik yabancı okullar lehine, özel okullar aleyhinedir. Bu nokta, fırsat eşitliği açısından dikkati çeken bir sorun olduğu kadar kazanç amacı güden özel okul sorunuyla da bizi karşılatırıyor. Bu arada, türlü aşamalarda, türlü yanlarıyla öğretimin bir ticaret ve sömürü kaynağı haline getirilmesi fırsat eşitliğine yaklaşım açısından değerlendirilmesi gereken bir durumdur.

Kısaca, yüksek öğrenim düzeyine ulaşmış öğrenciler arasında ortaya çıkan ve kızlar aleyhine olmak üzere cinsiyetin de söz konusu olduğu önemli bir fırsat eşitsizliği sorunu var. Oysa, bu öğrenciler zaten elverişli koşullardan bir dereceye dek yararlanmış olanlar. Bunların dışında türlü olanaklardan yoksun binlerce çocuk ve genç bulunuyor.

Elverişli koşullarsa salt öğretime ilişkin türlü araç, gereç, öğretmen olanaklarıyla sınırlı kalmıyor. Çocuğun daha ana karnında beslenmesinden aile çevresine, aile çevresinden yaşadığı köy, kasaba, ile ve bu ilin içinde bulunduğu bölgeye dek tüm sosyal ve iktisadi olanaksızlıklar yeteneklerini kısıtlıyor ve onu eşitlikten çok uzak koşullarda eğitim ve öğretim yarışmasına sokuyor, ya da baştan yarışma dışı bırakıyor.

Bu durumda, yüksek öğrenim düzeyinde bir şans daha tanınsa da ve genel olarak bir eğitim politikası ne denli iyi planlanıp uygulansa da (eğer uygulanmasına fırsat verilirse), toplumun sosyo-ekonomik yapısı köklü bir değişim geçirmediğiçe çözümlerin yüzeyde ve yetersiz kalacağı açıktır.

Doç. Dr. Merih İpek Teziç

15 Kasım

Köy Enstitüleri Örneği

Açılışından çok kısa bir süre sonra kapatıldıkları halde bir türlü unutulmuyor Köy Enstitüleri. Bir nedeni var elbet...

Dünyada eğitim, ilk olarak ne zaman kurumlaştı? Okul ne zaman doğdu? İlk öğretmen kimdir? İlk müdür, ilk müfettiş, ilk ders kitabı, ilk karatahta, ilk tebeşir, ilk Eğitim Bakanı, ceza alan ilk öğretmen, ilk kıyılan... İlk karne, ilk pekiyi, ilk zayıf, ilk disiplin kurulu, not yüzünden intihar eden ilk öğrenci?... Bu soruların karşılığını bilmiyorum. Bugüne kadar bir kitap, bir kaynak geçmedim elime.

Ama ilk bilgilerin üretimden doğduğunu biliyoruz. Evcilleştirdiği hayvanlar artıyor mu, eksiliyor mu, bilmek istiyordu bugünkü insanın çok eski dedelerinden biri. Sayı bilgisi buradan çıktı. Bir büyük ırmak (Nil) her yıl taşıyordu. Geçen yıl ekilen alanları nil örtüyordu. Sınırlar yitiyordu. Yeniden ekmek gerektiğinde kavga çıkmasın diye eski toprağına gidiyordu adam. Anımsıyordu, bir dikdörtgene benziyordu tarlası, yine bir dikdörtgen çevriyordu geniş millikten. Düzlem bilgileri böyle çıktı.

Ne güzel, bilgi işten çıkıyor, işe yarıyor, kâra zarara

neden oluyor, baba oğula öğretiyor, büyük küçüğe... Sonra usta ile çırak, hoca, muallim, öğrenci dönemiye geliyor. Evrile evrile, devrile devrile oluyor bu geliş. Tarladan, kırdan, deniz kıyısından, ağaçların altından, kayanın dibinden, saçak altından odalara ve beton merdivenli, camlı, bol ışık alan okullara geliyor. Ayakta dikilerek, ya da babasının yanında yaparak öğrenen çocuk, post üzerine diz çöküyor, kıpırdarsa değnek var. Selânikli Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım'm oğulları Mustafa'nın öğretmeni Şemsî Efendi, öğrencilerini postun üzerinden kaldırıp yaptırdığı yeni sıraların üzerine oturtuyor. Bu yüzden üç sefer kıyıyorlar adamcağızı. Kaloriferli, soğuk sıcak havalı ve sulu okullar yapıyor sömürge ülkelerinde. Geri bırakılmış ülkelerin çocukları ise sabahları kollarının altına birer küçük odun ya da tezek alıyorlar. Kışlar uzun sürerse yarımşar tezek veriyor anaları..

Gölde balık oynaması, şimşek çakması gibi bir parıyla Türkiye'den Köy Enstitüleri gelip geçiyor. Geçer geçmez eski okul daha rahat yerleşiyor yerine.

Çok değişik bir gelişme ve görüntü içindeki okul, önemli bir «işgal»dir insanın yaşamında. 18-20 yılını al-

yor 60-70 yıllık ömrün. Çocukluğun ve gençliğin güzel yıllarını ezberhanelere kapatıyor. Elektronik beyinlerde büyük işlem ve eylemlerin birer «kısaltma», birer «simge» olması gibi, kitap, not, öğretmen tahrir, yazılı, sözlü, disiplin gibi öğelerle alabildiğine soyutlaşan bir işe yaramayan, hemen hiç üretmeyen, üstelik 18-20 yıl sadece tükettiren, yıpratın, beden ve ruh sağlığını bozan bir sistem: eğitsel yanı da zayıf. Bu yılın Türkiye eğitim bütçesi 13 milyara yakın. Bazı üniversite bütçeleri ayrı. Ana babaların ödediği ayrı. 18-20 yıl besleyip okuttuğun adam tarım mühendisi oluyor, ama tarla bilgisi yok hâlâ; üretebildiğimiz buğday boğazımıza yetmiyor. Ya da su mühendisi, yüksek yapı mühendisi oluyor, baraj yapıları bin kat fazla çimento yutuyor yanlış yer seçimi yüzünden. İslâmköy ovası güya Eğirdir gölünden sulanır, ama ertinti suların boşaltılması düşünülmemediğinden ova çoraklaşırl.

Alışmış mantık biçimlerinin dışına çıkabilirsek ah! Belki hemen şu 2000 yılının başında «okul» diye bir nesne kalmayacak dünyada. Evrim ya da devrimlerin gittikçe daralan periyod'lara girdiği çağdayız. Kalsa da bugünküne hiç benzemeyen bambaşka okullar olacak onlar. Ne bu kadar pahalı, yıpratın, ne de işten uzak, üretmez, süs bilgiler veren okullar. Yeni bir eğitim sistemine girecek insanlık. Paranın, politikanın basına gelen, zorunlu

Türkiye, tıpkı geri bırakılmış öteki uluslar gibi, hâlâ olarak okulun da başına gelecek, görüneniniz şaşırarak, köylerinde yaşamın yeniden kurulmasını gerçekleştiremedi. Toprak ve tarım düzeni eski, adaletsiz. Beslenme, barınma, sağlık, ulaşım geri, 1935'lerde bugünküyle kıyaslanmaz derecede «vahim»di, durum. Cumhuriyet kurulmuş, Anayasa var, Atatürk yaşıyor; CHP programı köye dönük, eğitim istiyor, ama lâtta. Ortada i olmadığı gibi, ne yapılacağı da bilinmiyor. Ulus, çıktığı savaşın yorgunluğunu tam atmamış, ufukta bir yenisi. Yaşamda yenileşme yok. Çocuklar eğitimsiz. Bırakın yukarı okulları, ilkökul yok yakınlarda. Yaşları da geçiveriyor çabuk. Ve kızlar, yok gibi yaşıyorlar köylerde.

Bakanlık müze müdürü, bir ara Gazi Eğitim'in vekil müdürü, köylü kökenli, tükenmez bir çalışma gücünün sahibi İ. Hakkı Tonguç, «vekâleten» İlköğretim Genel Müdürü atanıyor. Eğitim gündemin ilk sıralarında. Küçük köyler için orduda çavuşluk yapan köylülerden yararlanma görüşü önem kazanıyor. Toplanıp kurstan geçiriliyor, bunlar. Deney için köy öğretmen okulları açılıyor. 17 nisan 1940'ta BMM, 3803 sayılı yasayı çıkarıyor, Köy Enstitüleri kuruluyor. Her enstitü çevresindeki köylerden öğrenci alacak, köylere öğretmen ve gerekli başka mesleklerin erbabını yetiştirecek. Çevremiz savaş içinde, Tonguç'un «vasaleti» onanıyor, resmen İlköğretim Seferberliği ilân ediliyor, köylere, okul, öğretmen evleri, işlik uygulama bahçeleri yapılıyor.

Enstitü, o güne kadar değil Türkiye'nin, dünyanın bilmediği bir «okul»dur. Öğretmen öğrenci bataklik bir araziye konuluyorlar. Önce çadırlar kuruluyor. Belki külüstür bir kamyonları var. Barınılacak yapılar yapılıyor. Fırın, yol, çeşme, hamam, derslik ve işlik yapıları, oyun ve spor alanları yapılıyor, bağlar bahçeler dikiliyor, elektrik getiriliyor kooperatif açılıyor, açık hava tiyatrosu, müze kuruluyor. Artan zamanlarda yurt gezileri yapılıyor.

İnönü, 40 kadar istiyor bunlardan. Savaşın ortasında 21 tane açılabilir. Bin kadar öğrenci var her birinde. Birbirine kuruluş yardımına koşuyor ekipler. Halk türkülleri, ulusal oyunlar; her şey yeni anlamda bir öğrenme fırsatı. Eskiye hiç benzemiyor. Bu öğrenme ciddi, işe yaşıyor. Alıştırma (Temrin) hiç değil.

Ben bunlardan birinin, Gönen'in öğrencisiydim. Pek çok kitap bilgisini, yaparak, üreterek öğrendim. Kireç yakarak ve söndürerek kimya, 10 km. uzaktan içme suyu getirerek fizik, matematik. Su yolunu kazıyorduk iniş yok. Künkler döşenince su çıkar mıydı? «Bileşik kaplar» vasası vardı, çıktı. Çevre köylerden eski Selçuklu künkleri bulup inceledik. Yosun tutmasını diye içlerini sırlamışlar. Biz de ziftle kapladık. Ayrıca ben iki ay yapıların kumunu ölçtüm, altı ay fotoğraf atelyesini, altı ay elektrik motorunu çalıştırdım, iki yıl da genel kitaplığı yönettim. Yazarlığım altında bu iki yılın etkisini her zaman duyuyum. Toprağı bir metre kazıp alt üst ederek krizma yaptık ve bağ diktik. Bir yandan da en yeni çevirileri okuyorduk.

Öğretmen çıktığımda Tonguç alınmış, Yücel kösesine itilmiş, dümen baska yöne kırılmıştı. Toprak Kanunu da kuşa çevrilmişti karpılarak. Düziçi'nde bayrak yırtıp çukura atmışlardı (bugünkü gibi), basında kıyametler kopuyordu. Toprak ağalarıyla iş adamlarının temsilcisi politikacılar, seçim alanlarında DP flâması altında en çok hize saldırmıyorlardı: «Her biri kendini Atatürk sanıyor!» diye. 21.1.1954'te çıkarılan 6234 sayılı yasayla defteri dürlüverdi Enstitülerin. Yüksek Köy Enstitüsü, daha önceden kapatılmış, yetiştirdikleri Yedeksubay'da çavuş çıkarılıyordu. Yeni anlamlı eğitim olağanüstü bir kampanyayla öcülleştiriliyordu.

Kapanışlarından 28 yıl sonra hâlâ unutulmayan bir anısı var Enstitülerin. Kendime sorarım, neden unutulmazlar? Her yıl 17 nisan gelince toplantılar, açık oturumlar düzenlenir. İnönü hepsine gelir ya da mesaj yolları. Ünlü politikacılar konuşmak için can atarlar. Birinde, sonradan Başbakan olan bir konuşmacı, «Elime fırsat geçse Enstitüleri hemen açarım!» demişti. O fırsatı başka yönlere kullandı. M. Basaran anıyor. 1970'te bugünkü Başbakan konuşmuş. Tonguç kadar güzel anlatıyor enstitüleri. Ne olacak şimdi? Yeniden açılacaklar mı? Hayır, böyle bir atılım beklemiyoruz. Gerçekler o gerçekler değil. Ama köyler ulusal yaşamda hâlâ bir ağırlık. Bunun için yenileşme ve çağdaşlaşma gerçekleşmiyor. Yeni iktidar «köy - kent»ler kurma tasarımı. Tâ Kadro'culardan beri işlenen bu düşünce, «birleştirilmiş köyler» önerisi, bilim adamlarına güven vermiyor. Tarımsal üretim biçimi değiştirilmeden olmaz diyorlar. Âdil bir taban fiyat politikası uygulayarak kalkınmayı köyden başlatma düşüncesinin de önüne feodal - antik kalıntılar çıkıyor. Toprak reformu ne protokolda var, ne programda.

Köy Enstitüleri örneğindeki gibi bir eğitim uygulaması kalkınmanın büyük etkenlerindendir. Ama yetmez tek başına, Türkiye ciddi yapı değişiklikleri ihtiyacında. Dünya ekonomik ve ekolojik zorunluklarla durmadan değişirken biz ulusun %70'inin yaşamını küçücük bir mutlu azınlığın yarattığı baskıya uyarak olduğu gibi tutuyoruz. Sıkışmalar, Almanya'ya, Avustralya'ya gidiyor. Yapılacak çok işimiz varken. Ve elimizde enstitüler gibi, eğitimin her alanı için örnek bir deney varken, eskimiş bir eğitimin pahalı yükünü taşıyoruz. Bırakın sosyalizmi, bu kafa ile kapitalizm bile ayakta kalamaz.

Her gelişimde, değişme ve yenileşmenin büyük özlemini görüyorum köylülerimde. Şevkle, aralarından paralar toplayıp sağlıklı su, elektrik, yol, vb. için yatırıyorlar. Ve çocuklarını okutabilmek için analar çocuklarıyla birlikte şehirlerin kıyısında zor zamanlar yaşıyorlar.

Politikacılar ki yurdu onlar yönetirler, içlerinde iyileri de vardır, hâlâ gerçeği kavramıyorlar, kavramışlarsa söylemiyorlar. Altın yılları özstiz tartışmalarla ziyan ediyorlar. Değişme ve yenileşmelerden ürkmeye, en büyük en-

gel. Bağımlılık ve gericilik de bu. Aydınlar nice çile pahasına bunu söylüyor, belki henüz tanı değil, ama halk da bunu anlıyor. Enstitülerin çeyrek yüzyıl sonra hâlâ anılması, özlenmesi bunu gösteriyor. Eskiye okullar, ezberlenmiş bilgiler kimseyi doyurmuyor. Yeniden açamazsanız bile, değişen ve gelişen gerçekler karşısında, enstitülerden

alınacak pek çok bilgi ve deney olduğu ortada. Yıllar gelip geçtiği halde bu gerçek ou kadar canlı, bu kadar somut.

Fakir Baykurt

17 Nisan

Unutulmama Nedenleri

10 - 12 memur çalıştırılması gereken Köy Enstitülerinde 2 - 3 görevli çalışırdı. Hiç işçi de yoktu. Öğretmen ve öğrenciler elbirliğiyle görürdü bütün işleri.

Adlarıyla birlikte kökten değiştirilmeleri, tüm örgütleri, amaçları ve ilkeleriyle birlikte Köy Enstitülerinin yıkılmaları için güçlü siyasal partilerce, hükümetlerce harcanan çabaların üzerinden çeyrek yüzyıllık bir zaman geçti. Ama bugün yurttta tüm Atatürkçü ve halkçı aydınlar, onu içten benimsemiş olarak, savunmasını yapıyor, yeniden kurulmasına çalışıyorlar. Bu durumun ve her 17 Nisan'da bu Enstitülerin anılmalarının, onları yeni yetişen kuşaklara tanıtmaya, açıklama çabalarının temel nedeni şudur:

Köy Enstitüleri yalnız herhangi bir okul, bir eğitim kurumu olarak alınmazlar. Onlar, gerçekte büyük Türk Devrimi'nin tüm ilkeleri ve ülküleri ile eğitime uygulanması olduklarından bu Devrimin ayrılmaz bir parçasıdır.

Bilindiği gibi, her devrim yepyeni bir toplum düzeni getirmek amacındadır; o yeni toplum düzenine uygun nitelikte yurttaşlar gerektirir ve ister. Bu da yasalarla başlar ve eğitimle gerçekleşir. Nitekim, Devrimin Önderi Mustafa Kemal Paşa yeni Türk Devleti olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini kurduğundan 15 ay sonra 15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplattığı «Maarif Kongresi»nde, İmparatorluğun çöküşündeki nedeni eğitimsizlik ve yanlış eğitim olarak belirtmiş, bunu öğretmenlerin ve gerçekte tüm devlet adamlarının dikkatleri önüne sermiş, bu yeni ulusal devlette yeni eğitimin nasıl olması gerektiğini, amaçlarını, ilkelerini, o günden tâ 1938'e dek 17 yıl çeşitli söylevlerinde açıklamıştı. O günkü ve sonraki söylevlerinde yeni toplum düzenine göre yeni yurttaş tipini yetiştirmek için uygulanması gerekli eğitim yöntemlerinin ayrıntılarına dek inmişti.

O'nun açıkladığı bu yöntemler gerçekte, yurttta ve dünyada uygulanagelen alışılmış eğitime, eğitim yöntemlerine temelden bir karşı çıktı. Çünkü bu yıpranmış geleneksel eğitim düzeni bir savurganlıklar (israf) düzenidir. En başta zaman savurganlığı, emek, güç savurganlığı, yetenek, kişilik savurganlığı, bilgi, gereç savurganlığı, insan savurganlığı ve apaçık para, yatırım savurganlığıdır. Bu nedenle geleneksel eğitim çok pahalı ve pahalılığına göre de çok kez zararlı bir yatırımdır. Onunla yetişenler kendilerini topluma çok pahalıya mal ettikleri gibi, az işe, az çalışmaya karşılık çok hak isterler.

Bunun içindir ki, Atatürk'ün istediği ve ileri sürdüğü eğitim, her şeyden önce, eski eğitime karşı bir çıkar yoldur. O yöntem ayrıntılarına dek genişleyen açıklamaları ile yeni bir eğitim düzeni gösteriyordu. Buna Ata-

türkçü eğitim demek gerektir. Bu eğitim ulusal, halkçı, devrimci, cumhuriyetçi, üretici, atılımcı, dinayısı (layık) ve kişilikçi bir eğitumdür.

Geçen 15 - 20 yıllık süre içinde O'nun ve Devrimin eğitim ilkelerine ve ülkülerine uygun, O'nun gösterdiği yöntemleri uygulayacak eğitim önderi, yöneticileri ve eğitimcileri yetişti. Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel... Atatürkçü eğitim tüm anlamı, amaçları ve ayrıntılarıyla, yetkin ve eksiksiz olarak bu Enstitülerde uygulandı, ülküleri gerçekleşti.

Köy Enstitüleri, oradaki çalışmalar ve yaşam düzeni bu yöndedir ve bu açıdan anlamlandırılmalıdır ki. ancak iyi anlaşılabilir. Orada uygulanan eğitim yöntemleri de tümüyle eski eğitime ve eğitim, öğretim savurganlıklarına karşı olmuştur. Bu nedenle, Köy Enstitülerindeki yaşam, Türk Devriminin amacına göre düzenlenmişti. Devrimin ilk temel amacı ulusçuluk ve halkçılıktı. Bu enstitüler de buna göre örgütlenmiş ve onu tam anlamıyla gerçekleştirmişti.

En büyük halk kitlesi köylü idi. Köylünün insan hakları, yurttaşlık hakları diye bir kavram yoktu... Devrimden önce, köylü yalnız barışta ucuz işçi harmanı, savaşta bol er kaynağı idi. Devrimle ona artık gerçek değerini vermek gerekti. Devrimin önderi bunu kesinlikle istiyor, çok keskin, çok sert, çok çarpıcı ve dürtücü. Hatta utanırcı dille bunu kafalara sokmaya çalışıyordu.

Devrimin istek ve ülkülerinin bu enstitülerde yaşama uygulanması şöyle idi:

Enstitülerde herkes (ayrısız gayrısız herkes) eşit haklara sahipti ve sözcüğün tüm anlamıyla özgürdü. Hepsisi de öğretmen olan müdür, yöneticiler, tüm öğretmenler, usta öğreticilerle, öğrenciler arasında en küçük bir ayırım yoktu. Öğrenci için bugünkü «otorite», «disiplin» amacıyla bir baskı aklı gelmezdi. Enstitülerin bu bakımdan en başta gelen özelliği —eğitim tarihinde belki de görülmemiş ölçüde— özgür düşünce, özgür kişilik, özgür davranıştı.

Enstitünün tüm kuruluşları ve yaşamı, içinde çalışanların hepsinin eşit elbirliği ile yönetilir ve yürütülürdü. Küçük bir örnek vermek için diyelim ki, yaptıkları işlerin ve örgütlerinin genişliğine göre, en az 10 - 12 memurun bulunması gereken enstitülerde 2, en çok 3 görevli çalışırdı. Çünkü yazışmacılıktan (bürokrasiden) kaçınılır, onun kalanları bile öğrencilerin işbirliği ile yürütülürdü.

Enstitülerde hiç işçi yoktu, çünkü işlerin hepsi öğrenci, öğretmen ve usta öğreticilerin elbirliği ile yapılırdı. En yetkili yönetici olan müdürün yardımcısı da çok azdı; 1000'i aşkın yatılı öğrencilerin bulunduğu enstitüde bir eğitim başı bir de para işlerine bakan müdür yardımcısı bulunurdu, o kadar. Daha başkasına gereksinme duyulmazdı. Çünkü her işte onlarla birlikte çalışan öğrenciler bulunurdu, bunlar öğrencilerce seçilmiş öğrenci başkanlarıydı. Her ay, ya da iki ayda bir, hiç bir karışın olmadan, öğrencilerin kendi aralarından seçtikleri Enstitü

Başkanı denen Öğrenci Başkanı da bir müdür demekti, ve bu başkan her öğretmen kuruluna katılır, bir öğretmen gibi, eşit yetki ile konuşur, görüşünü açıklar ve oyunu kullanırdı. Gereğinde, Kol Başkanı olan öğrenciler de öğretmen kurullarına katılır, oy da verirlerdi.

Çalışma alanlarının hepsini öğrenci başkanları yürüttülerdi. Tüm binaların, dersliklerin, işliklerin, laboratuvar, kitaplık, tarla, bağ, bahçe, santral, kooperatif ağıl, ahır, kümes, tuğla ocağı, balıkthane... vb. başkanları her ay seçilirdi. Tüm yönetim ve çalışmalar, enstitünün tüm yaşamı her cumartesi öğleden sonra yönetici, öğretmen, usta öğretici ve öğrencileriyle Enstitü Genel Kurulunda görüşülür, konuşulur, eleştirilir, ve tartışılırdı. Bu eleştiriler, öğrenciler arasında olduğu gibi, öğrenci başkanlarına, yöneticilere, müdüre de yöneltilirdi. Herkes kendi görüşünü ortaya dökmekte ve açıklamakta özgürdü. Sonunda ertesi haftanın işleri de görüşülür kararlaştırılır, nöbetçi kümeler seçilirdi.

Cumartesileri genel kurul toplantılarının sonucu şu olurdu ki, buralarda «otorite», «disiplin», «ceza» denen bir sorun ortaya çıkmazdı. Çünkü enstitülerde şu gerçek gözönünde tutulurdu: Suçun ve suçlunun asıl suçlusu toplumdur, toplum düzenidir. Bugünkü eğitimde de bu görüştür.

Oralarda bu yöntem «kişilik eğitimi» amacıyla idi. Ona son 25 - 30 yılın sözcüğü ile bir ad vermek gerekirse «demokratik eğitim» demek belki daha anlaşılır olur.

Dersliklerde dersler, iş alanlarında işler de bu tutuşla yapılırdı. Örneğin, ders konuları öğretmen ve öğrencilerin el birliği ile tasarlanır, hazırlanır, işlenir ve değerlendirilirdi. Bunun için kimi enstitülerde her ders ve iş, saatla değil, tüm hafta olarak işlenirdi. Köy Sosyolojisi (Toplum Bilimi) gibi kimi derslerin öğretim programları bile öğrencilerle birlikte yapılırdı.

Her gün sabahın ilk saatlarında kahvaltı ve ulusal oyunlarla başlayan öğrenci, öğretmen ve usta öğretici bir-

likteği, ancak uyku zamanı sona ererdi. Ders ve çalışmalarında, onların dışındaki özgür konuşmalarda, genel kurul toplantılarında, cumartesi akşamları düzenlenen eğlencelerde dıştan bakılınca öğretmenle öğrenci birbirlerinden ayırt edilemezdi. Bu özelliği ile de köy enstitüsü —sözcüğün tüm anlamıyla— bir yaşam ve çalışma birliği, bir aile birliği, üyeleri eksiksiz, artıksız eşit bir aile birliği idi.

Başka bir özellik de Enstitülerin kuruluşunda vardı: İlk yıl Enstitüler, Bakanlıkça gönderilen bir program, bir yönetmelik olmadan, yalnız içinde çalışanların, öğretmen, öğrenci ve usta öğreticilerin kararları ile çalışmışlardı. O üç yılın deneyim (tecrübe) birikimi ile öğretim programları Bakanlıkta Enstitü görevlilerinin de katıldığı bir kurulda yapılmıştı.

Bu demokratik eğitimin, bu kişilik ve özgürlük eğitiminin olumlu sonuçları da kısa sürede görüldü, onlar kendi değerlerini tanıtladılar. Tam 27 yıl baskılar altında tutulan, kara çalmaların, haksızlıkların, insafsızlıkların, acımasızlıkların çeşitleriyle karşılaşan Köy Enstitülerinde yetişenler sinmediler, silinmediler, kişiliklerinden hiç bir şey yitirmediler. Bugün, yüzyılımızın şu üçüncü çeyreği sonunda milli eğitimin her alanında ve her basamağında, en yetkili yönetim yerlerinde, öğretim, yönetim, denetim hizmetlerinde başarı ile çalışıyorlar. Uzantısı ile birlikte ancak 10 - 12 yıl sürebilen Köy Enstitüsü uygulaması içinde yetişenlerden bugün eğitimde ve köylerini kalkındırmada olduğu gibi, çeşitli bilim, yönetim, yazın (edebiyat) sanat, ekin, teknik, hukuk... alanlarında değerli kişiler kendilerini kabul ettiriyorlar ve onların yapıtları ulusal sınırlarımızı da aşarak en ileri ülkelerde övgü ile karşılanmakta, takdir edilmektedir.

M. Rauf İnan

15 Mayıs

Savaştepe Köy Enstitüsünü Kuranların Öyküsü

Takviyeli bir Yunan tümeni Balıkesir - Bursa yönüne ilerliyordu. Birden, uğradıkları baskınla şaşkına döndüler. Kendilerinden daha üstün bir kuvvetle çarpışma hazırlığına girdiler. Onları yerlerine mihlayan, yurtlarını savunan bir avuç Türkü. 180-200 kişi kadar olan çeteciler, düşmanın ağır saldırısı karşısında adım adım gerileyerek, Karaçam mevkiine çekildi. Burada sekiz gün süren kanlı savaş, gerideki güçlerimizin hazırlanmasını, toparlanmalarını, cephanelerimizin düşman eline geçmemesini sağladı. Bu bir avuç kahramanın yattığı yer Savaştepe adını taşıyor şimdi. Şehitlik de, Savaştepe Köy Enstitüsünün boğrında Türk Bağımsızlık Savaşının canlı bir anıtı olarak yaşamaktadır.

1940 haziranında, Yunan tümenini durduran çetecilere benzer bir avuç insan, Şehitlik yöresinde görüldü. Elleri nasırlı, yüzleri kavruk, on üç - ondört yaşlarında köy çocuklarıydı bunlar. 655 yıl önce yerleşmeğe zorlanmış yörüklerin kurdukları köylerden geliyorlardı. Tarımla, hayvancılıkla, yıla yıla ulumağa çalışıyorlardı. Osmanlı döne-

mi de, Cumhuriyet dönemi de pek bir şey getirmemişti köylerine. Karakeçililer, Hardallar, Kılazlar, Sandallar, Kubaşlar adları. Bu yıl, nasılsa ilkokulu bitirebilmiş kır çocukları okuma hakkına kavuşuyordu. Ama ne okul, ne de derslik vardı. Paçaları sıvayıp, kazmalara küreklere sarıldılar. Çifteler'den 22 kişilik bir ekip yardımlarına koştu. Dört ay içinde bir okul, yemekhane, mutfak, hamam, çamaşırhane, bir de idare binası yaptılar...

Daha sonra sayıları da arttı.

«260 bin tuğla, 120 bin kiremit yaptık bu yıl» diyordu Müdürleri Sıtkı Akay. «Ne zaman başımı Çakmak sırtlarına çevirsem, çamliklar arasına dizilmiş güzel yapılarımızı, yollarımızı, işlenmiş topraklarımızı, öğrencilerimizin, arkadaşlarımızın emekleriyle örtülü bir cennet gibi görür, gurur ve iftihar duyarım.. Vatanın baştan başa Çamlık sırtları gibi güzelleştirileceği günler özlerim.»

Evet, İkinci Dünya Savaşının sıkıntıları içinde böyle kurulmağa başlanmıştı Savaştepe Yurt düzeyinde kurulmakta olan 19 Köy Enstitüsünden biriydi. Oralarda ter

dökenler. Şehitlikte yatanların köylüleri, torunlarıydılar. Aynı inançla halkımızın özlemlerini gerçekleştirmeye, yaşadıkları toprakları vatanlaştırmaya çalışıyorlardı.

Yıl 1940. Devlet ilköğretim davasını «millet olma, insan olma» davası sayıyor, yılda 2000 köyün okula kavuşturulmasını azımsıyor. Valiler, paşalar yollara dökülmüş. Halkı «köle yaşayışından» kurtarmak için coşkulu bir çalışma yürütülüyor. Tonguç, bu uğurda «kanımızın iligimizin köyün içine akıtılması, aydınlarımızın mezar taşlarının köylerin yanıbaşlarına dikilmesi» gerektiği inancında.. Savaştepedekiler ve öbür enstitülerdekiler; bilgileri, inançları, demircilik, marangozluk, yapıcılık, tarım araçları, dokuma tezgâhları, çuvalar dolusu kitaplarıyla yola çıkmaya hazır...

O yola çıkışın üzerinden otuz yıl geçti bugün. 1946, 1950, 27 Mayıs, 12 Mart geçti. Yeni yeni bıyıkları terlemeye başlayanların saçları ağardı, emekliliğin kapısına vardılar. Köy Enstitülerini ilk bitirenler emekli oluyorlar gayri. Acaba köylere gönderdiğimiz bu 20 bin halk aydınının durumları nice? N'olular?

Balıkesir İlköğretim Müfettişi Refik Cevahir, otuz yıl önce Savaştepeyi bitirenleri 6 temmuzda bir araya getirdi. Kendilerini halka adanmışların yaşamlarından bir kesit gösterdi bize. Otuz yıl önce Şehitliğin yöresinde görünen köy çocukları, otuz yıl sonra aynı yerde buluştular. Bir pilav yeme günü değildi bu, yılların hesabını verdiler birbirlerine...

Balıkesir'in 70 kilometre ötesindeki Savaştepe kasabasına girerken hayli heyecanlıydık. Uğul uğuldu başlarımız. Yüksek Köy Enstitüsü çıkışı dört kişiydik arabada. İsr. Cılavuz'u, Nafize Savaştepe'yi, eşim Pazarören'i, ben de Kepirteke'yi ilk bitirenlerdendim.

Koca çınar altındaki kalabalığı görünce, durduk. Onlardı. Eşleri, çocuklarıyla gelmişlerdi. Köylüler de katılmıştı aralarına. Alanı dolduruyorlardı. Müdür Sıtkı Akay'la, Eğitimbaşı İsmet Kültür'ü ortalarına almışlardı. Hasattan çıkmış çiftçiler gibiydiler çoklarının saçı kırarmış, otuz yılın çekisi, çilesi oyulmuştu yüzlerine. Zorlu bir savaşın içinden geçiyorlardı. Ateş hattında yalnız bırakılmış, ihanete uğramış, arkadan vurulmuş, gene de ayakta kalmayı, bir şeyler yapmayı başarmışlardı. Öylesine doluydular, birbirlerine anlatacak öyle çok şeyleri vardı ki...

Refik Cevahir, programı duyurdu: Atatürk büstüne çelenk konacaktı önce, sonra yürüyerek Enstitüye gidilecek, tepedeki Şehitlikte bu topraklar, bu halk uğruna canlarını verenler için saygı duruşu yapılacaktı. Yemeği, alandaki toplantı izliyordu. Herkes köylerde geçen yaşamını özetliyecekti burada. Akşamüstü TÖB-DER'in çayı vardı. Gece, otuz yıl öncesi cumartesi akşamlarında olduğu gibi eğlenilecekti. Devrisi sabah işbaşı yapmak, yetiştikleri ocağa küçük de olsa, bir katkıda bulunmak istiyorlardı, ama köprülerin altından çok sular akmış; Enstitü, bilinen öğretmen okuluna dönmüştü gayri... Böyle bir çalışmaya olanak yoktu...

Dikilen fidanlar ulu ağaç olmuş, döktükleri terlerden geniş yolları, alanları, bahçeleri, ak yapılarıyla koskocaman bir eğitim kenti doğmuştu. Yeni müdür, Cılavuz Köy Enstitüsü çıkışı bir öğretmenin öğrencisiydi. Ama hüznün verici bir ıssızlık vardı ortada. Derslikler, ışıklar susuyordu; alanlar, bahçeler boştu. Koca kuruluş, suyu çekilmiş değirmene dönmüştü. Çalışmıyor, halkımızın karnını, kafasını doyurucu un öğütmiyordu. Bildiğimiz okullar gibi tatildeydi. Her yanı ot bürümüştü. Bir zamanlar; yaz, kış, dersliğinde, işliğinde, tarlasında gürül gürül akan, üreten, canlandıran yaratıcı yaşam, kısır kafalarca söndürülmüştü. Çarpıcı bir ölgünlüktü...

Yemekten sonra alanda toplananlar, bu ölgünlüğün vurgununu yemiçe dönmüştü 1946'da başlayan yıkımın, neler götürdüğünü somut olarak bir kez daha görüyorlardı.

İlk konuşmayı Refik Cevahir yaptı. Enstitülerin kuruluş nedenlerini, dayandıkları ilkeleri, işleyişleri ansitti arkadaşlarına. Tüm insanımızı layık çağdaş ve devrimci eğitimle yoğurarak, yeni bir Türkiye yaratma amacıyla yola çıktığını vurguladı. Ama d'ne köylerine varışlarının ikinci yılında, egemen güçler üzerlerine çullanmışlardı. Toplumsal çalkantı içirde, Odiseus'un yolculuğundan daha tehlikeli bir yolculuk yapmışlardı. 1946'da iktidar olanlar, Atatürkçülüğü oy pazarına sürmüşlerdi, çağdaş eğitime, halkın uyanmasına karşıydılar. «Enstitü» sözcüğü ile «komünizm» sözcüğünü eş anlamda kullanıyorlardı. Hasan Ali, Tonguç yerlerinden ayrılmış, yasalar değiştirilmiş, verilen üretim araçları ellerinden alınmış, körüklenen kargaşa ortasında öylece bırakılmışlardı. En yetkili öğretiler, en kırkuncu karalamaları yapıyor,, «ifşaatlar ifşaatları, tertipler tertipleri» kovalıyordu. Bir sessiz 12 Mart uygulanıyordu üzerlerinde. Partizan yöneticiler, müfettişler, memurlar musallat edilmişti başlarına. Haklarında düzmece ihbarlar yaptırılıyor, soruşturmalar açılıyor. gürlütülü davalar yaratılıyordu. «Tonguç yetiştirmeleri», «Hasan Ali yetiştirmeleri» adları. «Maşalar» ulusal duygularıyla ilgili «kesin kanaat raporları» dolduruluyor, oradan oraya sürülüyor, kıyılıyorlardı. Otuz yıllık bir ateş çemberinden geçmişlerdi. Alınları aktı, ama halkın uyanmasına, insanca yaşamasına karşı çıkanlar, ahnları lekeli oldukları halde, debelene debelene ölüp gitmişlerdi. Daha da gideceklerdi.

Bugün de, yola çıktıkları günkü gibi inançlıydılar. Toplumun her basamağında çalışan, dinlerce öğrenci yetiştirmişlerdi. Su, elektrik getirmişlerdi, kooperatif kurmuşlardı köylerine; üretim yaşamını canlandırmaya çalışmışlardı. Yozlaştırılan eğitim düzenimiz, elbet Köy Enstitülerindeki devrimci öze kavuşturulacaktı bir gün. Halkımızın da istediği, beklediği buydu...

Cevahir'in ardından Müdür Sıtkı Akay çıktı ortaya. Çok duygulanmıştı, gözleri dolu doluydu. Enstitüleri kaptanlar, kafalardaki ateşi söndürememişlerdi. Hasan Ali'nin Tonguç'un da bu günleri görebilmiş olmalarını istiyordu.

Köyden Meclis'e, öğretmenlikten Bakanlığa varmıştı yetiştirdikleri. Enstitüler kapatılmamış olsaydı geri kalmışlık zincirini kırmış, kalkınmış bir Türkiye olacaktı bugün. Kimlerin kötü, kimlerin hain oldukları ortaya çıkmıştı. Lânet ediyordu bunca zamanın ziyan olmasına sebep olanlara...

Sıra Necati Cebes'e gelmişti, kendisiyle haklı olarak övündükleri kişiye. Elbirliğiyle çalışmışlardı onun için. O şimdi Meclisteydi; köylü, Köy Enstitüsü, devrimci bir halk temsilcisi. Yıllarca köy öğretmenliğinden sonra, Gazı Eğitime gitmişti. Öğretmen okullarında çalışmış. Amerika'da ihtisas yapmış, Hacettepe Üniversitesi'ne öğretim üyesi olmuştu. Yirmi beş yılını doldurmasına üç ay kala bu üniversiteden uzaklaştırılmıştı. TÖS Yürütme Kurulu üyesiydi. Devrimci Eğitim Şurası toplantılar diye, öbür üyeler gibi üç ay hapis yatmıştı. Henüz gelememişti ama muhakkak yetiştirdi toplantıya.

«On beş yıl köyde çalıştım... On sekiz yıl köyde çalıştım... On iki yıl...»

«On yıl Yayalar köyünde kaldım. Bir numaralı arkadaşımız Hüsnüye ile evliyim. Sonra Gazı Eğitime gittim. Müfettiş oldum. İki yıl Urta'da kaldım. Bir süre Okuma Yazma Okulu'nda eğitim Şehitliği var Balıkesir'de çalışırken Konya'ya sürüldüm. Danıştaya dava açtım, aynı

yere döndüm gene. Öğretmenlik ettiğim Yayalar köyü okuluna, eski öğrencilerim, köylüm TONGUÇ OKULU densin istediler. Uğraştık. İl Genel Meclisi kabul etti. Gömeç Okulunun adı da YÜCE OKULU olacaktı. Particiler kararı bozdurdular...»

«Arkadaşlar biliyorsunuz Yüksek Köy Enstitüsüne seçilmiştim ben. Enstitülere öğretmen olacaktı. Ama önce Yüksek Kısım kapatıldı, sonra da Enstitüler. Uzun zaman dairede memur olarak çalıştım. Eşim de Yüksek Kısım çıkışlı, emekli oldu. Avukattır. Şimdi bir ansiklopedide çalışıyor. Ben de ortaokul öğretmeniyim... Çocuklarımız...»

«Ben yıllarca yapı denetmenliği ettim. 27 Mayıs'tan sonra dokuz yıl Öğretmen Okulu Müdürlüğüm var. Her gittiğim yerde «Burayı Köy Enstitüsüne benzetiyor» diye şikâyet edildim. Şimdi Kız Öğretmen Okulunda resim öğretmeniyim...»

«Gönen'in Bostansı köyünde 23 yıl kaldım. Bir tertiple hapse atıldım. Demir ökçe çarptı bana... Öğretmenimiz İsmet Kültür okuma alışkanlığı verdi bize, ama iyi etmedi.. Okuyoruz, düşünüyoruz diye ürkütler bizden... Arkadaşlarım gibi ben de, bir şeyler yapmaya çalıştım köyüme. Şimdi size cezaevindeyken, eski Gönen Kaymakamının çektiği telgrafi okuyacağım:

Ahmet Öztaş

Cezaevinde tutuklu öğretmen

Bandırma

Tutuklu bulunduğunuzu büyük bir tüzüntüyle öğrendim. Sizin gibi memleketini seven, öğretmen olarak çalıştığı köyüne yol, elektrik, köyüne kavaklıklar tesisi ve köyden itibaren iki kilometrelik yol kenarının ağaçlandırıl-

ması, köyün kooperatifler vasıtasıyla kalkınması konusunda gece gündüz demeden kendisini mesleğine ve memleketine adanmış bir kimsenin bu şekilde bir suç işleyebileceğine inanmıyorum. Bir yanlış anlama tertip de olabilir. Adalet mutlak surette en doğru şekilde tecelli edecektir. Adaletle inanın ve güvenin. Geçmiş olsun.

Hüseyin Öğütçen

Hakkari Valisi»

Konuşuyorlardı. Onları dinledikçe yurt yüzeyine dağılmış yirmi binleri düşünüyordum. Köy köy dolaşıp 27 Mayıs'ı, Yeni Anayasamızı halka anlatmaya çalışanlar... Kafalara yeni düşünceler ekenleri. Konya'da Kayseri'de politikacıların kışkırtmasıyla kendilerine saldırılanları. Başına yular takılarak sürüklenenleri, dağa kaldırılanları, öldürülenleri... 12 Mart'tan sonra Kayseri Valisinin bir gecede altmışını birden evlerinden toplatıp. Sıkıyönetim Mahkemesine gönderdiklerini... İşçi olarak Almanya'ya gidenleri...

Karşık Şehitlikte yatanların torunları, yakınlarıydılar. Toprağımızı, halkımızı uyandırma, insanca yaşama düzeyine kavuşturmak için başka bir cephede savaşıyorlardı. Dağı taşı insan emeğiyle yoğrulmuş, güzel konutlar, fabrikalarla donatılmış, aydınlık bir Türkiye geliyordu gözlerimin önüne. Bir yerlerden davula dokunuluyor, kanlı canlı yüzleri, gülen cözleriyle horona kalkıyorlardı. 17 nisanların coşkusuyla ortada dönenler sesleniyordu:

Sis dağının başında horana bak borana

Bütün insanların yurdumuzun çağırıyoruz horona.

Mehmet Başaran

16 Ekim

Almanya'daki Çocuklarımız

Bugünlerde sanki bütün dünya, Türkiye dosyalarını çıkarıp, nereden bir darbe indireceğini düşünüp duruyor. Kimi de düşündüklerini, gerçekleştirmek için harekete geçiyor. Amerikada, seçim istahı ile ağızlarını şapırdatan politikacılar, Yunan asıllı oyların peşinden koşmak için, ABD'nin çıkarını dahi bir yana bırakıp, Türkiye'ye yapılan yardımın kesilmesi için oyunlar sahneye koyuyorlar. Corneille'in, Racine'in yapıtlarından Yunan uygarlığına sempati besleyen Fransızlar, tutucu yöneticilerin hangi noktalara kadar varacaklarını kestiremedikleri davranışlarını, mükemmelleşmiş bir eğilimle izliyorlar. Bir yandan da yerel seçimler yapıyor bu ülkede. Karamanlis'in can dostu Giscard'ın başını çektiği sağcı Fransızlar yerel seçimlerin ilk turunda büyük yenilgilere uğradılar. İngiltere hâla Kıbrıs'taki üslerdeki Türklerin durumları için cevap vermedi. Seçimlerden önce İngiltere'den somut bir davranış beklenilmiyor zaten. Bu arada, Kıbrıs'taki İngiliz mallarını geri alma komiteleri kuruluyor. Hayırlı olsun.

Kıbrıs savaşının başından beri Federal Almanya'nın politikası doğrudan Türkiye'nin aleyhine gelişmedi. Bazı bakanların demecilerini bir yana bırakırsak diplomatik alanda Almanya Türkiye'nin işine gelmeyecek çözüm yollarını önermedi. Hatta bu ülke, 20 Temmuz'daki ilk haşret sırasında Türkiye'ye önemli miktarda malzeme yardımını yaptı. Özellikle Hava Kuvvetleri yararlandı bu yardımlardan.

Ancak, kökü Kıbrıs savaşından da geriye giden bir

sorun bugünlerde Türk ve Alman diplomatları tarafından görülmeyecek. Hemen hatırlayacağınız gibi bu sorun, Federal Almanya'nın, bu ülkede çalışan Türk işçilerinin çocuklarına ödediği «çocuk para»larıyla ilgili ödeme değişikliğinden ortaya çıktı. Eğer, Almanya'nın istediği değişiklikte bir uygulama yapılırsa bundan Türk işçileri 1 milyar lira dolayında kayba uğrayacaklar. Çocuk parasıyla ilgili eski uygulama ve yapılmak istenen değişiklik çok teknik bazı ayrıntılar gösterdiğinden burada üzerinde uzun uzun durmayacağız.

Üzerinde durmak istediğimiz asıl sorun yurt dışındaki Türk çocuklarının durumudur. Dışişleri Bakanlığındaki resmi rakamlara göre 1973 yılında yalnız Federal Almanya'da 225 bin Türk çocuğu bulunuyor. 1973 rakamları 35 bin Türk çocuğunun doğduğunu gösteriyor, bu ülkede. Türklerdeki yüzde 2,6'lık demografik artış gözönünde bulundurulursa en azından 1974 yılında 35 bin rakamına 7-8 bin çocuk daha eklemek gerekir. Yani 1974'de Almanya'da doğan çocuk sayısı 40 binin üstünde.

Federal Almanya'da okul çağında bulunan Türk çocuklarının sayısı 1973'de 87 750 olarak saptanmış, bu yıl, bir yaş ilerleyerek okul çağına giren çocuklara, ortalama 35 bin çocuk daha eklersek bu sayı 123 bine yükseliyor 1974 için. Okul çağı diye tanımlama yapılırken 6-16 yaş grubu ele alınıyor. Yüksek öğrenim çağındaki çocuklar bu grubun dışında tutuluyor.

6-16 yaş grubundaki çocukların 45 bini Alman okulla-

rına devam ediyorlar. Başka bir deyimle, Türk çocuğunun, türkçeyi öğrenmesi evinde babasının, annesinin konuşmasına ve kültür düzeyine bağlı kalıyor. İşçilerimizin kendi dillerindeki kültür düzeylerinin hangi noktalarda bulunduğu gerçeği ortada durduğuna göre, bu çocuklar Alman edebiyatını, Alman sosyal düzenini, Türkiye'yi ilgilendiren yurttaşlık bilgileri yerine Alman parlamentosunun çalışma düzenini veya devlet yapısını öğreniyorlar.

Türk çocuklarının 14 bini, türkçe dil ve Türk kültür derslerinin verildiği okullara devam ediyor. Bu okullardaki eğitimi, Türkiye'den gitmiş 185 ve Federal Almanya'dan atanmış 503 Türk öğretmeni yapıyorlar. 1973 rakamlarına göre, 27 bin çocuk ise eğitim görmüyor. Yüzdeye vurduğumuz zaman, Almanya'daki Türk çocuklarının yaklaşık olarak yarısı Alman dilinde eğitim yapıyor, yüzde 35'i hiç okumuyor, yüzde 15'i ise türkçe eğitim görüyor.

O, Solgun Çocuklar

«Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında —Bir teneffüs daha yaşasaydı— Tabiatın tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür — Devlet dersinde öldürülmüştür — Devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu: — Maveraünnehir nereye dökülür? — En arka sırada bir parmanın tek ve doğru karşılığı: — Solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine.» —

İşte, Ece Ayhan'ın şiirindeki o «solgun halk çocuğu», sınıfta bırakılmış, okuyamaz denilmiş, hatta eline belge verilmiş çocuk, yıllar sonra öğretmenine şöyle seslenecektir: «Her halde beni hatırlamazsınız. Sınıfta bıraktığımız öğrencilerimiz o kaçır çok ki. Oysa ben sizi, meslektaşlarınızı, eğitim diye adlandırdığınız bu işi ve sınıfta bıraktığımız bütün çocukları defalarca düşündüm. Bizleri tarlalara, fabrikalara sürüyor, sonra da unutup gidiyorsunuz.»

Barbiana öğrencilerinden biri böyle yazıyor. Nedir Barbiana? İtalya'da küçük bir köy. Bir üniversite profesörünün oğlu olan köy papazı, köylüler ve çocuklar birlikte kurmuşlar bu okulu. Öğrencileri Milli Eğitim sınıfta bıraktığı, okuyamaz deyip silkip attığı çocuklar. Bu okulda ne sınıfta kalmak, ne de kovulmak var. Bu okulun öğrencilerinin yazdığı mektuplar bir kitap halinde basıldı, adı «Barbiana Öğrencilerinden Mektup». Bir tanesi şöyle anlatıyor bu okulu: «Barbiana ya vardığımda, orda ne kürsü, ne kara tahta ne de sıralar gördüm. Bildiğimiz okullara benzer bir tarafı yoktu. Ortada sadece ders yapılan, hem de yemek yenilen büyük masalar vardı. Derslerde ortada birer tane kitap vardı, çocuklar etrafında toplanıyorlardı. Öğretmenlerin yaşlarının biraz büyük olduğu zar zor farkediliyordu. Bu öğretmenlerin en yaşlısı olsa olsa onaltı, en küçüğüse oniki yaşındaydı. Hemen karar verdim. Bir gün ben de ders verecektim.»

Sınıfta kalmak!... Bu korkuyu tatmayan var mıdır? Kaldık kalıyorum kalacağım! Bir insan yaşamının en güzel çağı bu korkulara tutsak olarak geçer. Ölümdür sınıfta kalmak! Böyle koşullandırılmışız. Çocuklarımıza da geçer bu inanış. Bizden onlara, onlardan daha sonrakilere... Maveraünnehir nereye dökülür? Bunu, buna benzer bir sürü gerekli gereksiz soruyu bileceksin. ezberleyecek sin, tarihler, formüller, klişeler klişeler... Ne anlama geldiğini, neye yaradığını, nerde, nasıl kullanılacağını bilmeden, anlamadan!.. Her dersin öğretmeni «kendi» dersini hepsinin üstünde tutar. Tarih mi, en üstündür. Matematik mi, en en üstünü, edebiyat, felsefe, coğrafya, yabancı dil vb. hepsi hepsi en önemli derstir. Hele öğrenci birinden azıcık geri kalsın! Acımasız bir öğretmen çıkar karşı-

Almanya'daki Türk çocuklarına ödenecek para elbette çok önemli. Ama yukarıdaki rakamları inceledikten sonra, Türkiye'yi nasıl korkunç bir yabancı kültür istilâsının tehdidi ettiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Kültür istilâsını, ekonomik istilânın izleyeceğini de unutmamak gerekir. Kendi toplumundan soyutlaşacak ve kendi dilini doğru düzgün konuşamayacak bir genç kuşağın geleceği tamamiyle tehlikeye içindedir. Acıdır, Almanyadan Türkiye'ye gelecek bu genç kuşak tehlikesine ne bir partinin seçim bildirgesinde ne de hükümet programlarında gereğince değinilmemiştir. Bu konuda susmağa devam edilirse, hem Türkiye'de büyük sorunların çıkmasına yol açılır, hem de gencecik bir kuşak «Haymatlos» gibi ortada kalır.

Ümit Gürtuna

7 Ekim

sına, «devlet dersinde» öldürülür o çocuk, o solgun halk çocuğu...

Bir arkadaşım vardı orta okulda, üst üste iki yıl sınıfta kaldı. Şişman, canlı, kavgacı, zeki bir çocuktı, ama hiç sevmiyordu çalışmayı, daha doğrusu ezberlemeyi... Aldı belgeyi, okuldan atıldı. Ne olacak bu çocuk? Kimse ilgilenmedi. Kime ne, ne olursa olsun? Kaydı silinir, eline belge verilir, yaşama atılır bir tekmeyle... Yıllar geçti, hep unuttuk onu. Bir gün Ankara'da karşılaştım, bir ticarethanenin yöneticisiydi. Eh dedim çocuk ticaret yaşamına küçük yaşta girdi, bu hale geldi, zengin oldu. Değilmiş, belge aldıktan sonra bir teknik okula girmiş, mühendis olmuş, çalışmış şef olmuş, Almanya'ya göndermişler; uzman olmuş. Sonra evlenmiş, ayrılmış işinden, bir ticarethane açmış ortakla, en sonra da tek başına sahibi olmuş o işletmenin. Koskoca bir işyeri, yanında çalışanlar, bir araba, İstanbul'da Ankara'da evler, bir eş, üç çocuk, mutlu bir düzen... «Belge aldım, sonra aklım başıma geldi» diye anlattı, «Yaşamı yeniden kurmak gerektiğini anladım. İşte böyle» dedi.

Hepimizin başından geçmiştir böyle olaylar. Okulda sınıf birincisi olan arkadaşınız yaşamda dümenici kalmıştır. Oysa dümenici bilinen, görünense başarısız öğrenci başka bir okulda büyük başarı kazanır. Hep görülen şeydir bu. Niye, neden, nasıl? Akla gelmez mi suç öğrencide mi, yoksa eğitim, öğretim yönteminde mi diye?.. Yakın zamana kadar gelmezdi, ama artık geliyor, hem de kendi yöntemlerine kesinlikle inanan eğitimcilerin aklına... Sınıfta kalmak diye bir şey olmamalı, ders geçmek, dersten kalmak olmalı diyorlar, ezbercilik ortadan kalkmalıdır kanısını savunuyorlar. Okulu kişiyi yaşama hazırlayan bir yer değil, yaşamı baltalayan, insanı kıran bir işkence yuvası yapanlar da yanlışlıklarını anlıyorlar. Yalnız ileri ülkelerde değil, bizde bile...

«Barbiana Öğrencilerinden Mektup» adlı kitabı bütün eğitimcilere öğütlüyorum. Her öğretmen bu kitabı dikkatle okumalıdır. «Devlet dersinde öldürülen» binlerce, onbinlerce çocuğun anısını yaşatmak için, gelecekte bu binlere yeni kurbanlar katmamak için. Kısacası gerçek bir «öğretmen» olabilmek için... Elinize «etti senin kemiksi benim» diye bırakılan küçük insanları yaşamının ilk adımıyla kırıp dökmek için... Gerçek bir öğretmen olabilmek için...

Oktay Akbal

27 Haziran

Ahlâk

Ahlâk derslerine koalisyon protokolünde yer verildiğine şaşanlar var. Neye şaşıyoruz, bilinem, bugüne dek ahlâk diye bir dersin okullarımıza girmediğini şaşmalı. Benim okuduğum Belçika lisesinin her sınıfında ahlâk dersi vardı. son sınıfta ise bu ders felsefe adını aldı.

Ama anlaşılın ahlâk kavramı üstünde. Ahlâk Arapça bir sözcüktür. iyi davranış anlamına gelirmiş. Öz anlamını içeriyor. iyilik kavramını kökeninde taşıyor demek bu sözcük. Oysa Batı dillerinin hemen hepsinde kullanılagelen «Moral» hiç öyle değil. Moral, mores'ten gelir, mores ise töreler, örf ve âdetler demektir; törelere uygun bir tutum. bir davranış da «moralis» diye nitelendirilir. Ne var ki, töre deyince, iyi ve kötü ayrımı düşünce kaynağında yapılmış, moral olan törenin iyisidir elbet, töre bir gelenek görenek sonucu ortaya çıktığına göre, yalnız iyisi tutunur, kötüsü töre olmaz, olamaz. Burada bir bilinç aşaması aşıldığına ve bugün Batı ülkelerinin okullarında okutulan moral derslerine varmak için uzun bir evrim geçirildiğine hemen parmak basalım.

Batının layık okullarında okutulan ahlâk bin yıllardan bu yana insanlığın din, inanç ya da düşünce olarak oluştuğu, uzun ve yaygın deneylerle pekiştirip yaşama kuralı haline getirdiği, benimsediği ilkelerdir. Bunlar bir dinle ilişkili olabilir, bir büyük dinin ışığında oluşmuş, kesin ilk, belirsizlik kazanmış olabilirler, ama özlere gidilirse, kaynaklarında yatan etkenlerle bakılırsa, dinlerarası, uluslararası insan ilkeleridir bunlar. insanlık uygarlık yolunu tuttuğu en eski zamanlardan bugüne değin kendi mutluluğu, yararı ve çıkarı için uygun gördüğü yollardır. Az çok zarfda hemen hemen aynı önerilerde bulunur dinler de, felsefeler de, insanın çevresiyle ilişkilerini yönetmeye uğraşır. iyi ile kötü, doğru ile eğri arasında sınırlar çizerek çeşitli yollardan ve binbir çareyle başvurarak insanı kendisine ve topluluğa faydalı gördükleri bir düşünüşe, bir yaşayışa itmek isterler.

İlk çağ felsefesinin orta direği ahlâktır, fizik ve fizik-bilim alanlarını inceleyip araştıran birkaç düşünce akımı dışında. Yunan felsefesi diye nitelendirilen filozofi insanıdır, yani insanla uğraşır. baş konusu bütün yanları yönleri ile insandır. Amacı, ereği de erdemdir denebilir tek ke-

lime ile. Sokrates, Platon, Aristo, sonra da Hristiyan ve İslâm düşünürleri, Montaigne, Descarte, Pascal, Spinoza, Kant, Schopenhauer, daha birçoğları — ki saymakla bitmez — ve tâ bugüne dek «moralist» diye anılan Alain'ler, Camus'ler hep insanın bu erdem ve mutluluk sorunları üstünde kafa yormuşlar, yormaktadırlar. Koca koca kitaplar da yazmamış değiller, ama ahlâkın en mutlu çağları, iyi ve kötü, doğru ile eğri, erdem ve erdemsizlik konularının ayağa düştüğü dönemlerdir.

Alalım Fransa'nın onyedinci yüzyılı, gerçi Montaigne bir yüzyıl kadar önce yazmış «Denemeler»i, ama kim takar, kim okur Montaigne'i, Molière diye bir tiyatrocı çıkınca ve iyiyi kötüyü, bütün gerçekliği ile, olanca toplumsal renkleri, güldürücü ve ağlatıcı yanları, yönleri ile birer insan ölümlü (tipi) olarak sahneye çıkarınca, işte o zaman ahlâk canlı canlı, cıvı cıvı yerleşir insanların kafasına. Hepsini iyi mi eder, melege mi çevirir? Hâşâ! Taş çatlasa, huylu huyundan geçmez, ama ahlâk da tüm insanların iyi, erdemli, faydalı olması demek değildir, ahlâk insana bilinç vermeğe yarar. Onun bunun neler söylediğini ben hatırlamam, ama Larousse'a bakın şu büyük adamlar nasıl tanımlamış ahlâkı: «Ahlâkın kökeni bilinçtir» demiş Saint - Augustin; «İyi düşünmeye çalışım, ahlâkın ilkesi budur» demiş Pascal; «Aklın başlıca görevi iyilik ile kötülük kavramlarını birbirinden ayırmaktır» diyor Descartes. Bu bilinci yaymakta en büyük başarı elbette ki her ülkede sanat ve edebiyat adamlarının elindedir. Montaigne ile başlayıp, Molière ve La Fontaine gibi büyük yazarlar ahlâk kavramı ve sözcüğünün Fransa'da herkesin ağzında dolaşacak kadar yaygın bir günlük tartışma kavramı canlılığına erdirmişlerdir. Fransa'da ve Fransız diliyle yapılan öğretimde moral derslerine bu kadar büyük bir yer ayrılması da ondandır. Bu derslere konu edilebilecek okuma metinleri sonsuzdur çünkü.

Bizde öyle mi? Hemen söyleyeyim ki, bizim gelenek ve göreneklerimiz Batının bu alanda beslediği kaynaklardan çok daha zengin, özgün ve özendir, kanımca. Dilimizin kendisi bir töreler anıtıdır. Türkçenin deyimleri, özyeşimleri, atasözleri, söz ve ses tekerlemeleri öyle çok ve

çeşitli, öyle derin anlamlı, öyle çarpıcı ve etkin, öylesine gerçek bir insan ve doğa bilgisine dayalı öyle şiirsel bir canlılık gücüne sahiptir ki, yalnız dilimizi bu açıdan incelemekle bir ahlâk hazinesi çıkarabiliriz ortaya. Böyle bir değerlendirme, sanırım ki, varlığımızın iki orta direğe dayandığı görülecektir: akıl ile gönül. Nerden girmiştir bu iki akım dilimize olduğu kadar düşüncemizin de özüne?

Burada Müslümanlıkla Türk milletinin ana hasletleri eşsiz bir başarı mutluluğu içinde birleşmişlerdir. Bunun yansımaları gözle görmek için en eski çağlarımızdan bu yana halk edebiyatımızı izlemek yeter. Bu kısa yazıda ayrıntılara girmeyip, birkaç örnek vermekle yetineceğim.

Bakın Mevlâna ne diyor: «Gene gel, gene. / Ne olur-san ol. / ister kâfir ol, ister ateşe tap, ister puta, / ister yüz kere tövbe etmiş ol, / ister yüz kere bozmuş ol tövbeni. / Umutsuzluk kapısı değil bu kapı; / nasılsan öyle gel.» (A. Kadir çevirisi.) Bunu bir Hıristiyanın ağzından duymadık, duyamayız da.

Yunus Emre hoşgörünün daha da derinini söyler: «Sen sana ne sanırsan / Ayruğa da onu san / Dört kitabın mânası / Budur eğer var ise.» Sevgiye, kardeşliğe çağırısı ne içtendir Yunus'umuzun: «Gelin tanış olalım / İşi kolay kılalım / Sevelim sevillelim / Dünya kimseye kalmaz.» Günâh sevap üstüne de düşüncesi ne kadar insancadır: «Bir kez gönül yıktın ise / Bu kıldığın namaz değil / Yetmiş iki millet dahi / Elin yüzün yumaz değil.» Yunus için tek düşman kin, tek dost sevgidir: Tanrı sevgisi, insan sevgisi: «Adımız miskindir bizim / Düşmanımız kindir bizim / Biz kimseye kin tutmayız / Kamu Âlem birdir bize.»

Bu özlü düşünceler bugün de bir ahlâkın değişmez temelleri olabilir ve olmaktadır. Mevlâna ile Yunus'a katacağımız daha nice nice ilkeler, kurallar vardır! Pir

Sultan Abdal bir inançta direnme, insanın inancı ve onu ru için ölüme meydan okumasına örnek olmuştur, ki eşsizdir bu örnek de. Erkek bir adam olan Karacaoğlu'nın şiirinde nice güzel davranışlar öğütlenir. Köroğlu haksızlığa karşı savaşında yığdın ne denli yoksullara katlanabileceğini göstermiştir. Onda Türkün milli karakteri olan yüreklilik körü körüne bir cesaret değil, hakka dayanan bilinçlik, bir karşı koymadır. Köroğlu Kurtuluş Savaşımızın kahramanlarına öncül sayılabilir.

Ama bu tutum ve davranışın kaynağı hep gönül mü, yalnız duygusal mı? Türk düşüncesinin baştan başa akıl ile yoğrulmuş olduğuna tanık olarak Nasrettin Hoca'yı, bir de Karagöz'ü çıkarabiliriz. Haydi diyelim ki Karagöz zaman aşımına dayanamadı. Ya Nasrettin Hoca? Bugün Türkiye'de kaç Türk varsa, hepsinin içinde yaşamıyor mu Nasrettin Hoca? Ne zaman nerede yaşamışsa bugün de her yerde aynı canlılıkla yaşamakta ve fıkralarını sürdürdükçe sürdürmektedir. Türk halk usunun ağzından boynuna akıl ve akılcılık saçar Nasrettin Hoca. Bu akıl ise eşine hiç raslanmayan ince, yumuşak, gerçekçi ve insancı bir zekâ parıltısıdır, bir nükte fışkırması ki, insan olmanın bütün tadını ve acısını duyuyor insana. Batının tüm «humour»undan üstündür Nasrettin Hoca, üstünlüğü hem özünde, hem de ölmezliğindedir.

Ama ahlâk örnek ister. Türk milleti o talihe de ermiştir: Atatürk'ü yaratmıştır. Dört kıtada ve en son çağın uygarlık düzeyinde insana örnek olabilecek bir üstün insanı. Ben inanırım ki, yüzyıllardan beri gelişen geleneklerimizin bir sonucudur. Atatürk, gelenek ve göreneklerimizden hepsinden pay almış ve öyle yetişmiştir Türk'ün çağdaş iyi insanı, iyi yurttaşı olarak.

Azra Erhat

9 Şubat

Müstehcen

Çetin Altan'ın yeni romanının müstehcen diye toplatılması dolayısıyla, bir sanat yapıtında müstehcenliğin ne olabileceği ya da olup olamayacağı günün tartışma konularından biri durumuna geldi. Aziz dostum Altan, Cumhuriyet yazarı Yalçın Doğan'la konuşmasında, konuyu bu açıdan gerçekten çok güzel açıkladı. Ben de bu yazımda sizlere, Mevlânâ'nın Mesnevisinden (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında çıkmıştır) kimi öyküler aktararak, açık saçıklık karşısında bunca titiz davrananlara ufak bir yardımda bulunmak istiyorum.

«Sözün kuvvetli, cerbezeli yerinde bir vazeden vardı. Minbere çıkmış vaiz ediyordu. Kadın erkek herkes minberin dibine toplanmıştı. Cuha da, bir çarşaf giyip yüzünü örttü, kadınlar arasına karıştı. Kimse onu tanııyordu.

«Bir kadın, vaiz edene gizlice sordu: Kasıktaki kullar, namazın bozulmasına sebep olur mu?»

«Vaiz dedi ki: Uzun olursa namaz mekruh olur. Ya hamam otu ile, ya da ustura ile traş etmen lâzım ki namazın tamam olsun, kabul edilsin.»

Kadın: «Ne kadar uzun olursa namazım kabul edilmez» dedi.

Vaiz eden dedi ki: «Bir arpa boyu uzun olursa traş etmen farzdır.»

«Cuha hemen; kız kardeş dedi, bak bakalım, benim kasiğimin kılı 3 kadar olmuş mu?»

«Yanındaki kadın Cuha'nın şalvarına el atar atıyaz eline aletli geldi. Derhal bir nara attı. Hoca, sözüm gönlüne tesir etti dedi. Cuha da, hayır gönlüne tesir etmedi, eline tesir etti, dedi.»

Yine Mesnevi'den başka bir öykü:

«Zengin bir adam vardı. Bu adamın da zühre yanaklı, al yüzlü, gümüş bedelli bir kızı vardı. Kız kendini bildi, babası onu kocaya verdi. Fakat kocası kızın dengi değildi. Babası, kızın baştan çıkmasından korktu da onun için onu, dengi olmayan birine verdi. Kızına dedi ki: Kendini kocandan koru, sakın gebe kalma. Ne yapayım bu yoksula seni vermek zorunda kaldım. Bu adamı garip say, garipte vefa olmaz.

«Ama kız birdenbire gebe kalıverdi, ikisi de gençti. Kız bunu babasından gizledi. Çocuk karında beş, yabut altı aylık oldu.

«Babası dedi ki: Bu ne? Ben sana ondan kendini koru demedim mi?

«Kız, baba, dedi, nasıl tahammül edeyim? Erkeklo kadın, şüphe yok ki, ateşle pamuk. Pamuk ateşten nasıl çekinebilir?

«Babası dedi ki: A kızım, ben sana onun yanına gitme demedim. Yalnız den kendini koru, dedim. Tam zevik anında, ... kendini çekmeliydin.

«Kız, peki, ne vakit gelecek, ben ne bileyim? Bu pek gizli bir şey, anlaşılmaz ki, dedi.

«Babası, gözleri süzülür mü anla ki geliyor, deyince kız şöyle dedi: Onun gözü süzülünceye kadar benim bu iki gözüm kör oluyor a baba.»

Yukarıdaki öyküde geçen kimi sözçükleri otladım. Şimdi yine Mesnevi'den bir öykü daha:

«Bir zahidin pek kıskanç bir karısı, bir de huri gibi güzel bir halayığı vardı. Kadın kıskançlığından kocasını gözetir, halayıkla hiç yalnız bırakmazdı.

«Nihayet Tanrının kaza ve kaderi gelip çattı. Koruyucu akıl şaşırıp gitti.

«Kadın hamama gitmişti. Birden aklına geldi, hamam tasını erde unutmuştu. Halayığa, kuş gibi hemencecik koş, evden o gümtüş hamam tasını getir, dedi.

«Halayık bu sözü duyunca, efendisiyle hemen buluşabileceğini düşünüp adeta canlandı. Efendi şimdi evde yalnızdır deyip sevine sevine hemen eve koştu.

«Halayık altı yıldır efendisini yalnız bulmayı gözlüyordu, bu sevdâydı. Adeta uçarak eve geldi, efendiyi evde yalnız buldu.

«Şehvet, iki aşığı da öyle bürümüşü, ikisinin de gözleri öyle kararmıştı ki, ihtiyatı akıllarına bile getirmedi. Evin kapısını kapamadılar. Neşeyle kucaklaştılar, birleştiler. Adeta o anda iki can bir oldu.»

«Bu sırada hamamda kadının aklına geldi, nasıl oldu da dedi, ben bu kızı eve yolladım? Adeta kendi elimle ateşi pamugun içine attım.»

«Eaşındaki kili hemen yıkadı, cansız bir halde halayığın ardına düştü. Hem koşuyor hem çarşafını giyiyor. O halayık can sevgisinden koşmuştu, bu korkusundan koşuyordu. Aşk nerede, korku nerede?»

«Hasılı o kadın eve varıp kapıyı açtı. Kapının sesi kulaklarına gelince, halayıkçağız perişan bir halde sıçradı, adam da namaza durdu.»

«Kadın, halayıkçağızı perişan, şaşkın ve somurtkan, kocasını da namazda görünce, bu halden şüphelendi.»

«Derhal kocasının oteğini kaldırdı. Bir de ne görsün? Aleti ve hayaları pislik içinde.»

«Başına vurdu da dedi ki: A adi herif namaz kılan adamın hayaları böyle mi olur? Şu alet bu çeşit pislik içinde bulunan but ve kasık, Tanrıyı anmağa ve namaza layık mıdır?»

Dahası var.

«Bir halayık, şehvetinin çokluğundan, hırsının fazlalığından bir eşeği kendine alıstırmıştı. O eşek kendisine yakınlaşmayı adet edinmiş insana yakın olmayı öğrenmişti.»

«O hilebaz halayığın bir kabağı vardı. Eşek kendisine ölçülü yaklaşsın diye kabağı eşeğin aletine takardı. Yakınlaşma sırasında aletin yarısı girsin diye bu işi yapardı. Çünkü eşeğin aleti tamamiyle girse rahmi de paralanırdı damarları da.»

«Eşek, boyuna zayıflayıp durmaktaydı. Eşeğin sahibi olan kadın da neden bu eşek zayıflıyor, neden böyle kıl gibi inceliyor deyip durdu. Fakat işin ne olduğunu anlamakta acizdi.»

«Kadın bu işin aslını adam akıllı araştırmaya başladı. Eşeğin haline dikkat edip dururken bir de ne görsün? O nerkisceğiz eşeğin altına yatmıyor mu? Bunu kapının yarısından gördü bu hal pek şaşı.»

«Kadın hasede düştü. Dedi ki bu eşek benim, benim eşeğim, nasıl olur bu? Bu işin bana olması lâzım, ben bu işe daha ehilim...»

«Sustu, halayığa hiçbir şey söylemedi. Bu işe tamah ettiği için gizledi.»

Öykünün sonunu anlatmayacağım bakarsınız Mesnevi'yi de toplatırlar, bunca Mevlânâ seven onsuz kahr. Yalık değil mi?

Melih Cevdet Anday

28 Haziran

Müstehcen Nedir?

Tanım: Cinsel bunalımın suregeldiği toplumda şehvet ticaretinin karaborsasına müstehcen denir.

★

Başlangıçta insan toplumlarında «müstehcen» diye bir şey yoktu. Bugün de Avustralya'nın Güney Amerika'nın geri kalmış bölgelerinde yaşayan bazı kabileler müstehcen kavramıyla henüz tanışmamışlardır.

İnsan toplumlarında mal gibi kadın'ın da bazı ellerde toplanması yoğunlaştığı zaman cinsel yaşamdaki yasaklar yoğunlaştı. Servete kim sahipse, kadın ve özellikle genç ve güzel kadın ona ait oluyordu. Ekonomik bakımdan güçlü egemenler, siyasî bakımdan kudreti ellerinde tuttuklarından cinsel yaşamın yasalarını kendilerine göre düzenlediler. Ahlak, hukuk, ceza hukuku egemenlerin istemlerine göre biçimlendi. Bu istem iki yönlüydü: Bir yandan güzel kadınların egemene dönüklüğü, öte yandan evlenmede miras hukukunun egemene yarayacak biçimde düzenlenmesi. Senyör bir yandan soylu bir ailenin kızıyla evlenir; bir yandan hoşuna giden kızı yatağına getirir. Hem servetini ve gücünü pekiştirir; hem keyfini ve zevkini

sürdürür. Bazı feodal toplumlarda evlenen köylü, karısını ilk gece senyöre sunmak zorundadır. Doğu'nun derebeylerinde ise egemenin cinsel yaşamı, saraylarındaki bir dizi kari ve bir sürü cariye ile masal gibidir...

Burjuva toplumu, biraz değiştirmekle birlikte, geçmişin mirasını benimsemiştir. Kapitalist toplumlarda her aile, kızını zengin bir erkekle evlendirmek özlemindedir. Egemen sınıf erkeklerinin cinsel alanda olanakları, sömürülen sınıflardan çok daha zengindir. Banker, fabrikatör, büyük işadamları, çocukları, yakınları, gençliklerinde paylaşamayan bir damat, olgunluklarında cazibeli bir hovarda sayılırlar. Kadın ticareti, eğlence endüstrisi, fuhuş işletmesi, paralı sınıflara dönük bir çarkı çevirirler. Play - boy felsefesi, hizmet açısından üstün nitelikler getirirken, iki ünlü işadamlarının çocuklarını çok pahalı bir düğünle evlendirdiklerini gazetelerde sık sık okuruz. Servetlerin pekiştirilmesi, mirasın dağılmaması, holdinglerin çekirdeği böylece atılır.

Ama egemenlere dönük bir cinsel yaşamın halk kitlelerinde yoksunluktan ve yokluktan doğan bunalımlar

yaratması da doğaldır. Açık - saçık filmler, romanlar, hikâyeler, dergilerle kendini tatmine çalışan milyonlara döndük bir ticaret de böylece gelişir. Bu ticaret, kurulu düzenin ahlak değerlerine aykırı düşer ama, cinsel alanda parasal alandaki kadar bunalmış yığınlar güzel kadınların etini değilse de fotoğraflarını ve yaşamlarını ulaştırır.

Cinsel bunalımın yoğunlaştığı yerlerde bazan patlamalar da olur. Batıdaki patlama birkaç yıldan beri gazetelerde okuduğumuz seks devrimi'ne yol açtı. Burjuvazinin ahlak kurallarını yıkan ve parçalayan seks devrimi, kapitalizmin ekonomik çerçevesini koruduğu için Batı'da başlatıcı edildi; düzenin süregelmeye için bir çeşit güvence ve rahatlama sayıldı. Refahı tabana yaymak, refahı paylaşmak gibi sloganları 1930'larda benimseyen Batı, seks özgürlüğünü de egemenlerden tabana yaymak ve paylaşmak yolundaki akımlar akıllıca benimsedi. O ülkelerde bir vakitler «müstehcen» sayılan, artık müstehcen sayılmıyor; meşrulaşmış, doğal ticaret olmuştur.

Ama Türkiye ve benzeri toplumlarda, ülkenin bir yanında feodal ahlak kalıntıları süregelir, bir yanında kapitalistleşme hızlandığı için Batının seks devriminden insanlar esinlenir. Bir yandan büyük kentlerin zengin kesimlerinde açık - saçık yaşayış, bir yandan kuytu kasabalarda çarşaf ve peçe...

Bu ikilemin Ecevit koalisyonunda buluşması hiç kuşkusuz şaşılacak birşey değildir.

Ne var ki, cinsel bunalımın alabildiğine yoğunlaştığı bir toplumda savcılar müstehcen peşinde koşturmak; yayım yasakları koymak; gazete, dergi, kitap toplatmak da kâr etmez. Böylesine «tavşana kaç, taziye tut» politikası bir işe yaramaz. Kadını insanlaştıran, insanı özgürleştiren bir politikaya yönelmeden müstehcen peşinde koşmak. Ortaçağın gölgesini topluma yansıtmaktan başka birşey değildir.

İlhan Selçuk

27 Haziran

Karaköy'deki "Güzel İstanbul,, Anıtı Yerinden Kaldırıldı

Cumhuriyet'in 50. yıldönümü nedeniyle İstanbul'un 20 yerine dikilen anıtlardan biri olan Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu öğretim üyesi Gürdal Duyar'ın «Güzel İstanbul» adlı yapıtı, İçişleri Bakanlığınca «Türk anasını hayasızca teşhir edici» nitelikte görüldüğü gerekçesiyle dün Karaköy alanından sökülüştür.

İçişleri Bakanlığının kararı, Valilikçe Belediye Başkanlığına iletilmiş ve gerekli işlemin yapılması bildirilmiştir. Belediye Başkanlığı, Fen İşlerine bağlı ekipler anıtı alandan sökerek Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'na teslim etmişlerdir. Dün gece saat 11'de başlayan ve yarım saatten fazla süren sökme işlemini bir süre Belediye Başkanı Ahmet İsvan da denetlemiştir.

7 ton ağırlığında ve 4.80 metre yüksekliğinde olan anıt, İstanbullu çıplak bir kadın vücudu olarak temsil eder şekilde yapılmıştır. Anıtın kaidesindeki motiflerden zincir özgürlüğü, incir kutsallık ve yerleşmeyi, nar ilin efsanelerini, hanımeli de nüfus yoğunluğunu anlatmak düşüncesiyle konulmuştur.

İstanbul'da 50. yıl nedeniyle dikilen anıtlar için Cumhuriyet'in 50. Yılı Kutlama Komitesince, İstanbul'da do-

ğan ve halen bu ilde oturan heykeltıraşlardan, Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Müdürü Mustafa Aşier, Resim ve Heykel Müzesi Prof. Şadi Çalık'tan kurulu jüri kanallıyla 20'er bin liradan toplam 400 bin lira tutarında 20 anıt yaptırılmıştır.

Karaköye dikilen anıt, bunlardan sonuncusudur. Bu anıtın İstanbul'u da 57 yıllık cumhuriyeti de temsil edemeyeceği yolunda başgösteren tepkiler üzerine İçişleri Bakanlığı yerinden kaldırılmasını kararlaştırmıştır. Jüri Başkanı olan Aşier, bu tepkiler üzerine yaptığı açıklamada, anıtın aslında herhangi bir sembol olmadığını belirterek, «Kutlama Komitesi belirli bir konuda değil, sanatçının istediği konuda yapıt istemiştir. Bu nedenle anıtlar serbest çalışmanın ürünüdür. Sökülen anıt da Türk heykel sanatı hangi düzeydeyse, o düzeydedir. Ayrıca bir çıplak kadını da gösterse, herkesin görebileceği bir yere dikilmesi sakıncalı olmamak gerekir» demiştir.

Nuri Özdeniz

19 Mart

Çıplak

İstanbulun yonut (heykel) bakımından yoksulluğu beni eskiden beri üzdü; büyük kentin yonutlarla bezenmesini gönülden ister, bu işin neden ele alınmadığını ise anlayamazdım. Yahya Kemal bir yazısında, «Eski İstanbul'un güzel semtlerini yaratan Türklük, şark medeniyeti içinde yaşıyordu; o zaman o medeniyetin mânevi havası ile, ah-

lûk ve muâşeret kaideleri ile, hayat şartları ile onları yaratmıştı; şimdi garp medeniyetinin havası ve kaideleri, hayat şartları içinde yaşıyoruz, ona göre mesken, semt ve şehir yaratmağa mecburdur» diyordu. Burada sözü edilen uygar kent, elbette yonutsuz olamazdı. Geçmiş ve yetiştirdiği büyüklük adamlarla bizim kadar ovitten başka

bir toplum göstermek nerdeyse pek güç olmasına karşın, o geçmiş ve o geçmişin ünlü kişilerini yonutlarla canlandırmayı savsaklamak anlaşılır şey değildir. Ayrıca, sokaklarımızı ve alanlarımızı, salt sanat kaygusu ile biçimlendirilmiş maddelerle süslemek de Batı uygarlığı gereğinin içine girer.

İşte şu son aylar içinde İstanbul'un ötesinde berisinde, parklarda, sokak başlarında, alanlarda, çeşitli anlayışlarla yapılmış yonutların birbiri arkasına dikildiğini görünce, bu eski özlemimden ötürü çok sevindim. Bu yonutlara bakarken, kendi beğenimi ölçü almıyordum, içlerinde sevdiğim de oldu, sevmediklerim de. Beni ilgilendiren kentin yonutlarla süslenmesi idi. Nitekim benim tiyatro sevgim de, İstanbul'daki tiyatrolarda oynanmakta olan bütün oyunları sevmemi ille gerektirmez; İstanbul'da tiyatrolar olması, oyunlar oynanmasıdır önemli olan.

İstanbul'a dikilmekte olan bu yonutlardan birinin başından tuhaf bir olay geçmektedir: Bugüne değin daha görmek fırsatını bulamadığım, Karaköy'deki, «Güzel İstanbul» adı verilmiş, çıplak kadın yonutu üstüne, özellikle hükümet yanından ağır, sinirli bir eleştiri dalgası köptü. Gazetelerde okuduğuma göre, MSP'li Başbakan Yardımcısı partisinin son İstanbul İl Kongresinde konuşurken, «Karaköy'de dikilen bu heykel kaldırılacaktır. Siz istemerseniz de ben bu heykeli tutarım diyen hükümet kalamaz» demiş. Neresinden baksanız şaşırtıcı bir söz. Halkın dilinde kısaca pahalılık sözcüğü ile anlatımını bulan zor ekonomik durumumuzla uğraşması gerekirken, hükümetin en önde gelen kişilerinden birinin, bir sanat yapıtı ile bunca ilgilenmesi, bir bakıma sevindirici bir olay olarak da görülebilir, ama daha yönetimin başına yeni gelmiş bir hükümetin, bir yonut yüzünden devrilebileceğini söylemek, kolaylıkla açıklanabilecek bir şey değildir. Böyle bir olay tarihinde «ilk» sıfatını kazanabilir.

Bundan iki hafta önceki yazımda, Sayın Başbakan Ecevit'in sanata ilişkin sözlerine değinirken, kısa bir süre sonra böyle bir olayla karşılaşacağımı nasıl düşünebilirdim! Yanlış anlaşılmasın, niyetim, Karaköy'deki o yonutu savunmak değil; ama bir hükümet başkan yardımcısının, bir yonut yüzünden hükümetin devrilmesini göze alacak kadar sinirlenmesini anlamadığım için, konuyu eşlemek istiyorum. Bir Başbakan Yardımcısının beğenmediği sanat yapıtları hep böyle ortadan kaldırılacak, silinecek, süsürülecek olursa, bunun anlamı, bizde sanata hükümetin beğeni ölçüsünü egemen kılmaktır. Ben bugüne değin Sayın Erbakan'ın, her hangi bir sanat yapıtı üstüne hiç bir yazısını okumuş değilim. Ona bu cesareti veren hükümette bulunması mıdır?

İş bununla bitmiyor; bu konuda İçişleri Bakanı, İstanbul Belediye Başkanı, İstanbul Valisi de demeçler veriyorlar. İçişleri Bakanı anıtın kaldırılacağını bildiriyor, İstanbul Belediye Başkanı, «Heykeli ben de beğenmedim, çıplak olduğu için değil, zevksiz olduğu için beğenmedim», diyor. İstanbul Valisi ise, «Sanatı hakkında bir şey diyemem, gerek semt, gerek trafik bakımından, şu anda yeri uygun görülmemektedir» biçiminde konuşuyor. En yetkili

kişi sayılması gereken Güzel Sanatlar Akademisi Başkanı Profesör Akozan'ın bu konudaki sözleri ise şöyle: «Biz konuyu çok geniş açıdan gören sanatçılarız. Bu heykel bizi tatmin etmedi. Akademî'nin bilgisi dışında yapılmıştır. Akademî'nin yargısından geçmediği gibi, diyebilirim ki sanat yargısından da geçmemiştir.»

Söylenenleri böylece gözden geçirdikten sonra, karşılaştığımız olayı özetleyelim: 50. Yıl Komitesi, İstanbul'un çeşitli semtlerine yonutlar diktirilmesine karar vermiş ve bu komiteye seçilen yonutlar, mühendisler eliyle, saptanan yerlerine dikilmiş... Şimdi bunlardan sadece birinin, yetkili profesörün dediğine göre, «Akademî'nin yargısından geçmediği» anlaşılıyor, (Gerçi Profesör buna bir de «sanat yargısından geçmemiştir» sözlerini ekliyor, ama sanırım ikisi bir kapiya çıkar.) Demek ki bu işte bir usulsüzlük vardır, bu işe belli yollardan kovuşturulur, konu artık hükümet düşürecek denli büyütülmez. Üst yanı telaşlı sözlerden başka bir şey değildir. Beğenip beğenmeme konusu, olaydan önce ele alınabilirdi, kişisel bir sorundur. Ama Belediye Başkanı, «çıplak olduğu için değil» sözünü kullanmaktadır ki durum ancak o sözün yardımı ile aydınlığa kavuşturabiliriz. Çıplak kadın yonutu, hükümetin bir kadını tedirgin etmiştir. Sorun, bunca açıktır. «Yonut güzel değil», ya da «Yeri uygun değil» diyerek ne denli örtmeye kalkarsak kalkalım, bu olayın öyküsü, «çıplak kadın yonutunun kaldırılması» biçiminde anılacaktır.

Halk pahalılık içinde kıvrılırken, bir yonutun öyküsünü konu edinmenin uygunsuzluğu ile eleştirileceğimi düşünmüyorum değilim, ama o pahalılıkta asıl uğraşmaları gerekenlerin aynı tutumda olmaları daha da eleştirilmeği gerektirmez mi? Bir çıplak kadın yonutu halkı pahalılıktan daha mı çok etkiler sanılıyor?

Konumuz olan yonutun güzel sayılamayacağı, sanat ölçülerine göre çok zayıf olduğu gerekçesi ile kaldırılmasını savunanların ise, bu mantığı kentin bütün yonutları için uygulamaları gerekir ki, «çıplaklık» sorunundan sıyrılabilirim. Diyeceğim ki, bu yonut çıplak olmasaydı da, sadece «güzel olmamakla» kalsaydı, onu oradan kaldırmayı kimse düşünmeyecekti. Çünkü kentimiz çirkinliklerle doludur.

Okullara konması kararlaştırılan ahlâk derslerinde, yemekten önce hangi duanın, yemekten sonra hangi duanın okunması gerektiğinin öğretilceğini bildiren Başbakan Yardımcısının ahlâksal sanat görüşü, çıplak kadın yonutuna müsaade etmemektedir. Durum bunca basittir.

Yazımı bitirirken, yonutun, İçişleri Bakanlığı buyruğu ile kaldırıldığı haberini okudum gazetede. Bu karar dolayısıyla, jüri başkanı ve Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Müdürü Sayın Mustafa Asher'in demecini, bir belge niteliğinde olduğu için yazıma alıyorum: «Kutlama Komitesi belirli bir konuda değil, sanatçının istediği konuda yapıt istemiştir. Sökülen anıt, Türk heykel sanatı hangi düzeydeyse, o düzeydedir. Ayrıca bir çıplak kadını da gösterse, herkesin görebileceği bir yere dikilmesi sakıncalı olmamak gerekir.»

İşte sanat yargısı!

Melih Cevdet Anday

22 Mart

Turizm Ahlâk Götürür

Çember sakallı Ticaret Bakanımız Fehim Adak:

«— Turizm ahlâk götürür...» demiş.

Doğru söylemiş.

Az buçuk mürekkep yalamış kişi, turizmin ahlâk gö-

türeceğini ve ahlâk getireceğini bilir. Turizmin ahlâk alışverişi doğuracağını sezmek için mürekkep yalamaya da hacet yok. Turistik yerlerdeki yaşamın son yıllardaki değişimi meydanda!

Çeşitli inançtan, renkten, töreden, tükeden nice insan; kızgın yaz güneşinde dizdize, burun-buruna, kolkola kucak - kucaga yaşar; sıcakta pişer, denizde yüzer, gündüz ve gece haşır - neşir olursa, bu kaynaşmadan yepyeni değer yargıları doğar.

Günlük gazetelerde okuyoruz, göğsümüz kabarıyor. Güney kıyılarımızda neler yetişmiyor ki! Kuşadası donjuanı, Köyceğiz kazanovası, Marmaris mavi sakalı.. Vaktiyle yalnız kara çarşafaların dolaştığı dar kasaba sokaklarında, mini etekli, bikinili, şortlu, sarışın, esmer, kumralı, kızıl; her renkten kızlar, delikanlılar, volta atıyorlar, kolkola yanak yanağa... Hele biri yan gözle baksın! Kasabalı:

— Yoooo diyor, turiste ilişmiyelim!

Bu ihtarın bir ahlâk anlayışını ve bir çıkar kaygısını birlikte dile getirdiğini unutmuyalım.

Eskiden Anadolu'da otelcilik, pansiyonculuk gibi işlere iyi gözle bakılmazdı; şimdi ulusal görev sayılıyor otelcilik, pansiyonculuk... Eskiden gâvura hizmet zül sayılırken, şimdi kalkınma gereği oldu. Bunlar yeni değer yargıları, yeni ahlâk anlayışlarıdır. Temelinde çıkar yasaları yatar, yani ekonomik nedenleri bulunur ahlâk değişiminin...

Zaten ahlâk: «zamana zemine» göre biçim alır. Bir vakitler dört kadınla evlenmek şeriatın emriyken şimdi Ceza Kanunu yasağıdır. Bir vakitler yüzü açık gezmek namussuzluk iken şimdi bikiniyle güneşe serilmek yadırganmıyor. Çeşitli toplumların, çeşitli sınıfların, çeşitli ahlâk kuralları vardır.

Bir güney kasabasında çeşitli ahlâk kurallarının buluşması, ekose bir kumaşta renklerin birbirine geçmesi gibidir. Bukalemünü ekose kumaşın üstüne koymuşlar, şaşırmış. 1974 yazında Akdeniz'in turistik kasabasında ahlâk anlayışını incelemeye girişen kişi, ekose kumaş üs-

üne bırakılan bukalemuna dönecektir.

Ne var ki bu çeşitli anlayışlar ve kurallar güneş altındaki asfalt gibi yumuşayacak zamanla, eski değer yargıları insan bedeninden ter gibi sızacak, ve ılık denizlerde yeni ufuklara kulaç atacak yeni kuşaklar... Binlerce yıldan beri Anadolu'dan ayrı bir oluşumda biçimlenen kıyı siteleri, Yirminci Yüzyıl turizm endüstrisinin potasında eriyecek...

Sanayi toplumunun zengin insanı, kuzey yarım küresinde kurşuni bir gök altında yaşıyor. Bu yaratık sarı güneşin ultraviyolesine, mavî denizin iyotuna hasrettir. Yoksul toplumun fakir insanı da Güneyin sarı sıcağında kavruluyor. Zengin kuzey, fakir güneyi hizmetine koşurmaktadır turizm denen hikâyede...

İşçimizi Avrupa endüstrisinin ikinci sınıf hizmetinde çalıştıran Batılı, Akdeniz'e incek, kasabalıyı da hizmetine koşacak... İşçimiz gurbette döviz sağlamaya çabalayacak, kasabalı burada... Bu düzenin bir ekonomik kuralı olduğu gibi, bir ahlâk anlayışı da elbet vardır.

İyi midir, kötü müdür bu ahlâk anlayışı?

Bilimde iyi-kötü yok, olgu vardır. Türkiye'nin bugünkü olgusu turizm ise, turizm hem ahlâk getirecek, hem ahlâk götürecektir. Yeryüzünde hangi ticaret alışverişi, ahlâk alışverişine yol açmamış ki!...

Çember sakallı Ticaret Bakanımız Fehim Adak'ın:

«— Turizm ahlâk götürür...» sözü bu bakımdan doğrudur.

Fehim Adak, ilk sakallı Bakanımızdır. İlericiliği berber dükkânında traş sayanlar için önemlidir sakallı Ticaret Bakanımız... Biz ise merakla bekliyoruz; sakalını çıkarcıların eline verecek mi, vermeyecek mi? diye...

İlhan Selçuk

19 Nisan

Bilime Katkımız

Çağdaş uygarlık düzeyi üstüne çıkma özlemini Atatürk, Cumhuriyetin onuncu yılında dile getirdi. «Ellinci yılda bu düzeyin neresindeyiz?» sorusunun yanıtı, bir ölçüde, çağdaş uygarlıktan ne anladığımıza bağlı. Ekonomik kalkınmadan, demokratik düzeni yerleştirmeye, sosyal adalete, teknolojik gelişmişliğe kadar pek çok kavram uygarlık için bir ölçü olabilir. Yine de uygarlığı kesin çizgilerle tanımlamak güç. Yüz elli yıldır katılmaya çalıştığımız Yunan - Latin kökenli Batı uygarlığı, sanatı, düşünce düzeni, toplumsal ülküleri, insan ilişkileri, sosyal adaleti, bilimi ve tekniği ile tutarlı, dengeli bir kültür bütünlüğüdür. Bu bütünün özellikle güzel sanatlarla ilgili alanlarında umutlu gelişmeler gösterdik, ama çağdaş uygarlık düzeyine ulaştık demek kolay değil.

Biz burada, çağdaş uygarlığın en belirgin niteliği sayılan bilim ve tekniğin neresinde olduğumuzu belirtmeye çalışacağız. Bilim (veya fen) doğanın temel yasalarını ve kurallarını araştırarak anlanmaya çalışan insanı (humanist) bir girişimdir. Doğa bilimlerini ve bu bilimlerin oluşturmada kullanılan bilimsel çalışma yöntemini geliştiren toplumlar doğayı anlamakta ve ondan yararlanmakta etkili olmuşlar ve teknoloji çağını yaratmışlar. Artık insanlığın ortak hazinesi sayılan bilime her toplum, gücüne katkıda bulunmakta ve bu hazineden gücüne yararlanmaktadır. Bu iki yönlü sürecin yöntemi, yani bilimsel araştırma yapma ve onun sonuçlarından yararlanma yöntemi birdir. Bu nedenle birinciyi öğrenmeyen ikinciyi bilemez, bilimden yararlanamaz.

Biz bu işin neresindeyiz? Kültürü içinde sistemli bir araştırma geleniği gelişmemiş ve düşünce düzeni «doğma» halinde bilgi alış-verişi alışkanlığı içine kapalı kalmış toplumumuz ancak Cumhuriyetten bu yana, o da 1933 Üniversite Reformundan beri bilimsel araştırma, bilimsel düşünme, bilime katkıda bulunma çabalarına yönelmiştir.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun ulusal bilim kongrelerinden dördüncüsü Ellinci Yıla rastladı. Yüzlerce bilimcinin katıldığı ve sadece temel fen bilimlerinde yüz elliyi aşkın bildirinin incelendiği bu toplantıya bakarak bilimsel üretimimiz üzerinde iyimser bir

yargıya varılabilir. Fakat böyle bir yargıyı nesnel kanıtlara bağlayabilmek için «bilimsel çalışma»nın ve «bilimsellik» niteliklerinin neler olduğu üzerinde anlaşmak gerek.

Bilimsel araştırma insan bilgisinin henüz bilinmeyen sınırı üzerinde kuramsal veya deneysel çalışmalarla yeni gerçekler yüze çıkararak bilime «katkı»da bulunmaktır. Bu katkı gerçekten «yeni», «orijinal» olursa, başka bir deyimle, bilimi kapsamca ve yöntemce geliştirici ve genişletici nitelikte ise ancak «bilimsel» sayılır. Yoksa bilinenler içinde kalmış bir araştırma, bir inceleme çok ilginç, çok yararlı da olsa bilime katkı sayılmaz. Çoğu hallerde çalışmayı yapanın ve değerlendirenin özel davranışları aldatıcı yargılara götürebilir. Bu nedenle bilimsel araştırma, sonuçlarını açıklayan bildirilerin ulusal ve uluslararası toplantılarda konuşulup tartışılması, yetkili kişilerin denetlediği meslek dergilerinde yayımlanması gibi oldukça nesnel, güvenilir yöntemler geliştirilmiştir. Bunlar da yeterli bulunmadığı için Philadelphia (ABD)'de bulunan «Institute for Scientific Information» adlı kurum 1961'den beri «Citation Index» (atıf sayısı) adlı bir yıllık yayınlamaktadır. Bu yıllık dünyanın her yerinde çıkan araştırmaların ne kadar atıf (referans) aldığını tüm dergileri tarayarak çıkarmakta ve böylece bir araştırmanın başka bilimcilere ne ölçüde dayanak olabildiğini, oldukça nesnel bir ölçüsünü vermektedir. Kısacası, bilim evrenseldir, evrensel ölçütlerle değerlendirilir.

Cumhuriyetin ellinci yılında Üniversitelerimizde ve araştırma kurumlarımızda fen ve teknoloji alanlarında yapılan araştırmaların bu ölçütlere göre değerlendirilmesi bilimsel gücümüz üzerinde az tartışma götürür bir sonuca varmamıza yarayabilir. ODTÜ'den Prof. E. İnönü ve arkadaşları böyle bir değerlendirme ile Türk kökenli fencilerin, Türkiye içinde veya dışında son 10 yıldaki yayınladıklarına aldıkları atıf sayılarının belli bir ölçüyü dielim 9'u aşanlarını, dört dal (Matematik, Mekanik, Fizik - Astronomi, Jeofizik ve Kimya) için «Citation Index»den çıkarmışlar (1). Dokuz «atıf»tan yukarısını saymanın gerekçesi, herhalde, katkı düzeyini biraz yüksek tutarak tartışma götürmez bir ölçüye varmak ve listeleri gereksiz

yere uzatmamak olmalı. Çünkü bir tek atıf alan çalışmalara kadar sayarak fizik için yayınladıkları bir liste genel görünümünü pek değiştirmemekte (2).

Bu ölçüye göre Cumhuriyetten önce üç temel dalda bilime bir katkımız olmamış. Cumhuriyetten bu yana Türk bilimcilerinin saydığımız dallarda bu ölçü içindeki bilimsel üretimleri 199 yayındır. Bunlardan yalnız yedisi araştırmacı tarafından Türkiye içinde yapılarak Batı dergilerinde yani dünya piyasası ölçüleri içinde yayınlanmış. Geriye kalan 192 çalışmanın bir çoğu (150 kadarı) dışarda yetişmiş, oralara yerleşmiş ve bugün oraların, araştırma ve öğretim kurumlarında çalışmakta olan Türk kökenli fenciler tarafından yapılmış çalışmalar. Zaten bu 150 çalışmanın büyük çoğunluğu (140 kadarı) Bardakçı, Barut, Gürsey, Sinanoğlu gibi uluslararası bilim standartlarına kendilerini kabul ettirmiş sekiz fencinindir. Geriye kalan elli çalışma ise Türkiye'de bir kuruma bağlı olarak dışarı staja giden araştırmacıların orada yaptıkları çalışmalar. Bu kişiler ana kurumlarına döndükten sonra aynı üretkenliği gösteremiyorlar. Zira derlenen verilere göre bu grubun Türkiye'de yaparak uluslararası pazara çıkardığı çalışma sayısı sadece yediyi bulabilmiş. Türkiye içindeki bilim kurumlarının yayınladıkları çok sayıda «bilimsel» derginin bir kısmı, uluslararası piyasaya seslenme amacı ile Batı dillerinde yayımlandığı halde, o piyasadan aldıkları yankı (referans sayısı) hiç biri için dokuza varmamış, çok seyrek hallerde ancak birkaçı bulabilmiş. Başka bir deyimle ulusal kurumlarımız, kendi denetimlerinde çıkardıkları dergilerdeki bilimsel yayınlarının değerini tartmakta pek titiz davranmamakta ve çalışmalar bilim standartlarının altında kalmaktadır. Bu bakımdan Üniversiteler Yayın Yönetmeliğinin 6. maddesindeki «yayınlanacak eserlerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir» ifadesi çok ilginçtir. Üniversitelerimiz bir öğretim üyesinin imzasını taşıyan bir yazıyı hiç bir denetime koymadan bilimsel sayarak kendi dergilerinde yayınlamayı bir temel ilke kabul ediyorlar. Ama bilim piyasası bu kâbulün nesnel ölçülerle dayanmasını ister. Kişilerin öznel ölçülerle kendilerine değer biçmeleri geçerli olamaz. Bu nedenle üniversite yasasının «öğretim üyelerinin bilimsel bakımdan denetimleri onların yayınları, eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerinden olur.» diyen 41. maddesinin bilimsel yayınlarla ilgili kısmı işlemesi ne yazık ki söz konusu değildir.

Demek ki soğukkanlı sayıların söylediğine göre ülkemiz bilime henüz hatırı sayılır bir katkıda bulunamamıştır. Öteki dallarda örneğin tıp, mühendislik gibi uygulanabilir fen dallarında durumun farklı olmasını bekleyemeyiz. Kaldı ki bu dallarda dışarda yerleşme eğiliminin daha da belirgin olduğunu hep biliyoruz. Bugün ülkenin temel sorunu olan sanayileşme çabasına üniversitenin, Batıda olduğu gibi önderlik edebildiğini her halde ileri süremeyiz. Bu söylediklerimin sosyal bilimler ve özellikle bilimlerin düşünce sentezini yapan felsefe için farklı olduğunu sanmıyorum. Toplumların kültür bütünlüğü içinde ahenkli bir denge bulunuyor.

Kültürel gelenekleri benzer Ortadoğu ülkeleri ile

özellikle Mısır'la fizik konusunda yapılan bir karşılaştırma, çok ilginç sonuçlar veriyor. Buna göre son elli yıl içinde Türk kökenli 109 fizikçinin yayınladığı 520 araştırmaya karşılık 230 Mısırlı fizikçi 703 çalışma yayınlamışlar. Bu çalışmalardan yurt içinde yapılmış olanların yüzdeki Türkiye için %37 olduğu halde, Mısır'da %66'dır. Yani Mısır, hem daha fazla fizikçi yetiştirmiş; hem de bunları ülkesinde tutabilmiş. Dışarıda yerleşmiş Mısırlı fizikçiler de «atıf sayısı» ölçüğünde çok başarılı görünmekte. Fakat işin düşündürücü yanı, ülkelerinde çalışan fizikçilere çalışma başına yılda verilen atıf sayısı 10-20 arasında olduğu halde Türk fizikçilerine verilenler 1-5 arasında kalmakta. Coğrafyası ile bir Ortadoğu ülkesi sayılan İsrail ile hiç bir karşılaştırma ölçüsü bulunmayışına herhalde şaşmamalı.

Bilimin ve bilimsel araştırmanın doğal ocağı üniversitelerdir. Her yerde üniversite dışına taşan araştırma laboratuvarları da üniversitelerin ve üniversitelerin işbirliği, bilimsel önderliği ve denetimi altında yürüyor. Eğer ülkemiz bilime yeterince katkıda bulunamamış ise, bunun sorumluluğunu üniversitemiz hiç bir özür aramadan üstlenmelidir. Devletimiz üniversiteyi sevimsiz bulan hükümetler döneminde bile, bu bilim ocaklarına kucak dolusu para dökmüş, fakat görüldüğü ki, çokçası ölü yatırımlara hesapsız alımlara giden bu paralar karşılığında yeterli bilimsel ürün alınamamıştır. Çünkü üniversitelerimiz insanın herşeyden önce geldiğini gözden kaçırmışlar ve insanların bilimsel niteliklerine göre değil, geleneksel alışkanlıklarına ve duygusal davranışlarına uyup uymadıklarına göre değerlendirmişler ve böylece verimsiz bir ortam oluşmuştur.

Bir bilimsel ortamı ancak o ortamın insanları ve yetiştirdikleri değiştirebilir, geliştirebilir. Fakat ortam bir korunma içgüdüğü içinde kendini yenileyebilecek koşulların ve insanların gelişmesine fırsat bırakmayınca kendini aşma olanağı doğamıyor; kısır döngü sürüp gidiyor. Kendini aşabilmek, arkadan gelen kuşakların öne geçmesini doğal hatta gerekli saymak, buna özenmek ve özendirmek özerk üniversiteyi elinde tutanların en yumuşak deyimle, görevidir, sorumluluğudur. Uyar olmanın en anlamlı öğelerinden biri saydığımız bilimsel gücümüzü geliştirmek, bilimsel çalışmalarımızı evrensel ölçütlere uygun bir düzeye çıkarmak için bu nitelikte çalışmaları yapabilecek ve yaptırabilecek yetenekli insanlar yetiştirmek zorundayız. Bu da eğitimin her basamağının belirli standartlara uygun olması ile sağlanır. Genç kuşakları aşağıdan yukarı doğru yeteneklerince yönlendirip geliştirmek, özel bir dikkatle izlemek gerekir. Yoksa en değerli doğal kaynağımızı israf eder dururuz.

(1) İnönü E. ve arkadaşları, Türk Kökenli Araştırmacılar «Citation Index» Yıllıklarına göre 9'dan fazla referans alanların listesi. Tübitak 4. Bilim Kongresi Yayını.

(2) İnönü E., 1923-1966 dönemindeki fizikteki araştırmalara Türkiye'nin katkısı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını.

Prof. Dr. Rauf Nasuhoğlu

21 Temmuz

Hilmi Ziya Ülken

7 Haziran 1974'te Aşyan'da toprağa verdiğimiz Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken fikir hayatımızın «sui generis» temsilcilerinden biriydi. 1901 - 1974 yıllarını kapsayan yaşamı boyunca öğrenen, düşünen, arayan ve yazan bir düşündür,

bir öğretim üyesi, Türk düşüncesini yurt dışına da yansıtan yorulmak bilmeyen bir temsilci özelliklerini başarıyla sürdürmüş görülmüştür. Ölümünden birkaç gün önce adımıza postalandığı mektubunda «Birinci baskısı 1951'de Internatio-

nales Soziolojienlexikon adıyla Bersdorf tarafından yayınlanmış olan Dünya Sosyologları Sözlüğünde Türk sosyolog ve sosyal bilim adamlarına ait maddelerin yazılması görevini almış bulunuyorum» diyordu. Ansızın gelen ölüm, bu «görev» gibi bazı tasarılarını da yerim bırakmış oldu.

Hilmi Ziya Ülken'den fikir hayatımıza dergilerde ve gazete sayılarında kalan yüzlerce yazının yanı sıra, sayısı 70'i aşan irili ufaklı, Türkçe Fransızca yapıt kalmıştır. Adlarını tümüyle saymak olanağını bile bulamayacağımız bu yapıtlar şu öbekler altında toplanabilir: a) Romancı - denemeci Ülken'i ortaya koyan Aşk Ahlakı (1931), Posta Yolu, Yarım Adam (1941), Şeytanla Konuşmalar (1942); b) Felsefeci, sosyolog, mantıkçı, sanat tarihçisi, kültür tarihçisi Ülken'i belirleyen çok sayıda kitaplar; c) Aristo'dan A. Raymond'a kadar uzanan çeşitli çeviriler; ç) Ulusal ve uluslararası kongrelere sunduğu bilimsel bildiriler. Bu çalışmalarına, yönettiği iki önemli dergiyi de katmamız gerekir: 1938 - 1943 yılları arasında 25 sayı çıkan İNSAN; 1942 - 1960 yılları arasında 15 sayısını yayımladığı SOSYOLOJİ DERGİSİ.

1940 - 1944 yıllarında Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde öğrencisi olduğumuz, bitirme tezini kendisinden aldığımız özellikle «Sosyoloji Dergisi»nde yayımlanan araştırmaya ve yazılarımıza özendirici ilgisi sonunda hazırladığımız Hilmi Ziya Ülken, şu nitelikleriyle dikkatimizi çekiyordu: Hocam Ülken bir çalışkanlık örneğiydi. Yakından tanımak olanağını bulduğum çağdaşlarımız içinde bu bakımdan özel bir yeri vardı. Evrene açılan bir fikir adamının gerçeği arama aşkı bütün çalışmalarının ortak yanıydı. Çok yönlü bakış açısı onu sürekli olarak bir sentez çabasına yöneltiyordu. Bu nedenle, Hilmi Ziya Ülken'in «anti-nomiler üzerine köprü kuran bir düşünür, bir feylesof olduğu görülür. Fert ve cemiyet, ruh ve madde, idealizm ve materyalizm, Şark ve Garp, teori ve pratik, özgürlük ve eşitlik onun sentez çabalarının belli başlı alanları olmuştur. «Telifçiliğin Tenakuzları» üzerine eğilen bir düşünür olarak, zıtlıklar arasında uzlaşmalar yerine sentezlere ulaşmamak onun amacıydı. Geniş bir alana uzanan ilgisi, bir yargıya varmamıza olanak hazırlayan şu işaretileri vermektedir:

«Yirminci Asır Filozofları» adını taşıyan kitabına yazdığı 1 Haziran 1936 tarihli «Ön Sözde» şunları belirtir: «Bu kitap, adeta müellifin fikri hayatının bir tarihçesi olduğu için, orada sırasıyla meyledilen ve tesiri altında kalınan cereyanlar görülecektir. Bu noktadan kitabın istikameti metafizikten müsbet ilimlere, idealizmden materyalizme dogrudur.»

1951 yılında yayımlanan «Tarihi Maddeciliğe Reddiye»nin «Önsöz»ünde ise, kendimizi kurtarmamız gereken iki türlü görüşten söz etmektedir: «Bunlardan biri şuur dışında hiç bir şeyin var olmadığını iddia eden idealist görüştür ki, bunun ifratı ferdî idealizm veya solipcizm'dir... Kendimizi korumamız lazım gelen ikinci görüş, irca'cı natüralist görüştür ki, bunun ifratı (külli mekanizma) faraziyesinden başlayarak, zamanımızda (diyalektik materyalizm) şeklini almıştır. Buna göre obje süjeden müstakildir, fakat bu obje haktikatte yalnızca duyu verilerimizin kaba olarak kavradığı maddî objeden ibarettir... Bu kitapta biz, bu çok cepheli görüşün veya pluralizme'in varlıkları aydınlatmasına engel olan iki hatalı yoldan birincisiz, yani maddeciliği tenkit ve reddetmekteyiz.»

Sosyolojide felsefi bir temel zaruretli bulma, nazari ve tecrübi sosyolojilerin birbirlerini tamamlaması görüşlerine dayandığı «Sosyoloji Problemleri»nde (1955) toplumsal olguyu şöyle değerlendirmektedir: «İçtimai hâdise aynı zamanda hem manevî, hem maddidir. Bu çift karakter cemiyet bütünü'nün iki manzarası gibi alınmalıdır.»

1963 yılında yayımladığı «Siyasi Partiler ve Sosyalizm» kitabında ise şu eleştiri dikkati çekmektedir: «Dünyanın bir bölümü hürriyetsiz müsavatla saadete erişileceği kurntusundadır. Öteki bölümü ise müsavatsız hürriyetin insanlara huzur vermeye yeteceğini sanıyor.»

Örnekleri çoğaltmak gereğini duymadan 1936 - 1963 belirlemelerinden bazı sonuçlar çıkarılabilir. Öyle görünüyor ki Hilmi Ziya Ülken, kendisinden ve toplumdan gelen iki basıncın düşüncelerine biçim kazandırdığı bir fikir adamıdır. Kendinden gelen basınç, tek yanlılıktan kurtulmaya çalışarak gerçeğin öteki yüzünü de görme ve gösterme çabasıdır. Bu açıdan, Hilmi Ziya Ülken'le Nurullah Ataç arasında bir benzerlik kurulabilir. Aynı zamanda bir portre ve peyzaj ressamı da olan Ülken'in, daha iyiye varmak için kullandığı son renklerin ve fırça darbelerinin onu tutarlılık ve mükemmellikten uzaklaştırıp uzaklaştırmadığı önemli tartışma noktalarından biridir. Toplumdan gelen basınç ise, sağlığı ve tutkuları nedeniyle egemen güçlere direnç göstermekten kaçındığını sandığımız Hilmi Ziya Ülken'in, geçerli politik görüşlere koşut olmaya gösterdiği özendir. Bunu yazılarına dayandırdığımız bir örnek yetesiye aydınlatmaktadır. 1945 yılında yayımladığı «Milletlerin Uyanışı» adlı kitabına aldığı şu cümleler (s. 59), «...Öyleyse ırkçı görüş için söylediğimiz gibi, etnolojik asıl birliğine dayanmak isteyen Turancı görüş de realiteye uymadığı ve hayali olduğu için, bu fikre inananların ya gaffetine, yahut tehlikeli bir rol oynamak istediklerine hükmetmek ve gerçek millet telâkkisini bunlardan kati olarak ayırmak lazımdır». 1948'in «Millet ve Tarih Şuuru»nda (s. 171) şöyle yumuşatılmaktadır: «...Öyleyse ırkçı görüş için söylediğimiz gibi, etnolojik asıl birliğine dayanmak isteyen Turancı görüş de realiteye uymamakta, hayali kalmaktadır.»

Geniş bir alana yayılan, üstelik zaman içinde de gelişmeler ve değişimler gösteren Hilmi Ziya Ülken'in karşıt yorumlara açık olduğunu sanmak yanlış olur. Cumhuriyet dönemini Batı uygarlığına katılmanın, Türk Rönesansının başlangıcı sayan Ülken «Atatürk ve Din» adlı kitaba yazdığı «Önsöz»de (1962) kesin ve tutarlıdır: «Türkiye'nin son yarım asırda geçirdiği buhranlı ve sarsıntılı tarihinin en mühim hâdisesi, tereddütsüz diyebiliriz ki lâayıklığın ilanıdır.. Atatürk'ün «İstiklâl» savaşında istilacı bir düşmana karşı sömürge olmak tehlikesinde olan bir dünyayı müdafaa etmesi nasıl yalnız Türkiye'nin kurtuluşu olarak değil, bütün Şarkın kurtuluşu olarak sembol vazife ve değerini taşımakta ise, Atatürk «inkılaplarının en mühim halkalarından biri olan lâayıklığın kabulü de yeni devlet, kanun ve hayat anlayışının bütün Şarkta yayılması ve Şark'ı uyandırması bakımından bir sembol ve davet gibi görülmesi lazım gelir.» Evrene açık bir hümanist olan Hilmi Ziya Ülken, Yeni Türkiye'nin değerlerini yürekten destekleyen ve oluşuna katkıda bulunan Cumhuriyetçi düşüncüler arasında kendine özgü bir yer almaktadır.

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil

10 Haziran

Bocalayan Kafalar

İkicilik bataklığında bocalayan kafalar, hiçbir zaman Mustafa Kemal köktencilğine gidemezler. Aklen gereği olanı da, aksini de rahatlıkla uygularlar.

Sayın hocamız H. V. Velidedeoğlu «Tanzimatı» «keyfilikten hukukiliğe, kanunsuzluktan meşruiyete, emniyetsizlikten emniyete geçiş» diye, başka bir ünlü yazar da «Avrupalılaşma siyaseti altında eski dini medeniyeti ve hukuk felsefesini devam ettirmek» biçiminde tanırlar.

Bunlardan ilki «Geçiş», öteki «Devam» sürecini yansıtmaktadır. Başka bir deyişle birincisi dinamik, ikincisi statik karakterdedir. Ama iki tanımda kesinlikle gözlemi yapılan bulgu «İkicilik»tir (Dualizm). Gerçekten de o dönemin kurumlarında olsun, kalburüstü kişilerinde olsun, bu «İkicilik» açıkça görülür.

Örneğin bir yandan Batı bilimine dönük kültür kurumları açılırken, öte yandan doğu, iskolastiğinin baş temsilcisi medreseye hiç dokunulmaz. Tüze (Hukuk) alanında da durum öncesine özdeştir. Bir yandan İslâmsal kullardan esinlenerek çeşitli yasalar konurken, öte yandan «Code Civile» (Madeni Kanun) dışındaki Fransız yasalardan aktarmalara gidilir. Kişiler de resmi yaşantılarında Batılı gibi görünmeye çalışırlarken, özel yaşamalarında Doğulu kalmaktan bir türlü kurtulamazlar. Olayın ne olduğunu hiç anıyamamış halk yığınlarıysa «Artık gâvura gâvur denmiyecekmiş!» sloganıyla, yukarda değindiğimiz «İkicilik»e koşut sayabileceğimiz bir betimlemeyle, toplumsal değişikliği kenâdilerine göre yorumlardır.

Bilineceği üzere «Tanzimat»ın önderliği II. Mahmut, Abdülmecit, Mustafa Reşit Paşa'dır. Bunlardan ilki ölümlünden ötürü olayı görememiştir. Ama gerçekleşmesindeki etkisi ikincisinininkine eşittir.

Bu iki Osmanoğlu'nun 14 mart 1827 olayında da birincisi yapıcı, öteki sürdürücü çabalarda bulunduğu kesindir. Bu nedenle olayların ikincisiyle birincisi arasında ortaklaşa bir yanın bulunmasını anakronik saymamaktayız. Ayrıca her iki olayda Doğulu - Batılı düşüncelerle

davranışların bir arada bulunmalarına raslamaktayız. Bu bulgu tarihsel olaylarda ekonomik nedenlerden doğan kültür yayılmalarının zorunlu bir sonucudur. Yetkili uzmanların düşüncelerine göre — bunların arasında sayın N. Berkes başta gelir — XVIII. yüzyıldaki «Lâle Devri», Osmanlı - Batılı koeksistansının arasındaki demirperdeyi kaldırmış, hiç olmazsa büyük ölçüde aralamıştır. Daha önceki yılların dinsel, savaştal öğelerinden oluşmuş Osmanlı ethosu (Asabbilyet-i Kavmiyye: Bir dayanışmanın yarattığı kendi toplumunu üstün görme) artık bundan sonra içeriğini oldukça yitirmiştir. Öylesine ki katı bir askeri disiplin, koyu bir şeriatçılık, sert bir örf-i Osmani, aşırı savaşıklıkla softalığın karışımından yapılmış geleneksel Osmanlı puritanizmi, yerini deizme (Neden tanrıçılık), gizemcilğe, güzel sanatlara, hedonizme (Hazcılık) hatta biraz da ateizme bırakmıştır. Toplumdaki böyle bir değişiklik, çok daha sonra yapılacak «Tanzimat»ın açıklanması için yararlı olmuştur. Özdeş kanıyı doğrular gözlemleri, 14 mart 1827 olayının somut bir ürünü olan «Galatasaray Tıp Okulu»nda da görmekteyiz. Örneğin 1847'de bu okulu gezip, daha sonra anılarını yayımlayan Mac Farlane adındaki bir Batılı, okulda insan cesetleri üzerinde anatomik disseksiyonlar yapan bir öğrenci topluluğuna, yaptıkları işin İslâm dinine aykırı olup olmadığını sormuş. Aldığı yanıt ilginçtir. Öğrencilerden biri: «Eh Monsieur ce n'est pas au Galata Serai qu'il faut venir Chercher le religion!» (Eh bayım bu Galatasaray dinin aranaçağı yer değildir) karşılığını vermiştir. Mac Farlane okulun kütaphânını da incelemiştir. Burada Fransız Büyük Devri mi'ne öncülük etmiş ünlü filozofların özdeksel (Materyalist) yapıtlarının çok sayıda bulunduğunu, öğrencilerin bunları severek okuduklarını görmüştür. Batılı yazarın öteki gözlemi Üsküdar'daki askeri bir hastaneyle ilgili. Burada da sayısız az denmiyecek Osmanlı hekiminin, Baron d'Holbach'ın göksel dinlere reddiye sayılabilecek «Système de la Nature» ünlü ellerinden düşürmediklerini şaşırarak görmüştür. Hatta bunlardan biri yazara: «Bu çok büyük bir yapıt, yazarı tam bir filozof, söyledikleri

de baştan aşağıya doğru!» diyebilmek cesaretini göstermiştir.

Görülmektedir ki artık eski dönemlerdeki «Süleymaniye Tıp Medresesi»nin, kafaları kötürümleştiren, köhne eğitimi, öğretim sisteminin yarattığı mollaların karşısında değiliz. Üstelik çok yakın bir geçmişteki fikir, kitap, yazar düşünceleri siyasal iktidarların da lanetlenecek tutumlarından uzaktır.

Ne var ki «Lâle Devri»nden kopup gelen, hoşgörüyü ya da özgür düşünceye dayanan bu tarihsel akım, Osmanlı toplumunda optimal bir etkinlik gösterememiştir. Gösteremediği için de eskiyle yeni, Doğuyla Batı, gericilikle ilerlilik yanyana, içiçe görünür yadığanacak bir durumu ortaya çıkarmıştır. Yukarıda değindiğimiz «İkicilik» in doğuşu böyledir. Bu konuda ayrıntılara yer darlığından ötürü girmeyip, 14 mart 1827 olayının önderlerinde yaşadığımız «İkicilik» le ilgili tutumları kanıtlamakla yetinip, sözün yukarıda belirttiğimiz ortaklaşa özelliğe getireceğiz.

1839'da İstanbul'a A. Henriquez adında Batılı bir hekim gelmiştir. Başkentin sağlık durumuyla koşulları yürekler acısıdır. Avrupa'nın şurasından burasından gelmiş, II. Mahmut'un deyimiyle «Meçhûl'ül ahvâl eşhâs» (Ne idüğü belirsiz kişiler) Beyoğlu'nun, Galata'nın birer sokağını tutmuş hekimlik taşıyarak geçinmektedirler. Bunların hiçbirinin tıp diploması yoktur. Varsa da sahtedir. Halk arasında da «Gelincik» adında sözüm ona bir hastalık salgınlmış diye yaygın bir söylenti dolaşmaktadır. A. Henriquez halkın geri bırakılmışlığını, hastalığın uydurmalığını, Batılı açık gözlerin halkı aldatarak çıkar sağladıklarını görerek dayanamıyor. Tutup «Les Recherches Sur Le Guelindjik et Le Ylandjik» başlıklı eleştirisel bir kitap yazıp, bunu İstanbul'un «Castro Basımevi»nde bastırıyor. Kitaptan bir tane İ. Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü kitaplığında vardır. Şimdi bundan «Meryem Dudu»nun serüvenini özetliyerek aktaralım:

«Meryem Dudu» yaşlı bir Ermeni kadınıdır. A. Henriquez'nin kitabından öğrendiğimize göre, bu kadın ilkin hizmetçilik yaparmış. Gece gündüz içki içtiğinden onu bu işten kovmuşlar. Bu kez evlerde çamaşır yıkamaya başlamış. Eline az para geçtiğinden kendisine yeni bir iş aramış. O günlerin İstanbul'unda raslanılan «Gelincik» adlı kuruntu (Mevhum) hastalıktan yararlanmayı kafasına koymuş. Bunun üzerine «Kızoglanlık Sidigi», «Solucan Ezmesi», «Limon Özsu», «Kırmızı», «Damıtık Su»yla abuk sabuk daha bazı şeylerin karışımında kendine özgü bir kacakarı ilacı düzenlemiş. Ondan sonra «— Gelincik bu ilaçla ancak ben iyi edebilirim!», «Onu bana Tanrı öğretti, yanında İsa'yla adaşım Meryem de vardı!» gibi saçma sapan sözlerle ilkin çevresini, arkasından hergün girip çıktığı paşa konaklarındaki herbiri bir cehalet timsali hanmetendileri bir güzel kandırmış. Onlar bu önemli (!) haberi kocaları olan çoğu boş kafalı Osmanlı paşalarına duyurmuşlar. Hazretler dururlar mı? «— Efendimiz!» dedikleri Padişaha yaranmak için, «Dudu»nun «sıyyla marifetlerini Saray'a iletmişler. İşin gülünç olduğu gibi acı yanı, Saray da «Meryem Dudu»yu «Mal bul-

muş Mağribi» gibi hemen kapmış. Üstelik tıpsal konularda sözü geçen bir otorite yapmış. Hatta II. Mahmut, kızıl'a yakalanan oğlu Abdülmecid'i, «Meryem Dudu»nun kut-sanmış (Takdis) şuruplarıyla tedavi ettirmiş.

Bunları okuyunca doğrusu Batılı yazarın olayı abarttığını sandık. Anlatıklarına manmakta çekimser kaldık. Bir yandan da başka kaynakları araştırdık. Meğer yazar hakkı değilmiymiş! Gördükki Abdülmecid'in özel hekimi olan L. Spitzer'in Almanca olarak yazdığı 1915'te «Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası»nda yayımlanan anılarda da «Meryem Dudu»dan «Meryem Hatun» olarak söz edilmektedir. L. Spitzer de A. Henriquez gibi «Dudu»nun özellikle Osmanlı Sarayı'ndaki saygı değer durumundan dolayı şaşkınlıklar içersindedir.

Evet, bir yandan tarihsel söylevinde «Çocuklar! İşbu ebniye-i âliyeye (Büyük bina) Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhane tesmiye ettim. Bu mektebi sair mekteplere tercih ve takdim eyledim» diyen, Batılı anlamda tıbbı değer verdiğini dolayısıyla bildiren ilerici Sultan II. Mahmut, öte yandan da okuması yazması bile olmıyan, hizmetçi bozuntusu, ayyaş, pis bir Ermeni dudusunun «— Ah! Meğâ Asfas!» («Ah Büyük Tanrım!»la başlayan dinsel hezeyanlarından, oğluna şifa bekleyen zavallı diyebileceğimiz Sultan II. Mahmut.

Ama özel bir eğitimle, öğretimle yetiştirilen, kavuk değil fes, şalvar değil, pantolon giyen, aydın bir Fransız gibi Fransızca konuşan, Saray'da operet oynattıran, Batı müziğini seven, İngiliz Büyükelçiliğindeki baloya bir cenilmen gibi giden, babasının kurduğu tıp okulunun üzerine titreyen, onun başındaki C.A. Bernard'ın tıp okulu yararına bir isteğini iki emeyen, İstanbul'da uluslararası Karantina konferansları düzenlettiren Sultan Abdülmecid'e ne diyelim? Bütün bu güzel ilerici denilebilecek tutumlarıyla birlikte «Meryem Dudu»yu yanında bulundurmasını nasıl yorumlayalım?

Bize göre bu çelişki, her iki padişahın toplumsal etkenlerin koşullandığı kafalarından doğmaktadır. Kısa ca «Osmanlı Kafası» dediğimiz bu «Kafa»nın ne olduğunu daha önce (26.9.1973) Cumhuriyet'te açıklamıştık. «İkicilik» bataklığında bocalayan bu tür «Kafa»lar, hiç bir zaman Gazi Mustafa Kemal köktencilik'ine (Radikalizm) gidemezler. Akla uygun bir iş yaparlarken, bunun tersini de gayet rahatlıkla uygularlar. Ama 14 mart 1827 olayı da «Tanzimat» olayı da önderlerinin bu yadsınacak tutumlarına bağlı kalmamıştır. Onların «Avrupalılaştırma siyaseti altında eski dini medeniyeti devam ettirmek» gibi gizli isteklerini aşmıştır. Bu da doğaldır. Çünkü toplumsal olaylar kişilerin güçlü de olsalar kafalarına göre yürümezler. Bir süre sonra onların denetiminden çıkarlar. İşte bu çıkış süreci 14 mart 1827'nin olumlu geleceğini belirlemiştir. Nitekim A. Henriquez de kitabında: «Bu okul ilerde imparatorluğun değil belki Doğu ufuklarının bir güneşi» olacağından söz etmektedir. Geçen zaman onun görüşünü az da olsa doğrulamıştır.

Doç. Dr. Sırrı Akıncı

23 Mart

Osmanlı'dan Kalan

17. yüzyıldan sonra izlenen mali politika, hem halkın yoksunluğuna neden olmuş, hem de Osmanlı imparatorluğunun sonunu getir-

miş; bugünkü düzen bozukluğunu bile etkilemiştir.

Bugün Türk toplumunun içinde bulunduğu sosyo-eko-

nomik düzen ve bunun doğal bir sonucu olarak dışa yansıyan halk davranış ve alışkanlıkları, yani herkesin deyişiyle «hamurumuz» bir çırpıda yoğurulup, oluşmuş bir şey olmayıp; geçmişin ve yakın zamanların her türlü izlerini - az ya da çok - içeren tarihsel bir mirastır. Dolayısıyla bugün anlayıp değerlendirebilmek, bir noktada geçmiş bilmemize ve o günlerin insanlarında derin izler bırakan sosyal ve ekonomik tabloyu başarıyla ortaya serebilmemize bağlıdır.

Bu yapıldığında görülecektir ki halen Türk toplumunun dert yandığı güncel sorunların çoğu tarihsel bir birikimin sonuçlarıdır öyle bir çırpıda, yüzeysel tedbirlerle çözümlenebilecek şeyler değildir. Yüzyıllardır toplumu kemiren ve derinlere kök salmış sorunlar ancak köklü tedbirlerle çözümlenebilir.

Özellikle son zamanlarda görüldüğü gibi, ahlâksal ve kültürel sorunlarımızın çözümünde, temel ekonomik nedenlere inmeden öğütlerle herşeyi halledebileceklerini sananlarımız var. Bunlar geçmişe bir kez daha göz atmadılar. Biz burada sadece birçok Osmanlı Padişahının «hatt-ı hümayun»larının öğütlerle dolu olduğunu, yer yer tehditler taşıdığını, hatta bu tehditlerin sadece bu dünya için değil «âhiret» için de hatırlatıldığını söyleyelim. Örneğin III. Selim, sık sık «Ahirette dahi iki elim yanınızda olacaktır» diye biten emirler yayınlamıştır. Ama ne var ki hiç bir Osmanlı Padişahı tehdit ve öğütlerle ne topluma yeni bir biçim verebilmiş ve ne de, örneğin kahvehanelerin kökünü kazıyabilmiş ve ne de rüşvetin, faizin, iltimasın, eşkiyalığın önünü alabilmiştir.

Şimdi ise 17. yüzyıldan başlayıp, 18 ve 19. yüzyıllarda iyice şekillenen bozuk Osmanlı ekonomik düzeninden günümüze nelerin yansıyabileceğine bir göz atalım:

Devlet eliyle adamı zengin etme türlü sakıncaları olan bir Osmanlı mali politikasının bugünlere uzantısıdır. Nitekim «iltizam» usulü ve hele «mukataa»ların zaten paralı olan devlet ileri gelenlerine ihalesi sisteminin yerleşmesi devlet kapısını «çiftlik» haline getirmiş ve bu yoldan servetlerine servet katanlar gün geçtikçe çoğalmıştır. Devlette belli bir iltizam bedeli ödedikten sonra, belli bir bölgenin vergilerini toplama hakkını elde eden mütezimler, devlete ödediğinin kat kat fazlasını çıkarabilmek için köylünün bütün maddi olanaklarını zorlamış, onu iyiden iyiye sömürmüştür. İcabında yüksek faizle «reaya»ya borç para veren bu tipler, «hayır duası alma» politikasını beceriyle uygulayarak servetlerinin bir kısmıyla cami, mescit ve sebî yaptırarak halk kitlelerinin sempatisini kazanma yollarına başvurmuş; servetlerinin büyük kısmını ise Boğaziçi'nde inşa ettirdikleri «sahilhâne»lerinde yemişlerdir. Bunların çok sayıda köle ve cârîye beslediklerini biliyoruz. Bildiğimiz başka bir husus da bunların, servetlerini devletten saklamak ve kaçırmak için türlü hilelere başvurduğudur. Bir kısmı mal ve mülkiyünü kimseye kaptırmadan mirasçılara intikal ettirmek için vakıflar tesis etmiştir.

Fakat eski parlak günlerin karlı «harp ganimetleri»nden yoksun kalmaya başlayan devlet, artık gözünü bu iç zenginlerin servetlerine dikmeye başlar. Mirasçısız ölüm hallerinde, ya da türlü bahanelerle bu zenginlerin mal, mülk ve nakitleri hazine namına zaptedilir. İşte bu sıralarda toplumda bir ihbarcılık furyası da başlar. Şöyle ki: türlü yollardan kazanılan servetler sahipleri ya da aileleri tarafından devletten gizlenmeye çalışılır. Servet sahibi ölür, fakat yakınları müsadereyi önlemek için ölmü gizler... Fakat milyonluk servetleri beş-on kuruş «ihbariye» karşılığı açığa vurarı muhbirler çoktur. Yani öy-

le bir mallı politika ki «taşana kaç, taşıya tut» örneği! Büyük servet farklılaşması için çareler getirmeyen bir devlet... Belli bir noktaya kadar ses çıkarmayan, fakat sonra ihbarcılık kurumuyla her şeyi halleden bir devlet! Nitekim eşkiyalık hareketlerinde de taraflar birbirlerine kırdırılmamış mıydı?

Artık ihbarcılık toplum katlarına sinmiştir. «İhbariye» almak için milyonlar ihbar etmeye gerek yoktur. «Mahlûl» olan bir «esham» hissesini, yahut «mahlûl» olan bir «mütekait maaşını» ihbar eden de gerekli «taltifi» devlet kapisında bulur. II. Abdülhamid döneminde ise ihbarcılık hem Avrupalı bir isim almış, hem de siyasi bir boyut kazanmıştır: Jurnalılık!

Güvensizlik her yana hakim olmaya başlar. «Kefaiet» tam bir kurum olarak işte bu sıralarda Osmanlı toplumunda yerleşir. Öyle ki artık küçük bir memuriyet elde etmek, veya birkaç kuruş maaş için «derleme askerler» safına yazılabilmek kefil göstermeden gerçekleşemez olur. Mail işlerindeki kefiller ise devletin mutemet adamları sayılan Yahudi ve Ermeni sarraflardır. Büyük memuriyetleri elde etmenin yolu ise daha bir başkadır o günlerde; «Caize ve avaid» adı altında hediye ve paralar sunmak gerekir üst katlara.

Havadan maaş almak da herkesin peşinde koştuğu bir emeldir o günlerde. Yeniçeri ordusunun sayıca kâğıt üzerinde görülenin çok altında olması, hep bu havadan maaş almak isteyenlerin marifeti değil midir? Maaşı olup kendileri ortada olmayan kapukulları!..

Osmanlılar tarihsel bazı isimlere büyük sevgi ve saygı göstermişler ve o alleden olanlara ve o alleden olduklarını iddia edenlere karşılıksız maaşlar bağlamışlardır. Fakat tarihi kayıtlar gösteriyor ki bu tip ileri gelen sülâle oğulları gün geçtikçe çoğalmış, yeni yeni ululuk iddia eden aileler türemiş ve nihayet öldükleri halde, ölümleri gizlenip bunlar namına ellerine geçirdikleri «berat»larla maaş alan parazitler günden güne artmıştır.

Payitaht olan Dersaadet'te oturup, araçlar vasıtasıyla Rumeli ve Anadolu'daki gelir kaynaklarını sağlamaya çalışan «sahilhâne ağaları» ve hatta hatunları o dönemin sık sık rastlanan tipleridir. Bunların merkezde oturup da uzakdaki köylü yığınlarının kaderini ellerinde tutmaları ancak mahalli eşraf ve âyan'a da pay vermeleriyle mümkün olmuştur. Reaya ise devlet ile kendi arasına çöreklenen bu araçlar takımını bir türlü aşıp sesini merkeze duyuramamıştır.

O günlerin devleti bütün sorunların çözümünü âdetâ daha fazla vergi toplamada görmüştür. Savaş giderlerinin finansmanı gereği, devleti bu yanlış politikasında daha da ileri gitmeğe zorlamış ve vergi gelirlerinin büyük kısmını araçlara kaptırmak bahasına vergi mükellefi olan reayayı zorladıkça zorlamıştır. Bir şey vermeden hep almak devletin temel ekonomik politikası olmuştur. Sonuç nedir? Devlet halk kitleleri gözünde eski itibarını yitirmiş, reaya manen ve maddeten tükenmiş ve sonunda Devlet-i Aliyye önce iç zenginlere ve sarraflara el açmış, daha sonra Batıya... Sonrası ise belli: İstanbul'daki yabancı elçiliklerin arasında mekik dokuyan Osmanlı siyasileri ve gittikçe çöken koca bir imparatorluk...

Kısacası şunu rahatça ifade edebiliriz ki, Osmanlı Devleti, tarihinin belli bir döneminden sonra dayanacağı ve güç alacağı kuvvetleri doğru seçememiştir. Önce içerdeki «censevi kanlarına» yaslanmış, sonra da dış güçlere. Bu arada devletin parlak günlerinin hem ekonomik hem de

askeri bakımdan temel dayanağı olan «reaya» gün geçtikçe unutulmuş ve ezilmiştir. Ta ki Atatürk «Köylü efendimizdir» deyinceye dek.

Bizce anlattıklarımızın en önemli yanı, bunların resmi bir devlet politikası olarak uygulanmış olmasıdır. Zaten münferit olaylar olsalardı etkileri bu kadar derin ve yankıları bu kadar uzun sürmezdi.

Ne mutlu bizlere ki Osmanlı'dan kalanlar sadece bunlar değil. Öğünebileceğimiz başka miraslarımız da var.

Öte yandan, yüzyılların kötü ekonomik ve sosyal koşullarına rağmen, türlü hastalıklara yakalanmadan benliğini korumuş ve devrin alışkanlıklarına kendini kaptırmamış insanlarımız her zaman olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı döneminde yetişmiş bu gibilerin eseri değil midir?

Yavuz Cezar

7 Haziran

Osmanoğullarının Dönüşü

Osmanoğullarının erkek üyeleri de yurda dönecekmiş. Vaktiyle bir önerge ile ülkeden çıkarıldıklarına tanık olmuş, daha doğrusu, buna ilişkin yasanın 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edildiği gün, bu Meclisin bir memuru sıfatıyla, orada bulunmuştum. Daha önce 1922'de bir önerge ile saltanatın kaldırılması kararının verilmesine de orada tanık olmuşum.

Şimdi, yine bir önerge ile, onların sade birer Türk vatandaşı olarak yurda döndüklerine tanık olacağız demektir. Bir ömürde, yakından seyredilen önemli birkaç tarih sahnesidir bunlar. Vaktim oldukça pazar söyleşilerimizde bu sahnelerden bazı parçaları anlatmak isterim. Şimdilik bunları bir yana bırakarak, bu pazar, Osmanoğullarının yakından gördüğüm veya kendileriyle üç beş sözcük konuştuğum kimi üyeleriyle ilgili kişisel anılarımı dile getirmek istiyorum.

İlkokulda öğretmenimizin telkinleriyle — kendi küçük dünyamı çok aşan hayal alemimde — Osmanlı padişahlarını ve bu hanedanın üyelerini o denli kutsallaştırmıştım ki, onları sanki birer evliya sanırdım. Bir gün babama yönelttiğim soru üzerine babam: «Oğlum, padişah da senin benim gibi bir insan. Her devletin bir başı olur. O da bizim devletimizin başı. Ötürse yerine hanedanın büyük oğlu geçer.» yanıtını vermiş ve bu sözler beni adeta düş kırıklığına uğratmıştı. O zaman sekiz yaşlarındaydım ve babamın özel öğretimi sonucunda sınavla sınıf atladığımdan, yaşça akranlarımızdan iki sınıf ileride bulunuyordum.

Aradan on yıl geçti. 1922'de İstanbul'da bulunduğum yaz aylarında bir gün Beşiktaş'ta gayet sık bir fayton arabasının içinde, düzgün kalıplı fesi yana doğru eğik, güleç yüzlü, temiz giyimli bir zatın geçtiğini gördüm. Sağ elini ara sıra kaşı hizasına götürerek iki yanda duran halka selâm veriyordu. Kulağıma: «Aaaa... aaa...», şehzade...» sesleri gelince merakla baktım. Bu Osmanlı şehzadesi, babamın dediği gibi, gerçekten alelade bir insandı. Ama ben ömrümde ilk kez bir şehzade görüyordum. «Hain Vahdettin'in acaba nesi oluyor?» diye düşündümdü o zaman.

Yine aynı ay içinde bir cuma günü (o zaman tatil cuma idi) bir yardım derneği yararına Boğaziçi'nde bir vapur gezintisi tertiplenmişti. Dayımın oğlu istihkâm üstemini Muammer (Doruk) (1), bunun için iki bilet almış. Öğleden sonra köprüden Şirketi Hayriye'nin 66 numaralı vapuruna bindik. Muammer Ağabey «Seninle Boğaz mehtabını da seyredeceğiz bu gece» diyor.

Bu deniz gezintisine «Muzika-i Hümayun»dan, yani saray bandosundan bir takımın katılması da sağlanmış. Ban-

do türlü marşlar ve havalar çalıyordu. Vapurumuz Dolmabahçe Sarayı'nın önünden, adeta rıhtıma sürünecek derecede yakın geçti. Bir ara: «Bak, bak, Dürrüşehvar Sultan» diye birtakım sesler duyunca hemen ayağa kalkıp baktım. Sarayın önünde beyaz elbiseler içinde 13-14 yaşlarında olduğu izlenimini veren çok güzel bir kız duruyordu. Ben henüz onsekizimi tamamlamamıştım. O anda birtakım romantik duygular doldu içime. Dürrüşehvar adını ve onun dillere destan olan güzelliğini daha İstanbul'a gelmeden duymuştum. Bunu yalnız ben değil, bütün okul arkadaşlarım biliyordu. Velihaht Abdülmecit Efendi'nin kızıydı. (Bilindiği gibi, sanırım 1931'de, bir Hint Mıhracesinin oğluyla evlendi.) Çabuk gelen romantik duygular, vapurla birlikte sarayın önünden uzaklaşıp, o çağların doğal gereği olarak, çabucak kaybolup gitti.

Aradan, yaklaşık olarak, bir, on yıl daha geçti. İsviçre'de hukuk öğrenimi yaparken 1931 yazında bir ay için İstanbul'a gelmiş ve vapurla Marsilya üzerinden Avrupa'ya dönmüştüm. Bu arada bir yıl önce eşimle birlikte gidip, bir takım hastalıklar yüzünden, bir şey anlamadığım Nis'e uğrayarak üç gün kaldım. Orada toplu bir geziye katılıp Monaco ve Monte Carlo'yu da ziyaret ettim ve Monaco'nun ünlü oceanografi (deniz bilim) müzesiyle Monte Carlo'nun dünyaca bilinen kumarhanesini gezdim.

İşte o günlerde bir akşam Nis'in deniz kıyısı boyunca uzanan ünlü İngiliz Bulvarı üzerinde sıralanmış büyük otellerden birinin alt terasına girerek kendime bir bira ısmarladım. Bana göre sık bir insan topluluğu, güzel bir müzik vardı. Terasın ortasında da bir dans pisti görülü-yordu. Az sonra Orkestra dans havaları çalmağa başladı. Ben de dansa kalkan çiftleri, içli bir imrenme ile seyre daldım. Gençliğimde dansı pek severdim. (Bugün de severim). Pistin karşı yanındaki bir masada sık giyimli bir erkekle ikizler gibi birbirine benzeyen, çok kıbar ve güzel, gencecik iki kız oturuyordu. Bunlar terastaki öbür kadınlar gibi dekolte olmayıp koyu renk kumaştan yarım kollu birer rop giymişlerdi. Erkek onları sırayla dansa kaldırıyor ve dans süresince kızlardan biri masada yalnız kalıyordu. Böyle durumlarda yalnız kalan hanım, kavalieden veya masadaki yaşlı kimseden izin alınarak dansa çağrılabilir Avrupa'da. Ben de bunu yapmağa karar verdim. Bir ara orkestra yeniden güzel bir tango çalmağa başlayınca henüz onlar kalkmadan hızla karşı masaya gidip erkeğe Fransızca olarak, yanındaki matmazel ile «ansetmeye izin verip vermeyeceğini sordum. İşaret ettiğim kız — dikkatle izlediğim sıraya göre — bu dansta masada bekleyecek olanıydı. Erkek ona dönüp Türkçe olarak: «İstersen danset.» dedi. Ben böyle hiç ummadı-

ğım yabancı bir yerde Türkçe konuşulduğunu duyunca heyecan ve sevinçle: «Demek siz de Türksünüz efendim.» dedim. Bunun üzerine gencin yüzü birden karardı ve bana: «Hemşirem dans bilmiyor, mazûr görünüz» dedi. Çiftler birer birer piste çıkıyorlardı. Ben kıpkırmızı kesilmiş, onların masasının yanında ayakta dona kalmıştım. «Ben idare ederim...» diye kekeleyişimi hatırlıyorum. Tam masama döneceğim sırada genç kız kalktı, «Buyrun dans edelim» diyerek yürüdü. O anda cehennem azabından cennet rahatlığına geçmiş gibi oldum. Orkestra bir vals çalıyordu. Dönmeğe başladık. Tek kelime konuşmuyorduk, sanki dilim tutulmuştu benim. Uzunca bir süre böyle geçti. Sonunda söze o başladı ve benim Nis'te ne iş yaptığımı sordu. İsviçre'de öğrenci olduğumu, İstanbul'dan döndüğümü, ertesi günü İsviçre'ye hareket edeceğimi söyledim. O zaman: «Kusura bakmayın, ağabeyim hep böyledir. Hâlifenin akrabaları olduğumuz için burada Türk gizli polisinin takibi altındaymız. Ağabeyim her gördüğü Türk erkeğini polis sanıyor» dedi. «Bilseydim rahatsız etmezdim, beni müşkül mevkiden kurtardığınız için size çok teşekkür ederim» yanıtını verdim. İstanbul'u hatırlayıp hatırlamadığımı sordum. Boğaziçi'ni ve sarayı hayal meyal hatırlıyormuş. Tam o sırada dans bitti. Ve orkestra yine ara verdi. Onu masasına kadar götürdüm. Ağabeyisini ve yanındaki hanımı selâmladım, kendisine yeniden teşekkür ederek ayrıldım. Yerime döndüğümde, yanımdaki masada bir hanımla iki erkeğin oturduklarını gördüm. Ben dans ederken gelmiş olacaktı. Bunlar da aralarında Türkçe konuşuyorlardı. Bir ara karşı masadakilerle selâmlaştılar. Şimdi anlatması uzun sürecek bir vesileyle orada bu erkeklerden yalnız biri ile de konuştum. Bunu anılarımda yazdım, belki bir gün çıkar.

Böylece o gün Osmanlılarından üç genç kız ile üç genç erkeği yakından görmüş, bunlardan iki erkekle konuşmuş ve bir genç sultan ile de dans ederken iki satır

lâkırdı etmiştim. Bu macera düş gibi geliyordu bana. Ama gerçektir. Demek bunlar, daha ilkokulda öğrendiğim Osman Gazi'nin kimbilir kaçınıcı kuşaktan torunlarıydı. Yalnız son konuştuğum masada komşum gencin ismini öğrenmiştim; o da Osman adını taşıyordu. Genç Sultan hanımın mertçe davranışı etkilemişti beni. Onu hiç uhutamadım ve o akşamki kısa yaşantıyı, daha o tarihte, eşime anlattım. Darılmadı bana.

1922'de İstanbul'da gördüğüm Şehzade belki de hayatta değildir şimdi. Dolmabahçe Sarayının önünde ilk gençliğimin romantik izlerine karışan o küçük kız çocuğu galiba Hindistan'da büyük anne oldu. 1931'de Nis'teki otel terasında beni güç durumdan ve mahcupluktan kurtaran o küçük sultan hanım şimdi 60'ına merdiven dayamış bir hanımefendi olsa gerek. Daha ilkokulda Osmanlı padişahlarını ezberleyen ve Saltanatın yıkılışı gibi tarihsel bir olaya tanık olan bu satırların yazarı — ve eşi — ise ikisi kocaman üç torun sahibi oldular.

Durmadan akıp giden «usta zaman» şu «insan» denilen malzemeyi nasıl da işleyip türlü türlü ruhsal, fiziksel ve kimyasal işlemlerden geçiriyor! Yerin üstünde bir türlü, altında bir türlü.

Bizim hırslı politikacıların, hele Osmanlılarından yurda dönecekler arasında hayali ve emeli geniş olanlar varsa, onların enzârı ibretlerine arz olunur.

(1) Rahmetli Muammer Ağabey, o zaman Hasköy Cep-hane Deposunda görevli idi ve bu depodan Anadolu'ya silâh kaçırdı. Büyük zaferden sonra Anadolu'ya gitti, rütbesi çabuk yükseldi, fakat genç yaşta işleme duygusunu hepten kaybettiği için istihkâm yarbaylığından emekli oldu.

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

14 Nisan

“Âşar,,la “Şeriat,,

Atatürk'ün uzun, kısa söylevleri önemli olaylar üzerine verdiği demeçler, diplomatik demeçleri, kişisel anılarının kimileri yazıya geçti. Ancak, onun gezilerinde, din adamları da içinde olmak üzere köylü, kentli halkla olan kısa görüşmelerinin de gereğince, doğru olarak yazıya geçip geçmediğinde kesin değilim. Bunları, belki, ayaküstü söylenmiş, gelip geçici sözler ya da politikacıların yaptığı öğütme, atma, avutma sözleri türünden sayanlar bile olmuştur.

Gerçekte, Atatürk'ün ayaküstü konuşurken bile sözlerinin yansıttığı düşünün, güçlülüğü, derinliği olan bir tarih anlayışına dayandığını gösteren çok örnekler vardı. Atatürk bir profesyonel tarih bilgini değildi, ama tarih akışının anlamını tarih bilginlerinin üstünde bir kavrayışla bildiğini gereğince değerlendirdiğimizi sanıyorum.

Bununla neyi düşündüğümü anlatmak için onun ünlü Hilâfet söylevini hatırlatmak isterim. O, başlıbaşına bir tarih anlayışı yapıtıdır. Yalnız tarih ya da hukuk bilen değil, onların iç anlamlarını kavramamış bir kişi o söylevi veremezdi. Kimi kez ayaküstü konuşmalarında da, yü-

zeyden bakılınca, sıradan söylenmiş lâkırdı gibi gözükse sözlerinde bile Atatürk'teki bu anlayışı görürüz.

Örnek olarak, ünlü «âşar» uygulamasının kaldırılışından sonraki bir gezisinde köylü halka hal-hatır sorarken söylediği sözü alacağım. «Biliyor musunuz,» demişti, «âşar kalkamaz diyenler olmuştur. Hatta âşar şeriat buyruğudur, onun kalkması şeriatın kalkması demektir, diye işaatla bulunanlar (propaganda yapanlar) bulunmuştu. Görüyorsunuz bu sözlerin ne kadar yalan olduğunu, bunu söyleyenlerin ne kadar yalancı olduğunu...»

Âşar ile Şeriat üzerine, din adına konuşma iddiasında olanlar o zamanlar nice gürültü yapmışlardı. Bu iki sözcük arasında kurulan ilişki üzerine yapılan demagojilerin ne olduğunu, Atatürk'ün bu denli kestirmeden onları yalancılıkla suçlamasındaki anlamı bugünkü genç kuşaklar pek bilmez sanırım. O zamanki halk da bilmezdi. Bugünkü şeriatçılar da bilmezler. Âşar denen şeyin bir şeriat kuralı olduğu onlara söylenmişti. Belki bugün de böyle sananlar var. Bugünkü kuşakların sorunu bilmeyiş, o dönemlerden ne denli uzaklaştığımızı gösterir ama bugünün şeriat dev-

leti kurma savunucuları hem halkın, hem yeni kuşakların bu gibi şeyleri bilmeyişi karşısında, o zaman yaptıkları gibi, her işi bir şeriat kuralı işi gibi gösterme çabasını sürdürdüklerini görüyoruz. Atatürk bunlara «yalancı» derken havadan bir lakırdı söylemiyordu. Ağır suçlamasının altında İslâm ve Osmanlı tarihi üzerine köklü bir bilgi yattığını tanıtmak isterim.

Nedir âşar ile şeriat? Birinci sözcük Arapça «öşr» sözcüğünün çoğuludur. Onun da anlamı «onda bir»dir. Bunun şeriatla ilgisi nedir? Şeriatla dayalı devlet kurma ideologlarına göre şeriat din, İslâm dini demektir. Şu halde, eğer âşar, ki çiftçinin ürününün onda birini vergi olarak verme yükümlülüğü demektir, gerçekte şeriat buyruğu ise o vergiyi kaldırmak şeriat kurallarını da kaldırmak demek olur. Bu da dini kaldırmak demek.

İslâm tarihinin hukuksal yanını bilimsel olarak inceleyenler bilir ki şeriat din değil, İslâm tarihinde geliştirilen bir hukuk kuralları toplamıdır. Bu kuralları sözlerinde, yazılarında geliştiren kişiler, İslâmlığın çıkışından bir yüzyıldan çok bir zaman geçtikten sonra yaşamış olan, daha bir iki yüzyıllık dönem boyunca o kurallar üzerine tartışan hukukçulardır. Bunlara «fakih» denirdi. Bu sözcük te Arapçada «bilgin» demektir. Bugün kullandığımız «hukuk bilimi» deyimi o zaman yoktu. O, bizim tarihimizde bundan ancak yüz yıl kadar önce bugünkü anlamında kullanılmaya başladı. Eski dönemde ona «fıkıh» denirdi. Zamanla bu bilgilerin geliştirdiği kurallar toplamına da «şeriat» denmiştir. Cahilliğin artması ile, şeriat da müslîman dini demek oldu.

İşte bu hukukçular, onda-bir çiftçi ürünü verme kuralını İslâm uygarlığına da uyguladılar. Çünkü bu uygulama İslâmlıktan önce de, ondan sonra da, başka uygarlıklarda da bulunan çok eski bir uygulamadır. Fakih denen hukukçular, Peygamberin zamanından kendi zamanlarına dek geçen yaşamın gereklerine göre yerleşen uygulamaları, komşu uygarlıklardaki uygulamaları İslâm uygarlığındaki kişi ilişkilerine hukuksal temel koyma çalışmaları boyunca gözden geçirerek bunların Tanrı Kitabında, Peygamber sözü ile eylemlerinde desteklenebilecek olanlarını süzgeçten geçirdiler. Bunun olamayacağı durumlarda mantık kurallarına başvurdular, kıyaslamalar yaptılar. Bunların da yetmediği durumlarda yorumlama yoluna gittiler. Yorumlamalarındaki yargıların uzlaşmadığı sorunlar için de toplumun yönetim gücü elinde bulunanlara seçme hakkı tanıdılar.

O zamanlar hukuk kurallarını kanun kitabı olarak yazına yöntemi yoktu. Bu kurallar fakihlerin yazdığı kitaplarla o kitaplar üzerine daha sonraki bilgilerin yazdığı açılama kitaplarında bulunur. Bu kitaplar basma sanatı olmadığından herkesin elinde kolay kolay bulunamadıktan başka onları herkes okuyup da anlayamazdı. Bu bilgilerin yazdıklarından cabilleşme arttıkça, bunların yazdığı şeriat hukuku İslâm inançlarının kendisi imiş gibi görülmeğe, «şeriatla «din» bir sayılmaya başladı.

Demek ki, şeriat gökten inme Tanrı buyruğu değil, hukuk sorunları üzerine kafa yoran insan kişilerin geliştirdiği bir kurallar toplamıdır. Bu kişiler de manastırlarda, kiliselerde bulunan ruhanîler değil çarşı-pazarda insan yaşamı sürdüren sivil kişilerdi. Tanrı-sözü Kur'an ise ne buyruklar kitabı, ne de hukuk kitabıdır. Ona bu gözle bakan kişi onu okumamalıdır, çünkü onu anlamayacaktır. Kur'an, açık dille söylüyoruz da gene anlamıyorlar dediği kişileri iyi, doğru insan olmaya çağırır. Kişi ise: «Ben Tanrı'ya, onun sözünü getirene inandım» demekle iyi insan olmaz hemen. Onu, eylemlerinde, ilişkilerinde göstermesi gerekir. İslâmlıkta, bir dizi inanç maddeleri koyarak bunları yorumlama, zorlama gücü verilen halktan ayrı bir rahipler sınıfı geliştirilmemiştir. İnsanı vicdanı ile karşı karşıya bırakmıştır. Dünya yaşamındaki insan ilişki-

lerinin düzenlenmesi işi hukukçuların geliştirdiği kurallara bırakılmıştır.

Şeriat denen şey işte bu. Zamanla bu kurallarda da değişimler olmuştur. Kimi kuralları yürürlükten kalkmıştır. Zamanla «hile» yolu ile şeriat uygulaması da yapılmıştır. Buna, «hile-i şer'îye» yani bir uygulamayı şeriatla uygun gibi gösterme yolu denirdi. Şeriat kurallarının kimilerinin, doğruluk yolu demek olan «din»den ne denli uzaklaştığını gösterir bu.

Âşar denen ve insan yapısı olan şeriat kuralları içine alınan vergi uygulamasının kaldırılması neden gerekmişti? Asıl önemli olan, «aşar» şeriat kuralıdır, onu kaldırmak demek şeriatı kaldırmak demektir» diyenlerin ya bilmediği, ya da bilip söylemediği sorun budur. Şeriat kurallarını devlet, kamu «maslahatı» gereklerine göre uygulama durumunda olan büyük kuruluşlu devletlerde önemli olan bu sorunu biraz açıklayalım.

Avrupa ile İslâm dünyası XVI. yüzyıldan sonra, koşullarını burada anlatamayacağımız nedenlerle, bugünkü durumunu andıran büyük bir «fiyat devrimi» (enflasyon) içine girdikten sonra bu «onda - bir» kuralı önemli bir uygulama değişikliğine uğradı. Enflasyon yüzünden halk her yerde görülmedik sıkıntılar içine düştü. Devletlerin maliyeleri yıkılma tehlikesi ile karşılaştı. Çare olarak başvurulacak uygulamalardan biri olarak onda-bir ürünü devlet hazinesine önceden para verme karşılığında toplama tekelinin «mültezim» denen kişilere verilmesi yöntemi başladı. Buna «iltizam» yöntemi denir. Şeriat kuralına uygun sayılırdı. Gerçekte, Hristiyan ülkelerinde de aynı uygulama vardı.

Bu uygulamanın hazine gelirlerine biraz yardımcı olmuştusa da halk üzerine, üstelik devlet adına, büyük bir zulüm ve sömürü yolu açılmasını sağladı. İltizam yönetimi Osmanlı devletini kurtaracak bir yöntem olarak düşünülmürken o devleti çürüten, sonra da batıran baş etken olmuştur.

Su nedenlerle: Bir bölgenin onda-bir ürününü toplama tekelinin verilmesi devlet maliyesinde, genel olarak devlet işlerinde çalışan kişiler arasında «rüşvet» denen bir rezillige, açıkça hatta resmi olarak uygulanan bir şeriat hilekârlığına daha yol açtı. Hem devlet hazinesi, hem devlet adamları «mültezim» denen iltizamcılarının satın aldığı, kendilerine borçlandırdığı kişiler haline geldi. Mültezimlerin işlerinde onlara kefalet sağlayan bir «sarraf» sınıfı üretti. Tesadüf müdür, nedir; bu mültezimlerle sarrafların çoğu Müslüman değildi. Kimileri halkın «gâvur», kimileri halkın «çifti» dediği kişilerdi. (Birincisi Rum, ikincisi Musevi demektir). XVII. yüzyıldan öteye Osmanlı devleti bunların finansal tekelini altına girmişti. Bu, işin devletle ilgili yanı. Ya çoğu Müslüman olan köylü ile ilgili yanı? Şeriat kuralı sayılan âşarın toplanması uygulamasının onları ne duruma, nasıl getirdiğini anlatmaya, Cumhuriyet gazetesinin bütün sütunları bana verilse gene de yetmez. Burada anlatmak olasılığı yok. Şeriatçılar kusura bakmasunlar.

Sonuç şu oluyor: «aşar şeriat kuralıdır kaldırılamaz» demek şu demektir: «Müslüman halkı gâvurlarla çiftliklerin sömürüsü altında yaşatmak bir din buyruğudur!»

Atatürk, köylü ile konuşurken bu şeriatçılar için doğrusu çok nezaket göstermiş onlar için sadece «yalancı» demiş. Gerçekte onlar hem din düşmanı, hem devlet ve halk haini idiler. O, nezaket gereği o kadarıyla kalmakla birlikte, sözlerinin daha sonrasını okursak âşarla şeriat arasında kurulan sahtekârlığın tarihsel yanını bildiğini de görürüz. Onu köylüye de hatırlattı; «Mültezimin kalkması sizin için iyi oldu» dedi.

Niyazi Berkes

10 Aralık

Bizim Anadolu

Bizde ilkçağ tarihine birden ilgi uyanıverdi son aylarda. Kıbrıs olayları dolayısıyla bugünkü Hellenlerin eski Yunanlılarla akrabalıkları konusu güncelleşiverdi. Geçenlerde bir sabah ilk vapura binmek üzere Kadıköy iskelesine inmiştım; satıpcının çevresinde toplanmış erkeklere uzun boylu bir adam şöyle bir söylev veriyordu alaca karanlıkta:

«Aristo... evet, Aristo büyük adam, hepimiz severiz. Ama bugünkü Yunanlıların Aristo ile hiç bir ilişkileri yoktur ki» diyordu. Bir siyasal olay ya da ulusal bir sorun dolayısıyla de olsa, bu eski tarihe dönüş eğilimi hoşuma gidiyor benim. Gerçeği aranacak olursa, Batıda tarih araştırmalarının çoğunun temelinde böyle siyasal, ulusal etkenler yatar. Bir yorum sanatıdır tarih.

Bu konuda sevinmenin başka bir nedeni de var; Anadolu ilkçağını benimsememiz gerektiğini söyleyenler, şimdiye değin hep biraz alayla karşılanmışlardır. Yok efendim Yunanlıları kend' atalarımız mı sayacakmışız, yok efendim bizim Asya'dan geldiğimiz besbelli imiş, dört bes bin yıl önce Anadolu'da oturan insanlarla ne ilişkımız olabilirmiş!... İyi ama, senin böyle yapmakla elinin tersi ile ittiğin şeyi başkası benimseyince neden kızıyor, şaşıyorsun diye sorarlar adama. İşte Kıbrıs olayı, Anadolu ilkçağını yabancıya kaptırmama yolunda çok gerekli olan bir ilginin uyanmasına yol açtı ve böylece eski Anadolu uygarlıklarını benimseme yanlısı olanlar da alaya alınmaktan kurtuldu.

«Bizim benimsediğiniz yeter mi, bilim dünyası buna ne der?» diye sorulacak olursa, bilim dünyasının bu konuda ettiği haksızlıkları, düştüğü yanılgıları sayıp dökümleriz. İşte Azra Erhat'ın Mitoloji Sözlüğü'nün önsözünden şu parçayı birlikte okuyalım: «Son yıllara dek Yunan Mucizesi diye bir balon uçup durdu. Batı dünyası insan değerlerinin dile geldiği ve büyük yapıtları ile ölümsüzlük kazandığı tek kaynağın Yunan. - Roma uygarlığı ve kültürü olduğuna inanırdı. Bu dar görüşlü açıdan bakılınca Yunan mucizesini yaratan asıl kaynak ve etkenlerin ne olduğu araştırılmaz, görmezlikten gelinir, bu inancı sarsacak bir buluş ortaya çıktı mı, bile bile ve bilimselliğe aykırı bir tek yönlülükte tartışmaya, giderek kavgaya girişilirdi.» Böyle diyen Azra Erhat bunun örneklerini de verir o yazısında ve ilkçağ Anadolusunun yeni değerlendirilişinde rahmetli Cevat Şakir'in önemli yerini şu sözlerle belirtir: «Bu yolda Halikarnas Balıkcısı çığır açıcı, yol göstericidir, yani Yunan'ı, Türk'ü olmayan, uluslararası tek bilimsel gerçeği aramaya koyulan gerçek bir bilginidir...»

Öyledir ya, ne var ki, Halikarnas Balıkcısı'nın bu yoldaki yararlılığından söz ediliş biçimi kimi zaman, konuya yabancı olanların kafasında, ilkçağ Anadolusunu benimseme anlayışının çok yeni ve üç beş kişiyi ilgilendiren bir iş olduğu sanısını da uyandırıyor. Nitekim bakın, «Tanrı Yaratan Anadolu» adlı kitabının sonuç bölümünde İsmet Zeki Eyüboğlu şöyle diyor: «Anadolunun en eski çağlardan günümüze değin, üzerinde yaşayan insanların yaratmaları alanı olduğu bütün düşünce ürünlerinin, sanat varlıklarının en eski çağlara değin gittiği, dıştan gelmediği getirilmediği görüşü yenidir. Günümüzde buna Mavi Görüş ya da Mavi Anadolu diyoruz. Bu görüşün bulucuları, savunucuları Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyü-

oğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol gibi canlardır. Aralarına en son katılan da bu yazıların yazarıdır...»

Sadece beş can olmaları ve görüşlerine neden «mavi» adının takıldığının herkesçe açık seçik olarak anlaşılması (ben de anlayamadım) üzücüdür. Sonra doğrusunu isterseniz, ben o kanıda değilim. Neden dersiniz, Anadolu'nun eski tarihi araştırma, sevmek, benimseme atılımı ilk olarak Atatürk'ten gelmiştir. 30 Ağustos Zaferını kazandığını anlayınca, «Şimdi Hektor'un öcünü aldım» demesi bunun ilginç bir kanıtıdır. Onun kurduğu Tarih Kurumu, yine ondan aldığı esinle çalışmış, kazılar yapmış ve ilkçağ uygarlığında Hititlerin büyük rollerini ortaya koymakta dünya bilimine yardımcı olmuştur. Yunan mucizesi lâfının köksüzlüğü bu buluşlarla ortaya çıkmıştır. Ayrıca Atatürk, çevresindeki bilgileri de bu yolda çalışmaya itelemiştir. Ahmet Cevat Emre, İlyada ve Odyssea'yı onun aşılması ile Türkçeye çevirdiğini anlatırken, Atatürk'ün, «Homeros büyük bir Türk ozanıdır» dediğini yazar. Anlaşılan Mustafa Kemal, tarih boyunca Anadolu'da oturanları en son adları ile anıyordu.

Sonra Vedat Nedim Tör'ün çıkardığı «Hep Bu Topraktan» adlı derginin tutumu da buydu. Gerçi ortada o «mavi» lâkırdısı yoktu ama, rahmetli ozan Salih Zeki Aktay, yine başka bir rahmetli ozan Mustafa Seyit Sütüven (belki daha da vardır hani, aransa bulunur) eski Anadolu üstüne yazdıkları şiirlerle bu anlayışın canlı, sevdirici etkenleri olmuşlardır.

Sayın Prof. Dr. Füzuran Kınal'ın «Eski Anadolu Tarihi» adlı bilimsel yapıtını okuyanlar, en yeni arkeoloji ve tarımsal buluşlara dayanarak Yunan - Roma uygarlığının temelini Anadolu'da atılmış olduğu gerçeğini benimseyeceklerdir. Dr. Oktay Akşit'in «Likya Tarihi» adlı yapıtı da, bu alanda güçlü bir bilimsel kanıt niteliğindedir. Eski Anadolu uygarlıkları üstüne yazılmış bütün kitapları burada anmak gereksiz olur diye düşünerek sadece birkaç örnek üzerinde durmakla yetindim.

Bu arada Metin And'ı da anmayı gerekli buluyorum. Sayın And, «Dionisos ve Anadolu Köylüsü» adlı kitabına şu sözlerle başlar: «Atatürk'ten beri bilinçli bir Anadolu sevgisi uyandı. Yalnız toprağına, köylüsüne değil, onun fıskırttığı uygarlıklara da duyulan, henüz ürkek, çekinik, fakat soylu anlamlı bir sevgi, aydınından gelen bir kucaklaşma var.» Yine o yazarın son aylarda yayımladığı «Oyun ve Bügü - Türk Kültüründe Oyun Kavramı» adlı özgün araştırması, Anadolu kültürünün yaşayan ve süren canlı yanını ortaya koymakta ve bu toprağın uygarlığını benimseme anlayışına yeni bir güç katmaktadır.

Ancak Sayın And, araştırmaları sırasında bu anlayışın artık dünya bilimine mal olmuş bir gerçek sayılabileceğini, (Mavi Görüş lâfını etmeden) ortaya koyarken, Sayın İsmet Zeki Eyüboğlu'na ters düşecek şu sözleri söylüyor: «Eski Anadolu kültürünün bugünkü uzantısı, bugün aramızda bulunmayan iki değerli kültür adamımızı, Halikarnas Balıkcısı diye ün yapmış Cevat Şakir Kabaağaç ile Sabahattin Eyüboğlu'nu çok ilgilendirmiştir. Ancak onların tutumu duygusal, romantikti. Anadolu Kültürünün Yunanistan'a ve başka yerlere yayılması gibi zaten bilim adamlarınca enine boyuna saptanmış bir konuyu yinelenekten öteye gitmiyordu. Oysa bu kültür bizim köylümüzde yaşıyor, yaşatılıyordu.»

Romantiklik konusunda sayın yazarla birlik değilim ben, Arkeoloji biliminin temelinde vardır romantiklik, es-

ki dünyayı özleme, Schliemann tutkun bir romantik değildi miydi? Bilimsel gerçeklerin yayılması için gerekli değil midir tutkunluk? Ama konuyu beş cana özgü saymak anlayışına gelince iş değişir.

Bu konuda başka ve yeni bir kitap da «Tanrıların Vatanı Anadolu» adlı, C. W. Cerram'ın eşsiz güzellikteki son yapıtıdır. Keza yayınları arasında çıkan bu kitabı bütün okurlarıma salık veririm. Ceram, «Tanrılar, Mezarlar ve

Bilginler» adlı yapıtı ile bizim okurlarımız arasında büyük ilgi toplamıştı. Arkeoloji ve tarihi her düzeyde okura coşkuyla merakla okutacak biçimde anlatma ustalığına ermiş olan bu şaşırtıcı yazarın son kitabının da çevrilmesi çok yerinde bir kültür hizmeti oldu.

Melih Cevdet Anday

20 Eylül

Canlanan Bir Tartışma

Sayın Doğan Avcıoğlu'nun «Milli Kurtuluş Savaşı 1838'den 1935'e» adlı, sanımcı olumlu tartışmalara yol açması gereken, bu önemli konu üzerinde en doyurucu belgeleri toplayan ve gerçekten açık seçik yorumları getiren üç ciltlik değerli yapıtı, üçüncü cildin de yayımlanması ile tamlanmış oldu. Yukarıda «olumlu tartışmalar» sözünü kullanışım, bu ilginç yapıtın, belge - yorum ilişkisi bakımından taşıdığı sağlam denge ve vardığı uyumlu sonuçlamalar nedeniyledir. Amacını taşımayan ya da getirmeyen araştırmalar ile belgelere değil de, daha çok duygusal, çabuk, kestirme yorumlara ve sonuçlamalara dayanan bir takım yargılar, bu konuda bugüne değin meraklı okuru şaşırtacak denli tutarsız, bağdaşmaz, taban tabana karşıt görüşlerle başbaşa bırakmış gibiydi. Bu yapıtla (ve benzeri bilimsel çalışmaları) konu, daha da aydınlığa kavuşmakta ve yakın tarihimiz ışığında günümüzün durumunu saptama, böylece toplumumuzun izleyeceği gelişim yollarını niteleme bakımından, sağlam bir dayanak kazanmaktadır. Yazarını, bu önemli çalışmasından ötürü ne denli övsek yeridir.

Konumuz açısından başlıca sorun şuradadır: Çağdaş ileri bir toplum olmanın güçlü özlemi içinde bulunan ülkemiz, Kurtuluş Savaşımızdan eylem ve kuram bakımından yararlanacak mıdır? Bu soruyu sormanın bile gereksiz olduğunu düşüneceklerle ben de birliğim. «Dün» sadece günümüzü hazırlayıcı değil, bize görevlerimizi düşündürme bakımından da bütün önemini korumaktadır. Ancak unutmayalım ki, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü ile ortada kalmış bir halkın yaşama istemini belirten Kurtuluş Savaşı üzerinde, özellikle son zamanlarda ve yine özellikle ilerici kitleler arasında, tam bir buluşma olduğu hiç de ileri sürülemez. Çeşitli karşı düşüncelerden, şuracıkta, başlıcalarını sıralayalım: Kurtuluş Savaşı bir anti emperyalist savaş değildir; Kemalist eylemler, hiç de sanıldığı gibi bir devrim niteliğinde değildir; koşullandırılmış (ya da kandırılmış) olanların devrim diye niteledikleri işler, bir takım üst yapı reformlarıdır; Cumhuriyet dönemi içinde alt yapı reformlarına girililmemiştir; Mustafa Kemal'in önyak olduğu değişiklikler, ülkemizi kapitalist - emperyalist büyük devletlerin dümen suyuna sokmak için daha baştan beri ve ustalıkla uygulanmış bir stratejinin ürünüdür, halk bu gidişe katılmamıştır...

Doğan Avcıoğlu ise, incelemesine, buna benzer önyargılarla girişmiyor, olayları ve belgeleri yorumlayarak vardığı sonuçları ortaya koyuyor ki, bu sergilemeden beliren durum kısaca şudur:

Tanzimatçı Batıcılık, kurtuluşu (ona kurtuluş demek olacağı varsa), toplumumuzun bağımlı, ikinci sınıf, sömürge ve buyruk kulu olmasını kaçınılmaz saymış, benimsemiş, umutsuz bir taklitçilik ve boynu büküklük akımıdır. Mustafa Kemal ise, başından sonuna değin, bütün davra-

nışlarında tam bir bağımsızlık öncüsüdür, bu inanişinden hiç ödün vermemiştir. Kurtuluş Savaşı, başlangıçta, halkın ve eşrafın, Ermenilere ve Rumlara karşı direnme kimliği içindedir, emperyalistlere karşı değil; bu olay, Birinci Dünya Savaşında, doğuda göç ettirilmiş Ermenilerin, Batı'da Adalara göç etmek zorunda bırakılmış Rumların, savaşın yenilgi ile bitmesi sonucu, Fransızların ve İngilizlerin desteği ile yerlerine dönmeleri (barış içinde birarada yaşayan bu insanları emperyalizm birbirine kırdırmıştır) üzerine gelişir, bu bakımdan yerseldir. Gelişimin ulusal bir niteliğe kavuşması, Mustafa Kemal'in bilinçli ve sabırlı politikası ile gerçekleşir.

Emperyalistlerin Anadolu'da Türk'ün kökünü kazıma girişimi, eşrafın, Çin'de ve Hint'te olduğu gibi, emperyalistlere katılması yerine, onlara karşı çıkması sonucunu doğurmuştur; ama bu karşı çıkış başlangıçta çekingendir (giderek malına, canına saldırılmasa eşraf baş kaldırmayacaktır) ve yine Mustafa Kemal'in, ödün vermez, ileriye dönük tutumu ile, kısa süre sonra gerekli karakterini bulur.

Birbiri arkasına gelen savaşlarla tükenmiş duruma düşen ulusun içinde, sürgünlerden sorumlu olarak aranan eski İttihatçıların, millici asker ve aydının, tutucu bürokratların ve önemli en iyi arkadaşlarından çoğunun köklü bir değişime hiç de elverişli olmayan durumlarına karşın, Mustafa Kemal, ulusal ve anti emperyalist bir nitelik kazandırdığı Kurtuluş Savaşını, satılmış devlete karşı devrimci bir bilince yöneltir.

İşte, Kurtuluş Savaşı için kitapta saptanan başlıca özellikler bunlardır:

Devrimler için ortaya atılan eleştiri ve yergilere karşı, Doğan Avcıoğlu, kitabının belli bölümlerinde şu açıklamaları ve yorumları yapıyor: «Köy Enstitüleri ile köylü kurtarma yolunda atılan ilk adımın, çıkar çevrelerinin ve bürokrasinin sert direniş ve tepkileri ile karşılaşacağı açıktır... Eğer dış koşullar değişmeseydi, bir sürü zikzak ve bocalamaya rağmen, tam bağımsızlık içinde çağdaşlaşma savaşı başarıya doğru yol alabilir ve Kurtuluş Savaşının özlemi olan çağdaş halk devleti gerçekleştirilirdi. Bu olasılığın bilimsel planda reddedilemeyeceği kanısındayız. Oysa bu yol, daha 1939 yılında Atatürk'ün bağımsızlık ilkesine dayalı dış politikanın bırakılması ile kapanır.. Günümüzde, «Atatürk altyapı devrimlerini yapamadı» diye yakınmak bazı ilerici çevrelerde çok yaygınlaşmıştır. Oysa demokratik çağdaş halk devleti kurma yolunu açık tutan Atatürkçü dış politika, başlı başına bir altyapı devrimidir.»

Başka bir parça: «Kısaca, bugün üstyapı devrimleri diye küçümsenmek istenen bu gerekli atılımlar, büyük güçlüklerle gerçekleştirilir... Bunlar, o günün özel koşullarında, yalnız Cumhuriyet'in sağlamlı temellere oturtulması

ve özgür düşünce yolunun açılması için değil, nüfusun yüzde doksanını teşkil eden köylünün milletin efendisi yapılması, yani demokratik devrimin gerçekleştirilmesi için de zorunludur. Başka bir deyişle, altyapı devriminin önkoşuludur. Bütün yaşamı boyunca köylüyü tutsaklıktan kurtarmak için savaşan ve halkçılığın kuşku duyulamayacak olan İ. Hakkı Tonguç, Atatürk'ün anladığı anlamda layıklik ilkesi tam uygulanmadıkça, ileri atılımlar yapılamayacağını ve köylünün kurtarılamayacağını ısrarla yazar.»

Doğan Avcıoğlu, Ankara'da toplanan Meclis'te Mustafa Kemal'in azınlıkta kaldığını Rauf Beyin perde arkasından yönettiği çoğunluğun, Büyük Taarruz'dan önceki günlerde, Milli Misak'tan vazgeçilerek İngilizlerle uyushulmasını, Sultan hükümetine Yunanistan'ın toprak istekleri konusunda ödün verilerek Mustafa Kemal'den kurtulunabileceğinin hesaplandığını söyledikten sonra şunları ekliyor: «Bu tatsız gerçekler üzerinde uzun uzun duruşumuzun nedeni, koşulları ve millîci güçlerin toplumsal yapısını hiç hesaba katmadan Kemalist devrimi küçümsemenin, son

yıllarda ilerici çevrelerde dahi yaygınlaşmasıdır. Atatürk altyapı devrimlerini yapamadı diye kolay eleştirilere geçmeden önce, bu koşullar iyi bilinmeli, bu koşullar içinde ve emperyalizmle uzlaşmaya hazır tutucu bir çoğunlukla neler yapıldığı araştırılmalıdır. Özetlersek, dünya savaşından halkın tükenmiş olarak çıktığı bir ortamda, emperyalizme tam teslimiyet gösteren, Anadolu'da Rumluk ve Ermenilik kurulmasına karşı duraksamalı ve sınırlı bir direnişe geçen eşraf ile büyük kısmı yeterli anti emperyalist bilinçten yoksun bürokratlara dayanarak bir anti emperyalist savaş başarıya ulaştırılır.»

Ama elinde kılıç tuttuğu için, o gün her şeyi yapabileceğine, bize hiç bir şey bırakmayacak denli yapabileceğine inananlar, Mustafa Kemal'in bunları neden yapmadığını, yazımızın konusu olan kitaptaki belgeler ve yorumlar karşısında, yeniden açıklamağa girişmelidirler. Demokratik çağdaş halk devleti ülküsü bundan ancak yararlanır.

Melih Cevdet Anday

26 Nisan

Kültürümüz

Geçen hafta bizim televizyon «kültür» konulu bir açık oturum düzenledi. Saniyorum, dergilerimizde, gazetelerimizde bu konunun gittikçe daha sık yer almasından esinlenilmiş olacak. Demek ki toplumca bizim çok önem verdiğimiz bir konu bu.

Kaynağı aranırsa, kültür sorununu Ziya Gökalp'a değin götürmek gerekir. Ordan önce ise böyle bir kavramın ileri sürüldüğünü, tartışıldığını bilmiyorum. Gerçi Osmanlı tarihindeki her yenilik, değişme eylemi, karşısında eskiye bağlı bir anlayış ve tepki bulmuştur, ama bu gibi olaylar ulusal bir kültür sorununu doğurmamıştır, başka biçimlerde kalmıştır. Ziya Gökalp, kültür için «hars» sözcüğünü ortaya atmış, «hars», «medeniyet»ten ayırırdı o, «hars» ulusalı, «medeniyet» kıtasalı. Bunlar, doğa bilimleri kuramları gibi denenebilecek türden kuramlar olmadığı için, kestirmeden doğru - yanlış ölçüsüne vurulamaz. Gününde bir gereksemeye karşılık düşmüş, bu bakımdan da işe yaramıştır. Çünkü o dönem, uluslaşma gerçeginin kendini güçle duyurduğu bir dönemdi. İşte bundan ötürüdür ki, bizde «kültür» sözcüğü ne zaman ortaya atılsa, arkasından bunun ulusal olması gerektiği söylenir. Ne demektir kültürün ulusal olması? Dahası kültür ne demektir?

Köylülerimizin, içkilerimizin, kentlerde oturan halkımızın izlediği bizim televizyondaki konuşmalar da öyle oldu işte; kültür için, bir takım tanımlar yapıldıktan sonra, tartışma hemen kültürün ulusal olması, olması gerektiği konusuna dayandı oradan da, yabancı kültürlerin, özellikle Batı kültürünün düşmanlığına, bize verdikleri zarara, onlardan kurtulmanın yollarına döktüldü.

Şunu düşündüm, sözcük, kültür sözcüğü Türkçe değildi, o açık oturumda sıralanan kültür tanımlarının tümü Batılı düşünürlerce ortaya atılmış tanımlardı; hadi şunu da söyleyelim, televizyon denilen aygıt da tümünden Batı işi... Ama biz orada kültürün ulusal olduğunu tanımlamaya çalışıyorduk. Olmaz mı? Olur, yaparız, ama en başta onun bize, sözcüğü ile, sayısız tanımları ile Batıdan geldiğini unutmayalım. Şunu demek istiyorum, bir

kavramın, bir gerecin yabancı kaynaklı olması onun benimsenmesine engel değildir.

Kimseyi darıltmak istemem, ama şöyle açık seçik anlayamadım o açık oturumda söylenenleri. Doğrusu, anlamını sezer gibi olduğum bir takım düşümler atılmıyor değildi ortaya, sözcüğü «Batıyı taklit etmeyelim» çeşidinden düşümler, ama gene de iyi anlayamıyordum. Çünkü benim bildiğimce, dünyadaki toplumlar içinde, yabancı kültür ve uygarlıklardan esinlenmeyen, onların etkisi altında kalmayan hiç bir toplum gösterilemez. Aransa taransa, ilkel toplumlar arasında, o da «endogam» (kendi içinde evlenen) olanlarında, gelenekleriyle yoğrulmuş kapalı bir yaşam ve sağtöre düzeni bulunabilir... Ama ne onu kültür diye adlandırabiliriz, ne de o toplumları ulus sayabiliriz.

İster istemez düşünmek zarunda kalıyorsunuz, yabancı kültür ve uygarlıkların tümü mü sakıncalıdır, yoksa yalnız Batı kültür ve uygarlığı mı? Çünkü Osmanlı toplumunun da Arap - Fars kültür ve uygarlığının etkisi altında kaldığını söylerseniz, ne yapıp edip kimileri konunun o yanını kapatıveriyorlar. Kala kala, karşınızda Batı kültür ve uygarlığı kalıyor. Oysa Batı kültürü, Batı uygarlığı, bütün gücünü, dünyaya açılmakla kazanmıştır. Başka bir deyişle Batı, kendine yabancı kültür ve uygarlıklardan bol bol yararlanmış, esinlenmiştir. Söz gelişi, Yunan tansisi (mucizesi) denilen olayın, Onasya kültürlerinden sürme olduğu bugün anılmış bulunmaktadır. Ama bu etkiler, ilkçağ Yunan uygarlığının özgünlüğünü, değerini hiç de azaltmaz. Lâtin ise, düpedüz Yunan'a öykünmüştür. Bugünkü Avrupa uluslarının çoğu ise o iki yabancı kültürü, yabancı uygarlığı kendilerine isteyerek örnek almışlardır.

Ama yalnız o kadar da değil, Batılı sanatçı ve düşünürler, kültürlerini (demek sanatlarını, bilimlerini, genellikle düşümleri ve duyularını) tazelemek, canlandırmak için Mısır'a, Arap'a, Çin'e eğilmişler, o yabancı toplumalarda, esin kaynakları aramışlardır. Ama biz bu yüzden onlara taklitçi diyemeyiz, diyemiyoruz.

Nitekim İslâm uygarlığına geçen Türkler de, bu ortak yapının verilerini benimsenmekten hiç geri kalmadılar. Kutsal kitabın dili olan Arapça, şiirde örnek alınan Farsça, dilimizi etkiledi ise, bunu bir «kültür emperyalizmi» olarak nitelendiremeyiz; çünkü Osmanlı, İslâm ümmetinin başı, yöneticisi idi. Eğer o yabancı diller ve kültürler, Osmanlı Türkünü etkilediyse, bunu kaçınılmaz bir olay saymak gerekir. Gerçi bu etki dilimizi güçten düşürdü, yazılı yazınımızı (edebiyatımızı) çoğunluğun anlayamayacağı bir kılığa soktu, ama uluslaşma sürecine girilinceye değin bunun üzerinde durulmaması, İmparatorluğun anlamı içinde yabancı kültür diye bir sorunun bulunmadığını, bulunamayacağını gösterir. İşin şaşılacak yanı şurada: ki, bugün, Batı kaynaklı kültür ve uygarlığa karşı durdukları anlaşılanlar, «kendi kültürümüz» derken, işte o eski karma kültürü savunmaktadırlar. Bu durumda ortaya öyle bir görünüm konmaktadır ki, ulusal kültürümüz Cumhuriyet döneminde tehlikeye girmiştir sanki. Gerçek böyle midir? Biz Cumhuriyet döneminde geçmişimizi yadsıdık mı, yoksa ulusal nitelik ve kaynaklarımızı yeniden kazanmanın ardına mı düştük? Durumu kısaca inceleyelim.

Televizyondaki açık oturumda, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde geçmişimizi yadsımakta ileri gidilmiş olduğu söylendi ve yanılmıyorsa, konuşmacılar bu konuda birlik oldular, çünkü içlerinde bu düşünceye karşı çıkan olmadı.

«Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yadsımakta ileri gidilene» şey, gökten Osmanlı düzeni ve onun düşmanla işbirliği yapma temisalleriydi. Zorunlu siyasal ve toplumsal bir tepkidir bu, benzeri bütün devrimlerde tazlasi ile görülmüştür. Eğer Osmanlı düzeni, bizim eski kültürümüzü yadsıyorsa, evet, eski kültürümüzü yadsıdık. Ama televizyondaki «kültür» konusunun bununla bir ilgisi olamaz. Diyeceğim ki, biz kendi kültür kaynaklarımıza gerçekte Cumhuriyet'le eğildik.

İşte şuracıktaki aklıma gelen örnekleri sayıvereyim:

Türk tarihinin Osmanlı tarihi ile kalamıyacağı düşüncesi Cumhuriyet döneminde savunuldu. Yanlış olarak bütün dünya uluslarını Türk sayma anlamında alınan, demek ki alaya alınan Tarih tezi, bütün dünya dillerinin Türkçe olduğu anlamında yorumlanan dil tezi, bunlar gerçekte uluslaşan Türk'ün gereksediği kültür kaynaklarını araştırmak amacından doğmaktadır. Anadolu topraklarının eski kültürlerini ortaya çıkarmak için gösterilen çaba da bunun içine girer.

Folklorumuza, halk sanatlarımıza sevgi ile eğilmek de yine bu dönemin başarılı hamaratlıklarından biridir. Divan yazırında (edebiyatında), Tanzimat yazınında, sözgelişi Yunus Emre'ye önem ve değer verildiği, görülmemiştir. Namık Kemal bir mektubunda, sahaflar çarşısında eline eski bir kitap geçtiğini, açıp bakınca bunun Derviş Yunus'un nefesleri olduğunu anladığını ve elinden bırakmadığını söyler. Yunus'u, modern bir ozan olarak ortaya çıkaran Burhan Toprak'tır. Aşıkların kimse yüzüne bakmazken, Ahmet Kutsi Tecer'in Sivas'ta bulup ortaya çıkardığı Aşık Veysel ve onun gibi daha birçok aşıklar, bize Cumhuriyet döneminin tanıttığı yerli değerlerdir.

Türk minyatürü üstüne incelemeler, filmler, bu dönemde ortaya çıkarılmıştır. Karagöz ve Ortaoyunu üzerine en iyi incelemeler gene bu dönemde yayımlanmıştır. Folklorik ezgileri bu dönemde değer kazanmış, notaya alınmış ve çağdaş bestecilerimizin elinde yeniden yaşam kavuşmuşlardır. Yerli özü en modern biçimde işleyen müzikçilerimiz ilk olarak bu dönemde yetişmişlerdir.

Ayrıca, kendini bulan güzel Türkçemizle ozanlarımız, romancılarımız, oyun yazarlarımız, mizahçılarımız, bu dönemde kendilerini dünyaya tanıtmışlar, ünü dünyaya yaygın armağanlar kazanmışlardır.

Kısacası bu dönemde kendimizi bulmuşuzdur. Bu mudur taklitçilik? Bu mudur geçmişi yadsına?

Melih Cevdet Anday

5 Temmuz

Kurtuluş Savaşımız, Bir Türk - Yunan Değil, Bir Türk - İngiliz Savaşıydı

Kurtuluş Savaşında Yunanlılarla vuruşulmuştur. Fakat aslında, Türk - Yunan savaşı bir Türk - İngiliz savaşıdır. Somürgeci devlet İngiltere, her millettan asker kullanmaya ahiştir. Yunanlıları da kendi hizmetinde asker olarak kullanmıştır. Hiç değilse 1921 yılı başlarına kadar durum ağırla böyledir.

Churchill, daha 1914 yazında Yunan askerini kullanarak İstanbul ve Boğazları almayı planlamıştır. Kral Konstantin, Dünya Savaşına girmeye karşı çıkınca Venizelos-Balkan savaşında ün kazanmış generalleri yanına alarak Girit ve Oçeni Ege adalarını dolamış, Türklere karşı itilaf devletlerinin hizmetinde savaşmak için gönüllü toplanmıştır. Venizelos, 1916 yılında 23 bin Yunan gönüllüsünü İngiltere ve Fransa'nın hizmetine sunmuştur. Venizelos, İngiliz ve Fransız birliklerinin desteğiyle kralı devirerek temmuz 1917'de resmen savaşa girmiştir. 1918 sonbaharında İstanbul'a doğru ilerleyen General Milne ordusunda Yunan birlikleri vardır. Yunan birliklerine en yeni

silâhlar verilmiş, İngiltere, Fransa ve 1918 yılından sonra Yunanistan'a yılda 750 milyon frank yardım yapmayı kararlaştırmıştır. Mütarekeden sonra Anadolu'daki Yunan birliklerinin bir kısmı doğrudan doğruya İngiliz komutasına verilmiştir. Kocaeli yarımadasındaki bir Yunan tümeni ve Beykoz'daki bağımsız bir Yunan birliği, İngiliz komutasının doğrudan doğruya buyruğundadır. Donanmada Amiral Kelly başkanlığında bir İngiliz deniz misyonu bulunmaktadır. Kısaca, Yunanlılar, İngiliz emperyalizminin gönüllü askerleridir.

Nitekim, Sevr Andlaşmasını Anadolu'ya kabul ettirmek için Yunan kuvvetlerinin 22 haziran 1920'de başlattığı hareket, İngiltere'nun isteği ve onayıyla yapılmıştır. Prof. Toynbee'nin yazdığına göre, harekât planlarının hazırlanmasına İngiliz kurmayları katılmıştır. Mudanya, Gemlik, Doğu Trakya bölgelerinin işgali, İngiliz Yunan karar ve deniz kuvvetlerinin ortak eylemiyle gerçekleştirilmiştir. Bir Yunan tümeni, İngiliz deniz gücünden yararlanarak, İngi-

liz komutanlığının hizmetine girmiştir. Yunan birliklerinin adı «Anadolu'daki müttefik kuvvetleri»dir.

Yunan kuvvetlerinin Bursa'yı alması ve Ege içlerinde ilerlemesi, Türk direnişini kırmaz. 1921 ilkbaharında Yunan kuvvetleri yine İngiltere'nin yeşil ışık yakışıyla, Anadolu içlerinde ilerler. Ancak İkinci İnönü Savaşıyla Yunan ilerleyişi durdurulduktan sonradır ki, Nisan 1921'de İngiltere, Türk - Yunan savaşında tarafsızlık tezini ortaya atar! Daha sonra da «Boğazlar ve Marmara» bölgesini çevreleyen alan «tarafsız bölge» ilân edilir. Bölgeye yalnızca Türk askerlerinin girmesi yasaktır. Yunan donanması ise tarafsız bölgede cirit atar. Tarafsız bölgeden yararlanarak, Marmara ve Karadeniz sahillerimizi bombalar.

1921 haziranında bir haçlı seferi komutanı edasıyla, Kral Konstantin'in İzmir'e çıkmasında ve Anadolu kuvvetleri başkomutanı atanmasında, askerlere moral gücü verme düşüncesiyle, İngiltere'nin telkinleri rol oynar. Konstantin 15 ağustos 1921'de Ankara'ya buyruğunu verdikten bir gün sonra Lloyd George, Avam Kamarasında İngiltere'nin iznini açıklar:

«Türk ayaklanmasını bastırmak için, Anadolu'nun dağlık bölgelerine kadar İngiliz orduları gönderilemeyeceğine göre İngiltere'nin önünde tek bir çık vardır. O da her iki tarafı sonuna kadar vuruşturmaktır.»

Lloyd George iki tarafı vuruştururken, sözde tarafsızlık iddiasını da iyice unuttur. İstanbul ve Marmarayı Yunan donanmasının tam üssü durumuna getirir.

Yunan ordusu İzmir'de denize dökülünce, İngiliz ve Türk askerleri karşı karşıya gelir. İzmir'de İngiliz Konsolosu Mustafa Kemal'e sorar.

«— Siz İngiltere hükümetine savaş mı ilân ediyorsunuz?»

Mustafa Kemal'in karşılığı şu olur:

«— Siyasal ilişkiler kurulmamıştır ki yeniden savaş ilân edilsin?»

Gerçekten savaş bitmiş değildir ki, yeniden savaş ilân edilsin. Nitekim 7 Eylül 1922'de toplanan İngiliz kabinesi de savaşın yanadır. Lord Curzon, İstanbul'daki 400 bin Rumun Türklere karşı kullanılmasını önerir. Churchill, «Balkanların en iyi savaşan milleti» Bulgarların Türklere vuruşturulmasını ileri sürer. Churchill, 15 Eylül tarihli kabine toplantısında daha parlak bir fikir ortaya atar:

«Yunan, Romen, Sırp ve İngiliz kuvvetlerini bir araya getirmekle hatırı sayılır bir ordu yaratılabilir. Mustafa Kemal 60 bin kişiyle Boğazları aşarsa, karşısında 60 bin kişilik bir kuvvetten başka ayrıca İngiliz donanmasını bulur.»

Londra, Çanakkale'ye kuvvetler yığar. General Harington'a, Türk askerleri tarafsız bölgeyi çiğnerlerse, üzerlerine ateş açılacağına Mustafa Kemal'e bir kez daha bildirilmesi buyruğu verilir Harington ateş açmaya yetkili kılınır. Bu arada Curzon Paris'e koşup Yugoslavya ve Romanya'dan, tekrar askeri yardım ister.

Lozan Antlaşmasıyla da İngiltere'yle barış sağlanmaz. Musul anlaşmazlığı sürüp gider. Musul konusundaki Mayıs 1924 İstanbul Konferansında İngilizler, Musul'un kuzeyinde Hakkâri'de Nasturilerin yaşadığını hatırlar ve Hakkâri üzerinde iddialarda bulunurlar. Ekim'de Hakkâri ilini bombalarlar. Askeri saldırı tehdidine girerler. 1925 yılında İngiltere Milletler Cemiyetini çıkarlarına alet ederek, Musul'u kazanma çabasındadır. Türkiye'de Şeyh Salt isyanı o günlerde patlak verir. Milletler Cemiyeti Konseyinde Türkiye, Hristiyanlara zulüm yapmakla suçlanır ve Konsey 16 Aralık 1925'te Musul'u İngilizler'e bırakır.

Mustafa Kemal, bütün bu anlaşmazlıklara 5 Haziran 1926 anlaşmasıyla son verir ve Ekim 1929'da Kraliçe Elizabeth zırhlısı da içlerinde olan bir İngiliz donanması İstanbul'a dostluk ziyareti yapar.

Lozan'da Boğazlar bölgesinin silâhsızlandırılmasını, İngiliz donanmasının Karadenize serbestçe çıkmasını ve Musul'u elde eden İngiltere, Cumhuriyet Türkiye'sine ilk yıllarda fazla önem vermez. Türkiye'den çok, Türk - Sovyet dostluğunu bozmakla ilgilenir.

Cumhuriyet Türkiye'si, İngiltere'nin Milletler Cemiyetini âlet ederek Musul'u ele geçirme çabaları üzerine, Konsey kararının daha ertesi günü, Sovyetler Birliği'yle Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalar. Buna göre iki devlet, öteki devletlerce bu iki devletten birine karşı yönetilmiş ittifak, ya da siyasal nitelikte anlaşma yapmayacaklar, düşmanca bir harekete katılmayacaklar, emperyalist oyunlara karşı sıkı işbirliği yapacaklardır.

Böylece Sovyetler Birliğiyle, 1929 protokolüyle pekiştirilen yakın ve özel ilişkiler kurulur. İngiltere, Musul anlaşmasından hemen sonra, Türkiye'yi Milletler Cemiyetine girmeye zorlayarak, bu yakın ilişkileri bozmaya çalışır. Louis Fischer, bu İngiliz baskısını şöyle belirtir:

«Bütün 1926 yılı boyunca, İngiliz diplomatlar Ankara'ya Milletler Cemiyetine katılma zorunluluğunu belirttiler. Katılmanın Türkiye'yi İtalyan saldırısından ve Yunan emellerinden koruyacağını söylediler. Kemalistlere, dış politika faaliyetini Moskova'dan Londra'ya kaydırma zorunluluğunu anlatmak üzere, ekonomik boykota benziyen mali tedbirler aldılar.»

Türkiye, İngiltere'nin arzuladığı koşullarda Milletler Cemiyetine girmeyi reddeder. İngiltere'nin ekonomik boykotunu görmezlikten gelir. İngiltere'yle ve bütün devletlerle iyi ilişkiler kurar. Milletler Cemiyetine, yakın komşularıyla özel ilişkilerini bozmadan kendi koşullarıyla girer. Alman ve İtalyan diktatörlüklerinin saldırganlıklarına karşı, yakın komşularıyla sıkı işbirliği halinde Batı demokrasisiyle ortak eylemi savunur. İtalya'nın Habeşistan saldırısında, Milletler Cemiyetinin ortak bir eylemle bu saldırının cezalandırılmasına Kemalist Türkiye içtenlikle katılır. İspanyol iç savaşı sırasında faşist korsan gemilerinin faaliyetine karşı İngiliz ve Fransız donanmalarının öncülüğünde yapılacak tedbirlere en ileri ölçüde katılmaya A türk isteklidir.

Hitler tehlikesinin artışı üzerine, İngiltere'nin Türkiye'ye yakınlaşma çabalarını Atatürk iyi karşılar. İngilizlerle dostluğu geliştirir. Almanların kazanabileceği önemli ihaleleri İngilizlere verir. Yakınıktan yararlanarak Boğazlar statüsünün Türkiye ve Sovyetler Birliği yararına düzenlenmesini sağlar. Hatay sorununu çözer. Fakat kurşığında hiç bir zaman yakın komşularıyla ilişkilerini ve dış politikasını değiştirmez.

Atatürk, büyük devletlerle askeri ittifakları kesinlikle reddeder. İkinci Dünya Savaşının yaklaştığı günlerde İngiltere ve özellikle Almanya bir ittifak için Türkiye'ye ağır baskı yapmakta, çekici askeri ve ekonomik yardım önerilerinde bulunmaktadır. Atatürk Türkiye'si en çekici ittifak önerilerine yanaşmaz. 7 kasım 1972 tarihli Hürriyet gazetesinde Atatürk'ün son Başbakanı Celâl Bayar'ın da açıkladığı üzere, ölümünden önce Atatürk şu dış politika vasiyetinde bulunur:

«Türkiye tarafsız kalmalı, bir ittifak içine girmemelidir.»

Doğan Avcioğlu

2 Eylül

İki Ulusta Tarihsel Doğrultu

Değişme, bütün «toplum»lar için doğal ve zorunlu bir oluşturmaktır. Ancak her toplumsal değişme «kişiler» için güç bir iş olur. Çünkü, değişme kendiliğinden olmaz. Onun karşısı olan «gelenek»in kişiler üzerindeki etki gücünün aşılması gerekir. Değişme sorunları tartışıldığı zamanlarda gelenek, din kılıfına bürünme eğilimini gösterir. Tartışma ise aklı, gelenekten özgürleşmesi anlamını taşır. Toplumsal evrim, akıl gereği düşününün gelenek değerleri doğrultusuna uygun olan yolu bulma şansına bağlıdır. Bu yapılmazsa, toplum «altı kavak, üstü kâşane», şaşkınlıklar içinde yuvarlanan bir toplum biçimine dönüşür.

Ancaz, gelenek denen şey, kendini basit bir biçime sokma çabasına karşın, basit değil çok karmaşıktır. Çağdaş ulusların gelenekleri içinde, onların ulus oluşlarından önceki yaşam aşamalarından kalma bir gelenekler dokusu vardır ki bu dokunun çeşitleri arasında yeni ulusal değerler sentezi kolay kolay gelişmez uluslaşma aşamasında. Geleneğin yalnız değişmeye karşı olduğu meydana çıkmakla kalmaz, gelenek dokusunun ayrı argaçları arasında çatışmalar yattığı olayı da patlak verir. Gelenek kompleksinin zayıf yanı burada. Akıl büyük sorumluluğu (çok kez de talihsizliği) bunları yeni bir bütünde bilinçlendirmedir.

Bu bilinçlenme işine bilinçli olarak değil, kör kör, zorla kalkışılması için zamanımızda ulusların çağdaşlaşması sorununda kullanılan terim Faşizm'dir. Bunda, gelenekçiliğin kendisi «yeni» bir ilke, yeni bir ölçekmiş gibi gösterilir. Ne var ki, bu çeşit gelenekçiliğin geleneği bilinç yolu ile ayıklama gücü yoktur. Tersine, o böyle bir şeye karşıdır. Geleneğin gerçek kaynaklarını geçmişte oldukları gibi hangi geçmiş koşullar içinde bir zamanlar geçerli olduğunu görmez. Onları çarpıtır, aslında olmayan başka anlamlar katar. Üstelik, bu çarpıtma içinde saklı tuttuğu ideolojik çıkarlar yattığı açığa çıkmaz. Eski gelenekler sentezinin diriltildiğine kişiler zorla ya da propaganda ile inandırılır.

Gelenekçiliğin en korktuğu şey, devrimci değişme bilincidir. Bu korku yüzünden kaç kez tartışma, eleştirme, arama ve akıl yolları en sonunda devrimcilik biçiminde gelenekçiliğin karşısına çıkma zorunda kalır. Bu nedenlerle, her gelenekçi düşün özgür, layık çağdaşlaşmaya yakını olmak zorundadır.

Demokrasinin beşiğinin salladığı söylenen eski Grek uygarlığında önemli olan yan, geleneksel olan ölçüler yerine özgür düşün yolu ile yeniyi arama aşamasına geçme çabası idi. Cunta Faşizminin ideologlarının sandığı gibi eski Atina halını köleleştiren bu değildi. Klasik Grek düşünün geleneğe yaşayan toplum biçiminin yerine geçecek bir düzeni aramayı temsil eder. Eski Grek düşününün anlamada cuntacı kehanin yanlışlığı, ulusal çağdaşlaşmaya engel olan layiklik düşmanlığıdır. Bunun kaynaklarının, klasik Grek uygarlığının arkasından gelen Ortodoks Hristiyanlığı geleneğinin olumsuz gelenekçiliğinde yattığı bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Modern çağ anlayışındaki demokrasi, o eski beşikte sallanan demokrasi değildir. O, Batı uygarlığında ortaçağ kiliseler teokrasisi ile feodalizmine karşı gelişen ürünü olarak doğmuştur. Bunun feifesini yapan Aydınlanma Çağı'nın düşünürleri iki önemli ilkeyi getirdiler. Bu ilke-

lerin biri inanç özgürlüğü ya da dünya işlerinin kilise egemenliğinden özgürleştirilmesi ilkesidir. Öbürü, bütün kişilerin doğadan gelme, ne dinin ne de devletin ellerinden alamayacağı doğal hakları ve bunda eşitlikleri ilkesidir. Bu ilkeleri getiren düşünürler, modellerini eski Grek demokrasısından almış değillerdir. Yeni demokrasi ideolojisini kendi çağlarının koşulları ve sorunları karşısında geliştirdiler. Hiç biri: «Demokrasi iyidir, çünkü filân ya da falan Grek filozofu böyle dedi» diyemezdi. Böyle bir düşün biçimi onların karşı geldikleri skolastik düşün yolu olurdu.

Başka bir yazıda sözünü ettiğim cuntacı büyükelçi dolayısıyla yazdığım gibi «Demokrasi» sözcüğünün eski Grek dilinin bir armağanı olduğunda kuşku yoktur. Ancak, bu armağanın gelişi de nasılsa bir yanlışlığa uğradı. Modern anlayışta demokraside egemenliğin halkta yattığına, tüzel devletin halk iradesinin özgürlüğünün üstüne kurulduğuna inanılır. Bu sözcüğün eski Grek dilindeki kökeni olan «Demos» sözcüğü ise «Halk» anlamını taşımaz. Demos, henüz tüm kaybolmamakla beraber yersel bölünüşlere göre, birleşmeye başlayan eski kabilelerin bireylerinden köle olmayanların oy verme hakkı tanınan birimlerdi.

Buna karşılık, esk Grek dilinde «Halk» sözcüğünün kapsayan başka bir sözcük vardı ki, o siyasal anlamı değil, «din-dışı olan» anlamını taşır. Bu yüzden o da bugünkü anlamda «Halk» karşılığı değildir. Bu sözcük «Laos» sözcüğüdür. Bugün kullandığımız «layık» sözcüğünün kökeni budur. Bu sözcük, tapınma işlerine bakanlar (Klerikos'lar) dışında kalan kişiler (lakos'lar) ayırımından doğmuştur. Hristiyanlığın gelişinden sonra iktidarcılar din adamları (ruhaniler), birinciler de onların dışında kalan, ruhanilik nitelikleri olmayan düz kişiler demek oldu.

Eski Grek uygarlığında «Halk» kavramı olmadığı gibi, «Ulus» kavramı da olmadığından, o uygarlığın en büyük düşünürlerinde gördüğümüz gibi, yalnız özgür olan kişiler için ideal siyasa biriminin kent-devleti olabileceği belleniyordu. Özgür kişi, çoğu üretim işlerinde çalıştırılan özgür olmayan kişiler karşısında, en iyi böyle bir yasal rejimde kendilerini geliştirebileceklerine inanılırdı. Dışardan gelen «yabancı» kişilerin de özgürlük hakları kısıtlı idi. Haklarda eşit, doğadan özgür kişilerden oluşmuş devlet birimi anlayışı yoktu. Demek oluyor ki, o zamanki demokrasi bugünkü anlamda yalnız özgürlerin yönetimi olan bir oligarşidir.

Bugünkü anlamında «demokrasi»nin gerçek karşılığı olan demokrasi değil, «Laokrası» olması gerekir, eğer Grek kökenli bir sözcük kullanılacaksa. Nitekim, Yunanistan'da cuntaya karşı olan radikal Yunan yazarları bu «Laokrası» sözcüğünü yerleştirmeye çalışıyorlardı. Etimoloji açısından doğru olmakla beraber, yanlış da olsa bir kez yerleşmiş bir terim yerine, doğru da olsa alışılmamış olan bir terimin konması güç oluyor. Onun için, demokrasi sözcüğünü kaldırıp onun yerine hiç kullanılmamış bir sözcük koymanın başarılı olabileceğini sanmıyorum.

Çağımızda bir halkın uluslaşma derecesi layikleşmiş olma ölçüsüne bağlıdır. Bu bakımdan Yunanlıların ya da Kıbrıs'taki Rumların ne dereceye kadar modern bir ulus çağdaşlaşması aşamasına varabildiklerini tartışmak bize

Yeni yönler kazandıracak bir iş olacaktır. Türk evriminde uyuşma, ayıklama çağdaşlaşma devrimleri ile başbaşa gitmiştir. Biri gerçekleşmezse ötekiler de gerçekleşmez. Oysa 1830'larda başlayan modern Yunanistan tarihine bakarsak ya da geçenlere kadar bağımsız bir devlet sanılan Başpiskopos teokrasinin kısacık tarihine bakarsak bunun böyle olmadığını, ikisinin de çağ doğrultusuna aykırı doğrultularda inip çıktığını görürüz. Çünkü, birinci hâlâ layık bir devlet değildir. İkincisi ise, düpedüz teokrasidir. Yunanistan Cumhuriyetiyle başladı, sonra kralığa döndü, sonra o gitti diktatörlük geldi; o da gitti; Cumhuriyet geldi; o devrildi krallık geldi, o atıldı cunta taşizmi geldi. Ama değişmeyen bir sürekli yan var: Hiç

biri layık devlet olamamıştır. Bir devlet Cumhuriyet de olsa teokrazi olabilir. Böyle bir şey düzgünsüzlük (anomalî) de olsa bu anomalîlerin tarihte birkaç örneği görülmüştür. (En tanınmış bir kilise adamı olan Kalvin'in Cenevre'de başkanlık ettiği Cumhuriyet'tir.)

Layık Türkiye'nin aydınları kadar yurttaşlarının da teokrasinin ne olduğunu doğru olarak kavramaları gerekir. Çünkü, İslamîlikte «kilise» olmadığı halde ondan bir Müslüman teokrasisi yaratma özleminde olan kişiler var bugün bile. Başka bir zaman bu konuya döneceğim.

Niyazi Berkes

26 Ekim

Garip Bir Elçi

Bir yana koyduğumuz kitaplar hani, el değmeden dururlar bir köşede; «boş vakit bulup da okusam» dersiniz. İşte böyle bir kitap okuyorum bu sıralar: John Sanderson adlı bir İngilizin, 1584, ile 1602 yılları arasında, Ortadoğu'da yaptığı yolculuklar konusunda

Sanderson, İstanbul'u, Anadolu'yu, Suriye'yi, Filistin'i, Mısır'ı görmüş. Asıl işi, ticaret. İngilizlerin kurduğu Türkiye Ortaklığı («Turkie Companie») adına İstanbul'da çalışmış; başka işlere de sokmuş burnunu. Yaşamını, gezilerini yazmış bir yandan; yazdıkları, çok sonraları, mektuplarıyla birlikte basılmış (1).

Kitapta yalnız Sanderson değil, Türklerden, İngilizlerden o dönemin insanları da var. Bunlar arasında, bir Mustafa Çavuş'tan söz ediliyor: Londra'da Osmanlı Elçisi olarak tanınmış kendisini bu açıkgoz Çavuş. Bir hayli ilgi, o ölçüde de kuşku toplanmış. «Gitse de, kurtulsak bu adamdan» havasına girmiş ev sahipleri.

Mustafa Çavuş, 1607 temmuzunda görünmüş Londra'da, «Elçiyim» diyor ama, adının yanında yalnız «Çavuş» (haberçi) sıfatını kullanış yadırganmış. Aslında, pek öyle önemli kişilerden tılan değilmiş; İngiltere yolculuğu da bir taşla vurulan ikinci kuş gibi; Mustafa Çavuş, İstanbul'dan 1605'te ayrılmış; Fransız elçisi yurduna dönüyor; onun yanında görevli olarak, Filistin, Mısır üzerinden geze dolaşa, Marsilya'ya varmış. Ama, yola çıkmadan, becerikli Mustafa, Padişah'tan mektuplar almış, Fransa ve İngiltere kralları için; bunları sunup, bir şeyler kopartmak umundunda.

Daha 1605 kasımında, İstanbul'daki İngiliz Elçiliği uyarılmış Londra yetkililerini; bilgi vermiş Mustafa konusunda; «nasıl bir adam olduğu, neler beklediği görevinden» ulaştırılmış Londra'ya. İngiliz Elçisi, ayrıca, Vezire anlatmağa çalışmış, «böyle değersiz birine» mektup vermekle, efendisine saygısızlık edilmiş olacağını. Ne var ki, Londra, Sultana pek saygılı olmayacak tutumdan da çekinmiş. «Elçiyim gibi» davranma yoluna gitmişler. Kaldı ki, Mustafa Çavuş, İngiltere'ye ayak basmadan önce, kendisini Fransa Kralının huzuruna kabul ettirmeyi de becermemiş miydi?

Zamanın geleneğine göreğine uyarak, elçiyi barındırmak, ağırlamak, yedirmek, içirmek işi, Türkiye ile dostça ilişkilerde en çok çıkarı olan, Ortadoğu tacirlerine yükletilmiş. Onlar da ellerinden geleni yapmışlar, istemeye istemeye olsa da.

Görenler, tanışanlar üzerinde olumlu izlenimler bırakmış Mustafa Çavuş uzun boylu, yakışıklı, parlak zekalı, ince davranışlı, eli açık, yol yöntem biliyor, gerektiğinde «Türk göreneklerinden uzaklaşabiliyormuş»; Ortadoğu Ortaklığı Başkanı onuruna verilen bir şölenle, masada yer almış, iskemleye oturmuş; üstelik, İngiltere Kralı ile Sultan için kadeh bile kaldırıp içmiş!

Kralın kendisini huzura kabul etmesini bekleyip duruyormuş Londra'da. Yanında bir düzine kadar da Türk varmış; anlatılana göre, bunlardan yalnız üçünün kılık kıyafeti yerinde; ötekiler, neredeyse, yalın ayak başı kabak. Mustafa'nın kendi giysileriyle renk renk; yanında, sırmalı, simli kumaşlar, çeşit çeşit sarıklar, değerli benzer şeyler dolu. Armağan için mi getirmiş bunları, yoksa başı sıkışınca satıp geçinmek için mi, kestirememiş İngilizler.

Mustafa Çavuş, aldığı görevleri de sayıp döker, övünürmüş: Beş kez Venedik'e, bir kez İran'a, bir kez Tataristan'a, iki kez Fransa'ya gitmiş görevle. İngiltere'ye ayak basan ilk Türk kendisiymiş! Krala getirdiği mektubun konusu şu: Akdeniz'deki İngiliz korsanları. Efendim, İstanbul'da, Marsilya'da bu korsanlardan çok söz ediliyor; ama Mustafa pek rastlamamış İngiliz korsanlarına — Asıl ortalığı karıştıranlar Fransız, İtalyan korsanlarıymış: «Sukalının telleri kadar bol bunlar!» diyor Mustafa İngilizlere.

Ekmeğ elden su gölden (aslında hepsi de Ortadoğu Tacirlerinden), günlerini doldururken Londra'da, onu besleyen, ağırlayan tacirler de «Bir kurtulsak şu Çavuş'tan derdindeler: Günde, o zamanın parasıyla, 4 - 5 İngiliz lirası tutuyor Mustafa'nın giderleri. Çok para. «Elbisesinin söküldüğünü tutturacak ıplığı» bile, onlardan istiyormuş!

Bakın, o sırada Londra'da olan Sanderson, İstanbul'a ne yazıyor bu konuda: «Büyük Türk'ün bir elçisi olarak kabul edilmeyi istemek gözü pekliğinde bulundu Mustafa; böyle bir davranış, efendisine saygısızlık olabilir; çünkü, Sultan, şimdiye kadar başka krallara, hükümdarlara elçi göndermek âdetinde değildi; ara sıra, salt büyüklüğünü göstermek için böyle yaptığı olurdu. Oysa, giderlerini Ortadoğu Ticaret Ortaklığına yükleyen bir büyükelçi, efendisine ne onur getirebilir?»

Sanderson, o dönem için önemli olan bir gözlemlerde bulunuyor: «Büyük hükümdarlarla alaya kalkışmak, sonu çok kötü bitebilecek bir oyuna girişmektir bence...» Sonra, şunları ekliyor: «Bu Mustafa da, Kralın huzuruna bir türlü çıkartılmadığından yakını durur. Dünya Hükümdarının elçisi olduğunu söyler; ama, şu karşılığı alır: Öyle

de olsa, senin Hükümdarın İngiltere Kralı değil ya'» Mustafa Çavuş'un övünmeleri için de. «Pek inandığım yok söylediklerine» diyor Sanderson. Ama, Kralın huzuruna alınacağı kanısında: «Çünkü bir Türk o.» Şunu da söylüyor: «İşin kötüsü, bir de tercüman istemesi!» Anlaşılan, İngilizcesi yok Mustafa'nın

Sonunda, Kral, Windsor Şatosunda, Mustafa Çavuşu kabul eder. Sultanın mektubu sunulur. Bunlar olur ama, ne Kraldan, ne de Ortadoğu Ortaklığından bir şeyler kopartabilir Mustafa İngiltere'den. 1607 Kasımında, surat bir karış, ayrılır. Ortadoğu tacirleri, çok çok, gemilerinden biriyle yolculuk etmesini sağlarlar. Böylece, 12 Mayıs 1608'de varabilir İstanbul'a.

İngiliz Elçisinin, İstanbul'dan, 1607 Aralığında Sanderson'a yazdıkları, Mustafa için gönüli ferahlatıcı değildi pek: Vezir, «Bir dönsün hele, ödül armağan bir yana, ba kalım kellesini kurtarabilecek mi?» demiş

Oysa, hiç de böyle bitmiyor Mustafa Çavuş üyküsü. İngiliz Hükümeti, İstanbul'daki Elçisine, Mustafa için yönerge yollayarak, parlak bir «hoş geldin» desinleri istemiş. Elçinin aracılığıyla Mustafa, Padişahın huzuruna da çıkarılıyor. Altın işlemeli bir yelek armağan ediyor Padişah ona. İngiliz de memnun: Londra'yı, İngiltere'nin büyüklü-

günü, zenginliğini, gördüğü parlak kabulü ballandıra ballandıra anlatışı çok olumlu karşılanmış İngiliz sarayında.

Bu serüven adamı, bir katkıda bulunmuş İngiliz diline; yeni bir sözcük getirmiş: Kendi ülkesinde önemsiz, değersiz bir kişinin, aylar boyunca, avuç dolusu paraları harcanarak, yüce bir elçi gibi eller üstünde tutulması. Londra'da bir hayli alay konusu olmuş. İngilizceye, «Çavuşluk oynamak» diye çevirebileceğimiz «to play the Chavush», ya da kısa biçimiyle «çavuşlanmak» («to chocuse») sözcükleri girmiş; halk dilinde «dalavereci», ile eşanlamda kullanılıyormuş. Ben Johnson, The Alchemist (1610) oyununda, bu anlamda üç kez kullanmış bu sözcüğü.

«Aferin» mi diyeceğiz Mustafa Çavuş'a? Yoksa, «Tanrı yurdumuzu böyle temsilcilerden korusun» mu diyeceği? Neyse ki, günümüzün haberleşme dünyasında, böyle sözde temsilciler, nasıl kılıf biçerlerse biçsinler, örtemezler minareleri.

(1) The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584 - 1602. Edited by Sir William Foster, London, 1931.

Seha L. Meray

22 Nisan

Bir Anlayış Devrimi...

26 Eylül 1932, dil devrimimizin simgesi olan gündür. O gün, büyük devrimci Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'nda Birinci Türk Dil Kurultay'ını toplayarak dil devrimi bayrağını açmıştır. Bu kurultayda, her yıl 26 Eylülün Dil Bayramı olarak kutlanmasına karar verilmiştir.

Dil devrimi, «dilde eski anlayışın devrilmesi, yerine ulusal bir dil anlayışının geçirilmesi ve bunun büyük, kesin atılımlarla gerçekleştirilmesi» diye anlaşılmalıdır. Çünkü 1932'den önce de eski dilin düzeltilmesi gerektiği sık sık söylenmiş, ancak bu görüş yaygınlaştırılamamış; hele şimdiki gibi atılım eylemleriyle kısa zamanda gözler kamaştırıcı sonuç alınamamıştır.

Eski anlayış, Arapça ile Farçayı kutsal sayan ve yazıda bu dillere ne denli çok yer verilirse o denli başarı gösterilmiş olacağına dayanan bir anlayıştı. XVIII. yüzyılda, basimevinin kurulmasına fetva vermekle zamanın bağnaz din adamlarından olmadığını göstermiş olan Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi bile, «Ehli cennet lisanı Arabi midir, yoksa Farsî midir?» sorusuna karşı verdiği fetvada «Elcevap: Arabi ve Farsîdir» diyordu. Daha 1909'da rahmetli Süleyman Nazif şöyle düşünüyordu: «Lisanı seven bir Osmanlı Türkü, hiçbir vakit "hatavat-ı terakki" makamına «ilerleme adımlarını is'ad edemez. Böyle yaparsak lisanın kabiliyet ve letafetini elimizle mahvetmiş oluruz.»

Bilim dili, Türkçeyi hiç kabul etmemişti. Rahmetli Ziya Gökalp'ın dahi bilim terimlerini Arapça ile kurduğunu biliyoruz. 46 yıl önce, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tıbbiadli profesörümüz rahmetli Dr. Ethem Akif, ders verirken «kolun kesilmesi»nden söz ediyordu. Bunu «kolun kat'edilmesi» biçiminde söyledikten sonra durarak, «hayır, onun ilmi bir tabiri var, neydi o?» diye düşündü, düşündü, bulamadı. Ben o terimi daha önce işitmiş olduğumdan imdadına yetişmiştim: «Betredilmesi değil mi efendim?» dedim. «Hah, tamam, betredilmesi» dedi. Ama «sen nerden biliyorsun bunu?» diye de şaşıtı. O zamanki anlayışa göre bu önemli bir bilgi idi ve «kesilmesi» sözcüğü bilim dışı bir laftı. Üstelik «kat'edilmesi» gibi herkesin daha kolay anlayabileceği sözcükler değil de kimse'nin kolay kolay bilmeyeceği sözcükler yeğleniyordu.

İşte 26 Eylül 1932'de bu çarpık anlayış devrilmiştir. Bugün terimlerimiz «betretme» yok, «kesme» vardır. Artık «esnan-ı katia» demiyor, «kesici dişler» diyoruz. Şimdi bilim adamları, düşünürler, sanatçılar, yazarlar, eskiden olduğu gibi, bütün güçlerini Arapçadan, Farsçadan almıyorlar. Türemeye, zenginleşmeye en elverişli bir dil olan Türkçemizi geliştirerek yeni kavramları ve anlam inceliklerini karşılayan yeni Türkçe sözcükler bulup kullanıyorlar.

Altmış yetmiş yıl önce uçan taşıtlara dilimizde ad verilirken, «uçmak» kökünden sözcük türetme hiç düşünülmemiş, Arapça «tayr» köküne başvurulmuştu. Birinci Türk Dil Kurultayında rahmetli Hüseyin Cahit Yalçın bile «tayıre»nin Türkçeleştirilmesine gereklilik bulunmadığını söylüyordu. Sonra ne oldu? Türkçeleştirme akımı öyle güç kazandı ki, Yalçın da, o düşüncede olan birçokları gibi, yanlışmış olduğunu anladı. Bugün de dilin özleşmesine karşı olanlar var. Ancak, dikkat edilirse görülür ki, bunlar hiç farkına varmadan özleşen Türkçeyi kullanmaktadırlar.

Dil devrimini 42 yıldır dilimize çok şey kazandırmıştır. En büyük kazancımız ulusal dil bilincinin yayılmış, benimsenmiş olmasıdır. Uygulamalarda gördüğümüz büyük başarılar, bu bilincin eyleme, ürüne dönüşmesidir. Sayılamalar gösteriyor ki 42 yıl önce yazı dilimizdeki Türkçe oranı %40-45 iken bugün %80-85 olmuştur. 42 yıl önceki yazı dilimizden yaklaşık olarak 10.000 Arapça, Farsça sözcük ve pek çok yabancı dil kuralı atılmış, bunların yerlerini Türkçeleri almıştır. Bilim dilimizi kaplayan on binlerce yabancı terimin en yaygın olanlarından 8.000-10.000'i de Türkçeleştirilmiştir.

Bu başarıları gölgeleyen üzücü durumlar da vardır. En önemlisi, son yıllarda Batı kaynaklı çok sayıda sözcüğün dilimizde yerleşmesine karşı yeterince duyarlık göstermeyişimizdir. Bunların kimisini kullanmak zorunlu olsa bile pek çoğu özentî, gösteriş, bilgili görünmek gibi duyguların etkisiyle yeğlenmektedir. Üzücü durumlardan biri de devlet örgütlerinin, ulusal dile özen gösterme konusuna gereğince önem vermemesidir. Resmi dilin Türkçe olduğunu söyleyen Anayasamız, bu dilin önemini ken-

di metniyle verirken dilimizin hangi yöne dönük olması gerektiğini de göstermektedir. Böyleyken yasalarımızın dili yer yer Anayasamızın diline, yer yer bir ötekının diline aykırı düşen birtakım tutarsızlıklar ve karışıklıklarla doludur. Aynı nitelikte bulunan devlet örgütlerinden birinin adı Türkçe, ötekının adı ya Arapça, ya da Fransızca, İngilizcedir. Oysa daha 1932'de Büyük Atatürk, Meclisi açış konuşmasında demişti ki: «Türk dilini» kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için bütün devlet teşkilatımızın dikkatli, alâkah olmasını isteriz.»

Kişilerin ya da kurumların Atatürk ilkelerine bağlı olduklarını sadece söylemeleri neye yarar; bunu eylemlerle kanıtlamadıktan sonra?

Ama şunu kimse jadsıyamaz ki, bütün pürüzlere ve engellere karşın, dilde bir anlayış devrimini gerçekleştirmiştir.

Ömer Asım Aksoy

26 Eylül

Yabancı Dil ve Türk Eğitim Dili

Bilim ve teknikle uğraşacakların, teknik yazıları okuyabilecek kadar bir veya birkaç yabancı dili bilmeleri çok yararlıdır. Okullarımızda yabancı dillerin kolay öğretilmediği de bir gerçektir. Ancak bunun çözümü yoğun yaz kurslarında, çağdaş, görsel - işitsel dil öğretimi yöntemlerinde aranmalıydı. (Bugün ABD gibi dış ülkelerle, Çince gibi güç bir dili bile birkaç aylık yoğun kurslarda öğretebiliyorlar.) Ülkemizde bu yöntemler yerine 1953'den sonra, Türk parasıyla, eğitim dili İngilizce olan okullar açıldı. Kamuoyunda yabancı dil bir araç olmaktan çıkarak ön amaç haline gelmeğe başladı.

Oysa Anayasa'ya göre resmi dili Türkçe olan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim dili de Türkçedir. Tayland'ın eğitim dili Tay dili, Porto Riko'nun eğitim dili İspanyolcadır. Eğitim dilinin yabancı dil oluşuna ancak diplomat çocuklarının gittiği özel okullarda rastlanır.

Çünkü hem yabancı dil, hem matematik gibi, fizik gibi zaten çoğu öğrenciye, güç gelen konuyu aynı anda, aynı ders içinde öğretmek diye bilimsel bir yöntem olmaz. Öğrenci, çarpaşık bir matematik sorununun inceliklerini mi anlamaya çalışsın, yabancı sözcüğün ne demek olduğunu mu; yoksa dilbilgisi kuralını mı hatırlamaya uğraşsın?..

Sonuç olarak böyle bir eğitim düzeninde ne yabancı dil, ne ten iyi öğretilmekte, ezbercilğe kaçılmaktadır. Bu arada Türkçe de feda edilmektedir. Bir öğrenci, fen ko-

nularını en açık, en seçik, kendi ana dilinde öğrenebilir. Ondan sonra yabancı dili okuyabilecek, terimlerini anlayabilecek kadar öğrenmekte bir zorluk yoktur. Amaç bilim ve tekniği, bir meslek dalını, çeşitli bilgileri edinmek; yapıcı, yaratıcı, çözüm bulucu şekilde düşünebilmektir. Bir veya birkaç yabancı dil, ayrıca yardımcı dil olarak öğrenebilir. Böylece iyi bir araç sağlanmış olur. Amaç bir yabancı dili kendi anadilinden daha iyi bilmek değildir.

Dil ana kültürün, Atatürk'ün anladığı tam bağımsızlık duygusunun ve ulusal benliğin temelidir. Dilimiz, matematik kadar açık seçik, her dala kolayca yetişebilen, üstün türetme yeteneği ile, yabancı dilciler bile kendine hayran bırakan bir dildir. Uluslararası haysiyetimiz, onurumuz da kendi dilimize verdiğimiz öneme bağlıdır.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün okullarında eğitimi dili tümü ile Türkçe olmalıdır. Yabancı dil ek olarak ve iyi öğretilmeli, fakat kesinlikle Türkçenin yerini almamalıdır. Türk dilinin güzellik, zenginlik ve açıklığından, kendi dilinde düşünebilme zevk, onur ve bağımsızlığından hiçbir Türk gencini mahrum etmeye hakkınız yoktur.

Oktay Sinanoğlu

19 Haziran

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri Karaosmanoğlu da aramızdan ayrıldı. Doğa, kanununu yürüttü. Onu da toprağa verdik. Hayatının sor devresinde, toprağı zaten kendisi seçmişti. Anasının yanında ve onun bağrına döneceğini söylüyordu. O anı ki, Yakup onu «Ananın kitabı» isimli eserinde, günlünce dile getirmiştir. Şimdi bu ana ve oğul, Beşiktaş Yahya Elendi mezarlığının ulu servileri altında, ebedi uykularını yanyana uyuracaklardır.

Mezarının taşına işlenecek yazıları da, gene kendi teriptedi. Bu taşta yalnız adı ve kimliği ile iki tarih yazılacaktır: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1889 - 1974 Hepsı bu kadar. Zaten hiç bir zaman gösteriş adamı olmadı. Son

kümdarlığı olan ve o zamanlar Anadolu'yu paylaşan yarı Osmanlıcada zevâhır dediğimiz dış gösterilerden, ad, şöret, süs özentilerinden, daima uzak kaldı.

Eğer Soy Kanunu çıkmasaydı, adı sadece Yakup Kadri olarak kalacaktı. Yakup adı, Kadri de baba adıydı. Ama XVII. ve XVIII. yüzyılların Batı Anadolu'da bir nevi hükümdarlığı olan ve o zamanlar Anadolu'yu paylaşan yarı özgür derebeylerinin en güçlülerinden biri bulunan bir Ayân hanedanının adı ve arması olan «Karaosmanoğlu» soyadını da, elbette ki almayacaktı, bu hanedanın erkek kolundan son temsilcisi olsa da... Nitekim çok genç yaş-

larında, Manisa'dan İstanbul'a gelip yazı hayatına başladığı zaman, adı yalnız Yakup Kadri'ydı.

O günlerde, henüz orta öğrenim yaşlarındaydım. Edirne Öğretmen Okulunun canlı, hareketli bir hayatı vardı. İstanbul'da parlayan ve devrinin edebiyatçılarından bambaşka bir dil konuşan, yazılarında bambaşka bir hava estiren bu genç yazarı, çok etkilenecek izlerdik. Gerçi Dergâh dergisinde Erenlerin Bağında onu, sadece Yakup Kadri olarak tanıdık. Ama bu genç adamı, yazılarında bize, ruhlar âleminin derinliklerinden gelen, asâsı elinde, abâsı omuzlarında, bir başka insan gibi görünüyordu. O devirde İstanbul'un, ruhun ilâhî âleminden uzaklaşmış, yarı kozmopolit edebiyat havası içinde Yakup Kadri ruh âleminde nişan veren mistikle, mitolojiyi de birer sanat malzemesi gibi işleyerek, başkalarının kullanamadığı bir dille ses veriyordu.

Hele, Balkan Harbinin genel bozgunluk havası içindeki boşluk, ruh düşkünlüğü ve özlem havasını da düşünlürsek, edebiyata giren bu havanın; düşkün ve yenilmiş ruhlarda uyandıracağı ümit ve teselliye anlamak, daha da kolaylaşır. Evet, o günlerde Yakup Kadri edebiyatta, muhakkak ki, başka bir hava estirdi. Bu hava belki sisli, belki henüz şekilsizdi. Arna sarıcı ve ümit vericiydi. Bu genç insan elbette ki, henüz kendini arıyordu. Fakat belliydi ki, bir şeylere gebeydi. Ve bir şeyler vaadediyordu.

Hele o zamanki bizim neslimiz, yahut kuşağımız gibi, Yakup'un neslinin hemen ardından gelen ve kendilerine kuderin, daha gençliklerini bile tatmadan, nice çileler, nice harpler, isyanlar, hayaller ve hayal kırıklıkları, ama yenilmez bir karakter yetiştikliği hazırladığı bizler için, her sürükleyici hava, yetiştirici bir kudretti. Nitekim bu nesil, daha çocukluğunu aşarken atılacağı dramatik serüvenlerde daima, mantığın değil, duyguların, heyecanların mücahitleri olarak kaldı. Savaşlarda, cephelerde, İranlarda Turanlarda, gözlerini kırpmadan kendini her ülkünün peşinden, cömertçe harcadı.

Ama Yakub'un o sanat çağı, onun ancak hayata açılış ve daha öncede değindiğimiz gibi, kendini urayış çağıdır. Fakat bu arayış, bu kendini tamamlayış çabası ise, hayatının sonuna kadar, hiç bir zaman durmadı. Ölümünden önceki safhada tek şikâyeti, ölüm korkusu değil, yeni bir şeyler daha okuyamamak ve hele yazamamaktır. Çünkü gözleri ona, artık vefasızlık gösteriyordu. Ama kafası, gene kendinindi ve Yakub'a vefası tamdı. Nitekim ölümünden önceki günlere kadar, ondan konuşmalar isteyen, onunla basın yayın için konuşanlara daima, tam bir kafa ve mantık gücü ile görüş ve hatıralarını nakletti.

Yakubun hayatı daima, çok cepheli bir faaliyet içinde geçti. Edebiyatçı, gazeteci, politikacı, Mebus yahut Milletvekili ve nihayet uzun bir diplomatik hayatı. Hele müteakke yıllarında ve işgal altındaki İstanbul'da, Anadolu mücadelesini savunan birkaç kalem sahibinden biri olarak hizmetleri kahramancaydı. 1930'larda, cumhuriyet devrimizin belirgin bir fikir ve sistem araştırmacılığı olan KADRO hareketindeki aktif faaliyetini ise, ancak bir Şeflik sayarım. Evet, Kadro hareketinde Yakup bizim şefimizdi. Ama, Yakup Kadri deyince, biz bunları topyekûn arka plana da itebiliriz. Yakubun, edebiyatımızdaki ediplik ve romancılık yerine gelince? İşte onun asıl yeri ve alanı burasıdır.

Bu ediplik sözü, bugünkü Türkçemizden gerçi silinmiş

gibidir. Ama edebiyat tarihimizde, Edebiyat-ı Cedide, yahut Servet-i Fünûn devrinden, Türk edebiyatında özellikle 1930'larda gelişen Realizm devrine kadar olan süreçte, edip sözünün, önemli, üstün, ayırdedici, her edebiyatçı için kullanılmayan, şerefli bir kavramı vardı. Yakup ise, edebiyatımızda, hemen ilk denemeleri ile beraber, daimi edip olarak anıldı, hayatının sonuna kadar da, edip olarak kaldı.

Yakub'un bir edip olarak edebiyatımızda paylaşılmaz yeri, kendine özgü bir romancılık türüdür. Yakup tarihçi değildir. Romanlarına da, klâsik anlamda tarihi roman denemez. Ama onun romanlarında biz, daha ilk romanından başlayarak, XIX. yüzyılın başından, yaşadığımız döneme kadar gelen devrin, nice alanlardaki gerçek yaşantısını ve problemlerini, derinliğine izleyebiliriz. Meselâ «Sürgün» romanında, tarihimizin en karanlık devri olan Abdülhamit saltanatında İzmirli bir gencin Avrupa hasreti dile gelir. Ama Türkiye, bu cahil padişahın yarattığı bir demirperde gerisindedir. Bu genç için ise, İzmir'e yavaşan yabancı yolcu gemilerinin ışıklarına bakarak hayatında yaşadığı Batı, erişilmez bir cennettir. Nihayet o da bir yolunu bulur. Bir gemiye sokuur. Avrupa'ya kaçar. Ama ışıklar beldesi diye hayal ettiği Paris'te, hayatı bir dramdır. Ve en sonunda orada ölür. Cesedi, gariplerin atıldığı genel kireç kuyusuna atılır. Ama bu romanda Şark ve Garp, ne kadar realist çizgilerle önümüze serilir.

Gene meselâ «Hüküm Gecesi» romanında, İttihat ve Terakki İstanbulunun, başka bir dramını yaşarız. Orada, o günlerin İstanbul'u dile gelir. Meselâ bir Ahmet Kerim ve hapisanede onun yaşadığı bir hüküm gecesi vardır ki.. «Kırahk Konak» ta, Hürriyetin ilânından sonra dağılan Saray çevresinin faşiasını okuruz. Bir büyük konakın ıhtişamına alışan son artıklar, bir bodrum katına sığınmışlardır. Ve kozmopolit Şişli'de, yeni bir hayat nizamı başlar. Aile ise dağılmaktadır. «Sodom ve Gomora'da biblik bir hava bekleriz ama, ele alınan konu, müteakke İstanbulunun, derinliğine teşrihidir. Ama ne tanı ve ustaca bir teşrih... Daha önce yazılan «Nur Baba'da ise, Yakubun da yaşadığı ve şimdi düşünülmesi bile mümkün olmayan bir son tekke hayatı canlanır. O hayat ki, doğu âlemi onu, asırlarca yaşamıştır. «Yabancı gelince.. İnsan kendi keşişine sorar: Köylü ve köylüyü tanımayan Yakup, hele bi bozgun çağında bir köylü ve yabancı, nasıl bu kâda derinliğine verebilmiştir? Gerçi İzmir kurtuluşundan sonra «İzmir'den Bursa'ya» her şeyin bütün çıplaklığı ile ortada serili olduğu bir seyahati vardır. «Panorama» da ilk ve yeni hayata henüz yabancı olan bir Ankara görürüz. «Zoraki Diplomat» bir başka âlemdir. Ve nihayet «Edebi Hatıralar», «Siyasi Hatıralar» ve diğerleri... Ama biz bunları okumadan 1900'den başlayan ve onunla beraber yaşayan devrin derinliğine nasıl inebiliriz?

İşte şimdi bizim kaybımız, bütün bu edebiyat mimarisinin usta mimarıdır. Şahsiyeti tamamen kendine özgü Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Bizim toplumumuz onu, tam zamanında ve bir misyonla doğurmuştu. Yakup bu misyonunu ustaca yaptı. Tanrının ve tarihin kendine nasip ettiği hizmeti şerefle tamamladı. Yakın tarihimizin beş devrini yaşadı ve bize bu beş devrin zaten dramatik sahanelerini, ustaca yaşattı. Evet bir ustaydı. Ama ölümüne ağlarken, eserlerini de zaferleri sayıyoruz. Yakub'un sanat tarihimizde adı, hep bu zaferlerle anılacaktır.

Şevket Süreyya Aydemir

16 Aralık

Yakup Kadri Artık Yok

«Son yarım saatinizde insanlara neler söylemek isterdiniz?» sorusuna şöyle yanıtlamıştı Yakup Kadri: «O anında insanlara kendi kendileriyle samimi olmalarını ve kanaatlerine göre yaşamalarını tavsiye ederdim.»

Son an... Son yarım saat!.. Ne zaman gelir hiç bilir mi? Bu soruyu Mustafa Baydar sormuştu 1960'dan önce. Başkalarına böyle bir şey sormamış da Yakup Kadri'ye sormuş. Neden? Nedeni belki de o sırada yetmiş yaşında oluşu... Ölümüne yakın bir noktadır yetmiş yaş. Oysa on beş yıl daha geçmiş üstünden. Nice gençler çekmiş gitmiş, Yakup Kadri incecik vücuduyla sürdürmüş yaşamasını...

Ahmet Haşım, Ruşen Eşref'in «Diyolar ki»sinde Yakup Kadri'yi şöyle tanımlamıştı: «O bir siyah haşhaş çiçeğidir. Ruh, uyku, ölüm ve rüya döken bir çiçek.» Şairler gariptir, ne demek istemiş acaba haşhaş çiçeğine benzeterek, hem de siyah bir haşhaş çiçeğine... Şairce bir buluş mu, yoksa bir nedeni var mı.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu 13 aralık cuma sabahı dünyamızdan ayrıldı. Tam seksen beş yaşında... Hiçbir zaman eskimemiş, çağına dışına düşmemiş, yaşlanmamış bir yazar olarak... Arasında bıraktığı yapıtlar bir insan boyu tutar: Yaban, Kıralık Konak, Sodom ve Gomora, Bir Sürgün, Ankara, Panorama, Hep O Şarkı, Nur Baba, Hüküm Gecesi gibi romanlar; Bir Serencam, Rahmet, Milli Savaş Hikâyeleri gibi hikâye kitapları; Anamın Kitabı, Vatan Yolunda, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Zoraki Diplomat, Politikada 45 Yıl gibi anıları; ayrıca Ahmet Haşım ve Atatürk gibi monografileri, düzyazı şiirleri gazetelerde yayımlanmış sayıları yüzleri, binleri bulan yazıları, fıkraları... Seksen beş yıllık bir yazar yaşamının ürünleri... Kuşakların belleğine yerleşmiş değer yargıları, sevgiler, anılar...

Bir de politikacı devrimci yönü var Yakup Kadri'nin... Kemalist devrimin güçlü bir öncüsü. Kemal Atatürk'ün yanında yer almış; kalemiyle, zekâsıyla bu devrimi savunmuş bir yazar, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin önde gelen bir milletvekilli, bir elçisi... Kemalist devrimin bir yorumcusu, daha doğrusu Kemalizmin felsefesini, öğretisini kurmak isteyen «Kadro» eyleminin kurucusu, yü-

rütücüsü... Kısacık bir yazıda Yakup Kadri'nin bu yönünü belirtmek olanak dışıdır. «Kadro» dergisi çevresinde yürütülen bu devrimci eylem kısa sürede büyük etkinlik göstermiş, ama ne yazık ki birtakım karşı koymalarla durdurulmuştur.

Yakup Kadri elçilik, milletvekilliği, gazetecilik, fıkra yazarlığı ve başyazarlıkların dışında, edebiyatçı, romancı kişiliğiyle kalacaktır yarına... Edebiyat tarihimizde sağlam bir yeri olan kişilerdendir. Her şeyden önce kendine özgü deyişi, üslubu; ayrıntılara iniş yeteneği, gerçekleri görme ve gösterebilme gücü onu çağının öbür yazarlarından ayırır. Özellikle «Yaban»ıyla edebiyatımızda köyü, köylüyü, köy ve kent sorunlarını, kentli bir aydının Anadolu'nun yoksul köylülere arasındaki yabancılaşmasını başarıyla çizmesiyle de edebiyatımızda apayrı bir değer taşır. Köyü, köylü yaşamını işleyen roman akımının ilk başarılı yapıtıdır «Yaban»... Daha önce Nabizade Nazım'ın «Kara Bı-bik» adlı uzunca hikâyesi, Ebubekir Hazım'ın «Küçük Paşası» köy sorunlarını, köy insanlarını edebiyatımıza sokmuşlardı. Ama Yakup Kadri'nin «Yaban»ıdır gerçek edebiyat değeri taşıyan köy ve köylü romanı...

Politikacılık, elçilik, milletvekilliği, gazetecilik, başyazarlık, fıkra yazarlığı yapan hatta bir devrimin yorumcusu olan, o devrime yön vermeye kalkan bir kişi bile bir süre sonra unutulur, ölümle kapanır o yaprak. Yakup Kadri, bir güçlü romancı, bir yazar olarak kalıcılık çizgisine ulaşmış üstün kişilerdendir. Romanları, öyküleri, anıları kuşaklardan kuşaklara kalacak, ünlü değerini koruyacaktır.

Herkes ölecek... Hepimiz ölümlüyüz. Ne mutlu yaşam çizgisini bitirdiği zaman büsbütün yok olmayana, olmayacağını daha yaşadığı günlerde bilene... Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ölümü ile edebiyatımızın bir çağı kapandı. Kişiler gelir geçer, yazılar kalır. Kalıcı yazılar, yapıtlar vermiş bir sanat adamı gerçekten ölmüş değildir. Sonsuz bir yaşama ulaşmıştır, ölümsüzlüğe.

Oktay Akbal

15 Aralık

20 Yıl Sonra Sait Faik

«En son bir gazeteye müracaat ettim. Başmuharrir cevaplarının katışına çıktık. Siyasî kanaatlarını sorduk. Olmadıklarını söyledim. Hiç düşünmediğim şeyi bana soruyordu. Ne mebus olmak, ne de gazetede siyasî yazılar yazmak niyetinde idim. Raporajlar yapmak, muharrirlik etmek için siyasî kanaatlarıma ne lüzum vardı? Ben insanlar ve kendim hakkında düşünürüm. Hükümetler hakkında, rejimler hususunda hiç bir fikrim yoktu.»

«Havada Bulutun kahramanı köpekli adam, böyle der. Şairdir, yazardır, insanları sever, anlamak ister, yaklaşır onlara, sonra uzaklaşır, düşlere dalar. Bir iş, bir ekmek tapisi, bir geçim yolu arar kendine. Yaşamda bir yer

edinmek, sevmek, sevilme, büyüklü küçüklü hayaller kurmak. Ama başyazarı sorar birden: «Yani nasıl bir dünya arzuluyorsunuz?» Köpekli adamın özlediği, düşlediği dünya nasıl mı olacak? İşte Sait Faik'in köpekli adamın ağzından söyledikleri, özledikleri:

«Nasıl bir dünya mı? Haksızlıkların olmadığı bir dünya. İnsanların hepsinin mesut olduğu, hiç olmazsa iş bulduğu, doyduğu bir dünya... Hırsızlıkların, başkalarının hakkına tecavüz edenlerin, diğer kimseleri istismar edenlerin bol bol bulunmadığı... Pardon efendim! Bol bol bulunmadığı ne demek? hiç bulunmadığı bir dünya... Sevilmeye layık küçüklük, yirmibeş liraya pazarlıkla otellere

götüremediği, her genç kızın namuslu bir delikanlı ile konuşabildiği, para için namus, ar, haya, hayat, gece, gündüz satılamadığı bir dünya... Sokaklarda sefillerin bulunmadığı bir dünya... Kafanın kolun çalışabildiği zaman insanın muhakkak doyabildiği eğlenebildiği bir dünya... İçinde iyi şeyler söylemeye selâhiyetler kıvranan adamın, korkmadan yanlış tefsir edilmekten bu birşeyleri söyleyebildiği bir dünya...

İyi şeyleri yanlış yorumlanmadan açıkça yazmaktı, onun da en büyük özlemi. Bütün gerçek yazarlar, sanatçılar gibi... «Havada Bulut»un köpekli adamı Sait Faik'in kendisi midir? Hem öyledir, hem değildir. Bir öykücü, hem öyküsünün içindedir, kişilerin özünde, anlamındadır, hem de değildir, dışındadır. Ama Sait Faik'in bu satırları, bir takım tatsız serüvenler, duruşmalar, kitap toplatma olayları geçirdikten sonra yazdığı kesindir. Bir öyküsünden dolayı askeri mahkemeye verilmiştir, bir romanı toplatılmıştır, başka bir öyküsü için çağrılıp sorguya çekilmiştir. Ne demek istedin, niye böyle yazdın? diye... Bu soruları soranlar, onun tek bir öyküsünü okumamış insanlardı. Sanırlardı ki, bir öykü ile de belirli bir propaganda amacıyla yazılır, sanat, edebiyat, insanlık, yarına kalmak, kişinin içindeki zenginlikleri başkalarıyla paylaşmak gibi duygular, istekler yoktur, bir öykü, bir roman, bir şiir yalnızca belirli fikirleri duyuracaktır. Sait Faik hep bu görüşe karşı çıkmıştır. Sanatçının gerçek bir özgürlüğe, bir yaratma, duyma, düşünme, yazma serbestliğine kavuşmasını savunmuştur. Öykülerinde, yazılarında, gazetelerde, dergilerde çıkan konuşmalarında...

1949'da bir gazetenin sorduğu bir soruya şu yanıtı vermişti: «Sanatkarın samimiyetinden şüphe edilmemelidir. Bir sanatkarın satılmış olmasına imkân yoktur. Bu maaşlesef bizde anlaşılmalıdır. Devlet adamları sanatkarlara lâkayttırlar. İstiyorlar ki sanatkar kendilerini hep övsün.

İşlerini iyi görüyorlarsa bu esasen vazifeleridir. Kötü görüyorlarsa sanatkardan ancak tenkid beklemeli.» Yine aynı konuşmada şöyle diyordu: «Düzensizlikten de şikâyetçiyiz. Meselâ bir gün ortaya birisi çıkıp bu kitap zararlıdır dedi mi tamam! Haydi eser toplanıyor. Neden zararlı? Arayıp soran yok. Bunun zararlı olduğuna kim karar verecek? Bu da malûm değil.»

Sait Faik'in ölümünden bu yana tam yirmi yıl geçti. Yazılarını bugün de aynı tazelikle okuyoruz. Dili eskimemiş, o kadar. Azıcık Türkçeleştirmeyle bugün bu öyküler canlanıverecek, aramıza karıştıverecek, bugünün kuşaklarınınca benimsenecektir. Sait Faik'in «Bütün Eserleri» dizisini orasından burasından okuyorum. Yirmi otuz yıl öncesinin etkisini duyuyorum yeniden. Olanca yeniliklerini, güçlerini korumuşlar. Her büyük yazar gibi o da zaman zaman karamsarlığa düşmüş, bu anlaşılabilir, bu düşmanlık havası bir sis gibi sarmış dört yanını. Bırakayım, çekileyim bir köşeye demiş, sonra vazgeçmiş, yontmuş çakısıyla kalemimi, yazmış yazmış...

«Gegenlerde arkaçam Eyüboğlu'na edebiyatla uğraşmaktan bıktığımı söyledim. Bana «Son mütalâada sent okuyan bir lise talebesi varsa onun için yazmalısın» dedi. Ben de şimdi onları düşünerek yazıyorum.»

«Onlar» binler, onbinler, yüzbinler oldu işte... Sait Faik, Türk edebiyatının en güçlü, en unutulmaz adları arasına katıldı. En önde, en başta, en ilerde gelenlerinden biri, belki birincisi. Yirmi yıl önce öldü, ama her geçen yılda büyüdü, güçlendi, ölümsüzleşti. «Biz cemiyette insanlarımızla birlikte aynı hayatı yaşamak istiyoruz» demişti. Öyle yaşadı, şimdi öyküleri yaşıyor topluma karışmış. Hem bugünün, hem yarının kuşaklarınınca benimsenmiş...

Oktay Akbal

11 Mayıs

Kemal Tahir'in Evinde Birkaç Saat

Ünlü romancının yeni eserler için tuttuğu notları eşi, aynen yayınlamak istiyor.

KEMAL TAHİR öleli bir yıl oluyor. Mehmet Barlas'la evinde dostlarıyla yiyip içip söyleştiği bir gecenin sabahına erişemedi. 60 yaşlarında ölmek insanın içini acıtıyor. «BATI ÇIKMAZI» tamamlanamadan kaldı masanın üzerinde. Kemal Tahir, vaktiyle «Cellât Yamakları» adıyla tefrika edilmiş, Ali Süavi olayı etrafında geliştirilmiş bir uzun hikâyesini romanlaştırıyordu. Ali Süavi'nin sarayı basışı bedestenini nasıl altüst etmiş ve Hacı Ali Efendi bedesten esnafını nasıl ayağa kaldırmışsa, ölümün Kemal Tahir'i basışı da bir yıl önce edebiyat dünyasını öylesine şaşırtmıştı. Ama şaşmamalı. Baskın basanıdır.

Bir yıl sonra Semiha hanımla Kemal Tahir'in kitapları arasında, onun bıraktıklarını karıştırarak, geriye kalan yığınla notun, sarı defterlerin, mektupların nasıl düzenlenip kültür hayatımıza maledileceğini konuşarak, bir öğleden sonranın birkaç saatini onun anılarıyla geçirdim. Çalışma masasının üzerinde, ölümünden sonra alçıyla alınmış yüzünün ve elinin maskı bembeyaz duruyordu. Bir romancının düşüren başı ve öpülesi eli. Aklıma, Orhan Kemal'in bir anısı geldi. 190 kişi diye yazıyordu Orhan. O sıralar Bursa Cezaevinde siyasî mahkûm ve hapishane kale-

minde çalıştırıyorlar. Derken bir sabah müjdeliyorlar: «Nazım geliyor!»

Nazım'ın siyatikleri azmış Çankırı mapushanesinde, banyolardan faydalansın diye Bursa'ya gönderilmesince razı olmuşlar. Müjde onun müjdesi.

DERKEN Nazım geliyor. Orhan Kemal bu geliş uzun uzun anlatır. Bir ihtilâs suçlusu var, Nazım'la İstanbul tevkifhanesinden ahbap, Sarıyerli Emin Bey diyorlar, şair ona Çankırı mapushanesinde yaptığı resimleri göstererek portre sahatında ne derece ilerlediğini anlatmağa çalışıyor: «Buna Asri Memet derler, Çankırı Hapishanesinin fotoğrafçısıdır, yaman oğlandır.» «Buna Kelleci Memet derler, Kemal Tahir onu bir hikâyesinin kahramanı yaptı» «Bu da işte Kemal Tahir. İyi bak Sarıyerli, yarının büyük romancısıdır, bilersin.»

Bir mahkûmun 190 kişundan sonra büyük bir romancı olarak doğuşu, büyülişü ve 33 yıl içinde ölüşü düşüncesi geliyor bu anının arkasından.

Semiha Hanıma soruyorum:

— Kemal Tahir, Nazım'ın kendisine Çankırı, Malatya, Çorum, Nevşehir, Bursa Cezaevlerinden gönderdiği mektupları yayınlarken, diğer mektupları ve Orhan Kemal'in

mektuplarını da yayınlamayı vaat etmişti. Nerede o mektuplar?

— El sürmedim. Bıraktığı o kadar çok şey var ki. Önce sarı defterleri gözden geçirmek istiyorum.

— Nedir sarı defterler?

— Kemal romanlarını, hikâyelerini, notlarını sarı defterlere yazardı. Bakın, Malatya notlarının üzerine DAMAĞASI başlığını koymuş, Çorum, Malatya Cezaevlerindeki notlarının üzerinde de NAMUSÇULAR yazıyor, İstanbul tevkifhanesindeki notlarının ismi de KANUN NAMINA.

— Yazık, artık tamamlanamaz bu notlar, ne yapmayı düşünüyorsunuz?

— Kesin bir fikrim ve kararım yok, ama olduğu gibi, notlar halinde yayınlanması iyi olur diye düşünüyorum.

— Kendi hayatını anlatan, anı türünde bir şey bırakmadı mı?

— HÜR ŞEHRİN İNSANLARI var, kendini anlatıyor; gazeteci Murat, Kemal Tahir'i canlandırıyor.

— Nasıl çıkacaksınız bu kadar notun, defterlerin arasından.

— Belli bir şey düşünmüyorum. Kemal sağken de onun eski Türkçe notlarını ben daktilo ile yazardım. Bazen okurdu, nokta, virgöl, nida diyerek. Sarı defterleri daktilo

lo ederken sesini duyar gibi oluyorum. Ya da kanepenin üzerinde uyuyormuş da uyanacakmış ve bana kaç sayfa yazabildiğimi sorup «ağır gidiyorsun» diyecekmiş gibi geliyor. Sadece zamanlarının böyle bir uğraşla dolması yetiyor bana. Bir de dikkat ediyorum tabii, ondan hiçbir şey kaybolmasın, ziyan olmasın diye...

Çay içiyoruz Semiha Hanımla Kemal Tahir'in çalışma masasının önünde. Vakit akşam üstüdür. Bilirim, hoşlanırdı günün bu saatinde dostlarıyla konuşmaktan, misafirlikten. Yüzünün ve sağ elinin maski kadife bir örtünün üzerinde duruyor, masasının üzerinde. Her şey tamam akşamın bu saatinde. Çankırı mapusanesinde, çalıştıkları atölyenin büyük kapısı önünde, oturup Nazım'la ve diğer ziyaretçilerle bozkır akşamlarının hüznünü çekerlerdi içlerine, öyle bir hüznü.

Nazım şiirleştirmişti bu hüznü:

«Bir akşam üstü

Oturup hapishane kapısında

Rübailer okuduk Gazaliden...»

Sadun Tanju

21 Nisan

Roman mı, Biyografi mi?...

Bize lise edebiyat derslerinde öğretmenler, sık sık, tarih ile roman arasındaki ayrımı sorarlardı. Bilmeyecek ne var diyeceksiniz, bir gerçektir, öbürü uydurma. Burada «uydurma» sözcüğünü aşağılama anlamında kullanmıyorum, ona kurgu, düşsel gibi sıfatlar da verebiliriz. Ama konu hiç de onca basit değildir; nice uydurma tarihler ve nice gerçek romanlar vardır. Tarihçi yeterli belgeye dayanmadığı yerde hayal gücünü işe koşturur; bu türlü davranışların bir takım gerçekleri ortaya çıkarmak için yararlı olduğu da görülmüştür. Kimi romancılar da uydurma güçlüğüne katlanmaktansa, gerçek olayları ele almayı yeğlemişlerdir. Diyeceğim, biri bilim, biri sanat olan bu iki ayrı yazı türünün zaman zaman uzaklaştığını düşünmek yanlış olmaz. Hele tarihsel roman denilen türe gelecek olursak, konu bütünü karışıklaşır.

Bana sorarsanız, ben tarihi ayrı, romanı ayrı okumak isterim; tarihsel bilgileri roman kılıfı içinde okumaktan hoşlanmamışumdır hiç. Bir romanın büyüklüğü, belgesel gerçeklere dayanmasından gelmez. Gerçekçiler bile gerçekçi romanı, «Olabilecek olan, olması olası bulunan olayların öyküsü» diye betimlemişler, gerçeğin tıpatıp benzerini çıkarmaktan uzak durmuşlardır. Sonra tarihe dayandığını söyleyen bir romancının, bunu bize nasıl tanıtlayacağı, bizi nasıl inandıracağı da üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur. Diyelim Lâle Devri'ni konu alan bir romanda Damat İbrahim Paşa'nın, ozan Nedim'e, «Ne dersin Nedim, bir başkaldırma olur mu acaba?» diye sorduğunu düşünelim, böyle bir sorunun gerçekte sorulmuş olup olmadığı ister istemez kuralamaz mı aklımızı? Bu türdeki romanların en rahatsız edici yanı işte budur, neresinin uydurma, neresinin gerçek olduğunu kesnekse bilemezsiniz. İşte bu yüzden yukarıda dedim ki, tarih mi öğrenmek istiyorum tarih okurum, bir romandan tat

almak için ille gerçeklerin dile getirilmiş olmasını gereksemem.

Bizde romancılıkla tarih iç içe soka, tarihsel savlarını roman biçiminde vermek istediği için birinden öbürüne sığan bir romancı Kemal Tahir'di. Doğrusunu söylemem gerekirse, bu yüzden onun yazdıklarının çoğunu okuyamamışumdur. Sözelisi İttihatçı Kar: Kemal'in, Mustafa Kemal konusu açıldığında, «Şu İngiliz Kemal mi?» dediği romanı ele alalım; burada Mustafa Kemal'in İngiliz adamı olduğunu, bunun da işte Kara Kemal'in ağzından tanıtıldığını kolay kolay söyleyebilir miyiz? Bu bir kurgu mudur, yoksa gerçeğin, belgelere dayanan gerçeğin dile getirilmesi mi? Şöyle de sorabiliriz soruyu: Biz okuduğumuz bu romandan Mustafa Kemal'i mi öğreneceğiz, yoksa romancıyı mı tanıyacağız?

Gelin de Flaubert'in «Madam Bovari benim» sözünü anımsamayın! Canlı kişileriyle bizde gerçekten, gerçek izlenimi bırakan bir romancı, bakarız ki, bütün kişilerinin toplamı, bir yaşam, bir dünya olup işlemiştir duygularımıza. Ama Kemal Tahir'in, Mustafa Kemal'e ilişkin kanımlarını, gerçek bir kişiyi yeniden tanıtmaya savı biçiminde ortaya atması, roman türünde de olsa, bende romandan çok tarihsel bir sav ile karşı karşıya bulunduğum izlenimini uyandırıyor. Oysa tarihsel savlar, ister istemez belgelere dayanmalıdır; kurgu ise hiç bir zaman beğenebileceği kazanmamıştır.

Bu konu her açılışında, Tolstoy'u ananlar olur, onun «Savaş ve Barış» adlı romanını örnek gösterirler; o romanında Tolstoy 1812 Rus - Fransız savaşını anlatır, o savaşın gerçek kişilerini, Çar Aleksandr'ı Napolyon'u, General Kutuzof'u tanıtır ya. buna dayanarak «İşte» derler size, «Tolstoy da öyle yapmış, gerçek bir olayı, gerçek kişileriyle bir roman olarak sunmuş okura.» Ama işin iç yüzü hiç de öyle değildir. Tolstoy o romanına sekiz yıl

çalışmış, çünkü Rus - Fransız savaşının bütün belgelerini gözden geçirmişti, öylesine ki, en ünlü savaşların ayrıntıları, sözgelişi Borodino savaşının planı bile yer alır kitapta; evet, belki o savaşın öyküsünü biz en iyi o romandan öğrenebiliriz, savaş tarihini okumamızın, askeri ayrıntılar içinde bocalamamızın gereği yoktur.

Ancak Tolstoy, «Savaş ve Barış» romanının gerçekleri yansıttığı bölümlerinde sıkı sıkıya belgelere bağlı kalmıştır. Napolyon bir Rus askeri ile mi konuştu, belgeseldir bu konuşma, Çar Aleksandr birden cepheye, Kutuzof'un yanına mı geldi güntüne, saatine değin doğrudur yazdıkları romancının. Ama «Savaş ve Barış» romanı yapan, roman saydıran şey hiç de bu belgeselliği değildir, Tolstoy'un yarattığı kişiler ve onların yaşamlarıdır roman. Belgelendirilmiş, belgelere dayandırılmış gerçekler dünyası, bu kişilerin oluşumunda, yaşantılarında etkisini gösterir, bir arka plan olarak kalır. Dahası, bu savaşın Rusya'da neden olduğu değişiklikleri, kendi yarattığı kişilerin ruhundaki değişikliklerle belirtir Tolstoy.

Nerden açtım bu konuyu? Peki öyle durup dururken değil. Güncel bir olay düşündürdü bunları bana.

Yıllar önce Kemal Tahir'i çok beğenmiş, övmüş olan Sayın Bülent Ecevit, geçende, kendi yaşamım konu alan bir kitaptan yakınarak söz ettiği bir açıklamada, çok haklı olarak, bu belgesel olma - olmama konusuna değiniyor ve kendi yaşamına ilişkin olarak o kitapta ortaya atılan kimi sözlerin, belgelere dayanmadığını ileri sürüyordu. Diyordu ki:

«Biri hakkınla yazılan bir kitap ya romandır, ya biyografi... Romansa, kitabın konu olan kimsenin kimliği bir ölçüde saklanır, kitapta ona başka ad takılır. Biyografi ise, belgelere ve ciddi araştırmalara dayandırılır, onun içine hayali konuşmalar ve yakıştırma olaylar konulmaz.

Bir Şair Öldü

Bir şair öldü. Tek başına yaşayan bir kişi... İlk haberlere göre kalp durmasından gidi vermiş. Kimbilir ne zaman farkettiler öldüğünü? Sabahları çıkardı evinden, Divan Pastanesine kadar yürürdü, sabah çayını orada içerdi. Kırmızı yüzü, heyecanlı konuşması, sürekli coşkunuğu, bütün bir yaşamı şiire vermiş olmanın tedirginliği ya da huzuru...

Gerard de Nerval, «Bir şairin yaşamı herkese aittir» der. Şairler kişiye en yakın insanlardır. Bizi bizden daha iyi bilen, anlatan... Onlar bizi tanımasalar da, bizler onların dizelerinde kendimizi bulur, yaşamın anlamını duyar, güzelliğini kavrarız. Hele şiirseven insanlar için şairlerin yaşamını, serüvenlerini, yıllar boyu aşttıkları yolları, acıları, sevinçleri bilmek, paylaşmak vazgeçilmez bir alışkanlıktır. Bu yüzden herkesindir bir şairin yaşamı. Gizli kalamaz, saklanamaz, bir sis perdesi altında örtülü tutulmaz.

Celâl Sılay altmış yaşındaydı. Otuz yıldır tanıdığım bir arkadaş. Lise sıralarından şiirlerini ezberlediğim bir şair. «Merhamet Şiirleri» ile bir anda Türkiye'nin en beğenilen şairleri arasına girivermişti 1943'te. Birbiri ardına yayınladığı kitaplar, «Acaba», «Sonra», «Boşlukta Duran Taş», «Zaman İle Yarış», «Adamca!», «Doğa» bir düşünür - şair kişiliğini belirtti. Sürekli yaşam savaşı veriyordu bir yandan da. Gazetecilik, yazarlık, dergicilik... Biri çıkan bi-

Türkiye'de ise son zamanlarda romanla biyografi karışımı garip bir tür ortaya çıktı.»

Çok şüktür, Sayın Ecevit sağ olduğu için bunları yazabiliyor, kendi yaşamına ilişkin bir takım düzeltmeler, açıklamalar yapabiliyor; ya ölmüş biri için bunları kim yapabilecektir? Konu-un bu yanını bir yana bırakarak, tarih - roman, ya da biyografi - roman ayırımına dönelim biz yine. Demek ki, bu ayırımın çizgisi kesin olarak bilinmezse, ortaya konan yapıt, bir yandan gerçek adlara dayandığı için kurgu türüne bırakılamıyor, bir yandan da, eski deyimi ile «ihticaca salih» belgeleri konuşturmadığı için, konu olarak alınan canlı kişinin bir takım açıklamalarına yol açıyor. Kitapta yazıldığına göre, Ecevit, milletvekilliği adaylığı için Metin Toker'e, «Yerine beni söyler misin?» diyerek onun yardımını istemiş. Politikanın olağan bir işidir, ama oldu mu olmadı mı? Bu açıklamayı, bir göreve istekli olmakta yadırganacak, ayıplanacak bir yön gördüğüm için yapıyor değilim... Her çıkan satırın gerçeklere uygun olmasını istediğim için... diyor Sayın Ecevit, haklı olarak.

Gerçeklere uygunluk ne güç şeymiş meğer! Yaşıyanlara ilişkin anlatımlarda bile bu denli anlaşmazlıklar çıkarsa, ölümler üstüne olan bilgilerimizde kim bilir ne yanlışlara düşüyoruzdur! Rahmetli Adnan Adıvar, Farabi'nin bir hastayı ut çalarak iyi ettiğini anlatan bir yazı için, yıllar önce Ankara'da, «Doğru değildir, çünkü hiç bir belgeye dayanmıyor» demişti.

Gelin de roman ile tarih arasındaki ayrımları düşüneyim!

Melih Cevdet Anday

15 Kasım

ri batan bir sürü edebiyat dergisi. Eski, Doğu - Batı, Yeni İnsan... Bir zamanlar güncel bir şairken nerdeyse unutulmanın kenarına gelmişti son yıllarda. Adı anılmaz olmuştur. Yeni çıkan edebiyat tarihleri, antolojilerde bile, bilerek bilmeyerek unutuluyordu. Gariptir edebiyat dünyası, biraz da kişinin yaratılışı rol oynar güncel kalıp kalmamakta... Çetin insandı Sılay, sürekli düşünen, araştıran, inceleyen bir yaratılışı. Aşırı bir duyarlık içindeydi. Geniş bir çevresi, sayısız tanıdıkları vardı, ama gerçek dostları, sayılıydı onlar...

Yapıtlarının adı bile bir soruyu içerir. Sonra der, Acaba der... Dizeleri de sorularla dolup taşar. Bir şair, bir sorma, bir arama coşkusu... Doğa üstünde bir güç olmaya çalışmak, bulunak isteme. Boşlukta duran taş benzetir şairi, kendini. Düştü düşecek biri, her an... Ama yine de boşlukta durabilen, durduğunu, duracağını sanar... «Saçlarını tararken elin - Duyarsa bir sertlik duyarsa - Bil ki saçlarının arasında - Ben varım». En güzel sevi şiirleri ya da gençliğinde. Şiir defterlerine yazılırdı dizeleri. Aranan bir şair, bir insandı 1940 yıllarında. Adı en ünlü şairlerle birlikte anılır, ünlü kişilerin sofralarına çağılır, profesörlerin, devlet adamlarının dostluğuna kavınır. Çağdaş edebiyatımızın en güzel aşk şiirlerinden çoğunu Sılay yazmıştı. Aşık kitaplarını, eski antolojileri, okuyun

bu dizeleri. Yalnızlık içinde tükenip biten bir şair yaşamının en canlı anlarını duyun o dizelerde...

Kimi zaman tartışırık, kimi zaman büyük bir anlaşmanın içinde duyardık kendimizi. Düşüncelerini, duygularını apaçık söyleyen sayılı sanatçılardandı. Kırardı kişileri bu yüzden... İçtenlik dolu bir şair... Her haliyle gerçek bir şair yaratılışı. Taşkın, coşkun, duyarlı, alıngan, ince, kaba, anlayışlı.

Şimdi son görüşmemizi hatırlıyorum. Temmuzun ortalarında bir sabahı. Taksim'e yürürken rastladım. Divanda bir çay ismarladı bana. Ondan bundan söz ettik. Tanıdığımız kişilerden, şairlerden... Birkaç yıl önce kızgındı. «Ne hakları var, beni unutturmaya ne hakları var, niye adımı anmazlar, niye şiirlerimi almazlar kitaplarına?» diyordu. Ama baktım bu kez böyle şeyler söylemedi. Durulmuştu, rahatlamıştı, belki de bir şairin yaşamı süresince topladığı alkışların, pohpohların önemli şeyler olmadığını anlamıştı. Bugün doruktasındır, çevrende binbir dalkavğun, övgücün vardır, her yazdığına cevher gözüyle bakılır. Ama bir de sonrası var, bizden, sizden sonrası, o övgücüler çekilir, her şey biter, insanlar, kuşaklar önünde çirliçirli kalır yaptın. Önemli olan o günde de değerini,

önemini kabul ettirmektir. Böyle şeyler konuşmadık o gün, ama bir an içimden geçti böyle şeyler. Onun rahatlığına huzurlu haline kendine güvenine baktıkça... Sonra ayrıldık. Bir gün yine böyle bir sabah yeniden karşılaşacağımızı, oturup birer çay içeceğimizi düşünerek, ölüm diye bir şeyin var olduğunu aklımıza bile getirmeyerek...

«Sen mısın şair, yoksa senin yüreğin mi?» diye sorar Alfred de Musset kendine. Yanıtı yine kendisi verir: «Yüreğin». Celâl Sılay'ın yüreğidir o şiirleri yazan; gündelik işlerle, tatsız çekişmelerle, şiir dışı, şiire uymayan, yakışmayan çabalarla, uğraşlarla bir yaşamı harcayan kişi değil... Celâl Sılay da, o dizeleri yazan, bugün çoğu unutulmuş, hatırlanmayan, ama bir gün yeniden güç kazanacak, sevicecek dizeleri duymuş, yazmış şair yüreğinin sahibi olarak kalacak yarına... «Aydınlanırım öyle aydınlanırım ki, bana gelirsın». Bugünün yarının şiirseverleri hep o aydınlığa doğru gidecekler, o şair yüreğin çarpıp çarpmadığını düşünmeden...

Oktay Akbal

12 Eylül

Şairin Ölümü

Pazar günü Cumhuriyet'in yedinci sayfasında tek sütunluk bir haber yayınlandı:

«Değerli şairlerimizden Celâl Sılay önceki gece evinde ölü olarak bulunmuştur. Bursa'da 1914 yılında doğan Sılay Tasviri Efkar, Vatan ve Yeni Gazete'de takma adlarla fıkralar yazmış ve yazı işleri müdürlüğü yapmış dergiler çıkarmış, yedi kitap yayınlamış, aşk ve felsefe üzerine şiirler yazmıştır...»

Haberi okuyunca, Babilî basınına, büyüklerinden başlayıp küçüklerine inerek gözden geçirdim. Cumhuriyet dışında yalnız bir tek gazete olayı üç satırla bildirmişti. Anlaşılan unutulmuştu Sılay... Bir zamanlar Babilî'nin en renkli kişilerindeniydi oysa... Ünlü köşe yazarları ve yazı işleri müdürleriyle arkadaşlıklarını sürdürür kitapları yankılar yaratır; dostlukları, düşmanlıkları, kavgaları, çekişmeleriyle güncel yaşamın içinde etkisini duyururdu.

Ama bencilliği içinde yalnız kalmak yazgısını benimsemişti; bir gün evinde ölü olarak bulunmak pahasına. Hırçın tabiatı tükenmez heyecanı abartmalı fikirlere dayalı bir konuşması vardı. Söylediğinin önemini karşısındaki ne duyurmak için bir sözü, ya da bir cümleyi iki üç kez vurgulamadan ve yinelenmeden edemezdi. Yalnızlığını çevreleyen bir sis bulunurdu arkadaşlarıyla arasında. Çeşitli yorumlar, öyküler dolayrdı kişiliğinin çevresinde Celâl Sılay bir vakit öylesine aşık olmuştu ki bir kadına bu sevgi serüveninde saç, kaşı, kirpikleri bile dökülmüşü. Çıplak kafası, kalın ensesi, tıknaz yapısı, sesli gülüşüyle okuldayken kendisine takılan «Napolyon Celâl» adına yakışır kocaman davranışlara sıvanmak isterdi günlük hayatında.

Ama yaşamın gerisinde kalıyordu sürekli olarak...

Bir iş sahibi olamıyor, geçim derdini çözümleyemiyor. Kadın ilişkilerini düzenleyemiyor, arkadaşlıklarını dengileyemiyordu. Geçmiş yüzyılın şairleri gibiydi belki de. Çabuk eskelenen, barışan darılan kişiliğiyle çevresindeki kopukları ata ata yaşıyor, küçük çıkarlar dünyasının anaforunda tükeniyordu. Yıllardan beri görmemişim kendisi-

ni. Bir gün gazete köşesinde tek sütunluk bir ölüm haberiyle çıka geldi.

Celâl Sılay bir zamanların ünlü şairiydi. Edebiyatımızdaki yeri ne olacak bilememi; bildiğim, hiç kuşkusuz edebiyatımızda yeri olduğudur.

Güncel olayların etkisinden ve arkadaşlık ilişkilerinin çaprasından kurtularak edebiyat eleştirmesini yazacak olan kişilerin Celâl Sılay'ın değerlendirmesini yapması gerekir. Türkiye'de şair olarak yaşamak ve şair olarak ölmek zor. 1914'te doğup çevresiyle sürekli anlaşmazlık içinde yaşayan bir kişinin okuldan mezara dek hali ne olur? Bizim yaşamımızda şairlere hoşgörü ressamalara özen, yazarlara ayrıcalık diye birşey yok... Çevresinden gördüğü sürekli tepki, ve çevresine duyduğu sürekli tepki içinde yıllarını geçirdi Sılay... Renkli konuşmaya bayılırdı. Bir gün Babilî yokuşundan inerken, kenarda gördüğü bir köpek pisliği önünde durmuştu. Yanındaki arkadaşı kolundan çekti:

— Yürüsene yahu, ne yapıyorsun orada?

Sılay duruyordu:

— Görüyor musun şunu?

— Evet.

— Nedir bu?

— Bok.

— Hayır, dedi Sılay ve o günün en ünlü başyazarlarından birinin adını söyleyerek:

— İşte bu O'dur.

Bazan eski Tokatlıyan Otelinin vitrininde, bazan Löbon Pastahanesinin bir köşesinde, bazan bir meyhanenin köşesinde insanın gözüne çarpan Sılay'ın simgesi artık tek sütunluk ölüm haberidir. Bu toplum Türk diline bir tek dize katmış şairine bile borçludur. Celâl Sılay gibi birbirinden güzel şiirleri edebiyatımıza armağan etmiş bir sanatçıyı hiç olmazsa ölümünden sonra değerlendirmeliyiz. Bunu yapacak olanlar, hiç kuşkusuz edebiyat adamlarımızdır.

İlhan Selçuk

10 Eylül

Acı Tütün

CUMALInın ikinci romanı için yazdığım son paragraf şöyleymiş: «Yağmurlar ve Topraklar, bütün o mutlu sonucuna karşın bazı vicdan azabı kırıntıları taşıyarak avukat Nihat'ın özeleştirili otobiyografisidir. Yaşanan zamanla koşulların içinde insanların yenilik gerçeği. Yüzlerce kasabada sürüp giden yaşam da bulur işte. Romancı, hem kendisine, hem ortamına tanıklık ettiği için okurların çoğu orada kendi yazgılarıyla sorunlarını bulacaklar. Çok açık ve aydınlık bir anlatım rahatlığı, şiirsel tanımlamalar, içten hesaplaşmalar toplamıyla...» (Cumhuriyet, 12 Temmuz 1973, Kasabada Son Yıl).

«Acı Tütün»ü okuyunca anladım ki kasabada son yılını yaşamış olan yalnızca avukat Nihat'tır; romancı Necati Cumalı değil. Gerçekten bir şiir yaşı vardır; sanatçı çoğunlukla hep kendisini görür, içini anlatır Cumalı da şiir kitaplarında bunu yapmış, başka insanlara da kendi açısından bakmıştı hep. Özellikle «Güzel Aydınlık» şiirlerinde (1951. 2. b. 1971) Urla yıllarının bütün ilk izlenimlerini bulabiliriz. Diyebilirim ki üç romanında da işleyeceği toplumsal ortamın ilk şiirsel gözlemleri oradadır. İyi ki o kitap, arka kapagında taşıdığı şu dizelerin özüne dayanmaktadır: «Akdeniz göklerinden / Köpüklerden, limon çiçeklerinden / Gözlerimde kalan / Güzel aydınlık / Ümitsiz kaldıkça seni düşündüm.»

Ve işte gene Urla'dayız; ama bu kez roman yaşındadır yazar ve «Taşrada küçük bir yer» şiir dizisinde anlattığı kente olgun bir romancı gözüyle bakmaktadır artık. Kendisi de avukat Nihat da kalkmıştır oradan, küçük bireysel sıkıntılar da. Böylece eksiksiz bir roman başarısı çıkar ortaya: «Acı Tütün», kendi konusu, sorunu içinde, edebiyatımızın en canlı romanlarından biri olmuştur.

Dikkat edersek, Cumalı'nın romanlarına özel dönemlerin adlarını koyduğunu görürüz: Tütün Zamanı, Yağmur ve Topraklar, Acı Tütün. Bu, onun çalışma yönteminin anahtarlarını verir bize. Hem kasabanın bazı düğüm zamanlarına bakmayı yeğlemekte, hem roman yazma çalışmasını kitaplarının sonunda belirttiği kısa dilimlere sığdırmaktadır. «Acı Tütün»ü çok severek, inanarak, doğru ve güzel bularak okurken yalnız bu yerinme vardı içimde! Zaman kısa. Roman bitecek ve biz kasabanın da, kişilerin de yalnız bir dönemdeki düğümlerinin çözümleriyle yetineceğiz. Oysa yaşam sürmektedir ve büyük romanların süreci, kahramanlarının bir dönemleriyle değil yaşam toplamalarıyla sınırlanmaktadır ancak. Bulabildiğim tek eksiklik bu; sanırım küçük bir öge de değil. Örne-

ğin Bulgar romancısı Demitir Dimov'un «Tütün»ü (Sarı Dünya çeviren: Burhan Arpad, iki cilt, May Yayınevi, ilk baskı 1967), «Bulgar toplumunun İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlayarak savaş sonuna kadar on yılını desanlaşştıran dev bir eser»dir. Çünkü Tanpınar Hoca'nın deyişiyle «Sanat için en tehlikeli şey, mümkünlerin sınırında durmaktır.» Yeteneğine ve emeğine büyük güvenim olan Necati Cumalı; şairliğiyle hikâyeciliğinin etkisinde bulunan romancılık çabasını, inanıyorum ki bu geniş ufuklara ulaştıracaktır

Kemal Tahir'de sık gördüğümüz suçlu istekler, Yaşar Kemal'in hemen her kitabında karşılaştığımız sonsuz tutkular yok Cumalı'nın kişilerinde. Tersine küçük kazançlarla yetinen yenilikler, temiz aşklar, mutlu yuvalar, geçim sıkıntısından başka pek sorunları olmayan sıra insanlar. Ama ne güzel anlatıyor Cumalı bu bildiği, tanıdığı gerçeği; ne kadar şiirsel buluşlarla, tam kıvamında, ölçülülükle, uydurmadan, kendini öyküsünün sihrine kaptırmadan diyebilirim ki kendi tutkularını da yenerek. Oyun yazarlığından getirdiği çok sağlam konuşturma yeteneği ile içinde mayalandıra mayalandıra bütün özelliklerini iyice kullandığı gözlem gücüyle, yaptığı işe inanarak, kaleminin bütün sorumluluklarını taşıyarak insanlarını ve çevresini severek, okurunu kendine güvendirerek, — hikâyecilik tekniği için Çehov'un belirttiği ünlü örneğe göre — tüfeği tam zamanında patlatarak... «Acı Tütün» yazarının kendine koyduğu zaman ve yer sınırları içinde, yeni bir ustalık ve romancılık başarısıdır. Kutlarım Cumalı'ya; daha büyük umutlarla. Tekrar edeyim, kapaktaki ressam buluşunun, bir tütün yaprağı üstünde birleşen iki sevgili başının sınırını aşma d'ceğiyle...

Ferit'le Binnaz'ın aşklarını, Dr. Ziya Somer'in kişilik sınavını, Yusuf Uzun'un direniş inadını, hemşire Sabiha'nın sevecen sabrını, aptal Yusuf'un sevgi borcunu, ekspres İsmet'in görev sıkıntısını, bakkal Sabri'nin yenik yalnızlığını, Suat Eroğlu'nun fırsatçı uşaklığını, ilgiyle, sevgiyle izlerken — yalnız Esendal'ın hikâyelerinde rastladığımı — o canlı kahveler havasını ve bütün kasabanın ruhunu yaşayacaksınız! Her kitap bir dünya getirir bize. Küçük de olsa, zamanla sınırlı da olsa, Acı Tütün'ün bize getirdiği tam bir dünyadır. Hem en okumanızı dileyerek...

Raul Mutluay

24 Ekim

“Aşk da Gezer, Bir Yolculukta Bir Vitrin Önünde Sokuluverir İnsana,

«Aşk da Gezer»

Necati Cumalı'nın son romanı bu adı taşıyor.

Bu adın anlamını şöyle açıklıyor yazar: «Evet, aşk da gezer. İnsanın en üzgün, en yalın, en umutsuz olduğu günlerinde bir uçak, bir otobüs yolculuğunda, ya da bir

vitrine bakarken gelip yanına sokuluverir aşk. Demek istiyorum ki: insanın aşkını nerde yitirdiği ve nerde bulacağı önceden bilinmez.»

Daha önceki üç romanında, bir Ege kasabası çevresinde tütün yetiştiricilerinin sorunlarını konu alan Cumalı,

«Aşk da Gezer»de iyi bildiği başka bir çevreyi karşımıza çıkarıyor. Serüvelerini izleyeceğimiz çevre bu kez tiyatro çevresidir. Seyircilerle tiyatro dünyası arasındaki perdeyi kaldırmak, bu dünyanın insanlarını, aralarındaki ilişkileriyle birlikte sergilemek istiyor.

Necati Cumalı, çok yönlü ve çalışkan bir yazar. 1940'tan günümüze kadar edebiyatın bütün türlerinde, şirden tiyatroya, denemeden hikâye ve romana kadar eser vermiş. Ama her şeyden önce kendini şair olarak duyuyor. Bu kadar çeşitli türde eser vermesinin nedenini sorduğumuzda verdiği karşılık şu:

«Şiirin, romanın, tiyatronun öğeleri ayrı ayrı. Roman ve küçük hikâyenin yapısı genel olarak düşünceye dayanır. Şiirde bir kelime sanatıdır daha çok. Şiirde duygu ve düşünce varsa ancak şiir olarak söylendiği ölçüde vardır. Devamlı şiir yazmanın bir şair için kaçınılmaz sonucu kendini tekrarlamaktır. Kendini tekrarlamaktan kaçmanın ve salt edebiyat adamı olarak yaşamının yolunu edebiyatın çeşitli türlerinde eser vermekte görüyorum.»

«Çok yönlü bir sanatçı olarak, bütün eserlerinizi kapsayan ortak bir çizgiden söz açabilir misiniz?»

«Şair olarak neysem tiyatro yazarı olarak da o olduğumu sanırım. Bu tutarlılığın birçok nedeni var. Önce, yazdıklarımın yaşadığım arasında sıkı bir bağlantı vardır. Diyebilirim ki yaşadığım gibi yazıyorum. Sonra, edebiyat anlayışım bir bütündür. Sevdiğim şiir, roman, tiyatro ustaları arasında da bu yakınlığı kurarım. Tiyatro yazarı olarak Euripides'i, Cervantes'i, Shakespeare'i, Calderon'u, Moliere'i, Musset'yi, Ibsen'i, Lorca'yı, Synge'i, Ionesco'yu ve Osborne'u bir çizgi üzerinde birleştirerek yorumlarım. Bu çizgi kendi beğenimdir ve aynı zamanda da nesnel bir çizgidir. Bundan kastım, sanat tarihi içinde anlayışların, görüşlerin gelişme çizgisidir.»

«Yazdıklarınızla yaşadığınız arasındaki bağlantıya değindiniz. Hayatınızın yazarlık oluşumunuzda yeri ne oldu?»

«Çocukluğumdan başlayarak hayatımın kaynak bakımından önemi var. Çocukluğun üç ayrı ortam içinde geçti. Babaevi, küçük toprak sahibi bir ailenin eviydi. Kur'andan başka kitap bulunmayan ve toplumsal durumuna uygun sözlü bir kültürü sürdüren bu aile içinde mahzun halk masalları dinleyerek büyüdüm. Bunun yanı sıra, tatilleri yanında geçirdiğim okumuş bir dayım vardı. 1914'te sosyalizme bağlanmış, uyanık bir aydıındı. İlk kitapları onun evinde gördüm. Başucundan ayırmadığı bu kitaplar arasında, Malraux'un «Ümut»unu her akşam beş on sayfa okumadan başka birini okumaya yönelmezdi. Bilinçlenmemde büyük etkisi oldu. Bu arada da, annemin Urla'da bir çiftlikte yaşayan akrabaları yanında geçirdiğim tatillerin beni kır hayatına yaklaştırdığını söyleyebilirim. Bu üç ev arasında büyüdüm. Bu üç evin çizgilerinin birleştiği bir kişiliğim oldu sanıyorum. Sonra ilkökul öğretmenlerimi sayabilirim. Bunlar Kurtuluş Savaşına katılmış ülkücü insanlardı. En büyük övünçleri göğüslerinde taşıdıkları İstiklâl Madalyaları idi. Kuşağımın çoğu gençleri gibi ben de halkçı, devrimci, layık ve toplumsu inançlarla yettim. Sonunu biliyorsunuz. Yavaş yavaş dirilen irtica ve İkinci Dünya Savaşı'nın karaborsacıları siyasal bir güç olarak kuşağımın karşısına dikildiler ve bizi her türlü yoldan lekelediler. Sonucu bir daha biliyorsunuz. Kuşağım, özellikle 1960'tan sonra yetişen kuşaklar tarafından anlaşılmış ve aklanmıştır.»

«Yazarlığınız içinde romanın tuttuğu yer, romana bakışınız nedir? İlk üç romanınızda anlatmak istedikleriniz neydi?»

«Roman alanı bakir bir alandır. Yazılması gereken çok problemlerimiz var. Toplumumuzu ve insanlarımızı ancak bu yoldan doğru tanıyabiliriz. Bizim genel olarak olayları duygusal bir yorumlayışımız var. Romanımızda çoğunlukla kendimizi doğru anlamayı değil, bir çeşit avutmayı amaç tutmuş gibiyiz. Son dönemde yetişen romancılarımız köylerden, kasabalardan geldiler. Pek haklı olarak kendi ortamlarının romanlarını getirdiler. Bu da Türk toplumunun ancak bir kesitiyle sınırlı kalıyor. Benim bir süre için, ömrümün 20 yılının geçtiği kasaba ortamından kopamamam kadar doğal bir olay olamaz. Beni yazarlığa iten, yaşadığım olayların baskısı ve söylenmemişliğidir. Tütün Zamanı Üçlüsünde, yani ilk üç romanımda bir çeşit borç ödedim. Babam beni ve kardeşlerimi küçük toprak sahibi bir tütün ekicisi olarak yetistirdi. «Zeliş»te, ekicilerin özel yaşayışlarını, güç hayat koşullarını, «Yağmurlar ve Topraklar»da gelir kaynağı tütün olan bir kasabanın toplumsal yapısını ve doğa ilişkilerini, «Acı Tütün»de ise emeğini değerlendirmede karşılaştığı güçlükleri ve sömürülüşünü anlatmaya çalıştım. Bu üç roman da, zaman zaman kendimin de aralarına karıştığım, çok yakından tanıdığım kişilerin romanıydı.»

«Yeni romanınız «Aşk da Gezer» bu tutumunuza ne katıyor?»

«Roman olarak ilk kez kente geçiyorum. Bu romanımda kişilerin tiyatro çevresinde yaşayanlar. İlk oyunum «Boş Beşik» bildiğiniz gibi 1949'da oynanmıştı. Yani 25 yıldır tiyatro dünyasının içindeyim. Seyirci ve tiyatro meraklıları ile tiyatro dünyası arasında bildiğiniz tiyatro perdesi vardır. Seyirci salonda, tiyatrocular perdenin gerisinde kalır. Ben bu romanımda bu perdeyi aralamaya, açmaya çalıştım.»

«Romanın adı bir bakıma konusunu da vurguluyor. Yanılıyor muyum?»

«Ben genel olarak Goethe'nin bir öğütünü düstur bilirim. Konunuzu on yıl bekletmeden yazmayın der. Ancak unuttuğunuz ve on yıl sonra dahi yazılacak değer de bulduğunuz konuları yazmalısınız der. «Aşk da Gezer»in konusu da bu türden. İstanbul Sanat Tiyatrosu adını verdiğim bir tiyatro. 20 ağustos - 20 eylül arası Fuar'da temsil vermek üzere İzmir'e gider. Tiyatronun kadın erkek sanatçıların İstanbul'da özel bir yaşayışları ve gönül ilişkileri var. Turne dolayısıyla bu ilişkilerden uzak kalırlar. Bir çeşit kesinti girer araya. İzmir'e isteksiz giderler. İlk günleri yakınmalarla geçirirler. Ama hızlı yeni gönül ilişkileri, yakınlık kurarlar. Evet, aşk da gezer. İnsanın en özgün, en umutsuz olduğu günlerinde bir uçak, bir otobüs yolculuğunda, ya da bir vitrine bakarken, gelip yanına sokulur. Demek istiyorum ki insanın aşkını nerde yitirdiği ve nerde bulacağı önceden bilinmez.»

«Tiyatro çevresini seçmeniz de başka nedenler de var mı?»

«Burjuva çevreleri ikiye bölünür. Bu ikiye bölünme bütün ilişkilerinde olduğu gibi aşk ilişkilerini de etkiler ve genellikle aşk, günâh olarak gizli kapaklı sürdürülen bir ilişkidir. Tiyatro çevrelerinin beni çeken tarafı, kadınların erkeklerin kendilerini özgür duymaları ve tutkularını çocuk aldırı gibi boğmamaları, doğurup yaşatmalarıdır. Töresel olan nedir, töreye aykırı olan nedir diye düşündüğümüzde, önce töreye aykırı olan, ikiye bölünme ve yalandır. Açıklık, sırasında günâh sayılan eylemleri bile bağışlayacak erdemlerden biridir. Ben bu romanımdaki kişileri savunmaya kalkmıyorum, yaptıkları doğrudur demiyorum. Dediklerim yanlış anlaşılmasın, sadece, böyledirler diyorum. Onları

günahkâr bulacak veya bağışlayacak, sevecek veya sevmeyecek olan okuyucudur. Bir bakıma da zamandır. Bana düşen, tanıklıklarını etmek, onları tanıtmaktır.»

«Son bir soru: Anlattığınız kişiler gerçek tiyatro çevresinden mi?»

«25 yıldır tiyatro dünyası içinde bulunan bir kimse- nin gerçeklerden etkilenmemesi olanak dışıdır. Ama ro-

manımı yazariken şunu anladım ki, romandaki kişiler ro- mancı kişilerdir. Gerçeğin kopyası olmaktan çok, göz- lemlerimin ulaştığı bileşimlerden doğmuşlardır.»

Kemal Özer

15 Aralık

Çetin Altan, "Kitabım Anayasa Çığnenerek Toplatılmıştır,, Dedi

Türkiye'de düşünce özgürlüğü yeni bir aşamaya geldi. «Değişmekte olan Türk toplumunda kişi ve kurumların yozluğunu, temelsizliğini ve inançsızlığını yansıtan ve böyle bir ortamda aydının çilesini vermeye çalışan» kitaplar toplatılmaya başlandı. Müstehcen bulunduğu gerekçesiyle..

Türkiye'de düşünce özgürlüğü yeni bir aşamaya geldi. «Cezaî bir karar sayılması gereken kitap toplatma kararının Anayasa'nın çığnenerek sanığı mahkemeden geçir- meden ve savunması alınmadan Ceza Muhakemeleri Usulü Yasasının 303. maddesinin, hukuktaki iyi niyet ilkesinin zıt şeklide işletilmesiyle» yazarın gıyabında kitaplar top- latılmaya başlandı. Müstehcen bulunduğu gerekçesiyle...

Bu konuda yazar Çetin Altan'ın da elbette söyleye-cekleri vardı. İki gün önce son yapıtı «Bir Avuç Gökyüzü» müstehcen bulunduğu gerekçesiyle toplatılmıştı çünkü. Çetin Altan bu konuda ne düşünüyordu. Sorularımızı şö- le yanıtladı:

— Müstehcenlik nedir, nasıl tanımlarsınız bu kavramı?

— Müstehcenlik insanın çeşitli nedenlerle baskı altın- da kalmış olan cinsel güçlerini sömürmek amacıyla yapı- lan bir tahrik unsurudur. Sırf ticaret amacına yöneliktir.

— Müstehcenlik bilim ve sanata nasıl yansımıştır?

— Bilim ve sanatta müstehcenlik olmaz. «Ayıp» olmaz. Çünkü gerek sanat ,gerek bilim doğayı ve doğanın parçası olan insanla insan ilişkilerini kendi açılarından inceler ve yansıtır. Bu amaca dönük çabalarda baskı altında kal- mış cinsel güdülerini ticaret gayesiyle sömürme hedefi yok- tur. Bilim de sanat da cinsel konularla, doğanın ve yaşa- mın temel gerçeklerinden biri olarak, ilgilenir.

— Sanatçının müstehcenlik karşısındaki tutum ve gö- revi nedir?

— Sanatçı çeşitli şartlanmaların etkisi altında kalmış gerçekleri, bilimcilerin de ilgileneceği bir içtenlikle ortaya çıkarır ve toplumun kendi kendisini daha iyi tanıyarak, dile getirilmesinden çekinilmiş, tedavisine gidilmemiş has- talık ve sakatlıkların sağlığa kavuşturulmasına yardımcı olur. Sanatçının bu atılımı toplumdaki şartlanmaları kı- rar. Toplumun daha üst bir düzeyde, daha sağlıklı bir uy- garlık boyutlarına erişmesine yol açar.

— Kitabınıza müstehcen deniyor ve bu nedenle top- latılıyor. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

— Benim kitabıma gelince, kitabımı müstehcen bul- mak gerçekte Çetin Altan'la uğraşmayı belirli bir çevrede siyasal bir yatırımı konusu olarak kullanma modasının ye- ni bir girişimidir.

Düşünce özgürlüğünü gerçekleştirme peşinde oldukla- rını varım yamalak söylemek zorunluğunu duyanlardan ba- zıları cezaevinden çıkar çıkmaz yazdığım ilk kitabımın üstüne saldırarak destek aradıkları çağdışı çevrelere «Siz

bizim düşünce özgürlüğünden yana gözüktüğümüze bak- mayın. Çetin Altan daha ağzını açar açmaz çanına ot tu- kamak için en ters davranış, görürsünüz ki, bizden gel- di.» diye göz kırpmak istemektedirler. Yoksa benim kita- bımı müstehcen bulmak için eski Roma'da Ovidius'ları, eski Yunan'da Ksenefon'ları, Rönesansta Rabelais'leri, 17. yüzyılda Moliere'leri, yakın geçmişte ve günümüzdeki Mar- qui de Sade'leri, Lawrence'leri, Henry Miller'leri, Sartre' leri, tüm inkâr edecek bir engizisyon papazı kalasına sa- hip olmak gerekir. Ayrıca, bütün bunlardan nasipsiz kal- mış, «Sanat kültürü fukaralığı», Osmanlı sanat dünyasın- dan da habersiz olduğunu çizgileyen bir yozlaşma örneği olur. Osmanlı sanatında çok önemli bir yeri olan minya- türler ve 18. yüz yıl karagöz figürleri, insan vücuduna ve seks anlayışına çok ileri bir gerçekçilik titizliği ile yakla- şır. Ayrıca, Osmanlı sanatının yanında. Folklorümüz de aynı gerçekçiliği özgür bir sanat coşkusu ile yansıtır. Bunlar- dan habersiz olanlar 1942 - 43'te Pierre Louys'un Afro- dit'ini de mahkûm etmeye kalkan köhne ve dünyadan kopuk bir anlayışın uzantılarını temsil edenlerdir. Bun- dan 30 küsur yıl önce Türk yargıçları önünde Afroditi sa- vunan hukukçular «Bu tür sanat yapıtlarını Türk toplu- muna göstermeyelim de, mahkeme duvarlarına mı asalım» demişlerdir. Türk yargıçları, Afroditi o tarihte beraat et- tirmişlerdir.

Ancak dediğim gibi benim kitabımla uğraşmak böyle bir cehaletten çok, yaşamakta olan Türk demokrasisinin içindeki yosunlanmış, karanlık, çağdışı adacıkları - ki bunlar günden güne küçülmekte ve arınmaktadırlar - sö- mürme iştahının sonucudur. Bunun da kanıtı, kitabımın Anayasayı çığneyerek toplatılma kararıdır.

Savcı kitabı toplatmak için benim gıyabında Sulh Ce- za Mahkemesine başvurmuş, mahkeme, savcının isteğini reddedince daha önce beni «kombinezon» sözcüğüne mah- kûm ederek bir yıl yatırmış olan bir üst mahkeme duru- mundaki Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi yargıcına baş- vurmuş ve gıyabında kararı alarak itiraz yolunu kapamış- tır.

Adalet Bakanının son demecinden de anlaşıldığına gö- re, savcı bu girişimi Adalet Bakanının emriyle yapmıştır. Önce Sulh Ceza Mahkemesine gitmek, o talebi reddedince 303. maddeye göre bir üst mahkemeye giderek kararı gı- yapta kesinleştirmek maalesef Türk Ceza tatbikatında ka- muoyunun bilmediği gizli kalmış bir taktiktir. Bu taktik uygulandığı zaman, sanık mahkemeden geçmeden ve sa- vunma yapmadan cezaya çarptırılabilirdi. Bu tür tak-

tiklerin hem Anayasaya, hem demokrasiye aykırı olduğu ortadadır. Bu aykırılıklara kolayca sapanlar, şimdi kamu haklarından ve «milli ahlak»tan söz açarak kendilerine göre sokak demagojileri yapmaktadırlar.

Adalet Bakanı kitabının iki bölümünü basına göstererek, müstehcen olduğunu ileri sürmektedir.

Eserin amacı bir bütün içinde ortaya konur. Yoksa, Fidyas'ın Zeus heykelinin sadece cinsel organının resmini çekmek ve bunu yayınlamak, bu yapıtın anlamı üzerinde hiçbir fikir vermez. Kaldı ki, Türkiye'deki içtihat kararları da, yapıtların bütünlüğünden hareket eder. Kötü niyet yoksa başka türlü davranılmaz.

— Sizin kitabınız...

— Benim kitabıma müstehcen demek garipliği içine düşenler yarın da, kadınların erkek doktorlarına gitmesini yasaklar. Bunlar bu tür özelemlerle kendilerine pratik çıkarlar sağlanacağı aldanışındadırlar. Ben «Bir Avuç Gökyüzü»

yüzü»nü beş kitap üzerine mukavele imzaladığım Fransa'nın Flammarion kitabevi için yazdım. Kitabevi kitabın Türkiye'de basım hakkını da Türkiye'nin kendisinden satın alınmasını önerdi. Ben bu toplumun yazarı olduğum için bu şartı kabul etmedim ve mukaveleye Türkiye'yi istisna eden özel bir madde koydurdum. Bunun armağanı ise, Türkiye'de kitabımın çıkar çıkmaz toplatılması oldu. Bu kitap yakında Fransa'da, Amerika'da, Almanya'da, İtalya'da yayınlanacaktır. Ve bu ülkelerin hiçbirinde toplatılmayacaktır. Bu da benim Türk Demokrasisine armağanım olacak.

Ünlü yazar Çetin Altan böyle özetledi konuya ilişkin düşüncelerini...

Yalçın Doğan

25 Haziran

Bir Avuç Gökyüzü

Gök damın üstünde.

Oylesine mavi, öylesine sakın!

Yıl 1874 ünlü Fransız sembolist ozan Paul Verlaine Belçika'da Mons hapishanesinde yatmaktadır. Sanatını etkileyen ve aralarında homoseksüel ilişkiler de olduğu söylenen. Arthur Rimbaud'ya iki el ateş ederek yaralamış ve hapis cezasına çarptırılmıştır Verlaine.

İlk iki dizesini aldığımız şiir, bir tabloyu anımsatıyor. Parmaklıkların ardından, dışarı bakan sakallı adam büyük ressam Courbet'tir. Devrimci tutumu yüzünden devamlı baskılarla karşılaşmış olan Courbet, sonunda kendisiyle uzlaşmak isteyen İmparatorluğun, Legion d'Honneur nişanını küstahlığa varan sert bir mektupla reddetmiştir. Paris Komün'ü sırasında devrimcilerle işbirliği yapmış, 1871'de Vendome meydanındaki sütunun devrilmesi olayına karıştığı ileri sürülerek, 6 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Bir çok otoportre yapmış olan Courbet'in hapishanedeki anını yansıtan tablosunda bir avuç gökyüzü görünür.

Bir avuç gökyüzü, hapse düşenlerin tutkusudur.

Bir avuç gökyüzü mahkûmlar için özgürlüğün simgesidir.

Bir avuç gökyüzü, daha önce de hapse girmiş ve yeniden hapis cezasına çarptırılması üzerine, infaz savcılığından bir hafta sonra içeri gireceğine dair kâğıt alan bir adamın o uzun yedi gününün öyküsü. Ünlü yazar Çetin Altan, birbiri üzerine konmuş fotoğraflar gibi, birinci hapsi, yedi günü, geleceği, geçmişini birbiri üzerine çakırtmış. Bir avuç gökyüzü Türk edebiyatında ad bırakacak bir yapıt.

«Bir avuç gökyüzü», dört gündür piyasada yok. Sayın Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın gayreti ile toplatıldı. Nedeni ise müstehcenlik.

Hapse giren bir adamın cinsel sorunlarını da dile getirdiği için müstehcen bulunmuş «Bir avuç gökyüzü».

Bir avuç gökyüzü, Türk politika hayatında ad bırakacak bir yapıt. Onulmaz bağnazlığın kurbanı olarak yıllarca anılacak. Sayın Kazan'ın ve kafadarlarının her yerde müstehcen arıyan düşüncelerinin kurbanı olarak, gelecek kuşaklara kalacak bir simge oldu artık «Bir avuç gökyüzü».

Çetin Altan ve yapıt Türk yazarının yazgısını ne güzel yansıtıyorlar. Türk Ceza Kanununun maddeleri arasında da bir lastik top gibi oradan oraya fırlatılmak bizim yazarlarımızın yazgısı.

Alın kalemi elinize bir yazı yazın. Hemen yapışır ya kanıza eller, 142'den girersiniz içeri. 142'ye giremedinizse zarar yok 312 bekliyordur sizi. O da mı olmadı 159 var. Ona da giremeyecek kadar politika dışı mı yazınız ne beis var 426'dan mahkûm olursunuz canım! Nasıl olur demeyin, romanınızı kahramanlarının cinsel organı, cinsel istekleri var ya yeter. İşte yapıtınız müstehcendir artık. Çünkü öyle düşünceler egemen ki ülkemizde, her giyinin altında, her etekliğin, her pantolonun içinde bir müstehcen yattığını düşünmekte. Belki de haklılar, olaylara onların gözüyle bakmayı deneyin bir de, o zaman her şeyin ne denli müstehcen olduğunu göreceksiniz. Ağız belki başka şeyleri anımsatır onun için müstehcendir. Burun da müstehcendir. Kubbeler kadın göğüslerine benzer müstehcendir. Minareler, elektrik direkleri, hatırıma belki birşeyler getirirler müstehcendirler. Kadın bunu müstehcen bir yemektir. Yerken karşınızdaki bir kadının kalçasını dişliyormuşsunuz zehabına kapılabilirsiniz. Dilber dudacı müstehcendir. Vezir parmağı müstehcendir. Bakınız, her şey, duran, yürüyen, koşan, uçan, düşen, kalan herşey müstehcedir.

Bu düşüncede tüm dünya müstehcendir.

İşte şimdi egemen düşünce bu ülkemizde, müstehcen ve müstekreh bir düşünce.

Bir avuç gökyüzü, hapistekiler için özgürlüğün simgesi.

Ana özgürlük yasaktır yazarımıza çizerimize, o doğduğu andan beri büyük bir gözaltındadır, Çetin Altan'ın ilk romanında belirttiği gibi. Bir avuç gökyüzü çok görülür ülkemizin aydınına insanına. Yok bir avuç gökyüzü, büyük gözaltı var. Özlemeyin bir avuç gökyüzünü hep büyük gözaltına alışmaya bakın.

İsterse, özgürlükten yana bir parti koalisyon ortağı olsun. İsterse, eski bir ozan Başbakan olsun ülkemizde.

Bir avuç gökyüzü çok görülür hep size.

Ali Sirmen

27 Haziran

Bir Başkadır Benim Memleketim...

Çetin Altanla havaalanında karşılaştık. O da Ankara'ya gidiyormuş. Televizyonda bir sohbet programına çağırılmışlar. Konu, gazetecilik mesleği, toplumsal değişme, fikir özgürlüğü falan filânmiş. Uçakta yanyana oturduk. Sağlıklı, kendinden hoşnut bir görünümü vardı. Ekranda seni böyle görürlerse «bu alçak solcular da dokuz canlı...» diye kızanlar olacak dedim. Gülüştük. Uçak havalanıyordu. Gürültü yoğunlaştı. Bak sen şu işe dedim içimden. Yıllarca mapusanede süründürüyorsun, Parlamentoda yumruklatıp sokakta taşlatıyorsun, sonra da TV ekranına çıkartıp.. «Sayın seyirciler, şimdi size tanınmış gazeteci, yazar Çetin Altan...»

Başka kim var programa çağrılı dedim. Bedii Faik varmış. «Tatlı tatlı konuşun bari.» Yahü biz bu kadar tatlı dillendik, adamlar yine de bırakmıyorlar yakamızı dedi. Anladım, «Bir Avuç Gökyüzü»nden yakınacak. Hâkim geçen celsede okunamadı demişti, son celsede de okunamış. Ne kadar ağır yük yüklüyorlar hâkimlerimize, Savcı okuyup toplatmış suç var diye, şimdi Çetin bekliyor ki, hâkim okuyup suç yok, desin. «Yahü, iki yıl içerde kaldıktan sonra, tam, bu kitaptan gelecek parayla bir süre idare ederiz derken...»

O akşam, otelin salonunda TV'den programı izlerken, baktım, olanca tatlılığı üzerinde Çetin'in. Keyfi yerinde, işleri yolunda gibi konuşuyor. Oysa iki aydır anasının evine kapanıp yeni bir roman yazacağını diye uğraş Allah uğraş.. Son otuz sayfası kaldı diyordu bana uçakta. «Şöyle bir haftacık daha çökürsem masanın başına.» Usanmıştı, belli. Canı hiç değilse bir süre bu işlerden uzak yaşamak istiyordu. Bir yazarın yeniden dolmak için yaşamın içine balıklama dalmak tutkusunu kolay kolay anlamaz herkes, TV'de Mehmet Barlas konuşmacıları tanınmış yazarlar olarak sunarken seyircilere, Çetin'in yolda gelirken anlatıp katıla katıla güldüğümüz bir sorgu sahnesini anımsıyordum. Hâkim sormuş ona, «Adın ne?», Çetin Altan demiş, «Mesleğin ne, ne iş yaparsın?», yazarım demiş, «Ne yazarsın?», fıkra yazarım, roman yazarım, anı yazarım demiş, «Nerede yazarsın?».

Beni karınca gibi gördüğünü duyurmak istiyordu dedi. Televizyonda büyük yazar, tecrübeli yazar, ünlü yazar.. Ayten Alpman'ın şarkısı geliyor aklıma, «..bir başkadır benim memleketim.»

Bir başkadır benim memleketim. Aşık İhsani plâk üzerine plâk doldurur, saz elinde Anadolu'yu fır döner, türküleri söyler, şu sıralarda da içeri attıkları filân yoktur, ama gelgelelim Almanya'daki işçilerin davetine gidemez. Pasaport vermezler. Sakınca görürler.

Bre bu bir halk ozanıdır, bunu halkından koparsan on para etmez, bunu kendi halkından başkası anlayıp dinlemez! Dışarı giderse kaçır gelmez mi sanıyorsun?

İlhan, bir yazısında, bu yasaklamaların mantığını an-

layamadığını yazıyordu. Kaçacaksa, bırak kaçsun da kurtul! Yahü, bunlar kovsan gitmez, bunlar bin belüya uğrarlar da yine «benim memleketim» derler, bunlar yabanda sudan çıkmış balığa dönerler, bunlar halksız edemezler, öyleyse nedir senin bu seyahat özgürlüğü üzerindeki karabasanın?

«Bir başkadır benim memleketim» diye şarkı söylemekten gayrı çare yok, hikâyesini öğrenince yazar - öğretmen Mehmet Başaran'ın.

Bakın neler geldi Başaran'ın başına.

Günün birinde Eğitim Bakanlığında bir yazı aldı. Yurt dışına bilgi ve görgününü arttırmak amacıyla gönderileceksiniz. Siz bizim başarılı öğretmenlerimizden birisiniz. Almanya'da 11 ay kalıp kendi yeteneklerinizi arttırsanız, ülke sizden daha da faydalanacak.

Başaran güvendi. Olur, giderim, dedi. Gitmeden önce Ankara'daki Almanca kursuna katıl, masraflarım biz ödeyeceğiz, dediler. Katıldı. Başarı belgesi aldı. Devrin Kültür Bakanı Almanya'da yapacağı çalışmalar için başarılar diledi. Eğitim Bakanlığı gerekli belgeleri düzenledi, dövizini hazırladı, çalıştığı okulda izinli sayılması için gerekli yerlere yazılar yolladı, bir yazıyı da pasaport vermeleri için Valiliğe sundu.

Ah, bir başkadır benim memleketim. İnsan sanıyor ki, bu kadar sevilen, başarılı bir öğretmen şıp diye pasaportunu alacak ve ver elini Almanya diyecek. Oysa di-yemiyecek. İstanbul'un bir ortaokulunda Türkçe dersleri veren, Bakanlığınca çalışmaları övülen, yazarlığı ile toplum içinde saygılı bir yer kazanmış bulunan, bunca yılın Başaran'ı nerdeyse kendini vatan haini sayacak. Yirmi yıl önce bir Köy Kalkındırma Derneğine üye olmuş, yirmi yıl sonra bu dernek kurucularından bazıları ülke aleyhine suçlarla suçlanmış, kimi cezalandırılmış kimi bırakılmış, ama Başaran'a kimse bir şey buluşturamamış. Yok, buluşturamamış olur mu, derneğin eski üyesi olmak yetmiş. Bu nedenle pasaport verilemezmiş. Başaran sakıncalı kişilerdenmiş.

Bir başkadır benim memleketim. Sakıncalı adama ben tazelik oğullarımı ve kızlarımı nasıl teslim ederim de, al okut adam et bunları derim? Sakıncalı da, ne diye başarı belgeleri verir, kitap yazmasını, makale yazmasına göz yumar, zehirini akıtmasına eyvallah derim? Bu Başaran, İstanbul'un bir ortaokulunda başarılı bir öğretmen, tecrübeli bir öğretmen, sevilen sayılan bir insan değil mi be kardeşim?

Söyle Ayten Alpman, söyle de hüznüleneyim biraz, bir başkadır benim memleketim...

Sadun Tanju

7 Ekim

İçerdekiler...

Akşam erken iner mahpushaneye
Ejderha olsan kâr etmez.
Ne kavgada ustalığın,
Ne de çatal yürek civan oluşun.
Kâr etmez, inceden içine dolan,
Alıp göttiren hasrete.

Akşam erken iner mahpushaneye.
İner yedi kol demiri

Yedi kapıya.
Birden ağlamaklı olur bahçe.
Karşıda, duvar dibinde,
Üç dal gece sefası,
Üç kök hercal menekşe...

(Ahmet Arif, Hasretinden Prangalar Eskittim)

Bir İspanyol akıl hastanesinin kapısında bulunduğ

söylenen şu sözler, sanırım hapishaneler için de geçerlidir: «Burası gamlı bir evdir... Ama ne içindekilerin hepsi deli, ne dışardakilerin hepsi akıllıdır». Geçenlerde gazetemizde okuduğum bir haber, yedi yıl suçsuz yere hapishanede yatan bir yurttaşın kanıt yetersizliğinden salıverildiğini, şimdi yüz bin liralık bir de tazminat davası açacağını bildiriyordu. Herkes ufkunca ölçer. Voltaire, Soveie'li köylünün Fransa Kralının başına gelenleri duyunca şöyle dediğini anar: «Şu I. François'nin akli olsa bizim düke kâhya olur da rahatına bakar.» Demek ki o yurttaşımız da ömrünün yedi yılına günde kırk liralık bir fiyat biçiyor, cezalandırılmış suçsuzluğunun böylece karşılanabileceğini düşünüyor. Ama ne yapılırsa yapılsın yerine getirilmesi olanaksız yitikler de vardır. Onun için en sevdiğim rubailerden biri Arif Nihat Asya'nın şu dörtlüğüdür: «Şirin'i ya şeyhi, ya Nevâ'ye verin / Çöl lâlesi Leylâ'yı Fuzulî'ye verin / Lâkin kapanıp kabrine dünyâda bütün / Hil'atleri üryan Nesimî'ye verin.»

Diri diri derisi yüzüldüğü için dünyanın en yoksun varlığı olan Nesimî'nin çıplaklığını hangi hilâtlar örtebilir? Birbuçuk yıldır Cumhuriyetin 50. yıl affını bekleyen içerdekilerin, Fikret'in deyişiyle çektikleri bekleme yükü (hâr-ı intizar) de, her gün bir akbabanın gagasıyla parçalanıp ciğeri her akşam yeniden büyüyen Prometheus'un çektiği acı gibi bitmez tükenmez değil mi? Keşke umutların kapısı bu kadar erken aralanmasaydı.

Apaydın'ın «Cezâevlerinde Ruhsal Bunalım» yazısında belirttiği gibi Godot'yu beklemeye bu kadar erken başlanmasaydı (Cumhuriyet, 4 nisan perşembe).

Yazımın başlığı, bildiğiniz gibi Melih Cevdet Anday'ın o çok etkili oyununun adıdır... ve tutuklu, sevmeyi istediği baldızının neden sonra bu gerekseminin gerekliliğine inanması karşısında, direnme gücünü yeniden bulur ve şöyle der: «İçerde insanın kafası başka türlü işliyor. Sen bugün bunu iyice anladın. Yalnız benden mi? Hayır... kendinden de.. Çünkü sen de bugün yarım saat sonra içerden biri oldun çıktın, ona göre düşünmeye başladın.. Sen içeri girdin biraz biraz da ben dışarı çıktım... Evet, dışarı çıktım, dışarda yaşadım. Bu bana bir yıl yeter... Şimdi artık herkes yerli yerine... Bu kadar gezinti yeter... Bugün içeri gireli beri geçirdiğim en tehlikeli gündü... Yıkılacak gibi duyuyordum kendimi... Öylesine bozulmuştu dengem... Kurtuldum ama, yarım saatlik konuşma beni kendime getirdi. Şimdi eskisinden de kuvvetliyim...» (70-71).

Vaktinden çok erken vaat edilmiş bir bağışlanmanın her gün artan acısını çekmekte olan içerdekilerin ne hepsi suçludur, ne dışardakilerin hepsi suçsuz. Biliyorum, hapse düşmüş yazarlarımızın hepsi bu yaşam sınavından elleri ve gönülleri dolu çıktı. Biliyorum edebiyatımızın en sağlıklı sayfaları, bu çileleri çekmiş kalemlerin ürünleriyle sağlandı. Ne var ki gereksizce geciktirilen ve dengesizce dağıtılacak olan toplum bağışlaması, içerdekilerin sabır dengeleri bozulmadan, bekleme güçleri tükenmeden çıkmalı. Bir yazımda hapishaneleri konu edinen eserlerimizin adlarını toplamaya çalışmışım (Cumhuriyet, şubat 1970). Bu yazımda da hapishane yazısına katlandırılmış yazarlarımızı sıralamaya uğraşacağım. Yalnızca bu listenin kalabalık toplamı bile, toplumumuzun gelişim sancılarını yansıtmaya yeter.

Padişah gazabını Yedikule zindanlarında çeken Ahmet Paşa'yı, laskaneçlik iftiralariyle darağacına gönderen Fıgarı'yı, vezir öfkesiyle hükümdar keyfiğine kurban verilen

Nefi'yi, hoşgörürsüz bağnazlıklar yüzünden asılan Pır Sultan Abdal'ı... uzak geçmişin olayları sayabiliriz. Sür-günlerde erken ölümlere bırakılan İsmail Safa'yı, İzzet Molla'yı, Magosa mahpusu Namık Kemal'i, ekmeğe muhtaç giden Seyrani'yi, edebiyatımızın siyasal cephelere kattıkları için Malta'ya sürülen İttihatçıları da anıp geçebiliriz. Şimdi içerde bekleyen Can Yücel, Muzafer Erdost, İsmail Beşikçi, Süleyman Ege... gibi düşünce ve kalem kurbanlarının yazgısı ise, bir acının nabızı gibi her an içimizde. Yahya Kemal, «Hayalâbâd», ya da «Tahayyül» adlı rubaisinde şöyle demişti: «Şehzadeyi hapseyledi zalim pederi — Bir kasra ki gözler göremez gökleri yeri — Aksetti o kasrın der-i divârından / Her saniye Binbirgece efsaneleri». Şimdi pek öyle olmayacak. İçerdeki kalemler özgürlüğe kavuştuğu zaman bize efsaneler değil nice toplum ve insan gerçeğinin pişkin eserlerini sunacaklar. Acıların da zaferi vardır; sandığından büyüktür.

Haksız ve sorumsuz tufuklanmalarla yasa maddelerinin insafsız yorumlarına sıkıştırılan suçlanan, nice yoksulluklardan sonra ömrü kısaltılmış olarak aklanan Sabahattin Eyüboğlu'nun acısı ne kadar taze. Vedat Günyol, Yaşar Kemal, Azra Erhat, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Sosyal... gibi yazarların yanında, adlarını bilemeyeceğim nice bilim ve düşün adamı, son yıllarını kapatıldıkları yerlerde geçirdiler. Ve edebiyatımızın nice övünç eserlerini veren bütün şu sanat kişilikleri hapishane yazgısından geçtiler: Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Aziz Nesin, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Hasan İzzettin Dinamo, Çetin Altan, Ahmed Arif, A. Kadir, Fakir Baykurt, Fazıl Hüsni Dağlarca, Kerim Korcan, Halikarnas Balıkcısı, Hasan Hüseyin, Adnan Veli, Yılmaz Güney, Atilla İlhan, Ömer Faruk Toprak, Metin Eloğlu, Balaban, Mehmet Seyda, Adnan Benk, Afşar Timuçin, Erdal Öz, Nihat Behram... ve siyasal dalgalanmalar yüzünden «Marmara'da Bir Adanmış» düşen Faruk Nafiz Çamlıbel, Samet Ağaoğlu ile öteki yazı çilecileri; Hüseyin Cahit Yalçın, Necip Fazıl Kısakürek, Atsız... Biliyorum bu liste bu kadarcık değil. Nice gazete emekçisiyle nice unuttuğum önemli ad var daha. Ve onların bu yaşam acıları karşısında dışardaki bizlerin içinde de daima bir utanç var. Çetin Yetkin'in «Siyasal İktidar Sanata Karşı» kitabında da yersiz sanılarla yanlış suçlamaların korkutmaya, sindirmeye çalıştığı başka insanlar...

«Yani içerde on yıl, on beş yıl / Daha da fazlası hatâ / Geçirilmez değil, geçirilir / Kararmasın yeter ki / Sol memenin altındaki cevahir.» diyen şair şöyle eklemiştir: «Lâkin yenilmedik / Kafam / İkinci bir insandı yanımda.» Çünkü son yüzyılların edebiyatçısı, egemen güçlerin kapıkulu değil, düzenin bozukluğunu suçlayan bir gerçekçiliğin sözcüsüdür. Kalemine yüklediği görev, toplum içinde yaşadığı emekçilik yazgısının doğal sorumluluğu olur. Edebiyatı, geçim sağlayan rahatlıkların olanağında bir ek görev, bir heves uğraşı, bir özenti diye saymayan bütün adanmış ömür yazarlıkları, günün adamlarının suçladığı korkulan birer sanık olmuşlardır. Türk yazarının yaşam çizgisinde hapishane bunun için çok ratlanan bir çiledir. Ama bütün acıların sınavdan yüz akıyla çıkan bu direnişlerden edebiyatımız her gün biraz daha kazançlı çıkmaktadır. «Gökten dehâ-yı nârı çalan» uygarlık öncüsü Prometheus gibi cezalandırılanlar, günümüzün yaşamı kahramanlarıdır. Önümüzdeki yıllar, içerdekilerden çok değerler getirecektir.

Rauf Mutluay

9 Nisan

"Yaralısın,, İnsanlık Adına Bir Utancın Romanıdır...

Bir ulus destanı kadar ulustur, sözüntün üstünde önemle durmak gerek. Sanatı, kültürü, romanı kadardır ulus. Ulusların uygarlığıyla romanı arasında bir orantı kuruyorlar. Roman bazı düşünce adamlarına göre kültürü temsilleştiriyor. Doğru yanlış, bugünlerde roman gittikçe önemini artırıyor. Tam, bazıları roman öldü derken, roman çağımızda gittikçe önemini artırıyor. Güney Amerikada doğuşu ilkin roman başladı dersek yanlış söylemiş olmayız. Bizim tarihimizde hep şiir doğuşmüştür. Roman çağımızda, daha doğrusu günümüzde işe yeni giriyor. Şöyle uluslara, çağlara dönüp baktığımızda destan, şiir, türkü, roman çoğunlukla doğuşmüştür. Çağımıza gelince gerçekten bilinçli doğuşuyor. Ya sömürenin yanında, ya da yoksulların, ezilenlerin yanında.

Dünyamızda insan mekanikleşiyor. Mekanikleştikçe de insanlıktan uzaklaşıyor. Belki bu epeyce sert bir sav. Bu savı bütün kesimler için kullanamayız. Ama kullanabileceğimiz kesimler var.

İnsanın bürokratlaşması, hele çağımızda, bir çeşit makine haline gelmesidir, yabancılaşması, daha da çok yozlaşmasıdır. Bürokrat, kullanılan adamdır. Bir çeşit dişlidir, bir çeşit alettir. Bürokrat da bunu böyle kabul ediyor. Kendini bir dişli, alet saydığından da, kendini böyle birisi olarak kabullendiğinden de, yaptığı işlerden dolayı kendini bağışlıyor.

Erdal Öz bir roman yazdı. Romanın adı «Yaralısın». Bu romanda bir hapishaneyi ve işkence mahallerinde işkence gören bir kişiyi anlatıyor. İşkence gören kişi bir «siyasî».

Bu romanda işkence yapan kişiler var. Erdal Öz bu işkence yapanları gerçekten daha gerçek belki de, duyuruyor anlatıyor bize. Erdal Özün işkencecileri bir makinenin dişlileri gibi hep birbirine benziyor. Birisi sarışın, birisi esmer, birisi uzun, birisi kısa, birisi dazlak ama hepsi bir makinenin dişlileri gibi birbirinin aynı. Merhametlisi merhametsizi yok, onlar aletler... Bazı bazı birisinin azıcık insanlığı tutacak oluyor, ama ne kadar, ne kadarcık insanlığı. Erdal Öz romanda bir kadın anlatıyor. Roman kişisini falakaya yatırdıktan sonra şişmiş parçalanmış ayaklarının şişini indirmek için tuzlu su üstünde yürütüyorlar. Orada çalışan bir kadın var, kıpırtısız, duygusuz, gibi. Mekanik bir biçimde yerdeki kanları siliyor, süpürüyor, temizliyor, hiç bir kıpırtı, işaret yok yüzünde. Bu halden bir kadın, öyle duruyor. Öyle duruyor ama, içi de kaynıyor. Erdal Öz bu kadının içinin kaynadığını ne bir sözcükle, ne bir cümleyle söylüyor. Kadın kanları, yerleri siliyor, oracıkta da öylece duruyor. Peki onun içindeki fırtınayı nereden nasıl anlıyoruz? Ben mi yakıştırdım, bilmiyorum. Yakıştırdığımı da sanmıyorum. Belki de büyük sanat, büyük sanatın özelliği bir şeyi söylemeden anlatmak. Büyük sevinçler, büyük öfkeler de öyledir. Konuşmazlar. Büyüklüklerini her kıpırtıda görürüz. Erdal Özün romanının en sevdiğim tipi öyle duran, ama içi fırtınalanan, işkencecilere lanetler yağdıran, lanetlerini yüreğimize hançer gibi sokan o kadındır. Romanda da onun adı belki de o kadındır. Roman başkalarının da okundukunda bu etkiyi onlarda da gösteriyor mu, adam adam sormak isterim.

İşkenceciler kendilerini makina haline getirmişler ve kendilerini sorumluluktan kurtarmışlar. Biz makinayız, diyorlar. İşte biz böyleyiz, bizi de böyle yaptılar, diyorlar.

Kendi kendilerine de, bu hale düştüklerine de acıyorlar. yucuyu. Bir de tam kişilik gösterenler var. Bunlar işkenceci türlerini romanında lisan-ı hal ile anlatıyor. Bazı kendilerini insandan sayanlar da var, işkencecilerin arasında. Bu kendi dar çemberini aşip azıcık acıyan, işkence görene yardım etmeğe çalışan bir kişi. Ama o da işkenceci. Erdal Öz merhamet duyduğu bu kişiden iğrendiriyor okuyucuyu. Bir de tam kişilik gösterenler var. Bunlar işkenceci zevkle, tadla yapıyorlar. Makina olmaktan çıkıp işkence makinası oluyorlar. Bu makina tepeden tırnağa öfkeye, öce, canavarlığa kesiyor. Erdal Özün üstünde durduğu da hep bunlar. Bunlar, Erdal'a göre her şeyi bilinçli yapıyorlar. İşkenceden murat işkence görenin kişiliğini öldürmek, insanlığını öldürmek. Erdal Öz romanında boynuna diyor ki, işkenceden, bu kadar aşağılanmadan sonra artık senin eski insan olamayacağını biliyorlar, biliyorlar da seni buncasına aşağılıyorlar. Doğru, işkence görmüş insan hiç bir zaman işkence görmemiş, aşağılanmamış insan gibi olamaz. Başka bir şey olur ama, aşağılanmayı tatmış insan, aşağılanmanın ne kadar aşağılık bir şey olduğunu bilir. İnsanlığın insanlığına kıymanın ne demek olduğunu bilir.

İyi romanın yaşamdan daha gerçek olabileceğini Erdal Özün romanını okuduktan sonra bir daha anladım. Roman, sanat yaşamdan daha güçlüdür. Son günlerde işkenceye uğramışlar, inanılmayacak işkenceleri bir anlatılar. Bu işkenceler çağımızda, yurdumuzda yapılıyordu. Hepimiz, bütün ulus, bütün insanlık suçluydu. Hepimiz bir aşağılanmanın batağında idik. İşkence görenlerin anlatıkları şıcaıetti. Bir küçülmenin, aşağılanmanın, alçaklığın şiddetiydi. İnsan, o işkencecilerle birlikte işkence görmediğinden utanıyordu. Erdal Özün romanındaki işkenceler, yaşamdan, yaşamın bize anlattıklarından da şiddetli, etkili.

Ve insan bu romanı okurken de insanlığından yamından, konuşmaktan, görmekten, soluk almaktan utuyor. Bu romanı okuduktan sonra, savaşa, savaşa eyvalla ölümse ölüme eyvallah, ama işkence!... Allah hiçbir insanı işkence yapabilecek kadar hasta etmesin, aşağılamasın. İşkence görenin çıkar yolu çok. Ya işkence eden kendi elinden, insanlığın iğrenciden, çocukların iğrenciden, ulusunun iğrenciden nasıl kurtulur? Dostoyevski Karamazov'larda Allah olmazsa ne olur tartışır. Allah olmazsa her şey mübahtır, der tiplerinden birisi. Bu sonsuz umutsuzluktur. İnsanlar Allaha inanmazlarsa, onları kötülük yapmaktan insanlık duyguları alıkor. Ya insanlık duyguları da iflas etmişse.. İşte bu kapkara umutsuzluktur. Bir işkenceci umutsuz bir insandır. Kendinden, insanlığından, dünyadan her şeyden umudu kesmiştir. Bütün insanlık duygularının ardına düşmüştür. Bu da bir şey değil midir? Ben böyle birisini tanıyorum. Bir insan öldürüp içeri düşmüştü. Her haliyle kötülüğü, iğrenliği kabul etmişti. Hasta birisiydi. Çıkınca dört kişiyi daha öldüreceğini söylüyordu. Durmadan hiçbir insanlık kaydına şartına bağlı olmadığını söylüyordu. Erdal Özün romanındaki bazı işkenceciler de böyledir. İnsanlık kaydının şartının dışına çıkmışlardır.

Kendilerinden, insanlıktan umudu kesmiş işkenceciler, bu umutsuzluklarını örtelbilmek için, işkence ettiklerini var güçleriyle suçluyorlar. Suçlamak belki de onları rahatlatıyor. İşkence ettiklerini suçlamak onların içinde kalan

azıcık insanca taraf. Bazıları öylesine bütün insanlık duygularından arınmışlar ki işkence ettiklerini suçlamak gereğini bile duymuyorlar.

Bir de başka bir şey var bu romanda: İnsanın kendi kendini kurtarması ve direnmesi. Direnerek kendini aşığılamadan kurtarması. Bu romandaki genç adam insanüstü bir gayretle direniyor. Bütün işkenceleri görüyor, işkencelerin en alçakçalarına dayanıyor da ağzından çıt çıkmıyor. İnsana bu delikanlılık direnişi olamaz gibi geliyor. Bu duyguyu romancı da veriyor bize. Hepimiz böyle bir dayanma olamaz duygusuna kapılıyoruz. Halbuki oluyor. Erdal Öz de görüyor ki oluyor. Romancıya karşın oluyor. Bu dayanma Erdal Öz'ün inanmadığı bir şey mi? İnanmasa neden yazsın, öyle ya. Belki de bilerek öyle yazıyor. Bir inanılmaz bizi inandırmak için.. Halbuki insanoglu hiç bir işkencede konuşmayabilir. Yeter ki kendisini ona göre hazırlasın. Yeter ki ona katar versin. İnsanoglu ölür de konuşmaz. Bir de busın ki işkencede yendikten sonra insanlığından bir şeyler yitirir, konuşmaz. Konuşanları da kimse küçümsemez. Kendileri de içinde, çözölenleri kimse küçümsememel. Onlar hazırlıksızdılar. Bu bir. Bir de her beden bir dayanma gücü vardır, bu iki. Kendi beden gücünü bile hiçe sayanlar vardır, bu üç.

Bu roman direnen adamın destanıdır. Kendi bedeninin güçsüzlüğünü yenen aşığılanmayı yenen, gücün bile üstünde bir gücün destanıdır bu roman. Erdal Öz çapındaki bir romancıdan bir roman daha beklemeliyiz. O da yenilen adamın romanı. Yenilerek yenilmeyenlerin romanını. Dünyamız iki kapılıdır, birisi yengiyse birisi de yenilgidir. Yenilerek aşığılanmış insanın romanını da yazmalı Erdal Öz. Onu da bu kadar güzel, bu kadar insanca bu kadar yalın yazacaktır. Bu ustalıklaki bir yazanın yapamayacağı güzel şey yoktur. Başka bir şey yoktur. Başka bir şey daha katmalıyız romana. İnsanı aşığılanmaya çalışmakla kimse aşığılanmaz. İşkence gören bir an için aşığılandığını sanıyor. Bir umut için, bir güzellik için, kardeşlik, şıtlık için aşığılanmak, aşığılanmak değildir. Öyledir ama diyeceksiniz, gel de sen bunu aşığılanan, işkence görene anlat. Her şey, herkese anlatılır. Hele Erdal Öz çapındaki usta bir yazar her şeyi herkese böylesine dostça, yalınca, insanca anlatabilir. Dahası da, ötekiler bile anlatılır, o makina olmuşlar, kendilerinden insanlıklarından umudlarını kesmişler bile anlatılabilir, üstelik insanları anlatır gibi, işkencecileri de anlatabiliriz. Hastahkları, gençlikleri anlatmıyor muyuz?

Nedense bu işkence, bu kötölük, bu direnç romanının üstünden bir umut yeli esiyor. Bunu duyurmak da büyük bir ustalık olsa gerek. Romanlığımızın Erdal Özden öğreneceği epeyi şeyi olacak.

Genellikle bizim yazarlarımızın dili epeyce kekeme, turuk, Erdal'ın dili öyle değil, işlek, yalın. Anlatacağı şeyin gözüne gözüne gidiyor. Her sözcüğünü yerli yerince kullanıyor, hiç bir şeyi savurmuyor. Belki de Erdal'ın tek kusuru bazı yerlerde, yeri gelince dili savurmaması... Bi-

razıcık Erdal'ı, bu savurmaması, tek düzeye düşürüyor.

Erdal, insan bedeninin hallerini iyi tanıyor. Acıyı, nekahati, yorgunluğu, çözölmeyi, uyuşmayı, kofluğu, deliliği, makina olmayı bıkınlığı... Bir kişideki tekmi bedeni hallerini... Bedenin duygular üstündeki etkisini romanında çok iyi saptamış.

Bir de Erdal Öz iyi bir gözlemci. Hapisaneyi, hapisaneldeki birbirlerine benzeyen Nurileri çok güzel anlatıyor. Erdal Öz'de lâl yok dersem şaşmamalıyız. Gerçekten yok. O, her şeyi küçük ayrıntılarla veriyor. Bizim romanımızda ayrıntılar yoktur. Bu yüzden de çok eskiye bağlı bir romandır bizim romanımız. Bizim, hele son yıllardaki romanımız hiç biçim aramıyor. Yeni bir dünya getirmişsek, ister istemez yeni biçimler de getireceğiz. Neden öyleyse bizim romanımız körün deyneğini bellediği gibi hep aynı yere vuruyor. Erdal romanında romanımızın bu kötü huyundan da vazgeçmiş. Küçük ayrıntıların romanı, büyük bir havanın romanı oluveriyor. Erdal Öz burada bir sihirbaz.

Bu roman bir direncin, bir kahramanlığın, aşığılanmaya karşı koymuş bir insanın romanı, dedim. Bu roman bir de insanlık adına bir utançın romanı.

Bir şey daha söylemeliyim bu roman için, anlatılan ne kadar gerçekse, ya da gerçekten daha gerçek duygusunu veriyorsa, dil de o kadar güzel olur. Gerçeğin dili güzel oluyor. Erdal'ın dibe çökmüş, mayalanmış ustalığı burada.

Erdal Öz'ün romanından bir parçayı söylemeden edemeyeceğim. İçerde bir Nuri var. Bütün içerdekilerin adı Nuri ya. Sonunda işkence gören de Nuri oluyor ya. İşte bu Nurilerden birisi karısından mektup bekliyor. Karısının adı Gül. Kolunda da mavi bir döğme Gül. O içeri düşünce Gül Almanyaya gitmiş. Günler günü Nuri mektup bekler. Mektup günüdür. Nuri giymiş kuşanmış, iki dirhem bir çekirdek, aynı sevgilisinin mektubunu bekler. Sonunda mektup gelir. Gelir ama.. Bence bu parça büyük ustalara has bir parçadır. Zaten Güvercin hikâyesi gibi büyüleyen bir hikâyeyi yazan usta bir yazardan böyle güçlü bir romanı beklemeliydik. Bu roman güçlü bir yazarın güçlü bir insanı anlattığı romanıdır. «Yaralısın» romanımızın unutulmazları arasına girecektir.

Türkiye başı belâda bir ülke. Ortaya bir karamsarlık çökmüş ki olmaya gitsin. Ama Türkiye umutlu bir ülke. Türkiye'de böyle romanlar yazılıyor. Bu roman ve roman-cısı tepeden tırnağa bir karşı koyma, bir protestodur. İnsanca, dostça, sevgi dolu.. Kötölüğe bunlarla karşı koyan. Bizi yüreğimizden vuran, dostlukla, acımayla. Türkiye bu karmaşıklık içinde belki de en güzel çağını yaşıyor. Nedenki dersanız işte bir Erdal Öz, işte son yılların yeni genç romancıları... Bir ulus destanı kadar ulustur sözü gerçekse eğer. Bir ulus romanı kadar uygardır sözü gerçekse...

Yasar Kemal

15 Şubat

Kendisini Vakıf İnşaatına Veren Aziz Nesin Çalıştıracak İşçi Bulamıyor...

Aziz Nesin'in Vakfı da kendi hikâyelerine benziyor.

«Bin dokuzyüz yetmiş iki yıl nisan ayının yirmi yedinci perşembe günü, aşağıdaki imza ve mühürlerin sahibi, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının bahşettiği selâhiyetleri

haiz İstanbul İkinci Noteri Hasan Nejat Sarıca, İstanbul'da Bahçekapı'da 35 numaralı Tahir Han'ın birinci katındaki dairelerinde vazife görmekteyken.. Giresun, Şebn Karahisar, Göve, hane 66, cilt 21 sahife 93 - 165 sayılı

kayıtlı 20 kanunuevvel 1331 tarihinde İstanbul'da Hanife ile Abdülaziz'den olma Mehmet Nusret Nesin» içeri girmiş.

Noter Hasan Nejat Sarıca'nın noterlere uygun uslubuyla böyle başlamış Aziz Nesin Vakfının öyküsü. Mehmet Nusret Nesin, Aziz Nesin'in ta kendisidir ve Noter senedinde uzun uzun hikâye edilenlerin özeti şudur:

Aziz Nesin Çatalca'da 26.000 metrekairelik bir arazi ile birlikte 20.000 ciltlik kütüphanesini, 55 cilt kitabı ile 8 oyununun bütün gelirlerini bağışlayarak bir vakıf kurmuştur. Vakfın amacı yoksul, öğrenim olanağı bulunmayan kimsesiz çocukların, ilkokuldan başlatılarak, yüksek okul, ya da bir meslek okulunu bitirene kadar her türlü gereksinimlerini sağlamaktır.

Bu şekilde ve bu amaçla kurulan Vakfın öyküsü şöyle devam ediyor:

Önce Aziz Nesin'in vakıf için satın aldığı 26.000 m²'lik araziyi Çatalca'da hiç beğenmemişler: «Üstat buraya keçiye bağlasan durmaz» demişler. — Yolu yok, suyu yok bir yermiş. 200.000 lirayı buraya kaptıran Nesin, bu sefer daha güzel bir yerde yine Çatalca'da başka bir arazi satın almış. İşi, gücü bırakıp, iki çadır atmış söz konusu arazinin yanına. Birinde yatıyor, birinde çalışıyor. Böylece hem radyo, televizyon için oyunlar yazıp, vakfın gelirini arttıracak, hem de inşaatı kontrol edecek.

Fakat Çatalca, Nesin'in düşündüğü gibi bir yer değil. Herkes Almanya'ya çalışmaya gittiğinden kolay işçi bulmak söz konusu değil.

Bulunanlar da 85 lira yövmiyeye burun kıvrıyorlar. Burun kıvrımayanlar da kendilerini Sosyal Sigortalara sokmak isteyen Aziz Nesin'in yanında çalışmıyorlar. Bu yüzden bir aylık çalışma sonucu, Vakfın idare binasının alt katının 3. duvarı ile, yurt binasının kazıkları çakılıydı yerlere.

İlk bulduğu işçiler sormuşlar Nesin'e: «Ekmek var mı?» var. «zeytin, peynir?» o da var. «Bira soğuk mu?» demişler sonunda. Buzdolabı olmadığı için biraları soğutamayan Nesin «Değil, deyince çekip gitmişler. «Biz biranın soğuk olmadığı yerde çalışmayız» diye. Sonra bir grup işçi, daha gelmiş. Bunlar soğuk bira meraklısı değil ama, durmadan yalvarmışlar «Amica bizi sigorta eyleme» diye Nesin'e. «Yahu ben nasıl sigortasız işçi çalıştırırım Vakıf adına? Bunun hesabı kitabı var. Sigorta paranızı da ben vereyim, gelin çalışın» demiş, dinletememiş, yakasını devlete kaptırmak istemeyen işçilere. Sonra iki usta gelmiş. Biri 70, diğeri 75 yaşında! «Hazreti İsa'nın sınıf arkadaşları» dediği bu ustaları da Nesin beğenmemiş: «Ben gelince çalışıyorlar, ben gidince oturuyorlardı. Dayanamadım onları da ben çıkardım» diyor Nesin.

İşte bu şartlar altında Aziz Nesin, Vakfını ortaya çıkarmaya çalışıyor. Çalışma çadırında masa, daktilo, radyo, kâğıtlar, kitaplar, çay bardakları, aygaz ocağı, tencereler karmakarışık duruyor. Fazla sıcaktan ayağından bir şort, kır saçları, sakallarına karışmış durumda çalışıyor Nesin. Amacı, bu yıl idare binasını bitirip, kış gelmeden içine yerleşmek.

Şimdi elinde bir sopa, araziye adım adım dolaşarak «İşte şurası kütüphane, şurası tuvalet» diye anlatıyor. «Çocuklar şurada uyuyacak, şurada çalışacaklar». Fakat şimdilik gösterdiği yerler yumuşak topraktan başka bir şey değil. Vakfı tamamlamak için İstanbul'dan işçi getirmeyi düşünen Nesin her şeye rağmen neşeli, «Biraz uğraşıyoruz ama iyi bir mizah hikâyesi çıkar bu olaylardan» diyor.

Yalçın Pekşen

10 Ekim

Anlam Nerde?..

Şiir üstüne yazsam ne iyi olurdu! Ama yazın dergilerinde bile şiire değgin yazı pek az görüldüğüne göre, gazetede bu konuya değinmek garip bir çekingenlik veriyor bana. «Bütün sorunlarımız çözümlendi de, sıra şiire mi geldi?» sorusu ile karşılaşacakmışım duygusu içinde buluyorum kendimi.

Son yıllarında, Ataç, nerdeyse yalnızca dil konusu üstüne yazmıştı; bu yüzden onu, politik bakımdan çok yoğun olan o dönem içinde, güncel olaylara boş vermiş, dahası «kaçak» bir yazar diye çekıştirenler olurdu. Sanki cil üstüne değil de, boyuna şiir üstüne yazsağı güncel olay düşkünleri yine o biçimde suçlamıyacaktı mıydı onu? «Bunca önemli sorunumuz dururken...» sözleri ile kendini belli eden mantık, hangi konuyu önemsiz kılmaz ki gözümüzde! Bakışımızı gerilere doğru çevirsek, tarih içindeki en ünlü bilimsel buluşları, sanatsal yaratıları inceleyerek, tümünün doğrudan doğruya insan yaşamına, insan sağlığına ve mutluluğına yönelik nice tehlikeli olayla ve gene toplumun alı. yazısına etkin olacak nice siyasal kaynaşma ile çağdaş bulunduğunu görürüz. Bunlardan biri çok gülümseticidir: «Koşullu refleks» alanındaki buluşların yaratıcısı Rus bilgini Pavlof'un, 1917 yılı olayları içinde, köpek salıyaları üzerindeki incelemeleriyle uğra-

şırken, bir sabah laboratuvara geç gelen genç yardımcılarından birine nerede kaldığını sorması ve o genç yardımcıdan «İhtilâl çıktı Bay Pavlov», yanıtı alması üzerine, «Size ne?» demesi pek ünlüdür. Onun için köpek salıyası her şeyden önemliydi o sıra. «Dünyayı Sarsan On Gün» adlı o çok ilginç kitabında John Reed, Moskova'da, ihtilâl günlerinde, bir yandan sokak savaşları olurken, başka bir sokaktaki kahvede, zengin bayanların ikinci çayı içerek dedikodu yaptıklarını anlatır.

Belli bir anda yaşamın çeşitli kesitlerinden örnekler alınıp bir araya getirilse, eğlenceli bir derleme mi ortaya çıkar dersiniz, yoksa üzücü bir görünüm mü? Öyle ya, bir hasta öldürücü bir sancı ile kıvrılırken, ötede başka birinin tiyatro seyretmesi, ya da birinin savaştığı anda, bir başkasının cinsel ilişkide bulunur olması, toplu yaşam bakımından pek uyumlu bir düzen sayılamaz. Ne yaparsanız ki, kişi o andaki içgüdüsi ile davranır, türünün genel durumu ile ilgilenmez. Ama o genel durumun saptanması da pek kolay değildir o sırada.

Böylece ne oluyor? Ben senin yaşamını, davranışlarını yanlış yolda görürken, sen benim tutumumun hiç de yerinde olmadığını söylüyorsun. Yalnızca davranışlar, tutumlar değil, uğraşlar, çabalar, özgün çalışmalar bile,

biçilen bir önem ölçütüne göre sıralanıyor. Kimi talihsiz uğraşlar vardır ki, iştenin her zaman sonlarında yer alır. Sözelgelişi «şiiir sanatı» bunlardan biridir bence. Bana, «Peki ama, iştenin her zaman sonunda yer alan bu sanat neye yarar?» diye sorsalar, kaçamağı kalkmadan, «Hiç bir şeye,» derim. Biliyorum, şiirin etki gücüne inananlar, benim böyle bir yanıt vermem karşısında, «Olamaz, yanlışır, şiir yararlıdır» diyeceklerdir. Ama besin ve seks gerekmesi, demek ki tikelin ve bütün sürmesine yarayan bir ikiye gerekseme yanında, şiirin hangi büyük gücünden söz edilebilir?

Şiir sanatı hemen onlardan sonra gelir demek istediğim sanımasın, kim bilir bilginlere ya da bilgicilere sorsak, araya daha kaç kalem şey katarlardı! Sözelgelişi her hangi bir savaşta, şiirin tüfekten daha önemli olduğu hiç de söylenemez. Hastalıklarla girilen savaşımrlarda da onun bir işe yaramadığını söyleyen çıkmamıştır.

Platon ünlü «Devlet»inde, bütün sanatları (şiiir, resim, tiyatro), üçüncü dereceden birer taklit olmalarından ötürü yasaklar. Çünkü varlıkların ilk örnekleri idealardır onca, idealleri tanrılar yaratmıştır, böylece diyelim bir marangoz, masa ideasını gözönüne alarak ona benzer bir masa yapar, ressam ise işte o masanın resmini yapmakla üçüncü sıradan bir taklit işine girişmiş olur. «Hiç aslını yapabilse, taklidine özenir miydi?» diye soran Platon, Homeros'u bile yerer. Onun söyledikleri ile bir devletin yönetilemeyeceğini, bir savaşın yürütülemeyeceğini, bir hastanın iyileştirilemeyeceğini anlatır.

Bu büyük filozofun, sanatları hiç çekinmeden yere çalarak inançını dosdoğru ortaya atması, gerçekte onun gibi düşünüp de, gösterişte sanatı yüceltmeye kalkınların ikiye bölünmüşlüğüne yegâdır. Ama ne oluyor, yalancı bir yüceltmeden sanat yarar yerine her zaman zarar görüyor.

Eski toplumlarda büyüculük, falcılık gibi görevleri de üstüne almış olan ozanın durumu ise daha başkaydı elbet. Bugünküler gibi gereksiz, yararsız bir kişi diye bakılmazdı ona, Kurultaylarda ona danışılırdı, çünkü ozanın tanrısal bir niteliği olduğuna inanılırdı. Dede Korkut'un yüz

yıllarca yaşadığının varsayılması bundan olsa gerektir. Homeros'un «su»dan doğduğu kanısı yaygındı ilk çağda.

Ama tek tanrılı dinlerin dünyasında tanrı sözcüğü, kimi dinlerde tanrının ta kendisi de sayılan yalvaçlara özgü bir ayrıcalık olarak özümseince, ozan bir yana itildi. Bu dönem içinde tanrıyı ve dini şakıyan ozanların bile afaroz edilmesi ise, gerçekten üzerinde durulması gereken bir konudur. Sözelgelişi İngiliz ozanı ve ressamı Blake'in başına böyle bir olay gelmiştir. Neden dersiniz, Blake, dini bir «estetik» durumuna dönüştürmüştür. Din dışında bir estetiği hoş göremezlerdi dindarlar. Bilgi gibi güzellik de kutsal kitapta ydı, başka bir yerde aranamazdı. Nitekim bizde de «mevlüt» bağnaz dincilerce hiçbir zaman iyi karşılanmamıştır; «hatim» dururken, «mevlüt»a yer vermezler onlar, bid'at sayarlar. Gene o mantıkla, bir mimarlık ürünü olan «minare» de bid'attır. Çünkü Muhammed Peygamber'in gününde «minare» yoktu.

Burjuvazi çağında ise ozan büsbütün ortada kaldı. «Kazanma»nın tek ve en önemli, en yararlı uğraş sayıldığı yerde, onun bir işlevi olamazdı. On dokuzuncu yüzyıl ozanlarının çeşitli içkilere düşkünlüklerini, içine düşkünlükleri bu yalnızlık durumu ile açıklamak yanlış olmaz.

Sonra devletin tarih boyunca görülmemiş bir güce erişmesi, bireylerin, bireyi ortadan kaldıracak denli sıkı ve korkunç bir iş bölümü içine yerleştirilmesi, ancak maddesel üretime katkıda bulunmanın, yaşam için gerekli şeylerden pay almağa hak vermesi gibi olgular içinde, ozanın durumu büsbütün anlamsızlaştı.

O da bugün ne yapıyor? Anlamsız anlamsız konuşuyor. «Ben madem buymuşum, onun gereğini yaparım» demek istiyor. Belki bilmeden, çağımızın anlamsız bir yanını da ortaya koymuş oluyor böylece. İyi de ediyor bence... Sanki anlamlı denilen sözlerin kaçında anlam var?

Ben bugün şiirden söz etmek istiyordum, «anlam» engel oldu. Başka kez deneriz.

Melih Cevdet Anday

12 Nisan

İster Yaz İster Yazma...

— Sen hiç bundan bin yıl sonra yaşayacaklar için yazı yazdın mı? Resim yaptın mı? Valla ben hiç tecrübe etmedim. 999 kış, 999 yaz bir o kadar bahar... Benim dağarcığımda elli tanecik var. 999'dan elliyi çıkar. Uslu dur kapatılır.

1953 yılı, Brüksel sergisinde Pekin Operasının ilk gecesi... Biletler çoktan bitmiş. Tek ümit, iadeler... Alman olacak bir kadın çırpınıyor.

— Ben yerimi tam bir sene önce İrandan telgrafla ayırttım. İşte biletim. Nasıl olur da yerimi başkasına satarsınız... Kadına şöyle bir baktım. Merih yıldızında yer ayırtsa daha çok şaşmazdım. Bir sene sonra oynayacak oyunda yer ayırtmak ne kelime... Ben bir hafta sonrası için yer ayırttığımı hatırlamam.

— Öyle bir yazı yaz ki en az beş yüz yıl yaşasın... Herhalde böylesi hesaplar yapan sanatçılar var. Pabuç yapmasına, taş, tahta fontarcasına, işleyen, dokuyan, ören, kuran, kaynatan, oynayan, oynatan var. Sanat oyununun bir numaralı kuralı bu. Anna bu kural sanat eseri yapı-

lırken değil olup bittikten sonra kuruluyor. Benim anladığım sanatçı canını dişine takarak bazan sayısız işler koyuyor ortaya. Zaman değirmeni başlıyor dönmeğe. Bin işten bitane kalıyor, yüz işten iki tane... Sanatçı bu kadar evlattan hangisinin kalacağını önceden biliyordu diyebilmek kimin haddine?... Ama böyle kurulmuş bu pazar. Dayanan kazanıyor. Aksini savunursan harcarlar... Pabucun dayananı makbul, kumaşın en az eskiyen. Sevdada konusunda aynı ölçü... Ne kadar dayatırsan, ne kadar uzun sürerse o kadar sevdalısın. Öyle şipşak sevdalar, eberimde de var, horozda da var. Sevda mı dedin, ömür boyu sürmeli, sürüm sürüm süründürmeli, rezilrüsvey etmeli ki tadı çıksın. Ama sen istediğin kadar «Benimki tam üç gün sürdü, ama otuz yıl sürenlerden aşağı kalmadı. Hem cenneti tattım, hem cehennemi, anam ağladı. Eğer bunu milimetreye, grama vurmak varsa, hodri meydan!... Aşağıda kalanın...» diyedur... Nafile. Peki... Madem ki dayanan kazanıyor her alanda biz de, bir sınayalım. Meselâ 999 yıl. Hayır ona bikalem boşver, şöyle

yüz yıl sonra doğacak bir okuyucuyu kestirdim gozume. Onsekiz yirmi arası, zayıf nahif, güzel yüzlü, gözlüklü bir öğrenci. Şimdi ona nişan alıyorum. Ama ne mümkün.. Bizimki habire kımıldıyor.

— Dur bisaniye gözünü sevdiğim, bitek saniye.. Tırak.. Tam isabet.. Tam yüreğinden. Ona aynen şunları yazmışım ki okuyor işte:

— Bana bak hemşerim. Onsekiz, yirmibeş arası bulunmaz bir yaş.. Biz bunun değerini biçemedik. Çarçur oldu gitti, ömrümüzün en güzel çağı. Okuma yazma güzelsay kabul ama, bakkalın kızı hepsinden güzel. Aklını başına yaşını munasip bir tarafına topla. Nen var nen yok topla. İstikamet bakkalın kızı marş marş.. İnsan dediğin en gülbüz, en sağlam yaşta sevişmeli, sonra rahat rahat okuyup yazmalı. Bir adam tasarla, yetmişine kadar okuyup yazıyor sonra, eh kültürümüzü edindik çok şükür şimdi de gidip biraz sevişelim diyor. Yağma yok!.. Gözlüklü okuyucum: Yaşa Reyis... diye bağıyor. Tam isabet.. dedik ya! İlk işi kitabımı elinden atmak oluyor. Bizim 127 sayfa fena halde buruşuyor. Kitap divanla duvar arasında tepetalklak! Sonra utaniyor bizimki, arayıp buluyor 127. sayfayı, işine gelen cümlelerin bigüzel çiziyor altını, sayfayı düzelttikten sonra. Öpüyor! Daha sonra nesi var nesi yok topluyor aklını başına, dişini, tırnağını işine, yayını kirisine, istikamet bakkalın kızı marş marş!.. Benim kitap baştöşede, bende; bıkurum biçalım, bir azamet. İki üç saat geçiyor aradan, okuyucum dönüyor, yüzü, gözü, üstübaşı perişan. İlk işi benim kitabı aramak oluyor, bulur bulmaz kitabı parça parça edip çöp tenekesine fırlatıyor. Ama kitap yazmanın bu eyliği var, ya tablolarımdan birinin başına gelseydi bu hissim!.. Yanmıştım!.. Kitap dediğin binlerce basılır, Amasya'nın bardağı bir olmazsa bir daha..

Yazmak, kime, yazmak niye, yazmak niçin, yazmak ne biçim, konularını incelerken bizim Mernuş çıkageldi.

— Birader ya yazıya ver kendini ya resme. Kendi elinle kendini ikiye bölme. Yazık oluyor sana, yaşını, başını aldık artık karar ver!.. Ya yazı ya resim! Bir koltukça iki karpuz oluyor olmasına ama karpuzlar elma kadarsa oluyor, ceviz kadarsa oluyor, karar ver Allah aşkına, ne atarsan aşına o gelsin kaşığına. Mernuşa sonsuz güvenim var, Mernuş haklı. Ömür boyu benim eyiliğimi isteyen candan bir insan! Aslında bana yazı mikrobunu ilk aşlayıcı da kendisi. Benim ilk gözağrım da yazı, daha resmin R'sinden haberim yokken birkaç yazını dergilerde gazetelerde basıldı. Lise sıralarında sıkıntıdan boğulmak üzereyken bana cankurtaran simidi diye, resim yerine edebiyatı atsalardı şaşmadan yazıyı seçerdim, yazmağa çoktan hazırdım. V. Hugo'nun adını beş yaşında duydum, ressam Coro'nun adını yirmisinde, tadını otuzbeşinde. Mernuş bu güzel öğüdü verirken kırkı aşırıyordum. Mernuş: Seç birisini derken, resmi gösteriyordu, haklıydı, yirmi yıldır ekmek paramı; resim, sağlıyordu. Resme başladıktan altı yıl sonra resim hocası oldum. Ah... bu resim hocalığı!.. Hoca olmadan önce Tekelde memurdum, resimle en ufak ilişkisi olmayan bir büroda esniyordum! Hocalık beni mesleğime kavuşturdu diye delller gibi sevindim. Ressamlıkla, resim hocalığına, birbiriyle ilişkisi olmadığını yirmi sene sonra anlayınca; iş isten geçmişti!..

Bu konuyu hiç açmadan Mernuşa, ayağına batan çiviyi senden önce başkasının duymasını beklemek olur mu? Mernuş, Ya Yazı, Ya Resim diye dayatınca,

— Ah... dedim, sen yazıdan anladığın kadar resimden anlasaydın, hiç ama hiç şaşmadan tutardım sözünü. Ama sen hayatını yazıya verdin, ben resme, iklimiz de bunlardan yalnız birisinden sorumluyuz...

Sen misin!.. Mernuş içerledi bu söz! Edebiyattan başka sanat tarihi de yapmıştı, Avrupa'da, hem çok eyi yapmıştı bu işi. O gücendi bana ama, ben tuttum onun sözünü. Tam on yıl çekildim yazı dünyasından. Yazıyordum yazmasına kendim için. Yirmi yıllık alışkanlık bul! Sigara gibi, rakı gibi musibet.. Meyhanede içecek yerde evde, yalnız başıma içiyordum.

On yıl geçti aradan. Bu süre içinde bizim Mernuş yirmi yıllık mesleği yazıyı bırakmadı, ama bir yandan da bütün gücüyle bambaşka bir işe fotoğrafa, küçük çapta sinemaya sarıldı. Çok ama çok güzel işler çıkardı. Yazarlarından hiçbirini henüz Avrupa'ya ulaşmamışken, ilk yaptığı küçük film Avrupa'da derece aldı. Şaşmadım bu işe, sevindim! Aradan geçen on yıl bana şu gerçeği bigüzel belletti: Benim yazıdan artırdığım, resme eklenmiyordu!.. Bir ana boru tasarla. Ucunda iki muslukçavar. Ana borudan gelen su ikiye bölünüyor. Tıka bunlardan birini su bütün hızıyla ötekine yönelir değil mi. Yooooo... kazın ayağı öyle değil. Öteki musluğa bir damla su gelmesi şöyle dursun... Berikinin de tadı kaçıyor! Su yerine hava geldiği de oluyor! Bu yüzden sitem etmedim Mernuşa. Yapıcı olmayan sitemden soğuk ne var? Tekrar yazıya başlamaya karar vereli altı ay oldu. Öyle bir hırsla başladım, o kadar çabuk, o kadar uzun, o kadar çaprazlık yazdım ki, kendi yazımı okuyamaz oldum. Bir yandan yazıyor bir yandan yırtıyordum; yazdıklarımı. On yıldır yazılmamış konular, üstüste çekilmiş fotoğraflara dönüyor, birini yazarken öteki buluyor, bunalıyorum. Ama şuna inanıyorum: Yazmak şart. Yazmak bir borç. Kaçınılmaz bir ödev. İçinden geleni yazdın mı yalnız dost değil, düşman da edineceksin, bazan ekmek parandan, bazan en sevdiklerinden olacaksın. Ama kurtuluş yok yazacaksın, yurdunu seven her okur-yazar gibi kendini yazma zorlayacaksın. Biz durmadan okuyanlarımızın azlığında yakınmışız, ya yazarlarımızın azlığına ne buyruktur? Öyle bir memlekette yaşıyoruz ki on aydından biri kalenle sarılmadıkça zor tanırız bir birbirimizi, zor öğreniriz yanınbaşımızda olup bitenleri. On öğretmenden biri; on kaymakamdan biri, on mebustan biri, on doktordan biri, on mühendisten biri yazacak, bunu askerlik ödevi gibi, namus borcu sayacak. Ama diyeceksin ki yazmak başka, yayınlamak başka, biri benim elimde öteki değil.. Evet yazmakla yaymak arasındaki fark, üzümler şarap arasındaki kadar önemli. Yüz aydından onu yazıyor diyelim biri yayınlarsa razıyım. Bir kısmı da, belki çok: sonra yayınlanır. Sen şimdi gel de Köy Enstitülerini kapatanların eyi niyetlerine yurt severliklerine inan... Bu yuvalar kapanmasaydı bugün kalburüstü en az elli yazar kazanacaktık. Bir Makal, bir Baykurt, bir Talip, bir Başaran... Yediklat yerin dibine batsın Köy Enstitülerini kapatan.

Yazınasma yazacağız, ama nerden başlamalı... Şunu yaz şunu yazma derken ister istemez Mollayı hatırladım. Hani şu, ömründe bir yudum içki içmemiş, her çeşit oyun havasından, vebadan kaçarcasına kaçmış genç softayı zorla bir düğüne sürüklerler. Molla otuzuna gelmiş ama, değil birbirinden güzel iki afetin karşılıklı göbek atmasına, doğru dürüst bir saz dinlememiş! Ev sahibi de Mollayı oynatmacasına bahse girince, eziyet başlamış! Öyle neşeli bir çevre ki kaymakam geliyor, kadı oynuyor. Mollaya bir kadeh, bir kadeh daha, o da oynayacak oynamasına ama her iki omuzunda iki melek, biri sevapları dizer, biri

günâhları yazar. Bir adım atacak olur, günâh meleği başlar yazmağa. Molacık tutar kendini saatlerce tutar. Bu ara cûmbüş son kertesine varır. Ev sahibi son kadehi de okuttu sununca bizdeki fırlar doğru, çengilerin ortasına ve.

— İster yaz, ister yazma diye bir mahamdır tutturur, şakır şakır oynar sabahlara kadar.

Bedri Rahmi Eyüboğlu

21 Aralık

Deli mi Bu Soljenitsin...

Bu adam deli mi, ajan mı, yoksa sadece büyük bir yazar mı? Sözü ettiğimiz kişi, Sovyet yazarı Aleksandr Soljenitsin'dir..

Son haberlere göre, önce tutuklanan yazar, şimdi de ülkesini terketmek durumuna düştü. Batı Almanya'ya yerleşeceği söyleniyor.

Dilimize çevrilen bütün kitaplarını okuduk... «İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün», «İlk Çember», «Kanser Koguşu», «1914 Ağustos»... Hepsi de bir çizginin üzerinde kanımızca. Büyük Rus romanı geleneğini sürdüren bir yazar Soljenitsin...

Son yapıtı olan «Gulag Adaları 1918 - 1956»yı, sadece özetinden biliyoruz. Bu bir roman değil; Sovyet dönemi içindeki toplama kamplarını, sorgu yöntemlerini anlatıyor, yöneticilerin tutumlarını ele alıyor. Soljenitsin suçlu olarak toplama kampında yaşadı. Bu bakımdan deneylerine dayanarak kolayca yazmış «Gulag Adaları»nı...

Ama neden yazdı bu kitabı? Öyle bir kitap ki, resmi Sovyet kaynakları bu kitaptan ötürü Soljenitsin'in Sovyet halkına dil uzattığından söz ettiler. Halbuki Soljenitsin Sovyet halkı ile değil, sadece yöneticiler ve yöntemlerle uğraşmaktaydı kitabında.

Soljenitsin geçmişteki kitapları ile, şimdiden ölmezliğe, büyük bir üne ve servete kavuşmuştur. Batıda yayımlanan her kitabı, ona birkaç milyon getiriyor. Sovyetler Birliğini bırakıp çıksa, Batıda bir milyoner gibi yaşayabilir.

Halbuki Sovyetler'de, yeni eşi ile birlikte bile oturamıyor. Çünkü Moskova'da ikamet izni yok. Sovyet kanunlarına göre bir şehirde üç günden fazla kalmak istediği zaman, vatandaş, polisten izin almak, adını kaydettirmek zorunda. Bu yüzden, Moskova'lı yeni eşi Nataşa ile, Moskova dışında yaşayan damat, üç günden fazla bir arada kalamıyorlar.

Derdi ne peki adamın?

Acaba Sovyet sistemine düşman olan dış kuvvetlerin, meselâ CIA'nın bir ajanı mı?

Ama mantıksız düşünüyor bu olasılık... Soljenitsin çapında bir yazar ajan olur mu hiç? Dünyadaki hangi gizli örgüt, hangi ajana böylesine büyük romanlar yazdırabiliriz? Bizim bildiğimiz ajan tariflerine hele, hiç sığmıyor... Bozuk bir dile, kapı arasından yarım yamalak dinlediği şeyleri yalan yanlış yazmaz mı ajan?

Eğer Soljenitsin'e romanlarını CIA yazdırdıysa, bütün beceriksiz yazarlar kuyruğa girsin... CIA bu durumda, dünya edebiyatına sağlayacağı fayda ile, bütün kötülüklerini unutturabilir...

Fakat Soljenitsin de ters düşünüyor... Kimine göre rejime, kimine göre de Sovyet halkına...

Kim bu Sovyet halkı ve bu rejim ne?

Geçenlerde Gromiko ile Nixon, Washington'da şakaşal biçimde tartışmışlardı... Gromiko, «Savaşı bir kazandık» diyordu; Nixon da «Hayır, kaybettiniz» diye cevap veriyordu. Sözü edilen savaş, Napolyon'un Moskova önündeki çarşımalarından biriydi.

Yani rejimin en yetkili temsilcisi için de, tarih Sovyet Devrimi ile başlamıyor... Geçen yüzyıllara uzanan engin bir tarih bu... Sovyet halkı da, dünü ve bugünü ile geçmişten geleceğe uzanan, uygar, gelişmiş bir topluluk.

Soljenitsin kitaplarında hem yeni dönemi, hem de gelenekleşen Rus duyarlılığını yansıtıyor. Sistemi oturtan yöneticilerin yöntemlerine çatıyor...

İşin yanlış tarafı, bütün Batı basınının gözü Soljenitsin'in üzerinde... Tutuklandığı zaman, Amerikalı senatörler, Sovyet - Amerikan ilişkilerini dondurmak için Nixon'a baskı yapmaya hazırlar.

Ne yapsun şimdi Soljenitsin?

Çeşitli yollar var.

Meselâ kalkıp, «Ben hata ettim. Artık böyle şeyler yazmayacağım» diyebilir.

Bu yazarlar ne kadar büyük olsalar da, fazla akıllanmıyorlar...

Ne zorunaydı bunları yazmak? Hapiste yatacağı kadar yatmış; sussa ya artık...

Affetmişler seni; ne diye kafanda saplantı haline gelen eski defterleri karıştırıyorsun?

Bu düşünce biçimi kabul edilemez.

Soljenitsin de, yine girer içeriye...

Ama gerçek yazar susmayacaktır. Hiçbir Amerikan casusluk örgütü de, onu diğer ajanlarda olduğu gibi, başka bir casusla değiştirmeye cesaret edemeyecektir.

Bugün bizde düşünce suçların, siyasi tutukluların afın kapsamı dışında bırakmak isteyen görüş sahiplerinin Soljenitsin olayını tartışmaya hakları yok. Fakat Soljenitsin'in tutuklanmasını hoş görenlerin de, kendi ülkelerindeki düşünce suçu kavramına çatmaya hakları olamaz.

Soljenitsin gerçekten bazı şeylere ters düşmüş olabilir. Ancak onu tutuklayarak sınır dışı edenlerin düştüğü terslik daha büyüktür.

Mehmet Barlas

14 Şubat

Büyük Acıları Konu Alan Romancı Edita Morris İle Bir Konuşma

İsveçli ünlü romancı Edita Morris'in son eseri, «Nasıl mısın İyi misin?», dünyada ilk olarak Türkiye'de yayımlandı. Kitapta, yazarın daha önce yayımlanmamış, «O Mutlu Gün» adlı kısa bir romanı daha yer alıyor. Jamaica'daki «siyah - beyaz» sorununu ve dünyamızı bekleyen açlık tehlikesini konu alan eserlerin aslı, Mayıs ayında İngiltere'de ve Amerika'da satışa çıkarılacak. Edita Morris, kitabının yayımlanmasıyla ilgili olarak bugün Türkiye'ye gelecek ve sanatçılarla görüşmeler yapacak. Kitabı dilimize çeviren Ülkü Tamer'in, ünlü romancıyla yaptığı bir konuşmayı aşağıda sunuyoruz.

— Türkiye'de üçüncü kitabınız da yayımlandı: «Nasıl mısın İyi misin?» Artık beş romanınızı biliyoruz (ötekiler: «Vietnam'a Sevgiler», «Hiroşima'nın Çiçekleri», «Hiroşima'nın Tohumları», «O Mutlu Gün»). «Nasıl mısın İyi misin?»nin bir özelliği de var. «O Mutlu Gün»le birlikte dünyada ilk olarak Türkiye'de yayımlanıyor. Bu konuda bir şey söylemek ister miydiniz?

— İsveçliyim. Kocam Amerikalıydı.. Oğlum İngiliz uyruklu. Sizin çevirdiğiniz kitaplara bakalım: İlk Vietnam savaşıyla ilgili, ikisi atom bombasının sonuçlarını inceleyen, «Nasıl mısın İyi misin?» Jamaica'da zencilerin sorunlarını, sömürülenlerin acısını anlatmaya çalışıyor, «O Mutlu Gün» dünyamızı bekleyen açlık konusunda bir uyarı. Bir romanımı daha yayımlatacaksınız O da Endonezya'daki kıyıyı dile getiriyor. Ben sadeco çevremi, kendi kişisel sorunlarımı anlatmak istemiyorum. Dünyayı anlatmak, yirminci yüzyılda insanoğlunun sorunlarına eğilerek bir sanatçı olarak görevimi yerine getirmek istiyorum. Onun için, Türkiye'de bu kadar çok kitabımın çıkması beni çok sevindiriyor. «Nasıl mısın İyi misin?»in bütün dillerden aslından bile önce Türkiye'de yayımlanması da benim için onur verici bir şey.

— İsveçlisiniz, ama kitaplarınızı İngilizce yazıyorsunuz. Bunun nedenini sorabilir miyim?

— Kitaplarım geniş bir okur kitlesine ulaşsın istiyorum. Yukarıda söylediğim gibi, kendim için değil, dünyadaki başka insanlar için yazıyorum ben. İngilizce yaygın bir dil. Birçok ülkede okunabiliyor, birçok dile çevrilebiliyor. «Hiroşima» kitaplarım 32 dile çevrildiyse bunun başlıca nedeni İngilizce yazmam. Türkiye'yi ele alalım. Romanlarımı İsveççe yazsaydım dilinize altı kitabım çevrilebilir miydi?

— Kitaplarınızın dışında da yararlı çalışmalarınız var. Hiroşima'da bir «Dinlenme Evi» kurmuştunuz...

— Kocamla böyle bir «Dinlenme Evi»nin kuruluşuna önayak olmuştuk. Hiroşima'daki «atom bombası kurbanları» bu eve gelirler, dinlenirler, yemek yerler, gerektiği zaman bakımları yapılır. Ama ne işe yarar? Bir yandan da büyük ülkelerde «radyum çalışmaları» sürüp gidiyor. On altı yıllık bu «Dinlenme Evi» sertifikasından biliyorum, radyumun korkunç etkileri var. Atom bombası atıldığında, binlerce kişi bir anda çığlık çığlığa öldü... Hâlâ ölüyorlar. Kemik kanserinden ölüyorlar. Ağır ağır. Radyumun etkilerini bilenler ise çalışmalarını sürdürüyorlar. Öyle bombalar hazırlıyorlar ki, Hiroşima'ya atılan bomba

onların yanında oyuncak sayılır. Küçük bir öykü anlatıyorum:

İki kurbaga, süt dolu bir tase düşmüş. Biri, «Boğuluyorum», diye bağırmış. Boğulmuş. Öteki bütün gece yılmış... Ertesi sabah, bir tas tereyağın üstünde oturuyormuş. Günün birinde biz de kendimizi bir tas tereyağın üstünde bulmak istiyorsak, boğulmak istemiyorsak, çalışmalıyız. İnsanoğlunu büyük çabalar, dev çabalar beklemekte. Dünya çapındaki kurumlara güvenmek yetmez. Herkes elinden geleni yapmalı. Her konuda, her alanda yapabileceğini yapmalı. Çevre kirlenmesiyle bile savaşmalıyız.

— Çevre kirlenmesi o kadar önemli mi sizce?

— Tabii, Japonya'yı düşünün, ya da benim ülkemi, İsveç'i. Besin için gerekli proteini denizden sağlıyorlar. Su kirlenmesi sonunda deniz ürünleri tükenince ne yapacağız? New York'ta metrekare başına ayda tam on yedi ton pislik, kir, toz - toprak yağıyor. Osaka'da ise otuz dört ton. Trafik polisleri her dört saatte bir karakola gidip ciğerlerindeki kiri oksijen silindirleriyle temizliyorlar. Japon çocukları gaz maskeleriyle dolaşıyor. Tokyo'da alışveriş edenler arasında bu yüzden düşüp düşüp ölenler var. Gınza'da caddeye sıra sıra oksijen «makinelere» yerleştirilmiş. Parayı atan oksijen alıyor. Dünya nüfusu hızla artıyor. Torunlarımız, dedelerinin, ninelerinin kazdığı mezarlarda ölmeli. O kadar uzağa gitmeyelim. Yirmi beş yıl sonra korkunç bir açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalacağız. İnsanoğlu bunu önlemek için ne yapıyor? Dünyada hiçbir bitkinin yetişmediği yeni çöller yaratıyor! Kuzey Amerika'da doğanın değil, insanın yarattığı toprak kaybı, iki Fransa büyüklüğünde. Büyük Sahra yılda otuz bin dönüm genişlemekte. Pencap'ta, Bengal'de, Venazuela'da da öyle. Yılda yirmi milyar ton toprak denizlere dökülüyor. Üretim ne olacak? İnsanoğlu neyle beslenecek?

«— O Mutlu Gün»de de bu konuya eğiliyorsunuz.

— Evet. Çeşitli nedenlerle şehirlere büyük bir göç ve Yarına umutları olmayan insanlarla doluyor ülkeler. Berce bir insanın umudunu koparıp almak, banka soymaktan çok daha kötü. Bağışlanmaz bir suç bu. New York «gettoları», Paris «bidon - ville»leri, Rio «favela»ları, Mexico City «colonia proletarias»ları, Lima «barriada»ları, Arjantin «villa miseria»ları, Uruguay «cantebri»leri bu insanlarla dolu. Yarının korkusunu duyuyor hepsi. Bu insanların sorunlarına kim eğilecek?

—Umutsuz musunuz?

— Hayır. «O Mutlu Gün»de anlatmaya çalıştım: Bütün bunları insanoğlu yarattı, insanoğlu düzeltebilir, onarabilir, iyileştirebilir. Bu dünyada kimse aç kalmak için doğmamıştır, kimse işsiz kalmak için doğmamıştır, kimse mutlu olmamak için doğmamıştır. Herkese bu olanaklar sağlanmalıdır. Ama gecikiyoruz. Bir an önce birleşmeliyiz. Bugün dünyada üç milyar ağız var. Yirminci yüzyılın sonunda bu sayı yedi milyara çıkacak. Şimdi basilemedigimiz bu ağızları o zaman nasıl besleyeceğiz? Yedi milyar ağız da, yüzyılımızın sonunda gülsün istiyorum. Bunun için bir yazar olarak görevimi yerime getirmeye çalışıyorum.

Ülkü Tamer

18 Nisan

Tiyatro Krizi mi?

Geçen yıldan bu yana yoğunlaşan, sivrileşen bir durumdan söz açılıyor: Tiyatro Krizi!

Aslında, tüm dünyada bir «tiyatro krizi» var. Amma, Türkiye'de «tiyatro krizi» deyimini yanlış ve tersine kullanılıyor? Bizde, gitgide tiyatroların kadroları şuraya buraya dağılıyor, oyuncular sık transfer oluyor ve her mevsim bir iki tiyatro kapanıyor, amma bir iki yeni tiyatro da açılıyor...Hep de «ekonomik» sorundan, destek yoksunluktan, olanaksızlıktan dem vuruluyor, dert yanılıyor?

Halbuki, «tiyatro krizi» aslında bu demek değildir. Gerçek anlamıyla «tiyatro krizi» demek: Tiyatro Sanatı'nın kısırlaşması, yozlaşması ve yetersiz kalması nedenleriyle, genel olarak «tiyatro»nun çıkmazda oluşudur. Yoksa, sadece ekonomik yönden tiyatroların seyircisiz kalması, gişe yapamaması değil!

Bizde ise, hem ekonomik yönden özel tiyatroların olanaksızlıklar içinde bulunması, hem de «kötü repertuar düzenlenmesi» yüzünden tiyatroların seyircisiz kalması gibi ikili bir durumdan doğan bir «kriz» var... Sanıldığı ve söylendiği gibi: Televizyon'un bunda büyük katkısı oldu-

ğunu kabul etmiyor, bu konuyu ikinci planda sayıyoruz. Televizyon başka tiyatro başkadır. Her ikisinin de ayrı ayrı sanatsal ve teknik kuralları, koşulları, yetenekleri, olanakları, yayın biçim ve türleri, hatta ayrı seyircisi vardır. Özellikle gerek tiyatrosu, gerekse televizyon yayınları gelişmiş ülkelerde...

Bizce, tiyatro sıkıntısının asıl nedeni: Tiyatrolarımızın kendi kişiliklerine ve kadrolarına uygun; «güçlü, sağlam, doğru, iyi ve geniş seyirci kitlesini aynı zamanda etkileyebilecek kaliteli oyunların azlığıdır! Özellikle halka, tiyatrosevere kendini sevdirecek uyaracak, bilinçlendirecek ve yeni şeyler verecek, amma herşeyden önce çağdaş ve günümüzün, tiyatro sanatına, modern ve ileri kalıplarına uygun Türk oyunlarına önemle ihtiyaç vardır.

Türk oyun yazarlarına bu yolda büyük sorumluluk ve çalışma düşüyor!.

Selmi Andak

16 Kasım

Muhsin Ertuğrul, "Tiyatro Seferberliği,, Açtı...

... Ben bir tiyatro istiyorum. Bir tiyatro binası İstanbul'da. Herşeyden önce bir tiyatro binası. Bir bina, mezarlıktan, nâ'der köprüden, hastane, okul, mektepten daha mühim. Onun için bu şehre bir tiyatro istiyorum. Efendim, beyim, paşam...

Muhsin Ertuğrul'un imzasını taşıyan bu yazıyı 1 Kasım 1931 tarihli Darübedayi Dergisinden aldım. Darübedayi'nin kuruluşundan bu yana, artık saygı ve kendisinin de unuttuğu birçok kere, Muhsin Ertuğrul, hep önemli prensip meselelerinden dolayı, Şehir Tiyatroların-

dan ayrılmış, sonra bakmışlar ki, onsuz olmuyor, geri getirmişler tiyatroların başına. Bundan 7 yıl önce de, yani 1966 yılında ayrılan Muhsin Ertuğrul'un tekrar başına geçtiği Şehir Tiyatrolarında şimdi neler yapmak istediklerini yazmadan, onun, çok eskiden beri belirlenip ortaya çıkan düşüncelerini yansıtan yukardaki satırları aktardım.

Muhsin Ertuğrul, o günlerden bugüne, hâlâ, tiyatro binası peşinde. Tiyatroyu, belli başlı semtlerin tekelinden kurtarıp gecekondulara kadar ulaştırmak amacıyla. Şunları söylüyor bu konuda:

«Ucuz ve kaliteli tiyatro. Her semte bir tiyatro. İşte, amacımız bu.

Şehir Tiyatroları için girişeceğimiz atılımlardan ilki, yeni sahneler açmak olacaktır. Daha şimdiden, büyük bir gecekondulu semti olan Gültepe'de her gün temsil verebileceğimiz bir salon bulduk. Ek bir sahne olarak, yakında, perdemizi orada, gecekonduda yaşayan hemşhri-lerimize açacağız.

Arkasından Zincirlikuyu geliyor. Oradaki Yapı Usta Okulunun elverişli bir salonu varmış, temsiller vermeye. O da açılacak. Sonra, sırasıyla Eyüp, Gaziosmanpaşa, Zeytinburnu...

En önemlisi, bizim Taksim'de bir binamız var.» Şaşıyorum.

— Taksim'de mi? Hangi bina? Muhsin Ertuğrul, rahat, güvenli cevap veriyor:

— «Şu yanan bina. (İlk adıyla Kültür Sarayı, şimdiki adıyla Atatürk Kültür Merkezi). Hanı, o zamanın Vali ve Belediye Başkanı, Dr. Lütfi Kırdar tarafından, Şehir Tiyatroları için temeli atılan ve yapımı o zamandan sürdürülen bina! Burası, katkısız, Şehir Tiyatrolarının malıdır. Zaten, arsası da, İstanbul Belediyesince, üzerinde Şehir Tiyatroları için, bir tiyatro binası yapılsın diye verilmiştir. Temel atma törenine alt fotoğraflar, o törende söylenmiş nutuklar, birer belge olarak duruyor. En yakın zamanda, Şehir Tiyatroları, kendi yuvasına taşınmalıdır. Bu, bizim hakkımızdır. Yanan bölümler onarılmaya kadar, biz aşığıdaki küçük salonda temsiller vermeye başlarız. Yanmamış bölümlere de bürolarımızı yani idare merkezimizi taşırız»

«.. Ey yazdıranlar, yazarlar, elleri kalem tutanlar, dilleri ağızlarının içinde dönenler... Amansız yarının sizi suçlamamasını isterseniz, bugünün hizmetine koşunuz, istikbal kincidir, affetmez! Milletimize yaraşır büyük bir tiyatro kurmak için, hep, elele verelim, hepimiz bu kültür hareketinin etrafında elele, birleşelim. Darülbedayı dergisi, 1 Ekim 1932.»

Türk tiyatrosunda, yaptığı ilk yenilik ne idi diye sorduğumda, bu büyük tiyatro adamı, bütün öteki sorularım da olduğu gibi, rahatlıkla verdi cevabını:

— «Perdenin, her gün aynı saatte açılması, gerektiği prensibini koydum. Ve bu prensibi, hiç bir biçimde, aksatmadan uygulattık.

Sonra, ya telif ya da doğrudan doğruya tercüme piyesler oynamak prensibi. Ben, Darülbedaye girmeden önce de, hep tercüme piyesler oynardım. Batıda gördüğüm her yeniliği, Türk tiyatrosuna, hiç zaman yitirmeden getirir, uygulardım. Bir örnek vereyim. Hortlaklar piyesi, bizden otuz yıl sonra Fransa'da oynanmıştır.»

— Sayın hocamız, tiyatro piyasasında, bir adaptasyon yani uygulama modası var son zamanlarda. Kişi ve yer adları değiştiriliyor. Sadece filân tarafından sahneye uygulandı, deniliyor, oyunun ve yazarının asıl adı da bildirilmiyor. Buna ne dersiniz?

— «Eskiden, yazarın ve oyunun asıl adı, afişte ve

tiyatro dergisinde yayımlanırdı. Meselâ, Hisse-i Şayia'yı buna örnek olarak gösterebilirim.

Bir anımı nakledeyim, bu piyesle ilgili olarak, Darülbedaye ilk defa vovvil oynandığı zaman, ben ısran ettim. «Darülbedaye ciddi tiyatro eserleri oynamak için kurulmuştur» dedim. 1917'de. O zaman edebi heyet, eserleri okur, kabul veya reddederdi. Hisse-i Şayia'yı oynamak istedikleri zaman, benden gizli olarak, okuyup oynamasına karar vermişler. Sebabi de, daha önce başka tiyatrolarda oynanan bu oyunu halk, tuttu gize oyunudur, demişler. Bunu duyduğum zaman karşı koydum ve Darülbedayiden ayrıldım. İlk ayrılışım böyledir.

O zaman yazarımız ve telif piyeslerimiz azdı. Ama, ben adaptasyonu yasakladım. Adaptasyon oyunları oynamaktan kurtuldukça, yerli yazar ve yerli piyes sayısı arttı.»

— Peki son ayrılışınız?

— «1966'da.»

Muhsin Ertuğrul, üzerinde durmadı bunun. Ama ben, içinde bulunduğum için, birer birer düşündüm olayları. Belediye Meclisi'ndeki bazı bağnazlar, Muhsin Ertuğrul'un sahnelediği bazı oyunlara, nedense, allerji duydular. Politik çıkarların, dar düşüncelerin kışkırtmaları ile, yeni bir Şehir Tiyatroları Yönetmeliği hazırlandı ve Belediye Meclisi'nde el çabukluğu ile kabul edildi. Bunda, Şehir Tiyatrolarında, baş rejisörlük diye bir kadro yoktu. Yani, bazı kurnaz politikacılar, resmen ve açıkça, Şehir Tiyatrolarının başından uzaklaştırmaya cesaret edemedikleri Muhsin Ertuğrul'u, kadro dışı bırakıyorlardı. Muhsin Ertuğrul da, aynı anda, şepkasını aldığı gibi tiyatrodan ayrıldı.

Bu olay, aydın çevrede geniş tepkilere yol açtı. Tiyatro Yazarları Birliği, Şehir Tiyatrolarını boykot etti. Protesto yürüyüşleri yapıldı. Başbakan'a, bazı Bakanlara, Belediye Başkanı'na başvuruldu. Faydasız! O zamanki Belediye Meclisi'ndeki bir grup, dalga dalga genişleyen bir öfkeyle, bunların hepsini elki altına almıştı.

O tarihte, bu haksızlığa karşı çıkanlardan biri olarak biz de Başbakan Süreyyan Demirel'e altı yüz belimli bir telgraf çekmiştik bu konuda. Özellikle şöyle demiştik

«— Muhsin Ertuğrul, modern Türk tiyatrosunun kurucusu büyük bir tiyatro adamıdır. Onu sokak politikacılarının hedefi olmaktan, Başbakan ve partinin Genel Başkanı olarak, kurtarınız. Duruma derhal el koyarak bu hatayı düzeltin. Ekle, âmma vicdanın acıyan yaraları tedavi edebilirsiniz. Bu vesile ile de size şunu hatırlatmak isterim: Kris'tot Kolos'ab Amerika'yı keşettikten yıllar sonra, ülkesindeki bir takım çıkarıcıların, bağnazların ve politika simarlarının haksızlığına uğradı, kösesine çekildi. Anılarında şunları yazdı: «Eş, nak ve adalet arayıcıları, benim uğradığım haksızlıkları düşünerek, kendi istikbalinize ağılayınız. Size, ilerde kendi hayatınız için de geçerli olabilecek, bu gerçeği hatırlatır.m.»

Telgrafıma cevap gelmedi.

Bundan üç yıl önce, İstanbul Belediye Meclisi'nde bulunan bazı tiyatroseverlerin de harekete geçmesiyle, Şehir Tiyatroları yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesine, Belediye Başkanı Fahri Atabey tarafından karar verildi. Tiyatro Yazarları Birliği, Edebiyatçılar Birliği, Tiyatrocular Sendikası ve Şehir Tiyatroları temsilcilerinden kurulu bir komisyon, Muhsin Ertuğrul'un, yeniden tiyatrosunun başına dönmelerini sağlayacak bir yönetmelik hazırladı. Belediye Meclisi'nde, Muhsin Ertuğrul'un kişiliğini ve hizmetlerini öven konuşmalarla — Nihat Türel'in konuşması — bu yönetmelik kabul edildi. Belediye Başkanı Fahri Atabey de, Meclis'te okumak üzere hazırladığı konuşmayı önceden basına açıkladı. Muhsin Ertuğrul'un Türk tiyatrosuna yaptığı büyük hizmetleri ve onun kişiliğini öven bu konuşmayı Meclis'te okumaya fırsat bulamayan ama, Türk Ti-

Yatro Yazarları Birliği yöneticilerine, evine kadar bizzat giderek, Muhsin Ertuğrul'u göreve çağıracağına söz verdi. Fakat sözünü yerine getirmede.

Şimdi, yıllar sonra, Muhsin Ertuğrul'a yapılan haksızlığı, yeni Belediye Başkanı Ahmet İsvan, Onu tiyatroların başına yeniden getirmekle düzeltmiş oldu.

Olayı özetleyen bu kısa açıklamadan sonra, sorular ve cevaplara dönelim:

— Şimdi, ilk adım olarak, Şehir Tiyatrolarında yapmak istediğiniz yenilik nedir?

— «Yeniliğe, ilk eğitimden başlayacağız. Ama, milletçe yapılacak bir iş bu. Bunun için de, «Çocuk tiyatrolarını yayma dernekleri» kurulmasına önyak olacağız. Bu derneklerin kurulup faydalı biçimde çalışabilmeleri için emekli öğretmenlerden ve emekli subaylardan yararlanacağız. Çocuğu olan ve olmayandan. Halkın katkısı büyük ve etkili olacak bu atılımda. Buna, bir çeşit tiyatro seferberliği de diyebiliriz. Çocuğu, böylece, sokaktan kurtarıp, seveceği, eğitileceği bir uğraşıya sokmuş olacağız.

Hali vakti yerinde ve bunun önemini kavramış bir çok aileler, gerek kendi çocuklarını ve gerekse başka çocukları, eğitmek için «ne yapalım» diye düşünüyorlar. Ne yapacaklarını gösteriyoruz:

İşte, çocuk tiyatroları:

Her semtte bir tane çocuk tiyatrosu açmak, buralarda sürekli temsiller vermek, amacımızdır. Yalnız, Harbiye sahnemizde, günde, iki kez, çocuk temsili vereceğiz. Çocuk piyeslerini de, en iyi elemanlarımızla sahneleyeceğiz.»

— Gönülünüzce, çocuk oyunu bulabilecek misiniz?

— «Türk yazarları var. Onlardan rica ettim, menunlukla karşıladılar ve çocuk piyesleri yazmaya da yöneleceklerini söylediler. Burada, ortaya telif hakkı sorunu çıkıyor. Çocuk piyesi yazacak yerli yazarlarımıza, bugünkünden bir kaç misli, meselâ, dört misli telif hakkı ödeyeceğiz. Şahsen, çocuk piyeslerine çok önem veriyorum. Ama, masal konulu piyeslere değil. Çocuklar, artık, masal seyretmek, masal dinlemekten bıktı. Gerçek hayattan alınmış piyesler olsun ve öyle vaaz verici nitelikte olmasın. Çocukların seyredeceği piyes, ama, gerçek tiyatro olsun. Böylece, çocuklarımız yanında, velilerini de tiyatroya ısındırmış ve çekmiş olacağız.»

— İlk çocuk tiyatrosunu da siz kurmuştunuz?

— «1934-1935 yıllarında. O zaman, çocuk temsillerimiz ilkokul öğrencileri içindi. Şimdi, bunu ortaokul ve liseler düzeyine ulaştırarak, böylece, çocuk tiyatroları kurmakla başlattığımız tiyatroyu benimsetme atılımının halkasını tamamlamış olacağız.»

— Bu arada, Şehir Tiyatrolarının çalışma düzeni ve temposuyla ilgili düşünceleriniz nelerdir acaba?

— «Rejisörlük müessesesini yeniden kuracağız tiyatrodada. Rejisörler kadrosu olacak tiyatrodada.»

— Yani, önüne gelen, ihtisası ve deneyi olmadan, bu konuda kendini kabul ettirmeden piyes sahnelemeyecek mi?

— «Bir piyesin, sahneye konulması, tesadüte bırakılamaz. Yazar açısından da, tiyatro açısından da, seyirci açısından da. Rejisörlük, başbaşa bir ihtisas ve yetenek işidir.»

«Yapacağım ilk işlerden biri de, benimle birlikte ayrılan ve benden sonra ayrılmak zorunda bırakılan genç arkadaşlarımı, yeniden, tiyatroya almak olacaktır. Enerjik, kendi ve kafası genç bir kadroyla, yeni bir çalışma düzeni ve temposu kuracağız.»

— Biliyorsunuz, bir çok batı ülkesinde olduğu gibi, bizde de bir tiyatro bunalımı var. Yani tiyatro sayısının çoğalmasıyla ters orantılı olarak, seyirci azalması, hatta, bir bakıma seyircinin yavaş yavaş tiyatrodan soğuması

gibi bir durum var ortada. Bu konuda ne gibi düzeltici çareler düşünüyorsunuz?

— «Batıda, alt yapı sağlam olduğu için, bizdeki kadar sarsıcı değil, oralandaki tiyatro bunalımı. Yerleşmiş, oturmuş toplumlarda, bir takım sarsıntılar oluyor ama, çabuk toparlanıyorlar.

Biz, tiyatro - halk ilişkilerini, kendi koşullarımıza göre, yeniden düzenlemek zorundayız. Herşeyden önce, halkın tiyatroyu benimsemesi gerek.

Biz de, halkın, ne yaptığımızı, nasıl yaptığımızı görmesi bakımından, provalarımızı halka açık tutacağız. Görsünler, bir eser nasıl hazırlanıyor, nasıl çalışılıyor? Halk ile tiyatro, hep, içiçe olmalıdır. Hiç ayrılmadan. Ayrılma, kopma oldu mu, o zaman tiyatro, dinleme âleti olmayan bir radyo verici istasyonuna benzer. Tiyatro halktan ayrı değil, halkın içindedir.»

— Son yıllarda, özellikle, televizyon rekabeti, tiyatrolara çok zararlı oldu. Bunda, bazı tiyatroların, repertuvarlarının kadrolarının, ulaşım zorluklarının, bilet ücretlerinin yüksek oluşunun etkileri de var deniyor.

— «Bana kalırsa, halkın ilgisinin azalmasını önlemek için herşeyden önce, iyi eser seçmek, iyi sahnelemek, iyi oynamak gerek! Yani, en iyi tiyatroyu en iyi şekilde yapmak! Zehrin karşısına, panzehirle çıkmak!

Bunun yanında, ulaşım kolaylıkları sağlamak, şehrin belli başlı yerlerinde, bilet satış gişeleri açmak, bilet ücretlerini düşürmek — bilhassa bu — gibi tedbirleri de almak gerekli.»

— Peki, siz, Şehir Tiyatroları için, nasıl bir repertuvar düzenlemeyi düşünüyorsunuz?

— «Yerli tiyatro yazarlarımız var. Repertuvarımızı, öncelikle, Türk tiyatro yazarlarının eserlerinden oluşturacağız. Yazarlarımızla, mutlak bir işbirliğine gideceğiz. Bu sayede, Türk yazarlarının içine, yeni hamleler yapmak aşkı gelecek. Ve birlikte, büyük bir atılım yapacağız Türk tiyatrosu için. Repertuvarımızı düzenlerken, o sezon için, yerli eserlerimiz yetmezse, yabancı eserler de oynayacağız. Ama, uluslararası repertuvarın en seçme eserlerini, Bu arada, eskiden oynanmış, Türk piyeslerini de, bir seçme yaparak, sahnelemek olanağını da bulacağız.

Hele, İstanbul Festivali için, Festivale ve Şehir Tiyatrolarına layık eserler çıkaracağız.»

— Bu arada, özel tiyatroların durumu var. Çeşitli sıkıntılar içindeler, salon bulamıyorlar. Onlara, Şehir Tiyatroları yönünden, herhangi bir yardımda bulunma olanağınız olacak mı?

Muhsin Ertuğrul, tiyatronun bütün sorunlarında hazır ve daima katasında bir şeyler tasarlamış durumda olduğu için hemen cevap verdi:

— «Bizim kullanmadığımız saatlerde, sahnelerimizden, özel tiyatroların faydalanmalarını sağlayacağız. Provalarını, bizim prova saatlerimiz dışında, bizde yapacakları gibi, hergün saat 18-20 arası, matinerlerini de bizim salonlarımızda oynayabilirler. Bir yandan, Şehir Tiyatrolarının yeni bir hamle dönemine girmesi için çalışırken, öte yandan, özel tiyatroların da, ayakta durmaları için, elimizden geleni yapmaya ve önermeye çalışacağız.»

— Son birkaç yıl içinde, ülkemizde bazı kişiler, «Epik tiyatro» türünden başkasını tiyatro saymazken, bu görüşe karşı çıkanları da tiyatrodan sadece «Dramatik tiyatro»yu anladıklarını söylüyorlar.

Muhsin Ertuğrul, daha ben sorumu tamamlamadan gülümsedi. Her soruya verdiği cevaplar gibi, bu soruya da, yumuşak ses tonuyla cevap verdi:

— «Epik tiyatro ya da dramatik tiyatro, bu biraz da moda işi. Benim şu ömrüm içinde 20-30 üslup değiştirdi tiyatro. Bunların içinde, bence, en yenisi değil, en geçerli olanı en iyisidir. En olgun en yararlı üslup! Tiyatrodada

önemli olan özüdür. Hangi üslup için olursa olsun, gerekli olan iyi tiyatro yapmak, yapabilmektir.»

— Ülkemizin sosyal, kültürel kalkınmasında, tiyatronun rolü ve önemi hakkında bir şey söylemek ister misiniz?

— «Elbette, Türkiye'nin manevi kalkınmasında, tiyatronun, en az, ilkokul kadar yeri ve önemi vardır. Bu yavaş yavaş, öteki eğitim kademelerine kadar uzanır.»

— Bir sorum daha var: Çağımızla birlikte, çağımızın insanı ve sorunları da değişiyor. Tiyatronun bu değişikliğe ayak uydurması konusuna gelince...

Ben, sorumu tamamlamadan, kendisi sanki böyle bir soruyu bekliyormuşcasına konuşmaya başladı:

— «İnsanları, adeta, tedirgin edecek, sarsıcı ve alışılmamış gerçekleri, alışılmamış biçimde ortaya koyacak bir tiyatro yapmak gerek artık. İleriye dönük, İnsanog-lunun ufkunu genişletecek bir tiyatro. Bugüne kadar işlenegelen konular, devrini tamamladı. Yeni insan, yeni konuların daha çarpıcı biçimde işlenerek kendisine sunulmasını istiyor.»

Muhsin Ertuğrul, ülkemizin her alandaki koşullarını da iyi biliyor. Tiyatronun özgür ve özerk olması gerektiği inancında. Ama, bundan önce, tiyatro adamlarının sorumluluk taşıması gerek diyor. Tiyatro adamı memleketin koşullarını kavrayan, ne yaptığını, bundan sonra neler yapması gerektiğini bilen kişi olmalı Muhsin Ertuğ-

rul'a göre. Yani, tiyatro adamı hem yaptığı işi, bütün incelikleriyle bilecek, hem sevecek, hem yüreктen bağlanacak, hem de prensipleri olacak.

Konuşmanız uzun sürdü. Çok şeyler konuştuk Tiyatroda, geniş kapsamlı bir arşiv kurulumasından, ışıktan efektine kadar teknik yönden tiyatroyu yenileştirmeye kadar.

Kalası ve gönülü tiyatroyla, tiyatronun bütün sorunlarıyla dolu olan Muhsin Ertuğrul, beni yeni atılımlara hazır bir dinçlikle, karşılamıştı. Üsküdar'da. Harem İskelesine ve İstanbul'un Fopkapı Sarayına kadar uzanan Batı kıyılarına bakan küçük apartman da'resinde Saatler süren konuşmalarımız sonunda, hiç yorulmamış, usanmamış olarak, aksine, yapacağı işleri bir kere daha tekrarlamanın heyecanı ile, yeni bir dinamizmi kazanmış olarak başladı beni. Merdivenlerden inerken, daha önce Darülbeydi dergisinde yayımlanmış bir yazısından şu satırlar kulaklarında yankılanıyordu:

«... Edebiyat ve tiyatro, insanı **, anlayış kabiliyetini, gösteren bir aynadır. Felsefenin en büyük tecellileri orada başlar, orada biter. Tarih, tiyatrosuz yükselmiş bir millet gösteremez...»

Recep Bilginer

Bir Kültür Savaşçısı...

Büyük kültür adamı, büyük sanatçı, büyük düşünür, Sayın Muhsin Ertuğrul'dan söz etmek istiyorum. Aslında onun için en yerinde nitelime «Yılmayan kültür savaşçısı»dır. Çünkü Muhsin Ertuğrul, çok kişinin sandığı gibi, yalnız bir tiyatro ve sinema yöneticisi yalnız bir artist, yalnız güçlü bir yazar ve çevirmen değil, bir düşünür, kendisini Türk kültürünün yükselmesine adanmış bir ülkücü, bir kültür savaşçısıdır. İçki halk ve insan sevgisiyle dolu bir savaşçı.

Kültürü ve insan sevgisini geniş yığınlara yaymanın yolunu Muhsin Ertuğrul, haklı olarak, tiyatro ve kısmen sinemada aramış, bulmuş, bu yolda her türlü engeli aşarak, hiç yılmadan, umudunu ve yürekliliğini yitirmeden bugünkü doruk noktasına erişmiştir. Türk tiyatrosuna yaptığı hizmetlerden ötürü, 60. sanat yılında (1970'te) Türk sanat ve kültür mensupları kendisine yakışan saygı ve sevgiyi bir jübilede gösterdiler. Ama ne yazık ki, o jübile sırasında, kendisi aktif bir görev başında değildi.

Bugün sevinçle biliyoruz ki, bu büyük insan, 1966 yılından beri uzak kaldığı Şehir Tiyatroları'nın başına yeniden getirildi. Yeni Belediye Başkanı Sayın İsvan'ı bunun için ne denli kutlasak azdır. 1966'da politik nedenler yüzünden bu görevden - kadrosunu kaldırma yoluyla - ayrılmaya zorlanıp 1974'e kadar yaklaşık olarak sekiz yıl onun Şehir Tiyatrolarından uzak kalması olayı için de ne kadar üzülsek yine azdır. Birçok kazançtan yoksun kaldı ve çok şey yitirdi tiyatromuz bu yüzden.

Ben, Muhsin Ertuğrul'u kişisel olarak yakından tanımak mutluluğuna ermedim. Çalışma alanlarımız ayrıldı, fırsat olmadı. Ama onu her Türk aydını gibi ben de tanıyorum. Çalışmalarını, kendisini durmadan yetiştirip geliştirmesini ve kendi kendini aşmasını, gerilikle savaşma-

sını hep uzaktan izlemiştir. Onun adını ilk kez duyduğum ve bir dergide, düzenli taranmış saçları, yakışıklı yüzü ve zeki gözleriyle kendisini yansıtan ilk resmini gördüğüm zaman 18 yaşındaydım. O, herhalde 30 yaşlarında olmalıydı. O çağlarda aradaki on iki yaş farkın önemi büyük oluyor. Bu nedenle sözünü ettiğim resmi - daha o zaman ünlü bir insan olması dolayısıyla olacak - yaşlı ve olgun bir adam izlenimini uyandırmıştı bende. Şimdi aradan 52 yıl geçti. Öyle olduğu halde Muhsin Ertuğrul'u ne kadar genç görüyorum. Bu, yalnız aradaki yaş farkının şimdi artık bir anlam taşınamasından ve küçüle küçüle hemen aynı düzeye yaklaşmasından değil, Muhsin Ertuğrul'un katta ve fizik bakımından gerçekten genç oluşundandır. Bir ülkü uğruna savaşan kişi her zaman genç kalır zaten.

Dünyanın belli başlı kültür ve tiyatro merkezlerinde, türlü çiçeklerde, cal toplayan arılar gibi, çalışan ve topladığı balı kendi anayurduna Türkiye'ye getiren bu büyük adam, sırf güçlü bir kişilik sahibi olduğu küçük çıkarlara âlet olmadığı, ülküsünden asla ödün (taviz) vermediği için gerici politikacılara ve sözlüm ona aydın geçinen zerici yazarlara bir türlü yaranamadı ve yaranamaz da Şimdi de onun yeniden göreve getirilmesini çekemiyorlar onlar. Elendim, bu adamın nedeni sırf ideolojikmiş. Bu cahil gericilerin kaleminde «ideolojik» sözü, örtülü olarak «komünist düşünce taşıma» anlamına kullanılır. İşte onlar da bunu kastediyor zaten. Oysa Muhsin Ertuğrul böyle tedirgin bir kişiliğe, öyle bağımsız ve özgür bir kafaya sahiptir ki, dikta rejimlerinde yaşayamazdı serpilip geşemezdi. Mohâre'nin ölümünün üç (üçüncü) yılında bütün dünyada onun için düzenlenen kutlama törenleri dolayısıyla 9 Ağustos 1973 tarihli Cumhuriyet'te yazdığı bir yazıda Muhsin Ertuğrul şunları söylüyordu:

«Bozuk düzen kurulalı, ileri düşünceli kişiler, geri kafalı ortamı tarafından, hiç düşünce özgürlüğüne saygı gösterilmeden, toplumda tek suçlu gibi damgalanmışlardır. Uygarlık tarifi böyle binbir örnekle doludur: Descartes yazılarını tamamlamak için kendini Hollanda'ya sürmüştü. Spinoza bütün kitaplarını, öz adını kullanmadan, takma isim altında yayınladı. Leibnitz eserlerini bütün ömrü boyunca bastıramadı. Geriliğe, kara kuvvete, zulme savaş açtığı için lanetlenen, elli yıl boyunca yuhalanan, saldırılara uğrayan Victor Hugo yirmi yıl vatanından ayrı, Fransa'nın can düşmanı İngiltere'nin vahşi bir adasına sığınmıştı. Norveç yazarı İbsen, yirmi yedi yıl kendi memleketine giremedi. Strindberg İsveç'te oturamaz oldu. Namık Kemal gibi hürriyet aşıkları özgürlük uğruna Fransa'ya sığındılar. Almanya'yı, dünyada eşi görülmemiş yıkıntıya sürükleyen son savaş rejiminde bütün şairler, yazarlar yurtlarından kaçtı. Bu kaçışlar onların suçu mu, yoksa özgür nefes almayı yasaklayan rejimlerin dayanılmaz baskısının doğal sonucu mu? Su, balık için neyse. özgürlük de yazar için o! Özgürlük kısıtlandığı gün, o toplumun ileri atılışı engelleniyor, yasalar ayakbağı, pranga oluyor, demektir.»

Böyle yazan kişi özgürlüğünü yokedecek rejimlere âlet olabilir mi?

Ama cahil kafaları göre, halkı yüceltmeğe, aydınlatmağa çalışan kişilerin hepsi «sapık ideoloji» sahibidirler! Böylelerinin topunun Tanrı belasını versin, diyesi geliyor insanın. Yüzyıllardan beri Türk halkını uygarlıktan, gerçek insanlıktan bu tür suçlamalarla uzak tuttular ve onu emir kulu bir sürü durumunda bıraktılar. Halkın soylu ruhunu kör ve yeteneklerini - İmam-ı Gazali yorumlarıyla - köttürdüler. Başka ülkelere «ihraç ettiğimiz» beyinlere bakınız; uygarlık ve özgürlük ortamını bulunca - okumuşu da okunmuşu da - kendi mesleğinde ve yetenekleri ölçüsünde nasıl da sıvrıliveriyor. Burada ise gelişmeyi besleyen o özgür uygarlık ortamı, düşünceden yana, sık sık yokediliyor. Hep cücelerin ülkesi mi olacak bu memleket!

Muhsin Ertuğrul eskiden olduğu gibi, şimdi de kendin kıyı köşe bölgelerine tiyatroyu götürmek ve ayrıca çocuk tiyatroları kurmak, amacını güttüğünü söylüyor. «Baştan başlamak lazım; ana babaları ancak okuma yazma bilen, ya da hiç bilmeyen ailelerin en az iki üç çocuğu var. Bunlar, ana babalarının tam tersine, yarın yüksek öğrenim peşinde koşacak bir gençlik kitlesi olacak, memleketi yönetecekler. Onları bugünden tiyatroya alıştırmazsak, bunlar yarının yitirilmiş seyircileri olacak» diyor. Onun tasvir ettiği bu tip ailelerden çoğu gecekondu bölgelerinde oturduğu için, Muhsin Ertuğrul bu bölgelere yöneliyor. Gerçekler onu eleştirmek için şu düşüncüyü ileri sürüyorlar: «Gecekondu bölgeleri halkının yol, su, kanalizasyon gibi bunca ihtiyacı bir yanda dururken tiyatro nesine. Devlet, hükümet, belediye önce bu ihtiyaçları düştürüp karşılamalı.»

Peki, sormak gerekir onlara: Devlet, hükümet, belediye kim? Bunlar sendin, benden, ondan, yani bizlerden. yani Türk halkından ayrı bir şey mi? Millet olmadan bir devlet, halk olmadan bir hükümet veya bir belediye düşünülebilir mi? Şu halde halk ne kadar bilinçli ne kadar ileri ve uyanık, ne kadar insanca yetişirse, onun oluşturduğu devlet, hükümet, belediye ve bütün kuruluşlar o denli ileri, o denli dinamik, yurt ve ulus sevgisiyle, halka hizmet aşkıyla o denli dolu olur. Halkı yükseltmek için her şeyden önce onun ruhunu yüceltmek, bunun için de ona düşünmeyi öğretmek, onu öte - dünyaya dönük bir ummet kabalığı durumundan çıkarıp, bu dünyada büyük devletler kurmuş yüce bir ulusun evlâtları olduğunun

gururu ve bilinci içine sokmak, kışanın kışası, ona «emir kullarından» değil, «eşit insanlardan» oluşmuş bir toplum olduğunu öğretmek gerekir.

İşte tiyatro - konusu bakımından ister dram, ister trajedi «facia», ister komedi (güldürü) olsun - gönül acısı, vatan sevgisi ve acısı, özlem, sevgi, hırs, zulüm, hak, haksızlık, işkence, üzüntü, sevinç gibi insan ruhunun ve toplum yaşamının olumlu, olumsuz türlü duygu, yön ve olaylarını seyircinin gözü önüne sererek onu insanca düşünmeğe, insanca eğlenmeğe, insanca davranmaya alıştırır. Tiyatrodan çıkarken seyircilerinden kimisinde doğan övgü, kimisinde doğan eleştiri duygusu da insanca bir duygudur; çünkü düşünceye dayanır. Tiyatro, seyircinin kafasını bütün bu konular, tutum ve davranışlar üzerinde işleten, sanki olayları kendisi yaşıyormuş gibi, insanı düşündüren güzel sanatlar dalıdır. Bu nedenle bir gecekondu bölgesinin merkezinde bir tiyatro sahnesi açmak, örneğin «çağdaş ressamın sergisi» açmakla bir değildir. Çünkü resmi anlamak için belli bir ön hazırlık gerekir. Tiyatro öyle değil. Tiyatro halka en yakın olan sanat dalıdır. Çünkü sahnesinde ya toplum olarak halkın, ya da halkı oluşturan bireylerin sorunlarını, duygularını, güçlü ve zayıf yönlerini dile getirir. Molière'in yaşadığı çağda bugünkü toplum sorunlarından bir kısmı söz konusu olmadığı halde, onun yapıtlarının üç yüz yıldan beri her ülkede taptaze ve canlı olarak yaşaması ve sahneye konması, bu yapıtlarda insan ruhunun - yukarıda sözünü ettiğim - türlü yönlerinin, olağanüstü bir zekâ neşterileri analiz edilmiş olmasındandır; ayrıca Molière'in din bağnazlığına, insan sömürüsüne - o zamanki toplum görüşünü hiçe sayarak - tek başına karşı koymasındandır; Muhsin Ertuğrul'un deyimiyle bir «kahraman» olmasındandır. Bilim ve teknik ilerlemiş, toplumlar ve rejimler değişikliğe uğramış, fakat insan karakterinin, yücelik, soyluluk, cömertlik, yüreklilik, doğru özlülük gibi olumlu, öbür yandan, aşağılık, soysuzluk, cimrilik, korkaklık, ikiyüzlülük, sömürücülük, hainlik gibi çirkin ve olumsuz yönleri, oldukları gibi kalmıştır. Molière'in insan karakterini işleyen, olumluları öven, olumsuzları yerin dibine batıran, korkaklar, ahmaklar ve kendini beğenmişlerle bol bol alay eden piyeslerinin bugün de canlı kalışının nedeni budur.

Ulusların yüceliği sıradan politikacıların başarı veya başarısızlıklarıyla değil, Muhsin Ertuğrul gibi, kültürün türlü alanlarında savaşmış, yükselmiş ve başına hak ettiği zafer çelengini takmış, kişilik sahibi insanların değeriyle ve çokluğuyla ölçülür. Onun, yukarıda sözünü ettiğim 9 Ağustos 1973 tarihli yazısında Victor Hugo'dan aktarmış olduğu şu satırlarla kapayayım ben de bugünkü yazımı, kendisine sağlıklı uzun ömür ve başarı dileyerek:

«Şairler, yazarlar toplumun temel kurucularıdır. Devletler, hükümetler, ordular gelir, geçer, gider, hiç birinin izi kalmaz. Ama şairlerin, yazarların eserleri dimdik ayakta durur. İnsanlığı aydınlatan bu yapıtlardır. Yunanistan deyince karşınıza Eschylus çıkar. İngiltere'ye seslenirseniz Shakespeare'i duyarsınız. Fransayı ararsanız Voltaire'de, Molière'de bulursunuz. Dünyayı aydınlatan ve elleri birer meşale gibi yanan bu yazarlardır. Uygarlık dediğimiz işte bu eserlerdir. Uluslararası değerde yazar yetiştirmeyen milletler, dilsiz çocuklara, cüce sakatlara benzerler. Asıl utanılacak geri kalmışlık, maddede yoksulluk değil, kafa ürünlerinde verimsizlik, kısırlıktır.»

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Bir Tiyatro Ustasını Kaybettik...

Bir büyük tiyatro ustasını, gerçek bir dostu; tüm iyiliklere, dostluklara açık bir insanı ve hayatta tek yaştan- tısı ileriye dönük «tiyatro» olan bir sanatçıyı kaybettik... Ulvi Uraz adı, çağdaş Türk tiyatrosu'nun her zaman say- giyla, sevgiyle dilden dile dolaşan bir adıydı. Ulvi Uraz adı bundan böyle de Türk Tiyatro Sanatı'na büyük katkı- da bulunan, daima yararlı olmağa çalışan bir «sanat us- tası» olarak anılacak, ölümsüz olacak...

Ne kadar üzülsük, «ileriye dönük, yenilge yönelik çağ- daş, ulusal ve evrensel Türk Tiyatrosu»nun bugünü ve ge- leceği için geri gelmez bir kayıp sayılacaktır Ulvi Uraz'ın, beklenmedik zamanda sanat dünyamızdan çekilmesi... Özellikle, insan fiziğinin ve moralinin kaldıramıyacağı ka- dar büyük zorluklar içinde bulunmasına rağmen daima yenilediği «tiyatrosu»nu sürdürebilmek için sarfettiği ça- baların bir yenisini vermeğe çalıştığı bir zamanda ölümü, günümüzün ve geleceğin Türk tiyatrosu için de bir kayıp- tır.

Değerli sanatçı son zamanlarda tiyatrosunu sürdür- mekte büyük güçlüklerle karşılaşmakta ve bu da onu bü- yük üzüntülere garketmekteydi..

İstanbul'da 1921 yılında doğan Ulvi Uraz, küçük yaş- tan sanata karşı üstün yeteneğini göstermiş, Devlet Kon- servatuvarı'na girerek, eğitimini 1943 yılında tamamlamış tır.

Uzun süre Devlet Tiyatrosunda, büyük başarı kazanan ve geniş ilgiyle izlenen oyunlarda oyradıktan, özellikle yerli tiplerimizi canlandıran «kompozisyon» rollerinde erişil- mez bir seviyeye ulaştıktan sonra; bir aralık Fransa'ya gi-

derek, Paris'te Dullin ve Jouvet gibi ustaların «sahneye koyuculuk» sanatından yararlanmıştı.

Yurda döndükten sonra, 1958 - 1959 mevsiminde Küçük Sahnede Haldun Dormen Tiyatrosu'nda başrollerde büyük başarı kazanan Ulvi Uraz, 1959 - 1960 mevsiminde İstan- bul Belediye Şehir Tiyatroları kadrosuna geçmiştir. Bu- radan ayrılarak, bir yıl çok sevdiği tiyatro sanatından uzak kalan Ulvi Uraz, 1961 - 1962 yılında kendi adına oır tiyatro kurmuş ve ölümüne kadar, yorulmak bilmez gay- ret, taşınması güç zorluklar içinde, büyük sanat ustalığını gösteren çalışmalarını sürdürmeğe çalışmıştır.

Ulvi Uraz, sanat hayatındaki çeşitli başarıları arasın- da, 1958 - 1959 yılı İlhan İskender Armağanı'nı da kazan- mıştır.

Değerli sanatçının oynadığı oyunlar arasında: Jüli Se- zar, Kibarlık Budalası, Kahvehane, Pelleas ve Melisande, Lokantacı Kadın, Oidipus, Anasının Kuzusu, Ofelci Kadın, Faust, Bizim Şehir, Yanlışlıklar Komedi, Köçebe, Şam- dancı, Cimri, Paydos, Onikinci Gece, Küçük Şehir, Yelan- cı, Scarpin'in Dolapları, Tüccar, Hamlet, Melekler ve Şey- tanlar, Ters - Yüz, Gölge, Nina, Cengiz Han'ın Bisi- leti, Fazilet Eczanesi, Gazebo, Para İsteme Benden Günün Adamı, Gönül Avcısı, Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yupa- rım, Ben Devletim, Zabit Fatma'nın Kuzuları, Altın Yu- murtlayan Horoz, Hababam Sınıfı, Evlatçılar, Bekçi Mur- taza ve daha birçok piyes, geniş halk kitlesi tarafından izlenmiştir.

Selmi Andak

26 Mayıs

Sahnemizin İ. Galip'i

Türk tiyatrosunun bir büyük aktörünü, yorulmak bil- mez bir gönüllüsünü ve bir sanat fedaisini daha kaybet- tik... İ. Galip Arcan'ı uçsuz bucaksız meşakkatli, bazen parıltılı, bazen karanlık bir sahne hayatından sonra, bugü- ne kadar tüm kaybettiğimiz nice sanatçıların arasında top- rağa verdik...

1893 yılı İstanbul doğumlu İsmail Galip Arcan'ı, özel- likle eski kuşaklar, «İ. Galip» olarak çağırırlar ve anarlar. Türk sahne ve beyaz perde hayatının ölümsüz «İ. Galip» artık sahnede yaşattığı sayısız «tip'lerin renkli, canlı ve etkileyici kompozisyonlarıyla» sonsuzluğa ulaşmaktadır.

Aktör, rejisör, yazar olarak «geçmiş sanat hamuru ile yoğrulmuş» ve her şeyden önce «iyi insan, vefakâr dost» İ. Galip Arcan, Türk sahnesinde sadece kendi parlak ba- şarılarıyla adını perçinleştirmekle kalmamıştır. Aynı za- manda yanında yetişen, birlikte oynadığı sanatçıların da rollerini paylaştığı oyunlarda kavramlarına, sahne rahat- lığına kavuşmalarına destek olan bir ağabey sayılmıştır.

İ. Galip, böylece bir tiyatro «ustası», bir «hoca» ve her şeyden önce güler yüzlü, etrafındakilerle daima hoşsoh- bet, esprî dolu, zekâ dolu ve hafızasında anılarını yitirme- yen ve daima yaşayan dost bir insan idi.

...Ve İ. Galip Arcan, geçirdiği bir kalb rahatsızlığı yü- zünden birkaç yıldanberi sahnelerden uzaklaşmak zorunda kalmıştı. Son oynadığı «Büyük Romülü» oyunundaki rolü. adını bir kez daha tiyatroya perçinlemişti... İçinde bulun- duğumuz Ağustos ayı «emekli» olmayı düşündüğü bir sı- rada, sanat hayatı ona «emekliliği» tanımadı ve İ. Galip Arcan sahneye ve hayata veda etti...

İ. Galip Arcan'ın sanat hayatı, sayılabilecek kadar yoğun ve geniş bir repertuarı kapsar.

1939 yılında Üsküdar'da doğan İsmail Galip Arcan, sahne hayatına ilk kez 1909 yılında Fehmi Efendi kumpan- yasında başladı. Burada ilk oyunu «Tabib-i Aşk» tır. Raşit Rıza «Burhanettin Kumpanyası»na geçince İ. Galip Arcan da çok sevdiği ve saydığı sahne arkadaşı Raşit Rıza'yı iz- leyerek Burhanettin Kumpanyasına geçti. Bu kumpanya ile Selânik turnesine çıkan İ. Galip, sonra 1914 yılında Darülbedayi'ye öğrenci - sanatçı olarak kabul edildi. 1921 de Paris'e «tiyatro incelemeleri» yapmak üzere giden İ. Galip 1923'de İstanbul'a dönüşünden sonra kendini ta- mamen Darülbedayi'deki çalışmalarına verdi. Tekrar Fran- sa'ya kısa süre için giden sanatçı dönüşte, M. Ertuğrul'un yanında «Ferah» tiyatrosunda çalışarak, tiyatro sanatın-

daki bilgisini ve istidadını geliştirdi ve sonra tüm sanat ömrünü verdiği İstanbul Belediyesi şehir Tiyatrolarında ölümüne kadar «tiyatro için» koştu, çırpındı, başarılardan başarılara ulaştı ve nihayet hayatını yitirdi.

İ. Galip Arcan ayrıca, tiyatro yazarı, çevirmen, skeç yazarı olarak da adını duyurdu. Kendisine Fransızca'dan çevirileri ve Fransız edebiyatına hizmeti dolayısıyla «Pal-

me Academique» nişanı verilmesi, onun kişilini uluslararası niteliğe büründürmektedir.

İ. Galip'i Türk tiyatrosu, Türk sanat hayatı unutulmaz bir isim olarak ne denli anarsa, onun hizmetinin değerini vermiş olacaktır.

Selmi Andak

13 Agustos

Yeni Mevsime Girerken Türk Sinemasının Durumu...

İçinde bulunduğumuz yıl daha da yoğunlaşan ekonomik bunalıma karşın büyük bir yaşama savaşı veren Türk Sineması, yeni mevsime hayli yüklü bir programla girmektedir. Televizyon'un yarışı sonunda hayli korkulu günler geçiren Türk Sineması, yapım alanında unudunu yitirmedigini gösterme çabasıdadır. Gerileyen sinema seyircisini yeniden kazanmak amacıyla süren çalışmalar sonunda Türk Sineması'na bir hayli kabarık sayıda filmi kazandırılmıştır. 1974'ün dokuzuncu ayı sonunda çevrilen film sayısı 134'tür. Yıl sonuna dek bu sayının 130'e ulaşacağı sanılmaktadır. Eğer söylenildiği gibi büyük bir yıkıntı olsaydı, bu sayıya ulaşmak olarak dışı sayılacaktı. Yapım için gerekli para, bugünkü gibi geçtiğimiz yıllarda da yoktu ve yerine bonolar geçerliydi. Artan yapım harcamaları karşısında yapımcılar, pahalı starlar yerine yeni ve ucuz oyunculara şans tanıdılar, fakat film çekimini azaltmamışlardır. Böylece Türk Sineması'nın oyuncu düzeyinde gençleşme ve yenilenme oluşmuştur. Yeni sinema mevsimine girerken 1974 yılının dokuz ayında çevrilen filmlerin özellikleri şöyle nitelendirilmektedir:

Uluslararası Taşkent Film Şenliği'nde ödül alan «Kızgın Toprak» (Feyzi Tuna) ile 11. Antalya Film Şenliği'nde birinci gelen «Düğün» (Lütfi O. Akad) ve üçüncü gelen «Umut Dünyası» (Sefa Önal) 1973 yılının filmleridir. Altın Portakal ikincisi «Bedrana» (Süreyya Duru) ise Çekoslovakya Karlovy Vary Uluslararası Film Şenliği'nde özel CIDALC ödüllü kazanmıştır. Bu yıl başka ödüllü film bulunmamaktadır.

1974 yılında yeni ve değişik hava getiren filmlere pek az rastlanmaktadır. «Arkadaş» (Yılmaz Güney) özgün film örneklerinin başında yer almaktadır.

Türk yazarlarından yapılan uyarlamalar oldukça sınırlıdır. Orhan Kemal'in romanından uygulanan «Sokaklardan Bir Kız» (Nejat Saydam), Yaman Koray'ın «Deniz Ağacı» romanından uygulanan «Kanlı Deniz» (Orhan Elmas), Refik Halit Karay'ın romanından uygulanan «Yatık

Emine» (Ömer Kavur), Aziz Nesin'in oyunundan alınan «Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz» (Ergin Orbey) Cahit Atay'ın oyunundan alınan «Kuma» (Atıf Yılmaz) dışında edebiyat yapıtlarına değinilmemiştir.

Tanınmış film yönetmenlerinin 1974 yılı çalışmalarında verimli olmadıkları ve kısır bir döngüye girdikleri gözden kaçmamıştır. Geçen yıl «Düğün», «Gelin» gibi başarılı yapıtlar veren Lütfi O. Akad, bu yıl Kıbrıs'ta çekilen «Esir Hayat» adlı bir film çevirmiştir. Geçen yıl «Kızgın Toprak» filmiyle ödül kazanan Feyzi Tuna'nın bu yıldaki çalışmalarında ise «Enayî» adlı bir film yer almaktadır. Metin Erksan ise bu yıl sadece dışarda filmi de bulunan bir yabancı roman uygulamasına, «Şeytan / Exorcist» imzasını atmıştır. Geçen yıl Cahit Atay'ın «Sultan Gelin» oyununu sinemaya uygulayan Halit Refiğ'den ise ses çıkmamıştır. Atıf Yılmaz ise «Kuma» filmiyle uzak kaldığı sinemada yeniden çalışma olanağı kazanmıştır. Geçen yıl «Umut Dünyası» filmiyle çıkış yapan Sefa Önal, bu yıl «Boynu Bükükler», «Çılgınlar» filmlerine imzasını atmıştır. Yine geçen yıl «Bir Demet Menekşe» ile adını duyuran Zeki Ökten, bu yıl «Boş Ver Arkadaş» filmiyle «Hasret» ve «Kismet» adlı iki şarkılı film hazırlamıştır.

Bu yıl seyirciyi yeniden sinema salonuna çekebilmek için güldürü filmlerine umut bağlanmıştır. Geçen yıl «Canım Kardeşim» filmiyle sanat yaşamında aşama yapan Ertem Eğilmez, bu yıl çalışmalarını bu alana kaydırıp «Salak Milyoner» ve «Köyden İndim Şehire» adlı güldürülere yönelmiştir. Sırrı Gültekin'in «Evet mi Hayır mı?», «Şiribim Şiribom», Aram Gülyüz'ün «İmparator», Hulki Saner'in «Yılın Sporcusu», Oksal Pekmezoğlu'nun «Beş Tavuk Bir Horoz», Kayhan Volkan'ın «Erkek Dedğin Böyle Olur» öbür güldürü örnekleridir.

Tarihsel serüven filmleri yapımı bu yıl da sürdürülmüştür. Natuk Baytan'ın «Battal Gazi'nin Oğlu», «Kara Murat - Kardeş Kam», Çetin İnanç'ın «Reşo», Fikret Uçak'ın «Emrah» bu türün ilginç örnekleri arasındadır.

Bu arada Kıbrıs barış hareketi sonunda birçok Kıbrıs filmi çevrilmiş, ya da eski kahramanlık filmlerine Kıbrıs- la ilgili ekler yapılarak aktüel hale getirilmiştir.

Osman F. Seden birçok melodrama imzasını atmıştır. Yapımcılığı bırakarak yönetmen olarak çalışmalarını sür- düren Seden'in yapıtları arasında «Affedilmeyenler», «Bi- rakın Yaşayalım», «Erkekler Ağlamaz», «Yaz Bekârı», Meh- met Dinler'in «Ceza» filmleri yer almaktadır. Aşk filmleri arasında Orhan Aksoy'un «Ayrı Dünyalar», «Bir Yabancı», «Mahcup Delikanlı» sayılmaktadır. Ertem Göreç'in «Si- ğinti», «Sevmek», «Sahipsizler», Süreyya Duru'nun «Çıl- gın Arzular», Orhan Elmas'ın «Kollarında Öleyim», eski oyuncularını yeniden deneyen Ülkü Erakalın'ın «Ayyaş», «Es-

ki Kurtlar», yurt dışında çekimi yapılan Orhan Elmas'ın «El Kapısı», Orhan Aksoy'un «Almanyalı Yarım», Oksal Pekmezoğlu'nun «Almanya'da Bir Türk Kızı», Yücel Çak- maklı'nın «Memleketim», bu yılın filmleri arasındadır. «Anne», «Kızım Ayşe», «Diriliş», «Garip Kuş», tutucu bir sinemanın savunuculuğunu yapan Çakmaklı'nın ahlâksal yapıtları arasında yer almaktadır. Yılmaz Duru «Kurşu- nun Türküsü», «Yılan Yuvası», «Dağlar Çiçek Açtı - Kur- ban» adlı filmlerin yönetmenliğini yapmıştır. İspanyol filmcileriyle «Pleyboy», Çinlilerle de «İstanbul'da İki Kah- raman» adlı avantür filmler çevrilmiştir.

Turhan Gürkan

25 Ekim

“İyi Sinema Yapma Amacı, Dünyayı Değiştirme Amacımız İçin Araçtır,,

«Her seving, kendi içinde acısını da birlikte taşır. Bi- zim acı yarınımız daha ağır basıyor.»

Sanki 10 günlüğüne bir film çekimine gitmişti. Bir geziden dönmüştü, kısa sürede. Gördüklerini anlatıyordu. Duyduklarımı, düşündüklerimi daha çok. Yalın heyecansız, ama bilinçli. Düşünebilmenin heyecanı yansımıyordu an- latımın heyecanına. İşte oğlu, işte karısı, tanıdıkları... On- lar ayrı bir dünya mıydı, yoksa o özlenen bir dünyanın insanı mı olmuştu?.. Attığı adımı bilen. Gürültüsüz, düşün- düklerini yalnızlıkla anlatan:

«Hiç bir şey hissetmiyorum. Maddi koşullar değişti, dış- şardayım. Ama dışarda olmanın sevincini duymuyorum. Her seving, kendi içinde acısını da birlikte taşır. Bizim acı yarınımız daha ağır basıyor. Arkadaşlarımız hapistedir. On- lar hapisteyse, Türkiye'de belli bir düşünce hapiste de- mektir. Bu uğurda gereken demokratik mücadele veri- lecektir.»

Ev kalabalık. Eş - dost dolmuş, geçmiş olsun deme- ye. Biz bir köşede oturuyoruz. Yabancılaşmışız sanki. Göz- leri buğulanıyor. Yabancılaşma daha da artıyor. Bir süreç- tir yinelenen.

«Af yaralıdır. Eksiktir. Eşitlik ilkelerine aykırıdır. Mad- de ögesi gözününe alınırsa bizim maddemiz, yani 146/3 da- ha «vahim» görülmektedir. Bu durumda, biz dışarda bir takım arkadaşlar içerde olunca, affın karakteri açıklık kazanır.»

«İçerden» çıkalı henüz bir saat olmuştu. Teyplere ses alınmaktadır. Kameralar çalışmaktadır bir yandan. Not- lar tutulmakta, resimler çekilmektedir. Sorular birbirini izlemektedir. Karısı yanında oturmaktadır. «İçerden» çı- kalı henüz bir saat olmuştur. Çocuğu oynamak istemekte- dir. Kutlamaya gelenler sıradadır. Etrafındaki çember da- ralmaktadır. «İçerden» çıkalı henüz bir saat olmuştur.

«Hiç bir şey özlemedim. Hapiste olmak mücadelenin bir parçasıdır.»

Çember dağılmaktadır. Gelenler kapıya yönelmiştir artık. Salonun bir köşesi boşalmıştır. Adım... Bir adım daha Adım... Bir adım daha. Bilerek Sessizce. Perdelen- miştir dünya. İnsan bu yanda kalmıştır. Bizim yanda kal- mıştır, rüzgâr.

«25 ay bitti, hiçbir şey özlemedim. 26 ay çeşitli bilinç

atlamalarıyla geçti. Birikim niçin olur? Halk için, ileriye yönelik bir şey düşünüyorsa adam, bunun gerekleri adına çalışma yapar ve birikimler bu doğrultuda olur. Ben de bunu yapmaya çalıştım. Başarılı olup olmadığım buncan sonra yapacağım işlerde belli olacaktır. Biz kapitalist toplu- mum ilişkileri içinde iki yönden ele alınmak zorundayız. Birincisi halk için mücadele eden Yılmaz Güney, ikincisi kapitalist toplum içinde bir «meta» olan Yılmaz Güney. Birinci yönümüze bilincimizle sahip olmaya çalışırken, ikinci yönümüz daha çok dışımızda geliştiğinden, müda- hale etme olanagımız yoktur. Bu yüzden hayatımız bu gelişik yönlerin mücadelesinin ürünlerini taşıyacaktı..»

Kavramlarla konuşmaktadır.. Ve birden irkilmekte- dir. Titizdir.

«Böyle konuşuyorum diye entellektüel ukalalık yapı- yorum sanılmasın. Asla. Hiç öyle bir amacım yok. Ben konuya dialog kurma açısından bakıyorum. Halkla benim aramda dialog kurma açısından..»

«İçerdeki» yaşamın bir özelliği, insanı insana daha da yakınlaştırmasıdır. İkilidir bu yakınlaşma. İki ayrı tür- dedir daha doğrusu. Biri, insanın dostlarıyla olan tartış- ması, alış - veriş, günlük ilişkileri... Öteki, evet ya öte- ki?.. (Kaşlar çatıktır.)

«.....»

«...Sonra... Sonra açıklayacağız bunu. Yeri zamanı gel- diğinde. Aslında ben işkence görmedim. Benim görmemi- ni bir takım arkadaşların işkence görmedikleri anlamını ta- şımaz. Kontrgerilla'dan çok kötü şartlarla geçen arkadaş- lar tanyorum. Bu işkencelerle ilgili olarak mahkemelerde ve bir takım basında çeşitli açıklamalar yapıldı. İşkence, geçirdiğimiz son 2,5 yılın en belirgin özelliklerinden biri- dir. Bugünkü koşullarda işkence çağ dışıdır deniyor. Bir takım arkadaşlar bu deyiimi kullanıyorlar. Aynı kaniyi pay- laşmıyorum. Çünkü yapılan işkenceler çağdaştır. İşkence, bir dönem Türkiye'si'nin şartlarının gerçek yüzüdür.»

26 ay yatılmıştır hapiste. Demirkapının ne zaman açıla- cağı bilinmemiştir. Ama dışarıyla yaşanmıştır. Hapisteki özgürlüktür bu. Çelişki sanatı da kavramakta ve içerden dışarıya uzanmaktadır.

«Türkiye gerçek anlamda demokrasiyi yaşamamıştır. Bu ancak kaçınılmaz mücadelenin sonunda elde edilecek-

tir. Sanat ve özgürlük birbirinden ayrı düşünülemez. Her sınıfın kendine göre bir sanat ve özgürlük anlayışı vardır. Biz sanatı ve özgürlüğü halk adına istiyoruz. Ve şunu da iyice biliyoruz ki, bizim istememizle özgürlükler kurulamaz. Halkımız elde edecektir onu, zor ve engelli yollardan geçerek.»

Anlatım kesintilidir. Yutkunmaktadır zaman - zaman. Suçlu saymaktadır sanki kendini içerdekilere karşı. İşte, dışardaki özgürlüğün tutsağı olmuştur. 26 ayın günleri mi geçmektedir gözünün önünden, yoksa içerde bıraktıkları mı?.. Karısı gelmiştir yanına. Bu, günlük bir karşılaşmadır. Gidilmiş, dönülmüştür. Özlemler aşılmıştır demek. Öylesine günlük, öylesine olağan. Sevginin tadı unutulmamış, bilinci yitirilmemiştir. Aşılan özlemlerdir. Karısına, çocuğuna, sanatına duyulan özlemler. Bunlara duyulan doyum-suzluk. Yeni bir çelişki. Yeni bir dizi. Özgürlük - tutsaklık. Özgürlük - düşünce. Özgürlük - sanat. Sanat - sinema. Özgürlük - öylem - sinema.

«Sinema çağımızdaki bütün sanatları kendi yapısında özümlemiş bir sanat dalıdır. Ve halka ulaşım açısından da en güçlüsüdür. Ekonomik karakteri gereği, diğer sanatlar gibi (Örneğin; hikâye, roman gibi...) gerçekleştirilmesi kolay olmadığından, yani bir takım zorunluluklar istediğinden, ister istemez sermaye ile büyük bağları vardır. Be-

nim için sinema hem amaç, hem de araçtır. İyi sinema yapma amacı; toplumları ve dünyayı değiştirme amacımız için bir araçtır. Toplumu değiştirmenin aracıdır.»

«Çirkin Kral» geridedir. Uzaklardadır. Yeşilçam'dadır. «Ölüm Perdesi»nde, «Tatlı Belâ'da, «Frangasız Mahkûmlar»dadır...

«Çirkin Kral» bir dönemin sinemasına uygun gelebilir. Sanıyorum ki, bundan sonraki dönemde yeni bir sinemanın içinde yeni bir adam olacağım. Bu benim isteğim değildir sadece. Toplumumuzun değişim süreci bizi içinde bulunduğumuz en uygun hale getirecektir.»

Toplumumuzun değişim süreci içindeki Yılmaz Güney... Sevincin içinde acısını da taşıyan, acısı daha ağır basan Yılmaz Güney... «Arkadaşlarımız hapistedir. Onlar hapis-te ise, Türkiye'de belli bir düşünce hapsinde demektir...» Kişisel özlemleri aşmış, sevgileri özümlemiş, içerde olmayı mücadelenin bir parçası sayan Yılmaz Güney... Ve içerden çıkmalı henüz bir saat olmuş...

Bekleyelim o halde... «Halk için ileriye yönelik bir şey düşünülüyorsa adam, bunun gerekleri adına çalışma yapar...»

Yalçın Doğan

22 Mayıs

Arkadaş...

Yönetmen: Yılmaz Güney / Senaryo: Yılmaz Güney / Görüntü yönetmeni: Çetin Tunca / Müzik: Şanar Yurdatapan, Atilla Özdemiroğlu / Oyuncular: Yılmaz Güney, Kerim Afşar, Melike Demirağ, Azra Balkan, Ahu Tuğbay, Civan Canova, Semra Özdamar, Nizam Ergüden / Renkli bir Günay Film yapımı (Yeni Melek, v.s.)

Masnavi bir gök tonu üstündeki parlak bir güneşe karşı kaygısız bir yaz gününün tüm keyfini çıkaran erkekli, kadınlı, çocuklu zengin ve mutlu Kiyıkent azınlığı... Böyle yaz günleri çoğumuzun yaşamında olmuştur. Ama bu olağan görüntünün ardında, tam bir toplumsal sınıfın, burjuvazinin varlığını, yaşamını, ahlakını ve giderek çıkmazını görebilmek ve onu gösterebilmek, ancak gürmesini, duymasını bilene, diğer bir deyişle sanatçıya özgüdür... Çiçek pasajının fiçilerinde özlener bir arkadaşla bira içmemiş kaç İstanbul'lu vardır? Azem'e geçmiş günlerden, yitip giden eskiliklerden söz eden şişman ve posbıyıklı adamın pasajın gerçek kokoreççisi olduğunu bilir misiniz? Ve pasajın unutmaya çabalayan insanları, akordeonlu şişman sarışını, küçük insanları ve ayaküstü emekçileriyle tıpkı Güney'in filminde saptadığı gibi olduğunu? Anadolu köyünü pek bildiğimi söyleyemem. Ama bozkırda kuraklığa ve yoksulluğa karşı savaşıyan Muhittin'ler de kuşkusuz «Arkadaş»ta anlatıldığı gibi olsa gerektir.

«Arkadaş» öncelikle «gerçek» (sahih) bir filmidir («authentique»). Sayılı birkaç sahnenin dışında hemen tümü, sinemamızda raslanmayan bir gerçeklik duygusu taşır. Yukarıda sözünü ettiğim pasaj bölümü, filmdeki tüm anlayışı simgelediği için ilginçtir. Aynı yöntemlidir ki, Yılmaz Güney, Kiyıkent çevresiyle İstanbul'un yüksek burjuvazisinin şaşılacak denli gerçek bir görünümünü ve

rır, çünkü oyunculara kendilerini veya kendilerine çok yakın kişilikleri oynatır. Ahu Tuğbay, Melike Demirağ, Azra Balkan, kuşkusuz belli ölçüde oyunculuk yeteneklerinin de katkısıyla, ama özellikle bildikleri bir çevrenin bildikleri yaşamını perdeye getirdiklerinde olağanüstü rahattırlar, kendileridirler... Yeşilçam'ın figüran kahvesinden toplanmış figüranlara iğreti glyislerle parti sahnesi çektiler Güney. Kiyıkent'te bir gençlik yazının tadını çıkartan ora gençlerini kullanır. Ve o parti gerçek bir burjuva gençliği eğlencesi olur, çıkar. Birbiri ardına sıralanan görüntüler, burjuvazinin gerçek yaşamıdır, bindokuzüzyetmişdört yazında, lüks ve seçkin Kumburgaz Kiyıkent tatil sitesinde yaşamış bir yazdır... Ama Güney'in acımasız gözlemi sürer, çekici, mutlu gözükken bu mavi yaşamın ardındaki griller, karalar ortaya çıkar, sahtelik, amaçsızlık, anlamsızlık, yozlaşma ve çöküş belirtileri birbirini izler. Güney, «İşte budur sizin burjuvazinin» der... Yüzeydeki rahatlığı, mutluluğu, derindeki çıkmazıyla... Seçmek, seyircinindir.

Diğer yandan, «Arkadaş» duygusal planda bir hesaplaşmanın da öyküsüdür. Cemil ile Azem, aynı kökenden (köyden) gelen, Üniversite'de sağlam bir dostluk kurmuş iki mühendistirler. Yıllardır yolları ayrılmıştır. Azem (Yılmaz Güney) mesleğinin getirdiklerini yine içinden geldiği çevreye hizmette kullanır, Karayolları'nda görevlidir. Çevresine, yurdunun gerçeklerine sırtını dönmemiştir. Cemil (Kerim Afşar) ise, eriştiği ekonomik rahatlığı, sınıf atlama özlemlerini gidermede kullanmıştır. Tam anlamıyla burjuvalaşmış, üstelik bu süreci aşarken kişiliğini, insanlığını, özdeğerlerini de koruyamamıştır. Filmde bu değerleri korumuş burjuva tiplerine (örneğin Cemil'in baldızı Melike) karşın, Cemil çöktüğü iyice yaklaşmıştır. Azem'le Cemil'in dünyaya bakışlarındaki farklılık, daha Sulukule'de geçirilen eğlence gecesinden başlar.

(Bir tüketin malı haline dönmüş kadın etine karşı davranıştaki farklılık) Cemil'in Azem'i sendi çevresine sokmasından sonra ise gelişir, büyür. Bu arkadaşlığın anlamı, işlevi yoktur artık. Cemil'in koyunu, akrabalarını ziyaretten sonra kendini arayışı («Cemil, Cemil») boğunadır. «Burjuvazinin gizli çekiciliği» Cemil'i tutsak almıştır bir kez, kolay kolay bırakmaz. Cemil - Azem birlik-teliğinin içinde taşıdığı zıtlık, bu birlikteliğe son verecek güce ulaştığı anda, Azem Cemil'i bırakır...

Ama diyalektik değişime kaçınılmazdır, yaşam sürececek, yok olan birşeyin yerine yenisi gelecektir. Cemil - Azem arkadaşlığı ulunış bir «çocukluk hastalığı» iyileşmiştir, ama tarihin değişmezliği, yeni arkadaşlıklar, yeni güçbirlikleri yaratacaktır. Azem, çoktandır Kiyikent varlıklarının yozlaşmışlığından, genç hizmetkâr Halil ile simgeleyen Kiyikent emekçilerinin gerçek, sağlıklı geleceğe dönük dünyasına sığınmıştır. Bir «pencere» açılmıştır. (Filmin bu unutulmaz karesini hatırlayınız), yeni bir dünyaya... Filmin sonunda bir arkadaşlık biter, Cemil gerçek mi, hayal mi olduğu kesin olmayan biçimde intihar ederken, (yozlaşmanın kaçınılmaz sonucu yokolmaktadır) Azem, tarihin yeni bir sabahının alacakaranlığında, yeni bir arkadaşlığı, yeni bir ittifakı gerçekleştirir. Halil'in elini eline alır. Böylece Azem, Fellini'nin «Dolce Vita'sında, azgın Roma burjuvazisinin çöküşünü algıladığı bir sabah bir sahilde yalnız kalan gazeteci, veya Visconti'nin «Leopar»unda bütün gece süren bir balonun sabahında kendi sınırları, aristokrasinin çöküşünün bilincine varan Prens Salines gibi, bir olayla günün ertesinde değişimi uğurlar, geçmişten kopar... Ama umutsuz bir kopuş değildir bu, çünkü yeni bir arkadaşlık, yeni bir ittifak (halikçi aydın/emekçi ittifakı) gerçekleşmektedir...

«Arkadaş» işte bütün bunlar ve başka şeylerdir... Sinemamızda, giderek tüm ticari batı sinemasında alışılmış olan öykü / entrika / gerilim kalıplarını bir çırpıda parçalayan, yaşamın gerçek yüzünden toplumsal çelişkilerin heyecan verici canlılığından yararlanan, yepyeni bir öze, yepyeni bir iç-yaşam'a kavuşan başka türlü bir filmidir. Diğer yandan «Arkadaş», devrimci bir filmidir. Bu, filmde daha çok (ve belki de istenerek) şematik biçimde verilmiş devrimci kız (Semra Özdamar) tipi veya bazı moda sloganların kullanılmasından çok filmin özünde, kendisinde gizlidir. Çünkü «Arkadaş», diyalektik açıdan doğru konmuş bir film değildir yalnızca, doğrudan doğruya diyalektik bir filmidir, çünkü hepsi doğru konmuş bir zıtlıklar, çelişkiler bütünüdür içinde taşır. Yozlaşmış burjuvazi / geri kalmış köy yaşamı zıtlığına karşı, aydın / emekçi işbirliği önerilir, işlevini yitirmiş eski bir arkadaşlığa karşı, yeni bir arkadaşlık doğar. Ve karşılıklı bir hoşlanma, çekicilik (Azem ile Melike arasında), düşünsel planda kafa ve gönül birliğine varamadığı için başlamadan biten bir ilişki olurur... Geçmiş, süresini doldurmuş, çağını tamamlanmış bir yaşamı, düşünce, ilişkiler bütünü, ve ona karşı getirilen yeni, taze, sağlıklı düşünceler, ilişkiler, yaşam biçimleri... «Arkadaş», duyan, bilen, düşünen ve anlayan bir sanatçının, sanatını, ince duyarlılığını tarihin önlenemez diyalektik akışının hizmetine vermiş bir kişidir. Yılmaz Güney'in Türk sinemasında bir dönemeç oluşturan önemli bir eseridir. Ve kuşkusuz, ilerinde daha çok konuşulacak, yazılacak, tartışılacaktır...

Atilla Dorsay

13 Kasım

Vurun Kahpeye...

1972 yazında Kiyikent denilen zenginler sayfiyesinde sosyal tesisleri ben işletiyordum. Cumhuriyet'in sahipleri arasındaki anlaşmazlık nedeniyle Nadir Nadi ve bir grup devrimci gazeteci işlerinden ayrılmışlar ya da atılmışlardı. Onlardan biriydim. İşsiz kalmıştım. Mesleğindeki saygılarını unuttuğum işsizliklerden biriydi. Zenginler için Silivri ya kırsalında güzel bir sahilde yeni yapılan mahallenin sosyal tesislerini işletir misin teklifini alınca, dostlarımı Yılmaz Sanlı'yı ve Emin Alankuş'u reddedemeyeceğimi anladım. Önce bir işe ihtiyacı vardı. Daha da önemli, bu iş benim için sosyal bir gözlem olanağı da yaratacağı. Devrimci düşünce ve tutumlarımızdan türkenlerin bir bölümüyle bir Yuz'ı beraber geçirecektim.

İki yıl sonra, geçenlerde bir gece Yılmaz Güney'in ARKADAŞ filmi seyrederken o Yazın anladığı canlandı. Yılmaz, filmin öykü bir bölümünü Kiyikent'de çevirmişti. Filminde Azem'in misafiri kaldığı arkadaşı Cemil'in evi, yüksek minar dostum Yılmaz Sanlı'nın eviydi. Bir akşamüstü o terasta Yılmaz ve karısı Necia beni teselli etmek için uzun uzun konuşmuşlardı. Şoför Abdullah babayı geceleri sinemanın kapisına koyar, parasını almadan içeriye kimseyi bırakma diye tenbihlerdimi. Çocuklarından para istemesi zengin ana-babaları huysuzlaştırıyordu. 125 kuruş için onurlarının kırıldığını sanıyorlardı. İşleri ucuz ve kolay çevirebilmek için de başka bir pratik yol yoktu. Günün birinde, sinema parasını yanında getirmedeği için

kapıdan çevrilen çocuğunun onurunu korumak gayretiyle bir baba, ihtiyar Abdullah'ın suratına tokatını patlattı. Abdullah'ın 12 yaşındaki oğlunun koşarak gazinoya gelip «Sadun amca babamı dövüyorlar» deyişi gözlerinin önündedir. Onurlu adamı Abdullah, hele hayatta tek varlığı olan oğlunun önünde hakarete uğramak çıldırtmıştı onu. Kolunu girip karanlık sahilde kumların üzerinde saatlerce gide gele anlatmağa çalıştım ki ona: «Öldürmekle hiç bir şey çözemezsin!» Ben namuslu adamım diyordu Abdullah, ben de ona insanın bir tokatla bir sözle aşağılanamayacak kadar soylu olduğunu anlatmaya çalışıyordum. Geçenlerde bana yaptıklarını hatırlasana diyordum.

Yılmaz'ın ARKADAŞ filmi seyrederken yığınla anı canlanıyordu belleğimde. Abdullah'ın olayından önce bir gece, gazinoda kimi bezik, poker ve konken oynar, kimi de içki sofrasının etrafında garsonları koştururken bir gürültü kopuvermişti. Zengin bir mağaza sahibi, hesap yüzünden garson Mustafa'ya hakaret ediyordu. Çocuk yalnızdı ve şaşırıyordu. Olayı önlemeye çalışmam, kızgınlığın hedefini değiştirdi ve adam bir yüz hırsı bana doğru fırlattı. Mütahiş üzülmüştüm. Parayı masanın üzerinden alıp yüzüne attım ve salonun ortasına doğru yürüyerek herkesin duyabileceği şekilde şöyle birşeyler söyledim:

«Bu dengesiz toplumda her birimiz layık olduğumuz yerlerde bulunmuyoruz. Bunun içindir ki, benimle tanışması başka bir ortamda kendisince şeref olabilecek bir

sade vatandaş, burada başkalarının şeretine gerekli dikkati göstermek zorunluluğunu duymuyor. Hepinizin huzurunda bu terbiyesizliği iade ediyorum.»

Ama yine de bütün bunlar, çalışanlarla zenginler arasında aşılmaz uçurumlar meydana geldiğini kanıtlamıyordu bana. Yılmaz'ın ARKADAS'ında Azem, Cemil'in çürüyüp bittiği sonucuna varıyor ve garson Halil'in elini sıkarken, hayatı onun yücelteceği sevincine kapılıyordu. Oya Baydar'ın «Herkes yerini seçiyor» başlıklı yazısında da sosyalizmin karnı tok sırtı peklerin işi olmadığı, ancak işçi sınıfı sosyalizmine umut bağlanabileceği belirtiliyordu. Bu kaynakçılık, yani duygu ve düşüncede temizliğin, yararlılığın sadece işçi ve köylü sınıfında bulunabileceğini savunmak, gerçeğin tam ifadesi gibi görünmüyordu bana. Halkçı, toplumcu felsefe somürü ve tahakküm altında ezilenler ortamında gelişir demek, gerçeğin önemli bir yarısı idi; böyle bir düzenden büyükçe pay alanlar arasında haksızlığı, dengesizliği görenler, kendi sınıflarını eleştirenler ve böyle bir birliğin nimetlerini paylaşmaktansa kendilerini toplumsal mutluluk idealine adanmışlar öbür yarıda idiler ve küçümsenmeleri haksızlıktı.

Hafta içinde bir misafirlikte, eski Demokrat Parti Mugla milletvekili Turhan Akarca'nın eşi bir anısını anlattı. Evlenmiş, şehirden köye gelin gitmişti. Milâs'taki çiftlikte köylüler beyin hanımını ziyarete geliyorlar ve kendilerini tanıtıyorlardı. Derken bir gün tek başına bir yörük kadını gelmişti. Hanımın demişti, benî nasıl olsa sana

demislerdir, ya da diyeceklerdir, iyisi mi ben kendim söyleyeyim, ben bu köyün kahpesiyim. Yani kötü kadının. Elimde değildi diğerleri gibi olmak. Öksüzdüm, sahap çikanım yoktu, üstelik güzel ve yoksuldum. Ama ben mert kadının hanımın. Yaptığım işte de herkese iyilikten başka bir şey düşünmedim. Nerede yoksul, sakat, zavallı, bir kadına ihtiyacı olup da eli böğründe kalmış olan varsa, onları evime aldım. İşte şimdi tanidin beni.

Galiba Aynala idi kadının adı, ya da ona benzer bir şey. Nevzat Üstün'e bak sana bir halis insan hikâyesi anlatayım dediğim zaman, ben de Develî'de tanıdım böyle birini dedi. İşnorun Elmas derlermiş. Köylüler aralarından atmamışlar onu, itibar ederler, severlermiş. İnsanı, içinde bulunduğu şartlardan soyutlayıp gerçek değeri ile ele almadan, tanımadan, gerçeğe nasıl varacaksınız?

Ve ben asıl neye sevindim biliyor musunuz? Turhan Akarca ile karısı bu köyün kahpesi Yörük Aynala hatun'a evlerinin kapısını açmışlar, onu sofralarına oturtmuşlar, ona çocuklarını sevdirmişlerdi. Turhan bana, insanlar arası katların olmadığı, mutluluğun yayıldığı politikalara olan özlemini söylüyordu.

Biz bu Turhanla bir zamanlar siyasal cephelerde düşmandık...

Sadun Tanju

18 Kasım

Bedrana...

Yönetmen: Süreyya Duru / Eser: Bekir Yıldız / Senaryo: Vedat Türkali / Görüntü: Ali Uğur / Oyuncular: Aytaç Arman, Perihan Savaş, İhsan Yüce, Talât Gözbak, Tuncer Necmioğlu, Sırrı Elitaş / Renkli Murat Filin yapımı (Şan, Yeni Atlas, Alkazar, Ocak, v.s.)

«Sanat, ne zaman başı sıkışsa gerçeğe başvurmuştur» diyor bir bilge.. Başı iyice dara düşen sinemamızın da, edebiyatımızın yüzakı gerçekçi yazarlarımıza başvurmasından daha doğal ne olabilir? Bu elbette ki başarıyı da birlikte getirmiyor her zaman.. (Orhan Kemal'in bir romanından yapılan filimi yakında göreceğiz). Ancak, çıkış noktasının edebiyat olması, sinemamızda çokluk olunlu sonuçlara yolaçmıştır. En başarılı filmlerimizden bir bölümünde Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Bilbaşar, Kemal Tahir, Necati Cumalı, Fakır Baykurt, Haldun Taner, v.s.'lerin çabalarına rastlarız. Her ne kadar, ne bu yazarlardan yararlanmanın tam bir başarıya ulaştığı, ne de edebiyatımızın tüm gücü ve kaynakları ile sinemada kullanıldığı henüz söylenemez ise de..

Bekir Yıldız'ın Doğu gerçeğinden yankılar getiren, çarpıcı, vurucu, irkitici kısa öykülerinin de, hele aynı çizgide daha sonraki bir yazarın, Osman Şahin'in sinema ile kurduğu ilişkiden sonra («Kızgın Toprak»), sinemamıza kaynaklık etmesi beklenirdi. Kısa öykünün sinemalaştırılması, genellikle birçok güçlüğü de, kolaylığı da içinde taşır. Güçlük, öykünün getirdiği malzemenin, çevresiyle tiptemesiyle, yan olaylarıyla, bir uzun film için yeterli olmamasından ileri gelir. Kolaylık ise, aynı durumun bir tür avantaj sağlaması, filmi yapanları fazla sınırlamaması, bir yere dek özgür kılmasıdır. Bekir Yıldız'ın «Bedrana»

öyküsüne «Hamuş» öyküsünden de bir olay çizgisi katılarak meydana gelen film, bu haliyle, uygulayıcıları açısından tam bir başarı olduğu gibi, Yıldız açısından da bir başarı, çünkü yazarın ana düşüncesi, bildirisi olduğu gibi korunmuş, üstelik sinemanın olanakları ile güçlenmiş olarak karşınıza çıkıyor.

«Bedrana», Doğu'nun (Elâzığ yöresi) yüzyılların bugün de pek az değişmiş olan yaşamı koşullarının biçimlediği gelenek / göreneklerine, ahlâk anlayışına getirilen gerçekçi bir bakışı içeriyor. Bu bakışın içinde de ağır, kopkoyu bir eleştiri gizli.. Çoban Davut'la Bedrana'nın aşkları, Davut'un kızı kaçırmasına yol açıyor. Kızın ailesinin takibinden ağa'nın yanına sığınarak kurtuluyorlar. Ancak, ağa'nın çobanlarından Hamza da öteden beri Bedrana'ya vurgundur. Davut, ağa iyiliğinin karşılıksız olmadığını görecektir, bir kaçakçılık işine sürülecektir. Jandarma baskınından yakasını sıyrıp köye döndüğünde ise, Hamza'nın Bedrana'yı kaçırdığını görecektir. Kıza dokunamamıştır, sadece yaralamıştır çoban.. Ama köyün gelenekleri, kaçırılan kızın, el sürülün sürülmesin, namusunun yitliğini var saymakta, onu ölüme yargılamaktadır.

Bunun içindir ki Davut, Bedrana'yı iyi etmeye çalışan doktora onu kurtarmaması, ölüme bırakması için yalvaracak, karısı kurtulduğunda ise öldürmeyi beceremeyince, intihara zorlayacaktır.

Bekir Yıldız'ın birçok öyküsünde olduğu gibi, görülüyor ki «Bedrana»da da, koca bir tragedya'ya malzeme oluşturacak yoğun bir dram gücü gizlidir. Temelde insanı insana bağımlı kılan ekonomik düzen yatmakta, ahlâk, insanları ağanın oynacağı haline getiren, yasadışına iten düzen sürüp gitmektedir. Bu, üstyapı da, çığdışı kalmış bir ahlâk anlayışına, geri bir inançlar - gelenekler bütününe

yansımaktadır. Daha ileri bir düzene (feodal düzenden kapitalist aşamaya) geçmiş olan toplumun diğer kesimlerinin koyduğu yasalar, feodal düzeni sürdüren kesimlerin yaşam pratiğine uymamaktadır. Temel eleştiri, farklı ekonomik aşamalarda bulunan farklı kesimlere aynı üstyapısal değerlere dayanan aynı yasaların uygulanması etrafında dönmektedir. Bu, elbette ki yasaların buna göre değiştirilmesi yönünde değil (bu tür bir eleştiri yöneltilmiştir filme), Doğu'da izlerini silip atamadığımız feodal düzen kalıntılarının sosyo - ekonomik bir kalkınmayla değişime uğratılması yönündedir. Bu temel sorunun yanısıra, diğer bir dramatik gelişim, filmde öyküde olduğundan daha güçlü biçimde yansıyan, Davut'la Bedrana arasındaki kişisel ilişkidir. Elzce anlaşıldığı anlamda bir «aşk» değildir bu.. Olamaz da.. Çünkü aşkı da ekonomik koşullar ve onun üstyapısal yansıması olan ahlak belirler. Davut'un Bedrana'yı öldürememesi, çevrenin isteğine karşı çıkması, onu sevmesinden, ona kıyamamasından çok, bu tür bir cinayetin nasıl bir cezayla sonuçlanacağını çok iyi bilmesindendir. Bedrana ölmelidir, ama bu kendisinin elinden olmamalıdır..

Vedat Türkali'nin Bekir Yıldız'a ayrıntılar, ruhbilimsel

incelikler katarak zenginleştirdiği senaryosu kadar, Süreyya Duru'nun sineması da «Bedrana'yı önemli bir film yapmada etkili olmuştur. Duru, olgun bir sinema diline erişmiştir, öykünün en önemli yanlarını vurgulamada başarı kazanmıştır. Özellikle Davud ile Bedrana arasında geçen son bölümün taşıdığı büyük dramatik gücü olduğu gibi vermeyi bilmiş, iki insan arasında alışılmadık boyutlara erişen ilişkiyi ustalıklı sinemalaştırmıştır. Filmin son sahnesinin çok güdük, hiç bir anlam taşımayan tek ve çok kısa bir plân haline indirgenmiş olmasını bir kusur sayıyorum. Burada Davut'un belki Bedrana'ya, belki onu taşıyan ipe, belki de herşeyin kaynağı olduğunu belli-belirsiz sezdiği düzene karşı ateş edişini bir fotoğrafla değil, canlı - canlı bir sinemasal bölümle vermek, sanırım çok daha etkili olurdu. Ali Uğur'un kamera çalışması kadar, Perihan Savaş ve Aytaç Arman'ın arı oyunları da ilgiye değer.. «Bedrana», Süreyya Duru'nun bir aşamasını, Bekir Yıldız'ın sinemamıza kazandırılmasını haberleyen, sinemamızın yüzü bir filmidir. Bu tür başarılı ve bilinçli iş ve güçbirliklerinin sürmesini dileyelim..

Atilla Dorsay

6 Kasım

Kuma

Yönetmen: Atif Yılmaz / Eser: Cahit Atay / Senaryo: Atif Yılmaz / Konuşmalar: Tarık Dursun / Görüntü: Çetin Tunca / Müzik: Yalçın Tura / Oyuncular: Fatma Girik, Hakan Balamir, Nuran Aksoy, Aliye Rona, Tuncer Necmioğlu / Renkli Erman Film yapımı (Saray, İdil, Atlantik, Efes, vs.).

Sinemadan zorunlu olarak bir buçuk yıla yakın uzak kalan Atif Yılmaz'ın dönüşü, usta yönetmenin meslek yaşamında yeni bir dönemin başlangıcı gibi gözüküyor. Geçen hafta gösterilen (ve aslında «Kuma»dan sonra çektiği) «Salako»da Yılmaz bir tek oyuncuya (Kemal Sunal) dayalı filmlerin getirdiği zorluğa ve görsel güldürü buluşlarının yetersizliğine karşın, Anadolu'da efsaneleştirilen «Eskiya» olayını bir güldürü boyutlarına indirgeyerek irdedelemeyi, ve hele son 15 dakikasındaki boşanma bölümüyle, sinemamızda az raslanır bir «mekanik güldürü»ye gerçekleştirmeyi başarıyordu. Yılmaz'ın dönüşünün ilk filmi olan «Kuma» ise çok daha başka bir türde, yaman sürprizler getiriyor..

Yılmaz, «Kuma»da, Cahit Atay'ın «Ana Hanım, Kız Hanım» piyesinden yola çıkmış. Yılmaz'ın demesine göre, bir uyarılama değil, bir esinlenme sözkonusu yalnızca.. Doğu'nun geri kalmış bölgelerinde, feodal bir düzenin ve ona bağlı törelerin geçerli olduğu bir çevredeki olaylar.. Kimsesiz çobankızı Hanım'la evlenen Ali, karısıyla mutludur. Ne var ki başta anası, herkes Hanım'ın öl tutmasını bekler. Çocuk geciktikçe, ananın huysuzluğu da köylünün alayları da artar. Ali'ye toz kondurmayan Hanım, beşbiryerdelerini satıp, Ali'ye «Kuma» aramaya yollara düşer. Parası ancak bir kör bir garip kıza yeter. Kör luz, kısa zamanda gebe kalır. O sıra, Ali de ekmek parası iş bulmağa büyük kente gitmiştir.. Olaylar sonunda sürprizli biçimde gelişir..

Yılmaz'ın filmi, son zamanlarda sinemamızda Anado-

lu'nun ekonomik açıdan en az gelişmiş bölgelerine uzanan bir seri filmin sonuncusu. («Kızgın Toprak» veya «Bedrana gibi..») Bu çevrenin belli özellikleri var. Köylüler, mülkiyetine sahip olmadıkları ağa toprağı üstünde çalışıyorlar. Ağa, yörede en büyük güç; devletten de, yasadan da öteye tek aklam.. Dinin baskısı ve etkisi, orta çağdan beri değişmemiş biçimde varlığını sürdürüyor. Çeşitli inançlar, gelenekler bütünü, çağdışı bir törenin unsurları olarak ayakta.. Yılmaz'ın filmi, bu genel fon üzerinde özel bir duruma, sevdiğini, onun iyiliği için başka bir kadınla paylaşmak durumunda kalan kadının durumuna değiniyor. Hanım'ın gerçek ve paylaşma özgeçişine dek giden sevgisini, çaresizliğini, o ezik, sinmiş, zavallı kör Zilha'nın, gebe kalınca, verimliliğini, doğurganlığını kanıtlayıp geleceğin «anası» olmayı garantileyince, gurura, dikbaşlılığa, Hanım'a karşı kırıcılığa dönüşen ruh halini incelleme vermeyi oılıyor Yılmaz. Ve sonunda, Ali, asıl sevdiği, tek sevdiği kadını, Hanım'ı, köyce «kahpe» damgasını yemiş de olsa geleneklerin elinden kurtarıp alıyor, büyük kente kaçıyor. Yılmaz, sözünü ettiğimiz filmler gibi, belki onlardan da güçlü biçimde törelere karşı çıkmış, onları yargılamış oluyor.. Bu bölümde tek eleştirilebilecek olan yan, filmde belli bir dramatik etki yaratmak için kullanılmış gibi gözükten «recim» (taşlama) cezası ölümlü..

Ve doğallıkla Atif Yılmaz'ın, sinemamızın bu en büyük «estetik»inin, tüm öz sorunlarının yanında sözü edilmeden geçilmeyecek olan büyük biçim başarısı.. «Kuma». 2 yıl önce «Cemo» filmi için yaptığımız tüm övgüleri de aşar biçimde, olağanüstü bir biçim şöleni.. Renkler, renk düzenlemeleri, mekân anlayışı, çerçevelemeler, dünya sinemasıyla rekabet edecek düzeyde.. Yılmaz / Çetin Tunca işbirliğinin bu yeni başarısı, her türlü takdirin üstünde.. 20 günde (Yılmaz, bu filmi 20 günde çekmiş), dünyanın hiç bir yerinde böylesine yüksek bir plâstik düzeyde bir film çevrilemez. «Kuma», böylece, özü bi-

çimle dengeleyen, usta işi bir film olup çıkıyor. Tam bir ekip çalışması olan filmde, müzikçi Yalçın Tura, konuşmaların yazarı Tarık Dursun, Girik'ten Balamir'e, çok nankör bir rolün altından başarıyla kalkan Nuran Aksoy'dan, Aliye Rona'ya tüm oyuncular, ayrı ayrı kutlanmağa değer... «Kuma», herkesin, ve özellikle, sinemamızın

nerelere ulaştığını görmek için yabancı sinemayı seçenlerin görmesi gereken bir film...

Atilla Dorsay

11 Aralık

Bir "Köylü Sineması,, mı?

Bolu'nun Mudurnu ilçesine bağlı Taşkesti köyünde çevrilen «Sarsılmaz Kuvvet» adlı film, geçen hafta içinde Sinematek'te gösterildi. Sık sık görüldüğü gibi, Yeşilçam'cılarının bir köye taşınıp da orada çevirdikleri bir film değildi bu... Yeşilçam'la uzaktan yakından ilgili kimse filmin çevrilmesine katılmış değildi. Tamamen başka biçimde ortaya çıkmış bir filmde bu... O açıdan da üzerinde durmayı gerektiriyordu.

«Sarsılmaz Kuvvet», aslında, kişisel bir çıkışla, toplumsal bir çabanın ortak ürünü... Kurtuluş savaşı sırasında Yunan işgalindeki bir köyde geçen film, taşıdığı birçok kusurun yanı sıra, bazı değerleriyle de dikkati çekiyor önce... Filmin (zaten bir hayli karışık olan) öyküsünü anlatmak gereksiz.. Düz bir çizimde gelişmeyen, birçok kişinin öldüğü öykü çizgisi, filmin belli başlı kusurunu oluşturuyor. Ama bunun yanısıra, özellikle filmin tamamen Taşkesti köylüleri tarafından çevrildiğini, oyuncuların, giysileri hazırlayanların, kamerayı kullananların ve bir ölçüde de senaryonun yazımına katılanların köylülerden başkası olmadığını bilmek, filmde zaten var olan bazı değerleri bütünüyle önemli kılıyor.. Bir kere, oyuncular, genellikle şaşılacak kadar doğal ve yapmacıksız oynuyorlar. Filmin yönetmeni Nihat Uslay, 16 mm.'lik için başarı sayılacak bir teknik düzeyi yer yer tutturmuş. Filmin görüntüleri, kadrage, özellikle kurgusu, zaman zaman bir hayli seviyeli. Müziğin özelliği kullanılışı ise, çoğu yerli filmleri kıskandıracak kadar iyi...

Nihat Uslay, 1942 yılında Uşak'ın Akse köyünde doğmuş. Kendisi de bir köylü çocuğu yani.. Ailesi toprakla uğraşmış. Köyde geçen ilk öğrenimden sonra Uşak Sanat Enstitüsünü bitirmiş. Askerlikten sonra Tarım Kredi Kooperatifi memurluğuna başlamış. İlk memuriyeti, Taşkesti köyüne düşmüş. Sinemaya, 1972'de 8 mm. olarak başlamış. Sonra 16 mm.'lik bir kamera elde edince, bu yolda çalışmaya geçmiş. İlk olarak düşündükleri «Orman Köylü Hasan» bazı nedenlerden çekemeyince «Sarsılmaz Kuvvet»i hazırlamış, köylülerle birlikte..

Uslay karşımızda şimdi. Kendisine soruyoruz:

— Hangi amaçla yaptınız bu filmi?

— Amacımız, şimdiye kadar görmüş olduğumuz filmlerin dışında bir film yapmaktır. Deneme olarak, sinemaya alışmak için bunu yaptık. Taşkesti köyünün gerçek yaşamı, «Orman Köylü Hasan» filminde dile gelecek.

— Karşılaştığınız zorluklar neler oldu?

— Film, 5 ayda bitti. Ancak toplam 5 iş günü kadar çalıştık. Taşkesti, bir orman köyü.. 1957 depreminden sonra yeniden kurulan bir köy.. Çeşitli yörelerden gelme kişilerden kurulu.. Sanata ilgisi ve yatkınlığı var. Bir sinemamız var. Haftada 3 film gösteriyor. Biz, bu sinemada seçtiğimiz ve getirtmeye çalıştığımız yerli - yabancı filmleri oynatıyoruz. İlgi topluyor. Köy, 600 - 700 nüfuslu.. Herkes bize yardımcı oldu. Oyuncular, kadınların dışında hep köyden. Filmdeki 2 kadın rolünü ise, Siyasal Bilgi

lerden iki arkadaşla oynattık. Çekimde bir kez prova yapıldı. İkinci kerede çekildi. Oyuncuların sözünü ettiğiniz doğallığı, belki bundan ileri geliyor. Kurguyu kısmen biz yaptık. Kısmen de Yeşilçam'dan bir arkadaş, Naci bey.. Dublajı Özdemir Han yaptı. Müziği de onunla birlikte seçtik. Film, bize 40 bin liraya çıktı. Şimdi Bolu'da gösteriliyor. Daha başka bazı yerlerde de gösterileceğini ve parasını çıkartabileceğini umut ediyoruz..»

— Yeşilçam dışında sinema yapılabileceğini düşünüyor musunuz?

— Evet, yapılabilir. Biz, yapabilecek miyiz, bilmiyorum. Ama devam edeceğiz.

«Sarsılmaz Kuvvet», sinemanın gitgide sermaye ve teknolojinin ortak ürünü olduğu bir çağda, Don Kişot hayal perestliği taşıyan bir çıkış, bir sonu gelmeyecek çaba mı? Yoksa gerçekten de Yeşilçam'a bir seçenek (alternatif) getiren, izlenmesi ve desteklenmesi gereken bir önemli deney mi? Bu konuda kuşkusuz ne aşırı iyimserliğe, ne de olumsuzluğa kapılmamak gerekir. Yeşilçam'ın dışında işe küçüklükten başlayan yapımcı ünitelerinin kurularak sinema yapması, uzun vadede düşünüldüğünde, olanak dışı değildir. Hollywood gibi yıllarca film yapımını ülke değil, dünya ölçüsünde tekeline almış, birkaç büyük firmanın egemenliğinde yürütmüş olan bir yerde bile, son yıllarda küçük yapımcı firmalar hızla çoğalmış, bunlar yaptıkları filmlerle büyük şirketlerin dağıtımına girmeyi başarmışlardır. Diğer bir deyişle, Amerikan sinemasındaki büyük sermaye, son yıllarda yeteneğin ve yaratıcılığın karşısında ödün vermiş, onunla işbirliğine gitmiş, bükmediği eli öpmüştür. Bunda elbette, zor bir dönemi atlamak için her çareye başvuran, herkesle işbirliğine gitmeye hazır bir kapitalist kurnazlığının da etkisi olmuştur.

Ne var ki, endüstrinin dışından gelen bu «hariçten gazel okuyanlar», sinema yapımlarında işin alfabesini de sağlamışlar, sinema gibi zor bir yaratı için gerekli teknik koşullara dayanmışlardır. Sinema, bugün, geniş bir uzman kadrosunun katkısına, teknolojiye ve sermayeye gerek gösteren karmaşık bir konudur. Doğallıkla eğer profesyonel olmaya özenen bir sinema ise.. Bu çelişkiyi çözmek ve bağimsız bir sinemanın, aynı zamanda belli bir seyirciye de seslenebilecek nitelikte olmasını sağlamak, gerçekten güç iştir. Taşkesti olayı, bir kişinin, sinemaya tutkuyla bağlı bir kişinin, etrafında var olan birikimi de kullanarak nasıl böylesine zor bir işe giriştiğinin ve bir ölçüde de başarıya ulaştığının örneği olarak önemlidir. Ama bu sonuç yeterli değildir. Önerdiğimiz, elbette ki Yeşilçam'a katılmak olmayacaktır. Ancak yapılacak başka bazı şeyler vardır, olmalıdır. Taşkesti'llerin, Uslay'ın ve benzeri deneylere girişmek isteyenlerin, toplumumuzda varolan ve bu konuda işbirliğine girişebilecekleri çeşitli güçleri, kuruluşları, çevreleri araştırmaları, bazı dinamikleri hesaba katmaları, gerek kendi aralarında, gerekse sınırlı ettiğimiz güç ve çevrelerle işbirliğine girmeleri ve özellikle

iddialı ve büyük girişimlerden kaçınmaları gerekir. Örneğin bu tür bir çalışmaya girişmek isteyenlerin işe, uzun ve konutlu film yapmak, kısa ve belgesel çalışmalardan başlamaları, bizce daha yerinde olacaktır. Bu tür çalışmalar için, tüm bağımsızlığı korumak koşuluyla, ilgili kişiler, bazı sinemacı ve aydınlarla belli bir işbirliğine girmek, kısaca filme gereksinime duyan TV için film hazırlamak da

gözönüne alınabilir.

Taşkestir'den çıkan «Sarsılmaz Kuvvet» filmi, küçük, ama anlamı ve önemi büyük bir olaydır. İyi bir doğrultuda gelişmesini ve sürmesini dileyelim.

Atilla Dorsay

15 Mayıs

Bir Ülkeye İki Bakış

ÖLÜMÜN SESİ

(Play «Misty» for me) / Yönetmen: Clint Eastwood / Oyuncular: Clint Eastwood, Jessica Walter, Donna Mills / Renkli Universal filmi (Dünya, Konak, İpek'te).

BİR ADAM ÖLECEK

(The Outside Man) / Yönetmen: Jacques Déray / Oyuncular: Jean - Louis Trintignant, Roy Scheider, Ann Margret, Angie Dickinson, Michel Constantin, Umberto Orsini / Renkli Fransız - Amerikan (Fox) filmi (Fitaş, As, Sataktal).

Sinemamızın 80 yıllık geçmişine bakıldığında, ülkelere göre yapılacak kaba bir inceleme. Amerikan sinemasının önemini, sinema sanatına olan katkısını ortaya koymaya yeter... Sinemamızın eski dünyada keşfini ve ilk uygulamasını izleyen yıllarda en önemli buluşlar, yenilikler Amerika'dan gelmiştir; sinemamızın bugün de varolan belli başlı türleri ilk kez Amerikan sinemasında ortaya çıkmıştır; çeşitli teknik buluş ve aşamalar («Amerikan planı» denen orta - plan; «Amerikan gecesi» denilen, gece sahnelerini gündüz çekme; sesli film; geniş perde sistemleri, vs.) ve komedi, duygusal komedi, polisiye film, toplumsal konulu film gibi çeşitli türler hep birer «Amerikan buluşudur... Her gerçek sinema meraklısı Amerikan sinemasını bilmek, ve bir ölçüde sevmek zorundadır. Sinemaya aynı zamanda bir siyasal mücadele, bir propaganda aracı olarak bakıldığında, (ki öyledir), Amerika'nın temsil ettiği siyasal sisteme karşı olunsu bile, özellikle bir sinema eleştirmenine düşen, Amerikan sinemasını gereğince tanımak ve değerlendirmektir. Zaten hem diyalektik eleştiri yöntemi, hem de karşı olunan şeyin iyi bilinmesini gerektiren akılcı pratik, bunu gerektirir. Onun için örneğin bir Fransa'daki en soldaki sinema dergileri bile (ki Fransa'da solda olmayan sinema dergisi yoktur, sol düşünce içindeki yerleri değiştirdi yalnızca) zaman zaman, giderek sık sık, Amerikan sineması ve sinema sanatçıları üstüne incelemeler, özel sayılar düzenlerken, bizde belli bir sinema yazarı çevresinin, bu sinemamızın tümünü yadsınmayı, aşağılamayı, giderek bilmezlikten gelmeyi yeğlemesi, ancak «kolaya kaçmak» olarak nitelenebilir.

Amerikan sinemasının etkilerini, günümüz Avrupa sinemasının birçok ünlü yönetmeni üzerinde görmek de, bu açıdan çok kolaydır. Bu etki, bazılarında, belli bazı türlerle ve ustalara karşı açıkça hayranlık biçiminde belirir (örneğin Truffaut ve Chabrol'un, kara-filme ve Hitchcock'a karşı olan hayranlıkları ünlüdür); bazılarında ise açıkça belirtilmemiş etkiler olarak kendi üsluplarına, kişiliklerine karışır, bütünlendirir... Fransız sinemasının genç yönetmenlerinden Jacques Déray'da, («Sen Benimsin - La

Piscine», «Borsalino»), Amerikan sinemasına hayranlık belirgindir. Déray, Amerika'da ve kısmen Amerikan sermayesiyle çevirme fırsatını bulduğu «Bir Adam Ölecek» de, bu etkiyi çeşitli planlarda açıkça dile getiriyor. Konu, kumar borcunu ödemek için Amerikan yeraltı dünyasının ünlü simalarından birini öldürmeyi kabul eden bir Fransız maceraperestinin, kirahlık katil olarak işini yaptıktan sonra, kendisini ortadan kaldırmak için peşine düşen bilinmedik kişilerle Los Angeles'te oynadığı kovalamacayı resimliyor.

Lucien (Jean - Louis Trintignant), bu yabancı ülkede, bir yandan bir bar kızının (Ann Margret) dostluğuna sığınırken, diğer yandan da kendisini öldürtmek isteyenleri bulmağa çalışıyor... Déray, öncelikle Los Angeles gibi, bir eski dünyalı için bir hayli çekici özellikler olan, Amerikan usulü yaşamı iyice simgeleyen bir dekontardan geçince yararlanma derdine düşmüş, besbelli... Bunun dışında, filmini, Amerikan sinemasına, özellikle detektif filmlerine özgü kişiler, durumlar, tema'larla işlemiş. Kentin varoşlarında tabancalı kovalamacalar, otomobilli takipler, özel yaşamlarından kısa, ama keskin görünümlerle filmin akışına sokulan yan kişiler, (bar kıızı, çocuklu dul, kirli işlere karışan şoför, vs.) gibi klasik öğelere, Déray, hayalgücünü çalıştırarak bazı yenilikler getirmeyi, vurucu bölümler düzenlemeyi de deniyor. Örneğin sonda, cenaze salonundaki vuruşma bölümü gibi... Ama sonuç olarak, film, iyi bir Amerikan polisiye filminin, örneğin bir «Tony Rome» serisinin veya «Buillitt'in silik bir kopyası olmaktan öteye gidemiyor... Çünkü özgün değil, çünkü kopya, çünkü sahte... Déray, Amerikan kara - filminin sadece kalıplarını alıyor, onları kullanıyor, bir Amerikan yönetmeni gibi film yapabildiğini, kameraya, dış çekimlere o denli egemen olabildiğini, Amerikan sinemasına özgü anlatım biçimini, kolaylığı ve sürükleyiciliğini gerçekleştirebildiğini gösteriyor. Ama biçim yönünden eriştiği doyuruculuk, öz olarak inandırıcı olamıyor, anlatılanlar «Amerikan gerçeği» bile olamıyor, Amerikan gerçeğine bir Avrupalı'nın özentili bakışı olmaktan ileri gitmiyor. Déray, geçenlerde «Amansız Mücadele»sini gördüğümüz, yine Amerikan sineması hayranı bir diğer yurttaşının, Philippe Labro'nun başarısına bile erişemiyor...

Clint Eastwood'un bu kez yönetmen olarak anlattığı öykü de, yine bir Amerikan öyküsü... Amerika'da yüzlerce varolan özel radyo istasyonlarından birinde plaksunuculuk (disk-jockey'lik) yapan bir genç adam, Dave Garner, hayranı olduğunu söyleyen bir genç kadınla bir gecelik bir macera yaşıyor. Ama kadın, Dave'in peşini bırakmıyor bir türlü... Yapışkanlık, gitgide bir tutkuya, oradan da çılgınlığa dönüşüyor... ve cinayetler başlıyor. Eastwood'un filmi «Ölümün Sesi», çeşitli açılardan

ilginç... Eastwood, belliki sürekli yönetmeni olan Donald Siegel'den ve özellikle geçen yıl gördüğümüz «Kadın Afetmez - The Beguiled» adlı filminden esinlenmiş.. Anlatılan, o filmdeki gibi, bir kadının bir erkeğe karşı, kendisini ve etrafındakileri mahva sürükleyen tutkusu... Eastwood, böylece hem bir «tutku filmi» yapmak, hem Hitchcock ustayı andıran bir gerilim filmi ortaya koymak, hem de günümüz Amerika'sından bir kesit vermek istiyor. Aslında birkaç kişi arasında geçen bu gerilim öyküsü, zaman zaman Monterey caz festivali gibi bölümlerle belgesel, özellikle Dave ile sevgilisinin çevredeki gezintileri boyunca ise doğacı bir görüntü kazanıyor. Ne var ki Eastwood'un tüm bu nitelikler arasında tam bir seçim yapmaması, filmi bazen tam bir aşk filmi (Dave ile sev-

gisinin, Roberta Flack'ın «The first time we met» şarkısı eşliğinde sevişmeleri gibi), bazen bir çevre etüdü gibi işlenmesi, «Ölümün Sesi»ni tam bir üslup bütünlüğünden ve sürekli bir gerilimden yoksun bırakmış.. Buna rağmen, «Ölümün Sesi», ilgiyle izlenebilen bir film.. Ayrıca, Jacques Dreyer'in özentili filmine kıyasla daha başarılı.. En azından, Clint Eastwood bir Amerikalı çukku, ve anlattığı öyküyü, çevreyi, (polisi, barmeni, plakamucusu, ve tüm kişilerle) insanları, daha iyi tanıyor.. Bilineni ve bilinmeyenini anlatmak arasında fark bu, ama, Eastwood'un daha güç inanılır öyküsünü inanılır kılınaya yetiyor..

Atilla Dorsay

30 Ocak

Fellini'nin Dünyası

Üstüste 2 büyük, önemli Fellini seyrettik, Türk Film Arşivi gösterilerinde: «Roma» ve «Satiricon» «Roma»da Fellini'nin anlattığı Roma değildir artık.. «Satiricon»da anlattığı da Petrone'nin Satiricon'u olmadığı gibi... Fellini, tüm filmlerinde kendisini anlatmaktadır.. Anılarını eşelemekte, korkularını, komplekslerini, düşlerini, ruhunun en gizli köşelerini eşsiz bir hayâsızlık, şaşırtıcı bir düet ve eşi görülmemiş bir sinema ustalığıyla teşhir ederek perdeye yansıtmaktadır.. İri göğüslü, dolgun kalçalı, aşırı dişi görünümüyle «erkek yiyen» tipte kadınlar, kuşkusuz çok sıkı bir katolik eğitimin getirdiği, dine karşı, araya belli bir mesafe konarak yapılan ve her zaman belli bir çekingenlik, giderek saygı tül perdesine bürünmüş bir alay ve eleştiri, kötü bir rüyadan fırlamışa benzeyen, çoğu olumsuz yönde olduğu varsayılabilircek çeşitli duyguları temsil eden tipleri, benzersiz bir «atmosfer yaratma» yetisi, Latin aşırılığının tüm niteliklerini taşıyan coşkun, taşkın, barok bir üslup.. Kadın karşısında, günah karşısında, Tanrı karşısında, tanrısızlık karşısında, ölüm karşısında insan.. Görkemli, başdöndürücü, simgesel, sürükleyici bir sinema.. Tek sözcükle, Fellini..

«Roma»da, anlatılanlar, Fellini'nin, kuşkusuz çok sevdiği, taptığı bu «ebedi şehir»in kendisine esinlediklerinin sırasız, bir karması.. Bu kentin ilk ayak bastığı günden başlayarak edindiği izlenimlerin, yer yer zamansal bir sıra izleyen özyaşamsal geçidi.. İlk kez inilen fakir bir akraba evindeki kişilerin inanılmaz bir gerçeklikle verilmesi.. Sıcak bir yaz gecesinin akşamında, bütün bir mahallenin kaldırımında kurulan masalarda yemek yemesini gösteren bölüm.. Genç Fellini'nin lüks bir randevu evinde bir kadına «aşık olması»nın yanı sıra, Fellini'yi belki de bir «kadın düşmanı» ilan etmeye yeterli olabilecek, 1940'ların Roma'sında bir genelev bölümü. Kadın'ın tüm zavallılığı, bayağılığı, acınlığı, acınlığı ile verilmesi.. Sonra yağmurlu bir gece vakti Roma çevresindeki şosede meydana gelen inanılmaz trafik kargaşası.. Roma metrosunun inşası için yapılan kazılarda bulunan eski bir Roma evinin duvarındaki nefis fresklerin, taze hava ile temasa gelince yavaş yavaş silinmesi, yokolması. (Eskinin yeni karşısındaki dayanıksızlığını, yitip gitmeye yargılı olduğunu mu simgeliyor?) Eski bir sarayda, tozlanmış, çürümüş mobilyaların arasında geçmiş parlak günlerini düşünen bir soylu kadının, din büyüklerinin katıldığı bir toplantıyı anması (veya düşlemesi), ve din adamları için özel kıyisilerin teşhir edildiği, inanılmaz keskinlikte bir mizah taşıyan bir defi-

le.. Gece yarısı evine dönen ve Fellini'ye «Evine git Federico. Beni rahat bırak» diyen bir Anna Magnani.. Mussolini faşizmi yıllarında, bir halk tiyatrosunun pitoresk bayalığında unutmayı arıyan halk. Gerçek Romalılar seriserisi, sarhoşu, dalgacı, fakir ve bol çocuklu ailesi taşıra delikanlısı, yaşlı eş - cinseli, hayalci genç kıızı ile..

Ve, Roma.. Bir gece vakti, Fellini için özel biçimde ışılandırılmış ve boşaltılmış olan bir Roma'da, motosikletlerin çılgin bir yolculuğu.. Aydınlanmış, binlerce yıllık bir tarihin temsilcileri olan eski anıtların, kemerlerin, sokakların, çağımızı simgeleyen gürültülü ve gürültülü bir insan - makina yığını tarafından sevedilmesi.. İşte «Roma».. Anlatılması güç ve olanaksız, görülmesi ise gerekli olan bir film..

«Satiricon» ise sırtını bir klasik edebi yapıta dayamış olmasına karşın, daha öznel, daha kişisel, daha Fellini.. Çözümlemesi de, izlenmesi de daha güç bir film.. Çöküş çağında bir Roma bu.. Başarıları, zaferleri, görkemi yüzlerce «tarihi» filmde işlenmiş bir Roma'nın, Neron'un damgasını vurduğu çılginlık çağında perde arkası Fellini'nin gözüyle Sodom ve Gomora; insanın ruhsal çöküşünü, tüm değerlerini yitirip tüm inançlarını geride bırakarak çıkabileceği korkunç ve cehennemlik bir yolculuğun öyküsü.. Güney İtalya'ya yerleşmiş 2 Yunanlı'nın, Enkoipos ve Asküptos'un, aralarına genç bir delikanlıyı, Gıton'u da alarak, tüm bir uygarlığın belli başlı özelliklerinden birini oluşturmuş bir yaşam biçimini sürdürdükleri üçlü bir eşcinsel ilişkiyi bir oyunmuşcasına uyguladıkları bir garip serüven.. Hamamları, genelevleri, zenginlerin evlerindeki şöenleri, yüzlerce forsanın kürek çektiği gemileri, cıgıncı alemleri, başıboş bırakılmış cinsel ve tensel zevkleri, garip inanışları, dinsel törenleri, feylosofları, düşünceleri, inançları ve inançsızlıkları ile bütün bir çağ, bir dönem, Fellini'nin kişisel ve öznel süzgecinden geçtikten sonra sinemada.. Herşeyiyle aşırı, abartılmış, herşeyde sonuna dek gidilmiş bir film.. Sevilir, veya sefil olabilir.. Ortası yok.. Ancak Fellini gibi bir dahinin düet edebileceği, böylesine korkunç bir estetik düzeye çıkarılabileceği bir öykü..

Çağımız sinemasında bir tek Fellini var. Böylesine öznel, böylesine kişisel, bir yerde çağın sorunlarından toplumların çözüm bekleyen problemlerinden böylesine kopmuş, uzağa düşmüş bir sinemayı kaç kişi yapabilir, kaç kişi bize kabul ettirebilir? Kuşkusuz, böyle bir sinemayı yapmak ve üstelik baş eser düzeyinde yapmak, günümüz

sinemasında sayıları bir elin parmaklarını aşmayan bir kaç kişiye özgü bir davranıştır. Ancak bir Fellini'den ve belki daha birkaç bazı yönetmenden gelirse bu tür bir sinema kabul edilebilir. Gerçek ve büyük sanat eseri hiç bir kural, sınır, bağlanma tanımaz çünkü.. Fellini de bu düzeye ulaştırmıştır sinemasını ve onun eserini belli kurallar ve yöntemlerle ele almanın gereği de, olanağı da

yoktur. Sinemanın gücünü ve sınırlarının enginliğini anlamak için mutlaka görülmesi gerekli olan böylesine önemli yapıtların ise gerek film ithalcilerinin anlayışsızlığı veya korkusu, gerekse sansür yüzünden normal yollarla halka sunulmayışı ise, gerçekten yazıktır...

Atilla Dorsay

8 Mayıs

Hitchcock Ustanın Dönüşü

Cinnet (Frenzy) Yönetmen: Alfred Hitchcock / Senaryo: Anthony Schaffer / Oyuncular: Jon Finch, Alec Mc Cowen, Barry Foster, Anna Massey, Billie Whitelaw, Vivien Merchant, / Renkli, Universal filmi. (Dünya. Kent. İpekte).

Formda bir Hitchcock bulmak ne zevk!.. Son filmle rinde çocuksu entrikaların, öyle bağdaşmayan biçim çabalarının ardında yitip gitmişti Hitchcock; «Yırtık Perde Torn Curtain»in ciddiye alınacak yanı yoktu, «Topaz»ın ise ancak bir-iki bölümü hatırlanabilirdi... «Frenzy», Hitchcock'un tüm özelliklerinin, çeşitli dönemlerinin belirgin etkilerinin bir araya geldiği, bir tür «Hitchcock antolojisi».. Ve kuşkusuz, kaçırılmaz bir sinema şöleni...

İlk döneminin en başarılı filmlerini, «Bir kadın kayboldu - The Lady Vanishes», «39 Basamak», «Çok bilen adam - The Man who Knew too Much» (ilk çevirim) gibi filmleri yaptığı Londra'ya dönüyor Hitchcock... Seksoman yak bir kadın katilinin, ve katil suçu ile tutuklanan bir adamın kendini temize çıkarma çabasının öyküsünü anlatıyor. İki önemli «güç gösterisi»ni gerçekleştiriyor burada.. Biri, konuya değgin: Hitchcock, bu tür filmlerin alışılmış entrikasını ters çevirerek, katili, filmin ilk yarısından gösteriyor. «Katil kim?» sorunun gerilimi ortadar kalktıktan sonra bile, gerilim sağlanabileceğini kanıtıyor. Ustalıkla kurulmuş olan öykü, seyirciye başka sorular getiriyor çünkü; katilin yeni cinayetleri nasıl olacaktır? Baş kişimiz, kendini nasıl temize çıkarabilecek, gerçek suçluyu bulabilecektir? Hitchcock'un ikinci güç gösterisi ise, çekime değgin... Londra gibi bir dev kentin kalbinde, Covent Garden'da çekmiş, dış planların çoğunu... Olağanüstü bir mekân anlayışını, büyük bir rahatlıkla gerçekleştirilmiş

(veya öyle gözüken) zor çekimlerle elde ediyor Hitchcock.. Covent Garden meyve / sebze hali boyunca uzun kaydır malar, giderek, bir keresinde olağanüstü güzellikte bir geri - kaydırma: Kamera, katilin, ikinci cinayetli işlemek üzere olduğu evinin kapısından yola çıkarak, merdivenler boyunca iniyor, sokağa çıkıyor, hep geri geri olmak üzere öbür kaldırıma geçiyor. Kapıdan yola çıkarak sokağın genel planına geçmek, Hitchcock sinemasının biçimsel kıvraklığının yalnızca bir örneği... Bunun dışında, Hitchcock ustadan çok şey var filmde... Bir kez, kendine özgü mizahı var; başlarda, Londra'nın ve Thames'in kirlenmesinden, nehre olmadık şeylerin atıldığından yakınan politikacının konuşması sırasında, Thames'ten bir kadın cesedi çıkarılması; yanlış katilin otele isim olarak Oscar Wilde demesi, bunun da otelci kadın tarafından ciddiye alınması; tek isteği bir güzel biftek yemek olan komişere karısının sürekli olarak acaip yemekler hazırlaması gibi... Bir bölümü senaryodan gelen bu mizah. Hitchcock'un sözünü ettiğimiz İngiltere döneminin filmlerini düşündürüyor. Hitchcock'un yine sözünü ettiğimiz büyük teknik ustalığı ise, Amerikan döneminde yapılmış araştırmaların, örneğin bir «Ölüm Kararı - The Rope»un çok uzun sekanslarının, bir «Aşktan da Üstün - Notorious» da iç-mekânın, bir «Gizli Teşkilât - North by Northwest» de dış-mekânın en iyi biçimde kullanılması çabalarının sonuçlarını özümleyiyor. Bir öyküyü, özellikle bir cinayet / gerilim öyküsünü dünya sinemasında en iyi anlatmayı bilen yönetmenin, Hitchcock ustanın, tam 50 yıllık sinema yaşamının en yeni (ve belki de son) örneği olan «Cinnet»i kaçırmayın...

Atilla Dorsay

4 Aralık

Fikret Mualla, 1928 Türkiye'sini Anlatıyor

Fikret Mualla, dış ülkelerde özellikle, resim pazarının en çetin olduğu Paris'te üne kavuşmuş bir Türk ressamıdır. Resim sanatının başkenti Paris'e göç edip, orada öldükten yıllar sonra, pazartesi günü kemikleri Türkiye'ye getirilecek olan Fikret Mualla, resimlerinin yanında yazı denemeleri de yaptı. Bu denemeleri sık olmasa da dikkate değer bir anlam taşıyor. İşte bunlardan biri. 1928 yılında «DER QUERSCHINTT» adlı Alman dergisine yazdığı deneme. Fikret Mualla, bu yazısında Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'yi anlatıyor. Değerli Türk ressamın bu yazısını ilginç bulacağınız umuduyla siz okurlarınıza sunuyoruz.

BOĞAZICI

Gök mavisi bir deniz, beyaz gemiler. Boğazın her iki yakasında damları kırmızı, beyaz yalılar, villalar. Pencurları yeşil. Bunların arasında eski ahşap evler, yağ murdan çivit rengi. Kimbilir kaç yeşil gözlü «âzade» bu eski evlerde yaşamayı arzu ederdi?

Bugünkü Türkiye'de romantizmi arayanlar büyük hayal kırıklığına uğrayacak, romantizm artık geçmişe aitti. Eski Türkiye'yi görüp tanımak isteyen, ancak o devri bu kadar güzel anlatan Pierre Loti'ye başvurmalıdır.

LİMAN

Yakışıklı bir polis memuru, pasaport kontrolü, artı karaya çıkılabilir. Vırr vırr, gürültüler, «hamal», hademeler, satıcılar, güneşten yanmış yüzler, otomobillerin gürültüsü ve toz. Minareler, hep minareler ve camiler. İstanbul, camiler şehri. Şapkalı, kasketli kafalar, mavi şalvarlar beyaz ve yeşil püsküllü kuşaklar bele sarılmış, acc mice giyilen şapka ve kasket mecburiyeti yeni. Mustafa Kemal Paşa fesi yasakladı, kaldı ki fes de sevimsizdi. Akşam vakti, güneş battı. Gök de çivdiye boyandı, minarelerin silüetleri koyu lacivert. Allahüekber, Allahüekber. Lâilâheillallah. Müezzîn günde beş defa cemaati namaza çağırıyor. Müezzîn efendi, boş yere çağırıyorsun, hiç birimiz camiye gelmeyecek. Ahmet Azâde ile sinemaya

gittiler. Fakat sen yine de çağrına devam et. Ahenkli sesin bize eskiyi hatırlatıyor. Biz bugün camilere gelmek bile, ihtiyar analarımız ve babalarımız senin sesine dayanamazlar.

İSTANBUL

Kafesli pencereleriyle eski ahşap Türk evleri, gecenin karanlığında kasvetli ve loş. Bir kapı açılıyor, modaya uygun biçimde giyinmiş genç bir kız çıkıyor. Bu bir Türk kıza mı? Evet... Kendi akranı Avrupalı bir genç kız gibi giyinmiş. Şu var ki uzun bir süre serbestlikten mahrum biri gibi duruyor. Bir sonraki nesil daha değişik olacak. Teceleri ise Berlinli kızlar gibi dansinglere gidiyor. Charleston bizde de çok moda. Beyaz Rus göçmenleri kalitesiz bir caz müziği çalarak iyi para kazanıyorlar. Hemen her semtte bir «sahibinin sesi» dükkânı ve hemen her evde bir gramofon var. Fabrikaların işleri iyi gidiyor. Ancak Türkler, zarif otomobilleri tercih ettiklerinden, Henry Ford'un işleri pek parlak değil.

Nedenini bilmiyorum ama, Ankara'nın başkent olduğu günden beri hükümet İstanbul'u ihmal ediyor, bakımsızlığa terketti. Kısacası Ankara Hükümeti, İstanbul'u sevmiyor. İstanbul'u ikinci bir Montekarlo yapmak istiyor. Bu maksatla turistleri İstanbul'a çekmek için başarılı çayretler de sarfediliyor. Yıldız sarayı bir İtalyana kiralanmış uzun yıllar kumarhane olarak işletilmişti. Gelen nüşterilerin çoğunluğunu ise Türkler teşkil ediyordu. Bu sebepten devlet Yıldız Palas'a el koydu. İtalyan da şimdi kumarhaneyi yeniden kiralamaya çaballıyor. Ama bir daha ona verilmeyecek. Konstantinopl, Pera, Galata ve Şişli gibi semtleri ile bir batakhane. İstanbul ise camileri ve parşıları ile daima bir Türk şehri kalmasını bilmiştir. Her yabancı İstanbul'u dünyanın en cazip şehirlerinden biri olduğu için hiç olmazsa bir kerere görmek ister. Hükümet ne diye bundan yararlanmasın?

BARBA'NIN MEYHANESİNDE

«Barba, bir nargile getir», «Barba, bir kahve». Gırrr gırrr nargile içenler, masaların etrafında ciddi ciddi oturuyorlar. Akşamın sekizi burada pürodan başka neşey var. Herşey, kokain ve esrara kadar. Tavla ve dama oynanır. Dükkânın içi dumanlanmış. Gramofonda halk tür-

kuleri. «Vakti kerahat» diye sesleniyor içenler. İçmek saati geldi demektir. Barba, rakının yanına mezelerini de çıkarır. Rakı, Türklerin milli içkisi. Üzümden yapılır. Aslında dünyanın en güzel içkisi. «Napoli'yi gör ve sonra öl» demeleri saçma. Doğrusu «Rakı iç ve sonra öl» diye değiştirmeli. Ancak rakı midede, şişede gibi temiz ve güzel durmaz. Vakti kerahat çoğu zaman kavgaya ve bıçaklamalarla biter. Birden meyhanenin müdavimlerini iskemle ve bardaklarla kavgaya ederken görürsünüz. Kavganın sebebi ise çok basittir. Birinin sevdiği şarkıyı bir diğeri saçma bulmuştur. «Ne dedin? Sevdiğim şarkıyı mı beğenmiyorsun? Eşek herif! Benim beğendiğimi sen de beğenmek zorundasın!» «Bana eşşeoğlu eşşek mi dedin?» Ertesi gün sabah gazetelerinde bir meyhanede on yaralı olduğunu okursunuz. Bu da Barba'nın meyhanesinden başka bir yer olamaz.

İÇKİ YASAĞI

Amerika'da olduğu gibi üç yıl için içki yasağı konulmuştu Türkiye'de. Ama bunun bir faydası olmadı. Adamlar eskisinden de fazla sarhoş oluyorlardı. Devlet alkollü içkiler için inhisarları kurdu. Büyük bir gelir kaynağı, tüütün rejisinde olduğu gibi. Rakıların çeşitleri var. Gazi'nin rakı konusunda çok meraklı olduğu ve hergün bol rakı içtiği söylenir. «Şerefe Gazi! Bunu hakettim. Her Türk de içtenlikle kadehini kaldırır sana!».

AVRUPA KIYAFETİ

1925-26'larda Anadolu gezisine çıkan Gazi her şehirde nutuklar söyler. Anadolu'da neşeli bir bayram havası eser. Sonra yine Ankara'ya döner. Büyük karşılamalar. Bir süre sonra Kastamonu'ya gider. Bu şehir geleneksel olarak her türlü devrime karşı çıkmıştı. Gazi Kastamonu'ya varıp da istasyona inince başında her zamanki kalpak yerine beyaz hasırdan bir şapka vardı. Hemen arkasından orada toplanan halka çok tesirli bir konuşma yapar. «Bugünden itibaren fes veya sarık giymek yasaktır. Fes, baş örtmek için Türklerin milli kıyafeti midir? Hayır değildir.» Bu halkın kaderine yeni bir yön veren büyük Türk'ün ne denli büyük bir gücü var? Halk da o günden sonra hiç bir tepki göstermeden Avrupalı şapkasını giymiştir. Gazi de, Kastamonuluların kafasına şapkayı böylece giydirmiş oldu. Bir ay içinde şapka mecburiyeti konulmuştu. «Her Türk vatandaşı, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, dört hafta zarfında şapka giymeye mecburdur. Aksi halde cezalandırılacaktır.» Başlangıçta bazı köylüler buna karşı geldiler. Nihayet bunlar da uslandıktan sonra bugün artık şapka giymek en tabii bir şey olmuştur.

Bundan sonra din geleneklerine (Şeriat) dayanan eski Türk kanunlarına da sıra geldi. Şimdi Türkiye'de İsviçre Medeni Kanunu, esas alınması sonucunda birden fazla kadınlı evlenmenin de sonu gelmiş oldu. Ashnda, büyük şehirlerde zaten kimse dört kadın alamıyordu artık. Bu ne karşılık köylerdeki çiftçiler dört karısını birden tarlalarda çalıştırabilmek için bu geleneği sürdürüyordu. Bu zavallı kadınlar da bir lokma ekmek için çalışmaya razı oluyorlardı. Kaldı ki çiftçi istediği zaman karısını boşamak hakkına da sahipti. Kuşkusuz bu boşanmalar ise hiç bir zaman hasat mevsimine rastlatılmazdı! İsviçre Medeni Kanunu halk tarafından çok iyi karşılandı. Yasasın Gazi. Kadınlar şimdi çok gururlu. Kadınların, Gazi'yi erkeklerden çok daha fazla sevdikleri de anlaşılıyor.

TÜRK ŞAIRLERİ

Abdullah Hamit en büyük Türk şairlerinden biri. Türkçe yazmasıydı dünyaya ün salabilecek bir şair olabildi. Bir başka şairimiz de Ahmet Haşim. Ama onun şairleri değişik, üslubu da tonu da. Picasso'ya benzetilebilir.

TÜRKÇE YAZI

Mehmet Eğinli Bakanlığı Türkçe yazı için Latin alfabesinden Türkçeye karşılık arıyor. Türkçeyi Latin harfleriyle yazmamız fazla gecikmeyecek.

ANKARA YOLUNDA (Tren Yolculuğu)

Yolcuların arasında Almanlar, İngilizler, Fransızlar var. Ankara'ya gelenlerin çoğunluğu yabancı. Başkent in civarı kasvet verici. Köyler birbirinden uzakta. Kerpiçten evler çok ilkel ve yoksul. Yanında yalınayak birkaç çocuk, bir köylü gecen trene bakıyor. Kötü terkedilmiş gibi. Bunda şaşacak bir şey yok. Buradan geçen Yunanlılar taş üstünde taş bırakmadı. Bu bölgede yıllar süren bir trajedi oynandı. Bu kahraman halk emperyalizm ve kapitalizme karşı bu savaşı da kazanmaya muvaffak olmuştu. Gazi bunu üç kelime ile anlattı: «Düşmanı yendik. Başta!» (Metinde İtalyanca: «Yeter» demektir). Trenin içindeki yabancı yolcular dışarıdaki bu manzaraya isteksizce bakıyorlar.

ANKARA

Burası İstanbul gibi patırtılı gürültülü değil. Burada herkes daha sade ve daha gerçek. Onbeş metre genişliğinde bir cadde. İstasyon caddesi. Onbeş dakikalık uzaklıkta. Yolun üzerinde henüz bina yok. Yolun sonunda ise Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın heykeli. Şüphesiz bu heykel bir sanat eseri değil. Heykelin sağında güzel ve geniş bir caddede yeni binalar görülüyor (Cumhuriyet Bulvarı). Bu yolun sağında ve solunda hummalı bir inşaat faaliyeti. Elçilikler de bu caddede yanyana. Ankara'nın ciddi bir problemi var; su sıkıntısı. Nüfusunun artması ve inşaat faaliyeti yüzünden su darlığı da arttı. Su meselesi kısa zamanda halledilemezse Ankara'nın sıkıntısı artacak. Şehrin Belediye Başkanı dört bir yanda su aramakla meşgul. Cumhuriyet Bulvarı otomobille ancak bir saatte katedilebiliyor; bu yol Çankaya'ya çıkar. Gazi'nin güzel ve sık köskü de orada. Cumhuriyet Bulvarında Gazi'nin iki heykeli daha var. Böylelikle Ankara'da O'nun üç heykeli bulunuyor.

Güzel bir Packard otomobilinin yanbaşında bir kağıt arabası parketmiş. Burası Cebeci. Buradaki evler de kerpiçten. Pencereleli kafesli. Yollar dar. Küçük bir de çarşı var. Ankara burada renkli kıyafetleriyle gelir ve renkli torbalarındaki eşyaları satarlar. Modern eşyalarla Anadolu malı eşyalar yanyana. Modern eşyanın üstünlüğü göze batıyor.

Ankara'da hayat çok pahalı. Devlet memurları ayrı bir prim alır. Yabancı konsomatrislerin çalıştığı iki bar var. (Türkler, sarışın ve dolgun kadınları sevdiklerinden buradaki kadınlar da buna göre seçilmiş). Bu kadınların hâlâ orada mı çalıştıklarını bilemiyorum. Çünkü bugünkü İçişleri Bakanı Sükrü Kaya Bey fuhuşa karşı da çok sert. Elinde olsa bütün yosmaları sınır dışı edecek. Öyle anlaşıyor ki bu yabancı kadınlarla yerli meslekdaşları arasında da sıkı bir rekabet var. Ayrıca göbek dansları da yasaklandı.

Ankara'nın güzel bir tarafı, herkesin birbirini tanıması ve kendi aralarında senli benli olmalarıdır. Basit bir memur meyhanede içki kadehinin başında iken o sırada gelen bir Bakan olursa memurun yanındaki masaya oturmaktan çekinmez. Türkler demokrasiyi böyle anlıyor. Bundan da gurur duyuyorlar.

Ankara'yı tozdan da kurtarmak mümkün olsa şehrin havası çok sağlam olurdu. Ankara'nın iyi bir oteli var, öteki otellerden farkı tahtakurusu olmaması. Kadınlarla ahbaplık etmek bütün tanilere mahsus bir imtiyaz değil. Bu da, Ankara'da su gibi ender!

Modern olan şeylerin Türkiye'de benimsenmesi çok kolay. Türk politikası, romantizm ve geleneklere sırtını çevirmek istiyor. Gazi diyor ki: «Gurur duyduğum milletin, sırtını Doğuya çevirerek Batı Avrupa'ya dönmesini istiyorum. Bunun çok katı ve acı olduğunu biliyorum. Bir

çokları bunu yanlış anlayacak ve yanlış uygulayacaklar. Bu sebepten bugünkü nesillerin yarınki nesiller için savaşması gerekecek ki sonraki nesiller sağlam olsun. Bütün arzum bu.»

Mustafa Kemal Paşa çok konuşmaz, ama konuştuğu zaman herşeyi kökünden ele alır. Uzun süredir susmuş. Tüm Türkiye kulak kabartmakta. Her halde bir yenilik hazırlıyor. Bu yenilik nedir? Kimse bilmiyor. O bir dahidir. Eseri çok çetindi. Din ve sultanların hüküm sürdüğü ve ölmek üzere olan bir devletten sağlam ve mo-

narşiden uzak yeni bir devlet ortaya çıkardı. Ülkemizde şimdi ne komünizm, ne de monarşi seviliyor. Bir tek siyasî parti var. O da Mustafa Kemal'in partisi, Cumhuriyet Halk Partisi. Adayları halk, Meclise girecek milletvekillerini de onların arasından Gazi seçer. Eski gelenekler, kurtulmuş olan oğünkü Türkler, Gazi'ye büyük bir saygı duyarlar.

Athena Daponte

29 Mayıs

Abidin Dino, "Sanatın Kendini Kabul Ettirmesi Kalabalıklarla Buluşmasına Bağlı,, Diyor

1933'te Elif Naci, Cemal Tollu, Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Eşref Üren ve Zühtü Müridoğlu ile «D Grubu»nu kuranlardan olan Abidin Dino, Paris'in yirmi yıl sonraki çizgisini görmek ister gibi bu yaz yeni bir binanın 9. katına taşındı.

Nurullah Berk «İstanbul Resim ve Heykel Müzesi» kitabında, 1913'te İstanbul'da doğan Abidin Dino için «Bu ressam kuşkusuz ilginç bir sanatçı» der. İstanbul'daki müzede ancak bir tek yağlı boya resmi bulunan Abidin'in Paris, Seattle, Antibes müzelerinde ve İtalya, İngiltere, Belçika, SSCB, ABD ve Türkiye'deki özel koleksiyonlarda da resimleri var.

İstanbul'da Robert College'de okuyan ve 1928'de onbeş yaşındayken Türk gazetelerinde karikatür çizmeye başlayan sanatçı ilk sergisini 1932'de Leningrad'da açmış ve Sovyetler'de ünlü rejisör Eisenstein'in yanında sinema çalışmalarını sürdürmüştü.

Çağdaş Türk resminin gelişme çizgisindeki başarısı konusunda Abidin Dino bize şunları söylüyor:

«Bildiginiz gibi sanat kolları atbaşı gelişmez birçok nedenle, büyük yenilikler, başarılar, şu ya da bu kolda kendini göstermiştir. Shakespeare çağında onunla boy ölçüşecek bir İngiliz ressamı yok, örneğin. Bizde, Cumhuriyetin kuruluşundan beri ağır basan sanat kolu edebiyat olmuştur. Bu da oldukça doğal. Büyük değişiklik süreçlerinde, edebiyatın araçları daha etkili. Bununla beraber ağır basan kol, tarih süreci içinde etkenliğini yitirebilir. Şeker Ahmet Paşa'nın resmi, Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarından sanki daha ağır basıyor bugün.»

Bu ölçüye göre çağdaş Türk resminin durumunu soruyoruz Abidin Dino'ya:

«Buna kesin bir karşılık verilemez, üstelik sorun ülkenin sınırlarını aşır. Değer ölçümümüzde öncelik kendi ülkemizde olmakla beraber, sanat eserinin dünyadaki yeri de önemli bir veri. Picasso'nun resmi, etkenliğini tek İspanya'da değil, bütün dünyada gösteriyor. Şiirde Nâzım Hikmet, ama yalnız Nâzım değil, düzyazıda Yaşar Kemal ama yalnız Yaşar değil çağdaş edebiyatımızın gücünü yurt ve dünya çapında kanıtıyor. Bununla beraber İlhan Mimaroglu gibi bir müzik yaratıcısı da dünya çapında etkili. Fellini'den Dubuffet'e kadar birçok ustalar ondan yararlanıyorlar. Birçok ülkede gençlik Mimaroglu'nun elekttronik aralarla yarattığı ses kümelerine tutkun. Mimaroglu

çağdaş sanatın öncüleri arasında. Yurtta - şimdilik - etkisi nedir? Belki hiç. Ama Picasso kübizmin yolunu açarken, yurtda etkili miydi?

Türk resmine ve heykeline gelince, yurtta ve dünyada yeri küçümsenemez. Ötekî İlhan, İlhan Koman'dan söz ediyorum. İki yurt dışı kentte meydanlara fontusunu çıkarmış bir Türk sanatçısı, Ayrıca birkaç Türk ressamı dünya kentlerinin müzelerinde yer almış bulunuyorlar. Desteksiz, ödeneksiz, şatafatsız başarılan bu işler mi önemli, yoksa milyonlar harcayarak yapılan festivaller mi? Ne olursa olsun. Türk sanatçıları kendi güçlerine güveniyorlar, «kapı kulu» devri kapandı. Ulusal sorumluluğun, toplumsal sorumluluktan geçtiğini de biliyorlar sanatçılar.»

Ünlü Fransız şairi Philippe Soupault'un, «Güçlü büyüleyici ve inandırıcı apayrı bir ressamdım» dediği Abidin, ulusal sanat tartışması hakkındaki görüşlerini şöyle özetliyor:

«Yurtta birkaç yıldan beri süren bu tartışma kanımca kimi zaman yanlışlara götürdü. Ulusallığın gerçek anlamı yeterince belirtilmedi. Bu deyimde yurttaki tüm varlıklar kapsanmış gibi gözüktüyor, gerçekte ise ulusallık emekçi çoğunluk kavramına bağlı Ulusun içinde, örneğin sömürücüler de var ama: sömürücü ulusun çoğunluğundan yana değildir, ulusallık kavramında yeri yoktur. Sanatta da öyle, ulusal çoğunluktan yana olan, çoğunluğu dile getiren, çoğunluğun gelişmesinde etken olan, çoğunluğa yeni görüş ve duyuş açıları kazandıran sanat eseri ulusaldır. Eninde sonunda ulusallık, sınıfsal ırlamaya göre ölçülür. Sınıfsal çelişkileri tümü ile ele almadıkça ulusal sanat tartışması yanlışlara götürebilir. Ayrıca zaman süreci sorunu var, önemli bir etken olarak. Türk çoğunluğunu dile getiren, ona seslenen, ya da ergeç ona ulaşacak olan öncül sanat yapıtı, yine toplumla ilgili nedenlerle, şimdilik etkisiz kalabilir. Kültür kıtlığı içinde bırakılmış bir ulusa sinemaya, tiyatroya, resme, kitaba susanmış bir ülkede ulusal kültür işi bir oluşum içinde başarıya ulaşır. Geleceğin geniş okuyucu, dinleyici, seyirci kalabalıkları ile bir buluşma sözkonusu, ara yerde direnmeleri yasakları da hasaba katmalı.»

Ne gibi direnmeler diye soruyoruz, cevap:

«Bir örnek vereyim isterseniz. Bugün bize ulusallığın ta kendisi gibi görünen Yunus Emre'nin kimi dileti, dü-

şüncesi, 16. y.y.'da bile ağır bir suç sayılmıştır; çağın en büyük fıkıh üstadı Ebussuud'un verdiği fetvalara göre, Yunus'un dizelerini söyleyerek semâ edenler düpedüz «zındık». İşte Ebussuud efendi hazretleri fetvasından bir parça: Ve kâh (Cennet cennet dedikleri, bir ev ile birkaç hûri, isteyene versin anı, bana seni gerek seni...) deyi göğüslerini döğüp evzâ garibe ettiklerinde ahali mahalleden bazı kimesneler zavıye-i mezbur'da şeyh olan zeide (Bu makule evzâ'a niçün râzı olursun?) dediklerinde zeid (Ne lazım gelür?...) demiş. Böylesi bir tutum Ebussuud efendimizi çileden çıkarıyor, elcevaplar, fetvalar baskısı başlıyor. Yunus'un ünlü dizesini söyleyerek semâ edenlere ve buna izin veren şeyhe, uygun görülen cezaya bakın: «Bu itikattan rücu etmezse, katilleri vâciptir...» Yunus Emre böylesi belâları önceden sezmiş: «Yayıldı Yunus adı, suçtur cümle taat'la» (ibadetli); tehlikeli iş şu şairlik işi veselâm. Demek istediğim şu ki, ulusallığını kabul ettirinceye kadar sanat eseri, Molla Kasım'ların, Ebussuud'ların saldırısına uğrar. Sınıfsal nedenlerle, Sarayın ideolojisi, inanç biçimi ile, reaya'nın, halkın ideolojisi ve inanç biçimi çatışıyordu. Kurulu düzene göre bir tehlike sayılmış Yunus Emre, ama halk tarafından benimsenmiş. Bu

sınıfsal kavganın taze örnekleri eksik değil günümüzde. Sanatçının kendini tam anlamı ile kabul ettirmesi nasıl olsa büyük buluşmaya bağlı.»

«Büyük buluşma dediğiniz nedir?»

«Büyük buluşma şu bence; 36 milyonluk Türkiye'de kültürden kaç kişi yararlanacak durumda? Kültür derken, tüm güzel sanatların olanaklarını düşüneyorum. Bir milyon kişinin kültürden az çok faydalandığını ileri sürmek bile iyimser bir hesap. Kültürden yoksun ezici çoğunluğun kültüre kavuşması ile, yani kültüre kendi katkısı ile, yargısı ile meydana çıkacaktır ulusal sanat dediğimiz şey. Son 50 yılda yaratılan sanat eserleri içinde, kuşkusuz kalıcı ve ulusal birçok eser var. Öyle de olsa değerler ilerde değişikliklere uğrayacak. Büyük buluşmada kimin kalıcı kimin gidici olacağını kesin olarak saptamak elde değil. Şimdilik kavuşmadan fazla koğuşturma geçerli, ama düzelecek bu işler.»

«Yani iyimlersiniz?»

«Kuşkusuz.»

Kosta Daponte

8 Haziran

"Elif Gibi,"

Daha dokunur dokunmaz başlar çığırta. Ne varsa bu sâste, ne varsa. Geçmiş olanca canlılığıyla, güzelliğiyle. Proust çağın kokusuyla dönermiş eski günlerine. Bir kâğıt helvasıdır beni de geçmiş zamana götüren. Daha el değeri değmez başlayıveren çitirtisiyle...

Unutur insan kendini yıllarca. Koparır kendi varlığının dokusunun en ince en gizli ipliklerini. Sonra bir gün tüm aydınlıkların ortasındadır. Geçmiş, gelecek, içinde olduğumuz an, hepsi bir aradadır, bir yerdedir. O kâğıt helvasının çitirtisidir, ağızda eriyen tadıdır bunu yapan. İçimizde sıkışıp kalmış bir gizli düğümü çözen...

Önümüz denizdi, sokaktı, alabildiğine açık bir gökyüzü, uzayan uzayan... Bakıkça açılan, genişleyen... Üç kişiydik masada. İçkiler, mezeler, dostluklar. Hep, en iyiden en güzelden açmak sözü, yaşamın tadını duymak. Bu, rakı masalarında olur yalnız. Bir tortudur yaşam bir vana atılan. Birden baktı baktı «Bir kâğıt helvacı» dedi. Koştı gitti, üç kâğıt helvasıyla döndü. Dur, bırak, demeden. Kocaman çocuklardık. Rakıdan sonra kâğıt helvası yiyen. meze yapan. Nerden geldi bir esin, hangi kızlı yandan, kapalı aniden, eski eski eskiden...

Elif Naci'nin Dörtşifalaka resim galerisinde açılan sergisini gezerken bu olayı hatırladım. Bir kâğıt helvasının çocuklaştırdığı kişi oydu. Beni de ortak etmişti o duygusuna, alıp götürmüştü eski günlerine, çocukluk, ilk gençlik arkadaşı yapıp çıkmıştı. İşte bütün bir ömrün ürünü bütün bu resimler. Daha önceki sergilerden tanıdıklarım, dost evlerinde gördüklerim, ilk kez karşılaştıklarım... Bir çocuk dünyasını gezmeye benzer bir sanatçının evreninde dolaşmak. Hele böyle bir yaşamın çeşitli evrelerini yansıtan bir sergiyi gezmek.

D Grubunun kurucularından... Yarım yüzyıllık bir ressam, bir sanat adamı. Elif Naci'yi zamanın hiç etki lemediğini sanır insan. Daha doğrusu Elif Naci'ye bakınca zaman diye bir şeyin olmadığını... Zaman saçları aklaştırır, bir kaç çizgi ekler yüze, başka ne yapar? İçimizdeki insana, o yaşlanmayan çocuğa elini sürebilir mi? Elif Naci

gibi kendini yaşamla sanatın, dostlukla sevginin, her şeyin üstünde insan olmanın, insan kalmanın coşkısına verebilmişse... Zaman kurşun rengi bir toz yağdırır üstümüze, elimizle silkeleriz, kurtarıyoruz kendimizi zamanın, yaşınlı ağırlığından, bulanıklığından, karamsar etkisinden... Bir güldür, bir nükte, bir sevgili bakıştır, bir dostça selamıştır, bir sanat tartışmasıdır kurtarıcımız...

Kim anlar resimden? Bakmasını, görmesini. duymasını bilen herkes... Bir delikanlı baktı baktı da «Ben anlamıyorum bunlardan hiç bir şey, duymuyorum» dedi. Bu delikanlı doğaya bakamaz, denize bakamaz. sevdiği kızın yüzüne bakamaz, bilmez bakmasını Kendine, kendi iç dünyasına bakamaz. Ne «kendisi» vardır ne de iç dünyası, ondan... Böyle biri ne anlayacak resimden şırdan, öyküden. Bir de yaşlıca bir adam vardı o gün, her resimde birşeyler aradı, buldu, gördü de. Gitti ressamı kutladı, saygıyla, sevgiyle yaklaşmak gerektiğini bilen biriydi sanat yapıtlarına... Sanat yapısı bizim ilgisizliğimizden, kayıtsızlığımızdan bir şey yitirmez ki! Biz yakışmalıyız ona, biz yaklaşmalıyız, ondan bir şeyler alınmasını biz bilmeliyiz.

Sokaklar, köşeler, insan yüzleri, doğa görüntüleri, ağaçlar. Otuz yıl öncenin Elif'i, yirmi yıl öncenin, beş yıl öncenin, bugünün... Her çağımızın bir duyuş, bakış, bakış-gisi vardır. Hep aynı yerde durmuyoruz. Kimi zaman dışımızdakilerdir ağırlığını duyan, kimi zaman yakınımdakiler, kimi zaman iç evrenimizdekiler. Bir sanatçı, dışı da çizerken, kendi «iç»inden birşeyler, birçok şeyler katar. Elif Naci'nin sokakları, köşe başları, portreleri bir fotoğraf değil, kendi duyarlılığının yansıması gerçekte.

Somut'tan soyuta dönmüş sonra.. Renkler dünyasında yitirmiş kendini, sevgiyle, dostlukla. İç dünyamızda her şey somut değildir, hatta hiç bir şey somut değildir düşüncelerimizde, hayallerimizde demek daha doğru.. Elle tutulmaz, gözle anlaşılmaz şeylerdir bunlar. Bir ağacın bir yüz, bir ev, iç evrenimizde başka bir ağacın, bir yüz, bir ev olur, hatta biçimsel değişiklikler de değişir, ne eve, ne yüze; ne ağaca benzer. Doğayı kopya etmek değildir sanat, do-

ğaya bir şey, bir şey eklemektir katmaktır bence. Ne demiş gümrükçü Rousseau'ya bir köylü «Ne resmi bu?» «Ağaç, şu gördüğün ağacın resmi». Köylünün sorusu ilginçtir: «Orada duran ağacın resmini yapacaksın da ne olacak?» Sanatçı doğaya, insana bir «şey» eklemek, bir anlam, bir yeni duyarlık katmak zorundadır. Onu sanatçı yapan da doğanın, insanın, toplumun yorumlanmasıdır...

Elif Naci'nin tüm yapıtları yok bu sergide elbet. Ama çeşitli dönemlerinden en seçkin yapıtlar var. Hepsi ora-

da, Çemberlitaş'taki sanat galerisinde, o kadar yakınımızda, yakınımızda.. Kendinizi yoksun kılmayın bu güzellikten, bu tatlı duygudan. Bir kâğıt helvasının çırtısını, tadını duyar gibi olacaksınız insanlığınızı, yaşamayı, seviyi, birşeyleri...

Oktay Akbal

14 Nisan

Yaşıtlım Aliye Berger

Zordur ölüm yazısı yazmak. Hele yaşıtlar için Oysa sanatçıların çoğu yaşıtlıdır. Bazılarıysa gençtir bizden. Yüz yıl önce bile yaşasalar, Aliye Berger de bu gençler arasındaydı. Geçmiş zaman takısıyla bahsetmek güç Berger'den. Türkiye'nin ilk gravürçüsüyü. Sanatından söz etmeyi sevmezdi. Sanat anlayışını değil, yaptıklarını anlatmayı severdi. Çalışmaya güvendi. Güvendiği bir şey de yetenek, tanrı vergisi «öz»dü. Bu yüzden özlerini beğendiği sanatçıları savunurdu.

On dört yıllık arkadaşlığımızda ölümünden bir kere söz etti. Son hastalığında, İlkıyadım Hastanesinin bir odasında. «Ölürsem hatırla!» diye pekiştirdi. «Türkiye'de eleştirici yok. Yani yeni değerler bulacak, onlara yol gösterecek.. yüreklendirecek... Onları tanıtacak... Oysa biz... Çemberlitaş Galerisi açıldığında sergi açmış ortalama kırk kişi Fikret Adile borçluyduk. Üzümlü değilse kendimize güvenimizi. Bizi ilk o yüreklendirmişti.»

Şimdi o şölen gününü düşünabiliyorum. Fahrinnisa

Zeit'in evinde bir yer sofrası. Aliye Berger, yanında Orhan Veli. Fikret Adil, Orhan Veli'nin bir şiirini, belki «Yazık oldu Süleyman Efendiye»yi, okuyor..

Aliye Berger'in gravürlerinde birden ısıyan bir yaşama sevinci vardır. Gravür olanaklarını aşan bir hareket. Kıvrılan bir alev. Gıdın Resim Heykel Müzesine ya da Arkeoloji Müzesi bahçesindeki açık hava sergisindeki resim bölümüne. Siz de sezeceksiniz o yaşama kıvılcımını. Aliye'nin bir tek görüntüsü kalacak bende. Hasta yatağında, tamamlamayı düşündüğü gravürünü anlattığı, doktorların izin vereceği bir çalışma biçimini saptadığı an.

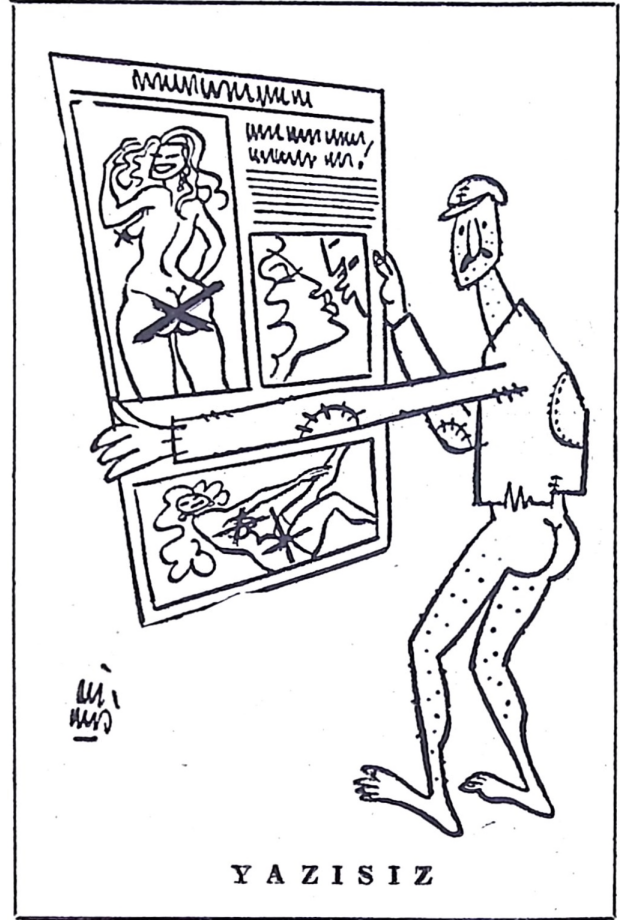
Zordur ölüm yazısı yazmak, bir dostu sonsuza uğurlamak.

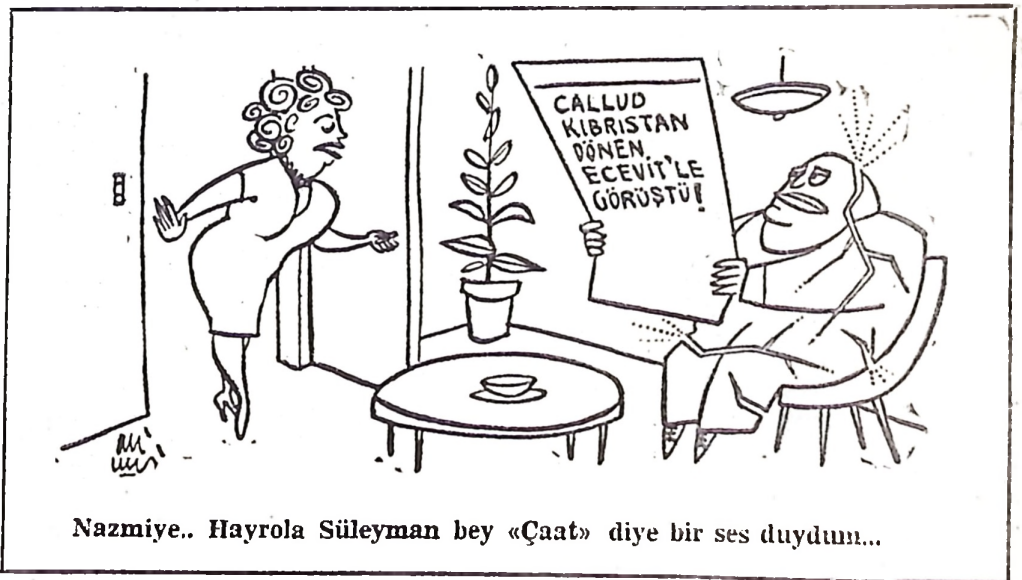
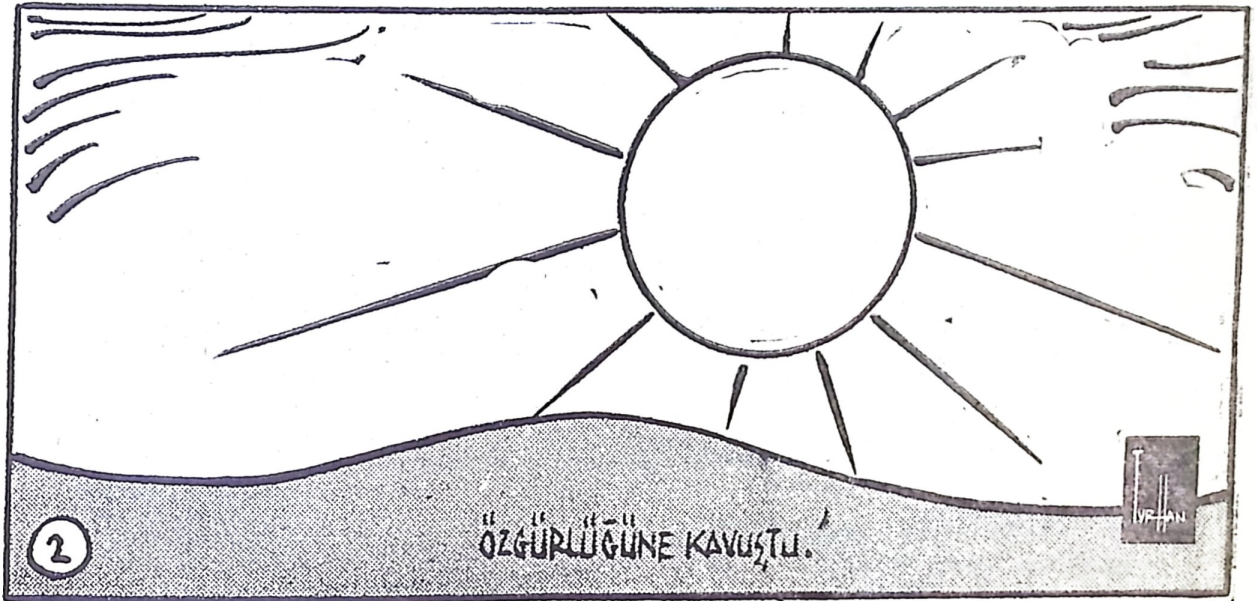
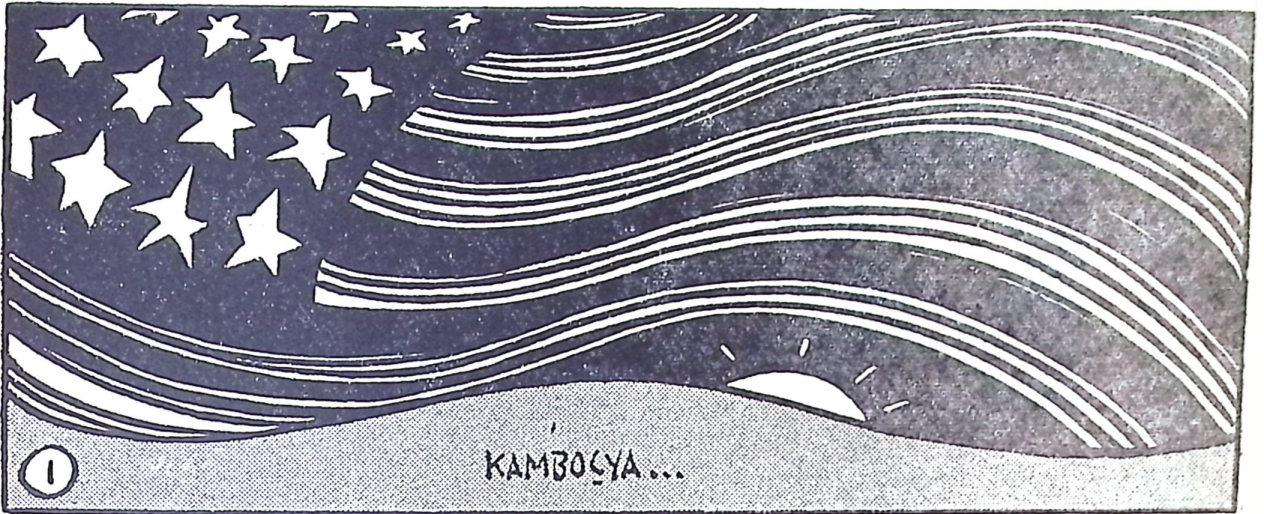
Güle güle Aliye, sanata ve çalışmaya inananlar seni selamlıyorlar!

Sennur Sezer

14 Ağustos

KARİKATÜR

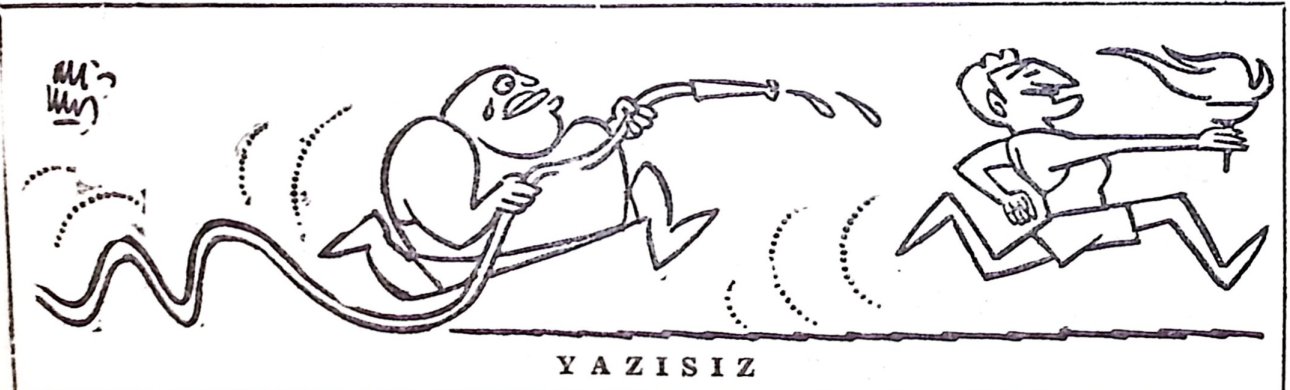
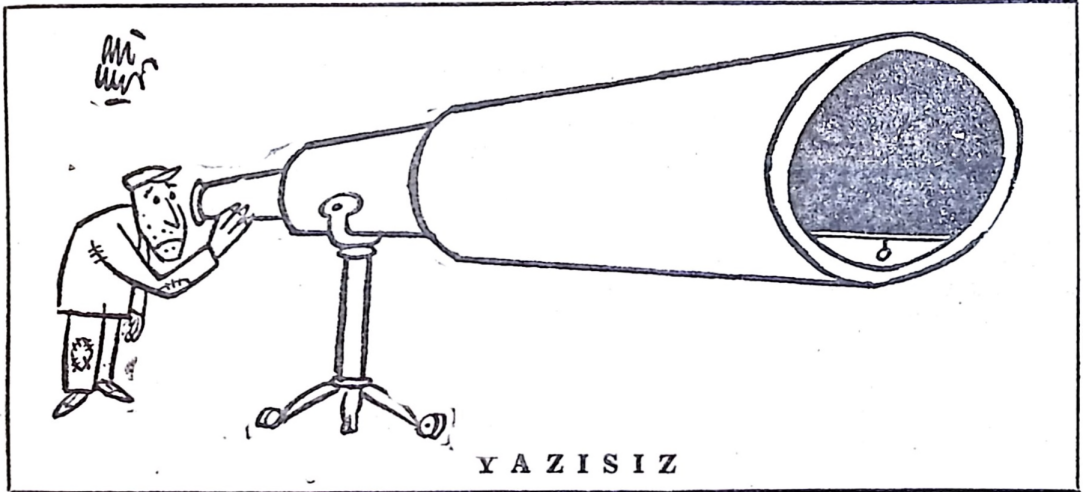




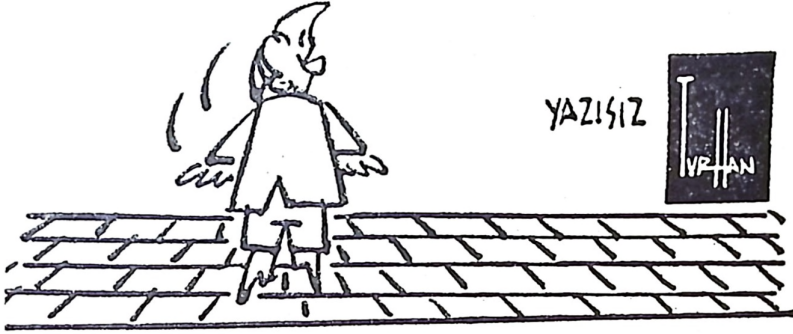
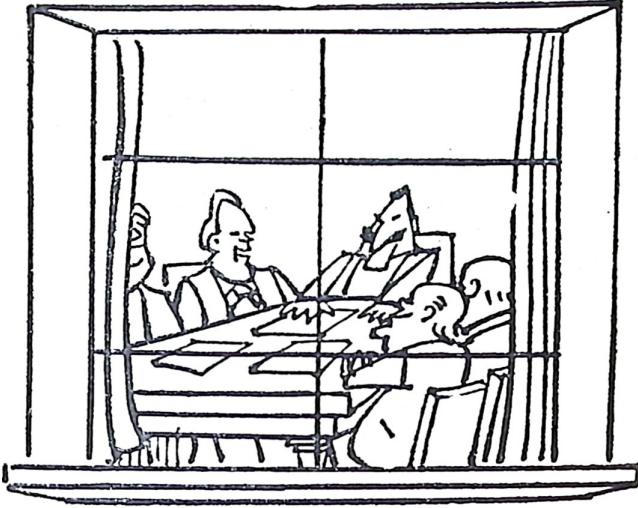
TELEVİZYONDAKİ KUZAY AMERİKA HARİTASININ
LENİN'E BENZEDİĞİ İHBARI TUTMADI. (BASINDAN)



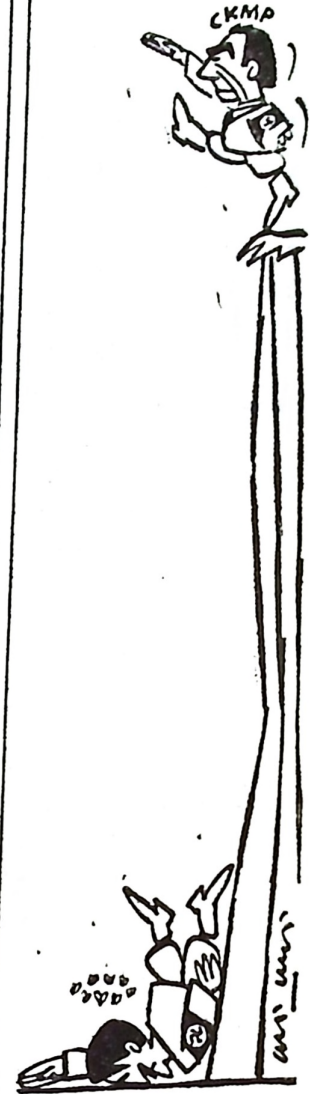
ERBAKAN - BAŞUCUNA LENİN'İN RESMİNİ ASMIŞSIN.
KOMÜNİST MİSİN, SEN YOKSA SÜLEYMAN?...



ECEVİT VE TÜRKES ALMANYADA. (BASINDAN)



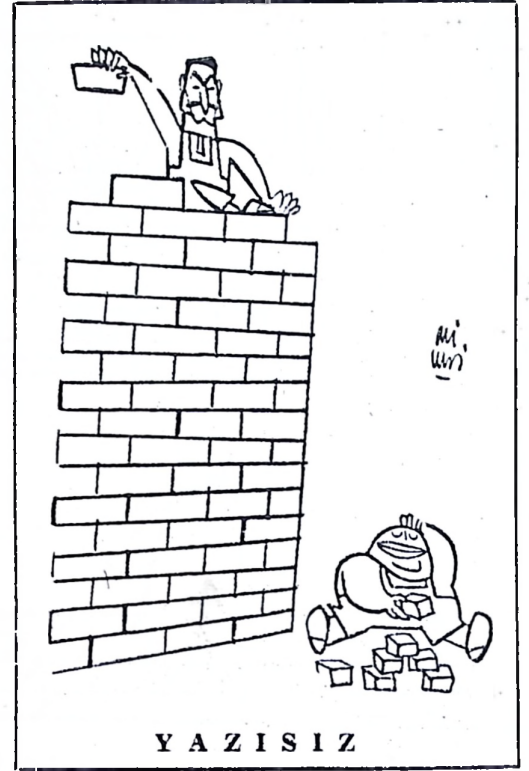
Y A Z I S I Z

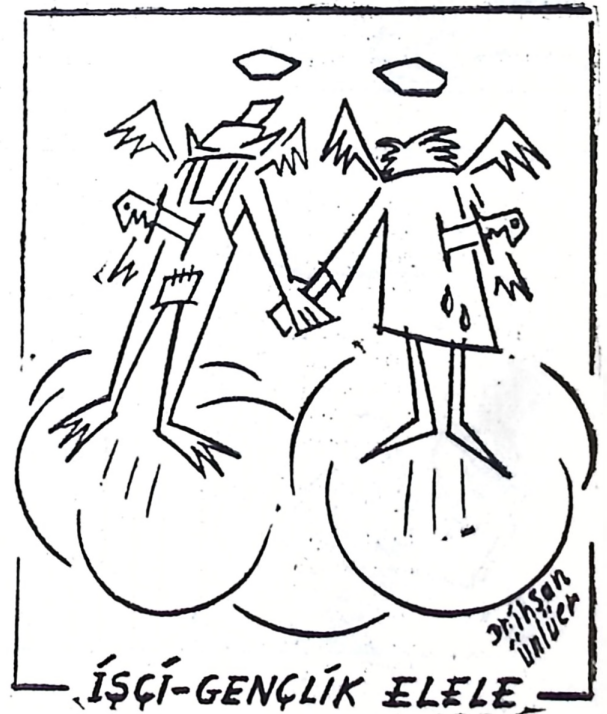


Y A Z I S I Z



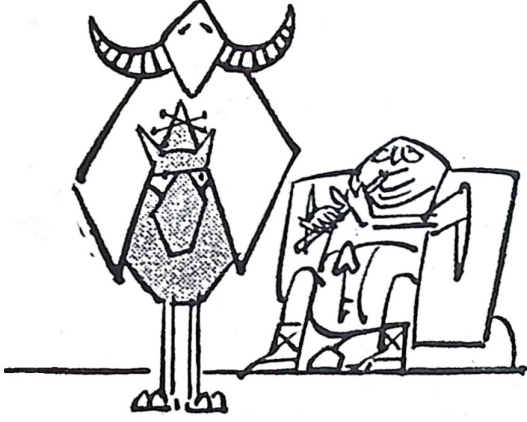
Y A Z I S I Z





BOZKURT MASALLARI...

"M.C."



AP sözcüsü ise, «Faşizmi tel'in» edici davranışların ortamı tahrik ettiğini öne sürdü

KURT. ŞUYUMU BULANDIRIYORSUN!



Komandolar tarafından kıskırtilan binlerce kişi 7 ilde düzenlenen yasal toplantıları basarak öğretmenleri dövdüler, bazı binaları da tahrip ettiler

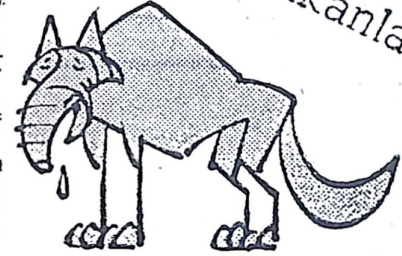
• MALATYA'DA OKULLAR BİR HAFTA TATİL EDİLDİ. MUŞ SAVCISI «OLAYLAR BİR KUBILAY OLAYI KADAR ÖNEM TAŞIMAKTADIR» DEDİ

kişi öldü

Tokat MHP İl Başkanı da gözaltında bulunuyor

yağma edilen dükkânlar

Önceki gün Tasova bir kişinin öldürüldüğü rilyor TÖB-DEP Gen kanı «Tokat'ta öğretilmek istendi» dedi



«KURT DUMANLI HAVAYI SEVER.»



YAZISIZ

İçindekiler

S U N U Ş

Oktay Kurtböke

Önsöz

5

DERLEMELER

İÇ OLAYLAR KARŞISINDA

CUMHURİYET

CUMHURİYET

Ahmet Yıldız

Dr. Muzafer Sencer

Nadir Nadi

Kemal Aydar

Nadir Nadi

Turban Ilgaz

Oktay Akbal

Fikret Otyam

Oktay Akbal

Nadir Nadi

Prof. Bahri Sancı

Nadir Nadi

Prof. Muammer Aksoy

Nadir Nadi

Nadir Nadi

Nadir Nadi

Nadir Nadi

Nadir Nadi

Prof. Bahri Sancı

Turban Narler

Altan Öymen

İlhan Selçuk

Çoban Yurtçu

Ali Sirmen

Nadir Nadi

Prof. Bahri Sancı

Nadir Nadi

Sadun Tanju

Prof. Bahri Sancı

Orhan Karaveli

İlhan Selçuk

İlhan Selçuk

Oktay Akbal

Fikret Otyam

Altan Öymen

Fikret Otyam

Dr. Mehmetcan Köksal

Prof. Bahri Sancı

Yeni Yılda İç Barış

Yılın Yarısı Hükümet Bunalımı ile Geçti

Bir Koalisyon Üstüne

Koalisyonun Öğeleri

Hayırlı Olsun Dersek Erken mi?

Ecevit'in Özel Demeci

Yazık Oldu

Bir Koalisyonun 235 Günlük Öyküsü

Çıkmazdan Çıktık

Hani Önce Ülke Çıkarları Gelirdi

Kaçışın Sonu Yok

Düş ve Gerçek

Bu Pazartesi

Yeter Artık

Gözlemler

Seçime Nasıl Gitsek?

Kavga

Ay'da Yaşayanlar

Ellerine Ne Geçer?

Eski Oyun

İktidar Sorumluluğu

AP Kongresinde Komando Gösterisi!

Bayrak Komandoları ve Ötesi

Faşistlerin Çabaları

Haruniye'de Orak Çekiçli Bayraklar Asan Sanık,

Mahkemede «Amacımız Hükümeti Yıpratmaktır» Dedi

Modası Geçmiş Oyunlar

Bir Maratoncu

Bayar'ın Senatörlüğü

Eski DP'liler ve Ötekiler

Adnan Bey'le Bir Akşamüstü

Muhalefette Demirel

Devlet Adamlığı, Doğrular ve Süleyman Bey

Moskova'ya Derken

Ecevit ve Parlamento

Ortaçağ Özlemcisi

Erbakan Aklı

Demek ki Onları Asan Politikaydı

Deliller Delilikler

«Sağ» İktidar Olamaz

Siyasal İktidar Yenileşmesi

DÜNYA VE BİZ

CUMHURİYET

Mehmet Barlas

Prof. İlhan Arsel

Ümit Gürtuna

Nadir Nadi

O. o. Apaydın

Ali Sirmen

Ali Sirmen

Ali Sirmen

Ali Sirmen

Nadir Nadi

CUMHURİYET

Nadir Nadi

Orhan Apaydın

Nadir Nadi

Türkiye, Kıbrıs Türklerini Kurtarıırken

Yunanistan'ın da Kaderini Değiştirdi

Hava Yeniden Sertleşirken

Yalnızlıktan Kendimizi Kurtaralım

Fir ve Ege

Halka Yazık Olur

Ege ve Kıta Sahaneliği

Diplomasiden Soğuk Savaşa

Ege'de Petrol Var mı?

Türk Tezi Neden Doğrudur?

«ABD ile Yunanistan Anlaşmıyor»

Sahanelik Derken

Oyunlar

İyi Düşün Çabuk Davran

Türkiye ve Müdahalenin Hukuksal Dayanağı

Büyük Görev

Nadir Nadi
CUMHURİYET
CUMHURİYET

CUMHURİYET

Ali Sirmen	
Suphi Karaman	
İlhan Selçuk	
İzzet Rıza Yalır	
İlhan Selçuk	
Prof. Tarık Zafer Tunaya	
Seha L. Meray	
Vedat Günyol	
Niyazi Berkes	
Nadir Nadi	
Nadir Nadi	
CUMHURİYET	
Ali Sirmen	
Yalçın Doğan	
Ali Sirmen	
Orhan Apaydın	
Dr. Nihat Nürel	
İlhan Selçuk	
Nadir Nadi	
İlhan Selçuk	
İlhan Selçuk	
İlhan Selçuk	
CUMHURİYET	
Altan Öymen	
Haydar Tunçkanat	
Ali Sirmen	
Refik Tulga	

DIŞ OLAYLAR KARŞISINDA

Nadir Nadi	
Prof. Dr. A. Şükrü Esmer	
Ergun Balci	
Ali Sirmen	
Doğan Avcıoğlu	
Ergun Balci	
Ergun Balci	
Ali Sirmen	
Sadun Tanju	
Ali Sirmen	
Ali Sirmen	
Ergun Balci	
Ergun Balci	
Ergun Balci	
Ali Sirmen	
Ali Sirmen	
Ali Sirmen	

HUKUK

CUMHURİYET	
Prof. Dr. Muammer Aksoy	
CUMHURİYET	
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu	
İlhan Selçuk	
İlhan Selçuk	
Erol Arica	
Doç. Dr. Rona Aybay	
İsmet Kemal Karadayı	
Bülent Nuri Esen	
Prof. Dr. Faruk Erem	

Başka Çare Yoktu	65
Dikkatli Olmalıyız	68
Tarihimizde 404 Yıllık Yeri Olan Kıbrıs	
Konusunda Ödün Verme Politikası Dün Noktalandı	69
Ateş-kes Kararı	70
Taktikler ve Gerçekler	71
Kıbrıs'ta Gerilla Savaşı	72
Olimpos ile Taşkent	73
Taşkent ve Terazı Katliamları	74
Büyük Yalan	76
Yeni Bir Kıbrıs ve Ötesi	77
Çağdaşlık - Çağdışılık	78
Cunta Kafası	80
Demokrasinin Beşiği	81
Niyet ve Kismet	83
İki Anı	84
Beklenen Son	84
Karamanlîs'in Koyunu	85
Cenevre'de 5 Gün 5 Gecenin Öyküsü	86
Sovyet Önerisi Atina - Ankara	88
Genel Kurul Kararı ve Türk Tezi	89
Dünya Önünde Türkiye	90
Yol Ayrımları	91
İslâm Zirvesi	91
Ortadoğu Öyküsü	92
Çin'de Neler Oluyor	93
Afyon'dan Dış Politikaya	94
Prket Politikası	94
Diyet	95
ABD Kongre Kararı Uygulanama	96
Amerikan Yardımı	98
Yeni Yönler	99

Fütüroloji	101
Ortadoğu, Petrol ve Barış	102
Ortadoğu'da Durum	103
Batıda Gelişmeler	104
Batıdaki Gelişmeler	105
Buzlar Eriyor mu?	106
3. Dünya Hakkını İstiyor	107
Nixon'ın Ardından	108
Yakalanmasaydı	109
Barzani Yalnız Kalıyor	109
Şaşkın Diktatör	110
Bir Darbenin Düşündürdükleri	111
Şili'ye Borç	112
İtalya'nın Çıkması	113
Selasiye'nin Sonu	114
Açlık	114
Açlığın Nedeni	115

Genel Af Gerçekleşti	117
141-142 Maddeler ve Af	118
Hukuk Mantığı	120
İşkence ve Af	121
İki Uğur Davası	123
İki Uğur Davası (2)	124
Gazete ve Dergi Toplatma	124
Yurt Dışına Çıkma Yasası	126
«Müstehcen» Yayınlar	127
Olacak Şey Değil	128
Değişikliğin Geçersizliği	129

EKONOMİ

Aralan Başer Kafaoglu
Aralan Başer Kafaoglu
Zeki Kurucu
CUMHURİYET
Neliş Tümer
Doğan Arıcıoğlu
Osman Fuat Özkolç
Prof. Dr. Hayri Domanıç
Prof. Dr. Hayri Domanıç
Behçet Osmanagaoglu
Yalçın Küçük

ÇALIŞMA

Şevket Süreyya Aydemir
Mehmet Koyunoğlu
Teoman Pekindağ

YÖNETİM

Zeki Kurucu
Mehmet Tuncer

NÜFUS

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil
Dr. Yakut İrmak

TARIM

Prof. Dr. Ali Balaban
Prof. Dr. Rasim Doğu
Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülayim
Ecz. Hasan Sever
Hikmet Çetinkaya
Çoban Yurtçu
Şükran Ketenci

ENERJİ

İhsan Topaloğlu
Ergun Balı
Prof. Dr. Muammer Aksoy
Ali Sirmen
Yılmaz Gümbüşbaş
CUMHURİYET
Aykut Sağanak
Aykut Sağanak

KÖY VE KENT

Prof. Dr. Cevat Geray
Dr. Yakut İrmak
İsmail F. Soyral
Dr. Yakut İrmak

BİR KENTİN SORUNLARI

Şükran Ketenci
Şükran Ketenci
İhsan Onur
Yalçın İpekşen
Muhsin Ertuğrul

Ekonomi ve Dinamizm 131
Türk Ekonomisinin Temel Yapısı 132
Zamların Fiyatlara Yansımaları 133
Boşlukta Olan - Bitenler 135
Ekonomik Bunalım ve Biz 135
Enflasyonla Savaş 136
Az Gelişmişler Arasında Farklılaşma 138
Halka Açılma ve İçgüdü 139
«Halka Açılmanın Getirdikleri» 140
Sermaye Piyasası 142
Vergisiz Ekonomi ve Erken Seçim 143

Bir Grevin Düşündürdükleri 144
Sosyal Güvenlik'te Eşitsizlik 145
Bağ-Kur Üzerine 147

Kamu Yönetimini Yıkanlar 149
Rüşvet Hastalığı 150

Nüfus Yılında Türkiye 152
Kentleşme ve Nüfus Artışı 153

Olanaklar ve Engeller 159
Tarımda Uyanış 157
Tarımsal Kooperatiftçilik 158
Haşhaş Sorunu ve Çözümü 159
Çukurova'da Direniş ve Pamuk Sorunu 161
Pamuklarını Satabilmek İçin Günlere Bekliyorlar 162
Bir Toprak Kavgasının Öyküsü 163

Petrol Bunalımı ve Türkiye 165
Petrol ve Yeni Gelişmeler 166
Petrol Davamız 167
Neden Petrol mü? 168
Nakit Sermayenin İki Katı Geri Götürüldü 169
Keban Barajı'nın Sekiz Yıllık Öyküsü 170
Her Bunalımdan Sonra Elektrik Üretimi 171
Biraz Daha Lısa Bağımlı Hale Geliyor 171
«Enerji Bunalımının Gerçek Nedeni, Santrallerin Yabancı Firmalara Yapıtılmasıdır» 172

Köy Kalkınması 174
Köy - Kentler 175
Şehre Akın ve Köy - Kentler 177
Uydu Kentler 178

Gecekondu İşlemleri Yürütüyor... 180
İstanbul'un Orman Alanları da Yağmurluyor... 181
Müfettişler «Deliyunus'un Kamulaştırılmasını İstedi...» 182
20 Otoparkçı, Günde 500 Bin Lira Hakmız Kazanç 183
Sağlıyor... 184
İstanbul'luya Dilekçe 184

BASIN

Turgut Etingü	186
Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil	187
Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu	188
Çetin Altan	190
Nadir Nadi	192
Ord. Prof. Dr. H. Veldet Velidedeoğlu	192
Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil	194
İlhan Selçuk	195
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya	196
Sabahattin Selek	198
Aziz Nesin	199
Şevket Süreyya Aydemir	200
Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil	201
İlhan Selçuk	202
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya	203
Aziz Nesin	204
Şevket Süreyya Aydemir	205
Ord. Prof. Dr. H. V. Velidedeoğlu	206
CUMHURİYET	207
Turhan Ilgaz	208
Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu	

RADYO — TV

Mahmut T. Öngören	211
Mahmut T. Öngören	212
Atilla Dorsay	213
Oktay Akbal	214

Yunus Nadi	186
Türkiye'nin Cumhuriyeti	187
Cumhuriyet'te Yarım Yüzyıl	188
Doğan Nadi	190
İlk Yazım	192
İkinci Meşrutiyet Döneminden 1961 Anayasasına	192
İlk Fikir Gazetemiz Tercüman-ı Ahval	194
Türkiye'nin Büyük Sorunu: Fikir Özgürlüğü	195
«Matbuat, Kanun Dairesinde Serbesttir»	196
Fikir Gazeteleri ve Ekonomik Engeller	198
Fikir Gazeteciliği Sınıf Bilinci ile Başlar	199
Fikir, Yaratabilen Toplumlarda Üründür	200
Bölge Gazetelerimiz ve Fikir Gazeteciliği	201
Çok Partili Ama Gerçek Demokrasiden Uzak	202
Anayasadaki Değişiklikler Kaldırılmalıdır	203
Savaş Toplumsal Düzeyde Verilmelidir	204
Baskı ve Terör Her Şey Demek Değildir	205
Fikir Özgürlüğü Kendi Kendine Var Olmaz	206
Birincilik Ödülünü Şenyalı Kazandı	207
«50. Yılda Türk Basını Toplumun Yararına Değil;	207
Kendi Yararına Çalışan Bir Kuruluş Görünümünde»	208
51. Yılda Düşün	208

EĞİTİM

Nadir Nadi	211
Hürrem Arman	216
Şükran Ketenci	217
Doç. Dr. Merih İpek Teziç	218
Fakir Baykurt	219
M. Rauf İnan	221
Mehmet Başaran	222
Ümit Gürtuna	224
Oktay Akbal	225

Topluma Ters Düşmek	211
Kıbrıs Olayları Sırasında TRT Başarısızdı	212
Arsen Lüpen ve TV'deki Seri	213
Dostumuz Kaçak	214
Eğitim Şurası Üstüne	215
Yeni Ders Yılına Girerken	216
Öğrenci Sorunları Çözüm Bekliyor	217
Mektupla Öğretim Sorunu	218
Köy Enstitüleri Örneği	219
Unutulmama Nedenleri	221
Savaştepe Köy Enstitüsünü Kuranların Öyküsü	222
Almanya'daki Çocuklarımız	224
O. Solgun Çocukları	225

AHLAK

Azra Erhat	226
Melih Cevdet Anday	227
İlhan Selçuk	228
Nuri Özdeniz	229
Melih Cevdet Anday	229
İlhan Selçuk	231

Ahlak	226
Müstehcen	227
Müstehcen Nedir?	228
Karaköy'deki «Güzel İstanbul» Anıtı Yerinden	229
Kaldırıldı	229
Çıplak	229
Turizm Ahlak Götürür	231

BİLİM

Prof. Dr. Rauf Nasuhoğlu	232
Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil	233

Bilime Katkımız	232
Hilmi Ziya Ülken	233

TARİH

Doç. Dr. Sırrı Akıncı	235
Yayuz Cezar	236
Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu	238
Niyazi Berkes	239
Melih Cevdet Anday	241
Melih Cevdet Anday	243
Melih Cevdet Anday	243

Bocalayan Kafalar	235
Osmanlı'dan Kalan	236
Osmanoğullarının Dönüşü	238
«Aşar»la «Şeriat»	239
Bizim Anadolu	241
Canlanan Bir Tartışma	243
Kültürümüz	243

Doğan Avcıoğlu

Niyazi Berkes

Seha L. Meray

DİL VE EDEBİYAT

Ömer Asım Aksoy
Şerket Süreyya Aydemir
Oktay Akbal
Oktay Akbal
Sadun Tanju
Melih Cevdet Anday
Oktay Akbal
Nhan Selçuk
Rauf Mutluay
Kemal Özer

Yalçın Doğan

Ali Sirmen
Sadun Tanju
Rauf Mutluay
Yazar Kemal
Yalçın Pekşen

Melih Cevdet Anday
Redri Rahmi Eyüboğlu
Mehmet Barlas
Ülkü Tamer

TIYATRO

Selmi Andak
Recep Bilginer
Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu
Selmi Andak
Selmi Andak

SİNEMA

Turhan Gürkan
Yalçın Doğan

Atilla Dorsay
Sadun Tanju
Atilla Dorsay
Atilla Dorsay
Atilla Dorsay
Atilla Dorsay
Atilla Dorsay
Atilla Dorsay

RESİM

Athena Daponte
Kosta Daponte

Oktay Akbal
Sennur Sezer

Kurtuluş Savaşımız, Bir Türk - Yunan Değil, Bir
Türk - İngiliz Savaşıydı
İki Ulusta Tarihsel Doğrultu
Garip Bir Elçi

244
246
247

Bir Anlayış Devrimi 249
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 250
Yakup Kadri Artık Yok 252
20 Yıl Sonra Sait Faik 252
Kemal Tahir'in Evinde Birkaç Saat 253
Roman mı, Biyografi mi? 254
Bir Şair Öldü 255
Şairin Ölümü 256
Acı Tütün 257
«Aşk da Gezer, Bir Yolculukta Bir Vitrin Önünde
Sokulurverir İnsana» 257
Çetin Altan, «Kitabım Anayasa Çıgınenerek
Toplatılmıştır» dedi 259
Bir Avuç Gökyüzü 260
Bir Başkadır Benim Memleketim 261
İçerdekiler 261
«Yaralı» İnsanlık Adına Bir Utancın Romanıdır 263
Kendisini Vakıf İnşaatına Veren Aziz Nesin 264
Çalıştırarak İşçi Bulamıyor 265
Anlam Nerde 266
İster Yaz İster Yazma 266
Deli mi Bu Soljenitsin 268
Büyük Acıları Konu Alan Romancı Edita Morris
ile Bir Konuşma 269

Tiyatro Krizi mi? 270
Muhsin Ertuğrul, «Tiyatro Seferberliği» Açtı 270
Bir Kültür Savaşçısı 273
Bir Tiyatro Ustasını Kaybettik 275
Sahnemizin İ. Galip'i 275

Yeni Mevsime Girerken Türk Sinemasının Durumu 277
«İyi Sinema Yapma Amacı, Dünyayı Değiştirme
Amacımız İçin Araçtır» 278
Arkadaş 279
Vurun Kahpeye 280
Bedrana 281
Kuma 282
Bir «Köylü Sineması» mı? 283
Bir Ülkeye İki Bakış 284
Fellini'nin Dünyası 285
Hitchcock Ustanın Dönüşü 286

Fikret Mualla, 1928 Türkiye'sini Anlatıyor 287
Abidin Dino, «Sanatın Kendini Kabul Ettirmesi
Kalabalıklarla Buluşmasına Bağlı» Dıyor. 289
«Elm Gibi» 290
Yaşatım Aliye Berger 291

